

R. 58647

TOMVS VI. OPERVM

D. AVRELII

AVGVSTINI

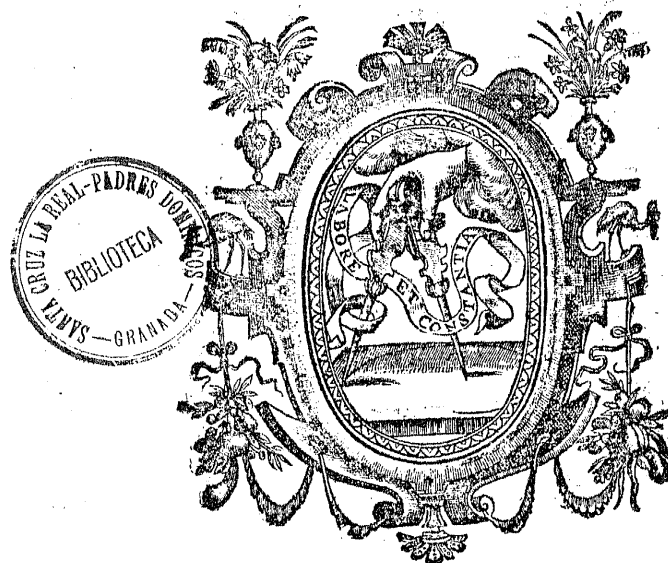
HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTINENS TA' POLEMICA:

Hoc est,

DECERTATIONES ADVERSVS HÆRESES,
præcipuè Iudæorum, Manichæorum, Priscillianistarum,
Origenistarum, Arrianorum, & Ioviniani:

NVNC *multis in locis summo studio emendatus*, per
THEOLOGOS LOVANIENSES.

R
42
16 (2)

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regii.

M. D. LXXVI.

7 400 40 MADE IN SPAIN

(2)

R. 58647

TOMVS VI. OPERVM

D. AVRELII

AVGVSTINI

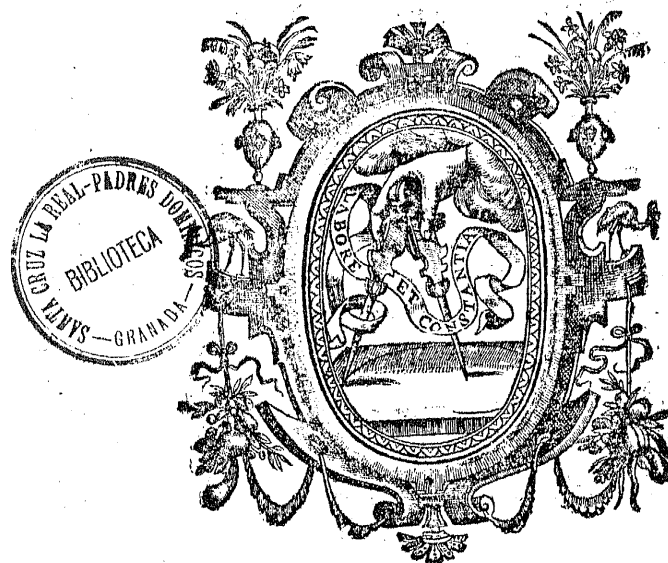
HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTINENS TA' POLEMICA:

Hoc est,

DECERTATIONES ADVERSVS HÆRESES,
præcipuè Iudæorum, Manichæorum, Priscillianistarum,
Origenistarum, Arrianorum, & Ioviniani:

NVNC *multis in locis summo studio emendatus, per*
THEOLOGOS LOVANIENSES.

11
42
16 (2)

ANTVERPIAE,

Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regii.

M. D. LXXVI.

Handwritten notes in a box, including the number (2).

CATALOGVS EORVM QUAE
HOC TOMO CONTINENTVR.

De hæresibus ad Quoduultdeum, Lib. I.	Pag. 15.
De quinque hæresibus oratio.	23.
Concio ad Catechumenos contra Iudeos, Paganos & Arrianos.	30.
Oratio aduersus Iudeos.	34.
De utilitate credendi, ad Honoratum, Lib. I.	45.
Contra epistolam Manichei, quam vocant Fundamentum, Lib. I.	58.
De duabus animabus, contra Manichæos, Lib. I.	65.
Contra Fortunatum quendam Manichæorum presbyterum, Lib. I.	72.
Contra Adimantum Manichei discipulum, Lib. I.	89.
Aduersus Faustum Manichæum, Lib. XXXIII.	206.
De actis cum Felice Manichæo, Lib. II.	219.
Contra Secundinum Manichæum, Lib. I.	228.
De natura boni, contra Manichæos, Lib. I.	236.
Contra aduersarium Legis & Prophetarum, Lib. II.	243.
Contra Priscillianistas, & Origenistas, ad Orosium, Lib. I.	268.
Sermo Arrianorum.	272.
Contra sermonem Arrianorum, Lib. I.	274.
Contra Maximinum Arrianorum episcopum, Lib. III.	287.
Contra Felicianum Arrianum, de unitate Trinit. ad Optat. Lib. I.	323.
De bono coniugali, contra Iouinianum, Lib. I.	330.
De sancta virginitate, Lib. I.	338.
De adulterinis coniugijs, ad Pollentium, Lib. II.	350.
De Epicureis & Stoicis, Tractatus I.	363.
De eo quod dictum est, Ego sum qui sum, Tractatus I.	365.
IN APPENDICE.	
De altercatione Ecclesie & Synagoga, Dialogus.	367.

EPISTOLA QVODVLT.

DEI DIACONI AD AVRELIUM AUGUSTINUM EPISCOPUM, PETENTIS VEHÆRESION CATALOGUM CONSCRIBAT.

Domino meritò venerabili, & verè beatissimo patri Augustino episc. Quoduultdeus diaconus.

Epist. 1.

DIV trepidus fui, & ausus hos meos aliquotiens distuli: sed me principaliter, ut dici assolet, animavit beatitudinis tue benevolentia omnibus comprobata. Quam dum considero, magis timui, ne non petendo superbus, non querendo desidiosus, non pulsando piger à Domino iudicaret. Sufficere autem mihi crederem huiusmodi tantummodo voluntatem, si fructum adipsi non possem. Cum autem pro certo nouerim, ostium diuini sermonis, quod uenerationi tue celestis gratia patefecit, paratam esse mentem tuam sanctam, quam possidet Christus, non solum cunctis uolentibus, pandere, uerum etiam nolentibus, ut introire non pigeat, persuadere: occupationi reuerentia tua multiloquio superfluo moram non faciam, sed desiderium obsecrationis meae breuiter indicabo. Nonnullis in clero huiusce etiam amplissime ciuitatis esse imperitos, ex me ipso conicio: & quantum uniuerso illi ordini profuturum sit quod ex peto, considerationi sanctitatis tue discutendum offero. Præuilegio namque cunctorum, qui hoc de spiritualibus tuis laboribus promerentur etiam me indignum consecraturū esse præsumo, Domino meritò venerabilis, & verè beatissime pater. Precor igitur beatitudinem tuam, ut ex quo christiana religio hereditatis promissa nomen accepit: que hæreses fuerint, sint: quos errores intulerint, infirmit: quid aduersus catholicam ecclesiam senserint, sentiant: de fide, de trinitate, de baptismo, de penitentia, de homine Christo, de Deo Christo, de resurrectione, de nouo & uetere Testamento: & omnia omnino, quibus à ueritate dissentunt: que etiam baptismum habeant, que uere non habeant: & post quas baptizet, nec tamen rebaptizet Ecclesia, qualiter suscipiat uenientes, & quid singulis lege, auctoritate, atque ratione respondeat, digneris exponere. Nec me tante beatitudo tua credat ineptia, ut non inspiciam quantis & quam ingentibus voluminibus opus sit, ut possint ista dissolui. Verum hoc ego fieri non ex peto: id enim multipliciter factum esse non dubito: sed breuiter, perstrictè atque summariè, & opinionones rogo cuiuslibet hæresis poni, & quid contra teneat Ecclesia catholica, quantum instructioni satis est, subdi: ut uelut quodam ex omnibus concepto communitorio, si quis aliquam obiectionem aut conuictionem uerbis, plenius ac planius nosse uoluerit, ad opulentia & magnifica volumina recurrat: quibus à diuersis, & precipue à ueneratione tua in hoc ipso constat elaboratū. Sufficit enim admittitio talis, ut puto, doctis & imperitis, otiosis & occupatis, & ad cuiuslibet gradus ministerium Ecclesie uidecunque promotus: dum & ille qui multa legit, eadem breuiter recordatur, et cõpendio ignarus instruitur: ut nouerit quid teneat, quid euerit: quid auerteret, ne faciat, quid ut faciat assequatur. Fortassis autem, si tamen quod arbitror uerum est, etiam aduersus calumniantium malignas mentes, & dolosa labia opus hoc paruum inter cetera mirifica testimonio coronæ tue non deerit: ut quibus patet campus calumniandi profusor, validis & ex omni parte conclusis fidei limitibus coarctatus, omnibusq; ueritatis telorum generibus circumacti, etiam uno multiformi iaculo repente prostrati, morticinos spiritus non audeant anhelare. Video quam onerosus existam, meliora cogitanti, & disponenti maiora sancto seni, & querelas corporis sustinenti. Sed per Christum Dominum rogo, qui te participem sapientia sua sine inuidia esse concessit, ut hanc gratiam dones indoctis Ecclesie, qui te agnoscis sapientibus atq; insipientibus debitorum merito ac iure debitorum: Videte quoniam non mihi soli laboranti, sed omnibus exquirentibus ueritatem. Potui adhuc offerre supplices & multiplices preces, & mecum imperitorū classes assequere: sed malui iam gaudere dictantem, quam adhuc occupare legentem.

DILECTISSIMO FILIO ET
CONDIACONO QVODVLTDEO,
Augustinus episcopus.

Epistola 2.

ACCEPTIS liceris charitatis tuæ, ubi à me ardentissimo studio postulasti ut de omnibus hæresibus quæ post Domini saluatoris aduentū aduersus August. tom. 6.

sus eius doctriam perlatuerunt, aliquid breuiter scriberem: quàm sit hoc difficile, continuo reperta occasione rescripsi per filium meum Hipponensem primarium Philocalum: mox autem etiam ista oblata est, qua nunc rescribo, & breuiter difficultatem operis eius ostendo. Philastrius quidam Brixienis episcopus, quem cum sancto Ambrosio Mediolani etiam ipse uidi, scripsit hinc librum: nec illas hæreses prætermittens, quæ in populo Iudeo fuerunt ante aduentū Domini: easq; xxxviii commemorauit: & post Domini aduentum cxxxviii. Scripsit hinc etiam Gracè episcopus Cyprius Epiphanius, in doctrina catholica fidei laudabiliter diffamatus, sed ipse ueriusque temporis hæreses colligens, lxxx. complexus est. Cum ergo ambo id uellent facere, quod à me petis, quatum tamen inter se differant de numero inter seclari, uides: quod utique non euenisset, nisi aliud uni eorum uideretur esse hæresis, & aliud alteri. Neque enim putandum est aliquas ignorasse Epiphanius, quas nouerat Philastrius, cum Epiphanius longe Philastrio doctorem inuenerimus: ita ut Philastrium potius dicere deberemus latuisse plurimas, si tamen plures esset ille complexus, & iste pauciores. Sed proculdubio in ea quæstione ubi disceptatur quid sit hæresis, non idem uidebatur ambobus: & reuera hoc omnino definire difficile est: & ideo cauendum, cum omnes in numerum redigere conamur, ne prætermittamus aliquas, quamuis hæreses sint: aut annumeremus aliquas, cum hæreses non sint. Vide ergo ne forte librum sancti Epiphaniij tibi mittere debeam: ipsum enim arbitror Philastrio doctius hinc loquutum, qui possit apud Carthaginem in Latinam linguam uerbi facilius atque commodius, ut tu potius præstes nobis, quod quaeris à nobis. Perlatorem multum commedo. Subdiaconus est, de nostra diocesi: de fundo autem uiri spectabilis, nobisque charissimi Orontij. Pro illo autem, & pro eius patre, à quo adoptatus est, etiam ad ipsum scripsi: quas literas quum legerit christiana benignitas tua, peto ut eas apud memoratum uirum tua intercessione adiuuare digneris. Misi autem cum illo etiam hominem ecclesie, ne ad tuam sanctitatem difficilis ei esset accessus: non enim parum de illo sollicitus sum, à qua me sollicitudine Dominus, ut spero, per tue charitatis instantiam liberabit. Peto etiam mihi rescribere non graueris, quemadmodum sit in fide catholica ille Theodosius, per quem Manichæi nonnulli sunt prodiiti: & ipsi quos ab eo proditos, putamus esse correctos. Si quid etiam de profectioe sanctorum episcoporum fortè audiisti, fac ut nouerim. Deo uiuas.

DOMINO MERITO VENERABILI, AC BEATISSIMO SANCTO
PATRI AUGUSTINO EPISC. Quoduultdeus diaconus.

VNVM quidem reuerentia tue communitorium, quod per Ecclesiasticum dignatus es destinare, suscepi. Nam quod prius directum esse beatitudo tua significauit, per uirum honorabilem Philocalum, nec diu ad me peruenit. Verum quamuis conscius priorum semper fuerim peccatorum, nunc tamen euidenter agnouit adipsendo illi quod exorari muneri, meam toti ecclesie impediemento esse personam. Sed omnino confido, quoniam qui per uicini sui gratiam, humani generis dignatus est delere facinora, nec mea in perniciem sanctorum proualere permitteret: potiusq; ubi abundauit peccatum, gratiam faceret reddere. Domine merito uenerabilis ac beatissime pater, difficultatem operis quod instruendis imperitis nobis per tuam beneficentiam præstari suppliciter exorari, nec ipse ignorans ante prædixi: sed de diuini fontis ueritate, quam tibi Dominus tribuit, ueraci corde præsumpsi: nam & si Philastrius & Epiphanius uenerandi episcopi tale aliquid

Rom. 5. d. 20

quid scripsisse memorantur, quo ⁴ *roculd.* *id me inter ca-*
tera, imo sicut omnia latet: non tamen arbitror eos hac cu-
ram diligentiamque adhibuisse, ut singulis quibusque opi-
nionibus contrarias etiam opiniones adiungerent, ritusque
subijcerent: tum denique opus illud utriusque quaecumque
sit, non habet forsatis eam quam desidero breuitatem. Fru-
stra etiam homini, qui Latina non didicit, Græca facundia
delegatur: quia non ego tantummodo consilium, sed et au-
xilium postulavi. Quid autem venerationem tuam de in-
terpretum non solum difficultate, sed etiam obscuritate
admoneam, cum ipse hoc magis, ac plene diiudices? Ac-
cedit ad causam, quod nonnullæ etiam post illorum obitum
hæreses emerisse doceantur, quarum nullam illi fecerint
mentionem. Quamobrem ad peculiare patrocinium pieta-
tis tuæ confugio, et voce mea, sed vniuersali desiderio pa-
raturum ad misericordiam sacrosanctum pietatis peccus ap-
pello, sequestratis sapientibus peregrinis, considerato textu
prioris epistolæ, partem Africam quem nostra prouincia so-
let habere precipuum, cælesti etiam manna conditum, sero
pulsanti, et famem patienti non deneges. Profecto enim
nec ego pulsare cessabo, donec ipse concedas: ut quod non
impetrat privilegium, ubi nullum est meritum, saltem in-
defessa importunitas mereatur.

**DOMINO SINCERITER
DILECTISSIMO FRATRI ET
condiaco Quoduultdeo, August. episcopus.**

CVM mihi hæc scribendi offerretur occasio per
Fusalensem presbyterum, quem commendo chari-
tati tuæ, regei epistolam tuam, in qua petis, vt de
hæresibus quæ oriri poterunt ex quo Domini in
carne nunciari cœpit aduentus, aliquid scriberem. Hoc
autem feci, vt viderem vtrum iam deberem opus ipsum
aggredi, & inde tibi aliquid mittere: vbi considerares
tanta esse difficilius, quanto vis esse breuius. Sed ne
hoc quidem potui, talibus curis superuenientibus im-
peditus, à quibus omnino dissimulare nõ possẽm: nam

Ame & ab eo quod habebam in manibus, auerterunt.
Hoc autem est, vbi respondeo libris Iuliani, quos octo
edidit post illos quatuor, quibus antè respondi. Hos
enim cum Romæ accepisset frater Alipius, nondum
omnes descriperat, cum oblatam occasionem noluit
præterire, per quam mihi quinque transmisit: promit-
tens alios tres citò se esse misurum, & multum instas
ne respondere differrem. Cuius instantia coactus sum
remissius semper agere quod agebã, vt operi vtrique
non deessem, vni diebus, alteri noctibus: quando mihi
ab aliis occupationibus hinc atq; hinc venire non de-
sistentibus parceretur. Agebam verò rem plurimum
necessariam: nam retractabã opuscula mea, & si quid
in eis me offenderet, vel alios offendere posset, partim
reprehendendo, partim defendendo quod legi debe-
ret, & posset, operabar: & duo volumina iam absolue-
ram, retractatis omnibus libris meis, quorum nume-
rum nesciebam: eosq; cccxxxii. esse cognoui. Restab-
bant epistolæ & tractatus populares, quos Græci ho-
milias vocant. Et plurimas epistolarum legeram, sed
adhuc nihil inde dictaueram, cum me etiã isti Iuliani
libri occupari cœperant, quorum nunc quarto respõ-
dere cœpi. Quando ergo id explicauero, quintoq; re-
spondero, si tres non superuenerint, dispo (si Deus
voluerit) & quæ poscis inciperẽ, simul agens vtrique,
& hoc scilicet, & illud de retractione opusculorum
nostrorum, nocturnis & diurnis temporibus in singu-
la distributis. Hoc idẽ insinuauĩ sanctitati tuæ, vt
quantum tibi desiderium est sumendi quod poscis,
tanto flagrantius à Domino mihi poscas adiutorium,
quo seruiam laudabili studio tuo, atq; vtilitati eorum
quibus id existimas profuturum. Domine sinceriter
dilectissime frater, commendo iterum perlatorem, &
negotium propter quod eò perrexit, si cognoueris a-
pud quem agendum sit, peto ne pigeat adiuuare. Non
enim possumus necessitates hominum eiusmodi de-
ferere, qui nostri non coloni, sed quod maius est fra-
tres sunt, & in charitate Christi ad curam pertinent
nostram. Deo viuas.

DIVI

**DIVI AVRELII AVGVSTINI
LIBER DE HÆRESIBVS
AD QVODVLTDEVM.**

CENSURA.

Libri De hæresibus non meminit Augustinus in Retra-
ctationibus, quia scripsit eum post Retractationes, vt constat
ex epistola proximè præfixa. Posidius cap. 5. Indic. an-
notat De hæresibus ad Quoduultdeum diaconum opus
imperfectum: Et sanctus Isidorus cap. 9. de viris illustri-
bus, Primasius, inquit, Africanus episcopus, composuit ser-
mone scholastico de hæresibus tres libros, directos ad For-
tunatum episcopum, explicatis in eis quod olim B. Augustinus
in libro hæreseõ imperfectũ morte interueniente reliquerat.

PRÆFATIO.

QUOD petis sæpissimè atq; instantissimè
sanctæ fili Quoduultdeus, vt de hæresi-
bus aliquid scribam dignũ lectione cu-
pientium dogmata deuitare contraria
fidei Christianæ, & Christiani nominis
obumbratione fallentia: scias me olim longè antequã
peteres, facere cogitasse atque fuisse facturum, nisi di-
ligenter considerans quale quantumque id esset vltra
vires meas esse sentire. Sed quoniam fateor nullũ mi-
hi, vt te, instituisse poscendo: in ipsã tamen molesta in-
stantia tua etiam tuum nomen atrendi, & dixi; Aggre-
diar & faciam Quoduultdeus. Hoc enim Deum velle
confido, si me ad huius Operis terminum misericordii
favore perduxerit, vt per ministerium linguæ meæ tã-
ta huius rei difficultas aut ostendatur tantummodo;
aut, ipso etiam plenius adiuuante, tollatur: quorũ duo-
rum, quod priore loco posui, iam diu est quod animo
voluo ac reuoluo, & quadam meditatione contueor.
Quod autem postea dixi, non me accepisse confiteor:
& vtrum dum hoc ago, vt efficiam, dum peto, dũ que-
ro, dum pulso, sim fortasse accepturus ignoro: scio me
tamen nec petiturum, nec que siturũ, nec pulsaturum
quantum sat est, nisi & hunc affectum munere diuinẽ
inspirationis accepero. In hoc igitur opere, quod te
vehementer virgente in Dei voluntate suscepi, cernis
me vt id peragam non tam crebre scẽtibus ad me tuis
petitionibus esse cogendum, quã piis ad Deum non
solum tuis, verum & aliorum fratrum, quos tibi in hanc
rem fideles socios potueris inuenire, orationibus adiu-
uandum. Quod vt fiat, has ipsas primas huius laboris
mei partes, vbi est & ista prælocutio, curauĩ tuæ chari-
tati in auxilio Domini accelerare mittendas: vt propter
illa quæ restant, noueritis quantum pro me orare
debeat, quicunque nosse potueritis, à me iam fuisse
susceptum hoc tam grande negotium, quod à me de-
sideratis impleri. Petis ergo, quod tuæ indicant literæ
quas ad me dedisti, cum primum à me petere ista cœ-
pisti, vt exponam breuiter, perstrictè atque summa-
tim, ex quo christiana religio promissè hereditatis no-
men accepit: quæ hæreses fuerint, sint: quos errores
intulerint, inferant: quid aduersus catholicam eccle-
siam senserint, sentiant, de fide, de trinitate, de bap-
tismo, de pœnitentia, de homine Christo, de Deo Chri-
sto, de resurrectione, de nouo & veteri Testamento.
Istas autem inquisitiones tuas in immẽsatis procedere
cum videres, putasti cuiusdam generalitatis adhiben-
dum esse compendium atque dixisti, Et omnia omni-
no, quibus à veritate dissentiant. Deinde addidisti,
Quæ etiam baptismum habeant, quæve non habeat:
& post quas baptizet, nec tamen rebaptizet ecclesia:
qualiter suscipiat venientes: & quid singulis lege, au-
thoritate, atque ratione respondeat. Hæc omnia cum
queris vt exponantur à me, miror luculentum inge-
August. tom. 6.

Anium tuum, ror tantarumque rerum & sitire veritatẽ,
& fastidium iam timendo poscere breuitatẽ. Sed
vidisti etiam ipse quid possem hoc loco, tuæ huius e-
pistolæ cogitare: & quasi vigilanter occurristi cogita-
tioni meæ, dicens: Nec me tantæ beatitudo tua crea-
dat inepitiæ, vt non inspiciam quantis & quã ingen-
tibus voluminibus opus sit, vt possint ista dissolui. Ve-
rũ hoc ego fieri non expeto: id enim multipliciter
factum esse non dubito. Et tanquam consilium subii-
ciens, quomodo possit & seruari breuitas, & veritas
pandi, adiungis ea verba quæ paulo antè iam posui, &
dicas: Sed breuiter, perstrictè, atque summatim, & opi-
niones rogò cuiuslibet hæresis poni: & quid contra te-
near Ecclesia catholica, quantum instructioni satis est
subdi. Ecce iterum mitis in longum, nõ quia dici ista
breuiter siue non valeant, siue non debeant, sed quia
tam multa sunt, vt quamlibet breuiter dicẽda multas
litteras flagitent, tu autem vt velut quodam, inquis, ex
omnibus concepto communitorio, si quis aliqua ob-
iectionem aut conuictionem vberius, plenius, ac pla-
nius nosse voluerit, ad opulenta & magnifica volumi-
na transmittatur, quibus à diuersis, & præcipuè, inquis,
à veneratione tua in hoc ipso constat esse elaboratum.
Quæ cum dicis, vnum quasi communitorium de his
omnibus te desiderare significas. Audi ergo vnde cõ-
monearis, quid petas. Opiniones omnium philosopho-
rum, qui scẽtas varias condiderunt, vsque ad tempora
sua: neque enim plus poterat, sex non paruis volumi-
nibus quidam Celsus absoluit. Nec redarguit aliquẽ
sed tantũ quid sentirent aperuit, eã breuitate ser-
monis, vt tantum adhiberet eloquij, quantum rei nec
laudandæ, nec vituperandæ, nec affirmandæ aut de-
fendendæ, sed apericendæ indicandæque sufficeret, cũ
fermè centum Philosophos nominasset: quorum non
omnes instituerunt hæreses proprias: quoniam nec il-
los tacendos putauit, qui suos magistros sine vlla dif-
fensione secuti sunt. Noster verò Epiphanius Cyprius
episc. ab hinc non longè humanis rebus exemptus, de
octoginta hæresibus loquẽs, sex libros etiam conscrip-
sit, historica narratione commemorans omnia, nulla
disputatione aduersus falsitatem pro veritate decer-
tans. Breues sanè sunt hi libelli, & si in vnum libellum
redigantur, nec ipse erit nostris vel aliorũ quibusdam
libris longitudine comparandus. Huius breuitatem si
fuerit in commemorandis hæresibus imitatus, quid à
me breuiter postulare vel expectare debeas, non habe-
bis. Sed non ibi huius mei laboris summa consistit,
quod & tibi, vel me demonstrante, vel etiam te præ-
currentẽ poterit apparere, cum hoc fecero. Videbis e-
nim in eo, quod supradictus episcopus fecit, quantum
desit operi quod ipse vis fieri, quãto magis quod ego?
Tu nanque, quamuis breuiter, perstrictè atque sum-
matim, tamen vis etiam responderi commemoratis
hæresibus, quod ille nõ fecit. Ego verò hoc magis vo-
lo facere, si & Deus velit, vnde possit omnis hæresis,
& quæ nota est, & quæ ignota, vitari: & vnde rectè
possit quæcunque innotuerit, iudicari. Non enim o-
mnis error hæresis est, quamuis omnis hæresis, quæ in
vicio ponitur, nisi errore aliquo hæresis esse non possit.
Quid ergo faciat hæreticum, regulari quadam defi-
nitione comprehedi, sicut ego existimo, aut omnino
non potest, aut difficillimè potest: quod in processu
huius Operis declarabitur, si Deus rexerit, adque id,
quod intendo, perduxerit disputationem meã. Quid
autem profit ipsa inquisitio, etiam si non potuerimus
A 3 compre-

Epist. 4.

Calis.

*Sincerè
mem. ad
ad hunc
m. 7. 2.*

comprehendere, quomodo sit definiendus hæreticus, suo loco videndum atque dicendum est: nam si hoc comprehendere potuerit, quis non videat vilitas quanta sit: Erunt ergo primæ partes operis huius de hæresibus, quæ post Christi aduentum atque ascensum aduersus doctrinam ipsius extiterunt, & vtrunque nobis innouescere potuerunt. In posterioribus autem partibus, quid faciat hæreticum, disputabitur. Cum ergo Dominus ascēdisset in cælum, hi hæretici exorti sunt.

- 1 Simoniani.
- 2 Menandriani.
- 3 Saturniani.
- 4 Basilidiani.
- 5 Nicolaitæ.
- 6 Gnostici.
- 7 Carpocratiani.
- 8 Cerinthiani, vel Merinthiani.
- 9 Nazaræi.
- 10 Hebionæi.
- 11 Valentini.
- 12 Secundiani.
- 13 Ptolemæi.
- 14 Marcitæ.
- 15 Colarbasij.
- 16 Heracleonitæ.
- 17 Ophitæ.
- 18 Caii, alias Caii.
- 19 Sethiani.
- 20 Archontici.
- 21 Cerdoniani.
- 22 Marcionitæ.
- 23 Apellitæ.
- 24 Seueriani.
- 25 Taciani, vel Encratitæ.
- 26 Cataphryges.
- 27 Peputiani, alias Quintiliani.
- 28 Artotyrite.
- 29 Tessare, scædecatitæ.
- 30 Alogiani, alias Alogi.
- 31 Aditi, alias Adamiani.
- 32 Elcesite, & Samseitæ.
- 33 Theodotij, alias Theodotiani.
- 34 Melchisedechitæ, alias Melchisedeciani.
- 35 Bardesani, alias Bardesanisæ.
- 36 Noetiani.
- 37 Valesij.
- 38 Cathari, qui & Nouatiani.
- 39 Angelici.
- 40 Apostolici.
- 41 Sabelliani.
- 42 Origenistæ, alias Origeniani.
- 43 Alij Origenistæ, vel Origeniani.
- 44 Paulonitæ, alias Pauliani.
- 45 Photinici, alias Photiniani.
- 46 Manichæi.
- 47 Hierarchitæ, vel Heraclitæ.
- 48 Melitiani.
- 49 Arriani.
- 50 Vadiani, alias Audiani, siue Anthropomorphitæ.
- 51 Semiarriani.
- 52 Macedoniani.
- 53 Aeriani.
- 54 Aetiani, qui & Eunomiani.
- 55 Apollinaristæ.
- 56 Antidicomarianitæ, vel Antidicomaritæ.
- 57 Palsiani, alias Masilian, siue Euchitæ.

- 58 Metangismonitæ.
- 59 Seleuciani, vel Hermiani.
- 60 Proclianitæ.
- 61 Patriciani.
- 62 Ascitæ.
- 63 Pastalorynchitæ.
- 64 Aquarij.
- 65 Coluthiani, alias Colathiani.
- 66 Floriniani.
- 67 De mundi statu dissentientes.
- 68 Nudis pedibus ambulantes.
- 69 Donatistæ, siue Donatiani.
- 70 Priscilian, alias Priscillianistæ.
- 71 Cum hominibus non manducantes.
- 72 Rhetoriani.
- 73 Christi diuinitatem passibilem dicentes.
- 74 Triformem Deum putantes.
- 75 Aquam Deo coaternam dicentes.
- 76 Imaginem Dei non esse animam dicentes, Melitonij.
- 77 Innumerabiles mundos opinantes, Ophæi.
- 78 Animas conuerti in demones, & in quacunque animalia existimantes, Tertullij.
- 79 Liberationem omnium apud inferos factam Christi descensione credentes.
- 80 Christi de patre natiuitati initium à tempore dantes.
- 81 Luciferiani.
- 82 Iouinianistæ.
- 83 Arabici.
- 84 Heluidiani.
- 85 Paterniani, vel Venustiani.
- 86 Tertullianitæ, vel Tertullianistæ.
- 87 Abelitæ, vel Abeloini.
- 88 Pelagiani, qui & Celestiani.

C Simoniani à Simone mago, qui baptizatus à Philippo diacono, sicut in Actibus apostolorum legitur, pecunia voluit emere à sanctis apostolis, vt etiam per impositionem manus eius, daretur Spiritus sanctus. Hic magicis fallaciis deceperat multos. Docebat autem detestandam turpitudinem indifferenter vt dicitur scemini. Nec Deum fecisse mundum. Negabat etiam carnis resurrectionem: & asserere se esse Christum. Itēque Iouem se credi volebat, Minervam verò meretricem quandam Selenen, quam sibi sociam scelus fecerat: imaginesque & suam & eiusdem meretricis discipulis suis præbebat adorandas, quas & Romæ tanquam deorum simulachra auctoritate publica constituerat. In qua vrbe beatus apostolus Petrus cum vera omnipotentis Dei virtute extinxit. [Dixerat enim se in monte Sina legem Moysi in patris persona dedisse Iudæis. Tempore Tyberij in filij persona putatiue apparuisse: postea se in linguis igneis Spiritum sanctum super apostolos venisse. Christum autem nec venisse, nec à Iudæis quicquam petulisse.] Menandriani à Menandro etiam ipso mago discipulo eius, qui mundum asserere non à Deo, sed ab angelis factum. Saturniniani à quodam Saturnino, qui turpitudinem Simonianam in Syria confirmasse perhibetur: qui etiam mundum solos angelos septē præter conscientia Dei patris fecisse dicebat. Basilidiani, à Basilde, qui in hoc distabat à Simonianis, quod trecentos sexagintaquinque cælos esse dicebat, quo numero dierū annus includitur. Vnde etiā quasi sanctum nomen commēdabat, quod est, *ἑξαστάς*, cuius nominis literæ secundū Græcā supputationē eundē numerū complēt. Sūt enim *ν* 11, & *β*, & *γ*, & *δ*, & *ε*, & *ς*, & *ζ*, & *η*, & *θ*, & *ι*, & *κ*, & *λ*, & *μ*, & *ν*, & *ξ*, & *ο*, & *π*, & *ρ*, & *σ*, & *τ*, & *υ*, & *φ*, & *χ*, & *ψ*, & *ω*: id est vnū, & duo, & centū, & vnū, & sexaginta, & vnū, & ducenta, quæ fiunt in summa trecenta sexagintaquinque. [Mundū istum vel hominē non credunt

credunt à Deo factum, sed à trecentesimo sexagesimo quinto cælo. Amatoria carmina studiosè discunt. A Iudæis non credunt Christum crucifixum, sed Simonem Cyrenensem, qui angariatus sustulit crucem eius.] Nicolaitæ à Nicolao nominati sunt, vno, vt perhibetur, ex illis septem, quos apostoli diaconos ordinauerant. Ille cum de zelo pulcherrimæ cōiugis culparetur, velut purgandi se causa permisit fertur, vt ea qui vellet vteretur. Quod eius factum in sectam turpissimam versus est, qua placet vsus indifferens sceminarum. Hi nec ab iis quæ idolis immolantur, cibos suos separant: & alios ritus gentilium superstitionum non aduersantur. Narrant etiam quædam fabulosa de mundo, nescio quæ barbara principum nomina miscentes disputationibus suis, quibus terreant auditores, quæ prudentibus risum potius faciūt quàm timorem. Intelliguntur autem etiam isti non Deo tribuere creaturam, sed quibusdam potestatibus, quas mirabili vel fingunt vanitate, vel credunt. Gnostici propter excellentiam scientiæ sic se appellatos esse, vel appellari debuisse gloriantur, cum sint superioribus omnibus vaniores atque turpiores. Denique cum ab aliis atque aliis per diuersas terrarum partes aliter atque aliter nuncupentur, nonnulli eos etiam Borboritas vocant, quasi cœnosos, propter nimiam turpitudinem, quam in suis mysterijs exercere dicuntur. Aliqui eos à Nicolaitis exortos putant: alij à Carpocrate, de quo post loquemur. Tradunt autem dogmata fabulosissimis plena figmentis, etiam ipsi principum vel angelorum nominibus terribilibus infirmas animas capiunt: & de Deo rerumque natura fabulosa, & à sanitate veritatis aliena, multa contextunt: animarum substantiam, Dei dicunt esse naturam, earumque aduentum in hæc corpora & reditū ad Deum iisdem suis fabulis longissimis & stultissimis secundum suos errores, inferunt: & illos qui eis credunt faciunt non multa, vt putat, scientia præpollere, sed multa, vt ita dicam, fabulositate vanescere. Dicuntur quoque bonum Deum & malum Deum in suis habere dogmatibus. Carpocratiani sunt à Carpocrate, qui docebat omnem turpem operationem, omnemque adinventionem peccati: nec aliter euadi atque transiū principatus & potestates, quibus hæc placent, vt possit ad cælum superius perueniri. Hic etiam Iesum hominem tantummodo, & de vtroque sexu natum putasse perhibetur, sed accepisse talem animam quæ sciret ea quæ superna essent atque nunciaret. Resurrectionem corporis simul cū lege abiiciebat. Negabat mundum à Deo factum, sed nescio à quibus virtutibus. Sed et ipsius fuisse traditur quædam Marcellina, quæ colebat imagines Iesu & Pauli & Homeri & Pythagoræ adorando incensumque ponēdo. Cerinthiani à Cerintho, iudemque Merinthiani à Merintho, mundum ab angelis factum esse dicentes: & carne circumcidi oportere, atque alia huiusmodi legis præcepta seruari. Iesum hominem tantummodo fuisse, nec surrexisse, sed resurrecturū asseuerantes. Mille quoque annos post resurrectionem in terreno regno Christi, secundum carnales ventris & libidinij voluptates, futuros fabulantur, vnde etiam Chiliaistæ sunt appellati. Nazaræi cum Dei filium confiteantur esse Christum, omnia tamen veteris legis obseruant, quæ Christiani per Apostolicam traditionem non obseruare carnaliter, sed spiritaliter intelligere didicerunt. Hebionæi Christum etiam tantummodo hominem dicunt. Mandata carnalia legis obseruant, circumcissionem scilicet carnis, & cætera, à quorum oneribus per nouum Testamentum liberati sumus. Huius hæresi Epiphanius Sanctos & Elceseos ita copulat, vt sub eodem numero, tanquam vna sit hæresis, ponat, aliquid tamen interesse significans. Quamuis & in consequē-

tibus loquatur de illis ponēs eos sub numero suo, Eusebius verò Elcesaitarum sectā commemorans, fidem in persecutione dicit negandam docuisse, & in corde seruandam. Valentini à Valentino, qui de natura rerum multa fabulosa confinxit. Triginta *εἰδῶν*, id est, fecula, asserens extitisse, quorū principium esse profundum & silentium, quod profundum etiā patrem appellat. Ex quibus duobus velut ex coniugio processisse perhibet intellectum & veritatem, & protulisse in honorem patris zonas octo. De intellectu autem & veritate processisse verbum & vitam, & protulisse zonas decem. Porro de verbo & vita processisse hominem & ecclesiam, & protulisse zonas duodecim. Itaque octo & decem & duodecim fieri triginta zonas, habentes, vt diximus, primum principū de profundo & silentio. Christum autem à patre missum, id est, à profundo, spiritale vel cæleste corpus secum attulisse: nihilque assumpsisse de virgine Maria, sed per illam tanquam per riuum, aut per fistulam sine vlla de illa assumpta carne transisse. [De tricesimo seculo dicit diabolus genitum, & à diabolo alios natos qui fecerint hunc mundum. Et ideò malitiam nō arbitrio tribuit, sed naturæ mundi, id est generi diabolico:] carnis resurrectionem negat, animam tantum & spiritū per Christum salutem accipere affirmans. Senandiani hoc à Valentiniis distare dicuntur, quod addunt opera turpitudinis. Ptolemæus quoque discipulus Valentini, hæresim nouam condere cupiēs, quatuor zonas & alias quatuor asserere maluit. Marcus etiam nescio quis hæresim condidit, negans resurrectionem carnis, & Christum non verè, sed putatiue passum asseuerans. Duo quoque opinatus est ex aduerso sibi esse principia, quiddam tale etiam ipse de zonibus sicut Valentinus affirmans. Colarbasus secutus est istos: non multum aliter sentiens, vitam omnium hominū & generationem in septem sideribus consistere affirmans. Heracleonitæ ab Heraclione discipulo superiorum, duo asserunt principia, vnum ex altero, & ex his duobus alia plurima. Feruntur autem suos moriētes nouo modo quasi redimere, id est, per oleum, balsamum & aquam, & inuocaciones quas Hebraicis verbis dicunt super capita eorum. Ophitæ à colubro nominati sunt, coluber enim Græcè ophis dicitur. Hunc autem [colubrum qui decepit Adam & Euam] Christum arbitrantur, sed habent etiam verum colubrum [quem nutriant & venerantur. Qui & incantante sacerdote egreditur de spelunca, & ascendit super altare, innixum speluncæ, & oblationes eorum lambit, & inuoluens se circa eas, regreditur ad speluncam: & ita confringunt oblationes in eucharistiam, quasi à serpente Christo, vt illi putat, sanctificatas. Tradunt huius serpentis cultū à Nicolaitis siue Gnosticis ad istos deductum.] Caii propterea sic appellati, quoniā Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis: simul & Iudæi traditorem diuinum aliquid putat esse, & scelus eius beneficium deputant: asserentes eū prescisse quantum esset generi humano Christi passio profutura, & occidendum Iudæis propterea tradidisse: illos etiā, qui schisma facientes in primo populo Dei, terra dehiscente perierunt [Chore, Dathan, & Abiron:] & Sodomitas colere perhibentur. Blasphemant legem, & Deum legis auctorem, carnisque resurrectionem negant. Sethiani nomen acceperunt à filio Adæ, qui vocatus est Seth: cum quippe honorant, sed fabulosa & hæretica vanitate. Dicunt enim eum de superna matre natum, quam perhibent cōuenisse cū superno patre: vnde diuinum semē aliud nascere, tanquam filiorum Dei. Hi quoque multa de principibus & potestatibus vanissima fabulantur: quidam eos dicunt Sem filium Noë Christum putare. Archonticæ à principibus appellati, vniuersitatem,

5. Añ. 6. b. 5.

al. auerfan tur.

Boq. Regitay

ad. 2. d. 19.

ver. lat. 1. m. a.

1 d. En. 6. 11. Anglo. & Bremen. ex. cuf. an. 69. habet libro quidam 6. sed cap. 3. 11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

quam Deus condidit, opera esse principum dicunt: operantur etiam quandam turpitudinem. Resurrectionem carnis negant. Cerdoniani à Cerdone nominati, qui duo principia sibi aduersantia dogmatizant: Deumque legis ac prophetarum non esse patrem Christi, nec bonum Deum esse, sed iustum, patrem verò Christi bonum: Christumque ipsum neque natum ex femina, neque habuisse carnem: nec verè mortuum, vel quicquam passum, sed simulasse passionem. Quidam verò in duobus principis suis duos deos ita eum dixisse perhibent, ut vnus eorum esset bonus, alter autem malus: resurrectionem mortuorum negat. Spernunt etiam testamentum vetus. Marcion quoque, à quo Marcioniste sunt, Cerdonis secutus est dogmata de duobus principis: quamuis Epiphanius eum tria dicat asseruisse principia: bonum, iustum, prauum: sed Eusebius Syncerum quendam, non Marcionem, trium principiorum atque naturarum scribit authorem. Apellatae sunt, quorum Apelles est princeps, qui duos quidem introducit Deos; vnum bonum, alterum malum; non tamen in duobus diuersis atque inter se aduersis esse principis, sed vnum esse principium: Deum scilicet bonum, & ab illo factum alterum: qui cum malignus esset, inuentus est in sua mundum malignitate fecisse. Hunc Apellem dicunt quidam etiam de Christo tam falsa sensisse, ut diceret eum, non quidem carnem duxisse de caelo, sed ex elementis mundi accepisse quae mundo reddidit, cum sine carne resurgens, in caelum ascendit. Seueriani à Seuero exorti, vinum non bibunt, eo quod fabulosa vanitate de satana & terra germinasse asserunt vitem. Etiam ipsi non sanam doctrinam suam, quibus voluit, instant nominibus principum, carnis resurrectionem cum veteri testamento respuentes. [Hic praeterea Philumenem quandam puellam dicebat inspiratam diuinitus ad praenuncianda futura; ad quam somnia atque aestus sui animi referes, diuinationibus seu praesagis eius secretim erat solitus praemoneri eodem phantasmate eidem Philumenae pueri habitu se demonstrante, qui puer apparens Christum se aliquando, aliquando esse assereret Paulum. A quo phantasmate sciscitans, ea soleret respondere quae se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam, inter quae illud praecipuum, quod in angustiis soliti oris ampullam vitream panem grandem immitteret, eumque extremis digitulis leuare soleret illa sum, eoque solo quasi diuinitus sibi cibo dato fuisset contenta.] Taciani à Tacio quodam instituti, qui & Encratitae appellati sunt, nuptias damnant, atque omnino pares eas fornicationibus aliusque corruptionibus faciunt: nec recipiunt in suorum numerum coniugio utentem, siue marem, siue foeminam: non vescuntur carnibus, easque omnes abominantur: prolationes quasdam fabulosas seculorum etiam ipsi sapiunt: saluti primi hominis contradicunt. Epiphanius Tacianos & Encratitas ita discernit, ut Encratitas Taciani schismaticos dicat. Cataphryges sunt, quorum auctores fuerunt, Montanus tanquam paracletus, & duae prophetae ipsius, Prisca & Maximilla. His nomen prouincia Phrygia dedit, quia ibi exiterunt, ibique vixerunt: & etiam nunc in eisdem partibus populos habent. Aduentum spiritus sancti à Domino promissum, in se potius quam in apostolis eius fuisse asserunt redditum. Secundas nuptias pro fornicationibus habent: & ideo dicunt eas permisisse apostolum Paulum, quia ex parte sciebat, & ex parte prophetabat: nondum enim venerat quod perfectum est. Hoc autem perfectum in Montanum & in eius prophetissas venisse delirant. Sacramenta perhibentur sancta habere. Nam de infantis anniculi sanguine, quem de tota eius corpore minutis punctationum vulneribus ex-

torquent, quasi eucharistiam suam conficere perhibentur, miscentes eum farinae, panemque inde facientes: qui puer si mortuus fuerit, habetur apud eos promartyre; si autem vixerit, pro magno sacerdote. Peupuziani à loco quodam nominati sunt, quam ciuitatem desertam dicit Epiphanius. Hanc autem isti diuinum aliquid esse arbitrantur, Hierusalem vocant: tantum dantes mulieribus principatum, ut sacerdotio quoque apud eos honorentur. Dicunt enim Quintilla & Priscilla in eadem ciuitate Pepuza Christum specie foeminae reuelatum: vnde ab hac Quintiliani etiam nuncupantur. Faciunt & ipsi de sanguine infantis quod Cataphryges facere supra diximus. Nam & ab eis perhibentur exorti. Denique alij hac Pepuzam non esse ciuitatem, sed villam dicunt fuisse Montani & prophetissarum eius Prisca & Maximilla, & quia ibi vixerunt, ideo locum meruisse appellari Hierusalem. Artotyritae sunt, quibus oblatio eorum hoc nomen dedit: offerunt enim panem & caseum, dicentes à primis hominibus oblationes de fructibus terrae & ouium fuisse celebratas. Hos Peupuzianis iungit Epiphanius. Tessarescaecitae hinc appellati sunt, quod non nisi quartadecima luna, [mense Martio,] pascha celebrant, quilibet septem dierum occurrat dies, & si dies Dominicus occurrerit, ipso die ieiunant & vigilant. Alogiani propterea sic vocantur, tanquam sine verbo: logos enim Graece verbum dicitur, quia Deum verbum recipere noluerunt, Ioannis euangelium respuentes, cuius nec Apocalypsin accipiunt, has videlicet scripturas negantes esse ipsius. Adamiani ex Adam dicti, cuius imitantur in paradiso nuditatem, quae fuit ante peccatum: vnde & nuptias auerfantur, quia nec priusquam peccasset Adā, nec priusquam dimissus esset de paradiso, cognouit uxorem. Credunt ergo quod nuptiae futurae non fuissent, si nemo peccasset. Nudi itaque mares foeminaeque conueniunt, nudi lectiones audiunt, nudi orant, nudi celebrant sacramenta, & ex hoc paradisum suum arbitrantur ecclesiam. Elceleos & Samseos hinc tanquam ordine suo commemorat Epiphanius, quos dicit à quodam pseudopropheta esse deceptos qui vocabatur Elci, ex cuius genere duas mulieres tanquam deas ab eis perhibet adoratas. Caetera Hebriones tenere similia. Theodotiani à Theodotione quodam instituti, hominem tantummodo Christum asseuerant. Quod dicitur idem Theodotion propterea docuisse, quia in persecutione lapsus isto modo se casus sui deuitare putabat opprobrium, si non Deū negasse, sed hominem videretur. Melchisedeciani, Melchisedech sacerdotem Dei excelsi, non hominem fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur. Bardeसानista, à quodam Bardesane, qui in doctrina Christi prius extitisse perhibetur insignis: sed postea, quāuis non per omnia in Valentini haeresim lapsus est [addēs de suo ut fato ascriberet conuersationes hominū.] Noëtiani à quodam Noëto, qui dicebat Christum eundem ipsum esse Patrem & Spiritum sanctum. Valesij & seipfos castrant, & hospites suos, hoc modo existimantes. Deo se debere seruire. Alia quoque haeretica docere dicuntur & turpia: sed quae illa sint, nec ipse commemorauit Epiphanius, nec vsquam potui reperire. Cathari, qui seipfos isto nomine, quasi propter munditiam, superbissimè atque odiosissimè nominant, secundas nuptias non admittunt, poenitentiam denegant, Nouatum sectantes haeticum: vnde etiam Nouatiani appellantur. Angelici, in angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius iam omnino defecisse testatur. Apostolici, qui se isto nomine arrogantissimè vocauerunt, eo quod in suam communionem non reciperent utentes coniugibus, & res proprias possidentes, quales habet catholica ecclesia & monachos & clericos plu-

cos plurimos. Sed ideo isti haeretici sunt: quonia se ab ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere qui vtuntur his rebus quibus ipsi carent. Encratitis isti similes sunt, nam & Apotactitae appellantur. Sed alia nescio quae propria haeretica docere perhibentur. Sabelliani ab illo Noëto, quem supra memorauimus, defluxisse dicuntur, nam & discipulum eius quidam perhibent fuisse Sabellium. Sed qua causa duas haereses Epiphanius computet, nescio: cum fieri potuisse videamus ut fuerit Sabellius iste famosior, & ideo ex illo celebrius haec haeresis nomen accepit. Noëtiani enim difficillimè ab aliquo sciuntur, Sabelliani autem sunt in ore multorum. Nam & Praxeianos à Praxea quidam vocant, & Hermogeniani vocari ab Hermogene potuerunt, qui Praxeas & Hermogenes eadem sentientes in Africa fuisse dicuntur. Nec tamen istae plures sectae sunt, sed vnus sectae plura nomina ex his hominibus qui in ea maximè innotuerunt: sicut Donatistae, iidem Parmenianistae, sicut Pelagiani, iidem Caelestiani. Vnde ergo sit factum, ut Noëtianos & Sabellianos, non vnus haeresis duo nomina, sed tanquam duas haereses supradictus episcopus poneret, liquidò inuenire non potui: quia si quid inter se differunt, tam obscure dicit, studio forsitan breuitatis, ut non intelligam. Loco quippe isto, quo & nos tam longè à Noëtianis Sabellianos commemorans: Sabelliani, inquit, similia Noëto dogmatizantes, praeter hoc quod dicunt Patrem non esse passum. Quomodo de Sabellianis hoc intelligi potest, cum sic innotuerint dicere Patrem passum, ut Patripassiani quàm Sabelliani crebrius nuncupentur? Aut si forte in eo quod ait, praeter hoc quod dicunt Patrem non esse passum, Noëtianos hoc dicere intelligi voluit, quis eos in hac ambiguitate discernat? Vt quomodo possunt intelligi quilibet eorum Patrem passum fuisse non dicere, cum dicant eundem ipsum esse & Patrem & Filium & Spiritum sanctum? Philastor autem Brixianus episcopus in prolixissimo libro quem De haeresibus condidit, & cxxxviii haereses arbitratus est computandas, Sabellianos continud post Noëtianos ponens, Sabellius, inquit, discipulus eius, qui similitudinem sui doctoris itidem secutus est, vnde & Sabelliani postea sunt appellati, qui & Patripassiani, & Praxeiani à Praxea, & Hermogeniani ab Hermogene, qui fuerunt in Africa, qui & ita sentientes abiecti sunt ab ecclesia catholica. Certè iste eisdem postea Sabellianos dixit appellatos, qui ea quae Noëtus sentiebant. Et alia nomina eiusdem sectae commemorauit, & tamen Noëtianos & Sabellianos sub duobus numeris tanquam duas haereses posuit, quae causa, ipse viderit. Origeniani à quodam Origene dicti sunt; non ab illo qui ferè omnibus notus est, sed ab alio, nescio quo, de quo, vel sectatoribus eius Epiphanius loquens, Origeniani, inquit, cuiusdam Origenis discipuli, turpis autem sunt operationis: isti sunt nephanda facientes, sua corpora corruptioni tradentes. Alios autem Origenianos continud subiiciens, Origeniani, inquit, alij qui & Adamantij tractatores illius sectatores qui & mortuorum resurrectionem negant: Christum autem & Spiritum sanctum creaturam dicunt: paradisum autem & caelos & alia non credunt esse secundum literam, sed in allegoria. Haec quidem de Origene Epiphanius refert: sed defensores eius dicunt, Origenem Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnus eiusdemque substantiae docuisse: neque resurrectionem repulisse mortuorum: sed qui eius plura legerunt, contradicunt. Sunt & alia huius Origenis dogmata quae catholica ecclesia omnino non recepit: in quibus nec ipsum falso arguit, nec potest ab eius defensoribus excusari, maximè de purgatione & liberatione: ac rursus post longum tempus ad eadem

malareuolutione rationalis vniuersae creaturae. Quis enim catholicus Christianus vel doctus vel indoctus non vehementer exhorreat, eam quam dicit purgationem malorum, id est, etiam eos qui haec vitam in flagitiis & facinoribus & sacrilegiis atque impietatibus quamlibet maximis finierunt: ipsum etiam postremo diabolum atque angelos eius, quamuis post longissima tempora purgatos atque liberatos regno Dei lucique restitui, & rursus post longissima tempora omnes qui liberati sunt, ad haec mala demud relabi & reuerti, & has vias alternantes beatitudinū & miseriarum rationalis creaturae semper fuisse, semper fore? de qua vanissima impietate aduersus philosophos à quibus ista didicit Origenes, in libris De ciuitate Dei diligentissimè disputauit. [Dicit praeterea ipse Origenes, quod filius Dei sanctis hominibus comparatus, veritas sit: patri collatus, mendacium: & quantum distat Apostoli Christo, tantum Filius Patri. Vnde nec orandum est Filius cum Patre, quia non est author indulgentiarum petitionum, sed supplicator.] Pauliani à Paulo Samosateno, Christum non semper fuisse dicunt, sed eius initium, ex quo de Maria natus est, asseuerant: nec eum aliquid amplius quam hominem putant. Ista haeresis aliquando cuiusdam Artemonij fuit: sed cum defecisset, instaurata est à Paulo, & postea sic à Photino confirmata, ut Photiniani quàm Pauliani celebrius nuncupentur. Istos sanè Paulianos baptizandos esse in ecclesia catholica Nicensò concilio constitutum est. Vnde credendum est eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi haeretici cum de catholica discederent abstulerunt, eamque custodiunt. Photinus ab Epiphanius non continud post Paulum siue cum Paulo, sed alius interpositis ponitur: non taceretur sanè similia credidisse, secundum aliquid tamen aduersatus ei dicitur, sed quid sit ipsum aliquid, omnino non dicitur. Philaster autem continuatim ponit ambos sub singulis & propriis numeris, quasi haereses duas, cum dicat Photinum in omnibus Pauli secutum fuisse doctrinam. Manichaei à quodam Persa extiterunt, qui vocabatur Manes, quamuis & ipsum eum eius infana doctrina coepisset nomen praedicari: nam antehac Urbicus vocabatur. Sed in Graecia discipuli eius, vitantes nomen infanie, quasi doctiores, & eo ipso mendaciores, geminata, n, litera, Manichaeum, quasi manna fundentem, [pro Manichaeo, id est, infano] appellauerunt. Iste duo principia inter se diuersa atque aduersa, cademque aeterna & coaeterna, hoc est semper fuisse, composuit. Duasque naturas atque substantias, boni scilicet & mali, sequens alios antiquos haeticos, opinatus est: quarum inter se pugnam & commixtionem, & boni à malo purgationem, & boni quod purgari non poterit, cum malo in aeternum damnationem secundum sua dogmata asseuerans multa fabulatur, quae cuncta intexere huic operi, nimis longum est. Ex his autem suis fabulis vanis atque impiis coguntur dicere, animas bonas, quas censent ab animarum malarum naturae scilicet contrariae commixtione liberandas, eius cuius Deus est esse naturae. Proinde mundum à natura boni, hoc est, à natura Dei factum, confitentur quidem: sed de commixtione boni & mali, quae facta est, quando inter se vtraque natura pugnavit. Ipsam verò boni à malo purgationem ac liberationem, non solum per totum mundum & de omnibus eius elementis virtutem Dei facere dicunt, verum etiam electos suos per alimenta quae sumunt: & eis quippe alimentis sicuti vniuerso mundo Dei substantiam perhibent esse commixtam: quam purgari putant in electis suis, eo genere vitae quo viuunt electi Manichaeorum, velut sanctius & excellentius auditoribus suis. Nam his duabus professionibus, hoc est electorum & audientium

al. nec.

22.

23.

al. quam.

24.

Philastor.

25.

26.

27.

1. Cor. 13.

2. 9.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

lib. extr. dicitur.

41.

al. Epiphanius.

Epiph. in a. macchal.

Philastor.

42.

Epiph. in a. macchal. ost.

43.

lib. 21. cap. 17. fol. 285. col. 1.

B

45.

C

46.

D

& auditorum, ecclesiam suam constare voluerunt. In ceteris autem hominibus, etiam in ipsis auditoribus suis, hanc partem bonae diuinaeque substantiae quae mixta & colligata in escis & poribus detinetur, maximeque in eis qui generant filios, arctius & inquinatius colligati putant. Quicquid verò vndique purgatur luminis, per quasdam naues, quas esse lunam & solē volunt, regno Dei, tamquam propriis sedibus reddi. Quas itidem naues de substantia Dei pura perhibent fabricatas. Lucemque istam corpoream animantium mortalium oculis adiacentem, non solum in his nauibus, ubi eam purissimam credūt, verumetiam in aliis quibusque lucidis rebus, ubi secundum ipsos tenetur admixta, crediturque purganda, Dei dicunt esse naturā. Quinque enim elementa quae genuerunt principes proprios, genti tribuunt tenebrarum: eaque elementa his nominibus nuncupant, fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum. In fumo nata animalia bipedia, vnde homines ducere originem censent. In tenebris serpētia, in igne quadrupedia, in aquis natantia, in vēto volatilia. His quinque elementis malis debellandis, alia quinque elementa de regno & substantia Dei missa esse, & in illa pugna fuisse permixta; fumo, aëra: tenebris, lucem; igni malo, ignem bonum: aquae malae, aquam bonam: vento malo, vētum bonum. Naues autem illas, id est, duo caeli luminaria, ita distinguunt, vt lunam dicat factam ex bona aqua; solem verò ex igne bono. Esse autem in eis nauibus sanctas virtutes, quae se in masculos transfigurant, vt illiciant foeminas gentis aduersae, & per hanc illecebram commota eorum concupiscentia fugiat de illis lumen, quod membris suis permixtum tenebant, & purgandum suscipiatur ab angelis lucis, purgatumque illis nauibus imponatur ad regna propria reportandum. Qua occasione, vel potius execrabili superstitionis quadam necessitate, coguntur electi eorum velut eucharistiam cōspersam cum semine humano sumere, vt etiam inde, sicut de aliis cibus quos accipiunt, substantia illa diuina purgetur. Sed hoc se facere negant, & alios nescio quos sub nomine Manichaeorum facere affirmāt. Detecti sunt tamen in ecclesia, sicuti scis, apud Carthaginem; iam tē ibi diacono constituto, quando instante Virgo tribunō, qui tunc domui regiae profuit, aliqui adducti sunt. Vbi puella illa nomine Margarita istam nefaria turpitudinem prodidit. Quae cum esset annorum nondum duodecim, propter hoc scelestum mysterium se dicebat esse violatam. Tūc Eusebiam quandam Manichaeam quasi sanctimoniam, id ipsum propter hoc ipsum passam, vix compulsi confiteri, cum primū illa se asseruisset integram, atque ab obstetrice inspicere postulasset: quae inspecta, & quid esset inuenta, totum illud turpissimum scelus, vbi ad excipiendum & commiscendum concumbentium semen farina substermitur (quod Margarita indicante absens nō audierat) similiter indicauit: & recēti tempore nonnulli eorum reperti, & ad ecclesiam ducti, sicut gesta episcopalia quae nobis missi ostendunt, hoc non sacramentum, sed execramentum sub diligenti interrogatione confessi sunt: quorum vnus nomine Viator, eos qui ista faciunt proprie catharistas [id est, mundatores vel purgatores,] vocari dicens, eum alias eiusdem Manichaeae sectae partes in Macarios, & specialiter Manichaeos distribui perhiberet, omnes tamen has tres formas ab vno auctore propagatas, & omnes generaliter Manichaeos esse, negare non potuit. Certē illi libri Manichaei sunt omnibus sine dubitatione communes, in quibus libris illa portenta ad illicendos, & per concupiscentiam dissoluendos vtriusque sexus principes tenebrarum, vt liberata fugiat ab eis, quae captiuata tenebatur in eis diuina substantia, de masculorum in foeminas & foeminarum in masculos trans-

figuratione conscripta sunt, vnde ista eorum, quamlibet negant ad se pertinere, turpitudine defluxit. Diuinas enim virtutes quantum possunt imitari se putant, vt purgent Dei sui partem: quam profecto sicut in omnibus corporibus caelestibus & terrestribus, atque in omnium rerum feminibus; ita & in hominis femine teneri existimant inquinatam. Ac per hoc sequitur eos, vt sic eam etiam de semine humano, quemadmodum de aliis feminibus quae in alimentis sumūt, debeant manducando purgare. Vnde etiam catharistae appellantur, quasi purgatores, tanta eam purgates diligentia, vt se nec ab hac tam horrenda cibi turpitudine abstineant. Nec vescuntur tamen carnibus; tanquam de mortuis vel occisis fugerit diuina substantia, tantumque ac tale inde remanserit quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari. Nec oua saltem sumunt, quasi & ipsa cum franguntur expirēt, nec oporteat vllis mortuis corporibus vesci, & hoc solum viuat ex carne, quod in farina ne moriatur excipitur. Sed nec alimonia lactis vtuntur, quamuis de corpore animantis viuēte mulgeatur siue fugatur: nō quia putant diuinā substantiae nihil ibi esse permixtum, sed quia ipse sibi error non constat. Nam & vinum non bibunt: dicentes fel esse principum tenebrarum, cum vescantur vuis. Nec musti aliquid, vel recentissimi, sorbent. Animas auditorum suorum in electos reuolui arbitrantur, aut feliciore compendio in escas electorum suorum, vt iam inde purgatae in nulla corpora reuertantur. Ceteras autem animas & in pecora redire putant, & omnia quae radicibus fixa sunt atque aluntur in terra: herbas etiam atque arbores sic putant viuere, vt vitam quae illis inest, & sentire credant; & dolere, cum laeduntur; nec aliquid inde sine cruciatu eorum quenquam posse vellere aut carpere. Propter quod agrum etiam spinis purgare, nefas habent. Vnde agriculturam, quae omnium artium est innocentissima, tanquam plurium homicidiorum ream dementes accusant: suisque auditoribus idē hanc arbitrantur ignosci, quia praebent inde alimenta electis suis: vt diuina illa substantia in eorum ventre purgata, impetret eis veniam, quorum traditur oblatione purganda. Itaque ipsi electi, nec in agris operantes, nec poma carpentes, nec saltem folia vlla vellētes, expectat hanc afferri visibus suis ab auditoribus suis, viuētes de tot ac tantis secundum suam vanitatem homicidiis alienis; monent etiam eosdem auditores suos: vt si vescuntur carnibus, animalia non occidant, ne offendant principes tenebrarum in caelestibus colligatos, a quibus omnem carnem dicunt originem ducere. Et si vtuntur coniugibus, conceptum tamen generationemque deuitent, ne diuina substantia quae in eos per alimenta ingreditur, vinculis carnis ligetur in prole. Sic quippe in omnem carnem, id est, per escas & potus, venire animas credunt. Vnde nuptias sine dubitatione condemnant: & quantum in ipsis est, prohibent, quando generare prohibent, propter quod coniugia copulanda sunt. Adam & Eua ex parentibus principibus fumi asserunt patros: cum pater eorum nomine Saclas sociorum suorum foetus omnium deuorasset, & quicquid inde commixtum diuinā substantiae ceperat, cum vxore concumbens in carne prolis tanquam tenacissimo vinculo colligasset. Christum autem fuisse affirmant quem dicit nostra Scriptura serpentem, a quo illuminatos eos asserunt, vt cognitionis oculos aperirent, & bonum malumque dignoscerent. Eumque Christum nouissimis temporibus venisse ad animas, non ad corpora, liberandas. Nec fuisse in carne vera, sed simulatam speciem carnis ludificandis humanis sensibus praebuisse, vbi non solum mortem verumetiam resurrectionem similiter mentiretur. Deum qui Legem per

gem per Moysen dedit, & in Hebraeis prophetis locutus est; non esse verum Deum, sed vnum ex principibus tenebrarum. Ipsiusque noui Testamenti scripturas tanquam infalsatas ita legunt, vt quod voluerint inde accipiant, quod nolunt reiiciant, eisque tanquam non totum verum habentibus nonnullas apocryphas anteponunt. Promissionem Domini Iesu Christi de paraclito spiritu sancto in suo haereticarum Manichaeo dicunt esse completam. Vnde se in suis literis, Iesu Christi apostolum dicit, eo quod Iesus Christus se missurum esse promiserit, atque in illo miserit spiritum sanctum. Propter quod etiam ipse Manichaeus duodecim discipulos habuit ad instar apostolici numeri, quem numerum Manichaei hodieque custodiunt. Nam ex electis suis habent duodecim, quos appellant magistros, & tertiumdecimum principem ipsorum. Episcopus autem septuaginta duos, qui ordinantur a magistris: & presbyteros, qui ordinantur ab episcopis. Habent etiam episcopi diaconos. Iam ceteri tantummodō electi vocantur. Sed mittuntur etiam ipsi qui videtur idonei, ad hunc errorem vel vbi est sustentandum & augendum, vel vbi non est etiam seminandum. Baptismum in aqua nihil cuiquam perhibent salutis afferre; nec quenquam eorum quos decipiunt baptizandum putant. Oraciones faciunt ad solem per diem quaquā versum circumit: ad lunam per noctem, si apparet: si autem noui apparet, ad Aquiloniam partem, quā sol cum occiderit ad Orientem reuertitur, stant orantes. Peccatorum originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiae tribuunt gentis aduersae: quam dogmatizantes esse hominibus mixtam, omnem carnem non Dei, sed malae mentis perhibet esse opificium, quam a contrario principio Deo coeternam esse aiunt. Carnalem concupiscentiam, qua caro concupiscit aduersus spiritum, non ex vitata in primo homine natura nobis inesse infirmitatem, sed substantiam volunt esse contrariam, sic nobis adhaerentem, vt quantum liberamur atque purgamur, separetur a nobis, & in sua natura etiam ipsa immortally viuat. Easque duas animas, vel duas mentes, vnam bonam, alteram malam in vno homine inter se habere cōsuetum, quando caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec in nobis sanatum hoc vitium, sicut nos dicimus, nunquam futurum; sed a nobis seiunctam atque seclusam substantiam istam mali, & finito isto seculo post conflagrationem mundi in globo quodam, tanquam in carcere sempiterno, esse victuram. Cui globo affirmant accessurum semper & adhaesurum quasi coopertorium atque tectorium ex animabus, natura quidem bonis, sed tamen quae non potuerant a naturae malae contagione purgari. Hierarchiae, quorum auctor Hierarcha nuncupatur, resurrectionem carnis negant: monachos tantum & monachas, & coniugia non habentes in communionem recipiunt. Ad regnum caelorum non pertinere paruulos dicunt, quia non sunt eis vlla merita certaminis, quo vitia separentur. Melitiani a Melitio nuncupati, nolentes orare cum conuersis, id est eis, qui in persecutione ceciderunt, vel schisma fecerunt. Nunc autem dicuntur Arrianis esse coniuncti. Arriani ab Arrio, in eo sunt notissimi errore, quo patrem & filium & spiritum sanctum nolunt esse vnus eiusdemque naturae atque substantiae, aut vt expressius dicatur, essentiae, quae Graece appellatur: sed esse filium creaturam: spiritum verò sanctum creaturam creaturae, hoc est ab ipso filio creatum volunt. In eo autem quod Christum sine anima solam carnem suscepisse arbitrantur, minus noti sunt. Nec aduersus eos ab aliquo inueni de hac re aliquando fuisse certatum. Sed hoc

verum esse, & Epiphanius non tacuit, & ego ex eorum quibusdam scriptis & colloquutionibus certissime comperi. Rebaptizari quoque ab his catholicos nouimus, vtrum & non catholicos, nescio. Vadianos, quos appellat Epiphanius schismaticos, non haereticos vult videri: alij vocant Anthropomorphytas, quoniam Deum sibi fingunt cogitatione carnali in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: quod rusticitati eorum tribuit Epiphanius, parcens eis ne dicantur haeretici. Eos autem separasse se dicit a communione nostra culpando episcopos diuites, & pascha cum Iudaeis celebrando. Quamuis sint qui eos in Aegypto ecclesiae catholicae communicare asseuerent. De Photinianis autem, quos isto loco Epiphanius commemorat, iam superius satis locutus sum. Semiarianos Epiphanius dicit, qui similes essentiae dicunt patrem & filium, tamquam non plenos Arrianos, quasi Arriani nec similem velint, cum hoc Eunomiani dicere crebrentur. Macedoniani sunt a Macedonio Constantinopolitanae ecclesiae episcopo, quos & *μενυματομαχους* Graeci dicunt, eo quod de spiritu sancto litigent. Nam de patre & filio recte sentiunt, quod vnus sint eiusdemque substantiae vel essentiae: sed de spiritu sancto hoc nolunt credere, creaturam eum esse dicentes. Hos potius quidam Semiarianos vocant, quod in hac quaestione ex parte cum illis sint, ex parte nobiscum. Quamuis a nonnullis perhibeantur, non Deum, sed Deitatem patris & filij dicere spiritum sanctum, & nullam propriam habere substantiam. Acriani ab Aetio quodam sunt nominati, qui cum esset presbyter, doluisse fertur quod episcopus non potuit ordinari: & in Arrianorum haeresim lapsus, propria quoque dogmata addidisse nonnulla, dicens, orare vel offerre pro mortuis oblationem non oportere: nec ita turā solenniter celebranda esse ieiunia, sed cum quicque voluerit ieiunandum, ne videatur esse sub lege. Dicebat etiam presbyterum ab episcopo nullā differentia debere discerni. Quidam perhibent istos sicut Encratitas vel Apotactitas nō admittere ad communionem suam nisi continentes, & eos qui seculo ita renunciauerint, vt propria nulla possideant, ab esca tamen carniū non eos abstinere dicit Epiphanius. Philaster verò & hanc eis tribuit abstinentiam. Aetiani ab Aetio sunt vocati, idēque Eunomiani ab Eunomio Aetij discipulo, quo nomine magis innotuerunt. Eunomius quippe in dialectica praualens, acutus & celebris defendit hanc haeresim, dissimilem per omnia Patri asserens Filium, & Filio Spiritum sanctum. Fertur etiam vsque adeo fuisse bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quod nihil cuique obesset quorumlibet perpetratio ac perseverantia peccatorum, si huius quae ab illo docebatur fidei particeps esset. Apollinaristas Apollinaris instituit, qui de anima Christi a catholica dissenserunt, dicentes sicut Arriani, Deum Christum carnem sine anima suscepisse. In quaestione testimonii euangelici victi, mentem, qua rationalis est anima hominis, non fuisse in anima Christi, sed pro hac ipsum verbum in ea fuisse dixerunt. De ipsa verò eius carne sic a recta fide dissensisse perhibentur, vt dicent carnem illam & verbum vnus eiusdemque substantiae, contentiosissime asseuerantes, verbum carnem factum: hoc est, verbi aliquid in carnem fuisse conuersum atque mutatum, nō autem carnem de Maria carne susceptam. Antidicomarianitae appellati sunt haeretici, qui Mariae virginitati vsque adeo contradicunt, vt affirmant eam post Christum natum viro suo fuisse commixtam. Pfallianorum postremam ponit Epiphanius haeresim: quod nomen ex lingua Syria est; Graece autem dicuntur *ωχρηται*; ab orando sic appellati. Tantum

DE HÆREIBVS AD QVODVLTDEVM,

12

Tantum enim orant, vt eis qui hoc de illis audiūt incredibile videatur. Nam cum Dominus dixerit, Oportet semper orare, & non deficere. Et Apostolus: Sine intermissione orate: quod sanissime sic accipitur, vt nullo die intermittantur certa tempora orandi; isti ita nimis hoc faciunt, vt hiic iudicentur inter hæreticos nominandi. Quamuis nonnulli eos dicant de purgatione animarum nescio quam phantasticam & ridiculam fabulam narrare, porcam scilicet cum porcellis suis videri exire de ore hominis quando purgatur, & in eum visibili similiter specie ignem qui nõ comburat intrare. His adiungit Epiphanius Euphemitas Martyrianos, & Satamanos, & hos omnes cum illis tanquam vnã hæresim ponit. Dicuntur Euchitæ opinari, monachis non licere sustentandæ vitæ suæ causã aliquod operari, atque ita seipsos monachos profiteri, vt omnino ab operibus vacent. Vsq̃ ad istos ergo de hæresibus opus suum perduxit supradictus Episcopus Cyprius, apud Græcos inter magnos habitus, & à multis in catholica fidei sanitate laudatus. Cuius ergo in commemorandis hæreticis non modum, sed ordinem sum secutus. Nam & aliqua ex aliis posui, quæ ipse non posuit: & aliqua non posui quæ ipse posuit: itaque alia latius quàm ipse, alia etiam breuius explicauit, paremque in nonnullis exhibui breuitatem, omnia moderans sicut intentionis meæ ratio postulabat. Proinde ille de octuaginta hæresibus, separatim viginti, quas ante Domini aduentum extitisse, sicut ei visum est, computauit, reliquas post Domini ascensum natus sexaginta, breuissimis libris quinque comprehendit, atque omnes in sex libros totius eiusdem sui operis fecit concludi. Ego autem qui secundum petitionem tuam eas hæreses memorare institui, quæ post glorificationem Christi se aduersus doctrinam Christi, etiam sub velamine Christiani nominis extulerunt: quinquaginta septem ex Epiphaniij ipsius opere in meum transluli, duas in vnã referens, vbi nullam differentiam potui reperire: & rursus vbi ille ex duabus vnã facere voluit, sub numeris suis singulas posui. Sed adhuc commemorare debeo, siue quas apud alios reperi, siue quas ipse reminiscor. Nunc ergo addo quas Philaster posuit, nec posuit Epiphanius.

58. Metangismonitæ dici possunt, qui Metangismon asserunt, dicentes sic esse in patre filium, quomodo vas in vase, quasi duo corpora carnaliter opinantes, ita vt filius intret in patrem tanquam vas minus in vas maius. Vnde & tale nomen hic error accepit, vt *μεταγγισμον*. Græcè diceretur: *μεταγγισμον* quippe illa lingua vas dicitur, sed introitus vnus vas in alterum, Latine vno nomine non potest dici, sicut Græcè potuit *μεταγγισμον*. Seleuciani vel Hermiani huius ab authoribus Seleuco & Hermia, qui elementorum materiam de qua factus est mundus, non à Deo factam dicunt, sed Deo coæternam. Nec animam Deo tribuunt creatori, sed creatores esse animarum angelos volunt de igne & spiritu. Malum autem asserunt esse aliquando à Deo, aliquando à materia. Negant saluatorem in carne sedere ad dextram patris, sed ea se exuisse perhibent, eamque in sole posuisse, accipientes occasionem de Psalmo vbi legitur: In sole posuit tabernaculum suum. Negant etiam visibilem paradysum. Baptismum in aqua non accipiunt. Resurrectionem non putant futuram, sed quotidie fieri in generatione filiorum. Proclianitæ secuti sunt istos, & addiderunt Christum non in carne venisse. Patriciani à Patricio nuncupati, substantiam carnis humanæ non à Deo, sed à diabolo conditam dicunt, eamque sic fugiendam & detestandam putant, vt quidam eorum perhibeantur etiam morte sibi illata carere carne voluisse. Ascitæ ab vtre sic appellati sunt, *ἀσκιται* enim Græcè, Latine vter dici-

atur: quem perhibetur inflatum & optertum circumire bacchantes, tanquam ipsi sint Euangelici vtres noui, vino nouo repleti. Pattalorynchitæ in tantum silentio student, vt naribus & labiis suis digitum opponant, ne vel ipsam taciturnitatem voce præcipiant, quando tacendum sibi esse arbitrantur, vnde etiam illis est nomen inditum, *πάταλλοι* enim Græcè dicitur palus, & *ῥύγχος* nasus. Cur autem per palum digitum significare maluerint, à quibus hoc nomen compositum est, nescio: cum Græcè dicitur digitus *δάκτυλος*, & possint vtrique dactylorynchitæ multo euidentius nuncupari. Aquarij ex hoc appellati sunt, quod aquam offerunt in poculo sacramenti, non illud quod omnis Ecclesia. Coluthiani à quodam Colutho, qui dicebant Deum non facere mala: contra illud, quod scriptum est; Ego Deus creans mala. Floriani à Floriano, qui e contrario dicebant Deum creasse mala: contra id quod scriptum est; Fecit Deus omnia, & ecce bona valde. Ac per hoc quamuis contraria inter se dicentes, tamen ambo diuinis eloquijs resistebant.

B Creat enim Deus mala; pœnas iustissimas irrogando, quod Coluthus non videbat: non autem malas creando naturas atque substantias, in quantum sunt naturæ atque substantiæ, vbi Florinus errabat. Hæresim quandam sine auctore & sine nomine Philaster commemorat, quæ dicit hunc mundum etiam post resurrectionem mortuorum in eodem statu in quo nunc est esse mansurum, neque ita esse mutandum, vt sit cælum nouum & terra noua, sicut sancta Scriptura promittit. Est alia hæresis nudis pedibus semper ambulantium, eo quod Dominus dixerit ad Moysen, vel ad Iosue: Solue calciamentum de pedibus tuis. Et quod propheta Esaias nudis pedibus iussus fuerit ambulare. Inde ergo hæresis est, quia non propter corporis afflictionem sic ambulat, sed quia testimonia diuina taliter intelligunt. Donatiani vel Donatistæ sunt, qui primum propter Cæcilianum contra suam voluntatem ordinatam Ecclesiæ Carthaginensis episcopum schisma fecerunt; obicientes ei crimina non probata, & maxime quod à traditoribus diuinarum Scripturarum fuerit ordinatus. Sed post causam cum eo dictam atque finitam, falsitatis rei deprehensi, pertinaci dissensione firmata, in hæresim schisma vertunt: tanquam cæli esæ Christi propter crimina Cæciliani, seu vera, seu quod magis iudicibus apparuit falsa, de toto terrarum orbe perierit, vbi futura promissa est, atque in Aphrica Donati parte remanserit, in aliis terrarum partibus quasi contagione communionis extincta. Audent etiam rebaptizare catholicos, vbi se amplius hæreticos esse firmarunt, cum Ecclesiæ catholice vnuerse placuerit, nec in ipsis hæreticis baptismata commune rescindere. Huius hæresis principem accipimus fuisse Donatum, qui de Numidia veniens, & contra Cæcilianum Christianam diuidens plebem, adiunctis sibi eiusdem factionis episcopis, Maiorinum apud Carthaginem ordinauit episcopum. Cui Maiorino Donatus episcopus alius in eadem diuisione successit; qui eloquentia sua sic confirmauit hanc hæresim, vt multi existiment propter ipsum potius eos Donatistas vocari. Extant scripta eius, vbi apparet eum etiam non catholicam de Trinitate habuisse sententiam: sed quamuis eiusdem substantiæ, minorem tamen patre filium; & minorem filio putasse spiritum sanctum. Verum in hunc quem de Trinitate habuit eius errorem, Donatistarum multitudo intenta non fuit, nec facile in eis quisquam qui hoc illum sensisse nouerit, inuenitur. Isti hæretici in vrbe Roma Montenses vocantur, quibus hinc ex Aphrica solent episcopum mittere: aut hinc illic Aphri episcopi eorum pergere, si forte ibi eum ordinare

Circumel-lions.

ordinare placuisset. Ad hanc hæresim in Aphrica & illi pertinent, qui appellantur Circumcelliones, genus hominum agreste & famosissimæ audaciæ, non solum in aliis immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem insana feritate parcendo. Nam per mortes varias maxime præcipitiorum & aquarum & ignium seipsos necare conserunt: & in istum furorem alios quos potuerint sexus vtriusque seducere, aliquando vt occidantur ab aliis, mortem nisi fecerint comminantes. Veruntamen plerisque Donatistarum displicent tales, nec eorum communione contaminari se putant, qui Christiano orbi terrarum dementes obiciunt ignotorum crimen Aphrorum. Multa & inter ipsos facta sunt schismata, & ab iis se diuersis cœtib; alij atque alij separarunt, quorum separationem cætera grandis multitudo nõ sensit. Sed apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab eiusdem erroris centum ferme episcopis ordinatus, & à reliquis trecentis decem, cum eis duodecim qui ordinationi eius etiam præsentia corporali interfuerunt, atrocissima criminatione damnatus; cõpulis eos nosse etiam extra ecclesiam dari posse baptismum Christi. Nam quosdam ex eis cum eis quos extra eorum ecclesiam baptizauerant, in suis honoribus sine vlla in quoquam repetitione baptismatis receperunt, nec eos vt corrigerent per publicas potestates agere desisterunt, nec eorum criminibus per sui concilij sententiam vehementer exaggeratis communionem suam contaminare timuerunt. Priscillianistæ quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime Gnosticorum & Manichæorum dogmata permixta sectantur. Quamuis & ex aliis hæresibus in eas fordes, tanquam in sentinam quandam horribili confusione confluerint. Propter occultandas autem contaminationes & turpitudines suas habent in suis dogmatibus & hæc verba: iura, per iura, secretum prodero noli. Hi animas dicunt eiusdem naturæ; atque substantiæ, cuius est Deus, ad agonem quandam spontaneum in terris exercendum, per septem cælos & per quosdam gradatim descendere principatus, & in malignum principem incurrere, à quo istum mundum factum volunt, atque ab hoc principe per diuersa carnis corpora seminari. Astruunt etiam fatalibus stellis homines colligatos, ipsumque corpus nostrum secundum duodecim signa cæli esse compositum, sicut hi qui Mathematici vulgo appellantur, constituentes in capite arietem, taurum in ceruice, geminos in humeris, cancerum in pectore: & cætera nominatim signa percurrentes, ad plantas vsque perueniunt, quas piscibus tribuunt, quod vltimum signum ab astrologis nuncupatur. Hæc & alia fabulosa, vana, sacrilega, quæ persequi longum est, hæresis ista contexit. Carnes tanquam immundas escas etiam ipsa deuittat. Coniuges quibus hoc malum potuerit persuadere diuisgens, & viros à nolentibus foeminis, & foeminas à nolentibus viris: opificium quippe omnis carnis non Deo bono & vero, sed malignis angelis tribuunt: hoc versutiores etiam Manichæis, quod nihil scripturarum canonicarum reputant, simul cum Apocryphis legentes omnia & in autoritate fumentes, sed in suos sensus allegorizant, do vertentes quicquid in sanctis libris est quod eorum euertat errorem. De Christo Sabellianam sectam tenent, eundem ipsum esse dicentes; non solum filium, sed etiam patrem, & spiritum sanctum.

70. Dicit Philaster, esse alios hæreticos qui cum hominibus non sumunt escas, sed vtrum cum aliis qui eiusdem sectæ non sunt, an etiam inter seipsos id faciant, non exprimit. Dicit etiam eos de patre & filio rectè, de spiritu autem sancto non catholicè sapere, quod eum opinentur esse creaturam. A Rhetorio quo-

dam exortam hæresim citat nimium mirabilis vanitatis, quæ omnes hæreticos rectè ambulare, & vera dicere affirmat: quod ita est absurdum, vt mihi incredibile videatur. Alia est hæresis, quæ dicit in Christo diuinitatem doluisse, cum figeretur caro eius in cruce.

Est alia, quæ triformem sic asserit Deum, vt quædam pars eius sit pater, quædam filius; quædam spiritus sanctus: hoc est, quod Dei vnus partes sint, quæ istam faciunt Trinitatem; vclut ex his tribus partibus compleatur Deus, nec sit perfectus in seipso, vel pater, vel filius, vel spiritus sanctus. Alia est, quæ dicit aquam non à Deo creatam, sed ei semper fuisse coæternam. Alia dicit corpus hominis, non animam esse imaginem Dei. Alia dicit, innumerabiles mundos, sicut opinati sunt quidam philosophi gentium. Alia, sceleratorum animas conuerti in demones dicit; & in quæque animalia suis meritis congrua. Alia descendente ad inferos Christo credidisse incredulos, & omnes inde existimant liberatos. Alia, sempiternè natum non intelligit filium, putat illam natiuitatem sumpsisse à tempore initium; & tamen volens coæternum patri filium confiteri, apud illum fuisse antequam de illo nasceretur existimat: hoc est, semper eum fuisse, veruntamen semper eum filium non fuisse, sed ex quo de illo natus est filium esse cõpisse. Has hæreses, quæ abique authorum nominibus sunt, putavi in hoc opus meum de Philastri opere transferendas: & alias quidem ipse commemorat, sed mihi appellandæ hæreses non videntur. Quascunque autem sine nominibus posui, nec ipse earum nomina commemorauit. Luciferianos à Lucifero Caralitano episcopo exortos, & celebriter nominatos, nec Epiphanius, nec Philaster inter hæreticos posuit: credo tantummodo schisma, non hæresim eos condidisse, credentes. Apud quendam tamen, cuius nomen in eodem eius opusculo non inueni, in hæreticis Luciferianos positos legi per hæc verba, Luciferianos, inquit, cum teneant in omnibus catholicam veritatem; in hunc errorem stultissimum prolabantur, vt animam dicant ex transfusione generari: eandemque dicunt & de carne, & carnis esse substantiam. Vtrū ergo iste propter hoc, quod de anima ista sentiunt, si tamen verè ita sentiunt, eos inter hæreticos ponendos esse crediderit, rectè crediderit: an etiam si id non sentirent, siue non sentiunt, idè tamen sint hæretici; quia dissensionem suam pertinaci animositate firmarunt, alia quæstio est, neque hoc loco mihi videtur esse tractanda. Iouinianistas quoque apud istum reperi quos iam noueram: à Iouiniano quodam monacho ista hæresis orta est aetate nostra, cum adhuc iuuenes essemus. Hic omnia peccata, sicut Stoici philosophi, paria esse dicebat, nec posse peccare hominem lauacro regenerationis accepto, nec aliquid prodesse ieiunia, vel à cibis aliis quibus abstinentiam: Virginitatem Mariæ destruebat, dicens eam pariendõ fuisse corruptam. Virginitatem etiam sanctimonialium, & continentium sexus virilis in sanctis eligentibus cœlibem vitam, coniugiorum castorum atque fidelium meritis adæquabat: ita vt quædam virgines sacræ prouectæ iam ætatis in vrbe Roma, vbi hæc docebat, eo audito nupersse dicitur. Non sanè ipse vel habebat, vel habere volebat vxorem, quod non propter aliquod apud Deum maius meritum in regno vitæ perpetuæ profuturum, sed propter præsentem prodesse necessitatem, hoc est, ne homo coniugales patiatur molestias, disputabat. Citò tamen ista hæresis oppressa & extincta est, nec vsq̃ ad deceptionem aliquorum sacerdotum potuit peruenire. Cum Eusebij historiam perscrutatus essem, cui Rufinus à se in Latinã linguã translata subsequenti etiam temporã duos libros addidit, non inueni aliquam hæresim

Luc. 18. a. 1. Thes. 5. 6. 17.

Psal. 18. a. 9.

Hæresim

hæresim quam non legerim ad isto. nisi quam in sexto libro ponit Eusebius, narrans eam extitisse in Arabia. Itaque hos hæreticos, quoniam nullum eorum ponit auctorem, Arabicos possumus nuncupare, qui dixerunt animas cum corporibus mori atque dissolui, & in fine seculi vtrunque resurgere. Sed hos disputatione Origenis præsentis, & eos alloquētis, celerimè dicit fuisse correctos. Tam nunc ille commemorandæ sunt hæreses quæ à nobis non apud istos reperitæ sunt, sed in recordationem nostram quomodo cunctique venerunt. Heluidiani exorti ab Heluidio, ita virginitati Mariæ cōtradictur, vt eam post Christum alios etiam filios de viro suo Ioseph peperisse contendunt: sed mirum ni istos prætermisso Heluidij nomine, Antidicomaritas Epiphanius appellauit. Paterniani, inferiores partes humani corporis non à Deo, sed à diabolo factas opinantur, & omnium ex illis partibus flagitiorum licentiam tribuentes impurissimè viuūt. Hos etiam Venustianos quidam vocant. Tertullianistæ à Tertulliano, cuius multa leguntur opuscula eloquentissimè scripta, vsque ad nostrum tempus paulatim deficientes, in extremis reliquiis durare poterunt in vrbe Carthaginensi: me autem ibi posito ante aliquot annos, quod etiā te meminisse arbitror, omni ex parte consumpti sunt, paucissimi enim qui remanserunt, in catholicam transierunt, suamque basilicam, quæ nunc etiam notissima est, catholicæ tradiderunt. Tertullianus ergo sicut scripta eius indicant, animam dicit immortalem quidem, sed eam [effigiatam] corpus esse contendit: neque hanc tantum, sed ipsum etiam Deum [corporeum esse dicit, licet non effigiatum.] Nec tamen hinc hæreticus creditur factus. Posset enim quoquo modo putari ipsam naturā substantiamque diuinam corpus vocare; nō tale corpus cuius partes aliæ maiores, alię minores valeant vel debeant cogitari, qualia sunt omnia quæ proprie dicimus corpora: quamuis de anima tale aliquid sentiat, sed potuit, vt dixi, propterea putari corpus Deum dicere, quia nō est nihil, non est inanis, [non est corporis vel animæ qualitas,] sed vbique totus, & per locorum spacia nulla partitus: in sua tamen natura atque substantia immutabiliter permanet. Nō ergo ideo est Tertullianus factus hæreticus, sed quia transiens ad Cataphryges, quos ante destruxerat, cepit etiam secundas nuptias contra apostolicam doctrinam tanquam supra damnare, & postmodum etiā ab ipsis diuisus, sua conuenticula propagauit. Dicit sane ipse animas hominum pessimas post mortem in dæmones verti, [statū autem animæ credit per traducem propagari.] Est quadam hæresis rusticana in capō nostro, id est, Hipponēsi, vel potius fuit: paulatim enim diminuta, in vna exigua villa remāserat, in qua quidem paucissimi, sed omnes hoc fuerunt, qui omnes modō correcti & catholici facti sunt, nec aliquis illius supersedit erroris. Abelonij vocabantur, Punicæ declinatione nominis. Hos nonnulli dicunt ex filio Adæ nominatos, qui est vocatus Abel: vnde Abelianos vel Abeloitas eos nos possumus dicere. Non miscebatur vxoribus, & eis tamen sine vxoribus viuere, sicut ipsius dogmare nō licebat. Mares ergo & foemina sub continentia professione simul habitantes, puerum & puellam sibi adoptabant, in eiu(s)dem coniuuentionis pacto successores suos futuros: morte præuentis quibusque singulis alij sumogabantur: dum tamen duo duobus disparis sexus in illius domus societate succederent. Vtrobique quippe parēte defuncto, vno remanenti, vsque ad eius quoque obitum filij seruiebant. Post cuius mortem etiam ipsi puerum & puellam similiter adoptabāt: nec vnquam eis defuit vnde adoptarent, generatibus circumquaq; vicinis, & filios suos inopes ad spem hereditatis alienandantibus libenter. Pelagianorū est hæresis, hoc tem-

pore omnium recentissima à Pelagio monacho exorta. Quem magistrum Cælestius sic secutus est vt sectatores eorum Cælestiani etiam nuncupentur. Hi dei gratia, qua prædestinati sumus in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, & qua eruiur de potestate tenebrarum, vt in eum credamus atque in regnum ipsius transferamur, propter quod ait: Nemo venit ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Et qua diffunditur charitas in cordibus nostris, vt fides per dilectionem operetur, intantum inimici sunt, vt sine hac posse hominem credant facere omnia diuina mandata: cum si hoc verum esset, frustra Dominus dixisse videretur: Sine me nihil potestis facere. Denique Pelagius à fratribus increpatus, quod nihil tribueret adiutorio gratiæ Dei ad eius mandata faciēda, correptioni eorum hætenus cessit, vt non eam libero arbitrio præponeret, sed infideli calliditate supponeret, dicens, ad hoc eam dari hominibus, vt quæ facere per liberum iubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam. Dicendo vtiq; vt facilius possint, voluit credi, etiam si difficilior, tamen posse homines sine gratiā diuinā facere iussa diuina. Illam verò gratiam Dei, sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi in libero arbitrio, quod nullis suis præcedentibus meritis ab illo accepit nostra natura, ad hoc tantum existimantes ipsum adiuuantem per suam legem atque doctrinam, vt discamus hoc facere, & quæ sperare debeamus. Non autem ad hoc per donum spiritus sancti, vt quæ didicerimus esse faciēda, faciamus. Ac per hoc diuinitus nobis dari scientiam confitetur, qua ignorantia pellitur. Charitatem autem dari negant qua piè viuatur: vt felicit cum sit Dei donū, scientia quæ sine charitate inflat, non sit Dei donum ipsa charitas, quæ vt scientia non inflat, ædificat. Destruit etiam orationes quas facit Ecclesia, siue pro infidelibus & doctrinæ Dei resistentibus, vt conuertantur ad Deum: siue pro fidelibus, vt augeatur in eis fides & perseuerent in ea. Hæc quippe non ab ipso accipere, sed à seipsis homines habere contendunt, gratiā Dei qua liberamur ab impietate dicentes secundum merita nostra dari. Quod quidem Pelagius in episcopali iudicio Palestino damnari metuens, damnare cōpulsus est, sed in posterioribus suis scriptis hoc inuenitur docere. In id etiam progrediuntur, vt dicant vitam iustorum in hoc seculo nullum omnino habere peccatum, & ex his ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, vt sit omnino sine macula & ruga, quasi nō sit Christi ecclesia, quæ in toto terrarum orbe clamat ad Deum: Dimitte nobis debita nostra. Paruos etiam negant, secundum Adam carnaliter natos, contagium mortis antiquæ prima natiuitate cōtrahere. Sic enim eos sine villo peccati originalis vinculo asserunt nasci, vt prorsus non sit, quod eis oporteat secunda natiuitate dimitti: sed eos propterea baptizari, vt regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei, de bono in melius translati, non ista renouatione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Nam etiam si nō baptizentur, promittunt eis extra regnum quidem Dei, sed tamen æternam & beatam quandam vitam suam. Ipsum quoque Adam dicunt etiam si non peccasset, fuisse corpore mortiturum, neque mortuum merito culpæ, sed conditione naturæ. Obiiciuntur eis & alia nonnulla, sed ista sunt maxime ex quibus intelligitur etiam illa vel cuncta, vel penè cuncta pendere. Ecce quam multas commemorauimus hæreses, nec tamen modum tuæ postulationis impleuimus. Ex quo enim Christiana religio, vt verbis tuis vtar, hereditatis promissæ nomen accepit, quæ hæreses ortæ sint, quomodo commemorare omnes potui, qui omnes nosse non potui: Quod ideo existimo, quia nullus eorū quorum de hac re scripta legi, omnes posuit: quandoquidem inueni

inueni apud alium, quas apud alium non inueni; & rursum apud istum quas ille nō posuit. Ego autem propterea plures quam ipsi posui, quia collegi ex omnibus quas omnes apud singulos nō inueni, addidi etiam his quas ipse recolens apud vllum illorū inuenire non potui. Vnde merito credo nec me posuisse omnes, quia nec omnes qui de hac re scripserūt, legere potui, neq; hoc quæquam eorū video fecisse quos legi. Postremo etiam si omnes forsitan posui, quod non puto, vtrum omnes sint vtiq; nescio. Et ideo quod vis me loquente finiri, non saltem potest me cognoscente cōprehendi. Audiuī scripsisse de hæresibus sanctū Hieronymū, sed ipsum eius opusculū nec in nostra bibliotheca inuenire potuimus, nec vnde possit accipi, scimus. Quod si tu scieris, perueni, & ego per te ad illud perueniam, & forsitan habebis melius aliquid quam hoc nostrum: quamuis nec ipsum, licet hominē doctissimū, omnes hæreses arbitrer indagare potuisse. Et certè Abeloitas nostræ regionis hæreticos, quantum existimo, ille nesciuit. Sic fortè & alibi alios in obscurissimis locis reconditos, cuiusq; notitiam ipsa locorum suorum obscuritate fugientes. Iam verò illud quod habent tuæ literæ, vt omnia omnino dicamus quib' hæretici à veritate dissentiunt, etiam si omnia scirem, facere non possum: quāto minus possum qui omnia scire nō possum. Sunt enim hæretici, quod fatendum est, qui singulis vel nō multo amplius dogmatibus oppugnant regulam veritatis, sicut Macedoniani vel Photiniani, atq; alij quicunque ita sese habēt. Illi autem, vt ita dixerim, fabulones, id est, qui fabulas vanas eademq; longas perplexasq; contexuerunt, tā multis falsis dogmatibus pleni sunt, vt ipsi quoq, illa numerare nō possint, aut difficillimè possint. Nec vlli alieno vlla hæresis facile sic innotescit vt suis: vnde nec earum quas commemoravi omnia dogmata me dixisse vel didicisse p̄teor. Quis enim nō videat quantum res ista operā, & quam multas literas flagite? Nec ideo tamen parū prodest errores istos, quos huic operi intexui, lectos cognosq; vitare. Quid enim contra ista sentiat catholica Ecclesia, quod à me dicendum putasti, superflud quæritur, cum propter hoc scire sufficiat eam contra ista sentire, nec aliquid horū in fidem quenquā debere recipere: Quomodo autem quæ contra hæc veritas habet, asserenda ac defendenda sint, modulū operis huius excedit. Sed multum a liuuar cor fidele nosse, quid credendū non sit, etiam si disputandi facultate id refutare non possit. Omnis itaq; Christianus catholicus ista nō debet credere: sed non omnis qui ista non credit, consequenter

debet se Christianū catholicū iam putare vel dicere. Possunt enim & hæreses aliæ quæ in hoc opere nostro com memoratæ non sunt, vel esse vel fieri, quarum aliquam quisquis tenuerit, Christianus catholicus non erit. Quid ergo faciat hæreticū, deinceps requirēdum est; vt cum hoc Domino adiuuante vitamus, non solū ea quæ scimus, verum etiam quæ nescimus, siue quæ iam orta sunt, siue quæ adhuc oriri poterunt, hæreticæ venena vitemus. Huius autē sit iam voluminis finis, quem propterea vobis, antequam totū hoc opus perficerem, credidi esse mittendum, vt eum quicumque legeritis, ad id quod restat implendum quod tam magnam esse cernitis, me orationibus adiuuetis.

Finis libri B. Augustini de hæresibus ad Quodvultdeum.

APPENDIX TRIVM HÆRESVM ad librum S. Augustini de hæresibus.

TIMOTHEANI dicunt filium Dei verū quidem hominem ex virgine Maria natū, sed non ita vnā reddidisse personā, vt nō in vnā sit redactus natura; consistorium quoddam volentes fuisse interiora virginis, per quod dua natura, id est, Deus & homo, in vnā resolute & compacte massam, vnā Dei & hominis exhibuerint formam: immutatā videlicet naturarū proprietate efficiētium cōiunctionem. Et ad confirmandam huiusmodi impietatem, quæ Deum asserit à sua verū natura, cogunt Euangeliste testimonij dicentis, Et verbum caro factum est, quod ita interpretatur: Diuinitas natura in humanam versis est. O abolitionē illi inuolabili impietatem substulit: Huius impietatis initium, Timotheus, apud Bithynia modo exulans ciuitatem, continentis & religiose via imagine multis illudit.

NESTORIANI à Nestorio episcopo patriarcha Constantinopolitano, qui contra fidē catholicam dogmatizare ausus est; Dominum nostrū Iesum Christū hominem tantū, nec id quod mediator Dei & hominis factus est, in vtero virginis de Spiritu sancto fuisse conceptū, sed postea Deum homini fuisse permixtū, nec Deum hominem passum, sepultūque dicebat, euacuare contendēs omne nostrum remediū quo verbum Dei sic hominem suscipere dignatum est in vtero virginis, vt vna persona fieret Dei & hominis, propterea sic singulariter & mirabiliter natus, mortuus etiam pro peccatis nostris, cum ea que non rapuerat solueret, Deus homo à mortuis resurgens, ascendit in celum.

EVTYCHIANI ab Eutyche quodam Constantinopolitano Ecclesia presbytero monacho exorti sunt; qui cum videretur refutare Nestorium, in Apollinari Manichæismq; transiit, et humanitatis in Christo denegans veritatē, quicquid à verbo nostra proprietatis receptū est, diuinitati tantūmodo asseribit essentia, vt sacramentū salutis humana, quod non nisi in vtraque substantia est, nostram in Christo naturā negando dissolueret, stulta impietate nos inspicies vniuerso corpori asserri quod capiti desuisset.

B. AVRELI AVGVSTINI EPISCOPI DE QVINQVE HÆRESIBVS ORATIO: SIVE LIBER CONTRA QVINQVE HOSTIVM GENERA.

CENSURA. Multa ex huius libri quinto capite citat Beda in primum caput epistole ad Romanos.

CAP. I.

DEBITOR sum, fateor, non necessitate cogente, sed, quod est vehementius, charitate. Ad compellendum non potest esse molestus exactor, quando ad reddendū deuotus est debitor. Sed vt impleam quod promisi, adiuuate me sanctis orationibus vestris, vt Deus omnipotens det gratiam sermonibus meis, vt satis faciam piis mētibus & auribus vestris. Si meminisse dignamini qui in tēpore affuistis, quinq; hostium genera esse diximus: cōtra quæ expugnāda inducias postulauimus, vt necessaria arma præparare possemus. Promissus dies illuxit, nos quoq; impigrè ad certamen Dño adiuuante processimus. Adiu-

torium nostrū à Domino, qui fecit celū & terrā. Dominus nabit certanti victoriam, qui certādi dedit audaciam. Non nos hostiū turba, non nos bellantiū reuocet formam, nō quasi vitrea, fulgentia terreat arma. Goliath magnū, robustū, armis terribilibus, ingētisq; turba munitū, David solus, puer, paruus, atq; incertis, vno lapidis ictu prostrauit, totaq; Allophylorū castra turbauit atq; fugauit. Quid autē aliud petra cōtra Goliath manu David missa, nisi Christū cōtra diabolu ex semine David venturū significauit? Aggrediamur ita, & errorū que diximus quinq; genera proponamus. Pagani dicunt: Quid est quod nos exhorretis atq; abiicitis tanquam multos colentes deos? Ecce & vos Deum, quem prædicatis colendū, filiū habere dicitis, & sine alterius cōmixtione sexus natū esse confingitis. Iudæi dicūt: Quomodo vnū colitis Deū, quando & hominē quem patres

ad Deum. patres nostri crucifixerunt Dominum dicentes, hominibus extorquetis ut tanquam filium Dei vobiscum veneretur & colatur? Manichæi dicunt, phantasma esse, quod dicitur Dominum Christum femineo potuisse nasci ex utero. Non enim dignum est, inquit, ut tanta maiestas per sordes & squalores feminæ transire credatur. Sabelliani, iudem Patrepassiani, dicunt, vnus est Deus pater & filius, quoniam qui pater, ipse est filius. Nam si aliter dixerimus, dicemur multicolæ. Arriani dicunt: Alius est pater, alius est filius, sed minor est filius. Quomodo enim fieri potest, ut genitoris genitus existat equalis? Ecce sunt errorum propositæ quæstiones, quasi hostium cõpositæ acies. Contra istas acies pestiferas sanctissimi fratres sumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Accingimini lumbos vestros in veritate, nemo tropidet, nemo formidet: est lorica iustitiæ, est scutum fidei, in quo sagittæ malignorum ignitæ excipiantur & extinguantur. Est galea salutis, est gladius spiritus, quod est verbum Dei. Quisquis fidelium Christi militum his fuerit armis munitus, nõ cuiusquam formidabit personam, non terrore temporis a certamine reuocabitur. Eia fratres certamen in promptu est, feruet opus, & vrget aduersarius, spicula parat, iacere tentat, nemo expauescat. Fratres, plures sunt nobiscum quam cum illis. Nobiscum est Moyses ille magnus amicus Dei, qui ut hostem vinceret præliantem, manus ad cælum extendit, iam tunc figuram crucis Christi ostendens: ipse diuino imperio, tumentis ponti, volentes flexuosos sinibus vndas, vno ictu virgæ percussit, & trahendo populum, aridos interrim vertit in campos. Nobiscum est Iesus post Moysen populi dux Israëliti, fortissimus præliator, cuius etiam nomẽ indicat saluatorum: ipse potentia sua & diuina fiducia, diem, sui cursus metas ne perageret, statuit: & nocti ne accederet imperauit. Ipse gentium reges non singillatim, sed gregatim superauit, captiuauit, humiliauit & occidit. Nobiscum est Dauid manu fortis. Quid dicantur? Seruus Dei, electus Dei, amicus Dei, parens Dei: nouerat & bene nouerat, non solum parcere subiectis, & debellare superbos, verum etiam virtutes ostendere & patientiam custodire. Ipse inimicos suos cum persequeretur, non perniciosus, & cum vinceret, non extitit impius. Nobiscum sunt alij atque alij sancti viri, qui omnia futura præuiderunt & prædixerunt. Non est ergo quod nos terreat. Tantum expectate, audite & orate, intendent & audiat circa me vestra sit oratio. Non diutius immoremur, iam quæ proposuimus prosequamur. Quid dicis Pagane? Deus, inquis, si delectatus est filio, indiguit coniugio: si horruit coniugium, solus est sine filio. Quid enim poterat inueniri simile Deo, quod coniungeretur Deo; & pareret filium Deo? Deinde si, ut dicitis, habet Deus filium, iam non vnus colitis Deum. Quid agimus? Ab Allophylo telum missum excepimus, quid remittimus? Quodlibet miserum telum, licet perueniat ad illum, nihil prodest. Quare? Quia durus est, quia lapideus est, idola colit. Et scriptum est: Similes illis fiat omnes qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis: Sanctas Scripturas nõ accipit. Queramus ergo lapidẽ quo percutiatur, ut percussus quassetur, quassatus comminuetur, comminutus in puluerem conuertatur, conuersus in puluerẽ cõpluatur, cõplutus seratur, satus faciat fructum, nõ qui igne cõsumatur, sed qui in horreo recõdatur. Hermes, qui Latinè Mercurius dicitur, scripsit librum qui appellatur, id est, verbum perfectum: magnum nomen libri huius, quia magnus est, de quo scriptus est liber. Quid enim perfectius verbo, qui solus est inter mortuos liber? Audiamus quid loquatur Mercurius de verbo perfecto: Dominus, inquit, & omnium factor deorum, secundum fecit Dominum. Et post

paucam ostenderet quid dixerit, repetiuit & dixit: Quoniam ergo huc fecit primum, & solum & vnus. Bonus autẽ ei visus est & plenissimus omnium bonorum. Quantum plenissimus Ioannes euangelista dicat: De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratia pro gratia. Bonus autem ei visus est, & plenissimus omnium bonorum. Et sequitur: Lætatus est. Cui, vel cum quo lætatus est? Dicat ipsa sapientia Dei, filius Dei: Ego eram cui aggaudebat. Ergo lætatus est, & valde dilexit tanquam vnigenitum suum. Quem primò factum dixit, postea vnigenitum appellauit. Item alio loco sic dixit: Filius benedicti Dei atque bonæ voluntatis, cuius nomen non potest humano ore narrari. Quærebatur Paganæ coniugẽ Dei? Audi Mercurium, para frontem, & excipe lapis lapidẽ, cade ut erigaris, frangere ut confirmaris, destruere ut ædificeris; ictus lapidis non cutem diuidat frontis, nõ venam rumpat sanguinis, non aperiat foueam vulneris, sed signum faciat crucis. Coniugẽ Dei quæris: Abiiciatur ex corde tuo rogo impura prauitas. Coniunx Dei bona volũtas est. Quomodo autẽ pater sit Deus, & filius Deus, nec tamẽ duo dii, sed vnus sit Deus, tecum disputare nõ debeo; quia nisi credideris, intelligere nullatenus poteris. Et tamẽ filium Dei Deum facetur Mercurius. Hoc lapide percussus, lapideus desinat esse sacrilegus. Audiamus quid etiã Sibylla vates eorum de eodem dicat: Alium, inquit, dedit Deus filium hominum colendum. Quantum apparet, in his sententiis Mercurij & Sibyllæ, Sabellius etiam iudicatur. Mercurius & patrẽ Deum dicit & filium: & Sibylla dicit Deum alium. Sabellius dicit non alium, quia eundẽ patrem asserit esse quem filium. Optimũ valde est, si modò non ad vnum tantum, sed etiã ad quãtoscunq; missus peruenire potuerit, aduersarios hoc ictu percutiamus. Item Sibylla dicit: Ipsum tuum cognosce Deum Dei filium esse. Versus iste & Paganũ increpat & Iudæum. Alio loco filium Dei *ὁ υἱὸς θεοῦ* appellat, id est, consiliũ, vel consiliarium. Et propheta dicit, Vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi. Hic Arrianus arguitur, qui cum dicit minorem Dei filium, dicit aliquando Deum non habuisse filium. Et si fuit sine filio, fuit sine consilio. Ecce ad quã & ad quanta pericula prouocamur. Sed quia Deus nunquam fuit sine consilio, etiam contradicente Arriano, nunquam pater potuit esse sine filio. Quid agis Pagane? Apertis aures, noli esse sicut aspis surda, quæ obturat aurẽ ne audiat vocem incantantis. Non tibi meos authores profero, tuus est Mercurius, cui inter deos tantus honor cultusq; a vobis allatus est, ut eius nomine diem Domini voceris. Ipsum audi, ipse te conuincat, ipse expugnet, ut cum te vicerit, illi cedas, & mihi credas. Mercurius dixit: Dilexit Deus vnigenitum suum. Ipse dixit, Filius benedicti Dei atq; bonæ voluntatis. Et ne de eius nomine rædium interrogationis sustineret, secutus adiunxit: Cuius nomen non potest humano ore narrari. Quid tu Mercuri, ab hominibus dicis nomen Dei filij narrari non posse? A te narretur qui non homo, sed deus ab hominibus æstimaris. Loquitur autem ad filium suum dicẽs: Est enim quis filij inenarrabilis sermo sapientiæ Spiritus sanctus. Nõne hoc est, in principio erat verbum? Dic Hermes, sermo iste sapientiæ habet matrẽ? Sequitur de solo Deo, Dominus est omnium dominante Deo mortalibus. Et quia ab hominibus indagari nõ potest, addit & dicit: Super homines est. Ergo quia super homines est, nomen filij Dei narrare non possum, quia Deus non sum: dicant homines quasi homines quod non sum, ego agnosco quod sum, sermo sapientiæ de solo Deo est. Non ergo ibi Paganæ humanũ suspicaris aut fingas fuisse coniugium, de solo Deo est Dominus Deus, & super homines est. Increpat te Sibylla dicẽs: Ipsum tuum cognosce Dominum Dei filium esse. Ipsum tuum cognosce Deum. Ipsum,

Ioan. 1. b. 16.

Psal. 76. b. 11.

Esai. 7. b. 10.

Sibylla de Christo te summum.

Esai. 9. b. 6.

Psal. 57. a. 8.

Ioan. 1. a. 2.

Ipsum, non alium, non Martem, non Iouem, nõ Mercurium, sed quem confitetur Mercurius. Quid miraris Christiane, quod talia isti de patre & filio dicat? Et dæmones credunt, & contremiscunt. Nempe in euangelio transeunte Domino dicunt, Nouimus quod sis filius Dei, venisti ante tempus perdere nos. Vtinam quomodo dæmones iudicem, sic homines agnosceret saluatorem. Quid dicit Iudæus? Vnus est nobis Deus, præter ipsum non alium nouimus. Illum verò quem dicitis Christum, patres nostri non Deum, sed hominem occiderunt. Nempe hoc est quod dixi. Vtinam quomodo dæmones iudicem, sic homines agnoscerent saluatorem. Ecce dæmones viderunt, & tremuerunt: homines viderunt, & occiderunt. Dæmones confessi sunt, homines persecuti sunt. Quæ infelicitas & quanta miseria, imparem etiam dæmonibus inueniri? Item homines credunt, dæmones percunt: homines saluantur, dæmones puniuntur. Sed hæc immutatio est dexteræ excelsi, non præsumptio hominis de suis viribus confidentis. Cõtra istum verò Iudæum non laboro, pugnet contra illum codices sui, pugnet Lex & Propheta: & aut victus & humiliatus saluabitur, aut superbus & pertinax punietur. Dixit Dominus ad Moysen: Ecce ego mitto angelum meum qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem parauit. Obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes. Audisti angelum, agnosce Dominum: nec contemnendum esse putes. Audi adhuc quod metuas, ne inquit contemnendum putes. Quare? Quia non remittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo. Quis est ille tam magnus, cui Deus & potestatem suam dedit & nomen? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Et vnde probamus, quod cum dicitur angelus, debeat intelligi Deus? Habes in libro qui appellatur Genesis, Venerunt, inquit, duo angeli Sodoman verspere, sedente Loth pro foribus ciuitatis: quos cum vidisset, surrexit, & iuit obuiam eis. Quid plura? Suscepit, & obsecutus est eis tanquam peregrinis. Consuetudine hospitalitatis liberatus est à periculo ciuitatis, & temporale euasit incendium, & æternum consecutus est præmium. Dificite Christiani, sine discretione hospites suscipere, ne fortè cui domum claueritis, cui humanitatem negaueritis, ipse sit Christus. Non amplius euagetur à proposito actione. Angeli venerunt ad Loth, & dixerunt. Videte & aduertite, quia angeli loqui dicuntur. Quid dixerunt angeli? Salua animam tuam, noli respicere post tergum. Quia nemo ponens manum super aratrum, & retrò respiciens, aprus est regno Dei. Neque stes in omni circa regione: terrenis non inhæreas voluptatibus, sed in monte saluu te fac. Spes tua Deus sit, ne & tu simul pereas cum Sodomit. Dixitque Loth ad eos. Videte hominem videntem, non cæcum, sicut Iudæi & Sabelliani: non lippietẽ, sicut Arriani; sed oculos sanos habentem, sicut catholici Christiani. Et angelos vidit, & Dominum intellexit. Quid dixit angelis? Dixitque Loth ad eos: Domine mi, quia inueni seruum tuum gratiam ante te, & magnificasti misericordiam tuam, quam fecisti mecum, ut saluares animam meam. Magna res, cum volo Iudæum ferire, Moyses fortissimus vir hastam verbi sui vibrauit, & misit, factum est ut per Iudæum ad Sabellianum transiret, Arrianumque percuteret. Quid agis Loth sancte? Angelos vides, non vnus, sed duos, & dicis, Domine mi. Ad vnum verbum facis, vnus precaris, & non metuis ne alteri iniuriam facere videaris? Absit, inquit, Recedite Iudæi, recedite. Sabelliani, ego non videtis: recedite Arriani, quia parum videtis. Quid video quod video: & quia video, nec cõtemno, nec erro. Duos video, æquales video. Vnum rogo, nulli iniuriam facio: quia Patrem & Filium nõ diuido. Nam ut intelligatis me non falli, cum duos tãquam vnum de-

Act. 2. d. 19.

Mar. 1. c. 24

Ex veteri Testamento. CAPVT IIII.

Psal. 76. b. 11.

Exod. 23. a. 20.

Psal. 123. b. 10.

Gen. 19. a. 1.

Gen. 19. d. 17. Lu. 9. g. 69.

Idem.

Gen. 19. d. 1. Gen. 19. d. 19.

precor, videte, rum a. an vnus meis respondeat precibus. Petit ut in modica ciuitate & proxima refugium haberet & viueret. Respondetur ei. Videamus quot sunt qui respondent. Verba libri subsequuntur, Dixitque ad eum: Quasi responsio singularis est. Adhuc sequere, videamus. Ecce etiã in hoc suscepi preces tuas, ut non subuertam urbem, pro qua locutus es. Festina ergo, & saluate ibi: quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc. Vides Iudæe, & dicit angelum, & esse Deum? Audis Arriane duos, Patrẽ & Filium, dicentem, nec tamen eundem Patrẽ quem Filium, propter Sabellianos: sed Patrẽ & Filium? Audis, quid dictum est? Suscepi preces tuas. Audis quid dicit: Non subuertam urbem. Audis, Non potero facere quicquam? Ergo Iudæus legat angelum, intelligat Deum: Sabellianus legat duos venisse, Arrianus legat vnum respondisse: & non contemnat, sed errorem fugiant, ne ad ignem æternum perueniat. Sed ut plenius ostendamus dictum angelum debere intelligi Deum, huius lectionis sequẽtia recitemus. Igitur, inquit, Dominus pluuit super Sodoman & Gomorrhã sulphur & ignem à Dño de cælo. Quid est, Dominus à Domino, nisi Filius à Patre? Sicut & alio loco, Dixit Dominus Domino meo, id est, Pater Filio suo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Item in Exodo, Apparuit, inquit, Moysi angelus Domini in flamma ignis de rubo, & videt quoniam rubus ardebat igni, rubus autẽ non cremabatur. Et dixit Moyses, Vadam & videbo hoc grande visum, quare non crematur rubus. Cum vidisset autem Dominus, quia accedit videre, vocauit eum Dñs de rubo. Ecce angelus ipse Dominus. Et sequitur dicẽs, Moyses, Moyses. Et ille dixit: Quid est Domine? Ait illi Dominus: Ne accesseris huc, nisi solueris calciamẽta de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est. Adhuc audi quid dixerit ei: Ego sum Deus patrũ tuorum: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Et idẽ Iudæus sic audiat angelum, ut intelligat Dominum, & timeat Deum. Sabellianus sic confiteatur Patrẽ, ut non neget Filium: Arrianus sic confiteatur Patrẽ & Filium, ut non minuat filium. Iesus etiam Naue, sicut liber dicit, qui eius nomine conscriptus est, cum cõtra hostes dimicaret, in ipso constitutus procinctũ, vidit virum stantem contra se, & euaginatam tenentẽ gladium: perrexitq; ad eum, & ait: Noster es, an aduersarius? Qui respondit, Nequaquã, sed sum princeps exercitus Domini, & nunc adueni. Cecidit autẽ Iesus pronus in terram, & adorauit. Et nunc sequere Iudæe ducem tuum. Videt, interrogat, & adorat. Visio communionem habet: videtur enim & quod agnoscutur, & quod non cognoscutur. Ergo visio communionem habet, interrogatio ignorantie, adoratio fidẽ. Quem videt? Hominem. Quis est homo iste? Ipse est cuius contra inimicas gentes prænucciabatur, desiderabatur, expectabatur aduẽtus. Et homo est, inquit, & quis cognoscut eum? Quis est iste princeps exercitus Domini? Nõne ipse est, qui in euangelio interrogatus quis esset, respondit, Principium, qui & loquitur vobis? Quid turbas Iesu Naue? Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania aduersus Dominum, & aduersus Christum eius? Vides armatum, noli metueret: non contra te venio, sed pro te: quia non sum missus nisi ad oues perditas domus Israël. Quid est Iesu quod vides, interrogas, & adoras? Audi, Hominem video; interrogò quem video: audio non quem video: adoro nõ quod video, sed quod credo: quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Quid ergo quæris? Aduerte & sequere, Hominem video, sed præ filiis hominum est quod intelligo. Nescio quid mihi coruscet, & tanquam de latebris fulgidum aliquid splendet. Vado ad eum quia venit ad me, perferutabor; quæram

Ge. 19. e. 8.

Ge. 19. e. 24.

Psal. 109.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

Exo. 3. a. 2.

August. torn. 6.

B

quæram

quæram & videbo hoc tam ad visu. n. quod video. A
 Et homo est, & homo non est. Imò & homo est, pro-
 pter Manichæum: & plus quàm homo est, propter Iu-
 dæum. Perge Iesus meus, dux meus perge. Quare: nisi
 quia cum tu me inquiris, me acquiris? Ecce venio, homi-
 nē inuenio: intus nescio quid intelligo, obſcurum
 est, nondum video: tecta est facies Moysi, velamē im-
 pedit aciē, later veritas: Non cognosco quid sit, opus
 est interrogacione. Dic tu homo, Noster es, an aduer-
 sarius? Si aduersarius es, & homo es, & inimi-
 cus es: si noster es, & homo es, & Saluator es. Post me
 venit, sed ante me factus est. Si Iesus es, & Saluator es.
 Interroget Iesus Iesum, Interroget prior posteriorē,
 sed tamen minor maiorē: interroget deficiēs crescē-
 tem: figura interroget veritatē, imò figura intelligat
 veritatem: vt luceſcat dies, & remoueantur tenebræ
 temporales. Ecce venio, sed quia scio, spiritus carnē &
 ossa non habet, inquiri, palpo carnem: quero, intueor
 armatum. Adhuc later mysterium. Interrogo virum,
 audio verbum, credo verum, remoueo velum, adoro
 Deum. In eo quòd Iesus vidit, nec cognouit, furiosam
 gentem Iudæorum significabat: quæ si videns cognou-
 iſſet, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſet. In eo
 autem quòd audiendo credidit, & adorauit, istum ſig-
 nificabat populum, de quo scriptum est, Populus
 quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obe-
 diuit mihi. Audi adhuc qui negas Deum genuiſſe Fi-
 lium, audi quid dicit pater per Eſaiā propheta: Nun-
 quid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit
 Dominus? Ergo ego, qui generationes cæteris tribuo,
 nunquid sterilis remanebo, dicit Dominus Deus tuus?
 Cui dictum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te.
 Quid me stimulas Arriane, & irrides cum audis, hodie
 ? Apud Deum nunquam crastinus, nunquam he-
 sternus dies est, sed semper hodie: Non mensium cir-
 culus voluitur annus, non succedentibus ac deceden-
 tibus transigitur mensis diebus, non horæ mutantur,
 non variantur tempora vel momenta, vbi dies nec
 termino cõcluditur, nec initio inchoatur. Audi ad-
 huc Iudæus quid per prophetam dicat Dominus, au-
 diat Arrianus: audiant & omnes qui Filium Dei aut
 non esse, aut esse minorem dicunt. Ego, inquit, Deus,
 & non est alius. Et quid de Filio Domine, si tu solus es
 Deus? Audi adhuc, quid festinas? In memetipſo iura-
 ui. Vbi est iuratio, nulla est dubitatio. In memetipſo
 iuraui, Egre dietur de ore meo iustitiæ verbum. Ecce
 habes filium, Egre dietur de ore meo iustitiæ verbum,
 & nõ reuertetur. Quid est nõ reuertetur? Ne Sabellia-
 nus dicat quia ipse est Filius qui Pater, Egressum ver-
 bum non reuertetur: quia Pater, Pater est: Filius, Filius
 est. Sileat aliquantulum hæreticorum loquacitas, nul-
 lam habens verecundiam. Impleantur Domini senten-
 tia, & Filio Dei aut nullus aduersabitur: aut qui aduer-
 sus extiterit, confundetur. Egre dietur, inquit, de ore
 meo iustitiæ verbum, & non reuertetur: quia mihi
 curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua.
 Et Filius quid? Audi ergo in Domino dici, Mæx sunt
 summæ iustitiæ & imperium. Age ergo. Et quid post-
 ea? Ad eum venient, & confundentur omnes qui re-
 pugnant ei. Ita nunc omnes Pagani, Hæretici, Iudæi
 aduersamini, & repugnant Filio Dei. Ad eum venie-
 tis, & confundemini omnes qui repugnatis ei. Non
 parua de Filio Dei secundum diuinitatem locuti su-
 mus, & resistentibus in quâtu potuimus aduersariis
 non peperimus. Nunc volo ad eius incarnationē ac-
 cedere, & Manichæus obſtitit impurus. Quare? Quia
 Dei Filium non vult dici etiã hominis Filium. Et vbi
 est quod scriptum est: Rorate cæli desuper, & nubes
 pluuant iustum: aperiatur terra, & germinet Saluatorē,
 & iustitia oriatur simul, ego Dominus creauit eum?
 Item, Ecce paruulus natus est nobis, & filius datus est

nobis: & factus est principatus eius super humerum ei-
 us: & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius,
 Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Item;
 Ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & vo-
 cabitur nomen eius Emmanuel. Dicit aliquis, Cum
 Manichæo certare dispoſueras, non cum Iudæo. Con-
 tra Manichæum noua tela sunt necessaria, non anti-
 qua: quare: quia nouum, non vetus accipit testamen-
 tum. Sed mihi, qui contra vtrosque suscepi certamen,
 vndique arma sunt necessaria: maxime, quia ista noua
 ex veteribus fabricata sunt: ergo nec illa abiicienda,
 & ista portanda sunt. Diuersis enim telis diuersi con-
 cidunt aduersarij. Ordo itaque iste seruandus est, vt
 loquens de Euangelio, non ſileam de prophetis.
 Sed ego, inquit Manichæus, nec Moysen accipio,
 nec Prophetas. Quid ais de Paulo apostolo, qui in ex-
 ordio Epistolæ suæ ad Romanos scribens, ait, Paulus
 seruus Iesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in
 Euangelium Dei, quod antè promiserat per Prophe-
 tas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est
 ei ex semine Dauid secundum carnem? Audis, quia
 Euangelium per Apostolos non exhiberetur, nisi per
 Prophetas antea promitteretur? Audis quia Dei filius
 secundum diuinitatem factus est, Filius hominis ex
 semine Dauid secundum carnem? Quid est enim, in
 quo Prophetæ contrarij sunt Euangelio? Dixit enim
 Propheta, Rorate cæli desuper, & nubes pluunt iustum.
 Veniat angelus, & prædicet verbum: aperiatur terra,
 audiatur Maria, germinet Saluatorē, pariat Iesum. Pro-
 pheta dixit, Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet fi-
 lium: & vocabitur nomē eius Emmanuel. Hoc etiam
 Euangelista cum diceret, secutus est, & exposuit di-
 cens, Nobiscum Deus. Frustrà Manichæus conaris ad-
 uersari Prophetis. Ecce Apostolus dicit, De filio suo
 qui factus est ei de semine Dauid secundum carnem.
 Quod Prophetæ præuiderunt & prædixerunt, hoc ap-
 oſtoli viderunt & prædicauerunt: qui erat, factus est.
 Quid erat? quid factus est? Verbum erat, caro factus
 est. Deus erat, homo factus est: suscepit humanita-
 tem, non amisit diuinitatem: factus humilis, man-
 sit sublimis: natus est homo, non destitit esse Deus:
 natus est paruulus, latens magnus: qui libenter am-
 plectitur Deum natum, non horreat virginis partum.
 Dicit tibi Deus creator hominis, filius hominis,
 Quid est quod te permouet in mea natiuitate? Non
 sum libidinis conceptus cupiditate. Ego matrem, de
 qua nacerer, feci: ego viam meo itineri preparauit
 atque mundauit. Hanc quam despicias Manichæus,
 mater est mea, sed manu fabricata est mea. Si potui
 inquinari cum eam facerem, potui in illa inquinari
 cum ea nacerer. Sicut transitu meo illius non est
 corrupta virginitas, sic & mea non est ibi maculata
 maiestas. Si solis radius cloacarum fordes desiccare
 nouit, eis inquinari non nouit: quanto magis splen-
 dor lucis æternæ, in quo nihil inquinamenti incur-
 rit, quocumque radiauerit, mundare potest, ipse pol-
 lui non potest? Stulte, vnde fordes in virgine ma-
 tre, vbi non est concubitus cum homine patre? Vn-
 de fordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec
 pariendo est perpessa dolore? Vnde fordes in do-
 mo, ad quam nullus habitator accessit? Solus ad
 eam Dominus & fabricator eius venit, vestem quam
 non habebat, induit: eamque sicut inuenit, clausam
 reliquit. Sicut ille natus est solus inter mortuos
 liber: sic istius, ex qua natus est matris pudor, solus
 est integer. Eua inobediens meruit poenam, Maria
 obediendo consecuta est gratiam. Illa gustando pro-
 hibitum, maledicta: hæc credens angelo, est benedi-
 cta. Illa nobis mortem contulit, hæc virginam nobis
 peperit. Quid agis Manichæus? Christianitatem
 non Christum defendis. Taceat immunda vanitas,
 quia

Exo. 34. d. 33.
 Ier. 1. d. 30.
 Luca 24. f. 39.
 1. Cor. 2. c.
 Psal. 17. d. 45.
 Esa. 66. v. 9.
 Psal. 2. b. 7.
 Esa. 45. d. 23.
 Iud. d. 24.
 Iud. d. 8.
 Esa. 9. b. 6.

quia munda nata est veritas. Vellem adhuc Mani-
 chæum persequi, sed infestum patior Arrianum, qui
 confidit in virtute sua, & gloriatur in potetia sua. Iam
 quidem cum aliis responderemus, nec ipsi tacuimus.
 Sed iam nunc seruato ipsius ordine, videamus quæ spi-
 cula iaciat. Nullius terreat persona potentis, omnis
 caro scenum. Vides quotidie scenum crescere, vides
 florere, quid expauescis? Tales fructus deserta germi-
 nat terra. Agricolas non accuso, sed quero. Vbi modò
 estis ò boni agricolæ: Quid agitis? Quare vacatis? Vi-
 detis quo malo ista plena sit terra? Hinc spinæ, hinc tri-
 buli, hinc scenu surgit. Spinæ incédite, tribulos eradi-
 cate, scenum fecate, bona semina spargite, nõ terreat
 hyems: & si abundat iniquitas, vestra tamen ferueat
 charitas. Serite hyeme, quod metatis aestate. Sed qui-
 bus dico? Vos estis fontes lachrymarum? Quibus agri-
 colis loquor? Alij sunt mortui, alij fugati: terra tradita
 est in manu impij, tribulatio & necessitas inuenerunt
 nos Domine. Da nobis auxilium de tribulatione, vt
 salus hominis non sit vana, sed vera. Quid dicis Arri-
 ane? Interroganti quæſo respondeas. Nolo despicias
 paruulum, non te grandis forma iuuabit, non magna
 protegitur arma, vnus lapidis istus frontem penetrat
 galeatam. Dic mihi ergo quod te interrogo. Credis in
 Deum patrem omnipotentem? Credo, inquis. Credis
 in filium eius Iesum Christum Deum & Dominum
 nostrum? Credo, inquis. Credis Deum & hominem
 Iesum Christum conceptum de Spiritu sancto, natum
 ex virgine Maria? Credo, inquis. Bene facis. Adhuc
 interrogo, Sicut Pater Deus est, ita & Filius Deus est?
 Ita. Alius est Pater, alius Filius? Et maxime. Aequalis
 est Patri Filius? Aequalis, inquis. Quid restat? Ecce ad
 omnia quæ interrogauit, respõdit. In eo quòd credere
 se dicit Deum Patrem & Deum Filium, cõtrarius est
 mecum Pagano. In eo quòd Christum Deum & homi-
 nem conceptum de Spiritu sancto, natum ex vir-
 gine Maria, mecum est cõtra Iudæum & Manichæum.
 In eo quòd credit alium esse Patrem, alium Filium,
 mecum est contra Sabellianum. Age si mecum est in
 omnibus, quare litigamus? Sed vna nobis est hæredi-
 tas, simul possideamus, fratres sumus, Ecce quàm bo-
 num & iocundum habitare fratres in vnum. Si bonum
 & iucundum est habitare fratres in vnum, quæ est no-
 ua fabrica ante murum? Simul ad custodiam nostræ
 hæreditatis vigilemus. Ecce enim hæreditas nostra
 præclara est nobis. Habemus inuidos, habemus ini-
 micos. Et ipsi possidere volunt, non nobiscum, sed
 contra nos. Nemo sibi vsurpet aliquid, hæreditas ista
 sic est nobis dimissa, vt indiuisa possideatur, non par-
 tibus dissipetur. Simul colligamus, ne diuidendo per-
 damus. Paupertas sollicitum me fecit, rogo te noli for-
 as præter me colligere: ne incipias spargere. Qui e-
 nim mecum non colligit, spargit. Quasi oblitus sum,
 cum quo agebam: sed non sum oblitus, interrogo Ar-
 rianum, quæ desidero esse catholicum. Dicit aliquis,
 Ad omnia quæ voluisti respondit, in responsionibus
 illius nihil inuenitur aduersum. Quid amplius quæ-
 ris? Expecta frater, noli facile iudicare, habeo adhuc
 quod interrogem: noli citò te illi committere, respõ-
 sio claret, virus latet. Quid dixisti frater? Aequalis est
 Patri Filius? Aequalis, inquis. Eia modò vigila, modò
 manifestabitur quod latebat. Quomodo dicis æqua-
 lem Patri Filium? Operatione an origine? Potestatem,
 an æternitate? An fortè in vtroque? Abiit inquis. Ope-
 ratione & potestate aequalis est, non æternitate: quo-
 modo enim fieri potest, vt vnigenitus sit æqualis inge-
 nito? En adest ille qui mecum quasi coheres ambu-
 labat, dolus apparuit qui latebat. Mecum possidere
 putabatur, vult diuidere, sed non permitto: prorsus
 resisto. Leges habent vt testatoris voluntati in omni-
 bus pareatur. Si quis contra voluntatem testatoris fa-

Contra Ar-
 rianos.
 C. A. P. V. I.
 Psal. 48. a. 7.
 Iſa. 40. b. 7.
 Matth. 24. b. 12.
 Iob 9. c. 24.
 Psal. 59. a.
 1. Reg. 17. g. 49.
 Gen. 13. b. 8.
 Psal. 132. a. 1.
 Psal. 15. b. 6.
 Luca 11. c. 23.
 Esa. 87. a. 5.
 Gen. 3. c. 16.
 Luca 1. c. 30.

cere voluerit, careat hæreditate. Sed silent leges in-
 ter arma? Non prorsus. Ad hoc laboratur, ad hoc
 pugnatur, vt legibus seruiatur. Testamentum profe-
 ro, verba testatoris recito: si est quod diuidatur, ibi
 inuenio: si non est quod diuidatur de ipſo testamen-
 to, ibi resisto. Audi quid habet testamentum. Pacem
 meam do vobis, pacem relinquo vobis. Hæc est hære-
 ditas. Et quis est ipse testator? Lege testamentum, &
 inuenies. Cum Propheta de Domino loqueretur, ait:
 Magnificabitur vsque ad terminos orbis terræ, & erit
 ipse pax. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax homi-
 nibus, non diuisoribus sanctæ vnitatis, sed hominibus
 bonæ voluntatis. Ipse est hæreditas, ipse testator,
 ipsum quæris diuidere. Quid partiris vnum? Si vnum
 diuideris, integrum nihil habebis. O Arriane hæresis,
 ò crudelis & impia meretrix, erubescere iudicari à Sa-
 lomone. Meretrix ne vnum viuum, ne vndeconque
 conceptum, iamque partum perderet, non permisit
 diuidi filium suum, & tu diuidis Dominum Deum
 tuum? Illa est meretrix, tamen pia, quia mater: tu
 autem & meretrix & impia, non vt mater, quod pa-
 ris, præfocas: quod non paris, congregas. Quomodo
 alienum lactas, quæ tuum necas? viscera tua durue-
 runt, illius tremuerunt. Quid dixit? Date illi puerum
 viuum, ne diuidatis eum: filius enim meus est. Sed
 melius apud illam integrum gaudeo viuum, quàm
 diuisum lugere mortuum. Filius meus est, inquit, sed
 quid prodero mater puero, si vitam quam non confe-
 ro, aufero: volo illius crudelis à paruulo repellere vbe-
 ra, sed magis cogor iudicis timere machæram. Date
 illi filium meum, meus est natus: sed migret ad illam
 totus, apud me maneat affectus. Date illi puerum,
 tantum non auferatur vita membrorum, non diui-
 datur integritas, mihi non eripitur pietas. Quid dixit,
 Date illi puerum, nolite diuidere eum? Ecce & ego
 dico, totum posside, & noli diuidere Deum. Non, in-
 quit, sed si vis habere pacem sine præiudicio, diuide
 hæreditatem. Et quomodo habeo diuidere, Pater ma-
 ior est, Filius minor? O partes, ò iustitia, ò æqualitas.
 Vna pars maior est, alia minor. Non consentio, non
 facio partem, quia non diuido pacem. Si enim fracta
 fuerit pax, iam non erit pax. Sed quomodo apud te
 pax illibata esse potest, apud quem fides integra non
 est? Vnde quia mecum non vis possidere, & pacem
 vis dimittere, hæreditatem non potes obtinere. Pos-
 tremò si more tuo non parcis, sed perfidia studes, va-
 de interpella iudicem, videamus quid tibi dicturus
 est. Habes iudicem ordinarium, nolo mihi adducas
 ex diuersis partibus alias atque alias potestates. Non
 mihi armiger, sed legifer necessarius est. Et vbi, in-
 quis, istum inuenio? Vbi autem eum non inuenies?
 Audi prophetam dicentem: Dominus iudex noster,
 Dominus legifer noster. Nec contemnendum iudi-
 cem putes: audi quid sequitur, Dominus rex noster,
 Dominus ipse saluabit nos. Ecce habetas iudicem. Si
 partem est, & rex noster ante te est. Sic est in celo, vt non
 deserat terram. Cælum, inquit, & terram ego impleo.
 Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consum-
 mationem seculi. Nobiscum est, & cum Patre est:
 quia nec Patrem dimisit, cum ad nos descendit: nec
 nos deseruit, cum ad Patrem ascendit. Ipsum inter-
 pella, ipsi dic: Domine, dic fratri meo vt diuidat me-
 cum hæreditatem. Audi responsum diuinum, audi iu-
 dicem iustum: audi pacem, fugientem litem, quid ait?
 Amice, quis me constituit iudicem, aut diuisorem in-
 ter vos? Vis diuidere pacem: & quæris adire iudicem
 pacem? Iudex tuus nolo esse, Ego pax sum, litigare
 non noui: consentientibus assideo, litigantem fugio. Si
 tu cum esses inimicus patri meo, reconciliaui te per
 me, quomodo ergo à Patre meo separabis me? Ego cū
 esses longè, veni vt reducerem te: cum inter mōtes &

Cic. Silent
 leges inter
 arma.
 Iohn. 14. d.
 27.
 Mich. 5. b. 5.
 Luc. 2. b. 14.
 3. Reg. 3. d.
 26.
 Esa. 33. d. 22.
 Hier. 23. e.
 Matth. 28. d.
 Luca 12.
 b. 13.
 Eph. 2. c. 14.
 Mar. 9. d. 26.
 Rom. 5. b. 10.

eius, Euangelij verba sunt, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos. Et respicendit facies eius sicut Sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Et ecce apparuit illis Moyses & Helias cum eo loquentes. Qui sunt Moyses & Helias, nisi lex & propheta? Loquebantur cum illo, quia locuti erant de illo, ostendebant quæ prædixerant, manifestabant quem prophetauerant. Loquebantur. Putas, quid loquebantur? Vt Iudæi conuincerentur, Pagani conuerterentur, Manichæi confunderentur, Hæretici comprimerentur, catholici confirmarentur. Loquebatur lex & gratia, lenitas & asperitas, terror & mansuetudo, præceptum & adiutorium, ferramentum & medicus, umbra & lux, præco & iudex, sententia & misericordia. Et quid postea? Respondens Petrus dixit ad Iesum, Domine, bonum est nobis hæc esse, si vis faciamus hæc tria tabernacula, tibi vnum, Moyse vnum, & Helie vnum. Quid dicis sancte Petre? Mundus parturit, & tu secretum petis? Vides ergo tot gentes in vnum conuenisse, & tu requiem quaeris? Vides tenebras mundi, & tu lumen abscondis? Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Ista domus totus est mundus, lucernæ accensio, verbi est incarnatio. Candelabrum autem, crucis est lignum. Lucerna in candelabro lucens, Christus in cruce pendens. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Vides tu, videamus & nos. Tenebræ sunt, non offendamus in Paganis, non erremus cum hæreticis, luceat nobis lucerna, doceat nos verbum in carne. Videamus quid dicit euangelista, videamus si admissum est consilium Petri: Adhuc, inquit, eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens. Omnes audiamus, nemo aures claudat. Audiant Pagani irrisores, audiant Iudæi persecutores, audiant Manichæi phantasmatum somniatores, audiant hæretici erronei litigatores, audiant & maxime audiant etiam catholici, fideles Dei cultores. Isti audiant vt instruantur, illi vt corrigantur: aut isti audiant ne seducantur, illi vt puniantur. Quid dicit vox de nube? Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Vbi estis qui aduersamini Filio Dei? Pater dicit, Hic est Filius meus: & tu dicis, non habet Filium Deus. Tu Pagane, quid stas foris & murmuras? Intra huc in scholam Dei, aperi aures cordis tui, audi vocem Domini tui, & discite Filium Dei. Quod fugietis Iudæi qui occidistis Filium Dei? Quod fugietis, vbi vos abscondetis? Qui motes, quæ petrae super vos casuræ sunt? Et si in cauernis petrarum vos abscondideritis, inde extraham vos, dicit Dominus. Sed & vos venite, intrate, consilium meum audite, desperare nolite, quoniam sunt reliquæ homini pacifico. Scruistis, occidistis, sanguinem Christi fuditis, Filio Dei increduli fuistis, in periculo positi estis. Quid ergo facere nunc habetis? Hoc, vt credentes baptizemini, & baptizati bibatis sanguinem quem fuditis. Non est quod horreatis, Fusus est sanguis medici, & factus est medicamentum phrenetici. Quid dubitatis? Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus. Quid tu Manichæe, quandiu phantasmata somniabis? Euigila, & vide, nubila tonant. Quid tonant? Hic est Filius meus dilectus. Vide in terra hominem verum, audi de caelo Deum verum. Vide in terra hominem Filium, audi de caelo Dei esse Filium. Vtrunque verum esse cognosce, id est, Deum & hominem, Filium Dei & Filium hominis vnum eundemque esse Deum & hominem. Agnosce hominem, & placabis Deum. Caue ne offendas in petra, & mortis patiaris ruinam: quia quod tu somnias, vanitas est: quod Deus tonat, veritas est. Audi tu Sabellianus, audi de cæ-

lo Patrem, vide in terra Filium, & noli dicere, idem est Pater qui Filius. Audi & tu Arriane, & in Patre & in Filio noli errare, sed sequere vnitatem, & vide diuinitatem. Domine, audiamus quid dicis de Filio tuo: Hic est, inquit, Filius meus. Vide in terra hominis Filium, audi de caelo Dei esse Filium. Meus dilectus in quo mihi bene complacui, Et quid aliud? Ipsum audite. Deo gratias. Intonuit præceptum Dei, & remotum est consilium Petri. Gratias tibi Deus, gratias tibi vera & vna trinitas, vna & trina veritas, trina & vna vnitas, gratias tibi Deus Pater, qui & Filium tuum ostendisti, & mihi doctorem dedisti. Recedat Sabellianus, recedat Arrianus, recedant cæteræ pestes, recedat omnis iniqua doctrina. Doceat Deus, non iniquus Arrius: doceat Dei Filius, non Filij aduersarius. Dic Dñe meus Iesu, doce, discam quod doceam. Sabellianus dicit, ipse est Pater qui Filius. Arrianus dicit, alius est Pater, alius Filius: Pater maior, Filius minor. Aduersatur, clamat, litigat, pugnat, turbas cõgregat, contra Christum dimicat. Ille sanguinem fudit, vt redimat: iste pecuniam spargit, vt perimat. Speluncam fabricat, illic catholicum præfocat, Christianum vocat Paganum, Baptizato ingerit baptismum, contra id quod scriptum est, Qui semel lotus est, non indiget denuo lauari. Clamat homo, Christianus sum: quid me dicis esse quod non sum? Clamat, fidelis sum: & ille dicit, Accipe a me pecuniam. Clamat, Redemptus sum: & ille dicit, Accipe a me aurum. Quid das, aut quid auferas? Das pecuniam, vt auferas gratiam: das pecuniam, vt auferas vitam: das precium, vt auferas quod emptus sum. Quid emis ab empto? Precium meum non aurum, sed sanguis Christi est: non me seducis, non me decipis, quantumcumque mihi conferas, non mihi tollis precium meum. Pecunia tua tecum sit in perditionem: nam precium meum non habet estimationem. Clamat homo, fidelis sum, & tu exsufflas: clamat in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizatus sum, & exsufflas. Quid ergo Christiano reseruas, in quo Patrem & Filium & Spiritum sanctum exsufflas? An forte nouam fidem, nouum baptismum, nouum Deum de transmarinis partibus aduexisti? Dic doctor meus sancte Paule, doce diuini iuris perite, spõsi amice, homo ille modo venit, mundum subuertit & fidei vnitatem scindit, trinitatem diuidit, sibi non contentientem rebaptizare cõtendit, Quid facio? In Christo Iesu per Euangelium tu me genuisti, in Christo baptizatus sum. An forte est alia fides, aut aliud baptismum? Absit inquis. Vna fides, vnum baptismum, vnus Deus & Pater omnium. Si ergo vna fides est, imò quia & vna est fides, vnum baptismum, vnus Deus & Pater omnium: iam credidi, iam baptizatus sum, iam Deum habeo Patrem: quare homicidam patior Arrianum? Subueni Domine meus Iesu, & accingere gladium tuum circa femur potentissime. Omnium potentissime egredere, occide eos in se, vt viuant in te, & desinat persequi me. Sabelliani te subtrahunt, Arriani te minuunt: tu quid dicis de te. Pater dixit vt te audiamus. Cum te audimus, ipsum audimus: vno idtu utrosque percute aduersarios. Percant, inquis, vaniloqui, & metis seductores, Arrianus & Sabellianus: nã ego & Pater vnus sumus. Non dixit, ego & Pater vnus sum: sed, ego & Pater vnus sumus; Quod dico, vnus: audiat Arrianus: quod dico, sumus: audiat Sabellianus. Non diuidat Arrianus, vnum: non deleat Sabellianus, sumus: sed ambo veniant, & sint etiam ipsi in nobis vnum, sicuti ego & Pater vnus sumus. Ergo si Pater & Filius vnum sunt, imò quia indubitanter vnus sunt, non duo dii, sed vnus Deus: non iniquum aliquid propheta scripsit, sed verum dixit Deum dicentem, Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Docuit veritas veritatem, & gladio bis acuto omnem perem errorem. Si adhuc hæretici reluctantur, audiant catholici definitiuam sententiam, quam sequantur.

Audistis

Conclusio.
CAP. VI.
V. I. I.
Gal. 1. b. 2.

Audistis Patrem quid dixerit de Filio, audistis Filium quid de Patre dixerit vel de se. Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Diximus de Patre & Filio quod potuimus, & quantum potuimus, si tamen aliquid digne potuimus. De Spiritu sancto tacuimus, sed non eum separauimus: quicquid enim de Patre & Filio diximus, etiam de Spiritu sancto diximus. Est enim in illis, & cum illis æqualis vnus & verus Deus: non minor, aut tertius Deus. Quid ad-

A huc dicam facigatis, fatigatis: Qui Spiritum sanctum à Patre & Filio æternitate & substantia, vel communionem separat, & qui negat Spiritum sanctum non esse Patris & Filij, plenus est spiritu immundo, vacuus est Spiritu sancto. Ideo enim dicitur Deus charitas, quia partibus non diuidit vnitatem, sed ineffabiliter coagulat Trinitatem. Ipsa est enim Trinitas vnus Deus turris fortitudinis à facie inimici, qui in se credentes custodit in secula seculorum. Amen.

CONCIO AD CATECHVMENOS,
CONTRA IVDÆOS, PAGANOS, ET ARRIANOS.

CENSURA.

Nonnulli putant ad hanc concionem & sequentem orationem pertinere, quod Possidius habet cap. 1. indiculi, aduersus quos supra (Iudæos videlicet) tractatus duo.

Christiana
anglia.
CAP. I.

INTER pressuras atque angustias præsentis temporis & nostræ officia seruitutis cogimur dilectissimi notadere, quum potius expediat flere magis quam aliquid dicere: veruntamen ne quid minus lucri arte Dominicæ accedens, dicatur nobis, Serue nequam & piger, tu erogares pecuniam meam, & ego veniens cum vfuris exigerem eam: per nos charitatem vestram, vt quæ ipse paterfamilias per nos vobis ministrauerit, liberet accipere dignemini. Apostoli Pauli verba sunt, Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Deponentes ergo opera tenebrarum induite arma lucis. Expulsa itaque, noctis caligine, effugatisque tenebris peccatorum, radius veri luminis fulgeat in cordibus vestris. Exigit enim à nobis ratio huius tantæ congregationis, & noctis transactæ, vobis reddere rationem, & istius diei de tanto sacramento percepto veram sempiternamque demonstrare salutem. Si enim de opere transactæ noctis confideremus, & quid egerimus Domino donante, explicare voluerimus, inueniemus nos in nocte, non opera noctis, sed diei peregrisse. Neque enim delectatione somni sopitos sensus nostros agnouimus, neque vanis phantasmatibus animas nostras illusas nec ipsa corpora nostra stramentorum calore depressa in alto sopore requies inclinauit: sed vigilando, orando, psallendo, contra aduersarium diabolum dimicando, & magnam lucem insusam cordibus nostris sensimus, & in nocte opera diei peregrinamus. Quid enim egimus in hac nocte? Captiuatorum captiuauimus. Quid egimus in hac nocte? Tenebras diabolicas à cordibus vestris excussimus, lumem verum hauriedum esse demonstrauimus. Quid enim actum est in hac nocte? Veniens vera fortitudo alligauit fortem, & vasa domus eius diripuit. Quid actum est in hac nocte? Extirpata est superbia, inducta est humilitas. Quid actum est in hac nocte? Princeps omnium vitiorum expulsus est, fons omnium bonorum susceptus est. Videtis dilectissimi quæ bona habeatis præparata, & ex quo onere, vel ex quibus sarcinis peccatorum releuamini, ab isto qui vos vocat vt suscipiatis iugum eius suauis, & sarcinam eius leuem. Deponentes itaque opera tenebrarum, induite vos arma lucis. Quid sit hoc, ex verbis symboli quod modo accepistis, vobis expositum esse cognoscitur. Quid est deponere opera tenebrarum, nisi restituere diaboli pompis, & angelis eius? Et quid est, Induite vos arma lucis: nisi credite in Deum patrem omnipotentem? Prius tamen dilectissimi discutiamus, qui sit, vel quid sit dia-

Mat. 23. 26.

Rom. 13. d. 12.

Mat. 12. 29.

Mat. 11. d. 29.

Mat. 11. d. 29.

Mat. 11. d. 29.

Mat. 11. d. 29.

bolus, vel quæ sint pompæ eius, quibus renunciantes, opera deponimus tenebrarum, tunc demum de Deo Patre omnipotente, qui est vera lux, quantum ipse donauerit charitati vestrae dicemus. Quid est diabolus? Angelus per superbiam separatus à Deo, qui in veritate non stetit, author mendacij, à semetipso deceptus, qui alterum decipere concupiuit. Ille aduersarius, effectus aduersarius humani generis, inuentor mortis, superbiæ institutor, radix malitiæ, scelorum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor etiã turpium cogitationum. Hic dum illum primum hominem à Deo factum, Adam scilicet, patrem omnium nostrum intueretur, videretque hominem ex limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compositum, charitate circumdatum, immortalitate vestitum, amulus atque inuidus hoc hominem terrenum accepisse, quod ipse dum esset angelus per superbiam cognoscitur amisisse: inuidit statim insatiabilis homicida, eoque nostros primos parentes illis donis ac tantis bonis expoliavit, insuper & peremit. Nanque dilectissimi cum tanta bona homini diabolus abstulisset, pudicitiam, continentiam, charitatem, immortalitatem, eumque turpem ac nudum reddidisset, oblitum suis pannis deridens eum, suo dominio obstrinxit, atque ex illo vinculo omnem prolem eius sibi met obligauit. Turpes enim pannos suscepit Adã, quando à diabolo expoliatus pudicitia, accinctus est impudicitia: amissa temperantia, intemperans effectus est: perdita charitate, malus inuentus est: expoliatus immortalitate, morti propinatus est. Quid perdidit, & quid accepit? Ad hoc enim per turpissimos pannos suos posteros obligauit. Renunciemus huic damnosæ hereditati, pupilli effecti sumus: antequam exactor veniat, tam pessimæ hereditati renunciemus. Si quis itaque huic hereditati, in qua sunt panni diaboli, pompæ scilicet & angelis eius renunciare neglexerit; eum iudex venerit, sicut euangelium loquitur, tradetur debitor exactori, exactor autem debitorem in carcerem trudet. Amen dico tibi, ait Dominus, non exies inde donec reddas nouissimum quadratem. Omne itaque genus humanum tanquam pauperem & pupillum commendat Scriptura diuina, dicens Deo; Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor. Eiusque aduersarium diabolum demonstrans, secutus adiunxit, Conteres brachium peccatoris & maligni. Adsit itaque aliquis pius homo, & aliquam misericordiam huic pupillo & pauperi exhibeat. Feroce enim atque inuidiosum aduersarium patitur, & hic pupillus in causa sua defecit, quoniam eum suus aduersarius prauis actibus obligauit. Adhibeamus huic pupillo idoneos defensores, & apostolorum tanquam iurisperitorum caelestium ei patrocinium subrogemus. Quid est agendum apud tales pro tali? Apud vos itaque, Petre, Paule, Ioannes, ceterique sancti consilij veri iudicis, amici summæ potestatis;

B 4

testatis, causam exponimus, quam optulit nobis, hu-
 ius paupeis & pupilli, generis scilicet humani, qui ex
 paterno chirographo debitor inuentus est reus, atque
 obstructus ab aduersario detinetur: non est aliud, que-
 admodum huic subueniatur, nisi ex vestro consilio.
 Quid itaque in hoc negotio serenitati vestre videatur
 pro huius miseri libertate ex communi tractatu vti-
 nam pro eo dignemini proferre sententiam. Et vos e-
 nim astrinxerat hæc obligatio, nisi vobis gratia Chri-
 sti subueniret. Liberati libertate, consilium quod à iu-
 dice accepistis, promitte, vt hoc sequatur qui captiuus
 detinetur, atque ex mala seruitute per vestram defen-
 sionem ad veram perueniat libertatem. Hæc est vox
 omnium: quod fecimus faciat. Quid obsecro facturus
 est? Renunciet diabolo, pompis & angelis eius, hæc est
 illa danosa hæreditas, cui renunciare compellimur.
 Videtis dilectissimi quam sententiam protulerit no-
 stri defensores. Vigilet itaque vnusquisque, ne non
 ex toto renuncians post professionem, apud eum dia-
 bolus suos pannos recognoscat: & incipiat semper
 reus detineri, quem Christus voluit sua gratia libera-
 re. Nec sibi male blandiantur, qui post gratiam acce-
 ptam corrigi volunt: atque rursus ad illas suas pristi-
 nas redeunt voluptates. Expectatur enim dies iudi-
 cij, aderit illi æquissimus iudex, qui nullius potentis
 personam accipiet, cuius palatium auro vel argento
 nemo corrumpet. Astabunt omnes animæ, vt refe-
 rat vnaqueque secundum ea quæ per corpus gessit, si-
 ue bonum, siue malum. Præsto enim erit aduersarius
 diabolus, recitabuntur verba professionis nostræ. Et si
 talis inuentus fuerit quisque, vt debitor ex hac vita
 migret, exultabit ille aduersarius in conspectu se-
 renissimi iudicis, superiorem se esse reclamans, agensque
 talem causam apud talem iudicem. Æquissime, in-
 quit, iudex, iudica, iustitia & iudicium præparatio se-
 dis tuæ. Iudica meum esse, qui tuus esse noluit: meus
 est, mecum damnandus est. Post renunciationem vt
 quid inuasit pannos meos? Quid apud eum impudi-
 cina faciebat, cui ipse renunciauerat? Quid intempe-
 rantia, quid auaritia, quid ira, quid superbia, quid cæ-
 tera mea? Postremo æquissime fugientem à me, con-
 fugientem ad te, postea cum meis quibus renuncia-
 uerat apprehendi, inuasorem detinui. In ipsa quodam-
 modo mea possessione à me apprehensus est. Quid e-
 nim in circo faciebat, atque ibi furias, lites, insanas vo-
 ces, inanesque victorias, cum iam à se alienus sibimet
 videbatur, videbat? Quid in theatro faciebat renun-
 ciator turpium voluptatum? Quid in amphitheatro
 crudelitates sævas oculis suis intuendo? Thefaurizauit
 sibi iram in die iræ. Hæc omnia mea post renuncia-
 tionem inuasit, meus esse voluit, & mea concupiuit.
 Iudica, iudica æquissime, quoniam quem tu non de-
 dignatus es tanto precio liberare, ipse mihi se postmo-
 dum voluit obligare. poterit ne os aperire is qui post
 professionem suam talis inuenitur, vt iuste diabolo
 addicatur? Videte quid agatis filij mei, fratres mei vi-
 dete quid agatis, quomodo hanc professionem vestram
 custodiat. Contestamur vobis ipsum iudicem omnesque
 potestates cælestes, quæ & nos audiunt admonen-
 tes, & vos excipiunt profitentes, ne in vacuum gratiâ
 Dei accipiatis, sed corde integro, tota virtute, perfe-
 cta fide renunciantes atque spernentes tam damnosam
 diaboli hæreditatem, ne pupilli vel pauperes remaneatis.
 Creditate in Deum Patrem omnipotentem.
 Mutantes Patrem, mutate hæreditatem. Quis est iste
 Pater omnipotens? Patrem quidem omnium quem cre-
 dimus omnium nostrum atque totius mundi cognosci-
 mus esse per gratiâ: sed & proprium eius Filium quæri-
 mus per substantiâ: quoniam & antequam ab illo mun-
 dus formaretur, Pater erat. Si Pater erat, cuius Pater
 erat? Erat ei vtiq; Filius ex ipso, cum ipso, hoc quod ipse,

Relapsus à baptismo. CAP. V. III.

Rom. 2. b. 11

2. Cor. 5. b. 10. Rom. 14. 6. 10

Psal. 88. 4. 15.

Rom. 2. a. 5.

2. Cor. 6. a. 1

Trinitas unita. CAP. V.

sed non ipse; quoniam ille Pater, hic Filius: quonia om-
 nipotens Pater omnipotentem Filium genuit de se,
 talem qualem se nouit: vt totus maneret in se, & esset
 Pater Filius, & Filius Patris: Deus ex Deo, dies ex die,
 lumen de lumine: non tamè duo dij, aut duo dies, aut
 duo luminaria, sed vnus Deus, vnus dies, vnum lumè.
 Non capis videndo, intellige credendo: mûda oculos
 cordis, imò potius ipsa lux quâ desideras videre, mû-
 det cor tuum, vt sit à peccatorum tenebris mûdatum.
 Beati enim, ait Dominus, mundo corde, quia ipsi Deum
 videbunt. Ecce extende aciem oculi cordis & vide, &
 aures cordis accommoda & audi, Pater enim & Fi-
 lius duo sonât, sed cum ipse Filius dicit, Ego in Patre,
 & Pater in me est. Verbum enim Patris est Filius. Pa-
 ter autem nunquam fuit sine verbo, quoniam in prin-
 cipio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus
 erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Hoc
 ergo verbum Filius cum est in Patre, & Pater in filio
 suo verbo suo: Non ergo duo dij, sed vnus Deus. Dies
 ex die, duos videntur significare dies: sed cum ipse Fi-
 lius in euangelio dicit Iudæis; Abraham pater vester
 est. Abraham autè tres viros videns sub quercu Mam-
 bre, non tres appellauit dominos, sed vnum appel-
 lauit Dominum, tanquam tres dies vnum. Vnde ipse
 Dominus in euangelio, vnum volens intelligi Deum
 Patrem & Filium; Philippo requirenti Patrem tan-
 quam alterum Deum, quoniam iam Filium videbat
 Deum, ostendens quo oculo querere deberet vide-
 re Dei vnitatem, quia oculum carnis fixerat in huma-
 nitatem: Philippe, inquit, qui me videt, videt & Patrem.
 Ego enim & Pater non duo dij, sed vnus. Si potes ca-
 pere, cape sempiternum Deum. Lumen de lu-
 mine duo sonare videntur luminaria, sed abist à no-
 bis ne nos error Manichæorum comprehendat, qui
 istum solem æstimant esse Christum: sed nos solem
 iustitiæ credimus, verbum Patris inseparabile, æqua-
 lem cum Patre manentem, & omnia cum illo dispo-
 nentem: Patrem per Filium omnia facientem; fabri-
 cam mundi per verbum suum constructentem: Filium
 ad nos venientem, nec Patrem deserentem: semper
 cum illo, nunquam vsquam esse sine illo: illuminan-
 tem, & de se & de illo splendentem, radiantem, coru-
 scantem; non duo luminaria, sed vnum lumen. Ego
 enim, ait, & Pater vnum sumus. De ipso verbo vnige-
 nito ait propheta Dauid: Semel locutus est Deus, duo
 hæc audiui. Quomodo semel locutus est Deus, & se-
 cundo sonuit, nisi quia verbum intranfgressibile pro-
 cedens de corde Patris, suscepit carnem, vt esset ho-
 mo, ex vtero matris: venit & mansit; ad nos venit, à
 Patre non recessit. Ecce per hoc quod semel locutus
 est Deus, surrexit omnis fabrica nostra. Per hoc quod
 secundo sonuit, factus est pax nostra, vt solueret ini-
 micitias in carne sua. Hoc verbum, hoc lumen non
 respiciens Arrianus, audeat dicere Filium minorem,
 quem nos confitemur æqualem: & insana contuma-
 cia vult de verbo in corde Patris manente disputare,
 cum semetipsum non valeat intelligere. Insane Hæ-
 retice prius redi ad te, considera te totum, si potes cõ-
 prehendere te; & tunc disputa de illo qui fecit & me
 & te. Vide quàm non altum sapiebat, sed in simplici-
 tate cordis Deum nosse querebat ille humilis Dauid,
 qui in vno lapide superbam frontem deiect Golias.
 Vide quàm non altè sapiebat, considerauit enim quid
 in seipso ageretur: considerauit animam suam, inspe-
 xit fabricâ, discussit se intus quid esset, & ex qua parte
 istam tam pulchram molem gubernaret: atque in va-
 sculo luteo quomodo habitaret anima plena tantis
 thesauris sapientiæ & scientiæ & prudentiæ: vbi illic
 essent tanta, tam preciosa, tam grandia: quæ loca ani-
 ma obtineret, in qua nullus est locus: atque ex vno
 fonte

Mat. 5. a. 8.

Ioan. 1. 4. 10

Ioan. 1. 4. 1.

Mat. 1. 4. 1.

Ioan. 8. 5. 5.

Gen. 1. 5. 4.

Mat. 1. 0. d. 30.

al. diuinitate.

Ioan. 1. 4. 8.

Ioan. 1. 0. f. 30

Trinitas incomprehensibilis. CAP. V.

Ioan. 1. 0. f. 10

Psal. 61. 4.

Mat. 3. 0. a. 4.

Eph. 2. a. 7. 4.

1. Reg. 17. 8.

Mat. 2. 6. d. 38.

Psal. 8. a. 6.

fonte quomodo procederent singulæ virtutes sine di-
 minutione & exeuntis & profundentis. Vidit hæc, cõ-
 siderauit hæc, voluit nec valuit comprehendere se, &
 exclamauit Deo dicens; Mirificata est scientia tua ex
 me; inualuit, & non potero ad illam. Hoc fuit dicere,
 Quando te possum cõprehendere tam magnum, qui
 meipsum non valeo explicare extremum & paruum?
 Vide & alium humilè requirentem modulū suæ in-
 firmittatis, & non excedetẽm superbos, ad humilia in-
 clinantem; Arenam, inquit, maris, & pluuiæ guttas, &
 dies seculi quis dinumerauit? Altitudinem cæli, & la-
 titudinem terræ, & profunditatem abyssi quis mēsus
 est? Sapientiam Dei præcedentẽ omnia quis inuesti-
 gauit? Ecce propheta dicit, imò ipse Dominus qui lo-
 quebatur per prophetam, quod sapientiam Dei nul-
 lus inuestigauit. Christus est enim Dei virtus, & Dei
 sapientia. Nullus secundum diuinitatem potuit inue-
 stigare sapientiam, quia secundum id quod Filius na-
 tus est de Patre sine aliqua matre, natiuitatẽ eius quis
 enarrabit? Dic mihi Hæretice, qui audes dicere, B
 quod minor sit Dei sapientia: dic mihi, altitudo cæli
 quanta sit, latitudo terræ, profundum abyssi? Numera
 si potes pluuiæ guttas, arenâ maris, & dies seculi: tuos
 etiam numera capillos, quoniam omnes capilli capi-
 tis vestri numerati sunt. Demonstra mihi atque explica
 parua ista superiora, & tunc tibi credam posse te inue-
 stigare superiora. Sed non potes, non vales. Spiritus
 Dei te conuincat, qui vos hæreticos antè præuidit.
 Qui enim ista quæ superius diximus, conscripserunt
 atque senserunt, spiritu agebantur veritatis, non erro-
 ris. Tu autem hæretice, cum hæc non vales explicare,
 audes de ipsa quæ inuestigari non potest, Dei sapien-
 tia disputare, & magnus tibi videris, quia disputas
 nullo altercante tecum, nullo iudice presidente. Et
 dum suffragatur tempus errori tuo, existimas te ali-
 quid esse, cum sis nihil: & seductus multos seducere
 cupis, alios pecunia, alios potentia: tales tibi congre-
 gas quos plurimos tecum perdas. Non est tibi labor
 hic utilis ad salutem, sed potius ad perniciem. Talia
 enim docendo, imò non docendo, sed potius blasphemando,
 non cuiuslibet potenti, sed ipsi Deo Patri in eius
 Filio facere demonstraris iniuriam. Maior est pater,
 minor est Filius: melior est Pater, inferior Filius. Has
 contumelias nec homo quilibet sapiens libenter ac-
 cipiat, qui Filium meliorem seipso, aut parem habere
 contendit. Vnde etiam illud dictum propheticum:
 Latatus est Pater in Filio sapiente, in vita sua viuuit, &
 in obitu nõ est contristatus. Mortuus enim est Pater,
 & tanquam non sit mortuus. Quare nõ est mortuus?
 Similem enim reliquit pro se. Ecce propheta dicit, sa-
 pientem Filium hominis esse similem Patri, & tu hæ-
 retice audes dicere ipsam sapientiam Dei Filium Pa-
 tris esse dissimilem. Propheta dicit, mortuum hominẽ
 Patrem in eo quod Filium similem reliquit, viuere in
 Filio: & tu audes ipsam sempiternam vitam, quod est
 Dei Filius, separare ab illo qui nunquam moritur Patre?
 Et quid, inquis, facturus sum? Ipse dixit; Pater ma-
 ior me est. Quia non intelligis, idẽ tibi malè sonat
 quod bene dixit. Nam ipse dixit, imò & confirmauit.
 Profusus ipse dixit, Pater maior me est: ipse Filius di-
 xit. Vide quando hoc dixit, In susceptione huma-
 næ nature positus hoc dixit. Tunc dixit; Pater ma-
 ior me est: quando dixit, Tristis est anima mea vsque
 ad mortem. Tunc dixit, Pater maior me est: quan-
 do fleuit, quando lassatus est, quando esuriuit, quan-
 do sitiuit. Tunc dixit, Pater maior me est: quando, &
 dicit Scriptura, minoratum paulo minus ab angelis.
 Nunquid etiam insana superbia ita irreueres progred-
 itur vestra, vt verbum Dei manens apud Patrem, au-
 deatis dicere in illa diuinitate angelis esse minorem?
 Si non audes hæretice hoc dicere, serua hos gradus,

Psal. 138. 4. 6.

Eccl. 1. a. 2.

1. Cor. 1. d. 24.

Contra Arrianos. CAP. V. III.

Mat. 1. 0. d. 30.

Trinitas incomprehensibilis. CAP. V.

Mat. 3. 0. a. 4.

Aequalitas personarum. CAP. V. III.

Mat. 2. 6. d. 38.

Psal. 8. a. 6.

& periet error tuus: Filius apud Patrem, æqualis cum
 Patre, quoniam sempiternus cum sempiterno, sem-
 per manens cum sempiterno, manet æqualis, missus
 & veniens: in susceptione hominis minor, non solum
 Patre, verum etiam angelis; æqualis in forma Dei, mi-
 nor in forma serui. Æqualis cum Patre creans ange-
 los, æqualis cum Patre homines faciens: æqualis cum
 Patre nouum cõstituens mundum: minor Patre, per-
 ditum reparans mundum. Æqualis cum Patre, vitam
 largiens æternam: minor Patre, mortem suscipiens no-
 stram. Hunc itaque Filium credimus in susce-
 ptione hominis minorem, in diuinitate Patri æqua-
 lem, factum, sicut apostolus dicit, ex semine Dauid.
 Quem virgo Maria de Spiritu sancto concipiens, &
 in cuius vtero verbum carnem suscepit, nobis factus
 est mediator homo totus & Deus, verbum anima, &
 caro vnus Christus. Hoc quippe nobis etiam ordo hu-
 ius Sacramenti declarat, quod posteaquam credimus
 in Deum Patrem omnipotentem, credimus & in Ie-
 sum Christum Filium eius conceptum de Spiritu san-
 cto, natum ex virgine Maria. Et hæc natiuitas pertur-
 bat omnem cogitationem humanam, quoniam vir-
 tus est eam operata diuina. Nam quando admittet
 ratio nostræ generationis, vt virgo concipiens, virgo
 post partum permanens, Filius videatur, integritas in-
 uiolata seruetur? Et hoc non potest implere quilibet
 natus homo: ille autem potuit, quia nõ erat solus ho-
 mo, sed Deus & homo: qui propterea voluit nasci ho-
 mo, quia perierat omnis homo. Primũ itaque miracu-
 lum magnũ huius mediatoris ac singulare fuit, quod
 sic natus est: vt ille qui veniebat multos docere, face-
 re miracula, quæ ipse per se & per illos faciebat, ha-
 beret tamen aliquid proprium qui nihil usurpauerat
 alienum. Solus enim de virgine natus est, quia solus
 sine amplexu viri & sceminae de Spiritu sancto con-
 ceptus est: solus sine corruptione impleuit vterum
 matris, quia solus pro nobis super caelos ascendit vt
 sederet ad dextram Patris. Acceperunt ab illo disci-
 puli vt facerent multa & magna miracula, & fecerunt:
 nec tamen quisquam prædicatur aut creditur de vir-
 gine natus, aut de Spiritu sancto conceptus: nisi ille
 vnus qui creator temporum inuentus, in tempore est
 etiam ipse creatus, suscipiens quam integram forma-
 uerat humanam naturam, vt per ipsam quodammo-
 do redemptor nostram repararet ruinam. Et hic Dei
 Filius, & hominis Filius: Dei Filius de corde Patris:
 hominis Filius ex vtero matris. Idẽ ipse vnus Christus
 qui processit ex vtero virginali tanquam sponsus de
 thalamo suo. In quo vtero spirituales nuptiæ celebratæ,
 Deus coniunctus est carni, & caro adhesit Deo, vt ei-
 set vnus Christus Deus & totus homo. Hinc ergo
 procedens velut sponsus de thalamo suo, ad cuius nup-
 tias cõmota vniuersa exultare visa est creatura. Nã-
 que angelorum chorus ex his nuptiis pacem designat
 hominibus bonæ voluntatis: quia qui erat Dei Filius,
 factus est hominis Filius, suscipiens quod non erat: nõ
 amittens quod erat. His nuptiis cæli nouam stellâ, no-
 uum atque splendidum lumen illo ipso sponso operatè
 producaunt: vt lumen verum sedentibus in ymbra
 mortis nunciarent natum, & velut in lingua sua lau-
 darent hunc sponsum procedentem, quem sciebant ad
 hoc suscepisse hominem mortale, vt faceret immor-
 talem. Ad hunc sponsum magi ab extremo terræ ve-
 niunt, commoniti requirunt, vocati munera offerunt,
 infantem natum necdum quidem videntes, sed stella
 indice regem adorare cupientes. Ex his nuptiis regis
 nati, turbatur Herodes, perturbati & Iudæi, regem
 totius creaturæ non intelligentes: querit Herodes
 quem audit regem natum infantem perdere, ne il-
 lo crescente posset regnum amittere. Iudæi nolentes
 habere Dei Filium regem, vbi Christus naceretur
 B 5 Herodij

Christi natiuitas. CAP. IX. Rom. 1. a. 3.

1. Tim. 2. b. 5.

Psal. 118. a. 6.

Candinas Herodis. CAP. X. Luc. 2. b. 14.

Mat. 2. a. 2.

Mat. 2. a. 3.

Herodi produnt, atque de eius infantis nece utroque voluntas astringitur. Postquam enim Herodes Iudæis narratibus didicit, ubi Christus occidendus posset inueniri, vocans ad se magos, tempus ab eis inquisiuit stellæ, missisq; in Bethleem ait, Ite, diligenter inquire de puero, vt & ego veniens adoré eum. Labia dolosa, quid in ore & corde loqueris mala? Aliud enim habet tua lingua, aliud clamat conscientia. Te ipsum decipis talia cogitando, erras, falleris & fallis. Frustrà in malo vigilat falsitas, non à te sicut decet inquiritur veritas. Ecce audiunt te magi, aliud quidē foris dicentem, sed nesciunt te intus aliud cogitantē, & pergunt ita vt amplius ad te non reuertantur. Ille enim eos ad monebat, qui sapientiam tuā deridens, hoc magos facere præcepit quod rex iusserat verus, non quod sub dolo persuaserat falsus. Per aliam, inquit euangelista, viam regressi sunt in regionem suam. Verum cum te à magis delusum sensisses Herodes, voluisti omnes infantes terræ illius perdere, vt vnū quem querebas possis occidere. Sed ille sponfus noster qui processit de thalamo suo, vt ex ore infantium & lactētium perficeret laudem, si uult implere te voluntatem tuam: vt atas quæ lingua propria Christum non poterat confiteri, testimonio mortis suæ confiteretur, & crudelitas immanis demonstraretur tua, & ad nuptias cælestis sponsi infantium congregat turba. Dic Herodes, si te Christus idē offendit, quia eius magis annunciantibus audisti regnum, quid te offenderunt hi qui tecum aduersus Christum sentiebant principes Iudæorum, quorum filios interficiens ipsos magis atrocissima pena in suis filiis afflixisti? Nam Christum minimè inuenire potuisti. Sed quid tecum diutius agam? Ipsos conueniam Iudæos, qui dum infantē Christum noluerunt agnoscere, filios suos pro illo cõpulsunt amittere: quos quidem occidit mortis quæ propinquit Herodes vester amicus: sed his immortalitatem æternamq; vitam donauit Christus, quem vestrum etiam nunc dicitis inimicum. Vos inquam cõuenio ð Iudæi, qui vsque in hodiernum diem negatis Filium Dei. Nõne vox vestra illa est quando eum videbatis miracula facientem, atq; tentantes dicebatis, Quousque animas nostras suspēdis? Si tu es Christus, dic nobis palàm. Ille autem ad considerationem miraculorū vos mittebat dicens, Opera quæ ego facio, ipsa testimonium de me perhibent: vt Christo testimoniū dicerent non verba, sed facta. Vos autē non agnoscetes Saluatorem, qui operabatur salutem in medio terræ vestræ, adiciēs in malo aistis, Tu de teipso testimonium dicitis, testimonium tuum non est verum. Sed ad hæc ille quid vobis responderit, aduertere noluitis. Nõne scriptum est in lege vestra, quod duorū hominum verum sit testimonium? Præuaricatores legis, intendite legem. Testimonium queritis de Christo, & in lege vestra scriptum est, quod duorum hominū testimonium verum sit. Procedant de lege vestra, non tantum duo, sed etiam plures testes Christi, & cõtinuant auditores legis, nec factores. Dic Esaia testimonium Christo. Ecce, inquit, virgo in vtero concipiet, & pariet filiū, & vocabis nomē eius Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Accedat & alius testis. Dic & tu Hieremia testimonium Christo? Hic est, inquit, Deus noster, & non estimabitur alius absq; illo, qui inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Ecce duo testes idonei ex lege vestra, ex quorum testimonio non sunt compuncta corda vestra. Sed alij atque alij ex lege Christi testes introducatur, vt fronte durissima inimicorum conterantur. Veniat & ille Daniel sanctus, iuuenis quidem ætate, senior verò scientia ac mansuetudine, conuincat omnes falsos te-

stes: sicut conuincit seniores impudicos, ita suo testimonio Christi conterat inimicos. Dic sancte Daniel, dic de Christo quod nosti. Cum venerit, inquit, sanctus sanctorum, cessabit vnctio. Quare illo præsentē cui insultantes dicebatis, Tu de teipso testimonium dicitis, testimonium tuum non est verum, cessabit vnctio vestra, nisi quia ipse est qui venerat sanctus sanctorū? Si, vt vos dicitis, nondum venit, sed expectatur vt veniat sanctus sanctorum, demonstret vnctio: si autem, quod verum est, cessauit vnctio vestra, agnoscite venisse sanctum sanctorum. Ipse est enim & lapis ille abscessus de monte sine manibus concidētum, id est, Christus natus de virgine sine manibus complexentium, qui tatum creuit, vt mons magnus fieret, & impletet vniuersam faciem terræ. De quo monte dixit propheta: Venite ascēdamus ad montem Domini. Et de quo Dauid dicit: Mons Dei, mons vberimus. Vt quid suspicamini montes incafatos, montem in quo placuit Deo habitare in eo? Cum enim ipse Dominus Christus discipulos suos interrogaret, quæ diceret esse homines Filii hominis? Responderunt, Alij Heliam, alij Hieremiã, aut vnum ex prophetis. Et ille: Vt quid suspicamini montes incafatos, montē in quo placuit Deo habitare in ipso? Hunc cognouit Petrus dicens: Tu es Christus filius Dei. Agnouit montē, & ascendit in mōtem. Testimonium dicit veritati, & dilectus est à veritate. Supra petram fundatus est Petrus, vt mortē susciperet illum amando, quæ ter negauerat timendo. Dic & tu Moyses legislator, dux populi Israël, testimonium Christo. Propheta vobis excitabit Deus de fratribus vestris. Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de populo suo. Prophetam autem dictum Christum, ipsum audi in euāgelio Christum: Non est, inquit, propheta sine honore, nisi in patria sua. Accedat etiã Dauid sanctus, testis fidelis, ex cuius semine processit ille, cui lex & propheta testimonium reddunt. Dicat & ipse testimonium Christo. Adorabunt, inquit, eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Cui seruiet? Dic, cui seruiet? Vis audire cui? Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et expressus atq; nominatum: Quare, inquit, tu multuata sunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Accedat & alius testis. Dic & tu Abacac propheta testimonium Christo: Domine, inquit, audiui auditum tuum, & timui, consideraui opera tua Deus, & expaui. Quæ opera Dei iste miratus expaui? Nunquid fabricam mundi iste miratus expaui? Absit, sed audi ad quid expaui. In medio, inquit, duum animalium innotescēs opera tua Deus: Verbum caro factum est. In medio duum animalium cognosceris. Qui quousque descendisti, expauescere me fecisti, quia verbum per quod facta sunt omnia, in præsepio iacuiisti. Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. In medio duum animalium cognosceris. Quid est in medio duum animalium cognosceris, nisi aut in medio duum testamētorum, aut in medio duorum latronum, aut in medio Moyfi & Helix cum eo in monte fermocinantium? Ambulaui, inquit, verbum: & exiit in campos. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hoc & Hieremias ait: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Ecce quomodo cõueniunt sibi testes veritatis: ecce quomodo conuincunt filios falsitatis. Sufficiunt vobis ista ð Iudæi, an adhuc ad vestram confusio- nem ex lege & ex gente vestra alios introducemus testes, vt illi testimonium perhibeant, cui perditam mēte insultantes dicebatis: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum? Quod si velim

si velim ex lege & ex prophetis omnia quæ de Christo dicta sunt colligere, facilius me tempus quàm copia deserit. Veruntamen senem illum ex gente vestra natum, sed in errore vestro non relictum, Simeonem sanctum in medium introducā: qui meruit decrepitus teneri in hac luce quoad usque videret veram lucem. Quem quidem iam atas compellebat ire, sed expectabat suscipere quem sciebat venire: cum iste senex admonitus esset à sancto spiritu, quod non antè moreretur quàm videret Christum Dei natum, quem cognoscens venit ad templum, Vbi verò eum portari manibus matris vidit, & diuinam infantiam pia senectus agnouit, tulit infansem in manibus suis. Ille quidem Christum ferebat, sed senem Christus regebat. Regebat qui portabatur, ne ille ante promissum à corpore solueretur. Quid tamen dixerit, quem confessus fuerit, aduertite inimici, non Christi, sed vestri. Benedicens Deum exclamauit senex ille, & dixit: Nunc dimittis Domine seruum tuum secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutem tuam. Illi etiam parentes Ioannis, Zacharias & Helisabeth, iuuenes steriles in senecta fecundi, dicant etiam ipsi testimonium Christo. Dicant de Christo quid sentiant, & testem idoneum Christo nutiant. Aiunt enim suo paruulo nato: Tu puer propheta Altissimi vocaberis: Præbis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ipsique matri & virgini Helisabeth ait: Vnde mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Intelligens enim Ioannes matrem Domini sui venisse ad suam matrem, inter ipsas angustias vteri adhuc positus, motu salutauit, quem voce non poterat. Qui postea ipse Ioannes præcursor & amicus, humilis & fidelissimus seruus, testis idoneus factus, tanto maior in natis mulierum, quanto existimabatur esse quod non erat. Christum enim eum esse Iudæi credebant, sed ille non se esse clamabat, dicens: Quem me suspicamini esse, non sum ego, sed ecce venit post me, de cuius pedibus non sum ego dignus soluere corrigiam calciamenti eius. O fidelis testis, & amice veri sponsi, quantum te humiliatisses si ad corrigiam calciamenti eius soluendam dignum te esse dixisses. Sed dum hoc non te dignum dicis, Iudæis falsis testibus contradicis. Et hæc à te dicta sunt antequam Christum videres: qui cum ad te ipse venit excelsus & humilis implendæ dispensationis suæ gratia, vt à te baptizetur qui nullum habeat omnino peccatum, quid responderis, quem cognoueris, quale testimonium protuleris, audiant inimici qui audire nolunt: Ecce, inquit, agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et adiecit: Tu ad me venis baptizari, Ego à te debeo baptizari. Agnouit seruus Dominum, agnouit peccati originalis vinculis obligatus, ab omni nexu peccati liberum. Agnouit præco iudicem, agnouit creatura creatorem, agnouit paranymphus sponsum. Nam & hæc vox Ioannis est: Qui habet sponfam, sponfus est. Amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Sufficiunt vobis ista ð Iudæi, sufficiunt vobis tãti testes & testimonia ex lege vestra & ex gente vestra: An adhuc impudenti animo audebitis dicere, quod alterius gentis vel nationis homines Christo deberent testimonium perhibere? Sed si hoc dicitis, respondet quidem ille vobis: Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Sed sicut vos in Actibus apostolorum increpat Paulus: Vobis primùm oportuerat annunciari verbum Dei, sed quia repulistis illud, nec vos dignos vitæ æternæ iudicatis, ecce, inquit, conuertimus nos ad gentes: demonstramus etiam nos ex gentibus testimonium Christo fuisse prolatum, quoniam veritas non ta-

cuit clamando etiam per linguas inimicorū suorum. Nõne quando poeta ille sacundissimus inter sua carmina, *Iam nona progenies celo dimittitur alto,* dicebat: Christo testimonium perhibebat: Ita dubium hoc venit, nisi alios ex gentibus idoneos testes plurāque dicentes in medium introducā. Illum regē qui vestram superbiam captiuando perdonauit, Nabuchodonosor regem scilicet Babylonis non prætermittam. Dic Nabuchodonosor quid in fornace quotres viros iniuste immiseras: dic, dic quid tibi fuerit reuelatum? Nõne, inquit tres viros missimus in fornacem ligatos? Et aiunt ei: Verè rex: Ecce, inquit, ego video quatuor viros solutos deambulantes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis, & aspectus quartus similis est Filio Dei. O alienigena, vnde tibi hoc? Quis tibi annunciauit Filium Dei? Quæ lex, quis propheta annunciauit tibi Filium Dei? Nõdum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur. Vnde tibi hoc? Quis tibi istud annunciauit, nisi quia sic te diuinus ignis intus illuminauit, vt cum illic apud te captiuo tenerentur inimici Iudæi, sic dicerent testimonium Filio Dei. Sed quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, sicut ipse Dominus confutans vestram contumaciam: In lege, inquit, vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit, etiam ex gentibus tertius testis introducatur, vt testimonium veritatis omni ex parte roboretur. Quid Sibylla vaticinando etiam de Christo clamaucrit, in medium proferamus, vt ex vno lapide vtrorunq; frontes percutiantur, Iudæorum scilicet atque Paganorum, atque suo gladio, sicut Goliath, Christi omnes percutiantur inimici. Audite quid Sibylla dixerit: *Iudicij signo, tellus sudore madescit. E celo rex adueniet per secla futurus. Scilicet in carne præses vt iudicet orbem. Vnde Deum cernent, incredulus atque fidelis Celsus cum sanctis, cui iam termino in ipso. Sic anima cum carne aderunt quas iudicat ipse. Cum iacet in cultus densis in vepribus orbis. Reiciet simulachra vtri, cunctam quoque gazam. Exuret terras ignis pontumq; polumq; Inquirens, tetri portas infringet auerni. Sanctorum sed enim cuncte lux libera carni Tradetur, fontes æternasq; flamma cremabit. Oculos actus retegens, tunc quisque loquetur secreta, atque Deus reserabit pectora luci. Tunc erit & luctus, stridebunt denibus omnes. Eripitur solis iubar, & chorus interit astris. Voluetur celum, lunaris splendor obibit. Dejiciet colles, vales extollet ab imo. Non erit in rebus hominum sublime vel altum. Iam æquantur campis montes & cerula ponti. Omnia cessabunt, tellus constricta peribit. Sic pariter fontes torrentur, fluminaq; igni. Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto Orbe gemens facinus miserum variisq; labores, Tartarumq; chaos monstrabit terra dehiscentis. Et coram Domino reges sistentur ad vnum. Decidet è celo, ignisq; & sulphuris amnis.* Hæc de Christi natiuitate, passione & resurrectione, atq; secundo eius aduentu ita dicta sunt, vt si quis in Græco capita horum versuum discernere voluerit, inueniat in his versibus id est, Iesus Christus Filius Dei saluator. Quod & in Latinum translatus eisdem versibus apparet, præter quam quod Græcarum literarum proprietates non aded potuit obseruari. Alios versus Sibyllinos Christi passionem apertius demonstrantes, intentissimè audiamus. *In manus iniquas infidelium postea veniet.*

Ibidem b. 8.

R. Gal. 1. 8. a. 6.

Contra Idæos. C. A. P. XI.

Io. 1. 0. c. 2. a.

Ps. 73. c. 12.

Deu. 17. a. 6. Io. 8. b. 17.

Es. 7. c. 14.

Dan. 3. d. 36.

Ex Daniele. C. A. P. XII.

Dan. 13. e. 47. Dan. 9. f. 2. 4. Io. 8. b. 13.

Dan. 2. e. 34.

Es. 2. a. 3. Ps. 107. b. 16.

Mat. 1. 6. e. 14.

Ibid. c. 77.

Mat. 26. g. 75. Testimonia ex lege & prophetis. C. A. P. V. X. I. I. I.

Deut. 18. e. Mat. 1. 3. g. 57. Mat. 6. a. 4.

Ps. 71. c. 11.

Ps. 109. a. 1.

Ps. 2. a. 1.

Abac. 3. a. 2.

Ioan. 1. b. 1. 4. Luc. 2. a. 7.

Es. 1. a. 3. Hebr. 8. c. 9.

Luc. 2. 3. e. 31. Mat. 17. a. 3.

Banuch 3. d. 38.

Ioan. 8. b. 17.

Simeonis & Zacharie testimonium. C. A. P. V. X. I. I. I.

Luc. 2. d. 26.

Luc. 2. e. 29.

Luc. 1. b. 17.

Luc. 1. d. 43.

Act. 13. d. 25. Mat. 1. a. 7. Luc. 3. d. 16.

Ioan. 1. d. 29. Et ibid. c. 36.

Mat. 3. d. 14.

Ioan. 3. d. 29. Ex libris ethniorum. C. A. P. X. V.

Mat. 15. c. 24.

Act. 13. g. 46.

Eclog. 4.

Dan. 3. g. 91.

De Sibyllis vaticiniis. C. A. P. X. V. I.

Deu. 17. a. 6. Ioan. 8. b. 17.

1. Reg. 17. g. 50. Vaticinium Sibyllæ. De ciuit. Dei. 1. 8. cap. 23.

Dabunt

*Dabunt Deo alapas manibus incestis.
Et oribus immundis expuent salivas venenosas.
Dabit autem in verbera omnino innocens dorsum.
Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat.
Quod verbum, & unde venit, ut mortuus loquatur.
Et coronam portabit spineam:
In cibum autem fel, & ad sitim acetum dabunt.
Inhospitalitatis hanc monstrabunt mensam.
Ipsa enim stulti. Deum tuum non cognovisti
Iudentem morialibus mentibus, & spinis
Coronasti corona, horridumq; fel miscuisti.
Templi vero velum cindetur, & die
Medio nox tenebrosa nimis tribus horis.
Et mortis fatum sineet trium dierum somno suscepto,
Et tunc a mortuis regressus in lucem veniet.
Primus resurrectionis initium renovatus ostendet.*

C A P V T
X V I I .
Credo iam vos, o inimici Iudæi, tantis testibus ita obrutos confutatosq; esse ipsa veritate, vt nihil vltra repugnare, nihil querere debeatis: qui etsi ipsa veritate, cui nimia insipientia vel potius amentia, cū omnia nossetis quæ de Christo essent dicta atque conscripta, inuerecunda etiam fronte dicebatis: Tu de teipso testimonium dicis, testimonium tuum non est verum: Veruntamen vt diuine maiestatis veritas luceat, supra tot testium præclaras voces, suo creatori vniuersa creatura testimonium Christo dixisse visa proclamatur. **MAT. 2. A. 2.** Nonne cælum testimonium dixit, quando nouum sy- dus in noua hominis progeie velut lingua & digito, quo potuit natum Deum hominem gētibus demon- strauit: Nonne mare testimonium dixit, quando obli- tus quodammodo naturæ suæ liquidus humor, soli- ditate suscepro, sui Domini portauit impressa vesti- gia: vt impleteretur illud quod dictum est: In mari enim via tua & semitæ tuæ in aquis multis: quod elemētum Petrum seruum Domini supra se ambulare cupientē, vt demonstraret quantum interesset inter creaturam & creatorem, labilis vnda absorbuisset, nisi Dominus rerum, mergenti Petro manum porrexisset: Nonne terra testimonium dixit quando eius conspersa sali- ua, ex ea cæci nati oculos inungens, lumen non videnti restituit: & fabrica quod minus habuit è limo terræ artifex reparauit, qui totum hominem de terra antè formauit: Nonne inferna Christo testimonium perhibuerunt, quando iure suo perduto Lazarum quem dissoluidum acceperant, integrum per qua- triduum reseruauerunt, vt incolumem redderēt, cum vocem Domini sui iubentis audirent? Quid in ipsa eius passione actum est? Nonne contra vestram impudentiam ferocemque amentiam ipsam quodam- modo publicam lucem testem citabo? Sicut putaba- tis, homo tantum à vobis interficiebatur Christus. Quod & si tantum esset, vobis parcere debuisset, vt manus vestras alienas redderetis à sanguine innocen- tis. Quæ cæcitas infusa est in cordibus vestris, vt nec illa vos tanta terreret medio die solis obscuritas, & in- ter eius radios claros amputata lux, nox recondita in diem immo nox vsurpauit diem, nec cursum ordinis seruauit: & obtenebrat cælum, luget terra, velum templi confcinditur, petre scinduntur, inferna reser- ratur, omnis penè creatura expauescit mortem Chri- sti. Nec tamen in his tantis aperti sunt oculi cordis vestri? O Iudæi, daemones qui vestra corda possede- runt, dixerunt: Scimus qui sis, quid venisti ante tem- pus perdere nos? Et vos dixistis: Tu de teipso testi- monium dicis: testimonium tuum non est verum. Sed non intelligentes actiones vestras, egistis cau- sas vestras. Denique nostræ saluti ministravit vestra malitia: ille enim qui ad hoc venerat vt pro nobis moreretur, in sanas voces, Crucifige clamantium, vt homo non expauit, quia vt Deus ante eas præiudit. Quantum laborastis, vt discipulum Iudam

A pecunia corrumperetis, & à malo venditore mali em- ptores Christum non possidendum compararetis, nundinas malas agentes animæ vestræ, quando fun- debatis precium salutis nostræ. Quantum labora- stis, vt iudicem à vestro scelere manus lauante; ca- lumniis, Cæsaribus nomine opposito, opprimeretis, vt id impleteret quod fieri volebatis. Quantum labora- stis, vt Christus occideretur, & latro dimitteretur: quantum laborastis, vt Christus contumeliam pate- reretur, spinis coronaretur, in ligno suspenderetur, lan- cea perforaretur: quantum clamastis, quantum suda- stis, quantum laborastis: sed omnis iste labor vester fructus est noster. Denique à vobis Christus occidi- tur, nobis reurgit. A vobis in ligno suspenditur, cla- uis confixus in cruce detinetur, & à ducibus nostris discipulis suis in medio eorum clausis ianuis inueni- tur. Pecunia milites corrumperendo Christi resurre- ctionem opprimere voluistis, & ecce eius resurrectio toto mundo iam celebratur, & quod dedistis, iam perdidistis. Implere non potuistis quod voluistis, au- dite iam quod audire non vultis: die tertio à mortuis resurgens, assumptus in cælum, sedet ad dextram Pa- tris: dispersit vos per vniuersas terras, vt vbi que prophetias de eius natiuitate, passione, resurrectio- ne, ascensione, quæcunque dicta sunt vos perferatis, atque lucernam legis, tanquam lignea candelabra sensu carentia, gentibus ministraretis. Quod pro- pretea factum esse cognoscite, ne gentes hæc omnia quæ aguntur, dum prædicantur à nobis, dicerent fuisse conficta. Hanc etiam ipsam vestram dispersio- nem fuisse prædictam, Dauid propheta declarat di- cens: Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur le- gem tuam, sed disperse eos in virtute tua. Disper- sio hæc ergo vestra testimonium perhibet Christo, cui dixistis: Tu de teipso testimonium dicis, testimo- nium tuum non est verum: & cætera. Vt ex vestro testimonio inimicorum, alij inimici confundantur, qui Christum magicis artibus fecisse dicunt quæcun- que fecit miracula. Nam & hoc quod mortuus col- litur, magicæ potentie deputandum esse contendit. Proferte codices propheticos, O Iudæi Christi ini- mici, vt ex ipsis aliis Pagani contumeliantur inimici. Prophetas longè antequam nasceretur ante se præ- misit, qui omnia quæ superius diximus, prædixerunt. Hinc iam iudicate qui recta sapitis. Nunquid si ma- gicis artibus fecit vt coleretur mortuus, magos mise- rat ante quàm natus? Confundimini, corrigimini qui talia de Christo vel sentitis vel creditis vel dicitis. Confundimini & vos Iudæi, qui lucernam legis in manibus habentes, aliis lumen præbetis, & vos in eam intendere non curastis, sed expectatis quidem & vos vt veniat qui venturus est. Et veniet: sed non sicut vultis veniet: veniet excelsus ille qui à vobis in- terfectus est, nullius criminis reus: manifestus veniet Deus, & videbitis iudicantem quem contempistis miracula facientem. Qualis erit tunc & vestra con- scientia, cum vobis ille nullam iam exhibet patien- tiam, quia vos inuenit in anima mortuos, qui ventu- rus est iudicare viuos & mortuos. **C O N T R A A R- R I A N O S,** **C A P V T** **X I I .** Credimus in Spiritum sanctum, quem nos credimus Deum, æ- qualem Patri & Filio, manentem in Patre & Filio, in- separabilem Patri & Filio, regnantem cum Patre & Filio: trinitas vna, & tertia in vnitatem persona Spiritus sanctus, qui operatur omnia in omnibus. Hunc & Arriani blasphemantes, Patre Filioque volunt esse minorem. Hunc eorum errorem ille euangelista re- uocat dicens: Si quis dixerit verbum in Filium hominis, remittetur illi: si quis dixerit verbum in Spiritum sanctum, nõ remittetur illi nec in seculo isto, nec in fu- turo seculo. Quid est Arriane, sentisne quod progre- ssa fuerit immanitas tua: Dicis verbū in Filium hominis, quia se-

quia secundum diuinitatem Filium Dei asseris esse minorem. Dicis verbum in Spiritum sanctum, in ipsa illa indiuidua vnitatem etiam filio esse minorem. Dicē- do tale verbum de verbo, tale verbum de Spiritu san- cto, non remittuntur nec hic nec in futuro seculo pec- cata tua, & tu rebaptizando polliceris dimittere aliena? Nos donū Spiritus sancti agnoscimus esse remis- sionem omnium peccatorum, suffragante nobis ipsa veritate, quæ post resurrectionem suam ait discipulis suis: Accipite Spiritum sanctum, si cui remiseritis pec- cata, remittuntur illi. Vos autē sacrilego ausu, quibus iam Christus dono Spiritus sancti per baptismum & originalia & propria cuncta dimisit omnino peccata, in iam baptizatis exufflastis Christum, respicistis Spi- ritum sanctum: & renatum non abluere, sed sordida- re: non liberare, sed obligare: non viuificare, sed mor- tificare contenditis. Nec mirum si has ruinas quotidie fabricatis, qui petram integram Christum in funda- mento habere nolulistis: qui à vestro errore separat veritatis filios, quos sic fouet vt nutriat, non sic vt blan- diendo decipit vt occidat. Apud catholicam dile- ctissimi noueritis tantum esse veram fidem, german- nam pacem, perpetuam salutem. Non enim in angu- lo est, sed vbiq; tota est. Si quis ab ea discesserit, atq; in hæreticorum errorem se tradiderit, vt fugitiuus ser- uus iudicabitur, non vt filius adoptiuus: nec ad vitam æternam resurget, sed potius ad damnationem, quoniam bonis malisq; promittitur resurrectio. Omnes quidem resurgemus, ait Apostolus, sed nõ omnes im- mutabimur. Et quid prodest fratres mei resurgere, & non immutari? Qui enim in illa vita nõ fuerit immu- tatus, à iusto iudice inuenitur esse damnatus. Dānatus autem æternam non consequitur vitam, qui de aduer- sario diabolo vidtricem noluit accipere palmā. Quid enim prodest dilectissimi, quoniam non illis vinculis idolorum cultu quempia diabolus tenet, & visco hæ- reticorum captiuum detentumq; possidet? Qui vult ad æternam vitam peruenire, contra omnes diaboli laqueos debet fortiter inuigilare. Non enim qualis est ista vita, ita inuenitur & illa. Quantum autē di- stat inter hanc & illam, debet nosse charitas vestra. Hic falsitas, ibi veritas. Hic perturbatio, illic fida pos- sessio. Hic pessima amaritudo, illic sempiterna dulce- do. Hic periculosa elatio, illic est secura exultatio. Hic timetur ne qui erat amicus, efficiatur subito inimicus: illic semper manet amicus, quia nullus illuc admitti- tur inimicus. Hic quicquid est bonū, timetur ne per- eat: illic quicquid acceperis, ab illo seruabitur qui fa- cit vt ne tu transcas, & quod acceperis non amittas. Hic mors, ibi vita. Hic luctus, ibi gaudium. Illic quod acceperis non amittes. Hic omnia quæ creauit Deus: illic ipse pro omnibus & in omnibus Deus, & quæ di- gna dicuntur, si tamē aliqua dicuntur. Non enim suf- ficit humana lingua laudare, quod sensus mortalium non valet comprehendere. Veniemus illuc fratres mei, & ibi videbimus quod oculus hinc non vidit: ibi audie- mus quod auris hinc nõ audiuit. Ibi intelligemus quod cor humanum comprehendere hinc non valuit, vidē- tes fruētesque exultabimus in enarrabili gaudio. Et quale gaudium erit vbi nullus timor erit? Quale gau- dium erit, cum te videris esse socium angelorum, par- ticipem regni cælorum, regnare cum rege, nihil con- cupiscendo omnia possidere, sine auaritia diuitem, si-

A ne pecunia administrantem, sine successore iudican- tem, sine metu Barbarorum regnantem, sine morte, æterna vita viuentem? Sed vt ad ista veniamus, **D E O R I A** **A D** **C A P V T** **X X I I .** **D** eoria ad viam tutissimā quæ illuc ducit non dimittamus. Quæ est via: Christus ex toto, ex capite, ex corpore. Ex ca- pite, æqualis filius, in manente manēs: ex corpore mi- nor, viam istam vt gigas velociter transiens. Caput & corpus, Christus & ecclesia. Nec ab illo separemur, a- liquid aliud de illo, sicut heretici, credēdo: nec ab ista, prauis nostris motibus declinando. Hæc est mater ve- ra, pia mater & casta, intrinsecus sui viri dignitate or- nata, non forinsecus mendacio fallente turpiter colo- rata. Non nos ab ista matre & nomen consuetum se- ducat alienum, non nos ecclesiæ species aliena deci- piat. Sponsa Christi non est quæ virum suum non cog- noscit: turpis est quæ tanti viri speciem suis sermoni- bus fuscare contendit. Frustrā tibi ecclesiæ nomē im- ponis Iudæa subdola decipiens, quia decepta. Videō quidem quodd aptes formam tuam sub specie aliena. Quid te componis, quid tantum te exornas, quid sim- brias tuas expandis, quur te contra veram sponfam æ- quare contendis? Non te recipit sponsus, quia non est sponsa. Sed pulchram te dicis esse, & de auro atq; or- namentis plurimis gloriaris: responderet tibi speciosus forma præ filiis hominum: species fornicariæ facta est tibi, irreuerens facta es in omnibus. Quodd si dixeris, quare? responderet, quia sub specie spōsæ componis te, & metiris sponsum tuum esse me. Species fornicariæ facta est tibi, irreuerens facta es in omnibus, non sicut Patrem appellas me, Ego enim & Pater vnum sumus. Non sicut Patrem appellasti me, & principem virginitatis tuæ. Verba sunt Christi per prophetam. Si ego essem princeps virginitatis tuæ, seruares integritatem tuam, sicut integram seruauit matrem meā. Quia ergo nec principem virginitatis tuæ, nec patri agnoscis me æqualem, nec ego te agnosco virginem. Noli te am- plius iactare esse quod non es, agnosce turpitudinem tuam: Arrius abstulit integritatem tuam. Non es igitur sponsa, quia non es integra. Frustrā enim illū spon- sum vocas qui non est tuus: turpem enim viduam nõ accipit Christus. Redi, redi, repudiata, redi, cōfusa redi, serpentinis fraudibus violata redi, non diuinitate cælesti composita, sed humanis assertionibus recon- uenta redi: fallere temetipsam potes, fallere sponsum non potes. Nouit enim ille quam quærat, agnoscat quam vocat: semper enim viuunt mater. Nouerā, quid te supponis? Non potes excludere pulchram domi- nam, cum turpis sis ancilla. species fornicariæ facta est tibi. Non enim seruas vni viro fidem, quæ catholicam non tenes vnitatem. Ille enim spōsus matrem quærit veram, quæ piè filios suos nutriat: non turpem, quæ alienos fraudulenter occidat. Vide quæ sit hæc mater vera, quæ adhuc te tolerat suos filios præfocātem, suo viro iniuriam facientem. Tolerat, quia paciētiam ex- hibet sui sponsi, & expectat auras libertatis, vt vindi- cetur ab eo eius humilitas, quoniam eam viri sui ob- tinet charitas. Ipse est enim qui viuunt & regnat cum Deo Patre & cum Spiritu sancto in seculā seculorum. Amen.

Diui Aurelij Augustini Hipponensis episcopi, orationis contra Iudæos, Paganos, & Arrianos, Finis.

Diui

DIUI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI ORATIO

ADVERSVS IVDÆOS.

CENSURA.

Beda hanc orationem vocat Librum adversus Iudæos, citans hinc permulta ad Rom. 11. & 9. ad Hebr. 7. Gal. 6. Eph. 2. & Col. 2.

BEATVS Apostolus Paulus, doctor gentium, in fide & veritate exhortans nos, vt in eadem fide cuius idoneus minister effectus est, stabiles firmique maneamus, præcepto admonet, terret exemplo. Vides, inquit, bonitatem & seueritatem Dei.

In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem Dei, si permaneris in bonitate. Hoc dixit vtiq; de Iudæis qui tanquam rami ex illa olea, quæ in sanctis patriarchis tanquam in radice fructifera, propter incredulitatem fracti sunt: vt gentium propter fidem infereretur oleaster, & fieret particeps pinguedinis oleæ ramis naturalibus amputatis. Sed noli, inquit, gloriarì aduersum ramos: nam si gloriaris, non tu radicem portas, sed radicem te. Et quoniam saluantur aliqui ex illis, continuò subiunxit: alioquin & tu excideris: sed & illi si non permanerint in infidelitate, inferentur: potens est enim Deus iterum inferere eos. Illi ergo qui permanent in infidelitate, ad illam sententiam Domini pertinent, vbi ait: Filij autem regni huius ibunt in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Gentes autem permanentes in bonitate, ad illud quod superius ait, Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno calorù. Itaque illis Patriarchis in radice viventibus, & infidelis superbia naturalium ramorum, iuxta Dei seueritate confringitur, & fidelis humilitas oleastri gratia diuinæ bonitatis inseritur. Sed quando Iudæis ista dicuntur, euangelium apostolorum que continent, & quod dicimus non audiunt, quoniam quod legunt non intelligunt. Nam vtiq; si intelligerent de quo prædixerit propheta, quem legunt: Dedi te in lucem gentium, ita vt sis salus mea vsque in fines terræ: non sic cæci essent, non sic ægroti, vt in Domino Christo nec lucem agnoscerent, nec salutem. Item si intelligerent, quod instructuose atque inaniter cantant, de quibus sit prænunciatum: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: ad sonum apostolorum vigilarent, & verba eorum diuina esse sentirent.

De sanctis ergo Scripturis, quarum & apud ipsos magna habetur autoritas, sumenda sunt testimonia, quorum & si nolint oblata vititate sanari, aperta possint veritate conuinci. Sed primò eorum ille redarguendus est error, quo putant ad nos idè non pertinere instrumenti veteris libros, quia iam non vetera, sed noua sacramenta seruamus. Dicunt enim nobis: Quid apud vos facit lectio legis & prophetarum, cuius præcepta seruare non vultis? Eo quòd carnem præputij non circumcidimus masculinam, & vescimur carnibus quas lex dicit immundas, nec sababata, & neomenias, & dies festos eorum carnaliter obseruamus, nec victimis pecorum sacrificamus Deo, nec pascha in oue & azymis similiter celebramus: & si qua sunt alia vetera sacramenta, quæ generali vocabulo vmbras futurorum appellat Apostolus, quia ea significabant suo tempore reuelanda, quæ nos reuelata suscepimus, vt remota vmbra Iudæorum, luce fruamur. De quibus singillatim nimis longum est disputare, quemadmodum exuendo veterem homi-

Anem circumcidimur non in expoliatione corporis carnis: & quos cibos vitant in pecoribus, vitamur in moribus, & exhibemus corpora nostra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem, cui & animas nostras in desiderijs sanctis pro sanguine intelligenter effundimus, & Christi velut agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mundamur. Qui propter similitudinem carnis peccati, etiam caprino pecore in veteribus sacrificijs figuratus est: nec eum neget in crucis cornibus taurum qui in illo agnoscit maximam victimam. In illo requiem cum inuenimus, verè baptizamus: & lunæ nouæ obseruatio, vitæ nouæ est sanctificatio. Et pascha nostrum immolatum est Christus, & azyma nostrum est sinceritas veritatis, fermentum non habens vetustatis: et si qua alia sunt, in quibus nunc immorari opus non est, quæ illis veteribus adumbrata sunt signis, in isto habent finem, cuius regni non erit finis. In illo quippe omnia oportebat impleri, qui venit legem & prophetas non soluere, sed implere.

Proinde illa vetera signa rerum non euacuauit arguendo, sed implendo mutauit: vt alia essent quæ nunciarent venisse iam Christum, quàm fuerant illa quæ prænunciabant esse venturum. Quid sibi autem vult, quòd sic prænotantur quidam psalmi, quos & ipsi legunt & habent in literarum autoritate sanctarum, vt in eorum titulis scriptum sit, Pro iis qui immutabuntur: textus verò eorundem Psalmorum prædicat Christum: nisi quia eorum mutatio per illum futura prædicta est, per quem nunc apparet impleta: vt populus Dei, qui nunc est populus Christianus, iam non cogatur obseruare quæ prophetis temporibus obseruabantur: non quia damnata, sed quia mutata sunt: non vt res ipsæ quæ significabantur perirent, sed vt rerum signa suis quæque temporibus conuenirent.

Deniq; in Psalmo quadagesimo quarto: nam ipse primus est eorum qui huiusmodi titulum præferunt: Pro iis qui immutabuntur, vbi etiam legitur, cæticum pro dilecto, apertissimè Christus ostèditur: Speciosus forma præ filiis hominum. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Ibi ei dicitur, Accingere gladio tuo iuxta femur: quòd in carne esset hominibus locutus. Per gladium quippe sermo, per femur caro significatur: quia semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, vt ille per diuinitatem speciosus forma præ filiis hominum, etiam illud fieret per infirmitatem, quod de illo alius propheta: Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem: sed vultus eius abiectus, & deformis positio eius. Nam in eodem Psalmo, quòd non tantum homo, sed etiam Deus sit Christus, apertissimè ostenditur, cum dicitur: Thronus tuus Deus in sæculum seculi, virga æquitatis virga regni tui. Dilixisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Ab vnctione quippe, quod Græcè *χρισμα* dicitur, Christus est appellatus, ipse est Deus vnctus à Deo, qui & ipsam cum cæteris sacramentis carnalem in spiritalem mutauit vnctionem. Ibi ei de ecclesia dicitur: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Vbi significatur linguarum varietas in omnibus gentibus: quarum tamen vna & simplex fides est intus: Omnis enim pulchritudo filia regis intrinsecus. Quam Psalmus alloquitur dicens: Audi filia & vide. Audi promissum, vide completum, & obliuiscere

scere populum tuum & domum patris tui. Sic noua implentur, sic vetera commutantur. Quoniam concupiuit rex speciem tuam. Speciem quam fecit ipse per se, non inuenit in te. Quomodo enim speciosa effes eius oculis, quando eras tuis fœdata peccatis? Nec tamen spem tuam arbitreris esse in hominibus, sequitur & dicit: Quoniam ipse est Dominus Deus tuus. Ne formam serui spernas, ne potentis infirmitatè excellis que humilitatem derideas, ipse est Deus tuus. In eo quòd paruus apparet, magnus latet, in vmbra mortis sol iustitiæ, in contumelia crucis, Dominus gloriæ. Quamuis eum persecutores necent, infideles negent, ipse est Dominus Deus tuus, per huius corpus immutatur, quæ antea per vmbras figurabantur.

Psalmus quoque sexagesimus octauus habet in titulo, Pro iis qui commutabuntur. Et cantatur ibi passio Domini nostri Iesu Christi, transfigurantis in se quasdã etiam voces membrorum: hoc est, fidelium suorum. Non enim ipse vlla delicta habuit, sed nostra portauit. Vnde dicit: Et delicta mea à te non sunt abscondita. Ibi scriptum est & prænunciatum quod in Euangelio legitimus factum: Dederit in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Per hunc ergo immutata sunt vetera, quæ titulus Psalmi prædixerat immutanda. Quod Iudæi legentes & non intelligentes, aliquid se dicere existimant, cum requirunt à nobis quomodo accipiamus auctoritatem legis & prophetarum, cum sacramenta non obseruamus quæ ibi præcepta sunt. Nò obseruamus quæ mutata sunt. Mutata sunt autem quæ mutanda prænunciata sunt, & in eum credimus cuius reuelatione mutata sunt. Non ergo obseruamus sacramenta quæ ibi præcepta sunt, quia intelligimus quæ ibi prædicta sunt, & tenemus quæ ibi promissa sunt. Isti autem qui hæc nobis obiiciunt, ad huc amari sunt ex parëtibus suis, qui dederunt in escam Domino fel, & adhuc veteres ex aceto quod ei potandum obtulerunt: & idè non intelligunt quia in eis impletur quod sequitur: Fiat mēsa eorum coram ipsis in laqueum, & retributionem, & scandalum. Ipsi enim fel & acetum facti sunt, felles & acidas pani viuo epulas ministrando. Quomodo enim hæc videant de quibus ibi prædictum est: Obscurentur oculi eorum ne videant. Et quomodo sint recti vt sursum corda habeant, de quibus prædictum est: Et dorsum eorum semper incurua? Nec de omnibus hæc dicta sunt, immo verò de omnibus ad quos pertinent quæ prædicta sunt. Ad eos enim qui vel tunc ex illis crediderunt in Christum, vel nunc vsque credant, vel deinceps vsque in finem seculi credituri sunt, ista non pertinent aduersum Israël, scilicet qui videbit Dominum facie ad faciem. Neque enim omnes qui ex Israël sunt, hi Israël: neque quia semen sunt Abraham, omnes filij, sed in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen: hoc est, non ij qui filij carnis, hi filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Sed hi pertinent ad spiritalem Sion & ciuitatem Iudæ: id est, ecclesiæ: de quibus Apostolus dicit: Eram autem ignotus facie ecclesiis Iudæ quæ sunt in Christo: quoniam, sicut in eodem psalmo paulo post ponitur: Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ. Et inhabitabunt eam, & hæreditate acquirant eam. Et semen seruatorum eius, possidebunt eam, & qui diligunt nomē eius, habitabunt in ea. Sed cum hæc audiunt Iudæi, carnaliter accipiunt, & terrenam Hierusalem cogitant, quæ seruit cum filiis suis: non matrē nostram æternā in caelis. Itē psalmus septuagesimus nonus similiter prænotatur, Pro iis qui immutabuntur. In quo psalmo inter cetera scriptum est: Respice de caelo, & vide & visita vineam istam. Et perfice eam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. Ipsa est enim vinea

de qua dicitur: Vineā ex Ægypto trāstulisti. Nò enim Christus aliā plantauit, sed ipsam veniendo in melius commutauit. Sic & in Euangelio legitur, Malos malè perdet, & vineam suā locabit alijs agricolis. Nò enim ait: Eradicabit, aliamq; plantabit: sed eadem ipsam locabit alijs agricolis. Eadem namq; est sanctorum societas ciuitas Dei, & cõgregatio filiorum promissionis, mortalium decessione ac successione complèda: atq; in fine seculi simul in omnibus immortalitatem debitam receptura: quæ alio modo in alio psalmo per oliuam fructiferam significatur, & dicit: Ego autē sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi. Neq; enim quia fracti sunt infideles & superbi, ac per hoc infructuosi rami, vt infereretur oleaster gentium, idè perire potuissent radix patriarcharum & prophetarum. Quia est fuerit, inquit Esaias, numerus filiorum Israël sicut arena maris, reliquæ saluæ sient: sed per eum, de quo dicitur: Et super filium hominis, quem confirmasti tibi: & de quo reperitur: Fiat manus tua super virū dextræ tuæ, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi. Et non discedimus à te. Per hunc Filium hominis, id est Christum Iesum: & de suis reliquijs, hoc est apostolis, & alijs multis, qui ex Israëlitis in Christum Dñm crediderunt, accedente plenitudine gentium, vinea sancta perficitur: vt remotione veterum, atq; institutione nouorum sacramentorum titulus eius psalmi, Pro his qui commutabuntur, impleatur. Apertiorib; itaq; testimonijs cum eis agendum est, quæ siue dissentiant, siue consentiant, tamen sentiant. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & confirmabo super domum Iacob testamentum nouum, non secundum testamentum quod constitui patribus eorum, in die qua apprehedi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti. Ista certè prædicta mutatio, non per psalmorum titulos intelligentibus paucis significatur, sed manifesto præconio propheticae vocis exprimitur. Apertè promissum est Testamentum nouum, non secundum testamentum quod factum est ad populum, quando eductus est de Ægypto. Cum ergo in illo veteri Testamento præcepta sint ista, quæ nos ad nouum pertinentes obseruare non cogimur, cur non Iudæi se potius in vetustate superuacua remansisse non cognoscunt, quàm nobis noua promissa tenentibus, quòd vetera non obseruamus, obiiciunt? Quoniã ergo sicut scriptum est in Cantico Canticorum: Aspirauit dies, remoueat vmbra: spiritalis significatio luceat, carnalis celebratio iam requiescat. Deus deorum Dominus locutus est, & vocauit terrā à solis ortu vsque ad occasum, vtiq; omnem terrā ad Testamentum nouum, cui dicitur in alio Psalmo: Cantate Domino canticum nouum, Cantate Domino omnis terrā. Non ergo sicut antea ex monte Sina locutus est vni populo, quæ vocauit ex Ægypto Deus deorum: sed sic locutus est, vt vocaret terram à solis ortu vsq; ad occasum. Quam si Iudæus velle intelligere locutionē, audiret hanc vocationem: & in eis esset quibus in eodē psalmo dicitur: Audi populus meus, & loquar tibi: Israël, & testificabor tibi, Deus Deus tuus ego sum. Non super sacrificia tua arguam te, holocausta autē tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam meæ sunt omnes bestia syluæ, pecora in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia caeli, & species agri mecum est. Si esturiero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, & sanguinem hircorum potabo? Immo Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Inuocame in die tribulationis, & eruam te, & glorificabis me. Certè & hic sacrificiorum veterum aperta mutatio est. Illa enim Deus accepturum se non fuisse prædixit, cultoribus

Cap. 11.
Rom. 11. c. 22.
Mat. 23. b. 11.
Ier. 49. b. 6.
Psal. 119. a. 5.
Cap. 11.
Q. uatenus no. seruanus legem Moysi.
Col. 2. c. 17.

Genes. 22. c. 13.
Ex Psal. 68. Cap. V.
I. Cor. 5. c. 8.
Ioh. 19. d. 29.
Christus legem non aboleuit, sed impleuit.
C. A. P. 111.
Math. 27. d. 34.
d. fellei & acidi.
C. A. P. V. 111.
Psal. 44. a. 3. vbi. 2. a. 6.
Rom. 9. b. 7. 8.
Gal. 1. d. 22.
d. d. 4. d. 26.
C. A. P. VI.
Ex Psal. 79. v. 15. 16.

lib. b. 9.
Matt. 21. d. 41.
Psal. 51. c. 10.
Ro. 11. c. 17.
Psal. 79. d. 18.
Hier. 31. f. 31.
Heb. 8. b. 8.
Cant. 2. d. 17.
Psal. 49. a.
Psal. 95. a. 2.
Psal. 49. b. 7.

cultoribus suis sacrificium laudis indixit: & hoc non quod ad nobis tanquam indigens expetatur laudem, sed ut in ea nobis consulat ad salutem: nam eundem psalmum ita cōclūsit: Sacrificium laudis glorificauit me, & ibi via est, vbi ostendam illi salutem Dei. Quid est salutare Dei, nisi filius Dei, saluator mundi: dies filius ex die patre, hoc est lumen de lumine: cuius aduentus reuelauit Testamentum nouum. Vnde etiam ibi dicitur: Cantate Domino canticum nouum, Cantate Domino omnis terra. Cantate Dño, benedicite nomini eius. Statim euangelizandus ipse monstratur, atque additur: Bene nunciatur diem ex die salutare eius. Ipse igitur sacerdos & victima sacrificium laudis impleuit, malorum operū tribuens indulgentiam, & bene operandi largiens gratiam. Ad hoc enim Domino sacrificium laudis ab eius cultoribus immolatur, vt qui gloriatur in Domino gloriatur. Sed hoc Iudæi cum audiunt, erecta ceruice respondēt, Nos sumus, de nobis hoc dictum est: nos enim sumus Israël populus Dei. Nos in verbis dicentis agnoscimus, audi populus meus, & loquar tibi: Israël, & testificabor tibi. Quid sumus ad ista dicturi? Nouimus quidem Israël spiritalem, de quo dicit apostolus, Et quicūque hanc regulam sequuntur, pax super illos, & misericordia & super Israël Dei. Istum autem Israël scimus esse carnalem, de quo idem dicit: Videte Israël secundū carnē. Sed ista isti non capiunt, & eo ipso se ipsos carnales esse conuincunt. Quos paululum quasi præsentes alloqui libet, Itane vos ad eum populum pertinetis, quem vocauit Deus deorum à solis ortu vsq; ad occasum? Nōne vos ex Ægypto in terram Chanaan trāslati estis? Nōne illuc vocati à solis ortu vsq; ad occasum, sed inde dispersi in solis ortum, & in occasum. Nōne vos ad eius inimicos potius pertinetis, qui dicit in psalmo: Deus meus misericordia eius praueniet me, Deus meus demonstra mihi inter inimicos meos, ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legis tuę. Disperge illos in veritate tua? Vnde non obliuiscetes legem Dei, sed eandem circūferentes, gentibus ad testimonium, vobis ad opprobrium, ne scientes eam populo ministratis, qui vocatus est à solis ortu vsque ad occasum. An verò negabitis & ea quę tanta autoritate prædicta, tanta manifestatione cōpleta sunt? Aut maiore cæcitate non intuemini, aut mirabili impudētia non fatemini? Quid ergo ad illud responsuri estis, quod Esaias propheta proclamatur, erit in nouissimis temporibus manifestus mōs domus Domini paratus in cacumine montium, & exaltabitur super colles, & veniet ad eum vniuersę gentes, & dicent, Venite ascendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, & annūciabit nobis viam salutis, & ingrediemur in eam: ex Sion enim lex prodiet, & verbum Domini ex Hierusalē: An & hęc dicturi estis, Nos sumus: quoniam audistis domum Iacob & Sion & Hierusalē: quasi nos negemus de semine Iacob esse Christū Dominum secundum carnem, qui significatus est vocabulo montis parati super cacumen montium, quod omnes celsitudines eorum eius celsitudo transcendit: aut negemus apostolos & illas ecclesias Iudæę, quę post Christi resurrectionem in eum cōtinuō crediderunt, ad domum Iacob pertinere: aut verò alius intelligendus sit spiritaliter Iacob, quā ipse populus Christianus: qui cum sit minor natus, quā populus Iudeorum, tamen eum crescendo superauit, & subdidit, vt impletur quod de duobus illis fratribus in figura prædictum est, Et maior seruiet minori. Siō autem & Hierusalē quamuis spiritaliter intelligatur ecclesia, magis tamē aduersus istos idoneum testimonium est, quod ex illo loco, vbi Christum crucifixerunt, & lex & verbum Domini processit ad gentes. Lex enim quę illis per Moysen data est, de qua superbius extol-

luntur, & de qua melius conuincuntur, non intelligitur prodisse de Sion & Hierusalē, sed de monte Sina. Ad terram quippe promissionis, vbi est quę appellatur etiam Hierusalē, post quadraginta annos cum ipsa lege venerunt: non autem ibi eam vel inde acceperunt. Euāgelium verò Christi, & lex fidei, quod certum est, inde processit. Sicut etiam ipse Dominus, posteaquam resurrexit, loquens discipulis suis, & ostēdens prædicta diuinorum eloquiorum in se esse completa, quoniam sicut scriptum est, inquit, Et sic oportet Christum pati, & resurgere à mortuis die tertio, & prædicare in nomine eius pœnitentiā & remissionem peccatorū per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalē. Ecce quod prophetauit Esaias dicens, Ex Sion enim lex prodiet, & verbū Domini ex Hierusalē: ibi enim venies desuper secundū Domini promissionem Spiritus sanctus, eos quos tunc vna domus cōtinebat, impleuit, & loqui linguis omnium gentium fecit: & inde exierunt prædicare Euāgelium in notitiā omnium gentium. Sicut enim lex illa, quę processit de monte Sina, quinquagesimo die post celebratum pascha cōscripta est digito Dei, quo significatur Spiritus sanctus: ita lex ista, quę processit de Sion & Hierusalē, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis sanctorum euangelistarum scripta est per Spiritum sanctū, quinquagesimo die post verum pascha passionis & resurrectionis Domini Christi: quo die Spiritus sanctus est missus, qui fideliter fuerat antē promissus. Ite nunc o Israëlita secundum carnem, non secundum spiritum, ite nunc, & adhuc contradicite apertissimę veritati: & cum auditis, Venite ascendamus in montē Domini, & in domum Dei Iacob: dicite, Nos sumus, vt cæci offendatis in montem, vbi collisa facie peius perdati frontem. Si verē vultis dicere, Nos sumus, ibi hoc dicite, vbi auditis, Ob iniquitatem populi mei ductus est ad mortē. De Christo enim dictum est, quē vos in parentibus vestris duxistis ad mortem: qui sicut ovis ad immolandum ductus est, vt pascha, quod nescientes in pecude celebratis, nobis per Christum, qui est agnus Dei, consecraretur: nam pascha nostrū immolatus est Christus. Si verē vultis dicere, Nos sumus: tunc dicite quando auditis, In crassa cor populi huius, & aures eorum oppila, & oculos eorum graua. Tunc dicite, Nos sumus: quando auditis, Tota die expandi manus meas ad populum non credentē, & contradicentem, tunc dicite, Nos sumus: quādo auditis, Excæcentur oculi eorū ne videant, & dorsa eorum semper incurua. In his atque huiusmodi prophetis vocibus dicite, Nos sumus: vbi sine vlla dubitatione vos estis: sed sic cæci estis, vt esse vos dicatis, vbi non estis: & non vos agnoscatis vbi estis. Sed in hęc manifestiora quę dicturus sum, paulisper attendite. Certē cum auditis in bono Israël, dicitis, Nos sumus: & cum auditis in bono Iacob, dicitis, Nos sumus: Et cum nobis causa requiritur, respondetis, Quoniam Iacob ipse est & Israël, ex quo patriarcha propagati sumus, vnde merito patris nostri appellatione censemur. Non ergo vos alto & graui somno dormientes, ad spiritalia quę non capitis excitamus, neque nunc quomodo spiritaliter accipienda sint ista vocabula, vobis in auditu & visu spiritali surdis & cæcis persuadere conamur. Nempe & vos fatemini, & lectio libri Geneleos manifestē declarat, Vnus homo erat Iacob & Israël: & vnde gloriamini, ipsa est domus Iacob, quę domus est Israël. Quid ergo est quod idem ipse propheta, cum prænucciasset montem futurum paratum in cacumine montium, ad quem venturę essent vniuersę gentes: quia non de monte Sina vni genti, sed de Sion & Hierusalē lex & verbum Domini processurum esset omnibus gentibus: quod manifestissimē in Christo & Christianis videmus impletum, paulo post

paulo post dicit, Et nunc tu domus Iacob, venite ambulemus in lucem Domini: Hic profectō dicitis, vt soletis, Nos sumus. Sed quod sequitur, paulisper attendite, vt cum dixeritis quod vultis, etiam quod non vultis, audiat. Nam propheta coniungit & dicit, Dimisit enim plebem suam domum Israël. Hic dicit, Nos sumus: hic vos agnoscite, & nobis quia ista cōmemoramus, ignoscite. Si enim libenter auditis, ad vestrum dicuntur alloquium: si verò indignatē auditis, ad vestrum dicuntur opprobrium. Dicantur tamen oportet, siue volentibus siue nolentibus vobis. Ecce non ego: sed Propheta quem legitis, per quem Deum locutum non potestis negare, quem de autoritate diuinarū Scripturarū non potestis auferre, quem admodū illi Dominus imperauit, exclamat vehementer: & sicut tuba exaltat vocem suam: vosque increpat, dicens, Et nunc tu domus Iacob, venite ambulemus in lucem Domini. Occidistis Christum in parētibus vestris. Tamdiu non credidistis, & contradixistis: sed nondum peristis, quia nondum de corpore existis: & nunc habetis spatium pœnitendi, & nunc venite. Olim quidem debuistis, sed & nunc venite: nondum finiti sunt dies, cui non venit vltimus dies. Aut si vos tanquam domum Iacob Prophetam secutos, iam in lucem Domini creditis ambulare, quā sit domus Israël quam dimisit, ostēdite. Nos enim vtroque mōstramus, & quos ex illa domo vocando discreuerit, & quos illic remanentes dimiserit. Vocauit enim inde non solum Apostolos, sed etiam post Christi resurrectionem populum magnum. vnde superius iam diximus, Dimisit autem illos, quos etiā vos non credendo imitami: & vos ipsos, qui eos imitādo in eadem perniciē demoramini. Aut si vos estis quos inde vocauit, vbi sunt quos dimisit? Non enim potestis dicere quod nescio quā aliam gētem dimiserit, cum Propheta clamet: Dimisit enim plebem suam domum Israël. Ecce quod estis, non quod vos esse iactatis. Dimisit enim & vineam, de qua expectauit vt faceret vvas, fecit autē spinas, & mandauit nubibus suis ne pluerent super eā imbrem: sed etiam inde eos vocauit, quibus dicit, Iudicate inter me & vineam meam. De quibus & Dominus ait, Si ego in Beelzebub eiicio dēmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices erunt vestri. Quibus hoc promittens, Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Sedebit itaque domus Iacob, quę in lucē Domini vocata ambulauit, & indicare domū Israël, hoc est plebem ipsius quam dimisit. Quomodo enim iuxta & eundem Prophetam: Lapis quem reprobaauerunt ædificantes, profectus est in caput anguli, nisi quod ex circumfissione & præputio populi tanquam parietes de diverso venientes, in angulo sibi met tanquam in pacis osculo copulantur? Vnde dicit Apostolus, Ipse est enim pax nostra qui fecit vtraque vnum. Qui ergo ex domo Iacob siue Israël vocantem secuti sunt, ipsi sunt lapidi angulari coherentes, & in Domini luce ambulantes: quos verò ibi dimisit, ipsi sunt ruina ædificantes, & angularem lapidem reprobantes. Postremō si hęc verba prophetica secundum cor vestrum in aliū sensum detorquere conamini, o Iudæi, contra salutem vestram resistentes filio Dei; si hęc, inquam, verba sic vultis accipere, vt eadem sit plebs & domus Iacob vel Israël, & vocata & dimissa; non in aliis vocata, in aliis dimissa, sed vniuersa propterea vocata, vt ambularet in lucē Domini: quoniam propterea erat dimissa, quod non ambulat in lucem Domini: aut certē sic in aliis vocata, in aliis dimissa, vt nulla facta separatione mensæ Domini, ad Christi sacrificium pertinentis, sub eisdem veteribus sacramentis essent vtrique: scilicet qui in lucē Domini ambulantes, eius præcepta seruauerunt: & ij qui iustitiam respicientes, ab eo de-

A feri meruerunt. Si hęc ergo sic intelligere vultis, quid dicturi estis, & quomodo alium prophetam intellecturi, qui vobis omnino hanc amputat vocem, tanta manifestatione clamantem, Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens; & sacrificium non accipiam de manibus vestris. Quia ab oriente sole vsque in occidentem nomen meum clarum factum est in gentibus: & in omni loco sacrificiū offertur nomini meo, sacrificium mundum: quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. Quā tandem voce tantę rerum euidenter reclamatis? Quid vos amplius nimis impudenter extollitis, vt grauiore ruina miserabilius peccatis? Non est mihi voluntas in vobis, dicit, non quicūque, sed Dominus omnipotens. Quid tantum de Abraham se minus gloriamini, qui vbi cūque auditis Iacob aut Israël, aut domum Iacob, aut domum Israël cum aliqua laude dici, contenditis hoc non potuisse dici, nisi de vobis: cum Dominus omnipotens dicat, Non est mihi voluntas in vobis, & sacrificium non accipiam de manibus vestris? Certē hic negare non potestis, non solum illum non accipere sacrificium de manibus vestris, sed nec vos illi offerre manibus vestris. Sed quare hoc illi offerri de manibus vestris nō vult? Locus enim vnus est lege Domini constitutus, vbi manibus vestris sacrificia iussit offerri, præter quem locum omnino prohibuit. Hunc ergo locum quoniam vestris meritis amisistis, etiam sacrificium quod ibi tantum licebat offerri, in locis offerre aliis non audetis. Ecce omnimodo impletum est, quod ait Propheta, Et sacrificium non accipiam de manibus vestris. Nam si in terrena Hierusalē maneret vobis templum & altare, possēt dicere in eis hoc esse completum, quorū iniquorum inter vos constitutorum sacrificia Dominus non acceptat: aliorum verò ex vobis atque in vobis acceptare sacrificia, qui Dei præcepta custodiunt: hoc nō est cur possit dici, vbi nullus omnino vestrum est, qui secundum legem, quę de monte Sina processit, manibus suis sacrificium possit offerre. Neque hoc ita prædictum & impletum est, vt vos & Prophetice sententię respondere permittat, quia manibus nō offerimus carnem, sed corde & ore offerimus laudem; secundum illud in psalmo, Immola Deo sacrificium laudis. Etiam hinc contradicite vobis, qui dicit, Non est mihi voluntas in vobis. Deinde ne existimetis non offerentibus vobis, nec illo accipiente de manibus vestris, Deo sacrificium non offerimus, quod quidem ille non eget, qui bonorum nostrorum nullius indiget: tamen quod sine sacrificio non est, quod non illi, sed vobis vtile est, adiungit & dicit, Quia ab oriente sole vsque in occidentē nomen meum clarum est factum in omnibus gentibus: & in omni loco sacrificiū offertur nomini meo, sacrificium mundum: quoniam magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. Quid ad hęc respondetis? Aperite oculos tandem aliquando; & videte, ab oriente sole vsque in occidentem: non in vno, sicut vobis fuerat constitutum, sed in omni loco offerri sacrificium Christianorū: non cui libet Deo, sed ei qui ista prædixit, Deo Israël. Vnde & alibi dicit ecclesię suę: Et qui eruit te, ipse Deus Israël vniuersę terrę vocabitur. Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos habere vitam æternam. Et profectō haberetis, si Christi in eis intelligeretis, & teneretis. Sed perscrutamini eas, ipsę testimonium perhibent de hoc sacrificio mundo; quod offertur Deo Israël: non ab vna gente vestra, de cuius manibus non se accepturū prædixit, sed ab omnibus gentibus, quę dicunt; Venite ascendamus in montem Domini. Nec in vno loco, sicut vobis præceptum erat in terrena Hierusalē, sed in omni loco, vsque in ipsam Hierusalē. Nec secundum ordinem Aaron,

Psalm. 49. d. 23.

Psalm. 95. d. 2.

1. Cor. 1. d. 31. Viri Israhel. te qui. c. a. p. vii. Psalm. 49. b. 7.

Gal. 6. d. 26.

Psalm. 58. b. 11.

al. virtute.

Psalm. 2. d. 2.

Gal. 2. d. 23.

Lu. 24. d. 26.

Esai. 2. d. 3.

Act. 2. d. 2.

2. Cor. 3. d. 4.

Esai. 2. d. 3.

Esai. 53. b. 7.

1. Cor. 5. e. 7.

Esai. 6. c. 10.

Esai. 65. d. 2.

Psalm. 68. c. 24.

Vocatio Gē. imm. c. a. p. vi. l. l.

Genes. 32. f. 28.

Esai. 2. d. 3.

vident b. 5.

Esai. 2. b. 6.

Lu. 24. d. 26.

Esai. 2. d. 3.

Act. 2. d. 2.

Esai. 58. d. 1.

Esai. 2. b. 5.

Esai. 5. d. 4.

Esai. 5. d. 3.

Mat. 12. b. 27.

Matth. 19. d. 28.

Esai. 2. b. 5.

Indicare legi Paris. c. d. c. opti. me. al. n. l. r. m. Psalm. 117. c. 22.

Esai. 2. c. 14.

Ex alio propheta. c. a. p. 1. x.

Esai. 2. b. 5.

Malu. 1. c. 10.

vident.

al. Propheta. sen. c. 1. u. sic. Beda ad Hebr. 7. Ps. 49. c. 14.

Psalm. 5. d. 2. quia, legit. Beda.

Malu. 1. d. 11. Psalm. 113. d. 3.

Esai. 45. d.

Ioan. 5. f. 39.

Esai. 2. d. 3.

August. 10. 6.

C

non, sed secundum ordinem Melchisedec. Christo enim dictum est, & de Christo tanto antè prædictum est, Iuravit Dominus, & non poenitebit eum: tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Quid est, iuravit Dominus: nisi incòussa veritate firmavit: Et quid est, non poenitebit eum; nisi hoc sacerdotium nulla omnino ratione mutabit? Neque enim sicut hominè, poenitet Deum: sed Dei dicitur poenitentia, quamvis ab illo institutè rei cuiusque mutatio, quæ credebatur esse mansura. Proinde cum dicit, Nò poenitebit eum; tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, satis ostendit eum poenituisse: hoc est; eum mutare voluisse sacerdotium, quod constituerat secundum ordinem Aaron: sicut de vtroque videmus impletum. Nam & Aaron sacerdotium iam nullum est in aliquo templo, & Christi sacerdotium in æternum perseverat in cælo. Ad hanc ergo lucem Domini vocat nos propheta; cum dicit, Et nunc tu Iacob domus venite ambulemus in lucem Domini. Tu domus Iacob, quam vocavit & elegit, non tu quam dimisit. Dimisit enim plebem suam domum Israël. Quicumque inde venire vultis, ad hanc pertinebitis, quam vocavit: illa carebitis, quæ dimisit. Lux quippe Domini, in qua ambulat gentes, illa est de qua idem Propheta dicit, Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque in fines terræ. Cui hoc dictum est, nisi Christo? De quo impletum est, nisi de Christo? Non est ista lux vobis, de quibus id eundem dictum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos, ut non videant, & aures, ut non audiant, usque in hodiernum diem. Non est, inquam, in vobis hæc lux: ideo omni cæcitate lapidem reprobatis, qui factus est caput anguli. Ergo accedite ad eum, & illuminamini. Quid est, accedite, nisi credite? Quid enim catis, ut ad eum accedatis, cum ille sit lapis de quo

Daniel propheta dicit; quod crescendo tam magnus mons factus sit, ut impleret uniuersam faciem terræ? Sic enim & gentes quæ dicunt, Venite ascendamus in montem Domini, nusquam terrarum pergere & peruenire contendunt. Vbi sunt, ibi ascendunt: quia in omni loco sacrificium offertur secundum ordinem Melchisedec. Et sicut alius Propheta dicit, Exterminat Deus omnes deos gentium terræ, & adorant eum unusquisque de loco suo. Cum ergo vobis dicitur, Accedite ad eum, non vobis dicitur, naues aut iumenta præparate, & vestris victimis onerate, & de tam longinqua terra pergite ad locum, ubi Deus sacrificia vestra deuotionis acceptet: sed accedite ad eum, qui in vestris auribus prædicatur. Accedite ad eum, qui ante oculos vestros glorificatur. Ambulando non laborabitis, ibi enim acceditis ubi creditis. Hæc fratres charissimi, siue grateranter, siue indignater audiant Iudæi, nos tamen ubi possumus, cum eorum dilectione prædicemus. Nec superbe gloriemur aduersus ramos fractos, sed potius cogitemus cuius gratia & quanta misericordia, & in qua radice inserti sumus: ut non alta sapiamus, sed humilibus consentientes, non eis cum præsumptione insultando, sed cum tremore exultando dicamus, Venite ambulemus in lucem Domini, quoniam magnum est nomen eius in gentibus. Si enim audierint & obaudierint, erunt inter eos; de quibus dictum est, Accedite ad eum, & illuminamini: & vultus vestri non erubescet. Si autem audierint, & non obaudiunt, vident, & inuident, inter eos sunt, de quibus dictum est, Peccator videbit, & irascetur: dentibus suis frendet & tabescet. Ego autem, dicit ecclesia Christo, velut oliua fructifera in domo Domini, speravi in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi.

FINIS.

Qualiter cum Iudæis differendum sit. CAP. X.

lucem habes Beda.

vsal. 33. a.

vsal. 111. b. vsal. 51. a.

1. Cor. 13. d.

Sap. 9. c. Rom. 8. d. vsal. 15.

caro

caro eorum requiescit in spe, nõdum in futura incorruptione clarescit. Sed utrum ad cõtemplandam cordis oculis veritatem, sicut dictum est, facie ad faciem, nihil ex hoc minus habeant, non hic locus est disputando inquirere. Item quod dixi, Nam scire magna & honesta vel etiam diuina, beatissimum est: ad eandem beatitudinem referre debemus. In hac enim vita quantumcunque id sciatur, nondum est beatissimum: quoniam incomparabiliter longè est amplius quod inde nescitur. Et quod dixi: Multum interesse vtrum aliquid mentis certa ratione teneatur, quod scire dicimus: an famè vel literis credendum posteris vtiliter commendetur. Et paulo post: Quod scimus igitur, debemus rationi: quod credimus, autoritati: non sic accipiendum est, ut in sermone vitiatore vereamur nos dicere scire, quod idoneis testibus credimus. Propriè quippe cum loquimur, id solum scire dicimus, quod mentis firma ratione comprehendimus. Cum verò loquimur verbis consuetudini aptioribus, sicut loquitur etiam diuina scriptura, non dubitemus dicere scire nos, & quod percipiunt nostri corporis sensibus, & quod fide dignis credimus testibus, dum tamen inter hæc & illud quid distet intelligamus. Item quod dixi: Nemi dubium est, omnes homines aut stultos esse aut sapientes: potest videri esse contrarium illi quod legitur in lib. 3. De libero arbitrio, quasi verò natura humana præter stultitiam & sapientiam nullam mediam recipiat affectionem. Sed illud ibi dictum est ubi de primo homine quærebatur, vtrum sapiens fuerit factus, an stultus; an neutrum: quoniam nullo modo stultum dicere poteramus qui sine vitio factus est, cum sit stultitia magnum vitium: & sapientem quem modo diceremus qui potuit seduci, non satis appareat. Ideoque ad cõpendium dicere volui, quasi verò natura humana præter stultitiam & sapientiam nullam mediam recipiat affectionem. Intuebar quippe paruulos, quos licet cõfiteamur trahere originale peccatum, tamen nec sapientes nec stultos possumus propriè dicere, nondum videntes libero arbitrio, seu bene seu male. Nunc autem sapientes aut stultos esse omnes homines dixi; eos volens intelligi qui iam ratione vtuntur, qua discernuntur à pecoribus, ut homines sint, sicut dicimus, beatos esse omnes homines velle. Nunquid enim ista hac sententia tam vera atque manifesta metuumus ne intelligantur & paruuli, qui hoc adhuc velle non possunt? Alio loco cum miracula commemorassem, quæ Dominus Iesus fecit cum hic esset in carne, adiunxi, dicens: Cur, inquietis, ista modò non sunt? Atque respondi, quia non mouerent nisi mira essent: si autem solita essent, mira non essent. Hoc autem dixi, quia nõ tanta nec omnia modò, non quia nulla sunt etiam modò. In fine autem libri: Sed quoniam sermò iste nõster, inquam, multo processit longius quam putabam, hic finem libro faciamus, in quo meminens volo, nondum Manichæos me cõpisse refellere, & illas nugas nondum inuasisse, neque de ipsa catholica magnum aliquid aperuisse, sed voluisse tantummodo erueri tibi si possem falsam opinionem de veris Christianis malitiosè aut imperitè vobis insinuatam, & erigere ad magna quædam & diuina dicenda. Quare hoc tuo facto, ero fortassis in cæteris promptior. Hæc non ita dixi, quasi nihil aduersus Manichæos adhuc scrip-sissem, vel nihil de doctrina catholica mada'ssem literis, cum tot superius edita volumina de vtraque re non me testentur tacuisse: sed in hoc libro ad illum scripto nondum Manichæos refellere cõpèram, & illas nugas nondum inuaseram, neque de ipsa catholica magnum aliquid aperueram: quoniam sperabam hoc initio facto, ad eum ipsum me scripturum fuisse, quæ hic nondum scripseram. Hic liber sic incipit:

August. lib. 6.

S I MIHI Honorate, vnum atque idem videretur esse, hæreticus, & credens hæreticis homo; tã lingua quàm stylo in hac causa conquiescendù mihi esse arbitrarer. Nunc verò cum inter duo plurimum interfit: quandoquidè hæreticus est, ut mea fert opinio, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur: ille autem qui huiusmodi hominibus credit, homo est imaginatione quadam veritatis ac pietatis illusus. Cum hæc ergo ita sint, non putavi apud te silendum esse, quid mihi de inuenienda ac retinenda veritate videatur, cuius, ut scis, ab ineunte adolescètia magno amore flagrauimus: sed res est longè remota à vanorum hominum mentibus, qui nimis in hæc corporalia progressi atque lapsi, nihil aliud putant esse, quàm quod istis quinque notissimis nunciis corporis sentiunt: & quas ab his plagas atque imagines acceperunt, eas secum volunt, etiam cum conantur recedere à sensibus: & ex earum mortifera & fallacissima regula, ineffabilia penetrabilia veritatis rectissime se metiri putant. Nihil est facilius mi charissime, quàm non solum se dicere, sed etiam opinari verum inuenisse: sed quàm re ipsa difficillimum sit, agnosces, ut confido, his literis meis. Quæ ut tibi profint, aut certe nihil obstant, omnibusque omnino quorum in manus fortè deuenerint, & roganti Deum & rogo, & spero ita fore, si bene mihi conscius sum, quod ad huc stylum pio & officioso animo, non vani nominis appetitione, aut nugatoria ostentationis accessi. Est igitur mihi propositum, ut probem tibi, si possim, quòd Manichæi sacrilegè ac temerè inuehantur in eos, qui catholicæ fidei auctoritatem sequentes, antequam illud verum quod pura mente conspiciatur, intueri queant, credendo præmunantur, & illuminato preparantur Deo. Nosti enim Honorate, non aliam ob causam nos in tales homines incidisse, nisi quòd se dicebant, terribili auctoritate separata, mira & simplici ratione eos qui se audire vellent introducturos ad Deum, & errore omni liberatos. Quid enim me aliud cogebat annos ferè nouem sprete religione, quæ mihi puerulo à parentibus inrita erat; homines illos sequi ac diligenter audire, nisi quòd nos superstitione terreri, & fidem nobis ante rationem imperari dicerent: se autem nullum premere ad fidem, nisi prius discussa & enodata veritate: Quis non his pollicitationibus illiceret, præsertim adolescèntis animus cupidus veri, etiam nõnullorum in schola doctorum hominum disputationibus superbus & garrulus: qualem me tunc illi inuenerunt, sperentem scilicet quasi aniles fabulas, & ab eis promissum, apertum & sincerum verum tenere atque haurire cupientem? Sed quæ rursus ratio reuocabat ne apud eos penitus hererem, ut me in illo gradu quem vocant auditorum tenerem, ut huius mundi spem atque negotia non dimitterem: nisi quòd ipsos quoque animaduertebam plus in refellendis aliis disertos & copiosos esse, quàm in suis probandis firmos & certos manere? Sed de me quid dicam, qui iam catholicus Christianus eram: qui nunc vbera ecclesiæ, post longissimam sitim penè exhaustus atque avidus, tota auaritate repetiui, eaque altius flens & gemens concussus & expressus, ut id maneret quod mihi sic affecto ad recreationem satis esse posset, & ad spem reducendam vitæ ac salutis? Quid ergo de me ipso dicam? Tu nondum Christianus, qui hortatu meo cum eos vehementer execraberis vix adductus es, ut audiendi tibi atque explorandi viderentur, qua quæsi alia re delectatus es, recordare obsecro te, nisi magna quadam præsumptione ac pollicitatione rationum? Sed quia diu multumque

C 2 tumque

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE UTILITATE CREDENDI, AD HONORATVM LIBER.

S. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 14.

AM verò apud Hipponem Regium presbyter scripsi librum De utilitate credendi, ad amicum meum quem deceptum à Manichæis, adhuc eo errore noueram detineri, & irridere in catholicæ fidei disciplina, quod iuberentur homines credere, non autem quid esset verum certissima ratione docerentur. In hoc libro dixi: In quibus tamen legis præceptis atque mandatis, quibus nunc Christianos uti fas non est, quale vel sabbatum est vel eircucisio, vel sacrificia, & si quid huiusmodi est, tanta mysteria continentur, ut omnis pius intelligat, nihil esse perniciosius, quàm quicquid ibi est, accipi ad literam, id est ad verbum, nihil autè salubrius, quàm spiritu reuelari. Inde est: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Sed aliter exposui verba ipsa Apostoli Pauli, & quantum mihi videretur, vel potius ipsis rebus apparet, multo conuenientius in eo libro qui inscribitur De spiritu & litera: quamuis non sit & iste sensus respiciendus. Item dixi: Duæ sunt enim personæ in religione laudabiles. Vna eorum qui iam inuenerunt, quos etiam beatissimos iudicare necesse est. Alia eorum qui studiosissime & rectissime inquirunt. Primi ergo sunt iam in ipsa possessione, alteri in via, qua tamen certissime peruenitur. In his verbis meis, si illi qui iam inuenerunt, quos in ipsa possessione esse iam diximus,

sic accipiantur beatissimi, ut non in hac vita, sed in ea quam speramus, & ad quam per fidei viam tendimus, sint, non habet iste sensus errorem: ipsi enim iudicandi sunt quod quærendum est inuenisse, qui iam ibi sunt quòd nos quærendo & credendo, id est, viam fidei tenendo cupimus peruenire. Si autem in hac vita putantur isti esse vel fuisse, id verum esse non mihi videtur: Non quia in hac vita nihil veri omnino inueniri potest quod mente cernatur, non fide credatur: sed quia tantum est quicquid est, ut non faciat beatissimos. Neque enim quod ait Apostolus: Videmus nunc per speculum in ænigmate, & nunc cernitur ex parte, non cernitur mente: cernitur planè, sed beatissimos nondum facit. Illud enim beatissimos facit quod ait: Tunc autem facie ad faciem, & tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Qui hoc inuenerunt, ipsi dicendi sunt in beatitudinis possessione consistere, ad quam ducit via fidei quam tenemus, & quòd credendo cupimus peruenire. Sed quoniam sunt illi beatissimi qui iam sunt in ea possessione quòd ducit hæc via, magna quæstio est. Et angeli quidè sancti quòd ibi sint, nulla magna quæstio est. Sed de sanctis hominibus iam defunctis, vtrum ipsi saltè dicendi sint iam in illa possessione consistere merito quæritur. Iam enim corpore quidem corruptibili, quo anima aggrauatur, exuti sunt, sed adhuc expectant etiam ipsi redemptionem corporis sui, &

vsal. 109. a. 4.

vsal. 2. b. 5. In mine, d. Rom. 11.

vsal. 49. b. 7.

al. nimia. Similiter Beda citat. vsal. 117. c. 22. vsal. 33. a. 6.

Cap. 3.

Exod. 10.

Genes. 1. 7.

1. Cor. 3. b.

Cap. 11.

tumque de imperitorum erroribus latissime ac vehementissime disputabant, quod cuius mediocriter erudito esset facillimum, sero didici. Si quid etiam suorum nobis inferebant, necessitate retinendum, cum alia non occurreret in quibus acquiesceremus, arbitrabamur. Itaque nobis faciebant, quod insidiosum aucupes solent, qui vicatos furculos prope aquam defigunt, ut sitientes aues decipiant. Obruunt enim, & quoquomodo cooperiunt alias quae circa sunt aquas: vel inde etiam formidolosus molitionibus deterrent, ut in eorum dolos non electione, sed inopia decidatur. Sed cur non ipse mihi respondeo, quod ista laeta ac lepidae similitudines, atque huiusmodi reprehensiones, in omnes qui aliquid docent, & quouis aduersario effundi vrbaniissime ac dicacissime possunt: Sed ob hoc putavi aliquid tale inferendum literis meis, ut eos admoneam, desinant talibus agere: ut quemadmodum ille ait, separatis nugis locorum communium, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione configat. Quare desinant dicere illud quod in ore habent quasi necessarium, cum eos quisque deserit qui diutius audisset, lumen per illum transfuit fecit. Vides enim tu mea maxima cura, nam de illis non nimis aetuo, quam hoc inane & facillimum ad reprehendum cuius esse possit. Itaque hoc discutiendum dimitto prudentiae tuae. Non enim vereor ne me arbitreris inhabitatum lumine, cum vitae huius mundi eram implicatus, tenebrosam spem gerens, de pulchritudine vxoris, de pompa diuitiarum, de inanitate honorum, caeterisque noxiis & perniciosis voluptatibus. Haec enim omnia, quod te non lateret, cum studioso illos audirem, cupere & sperare non desistebam. Neque hoc eorum doctrinae tribuo. Fateor enim & illos sedulo monere, ut ista caueantur: sed modum dicere desertum lumine, cum ab his omnibus umbris rerum me auerterim, soloque victu ad valetudinem corporis necessario contentus esse decreuerim: illustratum autem atque fulgentem fuisse cum ista diligerem, & his inuolutus tenerer, hominis est, ut mitissime dicam, minus acute considerantis res, de quibus loqui multum amat. Sed veniamus ad causam, si placet. Nam bene nosti quod reprehendentes Manichaei catholicam fidem, & maxime vetus Testamentum discerpentes & dilanantes, commouent imperitos: qui profecto nesciunt quatenus sint accipienda illa, & quemadmodum hausta vtiliter in venas quasi vagientium adhuc animarum medullasque descendant. Et quia sunt ibi quaedam quae suboffendant animos ignaros & negligentes sui, quae maxima turba est, populariter accusari possunt: defendi autem populariter propter mysteria quae his continentur, non a multis admodum possunt. Qui vero pauci hoc facere nouerunt, non amant propatula & famigerula quaedam in disputatione certamina, & ob hoc minime noti sunt, nisi his qui eos instantissime requirunt. De hac igitur Manichaeorum temeritate, qua vetus Testamentum & catholicam fidem reprehendunt, accipe obsecro quae me moueant. Opto autem ac spero te hoc animo accepturum, quo a me dicuntur. Scit autem Deus, cui nota sunt arcana conscientiae meae, nihil me in hoc sermone malitiose agere, sed, ut existimo, accipiendum esse, veri probandi causa: cui vni rei viuere iam diu statuius, & incredibili sollicitudine: ne mihi errare vobiscum facillimum fuerit, iter autem rectum tenere vobiscum sit, ne durius loquar, difficillimum. Sed praesumo quod & in hac spe, qua spero vos viam sapientiae mecum obtenturos, non me deseret ille cui sacratus sum: quem dies noctesque intueri conor: & quoniam propter peccata mea, propterque consuetudinem plagis veterum opinionum sauciatis oculum animae gerens, inualidum me esse cognosco, saepe rogo cum lachrymis.

Manichaei
damnant
vetus
Testamentum.
CAP. II.

A Et quemadmodum post longam caecitatem ac tenebras luminibus vix apertis, & adhuc lucem palpitando atque auersando, quam tamen desiderant, reculantibus, praesertim si eis solem istum quispiam conetur ostendere: ita mihi nunc euenit, non neganti esse ineffabile quoddam & singulare animae bonum quod mente videatur, & me ad contemplandum nondum esse idoneum cum fletu & gemitu contenti. Non me ergo deferret, si nihil fingo, si officio ducor, si veritatem amo, si amicitiam diligo, si multum metuo ne fallaris.

Omnia igitur Scriptura, quae Testamentum veterus vocatur, diligenter eam nosse cupientibus quadrifaria traditur, secundum historiam, secundum aetologiam, secundum analogiam, secundum allegoriam. Ne me ineptum putes, Graecis nominibus utentem. Primum quia sic accipi, nec tibi hoc aliter audeo intimare quam accepi. Deinde tu quoque animaduertis, non esse harum rerum apud nos visitata nomina: quae si fabricassem interpretando, essem profecto ineptior: si autem circumloquerer, minus essem in disserendo expeditus. Id tantum oro credas, quoquo modo errem, nihil a me inflato ac tumido fieri. Secundum historiam ergo traditur, cum docetur quid scriptum, aut quid gestum sit: quid non gestum, sed tantummodo scriptum quasi gestum sit. Secundum aetologiam, cum ostenditur quid, qua de causa vel factum vel dictum sit. Secundum analogiam, cum demonstratur non sibi aduersari duo Testamenta veteris & nouum. Secundum allegoriam, cum docetur non ad litteram esse accipienda quaedam quae scripta sunt, sed figurate intelligenda. His omnibus modis Dominus noster Iesus Christus & apostoli visi sunt. Nam de historia illud sumptum est, cum obiectum esset, quod die sabbati discipuli eius spicas euulsissent: Non legistis, inquit, quod fecit Dauid, cum esuriret, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis manducauit, quos non licebat ei manducare; neque eis qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Ad aetologiam vero illud pertinet, quod cum Christus prohibuisset vxorem abiici, nisi fornicationis causa; relatumque esset ab interrogantibus, Moysen libello dato repudij permisisse licentiam: Hoc, inquit, Moyses fecit propter duritiam cordis vestri. Hic enim causa reddita est, cur illud a Moysae pro tempore bene permittum sit, ut hoc quod Christus praecipiebat, aliam iam tempora demonstrare videretur. Horum autem temporum vices atque ordinem, mira quadam diuinae providentiae dispositione digestum atque compositum, longum est explanare. Iam porro analogia, qua vtriusque Testamenti congruentia perspicitur, quid ego dicam vfos fuisse omnes quorum auctoritati illi cedunt; cum secum ipsi considerare possint, quam multa soleant dicere in missa esse Scripturis diuinis, a nescio quibus corruptoribus veritatis? Quae vox mihi semper quidem etiam cum eos audirem, inualidissima visa est: nec mihi soli, sed etiam tibi: nam bene memini, & nobis omnibus, qui paulo maiorem diligentiam in iudicando habere conabamur, quam turba credentium. Nunc vero posteaquam mihi sunt exposita atque enodata multa quae me maxime mouebant, ea scilicet in quibus illorum plerumque se iactat, & quo securius sine aduersario eo effusus exultat oratio: nihil mihi videtur ab eis impudentius dici, vel, ut mitius loquar, incuriosius & imbecillius, quam Scripturas diuinas esse corruptas: cum id nullis in tam recenti memoria extantibus exemplaribus possint conuincere. Si enim dicerent, eas sibi penitus accipiendas non putasse, quod ab his essent conscriptae, quos verum scripsisse non arbitrarentur, esset vterque tergiversatio eorum tectior, vel error humanior.

Quadriflex
Scripturae
veteris
Testamenti
quadrifaria
diuinitio.
CAP. II.

Mat. 22. 43
1. Ro. 21. 4. 4

Mat. 19. 4. 9

Mat. 22. 43

Mat. 22. 43

1. Cor. 10. 4

Exod. 23. 6

Num. 23. 6

Exo. 31. 4. 6

Num. 25. 4. 2. 4

Num. 25. 6. 9

Num. 21. 6. 5. 4

Num. 17. 4. 1

1. 4. 5. 3. 6

Gal. 4. 4. 12

Gen. 16. 4. 15

Gen. 11. 4. 2

Hoc enim de illo libro fecerunt, qui Actus apostolorum inscribitur, quod eorum consiliu, cum mecum ipse pertracto, nequeo satis mirari. Non enim sapientiam hominum in hac re, sed cor mediocre desidero. Tanta enim liber iste habet quae similia sint his quae accipiunt, & si quid ibi eos offendit, falsum atque immisum dicere: Aut si talis oratio impudens est, sicuti est, cur in Pauli epistolis, cur in quatuor Euangelij libris ea valere aliquid putent, in quibus haud scio an multa plura sint proportione, quam in illo libro esse potuerunt, quae a corruptoribus interiecta credi volunt; Sed nimirum illud est quod mihi videtur, quod peto placidissimo & serenissimo iudicio mecum consideres. Nosti enim quod auctoris sui Manichaei personam in apostolorum numerum inducere molientes dicunt Spiritum sanctum quem Dominus discipulis se missurum esse promissit, per ipsum ad nos venisse. Itaque si illos actus apostolorum acciperent, in quibus euidenter aduentus sancti Spiritus praedicatur, non inuenirent, quomodo id immisum esse dicerent. Volunt enim nescio quos corruptores diuinorum librorum ante ipsius Manichaei tempora fuisse. Corruptisse autem illos, qui Iudaeorum legem Euangelio miscere cupiebant. Hoc autem de Spiritu sancto dicere nequeunt, nisi forte diuinasse illos asserant, & posuisse in suis libris quod contra futurum aliquando Manichaei, qui Spiritum sanctum per se missum esse diceret, proferretur. Verum de Spiritu sancto aliam planius aliquid eloquemur. Nunc ad hoc quod intenderam redeamus. Nam & historiam veteris testamenti, & aetologiam & analogiam in nouo testamento inueniri satis, ut puto, est demonstratum: de allegoria restat ostendere. Ipse liberator noster in Euangelio allegoria vtriusque veteri Testamenti; Generatio, inquit, haec signum quaerit, & non dabitur ei nisi signum Ionae prophetae, sicut enim Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus fuit, sic & filius hominis tribus diebus & tribus noctibus erit in corde terrae. Nam quid ego de apostolo Paulo dicam? qui etiam ipsam Exodi historiam futurae Christianae plebis allegoriam fuisse significat ad Corinthios epistola prima: Nolo autem vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transferunt, & omnes in Moysae baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eundem cibum spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacuit Deo: prostrati enim sunt in deserto. Haec autem figurae nostrae fuerunt, ut non simus cupidj malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idola colamus, sicut quidam ex illis, sicut scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex illis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia hominum. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt; & a serpente interierunt. Neque murmuremus, sicut quidam ex illis murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Omnia autem ista in figura contingebant illis. Scripta autem sunt ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Est item apud Apostolum allegoria quaedam sane ad causam maxime pertinens, ideo quod eam ipsi in disputando proferebant atque ostentare consueuerunt. Idem enim Paulus dicit ad Galatas: Scriptum est enim quod Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera: sed is qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per promissionem: quae sunt per allegoriam dicta. Nam haec sunt duo testamenta, vnum quidem de monte Sina in seruitutem generas, quod est Agar.

August. 10. 6

A Sina enim mons est in Arabia, qui confinis ei quae nunc est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Quae autem est Hierusalem, libera est, quae est mater omnium nostrum. Hic igitur illi homines nimium mali, dum frustrare legem conantur, eas Scripturas approbare nos cogunt. Attendunt enim quod dictum est, in seruitute esse eos qui sub lege sunt, & id vltimum praeteris ventilant. Euacuati estis a Christo qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Nos haec omnia vera esse concedimus, nec illam legem necessariam esse dicimus, nisi eis quibus est adhuc utilis seruitus: id est quibus vtiliter esse latam, quod homines qui reuocati a peccatis ratione non poterant; tali lege coercendi erant; poenarum scilicet istarum quae videri ab stultis possunt, minis atque terroribus: a quibus gratia Christi cum liberat, non legem illam damnat, sed aliquando nos obtemperare suae charitati, non seruire timori legis inuitat. Ipsa est gratia: id est, beneficiu, quod non intelligit sibi venisse diuinitus, qui adhuc esse cupiunt sub vinculis legis. Quos merito Paulus obiurgat tanquam infideles, quia a seruitute cui certo tempore iustissima Dei dispositione subiecti erant; iam per Dominum nostrum Iesum se liberatos esse non credunt. Hinc est illud eiusdem Apostoli: Lex enim paedagogus noster erat in Christo. Ille igitur paedagogum dedit hominibus quem timeret, qui magistrum postea, quem diligeret. In quibus tamen legis praecipis atque mandatis, quibus nunc Christianos uti fas non est, quale vel sabbatum est, vel circucisio, vel sacrificia: & si quid huiusmodi est: tanta mysteria continentur, ut omnis pius intelligat nihil esse perniciosus, quam quicquid ibi est accipi ad litteram: id est, ad verbum: nihil autem salubrius quam spiritu reuelari. Inde est: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Inde est: Id ipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet, quod non reuelatur, quoniam in Christo euacuatum. Et factum haec in Christo non vetus Testamentum, sed velamen eius, ut per Christum intelligatur, & quasi denudetur, quod sine Christo obscurum atque adoperum est. Stratim quippe idem Apostolus subicit: Cum autem traheris ad Christum, auferetur velamen. Non enim ait, auferetur lex, aut Testamentum vetus. Non igitur per Domini gratiam tanquam inutilia ibi tegebantur, ablata sunt, sed tegmen potius quo vtilia tegebantur. Hoc modo agitur cum iis qui studiosi ac pie, non turbide atque improbe Scripturarum illarum sensum requirunt, demonstraturque sedulo & ordo rerum, & causae factorum atque ditorum, & veteris Testamenti ad nouum tanta congruentia, ut apex nullus, qui non consonet, relinquatur; & figurarum tanta secreta, ut omnia quae interpretando eruntur, in inferos esse cogant fateri, qui haec volunt ante condemnare, quam discere. Sed ut omnia interim altitudine scientiae, sic agam tecum, quomodo agendum arbitror cum familiari meo: id est, sicut ego possum, non sicut doctissimos viros posse miratus sum: Tria genera sunt erroris quibus homines errant, cum aliquid legunt. De singulis dicam. Primum genus est, in quo id quod falsum est verum putatur, cum aliud qui scripsit putauerit. Alteru est, quomnis non tam late patens, non tamen minus noxiu, cum id quod falsum est verum putatur, id tamen putatur, quod etiam ille, qui scripsit, putauit. Tertiu est, cum ex alieno scripto intelligitur aliquid veri, cum hoc ille, qui scripsit, non intellexerit. In quo genere non parum est vtilitatis, immo si diligentius consideres, totus legendi fructus est integer. Primi generis exemplum est; ut si quisquam, verbi gratia, dicat & credat Rhadamantium apud inferos audire ac iudicare causas mortuorum, eo quod Maronius in eorum id legerit. Hic enim errat duobus modis, quod & non credendam credit, neque id putan-

Gal. 3. 2. 4

Gal. 3. 2. 4

2. Cor. 3. 14

Ibid. d. 16

Tertianum
orati.
CAP. III.

Aug. 10. 6

38
 dus est credidisse ille quem legit. Alterū genus animaduerti sic potest, si quis quia Lucretius animam ex atomis esse scribit, eamque post mortem in eadem atomos solui atque interire, id verum ac sibi credendum arbitretur. Nam & hic non minus miser est, si de re tanta id quod falsum est pro certo sibi persuasit, quamquam id Lucretius, cuius libris deceptus est, opinatus sit. Quid enim huic prodest de authoris sententia certum esse, quando sibi eum non per quem erraret, sed cum quo erraret, elegerit? Tertio generi est illud accommodatum, si quis Epicurum lecto eius in libris aliquo loco ubi continentiam laudat, in virtute illum summum bonum posuisse asseueret, & ideo non esse culpandum. Huic enim quid obest error Epicuri, si summum bonum hominis, voluptatem ille corporis credit, cum iste non se dedit tam turpi noxiæque sententiæ, neque ob aliam causam ei placeat Epicurus, nisi quod eum sensisse non putat, quod sentiri non oporteat? Hic error non modò humanus est, sed sæpe etiam hominē dignissimus. Quid enim si mihi de aliquo quem diligere nunciaretur, quod sibi eum esset barbarus, pueritiam atque infantiam ita placere multis audientibus dixerit, ut etiam intraverit se similiter velle vivere, idque ita mihi probaretur, ut impudenter negarem, num reprehendendus viderer, si eum existimarem cum hoc diceret significare voluisse, sibi placere innocentiam, & ab eis quibus hominū genus inuolueretur cupiditatis animam alienam, & ex eo illum magis magisque diligere, quam antea diligebam, etiam si fortasse ille in puerorum ætatibus libertate quandā in ludendo & cibando, atque ignauū otium stultus adamasset? Fac enim eum esse defunctum postquam hoc mihi nunciatum est, nec interrogari à me potuisse quicquam, ut aperiret sententiam suam: esset ne quisquam tam improbus qui mihi succenseret, cum hominis laudare propositum & voluntatem per illa ipsa verba quæ acceperam? Quid quod etiam iustus rerum existimator non dubitaret fortasse laudare opinionem ac voluntatem meam, cum & innocentiæ mihi placeret, & homo de homine in re dubia bene potius existimarem, cum etiam malediceret? Quæ cum ita sint, audi etiam eandem scripturarum eandem conditiones & differentias. Nā necesse est eandem occurrant. Aut enim vtiliter scripsit quispiam, & nō vtiliter ab aliquo intelligitur. Aut vtrūque inutiliter fit, aut vtiliter intelligit lector, cum ille cōtra, qui legitur, scripserit. Horum trium primū nō improbo, vltimum non curo. Nam neque possum reprehendere hominem, qui nulla sua culpa male intellectus est; nec moleste habere quendam legi, qui verum nō viderit, cum obesse legentibus nihil videam. Vnum igitur genus est probatissimum, & quasi purgatissimum, cum & bona scripta sunt, & in bonam partem accipiuntur à legentibus. Id quoque tamen adhuc in duo diuiditur, non enim penitus excludit errorem. Nam euenit plerūque ut cum bene senserit scriptor, bene etiam lector sentiat, sed aliud quam ille, & sæpe melius, sæpe inferius, vtiliter tamen. Cum autem & hoc sentimus quod ille quem legimus, & id est bene agendæ accommodatissimum, cumulatissime sese habet veritas, nec aliunde aperitur falsitatis locus. Quod genus cum de rebus obscurissimis lectio est, rarissimum omnino est, neque id mea sententia liquido sciri, sed tantummodo credi potest. Quibus enim argumentis absentis vel mortui hominis voluntatem ita colligam, ut de illa iurare possim: cum etiam si præsens interrogaretur, multa esse possent; quæ si malus non esset, officiosissime absconderet? Illud autem nihil ad rem cognoscendam valere arbitror, qualis fuerit ille qui scripsit: honestissime tamen bonus creditur, cuius literis generi

Scriptura
 veritas.
 C. A. P. V.

A humano posteritati que consultum est. Quamobrem vellem mihi isti dicerent, in quo genere ponant ecclesiæ catholicæ, quem putant, errorem. Si in primo, graue omnino crimen, sed defensionem longinquam non requirit: satis est enim negare ita nos intelligere, ut illi cum inuehantur existimant. Si in secundo, non minus graue est, sed eadem voce refellentur. Si in tertio, nullum crimen est. Age, ac deinde Scripturas ipsas considera. Quid enim libris obiciunt veteris, quod dicitur, Testamenti? Nunquid nam quod boni sunt, sed male intelliguntur à nobis? At eos ipsi non accipiunt. An quia nec boni sunt, nec bene accipiuntur? At hoc superior defensio satis expugnat. An illud dicent, quāuis bene à vobis accipiantur, mali sunt tamen? Quid est aliud viuos, cum quibus res agitur, aduersarios absolueret, atque olim mortuos, cum quibus nulla contectio est, accusare? Ego quidem illos viuos & omnia vtiliter memoriæ mandasse, & magnos ac diuinos fuisse, & illam legē Dei iussu ac voluntate promulgatam esse & condita credo: & id quāquā per pauca eius generis librorum sciam, persuadere tamen facile possum, si mihi equus & minimè pertinax animus adhibeatur: atque id faciam, cum copia nobis data fuerit beneuolarum aurium, ac mentis tuæ: sed hoc cum potero. Nunc autem nōne mihi satis est, quoquo modo se ista res habeat, deceptum nō fuisse? Te Honorate conscientiam meam, & puris animis inhabitantem Deum, nihil me existimare prudētius, castius, religiosius, quam sunt illæ Scripturæ omnes, quas Testamenti veteris nomine catholica ecclesiā retinet. Miraris, noui. Nō enim dissimulare possum, longè aliter nobis fuisse persuasum. Sed nihil est profectò temeritatis plenius, quæ nobis tūc pueris inerat, quam quorumcunque librorum expositores deserere, qui eos se tenere ac discipulis tradere posse profiterentur, & eorum sententiam requirere ab his, qui conditoribus illorum atque authoribus acerbissimum, nescio qua cogente causa, bellum indixerunt. Quis enim sibi vnquam libros Aristotelis reconditos & obscuros ab eius inimico exponendos putauit, ut de his loquar disciplinis in quibus lector fortasse sine sacrilegio labi potest? Quis denique geometricas literas Archimedis legere, magistro Epicuro, aut discere voluit: contra quas ille multum pertinaciter, nihil earum, quantum arbitror, intelligens, diserebat? An istæ Scripturæ legis planissimæ sunt, in quas isti quasi vulgo expositas impetum faciunt frustra & inaniter? Qui mihi similes videntur illi mulierculæ, quam iudem ipsi solent deridere, quæ irata quod ei sol iste laudaretur, & à Manichæa quadam femina colendam commendaretur, ut erat religiosè simplex, cōcita exiliuit, & eum locum quem sol per fenestram illustrauerat, crebro pede percutiens, Ecce solem deumque tuum calco, clamare cœpit, stultè omnino atque muliebriter, quis negat? Sed nōne tibi tales videntur isti qui ea quæ non intelligunt, aut cur, aut omnino qualia sunt, quamuis iacentibus similia, subtilia tamen intelligentibus atque diuina, magno impetu orationis maledictisque lacerantes, quia eis imperiti plaudunt, aliquid se proficere existimant? Quicquid est, mihi crede, in Scripturis illis, altum & diuinum est: inest omnino veritas & reficiendis instaurandisque animis accommodatissima disciplina: & plane ita modificata, ut nemo inde haurire non possit quod sibi satis est, si modo ad hauriendum deuote accipiat, ut vera religio possit accedere. Quod ut tibi probem, multis rationibus & longiore oratione opus est. Agendum enim tecum prius est, ut autores ipsos non oderis, deinde ut ames: & hoc agendum quouis alio modo potius, quam exponendis eorum sententiis & literis. Propterea quia si Virgilium odiscimus,

Sarva scriptura
 prius a
 munda quam
 discenda.
 C. A. P. VI.

De Scripturis
 non temere
 intelligendum.
 C. A. P. VII.

39
 illud si non eum priusquam intellectus esset maiorum nostrorū commendatione diligere, nunquam nobis satis fieret de illis eius questionibus innumerabilibus, quibus Grammatici agitari & perturbari solent; nec audiremus libeter, qui cum eius laude illas expēdiret, sed ei faueremus qui per eas illum errasse ac delirasse conaretur ostendere. Nunc verò cum eas multi ac variè pro suo quisque captu aperite conentur, his potissimum plauditur, per quorum expositionē melior inuenitur poëta, qui nō solum nihil peccasse, sed nihil non laudabiliter cecinisse ab eis etiam qui illum non intelligunt, creditur. Itaque in quæstionacula magistro deficiente, & quid respondeat non habenti, succensens potius, quam illum mutum vitio Maronis putamus. Iam si ad defensionem suam peccatum tanti authoris asserere voluerit, vix apud eum discipuli vel datis mercedibus remanebunt. Quantum erat ut similem beneuolentiam præberemus eis, per quos locurum esse Spiritum sanctum tam diuturna veritate firmatum est? Sed scilicet intelligentissimi adulescentes, & miri rationum exploratores, non euoluit saltem illis literis, non quæstus magistris, nō aliquantum nostra raptitate accusata, non denique vel mediocri corde concessio, eis qui eiusmodi literas per totum orbem tam longo tempore legi, custodiri tractarique voluerunt, nihil apud illos credendum putauimus eorum qui isti inimici infestique sunt voce commoti, apud quos falsa pollicitatione rationis, inaudita milia fabularum credere, & colere cogemur. Sed nūc quod institui peragā, si possum, & sic apte te agam; ut fidem catholicā non interim aperiam, sed ad scrutanda eius magna mysteria, eis quorum animæ sibi curæ sunt, spem diuini fructus & inueniendæ veritatis ostendam. Nemo dubitat eum qui veram religionem requirit, aut iam credere immortalem esse animam cui proficit illa religio, aut etiam idipsum in eadem religione velle inuenire. Animæ igitur causā omnis religio: nam corporis natura quoquo modo se habeat, nullam eorum ac sollicitudinem incutit ei, præsertim post mortem, cuius anima tenuerit quo beata sit. Animæ igitur causā vel solius vel maximè vera, si qua est, religio constituta est. Hæc autem anima, videro quam ob causam, & obscurissimum esse confiteor, errat tamen ac stulta est, ut videmus, donec adipiscatur percipiendæ sapientiam, & fortasse ipsa est vera religio. Num te ad fabulas mitto? num aliquid cogo te temerè credere? Animam nostram dico errore ac stultitia irretitā & demersam, viam, si qua est, querere veritatis. Si hoc in te nō est, da veniam, & participare mecum, quæso, sapientiam tuam: sin id quod dico agnoscis in te, simul obsecro quæratur verum. Puta nos adhuc neminem audisse cuiuspiam religionis insinuatorem. Ecce res nota est à nobis negotiumque susceptum. Quærēndi sunt credo, huius rei, si nulla est, professores. Fac nos reperisse alios aliud opinantes, & diuersitate opinionū ad se quemque trahere cupientes. Sed inter hos excellere famæ interim celebritate quosdam, atque omnium penè occupatione populorum. Vtrum isti verum teneant, magna quæstio est. Sed nōne prius sunt explorandi, ut quamdiu erramus, siquidem homines sumus, cum ipso genere humano errare videamur? At enim apud paucos quosdam est veritas. Scis ergo iam quæ sit, si scis apud quos sit. Nōne dixeram paulo antè, ut quasi rudes quæreremus? Sed si ex ipsa vi veritatis paucos eam tenere cōiectas, qui verò sint, nescis: quid si ita pauci sunt qui verum sciunt, ut autoritate sua multitudinem teneant, vnde se in illa secreta expediret, & quasi eliquare paucitas possit? Nōne videmus quā pauci summam eloquentiam consequantur, cum per totum orbem rhetorum scholæ adulescentium gregibus perstrepant?

A Nunquid nam imperitorum perterrita multitudine, quicunque boni oratores euadere volunt, Cæcilij sibi potius, aut Erucij orationibus, quam Tullianis nauandam operam existimant? Hæc appetunt omnes, quæ maiorū authoritate firmata sunt. Eadem imperitorum turbæ discere moluntur, quæ à paucis doctis discenda recepta sunt. Assequuntur autem per pauci, agunt pauciores, clarescunt paucissimi. Quid si tale quiddam est vera religio? Quid si multitudo imperitorum frequentat ecclesias, sed nullum argumentum est, ideo neminem illis mysteris factum esse perfectum. Et tamen si tam pauci studeant eloquentiæ, quā pauci sunt eloquentes, nunquam nos parentes nostri magistris talibus cōmendandos putarent. Cum igitur ad hæc studia nos multitudo inuitauerit, quæ imperitorū parte copiosa est, ut id quod pauci adipisci possunt adamaremus: tū nobis esse similem in religione nolumus causam, quam cum magno animæ discrimine fortasse contemnimus. Si enim verissimus & syncerissimus Dei cultus, quamuis sit apud paucos, apud eos tamen est quibus multitudo, quamquam cupiditatibus inuoluta, & à puritate intelligentiæ remota, consentit: quod fieri posse quis dubitet? quæro, si quis temeritatem vecordiamque nostram arguat, quod non apud eius magistrōs eam diligenter inuestigamus, cuius inueniendæ nobis magna cūra inest, quid respondere possimus? Deterruit me multitudo: Cur ab studio artiū liberaliū, vix huic præsentī vitæ aliquid commodi afferentium, cur ab inquitendā pecunia, cur ab honore adipiscendo, cur denique à comparanda & retinenda bona valetudine, postremo cur ab ipsa beatæ vitæ appetitione, cum hi omnes occupentur, pauci excellant, nulla deterruit multitudo? At absurda ibi dici videbantur. Quibus asserentibus? Nempe inimicis, qualibet causa, qualibet ratione, non enim hoc nunc quæratur, tamen inimicis. Cūm legerem, per me ipse cognoui. Itane est? Nulla imbutus poëtica disciplina, Terentianum Maurum sine magistro attingere nō auderes. Asper, Cornutus, Donatus & alij innumerabiles requiruntur, ut quilibet poëta possit intelligi, cuius carmina & theatri plausus videntur captare: tū in eos libros, qui quoquomodo se habeant, sancti tamen diuinarumque rerum pleni, prope totius generis humani confessione diffamantur, sine duce irruis, & de his sine præceptore audes ferre sententiam: nec si tibi aliqua occurrunt quæ videantur absurda, tarditatem tuam & putrefactum tabe huius mundi animum, qualis omnium stultorum est, accusas potius quam eos qui fortasse à talibus intelligi nequeant. Quæreres aliquem piū simul & doctum, vel qui talis esse multis consentientibus diceretur, cuius & præceptis melior & doctrina peritior fieres. Non facile reperiebatur, cum labore intelligeretur. Deerat in ea terra quā incolebas. Quæ causa vtilius cogeret peregrinari? In cōtinenti priorius latebat, aut nō erat: nauigaretur, si in propinquo trans mare non inueniebatur, progredere vltq; ad illas terras in quibus ea quæ illis libris continentur, gesta esse dicuntur. Quid tale fecimus Honorate? & tamē religionem fortasse sanctissimam, adhuc enim quasi dubitandum sit, loquor, cuius opinio totum iam terrarum orbem occupauit, miserimi pueri pro nostro arbitrio iudiciorq; damnauimus. Quid si illa que nōnullos imperitos in eisdem Scripturis videntur offendere, eō sunt ita posita, ut cum res abhorrentes à sensu qualiumcunque hominum, nedum prudentium atque sanctorum legeretur, secretam significationem multo studiosius quæreremus? Nōne cernis ut Catamitum bucolicum, cui pastor durus effluxit, conentur homines interpretari: & Alexim puerum, in quem Platō etiam carmen amatorium fecisse dicitur, ne-

scio quid magnum significare, sed imperitorum iudicium fugere affirmant, cum sine vilo sacrilegio poeta vberimus videri possit libidinofas cantuunculas edidisse? Sed reuera reuocabat nos atque prohibebat a quaerendo, aut alicuius legis sanctio, aut aduersantium potentia, aut sacratorum persona vilis, aut fama turpis, aut institutionis nouitas, aut occulta professio. Nihil horum est, omnia diuina & humana iura permittunt quaerere catholicam fidem. Tenere autem & colere per humanum certe ius licet, si de diuino quamdiu erramus, incertum est. Nemo imbecillitatem nostram terret inimicus: quanquam veritas atque anima salus si diligenter quaerita, aut vbi tutissime licet, inuenta non fuerit, cum quouis discrimine quaeri debeat: omnium dignitatu & potestatu gradus, huic diuino cultui deuotissime inseruiunt, honestissimum est religionis nomen, & praclarissimum. Quid impedit tandem perferuntur atque discutere pia & sedula inuestigatio, vtrum hic sit illud quod sincerissime nosse & custodite paucos necesse est, etiam si omnium in id gentium voluntas fauorue conspiret? Quae cum ita sint, fac nos, vt dixi, nunc primum quaerere cuiusnam religioni animas nostras purgandas instaurandasque tradamus. Proculdubio a catholica ecclesia sumendum exordium. Plures enim iam Christiani sunt, quam si Iudaei simulachrorum cultoribus adiungantur. Eorundem autem Christianorum cum sint haereses plures, atque omnes se catholicos velint videri, alioque praeter se haereticos nominent, vna est ecclesia, vt omnes concedunt, si totum orbem consideres, refertior multitudine: vt autem qui nouerunt affirmant, etiam veritate sincerior ceteris omnibus, sed de veritate alia quaestio est. Quod autem quaerentibus satis est, vna est catholica, cui haereses aliae diuersa nomina imponunt, cum ipsae singulae propriis vocabulis, quae negare non audeant, appellentur. Ex quo intelligi datur iudicantibus arbitris, quos nulla impedit gratia, tui sit catholicum nomen, ad quod omnes ambiunt, tribuendum. Sed ne id loquacissime aut superfluo quispiam differendum putet, vna est certe in qua ipsae quodammodo etiam humanae leges Christianae sunt. Nullum ergo hinc prauiudicium fieri volo, sed exordium quaerendi opportunissimum iudico. Non enim metuendum est, ne vetus Dei cultus nullo proprio robore innixus, ab eis quos fulcire debeat, fulciendus esse videatur: sed certe perfectae felicitatis est, si potuerit ibi verum inueniri, vbi & inquisitio eius & retentio securissima est: si non potuerit, tum demum alio, quocunque periculo adendum atque rimandum. His igitur constitutis, quae, vt opinor, ita iusta sunt, vt obrinere apud te istam causam quouis aduersario debeam, edam tibi vt possum, cuiusmodi via vsus fuerim, cum eo animo quaerere veram religionem, quo nunc exposui esse quaerendam. Vt enim a vobis trans mare abscissi, iam constitutus atque haeritans, quid mihi tenendum, quid dimittendum esset: quae mihi cunctatio in dies maior oboriebatur, ex quo illum hominem, cuius nobis aduentus, vt nos, ad explicanda omnia quae nos mouebant, quasi de caelo promittebatur, audiui, cumque excepta quadam eloquentia talem quales ceteros esse cognoui, rationem ipse mecum habui, magnamque deliberationem iam in Italia constitutus, non vtrum manerem in illa secta in qua me incidisse poenitebat, sed quonam modo verum inueniendum esset, in cuius amorem suspiria mea nulli melius quam tibi nota sunt. Saepe mihi videbatur, non posse inueniri, magnique fluctus cogitationum meatum in Academicorum suffragium ferebantur. Saepe rursus intuens quantum poteram, mentem humanam tam viuacem, tam sagacem, tam perspicacem, non putaba latere ve-

ut, quod ei.

que via ad disciplinam pietatis. CAP. VII.

ritatem, nisi quod in ea quaerendi modus lateferet, eundemque ipsum modum, ab aliqua diuina autoritate esse sumendum. Restabat quaerere, quonam illa esset autoritas, cum in tantis dissensionibus se quisque illam traditurum polliceretur. Occurrebat igitur inexplicabilis sylua, cui demum inferi multum pigebat: atque inter haec sine vlla reque, cupiditate reperendi veri animus agitabatur. Dissuebam me tamen magis magisque, ab istis, quos iam deserere proposueram. Restabat autem aliud nihil in tantis periculis, quam vt diuinam prouidentiam lachrymosis & miserabilibus vocibus vt opem mihi ferret deprecarer. Atque id sedulo faciebam, & iam ferre me commouerat nonnullae disputationes Mediolanensis episcopi, vt non sine spe aliqua de ipso veteri testamento multa quaerere cuperet, quae, vt scis, male nobis commendata execrabamur. Deceueramque tamdiu esse catechumenus in ecclesia, cui traditus a parentibus eram, donec aut inuenirem quod vellem, aut mihi persuaderem non esse quaerendum. Opportunissimum ergo me ac valde docilem tunc inuenire posset, si fuisset qui posset docere. Hoc ergo modo & simili animae tuae cura diu te quoque affectum vides, & si iam satis tibi iactatus videris, finemque huiusmodi laboribus vis imponere, sequere viam catholicam disciplinam, quae ab ipso Christo per Apostolos ad nos vsque manauit, & ab hinc ad posteros manatura est. Ridiculum, inquis, istud est, cum omnes hac se profiteantur tenere, ac docere. Profitentur hoc omnes haeretici, negare non possum, sed ita vt eis quos illeceant rationem se de obscurissimis rebus pollicantur reddituros: eoque catholicam maximam criminantur, quod illis qui ad eam veniunt praecipitur vt credant: se autem non iugum credendi imponere, sed docendi fontem aperire gloriantur. Quid, inquis, dici potuit, quod ad eorum laudem magis pertineret? Non ita est. Hoc enim faciunt nullo robore praediti, sed vt aliquam concilient multitudinem nomine rationis. Qua promissa naturaliter anima gaudet humana, nec vires suas valetudinemque considerans, sanorum escas appetendo, quae male committuntur nisi valentibus, irruit in venena fallentium. Nam vera religio, nisi credantur ea quae quisque postea si se bene gesserit dignusque fuerit, assequatur atque percipiat, omnino sine quodam graui authoritatis imperio iniri recte nullo pacto potest. Sed quaeris fortasse vel de hoc ipso aliquam accipere rationem, qua tibi persuadeatur, non prius ratione quam fide te esse docendum: quod facile potest, si modò aequum te prebeas. Sed vt commodè fiat, volo quasi respondeas interroganti. Et primò dicas mihi, quare tibi videatur non esse credendum. Quod ipsa, inquis, credulitas, a qua creduli nominantur, vitium quoddam mihi videtur esse: alioquin hoc nomen non pro conuicio obiecare solemus. Nam si suspiciosus in vitio est, eo quod non comperta suspicatur: quanto magis credulus, qui hoc a suspicioso differt, quod ille incognitis aliquam, iste nullam tribuit dubitationem. Interim accipio hanc opinionem ac distinctionem. Sed scis etiam curiosum non nos solere appellare sine conuicio: studiosum verò etiam cum laude. Quamobrem attende, si placet, etiam inter haec duo quid tibi distare videatur. Id certe respondes, quod quamuis vterque agatur magna cupiditate noscendi, curiosus tamen ea requirit, quae nihil ad se attinent: studiosus autem contra, quae ad sese attinent requirit. Sed quia non negamus ad hominem pertinere coniugem ac liberos, & eorum salutem, si quispiam peregre positus, quemadmodum valeant, ac sese agant sua coniunx ac liberi omnes aduenientes sedulo percontetur, magna vti que ducitur cupiditate noscendi: & tamen hunc studiosum non vocamus, qui & magno-

Lib. 5. conf. cap. 14.

Credulus autem fontem inuenit. CAP. IX.

Quare credulitas via est ad religionem. CAP. X.

magnopere scire vult, & ea quae ad se maxime pertinent. Quare iam intelligis eo vacillare istam definitionem studiosi, quod omnis quid studiosus ea nosse vult quae ad se pertinent. Non tamen omnis qui id agit studiosus vocandus est, sed is qui ea quae ad animu nutriendum liberaliter atque ornandum pertinent, impensissime requirit, cum studentem recte appellamus, praesertim addentes, quid studeat audire. Nam etiam suorum studiosum possumus appellare, si subs tantum diligit: non tamen adiunctione nulla, communi nomine studiosorum dignum putamus. Audiendi autem cupidum, quemadmodum se sui haberent; non appellare studiosum audiendi, nisi gaudens fama bona, id ipsum saepe vellet audire, studentem verò etiam si semel. Refer nunc animu ad curiosum, & dic mihi, vtrum si quis fabellam libenter audiret, nihil tibi domino profuturam, id est, rerum ad se non pertinentiu, neque id odiosae atque crebri, sed rarissime ac modestissime vel in conuiuio, vel in aliquo circulo, vllòve consessu, videretur tibi curiosus? Non opinor, sed certe habens illius rei curam, quam libenter audiret, profectò videretur. Quapropter etiam curiosi definitio, ea re quae studiosi, emendanda est. Vide igitur vtrum & illa superiora emendanda sint: Cui enim non & suspiciosi nomine indignus sit, qui aliquando aliqui suspicatur; & creduli, qui aliquando aliquid credit? Itaque vt inter studentem alicuius rei, & omnino studiosum, rursusque inter curam habentem atque curiosum, ita inter credentem & credulum plurimum interest. Sed nunc vide, inquis, vtrum in religione credere debeamus. Neque enim si concedimus aliud esse credere, aliud credulum esse, sequitur vt nulla culpa sit in religionibus credere. Quid enim si & credere & credulum esse vitiosum est, quemadmodum & ebrium, & ebriosum esse? Quod qui certum existimat, nullum mihi habere posse amicum videtur. Si enim turpe est aliquid credere, aut turpiter facit qui amico credit, aut nihil amico credens, quomodo amicum vel ipsum vel se appellet non video. Hic fortasse dicas, Concedo aliquid aliquando esse credendum: nunc expedi quomodo in religione turpe non sit credere, antequam scire. Faciam si poterò. Quocirca ex te quaero quid existimes in grauiore culpa esse, religionem tradere indigno, an id quod ab eis qui illam tradunt dicitur, credere? Si quem dicam indignum, non intelligis: eum dico, qui ficto peccatore accedit. Concedis, vt arbitror, magis culpandum esse, tali homini pandere si qua sunt sancta secreta, quam religiosi viris, de ipsa religione aliquid affirmantibus, credere. Neque enim te aliud respondere decebit. Quare nunc fac putes eum adesse, qui tibi religionem sit traditurus: quonam modo illi fide facturus es, vero animo te accedere, neque quicquam in te, quod ad hanc rem attinet, doli atque simulationis esse? Dices, bona tua conscientia nihil te fingere, quantis poteris id ipsum asserens verbis; sed tamen verbis. Non enim animi tui latebras, ita vt intus scias, homo homini aperire possis. At ille si dixerit, Ecce credo tibi: sed nonne est aequius vt etiam tu credas mihi, cum tu beneficium, si aliquid veri teneo, si accepturus, daturus ego? quid respondebimus, nisi esse credendum? Sed inquis, Nonne erat melius rationem mihi reddere, vt ea quocunque me duceret, sine vlla sequeret temeritate? Erat fortasse: sed cum res tanta sit, vt Deus tibi ratione cognoscendus sit, omnine putas idoneos esse percipiendis rationibus, quibus ad diuinam intelligentiam mens ducitur humana, an plures, an paucos? Paucos, ais, existimo. Horumne in numero esse te credis? Non est meum, inquis, hoc respondere. Illius ergo putas, etiam hoc tibi credere: quod quidem facit. Tu tantum memento, iam cum bis cre-

didisse tibi incerta dicenti: te illi religiose admonenti ne semel quidem velle credere. Verum fac ita esse, & verò animo te ad accipiendam religionem accedere: & ita paucorum te esse hominum, vt rationes quibus ad certam cognitionem vis diuinam perducitur, capere possis; quid ceteris hominibus, qui tam sereno ingenio praediti non sunt; negandam religionem putas? An eos pedetentim quibusdam gradibus ad illa summa penetralia esse ducendos? Vides plane quid sit religiosus. Neque enim tibi quiuis homo in rei tantae cupiditate vilo modo deserendus aut respiciendus videri potest. Sed nonne censet, nisi primò credat se ad id quod instituit peruenturum, mentemque supplicem praebear, & quibusdam magnis necessariisque praecipis obtemperans quadam vitae actione perpurgetur, non eum esse aliter illa quae pure vera sunt adepturum? Censet profectò. Quid ergo istis, quorum de genere te esse iam credo, qui facillimè diuisa secreta, ratione certa capere possunt, si hac via veniant, qua illi qui primitus credunt, nunquid tandem oberit? Non arbitror. Sed tamen ais, Quid eos morari opus est? Quia etsi factò sibi nihil nocebunt, nocebunt tamen exemplo ceteris. Vix enim est qui de se tantum sentiat, quantum potest; sed qui minus, excitandus est, qui amplius, reprimendus: vt neque ille desperatione frangatur, neque iste praecipitur audacia. Quod facile sit, si etiam ij qui valent volare, ne cui sit periculosum inuitamentum, paulisper cogantur incidere, quae etiam ceteris tutum est. Haec est prouidentia vere religionis. Hoc iustum diuinitus, hoc à beatis maioribus traditum; hoc ad nos vsque seruatum: hoc perturbare velle atque peruertere, nihil est aliud quam ad veram religionem, sacrilegam viam querere. Quod qui faciunt, nec si eis concedatur quod volunt, possunt quod intendunt peruenire. Cuiusmodi enim libert excellant ingenio, nisi Deus assit, humi repunt. Tunc autem adest, si societatis humanae in Deum tendentibus cura sit. Quo gradu nihil firmiter in caelum reperiri potest. Ego quidem huic rationi non possum resistere, nam nihil sine cognitione esse credendum, qui possum dicere: tum & amicitia, nisi aliquid credatur quod certa ratione demonstrari non potest, omnino nulla sit, & saepe dispensatoribus seruis sine vlla culpa dominorum credatur. In religione verò quid iniquius fieri potest, quam vt Dei antistites nobis non fictum animum pollicentibus credant, nos eis praecipientibus nolimus credere? Postremo quae potest esse via salubrior, quam idoneum primò fieri percipiendae veritatis, adhibendo iis fidem, quae ad praecolendum & ad praecurandum animum sunt diuinitus constituta? Aut si iam profusus idoneus sis, circumire potius aliquantum quattuagesimum est ingredi, quam & tibi esse authorem periculi, & ceteris temeritatis exemplum. Quare iam superest vt consideremus, quo pacto hi sequendi non sunt, qui se pollicentur ratione ducturos. Nam quomodo sine culpa possumus sequi eos qui credere iubent, iam dictum est: ad hos autem sponsores rationis, non modò sine vituperatione, sed etiam cum aliqua laude se venire nonnulli putant, sed non ita est. Duae enim personae in religione sunt laudabiles. Vna eorum qui iam inuenierunt, quos etiam beatissimos iudicare necesse est: alia eorum qui studiosissime & rectissime inquirunt. Primi ergo sunt etiam in ipsa possessione, alteri in via, qua tamen certissime peruenitur. Tria sunt alia hominum genera, profectò improbanda ac detestanda. Vnum est opinantium, id est, eorum qui se arbitrantur scire quod nesciunt. Alteri eorum, qui sentiunt quidem se nescire, sed non ita quaerunt vt inuenire possint. Tertium eorum, qui neque se scire existimant, nec quaerere volunt. Tria sunt iteni

Intelligere, credere, opinari. CAP. XI.

Renati. cap. 14.

velut finitima subimet in animis hominum distinctio-
ne dignissima, intelligere, credere, opinari. Quæ si
per seipsa considerentur, primum semper sine vitio
est, secundum aliquando cum vitio, tertium nun-
quam sine vitio, & hoc ad eandem beatitudinem re-
ferre debemus. In hac enim vita quantumcunque id
sciat, nodum est beatissimum, quoniam incompara-
biliter longè est amplius, quod inde nascitur. Nam
intelligere magna & honesta vel etiam diuina, beatif-
simum est. Intelligere autem superflua, nihil nocet,
sed fortasse discere nocuit, cum tempus necessarium
occuparent. Ipsa etiam noxia non intelligere,
sed facere aut pati, miserum est. Non enim si quis in-
telligat quomodo possit inimicus sine suo periculo
occidi, intelligentia ipsa, ac non cupiditate reus est:
quæ si absit, quod innocentius dici potest? Credere
autem tunc est culpandum, cum vel de Deo indig-
num aliquid creditur, vel de homine facile creditur.
In cæteris vero rebus si quis quid credit, si se id
nescire intelligat, nulla culpa est. Credo enim sce-
leratissimos coniuratos virtute Ciceronis quondam
interfectos: atqui id non solum nescio, sed etiam nul-
lo pacto me scire posse, certè scio. Opinari autem
duas ob res turpissimum est: quod ediscere non potest
qui sibi iam se scire persuasit, si modò illud disci po-
test: & per seipsa temeritas non bene affecti animi si-
gnum est. Nam etiam si hoc ipsum quod de Cicerone
dixi, scire se quisquam arbitratur, quanquam nihil
eum impedit à discendo, quia res ipsa nulla scientia
teneri potest: tamen quod non intelligit multum in-
teresse, vtrum aliquid mentis certa ratione teneatur,
quod intelligere dicimus: an fame vel leris creden-
dum posteris vtiliter commedetur: profectò errat, ne-
que quisquã error turpitudine caret. Quod intelligen-
mus igitur, debemus rationi: quod credimus, autho-
ritati: quod opinamur, errori. Sed intelligens omnis
etiam credit: credit omnis & qui opinatur: non om-
nis qui credit intelligit: nullus qui opinatur intelligit.
Hæc ergo tria si ad illa quinquæ hominum genera quæ
paulò ante commemorauimus, referantur: id est, duo
probanda quæ priora posuimus, & tria reliqua vitiosa:
inuenimus primum beatorum genus ipsi veritati cre-
dere. Secundum autem studiosorum amatorumque
veritatis, authoritati. In quibus duobus generibus lau-
dabiliter creditur. In primo autem vitiosorum: id est,
eorum qui opinantur se scire quod nesciant, est pro-
fectò vitiosa credulitas. Cætera duo improbanda ge-
nera nihil credunt, & illi qui verum quærunt cum de-
speratione inueniendi, & illi qui omnino non quæ-
runt, & hoc duntaxat in rebus ad aliquam pertinenti-
bus disciplinam. Nam in alio vitæ actu, prorsus nescio
quo pacto possit homo nihil credere. Quanquam in
illis etiam qui se in agendo probabilia sequi dicunt, scire
potius nihil posse quam nihil credere, volunt vide-
ri. Quis enim quod probat non credit: aut quomodo
est illud, quod sequuntur, si non probatur, probabile?
Quare duo genera possunt esse aduersantium veritati:
vnum eorum, qui scientiam tantum oppugnant,
non fidem: alterum eorum, qui vtrumque condem-
nant. Qui tamen vtrū in rebus humanis inueniri pos-
sint, rursus ignoro. Hæc dicta sunt, vt intelligeremus
nos retenta fide, illarum etiam rerum quas nondum
comprehendimus, à temeritate opinatum vindicari.
Nam qui dicunt nihil esse credendum nisi quod scimus,
id vnum cauent nomen opinionationis, quod fatendum est
turpe ac miserum: sed si quis diligenter consideret
plurimum interesse, vtrū se scire quis putet, an quod ne-
scire se intelligit, credat aliqua autoritate comotus:
profectò erroris & inhumanitatis atque superbix cri-
men vitabit. Quæro enim, si quod nescitur, cre-
dendum non est, quomodo seruiant parentibus liberi,

Nullum
erit
fidei
CAP. XXI.

eosque mutua pietate diligant, quos parentes sub se
se non credant. Non enim ratione vilo pacto sciri po-
test, sed interposita matris autoritate de patre credi-
tur: de ipsa verò matre plerumque nec matri, sed obse-
tricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius po-
test, aliusque supponi, nonne potest decepta decipere?
Credimus tamen & sine vlla dubitatione credimus,
quod scire non posse confitemur. Quis enim non vi-
deat pietatem, nisi ita sit, sanctissimū generis humani
vinculū, superbissimo scelere violari: Nā quis vel insa-
nūs eum culpandum putet, qui eis officia debita im-
penderit, quos parentes esse crediderit, etiam si nō es-
sent? Quis contra non exterminandum iudicauerit,
qui veros fortasse parentes minimè dilexerit, dum ne
falsos diligit, metuit? Multa possunt afferri, quibus o-
stendatur nihil omnino humanæ societatis incolume
remanere, si nihil credere statuerimus, quod non pos-
sumus tenere perceptum. Sed nunc accipe, quod iam
facilius me tibi persuasurum esse confido. Cum de re-
ligione, id est, cum de colendo atque intelligendo
Deo agitur, ij minus sequendi sunt, qui nos credere
verant, ratione promptissime pollicetes. Nam nemini
dubium est, omnes homines, aut stultos, aut sapientes
esse. Nunc autem sapientes voco, non cordatos & in-
geniosos homines, sed eos quibus inest, quanta inesse
homini potest, ipsius hominis Deique firmissimè per-
cepta cognitio, atque huic cognitioni vita motusque, con-
gruentes: cæteros autem cuiusque modi artibus iner-
tibusque affecti sunt: quolibet victu probandi siue impro-
bandi, stultorum in numero deputauerim. Quæ cum ita
sint, quis mediocriter intelligens, nō planè viderit stul-
tius vtilius atque salubrius esse præceptis obtemperare
sapientium, quam suo iudicio vitā degere? Nam om-
ne factum, si rectè factum non est, peccatum est. Nec
rectè factum esse vilo modo potest, quod non à recta
ratione proficiscitur. Porò recta ratio est ipsa virtus.
Cui autem hominum virtus, nisi sapientis animo præ-
stet? Solus igitur sapiens non peccat. Stultus ergo
omnis peccat, nisi in iis factis, in quibus sapienti ob-
temperauerit, à recta enim ratione talia facta profici-
suntur, nec, vt ita dicam, Dominus sui facti stultus
existimandus est, cum est tanquam instrumentum mi-
nisteriumque sapientis. Quare si omnibus hominibus
non peccare, quam peccare melius est: melius profectò
stulti omnes viuere: si serui possent esse sapien-
tium. Atque hoc si in rebus minoribus, vt in mercan-
do vel colendo agro, in vxore ducenda, in suscipiendis
educandisque liberis, in ipsa denique re familiari ad-
ministranda expedire nemo ambigit, multo magis in
religione. Nam & res humane promptiores ad digno-
scendum sunt, quam diuina: & in quibuscunque san-
ctioribus & præstantioribus, quo maius eis obsequium
cultumque debemus, eò sceleratius periculosiusque
peccatur. Nihil igitur nobis restare amodò vides,
quam diu stulti sumus, si nobis vita optima & religio-
sa cordi est: nisi vt quæramus sapientes, quibus ob-
temperando dominationem stultitiæ neque ita mul-
tum sentire, dum inest nobis, & etiãdere aliquando
possimus. Hic rursus oritur difficillima quæstio:
quonam enim modo stulti sapientē inuenire poterim-
us, cum hoc nomen, tamen si nemo ferè audeat pā-
lām, plerique tamen ex obliquo sibi vendicant, cum
de rebus ipsis, quarū cognitione constat sapientia, ita
inter se dissentiant, vt aut nullum eorum, aut certum
vnum necesse sit esse sapientem. Sed quoniam iste sit,
cum ab stulto requiratur, quo pacto queat dignosci
planè atque percipi, omnino non video: neque enim
signis quibuslibet cognoscere aliquid potest, nisi il-
lud ipsum, cuius ea signa sunt, nouerit. Atqui sapien-
tiam stultus ignorat. Non enim vt aurum & argētum,
cæteraque id genus, & cognoscere cum videas, & non
habere

Retract.
cap. 14.

Initium reli-
gionis à fide.
CAP. XXI.

habere concessum est: ita sapientiam metis eius oculo,
qui ea careat, videri fas est. Sēu enim corporis quacū-
que attingimus; forinsecus nobis offeruntur. Et ideo
licet quoque res alienas oculis cernere, cum earū vel
eius generis nos nihil habeamus: Quod autem intel-
lectu capitur, intus apud animum est: nec id habere
quicquam est aliud, quam videre. Caret autem stultus
sapientia: non igitur nouit sapientiam, non enim ocu-
lis eam posset videre. Non autem potest videre & non
habere: neque habere ac stultus esse. Nescit hanc igitur,
& dum nescit, in alio loco cognoscere non potest.
Non ergo potest quamdiu stultus est quisquam cer-
tissima cognitione inuenire sapientem, cui obtempe-
rando tanto stultitiæ malo liberetur. Huic igitur tam
immani difficultati, quoniam de religione quærimus,
Deus solus mederi potest: quem nisi & esse, & huma-
nis mentibus opitulari credimus, nec quærere quidem
ipsam veram religionem debemus. Quid enim tandē
tanto molimine inuestigare cupimus? Quid optamus
attingere? Quò peruenire desideramus? Eōne quod
esse, aut ad nos pertinere non credimus? Nihil est tali
mente peruersus. Tūne cum beneficium à me pete-
re non aures, aut certè impudenter aures, inuen-
tionem religionis postulatam venis, cum Deum neque
esse, neque si sit, curare non putes? Quid si tanta res est,
quæ nisi sedulo atque omnibus viribus quæsitā nequeat
reperiri? Quid si ipsa difficillima inuentio ad capiendū
quod inuentum erit, mētem quærentis exercet?
Quid enim oculis nostris hac luce iucundius & fami-
liarius? Quam tamen perpeti atque tolerare post diu-
rnas tenebras nequeunt. Quid exhausto ægrotatio-
ne corpori accommodatius, quam cibus & potio? Vi-
demus tamen conualescentes refrenari atque cohiberi,
ne saturitati valentium committere se se audeant,
cibusque ipsis agere, vt ad illum morbum, qui, eos re-
pudiabat, reuertantur. De conualescentibus loquor:
Quid, ipsos ægrotantes nonne vrgemus vt aliquid su-
munt? In quo profectò nobis cum tanta molestia non
obtemperarent, si se illum morbum euasuros esse non
crederent. Quando ergo tu te operosissimæ ac labo-
riosissimæ inquisitioni dabis? Quando tantam, quan-
ta ipsa res digna est, curam negotiumque tibi aude-
bis imponere, cum id quod quæris, esse non credas?
Rectè igitur catholica disciplina maiestate institutū
est, vt accedentibus ad religionem, fides persuadeat-
ur ante omnia. Itaque ille hæreticus; siquidem
de his nobis sermo est, qui se Christianos dici volunt,
quam mihi rationem afferat quæso te? Quid est, vnde
me à credendo, veluti à temeritate reuocet? Si ni-
hil me credere iubet, hanc ipsam veram religionem
villam in rebus humanis esse non credo: quam cum
esse non credo, non quæro. At ille, vt opinor, quæren-
ti monstraturus est; ita enim scriptum est, Quærens
inueniet. Ad eum igitur, qui me vetat credere; non
veniem, nisi aliquid crederem. Est ne vlla maior de-
mentia, quam vt eis sola, quæ nulla scientia subnixā
est, fide displiceam, quæ ad eum ipsum me sola perduxit?
Quid quod omnes hæretici Christo nos credere
horrantur? Possuntne magis sibi aduersari? In quo du-
pliciter vrgendi sunt. Primum quærendum ab his, vbi
sit ratio quam pollicebantur, vbi obiurgatio temerita-
tis, vbi præsumptio scientiæ. Si enim turpe est sine
ratione cuiquam credere, quid expectas, quid fatagis,
vt alicui sine ratione credam, quo facilius tuā ratione
duci possim? An firmum aliquid superædificabit ratio
tua fundamento temeritatis? Secundum illos loquor,
quibus credendo displiceam. Nam ego credere ante
rationem, cum percipiendę rationi non sis idoneus, &
ipsa fide animum excolere excipiēdis seminibus veri-
tatis, non solum saluberrimū iudico, sed tale omnino,
sine quo ægris animis salus redire non possit. Quod il-

Christus ipse
maximè ex-
cit fidei.
CAP. XXI.

lis cum deridendum & plenum temeritatis videatur;
profectò vt Christo credamus, agunt impudeter. De-
inde fateor me iam Christo credidisse, & in animum
induxisse, id esse verū quod ille dixerit, etiam si nulla
ratione fulciatur. Hoc hæretice principio me doctur-
us es. Sine paululū mecum ipse considerem: quoniam
Christū ipsum, quomodo apparere hominibus voluit,
qui istis etiam vulgaribus oculis visus esse prædicatur;
ego non vidi: quibus de illo crediderim vt ad te iā tali
fide præstructus accedam, nullis me video credidisse,
nisi populorū atque gentium confirmatæ opinioni, ac
famæ admodum celeberrimæ: hos autem populos Ec-
clesiæ catholice mysteria vique quaque occupasse. Cur
non igitur apud eos potissimum diligentissimè requi-
ram, quid Christus præceperit, quorum autoritatē
commotus, Christū aliquid vtile præcepisse iam credi-
di? Tūne mihi melius expositurus es quid ille dixerit?
Quem fuisse, aut esse non putarem, si abs te mihi hoc
commendaretur esse credendum. Hoc ergo credidi,
vt dixi, famę, celebritate, consensione, vetustate robo-
rata. Vos autem & tam pauci, & tā turbulenti, & tam
noui, nemini dubium est, quam nihil dignum autho-
ritate præferatis. Quæ igitur ista tanta dementia est?
Illis crede, Christo esse credendum: & à nobis discere quid
dixerit. Cur obsecro te? Nam si illi dēficerent, nec me
quicquā docere possent: multo facilius mihi persua-
derem; Christo nō esse credendum, quam de illo cui-
quam, nisi ab iis, per quos ei credidisset, discendum.
O ingentē confidentiam, vel potius ineptiam! ego te
doceo quid Christus præceperit, cui credis. Quid si nō
ei credere, num aliquid de illo me docere posses? Sed
oportet, inquit, vt credas. Nū vobis eum commendan-
tibus? Non, inquit, nam nos illos, qui ei credunt, ratio-
ne ducimus. Cur igitur illi credam? Quia fama fundā-
ta est. Vtrum per vos, an per alios? Per alios, inquit. Il-
lis ergo credam, vt tu me doceas? Deberem fortasse,
nisi me hoc illi præcipuè monerent, vt omnino ad te
non accederem: dicunt enim perniciosas vos habere
doctrinas. Respondebis, Mentuitur. Quomodo igitur
eis de Christo credam, quem non viderunt: de te
non credā, quem nolunt videre? Scriptis, ait, crede: At
scriptura omnis, si noua & inaudita proferatur, vel com-
mendetur à paucis, nulla confirmatē ratione, non ei,
sed illis, qui eam proferunt, creditur. Quamobrem
scripturas istas si vos profertis tam pauci & incogniti,
non libet credere: simul etiam contra promissum fa-
citis, fidem potius imperando, quam reddendo ratio-
nem. Rursus me ad multitudinem famamque reuo-
cabis. Cohibe tandem pertinaciam, & nescio quam
indomitam propagandi nominis libidinem: & mone
potius vt huius multitudinis primates quæra, & quæ-
ram diligentissimè ac laboriosissimè, vt ab his potius
de his literis aliquid discam: qui si non essent, discen-
dum omnino esse nescirem. Tu verò in latebras tuas
redi, nec quicquā insidiare sub nomine veritatis, quæ
conatis eis adimere, quibus autoritatem ipse conce-
dis. Si autem Christo etiam credendum negant, nisi
indubitata ratio reddita fuerit; Christiani non sunt.
Nam id aduersus nos Pagani quidā dicunt, stultè qui-
dem, sed non sibi aduersi, nec repugnantes. Hos verò
quis ferat ad Christum se pertinere profiteri, qui nisi
apertissimam rationem stultis de Deo protulerint, ni-
hil credendum esse contendunt? At ipsum videmus
quantum illa, cui & ipsi credunt, docet historia, nihil
prius, neque fortius, quam credi sibi voluisse: cum illi
nondum essent idonei, cum quibus ei res esset ad di-
uina percipienda secreta. Quid enim aliud agunt
tanta & tam multa miracula, ipso etiam dicente illa
feri non ob aliud, nisi vt sibi crederetur? Fide ille stul-
tos ducebat, vos ratione ducitis. Clamabat ille vt cre-
deretur, vos reclamatis. Laudabat credentes ille, vos
obiur-

obiurgatis. Nisi verò, aut in vinum aquam conuerteret, vt alia omittam, si nihil tale facientem, sed docentem homines sequi possent: aut nihili pendenda vox illa est, Credite Deo, & mihi credite: aut temeritatis ille culpandus est, qui eum in domum suam venire noluit, solo eius imperio pueri sui morbum credens esse cessurum. Ergo ille afferens medicinam, quæ corruptissimos mores sanatura esset, miraculis conciliauit autoritatem, autoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit veritatem, veritate roborauit religionem: quam non solum hæreticorum inepissima nouitas fraudibus agens, sed negentium quidem veterinosus error violenter aduersans, aliqua ex parte conuelleret. Quamobrem tamen docere non valeo, monere tamen non desino: vt quoniam multi sapientes videri volunt, neque vtrum sint stulti, dignoscere facile est: omni intentione, vortisque omnibus, gemitibus denique, vel etiam, si fieri potest, fletibus Deum deprecere, vt te ab erroris malo liberet, si tibi beata vita cordi est. Quod facilius fiat, si præceptis eius, quæ tanta Ecclesiæ catholicæ autoritate firmata esse voluit, libes obtemperes. Cum enim sapiens sit, Deo ita mente coniunctus, vt nihil interponatur quod separet, Deus enim est veritas: nec villo pacto sapiens quisquam est, si non veritatem mente contingat: negare non possumus inter stultitiam hominis, & sincerissimam Dei veritatem medium quiddam interpositam esse hominis sapientiam. Sapiens enim, quantum datum est, imitatur Deum: homini autem stulto ad imitandum salubriter, nihil est homine sapiente propinquius: quem quoniam, vt dictum est, intelligere ratione non facile est, oportebat quædam miracula ipsis oculis admoueri, quibus vtuntur stulti multo quam mente commodius, vt commotorum autoritate hominum prius vitam morisque purgaretur, & ita rationi accipiendæ habiles fierent. Cum igitur & homo esset imitandus, & non in homine spes ponenda: quid potuit indulgentius & liberalius diuinitus fieri, quam vt ipsa Dei sincera, æterna, incommutabilisque sapientia, cui nos hæere oportet, suscipere hominem dignaretur? Qui non modo illa faceret, quibus ad sequendum Deum inuitarem, sed etiam illa pateretur, quibus a sequendo Deo deterrebamur. Nam cum ad ipsi certissimum ac summum bonum nemo possit, nisi id plenè perfectèque dilexerit: quod nullo pacto fieri, quamdiu mala corporis atque fortuita formidantur: ille nascendo mirabiliter, & operando conciliauit charitatem: moriendo autem & resurgendo exclusit timorem. Iam verò talem se in cæteris rebus omnibus præbuit, quas persequi longum est, vt & diuina clementia quod porrigi, & humana infirmitas quod possit euchi sentiremus. Hæc est, crede, saluberrima autoritas: hæc prius mentis nostræ à terrena habitatione suspensio: hæc in Deum verum ab huius mundi amore conuersio. Sola est autoritas, quæ commouet stultos vt ad sapientiam festinet. Quamdiu intelligere sincera non possumus, autoritate quidè decipi miserum est: sed certè miserius non moueri. Si enim Dei prouidentia non præsidet rebus humanis, nihil est de religione saragendum. Sin verò & species rerum omnium, quam profectò ex aliquo verissimæ pulchritudinis fonte manare credendū est: & interiori nescio qua conscientia Deum querendum, Deoq; seruiendum, meliores quosque animos quasi publice priuatumque hortatur: non est desperandū ab eodem ipso Deo autoritatem aliquam constitutā, qua velut gradu certo innitentes, attollamur in Deum. Hæc autem seposita ratione, quam sinceram intelligere, vt sæpe diximus, difficillimum stultis est, dupliciter nos mouet: partim miraculis, partim sequentium multitudine. Nihil horum esse necessarium sapiēti, quis negat?

Via ad regnum
gouem com-
modissimā.
CAP. XV.

7. Refut. 7. 42
lib. 3. de lib.
arbit. 2. 4.

Miracula rō-
niam filium
CAP. XVI.

Sed id nunc agitur, vt sapiētes esse possimus, id est, inhæere veritati: quod profectò sordidus animus non potest. Sunt autem sordes animi, vt breui explicem, amor quarumlibet rerum, præter animum & Deum: à quibus sordibus quanto est quis purgatior, tanto verum facilius intuetur. Verum igitur videre velle, vt animum purges, cum ideo purgetur vt videas, peruersum certè atque præposterum est. Homini ergo non valenti verum intueri, vt ad id fiat idoneus, purgariq; se sinat, autoritas prestò est, quæ, vt paulo antè dixi, partim miraculis, partim multitudine valere nemo ambigit. Miraculum voco, quicquid arduum aut insolitum supra spem vel facultatem mirantis appareat. In quo genere nihil est populis aptius, & omnino stultis hominibus, quam id quod sensibus admouetur. Sed rursus hæc in duo diuiduntur: quædam enim sunt quæ solam faciunt admirationem: quædam verò magnam etiam gratiam beneuolentiæque conciliant. Nam si quis volentem hominem cernat, cum ea res nihil spectatori afferat commodi præter ipsum spectaculum, miratur tantummodo. Si quis autem graui & desperato morbo affectus, mox vt iussu fuerit conualescat, admirationem sanitatis suæ, sanantis etiam charitate superabit. Talia facta sunt illo tempore, quo Deus in verò homine, quatum fat erat, hominibus apparebat. Sanati languidi, mundati leprosi, incessus claudis, cæcis visus, surdis auditus est redditus. Homines illius temporis aquam in vinum conuersam, saturata quinque milia quinq; panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt: ita quædam corpori manifestiori beneficium, quædam verò menti oculiutiore signo, & omnia hominibus maiestatis testimonio consulebant: sic in se tunc animas errantes mortalium, diuina commouebat autoritas. Cur, inquis, ista modò non sunt? Quia non mouerent, nisi mira essent. At si solita essent, mira non essent. Nam diei & noctis vices, & constantissimum ordinem rerum cælestium, annorum quadrifariam conuersionem, decedentes redeuntisque frondes arboribus, infinitam vim seminum, pulchritudinem lucis, colorum, sonorum, odorum, saporumque varietates, da qui primum videat atque sentiat, cum quo tamen loqui possimus, hebescit obruiturque miraculis: nos verò hæc omnia, non cognoscendi facilitate, quid enim causis horum obscurus? sed certè sentiendi assiduitate contemnimus. Facta sunt igitur illa opportunissimè, vt his multitudine credentium congregata atque propagata, in ipsos mores utilis conuerteretur autoritas.

Mores autem quilibet tantum valent ad obtinendas hominum mentes, vt etiam quæ in his praua sunt, quod ferè superantibus libidinibus euenit, improbari citius & detestari, quam deserere aut mutare possimus. Parumne consultum rebus humanis arbitraris, quod nihil terrenum, nihil igneum, nihil deniq; quod corporis sensus attingit, pro Deo colendum esse, ad quem solo intellectu ambiendum est, non pauci doctissimi disputant: sed imperitum etiam vulgus marium seminarumque in tam multis diuersisque gentibus & credit & prædicat? Quod continentia quod ad tenuissimum victum panis & aquæ, & non quotidiana solum, sed etiam per contextos plures dies perpetuata ieiunia: quod castitas vsque ad coniugij prolisq; contemptum: quod patientia vsque ad cruces flammisq; neglectas: quod liberalitas vsque ad patrimonium distributa pauperibus: quod denique totius huius mundi aspernatio vsque ad desiderium mortis intenditur? Pauci hoc faciunt, pauciores bene prudenterque faciunt: sed populi probant, populi audiunt, populi fauent. Diligunt postremò populi. Populi suam imbecillitatem, quod ista non possunt, nec sine prouectu mentis in Deum, nec sine quibusdā sciētillis virtutis, accensant.

Hoc

Conclusio per
exhortationē.
CAP. V.
XVII.

a. Matth. 2. 4
6. b. 1. 4.
ibid. 6. 9. 4.
2. 6. 1. 15.
Mat. 3. 4. 1.
Iuan. 4. 47.
b. Matth. 8.
2. 3.
Luc. 7. 22.
c. Matth. 12.
b. 2.
Mat. 3. 12.
Luc. 18. 5.
35.
d. Ioh. 2. 39.
e. Mat. 14.
c. 20. 21.
f. Matth. 14.
c. 25.
Iuan. 6. 29.
Iuan. 2. 1. 7.
g. Luc. 7. 6.
12.
Luc. 8. 5.
50.
Ioh. 11. 32.
h. 1. Retract.
cap. 14.

Consensio
gentium in
Christum.
CAP. V.
XVII.

Hoc factum est diuina prouidentia per prophetarum A vaticinia, per humanitatem doctrinamq; Christi, per apostolorum itinera, per martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes: per sanctorum prædicabilem vitam, atque in his vniuersis digna rebus tantis atque virtutibus pro temporum opportunitate miracula. Cum igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum fructumq; videamus, dubitabimus nos eius Ecclesiæ condere gremio, quæ vsque ad confessionem generis humani ab apostolica sede per successiones episcoporum, frustra hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipsius iudicio, partim conciliorum grauitate, partim etiam miraculorum maiestate damnatis, culmen autoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summæ profectò impietatis est, vel præcipitis arrogantie. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemq; animis via est, nisi cum eos rationi præcolit fides, quid est aliud ingratum esse opi atque auxilio diuino, quam tanto labore præditæ autoritati velle resistere? Et si vnaquæque disciplina, quanquam vilis & facilis, vt percipi possit doctorem aut magistrum requirit: quid temerariæ superbiæ plenus, quam diuinorum sacramentorum liberos, & ab interpretibus suis nolle cognoscere, & incognitos velle damnare? Quamobrem si quid te vel ratio, vel oratio nostra commouit: & si veram, vt credo, curam tui geris, velim me audias: & bonis præceptoribus catholicæ Christianitatis te pia fide, alacri spe, simplici charitate committas: Deumque ipsum, cuius vnus & bonitate facti sumus, & iustitia poenas luimus, & clementia liberamur, orare non cesses. Ita tibi neque præcepta & disputationes doctissimorum hominum, & vere Christianorum, neque libri, neque serena ipsa cogitationes defuerint, quibus facile quod queris inuenias. Nam istos verbosos & miseros, quid enim aliud mitius dixerim? penitus deserere: qui dum nimis querunt vnde sit malū, nihil reperunt nisi malum: in qua questione sæpe auditores erigunt ad querendum. Sed ea doceant excitaros, vt vel dormire semper fatius sit, quam illo modo euigilare. De lethargicis enim phreneticos faciunt. Inter quos morbos cum sit verè plerumque mortiferus, hoc tamè interest, quod lethargici sine aliena vexatione moriuntur: phreneticus autem multis; & eis potissimum, qui volunt

subuenire, metuendus est. Nam neque Deus mali author est, nec vnquā eum quicquā fecisse penituit, nec vllius commotionis animi tempestate turbatur, nec terræ aut regnū eius est: nulla flagitia vel scelera probat aut imperat, nunquam mentitur. Hæc enim atque huiusmodi nos mouebant, cum ea magis inuentionibus quaterent, & hanc esse veteris Testamenti disciplinam insimularent: quod omnino falsissimum est. Itaque illos rectè reprehendere ista concedo. Quid ergo didici? Quid putas, nisi cum ista reprehenditur, disciplinam catholicā non reprehendi? Ita quod apud eos verum didiceram, teneo: quod falsum putaueram, respuo. Sed & alia multa me docuit Ecclesia catholica, quo illi homines exangues corporibus, sed crassi mentibus aspirare non possunt, Deum scilicet non esse corporeum, nullam eius partem corporeis oculis posse sentiri, nihil de substantia eius atque natura villo modo esse violabile aut commutabile, aut compositū, aut fictum. Quæ si mihi concedis, non enim aliter de Deo sentiendum est, omnia illorum machinamenta subuersa sunt. Illud verò quomodo sit, vt nec Deus malū genuerit aut fecerit, nec vlla sit fueritve vnquā natura atque substantia, quam non Deus aut genuerit aut fecerit, & tamè à malo nos liberet: tam necessariis rationibus approbatur, vt dubitari omnino non possit: præsertim tibi atque talibus, si tamè bono ingenio pietas & pax quædam mentis accedat, sine qua de tantis rebus nihil prorsus intelligi potest. Et non hic fama de fumo est, & nescio qua fabella Persica, cui satis est aurem accommodare, & animum non subtilem, sed planè puerilem. Longe omnino, longè se aliter, quam vt Manichæi desipiunt, veritas habet. Sed quoniam iste sermo noster multò processit longius quam putabam, hic finem libro faciamus: in quo meminere volo, nondum me Manichæos coepisse refellere, & illas nugas nondum inuasisse: neque de ipsa catholica magnum aliquid aperuisse, sed voluisse tantummodo eruere tibi si possem, falsam opinionem de veris Christianis malitiosè aut imperitè nobis insinuatā, & erigere ad magna quædam & diuina discenda. Quare hoc volumen ita se habeat: placatiore autem animo tuo factò, ero fortasse in cæteris promptior.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA

EPISTOLAM MANICHÆI, QUAM VOCANT

FVNDAMENTI, LIBER VNVS.

D. Augustinus 2. Retractationum cap. 2.

LIBER contra epistolam Manichæi, quam vocat Fundamenti, principia eius sola redarguit, sed in cæteris illius partibus annotationes, vbi videbatur, affixæ sunt, quibus tota subuertitur, & quibus comoneret, si quando contra totam scribere vacauisset. Hic liber sic incipit:

VNUM verum Deum omnipotentem, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia & rogauit & rogo, vt in refellenda & reuincenda hæresi vestra Manichæi, cui & vos fortasse imprudentius quam malitiosius adhæsistis, det mihi metem pacatam atque tranquillam, & magis de vestra correctione, quam de subuersione cogitantem. Quanquam enim Dominus per setuos suos regna subuertat erro-

ris, ipsos tamen homines, in quantum homines sunt, emendandos esse potius, quam perdendos iubet. Et quicquid diuinitus ante vltimū illud iudicium vindicatur, siue per improbos, siue per iustos, siue per nescientes, siue per scientes, siue occultè, siue palam, non ad interitū hominum, sed ad medicinam valere credendū est: quam qui respuerint, extremo supplicio preparantur. Quapropter cum in hac vniuersitate ferū, alia sint quæ valent ad corporalem vindictam, sicut ignis, venenum, & morbus, & cetera huiusmodi: alia quibus apud semetipsum non molestis corporis sui, sed cupiditatu suarū laqueis animus puniatur, sicut est damnū, exilium, orbitas, contumelia, & his similia: quædam verò non sunt cruciamenta, sed quasi fomenta languentium, vt sunt consolationes, cohortationes, disputationes, & quæcumque sunt talia: horum omnium quædam etiā per malos nescientes operatur summa Dei iustitia, quædam per scientes bonos. Nostrū igitur fuit eligere & opta-

Hæretici si-
noni magis
quia per-
denit.
CAP. I.

Refutatio

1. Retract.
cap. 14.

Rom. 13. d. 13

2 Tim. 2. d. 24

Causa cur mutius agendum est Manichæi. CAP. III.

Mal. 4. a. 2.

1. Cor. 1. b. 9.

Augustinus quondam Manichæus. CAP. III.

& optare meliora, vt ad vestram correctione aditum A habere, nō in contentione & emulacione & persecucionibus, sed mansuetē consolando, benivolē cohortando, leniter disputando: sicut scriptū est, Seruum autem Domini nō oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentientes. Nostrium ergo fuit velle has partes expetere: Dei est volentibus & petentibus donare quod bonum est. Illi in vos sc̄uiant, qui nesciunt cū quo labore verum inueniant, & quā difficile caueantur errores. Illi in vos sc̄uiant, qui nesciunt quā rarum & arduum sit carnalia phantasmata piæ mētis serenitate superare. Illi in vos sc̄uiant, qui nesciunt cum quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, vt possit intueri solem suum: non istum quem vos colitis caelesti corpore, oculis carnis & hominum & pecorum fulgentem atque radiantem: sed illum de quo scriptum est per Prophetam, Ortus est mihi iustitiæ sol. Et de quo dictū est in Euangelio, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illi in vos sc̄uiant, qui nesciunt quibus suspiriis & gemitibus fiat, vt ex quantumque parte possit intelligi Deus. Postremō illi in vos sc̄uiant, qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem qui diu multūque iactatus tandē perspicere potui quid sit illa sinceritas, quæ sine inanis fabulæ narratione percipitur: qui varias imaginationes animi mei variis opinionibus erroribusq; collectas vix miser merui Domino opitulante conuincere, qui me ad detergendam caliginē mentis, tam tardē clementissimo medico vocanti blandientique subieci: qui diu fleui, vt incommutabilis & immaculabilis substantia concinentibus diuinis libris sese mihi persuadere intrinsecus dignaretur; qui deniq; omnia illa figmenta, quæ vos diuturna consuetudine implicatos & constrictos tenent, & quæsiui curiosē, & attentē audiui; & temerē credidi; & instant quibus potui persuasi; & aduersus alios pertinaciter animosēque defendi; sc̄uire in vos omnino non possum, quos sicut incipit illo tempore, ita nūc debeo sustinere: & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem. Vt autem facilius mitescat, & non inimico animo vobisq; pernicioso mihi aduerseremini, quouis iudice me impetrare à vobis oportet, vt ex vtraque parte omnis arrogantia deponatur. Nemo nostrūm dicat iam se inuenisse veritatem: sic eam queramus quasi ab vtriusq; nesciatur. Ita enim diligenter & concorditer queri poterit, si nulla temeraria præsumptione inuenta & cognita esse credatur. Aut si & hoc à vobis impetrare non possumus, saltem illud concedite, vt vos tanquam incognitos nunc primum audiam, nunc primum discitiam. Iustum puto esse quod postulo, hac sanē lege seruata, vt vobiscum non orem; non conuenticula celebrem; nō Manichæi nomen accipiam; si non mihi de omnibus rebus ad salutem animæ pertinentibus sine vlla caligine ratione perspicuam dederitis. In catholica enim Ecclesia, vt omittam sincerissimā sapientiam, ad cuius cognitionem pauci spiritales in hac vita perueniunt, vt eam ex minima quidem parte, quia homines sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant; ceteram quippe turbam non intelligendi viuacitas, sed credēdi simplicitas tutissimam facit. Vt ergo hanc omittam sapientiam, quā in ecclesia esse catholica nō creditis, multa sunt alia quæ in eius gremio me iustissimē teneant. Tenet consensio populorū atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate auclata, vetustate firmata; tenet ab ipsa sede Petri apostoli, cui pascēdas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem episcopatum suc-

cessio sacerdotum: tenet postremō ipsum catholicæ nōmen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cum omnes hæretici se catholicos dici velint: querenti tamen peregrino alicui, vbi ad catholicā conueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam vel domū audeat ostendere. Ista ergo tot & tanta Christiani nominis charissima vincula rectē hominem tenent credentem in catholica Ecclesia, etiam si propter nostræ intelligentiæ tarditatem vel vitæ meritum, veritas nondum se apertissimē ostendat. Apud vos autem vbi nihil horū est, quod me inuiter ac teneat, sola personarū veritatis pollicitatio, quæ quidem si tam manifesta monstratur, vt in dubium venire non possit, præponēda est omnibus illis rebus, quibus in catholica teneor. Si autem tantūmodo promittitur, & non exhibetur, nemo me mouebit ab ea fide, quæ animum meum tot & tantis nexibus Christianæ religioni astringit. Videamus igitur quid me doceat Manichæus, & potissimū illum consideremus librum, quem Fundamenti epistolam dicitis, vbi totum penē quod creditis continetur. Ipsa enim nobis illo tempore miseris, quando lecta est, inclinati ducebamur à vobis. Certē sic incipit: *Manichæus apostolus Iesu Christi prouidentia Dei patris. Hæc sunt salubria verba, de perenni ac viuio fonte.* Iam cum bona patientia, si placet, attendite quid quæram. Nō credo istum esse apostolum Christi, quæso ne succenseatis, & maledicere incipiat. Nostis enim me statuisse, nihil à vobis prolatum temerē credere. Quæro ergo quis sit ille Manichæus? Respondebitis, Apostolus Christi. Non credo. Iam quid dicas aut facias, non habebis: promittebas enim scientiam veritatis, & nūc quod nescio cogis vt credam. Euangelium fortē mihi lecturus es, & inde Manichæi personam tentabis alferere. Si ergo inuenies aliquem, qui Euangelio nondum credit, quid faceres dicenti tibi, non credo? Ego verō Euangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoueret auctoritas. Quibus ergo obtemperauit dicentibus, Credite Euangelio, cur eis non obtemperem dicentibus mihi, Noli credere Manichæo? Elige quid velis. Si dixeris, Crede catholicis, ipsi me monent vt nullam fidem accommodem vobis. Quapropter non possum illis credens, nisi tibi non credere. Si dixeris, Noli catholicis credere: non rectē facies per Euangelium me cogere ad Manichæi fidem, quia ipsi Euangelio catholicis prædicantibus credidi. Si autem dixeris, Rectē credidisti catholicis laudantibus Euangelium, sed non rectē illis credidisti vituperantibus Manichæum: vsque adeo me stultum putas, vt nulla reddita ratione, quod vis credam, quod non vis non credam? Multo quippe iustus & cautius facio, si catholicis, quoniam semel credidi, ad te non transeo, nisi me non credere iusseris, sed manifestissimē ac apertissimē scire aliquid feceris. Quocirca si mihi rationem redditurus es, dimitte Euangelium. Si ad Euangelium te tenes, ego ad eos me teneam, quibus præcipientibus Euangelio credidi: & his iubentibus tibi omnino non credam. Quod si fortē in Euangelio aliquid apertissimū de Manichæi apostolatu inuenire potueris, infirmabis mihi catholicorū auctoritatē, qui iubent vt tibi nō credam. Qua infirmata, iam nec Euangelio credere potero, quia per eos illi credideram; ita nihil apud me valebit, quicquid inde protuleris. Quapropter si nihil manifestum de Manichæi apostolatu in Euangelio reperitur, catholicis potius credā quā tibi. Si autem inde aliquid manifestū pro Manichæo legeris, nec illis, nec tibi: illis, quia de tibi mihi mentiti sunt: tibi autē, quia eam scripturā mihi profers, cui per illos crediderā, qui mihi mentiti sunt. Sed absit vt ego euangelio non credam. Illi enim credens, nō inuenio quomodo possim etiam tibi credere: Aposto-

Contra rinthū epistola 15a. Manichæi. CAP. V. Mohistinus.

1. Cor. 14. b. 10

1. Cor. 10. f. 30.

Manichæus spiritus sanctus quomodo. CAP. VII.

Mat. 10. a. 2. Mar. 3. b. 13. Luc. 6. 13. 14. Act. 1. d. 26.

Act. 9. a. 4.

1. Cor. 14. a.

Car. apostoli Je scriptis. CAP. VI.

1. Cor. 14. b. 10

1. Cor. 10. f. 30.

Apostolorum enim nomina, quæ ibi leguntur, non inter se continent nomen Manichæi. In locum autem traditoris Christi qui successerit, in apostolorum Actibus legimus: cui libro necesse est me credere, si credo euangelio; quoniam vtramque scripturam similiter mihi catholica commendat auctoritas. In eodem etiam libro de vocatione atque apostolarum Pauli vultissimam tenemus historiam. Lege mihi iam, si potes, in euangelio, vbi Manichæus apostolus dicitur: vel in aliquo alio libro, cui me iam credidisse cōfiteor. An illud lecturus es, vbi spiritum sanctum paraclctum Dominus promisit apostolis. De quo loco vide quot & quanta sint, quæ me reuocēt & deterreant, ne Manichæo credam. Quæro enim, cur epistolæ huius principium sit, Manichæus apostolus Iesu Christi: & non sit, Paraclctus apostolus Iesu Christi? Si autem missus à Christo paraclctus Manichæus misit, cur lego, Manichæus apostolus Iesu Christi; & non potius, Manichæus apostolus paraclcti? Si dicis ipsum esse Christum, qui est etiam spiritus sanctus, contradicis ipsi scripturæ, vbi Dominus ait, Et alium paraclctum mittam vobis. Si autem Christi nomen ideo rectē positum putas, non quia ipse est Christus, qui & paraclctus, sed quia eiusdem sunt ambo substantiæ, id est, quia non vnus est, sed quia vnus sunt: poterat & Paulus dicere, Paulus apostolus Dei patris, quia dixit Dominus, Ego & pater vnus sumus. Nusquam hoc dicit: sed nec quisquam apostolorum patris se apostolum scribit. Quid sibi ergo vult ista nouitas? Nōne vobis videtur nescio quam redolere fallaciam? Certē si nihil interesse arbitratus est, cur non variē in aliis epistolis apostolum Christi se nominat, in aliis paraclcti? Sed Christi semper audiui, quotiescunque audiui: paraclcti autem nec semel. Quid hoc esse causæ arbitramur, nisi quia illa superbia, mater omnium hæreticorum, impulit hominem, vt non missum se à paraclcto vellet videri: sed ita susceptum: vt ipse paraclctus diceretur. Sicut Iesus Christus homo, non à Dei filio, id est virtute & sapientia Dei, per quem facta sunt omnia, missus est: sed ita susceptus secundum catholicam fidem, vt ipse esset Dei filius: id est, in illo ipso Dei sapientia sanandis pectoribus appareret. Sic se ille voluit à spiritu sancto, quem Christus promisit, videri esse susceptum, vt cum iam audiamus Manichæum spiritum sanctum, intelligamus apostolum Iesu Christi: id est, missum à Iesu Christo, qui cum se missum esse promisit. Singularis audacia ista & infabile sacrilegium. Sed ramen quæro, cum pater & filius & spiritus sanctus vobis etiam consentibus, non dispari natura copulentur, cur hominem susceptum à spiritu sancto Manichæum, non putatis turpe natum ex vtroque sexu prædicare: hominem autem susceptum ab vnigenita sapientia Dei, natum de virgine credere formidatis? Si caro humana, si concubitus viri, si vterus mulieris non potuit inquinare spiritum sanctum, quomodo potuit vterus virginis inquinare Dei sapientia? Manichæus ergo iste qui de spiritu sancto & euangelica lectione gloriatur, necesse est vt nobis concedat, aut missum se esse à spiritu sancto, aut susceptum. Si missus est, paraclcti se apostolum dicat; si susceptus est, cōcedat ei homini matrem quem suscepit vnigenitus filius, si ei quem suscepit spiritus sanctus, concedit & patrem. Credat virginitate Mariæ verbum Dei non esse pollutum, si concubitu parentum suorum spiritum sanctum non potuisse pollui vt credamus hortatur. Quod si dixeritis; non in vtero vel ante vterum, sed iam natum Manichæum à spiritu sancto esse susceptum, sufficit vt fateamini habuisse carnem de viro & femina procreatā. Cum enim vos non timeatis viscera & sanguinem Manichæi de humano concubitu venientem, & intestina fimo plena;

quæ illa caro gestabat, & his omnibus non credati cōtaminatum esse spiritum sanctum, à quo illum hominem susceptum esse creditis: cur ego vterum virginalem, & intacta genitalia reformidem, & non potius credam sapientiam Dei in ipsis maternis visceribus homine suscepto immaculatam synceramq; misisse? Quapropter quoniam siue missum, siue susceptum à paraclcto se Manichæus vester affirmet, nihil horū poterit obtinere: ego iam cautior neque missum eum credo, neque susceptum. Nam quod addidit, dicens, Prouidentia Dei patris; quid aliud ambiuit Iesu Christo nominato, cuius se dicit apostolum: & Deo patre; cuius prouidentia missum se dicit à filio, nisi vt spiritum sanctum ipsum tertium esse credemus? Sic enim scribit: Manichæus Apostolus Iesu Christi prouidentia Dei patris. Spiritus sanctus nominatus non est, qui maximē debuit ab eo nominari, qui nobis apostolatū suum paraclcti promissione commendat, vt euangelica auctoritate imperitos premar. Quod cum à vobis quæritur, respondetis vtq; Manichæo apostolo nominato, Spiritū sanctum paraclctū nominari, quia in ipso venire dignatus est. Quæro ergo, sicut superius dicebā, quare exhorreatis cum dicit catholica ecclesia, eum in quo venit diuina sapientia, natū esse de virgine: cum vos eum in quo Spiritū sanctum venisse prædicatis, natū de femina viro mixta nihil horreatis? Quid ergo aliud suspicer nescio, nisi quia iste Manichæus, qui per Christi nomen ad imperitorū animos aditum quærit, pro Christo isto ipso se coli voluit? Hoc vnde cōiiciam, breuiter dicam. Cum sc̄pe à vobis quærerem illo tempore quo vos audiebā, quæ causa esset, quod Pascha Domini plerumque nulla, interdum à paucis tepidissima celebritate frequentaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore ieiunio indicto auditoribus vestris, nullo denique festiuore apparatu, cum vestrum bema, id est, diem quō Manichæus occisus est, quinque gradibus instructo tribunali & præciosis linteis adornato, ac in promptu posito & obiecto adorantibus, magnis honoribus prosequamini. Hoc ergo cum quærerem, respondebatur eius diem passionis celebrandum esse qui verē passus est: Christum autē qui natus non esset, neque veram, sed simulatam carnem humanis oculis ostendisset, non pertulisse, sed finxisse passionem. Quis non ingemiscat homines, qui se Christianos dici volunt, timere ne polluantur veritas de virginis vtero, & de mendacio non timere? Sed vt ad rem redeam, quis non suspicetur, qui diligenter attenderit, ideo negari à Manichæo Christum natum esse de femina, & humanum corpus habuisse, ne passio eius quod totius iam orbis festissimum tempus est, ab eis qui sibi credidissent celebraretur, & nō tanta deuotione diem mortis suæ desiderata solennitas honoraret? Hoc enim nobis erat in illa bematis celebritate gratissimū, quod per Pascha frequentabatur: quoniam vehementius desiderabamus illū diem festum: subtrahere alio qui solebat esse dulcissimus. Fortasse dicas mihi: Quando ergo venit à Domino promissus paraclctus? Hic ego si non haberem aliud quod crederem, facilius eum adhuc venturū expectarem, quā per Manichæum venisse concedere. Nūc verō cum in Actibus apostolorum manifestissimē sancti Spiritus prædicetur aduentus, quæ me necessitas cogit hæreticis tam periculose & tam facile credere? In libro enim memorato sic scriptum est: Primum quidem sermonem feci de omnibus, & Theophile, quæ cepit Iesus facere & docere in die, qua Apostolos elegit per Spiritum sanctum, & præcepit prædicare Euangelium. Quibus præbuit seipsum viuum post passionem in multis argumentis dierum, visus est eis per dies quadraginta, & docens de regno Dei; & quomodo conuersatus est cum illis: & præcepit eis

Natalis Manichæi. CAP. VIII.

1. Cor. 10. f. 30.

Spiritus sanctus quando missus. CAP. IX.

Act. 1. d.

Argumenta fidei catholice. CAP. III.

ne discederent ab Hierosolymis, sed sustinerent pollicitationem patris, quam audistis, inquit, ex ore meo. Quoniam Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem Spiritu sancto incipietis baptizari: quem & accepturi estis non post multos istos dies usque ad Pentecosten. Illi quidem cum venissent, interrogabant eum, dicentes: Domine, si hoc in tempore repræsentaberis: & quando regnum Israël? Ille autem dixit: Nemo potest cognoscere tempus, quod pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem Spiritus sancti superuenientem in vos, & eritis mihi testes apud Hierusalem, & in tota Iudæa & Samaria, & usque in totam terram. Ecce habes ut commemorauit discipulos pollicitationis paternæ, quam ex ore eius audierant de Spiritu sancto venturo. Nunc videamus quando sit missus. Paulò enim post sequitur, & dicit: In illo tempore, quo suppletus est dies Pentecostes, fuerunt omnes eadem animatione simul in vnum: & factus est subito de cælo sonus, tanquam ferretur flatus vehemens, & impleuit eorum illum locum, in quo erant sedentes: & visæ sunt illis linguæ diuise quasi ignis, qui & insedit super vnumquemque illorum. Et impleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui linguis, quomodo spiritus dabat eis pronuntiare. Hierosolymis autem erant habitantes Iudæi homines ex omni natione, quæ est sub cælo. Et cum facta esset vox, collecta est turba, & confusa est: quoniam audiebat vnusquisque suo sermone & suis linguis loquentes eos. Stupebant autem, & mirabantur ad inuicem, dicentes: Nonne omnes qui loquuntur, natione sunt Galilæi? Et quomodo agnoscuimus in illis sermonem in quo nati sumus? Parthi, Medi, Elamitæ, & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Asiam & Phrygiam, & Pamphyliam: Ægyptum & regionem Africæ, quæ est ad Cirenem: & qui aduenerant Romani, & Iudæi, & incolæ & Cretenses, & Arabes, audiebant loquentes illos suis linguis magna Dei. Stupebant autem & hæsitabant ob id quod factum est, dicentes: Quidnam hoc vult esse? Alij autem irridebant, dicentes: Hi musto omnes onerati sunt. Ecce ubi venit Spiritus sanctus? Quid vultis amplius? Si Scripturis credendum est, cur non his potius credam quæ robustissima autoritate firmata sunt: quæ cum ipso Evangelio ubi promissum Spiritum sanctum pariter credimus innotescere populis, & commendari posteris, prædicarique meruerunt? Hos ergo actus Apostolorum Evangelio pari autoritate coniunctos cum lego, inuenio non solum esse promissum illis veris Apostolis Spiritum sanctum, sed etiam tam manifestè missum, vt nullus de hac re locus relinquatur erroribus.

Clarificatio enim Domini nostri Iesu Christi apud homines, resurrectio est à mortuis, & in cælum ascensio, Scriptum est enim in ipso Evangelio Spiritus autem nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus. Si ergo propterea nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus, clarificato Iesu necessariò statim datus est. Et propter ipsam geminam clarificationem, secundum hominem & secundum Deum, bis etiam datus est Spiritus sanctus. Semel postquam resurrexit à mortuis, cum insufflauit in faciem discipulorum, dicens: Accipite Spiritum sanctum. Et iterum, postquam ascendit in cælum, decem diebus transactis, qui numerus perfectione significat: cum septenario numero, quo condita vniuersa consistunt, additur Trinitas conditoris. De quibus rebus inter spirituales viros pie cautèque multa tractantur. Sed ego à proposito non discedam: suscepi enim prius vobiscum sic agere, vt non ego vos doceam, quod superbum forrasse arbitramini, sed tanquam ipse à vobis discere studeam, quod nouem annis non potui. Quapropter habeo quibus literis credam de aduentu Spi-

ritus sancti, quibus in credere si prohibetis, ne temerè credam quod nescio, sic enim soletis monere, multo minus vestris literis credam. Quare aut vestros libros omnes auferte de medio, & disputando pandite veritatem, de qua dubitare non possim: aut tales proferte libros, quibus non mihi cum arrogantia imponatur quod credam, sed exhibeatur sine fraude quod discam. Fortasse, inquis, & hæc epistola talis est. Nolo ergo in eius limine ulterius immorari, interiora videamus. *Hæc sunt, inquit, salubria verba ex peregrini ac vino fonte, quæ qui audierit, & eiusdem primum crediderit, deinde quæ insinuant custodierit, nunquam erit morti obnoxius, verum etiam æterna & gloriosa vita fruetur. Nam profecto beatus est iudicandus, qui hac diuina instructus cognitione fuerit, per quam liberatus in sempiterna vita permanebit.* Et hæc, vt videtis, pollicitatio est; nondum exhibitio veritatis, & vos quoque animaduertere facillimè potestis, isto velamine quolibet errorem fucari posse, vt imperitorum animis per ornata ianuam latenter irrepant. Si enim diceret: Hæc sunt pestifera verba ex venenoso fonte, quæ qui audierit, & eisdem primum crediderit, deinde quæ insinuant custodierit, nunquam erit vitæ restituendus, verum pœnali & ærumnosa morte afficietur. Nam profecto miser est iudicandus, qui hac inferna implicatus imperitia fuerit, per quam demersus in sempiternis cruciatibus permanebit. Si ergo hoc diceret, verum diceret: sed libro huic non solum nullum conciliaret lectorem, sed etiam omnes in quorum manus incidisset, in maxima odia concitaret. Quam ob rem ad consequentia transeamus, nec nos ista decipiant quæ possunt esse bonis & malis, doctis & indoctis verba cõmunia. Quid igitur sequitur? *Pax, inquit, Dei inuisibilis & veritatis notitia sit cum fratribus sanctis & charissimis, qui mandatis credunt celestibus pariter atque deseruiunt.* Ita fit vt dicit. Nam & ista benigna & acceptissima optatio est: tantum meminimus hæc & à bonis doctoribus & à deceptoribus dici posse. Itaque si nulla nisi talia diceret, omnibus legendum & amplectendū esse concederem. Nec illa quæ adhuc sequuntur, improbauerim; adiugit enim: *Sed & dextera luminis tueatur, & eripiat vos ab omni incurratione maligna, atque à laqueis mundi.* Omnino quippe quicquid in huius epistolæ principio scriptum est, donec veniat ad causam, nolo reprehendere, ne in rebus minoribus multum operæ consumamus. Iam ergo euidentissimam pollicitationem hominis videamus. *De eo igitur, inquit, dilectissime frater audisti, de quo mihi significasti, dicens: Nolle te cupere cuiusmodi est natus ad Adæ & Eue, utrum verbo sint prolati, an progenti ex corpore. Respondebitur tibi vt cognuit. Næ de his à plerisque in variis Scripturis relationibusque dissimili modo insertum atque commemoratum est. Quapropter vt veritas istius rei sese habet, ab vniuersis ferè gentibus ignoratur, & ab omnibus qui etiam de hoc diu multumque disputauerunt. Si enim illis super Adæ & Eue generatione prouenisset manifestè cognoscere, nunquam corruptioni & morti subiacerent. Manifestam ergo cognitionem huius rei nobis pollicetur, ne corruptioni ac morti subiiciantur. Et si adhuc parum est, vide quid sequatur. *Necessariò ergo, inquit, plura sunt ante commemoranda, vt ad illud mysterium sine ulla possit dubitatione & ambiguitate perueniri.* Hòc est quod dicebam, sic mihi demonstrari debere veritatè, vt ad eam sine vlla ambiguitate perueniam. Quod si ipse non polliceretur, me tamè hoc exigere & flagitare oportebat, vt tanta mercede cognitionis euidentissimæ atque certissimæ ex catholico Christiano quibullibet contradicentibus Manichæi me fieri non puderet. Iam igitur audiamus quid afferat. *Vnde si tibi videtur, inquit, auscultata prius quæ fuerint ante constitutionem mundi, & quo pacto sit prolium**

Exordium epistolæ.

Deo principi.

ad vobis.

cap. xiiii.

ad. i. a. e. l. 1. 4. b. 16. d. 2. 6.

Adam & Eua quomodo nati.

cap. x. i. 7.

agria.

agitatum, vt possis luminis scire gere naturam ac tenebrarum. Iam incredibilia & falsa omnino proposuit. Quis enim credat ante constitutionem mundi proclium vllum fuisse commissum? Et tamè si est credibile, modò nos non credere, sed cognoscere venimus. Nam qui dicit Perfas & Scythas ante multos annos secum bellasse, rem dicit credibilem: eam tamen quomodo audiam vel lectam possumus credere, nõ expertam comprehensamque cognoscere. Cum ergo istum repudiarem, si tale aliquid diceret, non enim ea promissit, quæ cogeret credere, sed quæ possem sine vlla ambiguitate cognoscere: quomodo eum non repudiabo, quando non modò incerta dicit, sed etiam incredibilia? Sed quid si aliquibus rationibus ea perspicua & cognita faciat: Audiamus ergo, si possumus, cum tota patientia & lenitate quod sequitur. *Hæc quippe, inquit, in exordio fuerunt, dua substantiæ à sese diuisæ: & luminis quidem imperium tenebat Deus pater, in sua sancta stirpe perpetuus, in virtute magnificus, natura ipsa verus, æternitate propria exultans, semper continens apud se sapientiam & sensus vitales: per quos etiam duodecim membra luminis sui comprehendit, regni videlicet proprii diuitias affluentes. In vnoquoque autem membrorum eius sunt recondita milia innumerabilium & immeritorum thesaurorum. Ipse verò pater in sua laude præcipuus magnitudine incomprehensibilis, copulata habet sibi beata & gloriosa secula, neque prolixitate aestimanda, cum quibus idem sanctus atque illustris pater & genitor degit: nullo etiam in regnis eius insignibus, aut in idigere aut infirmo constituto. Ita autem fundata sunt eiusdem splendidi secula supra lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam aut moueri aut concuti possint.* Hæc mihi vnde probaturus est, aut hæc ipse vnde cognouit? Noli me terrere paraclæti nomine: primò, quia non credere incognita, sed certa cognoscere accessi, à vobis ipsi factus timidior. Vos enim nostis, temerè credentibus quàm vehementer insultare soleatis: præsertim cum ipse, qui iam cœpit incerta narrare, plenâ ac firmam scientiam paulò antè promiserit. Deinde, quoniam si mihi fides imperanda est, magis me teneat illa Scriptura, vbi lego, venisse Spiritum sanctum, & Apostolos inspirasse, quibus cum Dominus se missurum promiserat. Quapropter aut ea quæ dicis, proba mihi vera esse, vt ostendas quæ non possum credere: aut eum qui dicit, proba mihi Spiritum sanctum esse, vt credam quæ non potes ostendere. Ego namque catholicam fidem profiteor, & per illam me ad certam scientiam peruenturum præsumo: tu verò, qui fidem meam labefactare conaris, certam scientiam trade, si potes: vt id quod credidi, temerè me credidisse conuincas. Duo sunt quæ mihi profers: vnum, cum dicis Spiritum sanctum esse qui loquitur: & alterum, cum dicis manifesta esse quæ loquitur. Vtrumque abs te sine vlla dubitatione cognoscere debui: sed non sum avarus: vnum horum doce. Ostende hunc esse Spiritum sanctum, & credam vera esse quæ dicis, etiam si nesciam: aut ostende vera esse quæ dicit, & credam Spiritum sanctum esse, etiam si nesciam. Nunquid æquius aut beneuolentius tecum agi potest? Sed tu nec hoc nec illud vales ostendere. Nihil aliud elegisti, nisi laudare quod credis, & irridere quod credo. Cum igitur etiam ego vicissim laudauero quod credo, & quod credis, irrisero, quid putas nobis esse iudicandū, quidve faciendum, nisi vt eos relinquamus, qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur, qui nos inuitant prius credere, quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante? Et quoniam quæstui vnde mihi probet, nunc quæro vnde ipse

cognouerit. Si dicit sibi à Spiritu sancto esse reuelatū, suamque mentem diuinitus illustratam, vt ea quæ dicit: certa & manifesta cognoscere: ipse significat quid intersit inter cognoscere & credere. Ipse enim cognoscit cui apertissimè ista monstrantur: eis autem, quibus hæc narrat, non cognitionem insinuat, sed credulitatem suadet. Cui quisquis temerè consenserit, Manichæus efficitur: non certa cognoscendo, sed incerta credendo: quales nos imperitos adolescentulos aliquando decepit. Debuit ergo nõ nobis polliceri scientiam, neque manifestam cognitionem, neque ad id quod queritur, sine vlla ambiguitate peruenionem, sed dicere potius sibi ista esse monstrata: illos autem quibus narratur credere sibi debere quæ nesciunt. Sed si hoc diceret, quis non ei responderet: Si ergo incognita crediturus sum, cur non ea potius credam, quæ iam consensione doctorum indoctorumque celebrantur, & per omnes populos grauissima autoritate firmata sunt? Hoc ille timens ne sibi diceretur, offundit nebulas imperitis: primum pollicens rerum certarum cognitionem, & postea incertarum imperans fidem. Cui tamè si hoc dicatur, vt saltè vel sibi hæc doceat esse monstrata, similiter deficit, & hæc quoque vt credamus iubet. Quis ferat tantam fallaciam tantamque superbiam? Quid si non solum incerta, sed etiam falsa esse quæ dicit, Deo & Domino nostro mihi opitulante monstrauero? Quid infelicius ista superstitione inueniri potest, quæ non modò non exhibet scientiam quam promittit atque veritatem, sed ea dicit quæ vehementer sunt scientiæ veritati que contraria? Quod in sequentibus manifestius apparebit. Ita enim dicit: *Iuxta vnã verò partem ac latius illustris illius ac sancta terra, erat tenebrarum terra profunda & immensa magnitudine, in qua habitant ignea corpora, genera scilicet pestifera. Hinc infinita tenebræ, ex eadem manantes natura inestimabiles cum propriis fortibus, vltra quas erant aque canosa & turbida cum suis inhabitatoribus, quarum interius venti horribiles ac vehementes cum suo principe & genitoribus. Rursum regio ignea & corruptibilis cum suis ducibus & nationibus. Pari more introrsum gens caliginis ac sumi plena, in qua morabatur immanis princeps omnium & dux, habens circa se innumerabiles principes, quorum omnium ipse erat mens atque origo, hæc fuerunt natura quinque terra pestifera.* Si æreum vel etiam æthereum corpus diceret esse naturam Dei; profecto irrideretur ab omnibus, qui sapientiæ veritatque naturam per nulla locorum spatia distentam atque diffusam, sine mole magna & magnificam, nec in parte minorem; & in parte maiorem, sed per omnia æqualem summo patri, nec aliud habentem hic, & aliud alibi, sed vbi que integram, vbi que presentem qualicunq; acie serenioris mentis intueti valent.

Sed quid dicam de veritate atque sapientia, quæ omnes animæ potentias superat, cum ipsius animæ natura quæ mutabilis inuenitur, nullo modo locorum spatia mole sua occupet? Quicquid enim qualibet crassitudine distenditur, non potest nisi minti per partem habendo aliud hic, & aliud alibi. Minor est enim digitus quàm tota manus: & minor est digitus vnus quàm duo, & alibi est iste digitus, alibi ille, alibi cætera manus. Quod non solum in mobilibus corporum articulis videmus, sed etiam terræ pars ista non est ibi vbi illa, quia suum locum quæque obtinet: & pars humoris minor minore, & maior maiore loco est, & alia pars est circa fundum, alia circa oras poculi. Similiter aëris partes suos quæque implent locos, nec fieri potest vt aër quo impletur hæc domus, simul secum in eadem domo habere possit etiam illum aërem quem vicini habent: lucisque ipsius alia pars infunditur per hanc fenestram, alia per aliam, & maior per maiorem, per minorem autem minor. Nec omnino potest esse

cap. xv.

Deum loco includi Manichæus.

cap. xvi.

aliquid

aliquod corpus, siue cæleste siue terrestre, siue aëreum, siue humidum, quod non minus sit in parte quam in toto, neque villo modo possit in loco huius partis simul habere aliam partem: sed aliud hic & aliud alibi habens per quælibet spatia locorum distanti & diuidua, vel potius, vt ita dicam, seculi mole distenditur: Animæ verò natura, etiam si non illa eius potentia consideretur qua intelligit veritatem; sed illa inferior qua continet corpus & sentit in corpore; nullo modo inuenitur locorum spatii aliqua mole distendi. Nam singulis sui corporis particulis tota præsto est, cum tota sentit in singulis: nec minor est pars eius in digito, & maior in brachio, sicut ipse digitus brachio minor est: sed vbi que tanta, quia vbi que tota est. Cum enim tangitur digitus, non per totum corpus sentit, & tamē tota sentit. Toram enim tactus ille non latet, quod non fieret, nisi tota præstō esset. Nec sic tota præstō est, cum tangitur digitus, & sentit in digito, vt cæterum deferat corpus, & sese ad vnū illum locū in quo sentit agglomeret. Sed cum tota sentit in digito manus, si alius locus tangatur in pede, nec ibi definit tota sentire: atque ita in singulis distantibus locis tota simul adest, non vnum deferens vt in altero tota sit, neque ita vtrumque tenens vt aliam partem hic habeat, & alibi aliam: sed sufficiens exhibere se singulis locis simul totam, quoniam tota sentit in singulis, satis ostendit se locorum spatii non teneti. Quod si eius memoriam cogitemus, nō rerum intelligibilium, sed harum corporearū quam & bestię habere sentiuntur: nam & per loca nota sine errore iumenta pergunt, & cubacula sua bestię repetunt, & canes dominorum suorum corpora recognoscunt, & dormientes plerumque murmurant, & in latratum aliquando erumpunt, quod nullo modo possent nisi in earum memoria visarum rerum vel per corpus vtrumque sensarum versarentur imagines: quis dignè cogitet, vbi capiantur istę imagines, vbi gestentur, vel vbi formētur? Si enim non possent esse maiores quam nostri corporis quantitas tenet, diceret forte aliquis, intra ipsa sui corporis spatia quibus & illa concluditur, has imagines animā figurare atque seruare. Nunc verò cum per exigua terrę partem occupet corpus, immensarum regionū & cæli ac terrę imagines animus voluit, quibus cæteruatum discedentibus ac succedentibus non sit angustus: atque hinc se ostendit non diffusum esse per locos, quia maximorum locorum imaginibus non quasi capitur, sed potius eas capit: non sinu aliquo, sed vi potentiaque ineffabili, qua licet eis & addere quodlibet & detrahare, & in angustum eas contrahere, & per immensa expandere, & ordinare vt velit, & perturbare, & multiplicare, & ad paucitatem singularitatemve redigere. Quid iam de illa loquar potentia, qua intelligitur veritas, qua istis ipsis quæ de corporis sensu hausta figurantur, imaginibus sese pro veritate opponentibus magna viuacitate resistitur? Qua videtur aliam, verbi gratia, verā esse Carthaginē, aliam quam cogitans fingit, & pro suo arbitrio tota facilitate cōmutat: ex eadem facilitate innumerabiles venire mundos, in quibus Epicuri cogitatio innumerabiliter peregrinata est. Et ne multa conseret, ex eadem venire facilitate istam terram lucis per spatia infinita diffusam, & quinque antra gentis tenebrarum cum habitatoribus suis, in quibus Manichæi phantasmata veritatis sibi nomen ausa sunt vsurpare. Quid ergo est ista potentia quæ hæc discernit? Quæ profecto quantacunque sit, & his omnibus maior est, & sine vlla tali rerum imaginatione cogitatur. Huic inueni spatia, si potes, hanc diffuse per locos, hanc infinitæ molis tumore distende. Profecto si bene cogitas, nō potes. Quicquid enim tibi tale occurrerit, iudicās ipsa cogitatione secari posse per partes, facisque

Imaginatio
in brutis.
CAP. XVII.

Dei nulla est
imaginatio.
CAP. XVII.

ibi aliam partem minorē, aliam maiorem quantum placet. Illud autem ipsum quo ista iudicās, cernis esse supra ista, non loci altitudine, sed potentia dignitate. Quare animam si totiens mutabilem, siue variā voluntatū turba siue affectibus pro rerum copia vel inopia sese fluctentibus, siue ipsis innumerabilibus ludis phantasmatum, siue obliuione & memoria, siue doctrina & imperitia. Si ergo animam, vt dixi, his atque huiusmodi motionibus totiens mutabilem, sentis nō diffundi extendique per locos, sed omnia talia spatia potentia viuacitate superare: quid de ipso Deo cogitandum aut existimandum est, qui supra omnes rationales mentes inconcussus atque incommutabilis manens, tribuit quod cuique tribuendum est. Quem facilius eloqui audeat anima quam videre: & quem tanto minus eloquitur, quāto sincerius videre poterit. Qui tamen si, vt Manichæorum phantasmata perstreperunt, locorum ex vna parte determinato, ex aliis immenso spatio tenderetur, quantalibet in eo particula & innumetabilia frustra essent, alia maiora, alia minora pro cogitantis arbitrio mentirentur: vt bipedalis in eo, verbi gratia, pars octo partibus minor esset quā decempedalis. Id enim necesse est contingat omnibus naturis, quæ per talia spatia diffusa vbi que tota esse non possunt, quod in ipsa anima non inuenitur, sed ab eis qui considerare hæc non valent, deformiter de illa & turpiter creditur. Veruntamen cum carnalibus animis fortasse non sic agendum est, sed descendendum est potius ad eorum cogitationes, qui naturam incorpoream & spiritalem cogitatio potius sequi, vel non audent, vel nondum valent: ita vt nec ipsam cogitationem suam eadem cogitatione considerent, & inueniant eam locorum spatia de ipsis locorum spatii iudicantem. Descendamus ergo ad eorum sensus, & queramus ab eis, iuxta quam partē & iuxta quod latus, sicut Manichæus dicit, illustris illius ac sanctæ terræ erat tenebrarum terra. Dicit enim iuxta vnā partem ac latus, nec dicit quam partem vel quod latus, dextrum an sinistrum. Sed quodlibet eligant, illud certè manifestum est, non dici vnū latus, nisi vbi est & alterum latus. Vbi autem vel tria vel plura sunt latera, aut figuræ ambitus intelligitur vndique terminatus, aut si ex aliqua parte in immensum patet, ex iis tamen quæ latera dicuntur, necesse est finiat. Dicant ergo, ex alio latere, vel ex aliis lateribus, quid adiungebatur terræ lucis, si ex vno latere erat gens tenebrarū? Non dicunt. Sed cum præmuntur vt dicant, infinita dicunt esse alia latera terræ illius quam lucis vocant: id est, per infinita spatia distendi, & nullo sine cohiberi. Nec intelligunt iam non esse latera, quod quibusuis tardis etiam ingenii apertissimum est. Tunc enim essent latera si finibus suis terminarentur. Quid ad me, inquit, si non sunt latera? Sed cum dicerēs, iuxta vnā partem ac latus, aliam quoque partem siue partes, vel aliud latus siue latera cogebas intelligi. Nam si vnum tantum latus erat, tantum iuxta latus dici debuit, non iuxta vnū latus. Sicut in corpore nostro dicimus esse aliquid iuxta vnū oculum, quia est alter oculus: aut iuxta vnā maxillam, quia est altera. Si autem dicamus iuxta vnū nasum, aut iuxta vnū vmbilicum, cum alius non sit, a doctis, & ab indoctis ridebimur. Sed non te verbis premo. Fortasse enim vnum quasi vnicum appellare voluisti. Quid ergo erat iuxta illud latus terrę, quam illustrē ac sanctam vocas? Terra, inquis, tenebrarum. Quid de ista terra saltem concedis, quod corporea erat? Necesse est te hoc dicere, quando quidem omnia corpora inde afferis originem ducere. Quid ergo quæro, quamuis tardi, quamuis carnales homines, nec hoc quidem aliquando animaduertitis, quod lateribus sibi iungi vtraque ista terra non possit, nisi

Dei immensitas
CAP. XIX.

Deum finem
Manichæo.
CAP. XX.

Dei immensitas
de duplici
terra.
CAP. XXII.

nisi esset vtraque corporea? Cur ergo nobis dicebatur a nescio qua cæcitate perueris, tenebrarum tantum terram fuisse vel esse corpoream: illam verò quæ terra luminis diceretur, incorpoream & spiritalem credi oportere? Expergiscamur aliquando homines boni, & saltem admoniti quod facillimum est attendamus, duas terras sibi lateribus non posse coniungi, nisi vtraque sit corpus. Aut si ad ista grossi etiam & tardi sitis, quæro vtrum & ipsa terra tenebrarum vnum latus habuerit, & cætera infinita, sicut terra lucis? Non ita credunt, timent enim ne Deo videatur equalis. Dicunt ergo illam per profundum immensam, & per longum sursum versus, aut supra illam spatia infinita inauitatis affirmat. Et ne ipsa vel simplicum, terra autē luminis duplum tenere videatur, angustant eam à duobus etiam lateribus. Tanquam si vnus panis: sic enim quod dicitur facilius videri potest, in quadras quatuor decussatim formeretur, in quibus tres sint candidæ, vnā nigra: modò de tribus candidis tolle distinctionem, & fac illas & sursum versus & deorsum versus, & vndique retrò infinitas: sic ab eis esse creditur terra lucis. Illam verò nigram quadram fac deorsum versus, & retrò infinitam, supra se autē immensam inanitatem habere. Sic opinantur terram tenebrarum, sic ab eis esse creditur. Sic hæc nimis attentis & studiosè inquirentibus quasi secreta demōstrant. Veruntamen si ita est, apparet terram tenebrarum à terra lucis duobus lateribus tangi. Et vti que si duobus tangitur, duobus etiam tangit, certè iuxta vnū latus erat terra tenebrarum. Deinde quam fœda figura lucis apparet, tanquam fissa vngula, nigro quodam cuneo subter arctato, illac tantum finita qua finditur, hians etiam & patens desuper interposito inani quicquid à superficie terræ tenebrarum sursum versus immensum est: quàm deinde melior ipsius terræ tenebrarum figura ostenditur. Siquidem illa findit, hæc finditur; illa inferitur, hæc interpatet: illa in se nulli inanitati dat locum, hæc ab inferiori tantum parte laxa non est, quā hostili cuneo subimpletur. Indocti ergo homines & avari cum maiorem honorem tribuunt multitudinī partium quàm vnitati, vt lates partes darēt terræ lucis, tres deorsum versus, tres sursum versus, maluerunt penetrari terram lucis quàm penetrare. Tali enim figura etli commixta negant, penetratam tamen negare non possunt. Confer nunc non spiritales catholicæ fidei viros, in quibus quantum in hac vita animus potest cernit substantiam naturamque diuinam nullis locorum spatii tendi, nullis lineamentorum dimensionibus figurari: sed confer carnales & paruulos nostros, qui solent auditis in allegoria membris quibusdam corporis nostri, velut cum dicuntur oculi Dei, & aures Dei solent Deum sibi libertate phantasmatis corporis humani specie figurare. Hos confer iam illis Manichæis, qui solent istas nugas intentis & curiosis hominibus quasi magna secreta describere. Et considera qui tolerabilius & honestius de Deo sentiant: vtrum ij qui cum forma humana, sua dignitate in suo genere prædita, cogitant, an ij qui eū infinita mole diffusum, non tamen vndique, sed tribus quadris infinitum atque condensum: ex vna verò fissum, patentem, hiantem, laxum superius inanitate, cuneatum inferius terra tenebrarum: vel si ita melius est dicere, apertum superius natura propria, in arctatum inferius aliena. Ecce ego tecum derideo carnales homines, qui nondum possunt spiritalia cogitare, humana forma Deum estimantes. Deride & tu mecum, si potes, eos qui tam deformem turpēque fissuram vel scissuram Dei, tam inaniter supra hiulcam, tam inhonestè infra obturatam, multum miserabili cogitatione imaginantur. Cum hoc etiam interfit quod isti carnales qui humana Deum formā cogitant; si eccle-

De lateribus
signatur
tatum.
CAP. XXII.

Leuissimè
Manichæis
ad partem
magis
CAP. XXII.

August. 10. 6.

siæ catholicæ gremio cōtenti, cum lacte nutriendi sunt, non se in temerariis opinionones præcipitent, sed ibi studium pium querendi nutriant, ibi petant vt accipiant, ibi pulsent, vt eis aperiantur: incipiunt spiritaliter allegorias parabolæque scripturarum intelligere, & paulatim sapere diuinas potentias, congruenter alibi aurium, alibi oculorum, alibi manuum vel pedum, vel etiam alarum atque peninarum, scuti quoque & gladij & galæ cæterarumque talium innumerabilium rerū nomine enunciari. Qua intelligentia quanto magis proficiunt, tanto magis catholici esse firmantur. Manichæi verò quando figuræ illius imaginationem reliquerint, Manichæi esse non poterūt. Hoc enim quasi proprium atque præcipuum authoris sui laudibus tribuunt, quod dicunt illa quæ ab antiquis figuratè in libris de diuinis mysteriis posita sunt, huic qui vltimus venturus erat, soluenda & demonstranda esse seruata. Et propterea post illum iam neminem doctorem diuinitus esse venturum, quia nihil istè per allegorias & figuras dixerit, cum & antiquorum quæ talia fuerat aperiret, & sua enodatè manifesteque monstraret. Nō habent ergo isti interpretationes ad quas reuertantur, cum illis de authore suo legitur. Iuxta vnā verò partem ac latus, illustris illius ac sanctæ terræ, erat tenebrarum terra: quocunque se verterint, necesse est vt phantasmatum suorum miseria coarctati, in scissuras, aut abruptas præcisiones & iuncturas, aut fissuras turpissimas incidant, quas non dicam de incommutabili natura Dei, sed de omni natura incorporea, quamuis mutabili, sicuti est anima, miserrimum est credere. Et tamen si non possem me intendere ad superiora, neque cogitationes meas à falsis imaginationibus quas per sensus corporeos memoria fixas gero, in libertatē ac sinceritatem naturæ spiritualis euoluere: quāto melius humani corporis forma Deum cogitare, quàm illum nigrum cuneum scissuræ inferiori eius affigere superiorē inque vastissimam laxitatem, non inueniens vnde oppilarem, sic immensa inanitate patentem & hiantem relinquerem. Quid ista opinione fecerit? Quid tenebrosius hoc errore dici aut fingi potuit? Deinde volo mihi dicatur, quando lego, Deum patrem, & supra lucidam beatamque terram fundata regna eius, vtrum vnus & eiusdem substantiæ atque naturæ sint, & pater, & regna eius, & terra? Quod si ita est, iam nō quasi aliam naturam, quæ quasi corpus sit Dei, cuneus ille gentis tenebrarum diffundit & penetrat: quod quidem ipsum esset ineffabili deformitate turpissimum: sed ipsam omnino naturam Dei, cuneus ille terræ tenebrarum diffundit & penetrat. Rogo cogitate ista, homines estis. Rogo cogitate ista, & fugite, taliumque phantasmatum sacrilegia dilanatis, si fieri potest, pectoribus, de fide vestra eradicatè atque propellite. An dicturi estis: non vnus eiusdemque naturæ illa tria esse, sed alterius patrem, alterius regna, alterius terram, vt suas naturas atque substantias habeant singula diuersas, excellentiæ gradibus ordinatas? Quod si verum est, non duas, sed quatuor naturas Manichæus prædicare debuerat. Si autem vnā naturam habet pater & regna, terra verò sola diuersam, tres naturæ fuerat prædicanda. Aut si propterea duas dicere maluit, quia terra tenebrarū nō pertinet ad Deū, quæro quomodo ad Deum lucis pertinet terra? Si enim & naturam habet diuersam, & non eam genuit neque fecit, non ad eum pertinet, & in alieno regna eius locata sunt. Aut si propterea pertinet quia vicina est, pertineat & terra tenebrarum, quæ terram lucis non modò vicinitate contingit, sed etiam penetratio- ne dissulcat. Si autem genuit eam, nō eam credi oportet diuersam habere naturam. Quod enim genuit Deus, hoc oportet credi esse quod Deus est, sicut de vnigenito filio in catholica creditur. Itaque ad illam

Cor. 3. 4. 5.

Mat. 7. 4. 7.

De numero
naturarum.
CAP. XXIII.

D i fugien-

fugiendam & detestandam turpitudinem, nos neces-
 sitas reuocat, vt non terram quasi aliam atque diuer-
 sam, sed ipsam Dei naturam niger ille cuneus diffin-
 dat. Quod si non genuit, sed fecit eam Deus, quæro
 vnde fecerit. Si de seipso, quid aliud est quam genuit-
 se? Si de aliena aliqua natura, quæro vtrū bona an ma-
 la. Si bona, erat ergo aliqua natura bona, quæ nõ per-
 tinebat ad Deum, quod nullo modo dicere audebitis.
 Si autem mala, non ergo illa gens tenebrarum sola na-
 tura mala erat. An fortè iam inde assumpserat partem
 aliquam Deus, quam in terrâ lucis conuerteret, & su-
 per illa sua regna stabiliret? De tota ergo id fecisset, vt
 iâ olim mala natura nulla esset. Quod si nõ de aliena
 aliqua substantia fecit terrâ lucis, restat vt eam de ni-
 hilo fecerit. Quare si vobis iam persuaderetur posse
 aliquid boni omnipotentem Deum de nihilo facere,
 venite in catholicam, & discite omnes naturas quas
 fecit Deus & condidit, excellentiâ gradibus ordinâs
 à summis vsque ad infimas, omnes bonas, sed alias aliis
 esse potiores: cæsq; factas esse de nihilo, cū Deus arti-
 fex per sapienciâ suam potentialiter, vt ita dicâ, opera-
 retur, vt possit esse quod non erat: & inquantū esset,
 bonū esset, inquantū autē deficeret, se nõ de Deo geni-
 tū, sed ab ipso de nihilo factū ostenderet. Quid enim
 vos teneat, si consideretis, non inuenietis: cum terram
 luminis quam describitis, neque hoc esse quod Deus
 est possitis dicere, ne ipsam Dei naturam fœditas qua-
 dre illius inarctet: neque de illo genitam, ne nihilomi-
 nus hoc quod Deus est cogatur intelligi, & ad eandē
 deformitatem redeat: nec alienam ab illo, ne in alieno
 regna eum posuisse, & non duas, sed tres naturas
 dicere vigeamini: neque ab eodem de aliena factam
 substantiâ, ne aut bonum aliud fuerit præter Deum,
 aut malum præter gentem tenebrarum. Remanet igitur
 vobis, vt de nihilo terram luminis Deum fecisse fateamini:
 & non vultis credere. Quod si aliquid mag-
 nū bonū, quod tamē illo ipso esset inferius, Deus ex
 nihilo facere potuit: potuit etiam, quia bonus est, &
 nulli bono inuidet, facere alterum bonum, quod illo
 priore esset inferius: potuit & tertium, cui secundum
 præponeretur, & deinde vsque ad infimum bonum
 naturarum factarum ordinem ducere, donec vniuer-
 sitas earum, nõ numero indefinito incerta diffunderet,
 sed certo terminata consisteret. Aut si nec de nihilo
 istam luminis terram Deum fecisse vultis fateri, non
 erit exitus quo tantas turpitudines & tam sacrilegas
 opiniones euadatis. Aut videte certè, quoniam liberū
 est carnali cogitationi phantasmata qualia libuerit o-
 pinari, ne fortè possitis aliam formam quamcunque
 huic coniunctiōi duarum terrarum inuenire: ne tam
 detestabilis & auersanda rerum facies animo occur-
 rat, terram scilicet Dei, siue sit eiusdem naturæ cuius
 est Deus, siue diuersa in qua tamen Dei regna funda-
 ta sint, ita ingenti mole per immensum iacere, vt per
 infinitum porrectis & apertis membris iaceat: quibus
 fœdissimè atque turpissimè ab inferiori parte recipiat
 etiam ipsum immensæ magnitudinis inarctatum illū
 cuneum terræ tenebrarum. Sed quicquid aliud inue-
 neritis figuræ qua duæ istæ terræ sibi coniungantur,
 delere profectò Manichæi literas non potestis: non dico
 alias quibus expressus ista descripsit: fortassis enim
 quia paucioribus notæ sunt, minus periculi habere vi-
 deantur: sed istas ipsas de quibus nunc agitur, epistolæ
 fundamētū, quæ esse omnibus qui apud vos illuminati
 vocantur, solet ferè notissima. Hic quippe ita scri-
 bitur: *Iuxta vnam verò partem ac latus illius illustris ac
 sanctæ terræ, erat tenebrarum terra profunda & immensa
 magnitudine.* Quid expectamus amplius? Tene-
 mus enim quod iuxta latus erat. Quomolibet iam
 fingite figuras, & qualia liber lineamenta describe-
 re, moles certè illa immensæ terræ tenebrarum, aut recto

Ordo bonum
 ab vno Deo.
 CAP. XXV.

Terrarum
 coniunctio.
 CAP. XXV.
 52.

latere adiungebatur t. a. lucis, aut curuo, aut tortuo-
 so. Sed si tortuoso, & illa sancta terra tortuosum ha-
 bet latus: nam si ipsa rectum habeat latus, & tortuoso
 huius latere tangitur, interpatent cauernæ quædã pro-
 fundæ per infinitū inanes, nec supra terrâ tanta tene-
 brarū inanitas erat, sicut audire solebam. Quod si ita
 est, quæto meli⁹ erat vt se aliquato longius terra lumi-
 nis remoueret, atq; illa inanitas tãta interesset, ne om-
 nino posset à tenebrarum terra ex vlla parte contingi:
 immò etiam tantum spatium pateret inanis profun-
 ditatis, vt si qua gentis illius oriretur improbitas, etiã
 si temerè in illam transilire vellent principes tenebra-
 rum, quoniam nec volare possunt corpora, nisi aëre
 corporeo supportentur, per illud inane præcipitati, &
 quia infinitum deorsum versum esset, ad nullum ali-
 quando fundum peruenientes: etiam si semper pos-
 serunt viuere, nunquam tamen dum deorsum semper
 feruntur, possent nocere. Si autem curuo latere adit-
 gebatur, terra quoque lucis curuo eam sinu deforma-
 ter recipiebat. Aut si introrsus ista quasi speciei theatri
 curua erat, curuam terræ luminis partē tali sinu rece-
 ptam, non minus deformi copulatione amplecteba-
 tur. Aut si ista curuum habebat latus, & illa rectum,
 non ex toto eam latere attingebat. Et vtique me-
 lius erat, sicut supra dixi, vt nulla ex parte cõtingeret,
 tantumque inane interesset, vt & iusto intervallo v-
 tramque terram seiungeret, & temerarios improbos
 per infinitum præcipites nihil nocere permitteret.
 Quod si recto latere latus rectum attingebat, non
 video quidem aliqua vel receptacula vel hiatus: sed
 planè video tantam pacem tantamque secum terræ
 vtriusque concordiam, vt maior coniunctio esse non
 possit. Quid enim speciosius, quid conuenientius,
 quam rectum recto ita copulari, vt nulla ex parte sinus
 vel flexus distumpat aut dirimat naturalem ac stabilem
 per infinitum spatium loci, & ab infinita aternitate
 iuncturam? Quæ recta latera vtriusque terræ, etiam
 si interposito inani separarentur, non solum per se ipsa
 pulchra essent, quia tam recta essent: sed interiecto
 quoque intervallo ita sibi congruerent, vt hinc atque
 inde pariles rectitudines etiam sine vlla coniunctio-
 ne, ipsa tamen similitudine conuenirent. Cùm autem
 accedit ista coniunctio, quid concordius ac pacatius
 hac vtraque terra? Quid verò etiam ipsa copulatione
 duorum rectorum laterum pulchrius dici aut cogita-
 ri possit, non inuenio. Quid faciam cum errore
 tanto peruersis & consuetudine implicatis miserimis
 animis? Non enim sciunt isti homines quid loquan-
 tur cùm hæc loquuntur. Non enim attendunt. Rogo,
 nemo enim vos vrget, nemo in certamen premit, ne-
 mo præteritis insultat erroribus, nisi qui diuinâ mi-
 sericordiam expertus nõ est, vt careret erroribus, tantū
 id agamus vt aliquando finiantur. Intuemini paululū
 sine animositate & amaritudine. Omnes homines su-
 mus: nõ vos, sed errores & falsitates odimus. Quæso in-
 tuemini paululū. Deus misericordiarū adiuua intuen-
 tes, & verum quærentibus interius lumen accende.
 Quid enim intelligimus, si non intelligimus rectum
 melius esse quam prauum? Quæro ergo à vobis, si pla-
 cidè modestè accipitis, rectū latus terræ tenebra-
 rum, quod recto lateri terræ lucis adiungitur, si quis-
 piam deprauaret, nullam ne illi pulchritudinem ad-
 meret? Necessè est fateamini, si latrare nolitis, non
 solum & si deprauetur pulchritudine auferri, sed eam
 etiam pulchritudinem quam cum recto latere terræ
 luminis potuit habere communem. Hanc ergo aufe-
 rens, & de recto prauum faciens, vt discordaret quod
 concordabat, & abhorreret quod congruebat, nun-
 quid aliquam inde auferret substantiam? Sic ergo dis-
 cite, non substantiam malum esse, sed sicut in corpo-
 re commutatione formæ in deterius, amitti speciē vel
 potius

Ex rectitudi-
 ne latorum
 concludit bo-
 niatem crea-
 turarū ad Deo.
 CAP. XXV.
 53.

potius inuui, & scedum dii quod pulchrum antea
 dicebatur, & displicere corpus quod antea placuerat:
 Sic in animo rectæ voluntatis decus, quo pie iustè que
 viuunt, commutatã in deterius voluntate deprauari,
 quo peccatò effici ahiimath miseram, quæ honestate
 rectæ voluntatis beatitatem obtinebat, nulla addita
 detractaue substantiã. Deinde etiam illud cogitare,
 quia etsi concedamus aliis causis latus terræ tenebra-
 rum malum esse; quòd obscurum, quod tenebrosum,
 vel si quid aliud dici potest, non tamen in eo quod re-
 ctum est, malum est. Sicut ergo concedo in eius colo-
 re esse aliquid mali, sic necesse est & vobis concedatis
 esse in eius rectitudine aliquid boni. Nefas est itaque
 hoc quantumque bonū est, alienare ab artifice Deo,
 à quo esse omne bonum quod in quacunque natura
 est, nisi credamus, perniciosissimè estiamus. Quomo-
 do ergo ille & summum malum esse dicit hanc ter-
 ram, in cuius lateris rectitudine inuenio quantum ad
 corpus attinet, non paræ pulchritudinis bonum: &
 ab omnipotente atque optimo Deo eam vult esse pe-
 nitus alienam, cùm id ipsum bonum quod in illa in-
 uenimus, cui alij tribuendum sit, nisi auctori bono-
 rum omnium, non inueniamus? Sed malum erat; in-
 quit, etiam illud latus. Puta malum esse, deterius esset
 certè si non rectum, sed distortum esset. Quomodo
 igitur est summum malum quò potest aliquid cogi-
 tari deterius? Deinde necesse est aliquid boni sit, quo
 carendò sit res quæcūque deterior. Carendo autem
 rectitudine fieret latus illud deterius. Inest ergo illi
 boni aliquid rectitudo. Et nunquam mihi dicis, vnde
 inest, nisi ad eum te contuleris, à quo siue magna siue
 parua, omnia tamen bona esse fateamur. Sed iam à la-
 teris huius cõsideratione transeamus ad alia. *Habi-
 tabant, inquit, in illa terra ignea corpora: genera scilicet
 pestifera:* Cùm dicit, habitabant: animata vtique at-
 que viuientia vult intelligi. Sed ne de verbo calūniari
 velle videamur, atteudamus istos omnes habitatores
 terræ illius, quemadmodum in quinque genera viuã
 distribuât. *Hic infinitè, inquit, tenebræ ex eadem man-
 des natura inestimabiles cum propriis fœtibus, ultra quas
 erant aque cænosæ ac turbida cū suis inductoribus: qua-
 rum interius venti horribiles & vehemētes cum suo prin-
 cipe & genitoribus. Rursum regio ignea & corruptibilis
 cum suis ducibus & nationibus: pari more introrsum
 gens caliginis ac fumi plena, in qua morabatur immanis
 princeps & omnium dux, habens circa se innumerales
 principes; quorum omnium ipse erat mens & origo, hec
 fuerunt nature quinque terre pestifera.* Animaduerti-
 mus quinque naturas quasi partes vnius nature, quam
 vocat terram pestiferam. Hæc sunt autem: tenebræ,
 aquæ, venti, ignis, fumus, quas quinque naturas sic or-
 dinat, vt exteriores cæteris sint tenebræ, à quibus hi-
 merare incipit. Intra tenebras aquas constituit, intra
 aquas ventos, intra ventos ignem, intra ignem fu-
 mum. Et habebat istæ quinque naturæ sua quæque
 genera inductorum suorum, quæ nihilominus quin-
 que sunt. Quæro namque vtrum genus vniū habi-
 tantium fuerit in omnibus quinque naturis, an diuer-
 sa genera, sicut naturæ ipsæ diuersæ sunt? Diuersa fu-
 isse respondent, & de aliis libris ita docent, quòd tene-
 bras habitauerit serpētes, aquas natantes, sicut sunt
 pisces: ventos volantes, sicut sunt aues: ignes quadru-
 pedes, sicut sunt equi, leones, & cætera huiusmodi: fu-
 mum bipedes, sicut sunt homines. Quis igitur
 ista ordinauit, quis distribuit atque distinxit, quis nū-
 merum, qualitates, formas, vitam dedit? Hæc enim
 omnia per se ipsa bona sunt, nec inuenitur vnde cui-
 que naturæ nisi ab omnium bonorum Deo auctore
 tribuantur. Nõ enim sicut chaos describere, vel quo-
 quomodo insinuare etiam Poætæ solent, in formem
 quandam materiam sine speciē, sine qualitate, sine

Distinguit
 Manichæus
 quinque na-
 turas terre
 tenebrarum.
 CAP. XXV.
 53.

Ex quinque
 naturis illis
 terra tenebra-
 rum, probat
 Manichæi
 falsitatem.
 CAP. XXV.
 53.

mensura, sine numero & pondere, sine ordine ac di-
 stinctione, confusum nescio quid, atque omnino ex-
 pers omnis qualitatis. Vnde illud quidam doctores
 Græci *ἀνοσιον* vocant. Non ergo sic isti hanc quam vo-
 cant terram tenebrarum insinuare conantur, sed om-
 nino aliter longèque diuersè atque contrariè latus la-
 teci adiungunt atque collinunt: naturas quinque nu-
 merant, distinguunt, ordinant, qualitatis propriis
 enunciant, nec eas desertas ac infœcundas esse per-
 mittunt, sed suis inductoribus complent: eisdem-
 que ipsis formas congruas & suis in habitationibus ac-
 commodas tribuunt, & quod antecellit omnibus vi-
 tam. Hæc tanta bona enumerare, & ab auctore om-
 nijum bonorum Deo aliena esse dicere, hoc est nec in
 rebus agnoscere tantum ordinis bonum, nec in se tan-
 tum erroris malum. *Sed ista, inquit, genera quinque
 illas naturas inhabitantia, seu erant atque pestifera,
 quasi ego in eis fœuitiam pestemque laudauerim.* Ec-
 ce ego tecum vitupero; quæ in illis mala esse crimina-
 ris, lauda tu mecum quæ in illis bona ipse cõmitem o-
 ras: ita videbis bona malis permixta te velle constitue-
 re pro summo & extremo malo. Vitupero ibi tecum
 pestem, lauda ibi mecum salutem. Non enim gene-
 ra illa vel gigni vel nutriri, vel inhabitare terram illam
 sine salute aliqua potuissent. Vitupero ibi tecum te-
 nebras, lauda ibi mecum fecunditatem. Tenebras
 enim dicis inastimabiles, & addis tamen, cum propriis
 fœtibus: quanquã tenebræ non sint corporeæ, totum-
 que hoc nomen lucis absentia est: sicut nuditas, care-
 re vestiti: & inanitas, vacare corporis plenitudine: ac
 propterea tenebræ nihil gignere potuerunt, quamuis
 terra potuissent tenebræ, id est, carens luce, aliquid gi-
 gnere. Sed interim hæc omittamus, scdus aptum
 salutis & quædam concordia numerosa, ordinat atque
 in vilitatem coedificat membra nascentium, sibi inui-
 cem moderationis pace congruentia. Quæ omnia,
 quis non intelligat maiori laude, quam tenebras vitu-
 peratione dignanda? Vitupero ibi tecum eorum tur-
 bidum aquarum; lauda ibi mecum & ipsam speciem
 qualitatemque aquarum, & inductorum natantiū
 membra congruentia, vitam corpus continentem &
 regentem, & omne temperamentum sui generis vali-
 tudini accommodatum: quantumuis estim aquas cæ-
 nosas turbidasque reprobendas, eo tamen quòd tales
 aquas dicis, vt animantia sua possint & gignere & cõ-
 tinere speciem illius qualicumque corporis & parti-
 um similitudinem, qua in vnam formantur pacan-
 turque qualitatem, auferre non potes, quia si abster-
 ris, nullum erit corpus, quæ omnia si es homo, sensis
 esse laudanda. Et quantumuis illorum inductorum
 scilicet, & inter impetus dilacerationes & vasa-
 tiones exaggeres, non eis tamen adimis numerosos
 formarū terminos, quibus sibi singula eorum corpora
 membrorum paritate pacata sunt, & temperamentū
 salutis & moderatæ formæ, partes sui corporis in vni-
 ratem amicitia cõcordia, redigētis: quæ si humano
 sensu intueris, vides plē esse laudanda quam illa vitu-
 peranda quæ displicēt. Vitupero ibi tecum horrore v-
 torum, lauda ibi mecum eorundem ventorum spirabi-
 lem nutriticmque naturam, & speciem corporis, cõ-
 gruentia partium cõtinuati atque diffusi: quibus rebus
 omnibus illos inhabitatores suos poterat & gignere
 & alere; & salubriter continere: eorumque inhabita-
 torum, cum cætera quæ in omnibus animantibus su-
 periori ratione laudata sunt, tum proprie impigros &
 faciles vnde velint & quò velint transitus, & alarum
 in volatu cõcordem nulum & non imparē motum.
 Vitupero ibi tecum corruptionem ignis, lauda ibi
 mecum genitalem ignem & videntem, opportunam-
 que eius temperationem nascentibus, & vt coalesce-
 rent, & vt suis numeris linamētisque perficerentur.

Ostendit, nō
 esse summum
 malum, in-
 quibus dicit
 Manichæus.
 CAP. XXV.
 53.

& ut vitare atque habitare ibi possent: quæ omnia nõ solùm in ignis habitatione; sed in ipsis quoque habitantibus miranda & laudanda esse cognoscis. Vitupero ibi tecum obscuritatem fumi, & immanitatem principis qui in eo, sicut dicitis, morabatur: lauda ibi mecum quod vel in ipso fumo nullam partem inuenis dissimilem cæteris: ex quo in genere suo partium inter se suarum congruentiam modumque custodit, vt quadam vnitate sit quod est: quæ nemo sobrie cõsiderat, & non misabiliter laudat. Quid quod etiã fumo addis vim potentiãque generandi, quando eidem quoque inhabitatores principes tribuis: vt quod hic nunquam vidimus, ibi fumus fecundus sit; & salubrem suis habitatoribus tribuat mansiõnem?

Quod etiã in ipso fumi principe immanitatem solam aduertisti quam vituperas, nõne debuisti attendere cætera quæ te in eius naturæ laudem cogent? Habebat enim animam & corpus, illam viuificantem, hoc vita inspiratum: cum illa regeret, hoc obtemperaret; illa præter, hoc subsequeretur; illa cõrineret, hoc non desuadet: illa moueret in numeros, hoc numerosa membrorum compagine constabiliretur. Nõne te ad laudem mouet in hoc vno principe, vel pax ordinata, vel ordo pacatus? Quod autem de vno dictum est, hoc de cæteris intelligi licet. Sed enim erat in alios seuerus & immanis: non hoc laudo, sed tanta illa quæ non vis attendere. Quæ si vel admonitus intueretur atque considerat quisquis Manichæo temerè credidit, sine dubitatione cognoscit, cum de istis naturis loquitur, de bonis quibusdam se loquit: sed non summis & infabricatis, sicut est Deus vna trinitas, neque de his fabricatis quæ sublimiter ordinata sunt, sicuti sunt angeli, sancti, & beatissime potestates: sed de infimis, & pro sui generis modulo in imo rerum ordinatis bonis: quæ dum comparantur superioribus, vituperandæ ab imperitis existimantur: & dũ consideratur quantum his desit boni, quod illis adest, eiusdem boni absentia mali nomen tenet. Et ego quidem propterea sic de istis naturis disputo, quoniã ea nominantur quæ in hoc mundo nota sunt nobis. Nouimus enim tenebras, aquas, ventos, ignem, fumum: nouimus etiã animalia serpentia, natantia, volantia, quadrupedia, bipedia. In quibus omnibus, exceptis tenebris, quæ, vt dixi, nihil sunt aliud quàm lucis absentia, quæ oculis non videndo discernuntur, sicut silentium auribus non audiendo, non quia tenebræ sunt aliquid, sed quia lux non est: sicut non quia silentium est aliquid, sed quia sonus non est. Exceptis ergo tenebris in hac enumeratione, cæteræ naturæ sunt etiã omnibus notæ: quarum speciem, quia in quantumcumque est, laudabilis & bona est, nemo prudens abalienat ab authore omnium bonorum Deo. Nã ille Manichæus sicut voluit naturas quas hic dicit ordinare in phantasmatis suis, velut in gente tenebrarum, omnino falsus esse conuincitur. Primò, quia tenebræ nihil possunt gignere, vt dictum est. Sed nõ tales, inquit, erant illæ tenebræ, quales hic nosti. Vnde ergo me de illis doces? An forte ram verbosus doctrinæ pollicitator cogis vt credam? Sed fac me credere. Illud tamen scio, quod si non habebant aliquam faciem sicut istæ non habent, nihil generare potuerunt: si autem habebant, meliores erant. Tu autem cum dicitis, non fuisse tales, quasi peiores aliquas credi cupis. Posses dicere etiã silentium, quod sic est auribus vt tenebræ oculis, aliqua ibi susta vel muta animalia genuisse: vt cum tibi diceretur, non esse aliquam naturam silentium: responderes, sed non tale silentium erat quale hic nosti: vt omnino quod velles diceres eis, quos sentiel vt tibi crederent deceptis: quanquam id quod eum induxit, vt in tenebris serpentina nata esse confingeret, in ipsis quidem primordiis nascentium po-

Non statim malum quod minus bonum est. CAPVT XXXI.

Meliora non erit, quia Manichæus non voluit esse summam malum. CAPVT XXXII.

tuit bene animaduerti. Sed sunt serpentes qui rã acutè vident, & sic præsentia lucis exultant, vt grauissimum testimoniũ contra eum dicere videantur. Deinde in aquis natantia facile vult hic dicere, & ad illa transire phantasmata: sic & in ventis volantia, quoniam huius crassioris aeris impulsus in quo aues volant, ventus dicitur. In igne verò quadrupedia, vnde illi fingere in mentè venerit nescio. Et tamè frustra hoc non dixit, sed parum attendit, & errauit nimis. Hanc enim rationem solent reddere, quod quadrupedes edaces sint, & in concubitum multum ferueant. Sed multi homines edacitate sua superant quamlibet quadrupedem, qui certè bipedes sunt, quos non ignis, sed fumi esse filios dicit. Anseribus verò non facile quicquã edacius inuenitur: quos siue in fumo ponat, quia bipedes sunt; siue in aquis, quia natare amat; siue in ventis; quia pennati sunt, & interdum volant: ad ignem certè secundum eius distinctionem non pertinet. Quod autem attinet ad feruorem concubitus, credo eum animaduertisse hinnientes equos, & sæpè morsis frenis raptos in feminas: quod animaduertit dum vult citò scribere, non attendit passerem parietinum, in cuius comparatione quibusdam admittit frigidissimum inuenitur. Bipedes verò in fumo cum ab eis queritur quare ordinauerit, respondent elatum & superbum esse bipedum genus. Hinc enim homines originem trahere dicunt: & quoniam fumus globosus & quasi tumidus in auras erigitur, superbis esse similes non absurdè attenderunt. Quæ animaduersio sufficere debuit ad aliquã similitudinẽ dandã de superbis hominibus, siue allegoriam vel ferendam vel intelligendã: nõ tamè vt ideo bipedes animates in fumo & de fumo nati esse credantur. Nã & in puluere nasci debuerunt, quia sæpè non minore ambitu & elatione surgit in cælum: & in nebulis, quia plerumq; de terra ita exhalantur, vt longè inuentibus incertum etiã faciant, fumusne an illæ sint. Postremò cur in aquis & ventis de habitandi patientia ad habitatores ductum est argumentum, quia videmus & natantia in aquis, & volantia in ventis viuere. Ignis verò & fumus non deterruit hominem mentientem, vt puderet eum tales ibi habitatores constituere, quibus nihil constitueretur absurdus: Nam quadrupedem ignis incendit atque corrumpit, & bipedes fumus offocat atque necat. Vel hic certè cogitur fateri, se meliores dicere in gente tenebrarum istas fuisse naturas, vbi vult omnia peiora credi. Siquidẽ ibi gignebat ignis quadrupedẽ & nutrebat, & continebat innoxie vel etiã comodissimè. Similiter & fumus bipedes suos clementissimo sinu editos, non solum sine molestia, sed vitaliter atque indulgenter vsque ad illum principatum educabat & continebat. Ita ostenditur ista mendacia, animaduersione rerum quæ videntur in mundo, minus diligenti minusque solerti, carnali sensu concepta, & phantasmate parturita, & temeritate edita atque conscripta, hæreticorum numerum auxisse. Sed illo genere magis vigendi sunt, vt intelligant si possunt, quam verè in Catholica dicatur, omnium naturarum esse authorem Deum, quo de genere superius agebam cum dicerem; Vitupero tecum pestem, cæcitatẽ, cõnostatẽ turbidam, horribilem vchementiam, corruptibilitatẽ, immanitatẽ principũ, & his similia. Lauda tu mecum speciem, distinctionem, ordinationem, pacem, vnitatem formarum, membrorum congruentias, & numerosas paritates, vitalia spiramenta & nutrimenta, temperamentum salutis, regimen & moderamen animarum, famulatusque corporum, similitudinem concordiamque partium in singulis naturis, vel quæ habitabant, vel quæ habitabantur, & cætera huiusmodi. Sic enim intelligent, si tamè sine pertinacia velint attendere, iam & bona & mala se miscere cum

Malum esse, natura accidit. CAPVT XXXIII.

cum loquuntur de illa terra, vbi solum & summum malũ fuisse crediderunt. Itaq; si tollantur illa quæ mala enumerata sunt, bona illa quæ laudata sunt, sine vlla vituperatione remanere, si autem bona ipsa tollantur, nullam remanere naturam: ex quo iam videri qui potest videre, omnem naturam, in quantum natura est, bonũ esse; quia ex vna eademque re in qua & ego quod laudarem, & ille quod vituperaret inuenit, si tollantur ea quæ bona sunt, natura nulla erit: si autem tollantur ea quæ displicent, incorrupta natura remanebit. Tolle aquis vt nõ sint cœnosæ & turbidæ, remanent aquæ puræ atq; tranquillæ: tolle de aquis partium cõcordiam, nõ erit aquæ. Sic ergo malo illo adempto, manet natura purgatio: bono autem detracto, non manet vlla natura. Hoc ibi facit naturam quod bonum habet: quod autem malum, non natura sed contra naturam est. Tolle de ventis horrorem & nimium imperum qui tibi displicet, pores cogitare ventos lenes atque moderatos. Tolle de ventis partium similitudinem, qua eorum corpus in vnitatem continuatur, & sibi pacatur vt corpus sit, nulla suberit naturam quam cogites. Longum est cætera persequi, sed manifestum est eis qui nullo studio partium iudicant, cum istæ naturæ commemorantur, adiungi eis quædam quibus displiceant, quæ cum detrahimus naturæ meliores manent. Vnde intelligitur eas in quantum naturæ sunt, bonas esse: quia cum eis vicissim omniẽ quod bonum habent detraxeris, naturæ nullæ erunt. Animaduertite etiã qui rectè vultis iudicare, illum quoque principem immanem: cui si auferatur immanitas, attendite quanta laudabilia remanebunt. Compago corporis, membrorũ hinc atque inde congruentia, formæ vnitas & pax contextarũ inter se partium, animæ regentis ac vegetantis, famulantisque & vegetati corporis ordo & dispositio. Quæ omnia bona si auferantur, & si qua forte minus enumeravi, nulla prorsus natura subsistit. Sed fortasse dicetis, illa mala de talibus naturis nõ posse auferri, & ideo naturalia debere accipi. Non nũc queritur quid possit, vel non possit auferri: sed certè nõ parũ lumen est ad intelligendũ, omnes naturas, in quantum naturæ sunt, bonas esse, quod sine illis malis cogitari bona illa possint: sine bonis autem illis nulla natura cogitari potest. Nam pace autem continuatarum partium, nulla species corporis animo occurrit, aut vilo modo sentiri potest: ac per hoc nec illa aquæ cœnosæ sine isto bono esse potuerunt, quo bono siebat, vt aliqua natura corporea possit esse. Nã quod dicitis, quod illa mala de naturis talibus non possunt auferri: respondetur, quod & illa bona de naturis talibus non possunt auferri. Cur ergo istas res propter mala quæ auferri non possunt arbitrãmini, mala naturalia vocare vultis: propter bona verò quæ auferri non possunt conuincimini, bona naturalia vocare non vultis? Restat vt queratis (nam ipsa solet esse vox vltima) vnde sint illa mala quæ mihi quoque displicere dicebam. Respondebo fortasse, si vos prius dixeritis, vnde sint illa bona quæ vos quoque laudare cogimini, si absurdissimi cordis esse non vultis. Sed quid ego istud queram, cum vtrique fateamur, omnia quæcumque & quantumcumque bona sunt, ab vno Deo esse, qui summè bonus est? Resistite ergo vobis ipsi Manichæo, qui tot & tanta bona quæ commemorauimus iustèque laudauimus, pacem cõcordiamque partium in vnaquaque natura salutem valentiamque animantium, & cætera quæ repetere iam piget, ita in terra cõmenticia tenebrarum esse arbitratus est, vt ab illo Deo quem bonorum omnium fatetur authorem; alienare conaretur. Non enim ea bona vidit; dum hoc solum attendit quod displiceret: tanquam si quisquam leonis fremitu

August. 10. 6.

exterritus, & cum intuens trahentem ac dilaniantem pecorum aut hominum corpora quæcumque apprehendisset, puerili quadam infirmitate animi tantò timore percelleretur, vt solam feritatem leonis intuens atque sæuitiam, cætera eius negligens omnino atque præteriens naturam illius animantis, non tantum malum, sed magnum etiã malum esse clamaret, tantò scilicet exaggeratus, quanto timidus. At si edomita feritate dulcem leonem mansuetumque videret, præsertim si nunquam antea fuisset de illa bestia territus, tunc vacaret securo atque intrepido leonis pulchritudinem considerare atque laudare. De quo ego nihil dicam nisi quod ad rem maximè pertinet, fieri posse vt aliqua natura offendant ex aliquo, & in rotum nascatur odium: cum manifestum sit multo meliorem esse speciem veræ ac viuæ bestia, etiam cum terret in syluis, quàm imitata atque simulata cum in pariete picta laudatur. Hoc ergo errore ille nos non decipiat, nec cæcos faciat ad considerandas naturarũ species, cum quædam in eis ita reprehendit, vt omni ex parte cogat displicere quod omni ex parte reprehendere nõ potest; atque hoc modo animum ad æquum iudicium componentes, quæramus iam vnde sint cum illis bonis mala, quæ me quoque improbatum dicebam. Quod facilius videbimus, si in vnum nomen potuerimus cuncta conferre. Quis enim dubitet totum illud quod dicitur malum, nihil esse aliud quàm corruptionem? Possunt quidem aliis atque aliis vocabulis aliã atq; aliã mala nominari, sed quod omnium rerum malum sit, in quibus mali aliquid animaduerti potest, corruptio est. Sed corruptio peritæ animæ imperitia vocatur, corruptio prudentis imprudencia; corruptio iustæ iniustitia, corruptio fortis ignauia, corruptio quietis atq; tranquillitatis cupiditas vel metus vel tristitia vel iactantia. Deinde in corpore animato, corruptio sanitatis dolor & morbus, corruptio virium lassitudo, corruptio quietis labor. Deinde in ipso corpore corruptio pulchritudinis fœditas, corruptio rectitudinis prauitas, corruptio ordinis pueritas, corruptio integritatis discissio, aut fractura, aut diminutio. Longum est & difficile & harum rerum quas commemoravi, & aliarum innumerabilium omnes corruptiones nominatim enũciare, cum etiam multa quæ dicuntur in corpore, possint & in anima dici, & innumerabilia sunt in quibus propria vocabula corruptio tenent. Veruntamen videre ita facile est nihil nocere corruptione, nisi quod labefaciat naturalem statum, & ideo eam non esse naturam, sed contra naturam. Quod si non inuenitur in rebus malum nisi corruptio, & corruptio non est natura, nulla vtiq; natura malum est. Sed si hoc forte intelligere non valeris, illud attendite quod omne quod corrumpitur bono aliquo minuitur: quia si non corrumpetur, incorruptum esset: si verò etiã nõ possit omnino corrumpi, incorruptibile esset. Necessè est autem vt siue incorruptio siue incorruptibilitas bonum sit, si malum est corruptio: Sed nunc de natura incorruptibili nulla questio est, de his agitur quæ possunt corrumpi, quæ dum non corrumpuntur, incorrupta dici possunt, incorruptibilia non possunt. Illud enim solum incorruptibile propriè dicitur, quod non tantum non corrumpitur, sed etiam nulla ex parte corrumpi potest: Incorrupta ergo quæcumque sunt, & tamen corrumpi possunt, cum corrumpi ceperint, eò ipso bono minuuntur quo incorrupta erant: & magno quidẽ bono, quia magnum malum est corruptio: & quamdiũ in eis augeti corruptio potest, tamdiũ habent bonum quo minuuntur. Quapropter naturæ illæ quas in tenebrarum terra fuisse constringit, aut poterant corrumpi, aut non poterant. Si non poterant, incorruptibiles erant, quo bono superius nihil est. Si poterant, aut

D 4

cor-

es de la brevia del domo de xere?

corrumpebantur, aut non corrumpebantur. Si non A corrumpebantur, incorruptæ erant, quod videmus sine magna laude dici non posse. Si autem corrumpebantur, minuebantur illo tam magno bono. Si minuebantur bono, habebant bonum quo minuerentur. Quod si habebant bonum, non erant naturæ illæ summum malum, & omnis Manichæi fabula falsa est.

Sed quoniam quæsumus quid esset malum, neque hoc naturam, sed contra naturam esse cognouimus, consequenter quærendum est unde sit: quod ille si fecisset, minus fortasse in has tanti erroris angustias laberetur. Præpropere quippe ac præposterè quæsiuit unde esset, quod primo non quæsierat quid esset. Et ideo nullo modo poterant quærenti occurrere nisi vanâ phantasmata, quibus difficile animus carnalibus sensibus multum passus exiuit. Dicit ergo aliquis, non iam certare, sed non errare desiderans: unde est ista corruptio quod quasi generale malum rerum bonarum, sed tamen corruptibile esse comperimus?

Qui talis quærit, eisdem inueniet magno ardore verum petens, & constanti perseverantia piè pulsans. Per homines enim commemoratio aliqua virtutibus bonorum fieri potest. Docet autem vnus verus magister, ipsa incorruptibilis veritas, solus magister interior: qui etiam exterior factus est, vt nos ab exterioribus ad interiora reuocaret, & formam serui accipiens, vt eius subtilitas surgentibus innotesceret, iacētibus humilis apparere dignatus est. In eius nomine supplices simus, & per eum misericordiam patris implorantes ista quæramus. Primum enim breuissimè responderi potest quærentibus unde corruptio est, cum dicitur, Ex eo quod hæc naturæ quæ corrumpi possunt, non de Deo genitæ, sed ab eo de nihilo factæ sunt: quas quoniam bonas ratio superior demonstrauit, nemo potest rectè dicere, non Deum bona fecisse. Si autem dixerit summè bona fecisse, oportet intelligat summum bonum ipsum esse qui fecit hæc bona. Quid mali, inquis, fieret, si & ista fierent summè bona? Et tamen si quis ex nobis quæreret accepto & credito Deo patre summo bono, si esset aliud summè bonum, unde esse piè nobis videretur, nullo modo rectè responderemus, nisi de Deo patre qui summè bonus est. Quod ergo de illo est, meminimus natum de illo esse, non ab eo factum de nihilo, & ideo & hoc summè, id est incorruptibiliter bonum esse: videmusque iniuste flagitari, vt tam summè bona sint quæ fecit de nihilo, quam summè bonus est quem de se genuit: quem nisi vnum genuisset, non id quod ipse est genuisset, quia ipse vnus est. Quapropter de vnico quidem filio per quem facta sunt omnia bona de nihilo, imperitè atque impiè fratres queruntur, nisi ex eo quod in homine apparere dignatus est. Nam ideo & vnigenitus in Scripturis & primogenitus dicitur.

Vnigenitus à patre, primogenitus ex mortuis. Et vidimus, inquit, gloriam eius tanquã vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritate. Et Paulus dicit, Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quod si dixerimus, non iam esse ista bona quæ de nihilo facta sunt, sed tantummodo Dei naturam bonam esse, inuidemus tantis bonis, & vox impia est, iniuriam putare, non hoc esse quod Deus est, & ideo nolle esse aliquod bonum, quoniam ei præponitur Deus. Quæso patere naturam animæ rationalis aliquanto minus esse quàm Deus est, & tanto minus, vt post istum te melius aliquid non sit. Patere, inquam, & mitesce illi, ne te adhuc repellat in infima, vbi per angustias pœnales etiã atque etiam bonum quod es vilescat tibi. Superba es in Deum, si indignaris quod te antecedit: & nimis contumeliose de illo sentis, si non ineffabiliter gratularis tam magnum bonum esse te, vt solus sit ille præstantior. Quo constituto atque firmato, illud ne dixeris,

o anima humana: Me solam naturam Deus facere debuit, nollem vt post me aliquid boni fieret. Non enim quod bonum est post Deum, iam debuit esse nouissimum. Et hinc maxime apparet quantam tibi tribuerit dignitatem, quod Deus qui solus tibi naturaliter dominatur, fecit alia bona quibus tu quoque dominareris. Nec mireris quod nunc tibi non omnimodo seruiunt, & te aliquando etiam crucient, quia Dominus tuus maiorem potestatem habet in ea quæ tibi seruiunt, quàm tu in ipsa, tanquam in seruos seruatorum suorum. Quid ergo mirum si tibi peccanti, id est, non obtemperanti Domino tuo, pœnalitã quibus dominaberis effecta sunt. Quid enim tam iustum, & quid iustius Deo? Hoc namque humana naturã in Adam meruit, de quo nunc non est hic disputandi locus: sed tamen dominator iustus & iustus præmiis & iustus supplicis approbatur, beatitate rectè viuentium pœnãque peccantium. Nec tamen sine misericordia derelicta es, quæ certis rerum temporumque mensuris vocaris vt redeas: ita recto moderamine altissimi conditoris, quousque ad bona terrena peruentum est, quæ corrumpuntur & reformantur, vt haberes supplicio mixta solatia, & vt latidares Deum delectata ordine bonorum, & refuges in eum exercitata experimentis malorum. Ita in quantum tibi terrena seruiunt, docent te esse dominam suam: in quantum autem molesta sunt, docent vt seruias Domino tuo.

Quapropter quamuis sit malum corruptio, & quamuis non sit à conditore naturarum, sed ex eo sit, quod de nihilo factæ sunt: tamen etiam ipsa illo regente & gubernante omnia quæ fecit, sic ordinata est, vt non noceat, nisi naturis infimis ad supplicium damnatorum, & exercitationem admonitionemque redeuntium, vt inherendo Deo incorruptibili maneant incorrupti, quod vnum est bonum nostrum: sicut per Prophetam dicitur, Mihi autem in hæretæ Deo, bonum est. Neque illud dixeris, Non faceret Deus naturas corruptibiles: in quantum enim naturæ sunt, fecit Deus, in quantum autem corruptibiles, non Deus fecit. Non enim est ab illo corruptio, qui solus est incorruptibilis. Si hoc capis, gratias age Deo: si non capis, quiesce, & noli temere nondum intellecta damnare: supplexque illi, qui lumen mentis accendit, attende vt intelligas. Cum enim dicitur, natura corruptibilis: non vnum, sed duo nomina dicuntur. Item cum dicitur, Deus fecit ex nihilo: non vnum, sed duo nomina audiuitur. Redde ergo istis singulis illa singula: vt cum audis naturam, ad Deum pertineat: cum audis corruptibilem, ad nihilum; ita tamen vt ipsæ corruptiones, quamuis non sint ex Dei arte, in eius tamen potestate sint disponendæ pro ferum ordine, & meritis animatum. Ideo rectè dicimus ab illo esse præmium atque supplicium. Ita enim fecit corruptionem, vt possit corruptioni eũ dare, qui corrumpi meruit, id est, qui seipsum coeperit peccando corrumpere, vt cruciantè sentiat corruptionem inuitus, qui blandientem illicita oblectatione concupiscentiam volens commisit. Non enim in veteri Testamento tantum scriptum est: Ego facio bona, & condõ mala: sed euidentius in nouo, vbi Dominus dicit: Nolite timere eos qui corpus occidunt, & amplius non habent quid faciant: sed eum timete, qui cum corpus occiderit, habet potestatem animam mittere in gehennam. Voluntariæ autem corruptioni addi iudiciorum diuino pœnalem corruptionem, manifestissime Paulus apostolus attestatur, cum dicit, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos: quisquis templum Dei corrupit, corrumpet eum Deus. Quod si in veteri lege dictum esset, quibus iniectionibus isti impetum facerent accusantes quasi corruptorem Deum. Quod verbum metuentes multi Latini interpretes, noluerunt dicere

dicere corrumpet, sed disperit et illum Deus: & non deuiantes à re ipsa, offensionem vocabuli acriter vitant. Quamquam isti non minus inueherentur in perditorem Deum, si hoc non veteri lege, aut in Prophetis inuenirent. Sed Græcis exemplaribus conuincuntur, in quibus apertissime scriptum est, Quisquis templum Dei corrupit, corrumpet illum Deus. Quod si quis ab eis quærat, quomodo dictum sit, ne corruptor præteretur Deus, exponunt statim, Corruptet dictum esse, corruptioni tradet: vel si quo alio modo possunt. Quo animo si essent in veterem legem, & multa ibi miranda intellexerent: & nondum intellecta non cum odio lacererent, sed cum honore defretent.

Quisquis autem nondum credit ex nihilo esse corruptionem, proponat sibi hæc dũ, esse, & non esse, quasi ex diuersis partibus intelligendi gratia, & vt cum tardis tardius ambulemus: deinde velut in medio constituat aliquid, utpote corpus animantis, & quærat hoc secum, dum formatur illud corpus, & nascitur, dum augetur eius species, nutritur, conualescit, roboratur, decoratur, firmatur in quantum manet; & in quantum stabiliatur, in quam partem tendat, vtrum ad esse: an non esse: non dubitabit quidem esse aliquid in ipsis etiam primordiis: sed quãto magis forma & specie & valentia constabunt atque firmatur, tantò magis fieri, vt sit; & in eam partem tendat, qua positum est esse. Nunc ergo incipiat corrumpi, debilitetur omnis ille status, languescant illæ vires, marcescat robur, forma foedetur, dissiliat compago membrorum, contabescat & defluat concordia partium: quærat etiam nunc per istam corruptionem quid tendatur, vtrum ad esse, an non esse: Non puto vsque ad eũ cæcum & tardum, vt dubitet quid sibi ipse respondeat, & non sentias quanto magis quodque corrumpitur, tanto magis ad interitum tendere. Omne autem quod ad interitum tendit, ad non esse tendit. Cum ergo Deum incommutabiliter & incorruptibiliter esse credendum sit, id autem quod dicitur nihil, penitus non esse manifestum sit: & cum ista proposueris esse & non esse, atque cognoueris quanto augetur species, tanto quidque tendere vt sit: quanto autem magis augetur corruptio, tanto magis tendere vt non sit, quid dubites dicere in vnaquaque natura corruptibili quid in ea sit ex Deo, quid sit ex nihilo, cum species secundum naturam sit, corruptio contra naturam: quia species aucta cogit esse, & Deum fatemur summè esse: corruptio verò aucta cogit non esse, & constat quod non est, nihil esse. Quid, inquam, dubitas dicere in natura corruptibili, quàm & naturam dicis, & corruptibilem dicis, dicere quid sit ex Deo, quid ex nihilo? Et quid quæris Deo naturam contrariam, quem si confiteris summè esse, vides ei non esse contrarium?

Cur ergo, inquis, quod natura Deus dedit, tollit corruptio? Non tollit, nisi vbi permittit Deus: ibi

autem permittit vbi ordinatissimum & iustissimum iudicat pro rerum gradibus, & pro meritis animarum. Nam & species vocis emissa præterit, & silentio perimitur: & tamen sermo noster ex præcipientium verborum decessione ac successione peragitur, & moderatis silentiorum intervallis decenter suauiterque distinguitur; ita sese habet etiam temporalium naturarum infima pulchritudo, vt serum transitu peragatur & distinguatur morte nascentium. Cuius pulchritudinis ordinem & modos si posset capere sensus posteratque memoria, ita nobis placeret, vt defectus quibus distinguitur, nec corruptiones vocare audeamus. Quod autem in eius pulchritudinis parte laboramus, cum nos fluentia dederunt temporalia, quæ diligimus, & peccatorum pœnas litemus, & sempiternam diligere commonemur. Non ergo in hac pulchritudine queramus quod non accepit: quæ ideo infima est, quia quod querimus, non accepit: & in eo quod accepit, laudemus Deum, qui tantum speciei bonum etiam huic quamuis infimæ dedit. Nec ei tamen vt amatores eius inhaeremus, sed vt Dei laudatores eam transgrediamur, vt supra eam collocati de illa iudicemus, non ei connexi in illa iudicemus.

Festinemus itaque ad illud bonum, quod nec locis grassatur, nec tempore voluitur, & vnde speciem formamque accipiunt omnes locales temporalesque naturæ. Ad quod videndum mundemus cor per fidem Domini nostri Iesu Christi, qui ait, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Non enim eos oculos ad illud bonum cernendum præparari oportet, quibus cernitur lux ista diffusa per locos, & non vbiq; integrã, sed aliam partem hic habens, alibi aliam. Verum illum aspectum aciemque purgemus, quo cernitur quantum in hac vita licet, quid sit iustum, quid piũ, quæ sit sapientiæ pulchritudo, quæ quisquis cernit, præponit longè omnium localium spatorum plenitudini, & sentit vt ista cernat, non per locorum spatia diffundi aciem mentis suæ, sed incorporeã potentia stabili. Cui aspectui quoniam multum inimica sunt phantasmata, quæ de carnali sensu tracta imaginariè cogitatio nostra versat & continet, detestamur istam hæresim, quæ suorum phantasmatum fidem secuta, & diuinam substantiam per locorum spatia, quamuis infinita velut informem molem dissecit atque diffudit, & eam ex vna parte truncãuit, vt inueniret locum malo: quod videre non potuit non esse naturam, sed contra naturam: & ipsum malum tanta specie & formis & parte partium in singulis naturis vigente decorauit, quæ sine his bonis nullam poterat cogitare naturam, vt ea mala, quæ ibi reprehendit innumerabilium bonorum copia sepeliantur. Sed huius voluminis iste sit terminus, in cæteris cætera eius deliramenta Deo permittente atque adiuantem arguantur.

FINIS.

D ; DIVI

Vnde corruptio boni: CAPVT XXXVI.

Mat. 7. b. 7.

Math. 23. 4. 10.

Philip. 2. 4. 7.

Solum Deum summum bonum: CAPVT XXXVII.

Gal. 3. 1. 10.

1. Cor. 1. 4. 3.

1. Cor. 1. 1. 14.

1. Cor. 1. 18.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

1. Cor. 2. 1. 16.

Et ad quoniam nihilum finitum: CAPVT XXXVIII.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

1. Cor. 3. 4.

38
DIVI AVRELI AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI, DE
DVABVS ANIMABVS, CONTRA
MANICHÆOS, LIBER VNVS.

Retractationum lib. 1. cap. 13.

POST hunc librum scripsi adhuc presbyter contra Manichæos de duabus animabus, quarum dicunt unam partem Dei esse, alteram de gente tenebrarum, quam non condiderit Deus, & quæ sit Deo coæterna: & has ambas animas, unam bonam, alteram malam, in uno homine esse delirat. Istam scilicet malam, propriam carnis esse dicentes, quam carnem etiam dicitur gentis esse tenebrarum. Illam vero bonam, ex aduentia Dei parte, quæ cum tenebrarum gente coexistit, atque utramque misceat, & omnia quidem bona hominis illi bonæ animæ, omnia vero mala illi malæ animæ tribuit. In hoc libro illud quod dixi, Nullam esse qualemque vitam, quæ non eo ipso quo vita est, & in quantum omnino vita est, ad summam vitam fontem principiumque pertineat: ita dixi, ut tanquam creatura ad creatorem pertinere intelligatur, non autem de illo esse tanquam pars eius existimetur. Itaque quod dixi, Nusquam scilicet, nisi in voluntate esse peccatum, possunt Pelagiani pro se dictum putare, propter paruulos, quos ideo negat habere peccatum, quod eis in baptismo remittatur, quia nondum arbitrio voluntatis vtuntur. Quasi vero peccatum quod eos ex Adam dicimus originaliter trahere, id est reatu eius implicatos, & ob hoc poenæ obnoxios derineri, vsquam esse potuerit nisi in voluntate, quæ voluntate commissum est, quando diuini præcepti est facta transgressio. Potest etiam putari falsa esse ista sententia, qua diximus, Nusquam nisi in voluntate esse peccatum, quia dixit Apostolus: Si autem quod nolo, hoc facio, iam non ego operor illud, sed id quod habitat in me peccatum. Hoc enim peccatum vsque adeo non est in voluntate, ut dicat: Quod nolo, hoc facio. Quomodo ergo nusquam est nisi in voluntate peccatum? Sed hoc peccatum de quo sic est locutus Apostolus, ideo peccatum vocatur, quia peccato factum est, & poena peccati est: quandoquidem hoc de concupiscentia carnis dicitur, quod aperit in consequentibus dicens: Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum; velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non. Perfectio quippe boni est, ut nec ipsa concupiscentia peccati sit in homine, cui quidem quando bene viuatur, non consentit voluntas: veruntamen non perficit bonum, quia inest adhuc concupiscentia cui repugnat voluntas, cuius concupiscentiæ reatus in baptismo soluitur, sed infirmitas manet, cui donec sanetur, omnis fidelis qui bene proficit, studioiosissime reluctatur. Peccatum autem quod nusquam est nisi in voluntate, illud præcipue intelligendum est, quod iusta damnatio consecuta est. Hoc enim per unum hominem introiit in mundum: quamquam & hoc peccatum quo consentitur peccati concupiscentiæ, non nisi voluntate committitur. Propter hoc & alio loco dixi: Non igitur nisi voluntate peccatum. Itemque alio loco ipsam voluntatem definiui dicens: Voluntas est animi motus, cogente nullo, ad aliquid vel non amittendum vel adipiscendum. Quod propterea dictum est, ut sic definitione volens a nolente discerneretur, & sic ad illos referretur intentio, qui primi in paradiso fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente peccando, hoc est libera voluntate peccando, quia & scientes contra præceptum fecerunt, & illi tentator suavit ut hoc fieret, non coegit. Nam & qui

Anesciens peccauit, non incongruenter nolens peccasse dici potest, quamuis & ipse quod nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipse esse potuit sine voluntate peccatum. Quæ voluntas utique sicut definita est, animi motus fuit, nullo cogente, ad aliquid vel non amittendum, vel adipiscendum. Quod enim nisi voluisset, non fecisset, non coactus est facere. Quia voluit, ergo fecit, etiam si non quia voluit peccauit, nesciens peccatum esse quod fecit: ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, non voluntate peccati. Quod tamen factum peccatum fuit: hoc enim factum est quod fieri non debuit. Quisquis autem sciens peccat, si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere, nec tamen facit, utique volens peccat: quoniam qui potest resistere, non cogitur cedere. Qui vero cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, & ideo facit contra præcepta iustitiæ, iam hoc ita peccatum est, ut sit etiam poena peccati. Quapropter peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est. Itemque definitio peccati, qua diximus, Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia verat, & unde liberum est abstinere; propterea vera est, quia id definitum est quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam poena peccati: nam quando tale est ut idem sit & poena peccati, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate, nisi forte si pia est, ut oret auxilium: Intantum enim libera est; quia intantum liberata est, & intantum appellatur voluntas. Alioquin tutius cupiditas, quam voluntas proprie nuncupanda est: quæ non est, sicut Manichæi desipiunt, alienæ naturæ additamentum, sed nostræ vitium, à quo non sanatur nisi gratia saluatoris. Quod si quisquam dicit, etiam ipsam cupiditatem nihil aliud esse quam voluntatem, sed vitiosam peccatoque seruientem, non resistendum est: nec de verbis, cum res constat, controversia facienda est. Sic enim ostenditur, sine voluntate nullum esse peccatum, siue in opere siue in origine. Rursus in eo quod dixi: iam querere coeperam, vtrum illud malum genus animarum antequam bono misceretur, habuisset aliquam voluntatem. Si enim non habebat, sine peccato atque innocens erat, & ideo nullo modo malum. Cur igitur, inquit, peccatum dicitis paruulorum, quorum voluntatem non tenetis ream? Respondetur, non eos proprietate voluntatis, sed origine reos teneri. Omnis enim homo terrenus quid est origine, nisi Adam? Porro autem Adam habebat utique voluntatem, qua voluntate cum peccasset, peccatum per eum intrauit in mundum. Itemque in eo quod dixi, Natura esse malæ animæ nullo modo queunt. Si quaeritur quomodo accipiamus quod ait Apostolus, Fuimus & nos natura filij iræ, sicut & cæteri: respondemus, naturam in his verbis meis intelligi voluisse illam quæ proprie natura dicitur, in qua siue vitio creati sumus. Nam ista propter originem naturam appellatur, quæ origo utique habet vitium quod est contra naturam. Et iterum in eo quod dictum est, Peccati reum teneri quenquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis & infantiæ est. Cur ergo, inquit, paruuli teneantur rei? Respondetur, quia ex eius origine tenentur, qui non fecit quod facere potuit, diuinum scilicet seruare mandatum. Quod autem dixi, Illæ animæ quicquid faciunt, si natura non voluntate faciunt, id est, si libero & ad faciend-

Cap. 1.

Cap. 10.
2. sent. dist.
4. 1. cap. illius
viam.

Rom. 7. c.

Rom. 5. c.

15. 4. 1. ca. 1.

Cap. 11.
13. q. 1. ca. 1.
2. sent. dist.
15. cap. 1.

Cap. 12.

Rom. 5. c.

Ephes. 2. c.

2. sent. dist.
28. cap. finit.
liter.

2. sent. dist.
27. cap. si
igitur.

faciendum & ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus: propterea non perturbat de paruulis quaestio, quia ex illius origine rei tenentur, qui voluntate peccauit, quando libero & ad faciendum, & non ad faciendum, motu animi non carebat, eique ab opere malo abstinendi summa potestas erat. Quod Manichæi de tenebrarum gente non dicunt, quam fabulosissime inducunt, eamque naturam semper malam, nunquam bonam fuisse contendunt. Illud autem queri potest quomodo dixerim: Etiam si sunt animæ, quod interim incertum est, corporeis officiis, non peccato, sed natura deditæ, nosque quanquam sint inferiores; aliqua tamen interiori vicinitate contingunt, non illas ideo malas haberi oportere: quia nos cum eas sequimur & corporea diligimus, mali sumus: quandoquidem de illis hoc dixi, de quibus superius loqui coeperam, dicens: Quanquam etiam si eis concedatur inferiori alio genere animarum nos illi ad turpia non inde conficiunt, aut illas natura malas esse, aut istas summum bonum. De his enim disputationem vsque ad hunc locum perduxim, ubi dixi, Etiam si sunt animæ, quod interim incertum est, corporeis officiis, non peccato, sed natura deditæ, &c. Quæri ergo potest, cur dixerim, quod interim incertum est, cum prorsus dubitare non debuerim, non esse tales animas. Sed hoc ideo dixi, quia expertus sum qui dicerent diabolum & angelos eius bonos esse in genere suo, & in ea natura in qua eos creauit Deus ordine proprio tales quales sunt: sed nobis malum esse, si illiciamur & seducamur ab eis, si autem caueamus eos atque vincamus, decorum atque gloriosum. Et hoc qui dicunt, videntur sibi ut id probent, de scripturis adhibere idonea testimonia: vel illud quod scriptum est in libro Iob, cum diabolus describeretur: Hoc est initium figmenti Domini, quod fecit ad illudendum ab angelis suis: Vel illud in Psal. ciiij. Draco hic quem finxisti ad illudendum ei: Quam quaestione quæ non aduersus Manichæos, qui hoc non sentiunt, sed aduersus alios qui hoc sentiunt, suscipienda esset atque soluenda, pertrahere atque enodare tunc nolui, ne librum multo, quam vellem, facerem longiorem: cum viderem etiam si hoc concederetur, tamen debere Manichæos ac posse conuinci, introducentes insanissimo errore, naturam mali æterno bono coæternam. Ideo ergo dixi, quod interim incertum est, non quod ego inde dubitarem, sed quod inter me & illos, quos ita sapere inueneram, nondum esset ista quaestio dissoluta, quam tamen in aliis longè posterioribus libris meis, De Genesi ad litteram, secundum scripturas sanctas, quanta potui manifestatione, dissolui. Alio loco, Propterea, inquam, corporea diligendo peccamus, quia spiritalia diligere & iustitia iubemur, & natura possumus, & tunc in nostro genere optimi & beatissimi sumus. Vbi quaeri potest, cur natura, & non gratia possumus dixerim. Sed contra Manichæos de natura quaestio versabatur. Et utique id agit gratia, ut sanata natura, quod vitiatum non potest, possit per eum qui venit quærere & sanum facere quod perierat. Quam tamen gratiam etiam tunc recolens orauit pro familiarissimis meis, qui mortifero illo adhuc tenebantur errore, & dixi: Deus magne, Deus omnipotens, Deus summæ bonitatis, quem inuisibilem & incorruptibilem credi atque intelligi fas est, trina vnitas, quam catholica Ecclesia colit, supplex oro, expertus in me misericordiam tuam, ne homines, cum quibus mihi à pueritia in hominum victu fuit summa consensus, in tuo cultu à me dissentire permittas. Sic utique orans, iam fide retinebam, non solum conuersos ad Deum gratia eius adiuuari, ut proficiant ac perficiantur, ubi adhuc dicit

Cap. 13.

Job 40. c.

Psal. 103.

Matth. 18. c.

A potest, pro merito conuersionis illorum istam dari gratiam, verumetiam ut conuertantur ad Deum, ad ipsam Dei gratiam pertinere: quandoquidem pro eis orauit qui erant ab illo nimis auersi, atque ut ad illam conuerterentur orauit. Hic liber sic incipit:

PITVLANTE Dei misericordia, diruptis & derelictis Manichæorum laqueis; tandem catholica gremio constituto, libet considerare nunc saltem ac deplorare illam meam miseriam. Multa enim erant, quæ facere debui, ne tam facile ac diebus paucis religionis verissimæ, semina mihi à pueritia salubriter insita, errore & fraude fallaciumve hominum effossa ex animo pellerentur. Nam primò animarum illa duo genera, quibus ita singulas naturas propriasque tribuerunt, ut alteri de ipsa Dei esse substantia: alterius verò Deum nec conditorum quidem velint accipi; si mecum sobriè diligeretque considerassem, mente in Deum supplici & pia, fortasse mihi satagenti apparuisset, nullam esse quam lemlibet vitam, quæ non eo ipso, quo vita est, & in quantum omnino vita est, ad summam vitam fontem principiumque pertineat: quod nihil aliud quam summum & solum, verumque Deum possumus confiteri. Quapropter illas animas, quæ à Manichæis vocantur malæ, aut carere vita, & animas non esse; neque quicquam velle seu nolle, appetere vel fugere: aut si viuerent, ut & animæ esse possent, & aliquid tale agere, quale illi opinantur, nullo modo eas nisi vitam viuere: ac si Christum dixisse constaret, ut constat, Ego sum vita: nihil esse causæ cur non omnes animas, cum animæ nisi viuendo esse non possint, per Christum, id est, per vitam creatas & conditas fateremur. Quod si tempore illo quaestione de ipsa vita, & de participatione vitæ mea cogitatio ferre ac sustinere non posset, quæ profecto magna est, & multum serenæ disputationis inter doctissimos indigens, illud inspicere fortasse valuissem; quod omni homini sese sine studio partium bene consideranti manifestissimè apparet, omne quod scire & nosse dicimus, aut sensu corporis, aut intelligentia nos habere comprehensum. Sensus autem corporis etiam vulgò quinque numerari, visum, auditum, odoratum, gustum, atque tactum, quibus omnibus intelligentiam longè atque præstare & excellere, quis mihi non vel ingratus impiiisque concederet? Quo constituto atque firmato illud consequi, ut cuncta quæ tactu & visu, vel quolibet alio modo corporaliter sentirentur, tantò essent inferiora his quæ intelligendo assequeremur, quantò ipsos sensus intelligentiæ cedere videremus. Quamobrem cum omnis vita, & ob hoc omnis anima nullo corporis sensu, sed solo intellectu percipi queat: sol autem iste atque luna omnique lux, quæ mortalibus his oculis cernitur ab ipsis quoque Manichæis, vero & bono Deo tribuenda esse dicatur, summam esse demeritam id prædicare pertinere ad Deum, quod per corpus intuetur: quod verò non solum animo, sed ipsa sublimitate animi, mente scilicet atque intelligentia caperemus, id est, vitam, qualiscunque illa diceretur, tamen vitam, eodem Deo authore, priuandam & vidualam putare. Num enim quid sit viuere, quamque secretum ab omni corporis sensu, quamque omnino incorporeum, si me ipsum inuocato Deo interrogarem, respondere non possum? Aut non illi quodque fateantur, non solum viuere illas, quæ detestantur animas, sed etiam immortaliter viuere? Quodque à Christo dictum est, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: non omnino de non viuentibus, sed de peccantibus dictum, quæ immortalis animæ solâ mors est, scribente Paulo: Mortuæ

Omnia quæ
à Christo
CAP. I.

1. Rom. 7. c.
cap. 15.

10. 1. 4. a. 6

Veritas sunt
quæ intellectus
percipiuntur.
CAP. I. 1.

Mat. 23. c. 27

Tim. 5. 4. 7

Collectio à minore. C. A. P. 111.

Mortua est vidua quæ in deliciis viuit: simul enim & mortuam esse dixit & viuere. Quare non ego quanto decoloratius uiuat peccatrix anima, sed illud ipsum, tantum quod uiuat attēderem. Quod si percipere nisi intelligendo non possem; et tunc ueniret in mentem; tanto esse quamlibet animam luci, quam per hos sentimus oculos, præferendam; quanto intelligentiam ipsis oculis præferremus. Lucem autem illam illi quoque à patre Christi esse confirmant, egone tandem, quod ab eo esset quæcunque anima, dubitatem? Ego uero non modò de anima, sed de quouis etiam corpore, quin ab ipso esset, nihil omnino, ne tum quid hoc scilicet illius imperitiæ atque ætatis ambigerem, si forma quid esset, quidve formatum: quid species, & quid indutum specie: deinde quid horum, cui causa esset, piè cautèque cogitarem: Sed de corpore interim taceo, de anima conqueror, de spontaneo & uiuido motu, de actu, de vita, de immortalitate. Denique conqueror, quod aliquam rem ista omnia sine Dei bonitate habere posse miserimus credidi: quod quanta essent, negligenter attendi, hoc mihi gemendum, hoc descendum puto. Voluerem mecum hæc, loqueret mecum; deserrem ad alios, quæ vis esset intelligendi, quoniam nihil esset in homine, quod huic excellenti possemus conferre, præponerem: ubi mihi hoc homines, si modò essent homines, concessissent, quærem utrum his oculis videre, id est, intelligere? Vbi negauissent, colligerem primò longè esse sensui oculorum istorum intelligentiam mentis anteposendam: deinde subiungerè, id quod re meliore perciperemus, necessariò melius iudicandum. Quis hoc non daret? Ergo pergerem quætere: Anima illa, quam malam dicerent, oculis ne sentiretur istis, an mente intelligeretur? Mente faterentur. Quibus omnibus inter nos conuenientibus atque firmatis, quid conficeretur ostenderem, animam illam scilicet, quam exacerarentur, luce ista quam uenerarentur esse meliorem: quandoquidem illa intellectu mentis, hæc sensu corporis innotescit. Hic uero hærerent fortasse, ducemque rationem sequi recusarent: tanta est vis veterosartum opinionum, & diu defensæ atque creditæ falsitatis. Sed ego instare magis hærentibus non asperè, non pueriliter, non peruiaciter, repeterem quæ concessa sunt: & quæ essent concedenda, monstrarem. Hortarer ut in commune consulerent, uiderent certè quid nobis negandum esset, utrum intellectum istis carnis luminibus præferendum, an excellentius esse quod animi excellentia, quam quod uili sensu corporis cognoscitur, falsum putarent: an illas animas, quas alienigenas crederent, tantum intelligendo, id est, ipsa animæ excellentia sciri posse nolent fateri: an solem ac lunam non nisi istis oculis notos fieri uellent abnuere. Quod si nihil horum nisi absurdissimè atque impudentissimè negari posse animaduertent, suaderem non eos oportere dubitare istam lucem, quam colendam prædicarant, esse anima illa uiliorem, quam fugiendam mōnerent. Atque hic si fortè turbati à me quærerent, Num etiam muscæ animam huic luci præstare censerem, responderem etià: nec me terretet musca, quod parua est, sed quod uita firmaret. Quæritur enim, quid illa membra tam exigua uegetet; quid huic atque illuc pro naturali appetitu tantillum corpusculum ducat, quid currentis pedes in numerum moueat, quid uolantis pennulas moderetur ac vibret? Quod quæcunque est bene considerantibus; in tam paruo tam magnum eminet, ut euius fulgori præstringenti oculos præferatur.

Certè quod nemò dubitat, quicquid id est, intelligibile est: quod omni sensibili, & ob hoc huic etiam luci diuinis legibus antecellit. Quid enim cogitatione percipimus quæsiò, si hoc non percipimus, aliud esse

Musca sole præstrantior. C. A. P. 111.

In suis quibus genere bonum est. C. A. P. 111.

mente intelligere, aliud sentire per corpus: & prius illud ab hoc posteriore incōparabili sublimitate distare; ideoque non posse intelligibilia sensibilibus non præferri, cum ipse intellectus tantum sensibus præferatur. Hinc illud etià fortasse cognoscerem, quod consequens esse manifestum est, cum iniustitia, & intemperantia; cæteraque animi uitiâ non sentiantur, sed intelligantur quomodo fiat ut etiam ista, quæ detestamur & damnanda censemus, tamen quoniâ intelligibilia sunt, anteire hanc lucem queant, cum in sub genere ista laudanda sit. Suggestur enim animo bene sese Deo subiciendi: primò non omne quod laudamus; omni quod vituperamus, esse anteposendum. Neque enim quia laudo purgatissimum plumbum, ob hoc illud vituperando auro pluris æstimò: in suo enim genere quidquod considerandum est. Improbè iuriscōsultum multas leges ignoscentem, sed etiam tamen probatissimò iustitiam præfero, ut ne comparandū quidem putem. At istud laudo quod suæ artis peritissimus sit: illi autem, quod suam professionè minus impleat, iure reprehendo. Ex quo reperire deberem lucem istam, quod in genere proprio perfecta esset, iure laudari: tamè quia sensibilibus rerum numero includitur, quod genus intelligibilis generi cedat necesse est, infra iniustas & intemperantes animas, quoniam sunt intelligibiles, esse deputanda: quamuis istas non iniuria damnatione dignissimas iudicemus. Quærimus namquè in his, quod concilietur Deo, non quod isti fulgori præferatur. Quapropter quisquis hoc lumen ex Deo esse contenderet, non repugnarem; sed magis animas dicerem, uitiōsas etiam, non in quantum uitiōsas, sed in quantum animas sunt, Deum sibi esse creatorè fatèri oportere. Hoc lō: ^{Quicquid est in quantum est à Deo est. C. A. P. 111.} co si quisquam illorū caurus & vigilans; iam etià studiosior, quam pertinacior me admoneret, nō de uitiōsis animis, sed de ipsis animæ uitiis esse querendū: quæ quoniam sensu corporis non cognoscerentur, & tamè cognoscerentur, non nisi intelligibilia posse accipi: quæ si sensibilibus omnibus antecellunt, cur lucem Deo auctori esse tribuendam inter nos conueniret, uitiōrū uero auctorem Deum nemo nisi sacrilegus diceret. Responderem homini, si aut statim & repete, ut bonis Dei cultoribus solet diuinitus infulsisset, huius solutio quæstionis, aut fuisset antea preparata: quorum si neutrum meruissem atque potuissem, cœpta differrem: quodque esset propositū, difficile esse ad dignoscendū atque arduum confiteri. Recurrerem in me, prosternerer Deo, altè ingemiscerem, quærens ne me in medio spatio, quo certis rationibus promouissem, hære pateretur, ne ancipiti quæstione cogerer aut intelligibilia sensibilibus submittere ac subdere, aut ipsum uitiōrum dicere auctore, cum esset utrumuis horū falsitatis impietatisque plenissimum: nullo modo possem existimare quod me sic affectū ille desereret. Admōtteret potius suis illis ineffabilibus modis, ut considerarem etiam atque etiam, utrum animi uitiâ, quibus æstuarerem, inter intelligibilia numeranda essent. Quod ut reperirem, propter imbecillitatem inferioris oculi mei, quæ mihi peccatis meis iure accidisset, aliquem mihi ad inuisibilia cōtenda in ipsis uisibilibus machinaret gradum: quorum esset nobis nullo modo eertior cognitio, sed consuetudo fidentior. Itaque statim quærerem quid ad sensum propriè pertineret oculorum: inuenirem eos, quorum principatum lux ista obtineret. Hæc enim sunt, quæ nullus alius sensus attingit: nam motus corporum, & magnitudines, & interualla, & figuras quamuis & oculis, non tamè propriè, sed tactu etiam posse sentiri. Undè colligerem tanto cæteris corporeis & sensibilibus præstare lucem, quanto aliis sensibus aspectu esset illustrior. Electa igitur ex omnibus quæ corpore sentiuntur ista luce qua niterer, & in qua gradum illum inquisi-

inquisitionis meæ necessariò collocarem, pergerem attendere quid ageretur hoc modo, mecumque ita fermocinarem: Si sol iste tanta claritate conspicuus, & dici luce sufficiens, usque ad lunæ similitudinem in conspectu nostro paulatim deficeret, num aliud quicquā oculis sentiremus quam lucem utcumque fulgentem: lucem tamen quærentes, quod fuerat non uident, & haurientes uident quod aderat? Non ergo illum defectum uideremus, sed lucem quæ defectui remaneret. Cum autem non uideremus, nō sentiremus: quicquid enim sentimus aspectu, non potest non uideri, quare si defectus ille neque visu, neque alio sensu sentiretur, non posset inter sensibilia numerari. Nihil enim sensibile est, quod sentiri non potest. Referamus nunc considerationem ad uirtutem, cuius intelligibili luce splendere animum conuenientissimè dicimus. Porro ab hac luce uirtutis defectus quidam nō perimens animam, sed obscurans, uitiū uocatur. Potest igitur rectè uitiū quoque animæ nequaquam inter intelligibilia numerari, ut lucis ille defectus rectè de sensibilibus numero eximitur: illud tamè quod remanet animæ, id est, hoc ipsum quod uiuit, atque anima est, tam est intelligibile, quam sensibile illud, quod in hoc uisibili lumine post defectum quantumcumque fulget: & ideo animam in quantum anima esset, & uitæ participaret, sine qua nullo pacto anima esse potest, rectissimè omnibus sensibilibus anteferri. Quamobrem maximi erroris esse, uiam animam dicere non esse ex Deo, ex quo esse solem lunamque gloriari. Quod si iam placeret omnia sensibilia nominari, non modò ea quæ sentiremus, sed etiam ea quæ non sentiendo, tamen per corpus iudicarem: sicut per oculos tenebras, & per aures silentium: & illas enim non uident, & hoc non audiendo cognoscimus: rursusque intelligibilia non ea tantū, quæ illustrata mente conspicimus, sicuti est ipsa sapientia, sed etià illa, quæ ipsius illustrationis priuatione auersamur: ut est insipientia, quam tenebras animi congruè dixerim: nullam de uerbo facerem controuersiam, sed totam quæstionem facili diuisione dissoluerem: statimque approbarem bene attendentibus substantias intelligibiles sensibilibus substantiis diuina & incorrupta ueritatis lege præpositi: non earum substantiarum defectus, quamuis hos intelligibiles, illos sensibiles appellare uellemus. Quapropter qui & hæc lumina uisibilia, & illas intelligibiles animas substantias esse faterentur, omnimodo eos cogi sublimiores partes animis concedere atque tribuere, defectus uero uirtutis que generis non posse alteros alteris anteponi: priuant enim tantum, & non esse indicant, quod usquequaque eandem vim habent, sicut ipsæ negationes. Nam cum dicimus, Non est aurum, & non uirtus, quamuis inter aurum & uirtutem sit plurimum, nihil tamen inter negationes, quas eis adiunximus, distat. Verum enim uero peius est non esse uirtutem, quam non esse aurum; nemo sanus hinc ambigit, quod non propter ipsas negationes, sed propter res, quibus adiunguntur, accidere quis non intelligat? Auro enim uirtus quanto præstat, tanto est uirtute quam auro carere miserius. Quamobrem cum res intelligibiles sensibilibus rebus antecellunt, defectum in intelligibilibus quam in sensibilibus merito agrius toleramus, non eos defectus, sed ea quæ deficiunt, carius & uilius æstimantes. Ex quo iam illud apparet defectum uitæ, quæ intelligibilis est, multo miserabiliorem esse, quam huius sensibilibus lucis, quod scilicet multo est carior intellecta uita, quam lux ista conspecta. Quæ cum ita sint, audebit ne quisquam cum solem aut lunam, & quicquid in sideribus, quicquid denique in hoc igni nostro atque terreno luce uisibili effulget, Deo tribuat, animas quamlibet, quæ profectò nisi ui-

uendo animæ non sunt; cum tantum hoc lumen uita præcedat, nolle concedere ex Deo esse: & cum ille uerum dicat, qui dicit, in quantum nitet, ex Deo est: ego ne tandem, Deus magne mentiar, si dicam, in quantum uiuit, ex Deo est? Non usque adeo quæso cecitas mentis suppliciaque augeantur animorum, ut hæc homines non intelligant. Sed quoquo modo illorum error aut pertinacia sese haberet, his ego fretus armatusque rationibus, credo cum ad eos rem ita consideratam perspectamque detulisset, & cum his placidè contulisset, uereret ne mihi quisquam eorū alicuius momenti esse uideretur, si aut intellectum, aut eā quæ intellectu nondum perfectè perciperentur, sensui conaretur præferre, aut saltem comparare corporeo, uel his rebus; quæ ad eundem sensum cognoscendæ pertinere. Quo constituto, quando ille mihi uel quicquam negare auderet, animas quantum uelit malas; tamen quoniam animæ essent, intelligibilibus rerum numero contineri, neque illas per defectum intelligi: Siquidè animæ non alio essent, nisi quo uiuerent: licet enim per defectum intelligerentur uitiōsas, quia uirtutis egestate sunt uitiōsas, non tamen per defectum animæ, quia uiuendo animæ. Nec fieri potest, ut uitæ præsentia sit causa deficiendi, cum tanto quidque deficiat, quanto deseritur à uita. Omnimodo igitur cum pateret non posse uitas animas ab eo auctore separari; à quo lux ista non separaretur, iam quicquid afferrent, non acciperem: moneremque potius, ut eos mecum sequi uellent, qui omne quicquid esset, quoniâ esset, in quantumcumque esset, ex uo Deo esse prædicarēt.

Recitarent aduersus me uoces illas Euangelicas, Vos propterea non auditis, quia ex Deo non estis: Vos ex patre diabolo estis. Ego quoque contra recitarem, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. & illud Apostoli, Unus Deus, ex quo omnia: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia. Et iterum eiusdem Apostoli: Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula, hortareturque homines; si tamen homines inuenirem, nihil nos iam quasi competisse præsumeremus, sed quæreremus potius magistros, qui sententiarum istarum, quæ nobis inter se pugnare uiderentur, pacem concordiamque monstrarent. Nam in uia atque eadem authoritate Scripturarum, cum alibi sonaret; Omnia ex Deo. & alibi, Vos non estis ex Deo: quoniam libros temerè condemnare nefas esset, quis non uideret peritum doctorem, cui quæstionis huius solutio nota esset, inueniendum fuisse? qui profectò si esset bonus intellectus, & ut diuinitus dicitur; homo spiritalis, quoniam necessariò faueret ueris rationibus, quas de intelligibili sensibilibusque natura, quantum potui, tractaui atque disserui: imò si eas ipse multo melius, & ad docendum aptius aperiret, nihil ab eo aliud de hac quæstione audiremus, nisi quemadmodum fieri posset, ut & nullum animarum generis non esset ex Deo: & rectè tamen peccatoribus & infidelibus diceretur; Non estis ex Deo. Nam & nos fortasse implorato in auxilium Deo facile uidere possemus, aliud esse uiuere, aliud peccare: & quanquam uita in peccatis comparatione iustæ uitæ mors appellata sit, utrumque tamen in homine uo posse inueniri, ut simul sit uirtus atque peccator: sed quod uiuus, ex Deo: quod peccator, non ex Deo. In qua diuisione utrimque ea parte de duabus, quæ nostræ sententiæ competit: ut cum Dei conditoris omnipotentiam insinuare uolumus, etiam peccatoribus dicamus quod ex Deo sint. Dicimus enim his qui aliqua specie continentur, dicimus animantibus; dicimus rationalibus; dicimus postremo, quod ad rem maximè attinet, uiuentibus; quæ omnia per se ipsa diuina sunt munera. Cum autem malos arguere propositū est, rectè dicimus, Non estis ex Deo: Dicitur

Mali quomodo ex Deo, et non ex Deo. C. A. P. 111. Ioh. 8. f. 47. Iud. 1. f. 44. Iud. 1. f. 44. I Cor. 8. f. 6.

Ro. 11. d. 38.

I Cor. 11. 12. I Cor. 5. d. 18. Ioh. 8. f. 47.

I Corinth. 2. d. 15.

I Tim. 5. 4. 7

Dicimus enim se à veritate auertētibz infidelibus, facinorosis, flagitiosis, & quod nomine vno totū cōtineatur, peccatoribus. Quæ rursus omnia ex Deo non esse quis dubitet? Itaque Christus peccatoribus idipsum, quod peccatores erant, & sibi non credebant, coarguens, quid mirum si ait, Non estis ex Deo; ex alia parte illa salua manente sententia, quod omnia per ipsum facta sunt, & omnia ex Deo? Nam si Christo non credere, Christi aduentum repudiare, Christum non recipere, certum iudicium est animarum, quæ nō sunt Dei: & ideo dictum esset, Vos propterea non auditis, quia non estis ex Deo: quomodo vera est vox illa Apostoli, in ipso Euangelij memorabili principio quia dictum est, In sua propria venit, & sui eum non receperunt? Vnde sui, si non receperunt: aut vnde ideo nō sui, quia non receperunt, nisi quia homines peccatores, eo quod sunt homines; ad Deum: eo verò quod peccatores, ad diabolū pertinent? Hic ergo partem naturæ tenuit qui ait, Sui eum nō receperunt: ille verò voluntatis, qui ait, Nō estis ex Deo. Euangelista enim Dei opera commendabat, Christus hominū peccata coercēbat. Hic fortasse quis dicat, Vnde ipsa peccata, & omnino vnde malum? Si ab homine, vnde homo? Si ab angelo, vnde angelus? Quos ex Deo esse cum dicitur, quantum recte verèque dicitur, videtur tamen imperitis & minus valentibus acriter res abditas intueri, quasi per quandā catenam ad Deum mala & peccata conueniunt. Hæc quæstione illi regnare se putant, quasi verò interrogare sic scire. Vtinam id esset, nemo me scientior reperiretur. Sed nescio quomodo sæpe in altercando magnæ quæstionis propositor personam magni doctoris ostentat, plerumq; ipso quem terret in eo de quo terret indoctor. Itaque isti multitudini se præferēdos arbitrantur, quia priores interrogant quod cum multitudine ignorant: Sed si eo tempore quo cum eis me non sicut iam diu ago, egisse nūc pœnitet, mihi hæc rationes depromenti hoc obieciissent, dicerem: Quæso interim mecum cognoscite quod facillimum est, si nihil potest sine Deo fulgere, multo minus posse aliquid viuere sine Deo: ne in tantis monstris opinionū remaneamus, vt nescio quas animas vitam non ex Deo habere prædicemus. Sic enim fortasse continget, vt id quod mecum ignoratis, id est, vnde sit malum, vel simul, vel quolibet ordine aliquando discamus. Quid enim si cognitio summi mali sine cognitione summi boni contingere homini non potest? Non enim nossemus tenebras, si in tenebris semper essemus, sed lucis notitia contrarium suum non sinit incognitum. Summum autē bonum, id est, quo superius nihil esse potest, Deus autem bonum, & Deo superius nihil esse potest, Deus igitur summum bonum. Cognoscamus ergo Deum, atque ita nos illud quod præproperè quærimus non latebit. Mediocris ne negotij tandem vel meriti cognitionē Dei esse arbitramini? Quod enim nobis aliud præmiū, quam vitam æternam promittitur, que Dei cognitio est? aut enim magister Deus, Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum & verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Etenim anima quamuis sit immortalis, tamen quia mors eius recte dicitur, à Dei cognitione auersio, cum se conuertit ad Deum, meritum est æternæ vitæ consequendæ, vt sit æterna vita, sicut dictum est, ipsa cognitio: conuerti autem ad Deum nemo nisi qui ab hoc mūdo se auertat, potest. Hoc ego mihi arduum & difficillimum sentio, vobis si facile est, ipse Deus viderit. Ego vellem credere, nisi me moueret, quod cum iste mūdus, à quo auerti iubemur, visibilis sit, dixeritq; Apostolus: Ea quæ vidētur, temporalia sunt, quæ autē nō vidētur, æterna sunt: vos plus istorū oculorum quam mentis iudicio tribuistis, apud quos nullam esse fulgentem pennam quæ nō ex

A Deo fulgeat, & esse viuētē animam quæ nō ex Deo viuat, prædicatur & creditur. Hæc & his similia vel illis etiam dicerem, vel mecum reputare possem. Namq; Deum omnibus, vt dicitur, visceribus deprecans, & Scripturis quantum licebat, intentus, etiam tūc fortasse talia vel dicerem, vel quod salutis aderat, cogitarem. Sed me duo quedam maxime quæ incautam illam ætatem facillè capiunt, per admirabiles attriuere circuitus, quorum est vnum familiaritas, nescio quomodo repens quædam imagine bonitatis, tanquā sinuosum aliquod vinculū multipliciter collo inuolutū. Alterū quod quedam noxia victoria penè mihi semper in disputationibus proueniebat differenti cum Christianis imperitis, sed tamē fidem suā certatim vt quisque posset defendere molientibus. Quo successu creberrimo gliscebatur adolescentis animositas, & impetu suo in peruicacia magnam malum imprudenter vergebat. Quod altercandi genus quia post eorum auditionem aggressus eram, quicquid meo vel qualicunque ingenio vel aliis lectionibus poteram, solis illis libentissimè tribuebam. Ita ex illorum sermonibus ardor in certamina, ex certaminū prouentu amor in illos quotidie mouebatur. Ex quo accidebat, vt quicquid dicerent, miris quibusdam modis, non quia sciebam, sed quia optabam verum esse, pro verò approbarem. Ita factum est, vt quauis pederentim atque caute, tamē diu sequerer homines nitida stipulam viuēti animæ præferētes: verū ista non poteram illo tempore sensibilia ab intelligibilibz, carnalia scilicet ab spiritalibus diiudicare atque discernere. Non erat ætatis, non disciplinæ, non cuiusdam etiam consuetudinis, nullorum denique meritorum: non enim parui gaudij felicitatisque res est. Ita tandem ne illud quidem arripere poteram, quod in omnium hominum iudicio summi Dei legibus natura ipsa constituit. Quis enim homines, quos modò à communi sensu generis humani nulla dirupisset amentia, quæ vellēt ad iudicandum studia detulissent, quamlibet imperitiam, quantamcunque etiam tarditatem, velim experiri quid mihi responderent roganti, vtrum is peccasse videretur, de cuius dormientis manu scripsisset alius aliquid flagitiosum? Omnes quis dubitet ita fuisse negaturos illud esse peccatū, ita reclamaturus, vt etiā succēderent fortasse quod tali eos rogatione dignos putarēt? A quibus ego quoquomodo poteram, reconciliatis & in consilium restitutis peterē, vt me aliud tā manifestum, & in omnium cognitione positū, interrogantem nō molestè ferrent, tūc quærerē, si nō dormientis sed scientis manu, qui membris tamen cæteris vincētis atque contractis esset, quisquam valentior aliquid similiter fecisset mali, vtrum quia id nosset, quamuis id omnino noluisset, villo peccati nomine teneretur? Et hic mihi omnes mirantes quod talia sciscitaret, sine cunctatione responderent, nihil etiam istum omnino peccasse. Quid ita? Quia de quo nesciente, vel resistere non valente quisquam quippiam mali fecerit, iuste damnari nullo modo potest: atque idipsum cur ita esset, si in illis omnibus naturam ipsam percontarer humanam, facillè peruenirem ad id quod cuperem, isto modo quærens: Quid si dormiens ille iam sciret, quid alius de manu eius facturus esset, & de industria se, plus potus etiam ne expergisceretur, somno dederet, vt aliquem iurando falleret, num ei quicquam somnus ad innocentiam suffragaretur? Quid aliud illi quam nocentem hominē pronunciarent? Quod si & ille volens vincētis est, vt aliquem similiter prætentā defensione deciperet, quid ei tandem, vt peccato careat, illa vincula profuerunt? Quamquā his obstructis, reuera resistere non valeret, sicut ille dormiens, quid tunc fieret, omnino nesciret. Nunquid nam igitur dubitandum est, quin peccasse ambo iudicarentur?

Quibus

Quibus concessis colligerem, nisi quam scilicet nisi in voluntate esse peccatū: cum mihi auxiliaretur etiam illud, quod iustitia peccantes tenet sola mala voluntate: quauis quod voluerint implere nequiverint. Quisquam ne me ista tractatē posset dicere, in rebus obscuris abditisq; versari, vbi propter intelligentiū paucitatem vel fraudis, vel ostentationis suspicio nasci solet? Sedat paulisper illa intelligibilibz sensibilibz que distinctio. Nulla mihi fiat invidia, quod tardas animas subtilium disputationum stimulis persequor. Liceat mihi me scire viuere, liceat mihi scire me velle viuere: in quæ si consentit genus humanum, tam nobis cognita est voluntas nostra, quam vita. Neq; enim cum istam scientiam profitemur, metuendum est, ne nos quisquam falli posse conuincat: hoc ipsum enim falli nemo potest, si aut non viuat, aut nihil velit. Non me arbitror quicquam obscurum attulisse, & vereor ne cuiquam magis, quod hæc nimium manifesta sunt, videar esse culpandus: sed quorsum hæc tendant, consideremus. Non igitur nisi voluntate peccatur. Nobis autem voluntas nostra nouissima est: neq; enim scire me velle, si quid sit voluntas ipsa nescirem. Definitur itaque isto modo, Voluntas est animi motus, cogente nullo ad aliquid, vel non amittendū, vel adipiscendū. Cur ergo ita tunc definire non possem? An erat difficile videre inuitum volenti esse contrarium, ita vt contrarium sinistrum dextro esse dicimus, non vt nigrum albo? Nam eadem res simul & nigra & alba esse non potest: duorum autem in medio quisque positus, ad alterum sinister est, ad alterum dexter: simul quidem vtrumque vnus homo potest, sed simul vtrumque ad vnum hominem nullo modo potest. Ita inuitus & volens simul esse quidem vnus animus potest, sed vnum atque idem nolle simul & velle nō potest. Cum enim quisque inuitus aliquid facit, si eum roges vtrum id facere velit, nolle se dicit: item si roges vtrum id velit nō facere, velle respondet. Ita inuitum ad faciendum, ad non faciendum autem volentem reperies: id est enim vnum animum vno tempore habentē vtrumque, sed aliud atque aliud ad singula referentem. Cur hæc dico? Quia si rursus quæramus quam ob causam id inuitus faciat, cogi se dicit. Nam & omnis inuitus faciens cogitur, & omnis qui cogitur si facit, non nisi inuitus facit. Restat vt volens ad cogere sit liber, etiam si se quisquam cogi putet. Et hoc enim modo omnis qui volens facit, non cogitur, & omnis qui non cogitur, aut volens facit, aut non facit: hæc cum in omnibus hominibus quos interrogare non absurdè possumus, à puero vsq; ad senem, à ludo literario vsq; ad solium sapientis natura ipsa proclamet, cur ego non viderem tunc in definitione voluntatis ponendū esse, cogente nullo, quod nunc quasi experientia maiore cautissimus posui? At si hoc vbique manifestum est, & non doctrina sed natura omnibus promptum: quid restat quod videatur obscurum, nisi forte vllum lateat, aliquid nos velle.

Quibus concessis colligerem, nisi quam scilicet nisi in voluntate esse peccatū: cum mihi auxiliaretur etiam illud, quod iustitia peccantes tenet sola mala voluntate: quauis quod voluerint implere nequiverint. Quisquam ne me ista tractatē posset dicere, in rebus obscuris abditisq; versari, vbi propter intelligentiū paucitatem vel fraudis, vel ostentationis suspicio nasci solet? Sedat paulisper illa intelligibilibz sensibilibz que distinctio. Nulla mihi fiat invidia, quod tardas animas subtilium disputationum stimulis persequor. Liceat mihi me scire viuere, liceat mihi scire me velle viuere: in quæ si consentit genus humanum, tam nobis cognita est voluntas nostra, quam vita. Neq; enim cum istam scientiam profitemur, metuendum est, ne nos quisquam falli posse conuincat: hoc ipsum enim falli nemo potest, si aut non viuat, aut nihil velit. Non me arbitror quicquam obscurum attulisse, & vereor ne cuiquam magis, quod hæc nimium manifesta sunt, videar esse culpandus: sed quorsum hæc tendant, consideremus. Non igitur nisi voluntate peccatur. Nobis autem voluntas nostra nouissima est: neq; enim scire me velle, si quid sit voluntas ipsa nescirem. Definitur itaque isto modo, Voluntas est animi motus, cogente nullo ad aliquid, vel non amittendū, vel adipiscendū. Cur ergo ita tunc definire non possem? An erat difficile videre inuitum volenti esse contrarium, ita vt contrarium sinistrum dextro esse dicimus, non vt nigrum albo? Nam eadem res simul & nigra & alba esse non potest: duorum autem in medio quisque positus, ad alterum sinister est, ad alterum dexter: simul quidem vtrumque vnus homo potest, sed simul vtrumque ad vnum hominem nullo modo potest. Ita inuitus & volens simul esse quidem vnus animus potest, sed vnum atque idem nolle simul & velle nō potest. Cum enim quisque inuitus aliquid facit, si eum roges vtrum id facere velit, nolle se dicit: item si roges vtrum id velit nō facere, velle respondet. Ita inuitum ad faciendum, ad non faciendum autem volentem reperies: id est enim vnum animum vno tempore habentē vtrumque, sed aliud atque aliud ad singula referentem. Cur hæc dico? Quia si rursus quæramus quam ob causam id inuitus faciat, cogi se dicit. Nam & omnis inuitus faciens cogitur, & omnis qui cogitur si facit, non nisi inuitus facit. Restat vt volens ad cogere sit liber, etiam si se quisquam cogi putet. Et hoc enim modo omnis qui volens facit, non cogitur, & omnis qui non cogitur, aut volens facit, aut non facit: hæc cum in omnibus hominibus quos interrogare non absurdè possumus, à puero vsq; ad senem, à ludo literario vsq; ad solium sapientis natura ipsa proclamet, cur ego non viderem tunc in definitione voluntatis ponendū esse, cogente nullo, quod nunc quasi experientia maiore cautissimus posui? At si hoc vbique manifestum est, & non doctrina sed natura omnibus promptum: quid restat quod videatur obscurum, nisi forte vllum lateat, aliquid nos velle.

2. sen. diff. 14. cap. illud. qum.
Cur adhe- rit Manichæis. C. A. P. IX.
al. nouaba- tur.
Peccatum à voluntate. C. A. P. X.
Quibus concessis peccatum. C. A. P. XI.
1. Retrad. cap. 15.
2. sen. diff. 35. cap. 1.

A Sed malui crassius quam scrupulosius definire eam rem. Nec hi libri obscuri mihi scrutandi erant vnde discerem, neminem vituperatione suppliciove dignum, qui aut id velit quod iustitia velle non prohibet, aut id nō faciat, quod facere non potest. Nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris poëta, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quod si nemo vituperatione vel damnatione dignus est, aut non contra vitium iustitiæ faciens, aut quod non potest nō faciens, omne autem peccatum vel vituperandum est, vel dampnandū, quis dubitet tunc esse peccatum, cum & velle iniustum est, & liberum nolle: & ideo definitionem illam, & veram, & ad intelligendum esse facillimam, & non modò nunc, sed tunc quoque à me potuisse dici. Peccatū est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia verat, & vnde liberum est abstinere.

B nunc videamus quid nos hæc adiuuant. Primum omnium, vt nihil amplius desiderarem: totam causam quippe finirent. Nam quisquis secreta cōscientiæ suæ legēque diuinæ penitus naturæ inditas apud animū, intus vbi expressiores certioresque sunt, consulens, hæc duas definitiones voluntatis atque peccati veras esse concedit, totam Manichæorum hæresim paucissimis & breuissimis, sed planè inuictissimis rationibus sine vlla cunctatione condemnat. Quod sic considerari potest: Duo animarum genera esse dicunt, vnum bonum, quod ita ex Deo sit, vt non ex aliqua materia, vel ex nihilo ab eo factum, sed de ipsa eius omnino substantia pars quedam processisse dicatur: alterum autem malū, quod nulla prorsus ex parte ad Deum pertinere credunt, credendūque commendant. Et ideo illud summum bonū, hoc verò summū malum esse prædicant: atque ista duo genera fuisse aliquando discreta, nunc esse commixta. Genus quidem commixtionis huius, & causam nondū audieram, sed tamen iam quærere cōperā, vtrum illud malū genus animarū antequam bono misceretur, habuisset aliquā voluntatē. Si enim non habebat, sine peccato atq; innocens erat, & ideo nullo modo malum. Si autē ideo malum, quia licet esset sine voluntate, tanquam ignis tamen si bonum attigisset, violaret atq; corrumpere, quantum est nefas & naturam mali tantum valere ad committendam vllam Dei partem, & summum illud bonū corruptibile & violabile credere? Quod si voluntas inerat, profecto inerat cogente nullo motus animi ad aliquid, vel non amittendū, vel adipiscendū. Hoc autem aliquid, aut bonum erat, aut bonum putabatur. Non enim aliter appeti posset. Sed in summo malo ante commixtionem quam prædicant, nullum vnquam bonum fuit. Vnde igitur ibi vel scientia vel opinio boni esse potuit? An nihil volebant quod apud se esset, atque illud bonum verum, quod extra erat, appetebant? Ita verò præclara & magna laude prædicanda voluntas est, qua summum appetitur & verum bonum. Vnde igitur in summo malo motus animi tantā laude dignissimus? An studio nocendi appetebant? Primum eodem reuoluitur ratio. Qui enim nocere vult, bono aliquo vult priuare alium propter aliquod bonum suū. Erat igitur in eis vel scientia boni, vel opinio, quæ in summo malo nullo modo esse debebat. Deinde bonum illud extra se positum, eui nocere studebant, vtrum omnino esset, vnde cognouerant? Si intellexerant, quid tali mente præclarior? An quicquam est aliud, quo magis laboribus omnis bonorum porrigatur intentio, nisi vt summum illud & syncerum bonum intelligatur? Quod ergo nunc vix paucis bonis iustisque conceditur, id tunc illud merum malum nullo bono adiuuante iam poterat? Si autem illæ animæ corpota gerebant, & id oculis viderant,

De malis ac bonis animabus. CAP. XII.
Error Manichæorum de duabus animabus.
1. Retrad. cap. 15.

vident, quæ linguæ, quæ pectora, quæ ingenia laudandis istis oculis prædicandisque sufficiunt, quibus vix possunt mentes iustorum adæquari? quanta bona inuenimus in summo malo? Si enim videre Deum malum est, non est bonum Deus: bonum est autem Deus: bonum est igitur Deum videre, & nescio quid huic tanto bono comparari queat. Porro quod videre bonum est, vnde fieri potest vt posse videre sit malum? Quapropter quicquid vel in illis oculis, vel in istis mentibus fecit, vt ab his possit videri diuina substantia, magnum & ineffabili laude dignissimum bonum fecit. Si autem non factum, sed ipsum per se tale ac sempiternum erat, difficile hoc malo quicquam melius inuenitur. Postremo vt nihil horum laudandorum habeant illæ animæ, quæ illorum rationibus habere coguntur, quererem; vtrum aliquas an nullas animas Deus damnet. Si nullas, nullum meritorum iudicium est, nulla prouidentia: & casu potius quam ratione mundus administratur, vel potius non administratur: non enim administratio casibus danda est. Hoc autem si omnibus qualibet religione deuindis credere nefas est, restat vt aut sit aliquarum animarum damnatio, aut nulla peccata sint. Sed si nulla peccata sunt, etiã nullum malum. Quod isti si dixerint, heresim suam vno istu interficiunt. Conuenit igitur mihi cum illis, animas aliquas diuina lege iudicioque daminari. At hæc si bonæ sint, quæ illa iustitia est? Si malæ, natura, an voluntate? Sed natura esse malæ animæ nullo modo queunt. Vnde hoc docemus? De superioribus definitionibus voluntatis atque peccati. Quia dicere animas, & esse malas, & nihil peccare, plenum est dementia: dicere autem peccare sine voluntate, magnum deliramentum est: & peccati reum teneri quenquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est, & insanitæ. Quamobrem illæ animæ quicquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt: id est, si libero ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent: si denique his abstinendi ab opere suo, potestas nulla conceditur, peccato earum teneri non possumus. At omnes fatentur & malas animas iuste, & eas quæ non peccauerunt, iniuste daminari. Fatentur igitur eas malas esse, quæ peccant: illæ autem, sicut ratio docuit, non peccant. Animarum ergo malarum genus nescio quod extra illud, quod à Manichæis inducitur, nullum est. Nunc bonum illud genus videamus, quod rursus ita laudant, vt ipsam Dei substantiam dicant esse. Quanto autem melius est, vt suum ordinem meritumque quisque cognoscat, nec ita sacrilega superbia veniat: vt cum se totiens commutari sentiat, summi illius boni, quod incommutabile pia ratio profitetur & docet, credat esse substantiam. Ecce enim cum manifestum sit non peccare animas in eo quod non sunt tales, quales esse non possunt: vnde constat iam nescio quas illas inducticias nullo modo peccare, & propterea illas non esse omnino: relinquatur, vt quoniam concedunt esse peccata, non inueniant quibus ea tribuant, nisi bono generi animarum & substantiæ Dei. Maxime autem vigetur autoritate Christiana: nunquam enim negauerunt dari veniam peccatorum, cum fuerit ad Deum quisque conuersus: nunquam dixerunt, vt alia multa, quod Scripturis diuinis hoc quispiã corruptor infererit. Quibus ergo peccata donantur? Si alieni generis illis malis, possunt & bonæ fieri, possunt Dei regnum possidere cum Christo. Quod isti quia negant, nec habent alterum genus, nisi earum quas de substantia Dei esse perhibent, restat vt non solũ etiam ipsas, sed ipsas solas peccare fateantur. Ego autem nihil pugno ne solæ peccent: peccant tamen, etenim mali eorum mixtione coguntur. Si ita coguntur vt resistendi potestas nulla sit, non peccant: si est in potestate sua resistere, & propria voluntate consentiunt, cur tanta

A bona in summo malo? Cur hoc malum in summo bono per doctrinam illorum cogimur inuenire, nisi quia neque illud malum est, quod suspicione inducunt; neque hoc summum bonum, quod superstitione peruertunt?

At si de duobus istis generibus animarum delirare illos & errare docuissim, aut certe ipse didicissim quod remanere non poterat, cur mihi iam de vlla re audiendi aut consulendi viderentur? An vt discerem hinc ostendi animarum duo esse genera, quod in deliberando nunc in malam partem, nunc in bonam nutat assensio? Cur non magis hoc signum est vnus animæ, quæ libera illa voluntate huc & illuc ferri, hinc atque hinc referri potest? Nam mihi cum accidit, vnum me esse sentio vtrumque considerantem, alterutrum eligentem, sed plerumque illud libet, hoc decet, quorum nos in medio positi fluctuamus. Nec mirum: ita enim nunc constituti sumus, vt & per carnem voluptate affici, & per spiritum honestate possimus. Quare non duas animas hinc fateri cogor. Possumus enim melius & multo expeditius intelligere duo genera rerum bonarum, quorum tamen neutrum ab auctore Deo sit alienum, vnam animam ex diuersis efficere partibus, inferiore ac superiore, vel quod rectè ita dici potest, exteriori atque interiori. Ita sunt duo genera quæ sensibilem & intelligibilem nomine paulò antè tractauimus, quæ carnalia & spiritalia libentius & familiarius nos vocamus. Sed factum est nobis difficile à carnalibus abstinere, cum panis verissimus noster spiritalis sit. Cum labore namque nunc edimus panem. Neque enim nullo in supplicio sumus, peccato transgressionis mortales ex immortalibus facti. Id eo contingit, vt cum ad meliora conantibus nobis consuetudo facta cum carne, & peccata nostra quodammodo militare contra nos, & difficultatem nobis facere cœperint, nonnulli stulti aliud genus animarum quod non sit ex Deo superstitione obtusissima suspiciunt. Quamquam etiam si eis cœcedatur inferiori alio genere animarum nos illici ad turpia, non inde conficiunt, aut illas natura malas esse, aut istas summum bonum. Fieri enim potest vt propria illæ voluntate appetere quod non licebat, hoc est, peccando, ex bonis factæ sint malæ, rursusque fieri bonæ possint, sed sic vt quamdiu manent in peccato, ad sese alias occulta quadam suasionem traducant. Deinde vt omnino malæ non sint, sed in suo genere quamuis inferiori opus proprium sine vilo peccato exercent: istæ autem superiores quibus actionem longè præstantiorem rerum moderatrix iustitia summa tribuit, si illas inferiores sequi & imitari voluerint, peccando fiunt malæ, non quia malas, sed quia malè imitantur. Ab illis enim agitur proprium, ab istis appetitur alienum: vnde ille in suo gradu manent, istæ ad inferiora merguntur. Velut cum homines ferina sectantur. Pulchrè namque incedit quadripedans equus: at si hoc homo pedibus manibusque imitetur, quis eum vel palearum cibo dignum putet? Rectè igitur plerumque imitarum imitatem, cum eum quem imitatur probemus. Improbamus autem, non quia non sit assecutus, sed quia omnino assequi voluit. In equo enim probamus illud, cui quantum præponimus hominem, tantum offendimur quod inferiora sectatur. Quid inter ipsos homines? In emittenda voce nonne quod præco bene facit, etiam si clarius ac melius id faciat senator præcone, insanus est? Cælestia suspice, lucens luna laudatur, suoque cursu atque vicibus bene considerantibus satis placet: tamè si eam sol velit imitari: fingamus enim eum posse habere huiusmodi voluntates, cui non summè ac iure displiceat? Ex quibus illud est, quod intelligi volo. Etiam si sunt animæ, quod interim incertum est, corporeis officiis non peccato, sed natura deditæ, nosque quaquam sint inferiores, aliqua tamen in feriore vicinitate contingant,

Vera de animabus opinio, cap. xlii.

Retract. cap. 15.

tingat, non illas ideo malas haberi oportere, quia & nos autem eas sequimur, & corporea diligimus, mali sumus. Propterea enim corporea diligendo peccamus, quia spiritalia diligere & iustitia iubemur & natura possumus, & tunc in nostro genere optimi & beatissimi sumus. Quamobrem quid habeat argumenti ætius in vtranque partem deliberatio, modò in peccatum prona, modò in rectè factum subuecta: vt duo animarum genera, quorum alterius natura ex Deo sit, alterius non sit, cogamus accipere, cum alias tot causas alternantes cogitationes coniciere liceat? Sed hæc obscura esse, & incassum ab animis lippientibus queri, quisquis bonus rerum existimator est, videt. Quare illa potius, quæ de voluntate atque peccato dicta sunt, illa inquam, quæ summa iustitia, neminem ratione ventem ignorare permittit: illa (quæ si auferantur nobis, nihil est vnde disciplina virtutis inchoetur; nihil vnde à vitiorum mole surgatur,) etiam atque etiam considerata, satis clarè ad dilucidè Manichæorum heresim falsam esse conuincunt. Hostium simile est, quod de pœnitendo nunc dicam: nam vt inter omnes sanos constat, & quod ipsi Manichæi non solum fatentur, sed & præcipiunt, vitale est pœnitere peccati. Quid ego nunc in hanc rem diuinarum Scripturarum testimonia, quæ vsquequaque diffusa sunt, colligam? Vox est etiam ista naturæ. Neminem stultum rei huius notitia deseruit. Hoc nobis nisi etiam penitus insitum esset, petiremus. Potest aliquis dicere, non se peccare: non autem sibi esse si peccauerit pœnitendum, nulla barbaries hoc dicere audebit. Quæ cum ita sint, quæro ex duobus illis generibus animarum, cuius sit pœnitere peccati? Scio quidem neque illius esse posse, qui malè facere: neque illius qui bene facere non potest: quare vt eorum verbis vtar, si animam tenebrarum peccati pœnitet, non est de substantia summi mali: si animam lucis, non est de substantia summi boni. Pœnitendi enim affectio illa, quæ prodit malè fecisse pœnitentem, & bene facere potuisse testatur. Quomodo igitur nihil ex me mali est; si ego perperam feci? Aut quomodo me rectè pœnitet, si ego non feci? Audi partem alteram: Quomodo ex me nihil boni est, cui bona voluntas inest? Aut quomodo me rectè pœnitet, si non inest? Quamobrem aut negent isti esse pœnitendi magnam vtilitatem, vt non solum à Christiano nomine, sed ab omni etiã vel

Retract. cap. 15.

De pœnitendo, cap. xlii.

Ad contra Fortunatum Manichæum, cap. xvi.

Malum vnde anim.

Dis. 1.

imaginaria ratione pellantur: aut animarum illa duo genera, vnum ex quo nihil mali, alterum ex quo nihil boni sit, discere atque docere iam desinant: quod si faciant, Manichæi esse vtique iam desinent. nam tota illa secta ista bicipiti, vel potius præcipiti animarum varietate fulcitur. Ac mihi quidè satis est sic scire quod Manichæi errent, vt scio pœnitendum esse peccati: & tamen si nunc amicorum meorum aliquem, qui vsque adhuc illos audiendos putat, compellem iure amicitia, & ei dicam, scisne vitale esse cum quisque peccauerit pœnitere? Sine dubitatione se scire iurabit. Si ergo te fecero ita scire falsam esse Manichæorum heresim, desiderabisne amplius? Quid amplius esse possit in hac re desiderandum, respondeat. Bene quidè hucusque. Sed cum ostendere cœpero certas necessariasque rationes, quæ illam propositionem adamantinis, vt dicitur, catenis innexæ consequuntur, remque totam ad conclusionem, qua illa euertatur secta perduxero, negabit se forsitan scire vtilitatem illam pœnitendi: quæ nemo doctus, nemo indoctus ignorat, & potius se scire contendet, cum dubitamus & deliberamus dyas in nobis animas, patrociniã propria singulis quæstionis partibus adhibere. O consuetudo peccati, o comes pœnæ peccati, vos me tunc à rerum tam manifestarum consideratione auertistis: sed non sentienti nõebatis, nunc verò in familiarissimis meis similiter nõ sentientibus me iam vulneratis, torquentisque sentient. Attendite ista quæso charissimi, vestra ingenia benè noui. Si mihi nunc vos qualiscunque hominis mentè rationemque conceditis, multò certiora sunt, quam quæ ibi vel videbamur discere, vel magis credere cogebamur. Deus magnè, Deus omnipotens, Deus summe bonitatis, quem inuiolabilem atque incommutabilem credi atque intelligi fas est, trina vnitas, quam catholica ecclesia colit, supplex oro expertus in misericordiam tuam, ne homines, cum quibus mihi à pueritia in omni conuictu fuit summa consensus, in tuo cultu à me dissentire permittas. Video maxime expectari hoc loco, quomodo etiam catholicas Scripturas à Manichæis accusatas vel tunc defenderè, si vt dico, cautus essem: vel nunc defendi posse demonstrarem. Sed in aliis voluminibus Deus adiuuabit propositum meum: nam huius iam quantum arbitror, moderata parcè sibi postulat longitudo.

Oratio pro animis quos habuit etiam scios, cap. xv. Retract. cap. 15.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA
FORTVNATVM QVENDAM MANICHÆORVM
PRESBYTERVM, LIBER.

D. August. lib. 1. Retract. cap. 16.

D E M tempore presbyterij mei, contra Fortunatum quendam Manichæorum presbyterum disputavi, qui plurimum temporis apud Hipponem vixerat, seduxeratque multos, vt propter illos ibi eum delictaret habitare. Quæ disputatio nobis altercantibus excepta est à notariis veluti gesta conficerentur, nam & diè habet, & consule. Hanc in librũ memoriæ mandandam conferre curauimus. Versatur ibi quæstio, vnde sit malum. Me affectente exortum fuisse hominis malũ ex libero voluntatis arbitrio. Illo autem naturam mali Deo cœternam persuadere moliente: sed consequenti diè tandem confessus est nihil se aduersus nos inuenire quod diceret. Nec sanè catholicus factus est, sed tamen ab Hipponè discessit. In hoc libro illud quod dixi, Animam dico esse factam à Deo, vt cætera omnia quæ à August. to. 6.

A Deo facta sunt, sed inter illa quæ Deus omnipotens fecit, principalem locum datũ esse animæ: ita dixi, vt hoc generalitèr de vniuersa creatura rationali accipi vellem, quamuis in scripturis sanctis animas dictas esse angelorum, aut non omnino, aut non possit facile reperiri, sicut supra iam diximus. Item alio loco: Ego dico, inquam, peccatum non esse, si non propria voluntate peccetur: vbi peccatum illud intelligi volui, quod non est etiã pœna peccati. Nam de tali pœna dixi alibi in eadem disputatione, quod dicendum fuit. Itemque dixi: Vt postea eadem ipsa caro quæ nos pœnis torfit in peccatis manentes subiciatur nobis in resurrectione, & nulla aduersitate nos quatiat, quominus legem & præcepta diuina seruemus. Quod nõ ita est accipiendum, tanquam & in illo Dei regno, vbi incorruptibile atque immortale corpus habebimus, de scripturis diuinis lex & præcepta sumenda sint: sed quia

Dis. 2.

Dis. 1.

E

Ma. 1. d.

quia perfectissime ibi lex eterna seruatibitur, & illa duo precepta de diligendo Deo & proximo, non in lectione, sed in ipsa perfecta & sempiterna dilectione tenebimus. Hoc Opus sic incipit:

VINTO calendis Septembris Arcadio Augusto bis, & Rufino viris clarissimis consilibus, habita disputatio aduersus Fortunatum Manichaeorum presbyterum, in vrbe Hipponensium regionum, in Balneis Sossij, sub praesentia populi.

AVGVSTINVS dixit: Ego iam errorem puto, quem antea veritatem putabam: verum recte existimem, a te praesente audire cupio. In primis summum errorem puto, omnipotentem Deum, in quo vna nobis spes est ex aliqua parte violabilem aut corruptibilem; aut coinquinabilem credere. Hoc vestram haeresim affirmate scio, non quidem iis verbis quibus nunc vsus sum. Nam & vos interrogati confitemini Deum esse incorruptibilem & omnino inuiolabilem & incoinquinabilem. Sed cum ceperitis caetera exponere, cogimini eum corruptibilem, penetrabilem, & coinquinabilem profiteri. Dicitis enim aliam nescio quam gentem tenebrarum aduersus Dei regnum rebellasse. Deum autem omnipotentem, cum videret quanta labes & vastitas immiteret regnis suis, nisi aliquid aduersae genti opponeret, & ei resisteret, misisse hanc virtutem, de cuius commixtione cum malo & tenebrarum gente mundus sit fabricatus. Hinc esse quod hic animae bonae laborant, seruiunt, errant, corrumpuntur: vt necessarium haberent liberatorem, qui eas ab errore purgaret, & a commixtione solueret, & a seruitute liberaret. Hoc ego nefas puto credere, Deum omnipotentem aliquam aduersam gentem timuisse, aut necessitate esse passum, vt nos in aerumnas praecipitaret. FORTVNATVS dixit: Quia te medium fuisse nostrum scio, id est, inter Manichaeos admississe, ista sunt principalia fidei nostrae. De conuersatione hic agitur, de quibus falsis criminibus pulsamur. Ex te ergo praesentis audiat boni viri, vtrum sint vera quibus criminamur & appetimur, an sint falsa. Etenim ex tua doctrina, & ex tua expositione & ostensione poterunt verius scire nostram conuersationem, si a te fuerit prodita. Interfuit orationi? AVGVSTINVS dixit: Interfui. Sed alia quaestio est de fide, alia de moribus. Ego de fide proposui. Sed si illi qui adsunt, vt dicis, malunt audire de moribus, nec istam quaestionem defugio. FORTVNATVS dixit: Purgare me prius volo penes conscientiam vestram, penes quam palluimus; ex idonei viri testimonio, qui mihi & nunc idoneus est, & in futura iusti iudicis Christi examinatione, si ea quae iactantur vidit in nobis, vel consecutus est. AVGVSTINVS dixit: Ad aliud vocas, cum ego de fide proposuerim. De moribus autem vestris plene scire possunt qui electi vestri sunt. Nostis autem me non electum vestrum, sed auditorem fuisse. Itaque quamuis & orationi vestrae interfuerim, vt interrogasti, vtrum separatum vobiscum habeatis aliquam orationem, Deus solus potest nosse, & vos. Ego tamen in oratione in qua interfui, nihil turpe geri vidi, sed solum contra fidem animaduerti, quam postea didici & probavi, quod contra solem facitis orationem. Praeter hoc in illa oratione vestra nihil noui comperi. Quisquis autem vobis opponit quaestionem aliquam de moribus, electis vestris opponat. Quid autem inter vos agatis, qui electi estis, ego scire non possum. Nam & eucharistiam audiui a vobis saepe quod accipiatis: tempus autem accipiendi cum me lateat, quid accipiatis, vnde nosse potui? Itaque serua, si placet, quaestionem de moribus, vt inter electos vestros discutatur, si discuti potest. Mihi fides data est a vobis quam hodie improbo. De

al. idoneo viri testimonio, quod mihi & nunc idoneus est.

ipfa proposui. Ad propositum meum mihi respondeatur. FORTVNATVS dixit: Et nostra professio ipsa est, quod incorruptibilis sit Deus, quod lucidus, quod inuisibilis, inrenibilis, impassibilis, quod aeternam lucem & propriam inhabitet: quod nihil ex se corruptibile proferat, nec tenebras, nec demones, nec sataniam, nec aliquid aduersum in regno eius reperiri possit. Sui autem similem saluatorem direxisset, verbum natum a constitutione mundi cum mundum fabricaret, post mundi fabricam inter homines venisse: dignas sibi animas elegisset sanctae suae voluntati, mandatis suis celestibus sanctificatis, fide ac ratione imbutas celestium rerum: ipso ductore hinc iterum, eadem animas ad regnum Dei reuersuras esse, secundum sanctae ipsius pollicitationem, qui dixit: Ego sum via, veritas, & ianua. Et, Nemo potest ad patrem peruenire, nisi per me. His rebus nos credimus, quia aliae sunt animae, id est, alio modo ante non poterunt ad regnum Dei reuerti, nisi ipsum repererint veritatem, viam, & ianuam. Ipse enim dixit: Qui me vidit, vidit & patrem meum. Et: Qui in me crediderit, mortem non gustabit in aeternum, sed transiitum faciet de morte ad vitam, & in iudicium non veniet. His rebus credimus, & haec est ratio fidei nostrae, & pro viribus animi nostri mandatis eius obtemperare, vnam fidem sectantes huius trinitatis, patris & filij & spiritus sancti. AVGVSTINVS dixit: Has animas quas de morte ad vitam per Christum venire fatemini, quae causa praecipitavit in mortem? FORTVNATVS dixit: Hinc iam dignare prosequi & contrariare, si nihil praeter Deum? AVGVSTINVS dixit: Immo tu dignare respondere id quod interrogaris, has animas quae causa morti dederit? FORTVNATVS dixit: Immo tu dignare dicere, vtrum aliquid sit praeter Deum, an omnia in Deo sint. AVGVSTINVS dixit: Illud ego respondere possum quod me Dominus nosse voluit, Deum necessitatem nullam pati posse, neque ex aliqua parte violari atque corrupti. Quod cum tu quoque fatearis, quare qua necessitate huc miserit animas quas dicis per Christum redire? FORTVNATVS dixit: Quod tu dixisti, quia hucusque tibi Deus reuelauit quod incorruptibilis sit: & mihi ratio querenda est, quemadmodum anima & ob quam causam istum in mundum uenerit, vt merito nunc eas per unigenitum filium suum, ac si simile de hoc mundo liberaret, si nihil praeter ipsum. AVGVSTINVS dixit: Non debemus frustrare tantos qui praesentes sunt, & de quaestione proposita ire ad aliud. Sic confitemur ambo, sic nobis concedimus esse incorruptibilem & inuiolabilem Deum, & nihil pati potuisse: ex quo est consequens vt falsa sit haeresis vestra, quae dicit, Deum cum videret imminere vastitatem ac labem regni sui, misisse virtutem quae cum tenebrarum gente pugnaret, & ex ea commixtione hinc nostras animas liberaret. Breuis est ergo oratio mea, & quantum existimo, lucis plenissima. Si Deus nihil pati potuit a gente tenebrarum, quia inuisibilis est, sine causa huc nos misit, vt nos hic aerumnas patiamur. Si autem aliquid pati potuit, non est inuisibilis, & decipitis eos quibus dicitis esse inuiolabilem Deum. Hoc enim vestra haeresis negat cum caetera exponitis. FORTVNATVS dixit: Hoc sentimus quod non instruit beatus Apostolus Paulus qui dicit: Hoc sentite in vobis quod et in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens: in similitudine hominum factus est, & habitu inuentus vt homo: humiliavit semetipsum, & factus est subditus usque ad mortem. Hoc ergo sentimus de nobis quod & de Christo, qui cum in forma Dei esset constitutus, factus est subditus usque ad mortem, vt similitudinem animarum nostrarum ostenderet. Et quemadmodum in se mortis similitudinem ostendit, & se a patre esse de medio mortuorum resuscitatum: eo modo sentimus & de animabus nostris futurum, quod per ipsum poterimus ab hac morte liberari: quae aut aliena est a Deo, aut si propria est Dei, & misericordia eius cessat & liberat

Ioan. 1.4. a. b. libidem.

libidem a. g.

Ioan. 5. d. 24.

Phil. 2. a. g.

al. substantiam Dei neges esse animam, ex quo substantia Dei nullis passionibus possit subiacere. Libro 8. Quaestio 92.

1. Revoc. sup. 16.

ratoris nomen, & opera liberam. is. AVGVSTINVS dixit: Ego a quo quomodo in mortem venerimus, & tu dicis quemadmodum de morte liberemur. FORTVNATVS dixit: Ita Apostolus dixit quomodo sentire debeamus de animabus nostris, quod Christus nobis ostendit. Si fuit Christus in passione & morte, & nos: si voluntate patris descendit in passionem & mortem, & nos. AVGVSTINVS dixit: Notum est omnibus catholicam fidem ita se habere, quod Dominus noster, id est, virtus & sapientia Dei, & verbum per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, ad liberationem nostram hominem suscepit. In ipso homine quem suscepit, demonstravit illa quae dicis: nos autem nunc de ipsius Dei & ineffabilis maiestatis substantia quaerimus: vtrum ei aliquid nocere possit, an non possit. Si enim potest ei aliquid nocere, non est inuisibilis. Si non potest ei aliquid nocere, quid ei factura erat gens tenebrarum, contra quam dicitis bellum gestum esse a Deo ante constitutionem mundi, in quo bello nos, id est animas, quas modò indigere liberatore manifestum est, commixtas esse omni malo, & morti implicatas asseritis? Redeo enim ad istud breuissimum: Si poterat ei noceri, non est inuisibilis. Si non poterat, crudeliter huc nos misit, vt ista patiamur. FORTVNATVS dixit: Anima Deus est, an non? AVGVSTINVS dixit: Si iustum est vt non interrogatis meis respondeatur, & ego interroget, respondebo. FORTVNATVS dixit: Si in proprio agit anima? Hoc a te quaero. AVGVSTINVS dixit: Ego quidem quod interrogasti dicam, tantum illud memineris, te noluisse respondere interrogatis meis, me autem tuis respondere. Si quaeris, vtrum a Deo descenderit anima, magna quidem quaestio est. Sed siue a Deo descenderit, siue non, illud de anima respondeo, non esse Deum: aliud esse Deum, aliud animam. Deum esse inuisibilem, incorruptibilem, & impenetrabilem, & incoinquinabilem, & qui ex nulla parte corrupti possit, & cui nulla ex parte noceri potest. Animam vero videmus & peccatricem esse, & in aerumna versari, & veritatem quaerere, & liberatore indigere. Haec mutatio animae ostendit mihi, quod anima non sit Deus: nam si anima substantia Dei est, substantia Dei errat, substantia Dei corrumpitur, substantia Dei violatur, substantia Dei decipitur, quod nefas est dicere. FORTVNATVS dixit: Ergo negasti animam ex Deo esse quamdiu peccatis ac vitis & mundanis rebus deseruit, & errore decedit: quod fieri non potest, vt aut Deus hoc patiat, aut substantia eius. Est enim Deus incorruptibilis, & substantia eius immaculata est & sancta. Hic vero queritur a nobis, vtrum anima ex Deo sit, necne? Quod nos fatemur & ostendimus, ex saluatoris aduentu, ex ipsius sanctae praedicatione, ex ipsius electione, dum animis miseretur, & secundum eius arbitrium anima venisse dicitur, vt eandem de morte liberaret, & perduceret eam ad aeternam gloriam, & restitueret patri. Quid vero de anima tu ipse dicis aut speras, vtrum sit a Deo, necne? Substantia Dei, ex qua negas esse animam, nullis passionibus posse subiacere. AVGVSTINVS dixit: Animam sic negasti esse substantiam Dei, vt negem illam esse Deum: sed tamen ex Deo auctore esse, quia facta est a Deo. Aliud est qui fecit, aliud quod fecit. Qui fecit, corruptibilis esse omnino non potest: quod autem fecit, omnino non potest aequale esse illi qui fecit. FORTVNATVS dixit: Nec ego dixi, animam esse similem Deo. Sed quia dixisti, facturam esse animam, & nihil praeter Deum: quaero vnde nam Deus anima substantiam adinuenit? AVGVSTINVS dixit: Tantum memento me respondere ad ea quae interrogas: te autem ad ea quae interrogo non respondere. Animam dico esse factam a Deo, vt caetera omnia quae a Deo facta sunt, & inter illa quae Deus omnipotens fecit principalem locum datum esse animae. Si autem quaeris, vnde Deus animam fecit, memento me confiteri tecum, esse Deum omnipotentem. Omnium

potens autem non est, qui quaerit adiuuari aliqua materia vnde faciat quod velit. Ex quo est consequens, vt secundum fidem nostram omnia quae Deus fecit, per verbum & sapientiam suam de nihilo fecerit. Sic enim legimus: Ipse iussit, & facta sunt, ipse mandauit, & constituta sunt. FORTVNATVS dixit: Ex inuisione constanti vniuersa? AVGVSTINVS dixit: Ita credo, sed vniuersa quae facta sunt. FORTVNATVS dixit: Facta consonant, sed quia inconuenientia sibi sunt, ac per hoc ergo constat non esse vnam substantiam, licet ex vnius inuisione ad eandem compositionem mundi huius & faciem venerint. Caeterum rebus ipsis patet, quia nihil simile tenebrae & lux, nihil simile veritatis & mendacium, nihil simile mors & vita, nihil simile anima & corpus, & caetera iis similia quae & nominibus & speciebus distant ab inuicem. Et merito dixisse Dominum nostrum: Arbor quam non plantauit pater meus caelestis, eradicabitur, & in ignem mittetur, quia non affert fructus bonos: & esse arborem eradicatam. Hinc verò constat ex ratione rerum, quod duae sunt substantiae in hoc mundo, quae speciebus & nominibus constant, quarum est vna temporalis, alia vero aeterna, quam patris omnipotentis esse credimus. AVGVSTINVS dixit: Contraria ista quae te mouet vt aduersa sentiamus, propter peccatum nostrum, id est, propter peccatum hominum contigerunt. Nam omnia Deus & bona fecit, & bene ordinauit, peccatum autem non fecit: & hoc est solum quod dicitur, malum, voluntarium nostrum peccatum: est & aliud genus malum, quod est poena peccati. Cum ergo duo sint genera malorum, peccatum, & poena peccati: peccatum ad Deum non pertinet, poena peccati ad vindicem pertinet. Etenim vt bonus est Deus qui omnia constituit: sic iustus est vt vindicet in peccatum. Cum ergo omnia optime sint ordinata quae videntur nobis nunc aduersa esse, merito contingunt hominibus lapsi, qui legem Dei seruare noluit. Anima enim rationalis quae est in homine, dedit Deus liberum arbitrium. Sic enim posset habere meritum, si voluntate, non necessitate boni essemus. Cum ergo oporteat non necessitate, sed voluntate bonum esse, oportebat vt Deus anima daret liberum arbitrium. Huic autem animae obtemperanti legibus suis, omnia subiecit sine aduersitate: vt ei cetera quae Deus condidit seruirent, si & ipsa Deo seruire voluisset. Si autem ipsa noluisse seruire Deo, ea quae illi seruiebant, in poenam eius conuerteretur. Quare si recte omnia a Deo ordinata sunt, & bona sunt, & Deus non patitur malum. FORTVNATVS dixit: Non patitur, sed praevent malum. AVGVSTINVS dixit: A quo enim passurus erat? FORTVNATVS dixit: Hoc meum est, quia praeventur voluit: non temere, sed virtute & praescientia. Caeterum nega malum praeter Deum esse: cum per praecipua ostendi queunt alia, quae praeter voluntatem ipsius sunt. Praecipuum non intercedit, nisi ubi est & contrarietas: libera facultas viuendi non datur, nisi ubi est lapsus, secundum Apostoli rationem, qui dicit: Et vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum magistrum huius mundi, secundum principem potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filiis dissidentiae, in quibus & nos & omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatis consiliorum carnis, & eramus naturaliter filij ira, sicut & ceteri. Deus autem qui diues in omni misericordia, misericors est nobis. Et cum mortui essemus in peccatis, conuincit nos in Christo, cuius gratia estis salui facti, simul & suscitauit, & cum eo collocavit in caelestibus cum Christo Iesu, vt ostenderet in saeculis supernuenientibus abundantes diuitias gratiae suae in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem: & hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, vt ne quis gloriatur. Ipsius enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis, quae preparauit Deus vt in illis ambulemus. Propter quod memores estote, quod aliquando vos eratis

Pal. 148. a.

Mat. 15. b.

al. radicata.

Eph. 2. a. i.

gentes in carne, qui dicebamini preputium, ab ea que dicitur circumcisio in carne manufacta, quia eratis illo tempore sine Christo, alienati a conuersatione Israel, & hostes testamentorum; promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra qui fecit utraque unum, & medium parietem maceria soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, ut duos condat in semetipsum in unum nouum hominem; faciens pacem, ut reconciliet ambos in vno corpore Deo, per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longe, & pacem istis qui prope. Quoniam per ipsum habemus vtrique in vno spiritu accessum ad patrem. AVGVSTINVS dixit: Ita Apostoli lectio quam recitare voluisti, si non fallor, pro mea plurimum, & contra tuam fidem facit. Primum, quia ipsum liberum arbitrium, quod ego dixi fieri ut anima peccet, satis hic expressum est cum peccata nominauit, & cum reconciliatione nostram dixit fieri cum Deo per Iesum Christum. Peccando enim auersi eramus a Deo: tenedo autem precepta Christi, reconciliamur Deo: ut qui peccatis mortui eramus seruantes precepta eius viuificemur, & pacem habeamus cum illo in vno spiritu, a quo alienati eramus, non seruantes mandata eius: sicut de homine qui primus est constitutus, in fide nostra predicatur. Ergo nunc quero abs te secundum eam lectionem quae lecta est, quomodo habeamus peccata, si natura contraria nos cogit facere quod facimus? Qui enim cogitur necessitate aliquid facere, non peccat. Qui autem peccat, libero arbitrio peccat. Quare sit nobis poenitentia imperata, si nos nihil mali fecimus, sed gens tenebrarum? Quero item: Indulgentia peccatorum cui datur, nobis, an genti tenebrarum? Sed si genti tenebrarum datur indulgentia peccatorum, regnabit & ipsa cum Deo, accipiens indulgentiam peccatorum. Si autem nobis datur indulgentia peccatorum, manifestum est quia voluntate peccauimus. Satis enim stultum est ignoscere ei qui nihil mali fecit. Nihil autem mali fecit, qui nihil sua voluntate fecit. Hodie ergo anima pollicente sibi Deo indulgentiam peccatorum & reconciliationem, si peccare destiterit, & de peccatis poenitentiam gesserit, si respondeat secundum fidem vestram, & dicat: Quid enim peccaui? Quid commiserui? quid me expulisti de regnis tuis, vt contra nescio quam gentem pugnares? Depressa sum, permixta sum, corrupta sum, defecta sum, non est mihi seruatum liberum arbitrium: tu nosti necessitatem qua pressa sum: cur mihi imputas vulnera quae suscepi? Quare me cogis ad poenitentiam, cum tu sis causa vulnerum meorum, cum tu scias quae passa sum gentem tenebrarum in me fecisse te autore, qui violari non poterat, & tamen volens cauere regnis tuis, quibus nihil noceri possit, me in miseria precipitasti? Si recte ergo pars tua ego sum quae de vicibus tuis processi, si de regno tuo & de ore tuo, in hac gente tenebrarum aliquid pati non debui, vt me incorrupta illa subiiceretur, si pars eram Domini: nunc autem cum illa temperari non possit nisi mea corruptione, quomodo aut pars tua dicor, aut tu inuolabilis manes, aut non es crudelis, qui me parti voluisti pro his regnis, quibus nihil noceri poterat ab illa gente tenebrarum? Ad hoc responde, si placet: & dignare mihi etiam illud exponere, quomodo dictum est a Paulo apostolo: Eramus naturaliter filij irae, & portione Dei? FORT. dixit: Si secundum animam dixisset Apostolus, quod simus naturaliter filij irae, alienata esset anima ore Apostoli a Deo. Et hoc modo tu ratione ostendis, quod anima non sit Dei: quia naturaliter, inquit Apostolus,

sumus ira filij. Si vero secundum quod lege tenebatur idem Apostolus ex semine Abrahæ, vt ipse contestatur, descendens: constat eum corporaliter dixisse, nos fuisse filios irae, sicut & ceteros. Anima vero substantiam ostendit quod sit ex Deo, & animam aliter non posse reconciliari Deo, nisi per magistrum qui est Christus Iesus. Interfecta enim inimicitia, videbatur anima indigna extitisse Deo. Sed quia missa est, hoc consistemur, a Deo tamen omnipotente, & originem trahens, & missa ad ipsius voluntatem consignandam. Quemadmodum & Saluatorem Christum credimus de celo venisse, & voluntate patris coelestis. Quia voluntas patris hæc erat, animas nostras de eadem inimicitia liberare, interfecta eadem inimicitia. Que si aduersa Deo non fuisset, nec inimicitia vocaretur ubi erat unitas, nec interfectio diceretur aut fieret ubi vita erat. AVGVST. dixit: Memento quod Apostolus dixerit, conuersatione nos alienatos a Deo esse. FORT. dixit: Trado ego duas substantias fuisse: In lucis substantia haberi Deum; vt superius diximus, incorruptibilem: fuisse vero contrariam naturam tenebrarum, eam quam virtute Dei vincit hodie quodque consistor, & ad meum regressum saluatorem esse Christum emissum, vt ante idem Apostolus ait. AVGVST. dixit: Rationibus vt discuteremus duarum naturarum fidem, impositum est ab iis qui nos audiunt. Sed quoniam ad Scripturas iterum confugisti, ad eas ego descendendo, ac nihil prætermittendum esse postulo, ne quibusdam capitibus venientes, nebulas afferamus eis quibus nota Scriptura non sunt. A capite igitur quod habet Apostolus in epistola sua ad Romanos consideremus. In prima enim pagina est quod vehementer contra vos est. Dicit enim: Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, separatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis, de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri. Videmus Apostolum de Domino nostro nos docere, vt & virtute Dei ante carnem prædestinatus fuerit, & secundum carnem factus sit ei ex femine Dauid. Hoc vos cum semper negaueritis & negetis, quomodo Scripturas flagitatis, vt secundum eas potius disseramus? FORT. dixit: Secundum carnem asseruit ex semine Dauid, cum prædicetur ex virgine esse natus, & filius Dei magnificetur. Fieri enim non potest, nisi vt quod de spiritu est, spiritus habeatur: & quod de carne est, caro intelligatur. Contra quod est ipsa autoritas Evangelij qua dicitur: quod caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptulam possidebit. Hic strepitus factus est a confidentibus, qui rationibus potius agi volebant: quia videbant eum non omnia, quae in Apostoli codice scripta sunt, velle accipere. Deinde passim sermocinatio ab omnibus haberi cepit, quousque diceret sermonem Dei ligatū esse in gere tenebrarum. Quod cum exhorruissent qui adierant, discessum est. POSTERA die adhibito iterū notario, res acta sic est. FORT. dixit: Quod nihil mali ex se proferat Deus omnipotens, & quod illi que sua sunt incorrupta maneat, vno ex fonte inuolabilis orta & genita: cetera vero que in hoc mundo versantur contraria, non ex Deo manare, nec principi Deo paruisse in hoc seculo, id est, quod non ex ipso originem trahant. Hæc ergo in fide suscepimus, quod aliena sint mala a Deo. AVGVST. dixit: Et nostra fides hæc est, quod malorum genitor non sit Deus, neque vllam naturam fecerit malam. Sed cum vterque nostrum consentiat incorruptibilem Deum & incoquinabilem, prudentiam est æstimare & fidelium, quæ sit fides purior, & maiestate Dei dignior. Illa vbi asseritur, vel virtus Dei, vel pars aliqua Dei, vel sermo Dei posse commutari, violari, corrupti, ligari: An ea vbi dicitur & omnipotentem

al. confensio. al. quod futurus est. sem. delinquere.

Mat. 1. d. 23. Eia. 7. c. 4. Ioan. 3. 4. 6.

1. Cor. 15. 50.

1. Retract. cap. 6.

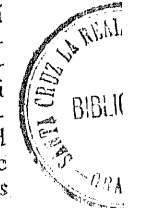
1. Retract. cap. 6.

otentem Deum & omnem ipsius naturam & substantiam nulla parte vnquam posse corrumpi; sed mala esse voluntario peccato animæ, cui dedit Deus liberum arbitrium. Quod liberum arbitrium si non dedisset Deus, iudicium puniendi nullum iustum esse posset, nec meritum recte faciendi, nec præceptum diuinum vt ageretur poenitentia de peccatis: nec ipsa intelligentia peccatorum, quam nobis Deus per Dominum nostrum Iesum Christum donauit. Quia qui non voluntate peccat, non peccat. Hoc arbitror omnibus apertum esse atque perspicuum. Quapropter non nos mouere debet, si aliqua in iis quæ Deus fecit molesta patimur pro meritis nostris. Sicut enim ille bonus est vt constitueret omnia: sic iustus est vt peccatis non parcat. Quæ peccata, vt dixi, nisi libera voluntas esset in nobis, peccata non essent. Si quis enim verbi causa ligaretur ab aliquo cæteris membris, & de manu eius falsum scriberetur sine eius propria voluntate: quæro si hoc iudici pateferet, possit hunc hominem falsitatis crimine condemnare? Quare si manifestum est, peccatum non esse vbi non est liberum voluntatis arbitrium, volo audire, anima, quam dicitis aur partem, aut virtutem, aut sermonem, aut aliud quodlibet Dei, quid mali fecerit, vt a Deo puniatur, aut poenitentiam agat peccati, aut veniam mereatur, cum nihil ipsa peccauerit. FORT. dixit: De substantiis proposui, quod bonorum Deus tantummodo creator, vltor vero malorum habeatur, eo quod mala ex ipso non sint. Merito ergo hoc sentio, & vltisci Deum mala, quia ex ipso non sunt. Ceterum si ex ipso essent, aut daret licentiam peccandi, quod dicit liberum arbitrium dedisse Deum; & confessor iam inueniebatur delicti mei, eo quod auctor delicti mei esset: aut ignorans quid futurum esset, delinqueret, quem ipse non se dignum institueret. Hoc ergo propositum est a me, & quod interrogo, nunc, vtrum Deus mala instituerit, nec ne: & vtrum ipse finem malorum instituerit. Etenim quæ ab ipso diximus facta esse, vt opifice Deo, vti ab ipso creata & genita incorruptibilia haberi, his rebus apparet, & fides Evangelica docet. Hæc ego & proposui quæ sunt credulitatis nostre, & quæ a te posuit in ista professione nostra firmari, ita tamen vt non desit autoritas fidei Christiane. Et quia nullo genere recte me credere ostendere possum, nisi eandem fidem scripturarum autoritate firmauerim: id est ergo quod insinuauit, quod dixi. Aut si mala auctore Deo in mundum peruenierunt, hoc ipse dicere dignare. Aut si recte creditur mala ex Deo non esse, hoc etiam præsentium contemplatio prosequi debet & suscipere. De substantiis dixi, non de peccato quod in nobis versatur. Si enim originem non haberet quod cogitamus delicta facere: non cogeremur ad peccatum venire, vel ad delictum. Nam qui inuiti peccamus, & cogimur a contraria & inimica nobis substantia, idcirco sequimur scientiam rerum. Quia scientia admōnita anima & memoria pristinae reddita, recognoscit ex quo originem trahat, in quo malo versetur, quibus bonis iterum emendans quod nolens peccauit, possit per emendationem delictorum suorum bonorum operum gratia, meritum sibi reconciliationis apud Deum collocare; auctore Saluatore nostro qui nos docet & bona exercere, & mala fugere. Propositum est enim nobis, quod non ab aliqua contraria natura, sed sua sponte homo aut iustitie seruiat, aut peccatis se obnoxium faciat: cum nulla existente contraria gente, si sola versatur anima in corpore constituta, cui Deus, vt dicit, liberum arbitrium dedit, sine peccato esset, nec peccatis se obnoxium faceret. AVGVSTINVS dixit: Ego dico peccatum non esse, si non propria voluntate peccet: hinc esse & præmium, quia propria voluntate recta facimus. Aut si poenam meretur qui peccat inuitus, debet & præmium mereri qui bene facit inuitus. Quis autem dubitet non deferri præmium, nisi ei qui bona voluntate aliquid fecerit? Ex quo intelli-

August. to. 6.

gimus & poenam inferri ei, qui voluntate mala aliquid fecerit. Sed quoniam me ad priores naturas & substantias reuocas, fides mea est, omnipotentem Deum, quod maxime animaduertendum est, & animo figendum, bonum, iustum, fecisse bona: sed ea quæ ab illo facta sunt, non possunt esse talia, qualis est ipse qui fecit. Iniustum est enim & stultum credere, quod opera paria sint artifici & condita conditori. Quapropter si pia fides est, vt omnia bona Deus fecerit, quibus tamē ipse est multo excellentior longēque præstantior: origo & caput mali est peccatum, sicut Apostolus dixit: Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam sequentes naufragauerunt a fide &, inferuerunt se doloribus multis. Si enim radicem omnium malorum quærās, habes Apostolum dicentem, radicem omnium malorum esse cupiditatem. Radicem radicis quærere non possum. At si est aliud malum, cuius radix non est cupiditas, non erit omnium malorum radix cupiditas. Si autem verum est, omnium malorum radicem esse cupiditatem, frustra aliud aliquod mali genus quærimus. Tua verò natura contraria quam inducis, quoniam iam respondi obiectionis tuis, quæro vt tu mihi dicere digneris, si illa natura contraria est totum malum, neque peccatum potest esse nisi ex illa, poenam ipsa sola debet mereri, non anima a qua non est peccatum. Aut si dicis ipsam solam mereri poenam, & animam non mereri, quæro cui data sit poenitentia, quæ sit iusta poenitere? Si anima iusta est poenitere, ab illa peccatum & ipsa voluntate peccauit. Nam si cogitur anima facere malum, neque illa est quæ malum facit: nōne stultū est, & plenum dementiae, vt gens tenebrarum peccauerit, & me poeniteat de peccatis: Nōne plenum dementiae est, vt gens tenebrarum peccauerit, & mihi detur indulgentia peccatorum: qui possum dicere secundū fidem vestram, quid feci, quid commisi? Apud te fui, integer fui, nulla labe contaminatus fui: tu me huc misisti, tu necessitatem passus es, tu cauisi regnis tuis, cum magna eis labe & vastitas immineret. Cum ergo noueris necessitatem qua hic oppressus sum, qua respirare non potui, cui resistere non potui, quid me accusas quasi peccantem? aut quid promittis indulgentiam peccatorū? Ad hoc sine ambagibus responde, si placet, sicut ego tibi sine ambagibus respondi. FORT. dixit: Hoc nos dicimus, quod a contraria natura anima cogatur delinquere: cui non vis esse radicem, nisi hoc tantum, quod in nobis malum versatur, cum consistet exceptis nostris corporibus mala in omni mundo versari. Non ista que in corporibus solam habemus in toto mundo versantur, & nominibus valent, bona, mala radix heret. Nam dixit dignatio tua quod hæc sit radix malorum, cupiditas, quæ in nostris corporibus versatur: cum quando non est cupiditas mali ex nostris corporibus, ex principali illa contraria natura versatur in toto mundo. Apostolus etenim nominauit id radicem esse malorum cupiditatem, non vnum malum quam dixisti radicem omnium malorum. Cupiditas vero non vno modo intelligitur, quam dixisti radicem esse omnium malorum, quasi que in corporibus nostris solam versatur: cum consistet hoc quod in nobis versatur malum, ex auctore malo descendere, & portiunculam esse mali hanc radicem quam in esse dicit: vt non sit ipsa radix, sed sit portiuncula mali, eius mali quod vbiq; versatur. Quam radicem & arborem malam Dominus noster appellauit, nunquam fructus bonos afferentem, quam non plantauit pater suus, ac merito eradicari & in ignem mitti. Nam quod dicitis, contraria natura peccatum debere imputari: illa natura mali est: & id esse peccatum anime, si post commotionem saluatoris nostri, & sanam doctrinam eius a contraria & inimica sui stirpe se segregauerit anima, & purioribus se adornans, aliter non posse substantie sue reddi. Dicitur enim: Si non venissem & locutus eis fuisset, peccatum non haberent.

1. Tim. 6. 10.

Fort. in omnibus. loci obliuiscens.

Mat. 7. c. 17.

Mat. 15. 13.

Ioan. 15. 22.

rent. Nunc vero quia veni & locutus sum, & noluerunt A mihi credere, veniam de peccato non habebunt. Vnde patet recte penitentiam esse datam post aduentum saluatoris, & post hanc scientiam rerum, qua possit anima, ac si diuino fonte luta, de sordibus & vitis tam mundi quam corporis, in quibus eadem anima versatur, regno Dei, vnde progressa est, representari. Nam dictum est ab Apostolo, quod prudentia carnis inimica sit Deo: Legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Patet ergo his rebus, quod anima bona; factione illius qua legi Dei non est subiecta peccare videtur, non sua sponte. Namque ibidem sequitur, quod caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ut non quacunque vultis illa faciat. Dicit iterum: Video aliam legem in membris meis repugnare legi mentis meae, & captiuum me ducentem in legem peccati & mortis. Ergo miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? A V G. dixit: Agnosco & amplector testimonium diuinum Scripturarum, & fidei meae quemadmodum congruant, sicut Deus donare dignabitur; paucis exponam. Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuisse dico, qui primus formatus est. Ille sic factus est, vt nihil omnino voluntati eius resisteret, si vellet Dei praecepta seruire. Postquam autem libera ipse voluntate peccauit, nos in necessitatem praecipitatum sumus, qui ab eius stirpe descendimus. Potest autem vnusquisque nostrum mediocri consideratione inuenire, verum esse quod dico. Hodie namque in nostris actionibus antequam consuetudine aliqua implicemur, liberum habemus arbitrium faciendi aliquid, vel non faciendi. Cum autem ista libertate fecerimus aliquid, & facti ipsius tenentur animam perniciosa dulcedo & voluptas, eadem ipsa consuetudine sic implicatur, vt postea vincere non possit, quod sibi ipsa peccando fabricata est. Videmus multos iurare nolle: sed quia iam consuetudinem lingua tenuit, non posse refrenare, quin ea excant de ore ipsorum, quae non possumus dicere ad mali stirpem non pertinere. Vt enim vobiscum his verbis agam, quae ytinam sicut de ore vestro non recedunt, ita & corde intelligantur, per paracletum iuratis. Si ergo vultis experiri, verum esse quod dico, instituite non iurare: Videbitis illam consuetudinem ferri quod solet: & hoc est quod aduersus animam pugnat consuetudo facta in carne. Ipsa est nimirum carnis prudentia, quae quoadiu ita est, legi Dei subici non potest, quamdiu prudentia carnis est: sed illuminata anima, definit illa esse carnis prudentia. Sic enim dictum est, prudentiam carnis non posse legi Dei esse subiectam, quemadmodum si diceretur, glaciale niuem calidam esse non posse: Nullo enim pacto quamdiu nix est, calida esse potest. Sed quemadmodum illa nix calore resoluitur, & definit nix esse, vt possit calefcere: sic illa carnis prudentia, id est, consuetudo facta cum carne, cum fuerit mens nostra illuminata, & ad arbitrium diuinae legis totum hominem sibi Deus subiecerit, pro illa consuetudine animae mala facit consuetudinem bonam. Ex quo illae duae arbores, bona arbor & mala arbor quas enumerasti, verissime dictum est a Domino, quod fructus suos habeant: id est, neque bonam posse dare malos fructus, neque malam bonos, sed quamdiu mala est. Accipiamus duos homines: bonum hominem, & malum hominem. Quamdiu bonus est, malos fructus dare non potest: quamdiu malus est, fructus bonos dare non potest. Sed vt intelligas istas duas arbores sic esse a Domino positas, vt ibi significaretur liberum arbitrium, non naturas esse istas arbores, sed voluntates nostras, ipse ait in Euangelio: Aut facite arborem bonam, aut facite arborem malam. Quis est qui possit facere naturam? Si ergo imperatum est nobis

vt faciamus arborem aut bonam aut malam, nostrum est eligere quod velimus. De isto ergo peccato hominis, & de ista consuetudine animae facta cum carne Apostolus dicit: Nemo vos seducat: Omnis creatura, quae a Deo facta est, bona est. Dicit idem Apostolus quem tu ipse commemorasti: Sicut per vnus inobedientiam peccatores constituti sunt multi, sic & per vnus obedientiam iusti constituentur multi. Quoniam per hominem inobis, & per hominem resurrectionis mortuorum. Quamdiu ergo portamus imaginem hominis terreni, id est, quamdiu secundum carnem viuimus, qui vetus etiam homo nominatur, habemus necessitatem consuetudinis nostrae, vt non quod volumus faciamus. Cum autem gratia Dei amorem nobis diuinum inspirauerit, & nos suae voluntati subditos fecerit, quibus dictum est: Vos in libertatem vocati estis, & gratia Dei liberauit me a lege peccati & mortis: Lex autem peccati est, vt quicumque peccauerit, moriatur: ab ista lege liberauit me, cum iusti esse coeperimus. Lex mortis est, qua dictum est homini: Terra es, & in terram ibis. Ex ipsa enim homines sic nascimur, quia terra sumus, & in terram ibimus propter meritum peccati primi hominis: propter autem gratiam Dei, quae liberat nos a lege peccati & mortis, ad iustitiam conuersi liberamur: vt postea eadem ipsa caro quae nos in poenis torset in peccatis manentes, subiiciatur nobis in resurrectione, & nulla aduersitate nos quatiat, quo minus legem Dei & diuinam praecepta seruiamus. Vnde quoniam ego respondi tuis, dignare tu respondere illud quod desidero, quemadmodum fieri possit, vt si est Deo natura contraria, nobis imputetur peccatum, qui in illam naturam non voluntate, sed ab ipso Deo, cui nocere nihil poterat, missi sumus. FORT. dixit: Hoc genere quemadmodum & Dominus dixit discipulis suis: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Hinc sciendum est quod non inimica mente saluator noster agnos suos, id est, discipulos suos in medio luporum dirigere voluit, nisi esset aliqua contrarietas, quae in similitudine luporum eam deponeret, ubi & discipulos suos miserat: vt quae forte medio luporum animae possent decipi, ad propriam substantiam reuocarentur. Hinc ergo apparet antiquitas temporum nostrorum quam repetimus, & annorum nostrorum, ante mundi constitutionem hoc more missas esse animas contra contrariam naturam, vt eandem sua passione subiiceret, victoriam Deo redderetur. Nam dixit idem Apostolus, quod non solum esset luctatio contra carnem & sanguinem, sed & contra principes & potestates, & spiritalia nequitiae, & dominationem tenebrarum. Si ergo utrobique mala versantur & nequitiae habentur, iam non solum est malum in nostris corporibus, sed in toto mundo, ubi videtur versari anima, quae sub celo isto versantur & implicatae sunt. A V G. dixit: Agnos suos Dominus noster in medio luporum misit, id est, homines iustos in medio hominum peccatorum, ad praedicationem Euangelij tempore hominis suscepti ab inestimabili diuina sapientia, vt nos ad iustitiam a peccato vocaret. Quod autem ait Apostolus, nobis colluctationem non esse aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, & caetera quae sunt commemorata: hoc significat, diabolum & angelos eius, sicut etiam nos peccato cecidisse & lapsos esse, & obtinuisse terrena, id est homines peccatores. Qui quadiu peccatores sumus, sub iugo coru sumus: quemadmodum cum iusti erimus, erimus sub iugo iustitiae: & contra illos luctam habemus, vt migrantes ad iustitiam, ab eorum dominatione liberemur. Ergo & tu dignare mihi breuiter ad vnum quod interrogo respondere. Noceri Deo non poterat, an poterat? Sed quaeso mihi, vt non poterat, respondeas. FORT. dixit: Non poterat noceri. A V G. dixit: Quare ergo huc nos misit secundum vestram fidem?

Rom. 8. b. 6. 7. Mat. 12. 6. 33. al. benefici- cio rei il- lius. Gal. 5. c. 17. Rom. 7. d. 21. Gal. 6. b. 14. Eph. 5. b. 6. Colof. 3. a. 6. 1. Tim. 4. 4. Rom. 5. d. 19. 1. Cor. 15. e. 21. Ibid. f. 49. Gal. 5. b. 13. Gen. 3. d. 1. Petrus. cap. 16. Mar. 10. b. 16. Eph. 6. b. 12. Rom. 8. a. 15. Aug. 1. to. 6.

fidem? FORT. dixit: Professio mea haec est, quia non poterat noceri Deo, & quod Deus huc nos direxit. Sed quia id tibi contrarium est, tu dic qua ratione hic apparuit anima, quam nunc cupit Deus nosser, & mandatis & proprio filio directo liberare? A V G. dixit: Quoniam video te interrogatis meis respondere non posse, & me aliquid interrogare voluisse, ecce satisfacio tibi, dum modo memineris te ad id quod interrogavi non respondisse. Anima quare hic sit in mundo inuoluta miseris, non modo, sed paulo ante nescio quoties a me dictum est. Peccauit anima, & ideo misera est. Liberum arbitrium accepit, vfa est libero arbitrio, quemadmodum voluit: lapsa est, eiecta de beatitudine, implicata miseris. Ad hoc tibi recitavi testimonium Apostoli dicentis: Sicut per vnum hominem mors, ita per vnum hominem resurrectio mortuorum. Quid quare amplius? Vnde tu responde, cui noceri non poterat, quare huc nos misit? FORT. dixit: Causa haec querenda est, cur huc venerit anima, aut quare eandem Deus hinc cepit liberare, qua medio malorum viuat. A V G. dixit: Hanc causam abs te quaero: id est, si Deo noceri non poterat, quare huc nos misit? FORT. dixit: Queritur a nobis, si Deo malum nocere non possit, quare huc anima missa fuerit, aut qua ratione mundo permixta sit. Quod in eo mani festum est quod ait Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, cur me ita formaueris? Si ergo causanda est res haec, interrogandus est cur animam direxit nulla cogente se necessitate. Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est & voluntas liberandi eam. A V G. dixit: Premitur ergo Deus necessitate? FORT. dixit: Tam hoc noli ad inuidiam excitare id quod dictum est, quod non necessitati facimus subditum esse Deum, sed voluntate misisse animam. A V G. dixit: Recita quod supra dictum est: & recitatum est. Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est & voluntas liberandi eam. A V G. dixit: Audiuimus. Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est & voluntas liberandi eam. Tu ergo dixisti fuisse necessitatem mittendi animam. Sed si modo voluntatem vis dicere, & hoc addo: Cui noceri nihil poterat, crudelis voluntas fuit mittendi animam ad tantas miseras. Quod refellendi causa quia loquor, veniam peto ab illius vnus misericordia, in quo spem liberationis habemus ab omnibus erroribus haereticorum. FORT. dixit: Nos dicere asseneras crudelem esse Deum mittendo animam: fecisse vero Deum hominem, & insufflasse in eum animam, quam utique praesciuit in futuram miseriam inuolui, & beneficium malorum non posse hereditati suae representari: hoc aut ignorantis est, aut dantis animam ad haec mala quae supra memorata sunt. Id commemorasti quia dixisti ante tempus non multum, quod adoptauerit sibi Deus animam, non quod ab ipso sit, aliud est enim adoptare. A V G. dixit: De adoptione nostra memini me ante dixisse, secundum testimonium Apostoli qui dixit nos vocatos in adoptionem filiorum. Non ergo meum fuit illud, sed Apostolicum responsum. De qua re, id est, de ista adoptione, suo tempore, si placet, inquiramus: & de illa sine dilatione respondebo, cum tu meis

obiectionibus responderis. FORT. dixit: Progressum dico fuisse animam contra contrariam naturam, quae natura Deo nihil nocere poterat. A V G. dixit: Quid opus erat isto progressu, vbi nihil habebat Deus quod caueret, cui nocere nihil poterat? FORT. dixit: Constat apud conscientiam vestram, a Deo venisse Christum? A V G. dixit: Iterum me interroga: Ad interrogata responde. FORT. dixit: Sic accepi in fide, quod voluntate Dei in se huc venerit. A V G. dixit: Et ego dico, & noceri omnipotens, inuolabilis, incommutabilis, cui Deus nihil possit, quare huc animam ad miseras, ad errorem, ad ista quae patimur, misit? FORT. dixit: Dictum est enim: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo accipiendi eam. Non dixit quod voluntate Dei progressa est anima. A V G. dixit: Ego autem causam quaero, quare cum Deo nihil noceri possit? FORT. dixit: Nihil noceri. Deo iam diximus, & in contraria natura esse animam diximus, ideo ut contrariae naturae modum imponeret: modo imposito contrariae naturae, sumit eandem Deus. Ipse enim dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam. Hanc pater mihi dedit potestatem ponendi animam meam, & sumendi eam. Deus ergo qui loquebatur in filio, de qua anima diceret? Constat esse animam nostram, quae in his corporibus habetur, quod de eius voluntate venerit, & de voluntate ipsius iterum assumatur. A V G. dixit: Vnde dixerit Dominus noster, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam, omnibus notum est: quia passurus erat, & resurrecturus. Ego autem abs te iterum atque iterum quaero, si Deo nihil noceri poterat, cur huc animas misit? FORT. dixit: Naturae contrariae modum imponere. A V G. dixit: Et omnipotens Deus, misericors & omnium summus, vt modum imponeret contrariae naturae, ideo illam moderatam esse voluit, vt nos immoderatos efficeret? FORT. dixit: Sed iterum ad se reuocat. A V G. dixit: Si ad se reuocat ab immoderatione, si a peccato, ab errore, a miseria: quid opus erat tanta mala animam pati per tantum tempus donec mundus finiatur: cum Deo a quo eam dicitis missam, noceri nihil possit? FORT. dixit: Quid ergo dicitur sum? A V G. dixit: Et ego noui non te habere quid dicas, & me cum vos audire in hac questione nunquam inuenisse quod dicerem: & inde fuisse ad monitum diuinitus, vt illam errorem derelinquerem, & ad fidem catholicam me conuerterem, vel potius reuocare ipsius indulgentia, qui me huic fallaciae semper inhaerere non sinit. Sed si confiteris non habere te quod respondeas: omnibus audientibus & recognoscetibus, quoniam fideles sunt, catholicam fidem si permittunt & volunt, exponam. FORT. dixit: Sine praedicio professionis meae dixerim: Illa quae a te opponuntur, cum retractauero meis cum maioribus, si minus responderim interrogationi huic meae, quae similiter a te nunc mihi offertur: erit in mea contemplatione, quia & ego animam meam cupio certa fide liberari, venire ad huius rei inquisitionem, quae a te mihi offertur, & ostensurum te polliceris. A V G. dixit: Deo gratias.

1. Cor. 15. 4. 21. Rom. 9. c. 21. Rom. 8. a. 15. Aug. 1. to. 6.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA
ADIMANTVM MANICHÆI DISCIPVLVM,
LIBER VNVS.

D. August. lib. 1. Retract. ca. 22.

EODEM tempore venerunt in manus meas quædam disputationes Adimanti qui fuerat Manichæi discipulus, quas conscripsit aduersus legem & prophetas, velut contraria eis Euagelica & Apostolica scripta demonstrare conatus. Huic ergo respondi, verba eius ponens eisq; reddes responsionem meâ. Quod opus vno volumine conclusi, & in eo quibusdam questionibus non semel sed iterum respondi, quoniam quod primum responderam perierat, & tunc intentum est, cum iam iterum respondissem. Aliquas sanè earundem questionum popularibus Ecclesiasticis sermonibus solui, adhuc etiam quibusdam non respondi: alique remanserunt, quæ rebus aliis magis vrgentibus prætermisissæ sunt, cumulo quoque obliuionis adiuncto. In hoc ergo dixi: Certis enim quibusdam vmbri & figuris retum ante Domini aduentum secundum mirabilem atq; ordinatissimam distributionem temporum populus ille tenebatur qui Testamentum vetus accepit, tamen in eo rata prædicatio & prænunciatio Noui testamenti est, ut nulla in Euangelica atq; Apostolica doctrina reperiantur, quauis ardua & diuina præcepta & promissa, quæ illis etiam libris veteribus desunt. Sed addendum erat penè, atque dicendum, ut penè nulla in Euangelica atq; Apostolica doctrina reperiantur, quamuis ardua & diuina præcepta & promissa, quæ illis etiam libris veteribus desunt. Quid est enim quod in sermone Euangelico in mote Dominus dicit: Audistis quia dictum est antiquis hoc, ego autè dico vobis hoc: si nihil ipse amplius præcepit quàm præceptum est in illis veteribus libris? Deinde regnum cælorum illi populo fuisse promissum non legimus in iis quæ promissa sunt Lege data per Moysen in monte Sina, quod propriè vetus dicitur Testamentum, quod præfiguratum dicit Apostolus per ancillam Saræ & filium eius, sed & ibi figuratum est & nouum per ipsam Saram & filium eius. Proinde si figuræ discutiantur, omnia ibi prophetata reperiantur, quæ sunt presentata, vel expectantur presentanda per Christum. Verumtamen propter quædam præcepta non figurata, sed propria, quæ non in vetere testamento, sed in nouo inueniuntur, cautius & moderatius diceretur, penè nulla, quàm nulla hic esse quæ non sint & illic, quamuis illic sint illa duo præcepta de dilectione Dei & proximi, quod rectissimè omnia & legitima & prophetica & Euangelica & Apostolica referuntur. Item quod dixi, Tribus modis in scripturis sanctis filiorum nomen accipitur: minus consideratè dictum est, & alios enim quosdam modos sicut dubio prætermisimus, sicut dicitur filius gehennæ, vel filius adoptiuus: quæ utiq; nec secundum naturam, nec secundum doctrinam, nec secundum imitationem dicuntur. Quorum trium modorum tanquam soli sint exempla reddidimus. Secundum naturam, sicut Iudæi filij Abraham: secundum doctrinam, sicut filios suos quos Euangelium docuit Apostolos vocat: secundum imitationem, sicut filij Abraham nos sumus, cuius imitamur fidem. Quod autè dixi: Cum induerit incorruptionem & immortalitatem, iam non caro & sanguis erit: secundum corruptionem carnalem dictum est carnem non futuram, non secundum substantiam, secundum quam Domini corpus etiam post resurrectionem caro appellata est. Alio loco: Nisi quisque, inquam, voluntatem mutauerit, bonum operari non potest, quod

Cap. 3.

Mat. 5. 1.

Exod. 19. 4.

Gal. 4. 4.

Cap. 5.

Matth. 23. 3.

Rom. 8. 1.

Ioan. 8. 4. 2.

1. Cor. 4. 4.

Gal. 4. 1.

Cap. 12.

1. Cor. 15. 5.

1. Jo. 2. 4. 1.

Cap. 16.

A in nostra potestate esse positum alio loco Dominus docet, vbi ait: Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem malam & fructum eius malum. Quod non est contra gratiam Dei quæ prædicamus. In potestate quippe hominis est mutare in melius voluntatem, sed ea potestas nulla est nisi à Deo detur, de quo dictum est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate quod cum volumus facimus, nihil tam in potestate quàm ipsa voluntas est, sed præparatur voluntas à Domino. Eo modo ergo dat potestatem. Sic intelligendum est & quod dixi postea: In nostra potestate esse, ut vel inferi bonitate Dei, vel excidi eius seueritate mereamur: quia in potestate nostra non est, nisi quod nostram sequitur voluntatem. Quæ cum fortis & potens præparatur à Domino, facile fit opus pietatis, etiam quod difficile atque impossibile fuit. Hic liber sic incipit:

Mat. 12. 6.

Ioan. 1. 6.
2. 1. 1. 1. 1.
2. 1. 1. 1. 1.
2. 1. 1. 1. 1.
2. 1. 1. 1. 1.

DE eo quod scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terram: vsque ad id quod scriptum est: Et factum est vespere, & factum est mane dies vnus. Hoc capitulum legis aduersum esse Euagelio stultissimi Manichæi arbitrantur, dicentes in Genesi scriptum esse, quod Deus per seipsum fecerit cælum & terram & lucem: in Euangelio autem scriptum esse per Dominum nostrum Iesum Christum fabricatum esse mundum, vbi dictum est: Et mundus per ipsum factus est, & mundus illum non cognouit. Tribus enim modis refelluntur. Primò quia cum dicitur, In principio fecit Deus cælum & terram, trinitatè ipsam Christianus accipit, vbi non solum pater, sed & filius & spiritus sanctus intelligitur. Non enim tres deos, sed vnum Deum credimus, patrem & filium & spiritum sanctum, quamuis pater pater, & filius filius sit, & spiritus sanctus spiritus sanctus. De qua vnitatè trinitatis hoc loco longum est disputare. Deinde, quia vbi dicitur: Dixit Deus, fiat, & factum est: ibi necesse est intelligatur per verbum eum fecisse quod fecit, verbum autem patris est filius. Non ergo repugnat hoc capitulum Geneseos, vbi scriptum est, Et dixit Deus, fiat & factum est, illi loco euangelij vbi dicitur: Et mundus per eum factus est, id est, per Dominum nostrum, quia ipse est verbum patris per quod facta sunt omnia. Postremò si propterea in Genesi non intelligitur filius, quia non est dictum quod per filium Deus fecerit: nec in euangelio per filium Deus & aues pascit, & lilia vestit, & cætera innumerabilia quæ ipse Dominus dicit Deum facere patrem, quamuis non dicat quod ea per filium faciat. Quod autem etiam testimoniū Apostoli adiungunt, quod ait de Domino nostro Iesu Christo, Ipse est primogenitus totius creaturæ, & omnia per ipsum facta sunt in cælo & in terra, visibilia & inuisibilia: & hoc capitulum aduersum esse dicunt Genesi, vbi Deus ita dicitur fecisse mundum, ut specialiter filius ibi non sit nominatus, vehementer errant: & non vident, si ita est, ipsum Apostolum sibi esse contrarium, cum alio loco vnum dicit: ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: & filium non nominat. Quomodo autem hic filius nominatus non est, intelligitur tamen, ita & in Genesi. Et quomodo sibi hæc duo capitula Pauli non aduersantur, ita nec Genesios euangelio.

Omnia per patrem, eum per filium. CAP. 1.

Ioan. 1. 4. 1.

Gen. 1. 4. 1.

Mat. 6. 1. 1.

Col. 1. 1. 1.

Rom. 11. 1.

DE eo

DE eo quod scriptum est: Et consummavit Deus die sexto omnia opera sua quæ fecit, & in septimo requieuit ab omnibus operibus eisdem quæ fecerat. Huic etiã loco Manichæi calumniã mouent, & dicunt nouo testameto aduersari quod in Genesi scriptum est, Deum septimo die requieuisse ab omnibus operibus suis quæ fecit, quoniam Dominus in euangelio dicit: Pater meus vsque nunc operatur. Quod nullo modo contrariū est, Dominus enim Iudeorum refellit errorem, qui putabant Deum sic requieuisse die septimo, ut ex illo profusus nihil operaretur. Requieuit autè ab omnibus operibus suis quæ fecit, ut iam vltra non faceret mundum cum omnibus quæ in eo sunt: non tamè ut etiã à mundi administratione requiesceret. Non enim scriptum est, requieuit Deus ab omnibus operibus suis ut deinceps non operaretur, sed scriptum est, Requieuit ab omnibus operibus suis quæ fecit: ut deinde non in faciundo mundo, à quo opere post perfectionem cessauerat, sed in administrando operaretur, in quo opere eum esse Dominus intimauit. Nec illa requies, quasi post laborem Deum pausam quæssisse, sed ab instituedis reru naturis post earum reru perfectionem cessasse significat, quauis vsq; adhuc in administrandis operetur. Sabbati autem obseruationes non intelligebat Iudæi, qui putabat ab iis etiam operibus, quæ ad salutem hominũ valent, oportere cessari. Vnde illos Dominus etiã aliis locis de boue qui in puteum cecidit, & iumento, quod soluendum est ut ad aquam ducatur, mirifica cõparatione redarguit. Sabbatũ autem non repudiatur, sed intellectũ à Christianis destitit quidè carnaliter obseruari, sed spiritaliter retinetur à sanctis qui intelligunt vocem Domini vocatũ ad requiem, & dicentis: Venite ad me qui laboratis, & ego vos reficiã. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meũ suauis est, & sarcina mea leuis est. Hoc sabbatum, id est, hanc requiem scriptura illa significat quam Iudæi non intelligebat, & pro temporũ dispensatione carnaliter sequebantur vmbra, cuius vmbra quasi corpus, id est, veritas nobis data erat. Sed quemadmodum illa requies Dei post fabricatum mundum insinuat, sic requies quæ nobis promittitur, post opera quæ in hoc mundo habemus, si iusta fuerint, consequemur: septima scilicet eademq; vltima parte seculi, de qua longũ est disputare. Non ergo Dominus rescindit scripturã veteris Testamenti, sed cogit intelligi: nec sabbatũ soluit ut pereat quod figurabatur, sed aperit potius ut appareat quod tegebatur. DE eo quod scriptum est in Genesi, Et dixit Deus: Nõ est bonũ solum hominẽ esse, faciamus ei adiutoriuũ. Et inmisit Deus Adẽ somnũ & obdormiuit, & sumpsit vnam de costis eius ex qua formauit Euam quam adduxit ad Adam, & ait: Ideo relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori suæ. Huic rursus loco Manichæi calumniantur, dicentes contra nouũ Testamentum esse istã sententiam, qua Deus scribitur & formasse mulierẽ, & viro coniunxisse: propterea, quia in euangelio dicit Dñs, Omnis qui reliquerit domũ, aut vxorem, aut parentes, aut fratres, aut filios propter regnum cælorũ, centies tantum accipiet in hoc tempore, & in futuro seculo possidebit vitam æternam. In qua calumnia miror eos sic esse cæcotos, vel potius non miror. Excæcavit enim illos, sicut scriptum est, malitia eorum: Sed tamen quis non videt tantã in nouo Testamento præcepta de vxore diligenda? Cur enim potius vetus Testamentum dicunt aduersari huic sententiæ Domini, qua dicit relinquentã esse vxorem propter regnum cælorum, & non ipsum nouum sibi aduersari? Quod nefas est dicere. Intelligenda enim sunt, nõ temerè accusanda quæ imperitis videntur esse contraria. Nã & Dominus in-

terrogatus à Iudæis, vtrum ei placeret dato libello repudij dimittere vxorem, Respondit eis dicens: Nõ legitis, quoniam qui fecit ab initio, masculũ & feminã fecit eos, & dixit: Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carne vnã: itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus cõiunxit in vnum, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere? Dicit illis Iesus. Quia ad duritiã cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras, ab initio autem nõ fuit sic. Dico autem vobis: Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob causam fornicationis, facit eam mœcham. Et ipse si alteram duxerit, adulteriũ committit. Ecce habent confirmatam sententiã veteris Testamenti ab ipso Domino aduersus imperitiã Iudæorum. Simul etiam Moysi perhibuit testimoniu, quod propter duritiã cordis eorum repudiu dari permisit. Nãquid etiam euangelium euangelio dicunt esse contrariũ? Quod si dicit, hoc capitulum falsum esse, & à corruptoribus scripturarum esse additum (nã hoc solent, quando non inueniunt quid respondeat, dicere) quid si alius dicat illud esse immissum & falsum, quod ipsi proferunt dicente Domino: Omnis qui reliquerit domum aut vxorem aut parentes aut filios propter regnum cælorũ, & car. Non intelligunt miseri quemadmodũ omnem fidem Christianã, cum ista dicunt, conentur euertere. Fides autem vera & ecclesie catholice disciplina vtrumque verũ & à Domino dictũ esse confirmat, & vno modo esse contrariũ: quia & coniunctio mariti & vxoris à Domino est, & relictio vxoris propter regnum cælorum est à Dño. Non enim quia suscitauit Iesus Christus mortuos, & dedit eis vitam, propterea ipsa vita non est relinquenda propter regnũ cælorũ. Sic ergo quauis Dominus dederit vxorẽ viro, relinquenda est tamen, si opus est propter regnum cælorum. Non enim hoc semper necesse est, sicut Apostolus dicit: Si quis fidelis habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat eam. Significat vtiq; quod si non consentit habitare cum illo, id est, si execratur in illo fidem Christi, & non eum patitur, quod Christianus est, relinquenda est propter regnũ cælorum, sicut idem Apostolus in sequentibus dicit, Quod si infidelis discedit, discedat: non est enim subiectus seruituti frater aut soror in huiusmodi. Si quis ergo relinquit regnum cælorũ, dum non vult relinquere vxorẽ non ferentẽ Christianum virũ, improbatũ à Domino. Et itẽ si quis vir relinquit vxorem dato libello repudij, cum causa non existat aut fornicationis, aut obtinendi regnũ cælorum, similiter improbatũ à Domino. Ita nec ista capitula euagelica inueniuntur sibi esse contraria, nec euangelium veteri Testamento: quia ibi vxor coniungitur viro, ut simul mereantur regnũ cælorum: & ita vxor relinquenda esse præcipitur, si virum impediãt ad possidendũ regnũ cælorũ. Et ideo quando Christianos vtrosq; Apostolus monet, id est, maritos & vxores, nõne ita dicitur: Diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & tradidit seipsum pro ea: & mulieres vris suis subditæ sint quasi Domino, quia & ecclesia subdita est Christo: Nõne illud quod isti miseri irridunt in veteri Testamento, quod scriptum est: Propterea relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vnã: in magno sacramento idem Apostolus accipit, cum dicit: Sacramentum hoc magnum est: ego autè dico in Christo & in ecclesia: Deinde subiungit, Veruntamen vnusquisque vxorem suam diligat, mulier autem ut timeat virum suũ: Nõne alio loco euidentissimè ostendit vtriusq; sexus & naturæ & coniunctione à Domino Deo conditore atq; ordinatore consistere, cum dicit: Veruntamen neq; mulier sine viro, neque

Mat. 19. 4. 1.

Mat. 10. 4. 2.
Gen. 1. d. 2. 7.
Gen. 2. d. 2. 1.
Eph. 5. 3. 1. 1.
1. Cor. 6. d. 16.

Deu. 24. 4. 1.

Mat. 5. 32. 2.
1. 19. 7. 7.
Mar. 10. 6. 1. 1.
1. 1. 1. 1. 1.
Luc. 16. d. 18.
1. Cor. 7. 10.

1. Cor. 7. 12.

Eph. 5. 3. 2. 5.
Col. 3. d. 19.

Gen. 2. d. 1. 1.

Eph. 5. 3. 2. 2.

1. Cor. 11. 1. 1.

E s neque

neque vir ita muliere in Domino : Sicut enim mulier ex viro , ita & vir per mulierem : omnia autem ex Deo ? Quod isti si considerare vellent , non quibusdam capitulis separatis , & aduersus se inuicem magna fraude collatis caliginem facerent imperitis , sed omnia tam in veteri quam in nouo Testamento vno sancto spiritu conscripta , & commendata esse sentiret . Nam & in veteri Testamento habent apud Esaiam prophetam quanta promittantur spadonibus , ne in nouo solo arbitrentur esse laudatos à Domino ; vbi dicit esse quosdam , qui seipsos castrauerunt propter regnū cælorum : & addidit : Qui potest capere , capiat . Nam & Esaias ita dicit : Hæc dicit Dominus spadonibus eis , qui custodierint præcepta mea , & elegerint sibi quæ ego volo , & capaces fuerint testamenti mei , dabo illis in domo mea , & in muro meo locū nominatissimū , meliorem multo filiorum atque filiarū : nomen æternū dabo illis , nec vnquam deerit . Certis enim quibusdam vmbri & figuris rerum ante Domini aduentū secundum mirabilem atque ordinatissimam distributionem temporū populus ille tenebatur , qui Testamentum vetus accepit : tamen in eo tanta prædicatio & prænunciatio noui Testamenti est , vt nulla in euangelica atque apostolica disciplina reperiantur , quamuis ardua & diuina præcepta & promissa , quæ illis etiam libris veteribus desint . Sed sanctæ Scripturæ non temerarios & superbos accusatores , sed diligentes & pios lectores desiderant .

De eo quod scriptum est in Genesi : Et dixit Dominus ad Cain , Quid fecisti ? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra : Nunc maledictus eris à facie terræ , quæ absorbit & recipit sanguinem fratris tui ex cæde manus tue : te enim operari necesse est terram , quæ steriles tibi fructus dabit . Huic capitulo Geneseos , quo maledictionem accepit Cain , vt terræ sterilitate puniretur , calumniantes Manichæi , & euangelio contrarium demonstrare cupientes , non sanè mihi videntur cogitare cum hominibus se agere , sed prorsus quasi pecora forent , qui eos audirent , vel eorum scripta legerent , sic abusi sunt imperitia eorum , & tarditate ingenij , vel potius animi cæcitate . Quippe dixerunt huic capitulo illud in euangelio esse contrarium quod Dominus ait discipulis suis : Nolite cogitare de crastino , nam crastinus dies ipse cogitabit sibi . Respicite volatilia cæli , quia non seminant , neque metunt , neque colligunt in horrea . Quasi verò Cain parricida discipulis comparandus sit , vt quoniam ille meruit pœnam sterilitatis terræ , consequens esset vt eandem sterilitatem isti etiam paterentur , qui Dominum Iesum Christum secuti , prædicando euangelio parabantur . Imò etiam in istis duobus capitulis , quorum vnum de Genesi , alterum de euangelio tanquam sibi inimica posuerunt , tanta inuenitur amicitia atque concordia , vt nulla maior desideranda sit . Quid enim cõgruentius , quam vt illum , cuius erat scelere frater occisus , etiam in terra laborantem sterilitas sequeretur : illis autem , per quorum ministerium in prædicando Dei verbo fratres liberabantur , etiam de crastino minimè cogitantibus fructuosa terra seruiret ? Quod si in veteri Testamento exhorrescunt maledictio Dei terram sterilem factam esse peccatori : cur non in nouo Testamento exhorrescunt maledictio Domini nostri Iesu Christi arborem fici aridam factam , nullo peccato Domini sui ? Item si Domini sententia delectantur , quòd discipulis dicit , ne de crastino cogitent , quòd de visu eorum Deus curam gerat : cur non & prophetica sententia delectantur , qua cecinit dicens : Abice in Dominum sollicitudinem tuam , & ipse te faciet : Vt hoc modo si possint , miseri intelligant : & illa quæ detestantur in veteri Testamento de Deo dicta , vsque adeò recta esse , vt etiam in nouo inueniantur :

& illa quæ in nouo laudant & prædicant , etiam in veteri reperiri : vnde clarescat bene intelligentibus vtriusque Testamenti manifesta concordia .

De eo quod scriptum est in Genesi , Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram . Huic locum Manichæi , quo scriptum est in Genesi , hominem factum esse ad imaginem & similitudinem Dei , propterea dicunt nouo Testamento esse contrarium , quia Dominus in Euangelio dicit Iudæis : Vos ex patre diabolo estis , & desideria patris vestri facere vultis : ille homicida erat ab initio , & in veritate non stetit , quia veritas in eo non est . Et quod alio loco Iudæi scripturam genimina & viperarum appellantur , non intelligunt illud dictum esse de homine antequam peccaret , quòd factus est ad imaginem & similitudinem Dei ; hoc autem quod in Euangelio est , Vos ex patre diabolo estis , peccatoribus & infidelibus dici . Tribus enim modis in Scripturis sanctis filiorum nomen accipitur . Vno secundum naturam , quòmodo Isaac filius Abrahæ , vel etiam cæteri Iudæi , qui ex eadem origine veniunt . Alio secundum doctrinam , vt filius eius in ea re quique appelleretur ; à quo aliquid didicit : sicut filios suos appellat Apostolus , qui ab illo didicerunt Euangelium . Tertio secundum imitationem , sicut filios Abrahæ nos vocat Apostolus , qui eius fidem imitamur . Duobus ergo modis peccatores infideles Iudæi , filij diaboli vocantur ; à Domino : vel quòd ab ipso impietatem didicerunt , sicut de ipso diabolo Apostolus dicit : Qui nunc operatur in filios diffidentia : vel quòd eum imitantur , quod magis pertinet ad id , quod de illo dictum est : Et in veritate non stetit : quia & ipsi Iudæi in veritate legis , quæ sibi data est , non steterunt , eo quòd Domino attestante & dicente : Si crederetis Moyse , crederetis & mihi : ille enim de me scripsit . Secundum eorumdem peccatorum venena etiam serpentum & viperarum genimina vocantur . Ad imaginem autem Dei factum hominem , non tantum Genesim , sed etiam Apostolus clamat , cum dicit : Vir quidem non debet velare caput , cum sit imago & gloria Dei , mulier autem gloria viri . Et vt manifestè intelligatur non secundum veritatem peccati , quæ corrumpitur , sed secundum spiritalem cõformationem factum esse hominem ad imaginem Dei , idem Apostolus monet , vt exuti consuetudine peccatorum , id est , veteri homine , induamur noua vita Christi , qui nouum hominem appellat . Et vt doceat hoc nos aliquando amisisse , renouationem illam vocat . Nam ita loquitur . Expoliantes vos veterem hominem cum actibus eius , induite nouum , qui renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius , qui creauit eum . Filij ergo Dei sunt homines renouati ad eius imaginem , & ei similes facti vsque ad dilectionem inimici . Sicut Dominus dicit , diligere nos debere inimicos nostros , vt similes simus patri nostro qui in cælis est . Quod in potestate nostra ab ipso Deo esse positum docet scriptura , cum dicit : Dedit eis potestatem filios Dei fieri . Filij autem diaboli dicuntur homines , cum imitantur eius impiam superbiam , & à luce atque celsitudine decidunt sapientia , & non credunt veritati : quales Dominus arguit cum dicit : Vos ex patre diabolo estis , &c . Cui loco euangelico Propheta consonat , dicens : Ego dixi , dii estis , & filij altissimi omnes : vos autem vt homines moriemini , & sicut vnus ex principibus cadetis .

De eo quod scriptum est in Exodo : Honora patrem tuum , & matrem tuam . Huic etiam loco vbi de honorandis parentibus Deus præcepit , illum Euangelij locum Manichæi dicunt esse contrarium , vbi Dominus cuidam dicenti , Ibo primū vt sepeliam patrem meum , respondit : Sine vt mortui mortuos sepelias , tu autem veni & annuncia regnū Dei .

Homo quatuor-
nus imago
Dei, aut se-
cus.
CAP. V.
Gen. 1. c. 26.
Ioh. 8. f. 44
Mat. 2. 3. d.
33.
Retrahit.
cap. 22.
Gen. 21. a. 1.
Ioh. 8. d. 32.
I. Cor. 4. 6.
15.
Rom. 9. b. 7.
Eph. 5. b. 6.
Ioh. 8. f. 44
Ioh. 5. f. 46
Gen. 1. d. 27.
I. Cor. 11. b. 7
Col. 3. b. 10.
Mat. 5. g. 44
Ioh. 1. b.
Ioh. 8. f. 44.
I. Cor. 11. b. 6
Parentes quo-
modo hono-
randi & con-
temnendi.
CAP. VI.
Exod. 20. b.
12.
Mat. 8. c. 22

Mat. 1. 9. b.
12.
Esa. 56. b. 4.

1. Retrahit.
cap. 22.

Concilium aliis
locis.
CAP. VII.
Gen. 4. b. 10.

Mat. 6. d. 34.
Ibidem d. 26.
Luc. 12. e. 21

Gen. 3. d. 17

Mat. 21. b.
19.

Mat. 6. d. 34.

Psal. 54. d.
23.

Quod eodem modo soluitur quo illud superius , vbi A de vxore relinquenda dictum est , propter regnum cælorum : quia & parentes honorare debemus , & eos tamen propter annunciationem regni Dei nulla impietate contemnimus . Nam si veteri Testamento contrarium est euangelium propter istam sententiam , incipit etiam Apostolo esse cõtrarium ; qui & filios monet vt honorent parentes , & parces vt diligant filios . Non solum autem , sed etiam Dominus videbitur sibi ipsi esse contrarius , quod credere nefas est ; quia loco alio dicit homini querenti vitam æternam , Si vis venire ad vitam , serua mandata . In quibus etiam illud commemorat , Honora patrem & matrem . Quibus mandatis perfectis etiam ad dilectionem Dei crescitur , in qua est tota perfectio . Nam dilectio proximi , certus gradus est ad dilectionem Dei . Et ideo respondenti quòd omnia mandata illa seruauit , dicit vnū ei deesse ; si vult esse perfectus , vt vendat omnia quæ habet , & det pauperibus , & sequatur eum . Ex quo manifestum est ; & honorẽ parentum in gradu suo esse seruandum , & eos tamen in diuini amoris comparatione , præsertim si impedimento sunt , nulla dubitatione oportere contemni . Nam & in scripturis veteribus habes positum , Qui dicit patri aut matri , Non noui vos , & qui filios suos non agnoscit , ipse autem cognouit testamentum tuum . Ergo si & in nouo Testamento commendatur parentum dilectio , & in veteri commendatur parentum contemptus , ex vtròque capite duo sibi testamenta consentiunt .

De eo quod in Exodo scriptum est , Ego sum Deus zelans , tribuens filiis tertie & quartæ generationis parentum peccata , qui me oderunt . Huic loco Manichæi illud de euangelio dicunt esse contrarium quod Dominus dicit , Estote benigni sicut pater vester cælestis ; qui solem suum oriri facit super bonos & malos . Et illud aliud quod idem Dominus ait , Nō solum septies peccanti fratri dimittendum , sed etiam septuagies septies . A quibus tamen si queram , vtrum Deus nō puniat inimicos suos , sine dubio turbabuntur . Ipsi enim dicunt , Deum genti tenebrarum æternum carcerem preparare , quam dicunt esse inimicam Deo . Et parum est , sed eum etiam sua membra simul cum ipsa gente puniturum esse non dubitant dicere . Sed cum ad capitula veteris & noui Testamenti veniunt , vt imperitos decipiant , & ea sibi aduersa esse criminantur , fingunt se nimis bonos . Sed dicant nobis quibus dicturus est Dominus , Ite in ignem æternum qui preparatus est diabolo & angelis eius : si omnibus parcat & neminem damnat : Quare intelligendum est & illud rectum esse quod Deus retribuit parentum peccata filiis qui eum oderunt . Ex eo enim quod addidit ; qui me oderunt ; intelligitur eos pupari peccatis parentum , qui in eadem peruersitate parentum perseverare voluerunt . Tales enim non seueritas , sed potius iustitia Dei , & sua iniquitate puniuntur , sicut propheta ait , Sanctus enim spiritus disciplina effugiet fictum , & auferet se à cogitationibus iniquitate : id est , corripietur homo superueniente sibi iniquitate sua , cum ab eo recesserit spiritus sanctus . Et alio loco , Hæc cogitauerunt & errauerunt , excæcavit enim illos malitia eorum . Et alio loco , Funiculus peccatorum suorum vnusquisque confringitur , Quibus testimonij veteris Testamenti de nouo consentit Apostolus dicens , Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum . Quia concordia vtriusque Testamenti satis ostenditur non esse sordiam Deum , sed vnum quæque in se seruire peccando . Quod autem in tertiam & quartam scriptum est generationem vindictæ procedere , non aliud significari arbitror , nisi quod ab ipso Abrahâ , qui pater esse incipit populi Iudæorum ,

Eph. 6. a. 2.
Col. 3. d. 20.

Matth. 19. c.
48.

Deut. 33. b.
9.

Dum ulores
eleuans.
CAP. VIII.
Exod. 20. a. 5

Mat. 5. g. 45
Luc. 6. d. 27.

Mat. 18. c.
22.

Matth. 23. d.
41.

Sap. 1. b. 5.

Sap. 2. d. 11.
Fio. 5. d. 22

Rom. 1. d. 24

Deut. 5. d. 9.

quatuor ætates sunt cum ista quæ nunc agitur , quas Matthæus Euangelista distinguit : Vna est ab Abraham vsque ad Dauid , alia à Dauid vsque ad transmigrationem in Babyloniã ; tertia à transmigratione in Babyloniã vsque ad Domini aduentum . Inde vsque ad finem quarta deputatur tanquam senectus seculi cæteris ætatibus longior . Quas ætates pro generationibus positas credimus , quamuis singula pluribus generationibus consentent . Et quoniam tertia incipit à transmigratione Babyloniæ , quando Iudæorum est facta captiuitas : in quarta verò , id est , post aduentum Domini nostri , gens Iudæorum à solo proprio penitus eradicata est : hoc datur intelligi quod dictum est , tertie & quartæ generationis peccata parentum redditurum Deum : his vtique legitime atque debite , qui parentum peccata perseverantes tenuerunt , quam Dei iustitiam sequi maluerunt . Nam non pertinere patris peccata ad filium iuste viuentem ; propheta Ezechiel apertissime ostendit . Quod autem in Euangelio dicitur : Estote benigni quemadmodum pater vester cælestis , qui solem suum oriri facit super bonos & malos : non est veteri Testamento contrarium . Hoc enim facit Deus vt inuiter ad penitentiam , sicut dicit Apostolus : Ignoras quia patientia Dei ad penitentiam te inuitat ? Nec tamen ideo credendum est non puniturum Deum eos , qui , vt dicit idem Apostolus , thesaurizant sibi iram in die iræ , & reuelationis iusti iudicij Dei , qui reddet vnique secundum opera sua . Namque istam Dei patientiam & bonitatem etiam Propheta prædicat , dicens : Parcis autem omnibus , quoniam tua sunt omnia qui animas amas : & cætera innumerabilia , quibus intelligitur & in bonitate & in seueritate misericordiam & iustitiam Dei Testamentum vtrunque prædicare . Si autem moueretur quòd dictum est , Ego sum zelans ; moueantur etiam illo , quod dicit apostolus Paulus : Zelo Dei vos zelo , desponsauit enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo . Sancta enim Scriptura verbis nostris loquens , etiam per hæc verba demonstrat , nihil dignè de Deo posse dici . Cur enim non etiam verba ista dicantur de illa maiestate , de qua quicquid dictum fuerit , indignè dicitur : quia omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit : Nam quoniam zelando solent mariti vxorum pudicitiam custodire , potestatem & disciplinam Dei , qua fornicari animam impunè non sinit , zelum Dei Scripturæ vocauerunt . Est autem animæ fornicatio , auersio à fecunditate sapientia , & ad conceptum temporalium illecebrarum corruptionumque conuersio . Illud verò quòd dimittendum esse dicit fratri , non solum septies , sed & septuagies septies , penitenti vtique dicit . Deus autem illis se dicit retribuere peccata , qui eum oderunt , non qui ei per penitentiam reconciliantur . Nam & apud Prophetam Dominus dicit : Nolo mortem peccatoris , tantum vt reuertatur & viuat . Ex quo facile apparet , & in ea patientia , quæ inuitat ad penitentiam ; & in ea indulgentia , quæ ignoscit penitentibus ; & in ea iustitia , quæ punit eos qui corrigi nolunt , vtrumque Testamentum conuenire atque congruere , tanquam ab vno Deo vtrunque conscriptum .

De eo quod scriptum est in Exodo : Oculum pro oculo , dentem pro dente ; & cætera talia : Huic loco Manichæi , quòd in veteri lege par vindicta permittitur , & dicitur oculum pro oculo , dentem pro dente esse perdendum , sic calumniantur , quasi & ipse Dominus hæc duo sibi veluti aduersantia atque contraria in Euangelio demonstrauerit . Ipse enim ait : Audistis quia dictum est antiquis : Oculum pro oculo , & dentem pro dente : ego autem dico vobis , non resistere malo : sed si quis te percusserit in maxillam , præbe illi & alteram : & quicumque voluerit tecum iudicio conten-

Mat. 5. a. 2.
4. 6. & b. 12.

Ezech. 18. c.
14.

Mat. 5. g. 45

Luc. 6. d. 27

Rom. 2. a. 4.

Ibidem a. 5.

Sap. 11. d. 17

Exp. 20. a. 5

1. Cor. 11. a.
2.

Mat. 18. c.
22.

Ezech. 33. c.
11. & 18. c.
23. & 32.

Vltio permis-
si & vltia.
CAP. VIII.
VII. I. I.
Exod. 21. d.
24.

Leuit. 24. d.
20.

Deut. 19. d.
26.

Mat. 5. f. 32.

conten-

contendere, & tunicam tuam auferre, dimitte illi & A pallium. In quibus duabus sententiis reuera duorum testamentorum differentia demonstratur, sed amborum tamen ab vno Deo constitutorum. Nam quoniam primò carnales homines ardebant multo amplius se vindicare, quam erat illa iniuria, de qua querebatur, constitutus est eis primus lenitatis gradus, vt iniuriæ acceptæ mensuram nullo modo dolor vindicantis excederet. Sic enim & donare aliquando posset iniuriã, qui eam primò non superare didicisset. Vnde Dominus iam per Euangelij gratiam ad summam pacem populum deducens, huic gradui superædificauit alterum: vt qui iam audierat non ampliorem vindictam, quam quisque læsus esset, reddere, placata mente totum se donare gauderet. Quod etiam in illis veteribus libris Propheta prædicat, dicens: Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala. Et alius Propheta dicit de huiusmodi viro patiente iniurias, & lenissimè B tolerante: Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. Ex quo intelligitur & mensuram vindicandi rectè carnalibus constitutam, & omnimodam iniuriæ remissionem, non tantum in nouo testamento esse præceptam, sed longè antè in veteri prænu- C tiam. De eo quod scriptum est, quod locutus est Deus cum Adam & Eua, & cum serpente, & cum Cain, & ceteris antiquis: inter quos etiam & nonnullis apparuisse scribitur, & ab eis visus esse non vno, sed multis Scripturarum locis, in quibus & locutus esse Deus cum hominibus inuenitur, & nonnullis apparuisse: insidiantur Manichæi, & dicunt omnia contraria esse nouo Testamento, quoniam Dominus dicit: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnicus filius, qui est in sinu patris, ille annunciauit nobis de eo. Et iterum quod dicit Iudæis: Nec vocem illius aliquando audistis, nec faciem eius vidistis, nec verbum eius habetis in vobis: manens: quia ei quem ille misit, non credidistis. Quibus respondemus eo ipso, quod in Euangelio scriptum est: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnicus filius, qui est in sinu patris, ipse annunciauit nobis de eo, totam ipsam solui posse quæstionem: quia ipse filius, qui est verbum Dei, non solum nouissimis temporibus, cum in carne apparere dignatus est, sed etiam prius à constitutione mundi, cui voluit de patre annunciauit, siue loquendo, siue apparendo, vel per angelicam aliquam potestatem, vel per quamlibet creaturam: quia ipse est in omnibus veritas, & omnia illi constant, & omnia illi ad nutum seruiunt, atque subiecta sunt: vt etiam oculis per visibilem creaturam cui vult, quando dignatur appareat: cum ipse tamen secundum diuinitatem suam, & secundum id quod verbum est patris, coæternum patri, & incommutabile, per quod facta sunt omnia, non nisi purgatissimo & simplicissimo corde videatur. Et ideo quibusdam locis etiam Scriptura ipsa testatur angelum visum, vbi dicit Deum visum. Sicut in illa luctatione Iacob, & angelus dictus est ille qui apparuit. Et cum apparuit in rubo Moyse. Et iterum in eremo, cum iam eduxisset populum de terra Ægypti, quando legem accepit, Deus ei locutus est. Sed siue in rubo, cum eum misit: siue postea, cum ei legem dedit, angelum dicit Stephanus in Actibus Apostolorum ei apparuisse. Quod ideo dicimus, ne quis arbitretur verbum Dei, per quod facta sunt omnia, quasi per loca posse defini, & alicui visibiliter apparere, nisi per aliquam visibilem creaturam. Sicut enim verbum Dei est in Propheta, & rectè dicitur: Dixit Dominus, quia verbum Dei, quod est Christus, in Propheta loquitur veritatem: sic & in angelo ipse loquitur, quando veritatem angelus annunciat: & rectè dicitur, Deus dixit: &, Deus apparuit: & item rectè, Angelus dixit,

Psal. 7. d. 4.
Tym. 3. d. 30.
Deo quando audiatur, & non audiat.
Gen. 3. b. 10.
c. 13. c. 15.
c. 4. d. 6.
Ioh. 1. c. 18.
Ioh. 5. f. 38.
Ioh. 7. c. 18.
Gen. 18. d. 2.
19. d. 2. 28.
c. 12. c. 32.
f. 24.
Exod. 3. a. 2.
Exod. 20. d. 1. h.
Act. 7. d. 30.
c. 33.
Psal. 106. d. 1.

& angelus apparuit: cum illud dicatur ex persona inhabitantis Dei, illud ex persona seruientis creaturæ. Ex hac regula etiam Apostolus ait: An vultis experimentum eius accipere, qui in me loquitur Christi? Si autem hoc mouet, quod in veteri Testamento etiam peccatoribus Deus loquitur, vel Adæ vel Eua, vel serpenti, attendant etiam in nouo, cuiusmodi exemplum Deus posuit de homine stulto & cupidino, quomodo ei locutus est Dominus, cum ait: Stulte, hac nocte auferetur à te anima tua, hæc quæ præparasti cuius erunt? Cum enim veritas etiam peccatoribus dicatur, per quamlibet creaturam dicatur, non nisi ab illo dicitur, qui vnus est verax. Quod autem Iudæis dicit: Nec vocem eius aliquando audistis: ideo dicit, quia non obtemperauerunt, isti dumtaxat, cum quibus loquebatur. Quibus dicit etiam: Nec faciem eius vidistis, quia non potest. Quod autem dicit: Neque verbum eius habetis in vobis manens: quia in quo manet verbum Dei, Christus in illo manet, què isti respuerunt. Nam cum ipse Dominus dixisset: Pater, clarifica me ea claritate qua fui apud te priusquam mundus fieret: sonuit vox de celo: Et clarificauit & clarificabo. Quam vocem multi Iudæorum præsentibus audierunt, nec ideo tamen audisse dicendi sunt, quia non obtemperauerunt vt crederent. Quapropter si non est mirandum quod verbum Dei, id est, vnicus filius Dei, qui de patre annunciat, cui vult per seipsum, cui vult per aliquam creaturam manifestatur vel sonando, vel apparendo, cum tamen ipse per seipsum mundo corde videatur, & per illum pater: Beati enim mundicordes, quia ipsi Deum videbunt: non est mirandum, ex vtroque Testamento ista omnia testimonia consonare. De eo quod locutus est Deus Moyse, & dixit illi: Loquere ad filios Israël: Sumite primitias ab omni homine, quod mihi destinatis: hoc est, aurum, argentum, æramentum, purpuram, byssum, coccum, pilos caprinos, pelles rubras agnorum, ligna integra, oleum ad illuminationem, thymiamata, lapides pretiosos, hoc est, beryllos: & constituite tabernaculum, in quo commemorari vobiscum possim. Commouent etiam hinc Manichæi quæstionem, & huic scripturarum loco illud in Euangelio dicunt esse contrarium, quod ait Dominus: Non iurabis, neque per caelum, quia scædes Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum eius est. Disputant enim, & magnum aliquid sibi videntur dicere, cum dicunt: Quomodo ille Deus, cuius caelum sedes, & terra scabellum pedum eius est, in tabernaculo habitat, quod ex auro & argento, & ære, & purpura, & pilis pecorum, pellibusque constructum est? Adhibentes etiam testem apostolum Paulum, quia dicit Deum lucem habitare inaccessibilem: Quibus nos patrem quæstionem referimus, & quod de nouo Testamento protulerunt, de veteri Testamento proferimus. Ibi enim inuenitur prius scriptum: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requiei meæ? Nonne manus mea fecit hæc omnia? Ecce habent vbi libri veteris Testamenti prædicant Deum in templis manufactis non habitare, & tamen filius Dei nostri flagello de restibus facto expulit de templo eos, qui boues & columbas vendebant, & numulariorum euerit men- C sas, & ait: Domus patris mei domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Si ergo aliquis istis duobus ex aduerso capitulis constitutus, velit imperitos decipere, & dicere in veteri Testamento magnificari Deum, cuius dicitur sedes caelum, & terra scabellum pedum eius, & negatur habitare in domo manufacta: in nouo autem Testamento domus eius dicitur templum constructum ab hominibus:

2. Cor. 13. h.
Luc. 12. c. 25
Ioh. 5. f. 38.
Ioh. 17. a. x.
Ioh. 17. d. 25
Mat. 5. a. 8.
Deo in templo, plurimum in locis non sit.
C. A. P. X.
Exo. 25. a. 2.
Mat. 5. f. 36.
Act. 7. f. 48.
1. Tim. 5. c. 16.
Esa. 66. a. 2.
Ioh. 2. c. 16.
17.
Mat. 21. b.
12.
Deut. 14. d.
25.

hominibus: nonne Manichæi vel serò fatebuntur & A habitaculum Dei per manus hominum factum, ad aliquam significationem in vtroque Testamento accipi: & Deum non habitare in locis ab hominibus fabricatis; in vtroque Testamento prædicari? De eo quod in Exodo scriptum est: Ne adoraueritis deos alienos. Et iterum, Deus vester zelus appellatur: zelus enim zelauit. Huic capitulo quod scriptum est: Ne adoraueritis deos alienos, cum calumniantur Manichæi, satis ostendunt placere sibi adorari multos deos. Nec mirum, quandoquidem in scæta sua numerosissimam deorum familiam commemorant atque commendant: quippe qui etiam ad ista visibilia venerunt, quæ pro ipsius veritatis luce venerantur & adorantur: & ideo displicet eis quod scriptum est in Exodo: Ne adoraueritis deos alienos. Addit etiam illud propter hoc dictum esse, Deus vester zelus appellatur: zelus enim zelauit: vt tanquam Deum zelantem non amemus, cuius isto deos alienos adorare non sinimus. Et ideo dicunt ista Euangelio esse contraria, quoniam Dominus dicit: Pater iuste, mundus te non cognouit: quasi non sit dicendus Deus iustus, nisi nos deos alienos adorare permittat. Iustum enim Deum & zelantem Deum tanquam contraria sibi esse dissentant, & decipiunt miseris, non intelligentes totam spem salutis nostræ esse zelum Dei. Hoc enim nomine illa eius significatur prouidentia, qua nullam à se animam fornicari impune permittit, sicut Propheta dicit: Perdes omnes qui fornicantur abs te. Sicut enim ea, quæ dicitur ira Dei, non perturbatio mentis est, sed potentia vindicandi: sic zelum Dei non cruciatum animi, quo maritus aduersus vxorem, vel vxor aduersus maritum torqueri solent, sed tranquillissimam sincerissimamque iustitiam, qua nulla anima beata esse sinitur, fallis opinionibus, prauisque cupiditatibus corrupta, & quodammodo grauidata. Illi enim hæc verba exhortescunt, qui nondum viderunt ineffabili maiestati nulla verba congruere. Sic enim ab istiusmodi verbis temperandum putant; quasi aliquod dignum Deo putent, cum ista non dicunt. Sanctus enim spiritus hoc ipsum hominibus intelligentibus insinuans; quam sint ineffabilia summa diuina, his etiam verbis vti voluit, quæ apud homines in vitio poni solent: vt inde admonerentur, etiam illa quæ cum aliqua dignitate Dei se putant homines dicere, indigna esse illius maiestati, cui honorificum potius silentium; quam vlla vox humana competeret. Quæro zelum hominis, & inuenio perturbationem cruciantem cor. Tamen cum quæro causam, nil aliud inuenio; nisi quod non patitur coniugis adulterium. Maximè enim & propriè inter coniugia zelotypia dici solet. Itaque si maritus esset per seipsum beatus, & omnipotens & iustus; sine vilo cruciati & tota facilitate, & nulla iniquitate peccatum coniugis vindicaret. Quam tamen eius actionem humano loquendi modo etiam si non propriè, translata tamen & rectè zelum vocarem. Quis enim Tullio calumniatus est, qui certè nouerat Latine loqui, cum ait Cæsari: Nulla de virtutibus tuis, nec admirabilior, nec gratior misericordia est: Et tamen ex eo appellatam misericordiam dicunt, quod miserum cor faciat dolentis aliena miseria: Nunquid ergo virtus miserum cor facit? Quid ergo calumniosus Tullius responderet, nisi misericordiam nomine clementiam se appellare voluisse? Quoniam rectè solemus loqui, non solum verba propria, sed etiam vicina vsurpantes. Cuius authoris mentionem facere volui, quoniam non de re quæstio hic, sed de verbo est. Sicut enim nostri authores, diuinarum scilicet literarum, de rebus maximè cogitauerunt: sic mūdānotum authorum propè omnis cura de verbis est. Sed habeo Euangelium, & omnes noui Testamenti libros, in quibus

Zelus & in improprie Deo tribuitur.
C. A. P. X. I.
a. Exodi 34.
b. 14. c. 23.
e. 24.
b. Exo. 20. a. 5.
Ioh. 17. d. 25
Mat. 5. a. 8.
Deo in templo, plurimum in locis non sit.
C. A. P. X.
Exo. 25. a. 2.
Mat. 5. f. 36.
Act. 7. f. 48.
1. Tim. 5. c. 16.
Esa. 66. a. 2.
Ioh. 2. c. 16.
17.
Mat. 21. b.
12.
Deut. 14. d.
25.

misericordia Dei frequentissimè commendatur. Si audent ergo isti miseri, etiam inde faciant quæstionem, & negent esse misericordem Deum, ne miserum cor habere intelligatur. Sicut ergo potest esse in Deo misericordia sine cordis miseria: sic etiam sine tabe atque cruciatu animi zelum Dei non dedignemur accipere, & humani conditionem sermonis feramus, vt ad diuinum pertueniamus silentium. Sed si contraria dicunt esse zelantem Deum, & iustum Deum, quid dicturi sunt cum & in nouo Testamento inuenio, Zelus Dei vos zelo: vel adhibiturum etiam de veteribus in Euangelio testimonium, Zelus domus tuæ comedit me? Rursus in veteri cum legunt: Iustus Dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius: nonne fatebuntur etiam hoc modo imperitis duo testamentum videri posse contraria, vt in nouo inueniamus zelum Dei, in veteri iustitiam Dei? Bene autem intelligentibus vtrunque in vtroque magna sancti spiritus vnitate & pace concinere? De eo quod scriptum est, non esse manducandum sanguinem, quod anima sit carnis sanguis. Huic sententiæ veteris legis Manichæi ex Euangelio illud opponunt quod Dominus dicit: Non esse timendos eos qui occidunt corpus, animæ autem nocere non possunt: & disputant dicentes: Si sanguis anima est, quomodo potestatem in eam non habent, cum de sanguine multa faciant, siue excipientes, & canibus volucrisque in escam proponentes, siue effunderites, aut cæno latroque miscentes? Hæc enim & alia innumera siue difficultate homines de sanguine possunt facere. Ideo isti quarunt insultantes: Quomodo si sanguis est anima, non possit hominis interfector nocere animæ, cum tantam in eius sanguinem habeat potestatem? Addunt etiam quod ait apostolus Paulus: Quia caro & sanguis regnum Dei non possidebant. Et dicunt: Si sanguis est anima, sicut Moyses dicit, nulla inuenitur anima posse regnum Dei adipisci. Cui calumnia primò ita respondendū est, vt ipsi cogantur ostendere vbi scriptum sit in libris veteris legis, quod anima humana sanguis sit. Nusquam enim hoc inueniè in illa Scriptura, quam lacerare miseri quamdiu conantur, nullo modo permittuntur intelligere. Quod si de anima humana nihil tale ibi dictum est, quid ad nos pertinet, si anima pecoris aut lædi ab interfector potest, aut possidere Dei regnum non potest? Sed quia de animis pecorum nimis sunt isti solliciti, cum enim sint hominum animæ rationales, reuolui tamen eas in pecora existimant, clausa sibi esse arbitrantur regna cælorum, si pecorum animis clausa esse consentiant. Quid quod etiam insultare ausus est populo Israël Adimantus vnus ex discipulis Manichæi, quem magnum doctorem illius scæta fuisse commemorat? Insultare ergo ausus est populo Iudæorum; quod secundum eorum intellectum quo existimant sanguinem esse animam, parentū ipsorum animæ, partim à serpentibus deuotatæ, partim igne consumptæ, partim in desertis atque asperis montium locis arefactæ sunt. Quod si verum esse quisquam concederet, sine scelere tamen eorum quibus iste insultare voluit, factum esse conuinceret. Non enim parentum suorum animas, quibus illa omnia secundum horum intellectum accidisse, scidem dixit, ipsi aliqua ex parte læserunt, quapropter hunc inde possunt habere, non reatum. Quid autè ipse Adimantus faciet secundum opinionem suam, qua credidit etiam rationales, id est, hominum animas in beluina corpora posse contrudi? Quid ergo faciet de tanto scelere, si quando tardum inuentum plagis, aut concitatum freno fatigauit, in quo fortè patris eius anima fuerit: vt non dicam quod etiam occidere parentes suos inter pediculos & pelices possuerit, à quorum isti interfecione non temperant? Quid

2. Cor. 11. a. 2.
Esa. 68. b. 10.
Psal. 10. b. 7.
Quomodo anima dicitur sanguis.
C. A. P. V. T. X. I. I.
Deut. 12. c. 23.
Mat. 10. c. 28.
1. Cor. 15. f. 50.
Deut. 12. c. 23.
Adimantus eorum regnauerunt.

Quid enim eis prodest, quod aliquando negant vsque ad ista minutissima animantia reuolui animas humanas posse: Hæc enim negant, ne tam multarum interfectionum rei teneantur, aut cogantur parcere pediculis & pulicibus & cimicibus: & tantas ab eis molestias sine vlla cædis eorum licentia sustinere. Nam vehementer vrgentur, cur in vulpeculam reuolui anima humana possit, & non possit in mustelam, cum catulus vulpeculæ fortasse etiam minor sit, quam magna mustela. Deinde si in mustelam potest, cur in murem non potest: Et si in istum potest, cur in stellionem non potest: Et si in eum potest, cur in locustam non potest? Deinde in apem, deinde in muscam, deinde in cimicem, atque inde vsque in pulicem, & si quid est aliud multo minutius, peruenire. Vbi enim terminum constituant, non inueniunt: atque ita per istam nugatoriâ credulitatē conscientia: illorum innumerabilibus homicidiorum sceleribus obruuntur. Nam ex eo quod scriptum est, Sanguinem pecoris animam eius esse, præter id quod supra dixi, non ad me pertinere quid agatur de pecoris anima, possum etiâ interpretari præceptum illud in signo esse positum. Non enim Dominus dubitauit dicere, Hoc est corpus meum: cum signum daret corporis sui. Quod autem ait Apostolus: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, etiam in lege dictum est: Non permanebit in istis spiritus meus, quoniam caro sunt. Et toties in veteribus libris iustorum animis præmium futurum promittitur. Sed tamen Apostolus volens insinuare quale corpus iustorum per immutationem in resurrectione futurum sit, quia non nubent, neque vxores ducent, sed erunt sicut angeli in cælis. Hanc ergo immutationem futurâ corporum sanctorum volens insinuare, dixit Apostolus: Dico enim vobis fratres, quia caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Quod non vna separata, & ad fraudem commemorata sententia, sed toto ipso epistolæ loco pertractato, vel potius lecto, non enim res obscura est, inueniri potest. Sic enim dicit Apostolus: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: quod eum de corpore dicere, de superioribus manifestè inuenitur, cum ait: Non omnis caro eadem caro: alia quidem hominum, alia autem pecorum, alia caro volucrum, alia piscium: & corpora cælestia, & corpora terrestria: sed alia est cælestium gloria, alia terrestriū: alia gloria solis, alia gloria lunæ, & alia gloria stellarum. Stella enim ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in contumelia, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale, sicut scriptum est: Factus est primus homo, Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantē. Sed non primum quod spiritale, sed quod animale, postea quod spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Et quomodo induimus imaginem terreni, induamus & imaginem eius, qui de cælo est. Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnum Dei hereditate possidere non possunt: neque corruptio incorruptionem hereditate possidebit. Certè iam clarum est quare hoc Apostolus dixerit. Quid ergo iste tam turpi fraude non commemorat, nisi hoc vltimum, & tacet illa superiora, quibus hoc quod malè interpretatur, bene possit intelligi? Nam quoniam Domini nostri corpus post resurrectionem sic leuatum est in cælum, vt pro ipsa cælesti habitatione, cælestem acceperit mutationem, & hoc sperare in die vltimo iussi sumus; ideo dixit Apostolus: Qualis terrenus, tales & terreni, id est, mortales: & qualis

cælestis, tales & cælestes: id est, immortales, non solum animis, sed etiam corporibus. Vnde & supra dixerat, aliam esse cælestium corporum gloriam, & aliam terrestrium. Quod autem spiritale dixit corpus in resurrectione futurum, non propterea putandum est, quod non corpus, sed spiritus erit: sed spiritale corpus omnimodo spiritui subditum dicit, sine aliqua corruptione vel morte. Non enim quia quod modò habemus corpus animale appellat, ideo putandum est non illud esse corpus sed animam. Ergo quæ admodum corpus animale nunc dicitur, quia subditum est animæ: spiritale autem nondum dici potest, quia nondum spiritui plenè subiectum est quamdiu corrupti potest: sic & tunc spiritale vocabitur, cum spiritui atque æternitati nulla corruptione resistere poterit. Aut si adhuc parum videtur esse monstratum, quod sententiam istam propter immutationem quæ futura est Apostolus dixerit, cum ait: Caro & sanguis regnum Dei hereditate possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem hereditate possidebit: attendite quid continuò subiiciat & adiungat: Ecce mysterium vobis dico, Omnes quidem resurgemus, non tamen omnes immutabimur; in atomo, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Deinde contextit, & dicit etiam illud quod paulo antè commemorauit, vt ostendat qualis futura sit ipsa immutatio. Statim quippe dicit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hinc ergo apparet quia caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, quia cum induerit incorruptionem & immortalitatem, iam non caro & sanguis erit, sed in corpus cæleste mutabitur. Quod quidem ex occasione tractauimus, quia huic quoque sententiæ multum insidari solent, negantes corporum resurrectionem. Nam ista quæstio non de corpore, sed de animâ proposita est, quam putant sic accipi in lege vt sanguis esse existimeret, quod nos nullo modo sic intelligimus. Sed quamuis de pecorum animis non curemus, cum quibus non habemus rationis aliquam societatem: tamen illud quod lex dixit, fundendum esse sanguinem, nec in eam assumendum, quia sanguis est anima, esse possum dicimus sicut alia multa, & penè omnia scripturarum illarum sacramenta signis & figuris plena sunt futuræ prædicationis, quæ iam per Dominum nostrum Iesum Christum declarata est. Sic est enim sanguis anima, quomodo petra erat Christus, sicut dicit Apostolus: Bibebant enim de spiritali sequente eos petra, petra autem erat Christus. Notum est autem filios Israël petra percussa bibisse aquam in eremo, de quibus loquebatur Apostolus cum hæc diceret, nec tamen ait petra significabat Christum, sed ait: petra erat Christus. Quæ rursus nec carnaliter acciperetur, spiritalem illam vocat: id est, eam spiritaliter intelligi docet. Longum est, & nunc non necessarium, sacramenta eiusdem legis exponere, nisi cum breuiter possint. Sufficit autem vt nouerint illi qui de his calumniantur, non ea nos ita intelligere vt illa solent irridere, sed quemadmodum Apostoli omnia intelligentes pauca exposuerunt, vt ad eadem regulas cætera posteris intelligenda relinquere. De eo quod scriptum est in Deuteronomio: Videte ne obliuiscamini testamentum Dei vestri quod conscripsit, & faciatis vobis effigies & imagines. Addit etiam dicens: Deus vester ignis est edax, & Deus zelans. Hæc verba de Scripturis hoc modo ille Adimantus proposuit. Eius enim calumnias refutandas refellendâque suscepimus. Sed & iam superius de zelo Dei cum calumniaretur, puro satis esse responsum. Memineris tamen non solum ibi, sed etiam

1. Cor. 15. f. 50.
1. Retra. 2.2.
Dent. 12. 25.
1. Co. 10. 5. 4.
Exo. 17. 5. 6.
Quo sensu
Dei ignis est
edax.
CAP. XII.
Dent. 4. 21.
23. 24.

etiam hic, sic eum de zelo Dei criminatum Scripturas, vt adiungeret etiam quod de simulachris non colendis in illis libris præcipitur à Domino Deo nostro: quasi non ob aliud reprehendat zelum Dei, nisi quod illo ipso zelo à cultu simulachrorum prohibemur. Vult ergo videri facere se simulachris. Quod propterea faciunt vt miseriam & vesaniam suam seculæ etiam Paganorum conciliant benevolentiam. Huic autem legis capitulo illud Euangelicum opponit, vbi quidam accessit ad Dominum & ait illi: Magister bone quid faciens vitam æternam possidebo? Cui respondit Iesus, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus nisi vnus Deus. Vt ex hoc videlicet contraria ista esse arbitremur, quia in lege dicitur, Deus ignis edax, & Deus zelans: in Euangelio autem, Nemo bonus nisi vnus Deus. Et de zelo quidem iam responsum est, nõ sic esse ista verba in Scripturis posita, vt aliquam Dei perturbationem eruciatimue significet, sed quia nihil dignum de Deo dici potest, propterea vsque ad ista perueniunt, cogantur discere, etiam illa quæ conuenienter de ineffabili diuina excellentia se dicere existimant, indigna esse maiestate Dei: cuius sapientia cum descensura esset vsque ad corpus humanum, prius vsque ad humana verba descendit. Ecce dixi, descendit: quod verbum si discutere cœpero, propriè me dixisse non video: non enim potest descendere, nisi quod etiam de loco in locum moueri potest. Nam qui descendit, locum superiorem deserere, & inferiorem petere videtur. Dei autem sapientia cum tota vbique præsto sit, nullo pacto migrare de loco in locum potest. De qua Ioannes in Euangelio dicit, tanquam Dominici pectoris particeps: ait enim, In hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Et tamen etiam ipse adiungit & dicit, In sua propria venit, & sui eum non receperunt. Quomodo hic erat, & quomodo venit, nisi quia illa sublimitas ineffabilis, vt hominibus congruat, humanis foris significanda est: vt autem deos homines faciat, diuino est intelligenda silentio? Potest ergo reddi ratio, quare ita dictum sit: non tamen potest aliquid de Deo dignè dici, quod ideo idem indignum est; quia potuit dici. Tolle de zelo errorem & dolorem, quid remanebit aliud, nisi voluntas custodiens castitatem, & corruptionem vindicans coniugalem? Quo igitur verbo, nisi zelo Dei melius posset insinuari? Quo vocamur ad coniugium Dei, & non vult nos turpi amore corrumpi, & punit impudicitiam nostram, & diligit castitatem. Non etiam frustra vulgo dici solet, Qui non zelat, non amat. Ad hoc etiam pertinet quod dictum est, edax ignis: de quo disputare non debeo, sed potius ipsos interrogare, quem ignem dixerit Dominus se venisse mittere in hunc mundum. Hoc enim dictum est in Euangelio, quod illi accusare non possunt, vt non Christum honorent, sed vt decipiant Christianos. Quod cum eis commemoratum fuerit, quemadmodum Dominus dixerit, Ignem veni mittere in terram: miserij dicunt, Sed illud aliud est. Quibus respondemus; Et hoc aliud est, Noli metueri. Nam ipse Christus loquitur etiam in veteri Testamento, cum dicit, Ego sum ignis edax: qui loquitur in Euangelio, quod ignem venerit in hunc mundum mittere: id est, verbum Dei, quod est ipse. Nam veteres vtique Scripturas exposuit post resurrectionem discipulis, incipiens à Moysè & prophetis omnibus; quoad ipsi discipuli ignem se accepisse confessi sunt, dicentes; Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, cum aperiret nobis Scripturas? Ipse est ignis edax: consumit enim veterem vitam diuinus amor, & innouat hominem, vt ex eo quod Deus ignis est edax, faciat vt eum nos amemus: ex eo autem quod

Deus zelans est, ipse nos amet. Nolite ergo timere ignem, qui est Deus: sed timete ignem, quem parauit hæreticis Deus. Quod enim Adimantus elegit de Euangelio locum, quem huic legis capitulo, tanquam contrarium apud imperitos obiceret; vbi ait Dominus; Nemo bonus, nisi vnus Deus; quoties inuenitur bonitas Dei in veteri Testamento, quis numerare sufficiat? Vnum tamè ponam, quod quotidie in ecclesia cantatur, Cõstemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Certè & hoc zelanti Deo; sicut Manichæi existimant, videtur esse contrarium, & tamen libris veteris Testamenti canitur. Item rex ille, qui cum filio suo nuptias faceret, inuenit inter discumbentes hominem non habentem vestem nuptialem: & cum primo amici nomine appellans, manibus & pedibus colligatis mitti iussit in tenebras exteriores: molestè intelligentibus, non videtur bonus. Et si ipsum quisquam capitulum Euangelij proponeret, & sicut facit Adimantus de veteri Testamento, ita Euangelium calumniosè accusaret, laudans potius veteris Testamenti libros, vbi scriptum est, Cõstemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius: & reprehendens in nouo, quod vocatus conuiuia, in tantum supplicium propter vestem mittitur: & hoc fraudulenta perversitate assidue faceret, vt omnia loca sententiarum de veteri Testamento colligeret, & loca seueritatis de nouo, & hæc sibi aduersa esse contenderet, laudans vetus, & reprehendens nouum: similiter inueniret imperitos, & diuinarum Scripturarum miserabiliter ignaros, quibus persuaderet vetus potius Testamentum quam nouum esse retinendum. Quod cum isti ex alia parte faciunt, id est, vetus reprehendentes, quasi contrarium nouo, miror quod non cogitant posse aliquè aliquando vtrunque legere, & diuina ope intellectum vtrunque laudare: fraudemque istorum atque maliciam vel dolere tanquam hominum, vel cauere tanquam hæreticorum, vel irridere tanquam imperitorum & superborum. De eo quod scriptum est in Deuteronomio; Secundum desiderium animæ occide & manduca omnem carnem, iuxta voluptatem quæ dedit tibi Dominus: Caue autem ne sanguinem manducas, sed effunde tanquam aquam super terram. His verbis legis Adimantus contrarium esse arbitratur quod in Euangelio Dominus ait; Ne grauentur corda vestra cruditate & vinolentia, & curis secularibus. Et quod ait Apostolus; Bonū est non manducare carnem neque bibere vinum. Et iterum; Nō potestis mēsa Domini communicare, & mensa demoniorum. Nos autem omnia hæc, siue quæ in veteri, siue quæ in nouo Testamento scripta sunt, & suis causis exigētib; posita dicimus, & sibi aduersa non esse monstramus. Quanquam & ipse in his verbis quæ posuit de veteri Testamento animaduertere potuit, non ad immoderatam voracitatem pettingere quod dictum est; Secundum desiderium animæ tuæ occide & manduca omnem carnem; quando sequitur, iuxta voluptatem quam dedit tibi Dominus: Immoderata enim voluptas non dedit tibi Dominus, sed quæra sustentationi naturæ salutique sufficiat. Quisquis autem sequitur immoderatam voracitatem, suum vitium sequitur, non eam voluptatem quam dedit Dominus: & ideo non est contrarium quod in Euangelio positum est. Non grauentur corda vestra cruditate & vinolentia & curis secularibus. Cum enim quisque non replet nisi eam voluptatem, quæ Dominus dedit, id est, modestam atque naturalem, non grauetur cor eius cruditate & vinolentia & curis secularibus. De carne autem non manducanda & non bibendo vino quod ait Apostolus, non quia illa immunda arbitras est, hoc præcipit sicut isti existimant; & errantes in errorem præcipi-

Mat. 19. b.
17.
Luc. 18. d.
18.
Mat. 10. b.
17.
1. Cor. 12. 25.
1. Co. 10. 5. 4.
Exo. 17. 5. 6.
Luc. 12. g.
49.
Dent. 4. d. 24.
1. Cor. 10. 5. 4.
32.

Mat. 10. 6.
18.
Psal. 117. a.
1. & 4. 29.
Mat. 22. a. 2.
CAP. VII.
Dent. 12. 25.
10. 23.
Luc. 21. g.
34.
Ann. 1. d.
11.
1. Cor. 10. 21.
11.
1. Cor. 12. 25.
20.
Luc. 21. g.
34.

præcipiant, quibus talia persuaserunt: sed cum ipse A posuerit causam, cur hoc dixerit, non est nobis hæc interpretanda vel exponenda sententia. Sufficit enim ipsum de Apostoli epistola totum locum huic sermōni contexere, ut & causa manifeste appareat, cur hoc Apostolus dixerit, & istorū fraus, qui particulas quasdam de Scripturis eligunt, quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi. Sic ergo Apostolus ait: Infirmum autem in fide recipite, non in d'ceptionibus cogitationum. Alius quidem credit manducare se omnia. Qui autem infirmus est; olera manducet. Qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicat. Deus enim illum recepit. Tu quis es qui iudices alienum seruum? Suo domino stat, aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Dominus statuere illum. Alius quidem iudicat alternos dies, alius autem iudicat omnem diem. Vnusquisque suo sensu abundet. Qui sapit diem, Domino sapit: & qui manducat, Domino manducat, gratias enim agit Deo; & qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur. Ad hoc enim Christus mortuus est, ut mortuorum & viuorum dominetur. Tu autem quare iudicas fratrem tuum: aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Domini. Scriptum est enim: Viu ego, dicit Dominus, quia mihi curuabitur omne genu, & cōfitebitur omnis lingua Deo. Igitur vnusquisque nostrum pro se rationem reddet. Non ergo amplius inuicem iudicemus: sed hoc magis iudicate ne ponatis offendiculum aut scandalum fratribus. Scio & certus sum in Domino Iesu quia nihil commune per illum, nisi et qui putat aliquid esse commune, illi commune est. Nam si propter escam frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulat. Noli in esca tua illum perdere pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt sectemur, & quæ ad edificationem sunt in inuicem. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem munda, sed malum est homini qui per offensionem manducat. Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quō frater tuus offenditur. Tu fidem quam habes penes te metipsum, habe coram Deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Nunquid eget cuiusquam interpretatione, ut intelligatur cur hoc Apostolus dixerit: & quanta illi malitia de scripturis certa quæque discernunt, quibus circumuehiant imperitos? Nam & munda esse omnia dixit Apostolus secundum fidem: & ei esse immunda, qui putat immundam: & tunc esse ab eis temperandum, cum per offensionem accipiuntur: id est, cum aliquis infirmus putat sibi ab omnibus carnibus temperandum, ne incidat in carnem immolationem: & ideo eum qui manducat, potest arbitrari in honorem idolorum id facere: & ex eo grauius offendi, cum ipsa immolationis caro, si ex fide a nesciente accipiat, neminem maculet. Vnde alio loco idem Apostolus interrogat, cum quid de macello emitur, vel ab aliquo infideli quisquam vocatus, in mensa eius exhiberi sibi carnes videt, quas isti immundas arbitrantur, non propter immolationem, sed quia carnes sunt, cum Apostolus

clamet omnia munda esse, & omnem creaturam Dei bonam esse, & omnia sanctificari per verbum & orationem: & tamen temperandum ab eis, si quis forte infirmus offenditur. Et quodam loco apertissime istos significauit, cum dicit: In nouissimis temporibus futuros quosdam prohibentes nubere, abstinentes a cibis quos Deus creauit. Hos enim proprie designat, qui non propterea temperant a cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant, sed quia ipsas carnes immundas putant, & carum creatorem Deum esse negant. Nos autem teneamus apostolicam disciplinam dicentem, quod omnia munda sint mundis, seruata moderatione Evangelica, ut non grauentur corda nostra cruditate & vinolentia & curis secularibus. Nam idem illud quod Apostolus ait: Non potestis mensam Domini communicare, & mensam demoniorum: non video cur opponendum huic loco legis; & quasi contrarium Manichæi esse crediderint. Non enim de immolationibus lex loquitur, cum in Deuteronomio dicitur: Secundum desiderium animæ tuæ occide, & manduca omnem carnem, iuxta voluptatem quam dedit tibi Dominus: sed de cibis qui pertinent ad hominis alimentum. Sed quoniam Manichæi etiam cum ad hominis cenam quæque animalia præparantur, immolationem esse dicunt, secundum suum intellectum ista contraria esse putauerunt. Propterea & illum commemorauerunt locum, vbi Apostolus ait: Quæ immolant gentes, demoniis immolant, & non Deo: cum Apostolus apertissime de victimis loqueretur, quæ in templo offeruntur demonibus: non de escis, quæ sibi homines præparat. Sic enim dicit: Quid ergo dico, quia idolis immolatum est aliquid, aut idolum est aliquid? Sed quia quæ immolant, demoniis & non Deo immolant. Nolo vos socios demoniorum fieri. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem demoniorum. Non potestis mensam Domini participare, & mensam demoniorum. An æmulamur Dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia licita sunt, sed non omnia expediunt: omnia licita sunt, sed non omnia edificant. Nemo quod suum est querat, sed id quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini enim est terra & plenitudo eius. Si quis vos vocauerit ex infidelibus, & volueritis ire, omnia quæ apponuntur vobis, manducate, nihil diiudicantes propter conscientiam. Si quis autem vobis dixerit, quia hoc immolatum est, nolite manducare, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. Quare enim libertas mea iudicetur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, ut quid blasphemor, pro quo gratias ago? Siue igitur manducatis siue bibitis, siue quodcumque facitis, omnia in gloriam Dei facite. Hæc attendant Manichæi, & videant quomodo dictum sit in Deuteronomio: Secundum desiderium animæ tuæ occide, & manduca omnem carnem iuxta voluptatem quam Dominus dedit tibi. Quod enim de quibusdam carnibus non manducandis Iudæis præceptum est, & immundæ sunt dictæ, ad significationem valet hominum immundorum, qui per figuras in veteribus Scripturis sunt designati. Sicuti enim bos ille, cui triturranti vetat os alligari, Euangelistam significat, sicut Apostolus apertissime exponit, sic & illa quæ prohibita sunt, quasdam hominum immunditias significant, quæ in societatem corporis Christi, id est in ecclesiam stabilem & sempiternam non recipiuntur. Nam quod ad cibos attinet, omnino nihil immundum esse, sed malum esse homini qui per offensionem manducat, manifestissime apparet. De eo quod in Leuitico scriptum est, Separate a mundo immundum, & nemo man-

Rom. 14. d. 1. al. diiudicationibus

1. Cor. 5. b. 10. 1. Tim. 4. d. 23. Phil. 2. b. 10.

Ra. 14. d. 20.

1. Tim. 4. d. 2. 3. 4.

Tit. 1. d. 15

1. Cor. 10. e. 21.

Deut. 12. e. 15

1. Cor. 10. e. 19.

Phil. 1. 23.

Deut. 12. b. 17

1. Cor. 9. b. Deut. 25. a. 4. 1. Tim. 5. c. 18.

Tugulat Ad. manum suo gladio. C. A. P. XV. Leuit. 11. 2.

mo manducet carnem cameli, asini, & leporis, & porci, & aquilæ, & milui, & corui, & vulturis, & reliquorum. Nusquam manifestius plenissima dolis & fraudibus anima huius hominis deprehendi potest, qui tanquam sibi aduersa atque contraria de vtroque Testamento capitula obiecit, quam in hoc loco vbi commemorauit in Leuitico scriptum esse, ut a nonnullis animalium carnibus temperetur. Namque huic sententia illud ex Euangelio credidit opponendum, vbi Dominus dicit: Nihil est ingrediens in hominem coinquans eum, sed ea quæ procedunt ex eo, coinquant. Hoc si imprudens fecit, nihil cæcius: si autem sciens, nihil sceleratius. Nonne ipse paulo ante posuerat Apostoli testimonium dicentis: Bonum est fratres non manducare carnem, neque bibere vinum dum cupit de nouo Testamento veteri aduersari, vbi dictum est: Secundum desiderium animæ tuæ occide & manduca omnem carnem? Quomodo ergo nunc placet ei sententia Domini, qua dicit: Nihil esse ingrediens in hominem quod coinquat eum, sed ea quæ procedunt ex eo? Vbi se iste abscondit ab hac sententia? Quod fugiet, dicat mihi, quando immunditiam carniū fugiendam, & a cibis sanctorum separandam, perueria & superstitiosa imaginatione continentia præcipit? Certè enim si verum est, non coinquare illa quæ ingrediuntur in hominem, cum magno errore immundas esse dicunt escas Manichæi, cum homines carne vescuntur. Si autem immundæ sunt tales escæ, quid de isto testimonio facient quod Euangelica & diuina autoritate prolatis est, vbi Dominus dicit, non coinquari hominem iis quæ ingrediuntur in eum, sed iis quæ procedunt de illo? Alii fortè dicturi sunt, sicut solent dicere, cum Scripturarum eos vget autoritas: hoc capitulum a corruptoribus Scripturarum insertum esse Euangelio: Cur ergo Adimantus hoc capitulo teste vitur, & inde conatur vetus Testamentum oppugnare, vnde ipse prostermitur? Cum enim quispiam catholicus Christianus vtriusque Scripturæ venerator & intellectus ei responderit, hæc non esse contraria: quod illa, de quorundam carnibus animalium, quibus non esse vescendum populo adhuc carnali præceptum est, ad significationem posita sunt humanorum morum: quos ecclesia quæ corpus est Domini, in sua vnitatis vinculum stabile & sempiternum recipere non potest, tanquam immundas escas respuens, & in sua viscera non conuertens: ut omnia illa præcepta carnali populo imposita futuram disciplinam spiritalis populi prophetarent. Et ideo non ea repugnare sententiæ Domini, quæ verissime dicit, non coinquari hominem iis quæ per escam ingrediuntur in eum. Illa enim sententia seruis onera imponit, ista verò liberis iugum excutit seruitutis. Et illa tamen sic dicta est, ut seruorum onera fidem prænuunciant liberorum. Omnia enim, sicut dicit Apostolus, in figuram contingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit. Si ergo in figuram contingebant quæ patiebantur, in figuram accipiebant quæ monebantur. Cum ergo ista respondero, & hoc modo non esse contraria duo ista capitula de singulis Testamentis collata monstraturo, quid iste facturus est, contra quem dicit grauissimum testimonium testis, quem contra aduersarium ipse produxit? Ipse enim commemorauit de Euangelio testimonium Domini dicente, non coinquari hominem iis escis quæ ingrediuntur in eum: & ipse a carnibus abstinentium tanquam ab immundis escis monere & docere non cessat: & tamen sensit quantum plagam sibi infligeret, & quanto ietu repercussus se ipse sauciaret. Ne quis enim eum interrogaret & diceret, Quomodo ergo prohibetis carnibus vesci, si Dominus dicit, sic-

Deut. 14. d. 3. 4.

Mat. 15. b. 11.

Rom. 14. d. 21.

Deut. 12. e. 20.

1. Cor. 10. e. 19.

1. Cor. 10. e. 11.

1. Cor. 9. b. Deut. 25. a. 4. 1. Tim. 5. c. 18.

August. 10. 6.

ut tu ipse comemoras, nihil est ingrediens hominem coinquans eum, sed ea quæ procedunt de eo coinquant? voluit quasi adhibere medicinam sine causa in mortifero vulnere. Sic enim posuit ipsum Euangelicum testimonium: In Euangelio, inquit, dicit ad turbam Dominus, Audite & intelligite: Nihil est ingrediens in hominem coinquans eum: & cætera. Quod ergo commemorauit Dominum hoc ad turbam dixisse, nihil aliud ostendit, nisi non se ignorantia, sed malitia fecisse quod fecit: ut postea diceret auditoribus suis, ad turbam Dominum ista locutum esse, non ad paucos sanctos, quales se ipsi videri voluit: ut quoniam suos auditores tanquam adhuc immundos permittunt carnibus vesci, sibi autem quasi iam mundis cum sceleratum atque nefarium esse arbitrantur, hoc etiam Dominum sensisse videatur, quod non paucos sanctos, sed turbas ista docuerit. O hominem pessimum, securum de negligentia generis humani ad occultandas deceptiones suas! Non enim credebat aliquem existere qui arripere Euangelium, & cum scientia legeret, & inueniret hominem in ipsis pratis, quibus greges suos Dominus pascit, laqueos incautus & minus prouidus abscondentem. Nam de his verbis commoti discipuli, & non credentes proprie, sed potius figuratè Dominum locutum fuisse, cum diceret non coinquari hominem iis quæ per cibos ingrediuntur in eum, quoniam Iudæi erant etiam ipsi discipuli, qui fugientes quorundam carnium cibos a pueritia institutum acceperant, accedentes ad eum dixerunt ei, Scis quia Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt? At ille respondens ait: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cælestis, eradabitur. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatūm præster, ambo in foveam cadunt. Cum ergo infidelitatem Iudæorum plantationem appellaret, quam non plantauit pater cælestis, tamen adhuc Petrus putans esse illam parabolam, & propterea reprehensus Iudæos & cæcos dictos, quod eam intelligere non potuerint, respondens dixit ei: Ediffere nobis parabolam istam. Et ille manifestissime ostendens non esse parabolam, sed propriam locutionem, dixit ad eos: Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur: Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemie; hæc sunt quæ coinquant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquat hominem: De non lotis autem manibus Iudæi mouerant questionem, cuius occasione Dominus generalitèr de iis quæ in os intrant, & in ventrem vadunt, & in secessum emittuntur, hoc est de alimentis nostris dixit sententiam. Quanquam ergo conuocatis ad se turbis eum dixisse scriptum sit, Non quod intrat in os coinquat hominem, sed quod procedit ex ore; tamen iste quod timore hoc addiderit, verbis suis quibus huiusmodi testimonium commemorauit, satis apparet, sicut paulo ante dictum est, ut haberet quod responderet eis qui sibi questionem mouissent: Cur primates Manichæorum nefas sibi esse existimant carnibus vesci, videlicet ut illud quod Dominus ait, turbis tantum, non electis concessisse videretur. Sed cum ex consequentibus declaratum sit etiam Petros scorsum interrogari, audientibusque discipulis, quos vtrique ad culmen ecclesiæ producebat, ita respondisse Dominum, ut neque per parabolam se illa dixisse testatus sit, & ad omnes pertinere monstrauerit, non habent isti vnde auferant cibos de faucibus hominum, & eos laqueo superstitionis asstringant. Fortassis aliquis eorum dicat, Ediffere ergo quid

Math. 15. b. 19. Mar. 7. b. 15

Mat. 15. b. 12.

go quid significet caro porci, & cameli, & leporis, & A milui, & corui, & cæterorum, à quibus abstinentum in lege præcipitur. Nolo, quia longum est. Sed fac me non posse, nunquid propterea nullus potest? Et sunt iam volumina innumerabilia in quibus ista exposita sunt. Nobis tamen ad hos refellendos satis est, quod eas observationes vmbra esse futurorum, non ego, sed Apostolus dicit, cum etiam verat seruiliter obseruari; sed tamen aliquid significare declarat, dicens: Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Illa itaque futura quæ illis obseruationibus significabantur, posteaquam per Dominum Iesum Christum venerunt, ablatae sunt seruales obseruationes: sed earum interpretationes tenentur à liberis. Quicquid enim futuram ecclesiam significauit, prophetia est. Habes autem eundem Apostolum dicentem: Spiritum nolite spernere, prophetiam nolite extinguere; omnia legite; quæ bona sunt tenete. Legenda est ergo Scriptura diuina, & Spiritus sancti dispensatio cognoscenda, & intuentia prophetia: & reicienda carnalis seruitus, & liberalis intelligentia retinenda.

De eo quod scriptum est in Deuteronomio: Obserua & sanctifica diem quem præcepit tibi Dominus: Sex diebus laborabis, & facies omne opus tuum, septima verò die sabbati epulare Domino Deo tuo, nullum faciens opus ipse tu, aut filius tuus, aut filia tua, aut puer tuus, aut puella tua, bos tuus, aut asinus tuus, omnia iumenta tua, & colonus tuus. Sic autem quiescet seruus tuus & ancilla tua, quemadmodum & tu. Memento quonia seruus fuisti in Aegypto, & eruit te Dominus Deus tuus in manu potenti & brachio excelso. Idcirco præcepit tibi Dominus custodire diem septimum. Et iterum in Genesim scriptum est, quemadmodum Abraham de circumcissione loquitur: Testamentum meum custodi, inquit, tu, & semen tuum, quod erit post te: hoc est testamentum meum quod seruabis inter me & te & semen tuum. Omne masculinum circumcides in carne præputij ipsorum: & sit hoc signum testamenti inter me & vos. Oâua autem die circumcides omnes mascululos in gente vestra, ut etiam domi natum & comparatum circumcidatis præter alienigenam; & hoc erit testamentum in gente vestra. Et omnis masculus qui non circumcidet præputium suum, perdet animam suam de media plebe, quia testamentum meum dissoluit. Hæc omnia verba veteris testamenti ut eis de nouo Testamento aduerteretur proponit Adimantus, & cõtraria esse affirmat ea quæ Dominus dicit in Euangelio de profelyto: Væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, qui circumcitis mare & terram ut faciatis vinum profelytum, & cum feceritis, erit filius gehennæ, multo plus quam estis vos. Quasi verò propterea Dominus profelytum dicat filium gehennæ, quia circumciditur, & sabbatum obseruat, & non potius quia Iudæorum prauam conuersationem cogitur imitari, nõ quæ obseruant præcepta legis, sed quæ faciunt contra legem. Quod alio loco de his apertissime dicit, vbi ait: quod reiciunt mandatum Dei, ut iam constitutionem confirmant: quia cum lex præceperit honorari patrem & matrem, instituerunt ipsi quomodo exhonorentur parentes. Et item cum eis dicit: Væ vobis scribæ & pharisei qui habetis clauem regni cælorum, nec ipsi intratis, nec alios permittitis intrare. Vel cum alio loco præceperit audientibus, ut dictis phariseorum & scribarum obtemperarent, facta verò eorum non imitarentur. Ait enim: Super cathedram Moysi sedent, quæ dicunt facite, sed quæ faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. Quo loco & auctoritatem legis quæ per Moysen data est, confirmat Dominus, & tamen cauendos & fugiendos

esse mores eorum qui legi quam acceperant non obtemperabant, apertissime ostendit. Illis autem peruerfitatibus suis faciebant, ut cum aliquis gentilis ad legem eorum transisset, id est, factus esset profelytus, haberet mores eorum, & fieret filius gehennæ, multo plus quam ipsi essent. Dabant enim magnam operam ut Iudæus fieret aliquis ex gentibus, & Iudæum factum cogebant suos mores pessimos imitari. Neque illud quod de Apostolo tanquam contrarium commemorat, potuit aduertere Adimantus Manichæus, omnino non esse contrarium, quia totus eius oculus non ad inquisitionem, sed ad reprehensionem Scripturæ intentus erat. Commemoratur enim dicentem Apostolum: Circumcisus aliquis vocatus est, non adducatur præputium. In præputio quis vocatus est, non circumcidatur: quia præputium nihil est, & circumcisio nihil est, sed obseruatio præceptorum Dei. Quid enim manifestius quam hoc Apostolum præcipere, ut vnusquisque sicut vocatus erat sic maneret? Aduenientibus enim rebus quarum erant vmbra illæ obseruationes, id actum est, ut ostenderetur in ipsis vmbis non esse spem ponendam, sed in ipsis rebus quas illæ vmbrae significabant esse venturas, id est, Christum & ecclesiam. Et propterea illa iam omnia inania erant: nec tamen ea tanquam noxia remouenda, sed tanquam superflua contemnenda. Apostolus præcepit: ut si quis Iudæus Christo credidisset, propter offensionem suorum non prohiberetur in ipsis superfluis remanere, nec tamen in eis salutem suam constitutam putaret: non enim signa illa, sed ea quæ his significantur in salutem introducunt. Ideoque præputium nihil est, & circumcisio nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. Et quod alio loco ait: Vt nam & abscondantur qui vos conturbant, non quia circumcisio contraria est Euangelio, dicit Apostolus, sicut Manichæi putant: sed illud est Euangelio contrarium, ut qui que rem deserens, quæ per illam vmbra figuratur, ipsius vmbra sequatur inanitatem. Quod volebant qui gentibus in Christum credentibus iugum circumcissionis imponebant quasi ad salutem necessarium, cum iam non esset vmbra in corpore figuranda, sed res ipsa in corde gestanda. Et quod dicit: Dies obseruatis, & sabbata, & solennitates, timeo vos ne frustra laborauerim in vobis: non sic scriptum est ut Adimantus ponit. Non enim nominat ibi sabbatum Apostolus, dicit enim; Dies obseruatis & annos, & tempora, timeo vos, ne frustra laborauerim in vobis. Sed putet esse de sabbato dictum, ntingit illa & nos non dicimus ista non esse obseruanda, sed illa potius quæ his significantur? Illi enim ea seruiliter obseruabant, non intelligentes ad quarum rerum significationem & prænuntiationem pertinerent. Hoc in eis culpat Apostolus, & in omnibus qui seruiunt creaturæ potius quam creatori. Nam nos quoque & Dominicum diem & Pascha solenniter celebramus, & quaslibet alias Christianas dierum festiuitates. Sed quia intelligimus quod pertinet, non tempora obseruamus, sed quæ illis significantur temporibus. Manichæi autem sic ea reprehendunt; quasi nullos dies & tempora obseruent. Sed cum de his interrogantur secundum opinionem sectæ suæ, omnia conantur exponere, ut non ipsa tempora, sed res, quarum illa signa sunt obseruare videantur. Quas quidem res fabulosas esse atque falsissimas, aliis locis ostenditur. Nunc ad hoc dictum est, ut ore suo cogantur fateri, posse talia rationabiliter celebrari: & ideo circumcissionem carnis & recte impostam seruis, & recte à liberis repudiatam esse manifestum est. Repudiamus ergo eam carnalem cum Apostolo, & approbamus eam spiritalem cum Apostolo, & sabbati quietem non obseruamus in tempore,

Heb. 10. Col. 2. 1 Thess. 5. d. 19. Profelytus quo modo duplo filius gehennæ. CAP. XVI. XVII. Deut. 5. b. 13. Gen. 17. b. 9. Ait. 7. a. 8. Mat. 23. b. 15. Mat. 23. b. 15. Luc. 11. 8. 32. Mat. 23. d. 12. Mat. 23. d. 12.

1 Cor. 7. d. 18.

Gal. 5. b. 12.

Gal. 4. b. 10.

Rom. 7. c. 23.

tempore, sed signum temporale intelligimus, & ad æternam quietem quæ illo signo significatur, aciem mentis intendimus. Repudiamus itaque temporum obseruationem cum Apostolo, & temporalium signorum intelligentiam teneamus cum Apostolo, duorumque testamentorum differentiam sic probamus, ut in illo sint onera seruatorum, in isto gloria liberorum. In illo cognoscatur præfiguratio possessionis nostræ, in isto teneatur ipsa possessio. Interpretatur Apostolus sabbatum ad Hebræos, cum dicit: Remanet iugum sabbatum populo Dei. Interpretatur etiam circumcissionem, cum dicit de Abraham: Et signum accipi circumcissionis signaculum iustitiæ fidei. Apostolicam itaque interpretationem spiritualiter teneo: carnalem seruitutis obseruationem libertate contemno, vtriusque Testamenti auctorem Deum veneris, qui & veteri homini fugienti tanquam Dominus appositus quod timeret, & nouo redeunti tanquam pater aperuit quod amaret. De eo quod in Exodo scriptum est: Si aure audieris vocem meam, & facies quæcumque præcipio tibi, otero odientes te, & contristabo contristantes te: præcedet te angelus meus, & adducet te ad Amorrhæum, & Pherezæum, & Chananaeum, & Hiebusæum, & Gergesæum, & occidetis illos. Deos eorum ne adoraueritis, neque feceritis opera eorum, sed euerfione euerfite illos, & deletere eorum memoriam. His verbis de veteribus libris ita commemoratis, tanquam contrarium opponit Adimantus quod in Euangelio scriptum est, dicente Domino: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite his qui vobis maledicunt, & benefacite iis qui vos oderunt, & orate pro iis qui vos persequuntur. Quo loco primo illud videndum est, quod satis esse debuerit homini volenti quasi contraria monstrare, quod de occidendis inimicis in veteri lege scriptum esse comonuit. Dominus enim de inimicis diligendis, vtrique de hominibus præcepit, quos per nostram patientiam & charitatem ad salutem posse conuerti, & quiuis intelligit, & exemplis sapissimè demonstratum est. Quid ergo sibi vult quod adiungenda consequentia putauit, vbi scriptum est: Deos eorum ne adoraueritis, neque feceritis opera ipsorum, sed euerfione euerfite illos, & deletere eorum memoriam: nisi quia & deos gentium Manichæi cogunt diligere. Et quod in Euangelio Dominus ait: Diligite inimicos vestros, non solum ad homines, sed ad demonia quoque, vel etiam ad simulachra pertinere arbitrantur. Quod si ita est, quis non istam detestatur amentiam? Si autem non hoc arbitrantur, iste plurimum errauit, qui superstitiones gentium euerfendas esse præceptas in veteri Testamento commemorare voluit, cum in nouo quod scriptum est de inimicis diligendis, tanquam contrarium veller opponere. Nos autem neque illud quod de hostibus hominibus occidendis in veteribus libris illi populo dictum est, contrarium esse dicimus huic præcepto euangelico, quo nobis ut inimicos nostros diligamus Dominus iubet: quando quidem illa inimicorum interfecio carnali adhuc populo congruebat, cui lex tanquam pædagogus data erat, sicut Apostolus dicit: Hi verò qui tunc in illo populo sancti & spiritales homines erant paucissimi, sicut Moyses, sicut Prophetæ, quo animo faceret illam inimicorum interfecionem, & vtrum eos quos interfeciebant, diligerent: multum latet indoctos & impios, qui diligunt cæcitate suam, qui quoniam non sunt idonei videre ista, mole potius auctoritatis vrgendi sunt. Quid enim est quod dicit Apostolus: Ego quidem absens corpore, præfens autem spiritu, iam iudicavi quasi præfens, eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu cum potentia Domini

Iesu, tradere eiusmodi satana in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die Domini Iesu. Quid enim habet illa interfecio, quam multum isti exaggerant & inuidiosè ventitant, nisi interitum carnis? Sed quia exposuit Apostolus quo animo faceret, satis declarauit in aliquem inimicum vindictam cum charitate posse procedere. Et tamen hic etiam alio modo fortasse interitus carnis qui sit per poenitentiam potest intelligi. Ipsi autem legunt Scripturas apocryphas, quas etiam incorruptissimas esse dicunt, vbi scriptum est apostolum Thomam maledixisse homini, à quo per imprudentiam palma percussus est, ignorante quis esset, maledictumque illud continuo venisse ad effectum. Nam cum ille homo, quoniam minister coniuuij erat, ut apparet aquam exisset ad fontem, à leone occisus & dilaniatus est. Quod ut manifestaretur, ad aliorum terrorem, canis manum eius intulit mensi vbi conuiuabatur Apostolus: atque ita cum causa quaereretur à nescientibus, eisque paderetur, in magnum timorem; & magnam honorem apostoli eos esse conuersos: atque hinc Euangelij exordium commendandi extitit. Si vellet aliquis dentes Manichæorum in ipsos conuertere, quam mordaciter ista reprehenderet. Sed quia & ibi tacitum non est quo animo factum sit, videtur dilectio vindicantis. Sic etenim illa Scriptura legitur, quod deprecatus fuerit Apostolus pro illo in quem temporaliter vindicatum est, ut ei parceretur in futuro iudicio. Si ergo tempore noui Testamenti, quo maxime charitas commendatur, de poenis vifibilibus diuinitus iniectus est carnalis timor, quanto magis tempore veteris Testamenti hoc congruit. Sed illi populo intelligendum est, quem timor legis tanquam pædagogi coerebat. Nā hæc est breuissima & apertissima differentia duorum Testamentorum, timor & amor: illud ad veterem, hoc ad nouum hominem pertinet, vtrūque tamen vnus Dei misericordissima dispensatione prolatum atque coniunctum. Et in veteri Scriptura tacetur animus vindicantium, quia paucissimi spiritales diuinitus reuelationibus quid facerent, nouerant, ut populus cui terror utilis erat, seuerissimo imperio domaretur: & quemadmodum videbant dari in manus suas interficiendos inimicos impios, cultoresque simulachrorum: sic ipsi formidarent in manus inimicorum suorum dari, si Dei veri iussa contemnerent, & ad cultum idolorum atque impietates gentium laberentur. Nam & in ipsos similiter peccantes non dissimiliter vindicatus est. Sed omnis hæc temporalis vindicta in firmos animos terret, ut enutritos sub disciplina erudiat, & à sempiternis atque ineffabilibus suppliciis possit auertere: quia plus timent carnales homines, quod in presenti Deus vindicat, quam illud quod futurum minatur. Potest ergo esse dilectio in vindicante. Quod vnusquisque in filio suo probat, cum eum in mores pessimos defluentem, seuerissima coerectione constringit, & tanto magis, quanto magis eum diligit, atque hoc modo corrigi posse arbitrat. Non autem occidunt filios quos diligit homines, quando eos corrigere volunt: quia multi hanc vitam pro magno bono habent, & totum quare volunt educare filios suos, in hac vita sperant. Fideles autem atque sapientes homines, qui credunt esse aliam vitam meliorem, & quanta possunt ex parte nouerunt: nec ipsi vindicant occidendo, cum filios suos volunt corrigere, quia in hac vita eos posse corrigi credunt. Deus autem qui nouit quid vnique tribuat, vindicat occidendo in quos voluerit, siue per homines, siue occulto rerum ordine: non quia eos odit in quantum homines sunt, sed in quantum peccatores sunt. Nam in ipsis veteribus libris legitur dictum Deo: Et nihil odisti eorum quæ fecisti: sed omnia, siue per poenas, siue per præmia iustitia moderante disponit.

Heb. 4. c. 9. Rom. 4. b. 11. 1 Cor. 7. d. 18. Vltio quatenus permissa. CAP. XVI. Exod. 23. c. 22. Mat. 5. g. 44. Luc. 6. d. 27. Gal. 5. b. 12. Rom. 7. c. 23. Gal. 3. d. 24. 1 Co. 5. d. 3. Aug. 10. 6.

1 Co. 5. b. 5.

1 Co. 11. d. 25.

Nonne apostolus Paulus Christianis fidelibus loquebatur, cum diceret: Probet autem se homo, & sic de pane illo edat, & de calice illo bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diudicans corpus Domini. Propterea in vobis multi infirmi & acri, & dormiunt sufficientes. Si autem nos ipsos diudicarem, non vniq; diudicarem. Dum iudicamur autem, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Ecce manifestum est Deum cum dilectione corrigere, non solum infirmitatibus & aegritudinibus, sed etiam mortibus temporalibus, eos quos non vult damnare cum mundo. Atredant hæc isti, & videant quomodo potuerint & impiæ gentes dari in manus populi, quamvis adhuc carnalis, tamen vnum Deum colentis, vt ab eo interficerentur: cum in eo tamè populo si qui essent spirituales, sine alicuius odio intelligerent dispensationem Dei: & quomodo non sit contrarium quod Dominus nôbis in Euangelio præcepit, vt diligamus inimicos nostros: de quibus tamen promittit ipse vindictam, cum de illo iudice similitudinem inducit, qui quotidianas interpellationes viduæ mulieris petentis vt se vindicaret, quamvis esset iniustus, nec Deum timens, nec homines reuerens, tamen sustinere non potuit, & audiuit eam, ne ulterius tediū pateretur. Ex cuius comparatione multò magis Deum, qui est benignissimus atque iustissimus, dixit vindicare electos suos de inimicis eorum. Huic isti audeant obicere quæstionè, & dicat, si possunt: Quid est quod iussisti, vt inimicos nostros diligamus, & de illis nos vindicare disponis? An forè contra voluntatem suorum sanctorum facturus est, eos quos illi diligunt, puniendo atque damnando? Immo ipsi potius ab ista calumniosa cæcitate conuertantur ad Deum, & in vtroque Testamento intelligant eius voluntatem, ne in sinistra parte inueniantur inter eos quibus dicitur est Dominus: Ite in ignè æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Eferui enim, & non dedistis mihi manducare: & cætera talia. Displicet enim istis miseris quod Deus populo suo interficiendos tradidit inimicos, & ipsi panè manducanti dari prohibent, non inimico, sed supplici. Intelligant potius sine odio esse posse vindictam, quam pauci intelligunt: & tamen quandiu non intelligunt, tandiu necesse est, vt lector in libris vtriusque Testamenti magno labore aut errore iactetur, & putet contrariis sibi esse Scripturas. Quam vindictam sine odio nondum apostoli animo ceperant, quando irati eis à quibus non recipiebantur hospitio, quæserunt à Domino, vtrum vellet eos petere ignè de cælo, sicut Helias fecerat, quod igne homines inhospitales consummerentur. Tunc respondit eis Dominus, dicens eos nec ire cuius spiritus essent, & quòd ipse liberare venisset, non perdere: quoniam illi animo inimico perdere cupiebant eos quos volebant igne consumi. Postea verò cum impleti essent spiritu sancto, & perfecti facti essent, qui iam possent etiam inimicos diligere, acceperunt potestatem vindicandi, quia iam sine odio poterant vindicare. Qua potestate Petrus apostolus vsus est in libro quem isti non accipiunt, quoniam manifestè continet paraclæti aduentum, id est, consolatoris sancti Spiritus, quem lugentibus misit, cum ab eorum oculis ipse ascendisset in cælum. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam eiusdem Domini sententiam: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Ipse etiam dicit: Tunc iugebunt filij sponsi, cum ablati fuerit ab eis sponsus. In illo ergo libro vbi apertissime Spiritus sanctus, quem Dominus consolatorum promiserat, venisse declaratur, legimus ad sententiam Petri cecidisse homines, & mortuos esse virum & vxorè, qui mentiri ausi erant Spiritui sancto. Quod isti magna cæcitate vituperat, cum in apocryphis pro-

magno legant, & illud quod de apostolo Thoma commemorauit, & ipsius Petri filiam paralyticam sanam factam precibus patris, & hortulani filiam ad precem ipsius Petri esse mortuam: & respondent, quòd hoc eis expediebat, vt & illa solueretur paralyti, & illa moreretur: tamen ad preces Apostoli factum esse non negant. Quis autem illis dixit: Non expediebat gentibus impiis interfici, quas traditas esse diuinitus in manus populi Iudæorum irridentes mirari se fingunt? Cum autem illa non odio, sed bono animo apostoli fecerint, vnde isti contumunt animos virorum spiritualium qui in illo populo fuerunt, quòd eos oderant, qui per ipsos diuina iustitia de hac vita iubebantur auferri? Compescant potius temeritatem suam, & non decipiant imperitos, quibus aut non vacat legere, aut nolunt legere, aut peruerso animo legunt, & non attendunt & misericordiam & seueritatem Dei, vtriusque Testamenti literis commendari. Nam de inimici dilectione, vt non reddatur malum pro malo, in veteribus libris legitur: Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Quis hoc diceret, nisi qui sciret hoc Deo placere, vt malum pro malo nemo reddat? Sed hoc perfectorum est, vt non oderint in peccatoribus nisi peccata: ipsos autem homines diligant, & cum vindicant, non vindicent acerbitate sanctorum, sed moderatione iustitiæ: ne ipsa relaxatio peccati plus noceat peccatori, quam poena vindictæ. Nec tamen hoc fecerunt iusti homines nisi auctoritate diuina, ne quis arbitretur passim sibi esse permissum necare quem velit, aut iudicio persequi, aut pœnis quibuslibet affligere. Aliquando autem apertè ponitur in Scripturis ipsa diuina auctoritas, aliquando autem occultatur, vt & manifestis lector instruat, & exerceatur obsecris. Certè inimicum & persecutorem suum nimis ingratum & nimis infestum Saul regem accepit David in potestatem, vt ei faceret quod vellet, & elegit parcere potius quam occidere. Non enim erat iustus occidere, sed neque prohibitus: imò etiam diuinitus audierat se impunè facere quicquid vellet inimico: & tamen tantam potestatem ad mansuetudinem contulit. Dicatur mihi quem timuit, cum interficere noluit? Nec hominem possumus dicere timuisse, quem acceperat in potestatem, nec Deum qui dederat. Vbi ergo nec difficultas fuit occidendi, nec timor, dilectio profecit inimico. Ecce David ille bellator impleuit præceptum Christi, quod accepimus, vt diligamus inimicos. Atque vti nam hoc imitarentur isti qui humanum affectum misericordie, ad nescio quæ crudelia deliramenta torserunt. Dum enim credunt panem plorare, quod fieri non potest, non eum porrigunt homini quem plorantem vident: Fortassis dicant, sicut solent cæci iactare insana conuicia, meliorem fuisse David qui pepercit inimico, quam Deum qui dedit ei occidendi potestatem: quasi verò Deus nesciret cui dedit hanc potestatem. Nouerat vti que voluntatem serui sui, sed vt cæteris etiam hominibus ad imitandum innotesceret, ea quæ in corde David iam Deo nota erat inimici dilectio, dedit in potestatem inimicum, quem nòdum volebat occidi, propter certam rerum dispensationem, quam per illum impleri oportebat. Ita & David bonitas commendata est, vt haberent homines quod amarent: & Saulis regis malitia ad exitum digniorem dilata est, vt haberent homines quod timerent. De eo quod in Deuteronomio scriptum est: Si autè audieris vocem Domini Dei tui, benedictus es in agro tuo, benedictus es in prato tuo, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, & generationes iumentorum tuorum, & armentum bouum tuorum, & grex ouium tuarum, benedictus

1. Cor. 11. f. 2. d.
Luce 6. d. 17
Mat. 25. d. 41.
Luce 9. d. 55.
Mat. 9. d. 45.
Ab. 2. d. 4.
Ab. 3. d. 5. d. 10.

Possit quædam modo permissa esse vti. CAP. XVII. DEH. 28. A. 3. 4. 5. 6.

benedictus es in introitu tuo & egressu. Huic capitulo illud dicunt in Euangelio esse contrarium: Si quis vult me sequi, abneget semetipsum sibi, & tollat crucem suam, & sequatur me. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucratur, animæ autem suæ detrimentum patiat? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Sed ex illa regula ostenditur non esse contrarium, qua notum esse iam debet, carnali adhuc populo congruenter carnalia & temporalia præmia fuisse promissa, sed tamè ab vno Deo, cuius est creatura omnis & superior & inferior. Certè enim ipse Adimantus posuit testimonium de Euangelio, vbi Dominus ait: Nolite iurare neque per cælum, quia thronus eius est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius. Quod quidem & in veteribus libris scriptum est: Cælum mihi thronus est, terra scabellum pedum meorum. Quid ergo mirum si bona throni sui dat spiritualiter sibi seruientibus, & bona scabelli pedum suorum dat carnaliter sibi seruientibus, cum spiritus superior sit, & caro inferior, sicut superiora sunt caelestia, & inferiora terrestria. Quanquam illa omnia, id est, ager & pratium, & fructus ventris, & fructus terræ, & iumentorum, & armentum bouum, & grex ouium possint etiam spiritualiter intelligi. Sed nunc ad rem non pertinet ista tractatio. Si autem in ipso nouo Testamento, cuius præmium & hæreditas ad nouum hominem pertinet, tamè & Dominus iisdem ipsis quos vult esse rerum temporalium contemptores, vt in Euangelio sibi seruiant, promittit multiplicationem earum rerum in hoc seculo dicens, quòd accipient in hoc seculo centies tantum, in seculo autem futuro vitam æternam: sicut etiam in veteri Scriptura dicitur: Fideli homini totus mundus diuitiarum est. Vnde exultat Apostolus dicens: Quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Si ergo in nouo Testamento præter æternam possessionem quæ promittitur sanctis, huius quoque possessionis quæ transitoria est, multiplicatio non subtrahitur, & tanto magis in veteri Testamento carnalis populi præmia talia esse debuerunt, ipso tamen vno & vero Deo gubernatore omnium temporum omnia pro tempore moderante & administrante? Sed ne in folis noui Testamenti libris isti arbitrentur hæc esse contempta, audient Prophetam obicentem talem felicitatem, & ad vnum Dominum Deum confugiendum esse, cantantem. ita enim dicit: De gladio maligno erue me, & exime me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij ipsorum velut nouellæ constabunt in iuuentute sua. Filia eorum compositæ & ornatae velut similitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Oues eorum fecundæ multiplicantes in exitibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina sepi nec exitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, beatus populus cuius Dominus Deus eius. Attendant ergo quomodo irrideatur ista felicitas in hominibus impiis, & tota beatitudo in Deo solo inconcussa figuratur. Illi enim dicunt, beatum populum cui hæc sunt, sed beatus populus cuius est Dominus Deus ipsius. Quod autem etiam illud contrarium esse putauerit huic loco veteris Testamenti quod Dominus ait: Omnis qui confusus fuerit me aut verba mea in gente ista adultera & peccatrice, & filius hominis confundetur illum, cum venerit in gloria patris sui & laude sanctorum, quid pertineat ad contemptum rerum temporalium non video. Quòd si propterea pertinet, ne aliquis territus de talium rerum damnis, Christum confiteri, aut erubescat, aut timeat, quid habent quod dicant? Dicimus ita esse ista munera Dei, vt tamen sint

Mat. 16. d. 24.
Mat. 8. d. 34
Mat. 5. f. 35.
Esa. 66. d. 1.
Ab. 7. f. 49.
Luce 18.
Hieronymus in prologo Diablorum, ca. 8.
2. Co. 6. b. 10.
Psal. 143. c. 11.
Mat. 8. d. 38

infirma, & in comparatione salutaris confessionis, non solum amittenda, sed vltro etiam proicienda: carnalibus tamen hæc amantibus, & nondum capientibus promissa caelestia, ne ab idolis & dæmonibus ista peterent, vtiliter à Domino Deo esse pollicita. De eo quod scriptum est in lege: Ego sum qui diuitias do amicis meis, & paupertatem inimicis meis. Huic sententiæ illud opponunt quod Dominus dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et: Væ vobis diuitibus, quia percipistis consolationem vestram. Sed cur nolunt & alia in Euangelio contueri? Vbi enim scriptum est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: ibi sequitur: Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possident terram: Ecce habent amicos Dei hæreditate terræ diuites fieri. Cum autem ad tantam egestatem diues ille redigitur, vt ab eo paupere quem neglexerat, digito breui in aqua cineto arenti linguæ suæ humorem stillari deprecetur, intelligant quomodo fiant pauperes inimici Dei, & id esse cognoscant quod in lege scriptum est: Ego sum qui diuitias do amicis meis, & paupertatem inimicis meis: nam istas diuitias temporales, & in veteri Scriptura esse contemptas & superius docui, & innumerabilibus locis qui legere voluerit, inueniet. Vnde est etiam illud: Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Et illud: Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti. Et illud: Iudicia Dei vera iustificata in semetipsis, desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum. Et illud: Beatus vir qui inuenit sapientiam, & immortalis qui videt prudentiam. Melius est enim illam mercari, quam auri & argenti thesauros. Pretiosior est enim lapidibus optimis, non resistit illi vllum malum, bene nota est omnibus appropinquantibus ei, & eis qui considerant eam diligenter. Omne autem pretiosum non est illi dignum. Et illud: Propter hoc optaui, & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ. Et præposui illam regnis & sedibus, & honestatem nihil esse duxi ad comparationem ipsius. Nec comparauit illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione ipsius arena est exigua, & tãquam lutum æstimabitur argentum ad illam. Hæc isti si aut legerent aut non impie legerent, viderent omnia in vtriusque testamenti Scripturis, & ad expetendum, & ad fugiendum, & ad sumendum, & ad reiciendum sibi concordantia & suis gradibus ordinata. De eo quod scriptum est in lege: Si ambulaueritis in lege, & præcepta mea custodieritis, dabo pluuias tempore suo, & producet terra fructus suos, & arbores poma, & vindemiæ tuæ messibus succedent, & satio vindemiis, & saturabimini, & sedebitis in pace in terra vestra, & dormietis, & non erit qui vos terreat. Et perdam omnem beluam ex terra vestra, & persequemini inimicos vestros, & cadent ante vos in gladio: & insequentur quinque ex vobis centum, & centum ex vobis persequentur decem milia, & concident inimici vestri ante vos in gladio: & veniam & benedicam vos, & multiplicabo vos, & disponam vos. Manducabitis vetus quod inueteraui, & proicietis vetus ante nouum. Iam tamen oportet postulare à nobis vt hæc ostendamus, quam congruenter illi populo Deus promiserit. Multa enim de hac re diximus, & cui parua sunt, nimis tardus est. Sed tamen quòd etiam huic loco de nouo Testamento dicunt esse contrarium, illud videlicet quod Dominus ait: Nolite portare aurum neque argentum, neque nummos in zonis vestris, neque ram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam, dignus est enim operarius mercede sua: quid mirum si hæc Euangelistis donauerat? Nunquid in hoc ministeriū populus Iudaicus vocabatur? Quæ tamen omnia spiritualiter perferenda sunt, ne ipse

Dominus hominibus impiis contra sua præcepta fecisse videatur, qui etiam oculos habebat, quibus ad necessarium victum pecunia portabatur. Nisi forte dicturi sunt in zonis habere pecuniam, peccatum esse, in oculis autem, non esse peccatum. Non autem ista iussa, sed permissa esse Apostolis ex hoc intelligitur, quod apostolus Paulus manibus suis operatus victum quærebat, non abusus ea potestate, sicut ipse loquitur, quam Dominus Euangelistis dedit. Quod enim permittitur à Domino, etiam non facere licet: quod autem iubetur, nisi fiat peccatum est. Addunt etiam de illis diuite, cui Deus dixerat: Stulte, hac nocte animam tuam expetam: quæ autem præparasti cuius erunt? Et dicunt non minus huic capitulo legis esse contrarium, cum in isto inanis irrisa sit vanæ lætitiæ, qui incerta illa pro certis habuit, populo autem Israël certam faciebat illam pollicitationem omnipotentia pollicentis. Vnde apostolus Paulus scribens ad Timotheum, diuitibus seculi huius quos nouerat in ecclesiæ membris habere suum locum, ita loquitur: Diuitibus huius seculi præcipe, non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo uiuo, qui præstat nobis omnia abundantem ad fruendum: benefaciant, diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Quis hic non intelligat non esse culpabile habere ista, sed amare & spem in eis ponere, & ea præferre aut etiam conferre veritati, iustitiæ, sapientiæ, fidei, bonæ conscientiæ, charitati Dei & proximi, quibus omnibus anima pia diues est in secretis suis coram oculis Dei? Sed vt diligatur Deus, qui diligentibus se ista cuncta & inuisibilia & æterna largitur, id est, seipsum his omnibus plenum donat dilectoribus suis. Vt ergo ipse diligatur, illo etiam tempore quo carnalis anima, carnis videlicet affectibus implicata, nisi temporalia desiderare non nouit, persuadendum illi est, quod etiam ista Deus dat homini: quia & verum est, & vtilissimè creditur, hoc populo Israël factum esse per illas pollicitationes, quas imperitissimè miserii derident, vt etiam in ipsis infimis rebus quomodo possent Deum diligere, assuescerent, quamuis prius ibi operetur timor. Quæ tamen omnia dona temporalia figuræ sunt donorum æternorum, & illa de inimicis victoria præsignat victoriam de diabolo & angelis eius. Et quod isti adiecerunt quasi contrarium veteri testamento, quod Apostolus loquitur: Deum non pugna & dissensione, sed pace delectari, sciant talem Deum prædicari in Scripturis illis, cui pacem suam nemo possit auferre: non qualem ipsi prædicant, qui timens ne irrueret bellum regionibus suis, membra sua longe misit, vt peregrina bella toleraret, & postea liberari atque purgari victa & inquinata nõ possent. In natura verò humana, quæ peccato in inferiora defluxit, ita Deus pace delectatur, vt non relinquat libramenta iustitiæ, nec pacem quam diligit velit calcari à peccantibus, sed amari à certantibus, apprehendi à victoribus, & ea carnalibus figurata promittere, spiritualibus aperta monstrare. De eo quod scriptum est in Deuteronomio: Maledictus omnis qui in ligno penderit. Licet sæpe à Manichæis ista questio ventilata sit, non video tamen quid habeat huic sententiæ contrarium quod ex Euangelio Adimantus opponendum putauit, vbi Dominus ait: Si vis perfectus esse, vende omnia quæcumque possides, & diuide pauperibus, & tolle crucem tuam, & sequere me. Hic præterquam quod crucem nominat, nihil attendit esse contrarium ei quod dictum est: Maledictus omnis qui in ligno penderit, quasi verò talem crucem possit quisque tollere & sequi Dominum. Sed illa tollitur cum sequimur Dominum de qua dicit Apostolus: Qui autem Iesu Christi sunt, carnem

1. Cor. 12. d. 6
Act. 18. d. 3
1. Co. 4. c. 12
2. Co. 11. b. 8
1. Thess. 2. b. 9
2. Thess. 3. b. 8
3. b. 12. c. 20
1. Tim. 6. d. 17
1. Cor. 14. f. 33
Christi quomodo maledictus
CAP. XXI.
Deut. 21. d. 23
Gal. 3. b. 14
Mat. 19. l. 21
Gal. 5. d. 24

suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentiis. Tali enim cruce vetus homo, id est, vetus vita perimitur quam de Adam traximus, vt quod in illo fuit voluntarium, in nobis fieret naturale. Quod ostendit Apostolus dicens: Fuimus & nos aliquando natura filij iræ, sicut & cæteri. Si ergo verus vita de Adam, vnde & nomine veteris hominis vetus vita significatur, quid absurdum habet quod in veteri hominem maledictum prolatum est, quem Dominus suspendit in ligno? Quia ex ipsa successione mortalitatem gestauit, de virgine Maria mortaliter natus, habens carnem non peccatricem, sed tamen similitudinem gerentem peccati, quia mori poterat, & mors de peccato est. Vnde etiam est illud: Scientes quia vetus homo nolter simul confixus est cruci cum illo, vt euacuatur corpus peccati. Non ergo Dominus per linguam Moyli famuli Dei, sed mors ipsa meruit maledictum, quam Dominus noster suscipiendo euacuauit. Mors itaque illa pependit in ligno, quæ per mulierem ad hominem serpentina persuasionē peruenit. Vnde etiam serpente, ad significationē ipsius mortis, Moyses in eremo exaltauit in ligno. Et quoniam à mortiferis cupiditatibus per fidem sanamur crucis Domini, qua cruce mors ligno suspensa est: propterea qui serpentum morsibus venenabantur, cōspecto serpente qui fixus erat atq; exaltatus in ligno, continuo sanabantur. Huic sacramento ipse Dominus attestatus est dicens: Sicut enim Moyses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis. Suscipiendo autem ignominiosissimum apud homines mortis genus Dominus noster Iesus Christus, hoc est mortem crucis, commendauit nobis dilectionem suam, vt merito Apostolus diceret, accendens nos in eius charitatem: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno: vt non solum nullam mortem, sed etiam nullum mortis genus Christiana libertas, sicut Iudaica seruitus formidaret. De homine quem lapidari Deus iussit, qui Sabbato inuentus est ligna colligere: Dominus in Euangelio vbi hominis manum aridam sanauit die Sabbati, diuinum opus fecit, non humanum: nec ab otio recessit qui iussit & factum est. Et ideo non est simile hoc factum ligna colligenti, quod facere cum inuentus esset homo die Sabbati, iussu Dei lapidatus est. De seruuili autē obseruatione Sabbati, & de vindicta temporalis mortis, iam multa dicta sunt. Sicut enim tempore charitatis bonitas, sic tempore timoris seueritas Dei maximè commendatur. Et cum adhuc non oporteret ante aduentum Domini nudare populo legitimarum sacramenta figurarum, non inuitabantur significata intelligere, sed iussa cogebantur implere: nondum enim Deo inhærebant per spiritum, sed per carnem legi seruiebant. Miror autem quod isti plangunt lapidatum hominem Dei præcepto, quia contra iussa legis ligna collegit, & non plangunt arefactam ficulneam verbo Christi, quæ contra nullum præceptum fecerat, cum talem animam arboris esse credant qualem hominis. De eo quod scriptum est: Mulier tua sicut vinea frondescens, & filij tui vt nouella oliuarum in circuitu mensæ tuæ, & videbis filios filiorum tuorum, & scies quia hoc modo benedicitur homo qui timer Dominum. Hoc per Prophetam figuratè dictum, & ad significationem ecclesiæ pertinere Manichæi non intelligunt, & putant contrarium esse quod in Euangelio Dominus de spadonibus ait, qui seipfos castrat propter regnum cælorum. Sed nos iam de viro & de vxore & de spadonibus quantum satis fuit, in tertio capitulo disseruimus. De eo quod scriptum est apud Salomonem: Imitare formicam, & intueri diligenter

Eph. 2. a. 3
Rom. 8. a. 3
Rom. 6. a. 6
Rom. 3. a. 3
Rom. 6. a. 6
Num. 21. c. 9
1. Tim. 5. c. 16
Dent. 8. a. 3
Mat. 4. a. 4
Mat. 13. f. 44
Sensitatis allegoria
CAP. XXV.
Osee 9. d. 14
1. Cor. 3. a. 2
1. Thess. 2. b. 7
Gal. 4. e. 19
Sabbati obseruatio
CAP. XXXI.
Num. 15. b. 35
Lucæ 6. a. 6
Mat. 12. a. 10
Mat. 21. b. 19
Emachi fecundi
CAP. XXXII.
Ez. 12. 7. a. 3
Mat. 19. b. 12
Formicarum exemplum
CAP. VII.
XXVII.
Prou. 6. a. 6

diligentiam eius, quia ab ætatis tempore vsque ad Ahyemem colligit sibi alimónias. Neque hoc intelligunt Manichæi spiritaliter esse accipiendum, & putant præceptum esse vt thesaurizemus in terra, vt etiã curemus hæc horrea, quæ sine vilo præcepto multum homines implere festinant. Et ideo illud Adimantus ex Euangelio dicit aduersum esse huic sententiæ, vbi Dominus ait: Nolite cogitare de crastino. Sed neque hoc intelligunt ad id pertinere, vt temporalia non amemus, neque timeamus, ne nobis desint necessaria, & propter ipsa conquirenda vel Deo vel hominibus seruiamus. Nam si hoc ideo dictum est, vt non seruetur panis in crastinum, magis hoc implent vagi Romanorum, quos passiuos appellant, qui annonam quotidiana satiati ventre, aut donant statim quod restat, aut proiciunt: quàm vel Domini discipuli, qui etiam cum ipso Domino cæli & terræ in terra ambulantes oculos habebant: vel Paulus apostolus, qui omnium terrenorum contemptor, sic tamē gubernauit ea quæ præfenti vitæ erant necessaria, vt etiam de viduis præceperit dicens: Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat illis, vt non grauetur ecclesia, quo veris viduis sufficere possit. Sed tamen illud de formica ita positum est, vt quemadmodum illa estate colligit vnde in hyeme pascitur, sic vnusquisque Christianus in rerum tranquillitate, quam significat estas, colligat verbum Dei, vt in aduersitate & tribulationibus, quæ hyemis nomine significantur, habeat vnde spiritaliter viuat. Non enim in pane solo viuunt homo, sed in omni verbo Dei. Si autem eos hoc mouet, quod in terra condit formica quod colligit, irascatur etiam illi thesaurio quem Dominus in agro dicit inuentum. De eo quod scriptum est in Osee: Da illis ventrè vacuum & vbera arida: mortifica semen ventris ipsorum ne pariant. Et hæc prophetica locutio est vtique figurata. Nam & ventrem: non carnem intelligunt in Euangelio, cum legunt: Flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius: & vbera quædam habebat Apostolus cum diceret: Lac vobis potum dedi, non escam. Et iterum: Factus sum paruulus in medio vestrum, tanquam si nutrix fouens filios suos. Et Galatas ad carnalia declinantes iterum parturit donec Christus in eis formetur. Et ideo huic prophetica sententiæ non repugnat quod Adimantus posuit ex Euangelio, quod in resurrectione à mortuis, neque nubent, neque vxores ducent, neque morientur, sed sunt vt angeli Dei. Nam hoc est vtique quod accipiunt etiam spadones de quibus Esaias loquitur: Locum nominatum multo meliorem filiorum & filiarum, nomen æternum dabo eis, inquit. Ne ergo isti arbitrentur in solo Euangelio tale præmium promitti sanctis, ventremque vacuum & vbera arida, & mortificatum semen ne pariant, intelligant de his esse dictum de quibus dicit Apostolus: Sicut enim Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra non proficiet: dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Cum ergo vltra non proficiet, tunc habebunt ventrem vacuum, & vbera arida, & mortificatum semen. In qua sententia se isti tanquam in speculo dignentur inspicere. De eo quod scriptum est in Amos Propheta: Si fieri potest, vt ambulantes duo in via minime se agnoscant, & leo sine præda ad catulum suum reuertatur: si deciderit auis sine aucupe in terram, si tendit muscipulam sine causa vt nihil capiant: si dabit sonum tubæ in ciuitate vt plebs non terreatur: ita etiam malum aliquod in ciuitate non perpetratur quod Dominus non faciet. Malum hoc loco non peccatum, sed poena intelligenda est. Dupliciter enim appellatur malum, vnum quod homo facit, alterum quod patitur poena. De

poenis ergo loquebatur propheta cum hoc diceret. Diuina enim prouidentia cuncta moderante & gubernante, ita homo malè fecit quod vult, vt malè patiatur quod non vult. Sic autem isti accusant prophetam ista dicentem, quasi in Euangelio non legerint: Nõne duo passeret assue veniunt, & vnus ex his non cadit in terram sine patris vestri voluntate? Ita ergo Deus malum facit quod non ipsi Deo malum est, sed eis in quos vindicat. Itaque ipse quantum ad se pertinet bonum facit, quia omne iustum bonum est, & iusta est illa vindicta: & ideo non est contrarium quod Adimantus obiicit dixisse Dominum: Arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit. Quamuis enim malum sit gehenna damnato, iustitia tamen Dei bona est, & ipse fructus est ex arbore bona. Ille autem malis peccatorum suorum thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicique secundum opera sua. Quanquam istæ duæ arbores manifestissime in similitudine duorum hominum positæ sint: id est, iusti & iniusti: quia nisi quisque voluntatem mutauerit, bonum operari non potest. Quod in nostra potestate esse positum, alio loco docet, vbi ait: Aut facite arbore bonâ & fructum eius bonum: aut facite arborem malam & fructum eius malum. Illis enim hoc dicit qui putabant se bona loqui posse cum essent mali, hoc est, bonos fructus facere cum essent arbores malæ. Sic enim & subiungit: Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, cum mali sitis? Mala ergo arbor fructus bonos facere non potest, sed ex mala fieri bona potest, vt bonos fructus ferat. Fuistis enim aliquando tenebræ, inquit Apostolus, nunc autem lux in Domino. Tanquam si diceret, fuistis aliquando arbores malæ, & ideo non poteratis tunc nisi malos fructus facere: nunc autem lux in Domino, id est, etiam facti estis arbores bonæ, date fructus bonos: quod sequitur dicens: Sicut filij lucis ambulate. Fructus enim luminis est in omni iustitia & veritate, probantes quid sit bene placitum Domino. Nam in ipso Euangelij capitulo si non studio malevolentia fugerit Adimantus, posset aduertere quomodo dicatur Deus malum facere. Ibi enim ait Dominus, quod etiam iste commemorauit: Omnis arbor quæ non facit fructus bonos, excidetur & in ignem mittetur. Hæc sunt mala quæ Deus facit, id est, peccatoribus poenas, quod in ignem mittit arbores quæ in malitia perseverantes fieri bonæ nõluerunt, cum hoc ipsis arboribus malis sit. Deus autem, vt sæpe dixi, non dat fructus malos, quia iustitiæ fructus est vindicta peccati. De eo quod in Esaiâ propheta scriptum est: Ego sum Deus qui facio pacem, & constituo mala. Etiam hoc eadem regula soluitur. Non enim reprehendit Adimantus quod dixit Deus, facio pacem: sed quod dixit, constituo mala: cum Paulus apostolus hæc duo similiter vno in loco etiam latius tractauerit dicens: Vides ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem; in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris, & illi si non permanserint in incredulitate, inferentur. Potens est enim Deus iterum inferere illos. In hoc sermone apostolico satis apparet bonitas Dei, secundum quam dixit Esaias: Ego sum Deus qui facio pacem: & seueritas, secundum quam dixit, constituo mala. Simul etiam ostendit in nostra potestate esse, vt vel inferi bonitati ipsius, vel excidi seueritate mereamur. Non ergo est Esaiæ contrarium Euangelium, sicut putat, vel potius putari cupit Adimantus, vbi Dominus ait: Beati pacifici, quia filij Dei vocabuntur. Vel ex ipsa enim parte debuit agnoscere, etiam Esaiam scire filios Dei esse pacificos, quia per eum dixit Deus, Ego sum qui facio pacem. Sed cum alia

Mat. 6. d. 34
Pagini
1. Tim. 5. c. 16
Dent. 8. a. 3
Mat. 4. a. 4
Mat. 13. f. 44
Sensitatis allegoria
CAP. XXV.
Osee 9. d. 14
1. Cor. 3. a. 2
1. Thess. 2. b. 7
Gal. 4. e. 19
Sabbati obseruatio
CAP. XXXI.
Num. 15. b. 35
Lucæ 6. a. 6
Mat. 12. a. 10
Mat. 21. b. 19
Emachi fecundi
CAP. XXXII.
Ez. 12. 7. a. 3
Mat. 19. b. 12
Formicarum exemplum
CAP. VII.
XXVII.
Prou. 6. a. 6
Deus quomodo facit mala
CAP. VII.
XXVII.
Amos 3. a. 3
Auguſt. 10. 6.

Mat. 10. d. 29
Mat. 7. c. 17
Rom. 2. a. 5
1. Rem. 2. 4
Mat. 12. c. 33
2. 1. Rem. 2. 8
cap. alibi
Eph. 5. b. 8
Mat. 7. a. 17
De gentem
CAP. XXXIII.
Esa. 45. a. 7
Rom. 11. c. 22
1. Retract. 2.
Mat. 5. a. 9
Esa. 45. a. 7
partes

parte ad malè intelligendum oculum fixit, in altera se ipse excæcauit. Quod si vellet alius similiter cæcus dicere bonum esse testamentum, vbi dicit Deus: Nolo mortem peccatoris, quantum vt reuertatur & viuat: malum autem esse nouum testamentum, vbi dicit Christus: Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius: nonne in foueam cadens omnes qui sequerentur indoctos & Scripturarum ignaros in imperitiæ cæcitatem germinante malitia secum pariter præcipitaret? Qui autem oculo pio legit, & in nouo testamento inuenit quod isti accusant in veterè: & in veterè quod laudant in nouo.

DE eo quod scriptum est in Esaia: Et factum est eo anno quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in sede altissima, & plena erat domus gloriæ ipsius, & in circumitu seraphim stabant, senas alas habentes, & binis quidem operiebant faciem ipsius, binis verò pedes. Huic loco illud opponit Adimantus, quod ait Apostolus: Regi autem seculorum inuisibili honor & laus in secula. In qua quæstione quærendum est, quid ei visum fuerit: vel in illa visione Esaia binas alas prætermittere, quibus volabant seraphim, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth: vel in Apostoli verbis non totum dicere. Nam ita dicit Apostolus: Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum. An fortè timuit ne Trinitatis commemoratio commendaret Prophetam lectori, & aliquid magni ibi latere suspicaretur? Ter enim dicitur sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. In Apostolo autem fortè vidit, quod si dixisset incorruptibili Deo: responderetur illi quod nunc istis dicimus. Quid ergo incorruptibili Deo factura erat gens tenebrarum, si cum ea pugnare noluisset? Aut si fortè mendosos codices legerat, aut iste mendosus est vbi nos ipsum Adimantum legimus, non est diutius de re dubia differendum: sed iam quærendum est quomodo & Prophetæ dixerit vidisse se Deum in sede altissima: & apostolus Paulus verum dixerit, inuisibilem Deum. Interrogo itaque istos vtrum inuisibilia possint conspici. Si dicunt posse, quid ergo calumniantur, si Deum inuisibilem Prophetæ conspexit? Si autem dicunt non posse, ipsi Apostolo potius calumniantur, si audent, qui ait: Inuisibilia enim Dei à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Ipse enim dixit esse inuisibilia, & ipse rursus dicit, conspiciuntur. Nonne hic coguntur fateri oculis corporeis esse inuisibilia, menti verò esse visibilia? Sic igitur & Prophetæ Deum qui corporaliter inuisibilis est, non corporaliter, sed spiritualiter vidit. Nam multa genera visionis in Scripturis sanctis inueniuntur. Vnum secundum oculos corporis, sicut vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre, & Moyse ignem in rubo, & discipuli transfiguratum Dominum in monte inter Moysen & Heliam: & cætera huiusmodi. Alterum secundum quod imaginamur ea quæ per corpus sentimus: nam & pars ipsa nostra cum diuinitus assumitur, multa reuelantur, non per oculos corporis, aut aures, aliumve sensum carnalem, sed tamen his similia, sicut vidit Petrus discum illum submitti e caelo cum variis animalibus. Ex hoc genere est etiam istud Esaia, quod imperitissime impij reprehendunt. Non enim Deum forma corporea circumterminat, sed

quemadmodum figuratè, non proprie multa dicuntur: ita etiam figuratè multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est secundum mentis intuitum, quo intellecta conspiciuntur veritas atque sapientia: sine quo genere illa duo quæ prius posui, vel infructuosa sunt, vel etiam in errorem mittunt. Cum enim ea quæ siue corporeis sensibus, siue illi parti animæ quæ corporalium rerum imagines capit diuinitus demonstrantur, non solum sentiuntur his modis, sed etiam mente intelliguntur; tunc est perfecta reuelatio. Ex hoc tertio genere est visio illa quam commemorauit dicente Apostolo: Inuisibilia enim Dei à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Hac visione videtur Deus, cum per pietatem fidei & per agnitionem Dei, morum optimorum corda mundantur. Quid enim profuit Balthasari regi, quod manum scribentem ante oculos suos in pariete conspexit: Cui visioni quia non potuit adiungere mentis aspectum, quærebat adhuc videre quod viderat. Tali autem acie luminis qua ista intelliguntur, Daniel præditus mente vidit, quod ille viderat corpore. Rursus illa parte animi, quæ imagines corporum capit, vidit somnium Nabuchodonosor rex, & quoniam non habebat idoneum oculum mentis ad melius videndum quod viderat, id est, ad intelligendum quod viderat; ideo ad interpretandum visum suum, aspectum quæsiuit alienum, eiusdem scilicet Danielis: cui tamen aperienti, vt certam accommodaret fidem, etiam ipsum somnium vt sibi diceretur exegit. Daniel autem reuelante sancto Dei spiritu, & quid ille vidisset in somnis ea parte vidit qua corporum capiuntur imagines, & quid significaret mente conspexit. Non est autem propheta veri Dei & summi, qui oblata diuinitus visâ, vel solo corpore, vel etiam illa parte spiritus videt qua corporum capiuntur imagines, & mente non videt. Sed plerumque in Scripturis sic posita inueniuntur, quæ admodum visâ sunt, non etiam quemadmodum intellecta sunt, vt mentis visio in qua totus fructus est, exercendis lectoribus seruaretur. Sed ex multis quæ apertè sunt scripta, manifestatur nobis quomodo illa intellexerint, quæ sic in libris posuerunt quomodo figuratè illis demonstrata sunt. Ad duo enim genera illa visionis, pertinent figuratæ demonstrationes: ad mentis autem, id est, ad intelligentiæ visionem simplex & propria pertinet reuelatio rerum intellectarum atque certarum. Omnia tamen hæc genera mirificis & ineffabilibus distributionibus exhibet atque moderatur spiritus sanctus summæ incommutabilisque sapientiæ. Sed isti miseri sunt qui calumniantur prophetæ dicenti quod Deum viderit, obicientes apostolicam sententiam, vbi inuisibilem dixit. Si enim aliter obiciat huic apostolico verbo Euangelicum verbum quo Dominus ait: Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt: quomodo respondebunt posse inuisibilem videri? Verbo enim premunt imperitos, & quatenus inuisibilis Deus dictus sit, & si cognoscunt cognosci timent. Tanta est pernicietas animorum, qui cum vincere homines volunt, ab errore conuincuntur.

Libri contra Adimantum Manichæi discipulum, finis.

DIVI

ONTRA Faustum Manichæum blasphemantem legem & prophetas, & eorum deum & incarnationem Christi, scripturas autem Noui testamenti, quibus conuincitur, falsas esse dicentem, scripsi grande opus, verbis eius propositis, reddens responsiones meas: triginta & tres disputationes sunt, quas etiam libros cur non dixerim? Nam etsi sunt in eis aliqui perbreues, tamē libri sunt. Vnius verò eorum, vbi à nobis aduersum eius criminationes Patriarcharum vita defenditur, tantæ prolixitatis est, quantæ nullus ferè librorum meorum. In libro ergo tertio cum soluerem quæstionem, quomodo potuerit duos patres habere Ioseph, dixi quidem quod ex alio natus, ab alio fuerit adoptatus, sed genus quoque adoptionis dicere debui: sic enim sonat quod dixi, tanquam eum vnus adoptauerit alius pater. Lex autem filios etiam mortuis adoptabat, iubens vt fratris sine filii mortui duceret frater vxorem, & fratri defuncto semen ex eadem suscitaret. quæ profectò de duobus vnus hominis patribus expeditior ibi redditur ratio. Vterini autem fratres fuerunt in quibus hoc contigit, vt vnus defuncti qui vocabatur Heli, duceret alter vxorem, id est Iacob, à quo Matthæus narrat genitum esse Ioseph: sed vterino fratri suo eum genuit, cuius filium Lucas dicit fuisse Ioseph, non vtiq; genitum, sed ex lege adoptiuum. Hoc in eorū literis inuentum est, qui rectè memoria post ascensionē Domini de hac re scripserunt. Nam etiam nomen eiusdem mulieris, quæ peperit Iacob patrem Ioseph de priore marito Nathan, qui fuit pater Iacob, aut Ioseph, secundum Matthæum: & de marito posteriore Melchi peperit Heli, cuius erat adoptiuus Ioseph, non tacuit Africanus. Quod quidē cum Fausto responderē, nondum legeram, sed tamen per adoptionē potuisse contingere, vt vnus homo duos haberet patres, dubitare non poteram. In XII. & XIII. de filio Noë secūdo qui est appellatus Cham, ita disputatum est, tanquam non in filio suo Chanaan, sicut scriptura demonstrat, sed in seipso fuerit à patre maledictus. In XIII. de sole & luna talia dicta sunt, tanquam sentiant, & ideo tolerant vanos adoratores suos, quāuis verba ibi accipi possint ab animalibus inanimale translata, modo locutionis qui vocatur Græcè metaphora, sicut de mari scriptum est, quod fremat in vtero matris suæ volens progredi, cum vtiq; non habeat voluntatem. In vndecimo: Absit, inquam, vt sit in membris sanctorum etiā genitalibus aliqua turpitudine. Dicitur quidem inhonestas, quia non habet eam speciem decoris, quam membra quæ in promptu locata sunt: sed probabilior in aliis postea scriptis nostris reddita ratio est, cur ea dixerit etiam Apostolus inhonestas, propter legem scilicet in membris repugnantem legi mentis, quæ de peccato accidit, non de prima nostræ institutione naturæ. Hoc opus sic incipit: AVSTVS quidam fuit gēte Afer, ciuitate Miletitanus, eloquio suauis, ingenio callidus, secta Manichæus, ac per hoc nefando errore peruersus. Nouerā ipse hominē, quemadmodum commemorauit in libris Confessionum mearū. Hic quoddam volumē edidit aduersus rectam Christia-

namque fidem & catholicam veritatem. Quod cum venisset in manus nostras, lectumque esset à fratribus: desiderauerunt, & iure charitatis per quam eis seruius, flagitauerunt, vt ei responderemus. Hoc aggrediar nunc in nomine atque adiutorio Domini & saluatoris nostri Iesu Christi, vt omnes qui hæc legent, intelligant quā nihil sit acutum ingenium & lingua expolita, nisi à Domino gressus hominis dirigantur. Quod multis etiam tardioribus & inualidioribus, occulta æquitate diuinæ misericordiæ præstitū est, cum multi acerrimi & facundissimi, deserti adiutorio Dei, ad hoc velociter & pertinaciter currerent, vt à veritatis via longius aberrarent. Commodum autem arbitror, sub eius nomine verba eius ponere, & sub meo responsionem meam. FAVSTVS dixit: Satis superq; in lucem iam traditis erroribus, ac Iudaice superstitionis, simul & semichristianorum abunde detecta fallacia, à doctissimo scilicet & solo nobis post beatum patrem nostrum Manichæum supēdo Adimanto: non ab re visum est fratres charissimi hæc quoque breuia vobis & concinna responsa propter callidas & astutas consentionum nobiscū propositiones scribere, quo cum iidem vos ex more parentis sui serpentis captiosis circumuincere quæsiuiculis voluerint, & ipsi ad respondendum vigilanter sitis instructi. Ita enim fiet vt ad ea ipsa quæ proposuerim religati, vltorius huc atque illuc vagari non possint. Ac ne profusa confusæ oratione legentium inundarentur ingenia, tā breuiter quā distinet ex aduerso sibi, ipsorum atque nostrorum verba constituunt. AVG. respondit: Tu semichristianos cauendos putas, quod nos esse dicis: nos autē pseudochristianos cauemus, quod vos esse ostendimus. Nam quod semis est, ex quadam parte imperfectum, ex nulla tamen falsum est. Quid ergo si aliquid deest fidei eorum quos circumuenire conamini, nunquid ideo id quod eis adest destruendum, ac non potius id quod deest astringendū est? Sicut ad quosdam imperfectos loquens Apostolus ait: Gaudens & vidēs vestrā conuersationē, & id quod deest fidei vestræ in Christo. Cernebat vtiq; quandā fabricā spirituale, sicut alibi dicit, Dei edificatio estis: & in ea cernebat vtrūque, & vnde gauderet, & vnde fatageret. Gaudebat ex eo quod iā edificatū videbat: fatagebat ex eo quod vtiq; ad culmē perfectionis adhuc edificandū esse sentiebat. Itaq; nos reuera catholicos nodū perfectos, sed quodammodo vt dixisti, semichristianos quos fallatis & seducatis vestrā peruersitate insectamini. Sed si qui adhuc etiā tales sunt [si vos pseudochristianos esse intellexerint] quāuis captiosis quæstionū vestrarū propositionib; propter id quod eorū fidei deest, respondere non possint: non tamen sequēdos, sed detinendos vos esse cognoscūt. Sicut ergo vestrā intēctio est semichristianos quos decipiatis inquirere, sic nostrā intēctio est pseudochristianos vos ostēdere, vt non solum Christiani peritiores vos conuincendo prodāt, sed & imperitiores vos cauendo, proficiāt. Cur autē serpentem patrem nostrū dixisti? An excidit tibi quemadmodū soleatis vituperare Deum qui homini præceptum in paradiso dedit, & laudare serpentem quod ei per sūū consilium oculos aperuit? Puto iustum esse vt serpentem illum diabolū à vobis laudatum, tu potius agnoscas patrem tuum. Nam ille te filium etiam modo vituperatus agnoscit.

Primi libri finis.

F 5 LIBER

Eszech. 18. g. 32. Math. 2. 5. d. 41.

Deus quomodo visibilis et inuisibilis. CAPVT XXVII. Est. 6. 4. 1.

1 Tim. 1. d. 27.

Rom. 1. 4. 20.

Variæ genera visionum.

Gen. 18. 4. 1.

Exod. 3. 4. 2.

Mat. 17. 4. 2.

Act. 17. 4. 5.

Cap. 3.

Dant. 2. 5. b.

Cap. 24.

Circa finem. Et lib. 1. 3. c. 10.

Lib. 14. cap. 12.

1 Cor. 12. c. Rom. 7. d.

Prologus. CAP. I.

Li. 5. Confess. 6. 6.

Dant. 5. 4. 5.

Dant. 2. 4. 1.

Dant. 2. 4. 26.

Mat. 5. 4. 3.

Ps. 36. d. 13.

CAP. XX.

CAP. XXII.

Col. 2. a. 5.

1 Cor. 3. b. 9.

Gen. 2. c. 16. Gen. 3. b. 7.

LIBER SECVNDVS.

6 A. P. 7.

AVSTVS dixit: Accipis Evangelium? Et maxime. Proinde ergo & natum accipis Christum? Non ita est. Neque enim sequitur, ut si Evangelium accipio, idcirco & natum accipiam Christum. Cur? Quia Evangelium quidem a predicatione Christi & esse cepit & nominari: in quo tamen ipse nusquam se natum ex hominibus dicit. At verò genealogia adeo non est Evangelium, ut nec ipse eius scriptor ausus fuerit eam Evangelium nominare. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

Mat. 1. 4. 1. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Evangelij Iesu Christi, sed Liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat genesim, ut rectè Genealogum hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. At denique Marcus qui generationem scribere non curavit, sed predicationem tantum filij Dei quod est Evangelium, vide quàm sit competenter exorsus: Evangelium, inquit, Iesu Christi filij Dei: ut hinc satis abundeque appareat, genealogiam non esse Evangelium. Nam & in ipso Matthæo post inclusum Ioannem in carcere, tunc legitur Iesum cepisse predicare Evangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Evangelium Iesu Christi filij Dei, nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod usque nunc ignorasti, longè aliud esse Evangelium quam genealogiam, scias me, ut dixi, accipere Evangelium, id est, predicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare volueris, omnis generatationibus quere. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidem recuso, cum sit mihi magna & de his ad respondendum copia. Sed tu disce interrogare quod primum est: Videris enim mihi nunc scire velle non utrum Evangelium accipiam, sed utrum generatationem.

A ma fitis. Quis autem non videat quanta cæcitate dicatur; quod nusquam se Christus natum ex hominibus dicat, cum penè nunquam se filium hominis taceat? SED videlicet doctissimi homines, profertis nobis ex armario vestro, nescio quem primum hominem qui ad gentem tenebrarum debellandam, de lucis gente descendit, armatum aquis suis, contra inimicorum aquas: & igne suo, contra inimicorum ignem: & ventis suis, contra inimicorum ventos. Cur non ergo & fumo suo, contra inimicorum fumum, & tenebris suis, contra inimicorum tenebras: sed contra fumum aëre, ut dicitis, armabatur, & contra tenebras luce? An quia mala sunt fumus & tenebræ, non ea potuit habere bonitas eius? Bona ergo sunt illa tria, aqua, ventus, ignis. Cur ergo ea potuit habere malitia gentis aduersæ? Hic respondetis. Sed aqua illa gentis tenebrarum mala erat: quam verò primus homo attulit, bona erat, & ventus illius malus, huius autem bonus. Ita & huius ignis bonus contra malum ignem illius dimicavit. Cur ergo & contra malum fumum non potuit afferre fumum bonum? An in fumo vestra mendacia tanquam fumus ipse, evanescent atque deficiunt? Certè primus homo vester contra naturam contrariam bellum gessit. Cur quinque illis elementis quæ in contraria gente confingitis, vnum allatum est de diuinis regnis contrarium, lux contra tenebras? Cætera enim quatuor non sunt contraria. Nam nec aër fumo est contrarius, multo minus aquæ aqua, & ventus vento, & ignis igni. Iam verò illa sacrilega deliramenta quis audiatur, quod primum hominem vestrum dicitis sectandum hostium voluntatem, quo eos caperet, elementa quæ portabat mutasse atque vertisse, ut regnum quod dicitis falsitatis, in sua natura manens, non fallaciter dimicaret, & substantia veritatis mutabilis appareret, ut falleret? Huius primi hominis filium credi vultis Dominum Iesum Christum. Huius commenticiæ fabulæ, filiam dicitis veritatem. Hunc primum hominem quem laudatis, quia mutabilibus & mendacibus formis cum aduersa gente pugnavit: si verum dicitis, non imitamini: si autem imitamini, & vos mentimini. Quapropter Dominus & saluator noster Iesus Christus, verus & verax Dei filius, verus & verax hominis filius, quod vtrumque de se ipse testatur, & de vero Deo divinitatis æternitatem, & de vero homine carnis originem duxit. Non novit apostolica doctrina primum hominem vestrum. Audite apostolum Paulum: Primus homo, inquit, de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: qualis cælestis, tales & cælestes. Sicut portamus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cælo est. Primus itaque homo de terra terrenus, ille Adam de limo formatus: Secundus autem homo de cælo cælestis; Dominus Iesus Christus, quia filius Dei venit ad carnem, quæ suscepta & homo exterius fieret, & Deus interior permaneret, ut & filius Dei verus esset per quem facti sumus: & hominis filius verus fieret; per quem relecti sumus. Cur ergo primum hominem vestrum commenticiam nescio unde producit, & primum hominem quem doctrina apostolica docet, non vultis agnoscere? An ut compleatur in vobis quod ipse Apostolus ait: A veritate quidem auditum suum auerentes, ad fabulas autem conuertentur. Paulus annunciat primum hominem de terra terrenum, Manichæus annunciat primum hominem non terrenum, nescio quibus fallacibus elementis quinque vestitum. Et Paulus dicit: Si quis vobis annunciauerit præterquam quod annunciauimus vobis, anathema sit. Ergo ne Paulus mendax sit, Manichæus anathema sit. Quod autem stellæ calumniamini, quæ magi ad Christum infantem adorandum perducti sunt, non erubescitis cum vos commen-

commenticiam Christum vestrum filium commenticij primi hominis vestri, non sub stellæ testificatione ponatis, sed in stellis omnibus colligatum esse dicatis, quia videlicet principibus tenebrarum commixtum esse creditis in illo bello, quo ipse primus homo vester cum tenebrarum gente pugnavit, ut de ipsis principibus tenebrarum tali commixtione captus mundus fabricaretur. Vnde & ista sacrilega deliramenta vos cogunt, non solum in cælo, atque in omnibus stellis, sed etiam in terra, atque in omnibus quæ nascuntur in ea, confixum & colligatum atque concretum Christum dicere, non iam saluatorem vestrum, sed à vobis saluandum cum eum manducatis atque ructatis. Nā & ista impia vanitate seducti, seducitis auditores vestros, ut vobis cibos afferant, quo possit ligato in eis Christo subueniri per vestros dentes & ventres. Talibus enim auxiliis eum solui & liberari prædicatis, nec saltem totum, sed adhuc licet exiguas fordidisque reliquias eius in stercorebus remanere contenditis, ut in aliis atque aliis rerum corporalium formis iterum atque iterum implexæ implicatæque teneantur: & si mundo stante solui & purgari non potuerint, iam illo igne ultimo quo ipse mundus ardebit, soluantur atque purgantur. Nec tamen etiam tunc totum Christum dicitis posse liberari, sed eius bonæ diuinæque naturæ nouissimas residuasque particulas, quæ ita fordidatæ sunt, ut nullo modo dilui valeant, damnari in æternū confixas globo horrido tenebrarum. Ecce qui se fingunt indignari, quod filio Dei fiat iniuria, quia eum natum stella demonstrasse dicatur, tanquam genesim eius sub fatali constellatione sit constituta, cum eum ipsi non tantum sub stellarum connexionem, sed in vinculis omnium terrenorum, & in succis omnium herbarum, & in putredine omnium carnis, & in corruptione omnium ciborum, ita ligatum pollutumque constituent, ut ex magna, non tamè ex tota parte solui purgarique non possit, nisi & ab hominibus electis videlicet Manichæorum, etiam in porris, radicibusque ructetur. Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis quo vel bene vel malè viuatur, propter iustum iudiciū Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus: quanto minus illius temporalem generatationem sub aliorum conditione credimus factam, qui est æternus vniuersorum creator & Dominus: Itaque illa stella quam viderunt magi, Christum secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur: nec enim subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Proinde non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sui creatoris lege custodiunt, sed nouo virginis partu, nouum sidus apparuit, quod ministerium officij sui etiam ipsis Magis quærentibus Christum, cum ante faciè præiret, exhibuit, donec eos usque ad ipsum locum ubi Dei verbum infans erat, præcundo perduceret. Qui tandem astrologi ita constituerunt hominum nascentium fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum qui natus esset perrexisse afferent? Sorte quippe nascentis, astrorum ordinem colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ob hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex iis erat quæ in cælo peragunt ordines suos, quomodo poterat decernere, quod natus Christus acturus erat, quæ nato Christo iussa est relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum, quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit: sed ideo illa noua exorta est, quia Christus natus est. Vnde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fati fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic, nascendi attulit causam. Si ergo

commenticiam Christum vestrum filium commenticij primi hominis vestri, non sub stellæ testificatione ponatis, sed in stellis omnibus colligatum esse dicatis, quia videlicet principibus tenebrarum commixtum esse creditis in illo bello, quo ipse primus homo vester cum tenebrarum gente pugnavit, ut de ipsis principibus tenebrarum tali commixtione captus mundus fabricaretur. Vnde & ista sacrilega deliramenta vos cogunt, non solum in cælo, atque in omnibus stellis, sed etiam in terra, atque in omnibus quæ nascuntur in ea, confixum & colligatum atque concretum Christum dicere, non iam saluatorem vestrum, sed à vobis saluandum cum eum manducatis atque ructatis. Nā & ista impia vanitate seducti, seducitis auditores vestros, ut vobis cibos afferant, quo possit ligato in eis Christo subueniri per vestros dentes & ventres. Talibus enim auxiliis eum solui & liberari prædicatis, nec saltem totum, sed adhuc licet exiguas fordidisque reliquias eius in stercorebus remanere contenditis, ut in aliis atque aliis rerum corporalium formis iterum atque iterum implexæ implicatæque teneantur: & si mundo stante solui & purgari non potuerint, iam illo igne ultimo quo ipse mundus ardebit, soluantur atque purgantur. Nec tamen etiam tunc totum Christum dicitis posse liberari, sed eius bonæ diuinæque naturæ nouissimas residuasque particulas, quæ ita fordidatæ sunt, ut nullo modo dilui valeant, damnari in æternū confixas globo horrido tenebrarum. Ecce qui se fingunt indignari, quod filio Dei fiat iniuria, quia eum natum stella demonstrasse dicatur, tanquam genesim eius sub fatali constellatione sit constituta, cum eum ipsi non tantum sub stellarum connexionem, sed in vinculis omnium terrenorum, & in succis omnium herbarum, & in putredine omnium carnis, & in corruptione omnium ciborum, ita ligatum pollutumque constituent, ut ex magna, non tamè ex tota parte solui purgarique non possit, nisi & ab hominibus electis videlicet Manichæorum, etiam in porris, radicibusque ructetur. Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis quo vel bene vel malè viuatur, propter iustum iudiciū Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus: quanto minus illius temporalem generatationem sub aliorum conditione credimus factam, qui est æternus vniuersorum creator & Dominus: Itaque illa stella quam viderunt magi, Christum secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur: nec enim subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Proinde non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sui creatoris lege custodiunt, sed nouo virginis partu, nouum sidus apparuit, quod ministerium officij sui etiam ipsis Magis quærentibus Christum, cum ante faciè præiret, exhibuit, donec eos usque ad ipsum locum ubi Dei verbum infans erat, præcundo perduceret. Qui tandem astrologi ita constituerunt hominum nascentium fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum qui natus esset perrexisse afferent? Sorte quippe nascentis, astrorum ordinem colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ob hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex iis erat quæ in cælo peragunt ordines suos, quomodo poterat decernere, quod natus Christus acturus erat, quæ nato Christo iussa est relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum, quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit: sed ideo illa noua exorta est, quia Christus natus est. Vnde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fati fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic, nascendi attulit causam. Si ergo

commenticiam Christum vestrum filium commenticij primi hominis vestri, non sub stellæ testificatione ponatis, sed in stellis omnibus colligatum esse dicatis, quia videlicet principibus tenebrarum commixtum esse creditis in illo bello, quo ipse primus homo vester cum tenebrarum gente pugnavit, ut de ipsis principibus tenebrarum tali commixtione captus mundus fabricaretur. Vnde & ista sacrilega deliramenta vos cogunt, non solum in cælo, atque in omnibus stellis, sed etiam in terra, atque in omnibus quæ nascuntur in ea, confixum & colligatum atque concretum Christum dicere, non iam saluatorem vestrum, sed à vobis saluandum cum eum manducatis atque ructatis. Nā & ista impia vanitate seducti, seducitis auditores vestros, ut vobis cibos afferant, quo possit ligato in eis Christo subueniri per vestros dentes & ventres. Talibus enim auxiliis eum solui & liberari prædicatis, nec saltem totum, sed adhuc licet exiguas fordidisque reliquias eius in stercorebus remanere contenditis, ut in aliis atque aliis rerum corporalium formis iterum atque iterum implexæ implicatæque teneantur: & si mundo stante solui & purgari non potuerint, iam illo igne ultimo quo ipse mundus ardebit, soluantur atque purgantur. Nec tamen etiam tunc totum Christum dicitis posse liberari, sed eius bonæ diuinæque naturæ nouissimas residuasque particulas, quæ ita fordidatæ sunt, ut nullo modo dilui valeant, damnari in æternū confixas globo horrido tenebrarum. Ecce qui se fingunt indignari, quod filio Dei fiat iniuria, quia eum natum stella demonstrasse dicatur, tanquam genesim eius sub fatali constellatione sit constituta, cum eum ipsi non tantum sub stellarum connexionem, sed in vinculis omnium terrenorum, & in succis omnium herbarum, & in putredine omnium carnis, & in corruptione omnium ciborum, ita ligatum pollutumque constituent, ut ex magna, non tamè ex tota parte solui purgarique non possit, nisi & ab hominibus electis videlicet Manichæorum, etiam in porris, radicibusque ructetur. Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis quo vel bene vel malè viuatur, propter iustum iudiciū Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus: quanto minus illius temporalem generatationem sub aliorum conditione credimus factam, qui est æternus vniuersorum creator & Dominus: Itaque illa stella quam viderunt magi, Christum secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur: nec enim subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Proinde non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sui creatoris lege custodiunt, sed nouo virginis partu, nouum sidus apparuit, quod ministerium officij sui etiam ipsis Magis quærentibus Christum, cum ante faciè præiret, exhibuit, donec eos usque ad ipsum locum ubi Dei verbum infans erat, præcundo perduceret. Qui tandem astrologi ita constituerunt hominum nascentium fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum qui natus esset perrexisse afferent? Sorte quippe nascentis, astrorum ordinem colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ob hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex iis erat quæ in cælo peragunt ordines suos, quomodo poterat decernere, quod natus Christus acturus erat, quæ nato Christo iussa est relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum, quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit: sed ideo illa noua exorta est, quia Christus natus est. Vnde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fati fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic, nascendi attulit causam. Si ergo

commenticiam Christum vestrum filium commenticij primi hominis vestri, non sub stellæ testificatione ponatis, sed in stellis omnibus colligatum esse dicatis, quia videlicet principibus tenebrarum commixtum esse creditis in illo bello, quo ipse primus homo vester cum tenebrarum gente pugnavit, ut de ipsis principibus tenebrarum tali commixtione captus mundus fabricaretur. Vnde & ista sacrilega deliramenta vos cogunt, non solum in cælo, atque in omnibus stellis, sed etiam in terra, atque in omnibus quæ nascuntur in ea, confixum & colligatum atque concretum Christum dicere, non iam saluatorem vestrum, sed à vobis saluandum cum eum manducatis atque ructatis. Nā & ista impia vanitate seducti, seducitis auditores vestros, ut vobis cibos afferant, quo possit ligato in eis Christo subueniri per vestros dentes & ventres. Talibus enim auxiliis eum solui & liberari prædicatis, nec saltem totum, sed adhuc licet exiguas fordidisque reliquias eius in stercorebus remanere contenditis, ut in aliis atque aliis rerum corporalium formis iterum atque iterum implexæ implicatæque teneantur: & si mundo stante solui & purgari non potuerint, iam illo igne ultimo quo ipse mundus ardebit, soluantur atque purgantur. Nec tamen etiam tunc totum Christum dicitis posse liberari, sed eius bonæ diuinæque naturæ nouissimas residuasque particulas, quæ ita fordidatæ sunt, ut nullo modo dilui valeant, damnari in æternū confixas globo horrido tenebrarum. Ecce qui se fingunt indignari, quod filio Dei fiat iniuria, quia eum natum stella demonstrasse dicatur, tanquam genesim eius sub fatali constellatione sit constituta, cum eum ipsi non tantum sub stellarum connexionem, sed in vinculis omnium terrenorum, & in succis omnium herbarum, & in putredine omnium carnis, & in corruptione omnium ciborum, ita ligatum pollutumque constituent, ut ex magna, non tamè ex tota parte solui purgarique non possit, nisi & ab hominibus electis videlicet Manichæorum, etiam in porris, radicibusque ructetur. Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis quo vel bene vel malè viuatur, propter iustum iudiciū Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus: quanto minus illius temporalem generatationem sub aliorum conditione credimus factam, qui est æternus vniuersorum creator & Dominus: Itaque illa stella quam viderunt magi, Christum secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur: nec enim subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Proinde non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sui creatoris lege custodiunt, sed nouo virginis partu, nouum sidus apparuit, quod ministerium officij sui etiam ipsis Magis quærentibus Christum, cum ante faciè præiret, exhibuit, donec eos usque ad ipsum locum ubi Dei verbum infans erat, præcundo perduceret. Qui tandem astrologi ita constituerunt hominum nascentium fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum qui natus esset perrexisse afferent? Sorte quippe nascentis, astrorum ordinem colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ob hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex iis erat quæ in cælo peragunt ordines suos, quomodo poterat decernere, quod natus Christus acturus erat, quæ nato Christo iussa est relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum, quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit: sed ideo illa noua exorta est, quia Christus natus est. Vnde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fati fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic, nascendi attulit causam. Si ergo

commenticiam Christum vestrum filium commenticij primi hominis vestri, non sub stellæ testificatione ponatis, sed in stellis omnibus colligatum esse dicatis, quia videlicet principibus tenebrarum commixtum esse creditis in illo bello, quo ipse primus homo vester cum tenebrarum gente pugnavit, ut de ipsis principibus tenebrarum tali commixtione captus mundus fabricaretur. Vnde & ista sacrilega deliramenta vos cogunt, non solum in cælo, atque in omnibus stellis, sed etiam in terra, atque in omnibus quæ nascuntur in ea, confixum & colligatum atque concretum Christum dicere, non iam saluatorem vestrum, sed à vobis saluandum cum eum manducatis atque ructatis. Nā & ista impia vanitate seducti, seducitis auditores vestros, ut vobis cibos afferant, quo possit ligato in eis Christo subueniri per vestros dentes & ventres. Talibus enim auxiliis eum solui & liberari prædicatis, nec saltem totum, sed adhuc licet exiguas fordidisque reliquias eius in stercorebus remanere contenditis, ut in aliis atque aliis rerum corporalium formis iterum atque iterum implexæ implicatæque teneantur: & si mundo stante solui & purgari non potuerint, iam illo igne ultimo quo ipse mundus ardebit, soluantur atque purgantur. Nec tamen etiam tunc totum Christum dicitis posse liberari, sed eius bonæ diuinæque naturæ nouissimas residuasque particulas, quæ ita fordidatæ sunt, ut nullo modo dilui valeant, damnari in æternū confixas globo horrido tenebrarum. Ecce qui se fingunt indignari, quod filio Dei fiat iniuria, quia eum natum stella demonstrasse dicatur, tanquam genesim eius sub fatali constellatione sit constituta, cum eum ipsi non tantum sub stellarum connexionem, sed in vinculis omnium terrenorum, & in succis omnium herbarum, & in putredine omnium carnis, & in corruptione omnium ciborum, ita ligatum pollutumque constituent, ut ex magna, non tamè ex tota parte solui purgarique non possit, nisi & ab hominibus electis videlicet Manichæorum, etiam in porris, radicibusque ructetur. Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis quo vel bene vel malè viuatur, propter iustum iudiciū Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus: quanto minus illius temporalem generatationem sub aliorum conditione credimus factam, qui est æternus vniuersorum creator & Dominus: Itaque illa stella quam viderunt magi, Christum secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur: nec enim subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Proinde non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sui creatoris lege custodiunt, sed nouo virginis partu, nouum sidus apparuit, quod ministerium officij sui etiam ipsis Magis quærentibus Christum, cum ante faciè præiret, exhibuit, donec eos usque ad ipsum locum ubi Dei verbum infans erat, præcundo perduceret. Qui tandem astrologi ita constituerunt hominum nascentium fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum qui natus esset perrexisse afferent? Sorte quippe nascentis, astrorum ordinem colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ob hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex iis erat quæ in cælo peragunt ordines suos, quomodo poterat decernere, quod natus Christus acturus erat, quæ nato Christo iussa est relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum, quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit: sed ideo illa noua exorta est, quia Christus natus est. Vnde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fati fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic, nascendi attulit causam. Si ergo

commenticiam Christum vestrum filium commenticij primi hominis vestri, non sub stellæ testificatione ponatis, sed in stellis omnibus colligatum esse dicatis, quia videlicet principibus tenebrarum commixtum esse creditis in illo bello, quo ipse primus homo vester cum tenebrarum gente pugnavit, ut de ipsis principibus tenebrarum tali commixtione captus mundus fabricaretur. Vnde & ista sacrilega deliramenta vos cogunt, non solum in cælo, atque in omnibus stellis, sed etiam in terra, atque in omnibus quæ nascuntur in ea, confixum & colligatum atque concretum Christum dicere, non iam saluatorem vestrum, sed à vobis saluandum cum eum manducatis atque ructatis. Nā & ista impia vanitate seducti, seducitis auditores vestros, ut vobis cibos afferant, quo possit ligato in eis Christo subueniri per vestros dentes & ventres. Talibus enim auxiliis eum solui & liberari prædicatis, nec saltem totum, sed adhuc licet exiguas fordidisque reliquias eius in stercorebus remanere contenditis, ut in aliis atque aliis rerum corporalium formis iterum atque iterum implexæ implicatæque teneantur: & si mundo stante solui & purgari non potuerint, iam illo igne ultimo quo ipse mundus ardebit, soluantur atque purgantur. Nec tamen etiam tunc totum Christum dicitis posse liberari, sed eius bonæ diuinæque naturæ nouissimas residuasque particulas, quæ ita fordidatæ sunt, ut nullo modo dilui valeant, damnari in æternū confixas globo horrido tenebrarum. Ecce qui se fingunt indignari, quod filio Dei fiat iniuria, quia eum natum stella demonstrasse dicatur, tanquam genesim eius sub fatali constellatione sit constituta, cum eum ipsi non tantum sub stellarum connexionem, sed in vinculis omnium terrenorum, & in succis omnium herbarum, & in putredine omnium carnis, & in corruptione omnium ciborum, ita ligatum pollutumque constituent, ut ex magna, non tamè ex tota parte solui purgarique non possit, nisi & ab hominibus electis videlicet Manichæorum, etiam in porris, radicibusque ructetur. Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis quo vel bene vel malè viuatur, propter iustum iudiciū Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus: quanto minus illius temporalem generatationem sub aliorum conditione credimus factam, qui est æternus vniuersorum creator & Dominus: Itaque illa stella quam viderunt magi, Christum secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur: nec enim subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Proinde non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sui creatoris lege custodiunt, sed nouo virginis partu, nouum sidus apparuit, quod ministerium officij sui etiam ipsis Magis quærentibus Christum, cum ante faciè præiret, exhibuit, donec eos usque ad ipsum locum ubi Dei verbum infans erat, præcundo perduceret. Qui tandem astrologi ita constituerunt hominum nascentium fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum qui natus esset perrexisse afferent? Sorte quippe nascentis, astrorum ordinem colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ob hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex iis erat quæ in cælo peragunt ordines suos, quomodo poterat decernere, quod natus Christus acturus erat, quæ nato Christo iussa est relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum, quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit: sed ideo illa noua exorta est, quia Christus natus est. Vnde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fati fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic, nascendi attulit causam. Si ergo

<

CAP. II.

AVGVSTINVS respondit: O si pio studio legis...

Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus...

CAP. VI.

Rom. 9. 5.

Phil. 2.

CAP. VIII.

CAP. I.

Gen. 15. 1. 2.

Exod. 17. 8.

Leuit. 11. 4. 7.

Exod. 12. 4.

Exod. 20. 4.

Mat. 5. 4. 3.

Exod. 11.

Contra Ad-

manum, cap.

3. in fine.

contraria, si pius lector accedat, si mitis legat, si non A...

Libri tertij finis.

LIBER QVARTVS.

AVSTVS dixit: Accipis testamentum...

AVG. respondit: Temporalium quidem reru...

eternae vitae promissio regnumque caelorum ad nouu...

Libri quarti finis.

LIBER QVINTVS.

CAP. I.

A VSTVS dixit: Accipis Evangelium? Tu me interrogas utrum accipiam, in quo id ipsum accipere apparet, quia quæ iubet obseruo. An ego de te querere debeo, utrum accipias, in quo nullo modo accipere apparet, quia quæ iubet obseruo. An ego de te querere debeo, utrum accipias, in quo nullo modo accipere apparet, quia quæ iubet obseruo.

MATH. 19. d. 29. *La accipientis Evangelium videntur indicia? Ego patrem dimisi & matrem, uxorem, filios, & cetera quæ Evangelium iubet, & interrogas utrum accipiam Evangelium? Nisi adhuc nescis quid sit quod Evangelium nuncupatur. Est enim nihil aliud quam prædicatio & madaam Christi. Ego argentum & aurum reieci, & es in zonis habere desisti, quotidiano contentus cibo: nec de castro curans, nec unde venter impletur, aut corpus operiatur, sollicitudinem gerens, & queris à me utrum accipiam Evangelium? Vides in me Christi beatitudines illas quæ Evangelium faciunt, & interrogas utrum illud accipiam? Vides pauperem, vides mitem, vides pacificum, puro corde, lugentem, esurientem, sitientem, persecutiones & odia sustinentem propter iustitiam, & dubitas utrum accipiam Evangelium? Non ergo iam mirum est Ioannem Baptistam viso Iesu, & eius item auditis operibus, querere adhuc utrum ipse esset Christus, cui digne & merito Iesus nec dignatus quidem esset rennunciare quod ipse esset, sed operaturus eadem illi quæ iam dudum audierat, remandavit: Cæci vident, surdi audiunt, mortui resurgunt, & c. Quod ego quoque circa non immerito fecerim, si perroganti utrum accipiam Evangelium dixerim: Omnia mea dimisi, patrem, matrem, uxorem, filios, aurum, argentum, manducare, bibere, delicias, voluptates: hoc tibi ad interrogata satis responsum puta, & beatum te futurum, si in me non fueris scandalizatus. Sed non, inquis, accipere Evangelium hoc solum est si quod præcepit facias, sed ut etiam credas omnibus quæ in eodem scripta sunt, quorum primum est illud, quia sit natus Deus. Sed nec item est solum illud Evangelium accipere, ut credas quia natus est Iesus: sed ut facias etiam quod præcepit. At si me idcirco Evangelium non accipere putas, quia generationem prætermitto, nec tu ergo accipis, & multo magis non accipis, quia præcepta contemnis. At per hoc interim pares sumus, donec discutiamus & partes: aut si tibi non præiudicat præceptorum ista contemptio ad proficendum quia accipias Evangelium, mihi quare ad hoc præiudicat genealogia damnata? Quod si Evangelium accipere in duobus his constat, ut dicit, genealogias credere, & servare mandata, quid ergo imperfectus imperfectum iudicas? Vterque nostrum eget alterutro. Sin quod certius est, accipere Evangelium in sola obseruatione constat caelestium mandatorum, duplici modo improbus es, qui, ut dicitur solet, desertor arguas militem. Et tamen age: Ponamus quia ita vis, duo hæc partes esse fidei perfectæ, quarum una quidem constat in verbo: id est, fateri Christum natum: altera vero in opere, quod est obseruatio præceptorum. Vide ergo quam arduam ego & difficiliorem mihi partem elegerim, tu vide quam leuissimam & facillio-rem. Nec immerito plebs ad te confluit, à me refugit, nesciens utique, quia regnum Dei non sit in verbo, sed in virtute. Quid ergo est quod me læcessis, si difficiliorem fidei aggressus partem, tibi ut infirmo reliqui facillio-rem? Sed ego ad tribuendam, inquis, salutem animis hanc partem fidei efficaciorē puto, ac magis idoneam, quam tu reliquisti: id est, Christum fateri natum. Age ergo ipsum eundem interrogemus Christum, & unde potissimum nobis salutis oriatur occasio, ex eius ore discamus. Quis hominum intrabit in regnum tuum Christe? Qui fecerit, inquit, voluntatem patris mei qui in caelis est. Non dixit, qui me professus fuerit natum. Et alibi ad discipulos: Itē docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti, & docentes eos servare omnia quæ mandavi vobis. Non dixit, docentes eos quia sim natus, sed ut mandata conseruent. Item ali-*

A bi: Amici mei eritis, si feceritis quæ præcipio vobis. Non dixit, si natum me credideritis. Rursum: Si feceritis mandata mea, manebitis in mea charitate. Et alia multa. Nec non & in monte cum doceret: Beati pauperes [spiritu] dicens: Beati mites, beati pacifici, beati puro corde, beati qui lugent, beati qui esuriunt, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: nusquam dixit, beati qui me confessi fuerint natum. Et in discretione agnorum ab hædis in iudicio dicturum se dixit is qui ad dextram erunt: Esuriui, & cibastis me, sitiui, & potastis me: & cetera: propterea percipite regnum, non dixit, quia natum me credidistis, regnum percipite. Nec non & diuiti quærenti vitam æternam: Vade, inquit, vende omnia quæ habes, & sequere me. Non dixit, crede me natum ut in æternam vitam. Ecce igitur portio mea, quam mihi de gemina, ut vultis, fide delegi, ubique regnum, vita, beatitudo promittitur, vestra vero nusquam. Aut docete sicuti scriptum est, beatum esse, regnumque percipiturum, aut æternam habituram vitam, qui eum confessus fuerit natus ex femina. Inerim tamen si & hæc pars est fidei, beatitudinem non habet. Cum vero eam nec partem fidei habere probauerimus, quid fiet? Nempe eritis vos inanes, quod & ipsum utique monstrabitur. Sed interim hoc satis nobis est ad propositum, quia portio hæc nostra beatitudinibus coronata sit. Cui tamen accedit & illa, alia beatitudo, ex confessione quoque sermonis, quia Iesum confitemur esse Christum filium Dei viui: quod aequè ipse ore suo testatur Iesus dicens ad Petrum: Beatus es Simon Bariona, quia non tibi hoc caro & sanguis reuelauit, sed pater meus qui in caelis est. Quapropter non iam ut putabatis unam, sed duas easdemque ratas fidei partes tenemus, & in utraque pariter beati appellamur à Christo, quia alteram earum operibus exercentes, alteram sine blasphe-mia prædicamus. AVGVSTINVS respondit: Iam supra commemoravi, quam sæpe se Dominus Iesus Christus filium hominis dicat, & quanta vanitate Manichæi fabulam nefandi sui erroris inducant, de nescio quo commenticio primo homine, quem non terrenum sed fallacibus elementis indutum, contra Apostolum prædicant dicentem: Primus homo de terra terrenus: & quanta cura nos idem monuerit. Apostolus, dicens: Si quis vobis annunciauerit præterquam quod annūciauimus vobis, anathema sit. Quapropter restat, ut filium hominis Christum ita credamus, sicut Apostolica veritate prædicatur, non sicut Manichæorum falsitate confingitur. Cum igitur eum Evangelistæ annunciant natum ex femina, de domo Dauid, hoc est de familia Dauid, Paulusque ad Timotheum scribat, dicens: Memor esto Christum Iesum resurrexisse à mortuis, ex femine Dabit secundum Evangelium meum: satis apparet quemadmodum Christum filium hominis credere debeamus, qui filius Dei per quem facti sumus, etiam filius hominis per assumptionem carnis factus est, ut moreretur propter delicta nostra, & resurgeret propter iustificationem nostram. Ideoque vtrunque se dicit, & filium Dei, & filium hominis. Vnde ne pergam per plurima vno loco in Evangelio secundum Ioannem ita scriptum est: Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint uiuent. Sicut enim pater habet vitam in semetipso: sic dedit & filio vitam habere in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Dixit: Vocem filij Dei audient: & dixit: Quia filius hominis est. Secundum hoc enim quod filius hominis est, accepit potestatem iudicium faciendi, quia in ipsa forma venturus est ad iudicium, ut & à bonis & à malis videatur. In qua forma etiam ascendit in caelum, & vox illa discipulis sonuit: Sic veniet quemadmodum eum vidistis euntem in caelum. Nam secundum id quod filius Dei, Deus æqualis est patri,

Math. 19. d. 29.

Math. 10. b. 10.

Mat. 5. a. 3. n.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 19. d. 29.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 19. d. 29.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 19. d. 29.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Math. 5. a. 8.

Math. 16. c. 17.

Mat. 3. b. 14.

Mat. 4. a. 3.

Mat. 19. d. 29.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

Mat. 11. a. 3.

patri, & cum patre unum, non videbitur à malis: Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Cum ergo credentibus in se promittat vitam æternam, nec aliud sit credere in eum, quam credere in verum Christum qualem se ipse prædicat, & ab Apóstolis prædicatur, hoc est, & verum Dei filium, & verum hominis filium: vos Manichæi qui creditis in falsum & fallacè, falsi & fallacis hominis filii, cum & ipsum Deum gentis aduersa tumultu perterritum, membra sua misisse cruciandam, nec postea tota purganda docetis, videtis quam sitis alieni à vita æterna, quam promittit Christus illis qui credunt in eum. Atenim dixit Petro confitenti eum filium Dei: Beatus es Simon Bariona. Nunquid ideo nihil promittit eis, qui in eum filium hominis crederent, cum idem ipse sit & filius Dei & filius hominis? Habes etiam apertè vitam æternam promissam credentibus in filium hominis. Sicut exaltauit, inquit, Moyses serpentem in èremo, sic oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui crediderit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Quid vultis amplius? Credite ergo in filium hominis, ut habeatis vitam æternam, quia ipse est & filius Dei qui potest dare vitam æternam, quia ipse est verus Deus & vita æterna, sicut idem Ioannes ait in Epistola sua. Vbi etiam dicit antichristum esse qui negat Christum in carne venisse. Quid ergo vos tanquam de mandatorum eius perfectione iactatis, quod ea quæ in Evangelio præcepta sunt operamini? Quid enim illa prodesse, ubi non est fides vera, etiam si verè implerentur à vobis? Nonne audistis Apostolum dicentem: Si distribuam omnia mea pauperibus, & tradam corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest? Quid ergo vos tanquam de Christiana paupertate iactatis, cum Christiana charitate careatis? Habent enim inter se quam charitatem vocat etiam latrones, sibi debentes facinorosam flagitiosamque conscientiam, sed non charitatem, quam commendat Apostolus: & ut eam à cæteris improbandis repudiandisque fecerit, ait alio loco: Finis autem præcepti est charitas, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Vnde ergo habere potestis veram charitatem ex fide ficta surgentem? Aut quando vos pigebit fidem vestram fucare mendacis, quando & primum hominem vestrum, cum suis hostibus, in suæ naturæ veritate manentibus, mutabili fallacia dimicasse prædicatis, & ipsum Christum qui dicit, Ego (sum veritas, speciem carnis; mortem crucis; vulnera passionis, cicatrices resurrectionis, mentitum esse suadetis? Proinde vos Christo vestro anteponi vultis, si illo mentiente, vos annunciatis veritatem. Si autem Christum vestrum sectari vultis, quis non in vobis caueat falsitatem, ut in his quoque mandatis quæ vos implere dicitis, non sit nisi sola fallacia? Quippe cum ausus sit Faustus dicere, quod æs in zonis non portetis, nisi fortè ideo verum dixit, quia non æs in zonis, sed & aurum in arcellis & in sacculis habeatis: nec reprehenderentur ista in vobis, nisi quia profitemini aliud, & aliter viuistis. Adhuc in rebus humanis est ille Constantius, modo iam frater noster catholicus Christianus, qui multos vestrum Romæ in domum suam congregauerat, propter implendâ præcepta Manichæi, satis quidem vana & inepta, sed tamen quæ magna existimatis. Quibus eum vestra infirmitas cederet, dispersi estis quisque in viam suam. Vnde illi qui in eis perdurare voluerunt, à vestra societate schisma fecerunt. Et quia in mattis dormiunt mattarij appellantur, à quorum stratis longè dissimiles fuerunt plura Faustij, & captinae Iodices, qua deliciarum affluentia non solum mattarios fastidiebat, sed etiam domum patris sui hominis pauperis Mileuitani. Auferte ergo perditam

simulationem, si de moribus non vultis, saltem de literis vestris: ne lingua vestra cum vita vestra, tanquam ille primus homo, cum gente tenebrarum non mendacibus elementis, sed verbis pugnare videatur.

S B. D. ne in homines potius non implentes ea quæ sibi præcipiuntur, quam in ipsam sectam vanissimi erroris me ista dicere quisquam reprehendat, hoc dico, talia sunt ipsa præcepta Manichæi, ut si ea non faciatis, deceptores, si autem faciatis, decepti sitis. Neque enim Christus vobis præcepit ut herbam non euellatis, ne homicidium perperetis, qui discipulos suos per segetem transeuntes & esurientes, vellere spicas sabbato non prohibuit, vnde conuinceret & presentes Iudæos, & futuros Manichæos: illos quia sabbato fiebat, istos vero quia fiebat. Sed planè Manichæus præcepit, ut otiosis manibus vestris de homicidijs viuatis alienis: & illa quidem falsa sunt homicidia, sed vestra sunt vera, cum tali demoniorum doctrina miseris animas trucidatis.

I N EST CAPUT VIII. tamen ille hæreticus typhus, intolerabilisque superbia. Vides, inquit, in me Christi beatitudines illas, quæ Evangelium faciunt, & interrogas, utrum illud accipiam? Vides pauperem, vides mitem, vides pacificum, puro corde, lugentem, esurientem, sitientem, persecutionem & odia sustinentem propter iustitiam, & dubitas utrum accipiam Evangelium? Si hoc esset iustum esse, iustificare seipsum, verbis suis volasset in caelum homo iste, cum hæc loqueretur. Sed ego in delicias Faustij non inuehor notas omnibus auditoribus Manichæorum, & eis maxime qui sunt Romæ: talem propono Manichæum, qualem Constantius requirebat, cum illa præcepta exigeret impleri, non qualem videri volebat. Et illum tamen quomodo video pauperem spiritu, qui tam superbus est, ut animam suam Deum credat, nec captiuum crubescat? Quomodo mitem, qui tantæ authoritatis Evangelicæ maui in-sultare, quam credere? Quomodo pacificum, qui naturam ipsam diuinam, qua Deus est quicquid est, qui solus verè est, perpetuam pacem habere potuisse non putat? Quomodo puro corde, in quo tumultuatur tam sacrilega, & tam multa signenta? Quomodo lugentem, nisi Deum suum captum & ligatum, donec soluatur & euadat, ex quadam tamen parte decurtatus, quæ in globo tenebrarum à patre ligabitur, & non lugebitur? Quomodo esurientem & sitientem iustitiam, quam Faustus in scriptis suis non addidit, credo ne sibi deesse videretur, si eam se adhuc esurire ac sitire fateretur? Sed quam iustitiam isti esuriunt & sitiunt, quibus perfecta iustitia erit, damnatis in globo fratribus, qui nihil suo vicio peccauerunt, sed hostilitate, contra quam eos pater misit, inexplorabiliter infecti sunt, insuper triumphare? Quomodo perfectiones & odia sustinetis propter iustitiam, quibus hæc sacrilegia prædicare & persuadere iustitia est: pro qua impia peruersitate, propter Christianorum teporum mansuetudinem, quam parua, & propè nulla patiamini? Cur non cogitatis, sed tanquam cæcis factis loquamini, iustitiæ vestræ velut magnum esse vultis indicium, quod opprobria sustinetis, persecutionemque patimini? Porro si raro est quisque iustior, quanto grauiora perpetitur, omitto dicere, quod videre facillimum est, quam multo grauiora vobis patiantur alijs atque alijs quibusque facinorosis flagitijsque polluti. Illud dico, si pro nomine Christi quoquo modo usurpato atque suscepto quisque patitur persecutionem, iam etiam verè fidè iustitiamque tenere dicendus est: concedite ut ille sit fidei verioris maiorisque iustitiæ, quem multo vobis grauiora perpeffum poruerimus ostendere, & milia iam vobis nostrorum martyrum occurrat: atque ipse præcipue Cyprianus, cuius etiã literis edocetur, quod in Christo crediderit natum ex virgine Mariæ:

CAP. VI.

Mat. 12. a. 1.

CAP. VII.

CAP. VIII.

Maria: pro hac ille fide, quam vos detestamini, usque ad gladium mortemque peruenit, cum gregibus Christianorum tunc ita creditibus; atque ita grauiusque morientibus. Faustus autem conuictus vel confessus; quod Manichæus esset, cum aliis nonnullis secum ad iudicium proconsulare perductis, eis ipsis Christianis à quibus perducti sunt, intercedentibus leuissima poena, (si tamen illa poena dicenda est) in insulam relegatus est: quod sua sponte quotidie serui Dei faciunt, se à turbulento strepitu populorum remouere cupientes, & vnde publica terrenorum principum vota per indulgentiam solent relaxare damnatos. Denique non multo post inde omnes eadem solenni sorte dimissi sunt. Fatemini ergo illos fidem tenuisse veriore, iustiorisque vitam, qui pro ea multo quam vos atrociora sustinere metuerunt: aut desinite vos inde iactare; quod multis detestabilis sitis: sed discernite quid sit persecutionem pati pro blasphemia, & persecutionem pati pro iustitia, & pro qua istarum patientiamini, in vestris libris etiam atque etiam diligenter aduertite.

QUAM multi autem in nostra comunione veraciter faciunt ista sublimiora praecepta Euangelica, de quorum specie fallitis imperitos: quam multi homines vtriusque sexus ab omni concubitu puri atque integri, quam multi experti, & postea continentes, quam multi iterum suarum distributorum & relictorum, quam multi ieiunium vel vestrarum vel quotidianis, vel etiam incredibiliter continuatis, corpus seruituti subiicientes: quam multae fraternae congregationes nihil habentes proprium, sed omnia communia, & haec non nisi ad victum & tegumentum necessaria: vnam animam & cor vnum in Deum, charitatis igne constant: atque in his omnibus professionibus quam multi fallaces & perditae deprehenduntur, quam multi etiam latent, quam multi primo recte ambulantes, peruersa voluntate cito deficiunt, quam multi in tentationibus inueniuntur, quod alio animo talem vitam adumbrata specie susceperunt: & quam multi humiliter & fideliter sanctum custodientes propositum usque ad finem perseuerant, & salui sunt? In quorum societate quasi dispares apparent, sed tamen eadem charitate copulantur, qui propter aliquam necessitudinem secundum Apostoli exhortationem habent uxores tanquam non habentes, & emunt tanquam non tenentes, & videntur hoc mundo tanquam non videntes. His subiunguntur secundum abundantes diuitias misericordiae Dei, etiam illi quibus dicitur, Nolite fraudare inticem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterum ad id ipsum estote, ne vos tentet Satanas propter intemperantiam vestram: hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. Qualibus etiam idem Apostolus dicit: Iam quidem omnino delictum est in vobis, quia iudicia habetis vobiscum. Et eorum portans infirmitatem, paulo post dicit: Secularia igitur iudicia si habueritis, eos qui contemptibiles sunt in Ecclesia hos collocare. Neque enim illi soli, qui ut sint perfecti, vendunt vel dimittunt omnia sua, & sequuntur Dominum, pertinent ad regnum caelorum: sed huic militiae Christianae propter quoddam quasi commercium charitatis subiungitur etiam quaedam stipendiaria multitudo, cui dicitur in fine: Esuriui, & dedistis mihi manducare: & caetera. Alioquin damnandi erunt illi quorum domos tam diligenti & sollicita cura componit Apostolus, monens mulieres subditas esse viris suis, viros diligere uxores

suas: filios obtemperare parentibus, parentes filios nutrire in disciplina & correptione Domini: seruos obedire cum metu dominis carnalibus, dominos quod iustum est & æquum, seruis praestare. Sed absit ut istos à mandatis euangelicis alienos, & à vita aeterna separandos iudicet Apostolus: quia ubi ait Dominus, Si quis non tulerit crucem suam, & secutus me fuerit, non potest esse discipulus meus: exhortans firmiores ad perfectionem, ibi statim & istos consolatus est dicens: Qui receperit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui receperit Prophetam in nomine Prophetarum, mercedem Prophetarum accipiet. Vnde non tantum qui medicum vini Timotheo dedit propter stomachum, & frequenter infirmitates eius, sed etiam qui saniori atque fortiori calicem aquae frigidae porrexerit tantum in nomine discipuli, sicut ibi sequitur, non perdet mercedem suam.

QUOD autem fallitis auditores vestros, qui cum suis vxoribus, & filiis, & familiis, & domibus, & agris vobis seruiunt, si quisquis ista omnia non dimiserit, non accipit Euangelium? Sed quia eis non resurrectionem, sed reuolutionem ad istam mortalitatem promittitis: ut rursus nascantur, & vita electorum vestrorum viuant, tam vana & inepta & sacrilega, quam vos viuistis, quando valde laudamini: aut si melioris meriti sunt in melones & cucumeres, vel in alios aliquos cibos veniant, quos vos manducaturum estis, ut vestris ructatibus cito purgentur: merito eos à mandatis Euangelicis alienatis, sed & vos ipsos talia sentientes atque suadentes, maxime inde separare debetis. Si enim haec vanitas ad fidem Euangelicam pertineret, non debuit dicere Dominus, Esuriui, & dedistis mihi manducare: sed esuristis, & manducastis me: aut, esuriui, & manducaui vos. Neque enim ex illo iam ministracionis merito, secundum vestra deliramenta, quisquam recipietur in regnum Dei, quia manducare sanctis dedit, sed quia vel manducauit quos anhelalet, vel manducatus est à quibus anhelaletur, in caelum. Nec illi dicerent: Domine, quando te vidimus esurientes, & dedimus tibi manducare? sed dicerent: Quando te vidimus esurientes, & manducauisti nos? Quibus ille non responderet, Cum vni ex minimis meis dedistis, mihi dedistis: sed, cum vnus ex minimis meis vos manducauit, ego vos manducaui. Haec portenta sentientes & docentes, & secundum haec viuentes, audetis vos dicere Euangelica praecepta seruare, & catholicae Ecclesiae derogare: in qua sunt tam multi pusilli cum magnis, quos vtrisque Dominus benedicit: pro suis gradibus Euangelica mandata seruantes, & Euangelica promissa sperantes. Sed vestrum oculum maluolus error in solam paleam nostrae segetis ducit: nam & triticum ibi cito videretis, si & esse velleretis. In vobis autem & qui Manichaei facti sunt, mali sunt: & qui facti non sunt, vani sunt. Vbi enim fides ipsa ficta est, & qui ea simulatè vtitur, fallit: & qui eam veram existimat, fallitur: nec ex ea potest existere bona vita, quia ex amore suo quisque viuunt, vel bene vel male. Vos autem si spiritualis atque intelligibilis boni charitatis, ac non corporali phantasmatu cupiditate arderetis, ut cito dicam, quod de vobis notissimum est, solem istum corporeum, non pro diuina substantia, & pro sapientiae luce coleretis.

Libri quinti finis.

CAP. I.

AVSTVS dixit, Accipis vetus Testamentum? Quomodo, cuius praecepta non seruas? Puto quidem quia nec tu: nam peritomen ego ut pudendam despu, ac, si non fallor, & tu. Cessationem sabbatorum ut superuacua, credo quod & tu. Sacrificia ut idololatriam, non dubito quod & tu. Porcina certe non ego sola abstineo, tu item non solam comedis. Ego quidem quia omnem carnem immundam existimem, tu vero quia nihil immundum, quo utroque, ab utroque nostrum, vetus destruitur Testamentum. Azimorum festa, hebdomadas, scenopegiam utroque nostrum tanquam inutilia & vana contempsit. Lineis vestibus non inserere purpuras. In adulteris ponere vestem linistimam. Bouem & asinum iungere, si necesse sit, in sacrilegis numerare: Caluum aut reburrum, & similis nota hominem non constituere sacerdotem, quia sunt huiusmodi apud Dei immundi, utroque contempsimus, risimus, nec in secundis habuimus, nec in primis: quia omnia praecepta sunt & iustificationes veteris Testamenti. Quod ergo obijcis, tibi mecum commune est: sine crimen putandum, sine rectè factum: utroque enim nostrum vetus respuit Testamentum. Ergo si quid intersit inter meam fidem, quaeris et tuam: hoc quia tibi mentiri libet, et illiber aliter agere, ut quod me te oderis verbo collaudes: ego fallere non didici, quod sentio loquor: tam turpi odisse me fateor preceptores, quae ipsa praecepta.

CAP. II.

Lib. 4. cap. 2.

AVGVSTINVS respondit, Quemadmodum & quare accipiatur Testamentum vetus ab haeredibus Testamenti noui, iam supra diximus. Sed quia paulo ante de promissis eius Faustus egit, nunc autem de praeceptis agere voluit: respondeo illos omnino nescire, quid intersit inter praecepta vitae agenda, & praecepta vitae significanda. Exempli gratia, Non concupisces: praeceptum est agenda vitae. Circumcides omnem mascululum octauo die: praeceptum est significanda vitae. Ex hac quippe imperitia Manichaei, & omnes quibus displicent litera veteris Testamenti, quicquid Deus mandauit priori populo ad celebrandum, vmbra futurorum non intelligentes, & ea modo non obseruari animaduertentes, ex more praesentis temporis illa reprehendunt, quae utique illi temporis congruebant, quo ista quae nunc manifesta sunt, ventura significantur. Sed quid dicturi sunt aduersus apostolum, qui ait, Haec omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis saeculorum obuicent? Ecce ipse aperuit cur illa litera accipiantur à nobis, & cur illa rerum signa iam necesse non sit ut obseruentur à nobis. Cum enim dicit, Scripta sunt propter nos: proculdubio demonstrat, quanta nobis cura legenda & intelligenda, & in quanta autoritate habenda sint: quia propter nos utique scripta sunt. Cum vero dicit, Figurae nostri fuerunt, & in figura contingebant illis: ostendit iam non opus esse, ut cum res ipsas manifestatas agimus, figurarum praenuntiantium celebrationi seruiamus. Vnde dicit alio loco, Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt vmbra futurorum. Hinc etiam cum dicit, Nemo vos in eis iudicet: declarat quam non sit necesse ut iam haec obseruentur. Cum autem dicit, Quae sunt vmbra futurorum: ostendit quam oportuerit ut illo tempore obseruentur, quo ista quae nobis iam manifesta eluxerunt, per tales vmbas figurarum futura praedicebantur. Proinde si Manichaei resurrectione Domini iustificarentur, cuius resurrectionis dies, ex die quidem passionis tertius, post diem tamen sabbati, hoc est post septimum, octauus fuit: profecto spoliarentur carnali velamento mortalium desideriorum: & cordis circumscriptione gaudentes, non eam in carne adumbratam figuratamque deriderent tem-

EXO 20.

17.

Gen. 17. b.

11.

1. Cor. 10. c.

11.

Col. 2. c. 18.

CAP. V.

111.

Apore veteris Testamenti: quamuis iam tempore noui Testamenti fieri obseruarique non cogent. In quo enim membro congruentius expoliatio carnalis & mortalis concupiscentiae figuratur, quam vnde carnalis & mortalis foetus exoritur? Sed sicut dicit apostolus, Omnia munda mundis, immundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Itaque isti, qui nimis mundi sibi videntur, quia illa membra tanquam immunda auersantur, aut auersari se fingunt, in eas infidelitatis & erroris immunditias inciderunt, ut cum deressentur circumscriptionem carnis, quam dixit apostolus signaculum iustitiae fidei, in ipsis tamen carnalibus membris diuina Dei sui membra credant colligata & inquinata detineri: ut cum carnem immundam dicunt, & Deum illic ex parte, qua ibi tenetur, immundum factum dicere concupulantur: quippe quae mundari oportere asserunt: quod donec fiat, quantum fieri potuerit, interim nunc eum perpeti omnia quae carnes patiuntur: non tantum in labore & dolore afflictionum, sed etiam in voluptate corruptelarum. Ei namque se dicunt parcere, quod non concumbunt, ne nodis carnis arctius implicetur, & fordidius inquinetur. Cum ergo apostolus dicat, Omnia munda mundis: utique hominibus qui possunt in deterius voluntatis peruersitate mutari: quanto magis omnia munda sunt Deo, qui semper incommutabilis & incontaminabilis permanet. De cuius sapientia diuina dictum est in eis libris, quos reprehendendo vehemens iniquamini, quod nihil inquinatum in eam incurrit, & attingit ubique propter suam munditiam. Quapropter o immundissima vanitas, ita ne displicet tibi in membro humano, vnde humana generatio propagatur, signum regenerationis humanae, illud cui nata sunt omnia Deum iussisse constitui: & placet tibi etiam in flagitiis, quae illo membro ab impudicis hominibus perpetrantur, ipsum Deum vestrum, cui nihil est mundum ex parte suae naturae comaculari atque corumpi? Quid enim patitur in viciis turpibusque corruptelis, quae coniugali quoque concubitu creditis inquinari? Ad id etiam quod dicere soletis, Ergo ne deerat, ubi Deus praefiguraret signaculum iustitiae fidei, nisi in illo membro? Respondetur: Cur enim non & ibi primo, quia omnia munda mundis, quanto magis Deo: deinde quia hoc apostolus dixit, signaculum datum Abrahae iustitiae fidei, in tali circumscriptione. Vos autem nolite erubescere si potestis, cum vobis dicitur, Ergo ne deerat Deo vestro quid ageret, ne suae naturae partem istis membris, quae sic despuitis, implicaret? Pudenda quidem ista dicuntur hominibus propter nostrae mortalitatis corruptibilem poenalemque propagationem, quae inde subsistit: quibus casti adhibent verendum, impudici petulantiam, Deus iustitiam. Cessationem vero sabbatorum iam quidem superuacua ducimus ad obseruandum, ex quo spes reuelata est nostrae quietis aeternae: non tamen ad legendum & intelligendum, quia propheticis temporibus cum essent ista, quae nobis hoc tempore patefacta sunt, non tantum sermonibus, sed & actionibus praefiguranda & praenuncianda, illo signo quod legimus, res ista praenotata est quam tenemus. Vos autem volo mihi dicatis, cur vestra cessacione nolitis implere? Iudaei quippe sabbato suo, quod adhuc carnaliter sapiunt, non solum in agro fructum nullum decerpunt, sed nec in domo concidunt aut coquunt. Vos autem cessantes quidem expectatis quis auditorum vestrorum propter vos pascendos, cultello vel falce armatus in hortum profiliat, hominida cucurbitarum, quarum vobis afferat, [mirum dictum] viua cadauera. Nam si non eas occidit, quid vos in tali facto metuitis? Si autem occiduntur cum decerpuntur, quomodo eis inest vita, cui purganda atque recreanda manducando atque iungendo, vos afferitis subuenire?

subuenire? Accipitis ergo viuentes cucurbitas, quas si possidetis, deglutire deberetis: vt post illud vnū vulnus, in quo eas cū decerpit vester auditor, reus factus est, vestra indulgentia liberandus, saltē deinceps ad officinam aqualiculi vestri, vbi Deum vestrū illo p̄clio cōfractum, reformare possitis, illasq; atq; integrē peruenirent. Nunc autē antequam eis conterendis dentes incumbant, minutatim si hoc palato placuerit, conciduntur à vobis, quibus tam crebris vulneribus earum, quomodo vos nō estis rei? Videte quemadmodū vobis expediret, vt quod vno die in seprē faciunt Iudæi, vos quotidie faceretis, & à tali etiam domestico opere cessaretis. Iā quid in igne cucurbitæ patiūtur, vbi certē non reformatur vita, quæ in eis est? Non enim seruēs olla sancto ventri cōparari potest, & tamen irridetis, tanquam superflua sabbati cessationem. Quado vtiq; sanius, non solum eam non reprehenderetis in patribus, quando superflua non fuit, sed etiam nunc, quando iam superflua est ipsam potius teneretis, quā istam vestram non significationem acceptabilem, sed errore damnabilem: quam etiam non implendo rei estis secundū opinionem vestræ vanitatis, & implendo vani secundum iudicium veritatis? Dicitis enim dolorem sentire fructum, cum de arbore carpitur: sentire cum conciditur, cum teritur, cum coquitur, cum maditur. Non ergo debuistis vesci, nisi eis quæ cruda & illasā possunt transitorari: vt vnū saltem dolorē cum decerpuntur, non à vobis, sed à vestris auditoribus paterentur. Sed dicitis, Quomodo subuenimus tantæ vitæ, si ea tantum absumimus, quæ incocta & mollia possunt absorberi? Si ergo ista compensatione tam multos cibis vestris dolores infligitis, cur ab illo solo abstinētis, ad quem maximē ista necessitas cogit? Nam fructus potest & crudus comedi, sicut se nonnulli vestri exercuerunt: vt hoc non tantum de pomis, verum etiam de omnibus oleribus facerent. Si autem non vellatur, aut decidatur, aut quoquo modo dematur ex terra vel arbore, venire ad escam nullo pacto potest. Hoc ergo facile debuit esse veniale, sine quo ei subuenire non valerētis: non illi tam multi cruciatus, quos in præparandis escis membris Dei vestri non dubitatis inferre. At enim plorat arbor, cum fructus carpitur. Hoc quippe dicere nō erubescitis: certē nouit omnia vita quæ ibi est, & præsentit quis ad eam veniat. Venientibus ergo electis, & poma carpentibus, gaudere debuit, non plorare, illum transitorium dolorem tanta felicitate compensans. & tantam euadens miseriam, si in alios incidisset. Cur itaque pomum non decerpitis, cum decerpito tam multas plagas doloresq; ingeratis? respondete, si potestis. Nec ipsa ieiunia vobis competunt: non enim oportet vacare fornacē, in qua spirituale aarum de stercore commixtionē purgatur, & à miserandis nexibus diuina membra soluuntur. Quapropter ille est misericordior inter vos, qui se potuerit ita exercere, vt nihil eius valetudini obsit, sæpe crudos cibos sumere, & multa consumere. Vos autem & tantas penas escæ vestræ irrogando crudeliter māducatis, & à membrorum diuinorum purgatione cessando crudeliter ieiunatis. Et audetis tamen etiam sacrificia Testamenti veteris execrari, & idololatriam nominare, & in huiusmodi sacrilegium nos quoque sociare. Vnde pro nobis prius respōdemus, sic illa iam non esse in operibus nostris, vt ea tamen in mysteriis diuinarum Scripturarum, ad intelligēda quæ his prænuñciata sunt, amplectamur: quia & ipsa figure nostræ fuerunt, & omnia talia multis & variis modis vnum sacrificium, cuius nūc memoriam celebramus, significauerunt. Vnde isto reuelato, & suo tempore oblato, illa de agendi celebritate sublata sunt, sed in significandi autoritate manserūt. Scripta sunt enim propter nos, in quos finis seculorum obuenit. Sed in

CAP. V.

1. Cor. 10. 6. 11.

eis videlicet interfectio vos mouet animalium, cū ista omnis creatura visibus hominum quodammodo conditionaliter seruiat. Sed vos, qui homini mendico esurienti panem non porrigitis, misericordes estis in pecora, quibus animas humanas inesse creditis. Dominus autem Iesus in ea crudelis fuit, cum demones in gregem porcorum, cum id ab eo peterent, ire permisit. Qui etiam nondum demonstrato per passionem sacrificio corporis sui cuidam leproso, quem munda uerat, ait, Vade, ostende te sacerdoti, & offer manus tuas quod præcepit Moyses in testimonium illis. Magis enim quia & per prophetas Deus sæpe testatur, nullius se talis muneris indigere, & facile est ratione perspicere, quod nec eius rei egeat, qui nullius eget, compellitur animus humanus inquirere, quid nos per hæc docere voluerit, qui vtiq; non frustra ea, quibus non indiget, sibi iuberet offerri, nisi aliquid in eis ostēderet, quod nobis & nosse prodesset, & talibus signis præfigurari oporteret. Vos autem quanto melius & honestius istis, [quanuis iam nostro tempore non necessariis, tamen significantibus aliquid & docentibus], sacrificiis subderemini, quàm vobis ab auditoribus vestris viuas escarum victimas offerri iuberetis & crederetis? Nam cū Apostolus Paulus de quibusdam propter epulas euangelium prædicantibus congruentissimè dixerit, Quorum Deus venter est: quanto vos arrogantiore impietate iactatis, qui ventrē vestrū non Deum, sed quod sceleratoris audaciæ est, Dei mundatorem dicere nō timetis? Cuius potrō dementiæ est, pios se videri velle, quod ab animalium interfectione se temperent, cum omnes suas escas eisdem animas habere dicant, quibus, vt putant viuētib; tanta vulnera & manibus & dentibus ingerunt? Cur autem si carnibus vesci non vultis, non ipsa animalia Deo vestro oblata mādatis, vt animæ illas, quas non solū putatis humanas, sed ita diuinas, vt ipsa Dei membra esse credatis, à carnis carcere dimitterantur, & ne iterum redeant, vestris orationibus commendentur? An amplius eas adiuuatis ventre quàm mente, & illa potius Dei natura saluatur, quæ vestris visceribus exhalari meruerit, quàm quæ vestris precibus commendari? Propterea ergo ventri vestro pecora nō sacrificatis, quia ea viua absumere non potestis, vt eorum animas intercessione vestri stomachi liberetis. O beata olera, quibus & manu euulsis, & ferro cōcisis, & igne cruciatis, & dente contritis, concessum est tamē, vt ad vestrorum intestinorum aras viua perueniant! & o misera pecora, quæ cū citius de corpore suo exeunt, in vestra corpora intrare non possunt, ita delirantes adhuc putatis, quod idē sumus inimici veteris Testamenti, quia nullam carnem immundam ducimus, tenentes apostoli sententiam, dicentis, Omnia munda mundis. Et illud vbi Dominus ait, Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit. Quod non ad solas turbas Dominus dixit, sicut vester Adimantus, quem post Manichæum Faustus præcipuē laudat, cū veteri Testamento calumniaretur, voluit intelligi: sed etiam remotus à turbis, hoc idem discipulis suis euidentius & expressius elocutus est. Cū enim hæc Domini sententiam Testamento veteri opposuisset Adimantus, quia in illo scripta sunt, quædam immunda carniū à quibus ille populus iussus est abstinere, timuit ne sibi diceretur, Cur ergo vos non quædam, sed omnes carnes immundas existimatis, atque ab edendis omnibus temperatis: cum tuipe proferas euangelicum testimonium, non coinquinari hominem ex iis, quæ in os ingrediuntur, & in ventrem vadunt, atque in latrinam emittuntur? Itaque has arduissimas, & fallaciam suam manifestissimam veritate præfocantes, angustias conatus euadere, ait hoc Dominum ad turbas dixisse, quasi paucis ille in secreto vera diceret, in turbas autem sal-

Mat. 8. d. 32

Luc. 5. c. 14
Leuit. 14. d. 4.

Phil. 3. d. 19

CAP. VI.

Tit. 1. d. 15
Mat. 15. b. 11.
Mar. 7. b. 15

Contra Adimantum cap. 14. c. 15.
Et de Ecclesi. 10. d. 31.

tem falsa iactaret: cū & hoc de Domino credere sacrilegū sit, & omnes qui legunt, nouerint, ad turbas hoc & remotis turbis eum planius dixisse discipulis. Quapropter quia in exordio harū literarum suarū Faustus sic miratur Adimantum, vt ei solum præferat Manichæum, compendio requiro vtrum ista Domini sententia, qua dixit, Non inquinari hominem iis, quæ in os eius intrant, vera an falsa sit. Si falsam dicūt, cur eā tantus eorum doctor Adimantus à Christo prolatam dicens, ad expugnandum testamentum vetus obiecit? Si autem vera est, cur aduersus eam credunt se coinquinari, si quacunq; carne vescantur: nisi fortē verū respondere velint, & dicere, Apostolum non dixisse omnia munda hæreticis, sed omnia munda mūdis. Cur enim non sint istis hæc munda, idē Apostolus sequitur & dicit, Immundis autē & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorū & mens & consciētia. Vnde reuera Manichæis omnino nihil est mundū, quando quidē etiam ipsam Dei substantiā vel naturam, nō solum coinquinari potuissent, sed etiam ex parte coinquinatam esse contendunt: nec solū coinquinatā esse, verum etiam ex omni parte recuperari mundariq; nō posse. Vnde mirum est, quod ita se dicunt immundas omnes carnes existimare, & ob hoc ab eis abstinere, quasi aliquid existimant esse mundum, non solū escarum, sed omnium creaturarum. Nam & ipsa olera & poma & omnes fruges & totam terrā & cælum commixtionē gentis tenebrarū perhibēt inquinata. Vtinam ergo & in cæteris cibis errori suo congruerent, atq; ab iis, quæ immunda dicunt omnibus abstinendo, fame potius morerentur, quàm tales blasphemias pertinaciter loquerentur: nam se corrigere atque emendare nolentibus, hoc esse vtilius quis non intelligat? TESTAMENTO autem veteri, vbi quidam cibi carniū prohibentur, cur non sit contraria ista sententiā, qua dicit Apostolus, Omnia munda mūdis: & Omnis creatura Dei bona est: si possunt, intelligant hoc Apostolum de ipsis dixisse naturis: illas autē literas propter quædam præfigurationes temporū congruentes, animalia quædam, non natura, sed significatione immunda dixisse. Ita quod verbi gratia, si de porco & agno requiratur, vtrumq; natura mundū est, quia omnis creatura Dei bona est: quædam verō significatione agnus mūdis, porcus immundus est: tanquā si stultum & sapientem diceret, vtrumq; hoc verbum natura vocis & literarū & syllabarū, quibus constat, vtiq; mundum est: significatione autē vnū horum verbū, quo dicitur stultus, immundum dici potest: non natura sui, sed quoniam quiddā immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus: hoc est, in rerū genere stultus, & tam illud animal quàm istæ duæ syllabæ, quod dicitur stultus, quiddā vnum idemq; significat. Immundum quippe illud animal in lege positum est, eo quod non ruminet: non autē hoc eius vitium, sed natura est. Sūt autē homines, qui per hoc animal significantur immundi, proprio vitio, non natura: qui cū libenter audiant verba sapientiæ, postea de his omnino non cogitant. Quod enim vtile audieris, velut ab intestino memoriar, tanquā ad os cogitationis recordadi dulcedine reuocare, quid est aliud, quā spiritualiter quodammodo ruminare? Quod qui non faciunt, illorū animalium genere figurantur. Vnde & ipsa à talibus carnibus abstinētia, tale vitium nos cauere præmonuit. Cū enim thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia, de hac munditia ruminandū, & immunditia non ruminandū alio loco scriptum est, Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autē stultus gluit illū. Hæ autē similitudines rerum in locutionibus vel obseruationibus figuratis, propter querendi & cōparandi exercitacionē, rationales mētēs vtiliter & sanuiter mouēt. Sed priorī populo multa talia non tantū audiēda, verum etiam

Tr. 1. d. 15.

CAP. VII.

1. Tim. 4. b. 4.

Prover. 27. 4. 20.

August. tom. 6.

obseruanda præcepta sunt. Tempus enim erat, quō non tantum dictis, sed etiam factis prophetari oporteret ea, quæ posteriori tempore fuerant reuelata. Quibus per Christum atq; in Christo reuelatis, fidei gentium onera obseruationū non sunt imposita, prophetiæ tamen authoritas commendata. Ecce nos diximus quæ causa, cū secundum Domini Apostolici, sententiā, nullas animalium carnes immundas habeamus, veteri tamen Testamento, vbi quædam immundæ vel mūdæ dicte sunt, non aduersus nos iam dicite, quare immundas carnes existimetis. Si secundum errorē vestrū, propter commixtionē gentis tenebrarum: nō carnes, sed ipse Deus vester immundus est in ea parte, quā velut debellandis & captiuandis hostibus absorbendam & inquinandā misit & miscuit: deinde propter ipsam commixtionē etiam quicquid aliud manducatis, immundū est. Sed dicitis, Multo amplius immundæ sunt carnes. Et quare amplius immundæ sūt carnes? Longum est eorum de hac re deliramenta commemorare: sed breuiter attingā quod fat est, vt inspiciantur reprehenses veteris Testamenti, tanta stultitiæ vetustate confecti, vt carnis accusatores, sine vlla spiritali veritate solam carnē sapere conuincantur. Fortasse enim paulo prolixior ista responsio, sic aduersus eos lectorē instruet, vt in cæteris responsionibus non à nobis tam multa verba requirantur. Dicunt enim isti vaniloqui, & mentis seductores, in illa pugna, quado prius homo eorum, tenebrarum gentem elementis fallacibus irretiuit, vtriusq; sexus principibus ibidem captis, cū ex eis mundus construeretur, plerosque eorum in cælestibus fabricis colligatos, in quibus erant etiam feminae aliquæ prægnantes: quæ cū cælum rotari cepisset, eandem vertiginem ferre non valentes, cōceptus suos abortu excussisse, eosdemque abortiuos foetus & masculos & feminas de cælo in terram cecidisse, vixisse, creuisse, concubuisse, genuisse. Hinc esse dicunt originem carniū omnium, quæ mouentur in terra, in aqua, in aère. Ergo si de cælo est origo carniū, absurdissimum est propter hoc eas immundiores putare: præsertim quia in ipsa structura mundi eisdē principes tenebrarum, ita per omnes cōtextiones à summis vsque ad ima colligatos dicunt: vt quāto quique amplius haberent commixti boni, tantō sublimius collocari mererentur: ac per hoc mundiores carnes esse deberent, quarum origo de cælo est, quàm fruges quæ oriuntur ex terra. Deinde quid tam insanum dici potest, quàm conceptus factos ante vitæ commixtionē tanto viuaciores fuisse, vt & abortiuū, & de cælo in terram ruentes viuerent, commixta autem vita nisi tempore maturo editi, viuere non possunt: & si de paulo altiore loco cadant, continuo moriūtur? Vtiq; si regnum vitæ contra regnum mortis belligerant, commixta vita viuaciores facere debuit, nō corruptibiliores. Quod si in sua natura quæque res magis suam retinet incorruptionem, non diuās naturas bonā & malam, sed duas bonas, quarum sit vna melior, prædicare debuerunt. Vnde igitur asserunt immundiores carnes, quas de cælo genus ducere affirmat, istas duntaxat omnibus notas? Nam ipsa prima corpora principum tenebrarum, ex arboribus ibidem natis tanquam vermiculos opinantur exorta, ipsas autē arbores ex quinque illis elementis. Proinde si animalium corpora primam originem habent ex arboribus, secundam de cælo, quid causæ est vt immundiora quàm fructus arborum existimentur? Si propterea, quia cum moriuntur, amittunt animam, vt iam immundum sit quicquid vita deserente remanserit, cur eodem pacto non sunt immunda olera vel poma, quæ vtiq; sicut supra dictum est, cum decerpuntur vel auelluntur, moriūtur? Horum quippe homicidiorum rei esse nolunt, dum nihil vel ex terra vel ex arbore decerpunt. Deinde

CAP. VIII.

G 2

cū,

cum duas animas esse in vno animantis corpore affirmant, vnam bonam de gente lucis, alteram malam de gente tenebrarum: nūquid cum occiditur animal, bona anima fugit, & mala remanet? Si enim hoc esset, sic viueret animal occisum, quomodo viuebat in gente tenebrarum, quando solam suæ gentis habebat animam, qua etiam rebellauerat aduersum regna diuina. Cum ergo in morte cuiuslibet animalis vtraque anima & bona & mala deserat carnem, cur immunda caro dicitur, quasi à sola bona anima deseratur? Quia est aliqua vitæ reliquæ remanent, ex vtraque remanent. Nec ipsum quippe simum dicunt remanere sine aliquibus exiguis reliquiis membrorum Dei. Nullam igitur causam reperiunt, cur asseuerent carnes frugibus immundiores: sed videlicet fallacem castitatem suam ostentare conantes, eo putant immundiorē carnem, quod de concubitu existat: quasi non tanto vehementius cogantur membro illi diuino manducando succurrere, quanto illuc arctius colligatim putat. Postremo si ista causa est maioris immunditiæ carniū, ea comedant animalium corpora, quæ non de concubitu oriuntur, sicut sunt innumerabilia genera vermium, quorum nonnullos vulgo edunt quædam Venetiæ regiones ex arboribus natos. Ranas etiam quas repente ex vna pluuia terra generat, in escam isti assumere debuerunt: vt Dei sui membra talibus formis commixta liberarent, si eam carnem detestantur, quæ concubitu propagatur: & genus humanum erroris argueret, quod gallinis columbisque vescatur, ex masculorum feminarumque coitu procreatis, & mundiores celi & terræ filias ranas abiciant. Nam secundum istorū fabulam mundiores sunt primi principes tenebrarum, quorum parentes arbores fuerunt, quàm ipsæ Manichæus, quem pater & mater concubendo genuerunt. Mundiores etiā pediculi eorum, qui sine concubitu sudore carnis vel corporis, exhalatione nascuntur, quia ipsi miseri, qui de parētibus concubentibus nati sunt. Aut si iam quicquid ex carne etiā sine concubitu nascitur, propterea putant immundū, quia ipsa caro ex concubitu est, immunda erunt olera & fruges, quæ de stercorebus fertilius vberiusque surrexerint: vbi videant quid faciant vel quid respondeant qui fruges dicunt mundiores esse quā carnes. Nā stercore quid immundius quod ex carne proicitur, & quod frugibus. feracius adhibetur? Certè ipsi dicunt per attritiones & digestiones ciborū fugere inde vitam, & exiguū quiddam in stercore remanere. Cur ergo vbi exigua vita remanet, inde cibi vestri, hoc est, fructus terræ de stercore & meliores & maiores & plures existunt? Caro non purgamentis carnis nō foetibus foecundatur. Eligat quid sit mundius, aut iam correcti desinat esse immundi & infideles, quibus nihil sit mundum, & nobiscum amplectatur Apostolum dicentem, * Omnia munda mundis. Domini est terra & plenitudo eius, Omnis creatura Dei bona est, Omnia quippe quæ naturaliter sunt, in ordine suo bona sunt: & nemo in eis peccat, nisi qui ordinem suū in Deo obedientiam nō custodiens, eorum quoque ordinē malè vtendo perturbat. PATRES autem nostri qui Deo placuerunt, tenuerūt ordinem suum in ipsa obedientia, vt quicquid Deus temporibus congruis iubendo distribuit, sic obseruaret, quemadmodum ille distribuit. Itaque non solū carnes ad cibū datas, cum omnes natura mundæ essent, quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt quo eas non edi præceptum erat, vt talibus significationibus futura rerum manifestatio cor præfiguraretur. Sed & azymū panem & cætera huiusmodi, in quibus fuisse vmbra futurorum dicit Apostolus. Tam rei essent illius temporis & illius populi homines, si obseruare contemnerent, quādo sic illa

fieri, & ista quæ nunc reuelata sunt, tunc sic prænunciari oportebat: quia nos desipientes esse mus, si nunc iam manifestato nouo Testamento, illas prænunciaturas obseruationes, aliquid nobis prodesse putaremus. Sicut sacrilegi & impij, si eisdem libros qui propter nos scripti sunt: vt ea quæ iam nobis reuelata & in manifestatione annunciata sunt, tanto ante illis figuris prænunciata cognoscentes, fideliter & firmiter teneremus: idē putaremus abiiciendos, quia ea quæ ibi scripta sunt, nō iam obseruare corporaliter, sed intelligere & facere spiritaliter nos Dominus iubet, Scripta sunt enim propter nos in quos finis seculorū obuenit: sicut item dicit idē Apostolus, Omnia enim quæ antè scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt. Quapropter non maducare azymum per statutos septem dies, tēpore veteris Testamenti peccatum fuit: tempore autē noui Testamenti non est peccatum: sed in spe futuri seculi quam habemus in Christo, qui & animā nostram induens iustitia, & corpus nostrum induens immortalitate, totos nos innouat, credere aliquid ex veteris corruptionis necessitate atque indigentia nos passuros vel acturos, semper peccatū est, quā diu voluūt isti septem dies quibus peragitur tēpus. Sed hoc veteris Testamenti tēporibus in figura occultatum à quibusdam sanctis intelligebatur: tēpore autem noui Testamenti, in manifestatione reuelatū populis prædicatur. Vnde scriptura ipsa tunc erat præceptum, nunc testimoniū. Scenopegia non celebrare aliquando peccatū fuit, nunc non est peccatū. Tabernaculo autē Dei quod est ecclesia non compaginari, semper peccatum est, sed tunc agebatur sub præcepto figurato, nunc legitur in testimonio reuelato. Nam & illud quod tunc factum est, non diceretur tabernaculum testimoniū, nisi alicui veritati quæ suo tēpore declaranda erat, quādā congruentia significationis attestaretur. Lineis vestibus miscere purpuram, & linostima veste indui aliquando peccatum fuit, nunc nō est peccatū: sed inordinate viuere, & diuersi generis professiones velle miscere, vt vel sanctimonialis habeat ornamenta nuptiarū, vel ea quæ se nō cōtinens nupsit, speciē virginis gerat, omni modo peccatum est: & si quid inconuenienter ex diuerso genere in vitā cuiusque contextitur. Verū illud tunc figurabatur in vestibus, quod nūc declaratur in moribus. Illud enim erat tēpus significandi, hoc manifestadi. Ergo ipsa scriptura, quæ tunc fuit exactrix operum significantiū, nunc testis est rerum significantiarum: & quæ tunc obseruabatur ad prænunciationem, nunc recitat ad confirmationē. Bouem & asinum ad operandū iungere tūc non licebat, nunc licet. Declaratū est enim per Apostolum, cum de boue triturrante non infrenando, scripturam recoleret dicentē, Nūquid de bobus cura est Deo? Quare ergo nunc legitur, quando id quod prohibuit iam licet? Quia idē ipse ibi secutus Apostolus ait, Propter nos scriptura dicit, Et vtiq; impium est, vt non legamus nos, quod scriptum est propter nos. Magis enim propter nos, quibus manifestatur, quā propter illos, in quibus figurabatur. Bouem quippe & asinum si necesse sit, vnusquisque sine detrimento operis iungit. Sapientem verō & stultum, non vt vnus præcipiat, & alter obtemperet, sed pariter ex equali potestate, vt annunciet verbum Dei, non sine scandalo quisquam comites facit. Itaque eandem scripturam tenemus, & tunc potestate præcipientem vmbri tegendum, quod nunc aperiretur: & nunc auctoritate attestantem luce apertum, quod tunc tenegebatur. De caluo autem & reburro, quod eos immundos lex dixerit, parum Faustus attenderat, aut in mendosum codicem inciderat. Sed vtinam ipse caluam frōtem habere voluisset, atque in ea cruce Christi figure non erubuisset, profectō Christū clamātem: Ego sum

r. Cor. 10. c. 11. Rom. 15. a. 4. Exo. 12. 15.

Leu. 23. f. 34.

Deu. 22. b. 17.

Deu. 22. 10.

1. Cor. 9. b. 9.

Leu. 19. c. 18.

Ego sum veritas: nec cum falsis vulneribus occubuisse, nec cum falsis cicatricibus resurrexisse credidisset. Quinetiam dicit, Ego fallere non didici, quod sentio loquor. Non est ergo discipulus Christi sui, quem falsas cicatrices dubitantibus discipulis suis demonstrasse insanus opinatur, & non solum de cæteris vanitatibus suis, sed etiam de ipsa Christi fallacia sibi tanquā non fallenti vult credi. Viderit quis vtrum Christo sit melior, quo fallente ipse non fallit: an eo ipso non veracis Christi, sed fallacis Manichæi discipulus, cū & in hoc fallit, in quo se non didicisse fallere gloriatur.

Libri sexti finis.

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I. **AVSTVS** dixit: *Quare non credis in genealogiam Iesu? Multæ quidem sunt causæ, sed palmaris illa, quia nec ipse ore suo vsquam se fatetur patrem habere, aut genus in terra: sed econtra, quia non sit de hoc mundo, quia à Patre Deo processerit, quia descenderit de celo, quia nō sibi sint mater et fratres, nisi qui fecerint voluntatem Patris sui, qui in celis est. Et ad hæc illi ipsi, qui has eius genealogias ascribunt, non eum ante natiuitatem cognouisse videntur: sed neque statim vt natus est, quo crederentur ea scripsisse, que erga eum oculis suis viderint gesta: sed iuueni iam & maturo coniuicti sunt ei, id est annorum ferme triginta: siquidem & atas ascribi diuinis potest sine blasphemia. Quare cum in omni testimonio veritatis hoc semper queri soleat, vtrum ne quis audierit an viderit: isti verò nec audisse se fatentur ab ipso generationis hunc ordinem, aut quia omnino sit natus: nec vidisse oculis, quia longo post tempore, id est, post baptismum cognouerunt eum: mihi & omni recte iudicanti, tam stultum videtur hoc credere, quàm si quis cecum & surdum testem in iudicium vocet.*

CAP. II. **AVGVSTINVS** respondit, Quam dicit palmarē causam, quæ non accipiat genealogiam Iesu Christi, ibi apertissimè victus ostenditur, legentibus quæ supra diximus, de Filio hominis, quod tam crebrè se Christus esse testatur, & de Filio Dei, quomodo idem ipse sit & Filius hominis, quo modo secundum diuinitatē non habeat genus in terra, secundum carnem autem sit ex femine Dauid, sicut apostolica doctrina testatur. Vnde oportet eum credi & intelligi, & à Patre exisse, & de cælo venisse, & hic tamē verbum carnem factum inter homines habitasse. Quod si propterea putant eum non habuisse in terra matrem vel genus, quia dixit, Quæ mihi mater, vel qui fratres? superest vt etiam discipulos eius, quibus hoc exemplum in seipso præbuit, vt terreni generis necessitudinē propter regnum celorum contemnerent, affirmet non habuisse Patres, quia dixit eis, Ne vobis dicatis Patre in terra: vnus enim est Pater vester Deus. Quod ergo istos de patribus docuit, hoc ipse de matre & fratribus prior fecit: sicut & alia multa in quibus se nobis vt eum imitaremur præbere, & vt sequeremur præire dignatus est. Quapropter iste qui in eo quod putat palmare sic vincitur, quā iam iceat & inuoluitur in cæteris animaduertendum est. Quippe qui propterea dicit non credendum esse apostolis, qui eius non solum diuinam, sed etiam humanam natiuitatem annunciauertunt, quia postea iuueni adhæserunt, & nec viderunt eum natum, nec se hoc ab illo audisse dixerunt. Cur ergo credunt Ioanni dicenti, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil: & cætera quæ illis quamuis non intelligētibus tamen placent. Dicat vbi hoc Ioanes viderit, aut vbi se hoc ab ipso Domino audisse dixerit. Quicquid enim

August. tom. 6.

dixerint, vnde hoc Ioannes scire potuerit, inde credimus etiam omnes annunciatōres natiuitatis Christi, id quod annunciauertunt scire potuisse. Deinde quæro, vnde credant dixisse Dominum, Quæ mihi mater, aut qui fratres? si quia hoc euangelista narrauit, cur ei non credunt & illud, Quia mater eius & fratres quærebant eum? Si autem hoc mentitus est quod nolunt credere, quomodo ei credunt, Christum dixisse quod nolunt intelligere? Deinde si Christum natum, quia iam iuueni adhæserat, non potuit nosse Marthæus, vnde potuit Christum nō natū, post tot annos natus, nosse Manichæus? Dicuntur sunt, Spiritus sanctus hoc sciebat qui erat in Manichæo. Ille sanè si Spiritus sanctus esset, vera dixisset. Sed cur non potius de Christo discipulis eius, qui etiam corporaliter ei adhæserunt credimus, qui non solum per Spiritum sanctū ab ipso imperitum scire potuerunt, si quid lateret in rebus humanis, sed tam recenti & præfenti memoria etiam solo humano sensu, genus Christi secundum carnem, & totam originem colligere? Et tamen cæci & surdi testes dicuntur apostoli. Vtinam tu non tatum cæcus & surdus fuisses, ne tam vana & sacrilega disceres: sed etiam mutus, ne talia diceres.

Libri septimi finis.

LIBER OCTAVVS.

AVSTVS dixit: *Quare non accipis Testamentum veteris? Quia iam præuentus sum nouo. Veteri autem & nouo non conuenit vt Scriptura testatur; Nam pannum, inquit, nouum nemo assuit vestimēto veteri, alioquin maior scissura fiet. Quia ergo maiorem sicut vos scitis, scissurā faceret, caueo Christianam nouitatem Hebraicæ vetustati commiscere. Quis enim non etiam fordidum iudicet, nouis vestimentis indutis, non donare inferioribus vetera? Quapropter ego etiam si natus essem Iudeus, vt fuerunt apostoli, dignum tamen erat me nouo accepto Testamento veteris repudiare, vt fecerunt ipsi. Nunc verò & nature beneficio consecutus vt sub seruitutis iugo non nascerer, & Christo mihi protinus occurrente cum pleno munere libertatis, quā miser & stultus et insuper ingratus ero, si me vltro addidero seruituti? Quippe Paulus inde Galatas arguit, quod in circumcisionem relabentes, ad infirma repedarent, & egea elementa, quibus denuo seruire vellent. Quomodo ergo id ego admittam, in quo alium videam reprehendi: Turpe est redire in seruitutem, sed turpius ire.* **AVGVSTINVS** respondit, Iam quidem satis superius ostēdimus, quare & quomodo teneamus auctoritatem veteris Testamenti, non ad Iudaicæ seruitutis imitationē, sed ad Christianæ libertatis testificationem. Neque enim mea, sed Apostoli vox est, quia omnia hæc in figura cōtingebant illis: scripta autem sunt propter nos in quos finis seculorū obuenit. Quapropter non in seruitute facimus quæ iussa sunt ad nos prænunciandos, sed in libertate legimus quæ scripta sunt ad nos cōfirmandos. Quis itaque iam non intelligat, vnde Galatas reuocat Apostolus nō religiose Scripturam circuncisionis legentes, sed iam superstitiosè circūcidi volentes: Vnde non pannum nouum vestimento veteri assuimus, sed erudimur in regno celorū, ad similitudinem illius patrisfamilias, quem commemorat Dominus proferentem de thesauro suo noua & vetera. Ille autem assuit pannum nouum vestimento veteri, qui continentiam vult habere spiritalem, & nondum deposuit spem carnalem. Nam legite diligētē, & vide de ieiunio Dñm interrogatum, respondisse, Nemo assuit pannum nouum vestimēto veteri. Adhuc enim discipuli Dominum carnaliter diligebant, quādo quidem etiam ne occisum amitterent, formidabāt. Vnde

G 3 Petrum

Mt. 16. d. 23.

Petrum fetiocantem se à passione, Saranam appellat, quodd non saperet quæ Dei sunt, sed quæ hominum. Proinde attendite in illa phantasia vestra de regno Dei, vnde istam lucem solis carni conspicua, tanquam ad exemplum vobis proposita diligitis & adoratis, quam carnalem spem geratis: & inuenietis ieiunia vestra quomodo prudentiæ carnis, tanquam vestimento veteri assuantur. Veruntamen cum pannus nouus vestimento veteri non conueniat, vnde potuerunt principibus tenebrarum membra Dei vestri non adiuncta atque confusa, sed quod est vehementius, cõmixta & concreta coherere? An vtrunq; vetus est, quia vtrunque falsum, & vtrunq; de prudẽtia carnis est? Nisi forte inde vultis probare vnum fuisse nouum, alterũ vetus: quia maior scissura facta est, vt miserabilis pannus de regno lucis abscinderetur, & globo tenebrarum æterna pœna configeretur. Et tamẽ argutẽ sibi videtur velut acu linguæ diuinarum Scripturarum firmamẽta compingere, raliũ fabularum fordidus sartor, aut mendicus iuditor.

Libri octauis finis.

LIBER NONVS.

CAP. I.

AVSTVS dixit: Quare non accipis vetus Testamentum? Si apostolis licuit sub eodem natis, ab eo discedere, mihi quare non liceat id in quo natus non sum non usurpare? Omnes quippe gentiles nascimur, non Iudæi, non denique Christiani: sed alios ad se ex eadem gentilitate Testamentum vetus adducit, facitque Iudeos: alios nouum, & inuariat Christianos: tanquam si due arbores, dulcis & amara, radicibus suis vnius terre in se vim transferant, immutandam qualitatis suis. Apostolis ergo in dulcem trãscuntibus ex amaro, quã demens ero ego, si in amarã conuertar ex dulci.

AVGVSTINVS respondit, Cur ergo apostolus, quem dicis relicto Iudaismo ex amaritudine transisse in dulcedinem, magis inde fractos ramos dicit, qui ex ipso populo in Christum credere noluerunt: & in ipsa oleæ radice, id est origine sanctorum Hebræorum, tanquã oleastrum gentes inferas, vt fierent participes pinguedinis oleæ? Nã cum de Iudæorum lapsu admoneret gentes ne superbirent: ita locutus est, Vobis enim, inquit, dico gentibus: quãdiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum glorifico, si quo modo ad emulacionẽ prouocare poterõ carnem meam, vt saluos faciam aliquos ex illis. Si reiectio illorum reconciliatio est mundi, quæ erit assumptio, nisi vita ex mortuis? Si autẽ delibatio sancta est, & cõpersio: & si radix sancta est, & rami: quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autẽ quum esses oleaster, inferas es in illis, & socius radicis factus es & pinguedinis oleæ, noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicẽ portas, sed radix te. Dicis ergo, fracti sunt rami vt ego inferar. Bene. Incredulitate fracti sunt, tu autem fide stas. Noli altum sapere, sed time: nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parceret. Vides ergo bonitatem & seueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris. Et illi si non permanserint in incredulitate, inferentur: potens est enim Deus iterũ inferere illos. Nam si tu ex naturali excisus oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis illi qui secundum naturam sunt, inferentur suæ oliuæ? Nolo enim vos ignorare fratres sacramentum hoc, vt non sitis vobis sapientes: quia cæcitas ex parte Israël facta est, donec plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Videtis ergo vos, qui in ista inferi radice non vultis, nõ quidem fractis ramis esse similes,

CAP. II.

AVSTVS dixit: Cur non accipis Testamentum vetus? Quia & ab ipso hoc, & ex nouo dicimus, alienum habet Testamentum vetus? Inquit, alienum habet Testamentum vetus? Imò quid habet non alienum? Diuitias promittit, & ventris saturitatem, & filios & nepotes, vitamq; longam, & cum his Chananitidis regnum: sed omnia hæc circumcisis & obseruantibus Sabbata, & immolantibus sibi, & abstinentibus à porcina, & huiusmodi ceteris: quæ quia ego negligo, & Christianus omnis, vt inepta scilicet, & ad salutem animi minimẽ pertinentia, idcirco nec quæ promittit, ad me iam spectare cognosco: memorq; quia sit mandatum. Non concupisces aliena: Iudæis bona sua habere, libes volensq; permisi, solo scilicet euangelio, & regni calorũ splendida hereditate contentus: nam vt Iudæo si sibi euangelium usurparet, iure increpitans dicerem, Improbe, quid tibi cum eo est, cuius præcepta non seruas? sic veveor ne mihi eadem Iudæus increpiter, tenenti Testamentum vetus, cuius mandata contemnam.

AVGVSTINVS respondit, Eadem sæpe vana repetere istum non pudet: sed eadem sæpe, quamuis vera, respondere me piget. Quisquis itaque etiam aduersus ista responsionẽ querit, quæ superius à nobis dicta sunt, legat. Iudæo autem dicenti mihi, Cur tenes vetus Testamentũ, cuius præcepta non seruas? Respondeo, Seruari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ: præcepta verò vitæ significantia tunc recte obseruata, cũ prænciabantur ista, quæ nunc reuelata sunt. Quapropter etiam ipsa sic non obseruo ad religionem, vt tenẽa tamẽ ad testificationem: sicut & promissa carnalia, quæ ibi continentur, vnde proprie vetus dicitur Testamentum. Quamuis enim mihi æterna speranda reuelata sint, & illa tamen attestantia lego, quæ in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorũ obuenit. Itaq; si audistis quid respondeamus Iudæis, audite & quid obiciamus Manichæis.

CERTVS Faustus dixit, turbati nos posse, si nobis Iudæi dixerint, Quare tenetis vetus Testamentum, cuius præcepta non obseruatis? Quibus nos eiusdem Scripturæ

A sicut est carnalis & irpius populus Iudæorum, sed in oleastri amaritudine remansisse. Nam quia nisi oleastrum gentium sapit, adorare solem & luna? Nisi forte propterea vos iam non putatis esse in oleastro gentiũ, quia spinas noui generis addidistis, & falsum Christum, quem cum sole & luna coleretis, non manu fabrilis, sed per uerbo corde fixistis? Inferimini ergo in radicem oleæ, quo se redditum gaudet apostolus, qui inter fractos ramos per incredulitatem fuit. Inde se quippe liberatum dicit, cũ se à Iudaismo ad Christum transisse lætatur: quia Christus semper in illa radice atq; in illa arbore prædicatus est, in quem venientem qui non crediderunt, fracti sunt inde, & qui crediderunt inferi sunt ibi: Quibus ne superbiat, dicitur, Noli altum sapere, sed time: nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parceret. Sed ne de ipsis fractis desperetur, paulo post dicit, Et ipsi si non permanserint in incredulitate, inferentur: potens est enim Deus iterum inferere illos. Nam si tu ex naturali excisus oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis illi qui secundum naturam sunt, inferentur suæ oliuæ? Ecce vnde etiam ipse gloriatur, à fractura liberatus, & radicis pinguedini redditus. Qui ergo in vobis sunt, quos inde fregit impietas, redeant, & rursus inferantur. Qui autem nunquam ibi fuerunt, veniant à naturali sterilitate præcisi, participes fecunditatis futuri.

Libri noni finis.

LIBER DECIMVS.

AVSTVS dixit: Cur non accipis Testamentum vetus? Quia & ab ipso hoc, & ex nouo dicimus, alienum habet Testamentum vetus? Inquit, alienum habet Testamentum vetus? Imò quid habet non alienum? Diuitias promittit, & ventris saturitatem, & filios & nepotes, vitamq; longam, & cum his Chananitidis regnum: sed omnia hæc circumcisis & obseruantibus Sabbata, & immolantibus sibi, & abstinentibus à porcina, & huiusmodi ceteris: quæ quia ego negligo, & Christianus omnis, vt inepta scilicet, & ad salutem animi minimẽ pertinentia, idcirco nec quæ promittit, ad me iam spectare cognosco: memorq; quia sit mandatum. Non concupisces aliena: Iudæis bona sua habere, libes volensq; permisi, solo scilicet euangelio, & regni calorũ splendida hereditate contentus: nam vt Iudæo si sibi euangelium usurparet, iure increpitans dicerem, Improbe, quid tibi cum eo est, cuius præcepta non seruas? sic veveor ne mihi eadem Iudæus increpiter, tenenti Testamentum vetus, cuius mandata contemnam.

AVGVSTINVS respondit, Eadem sæpe vana repetere istum non pudet: sed eadem sæpe, quamuis vera, respondere me piget. Quisquis itaque etiam aduersus ista responsionẽ querit, quæ superius à nobis dicta sunt, legat. Iudæo autem dicenti mihi, Cur tenes vetus Testamentũ, cuius præcepta non seruas? Respondeo, Seruari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ: præcepta verò vitæ significantia tunc recte obseruata, cũ prænciabantur ista, quæ nunc reuelata sunt. Quapropter etiam ipsa sic non obseruo ad religionem, vt tenẽa tamẽ ad testificationem: sicut & promissa carnalia, quæ ibi continentur, vnde proprie vetus dicitur Testamentum. Quamuis enim mihi æterna speranda reuelata sint, & illa tamen attestantia lego, quæ in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorũ obuenit. Itaq; si audistis quid respondeamus Iudæis, audite & quid obiciamus Manichæis.

CERTVS Faustus dixit, turbati nos posse, si nobis Iudæi dixerint, Quare tenetis vetus Testamentum, cuius præcepta non obseruatis? Quibus nos eiusdem Scripturæ

CAP. I.

Exo. 20. 6. Rom. 7. 6. 8.

Gen. 15. b. Gen. 17. c. Exo. 20. 6. 10. b. 11. d. Lev. 17. a. 7.

CAP. II.

Lib. 6. 23.

I. Cor. 10. 11.

CAP. III.

III.

Rom. 7. b. 8. Exo. 20. 6. 17.

Scripturæ venerata atque seruata autoritate respondimus. Vos quid respondetis cum vobis dicitur, Quare tenetis euangelicos libros, quorum vos ad decipiendos imperitos confingitis sectatores: & quæ ibi scripta sunt, non solum non creditis, sed etiam quantis potestis viribus oppugnatis? Cerrẽ videtis vos potius de nouo Testamento, quã nos de veteri obiectis respondere nõ posse. Omnia enim quæ in veteri scripta sunt, nos & vera esse dicimus, & diuinitus mandata, & cõgruis temporibus distributa. Vos autem cum vobis obiecta fuerint, quæ in libris noui Testamenti scripta sunt, nec accipiuntur à vobis, deficientes in respondendo, & manifesta veritate faucibus pressis, anheliu faucio dicitis esse falsata. Quid aliud possent expirare præfocata ora fallaciũ, vel potius quid aliud possent putere confossa cadauera mortuorum? Et tamen confessus est Faustus, non concupiscere aliena, nõ solum se ex nouo Testamento, sed etiam ex veteri didicisse: quod certẽ suo Deo non posset dicere. Ille quippe, si non concupit aliena, quare super terram tenebrarum, vbi nunquam fuerunt noua secula, construit? An dicturus est, prior ipsa gens tenebrarum regnum meum concupiuit, quod ab illa erat alienũ? Ergo imitatus est gentem tenebrarum, vt & ipse concupisceret aliena? An angustum antea fuerat regnũ lucis? Optandum igitur erat bellum, vt acquireretur de victoria latitudo regnãdi. Quod si bonum est, & autẽ potuit concupisci. Sed expectabatur vt gens hostilis in bellum prior eriperet, quo quasi iustus expugnaretur. Si autem non est bonum, quare inimico victo, super alienam terram crescere voluit regnum suum, cum prius contentus suis finibus, plena felicitate vixisset? Sed vtinam verẽ isti hæc ipsa præcepta vitæ agendæ, quorum est vnum, ne concupiscamus alienũ: vel lent ex illis literis dicere: profectõ mansuerunt, & mites intelligeret etiam illa præcepta vitæ significantia, quibus eorum oblatrat offensio, & illi tunc temporis obseruanda congruisse, & huic nunc temporis intelligenda cõgruere. Nos autem quomodo vetus Testamentum tanquam alienum concupiscimus, cũ ea legamus, quæ in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit? Puto quod non concupiscit alienum, qui hoc legit, quod scriptum est propter ipsum.

Libri decimi finis.

LIBER VNDECIMVS.

CAP. I.

AVSTVS dixit: Apostolum accipis? Et maxime, Cur ergo non credis Filium Dei ex semine Dauid natum secundum carnem? Nonne quidem crediderim Apostolum Dei contraria sibi scribere potuisse, & modo hanc, modo illam de Domino nostro habuisse sententiam. Sed quia vobis ita placet, qui nãquam sine stomacho auditis aliquid esse in Apostolo cauponarium, ne hoc quidem nobis sciatis esse contrarium. Siquidem hæc vetus videatur esse, & antiqua opinio Pauli de Iesu, cum eum & ipse Dauid Filium putaret, vt ceteri: quod tamẽ vbi falsum didicit, interpolat & infirmat, scribensq; ad Corinthios, Nos, inquit, neminem nouimus secundum carnem, esse cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Quare consideres oportet, quantum intersit inter hæc duo capitula, à quibus vnum perhibet Iesum Filium Dauid secundum carnem, alterum verò iam se neminem nosse secundum carnem. Quæ si vtraque sunt Pauli, aut hac ratione erunt, quæ dixi: aut vnum ipsorum non erit Pauli. Prosequitur denique, Itaque, inquit, si quæ est in Christo no-

A na creatura, vetera transferunt: ecce facta sunt omnia noua. Vides ergo eum veterem appellare, & transitoriam fidem illam priorem: id est, Iesum credidisse ex semine Dauid secundum carnem: nouam verò hanc secundam & permanentem, quæ neminem iam nouerit secundum carnem. Quapropter & alibi, Cum essem, inquit, paruulus, vt paruulus loquebar, vt paruulus sapiebam, vt paruulus cogitabũ: cum autem factus sum vir, quæ paruuli erant euacuauĩ. Quod si ita est, quid ergo & nos indignum facimus, si nouam & meliorem Pauli tenentes confessionem, veterem illam ac deteriorem proiecerimus? Aut si vobis secundum quod ad Romanos scribit, credere cordi est, nobis quare licitum non sit, secundum quod ad Corinthios dogmatizare? Quamuis hoc ad duritiam vestram ita responderim. Alioquin absit Apostolum Dei, quod edificauit, unquam destruere, ne se ipse præuicatorum constituat, vt contestatus est. Veruntamen si eius est & prior illa sententia, nunc emendata est: si fas non est, Paulum inemendatum dixisse aliquid unquam, ipsius non est.

1. Cor. 10. 11.

1. Cor. 10. 11.

1. Cor. 10. 11.

11.

11.

11.

11.

11.

A na creatura, vetera transferunt: ecce facta sunt omnia noua. Vides ergo eum veterem appellare, & transitoriam fidem illam priorem: id est, Iesum credidisse ex semine Dauid secundum carnem: nouam verò hanc secundam & permanentem, quæ neminem iam nouerit secundum carnem. Quapropter & alibi, Cum essem, inquit, paruulus, vt paruulus loquebar, vt paruulus sapiebam, vt paruulus cogitabũ: cum autem factus sum vir, quæ paruuli erant euacuauĩ. Quod si ita est, quid ergo & nos indignum facimus, si nouam & meliorem Pauli tenentes confessionem, veterem illam ac deteriorem proiecerimus? Aut si vobis secundum quod ad Romanos scribit, credere cordi est, nobis quare licitum non sit, secundum quod ad Corinthios dogmatizare? Quamuis hoc ad duritiam vestram ita responderim. Alioquin absit Apostolum Dei, quod edificauit, unquam destruere, ne se ipse præuicatorum constituat, vt contestatus est. Veruntamen si eius est & prior illa sententia, nunc emendata est: si fas non est, Paulum inemendatum dixisse aliquid unquam, ipsius non est.

AVGVSTINVS respondit, Hoc est quod paulo antè dixi, quia vbi sic manifesta veritate isti præfocantur, vt oblecti dilucidis verbis sanctorum Scripturarũ, exitum in eis fallaciæ suæ reperire non possint, id testimonium, quod prolatum est, falsum esse respondet. O vocem à veritate fugacem, in amẽtia pertinacem! Vsq; adeo inuidia sunt, quæ aduersus vos de diuinis codicibus proferuntur, vt non sit aliud quod dicatis, nisi eos esse falsatos. Quæ iam autoritas literarum aperiri, quis sacer liber euolui, quod documentum cuiuslibet Scripturæ ad conuincendos errores vestros exeri potest, si hæc vox admittitur, si alicuius ponderis æstimatur: Aliud est ipsos libros non accipere, & nullo eorum vinculo detineri: quod Pagani de omnibus libris nostris, quod Iudæi de nouo Testamento faciũt, quod denique nos ipsi de vestris & aliorum hæreticorum, si quos suos & proprios habent, vel de iis qui appellantur apocryphi: non quod habendi sint in aliqua autoritate secreta, sed quia nulla testificationis luce declarati, de nescio quo secreto, nescio quorum præsumptione prolati sunt. Aliud est ergo autoritate alicuius vel librorum vel hominum non tenere, & aliud est dicere, Iste quidem vir sanctus est, & omnia vera scripsit, & ista epistola ipsius est, sed in ea ipsa hoc eius est, hoc non est eius. Vbi cum ex aduerso audieris, proba: non confugas ad exemplaria veriora, vel plurium codicum vel antiquorum vel linguæ præcedentis, vnde hoc in aliam linguam interpretatum est: sed dicas, Inde probo hoc illius esse, illud non esse, quia hoc pro me sonat, illud contra me. Tu es ergo regula veritatis: quicquid contra te fuerit, non est verum? Quid si alius simili infania, sed tamẽ qua tua duritia confringatur, existat & dicat, Imò illud, quod pro te sonat, falsum est: hoc autem quod contra te est, verum est: quid æsturus es, nisi forte contra librum prolaturus, vbi quicquid legeris, secundũ tuam sententiã possit intelligi: Hoc si feceris, non de aliqua eius particula, sed de toto audies contradicentem & clamantem, falsus est. Quid ages? Quod te conuertes? Quæ libri à te prolati originẽ, quã vetustatem, quam seriem successionis testem citabis? Nam si hoc facere conatus fueris, & nihil valebis: & vides in hac re quid ecclesiæ catholiçæ valeat autoritas, quæ ab ipsis fundatissimis sedibus apostolorũ vsq; ad hodiernũ diẽ succedentiũ sibi et episcoporum serie, & tot populorũ consensione firmatur. Itaq; si de fide exẽplarium quæstio verteretur, sicut in nonnullis, quæ & pauca sunt, & sacrarum literarũ studiosis notissimã sententiarum varietates, vel ex aliarum regionũ codicibus, vnde ipsa doctrina comẽauit, nostra dubitatio diuidicaretur: vel si ibi quoq; codices variaret, plures paucioribus, aut vetustiores recentioribus præferrentur:

Gal. 2. d. 18.

CAP. II.

Apocrypha.

Dist. 11. cap. 23. 11.

C. A. P. III. Rom. 1. 4. 3.

1. Cor. 15. 47.

Gal. 4. 2. Tim. 2. 4. 8.

1. Cor. 15. 4. 3.

Ibid. b. 12.

Gen. 2. 1. 7.

1. Cor. 15. 4. 4.

Mat. 17. 4. 2.

& si adhuc esset incerta varietas, præcedēs lingua, unde illud interpretatum est, consuleretur. Hoc modo querunt, qui quod eos mouet in Scripturis sanctis, tāta auctoritate firmatis, inuenire volunt, vt habeat vnde instruantur, non vnde rixentur. Hoc autem quod aduersus impietatem vestram ex apostoli Pauli epistola profertur, Filium Dei ex semine Dauid esse secundum carnem, omnes codices & noui & veteres habent, omnes ecclesie legunt, omnes linguæ cōsentiant. Exuimini ergo pallio fallaciæ, quo Faustus indutus, cū sibi proposuisset tanquam interrogantem & dicentem, Accipis apostolum Paulum? Respondit, Et maximè. Cur enim non potius respondit, Et minimè: nisi quia fallax, aliud quā id quod falsum erat, respondere non potuit? Quid enim accipit apostoli Pauli? Non primū hominem, quem ille dicit de terra terrenum, De quo item dicit, Factus est primus homo Adam in animam viuentem. Ille autem annunciat nescio quem primum hominem, nec de terra terrenū, nec factum in animam viuente: sed de substantia Dei, B id ipsum existentem quod Deus est, membra sua vel vestimenta sua vel arma sua, id est quinque elementa, cū & ipsa nihil aliud essent, quā substantia Dei, in tenebrarum gente meruisse, vt inquinata caperentur. Non secundum hominem, quem Paulus dicit de cælo caelestem, quem dicit etiam nouissimum Adam in spiritu viuificantem, quem dicit factum ex semine Dauid secundū carnem, factum ex muliere, factū sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. De quo ad Timotheum dicit, Memor esto Christi Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, secundum euangelium meum. In cuius exemplo etiam resurrectionē nostram prædicat dicens, Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et paulo post infert quare hoc dixerit, Si autē Christus prædicatur, quia resurrexit à mortuis, quomodo dicunt quidam in vobis, quia resurrectio mortuorum non est? Ite autem qui interrogatus vtrum accipiat apostolum Paulum, respondet & maximè: hæc omnia negat: nec Iesum ex semine Dauid vult accipere, nec factum ex muliere: quam [non quod fuerit vel concumbendo vel pariendo corrupta] mulierem Paulus appellat, sed more Scripturarum loquitur, quæ ipsum sexum sic appellare consueverunt. Sicut in Genesi de Eua scriptum est, Formauit eam in mulierum: cū vti que commixta viro non fuisset. Nec ipsam mortem Christi & sepulturam & resurrectionē accipit, quandoquidem Christū dicit nec mortale corpus habuisse, vbi illa vera mors esset: nec illas cicatrices veras fuisse, quas post resurrectionē discipulis ostendit, cum eis, quod & Paulus commemorat, viuis apparuit: nec ipsam carnem nostram resurrectionē, in corpus spirituale mutandam: sicut apertissimè idem Apostolus dicit, Seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale. Vnde discens inter corpus animale & spirituale, cōtexit quod iam cōmemorauit de primo Adā, & de nouissimo Adā. Deinde intulit, Hoc autem dico fratres, quoniam caro & sanguis regnū Dei possidere nō possunt. Et ne quisquam ipsam speciem carnis, & ipsam substantiam nō posse resurgere credidisset, exprimere volens quid nūc appellauerit carnem & sanguinē: quia ipsam corruptionem intelligi voluit, quæ tunc in resurrectione iustorum non erit, continuo contexit, Neque corruptio incorruptelam possidebit. Et ne adhuc quisquam putaret, non illud quod sepultū fuerit resurrectionem, sed tanquam alia tunica ponatur, & alia melior accipiat, volēs apertissimè declarare, quia hoc ipsum in melius commutabitur: sicut vestimēta Christi in monte non sunt posita, & alia sumpta, sed

A ipsa quæ fuerant, in melius clarificata sunt, sequitur, & contexit dicens, Ecce mysterium vobis dico, Omnes quidem resurgemus, non tamen omnes immutabimur. Et ne adhuc esset incertum, qui sint qui immutabuntur, In atomo, inquit, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Adhuc forē dicant, non secundum hoc mortale & corruptibile corpus nos in resurrectione immutari, sed secundum animam, cum Apostolus hoc non proposuerit vnde diceret, sed de corpore ab ipsius quæstionis initio locutus fuerit, sicut ipsa eius indicat propositio. Sed dicit aliquis, inquit, Quomodo resurgit mortui, quo autem corpore veniunt? Hic iam consequenter tanquam digito ostendit vnde loqueretur, & subiecit dicens, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem. Hæc ergo cū iste neget, cumq; ipsum Deum, [de quo Paulus dicit, Immortali, incorruptibili soli Deo honor & gloria.] Iste corruptibilem prædicet, quandoquidem substantiam eius atque naturam & totam timuisse, ne à tenebrarū gente corrumpetur, & vt cetera consuleretur ex parte corruptam, detestanda & abominanda eorum fabula somniat: quid est quod etiam in hoc conatur fallere imperitos, & in diuinis Scripturis minus eruditos, vt interrogatus vtrum accipiat apostolum Paulum, respondet, maximè, & inueniatur minimè? SED CAP. III. certa, inquit, ratio est, qua ostendam Paulum apostolum aut proficiendo mutasse sententiam, & scribentē ad Corinthios, emendasse, quod scripserat ad Romanos: aut omnino non scripsisse, quod tanquā eius profertur, Filium Dei ex semine Dauid secundū carnem. Qua tandem ratione id ostendit? Quia non potest, inquit, vtrumque verū esse: & quod in Epistola est ad Romanos, de Filio suo, qui factus est ex semine Dauid secundū carnem: & quod ait ad Corinthios, Itaque nos amodo neminem nouimus secundū carnem, etiam noueramus secundū carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Restat ergo vt nos demōstremus quānam possit vtrumq; verū esse, & quā sibi hæc duo nō sint contraria. Vnum quippe eorum non esse Pauli, nullo modo possumus dicere, quia nulla in eo variat codicū authoritas. Etsi enim in quibusdam Latinis exemplaribus non legitur factus, sed natus ex semine Dauid, cū Græca factus habeant, vnde non ad verbum, sed ad sententiam transferre voluit dicendo, natū, Latinus interpret: tamen Christū ex semine Dauid esse secundum carnem omnium librorum atq; linguarum cōcordat authoritas. In hoc autem Paulum aliquando errasse, & proficiendo mutasse sententiā absit vt dicamus. Quod etiam ipse Faustus sensit, quā improbè atq; impiè diceretur: maluitque dicere, Pauli epistolam aliorum falsitate corruptam, quā ipsius errore vitiōsam. DE his enim libris dici potest, aliquid eos habere non cōsonum fortasse occultiori, & ad dignoscendum difficiliori veritati, quod aut sic remanserit, aut in posterioribus correctum sit, qui non præcipiēdi authoritate, sed proficiēdi exercitatione scribuntur à nobis. Inter hos enim sumus, quibus idem Apostolus dicit, Etsi quid aliter sapitis, id quoque vobis Deus reuelabit. Quod genus literarum non cum credendi necessitate, sed cum iudicandi libertate legēdum est. Cui tamen ne intercluderetur locus, & adimeretur posteris ad quæstiones difficiles tractandas atque verandas linguæ ac styli saluberrimus labor, distincta est à posteriorum libris, excellentia canonicæ authoritatis veteris & noui Testamenti, quæ apostolorum confirmata temporibus per successiones episcoporum, & propagationes ecclesiarū, tanquā in sede quadā sublimiter constituta est, cui seruiat omnis fidelis & pius intellectus. Ibi si quid velut absurdum mouerit, non licet

1. Cor. 15. 51.

1. Tim. 1. 4. 17.

SED CAP. III.

Rom. 1. 4. 3.

2. Cor. 5. 16.

C. A. P. V.

Phil. 3. 2. 5.

Dir. 11. 4. 1.

al. interminata, quod minio delectur que non placet. C. A. P. VI.

C. A. P. V. I. I. Rom. 1. 4. 3.

2. Cor. 5. 16.

Luce 24. 39.

1. Ref. ap. 16.

1. Cor. 15. 50.

licet dicere, Author huius libri non tenuit veritatem: sed, aut codex mendosus est, aut interpret errauit, aut tu non intelligis. In opusculis autem posteriorū, quæ libris innumerabilibus continentur, sed nullo modo illi sacratissimæ canonicarum Scripturarum excellentiæ cōquantur, etiam in quibuscunq; eorum inuenitur eadem veritas, longè tamen est impar authoritas. Itaque in eis, si qua forē propterea dissonare putantur à vero, quia non vt dicta sunt intelliguntur, tamen liberum ibi habet lector auditorve iudiciū, quod vel approbet quod placuerit, vel improbet quod offenderit: & ideo cuncta eiusmodi nisi vel certa ratione, vel ex illa canonica authoritate defendantur, vt demonstreretur siue omnino ita esse, siue fieri potuisse, quod vel disputatum ibi est, vel narratum: si cui displicuerit, aut credere noluerit, non reprehenditur. In illa verò canonica eminentia sacrarum literarum, etiam si vnus propheta seu apostolus, aut euangelista aliquid in suis literis posuisset, ipsa canonis confirmatione declaratur, non licet dubitare quod verum sit: alioquin nulla erit pagina, qua humane imperitiæ regatur infirmitas, si librorum canonicorum saluberrima authoritas, aut contempta penitus aboletur, aut interminata confunditur. QUAPROPTER quisquis es, quem velut repugnantia ista mouerunt, quod alibi scriptum est, Filium Dei ex semine Dauid: alibi autē, Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus: etsi non vtrumque ex vnus apostoli literis proferretur, sed vnum eorum Paulus dixisset, alterum Petrus, aut Esaias, aut alius quisquam apostolorum, siue prophetarum: quia ita sibi omnia in canonica authoritate concordant, vt tanquam vno ore dicta, iustissima & prudentissima pietate credantur, & serenissima intellectu inueniantur, & solertissima diligentia demonstrantur, non liceat de alterutro dubitare. Proinde, quia ex apostoli Pauli canonicis, id est, verè Pauli epistolis, vtrumque profertur: & non possumus dicere, aut mendosum esse codicem, omnes enim Latini emendati sic habent: aut interpretē errasse, omnes enim Græci emendati sic habent: restat vt tu non intelligas: à me autem ratio flagitetur: quomodo neutrum ab altero dissonet, sed in eadem sanè fidei regula vtrūque concordet. Si enim tu quoq; piè quæteres, posses inuenire quomodo ista perscrutata dilucescāt. NAM quod filius Dei ex semine Dauid homo factus est, nec idem Apostolus vno loco dicit, & alia sanctæ Scripturæ apertissimè prædicant. Quod verò dicit, Etsi noueramus Christum secundū carnem, sed iam nunc non nouimus: ea ipsa circumstantia Scripturæ loci eius satis ostendit quid loquatur Apostolus. Suo quippe morte vitam nostram futurā, quæ iam in ipso homine mediatore Christo Iesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur, tanquam iam adit, præsensque teneatur: quæ vti que vita non erit secundum carnē, sicut iam Christi vita non est secundum carnem. Carnem namque hoc loco non ipsam corporis nostri substantiam, quā Dominus etiam post resurrectionem suam carnē appellat, dicens: Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere: sed corruptionem mortalitatis quæ carnis vult intelligi, quæ tunc non erit in nobis, sicut iam in Christo non est. Hanc enim propriè carnem nominabat, etiam cum de ipsa resurrectione satis euidenter loqueretur, & diceret, quod iam supra cōmemorauit: Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidebit. Cū ergo factum fuerit, quod ibi consequenter dicit. Ecce mysteriū vobis dico, omnes quidē resurgemus, non tamen omnes immutabimur: in atomo, id est, in momēto, in ictu oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba, & mortui resur-

gent incorrupti, & nos immutabimur: oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: iam secundū id quod carnem, non ipsam corporis substantiā, sed ipsam corruptionem mortalitatis appellat, nō erit vti que caro, quia corruptionem mortalitatis mutata non habebit: secundum autem ipsius substantiæ corporis quæ originem eadē caro erit, quia ipsa resurget & ipsa mutabitur, quia & illud verū est quod ait Dominus, postquam resurrexit, Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere: & hoc verū est quod ait Apostolus, Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt. Illud enim dictum est secundū ipsam substantiam, quæ etiam tunc erit, quia ipsa mutabitur: hoc autem dictum est secundum carnalē corruptionis qualitatem, quæ tunc iam nō erit, quia mutata caro non corrumpetur. Noueramus ergo Christum secundum carnem, id est, secundum carnis mortalitatem antequam resurgeret, sed nunc iam nō nouimus: quia sicut idem dicit Apostolus, Christus resurgens à mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Nam si te ad verborum proprietatem teneas, mentitus est quod ait, Noueramus Christum secundum carnem: si Christus nunquam fuit secundum carnem: nemo enim nouerat quod non erat. Nō autem dixit, Putabamus Christū secundum carnem: sed, noueramus. Veruntamen vt verbo non premam, ne quis affirmet per abusionem locutum Apostolum, vt pro eo quod est, putabamus: diceret, noueramus: illud miror non attendere homines cæcos, vel potius non miror non videre cæcos, quia si Christus idē nō habuit carnem, quia dixit Apostolus, nunc iam non nosse Christum secundū carnem, nec illi habuerunt carnem, de quibus in eodem loco dicit, Itaque nos amodo neminem nouimus secundū carnem: neque enim de solo Christo id volens intelligi, posset dicere, Neminem nouimus secundum carnem: sed quia illorum secum vitam futuram tanquam præsentē meditabatur, qui resurgentes commutabuntur, Amodo, inquit, neminem nouimus secundum carnem: id est, tam certam spem tenemus futuræ nostræ incorruptionis & immortalitatis, vt amodo iā in ipsa noticia gaudeamus. Vnde alio loco dicit, Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexterā Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Nōdum vti que resurreximus sicut Christus, sed tamen secundum spem, quæ nobis in illo est, iam nos cū illo resurrexisset testatur est. Vnde etiam dicit, Secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Quis autem nō intelligat in lauacro regenerationis spem nobis datam salutis futuræ, non iam salutem ipsam, quæ promittitur: & tamen quia certa spes est, tanquam iam data esset eadem salus, saluos nos, inquit, fecit. Alio quippe loco dilucidissimè dicit, Nos in nobis ipsis ingemiscimus, ad optionem expectantes, redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Sicut ergo hic non dixit, salui futuri sumus: sed, amodo iam salui facti sumus: nondū tamen in re, sed in spe: Spe enim, inquit, salui facti sumus: sic & quod ibi dictum est, Amodo neminem nouimus secundum carnem: nondum in re, sed in spe intelligitur: quia spes nobis in Christo est, quia in illo iā completum est, quod nobis promissum speramus. Ille quippe iam resurrexit, & mors ei vltra non dominabitur. Quem etsi noueramus secundum carnem, cū adhuc moriturus esset, inerat quippe in eius corpore illa mortalitas, quā propriè carnē appellat Apostolus, sed iam nunc non nouimus: illud enim eius mortale,

Luce 24. 39.

1. Cor. 15. 50.

1. Cor. 5. 16.

Rom. 6. 9. 2.

Col. 3. 4. 1.

Th. 3. 6. 5.

Rom. 8. 4. 2. 3.

2. Cor. 15. 50.

Rom. 6. 4. 9.

iam induit immortalitatem, unde secundum pristinam A mortalitatem iam caro appellari non possit.

CAPVT VII.

ITAQUE ipsius loci contextionem, vbi hæc sententia est, de qua isti calumniantur, consideremus, vt hoc quod dico, magis cluceat. Caritas, inquit, Christi compellit nos, iudicantes hoc, quonia si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Itaque nos amodo neminem nouimus secundum carnem, et si noueramus secundum carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Certè iam nunc cuius apparet propter resurrectionem Christi hoc dixisse Apostolum, quandoquidem ista verba illud præcessit, Vt qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Quid est enim aliud, Non sibi, sed ei viuunt: nisi vt secundum carnem non viuant in spe terrenorum & corruptibilium bonorum: sed secundum spiritum in spe resurrectionis, quæ iam ex ipsis in Christo facta est: Itaque eorum, pro quibus Christus mortuus est, & resurrexit, & qui iam non sibi, sed illi viuunt, neminem secundum carnem Apostolus nouerat, propter spem futuræ immortalitatis, in cuius expectatione vivebant, quæ in Christo iam non spes, sed res erat: quæ etsi nouerat secundum carnem, cū adhuc moriturus esset, iam tamen non nouerat: quia eum resurrexisse nouerat, & vltra ei mortem non dominaturâ. Et quia omnes in illo, & si nondum in re, iam tamen spe hoc sumus, sequitur & dicit, Si qua igitur in Christo noua creatura, vetera trãserunt: ecce facta sunt omnia noua. Omnia autem ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Christum. Omnis ergo noua creatura, id est, populus innouatus per fidem, vt habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur, in Christo habet iam, quod in se sperat. Itaque nunc vetera trãserunt secundum spem, quia modo iam nõ est tempus veteris Testamenti, quo temporale atq; carnale regnum expectetur à Deo: & facta sunt omnia noua secundum eandem spem, vt regnum cælorum, vbi nulla erit mors atque corruptio, promissum teneamus. In resurrectione autem mortuorum iam non secundum spem, sed secundum rem & vetera trãserunt, cū inimica nouissima destruetur mors, & sicut omnia noua, cū corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem: quod iam factum est in Christo, quem secundum rem, iam nõ nouerat Paulus secundum carnem: eorum verò, pro quibus mortuus est & resurrexit, nondum secundum rem, sed secundum spem, neminem nouerat secundum carnem: quia illius gratia, sicut idem ad Ephesios dicit, sumus salui facti. Nam & ipse locus huic sententiæ sic attestatur, Deus autem, inquit, qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, & cū essemus mortui peccatis, cõiuuificauit nos Christo, cuius gratia sumus salui facti. Quod enim hic dixit, Coniuuificauit nos Christo: hoc dixit ad Corinthios, Vt qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Et quod hic dicit, Cuius gratia salui sumus facti: iam velut perfectum sit loquitur, quod in spe tenet. Nam quod paulo antè commemorauit, apertissime alibi dicit, Spe enim salui facti sumus. Ideoq; & hic sequitur, & tanquã perfectum enumerat quod futurum est: Et simul, inquit, excitauit, & simul sedere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Certè enim in cælestibus Christus iam sedet, nondum autem nos: sed quia spe certa, quod futurum est, iam tenemus, simul sedere nos dixit in cælestibus, nondum in nobis, sed iam in illo. Namque ne putares iam nunc esse perfectum, quod in spe ita dicitur, tanquam perfectum sit: atque vt intelligas adhuc futurum, sequitur & dicit, Vt ostenderet in superuenientibus seculis superabun-

dantes diuitias gratiæ suæ in benignitate super nos in Christo Iesu. Hinc est & illud, Cū enim essemus in carne, passionibus peccatorum, quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, vt fructum ferrent morti. Ita enim dixit, Cū essemus in carne: quasi iã non essent in carne: quod ita intelligitur, Cū essemus in spe rerum carnalium: quando lex, quæ impleri nõ potest nisi per charitatem spiritalem, ad hoc super eos erat, vt per præuentionem abundaret delictum, vt postea reuelaret nouo Testamento, per indulgentiam, superabundaret gratia: hinc similiter alibi dicit, Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Et ne putaret quisquam eos dictos, qui nondum mortui sunt, statim subiicit, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: id est, qui in spe carnalium bonorum sunt, Deo placere non possunt: vos autem non estis in spe carnalium, sed in spe spiritualium: id est, regni cælorum: vbi & ipsum corpus per illam mutationem in suo quodã genere spiritale erit, quod modò animale est. Seminatur enim corpus animale, sicut ad Corinthios idem dicit resurgit corpus spiritale. Si ergo neminem eorum iam nouerat secundum carnem Apostolus, qui propterea dicebantur non esse in carne, quia nõ erant in spe rerum carnalium, quamuis adhuc corruptibilem carnem, mortalem quæ portarent: quanto expressius de Christo diceret, quod eum iam nõ nouerat secundum carnem, in cuius corpore etiam re ipsa iam perfectum erat, quod illi in spe promissum tenebant? Quanto ergo melius, quanto religiosius diuinæ Scripturæ ita pertractantur, vt discussis omnibus concordare inueniantur, quàm deficiente homine in questione, quam soluere non potest, tanquam veræ in parte acceptentur, & tanquam falsæ in parte damnentur, quia & cū esset paruulus Apostolus, & ea quæ paruuli erant, sciret, quanquam hoc ad similitudinem dixerit, nondum erat tamen spiritualis, qualis iam erat cū scriberet quæ ad ecclesiæ ædificationem, non proficiendi exercitatione in studioforū manibus versarentur, sed præcipiendi autoritate in ecclesiastico canone legerentur?

Libri undecimi finis.

LIBER DVODECIMVS.

FAVSTVS dixit: Cur non accipitis prophetas? Immo tu dic potius, si quid habes, cur debeamus prophetas accipere. Propter testimonia, inquit, quæ de Christo præfati sum. Ego quidem nulla timent, quamuis attentius eos & curiosissimè legerim. Sed tamen & hoc eneruis fidei confessio est, in Christum sine teste & argumento non credere. Nempe ipsi vos docere solent, idcirco nihil esse curiosius exquirendum, quia simplex sit & absoluta Christiana credulitas. Quomodo ergo nunc fidei simplicitatē destruitis, indicijs eam ac testibus fuciendo, & hoc Iudæis? Aut si prima vobis sententia displicet, idcircoq; transitis in alteram, quis fidelior vobis esse testis debet, quã Deus ipse de Filio suo, qui nõ per uatem, nec per interpretem, sed vltro calitus erupta voce, cū eum mitteret ad terram dixit, Hic est filius meus dilectissimus, credite illi. Nec non & ipsi de se, A Patre meo processit, et ueni in hunc mundum, atque multa alia huiusmodi. Ad quæ ringentes Iudæi, Tu de te testificaris, dicebat, testimonium tuum non est verum. Quibus ipse, Et si ego testificor de me, testimonium meum verum est, quia non sum solus. Nam & in lege vestra scriptum est, D uorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testificor de me, & testificatur de me qui me misit pater: non dixit, propheta. Ad hæc & opera ipsa sua sibi in testimonium vocat, si mihi non creditis, dicens, operibus credite: nõ dixit, si mihi nõ creditis, prophetis credite. Quapropter nos testimonijs de saluatore nostro nullis

nullis egimus, exempla tantum uitæ honestæ, & prudentiam ac virtutem in prophetis querimus, quorum nihil in Iudæorū fuisse uationis, quia te non latuerit sentio: si quidem consulente me, cur eos accipere putares, non improvidè, nec inurbaniter silentio eorum mandatis operibus, in sola transiisti præfagia: oblitus utique scriptum esse, Nunquam vindemari uiam de spinis, nec de tribulis ficus. Quapropter hæc strictim interim, & castigate ad interrogacionem tuam responderim, quia quæris, cur non accipiamus prophetas: alioquin nihil eos de Christo prophetaisse, abunde iam pariter nostrorum libris ostensum est. Ego uerò illud adiciam, quia si Hebræi uates Christum scientes & predicantes, iam flagitiose uixerunt, iure & in ipsos dici poterit, id quod Paulus de gentium sapientibus contestatur, Quia cū agnouissent Deum, non ut Deum clarificauerunt, aut gratias egerunt: sed euannuerunt in cogitationibus suis, & intenebratum est insipiens cor eorum. Vides ergo non esse magnum magna cognouisse, nisi ex eorum uixeris dignitate.

AVGVSTINVS respondit, Nempe his omnibus uerbis id agit Faustus, vt prophetas Hebræos neque quicquam de Christo prænuiciauissent, neque si prænuiciantur, eorum testimonia nobis prodelle, neque illos ipsos ex eorum testimoniorū dignitate uixisse credamus. Nos itaque demonstrabimus & eorum de Christo præfagia, & quantum per ea nobis ad fidei ueritatem firmitatemque consultum sit, & eos suæ prophetiæ congruenter apteque uixisse. In hac tripartita disputatione, illud quod primo posui, longum est sic probare, vt de illis omnibus libris testimonia proferam, quibus ostendam Christum esse prædictum: sed huius hominis leuitatem grauissimo autoritatis pondere contexam. Ita quippe non accipit prophetas Hebræos, vt accipere se tamen profiteatur apostolos. Apostolus autem Paulus, de quo cū se ipse tanquam ex aduersa uoce interrogasset, utrum eum acciperet, respondit, & maximè, quid de illorum prophetia dicat, audiamus. Paulus, inquit, seruus Iesu Christi, uocatur apostolus, segregatus in euangelium Dei, quod antè promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Quid uolunt amplius? Nisi fortè hoc de alijs aliquibus prophetis, non de nostris Hebræis dictum uolunt intelligi? Sed quanquam per quoslibet dictum sit, de illo tamen Filio Dei promissum est euangelium, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem: in quod euangelium segregatum se dicit Apostolus: istorum autem perfidiæ hoc sit contrarium, quod secundum hoc euangelium credimus Filium Dei factum ex semine Dauid secundum carnem: tamen apertiora cognoscant, quibus euidentissimum prophetis Hebræis testimonium perhibetur, per eum Apostolum, cuius autoritate superborum istorum colla frangatur.

VERITATEM, inquit, dico in Christo, non mentior, contestante mihi conscientia mea in Spiritu sancto, quia tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israëlites, quorum est adoptio & gloria & Testamenta & legis constitutio & obsequium & promissiones: quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Quid potest abundantius dici, quid expressius declarari, quid sanctius commendari? Quæ est enim adoptio Israëlitarum, nisi per Filium Dei? Vnde ad Galatas dicit, Cū autem uenit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege: vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et quæ gloria eorum nisi præcipue illa, de qua idem apostolus ad eosdem Romanos dicit, Quid ergo amplius

est Iudæo; aut quæ utilitas circumcissionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia crediti sunt illis eloquia Dei. Quærant isti quæ sint eloquia Dei credita Iudæis, & ostendant nobis alia præter Hebræorum prophetarum. Iam uerò Testamenta cur dixit ad Israëlitas præcipue pertinere; nisi quia & uetus Testamentum illis datum est, & nouum in ueterè figuratum; legis autem constitutionem; quæ Israëlitis data est, non intelligentes eius dispensationem, quia iam nõ uult nos Deus esse sub lege, sed sub gratia, reprehendere isti solent imperitia furiosa. Cedant ergo autoritati apostolica, quæ laudans atque commendans Israëlitarum excellentiam, etiam hoc enumerauit, quod eorum sit legis constitutio. Quæ si mala esset, non utique in eorum laude poneretur. Si autem Christum non prædicaret; nõ ipse Dominus diceret, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Nec post resurrectionem sic ei attestaretur, dicens, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & Psalmis de me.

SE D quia Manichæi alium Christum prædicant, non eum quem prædicauerunt apostoli, sed suum proprium fallacè, fallaciter (cuius falsitatis sectatores congruenter & ipsi mentiuntur; nisi quod impudèter sibi credi uolunt, cū se uolentis discipulos esse profiteantur; contigit eis quod de ipsis infidelibus Iudæis dicit apostolus, Cū legitur Moyses, uelamen est super cor eorum: neq; enim auferretur hoc uelamen, per quod nõ intelligunt Moysen, nisi trãserint ad Christum: non qualem ipsi sinxerunt, sed qualem Patres Hebræi prophetauerunt. Sic enim idem apostolus ait, Cū autem trãserit ad Dominum, auferetur uelamen. Neq; enim mirum est, quod resurgenti Christo, & dicenti, Oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & Psalmis de me: nõ sit isti credere: quod quidem Christus ipse narrauit, quid Abraham dixerit immisericordi cuidam diuiti, cū apud inferos torqueretur, & peteret inde mitti aliquem ad fratres suos, à quo docerentur ne & ipsi ueniret in illi locum tormentorum. Hoc enim ei dictum est, Habent ibi Moysen & prophetas, audiant illos. Et cū ille dixisset, non eos credituros, nisi aliquis resurrexisset à mortuis: uerissimè responsum est, Si Moysen & prophetas non audiant, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Quapropter isti non audientes Moysen & prophetas, non solum à mortuis resurgenti Christo, sed omnino Christum à mortuis resurrexisse non credunt. Quomodo enim resurrexisse credunt, quem mortuum fuisse non credunt? Nam quomodo mortuum fuisse credunt, quem mortale corpus habuisse non credunt? Nos autem illis non tanquam eius Christi, qui fallax fuit, sed eius qui omnino non fuit, fallacibus prædicatõribus non credimus. Habemus enim Christum uerum atque ueracem, prædictum à prophetis, prædicatum ab apostolis, prædicationis suæ testimonia ex lege & prophetis adhibentibus, sicut innumerabilibus locis ostendunt. Quod Paulus breuissimè uerissimeq; complexus est, dicens, Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. Quos prophetas, nisi Israëlitas? Quorum esse apertissimè dixit, & testamenta & legis constitutionem & promissiones: De quo promissiones, nisi de Christo? Quod breuiter alio loco determinat, eum de Christo loquitur, dicens, Quotquot enim sunt promissiones Dei, in illo etiam. Dicit mihi Paulus, Israëlitarum esse legis constitutionem. Dicit etiam, Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Dicit etiam de Christo loquens, Quotquot enim sunt promissiones Dei, in illo sunt etiam. Et tu mihi dicis, Israëlitas de Christo nihil prædixisse prophetas? Quid igitur restat, nisi vt eligam utrum Manichæo credam;

credam, fabulam vanam & longam contra Paulum A
narranti: an Paulo præmonenti, Si quis vobis euange-
lizauerit præterquam quod euangelizauimus vobis,
anathema sit? **H**ic fortè dicat, Ostende nobis vbi
sit Christus ab Israëlitis prophetis prænuñciatus. Quasi
parua sit ista autoritas, quod dicunt apostoli eam quæ
in Hebræorum prophetarum literis legimus, in Chris-
to esse completa: vel quod dicit ipse Dominus, de se
illa esse conscripta. Proinde quisquis hoc ostendere
non potuerit, ipse non intelligit: nõ apostoli, aut Chri-
stus aut sancti codices mentiuntur. Veruntamen vt
multa non colligam, & hoc vnum commemorem,
quod eodem loco apostolus consequenter dicit, Non
potest autem excidere verbum Dei: nõ enim omnes
qui ex Israël, hi sunt Israëlitæ, neque qui sunt semen
Abrahæ, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semè:
hoc est, non hi qui filij carnis, hi filij Dei, sed filij
promissionis deputantur in semen, Quid ad hæc res-
ponsum sunt, cum apertè alio loco de hoc semine ad
Abraham dicatur, In semine tuo benedicetur omnes
gentes terræ: Nam si eo tempore hinc disputaremus,
quo tempore hoc exprobat apostolus dicēs, Abrahæ
dictæ sunt promissiones & semini eius, non dicit & se-
mini tuo, quod est Christus: fortasse aliquis nõ tam
impudenter nollit hoc credere, antequam videret om-
nes gentes credere in Christum, qui prædicatur ex
semine Abraham. Nunc verò cum hoc impleri vi-
deamus, quod tanto antè prænuñciatum legimus, cum
omnes gentes iam benedicantur in semine Abrahæ,
cui dictum est ante annorũ millia, In semine tuo be-
nedicentur omnes gentes, quis tam pertinaciter infan-
niat, vt vel alium Christum, qui non sit ex semine A-
brahæ, conetur inducere: vel de isto vero Christo pro-
phetias Hebræas, cuius gentis Pater est Abraham, ni-
hil existimet prænuñciasse? **Q**uis autè potest,
non dico vna breui responsione, qualem in hoc opere
habere coarctamur, sed quolibet ingenti volumine om-
nia commemorare præconia prophetarũ Hebræo-
rum, de Domino & saluatore nostro Iesu Christo:
quandoquidem omnia quæ illis continentur libris, vel
de ipso dicta sunt, vel propter ipsum: sed propter ex-
ercitationem quærentis, & delectationem inuenien-
tis, multo plura ibi per allegorias & ænigmata, partim
verbis solis insinuantur, partim etiam facta narrantur.
Veruntamen nisi aliqua ibi manifesta essent, nõ com-
prehenderetur sensus, quo etiam obscura claresceret:
quanquam & ex illis quæ figuris inuoluta sunt, si quæ-
dam velut sub vno aspectu quasi contexta ponantur,
ita coniunguntur in contestatione Christi voces suas, vt
cuiusuis obruti surditas erubescat. **S**ex diebus in
Genesi consummauit Deus omnia opera sua, & septi-
mo requieuit. Sex ætatibus humanum genus hoc se-
culo per successiones temporũ Dei opera insigniunt:
quarum prima est ab Adam vsque ad Noë, secunda à
Noë vsque ad Abraham, tertia ab Abraham vsque ad
Dauid, quarta à Dauid vsque ad transmigrationem in
Babyloniam, quinta inde vsque ad humilem aduentũ
Domini nostri Iesu Christi, sexta, quæ nũc agitur, do-
nec excelsus veniat ad iudicium: septima verò intelli-
gitur in requie sanctorum, non in hac vita, sed in alia
vbi vidit requiescentem pauperem diues ille, cum a-
pud inferos torqueretur: vbi non sit vespera, quia nul-
lus ibi rerum defectus est. Sexto die in Genesi forma-
tur homo ad imaginem Dei, sexta ætate seculi mani-
festatur reformatio nostra in nouitate mentis, secun-
dam imaginem eius qui creauit nos, sicut dicit apo-
stolus. Fir viro dormienti coniunx de latere, fit Chri-
sto morienti ecclesia de sacramento sanguinis, qui de
latere mortui profluxit. Vocatur Heua vita & mater
vniuersorum, quæ de viri sui latere facta est. Et dicit Do-

Gal. 1. b. 9. c. a. p. v. 1.

Rom. 9. b. 6.

Gen. 26. b. 4.

Gal. 3. a. 16.

CAPVT VII.

CAPVT VIII.

Gen. 2. d. 1.

Luc. 16. e. 23.

Gen. 1. d. 27.

Col. 3. b. 10.

Gen. 2. d. 22.

minus in euangelio, Si quis non madauerit carnem
meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in
se vitam. Et omnia quæ illic leguntur, enucleatè mi-
nutatimque tractata Christum & ecclesiam prælo-
quuntur, siue in bonis Christianis, siue in malis. Neq;
enim frustra dixit Apostolus, Adam qui est forma fu-
turi: & illud, Relinquet homo Patrem & matrem, &
adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacra-
mentum, inquit, hoc magnum est, ego autem dico in
Christo & in ecclesia. Quis enim non agnoscat Chri-
stum eo modo reliquisse Patrem, qui cum in forma
Dei esset, nõ rapinam arbitratus est esse æqualis Deo,
sed semetipsum exinaniuit, formã serui accipiens: re-
liquisse etiam matrem synagogam Iudæorum, veteri
testamento carnaliter adhærentem, & adhæsisse vxori
suæ sanctæ ecclesiæ, vt in pace noui testamenti essent
duo in carne vna? Quia cum sit Deus apud Patrẽ, per
quem facti sumus, factus est per carnem particeps nos-
tri, vt illius capitis corpus esse possemus. **S**icut
Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur, Abel
autem sacrificium ex ouibus & earũ adipe suscipitur,
ita noui Testamenti fides ex innocentia gratiæ Deum
laudans, veteris Testamenti terrenis operibus antepo-
nitur: quia et si Iudæi ante rectè illa fecerunt, in eo ta-
men infidelitatis rei sunt, quia Christo veniente iam
tempus noui testamenti, à tempore veteris Testamẽti
non distinxerunt. Dixit enim Deus ad Cain, Si rectè
offeras, rectè autem non diuidas, peccasti. Qui si ob-
temperasset Deo dicenti, Quiesce, ad te enim cõuer-
sio eius, & tu dominaberis illius: ad se cõuertisset pec-
catum suum, sibi hoc tribuens, & cõfitemus Deo: ac sic
adiutus indulgentiæ gratia, ipse peccato suo domina-
retur: non illo sibi dominante seruus peccati, fratrem
occideret innocentem. Sic & Iudæi, in quorum hæc
figura gerebantur, si quiescerent à sua perturbatione,
& tempus salutis per gratiam in peccatorũ remissio-
nem agnoscentes, audirent Christum dicentẽ, Nõ est
opus sanis medicus, sed malè habentibus: Et non veni
vocare iustos, sed peccatores in penitentiam: Et omnis
qui facit peccatum, seruus est peccati: Et si vos filius
liberauerit, tunc verè liberi eritis: ad se conuertissent
peccatum suum in confessione, sicut in Psalmo scri-
ptum est, medico dicentes, Ego dixi, Domine misere-
re mei, sana animam meam, quoniam peccaui tibi. Ei
denique peccato, quandiu esset adhuc in eorum mor-
tali corpore, per spem gratiæ liberi dominaretur. Nũc
autem ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes con-
stituerent, elati de operibus legis, non humiliati de pec-
catis suis, non quieuerunt: & regnante peccato in eo-
rum mortali corpore ad obediendum desideris eius,
offenderunt in lapidẽ offensionis, & exarserunt odio
aduersus eũ, cuius opera videntes Deo accepta esse,
dolerunt, illo, qui cæcus natus iam videbat, sibi dicẽ-
te, Scimus quia peccatores Deus non exaudit, sed qui
eum coluerit, & voluntatem eius fecerit, hunc exau-
dit. Tanquam hoc eis diceret, Super sacrificium Cain
non respicit, sed super sacrificium Abel respicit. Itaq;
occiditur Abel minor natu à fratre maiore natu. Oc-
ciditur Christus caput populi minoris natu à populo
Iudæorũ maiore natu. Ille in campo, iste in Caluarie
loco. **I**nterrogat Deus Cain, nõ tanquam
ignarus eum à quo discat, sed tanquã iudex reum quẽ
punit, vbi sit frater eius. Respondit ille nescire se, nec
eius se esse custodem. Vsq; adhuc quid nobis respon-
dent Iudæi, cũ eos Dei voce, hoc est, sanctarũ scriptu-
rarum voce interrogamus de Christo, nisi nescire se
Christum quẽ dicimus? Fallax enim Cain ignoratio,
Iudæorũ est falsa negatio. Essent autem quodãmodo
Christi custodes, si Christianã fidẽ accipere & custo-
dire voluissent. Nam qui custodit in corde suo Chri-
stum, non dicit quod Cain, Nunquid ego custos sum
fratris

tom. 6. f. 53

a Rom. 5. 1. 15.

b Gen. 2. d. 24.

c Mat. 7. 9. a. 5

d Mat. 10. a. 7

e Eph. 5. c. 31

f Phil. 2.

CAPVT IX.

Gen. 4.

Gen. 4. b. 7.

ibidem g.

Mat. 9. b. 12.

Luc. 5.

Ioan. 8. d. 36

Psal. 40. a. 3

Rom. 10. a. 2

Rom. 6. b. 12

Rom. 9. g. 32

Ioan. 9. f. 37

CAP. X.

Gen. 4. b. 9.

Gen. 4.

CAP. XI.

Gen. 4. b. 11

Gal. 3. b. 10

2. Cor. 3.

4. 15.

Mat. 27. f. 51.

1. Cor. 15.

4. 1.

Rom. 4. d. 25

Gen. 4. b. 12

CAPVT XII.

Gen. 4. b. 13

fratris mei? Dicit Deus ad Cain, Quid fecisti? Vox
sancti fratris tui clamat ad me de terra. Sic arguit
in Scripturis sanctis vox diuina Iudæos. Habet enim
magnam vocem Christi sanguis in terra cum eo ac-
cepto ab omnibus gentibus responderetur, amen. Hæc
est clara vox sanguinis, quam sanguis ipse exprimit ex
ore fidelium eo dem sanguine redemptorum.
Dicit Deus ad Cain, Et nunc maledictus tu à
terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris
tui de manu tua, quoniam operaberis terram, & non
adiicies virtutem suam dare tibi: Gemens & tremens
eris in terra. Non dixit, Maledicta terra: sed, Male-
dictus tu à terra, quæ aperuit os suum accipere san-
guinem fratris tui de manu tua. Maledictus est enim
populus Iudaicus infidelis à terra: id est, ab ecclesia,
quæ aperuit os suum in confessione peccatorum acci-
pere sanguinem Christi, qui fusus est in remissionem
peccatorum, de manu persecutoris nolentis esse sub
gratia, sed sub lege, vt esset ab ecclesia maledictus, id
est, vt eum intelligeret & ostenderet ecclesia maledi-
ctum, dicente Apostolo, Quicumque enim ex operi-
bus legis sunt, sub maledictio sunt legis. Deinde cum
dixisset, Maledictus tu à terra, quæ aperuit os suum
accipere sanguinem fratris tui de manu tua. Non dixit,
Quoniam operaberis eam: sed ait, Quoniam o-
peraberis terram, & non adiicies virtutem suam dare
tibi. Vnde non est necesse eandem terram intelligere
operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinem
fratris de manu eius: sed ideò maledictus intelligitur
ab hac terra, quoniam operatur terram, quæ non-
dum adiiciet virtutem suam dare illi: id est, ideò po-
pulus Iudæorum maledictum agnoscit & ostendit
ecclesia, quoniam occiso Christo adhuc operatur
terrenam circuncisionem, terrenum sabbatum, ter-
renum azymum, terrenum pascha: quæ omnis terrena
operatio habet occultam virtutem intelligendæ gra-
tiæ Christi: quæ non datur Iudæis in impietate & in-
fidelitate peruerantibus, quia nouo Testamento re-
uelata est: & non transeuntibus ad Dominum, nõ eis
auferetur velamen, quod in lectione veteris testamẽti
manet: quia in solo Christo euacuatur, non ipsa le-
ctio veteris Testamenti, quæ habet absconditam vir-
tutem, sed velamen quo absconditur. Vnde Christus
in cruce passio, velum templi conscissum est, vt per
Christi passionem reuelentur secreta sacramentorum
fidelibus, ad bibendum eius sanguinem ore aperto in
confessione transeuntibus. Propterea populus ille sicut
Cain, adhuc operatur terram, adhuc exercet ope-
rationem legis carnaliter, quæ non ei dat virtutem
suam, quia in ea non intelligit gratiam Christi. Pro-
pterea & in ipsa terra, quam Christus portauit, id est
in eius carne, ipsi operati sunt salutem nostram cruci-
figendõ Christum, qui mortuus est propter delicta
nostra. Nec eis dedit eadem terra virtutem suã: quia
non iustificati sunt virtute resurrectionis eius, qui re-
surrexit propter iustificationem nostram: quia et si cru-
cifixus est ex infirmitate, sed viuuit ex virtute Dei, sicut
dicit Apostolus. Hæc ergo est virtus terræ illius, quam
non ostendit impiis & incredulis. Vnde nec resurgens
eis, à quibus erat crucifixus, apparuit tanquam Cain
operanti terram: vt granum illud seminaretur, non o-
stendens eadem terra fructum virtutis suæ: quoniam
operaberis, inquit, terram, & non adiicies virtutem
suam dare tibi, Gemens & tremens eris in terra.
Nunc ecce quis non videat, quis non agnoscat in
tota terra, quadunque dispersus est ille populus, quo-
modo gemat mœrore amissi regni, & tremat timore
sub innumerabilibus populis Christianis? Ideoq; re-
spõdit Cain & dixit, Maior est causa mea, si ciuis me-
hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & erõ ge-
mens & tremens super terram, & erit, omnis qui in-

A uenerit me, occidet me. Verè inde gemit & tremit, ne
regno etiam terreno perduto, ista visibili morte occi-
datur. Hanc dicit maiorem causam quàm illam, quod
ei terra non dat virtutem suam, ne spiritaliter moria-
tur. Carnaliter enim sapit & abscondit à facie Dei,
id est, iratum habere Deum, graue non putat, nisi ne in-
ueniatur & occidatur. Carnaliter sapit tanquam ope-
rans terram, cuius virtutem nõ accipit. Sapere autem
secundum carnem, mors est. Quam ille non intelli-
gens, amisso regno gemit, & corporalem mortem tre-
mit. Sed quid ei respondit Deus? Non sic inquit, sed
omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exoluet,
id est, non sic quomodo dicit, non corporali morte
interibit genus impium carnalium Iudæorum. Qui-
cumque enim eos ita perdiderit, septem vindictas exo-
luet: id est, auferet ab eis septem vindictas, quibus al-
ligati sunt propter reatum occisi Christi: vt hoc toto
tempore quod septenario dierum numero voluitur,
magis quia non interit gens Iudæa, satis appareat fi-
delibus Christianis, quã subiectione meruerint, qui su-
perbo regno Dñm interfecerunt. **E**t posuit Dñs
Deus in Cain signũ ne eũ occidat omnis quis inuenie-
rit. Hoc reuera multum mirabile est, quemadmodũ
omnes gẽtes quæ à Romanis subiugatae sunt, in ritu
Romanorũ sacrorum tráserint, eaq; sacrilegia obser-
uata & celebranda susceperint, gens autè Iudæa, siue
sub Paganis regibus, siue sub Christianis non amiserit
signum legis suæ, quo à cæteris gentibus populisque
distinguitur: & omnis imperator vel rex qui eos in re-
gno suo inuenit, cum ipso signo eos inuenit, nec occi-
dit: id est, non efficit vt non sint Iudæi, certo quo-
dam & proprio suæ obseruationis signo à cæterarum
gentium communionem discreti: nisi quicumq; eorum
ad Christum transferit, vt iam non inueniatur Cain,
nec exeat à facie Dei, nec habitet in terra Naid, quod
dicitur interpretari commotio. Contra quod malum,
Deus rogatur in psalmo, Ne dederis in motum pe-
des meos, & manus peccatorum non moueat me,
& qui tribulant me exultabunt, si motus fuero: &
Dominus à dextris est mihi, ne commoueat, & innu-
mera talia, quod patiuntur omnes qui exeunt à facie
Dei, id est à misericordia dilectionis eius. Vnde dicitur
in quodam psalmo, Ego dixi in abundantia mea,
non mouebo in æternum. Sed vide quid sequitur,
Domine in voluntate tua præstitisti decori meo vir-
tutem, auertisti autem faciem tuam à me, & factus
sum conturbatus. Vnde intelligitur omnem animam
participatione lucis Dei, non per seipsam esse pulchrã
& decoram & virtute pollentem. Quod & isti Mani-
chæi si considerarent & intelligerent, non in tantam
blasphemiam caderent, putando se esse naturam &
substantiam Dei. Sed ideò non possunt, quia nõ quie-
scent. Sabbatum enim cordis non intelligunt: nam si
quiescerent, sicut dictum est ad Cain, peccatũ suum
ad se conuerterent, id est sibi tribuerent, non genti
nescio cui tenebrarum, atque ita per gratiam Dei ei-
dem peccato dominarentur. Nunc verò & ipsi omnes
qui diuersis erroribus contumaces, resistendo verita-
ti exeunt à facie Dei, sicut Cain, sicut Iudæi perditii,
habitant in terra commotionis, id est in perturbatione
carnali, contra iucunditatem Dei, hoc est contra
Eden, quod interpretatur epulatio, vbi est planitudo
paradisus. Iam cætera pauca de multis breuiterq; per-
stringam, ne propositum operis huius & responsionis
meæ, nimia longitudine sermonis impediam.
Quem enim non moueat ad querendum & in-
telligendum Christum in illis libris, vt ea omittant,
quæ quamuis tanto suauius contemplantur, quã
ex abditioribus locis enucleantur, tamè exigunt pro-
lixitatem dissertationis, quia pluribus attestacionibus
indigent? Vt omittam ergo talia: Quem non moueat

Rom. 6. 6.

Gen. 4. c. 13

CAP. XII.

XII.

psal. 65.

b. 9.

psal. 35.

c. 12.

psal. 12.

psal. 15.

b. 8.

psal. 29. b. 7

CAPVT XIII.

XIII.

Gen. 5. c. 2. 4 ueat ad salubre fidē, quod Enoch septimus ab Adam, Deo placuit, & translatus est: & septima requies prædicatur, ad quam transfertur omnis qui tanquā sexto die sexta ætate seculi Christi aduētu formatur: Quod Gen. 7. d. 2. 3 Noë cū suis per aquam & lignum liberatur, sicut familia Christi per baptismū crucis passione signatur? Quod de lignis quadratis eadem arca fabricatur, sicut ecclesia de sanctis construitur, ad omne opus bonum semper paratis: Quadratum enim quacuq; uerteris firmiter stat. Quod sexies longa ad latitudinem suā, & decies ad altitudinem suam, humani corporis instar, ostendit quia in corpore humano Christus apparuit. Quod cubitis quinquaginta latitudo eius expanditur, sicut dicit Apostolus, Cor nostrum dilatatum est. Vnde nisi charitate spiritali: propter quod ipse itē dicit, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctū qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionē suam, Christus sanctum Spiritum misit, quo corda credentium dilatauit. Quod trecētis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleatur, sicut sex ætatibus omne huius seculi tempus extenditur, in quibus omnibus Christus nunqua destitit prædicari, in quinta per prophetiam prænunciatus: in sexta per euāgelium diffamatus. Quod eius altitudo triginta cubitis surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis lōgitudō, quia Christus est altitudo nostra, qui triginta annorum ætatem gerens, doctrinam euāgelicam consecrauit, contestans legem nō se uenisse soluere, sed implere. Legis autem cor in decem præceptis agnoscitur. Vnde decies tricenis arca lōgitudō perficitur: unde & ipse Noë ab Adam decimus computatur. Quod bitumine glutinantur arca ligna intrinsecus & extrinsecus, ut in cōpage unitatis significetur tolerantia charitatis, ne scandalis ecclesiā tentantibus, siue ab eis qui intus, siue ab eis qui foris sunt, cedat fraternā iunctura, & soluat vinculum pacis. Est enim bitumen feruentissimum & uolentissimum gluten, significans dilectionis ardorem, ut magna fortitudinis ad tenendum societatem spiritalē omnia tolerantem. Quid cuncta animalū genera in arca clauduntur, sicut omnes gentes, quas etiā Petro demonstratus discus ille significat, ecclesia continet. Quod & munda & immunda ibi sunt animalia, sicut in ecclesiæ sacramentis, & boni & mali versantur. Quod septena sunt munda & bina immunda, nō quia pauciores sunt mali quā boni, sed quia boni seruant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum autē Spiritum diuina Scriptura in septiformi operatione commendat: sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis, & timoris Dei. Vnde & ille numerus quinquaginta dierum ad aduentum Sancti Spiritus pertinens, in septies septenis, qui sūt quadraginta nouem, vno addito consummatur, propter quod dictum est, Studentes seruare unitatē spiritus in vinculo pacis. Mali autem in binario numero ad schismata faciles, & quodammodo diuisibiles ostenduntur. Quod ipse Noë cum suis octauus enumeratur, quia in Christo spes resurrectionis nostræ apparuit, qui octauo die, id est, post sabbati septimum primo à mortuis resurrexit. Qui dies à passione tertius, in numero autē dierum qui per omne tempus uoluuntur, & octauus & primus est. Quid arca collecta ad vnum cubitum desuper cōsummatur, sicut ecclesia corpus Christi in unitatem collecta sublimatur, & perficitur. Vnde dicit in euāgelio, Qui mecum non colligit, spargit. Quod aditus ei fit à latere, nemo quippe intrat in ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum: hoc autem de Christi latere aperto manauit. Quod inferiora arca bicamerata, & tricamerata construuntur, sicut ex omnibus gentibus, vel bipartitam multitudinem congregat ecclesia propter circūcisio-

nem & præputiū: vel tripartitā propter tres filios Noë, quorū progenie repletus est orbis. Et ideo arca inferiora ista dicta sunt, quia in hac terrena uita est diuersitas gentiū, in summo autem omnes in vno consummatur. Et nō est ista uarietas, quia omnia & in omnibus Christus est, tanquam nos in vno cubito desuper cælesti unitate cōsummans. Quid post septem dies ex quo ingressus est Noë in arca, factum est diluuium, quia spe futura quietis, quæ septimo die significata est, baptizatur. Quod præter arcam omnis caro quā terra sustēbat diluuiō cōsummata est: quia præter ecclesiæ societate, aqua baptismi quamuis eadē sit, non solum non ualet ad salutē, sed ualet potius ad perniciem. Quod quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit: quia omnis reatus peccatorum qui in decem præceptis legis, admittitur per uniuersum orbem terrarū, qui quatuor partibus cōtinetur. Decē quippe quater ducta, quadraginta sunt, siue ille reatus quod ad dies pertinet, ex rerum prosperitate: siue quod ad noctes, ex rerū aduersitate contrahitur sit, sacramento baptismi cælestis abluitur. Quid Noë quingentorum erat annorum cū ei locutus est Dominus ut arcam sibi faceret, & sexcentos agebat annos, cū in eam esset ingressus, unde intelligitur per centum annos arca fabricata, quid aliud hic uidentur centū anni significare, nisi ætates singulas seculi? Vnde ista sexta ætas, quæ completis quingentis usque ad sexcentos significatur, in manifestatione euāgelicā ecclesiā cōstruit: & ideo qui sibi ad uitam consulit, sit uelut quadratum lignum, paratus ad omne opus bonum, & intrat in fabricam sanctam: quia & secundus mensis anni sexcentesimo, quo intrat Noë in arcam, eandem senariam ætatem significat. Duo enim menses sexagenario numero concluduntur, à senario autem numero & sexaginta cognominantur, & sexcenti & sex milia & sexaginta milia & sexcenta milia & sexcenties, & quicquid deinceps in maioribus summis per eūdem articulum numerus in infinita incrementa confurgit. Et quod uicesimus & septimus dies mensis commemoratur, ad eiusdem quadraturæ significationem pertinet, quæ iam in quadratis lignis exposita est. Sed hic euidentius, quia nos ad omne opus bonū paratos: id est, quodammodo conquadratos trinitas perficit, in memoria qua Deum recolimus: in intelligentia qua cognoscimus: in uoluntate qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter, sunt uiginti septem, qui est numeri ternarij quadratus. Quod septimo mense arca sedit, hoc est requieuit, ad illam septimam requiem significatione recurrit. Et quia perfecti requiescunt, ibi quoq; illius quadraturæ numerus iteratur: nam uicesimalseptima die secundi mensis commēdatur est hoc sacramentum, & rursus uicesima & septima die septimi mensis, eadem commendatio confirmata est, cū arca requieuit: quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro quia ipsa septima requies cum octaua resurrectione coniungitur: neque enim reddito corpore finitur requies, quæ post hanc uitam excipit sanctos, sed potius totum hominem non adhuc spe, sed iam ipsa re, omni ex parte, & spiritus & corporis perfecta immortalitatis salute renouatum, in æternæ uitæ munus assumit. Quia ergo septima requies cū octaua resurrectione coniungitur, & hoc in sacramento regenerationis nostræ, id est, in baptismo, altum profundumque mysterium est. Quindecim cubitis supercreuit aqua excedens altitudinem montium: id est, hoc sacramentum transcendit omnē sapientiā superborū. Septem quippe & octo coniuncti, quindecim sunt. Et quia septuaginta à septem, & octoginta ab octo denominantur, coniuncto utroque numero, centū quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandē commendat nobis atq; cōfirmans altitudinē baptismi, in cōsecrando nouo

nouo homine ad tenendam quietis & resurrectionis fidem. Quod post dies quadraginta emissus coruus non est reuersus, aut aquis utiq; interceptus, aut aliquo supernatante caduere illectus: significat homines in immūditia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad ea quæ foris sunt in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos præter arcam, id est præter ecclesiā baptismus occidit, seduci & teneri. Quod columba emissa non inuenta requie reuersa est, ostendit per nouū Testamentum requiē sanctis in hoc mundo nō esse promissam: post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus uitæ quæ in hoc mundo agitur, significat. Deniq; post septem dies dimissa, propter illā septenariam operationē spiritalē, oliuæ fructuosum surculū retulit: quo significaret nonnullos etiā extra ecclesiam baptizatos, si eis pinguedo nō defuerit charitatis, posteriore tempore quasi uespere, in ore colūbæ tanquam in osculo pacis, ad unitatis societate posse perducī. Quod post alios septem dies dimissa, reuersa non est, significat finem seculi, quando erit sanctorū requies: non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore cōsociatur ecclesia, quamdiu bibitur quod de Christi latere manauit: sed iam in ipsa perfectione salutaris æternæ, cū tradetur regnum Deo & Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis ueritatis, nullis mysterijs corporalibus egeamus. Nimis longum est, ut uel tam breuiter quā hæc cucurri, cuncta contingat, cur sexcentesimo & uno anno uitæ Noë: id est peractis sexcentis annis aperitur arca testamētum, & tanquam reuelatur quod erat absconditum sacramētum. Cur uicesimalseptima die secundi mensis dicitur sicca esse terram, tanquā finita esset iam baptizandi necessitas in numero dicrū quinquagesimo & septimo. Ipse enim dies secundi mensis uicesimuseptimus, qui numerus ex illa coniunctione spiritus & corporis, septies octonos habet, uno addito propter unitatis uinculū. Cur de arca cōiuncti exeāt, qui distincti intrauerant: sic enim dictū erat, quod intrauerit in arca Noë, & filij eius, & uxor eius, & uxores filiorū eius. Scorsum uiri, scorsum femina cōmemorata sunt. In hoc enim tempore huius sacramenti, caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem. Exeunt autem Noë, & uxor eius, & filij eius, & uxores filiorū eius, nunc coniuncti commemorati masculi & femina: quia in fine seculi atque in resurrectione iustorū, omnimoda & perfecta pace spiritui corpus adhaerebit, nulla mortalitatis indigentia uel concupiscentia resistent. Cur animalia quamuis & munda & immunda in arca fuerint, tamen post egressum de arca non offeruntur Deo in sacrificio nisi munda. Quid deinde sibi uelit Deo loquente ad Noë, & tanquam rursus ab exordio, quia multis modis eadem significari oportebat, figuram ecclesiæ commendante, quod progenies eius benedicitur ad implendam terram, quod dantur eis in escam cuncta animalia: sicut in illo disco Petro dicitur, Macta & manduca. Quod eiecto sanguine iubentur manducare, ne uita pristina quasi suffocata in conscientia teneatur, sed habeat tanquā effusionem per confessionem. Quod testamentum posuit Deus inter se & homines, atque omnem animam uiuam, ne perdat eam diluuiō, arcum qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole respiciet: illi enim non pereunt diluuiō separati ab ecclesia, qui in prophetis, & in omnibus diuinis Scripturis tanquam in Dei nubibus agnoscent Christi gloriam, non querunt suam. Verum ne adoratores huius solis amplius tumescant, sicut ita significari Christum aliquando per solem, sicut per leonem, per agnum, per lapidem, cuiusdam similitudinis causa, non proprietatis substantia. Iam uero illud, quod de uinea quam plantauit inebriatus Noë, nudatus est in domo sua, cui non

appareat Christus passus in gente sua: Tunc enim nudata est mortalitas carnis eius, Iudæis scandalum, gentibus autem stultitia: ipsis autem uocatis Iudæis & gentibus tanquā Sem & Iapheth, Dei uirtus & Dei sapientia, quia quod stultum est Dei, sapientius est quā homines, & quod infirmum est Dei, fortius est quā homines. Proinde in duobus filiis, maximo & minimo, duo populi figurati, unam uestem à tergo portantes, sacramentum scilicet iam præterita atque transacta Dominicæ passionis, nuditatem patris uelant, neque intuentur, quia in Christi necem non consentiunt, & tamen honorant uelamento, tanquam scientes unde sint nati. Medius autem filius, id est, populus Iudæorum, ideo medius, quia nec primatum apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credidit, uidit nuditatem patris, quia consentit in necem Christi, & nunciavit foras fratribus. Per eum quippe manifestatum est, & quodammodo publicatū, quod erat in prophetia secretum, ideoq; fit seruus fratrum suorū. Quid est enim aliud hodie gēs ipsa, nisi quædam scriuaria Christianorum, baiulans legem & prophetas ad testimonium assertionis ecclesiæ, ut nos honoremus per Sacramentum, quod nunciat illa per literam? Quem autem non excitet, quē non uel informet, uel confirmet in fide, quod ita benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honorauerūt, quamuis auersi, uelut quibus factū sceleratæ uinæ displicuerit? Benedictus, inquit, Dominus Deus Sem. Quamquam enim fit Deus omnium gentium, quodammodo tamen proprio uocabulo & in ipsis iam gentibus dicitur Deus Israël. Et unde hoc factum est, nisi ex benedictione Iapheth? In populo enim gentium totum orbem terrarū occupauit ecclesia. Hoc prorsus hoc prænunciabatur, cū diceretur, Latificet Deus Iapheth, & habitet in domibus Sem. Videte Manichæi uidete, ecce in conspectu uestro est orbis terrarum: hoc stupetis, hoc doletis in populis nostris, quia latificat Deus Iapheth: uidete si non habitet in domibus Sem, id est, in ecclesiis, quas filij prophetarum apostoli construxerunt. Audite quid dicat Paulus iam fidelibus gentibus: Qui eratis, inquit, illo in tempore sine Christo, alienati à societate Israël, & peregrini testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Per hæc uerba ostenditur quod nondū habitabat Iapheth in domibus Sem. Sed paulo post quemadmodū concludat aduertite. Igitur iam, inquit, non estis peregrini & inquilini, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei, superedificati super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Iesu. Ecce quomodo dilatatur Iapheth & habitat in domibus Sem: & tamen epistolam apostolorum, in quibus hæc omnia constantur, tenetis, legitis, prædicatis. Vbi & uosipfos deputauerim, nisi in illa maledicta medietate, cui non est lapis angularis Christus? quia nec in illo pariete uos agnoscimus, qui ex circūcisione credidit in Christum, unde erant & apostoli: nec in isto qui est ex præputio, unde sunt omnes ex cæteris gentibus in eandem unitatem fidei, tanquam in pacis angulo concurrentes: sed & omnes, qui quoslibet nostri canonis libros accipiunt & legunt, ubi Christus mortaliter natus & passus ostenditur: nec tamen eandem mortalitatem in passionē nudatam, cōsociatō unitatis sacramēto honorificē uelant, sed sine scientia pietatis & charitatis nesciant illud, unde omnes nati sumus: quamuis inter se dissentiant, & Iudæi ab hæreticis, & ipsi hæretici alij ab alijs: una tamen conditione seruitutis, uel ad aliquam probationem uiles sunt ecclesiæ. Nam & de hæreticis dictum est, Oportet hæreses esse, ut probati manifesti fiant inter uos. Ite nunc, & obiectate calumnias ueteribus literis sacris,

CAPVT XV.

CAPVT XVI.

CAPVT XVII.

Col. 3. b. 11.

CAPVT XVII.

Gen. 7. a. 4.

CAPVT XVII.

Gen. 6. d. 3.

CAPVT XXI.

Gen. 8. c. 14.

CAPVT XXII.

Gen. 9. a.

Gen. 9. a. 1.

Gen. 9. b.

Gen. 7. d. 1.

CAPVT XXIII.

Gen. 9. d. 2.

1. Cor. 1. d. 23.

Gen. 9. d. 22.

CAPVT XXIII.

Gen. 9. d. 16.

Eph. 2. c. 11.

1. Cor. 11. d. 19.

1. R. 11. d. 6.

Mat. 13. d. 32.

Hier. 29. b. 10. 1. E. d. 1. a. 1

Zach. 3. *

Psal. 29. d. 12.

CAPVT XXXVII.

1. Cor. 10. c. 10.

Gal. 4. d. 24

CAPVT XXXVIII.

Gen. 1. c. 18. 1. d. 21. Gen. 6. c. 14

Gen. 6. c. 16

Gen. 22. a. 2

congregationum, nouellatæ vineæ populi fidelium, & A plantati horti: vbi etiam inter omnia olera granum illud sinapis regnat, sub cuius vmbra culis lógè lateque porrectis, etiam alipetax superbia gentium tanquam in cæli volatilibus confugièdo requiescit. Nam quòd etiam post septuaginta annos, secundum eiuðé Hieremix prophetiam, reditur ex captiuitate, & templi renouatur: quis fidelis Christi nõ intelligat, post euoluta tempora, quæ septenarij dierum numeri repetitione transcurrunt, etiam nobis, id est ecclesie Dei, ad illam cælestem Hierusalem ex huius seculi peregrinatione redeundum? Per quem nisi per Iesum Christum verè sacerdotem magnum, cuius figuram gerebat ille Iesus sacerdos magnus illius temporis, quo templum edificatum est post captiuitatem: quem propheta Zacharias vidit in fordido habitu, deuictoque diabolo, qui ad eius accusationem stabat, ablatam illi fordidam vestem, & datum indumentum honoris & gloriæ: sicut corpus Iesu Christi quod est ecclesia, aduersario in fine temporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumitur. Quod etiam in Psalmo dedicationis domus apertissime canitur, Conuersisti luctum meum in gaudium mihi, concidisti faccum meum, & accinxisti me læticia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungat. **Q**uis potest ex occasione alterius operis, omnia quæ in illis veteribus legis & prophetarum libris figuratè Christum annunciant, quantalibet breuitate perstringere: nisi fortè quis putat ingenio fieri, vt ea quæ rerum ordine per sua tempora cucurrerunt, ad Christi significationes interpretando vertantur: Hoc fortè Iudæi possunt dicere, siue Pagani; eis autem qui se Christianos putari volunt, premit ceruicem apostolica autoritas, dicens, Omnia hæc in figura contingebant illis, & hæc omnia figuræ nostri fuerunt. Nam si Ismaël & Isaac homines nati, duo testamenta significat, quid credendum est de tot factis, quæ nullo naturali vsu, nulla negocij necessitate facta sunt: Nihilne significant? Si quis nostrum, qui Hebraeos literas ignoramus, id est ipsos vocum characteres, videret eas in pariete conscriptas, honorato aliquo loco: quis esset tam excors, vt eo modo pictum parietem putaret, ac nõ potius intelligeret scriptum: vt si legere non valeret, non tamè illos apices aliquid significare dubitaret? Ita prius illa omnia, quæ sunt in veteri instrumento scripturarum sanctarum, quisquis non peruerso animo legerit; sic oportet moueatur, vt aliquid ea significare non ambigat.

VERBI enim gratia, nunquid si oportebat adiutorium viro sceminam fieri, etiam hoc necessitas vlla cogebar, vel vlla suadebat vtilitas, vt de dormientis lætete fieret? Si causa euadendi diluuij opus erat fabricari arcam, quid opus erat mensuras eius, aut ipsas potissimum fieri, aut etiam scriptis ad religionem posteritati propagandis commemorari? Si propter genus reparandum animalia includi oportebat, quid opus erat illo potissimum numero septena de mundis, bina de immundis? Aditum ad arcam fieri necessitas vtiq; cogebar. In latere autem fieri, vel etiam memoria commendari per literas, quid cogebar? Immolare filium iubetur Abraham: iussus ob hoc fuerit, vt eius obedientia tali etiam examine probata, posteris innotesceret: conuenientius ligna portauerit filius, ne pater senexq; portaret. Non sit postea filium ferrire permissus, ne orbitate grauissima se feriret: nunquid etiam si nullo effuso sanguine rediretur, minus esset probatus Abraham? Aut si iam opus erat perfici sacrificium, etiam ne vt ille aries in vepre adherens cornibus appareret, ad vllum augmentum victimæ pertinerebat? Sic omnia cum considerantur, & quasi superflua necessariis contexta inueniuntur, admonet

humanum animum, id est animum rationalem, prius aliquid significare, deinde quid significant querere. **I**TA QVÆ etiam ipsi Iudæi, qui Christum (cuius passionem nos agnouimus, illi derident) nolunt talibus rerum, non tantum dictarum, sed etiam gestarum figuris prænunciatum videre, coguntur à nobis discere quid illa significant, quæ nisi aliquid significare concedunt: tam diuinæ autoritatis libros ab ineptiarum fabularum ignominia non defendunt. Vidit hoc Philo quidam, vir liberaliter eruditissimus, vnus eorum, cuius eloquium Græci Platoni æquare nõ dubitant: & conatus est aliqua interpretari, nõ ad Christum intelligendum, in quem non crederat, sed vt inde magis appareret quantum interfit, vtum ad Christum referas omnia, propter quem verè sic dicta sunt, an præter illum qualibet coniecturas quolibet mentis acumine persequaris: quantumque valeat quod Apostolus ait, Cum transieris ad Dominum, auferetur velamen. Vt enim quiddam eiusdem Philonis commemorem, arcam diluuij secundum rationem humani corporis fabricatam volens intelligi, tanquã membratim omnia pertractabat. Cui subtilissimè numerorum etiam regulas consulenti, congruenter occurrebant omnia, quæ ad intelligendum Christum nihil impedirent: quoniam in corpore humano etiam ille humani generis saluator apparuit: nec tamen cogent, quia corpus humanum est vtiq; & hominum cæterorum. At vbi ventum est ad ostium, quod in arcæ latere factum est, omnis humani ingenij coniectura defecit. Vt tamen aliquid diceret, inferiores corporis partes, per quas vniua & simus egeruntur, illo ostio significari ausus est credere, ausus & dicere, ausus & scribere. Non mirum, si ostio non inuento sic errauit. Quod si ad Christum transisset, ablato velamine, sacramenta ecclesie manantia ex latere hominis illius inuenisset: nam quia prædictum est, Erunt duo in carne vna, propterea in arca quædam ibi ad Christum, quædam verò ad ecclesiam referuntur, quod totum Christus est. Sic & in cæteris interpretationibus figurarum per vniuersum textum diuinæ Scripture licet considerare, & comparare sensus eorũ, qui Christum ibi intelligunt: & eorum qui præter Christum ad alia quælibet ea detorqueere conantur. **N**EC Pagani nobis in hoc obstreperunt: neque enim audent contradicere, ne illa non solum dicta, sed etiam facta figuratè accepta interpretemur ad Christum intelligendum: præsertim quia ea quæ prænunciata intelligimus, etiam demonstramus impleta: cū fabulas suas vt aliquo modo commendent, ad nescio quas physiologias vel theologias, id est, rationes naturales, vel diuinas, interpretando referre conentur: ex parte planè satis indicantes qualia sint, ex parte autem dissimulantes, dum ea rident in theatris quæ venerantur in templis: in turpitudine nimium liberi, in superstitione nimium serui. **N**OBI S autem quisquis dixerit, nõ ided illa vel gesta vel scripta, vt Christus in eis intelligatur: excepta ipsa tanta consonantia rerum præfiguratarum, & nunc impletarum, aliis præfagijs prophetis apertis manifestisque ferietur: sicut est illud, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Hoc dictum est ad Abraham, hoc ad Isaac, hoc ad Iacob. Vnde nõ immeritò dicit, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob: completurus vtiq; in benedictione omnium gètium, quod ex eorum semine promisit. Nec immeritò ipse Abraham, cum eius seruus ei iuraret, sub femore suo iussit eum ponere manum, sciens inde venturam carnem Christi, in quo benedicti omnes gentes non nunc prænunciamus, sed quod tunc prænunciatum est, nunc videmus. **V**ELLEM scire, imò melius nescierim qua cæcitate animi legerit Faustus, vbi vocauit Iacob filios suos, & dixit, Con-

CAP. XXXIX.

Phil. 2. Cor. 3. d. 16.

Gen. 6. c. 18

2. Cor. 3. d. 16. 1. d. 19. f. 34 Gen. 2. d. 24 1. Cor. 6. d. 16.

CAP. XL.

CAP. XLII.

CAP. XLIII.

Gen. 49. d. 1. 2.

Rom. 1. d. 3.

Gen. 49. b. 3

Gen. 49. b. 9

Proverb. 30.

1. d. 19. f. 30

1. Tim. 6. c. 16.

1. d. 1. c. 12

Mat. 2. b. 7.

Mat. 3. d. 1.

Mat. 21. a. 2

Eph. 5. f. 27

Eph. 1. c. 13

Matthai 26 c. 28.

Nom. 1. d. 24.

1. Cor. 5. c. 13.

1. Cor. 2. a. 2.

1. Cor. 5. d. 12

b Gen. 49. b. 12.

xit, Congregamini vt annuncie vobis quæ occursum A sunt vobis in nouissimis diebus: cogregamini & audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum. Hic certe nemo dubitat prophetantis personam esse dilucidatam. Audiamus ergo quid dicat filio suo Iudæ, de cuius tribu Christus venit ex semine David secundum carnem, sicut apostolica doctrina testatur. Iudæ, inquit, te laudabunt fratres tui, manus tuæ super dorsa inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iudæ de germinatione filius meus ascendisti recumbens, dormisti vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eum? Non deerit princeps ex Iudæ, & dux de femoribus eius, donec veniant quæ reposita sunt ei: & ipse expectatio gentium, alligans ad vineam pullum suum, & cilicio pullum asinæ: lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vix amictum suum: fulgentes oculi eius à vino, & dentes candidiores lacte. Falsæ sint ista, obscura sint ista, si non in Christo euidentissima luce claruerunt: si non eum laudant fratres eius apostoli, & omnes cohæredes eius, nõ suam gloriam querentes, sed ipsius: si non sunt manus eius super dorsa inimicorum eius: si non deprimuntur atque curuatur ad terram crescentibus populis Christianis, quicunq; illi adhuc aduersantur: si non eum adorauerunt filij Iacob in reliquijs, quæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt: si non ipse catulus est leonis quoniam nascendo paruulus factus est, propter hoc additũ, de germinatione filius meus. Causa quippe reddita est quare catulus, in cuius laude alibi scriptum est, Catulus leonis fortior iumentis: hoc est, etia paruulus fortior maioribus: si non ascendit in cruce recumbens, cum inclinato capite reddidit spiritũ: si non dormiuit vt leo, quia & in ipsa morte non est victus, sed vicit: & vt catulus leonis, inde enim mortuus est vnde & natus: si non ille cum suscitauit à mortuis, quem nemo hominum vidit, nec videre potest. Eo enim quod dictũ est, Quis suscitabit eum? satis expressa est tanquam ignoti significatio. Si defuit princeps ex Iudæ, & dux de femoribus eius, donec veniret opportuno tempore, quæ promissa tanquam reposita fuerant. Sunt enim literæ certissimæ historiæ ipsorum quoque Iudæorum, quibus ostenditur primum alienigenam Herodem regem fuisse in gente Iudæorum, quo tempore natus Christus est. Ita non defuit rex de semine Iudæ, donec venirent quæ reposita erant illi. Sed quia non solis Iudæis fidelibus profuit quod promissum est, vide quid sequatur, Et ipse expectatio gentium. Ipse alligauit ad vineam pullum suum, id est, populum suum, in cilicio prædicans & clamans, Agite penitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum. Populum autem gentium illi subditum cognoscimus pullo asinæ comparatum, in quo etiam sedit dicens eum in Hierusalem, id est, in visionem pacis, docens mansuetos vias suas. Si non lauit in vino stolam suam, ipsa est enim gloriosa ecclesia. Cui dicitur etiam per Esaiam, Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, tanquam niuè dealbabo. Vnde nisi de dimissis peccatis? In quo ergo vino nisi illo de quo dicitur, quod pro multis effundetur in remissionem peccatorum? Ipse est enim botrus ille qui pendit in ligno. Propterea & hic vide quid adiungat, Et in sanguine vix amictum suum. Iam verò fulgere oculos eius à vino, illa in corpore eius mēbra cognoscunt, quibus donatum est sancta quadam ebrietate alienatæ mentis ab infirmitatibus temporalibus, æternam lucem sapientiæ contueri. Vnde quiddã paulo antè commemorauimus, dicente Paulo, Siue enim mentem excessimus, Deo. Hi sunt fulgentes oculi à vino. Sed tamen quia sequitur, Siue temperantes sumus, vobis: nec paruuli relinquuntur adhuc lacte nutriendi, quia & hic sequitur, Et dentes eius candidio

res lacte. **Q**UOD ad hæc respondetis infami: Nempè ista manifesta sunt, nempè omnes, non dico calumnias contradictionis, sed etiam nebulas dubitationis expellunt. Talia querite primo in illis libris, talibus primo credite, quæ nunc à me nec omnia commemorari possunt, quia nimium est: nec multa, quia longum est: nec pauca vellem, ne sola existimetur ab eis qui illa non legunt. Et ne fidelis ac diligens lector me reprehendat, cū plura euidentiora repererit, quòd ista potissimum posuerim quæ mihi occurrere in præsentia potuerunt: inuenietis enim multa quæ omnino nec tali saltem indigeant admonitione, quali modo vsus sum in verbis Iacob. Quis enim iam querat expostorem dum legit, Velut ouis ad victimam ductus est: & omnia quæ illic multipliciter & euidenter dicuntur, Quia liuore eius sanati sumus: & peccata nostra ipse portauit? Quis non quasi euangelium cantari arbitretur, Foderunt manus meas & pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem? Quis nisi nimium cæcus iam impleri non cernat, Commemorantur & conuertentur ad Dominum vniuersæ fines terræ, & adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium? Quid illud in euangelio, Tristis est anima mea vsque ad mortem: &, Nunc anima mea turbata est: Nõne prius in psalmo sonuit; Dormiui conturbatus: Et vnde factum est vt dormiret? Nisi quorũ vobis acclamatum est, Crucifige, crucifige: Nõne & in Psalmo securus prænunciat, Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus? Quid autem fecerunt, quid nocuerunt resurrectoro, & super cælos ascensuro, & totum orbem terrarũ gloria sui nominis possessuro? Vide vtrum hoc Psalmus tacuerit sequitur enim, Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua. Quis vnquã de Christo dictum dubitauit, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ? Quis alium intelligere permissus est, vbi Hieremias dicit, nimirum de sapientia; & Tradidit illam Iacob puero suo, & Israel electo suo: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est? **Q**UIS non eundem Saluatorem agnoscat apud Danielelem, cum antiquo dierum offertur Filius hominis, & accipit regnum sine fine, vt seruiat ei omnes gentes? Iam verò si locum illum quem commemorauit Dominus ex eiusdem Danielis prophetia, Cū videritis abominationem vastationis quæ dicta est à Daniele, stantem in loco sancto, qui legit intelligat: & si supputatis etiam temporibus hebdomadam, ille numerus pertractetur, non solum Christus, sed etiam tempus reperitur, quo eum oportuit venire passurũ. Quamquam & sine computatione temporum, manifestis ritum effectibus Iudæos vrgere soleamus, cum quibus nobis, nõ vtrum in Christo sit salus nostra, sed vtrum iam venerit passusque fuerit disceptatio est. Conuincuntur autem rebus ipsis apertissimis, non solum de fide omnium gentium quas ei seruituras eadem cui cedere coguntur Scriptura prædixit, quæ ita clarescit toto orbe terrarum, vt omnium tergiuersantium oculos feriat: verum etiam de his quæ in ipsa Iudæorum gente iam facta sunt, quòd sacrarium euersum est, quòd cessauit hostia, & sacerdos, & vnctio pristina, quæ omnia Daniel tunc prænunciavit futura, quando vngi sanctum sanctorum liquide prophetauit. Cū igitur illa omnia iam facta sint, exigitur ab eis etiam vnctus sanctorum, & quid respondeant non inueniunt. Quomodo autem nobiscum non de Christo, sed tantum de aduentu eius disceptarent, nisi bene nossent eum in suis libris prophetarũ

CAPVT XLIII.

Esa. 53. b. 7

Psal. 21. c. 8. Mat. 27. d. 31. 1. d. 19. d. 23

Psal. 21. d. 28.

Matth. 26. d. 38.

1. d. 12. c. 27

Psal. 56. b. 3

Lucæ 23. c. 22.

Psal. 56. b. 5

Psal. 2. b. 7.

Barnab. 3. d. 37.

CAPVT XLIII.

Dan. 7. c. 9.

Dan. 9. g. 27

Matth. 24. b. 15.

Cur à Ioanne quaerunt, utrū ipse sit Christus? Cur ipsi Domino dicunt, Quamdiu animam nostram tollis, tu es Christus, dic nobis patet? Cur Petrus & Andreas & Philippus dicunt Nathanaëli, Inuenimus Messiam: quod interpretatur Christus: nisi quia hoc nomen in illa gēte per illas literas & sciebatur, & expectabatur? Nam nulla alia gens reges & sacerdotes suos Christos habuit & vocauit, quorum significatiuam vnctionem cessare fas non fuit, nisi eū ille venisset qui in eis prænunciabatur. Sic enim Iudæi nouerant illos Christos suos, vt tamen vniū sperarent, per quem demum liberarentur: sed excæcati occulta iustitia Dei, dum solam eius virtutem cogitant, infirmitatem, in qua pro nobis mortuus est, non intellexerunt. Hinc illa verba in libro Sapientie de illis prædicta cognoscimus. Mor-
te turpissima condemnemus illū: erit enim respectus ex sermonibus illius, si verè filius Dei est, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorū. Hæc cogitauerunt & errauerunt: excæcavit enim illos malicia eorum. Quod etiam de istis verissime dici potest, qui in tanta multitudinis testimoniorum, in tanta dispositione prænunciatarum rerum, in tanta manifestatione completarum, adhuc dicunt Scripturis illis Christum non esse prophetatum. Quod si iterum atque iterum dicat, nos iterum atque iterum possumus documenta proferre, adiuuante illo qui tantam copiam præbuit aduersus calumnias erroris humani, vt ea quæ iam commemorauimus, non repetamus.

Iam porro aliam Faustī tergiversationem quam credo cum & ipse præclarissima prophetie luce repercuteretur, callidissimam se inuenisse arbitratus est, etiam resellere piget, ne propterea putetur aliquid dixisse, quia ei responderi dignum habitum est. Quis enim demētissimus diceret, enarrari esse fidei, de Christo sine teste non credere? Vellem mihi isti responderent, cuiam de Christo ipsi credidissent, an illam vocem de celo audierunt. Hic est filius meus. Ei quippe voci potius Faustus nos iubet credere, qui de Christo non vult testibus hominibus credi, quasi ad nos etiam eiuūdem vocis notitia sine homine teste perueniret, cum & manifestum sit sic eam peruenisse, vt Apostolus dicat, Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Aut quomodo prædicabunt, si non mittantur? Sicut scriptum est, Quam speciosi eorum pedes qui annūciant pacem, qui annūciant bona. Videtis certè quæ admodum prædicationem doctrinæ apostolicæ, propheticum testimonium comitetur. Vt enim non contententur, neque fabulosa duceretur quæ apostoli annūciabant, demonstrabantur hæc à prophetis antè fuisse prædicta: quia etsi attestabantur miracula, non defuissent, sicut etiam nunc adhuc quidam mustaræ, qui magicæ potentie cuncta illa tribuerent, nisi talis eorum cogitatio, contestatione prophetica vinceretur. Magicis enim artibus longè antequam nascerentur, prophetas sibi constituere à quibus prænunciaretur, nemo utique diceret. Sed videlicet vetat nos Faustus de vero Christo Hebræis prophetis testibus credere, qui de falso Christo Persarū erroribus credidit.

Verū disciplina catholica propterea simplici fide prius nutrire oportere docet mentem Christianā, vt eam capacem faciat ad intelligenda superna & æterna. Sic etenim & propheta dicit, Nisi credideritis, non intelligetis. At ea ipsa est simplex fides, qua credimus [antequam cognoscamus supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamur in omnem plenitudinem Dei] non sine causa dispensatione hu-

manitatis eius qua humanitus natus & passus est, à prophetis per prophetica gentem, per prophetici populum, per propheticum regnum tanto antè prædictam: nisi quia in illa stultitia quæ sapientior est hominibus, & in illa infirmitate, quæ fortior est hominibus magnum aliquid laetæ ad iustificationem & glorificationem nostram. Et ibi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, qui nulli aperiuntur, si sibi per maternam carnem traiectum cibum, id est per apostolica & prophetica vbera lactis alimenta cōtempserit: & tanquam infantilem victum quasi prægrandi ætate fastidians, prius in venena hæreticorum, quam in sapientiæ cibum, cui se idoneum temerè arbitratur, irruerit. Non ergo quod dicimus necessariam simplicem fidem, cōtrarium est ei quod dicimus, vt prophetis credatur: magis enim ad hoc pertinet, vt prophetis credatur, priusquam purgata & roborata mēte possit intelligi, qui per prophetas sic loquebatur.

At enim ille Christum prophetauerunt, non dignè, neque congruenter sua prophetatione vixerunt. Vnde hoc scitis? An quid sit vel bene vel malè viuere, iudicare vos potestis, quorum iustitia est, potius succurrendum esse meliorem non sentienti, vt eum vos mādūcatis, quam mendico esurienti, vt manducandum aliquid detis? Catholicis autem paruulis, antequā sciant quæ sit animæ humanæ perfecta iustitia, & quantum interfit inter ipsam, cui vispiratur, & istam qua hic viuunt, sufficit de illis viris hoc existimare, quod commendat apostolicæ doctrinæ sanitas, quia iustus ex fide viuunt. Credidit autem Abraham Deo, & deputatū est illi ad iustitiam. Præuidens enim Scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænunciavit Abraham, dicens, Quia in semine tuo benedicentur omnes gētes. Apostoli verba sunt. Ad cuius tam clarā, tam quæ omnibus notissimam vocem, si à vestris fallacissimis somniis euigilaretis, sequeremini vestigia patris nostri Abraham, & in eius semine benediceremini cum omnibus gentibus. Ipse enim accepit, sicut dicit Apostolus, signum circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium, vt deputetur & illis ad iustitiam, vt sit pater circumcisionis, non his solum qui ex circumcisione sunt, sed & iis qui sequuntur vestigia, quæ est in præputio fidei patris nostri Abraham. Cuius ergo iustitia fidei nobis ad exemplum imitanda proposita est, vt & nos iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum, intelligere debemus quemadmodum vixerit, non reprehendere: ne antè per abortum labamur ex vtero matris ecclesiæ, quam per stabilem conceptum formati perfectique nascamur.

Hoc Fausto pro moribus patriarcharum & prophetarum ex voce paruulorum nostrorum breuiter responderim: inter quos & meipsum deputauerim, dū tamen non reprehendam vitam sanctorum antiquorum, etiam si non intelligam quam mysticè vixerint, quorum vitam nobis laudabiliter apostoli euangelio suo prædicarunt, sicut illi sua prophetia futuros apostolos prædixerunt, vt elament ad se inuicem duo testamenta, sicut duo seraphim, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Cū verò cœperit Faustus patriarchas & prophetas, non generali atque indefinita reprehensione, sicut hic fecit, sed propriè facta eorum commemoratio criminari, adiuuabit me Dominus Deus eorum, qui est etiam noster, vt ad singula congruenter apteque respondeam. Nunc verò illos homines Faustus Manichæus vituperat, Paulus autem apostolus laudat, eligat quisque cui credat.

Libri duodecimi finis.

LIBER DECIMVSTERTIVS. TERTIVS.

CAP. I.

Avstus dixit: Quomodo Christum colitis, prophetas repudiatis, quorum ex præfatis accipitur fuisse venturus? Christum quidem nostrum, id est, Filium Dei, Hebræorum aliquos annuississe prophetas, nescio an probare quis possit, cum res cæperit examinari. Veruntamen etiam si hoc ita se habeat, quid ad nos? Illos inanes hæc reprehensio, qui ex Iudaismo sortè ad Christianismum conuersi sub testimonio, vt perhibes prophetarum, postea neglexerint eos, vt beneficiorum ingrati. Porro autem nos natura gentiles sumus, id est, quod Paulus præputium vocat, sub alia nati lege, & præfatoribus alijs quos gentilitas vocat appellat, atque ex his postea sumus ad Christianismum conuersi: non autè effecti Iudæi, vt merito Hebræorum prophetarum sequeremur fidem, cunctas ad Christianismum, sed sola exciti fama, & virtutum opinione, atque sapientia liberatoris nostri Iesu Christi. Vnde si mihi adhuc in paterna religione moranti, prædicator adueniens, Christum vellet ex prophetis insinuare, hunc ego protinus demerentem putarem, qui gentili mihi, & longè alterius religionis homini de magis dubijs dubia conaretur astruere. Quid ergo opus erit, nisi vt antè prophetis mihi credendum esse persuaderet, & tunc per prophetas Christo? Quod ipsum vt fieret, opus item erat alijs prophetis, qui pro istis facerent fidem. Quapropter si tu Christum per prophetas accipiedum putas, prophetas per quem accipies? An disturus eris per Christum, vt vicissim, id est, vt alter alterum commendat, Christus prophetas, & prophetæ Christum? Sed Paganus vtriusque eorum conditione liber, nec prophetis de Christo dicentibus crederet, nec Christo de prophetis. Ita totum nulli alij, quam suæ fidei debet, quicunque sit ex gentibus Christianus. Atque vt exemplo fiat id quod dicimus, aperimus, ponamus aliquem nunc à nobis catechizari gentilem, cui assidentes dicamus, Crede Christo, quia Deus est. Ille verò, Vnde hoc mihi probatis, dicat: & nos respondentes dicamus, ex prophetis. Rursum illo querente, quibus prophetis: nos respondeamus, Hebræis. Atque ille subridens dicat, Sed his minime credo. Nos autem respondeamus, Quid quod eos Christus confirmat? Idem verò multo magis ridens dicat, quid quod ego nec ipsi credo? Quid fiet, his ita transactis, nonne heretimus, & ille risu nobis tanquam imprudens, remeabit ad sua? Ita nihil, vt dixi, ecclesie Christiane Hebræorum testimonia conferunt, que magis constat ex gentibus quam ex Iudæis. Sane si sunt aliqua, vt fama est, Sibylle de Christo præfata, aut Hermetis, quem dicunt Trimegistum, aut Orphei, aliorumque in gentilitate natum, hæc nos aliquanto ad fidem inuare poterunt, qui ex gentibus efficiuntur Christiani. Hebræorum verò testimonia nobis etiam si sint vera, ante fidem inutilia sunt, post fidem superuacua: quia antè quidem eis credere non poteramus, nunc verò ex superfluo credimus.

CAPVT II.

Exoli 29. I. Reg. 10. 4. I. 2. Dan. 9. 25.

Avgustinus respondit, Profit hoc nobis loco ad breuitatem respondendi superior tam proluxa responsio. Puto enim iam qui illam legerit, ridet istū talia delirantem, & adhuc dicentem, Christum Filium Dei Hebræos non prænunciassisse prophetas: in qua sola gente nomen ipsum, quod dicitur Christus, & in rege, & in sacerdote sacratissimum fuit: nec inde sublatum, antequam ipse venisset, qui in illis figurabatur. Respondeant autem ipsi, Christi nomen vnde didicerint? Si à Manichæo, quæro, ipsi Manichæo quomodo crediderint, vt alios taceam, homines Aphri, homini Persæ: quum Faustus reprehendat Romanos, & Græcos, vel alias gētes, si Hebræis prophetis tanquam alienigenis de Christo crediderint: dicatque illis accommodatiora esse vaticinia Sibylle & Orphei, vel si qua fortè alia sunt vatum gentium, vt cre-

August. tom. 6.

datur in Christum: nec attendat in nullis ecclesiis illa recitari, quum Hebræi prophetæ in omnibus gentibus clareant, atque ad Christianam salutem tanta fidelium examina adducant. Dicere autem non esse aptam gentibus Hebræam prophetiam, vt credant in Christum, quum videat omnes gentes per Hebræam prophetiam credere in Christum, ridicula infania est.

Displacet vobis talis Christus, qualis per Hebræos prænunciatus est: & tamen omnes populi gentium, apud quos Hebræam prophetiam nullum pondus autoritatis habere arbitramini, in talem Christum credunt, qualis per Hebræos prænunciatus est: accipiendo scilicet euangelium, quod Deus antè promiserat, sicut Apostolus commemorat, per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Vnde propheta Esaias dixit, Erit radix Jesse, qui exurget regnare in gentibus: in eum gentes sperabunt. & Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus: ne putent isti hominem tantummodo Christum ab Hebræis prophetis prænunciatum: hoc enim videtur tetigisse Faustus, cum ait Christum quidem nostrum Filium Dei, quasi Hebræi Christum suum non Filium Dei dicerent. Ecce nos ostendimus Deum Christum virginis Filium ex Hebræa prophetia: nam utique & Iudæi carnales, ne hoc solum putaret esse Christum, quod propter nos factus est homo ex semine Dauid, admonet eos ipse Dominus ex prophetia eiusdē Dauid, quærens ab eis, quid eis videretur de Christo, cuius eum dicerent esse filium. Qui cum respondissent, Dauid: ne hoc solum, vt dixi, putaretur, & non respuerent ad Emmanuel, quod est interpretatur, nobiscum Deus: Et quomodo, inquit, ipse Dauid, in spiritu dicit eum Dominum, dicens, Dixit Dominus domino meo, sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Ecce, inquam, nos ostendimus ex Hebræa prophetia Christum Deum, vos ostendite aliquam prophetiam vestram, vnde nomen Christi didiceritis.

Manichæus enim vester non fuit propheta venturi Christi, apostolum quippe eius se dicit, impudentissima quidem fallacia: nam constat non solum post Tertullianum, verum etiam post Cyprianum hæc hæresim exortam. Omnes tamen eius epistolæ ita exordiuntur, Manichæus apostolus Iesu Christi. Huic vos de Christo quare credidistis? Quænam testem vobis sui apostolatus adduxit? nomenque ipsum Christi, quod non scimus nisi in regno Iudæorum in sacerdotibus & regibus institutum: vt non solum ille aut ille homo, sed vniuersa ipsa gens, totumque regnum propheta fieret Christi, Christianique regni: cur iste inuauit, cur usurpauit, qui prophetis Hebræis vos vetat credere, vt vos falsi Christi fallaces discipulos, falsus & fallax apostolus faciat? Postremò ne diceretur ei, Mentiris: protulerit vobis aliquos prophetas, secundum assertionem suam Christum prænunciantes: quid facietis ei, qualem Faustus catechizandum sub exemplo proposuit, qui neque ipsis neque illi credere voluerit? An apostolos nostros pro se testes vocabit? Non opinor homines producet, sed libros aperiet: quos non pro se, sed contra se apertos reperiet. Ibi enim Christum natum ex Maria virgine, ibi Filium Dei factum ex semine Dauid secundum carnem legitimus & docemus. Quod si eos infalsatos dixerit, ipse testium suorum fidem oppugnabit: si autem alios, quos dicat apostolorum nostrorum, codices protulerit, quomodo eis ipse autoritatem dabit, quam per ecclesias Christi ab ipsis apostolis constitutas non accepit, vt inde ad posteros firmata commendatione transcurreret? Quomodo ille, cui non credo, profert mihi Scripturas qui-

ras quibus de illo credam : & eis ipse conatur dare auctoritatem, cum ego ipsi non credam? Si autem fama de Christo credidistis, hoc enim & Faustus magnis angustiis coarctatus, transeuntes attigit: ne scilicet aut eos libros proferre cogere, quorum auctoritas nulla est: aut ad eos ligaretur, quorum auctoritas ei contraria est: ergo si de Christo fama credidistis, videte vtrum fama idonea testis sit, diligenter considerate quo vos præcipietis. Mala enim multa de vobis fama disseminat, cui nos credere non vultis. Quæ igitur ratio est, hanc de Christo velle veracem, quam de vobis vultis esse mendacem? Quid quod etiam fama Christi contradicitis? Ea quippe clarior, ea præpollentior aures & mentes & linguas omnium gentium tenet, quæ Christo ex semine David secundum Scripturas Hebræas disseminato: implet quod ibi scriptum est, promissum Abraham, & Isaac, & Jacob, in semine tuo benedicentur omnes gentes. Quid ergo respodetis? Cui nam de Christo credideritis, quibus testes alienigenæ non placent? Nostorum porro librorum auctoritas, tot gentium consensione, per successiones apostolorum, episcoporum, conciliorumque, roborata, vobis aduersa est, vestrorum autem nulla est, quæ & à tam paucis profertur, & ab iis qui Deum & Christum mendacem colunt. Vnde contra eorum doctrinam sit, nisi & ipsi tamquam imitatores Dei & Christi sui mendaces habeantur: fama verò, etiam ipsa cõsultia, & vos pessimos iactat, & Christum ex semine David contra vos prædicare non cessat. Vocem patris de caelo non audistis, opera Christi, quibus de seipso testificabatur, non vidistis: codices, in quibus hæc scripta sunt, ut specie Christiana fallatis, velut accipitis: ne tamen contra vos legantur, infalsatos dicitis: profertis inde Christum dicentem, Si mihi non creditis, operibus credite, & Ego sum qui testimonium perhibeo de me: & testimonium perhibet de me qui misit me Pater: & non vultis contra vos inde proferri, Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam eternam habere, ipse testimonium perhibet de me: & Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit, & Habent ibi Moysen & prophetas, audiant eos: & Si Moysen & prophetas non audiunt, nec si quis à mortuis resurrexerit, credent ei. Vnde huc existis, unde confiditis? Scripturas tanta auctoritate firmatas, commendatasque respicitis, miracula non facitis: quæ si faceretis, etiam ipsa in vobis caueremus prestuente nos Domino & dicente, Exurgent multi pseudochristi & pseudoprophetae, & facient signa & prodigia multa, ut fallant, si fieri potest, etiam electos: ecce pro dixi vobis. Vtque adeo nihil credi voluit aduersus cõfirmatam Scripturarum auctoritatem, quæ fidem suam rebus ipsis probat, quæ per temporum successiones hæc impleri & effici ostendit, quæ tanto antequam fierent, prænucciavit. RESTAT vt rationem vos exhibere dicatis, tam certam & inuictam, vt per se ipsam declarata veritate, nullam testis auctoritatem, nullam miraculi veritatem requirat. Quid dicitis, quod profertis, quam rationem, quam veritatem? Fabula est longa & vana, puerile ludibrium, & muliebre iocamentum, & aniculare deliramentum continens initium tricum, & medium putridum, & finem ruinosum. Cui enim vobis ex eius initio dictum fuerit, Immortali, inuisibili, incorruptibili Deo, quid factura erat gens tenebrarum, si cum ea pugnare voluisset? Et de medio eius, quomodo est incorruptibilis & incõtaminabilis Deus, cuius membra in pomis & oleribus manducando & digerendo conteritis vt purgetis? Et de fine eius, quid fecit anima misera, vt in globo tenebrarum perpetuo vinculo puniatur: quæ non suo vitio, sed alieno maculata, Deo suo deficiente mundari non potuit, quo mittente polluta est? hæsitanti-

Rom. 1. 4. 3.
2. Tim. 2. 17.
Gen. 1. 1. 4. 3.
26. 4. 3.
28. c. 1. 4.
Mat. 3. d. 17.
ca. 17. 5.
Ioh. 10. g. 38.
Ioh. 8. h. 18.
Ioh. 5. f. 39.
Luc. 16. f. 29.
Matth. 24. h. 24.
I. Tim. 1. d. 17.
al. incomparabilis.

bus vobis, & quid respondeatis non inuenientibus, conspuuntur tam multi, & tam grandes, & tam preciosi codices vestri: & multum delentur labores antiquiorum, & sacelli miserorum, & panis deceptorum. Si ergo nec Scripturarum auctoritatis antiquitas, nec miraculorum potestas, nec morum sanitas, nec rationis veritas, vos asserit: abite confusi, & redite confessi, ipsum esse Christum omnium in se credetium saluatorem: cuius nomen & cuius ecclesiam ita exhibent præsentia tempora, sicut præterita aunciarunt: non per quemlibet de cauernosis latebris procedentem, sed quadam gente, & quodam regno ad hoc propagato & instituto, vt ibi de illo cuncta figuris prænotarentur, quæ nunc expressa rebus agnoscerentur: & ibi per prophetas prædicta scriberentur, quæ nunc per apostolos prædicata præsentarentur. PROINDE cõstituite vobis aliquem catechizandum gentilem, in quo Faustus defecisse nos risit, vbi non ridendus, sed plangendus ipse defecit. Si enim dixeritis homini gentili, Crede Christo, quia Deus est: & responderit, vnde credo? prolataque auctoritate prophetarum, eis se non credere dixerit, eo quod illi Hebræi sint, ipse Paganus: ostendimus fidem prophetarum, ex iis quæ vtura cecinerunt, & venisse cernuntur. Credo enim quod eum non lateret: quantas à regibus huius seculi persecutiones prius pertulerit Christiana religio: aut si lateret, per ipsam historiam gentium, & imperiales leges literis memoriaeque mandatas, ei facile probaretur: quod cum tanto antè prædictum ex propheta cognosceret, dicente, Vt quid fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terre, & principes conuenerunt in vnua, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Quod non de ipso David fuisse dictum, in eodem ipso Psalmo facile apparet: ibi enim dicitur etiam illud, quod homines quilibet pertinacissimos ipsa rerum manifestatione confundit: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Quod genti Iudæorum, in qua regnavit David, non esse concessum: Christi autem nomine longè lateque omnes gentes occupante, nemo dubitat esse completum. Credo moueretur, cū hinc & alia multa ex prophetis audiret, quæ nunc persequi longum est. Videret etiam ipsos reges terræ Christi imperio iam salubriter subiugatos, omnesque gentes eidem seruiantes: & legeretur ei de Psalmo tanto antè prædictum, Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei: totumque Psalmonem ipsum, qui figuratè tanquam in Salomone dicitur, si legere vellet, inueniret Christum verè regem pacificum: hoc enim Salomonis nomen interpretatur: in quo cognosceret completa omnia quæ ibi dicuntur, longè remotissima ab illo homine Salomone rege Israël. Illum itidem Psalmonem, vbi Deus vnctus à Deo dicitur, & vti que Christus ipsa vnctione declaratur: idemque Christus Deus apertissimè ostenditur, quum Deus vnctus insinuatur: si considerare vellet quæ ibi de Christo, quæ de ipsa ecclesia dicta sunt: quæ ibi quidem prædicta legeret, in orbe autem terrarum impleta conspiceret: videret quoque ipsa simulachra gentium per Christi nomen sic perire de orbe terrarum, idque ipsum à prophetis prædictum esse disceret: audiret Hieremiam dicentem, Sic dicetis illis, Dij, qui caelum & terram fecerunt, pereant à terra, & de sub caelo. Item alio loco, cum eundem prophetam dicentem audiret, Domine fortitudo mea, & adiutorium meum, & refugium meum in die malorum, Ad te gentes veniunt ab extremo terræ, & dicent, Quam falsa possederunt patres nostri simulachra, & non est in eis utilitas: si faciet homo deos, & ipsi non sunt dij. Propterea ecce ego ostendam

al. conspiciuntur.
CAP. VII.
Psal. 2. 4. 1.
Psal. 71. 6. 11.
Psal. 44.
Hier. 10. 6. 3. 11.
Hier. 16. d. 19.

ostendam illis in tempore illo, manum meam ostendam illis, & virtutem meam, quoniam ego Dominus. Hæc audiens de Scriptura prophetica, & cernens in vniuersa terra, quid dicam quemadmodum moueretur ad fidem, quando & hoc rebus ipsis probamus, cum per prophetiam ante tempora conscriptam & his temporibus impletam corda fidelium sic firmari cognoscimus? IAM verò ne hominem, sicut magni quidam homines fuerunt, Christum putaret, idem propheta hoc illi de cogitatione excuteret. Ibi enim sequitur & dicitur, Maledictus homo, qui spem habet in homine, & firmat carnem brachij sui, & à Domino discedit cor eius: & erit sicut tamarix quæ in deserto est, non videbit cum venient bona, & habitabit inter iniquos in terra deserta & in terra falsa, quæ non inhabitabitur. Et benedictus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus spes eius: eritque, tanquam lignum fructiferum, secus aquam, & in humore mittet radices suas: non timebit cum venerit æstus, & erit in eo propaggines nemorosa: in anno siccitatis non timebit, & non deficiet faciendo fructum. Hic certè cum maledictum diceret eum, qui spem ponit in homine, eamque maledictionem prophetice similitudinibus explicaret: & benedictum qui in Domino confideret, eamque benedictionem congruis item similitudinibus texeret, turbaretur fortasse ille, quomodo ei ne spem suam in homine poneret, Deum Christum annunciaremus: & rursum eum non ex propria natura, sed ex nostra mortalitate suscepta hominem diceremus. Sic enim quidam Deum credendo Christum, & hominem negando errauerunt, & rursum, quidam hominem putando, & Deum negando, aut contempserunt, aut in homine spem suam ponentes, in illud maledictum inciderunt. Hic ergo iste gentilis si turbaretur, & diceret, contra fidem nostram istum prophetam locutum fuisse, quia non secundum apostolicam doctrinam non tantummodum Deum Christum diceremus, vt in eo spes securissimè ponatur, sed etiam mediatorem Dei & hominum, hominè Iesum Christum: istum autem Deum tantum dixisse, de natura verò humana nullam fecisse mentionem, ibidem eiusdem prophetae vocem audiret se admonentem & corrigentem, Graue cor per omnia, & homo est, & quis agnosceret eum? Idem quippe homo, vt graues corde per formam serui ex fide sanarentur: & eum agnoscerent Deum, qui propter eos factus est homo, ne in homine spes eorum esset, sed in homine Deo: & tamen graue cor per omnia & homo est, formam serui accipiens, & quis agnosceret eum? Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Et homo est, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et quis agnosceret eum? Quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et vere graue cor per omnia, nam & in discipulis eius ipsum graue cor fuit, cum eis dicebat, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Quid enim est, Tanto tempore vobiscum sum: nisi quod hic dicitur, & homo est? Quid est autem illud, Et non cognouistis me: nisi quod hic dicitur, Et quis agnosceret eum? Quem, nisi eum qui dicit, Qui me videt, videt & Patrem? Vt spes nostra non sit in homine, propter illud per prophetam editum maledictum: sed sit in homine Deo, id est in Filio Dei Saluatoris Iesu Christo, mediatore Dei & hominum: & quo Pater maior est propter formam serui, & qui Patri æqualis est propter formam Dei. DICIT & Esaias, Humiliabitur & cadet contumelia hominum, & exaltabitur Dominus solus in illa die: & manibus fabricata omnia abscondent in speluncis, & in scissuris petrarum, & in cauernis terræ à facie timoris Domini, & à maiestate virtutis eius, cum surrexerit constringe-

CAP. VIII.
Hier. 17. 4. 5.
I. Tim. 2. 4. 5.
Hier. 17. 6. 9.
Phil. 2. 4. 6.
Ioh. 1. 4. 1.
Ioh. 1. 4. 9.

re terram: illa enim die proiciet homo abominatioes aureas & argenteas, quas fecerunt vt adorarent superuacanea & noxia. Et forte iste gentilis, quem catechizamus, quem dixit Faustus cum risu dicturum, Non credo prophetis Hebræis, aliqua manu fabricata idola abscondit in spelunca, aut in scissura petrae, aut in cauerna terræ, aut aliquè amicum suum scit hoc fecisse, aut in ciuitate, vel in fundo suo scit hoc factum esse à facie timoris Domini: qui per reges terræ secundum eandem prophetiam, iam sibi seruientes, seque adorantes, seuerissimis legibus terram confringit, id est, terreni cordis frangit audaciam. Quomodo ergo dicat, non credo prophetis Hebræis, cum & in seipso completum forte cognoscat, quod olim prædictum est à prophetis Hebræis? MAGIS verendum erat, ne tanta rerum euidentia circumfusis, fortasse diceret, Posteaquam ista per mundum fieri cœperunt, Christianos has literas composuisse, vt antè diuinitus prædicta putarentur, ne quali temerè humanitas facta contemnerentur. Hoc verendum erat, nisi esset latè sparsus, latèque notus populus Iudæorum, Cain ille signo accepto, ne ab aliquo interficiatur, & ille Cham seruis fratrum suorum portando libros, quibus illi erudiantur, ipse oneretur: Per eorum quippe codices probamus, non à nobis tanquam de rerum euentu cõmonitis, ista esse cõscripta, sed olim in illo regno prædicta atque seruata, nunc autem manifestata & impleta: in quibus & ea quæ ibi minus perspicua sunt, quia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit, iam nunc illustrata soluentur, & quæ vmbis futurarum adhuc rerum opacabantur, iam factarum luce manifestantur. FORTE etiam hinc se diceret permoueri, quod ipsi, in quorum libris hæc inueniuntur esse prænucciata, quæ nunc cernuntur impleta, non nobiscum tenent eiuſdem euāgelij societatem. Quum verò doceretur etiam hoc ab eisdem prophetis esse prædictum, quantum moueretur ad fidem, quis tam demens est, vt non videat? quis tam impudens, vt se videre dissimulet? quis enim dubitet hoc de Iudæis fuisse prophetatum, cum Esaias dicat, Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognouit, & populus meus me non intellexit. Aut illud quod Apostolus commemorat, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Et maximè illud, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videat, & aures vt non audiant, & non intelligant: & multa huiusmodi. Quid si diceret, quid ergo peccauerunt Iudæi, si Deus illos excæcauit ne agnoscerent Christum? quantum possemus imbuendo, rudi homini ostenderemus ex aliis occultis peccatis Deo cognitis, venire iustam poenam huius cæcitatatis: quod non solum dixisse apostolum de quibusdam, propter hoc tradidit illos Deus in concupiscentiam cordis eorum, vel in volubrum sensum, vt faciant quæ non conueniunt: volentem ostendere quæ iam peccata manifesta, ex poena venire quorundam occultorum: sed nec ipsos hoc tacuisse prophetas demonstrarem. Nam ne pergam longius, idem Hieremias eo ipso loco, vbi ait, Et homo est, & quis agnosceret eum? ne quasi hoc ipso excusati essent Iudæi, quia non cognouerunt. Si enim cognouissent, sicut Apostolus dicit, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sequitur, & ostendit oculum eorum meriti fuisse, vt non cognoscerent. Ait enim, Ego Dominus, interrogans corda, & probans renes: vt dem vnicuique secundum vias eius, & secundum fructum studiorum eius. PORRO si hoc gentilis ille moueretur, cur etiam ipsi, qui appellantur Christiani, in multas hæreses, variisque discedunt: neque hoc à prophetis Hebræis prætermisum esse doceremus: tanquam

Gen. 4. 2. 1. 1.
Gen. 9. d. 1. 1.
2. Pet. 2. 1.
1. Cor. 1. 1. 1.
Rom. 10. d. 1. 1.
Esa. 61. d. 1. 1.
Rom. 11. d. 1. 1.
Esa. 6. 4. 1. 1.
Rom. 1. d. 2. 9.
Hier. 17. 6. 10.
CAP. VIII.

tanquam enim esset consequens, ut Iudæis in sua cæcitate demonstratis, hoc illi veniret in mentem, quod etiam multi sub nomine Christiano ab ipsa Christiana societate deuiarent, ipse Hieremias velut catechizandi ordinem nobis insinuans, cōtinuo subiecit, Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit: faciens diuitias suas non cum iudicio. Perdix enim nimis cōtentiosum animal, notum est quanta auuiditate ipsius contentionis currat in laqueum. Non enim disputare amant hæretici, sed quoquo modo superare impudētissima periuicacia, ut congregent, sicut hic dixit, quæ non pepererit. Christianos enim, quos maximè Christi nomine seducunt, iam per ipsius Christi euangelium natos inueniunt, & faciunt illos diuitias suas non sanè cum iudicio, sed cum temeritate inconsiderata. Non enim intelligunt ibi esse veram & salubrem, & quodammodo germanam atque radicalem Christianam societatem, vnde istos separauerunt, quos ad suas diuitias congregarunt. Et quia de talibus dicit Apostolus, Sicut enim Iamnes & Mambres resistitit Moyfi, sic & isti resistunt veritati: homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra non proficiēt: de mentia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit: sequitur & hic propheta, & dicit, de perdice qui congregauit, quæ non peperit, In dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouissimis suis erit insipiens, id est, qui primo tanquam per pollicitationem & ostentationem excellentis sapientiæ seducebat, erit insipiens: id est, apparebit insipiens. Eis quippe quibus primo sapiens erat, tunc erit insipiens, cum apparebit, quia dementia eius nota erit omnibus.

2. Tim. 3. v. 8. Exo. 7. b. 11. c. 22.

Hier. 17. b. 11.

CAPVT XIIII.

Et tanquam ille quem catechizamus, quæreret & diceret, Quo ergo signo manifesto adhuc paruulus, & nondum valens liquidam discernere à tot erroribus veritatem: quo manifesto indicio tenebo ecclesiam Christi, in quem iam credere tanta rerum antea prædictarum manifestatione compellor? sequitur idem propheta, & tanquam motus animi eius ordinatissime excipiens, docet eum ecclesiam Christi ipsam esse prædictam, quæ omnibus eminere & apparere. Ipsa enim est sedes gloriæ, de qua dicit Apostolus, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Vnde iste dicit, Sedes autem gloriæ exaltata est, sanctificatio nostra. Propter hos enim motus paruulorum, qui possunt seduci ab hominibus manifestationem claritatis ecclesiæ, Dominus quoque præuidens, ait, Non potest ciuitas abscondi supra montem constituta: quia vti que sedes gloriæ exaltata est sanctificatio nostra, ut non audiantur illi qui ad religionum scissuras traducunt, dicentes, Ecce hic est Christus, ecce illic. Partes enim ostendunt, dicentes, Ecce hic, ecce illic. Cum illa ciuitas super montem sit, quem montem, nisi eum qui secundum prophetiam Danielis ex paruulo lapide creuit, & factus est mons magnus, ita ut impleteret vniuersam terram? Nec illi audiatur, qui sub nomine quasi secretæ & apocryphæ veritatis, & hominum paucitatis dicunt, Ecce in cubiculis, ecce in deserto: quia non potest abscondi ciuitas super montem constituta, quia sedes gloriæ exaltata est sanctificatio nostra.

1. Cor. 3. d. 17. Hier. 17. b. 12.

Matth. 5. b. 15.

Mat. 24. b. 23.

Dan. 2. f. 35

Mat. 24. b. 26.

CAPVT XIII.

Cum ergo gentilis iste his atque huiusmodi aliis testimoniis prophetarum de persecutione regum & populorum, de fide regum & populorum, de abolitione idolorum, de cæcitate Iudæorum, de probatione codicum ab ipsis custoditorum, de amentia hæreticorum, de excellentia sanctæ ecclesiæ verorum & germanorum Christianorum, antè prædicta, & nunc impleta conspiceret: quid inueniret fide dignius, quam illos prophetas, quibus de diuinitate Christi eligeret credere? Etenim si antequam ista fierent, ingererem gentili prophetas Hebræos, quibus ea futura crederet, quæ facta nondum videret: merito fortasse dicere-

ret, quid mihi est cum istis prophetis, quos vnde veraces probem, non mihi ostenditur: cum verò tam magna & tam multa quæ prædixerunt, iam ad effectum manifestationem que perducta sint, planè ille, si peruersus esse nollet, nec ista vilo modo contemneret, quæ tanto antè, & tanto apparatu præuidendo & prænunciando commendari meruerunt, nec illos à quibus præuideri & prænunciari potuerunt. Nullis enim prudentius credimus, vel de præteritis, quæ olim facta sunt: vel de futuris, quæ nondum facta sunt, quam eis qui nobis fidem verborum suorum tam multis tamq; magnis, quæ ab eis prædicta iam facta sunt, probauerunt.

SIBYLLA porro, vel Sibyllæ, & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alij vates vel theologi vel sapientes, vel philosophi gentium de Filio Dei, aut de Patre Deo vera prædixisse seu dixisse perhibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam, non tamen ad istorum auctoritatem amplectendam, cum illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui suos congenitos populos, idola & dæmonia colenda, partim docere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt. At illi sancti auctores nostri eum populum, eam rem publicam, tale regnum, imperante & adiuuante Deo, propagauerunt atque rexerunt, vbi sacrilegium esset, quod istis religio fuit. Itaque si qui illic in cultum simulachrorum & dæmonum laborerent, aut pena pledebantur, ipsis suæ reipublicæ legibus, aut liberissime coercerentur prophetis vocibus. Vnus enim ab eisdem colebatur Deus, qui fecit cælum & terram, propheticò sanè ritu, hoc est significatiuo futurorum: qui ritus aboleretur, cum illa venissent, quæ per eum significabantur esse ventura: quandoquidem ipsum regnum magnus quidam propheta fuit, vbi rex & sacerdos mystica significatione vngentur: quod non antè ipsis quoque Iudæis ignorantibus, ac per hoc inuitis ablatum est, nisi cum venisset ille gratia spiritali vnctus Deus præ participibus suis ille sanctus sanctorum: idem verus rex consulendo nobis, & idem verus sacerdos seipsum offerendo pro nobis. Quam obrem quantum distat de Christi aduentu inter prædicationem angelorum, & confessionem demoniorum: tantum inter auctoritatem prophetarum, & curiositatem sacrilegorum.

CAP. XV.

Gen. 1. d. 14. Abd. 2. d. 4.

2. Dent. 18. c. 15. b. Psal. 2. b. 6. c. Psal. 109. d. 4. d. 1. Reg. 10. d. 1. Exodi 29. d. 1. 17. Dan. 9. f. 24. Psal. 44. b. 8.

CAPVT XVI.

His & talibus, quæ nunc breuiter tangimus, tunc fortè pro necessitate depellendi veteris erroris aliquanto latius disputatis, & robore vberioris probationis assertis, ille gentilis quem nobis catechizandum Faustus proposuit, si salutem suam peccatis suis præponeret, profectò moueretur ad fidem: qua imbutus & in ecclesiæ catholice gremio fouendus collocatus, consequenter etiam moneatur, quos mores tenere deberet: neque perturbaretur eorum multitudine, in quibus ea non inueniret, quæ obseruare iuberetur: quamuis cum eo corporaliter congregarentur in ecclesiam, & eadem sacramenta perciperent: sciret enim paucis hæreditatem Dei, cum multis autem signacula eius participanda. Cum paucis communicare sanctitatem vitæ, & donum charitatis diffusæ in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis: ad quem fontem interiore nullus alienus accedit. Cum multis autem sanctitatem sacramenti, quod qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: qui autem manducare contemnit, non habebit in se vitam, & idè non perueniet ad vitam æternam. Eisdemque paucos in cōparatione multitudinis malorum, paucos dici esse autem per seipso consideratos in magno numero, diffusos toto orbe terrarum, crescentes inter zizania, & cū palca vsque ad diem messis & ventilationis: hoc in euangelio dictum est, hoc à prophetis antè prædictum. Antè enim prædictum est, Sicut lilium in medio spinarum,

Rom. 5. d. 8.

1. Cor. 11. g. 29.

2. M. d. 13. d. 25. b. Mat. 5. f. 12. c. 2. d. 4. 2.

narum, ita proxima mea in medio filiarum. Antè prædictum est, Inhabitauit in tabernaculis Cedar, cui his qui oderunt pacem, eram pacificus. Antè prædictum est, Signa Thau in fronte eos, qui genuerunt & morerent ob iniquitates populi mei, quæ sunt in medio eorum. Itaq; iste gentilis, quem tali alloquio firmaremus, iam factus ciuis sanctorum, & domesticus Dei: nec iam alienus ab Israël, sed verus Israelita, in quo dolus non esset: diceret etiam ista verba ex corde simplici dicere, quæ subsequenter contexit idem ipse Hieremias, Patientia Israël, Domine, vniuersi qui te derelinquunt, terreantur. Cum enim de perdice dixisset, qui clammat & congregat quæ non peperit, commendauit excellentiam ciuitatis super montem positæ, quæ abscondi non potest, ut ab ecclesiâ catholica hæretici hominem non separent, dicens, Sedes autem gloriæ exaltata est sanctificatio nostra. Deinde quasi veniret in mentem, quid ergo facimus de tam multis malis, qui tanto amplius vbique permixti sunt, quanto excellentior est Christi gloria in vnitatem omnium gentium, subiecit statim, Patientia Israël, Domine. Patienter enim ferendum est quod ait, Sinite vtraque crescere vsque ad messem, ne impatientia tolerandi malos, relinquatur boni, qui proprie sunt corpus Christi: & idè cum ipsi relinquuntur, ille relinquitur. Vnde subiecit atque addidit, Vniuersi qui te derelinquunt, terreantur: confundantur qui recesserunt in terram. Terra est enim homo de se præsumens, atque alios ut de seipso præsumatur inducens: & idè sequitur, Euerterentur, quoniam dereliquerunt fontem vitæ Dominum. Quid enim aliud clamat perdix, nisi apud se esse, & se dari fontem vitæ, ad quem congregati recedant à Christo, Christi promissione decepti, cuius nomine iam tenebantur imbuti? Non enim quos peperit, congregat: sed ut congreget quos non peperit, dicit, Salus quam Christus promisit, apud me est, ego dabo. Sed vide quid iste dicat, Sana me Domine, & sanabor: Saluum me fac, & saluus ero. Vnde Apostolus dicit, Nemo gloriatur in homine: & iste subiungit, Quoniam gloriatio mea tu es. His modis nos instruimus hominem ex apostolica propheticaque doctrina, ut ædificetur super fundamenta apostolorum & prophetarum.

Psal. 119. b. 5. c. 6.

Exech. 9. b. 41.

Xpl. 2. d. 19

Mat. 1. g. 47

Hier. 17. b. 13.

Mat. 13. d. 30.

Hier. 17. b. 13.

Hier. 17. b. 11.

Hier. 17. b. 14.

1. Cor. 1. d. 31.

b. Hier. 17. c. 14.

Xpl. 2. d. 20

CAP. XVII.

De Ciuitate Dei lib. 8. c. 23. c. lib. 18. cap. 23.

Mat. 14. b. 16

mentes ignorantes, ille à Christo promissus quado firmatus. Qui autem legerunt Canonicum librum, qui Actus apostolorum inscribitur, vident illam Christi promissionem illic rursus commemoratam, & illic manifestissime impletam. Sed modò quæritur, vnde illi gentili fidem faceret de Christo? Puto enim neminè esse tam cæcum, qui velit dicere, Manichæo credo: quum dicat, Christo non credo. Deinde si non ridet, saltem stomachans diceret, Itane Perficis libris me iubet credere, qui Hebræis me dixi nō credere? Quomodo ergo capturus es hæretice istum hominem, nisi iam nomine Christi aliquo modo subditum inuenieris: ut quia ille iam Christo credendum esse non dubitat, tanquam melius prædicanti Christum, Manichæo deceptus acquiescat. Ecce est ille perdix congregans quæ non peperit. Itane cum nodum derelinquitis vos quos congregat: & nondum vobis appareat insipiens, qui dicit Hebræorum testimonia nobis, etiam si vera sunt, ante fidem inutilia esse, post fidem superuacua?

Abiciant ergo omnes qui crediderunt, omnes libros per quos factum est ut crederent. Nam si hoc verum est, quæ vel ipsum euangelium Christi à fidelibus legatur, non video. Ante fidem quippe inutile est, quia ille gentilis, quem ridendum videndum, vel potius stendus Faustus inducit, non credit Christo. Post fidem autem superuacuum, si etiam veris de Christo præconiis iam superfluo creditur, cum in eum creditum fuerit. Hic fortè dicetis, Sed euangelium debet legere iam fidelis, ne obliuiscatur quod credidit. Sic ergo infans, etiam prophetarum vera testimonia, ne obliuiscatur quare crediderit. Quod si oblitus fuerit, firmum apud eum non poterit esse quod credidit. Aut proiicite iam libros Manichæi, quibus testibus creditis lucem pugnasse cum tenebris, quæ lux ipse Deus erat: & ut posset ligare lux tenebras, prius esse lucem à tenebris deuorata, & ligatâ, & inquinatam, & dilaniatam: quam vos manducado recreatis, & soluitis, & purgatis, & sanatis: ut vobis merces retribuatur, ne cum illa quæ liberari non potuerit, in globo æterno damnemini. Hanc fabellam quotidie & moribus & vocibus cantatis, cur adhuc in ea quæritis testimonia librorum, ut in rebus superfluis, & conficiendis codicibus vestris aliena substantia consumatur, & Dei vestri membra ligata teneantur? Incendite omnes illas membranas, elegantesque tecturas decoris pellibus exæquatas, ut nec res superflua vos oneret, & Deus vester inde solutur, qui tanquam pœna seruili etiam in codice ligatus tenetur. Nam si possetis libros vestros vel elixatos comedere, quantum membrum Dei vestri beneficium præstaretis? An & si fieri posset, carnis immunditia prohiberet paginas ab epulis vestris? Imputer ergo sibi encausti munditia, quæ corio inhæsit agnino. Sed & hoc vos fecistis, qui tanquam primo libello vestro, id quod immundum erat in calamo, immunditiæ membranarum scribendo affixistis, nisi quod colores contrario testimonio vos arguant. Vos enim potius ad lucem candidarum paginarum, cum tenebris atramenti venistis. Nobis debetis irasci talia dicentibus, an vobis talia credentibus, ut velitis nolitis ista consequantur? Nos autem & ad commemorationem fidei nostræ, & ad cōsolationem spei nostræ, & ad exhortationem charitatis nostræ, libros propheticos & apostolicos legimus alterutris vocibus sibimet concinentes: & ea concinentia, tanquam caelesti tuba, & à torpore mortalis vitæ nos excitantes, & ad palmam supernæ vocacionis extendentes. De libris enim prophetis quiddam cum commemorasset Apostolus, sicut scriptum est, Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me: continuo subiungit vtilitatem diuinæ lectionis. Quæcumque enim ante scripta sunt, inquit, ut nos doceremur,

Act. 17. 1-8

Hier. 17. b. 11.

CAP. XVIII.

Psal. 68. b. 10.

Rom. 1. 5. d. 4.

scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus ad Deum. Sed contradicit Faustus. Fiat ergo illi quod dicit Paulus, Si quis vobis euangelizauerit præter quàm quod accepistis, anathema sit.

Libri tertijdecimi finis.

LIBER QVARTVS- DE CIMVS.

CAP. 5.

AVSTVS dixit: Quare Moysen nõ accipitis? Amoris pietatisq; causa, qua colimus Christum. Quis enim irreligiosus adeo est, vt eum libenter aspiciat, qui suo maledixerit Patri? Quapropter & nos Moysen, quauquam humanorum nulli unquam, diuinorumq; pepercerit blasphemando: plus tamen hinc execramur, quod Christum Filium Dei, qui nostre salutis causa pendit in ligno, diro deuotionis conuictio laceßit: utrum volens, an casu, tu videris. Neutro enim horum excusatus erit, aut commendatus vt debeat accipi. At enim maledictum esse omnem, qui pendet in ligno. Hunc ergo tu vis vt accipiam, huic vt credam: cum si diuinus fuit, constet eum scientem volentemq; maledixisse Christo: si vero nolens nesciensque maledixerit, constet eum non fuisse diuinum. Tu ergo elige utrumuis, aut Moysen prophetam non fuisse, & imprudentia peccasse, vt dum alijs ex more suo maledicit, nesciens blasphemauerit & Deum: aut fuisse quidem diuinum, nec futura hec ignorauisse, sed inuidenter tamen nostre salutis, que futura erat ex ligno, in eius autore maledici oris sui venena prompsisse. Et quis ergo credat huic vidisse aut cognouisse Patrem, qui sic lacerauerit Filium: hunc aduertum filij potuisse prædicere, qui ascensionis eius ignorauerit exitum? Huc accedit, quod illud etiam considero, quàm late hoc sit sparsum conuictum, quauq; multa comprehendat & violet: vt omnes etiam tangat iustos & martyres, quotquot simili passionis exitu defuncti sunt vita, vt Petrus, & Andreas, ac reliqui eiusdem sortis. Quos nisi Moyses aut vt non propheta nescisset, aut vt malignus odisset, si fuit propheta, non tam crudelis deuotionis contumelia lacerasset. Neque enim vulgo saltem eos maledictos dicit, id est, apud homines tantum, sed maledictos Deo. Quod si ita est, vnde iam benedictionis relinquatur spes vel Christo, vel apostolis, vel ipsis nobis, sic omnes nos eius causa crucifigi contingat? Quam denique imprudens erat, & vacans inspiratione diuina, vt cogitare nequiuert diuersis ex causis homines in ligno suspendi: alios quidem ob iniquum facinus, quosdam vero iustitie causa, & propter Deum: idcircoque confuse omnes, & sine discretionem illa sub idem coniecit maledictum: cum esset dicendum, si ei prudentia inesset vlla, non dicam diuinitas, & si adeo crux offenderat eum, vt sola excepta abdicat aque esset, ex omni genere punitionum, maledictum esse sceleratum & impium omnem qui pendisset in ligno, vt esset discretio aliqua inter iustos & iniustos: quauquam ne sic quidem vera dixisset, cum latronem Christus de ligno secum introduxerit in paradysum Patris sui. Vbi est ergo maledictus omnis qui pendet in ligno? An Barrabas latro ille insignis, qui non solum in ligno suspensus minimè est, sed etiam Iudeorum rogatu emissus est carcere, magis fuit benedictus, quam ille qui cum Christo de cruce ascendit in calum? Quid denique, quod etiam eum maledictum vocat, qui Solem adorauerit, aut Lunam? Si ergo sub gentili positus rege, Solem adorare cogar, & cum restitero, maledictum hoc metuens, iubeat crucifigi, an aliud etis incurrat maledictum, quod aduersus eum deprompsit qui pendet in ligno? An ipsi quidem bonis omnibus maledicere consuetum est? Nos verò tanti deuotionis eius estimare debemus, quanti sint stomachantium vetularum. Sic enim & Dei omnes pueros

Deu. 21. d. 23.

Luce 23. f. 43. Deu. 21. d. 23. Mat. 27. c. 26.

Deu. 17.

ac virgines pari deuotione profecutur dicens; maledictum esse omnem, qui non suscitauerit semen in Israël. Quod aequè conuictum principaliter quidem Iesum tangit, qui ortus & ipse, vt dicitis, ex Iudæis, nullam tamen inter eos seruadæ posteritatis causa sobolem suscitauit. Deinde & discipulos eius, quorum nonnullos quidem ab uxoribus seiuinxit, quos copulatos inuenerat: quosdam verò & coniungi vetuit, quos deprehendit intactos. Qua de re Moyses impunitam hanc linguam, maledictorum iaculis Christum lumen, sanctimoniam, diuina omnia petentem, iure nos cognoueris execratos. Ac ne forte multum interesse putes inter suspensum & crucifixum, nam & hoc in presidium vobis defensionis soletis assumere, commentis hisce vestris Paulum audias prescribentem, Christum nos redemit de maledictio legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.

AVGVSTINVS respondit, Pius homo Faustus dolet Christum esse maledictum à Moysè, & ob hoc odit Moysen, quia diligit Christum. Interim antequam aperiam in quàm magno sacramento, & quàm piè dictum sit, Maledictus omnis qui in ligno pendit: istos pios homines interrogo, cur irascantur Moysi, quadoquidem maledictum eius ad Christum istorum non peruenit. Si enim Christus pendit in ligno, clavis utique affixus est. Vnde etiam ipsas cicatrices post resurrectionem discipulo minus credulo demonstrauit. Quod si ita est, utique vulnerabile atque mortale corpus habuit, quod isti nolunt fateri. Si ergo & illa vulnera, & illæ cicatrices falsæ erant, falsum est & quod pendit in ligno. Non itaque potuit ad eum illa maledictio peruenire, non est quod succensant ei, à cuius ore processit. Itaque si ipsi irasci se fingunt ei, qui maledixerit falsæ morti Christi, quod secundum ipsos dixerim, quomodo fugiendi sunt, qui non maledicunt Christum, sed quod est execrabilis, criminantur? Si enim non est accipendus, qui maledictum ingerit mortalitati, quomodo est detestandus qui fallaciam obicit veritati? Sed iam videamus ex occasione calumniantium hæreticorum, quomodo illud sacramentum fidelibus exponatur.

MORS hominis ex pœna peccati est, vnde & ipsa peccatum dicitur: non quia peccat homo dum moritur, sed quia ex peccato factum est vt moriatur. Sicut alio modo dicitur lingua proprie caro, quæ intra dentes sub palato mouetur: & alio modo dicitur lingua, quod per linguam fit: secundum quem modum dicitur alia lingua Græca, alia Latina: & manus alio modo dicitur ipsum proprie corporis membrum quod mouemus ad operandum: & alio modo manus dicitur scriptura quæ fit per manum. Dicimus enim, prolata est manus eius: Lecta est aduersus eum manus eius: Habeo manum tuam: Recipe manum tuam. Manus utique proprie membrum est hominis: non autem opinor illam scripturam membrum esse hominis, & tamen dicitur manus, eo quod manu facta fit. Sic & peccatum, non tantum ipsum opus malum, quod pœna dignum est: sed etiam ipsa mors, quæ peccato facta est, peccatum appellata est. Illud itaque peccatum, quo reus esset mortis, non commisit Christus: illud autem alterum, id est, mortem, quæ peccato inflicta est humanæ naturæ, suscepit pro nobis. Hoc suspendit in ligno, hoc maledictum est per Moysen: ibi mors damnata est ne regnaret, & maledicta est vt periret. Quapropter per Christi tale peccatum damnatum est & nostrum peccatum, vt nos liberaremur, ne regnante peccato nos damnati remaneremus.

QVOD ergo miratur Faustus maledictum esse peccatum, maledictam esse mortem, maledictam esse mortalitatem carnis sine peccato Christi, ex peccato tamen hominis etiam in Christo factam? Ex Adam quippe corpus assumpsit, quia ex

Deu. 25. b. 7.

Gal. 3. b. 13.

CAP. V. 11.

Deu. 21. d. 23.

10. c. g. 27.

CAP. V. 11. Rom. 5. c. 12.

CAP. V. 11.

Gen. 2. c. 15. 3. d. 3.

Rom. 6. a. 6.

Gal. 3. b. 13. 2. Cor. 5. 6. 15.

CAP. V. Rom. 8. a. 3.

1. Cor. 5. 4. 21.

Deu. 21. d. 23.

CAP. V. 11. Deu. 21. d. 23.

Gal. 3. b. 10.

Rom. 4. d. 25.

quia ex Adam virgo Maria, quæ peperit Christum. Dixerat autem Deus in paradiso, Quæ die tetigeritis, morte moriemini: hoc est maledictum, quod pendit in ligno. Ille neget Christum maledictum, qui negat & mortuum: qui autem confiteretur mortuum, & negare non potest mortem de peccato esse: & ob hoc etiam ipsam peccatum vocari, audiat Apostolum dicentem, Quoniam verus homo noster simul cum illo crucifixus est: & intelligat quem maledictum Moyses dixerit: Ideoque securus Apostolus ait de Christo; Factus est pro nobis maledictum: sicut non timuit dicere, Pro omnibus mortuus est: hoc est enim, mortuus est, quod maledictus: quoniam mors ipsa ex maledictio est, & maledictum est omne peccatum, siue ipsum quod fit, vt sequatur supplicium, siue ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatum, quia fit ex peccato. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, vt inde solueret ratum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum. Ex ingenio in eo ista dixerim, si non Apostolus totiens hoc inculcat, vt & dormientes excitet, & calumniantes suffocet. MRSIT, inquit, Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, vt de peccato dånaret peccatum in carne. Non erat ergo illa caro peccati, quia non de traduce mortalitatis in Mariam per masculinam venerat: sed tamen quia de peccato est mors, illa autem caro quamuis ex virgine, tamè mortalis fuit, eo ipso quo mortalis erat, similitudinem habebat carnis peccati. Hoc appellat etiam peccatum, consequenter dicens, Vt de peccato damnaret peccatum in carne. Item alio loco, Eum, inquit, qui nõ nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, vt nos simus iustitia Dei in ipso. Cur ergo timeret Moyses dicere, maledictum, quod Paulus non timuit dicere, peccatum? Planè hoc propheta & præuidere debuit, & prædicere, paratus ab hæreticis eum Apostolo reprehendi. Quisquis enim reprehenderit prophetam dixisse, maledictum: cogitur reprehendere Apostolum dixisse, peccatum: nam utique maledictum comes peccati est.

NEC IDEO maior inuidia est, quod addiderit, Deo: vt diceret, Maledictus Deo omnis qui pepererit in ligno. Nisi enim Deus odisset peccatum, & mortem nostram, non ad eam suscipiendam atque delendam Filium suum mitteret. Quid ergo mirum, si maledictum est Deo, quod odit Deus? Tanto enim libetius nobis donat immortalitatem, quæ futura est Christo veniente, quanto misericordius odit mortem nostram, quæ in ligno pendit Christo moriente. Quod autem additum est, Omnis: vt diceretur, Maledictus omnis qui in ligno pepererit: non sanè Moyses minus præuidit etiam iustos in cruce futuros, sed bene præuidit hæreticos veram mortem Domini negaturos: & idèd volentes ab hoc maledicto Christo seiuungere, vt à mortis etiam veritate seiuingerent. Si enim vera illa mors non erat, nullum maledictum Christo crucifixo pendit in ligno, quia nec verè crucifixus est. Sed contra longè futuros hæreticos, quam de longè clamat Moyses: sine causa tergiversamini, quibus displicet veritas mortis Christi, Maledictus omnis qui pendet in ligno: nõ ille aut ille, sed omnis omnino. Etiam ne & Filius Dei: Etiam prorsus. Nam hoc est quod non vultis. Inde fatigatis, inde seducitis. Displicet enim vobis maledictus pro nobis, quia displicet mortuus pro nobis. Tunc enim extra maledictum illius Adam, si extra illius mortem. Cum verò ex homine, & pro homine mortem suscepit, ex illo & pro illo, etiam maledictum, quod mortem comitatur, suscipere non dedignatus est etiam ille: prorsus etiam illè Filius Dei semper viuus in sua iustitia, mortuus autem propter delicta nostra, in carne suscepta ex pœna nostra. Sic & semper benedictus in sua iustitia, maledictus autem propter delicta nostra,

in morte suscepta ex pœna nostra: ac per hoc additum est, omnis: ne Christus ad veram mortem non pertinere diceretur, si à maledicto, quod morti conuictum est, insipienti honorificentia separaretur.

QVI autem ex veritate euangelica fidelis est, intelligit tam non esse contumeliam Christi ex ore Moyli, cū eum dixit maledictum; non ex diuinitate maiestatis suæ, sed ex conditione pœnæ nostræ, ex qua in ligno suspensus est: quàm non est laus Christi ex ore Manichæorum, quum eum negat carnem habuisse mortalem, in qua veram mortem pateret: quia ex illo prophetico maledicto, laus intelligitur humilitatis: ex isto hæretico quasi honore, crimè obicitur falsitatis. Si ergo negas maledictum, nega mortuum: si negas mortuum, non iam contra Moysen, sed contra apostolos dimicas. Si autè confiteris mortuum, confitere suscepisse pœnam peccati nostri sine peccato. Iam verò vbi audis pœnam peccati, aut ex benedictione crede venientem, aut ex maledictione. Si ex benedictione venit pœna peccati, opta esse semper in pœna peccati. Si autem optas inde liberari, crede per diuinam sententiam iustitiam pœnam peccati ex maledictione venisse. Cõfiteri ergo maledictum suscepisse pro nobis, quem confiteris mortuum esse pro nobis: nec aliud significare voluisse Moysen, cum diceret, Maledictus omnis qui in ligno pepererit, nisi mortalis omnis, & moriens omnis qui in ligno pepererit. Poterat enim dicere, Maledictus omnis mortalis: aut, maledictus omnis moriens. Sed hoc est quod asserit propheta, quia sciebat Christi mortem in cruce pensuram, & futuros hæreticos qui dicerent, Pendit quidem in ligno, sed specie quadam, non vt verè moreretur. Clamando ergo, maledictus omnis qui in ligno pepererit: nihil aliud clamauit, nisi quia verè mortuus, sciebat mortem peccatoris, quæ sine peccato ipse suscepit, de illo maledicto venientem, quo dictum est, Si tetigeritis, morte moriemini. Ad hoc pertinet & serpens ille in ligno suspensus, quo significaretur non falsam mortem Christum fluxisse, sed illam veram in ligno passionis suæ suspendisse, in quam serpens ille hominem male suadèdo deiecit. Quam veram mortem nolunt isti conspicerè, & idèd nõ sanantur à veneno serpentis: sicut in eremo, quicumq; illam attenderent, sanabantur. ITA QVE fatemur ab imperitis dici, aliud esse affigi ligno, aliud in ligno pendere. Sic enim quidam putant soluèdam esse istam questionem, vt iudam dicat à Moysè maledictum, qui laqueo se suspendit, quasi primò nouerint utrum ex ligno an ex lapide se ille suspenderit. Sed verum est, quod & Faustus commemorauit, Apostolum non finire aliud intelligere, quàm de Christo esse prædictum. Sed talis imperitia nonnullorum catholicorum, venatio Manichæorum est. Tales enim solent infectari, tales suis fallaciis irretire, tales in eos cecideramus, tales hæseramus, tales non viribus nostris, sed Dei misericordia eruti sumus.

QVE autem diuina Moyses laceßit, sicut Faustus criminatur, dicens, quod humanorum nulli unquam diuinorumque pepercerit. Dixit enim, & abiit: nihil fatigat probare, nihil curauit ostendere. Nos autem scimus Moysen omnia verè diuina piè laudasse, & pro sui temporis congruentia, suæque dispensationis gratia, iuste humana rexisse. Exigant isti vt hoc doceam, cum & ipsi docere conati fuerint, quod Faustus obiicit, caute quidem, vt erat acutus, sed ob hoc incautus, quia suo acumine se perimebat. Felix enim cor acutum ad veritatem, infelix contra veritatem. Non dixit, hominum nulli vnquam deorumque pepercerit: sed humanorum, inquit, & diuinorum. Si enim diceret eum Deo non pepercisse, facile conuinceretur falsæ criminationis, cū Moyses inueniretur vbiq; honorare ac prædicare Deum verum, qui se-

CAP. V. 11.

Gen. 2. c. 15. 3. d. 3.

Rom. 2. c. 9. 10. d. 3. b. 14.

CAP. V. 11.

CAP. V. 11.

qui fecit celum & terram. Si autem diceret, nulli deo- rum peperisse, proderet se Christianis illos deos colere, à quibus adorandis Moyses prohibet: atque ita sub alas catholice matris pullis fugientibus non congregaret quæ non peperit. Ut ergo infidias tenderet parvulis, dixit, diuinorum nulli peperisse Moysen, quo possent neque Christiani aperto deorum cultu fugere impietatem istorum nimis abhorrentem à religione Christiana, & Paganis eis fauere aduersum nos, qui Moysen scirent contra idolâ, & contra deos gentium, quæ sunt dæmonia, multa vera & digna dixisse.

QVO D si isti displicet, apertè se fateantur idolorum vel dæmoniorum effe cultores: quod quidem ignoranter essent, eo ipso solo quòd essent hæretici. De talibus enim dixit Apostolus, Quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquorum. Qui enim nisi dæmones, quibus est amica fallacia, istis persuaderent, quòd Christus fallaciter passus, fallaciter mortuus sit, fallaciter cicatrices ostenderit: id est, non verè passus, nec verè mortuus sit, nec illæ verè fuerint ex veris vulneribus cicatrices? Quæ sunt euidentiores doctrinæ mendaciloquorum dæmoniorum, quàm istæ quibus persudetur Filium Dei, id est ipsam veritatem, esse mēdācem? Sed isti in doctrina sua habent & apertam, non quidem dæmoniorum, sed tanē creaturæ culturam, quam damnat Apostolus, dicens, Et coluerunt & seruiuerunt creaturæ potius quàm creatori.

PR O I N D E isti in phantasmatis fabularum suarum idolâ, & dæmonia nescientes colunt: in sole autem & luna nouerunt se seruire creaturæ, & quòd putant se etiam creatori seruire, multum falluntur: phantasmati enim suo seruiunt, creatori autem nullo modo seruiunt, quando ea negant Deum creasse, quæ apertè Apostolus ad Dei creaturam pertinere demonstrat, dicens, cum de cibis & carnibus ageret, Omnis enim creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum, quod cū gratiarum actione percipitur. Videte quid sit sana doctrina, quam non ferentes vos, ad fabulas conuertistis. Quomodo Apostolus & creaturam Dei laudat, & ei tamen cultum religionis exhiberi vetat: sic & Moyses, qui vobis videtur nulli diuinorum peperisse, non ob aliud suspicor, nisi quia solem & lunam ve- tit adorari, ad quorum circuitum vos per omnes angulos vertitis, vt eos adoretis, solem & lunam vera laude laudauit, cum eos factos à Deo, & in cælesti ordine ad peragenda sua opera collocatos, sicut est, ita narrauit, Solem in potestatem diei, lunam in potestatem noctis. Falsis autem vestris laudibus sol & luna non gaudēt. Diabolus nouit falsa laude gaudere, præuaricatrix creatura. Potestates verò celorum, quæ peccato non lapsæ sunt, artificem suum in se laudari volunt: quarum illa vera laus est, qua creatori illarum non fit iniuria. Fit autem cum dicitur, quòd partes eius sint, aut membra eius, aut aliquid substantiæ ipsius. Ille enim perfectus, & nullius indigens, & nusquam desluens, neque discissus, neque per loca distentus, apud se totus incommutabilis, sibi quæ sufficiens, seipso beatus, propter abundantiam bonitatis per verbum suum dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt. Proinde si terrestria corpora, de quibus loquebatur Apostolus, cum cibum nullum inmundum diceret, bona sunt, quia omnis creatura Dei bona est: quanto magis cælestia, in quibus excellunt sol & luna: cum ipse Apostolus dicat corpora cælestia & corpora terrestria: sed alia est cælestium gloria, alia terrestrium. Non ergo conuiciatur Moyses soli & lunæ, cum eos vetat adorari, sed eos laudat tanquam creaturam cælestem: Deum autem laudat tanquam creaturam cælestium & terrestrium: nec vult offendi Deum, cum

illi pro illo adorantur, qui propter illum & ex illo laudantur. AT quam sibi Faustus argutè reprehēdere visus est, quòd etiam maledictum vocat Moyses, qui solem adorauerit ac lunam. Si ergo, inquit, sub gentili positus rege, solem cogar adorare, & cum restitico, maledictum hoc metuens, iubeat crucifigi, in aliud eius incurram maledictum, quod aduersus eum deprompsit, qui pendet in ligno. Vos quidem uultus rex gentilis cogit adorare solem, quod nec ipse sol cogeret, si in terra regnaret; quia nec nunc à vobis hoc vult fieri: sed sicut creator ipse impios blasphematores suos vsque ad iudicium sustinet, sic & ipsa cælestia tolerant vanos adoratores suos vsque ad iudiciū creatoris sui. Tamen mementote Christianum regē non posse cogere, vt sol adoretur: de gentili enim rege exemplum Faustus proposuit, sciens profectò ad gentiles pertinere, quod facitis cum solem adoratis. Non est ergo hoc Christianum, sed vbique iam perdix nomen Christi ponit, vt congreget quæ non peperit. Videte tamen quàm facillè respondeat veritas, & sana doctrina quàm facillè disrumpat hunc vestræ quæstionis tanquam inuitabilem & bicipitem laqueum. Ecce faciamus aliquem armatum regia potestate comminari homini Christiano, vt si solem adorare noluerit, suspendatur in ligno. Si declinauerit, inquit, maledictum, quod lex prompsit in solis adoratores, incidam in illud, quod eadem lex pròpsit in eum qui penderit in ligno. Ita verò turbaberis? Sed tu, Imò nec tu, qui & nullo cogente adoras solem. At verò Christianus edificatus super fundamentum apostolorum & prophetarum, attendit singulas causas, & singula maledicta: videt vnum pertinere ad corpus mortale, quod ligno suspenditur: alterum ad animum, quo sol adoratur: & si enim corpus inclinatur in adorando, animus tamen aut colit quod adoratur: aut fingit: vtrumque autem perniciosum est. Quapropter quoniā maledictum in vtroque mors meruit, sicut mors est corporis in ligno pendere, ita mors animi est solem adorare. Eligendum est igitur maledictum in corporis morte, quo maledictò & ipsum corpus in resurrectione liberabitur: deuitandum autem maledictum in animæ morte, ne cum suo corpore in aeterno igne damnetur. Hanc enim quæstionem nobis Dominus soluit, dicens, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed eum timete qui habet potestatem & animam & corpus occidere in gehennam ignis. Tanquam diceret, Nolite timere maledictum corporalis mortis, quod temporaliter soluitur: sed timete maledictum spiritualis mortis, per quod anima in æternum cum suo corpore cruciatur. Ecce nō est anicularis maledictio, sed prophetica prædictio, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Sic enim auferit Christus de maledictio maledictum, quomodo de morte mortem, de peccato peccatum. Sic ergo non blasphemauit Moyses dicendo, Maledictus omnis qui pendet in ligno, quomodo nō blasphemauerunt apostoli dicendo, Mortuus est, & vetus homo noster confixus cruci cum illo, Et de peccato damnauit peccatum, Et eum qui non nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit: & multa huiusmodi? Vos autē cum horretis maledictum Christum, fatemini vos horrere mortem Christi. Vbi apparet vestra non anicularis maledictio, sed diabolica simulatio, qui mortem Christi corporis, animæ vestræ morte non creditis. Quam tamen mortem Christi non veram, sed simulatam suadetis: quasi nō audeatis per nomē Christianū homines fallere, nisi ipsum Christum, magistrū fallaciæ faciatis.

QVO D autem inuidus continētia vel virginitati Faustus Moyses visus est, quia dixit, Maledictus omnis qui non suscitauerit semen in Israël: legant Esaiam clamantem, Hæc dicit Dominus spadonibus, omnibus, qui obseruauerint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & custodierint testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum: nomen æternum dabo illis, & non deerit illis. Aut si contrariū putant Esaiam Moyli, hic eis placeat, si ille displicet: non est parum aduersus istos, nobis enim sufficit scire vnum Deum locutum & per Moysen & per Esaiam: & maledictum esse omnem, qui non suscitauerit semen in Israël: siue tunc cum populo secundū carnem propagando, etiam carnalis populi operatio in coniugali castitate ad officium coniugum pertinebat: siue nunc: ne quiquam spiritualiter natus, putet sibi debere sufficere, nec instet dominicis lucris, quibus quisque pro modulo suo prædicando Christum, debet generare Christianos. Ita illa diuina sententia tempora vtriusque testamēti mira breuitate complectitur, Maledictus omnis, qui non suscitauerit semen in Israël.

AVSTVS dixit: Quare non accipitis Testamentum vetus? Quia & omne vas plenum superflua non recipit, sed effundit: & stomachus saturus reiecit ingesta. Proinde & Iudæi ex præoccupatione Moscos testamento veteri, satiati respiciunt nouum: & nos ex Christi præuentione nouo reserui, respicimus vetus. Vos ideo vtrunque accipitis, quia in neutro estis pleni, sed semi: alterumq; ex altero in vobis nō tam repletur, quam corruptitur, quia & semina vasa nunquam de dissimili implentur materia, sed de eadem ac sibi simili: vt vini vino, mellis melle, & aceti aceto: quibus si dissimilia, & non sui generis superfundas, vt melli sel, et aquam vino, & aceto garos, non repletio vocabitur hæc, sed adulterium. Hæc ergo causa est, vnde nos parum accipimus Testamentum vetus: & quia ecclesia nostra, sponsa Christi, pauperior quidem ei nupta, sed diuiti, contenta sit bonis mariti sui, humilium amatorum designatur opes, sordent ei Testamenti veteris, & eius autoris munerera, famaque sua custos diligentissima, nisi sponsi sui non accipit literas. Vestra sanè ecclesia vsurper Testamentum vetus, quæ vt lasciuia virgo immemor pudoris, alieni viri & muneribus gaudet & literis. Amator denique ille vester, & pudoris corruptor Hebræorum Deus, diptychio lapideo suo, aurum vobis promittit & argentum, vetricis saturitatem, & terram Chananeorum, Hi vos delectauerunt tam sordidi questus, vt libeat peccare post Christum, vt sitis ingrati tam immensis dotibus eius. Hæc vos illiciunt, vt in Hebræorum depereatis Deo post nuptias Christi. Discite ergo iam nunc etiam falli vos, & decipi falsis promissionibus eius. Pauper est, egens est, nec ea quidem præstare potest quæ promittit: nam si sua propria coniugi, dico autem synagoge, nihil horum præstat quæ pollicetur, & quidem morem gerenti sibi per omnia, & seruienti summissus quàm ancilla: vobis præstare quid poterit alienis ab se, & mandatorum suorum detrectantibus inquam superba ceruice? Sed vos quidem pergitte agere vt capistis, rudem pannum veteri vestimento committite, nouum vinum veteris vitibus credite, duobus maritis nulli placituri seruire, Christianam denique fidem Hippocentaurum facite, nec equum perfectum nec hominem nobis soli Christo seruire permitte: eius tantum immortalis dote contentis, & imitantibus Apostolum qui dicit, Sufficientia nostra ex Deo est, qui nos idoneos probauit ministros noui Testamenti. Hebræorum Dei & nostra admodum diuersa conditio est, quia nec ipse quæ promittit implere potest, & nos ea fastidimus accipe-

CAP. X.

1. Tim. 4. 2.

Rom. 1. 23. CAP. XI.

1. Tim. 4. 4.

1. Cor. 13. 2.

1. Cor. 13. 2.

1. Cor. 13. 2.

CAP. XII.

Deu. 21. d. 23.

1. Petr. cap. 7.

Hier. 17. b. 11.

Deu. 17. a. 3.

Deu. 21. d. 23. Eph. 2. d. 20.

Mat. 10. c. 28.

Deu. 21. d. 23.

Rom. 6. a. 6. Rom. 8. a. 3. 2. Co. 5. d. 21.

CAP. XIII.

Deu. 25. b. 7. Esa. 56. a. 4.

spadonibus, omnibus, qui obseruauerint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & custodierint testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum: nomen æternum dabo illis, & non deerit illis. Aut si contrariū putant Esaiam Moyli, hic eis placeat, si ille displicet: non est parum aduersus istos, nobis enim sufficit scire vnum Deum locutum & per Moysen & per Esaiam: & maledictum esse omnem, qui non suscitauerit semen in Israël: siue tunc cum populo secundū carnem propagando, etiam carnalis populi operatio in coniugali castitate ad officium coniugum pertinebat: siue nunc: ne quiquam spiritualiter natus, putet sibi debere sufficere, nec instet dominicis lucris, quibus quisque pro modulo suo prædicando Christum, debet generare Christianos. Ita illa diuina sententia tempora vtriusque testamēti mira breuitate complectitur, Maledictus omnis, qui non suscitauerit semen in Israël.

Libri quattidecimi finis.

LIBER QVINTVS DECIMVS.

CAP. I.

AVSTVS dixit: Quare non accipitis Testamentum vetus? Quia & omne vas plenum superflua non recipit, sed effundit: & stomachus saturus reiecit ingesta. Proinde & Iudæi ex præoccupatione Moscos testamento veteri, satiati respiciunt nouum: & nos ex Christi præuentione nouo reserui, respicimus vetus. Vos ideo vtrunque accipitis, quia in neutro estis pleni, sed semi: alterumq; ex altero in vobis nō tam repletur, quam corruptitur, quia & semina vasa nunquam de dissimili implentur materia, sed de eadem ac sibi simili: vt vini vino, mellis melle, & aceti aceto: quibus si dissimilia, & non sui generis superfundas, vt melli sel, et aquam vino, & aceto garos, non repletio vocabitur hæc, sed adulterium. Hæc ergo causa est, vnde nos parum accipimus Testamentum vetus: & quia ecclesia nostra, sponsa Christi, pauperior quidem ei nupta, sed diuiti, contenta sit bonis mariti sui, humilium amatorum designatur opes, sordent ei Testamenti veteris, & eius autoris munerera, famaque sua custos diligentissima, nisi sponsi sui non accipit literas. Vestra sanè ecclesia vsurper Testamentum vetus, quæ vt lasciuia virgo immemor pudoris, alieni viri & muneribus gaudet & literis. Amator denique ille vester, & pudoris corruptor Hebræorum Deus, diptychio lapideo suo, aurum vobis promittit & argentum, vetricis saturitatem, & terram Chananeorum, Hi vos delectauerunt tam sordidi questus, vt libeat peccare post Christum, vt sitis ingrati tam immensis dotibus eius. Hæc vos illiciunt, vt in Hebræorum depereatis Deo post nuptias Christi. Discite ergo iam nunc etiam falli vos, & decipi falsis promissionibus eius. Pauper est, egens est, nec ea quidem præstare potest quæ promittit: nam si sua propria coniugi, dico autem synagoge, nihil horum præstat quæ pollicetur, & quidem morem gerenti sibi per omnia, & seruienti summissus quàm ancilla: vobis præstare quid poterit alienis ab se, & mandatorum suorum detrectantibus inquam superba ceruice? Sed vos quidem pergitte agere vt capistis, rudem pannum veteri vestimento committite, nouum vinum veteris vitibus credite, duobus maritis nulli placituri seruire, Christianam denique fidem Hippocentaurum facite, nec equum perfectum nec hominem nobis soli Christo seruire permitte: eius tantum immortalis dote contentis, & imitantibus Apostolum qui dicit, Sufficientia nostra ex Deo est, qui nos idoneos probauit ministros noui Testamenti. Hebræorum Dei & nostra admodum diuersa conditio est, quia nec ipse quæ promittit implere potest, & nos ea fastidimus accipe-

re. Superbos nos aduersus blanditias eius; Christi libertas fecit. Ac ne incongrue me hæc comparasse existimes, Paulus in nos hanc coniugalis disciplina similitudinem prior contulit, dicens, Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est lege viri: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Ergo viuente viro vocabitur, inquit, adultera, si inuicta fuerit alteri viro. Quod si mortuus fuerit vir eius, non erit adultera alij coniuncta: per hoc ostendens, spiritu machari eos, qui non ante repudiantes, & in mortuis quodammodo ponentes legis auctorem, tum demum se copulauerunt Christo. Quod dicitur ad eos precipue spectat, qui crediderunt ex Iudæis, videlicet vt ipsi sint primæ superstitionis obliiti. Nobis verò in hoc quid opus est vel præcepto, quibus ex gentilitate conuersis ad Christum, Hebræorum Deus non mortuus debet videri, sed nec natus? Sanè Iudæo, si credat, Adoneus debet videri defunctus, gentili verò idolum: & vnicuique quod est veneratus ante cognitum Christum. Nam si post idolatriæ diuortia Hebræorum quis Deum & Christum pariter colat, nihil ille quidē à detriti pudoris seemina discerpauit, quæ post vnus mariti obitum duobus nupsit.

AVGUSTINVS respondit, Audite hæc, quorum corda possidet Christus, & videte si toleratis, nisi quia ipse est vestra patientia. Faustus nouo melle plenus, respuit acutum vetus: & Paulus aceto vetere plenus, effudit dimidium, quo caperet infusum mel nouum: non seruandum, sed corrumendum. Vides enim, quod ait apostolus Paulus, Seruus Christi Iesu, vocatus apostolus, segregatus in euangelium Dei: ex melle nouo est. Illud autem quod sequitur, Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex femine Dauid secundum carnem: ex aceto vetere. Quis hoc fastidierit audire, nisi nos consolaretur idem dicēs, Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis? Sed quid opus est eadem iam superius satis dicta repetere? Nam pannum nouum & vestimentum vetus, & vinum nouum & vtres veteres, non duo testamenta significare, sed duas vitas, & spes duas: ad duo testamenta intelligenda, illam datam esse à Domino similitudinem, Propterea omnis scriba eruditus, in regno Dei similis est patrifamilias proferenti de thesauro suo noua & vetera: ex his quæ ante diximus, recordetur qui potuerit, vel certe recenscat qui voluerit. Duas enim spes si quis habendas, putauerit vt vna propter regnum celorum Deo seruiat, & altera propter feclicitatem terrenam, hæc illam non capit, & cum hæc aliqua tribulatione fuerit perturbata, deficient homo amitter etiam illam. Inde est & illud, Nemo potest duobus Dominis seruire: quod exposuit dicēs, Non potestis Deo seruire & Mammonæ. Vetus autem testamentum recte intelligentibus prophetia est noui testamenti. Itaque & in illo primo populo sancti patriarchæ & propheta, qui intelligebant quod agebāt, vel quod per eos agebatur, in nouo testamento habebant istam spem salutis æternæ, ad illud enim pertinebant, quod intelligebant & diligebant: quia et si nondum reuelabatur, iam tamē figurabatur. Ad vetus autem illi pertinebant, qui non illic amplius, quam promissa tem poralia cogitata concupiscebant, in quibus æterna figurata & prophetata, non intelligebant. Sed hæc iam satis superque prioribus responsonibus nostris dicta sunt.

ILLA verò est mirabilis impudētia, cum Manichæorum sacrilega & immunda societas, etiam castam sponsam Christi se iactare nō dubitat: in quo aduersus sanctæ ecclesiæ vere catholice casta membra quid proficit, nisi vt veniat in mētem aduersus tales Apostolica illa admonitio, Aprauit vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autem, ne sicut serpens Euam fecellit astutia sua, sic & vestre mētes corumpantur à castitate, quæ est in Christo.

Quid

Rom. 7. a. 1. 1. Cor. 7. 39.

CAP. II.

Rom. 1. a. 1.

1. Cor. 11. d. 19. Mat. 9. b. 18. 10. 8.

Mat. 13. c. 12.

Mat. 6. c. 24

CAP. III.

2. Co. 11. a. 8.

Quid enim agunt isti euangelizantes nobis præter quod accepimus, nisi ut nos a castitate corrumpant, quam Christo seruauimus, & quando legem Dei culpant nomine ueritatis, & errorem suum laudant nomine nouitatis, quasi omnis ueritas fugienda sit, aut omnis nouitas appetenda: cū & mādātum uetus in laude ponat apostolus Ioannes, & prophanas uerborum nouitates cuitari iubeat apostolus Paulus? Te ergo uera sponsa ueri Christi ecclesia catholica, alloquar & ego te pro modulo meo, qualiscunq; filius & seruus tuus, positus in te dispensare cibaria conferuis meis: caue semper ut cautes Manichæorum impiam uanitatē, iam tuorū periculo expertā & liberatione cōuictam. Ille mē quondam de gremio tuo error excusserat, expertus fugi, quod experiri non debui. Sed tibi profecerint etiam pericula mea, cui nunc seruit liberatio mea. Quia nisi mihi uerus & uerax spōsus tuus, de cuius latere facta es, in uero sanguine suo remissionem peccatorum posuisset, absorbuisset me uorago fallacia, & terram factum serpens irreparabiliter deuorasset. Noli decipi nomine ueritatis, hanc sola tu habes & in lacte tuo & in pane tuo: in hac autem tantū nomen eius est, ipsa non est. Et in tuis quidem grandibus secura es: Sed appello interim paruulos tuos, fratres filios domos meos, quos uel tanquam uos sollicitis alis foues, uel tanquam infantes lacte nutris, sine corruptione secunda uirgo mater. Hos in te appello teneros fructus tuos, ne garrula curiositate seducatur abs te: sed potius anathement, si quis eis euangelizauerit præter id, quod acceperunt in te. Nec relinquunt uerum ueracemq; Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi: & magnā multitudinem dulcedinis eius, quam abscondit metuentibus se, perfcit autem sperantibus in se. Ibi uero quomodo possunt esse uerba ueracis, in prædicatore Christi fallacis? Contemne insultationes eorum, quia bene tibi es conscia, promissionem uitæ æternæ te adamasse in muneribus sponſi tui, id est, ipsum sponſum tuum: quia ipse est uita æterna. Non autem, sicut illi desipiunt, ad alienum Deum seducta es, promittentem futuritatē uentris, & terram Chanæorum. Intelligis quippe, in ipsis etiā promissionibus te iam tunc figuratam & prophetatam, præsciētiam parturisse sanctorum. Nec lapideo diptychio miserabili dicacitate reprehensio moueatis: quia non habes lapideū cor, quod illæ tabulæ lapideæ in populo priore significabant. Es enim epistola apostolorum, scripta non atramento, sed spiritu Dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ad quæ uerba illi uani gaudent, purantes Apostolum reprehendisse dispensationem illi tempore congruam ueteris testamenti, non intelligentes hoc eum ex propheta dixisse: Hæc enim uerba, quæ imperite amplectuntur, longe antequam per apostolos dicerentur & implerentur, à prophetis, quos respiciunt, prænunciata sunt. Propheta enim dixerat, Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Videant si non hoc est, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Nam neq; ibi, quod dictum est cor carneum, neque hic tabulæ carnales, hoc uolunt, ut carnaliter sapiamus: ista sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit, per lapidis insensualitatem significatum est cor non intelligēs, & per carnis sensualitatem significatum est cor intelligens. Tu potius istos irride, qui dicunt, & terram & ligna & lapides habere sensum, & intelligentiore uita uiuere, carnes autem solidiore & obtusiore. Vnde nō à ueritate, sed à sua uanitate coguntur fateri, mundum esse legem cōscriptam in tabulis lapideis, quàm suum thesaurum in pellibus morticinis. An forte quia in fabella sua etiam lapides dicūt esse ossa principum, non eis dubitant coria præponere agnorum? Neimpe ergo

illa testamenti arca mundi tegebat lapideas tabulas, quàm caprina pellis codicem istorum. Hæc tu misericorditer irride, ut eis irridenda & fugienda commendes: nam in illo diptychio lapideo, iam tu non corde lapideo intelligis, quid duro illi populo cōgruebat: & in eo tamen agnoscis petram, ipsum sponſum tuum, illum quem Petrus loquitur, lapidem uiuum ab hominibus, reprobaturum, à Deo autem electum & honorificatum. Illis ergo erat lapis offensionis, & petra scandali: tibi autem lapis, quem reprobauerunt edificantes, factus est in caput anguli. Quod totū idem Petrus apostolus explicat, & totum à prophetis, à quibus isti damnati alienantur, prædictum esse cōmemorat. Lege sanè etiam illud diptychium, ne timeas, planè sponſi tui est. Aliis lapis ille significauit duram stoliditatem, tibi autem firmam stabilitatē. Digno enim Dei scriptæ sunt tabulæ illæ: digito Dei sponſus tuus eiicit dæmonia: digito Dei expelle tu doctrinas demoniorum mendaciloquorum cauteriatam habentium conscientiam. Ex hoc diptychio repellis adulterum, qui se paraclerum dicit, ut sancto nomine te seducat. Quinquagesimo enim die post pascha datæ sunt illæ tabulæ: & quinquagesimo die post passionem sponſi tui, quam pascha illud præfigurabat, datus est digitus Dei, Spiritus sanctus promissus paraclerum. Noli ergo reformidare diptychium, quo tibi scripta olim, quæ nunc agnosceres, mittebantur: tantum noli esse sub lege, ne illam timore non impleas, sed sub gratia, ut sit in te plenitudo legis charitas. Non enim aliud diptychium recensebat sponſi tui amicus, cū diceret, Nam non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis est charitas. Ibi enim sunt duo præcepta, dilectionis Dei, & dilectionis proximi in singulis tabulis explicata. Hoc ergo diptychium ille præmisit, qui tibi hæc duo præcepta ueniens cōmendauit, in quibus tota lex pēdet & prophætæ. In primo præcepto est castitas nuptiarum tuarū, in secundo unitas membrorum tuorum: illo amplecteris diuinitatē, isto congregas societatem. Quæ duo præcepta sunt & decem: tria pertinent ad Deum, & septem ad proximum. Opudicum diptychium, in quo uetere figura ille dilector & dilectus tuus prænunciavit tibi canticū nouū, in decachordo psalterio: tanquam pro te etiā neruos suos extensurus in ligno, ut de peccato peccatum damnaret in carne, & iustitia legis impleretur in te. Opudicum coniugale, quod nō sine causa odit adultera. Iam enim mihi ad te est sermo Manichæa congregatio, fallax, & fallaciis inuoluta, Itæne multinuba tot elemētis, uel potius meretrix prostituta dæmoniis, & sacrilegis uanitatibus imprægnata, audes matrimonium catholicum Domini tui, crimine impudicitiae lacerare? Ostende nobis mœchos tuos, splendentem ponderatorem, & Atlantem laturarium. Illum enim dicis capita clementorum tenere, mundumq; suspendere: istum autē genu fixo, scapulis validis subbauiare tantā molem, utiq; ne ille deficiat. Vbi sunt isti? Qui si uerè essent, quādo ad te uenirent occupati tanto negotio, quando ad te intrarent, ut blanda manu tua, & ocioso pane delicata, post tantum laborem, alteri digitos, alteri humeros confricares? Sed fallunt te mala dæmonia, quæ tecum scortantur, ut concipias mendacia, & parias phantasmata. Cur ergo nō respuas diptychium ueri Dei, tuis membranis inimicum, quibus tot falsos deos adamasti mente uagabunda per figmenta cogitationum tuarum, quibus omnia poetica mendacia grauiora & honestiora reperirentur? uel hoc certè, quod apud poetas nēminem decipit ipsa professio falsitatis: in libris

1. Cor. 1. 2. 7
2. Tim. 4. 4
1. Pet. 2. 4
1. Pet. 1. 7
1. Cor. 1. 9
Coloſ. 2. 4
Gal. 1. 6
1. Cor. 1. 11
2. Cor. 1. 12
1. Cor. 1. 13
1. Cor. 1. 14
1. Cor. 1. 15
1. Cor. 1. 16
1. Cor. 1. 17
1. Cor. 1. 18
1. Cor. 1. 19
1. Cor. 1. 20
1. Cor. 1. 21
1. Cor. 1. 22
1. Cor. 1. 23
1. Cor. 1. 24
1. Cor. 1. 25
1. Cor. 1. 26
1. Cor. 1. 27
1. Cor. 1. 28
1. Cor. 1. 29
1. Cor. 1. 30
1. Cor. 1. 31
1. Cor. 1. 32
1. Cor. 1. 33
1. Cor. 1. 34
1. Cor. 1. 35
1. Cor. 1. 36
1. Cor. 1. 37
1. Cor. 1. 38
1. Cor. 1. 39
1. Cor. 1. 40
1. Cor. 1. 41
1. Cor. 1. 42
1. Cor. 1. 43
1. Cor. 1. 44
1. Cor. 1. 45
1. Cor. 1. 46
1. Cor. 1. 47
1. Cor. 1. 48
1. Cor. 1. 49
1. Cor. 1. 50
1. Cor. 1. 51
1. Cor. 1. 52
1. Cor. 1. 53
1. Cor. 1. 54
1. Cor. 1. 55
1. Cor. 1. 56
1. Cor. 1. 57
1. Cor. 1. 58
1. Cor. 1. 59
1. Cor. 1. 60
1. Cor. 1. 61
1. Cor. 1. 62
1. Cor. 1. 63
1. Cor. 1. 64
1. Cor. 1. 65
1. Cor. 1. 66
1. Cor. 1. 67
1. Cor. 1. 68
1. Cor. 1. 69
1. Cor. 1. 70
1. Cor. 1. 71
1. Cor. 1. 72
1. Cor. 1. 73
1. Cor. 1. 74
1. Cor. 1. 75
1. Cor. 1. 76
1. Cor. 1. 77
1. Cor. 1. 78
1. Cor. 1. 79
1. Cor. 1. 80
1. Cor. 1. 81
1. Cor. 1. 82
1. Cor. 1. 83
1. Cor. 1. 84
1. Cor. 1. 85
1. Cor. 1. 86
1. Cor. 1. 87
1. Cor. 1. 88
1. Cor. 1. 89
1. Cor. 1. 90
1. Cor. 1. 91
1. Cor. 1. 92
1. Cor. 1. 93
1. Cor. 1. 94
1. Cor. 1. 95
1. Cor. 1. 96
1. Cor. 1. 97
1. Cor. 1. 98
1. Cor. 1. 99
1. Cor. 1. 100

in libris autem tuis tanta fallaciarum turba, pueriles & seniles animas, nomine ueritatis illectas, miserabilibus corrupit erroribus, cum prurientes auribus, sicut Apollolus dicit, & à ueritate auditū suum auerentes, ad fabulas conuertuntur. Quomodo ergo sanam doctrinam ferres illarum tabularum, ubi primū præceptum est, Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est, cum tot deorum nominibus delectata turpissimi cordis fornicatione uolueris? An nō recordaris amatorium canticum tuum, ubi describis maximū regnantium regem, sceptrigerum perennem, floreis coronis cinctum, & facie rutilantem? Quem si solum talem amares, erubescendum tibi esset: nam etiam uir vnus floreis coronis cinctus, pudicæ coniugi displiceret. Neque enim potes dicere hoc aliqua mystica significatione ita dictum, uel ita demonstratum, cum tibi præcipue laudari Manichæus non ob aliud solear, nisi quod remotis figurarū integumentis, ipse tibi ueritatem nudam & propriam loqueretur. Proprie igitur cantas Deum regem sceptrigerum, floribus coronatū. Ponat saltem sceptrum, quando coronis floreis cingitur: non decet regis uirgæ seueritatem illa luxuria mollitudo. Huc accedit, quia non à te solus adamatus est: sequeris enim cantando, & adiungis duodecim secula floribus conuicta, & canoribus plena, & in faciem patris flores suos iactātia, & ipsos duodecim magnos quosdam deos profiteris, ubi & ternos per quatuor tractus, quibus ille vnus circumcingitur. Quem quomodo imensum faciatis, quem sic circumdatum dicitis, nunquam inuenire potuistis. Adiungis etiam innumerabiles regnicolas, & deorum agmina, & angelorum cohortes, quæ omnia nō condidisse dicis Deū, sed de sua substantia genuisse. Ita conuinceris innumerabiles deos colere, non ferendo sanā doctrinam, qua docetur vnus de vno Deo natus Filius, & uiuusq; Spiritus sanctus. Quos tamen non solū innumerabiles, sed nec tres Deos fas est dicere: quorum est non solum vna eademq; substantia, sed etiam vna eademq; operatio, per ipsam propriam uiam eandemq; substantia: per creaturam uerò corporalem etiam demonstratio singulorum. Hæc tu non intelligis, nō capis, noui, plena es, inebriata es, ingurgitata es fabuloso sacrilegio. Digeras aliquando quod exhalas, & te iam obruere talibus delinias: interim tanta quod cantas, & inspicis, si potes, dedecus fornicationis tuæ. Inuitauit enim te doctrina dæmoniorum mendaciloquorum ad fictas domos angelorum, ubi stat aura salubris: & ad campos ubi scatent aromata: cuius arbores & mōtes, maria & flumina dulce necdar fluunt per cuncta secula. Et credidisti & sinxisti hæc in corde tuo ubi uanis recordationibus luxuriata & dissoluta iacteris. Cū enim quædam talia dicuntur de ineffabili affluentia spiritalium deliciarum, utiq; in ænigmatibus dicuntur, ita ut nouerit animus, qui talibus exercetur, esse aliud quod ibi querendum & intelligendū sit: siue corporeis sensibus in ueritate corporali tale quid demōstratur: sicut ignis in rubo: & de uirga serpens, & de serpente uirga: & tunica Domini à persecutoribus non diuisa: & obsequium mulieris, uinctio pedū aut capitis eius: & frondes multitudinis præcedentis & consequentis assellum eius: siue in spiritu per imagines corporum, uel in somnio, uel in ecstasi figuratæ ostendantur: sicut Jacob scalæ, & Danieli lapis præcisus sine manibus, & auctus in montem: & Petro ille discus, & Ioāni tam multa: siue sola locutione ad eundem modum figuratur, sicut Cantica canticorum, & quod in euangelio fecit paterfamilias nuptias filio suo: & homo quidam duos filios habuit, frugi & luxuriosum: & homo quidam nouellauit uineam, & locauit agricolis. Tu uerò præcipue Manichæum ob hoc prædicas, quod non ad talia dicenda, sed potius ad soluenda uultus uenit:

ut & figuris antiquorum apertis, & suis narrationibus ac disputationibus, euidenti luce prolatis, nullo se occultaret ænigmatē. Addis etiam præsumptionis huius causam, quod uidelicet antiqui, ut figuris huiusmodi uel uiderent, uel agerent, uel dicerent, sciebant istum postea uenturum, per quem cuncta manifestarentur: iste autem, qui sciret post se neminem affuturū, sententias suas nullis allegoricis ambagibus tēxeret. Quid ergo facit affectus tuus desideris carnalibus fordus, in campis & mōtib; nemorosis, & coronis floreis, & scatentibus aromatibus? Si non sunt ænigmata rationis, phantasmata sunt cogitationis, aut uercordia furoris. Si uerò ænigmata esse dicuntur, cur non fugis adulterum, apertam ueritatem ut illiciat promittentem, & fabulosa fallacia quos illexerit illudentē? Nōne ministri eius, & ipsi miseri talibus uanitatibus uenerari, in hamo suo solent hanc escam de Paulo apostolo ponere, ubi ait, Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus: cum autem uenerit quod perfectum est, quod ex parte est, auferetur: & uideamus nunc per speculum in ænigmatē, tunc autem facie ad faciem? Ut scilicet apostolus Paulus ex parte scierit, & ex parte prophetauerit, per speculum & in ænigmatē uideat, quod totum auferendum est ueniente Manichæo, & adferente quod perfectum est, ubi facie ad faciem ueritas uideatur. O lasciua immunda, sine fronte adhuc ista garris, adhuc pascis uētos, adhuc amplecteris idola cordis tui? Itæne tu facie ad faciem uidisti regnantē regem sceptrigerum, floreis coronis cinctum, & deorum agmina, & splendētem agnum, sex uultus, & orāferentem, imitantemq; lumine: & alterum regē, honoris angelorum exercitibus circumdatum: & alterum adamantem heroem belligerum, dextra hastā tenentem, & sinistra clypeum: & alterum gloriosum regem tres rotas impellentem, ignis, aquæ & uenti: & maximum Atlantem mundum ferentem humeris, & eusti genu fixo brachiis, & utrinque secus fulciantem? Hæc & alia mille portenta tu facie ad faciem uidisti, an hec tibi doctrina dæmoniorum mendaciloquorum, per ora deceptorum cantat, & necis? Vt tibi infelix, ecce quibus phantasmatibus cōstupras, ecce quas uanitates pro ueritate lambis, & serpentinis poculis ebria, de diptychio lapideo aures insultare matronali uerecundia coniugis unici filij Dei: quia illa iam non sub pedagogo legis, sed sub magisterio gratiæ, nec superba operibus, nec fracta terroribus, uiuit ex fide & spe & charitate, facta Israël, in quo dolus non est, & audiens quod ubi scriptum est, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: quod tu non audiens, in tam multos fictos deos fornicationem tuam diffudisti. Quomodo non sint tibi inimicæ illæ tabulæ, in quibus secundum præceptum est, Non accipies in uanum nomen Domini Dei tui: quandoquidē tu etiam ipsum Christum, qui propter carnales à carnali uanitate mundandos, etiam carnis oculis uerus in ueritate carnis exortus est, in fallaciæ uanitate posuisti? Quomodo tibi non sit aduersum tertium præceptum de sabbatire, quæ tot figmentorum illusionibus inquieta anima uentilaris: Hæc tria præcepta quomodo pertineat ad dilectionem Dei, quando capies, quando sapiēs, quando amabis? Immoderata es & fæda & contētiōsa: tumuisti, euauuisti, uiluisti, excessisti modum tuū, turpasti decorem tuum, turbasti ordinem tuum. Talis apud te fui, noui te. Quo pacto ergo te nunc doceam, hæc tria præcepta ad dilectionem Dei pertinere, ex quo & per quem & in quo sunt omnia? Vnde hæc intelligis, quando nec illa septem, quæ ad dilectionem proximi pertinent, qua humana uita: societas continetur, erroris tui detestanda peruersitate nosse atque obseruare permittetis? In quibus mādātum primū est, Honora Patrē tuum & matrē tuā: quod & Paulus

1. Tim. 4. 4
1. Pet. 2. 4
1. Cor. 1. 9
1. Cor. 1. 11
1. Cor. 1. 12
1. Cor. 1. 13
1. Cor. 1. 14
1. Cor. 1. 15
1. Cor. 1. 16
1. Cor. 1. 17
1. Cor. 1. 18
1. Cor. 1. 19
1. Cor. 1. 20
1. Cor. 1. 21
1. Cor. 1. 22
1. Cor. 1. 23
1. Cor. 1. 24
1. Cor. 1. 25
1. Cor. 1. 26
1. Cor. 1. 27
1. Cor. 1. 28
1. Cor. 1. 29
1. Cor. 1. 30
1. Cor. 1. 31
1. Cor. 1. 32
1. Cor. 1. 33
1. Cor. 1. 34
1. Cor. 1. 35
1. Cor. 1. 36
1. Cor. 1. 37
1. Cor. 1. 38
1. Cor. 1. 39
1. Cor. 1. 40
1. Cor. 1. 41
1. Cor. 1. 42
1. Cor. 1. 43
1. Cor. 1. 44
1. Cor. 1. 45
1. Cor. 1. 46
1. Cor. 1. 47
1. Cor. 1. 48
1. Cor. 1. 49
1. Cor. 1. 50
1. Cor. 1. 51
1. Cor. 1. 52
1. Cor. 1. 53
1. Cor. 1. 54
1. Cor. 1. 55
1. Cor. 1. 56
1. Cor. 1. 57
1. Cor. 1. 58
1. Cor. 1. 59
1. Cor. 1. 60
1. Cor. 1. 61
1. Cor. 1. 62
1. Cor. 1. 63
1. Cor. 1. 64
1. Cor. 1. 65
1. Cor. 1. 66
1. Cor. 1. 67
1. Cor. 1. 68
1. Cor. 1. 69
1. Cor. 1. 70
1. Cor. 1. 71
1. Cor. 1. 72
1. Cor. 1. 73
1. Cor. 1. 74
1. Cor. 1. 75
1. Cor. 1. 76
1. Cor. 1. 77
1. Cor. 1. 78
1. Cor. 1. 79
1. Cor. 1. 80
1. Cor. 1. 81
1. Cor. 1. 82
1. Cor. 1. 83
1. Cor. 1. 84
1. Cor. 1. 85
1. Cor. 1. 86
1. Cor. 1. 87
1. Cor. 1. 88
1. Cor. 1. 89
1. Cor. 1. 90
1. Cor. 1. 91
1. Cor. 1. 92
1. Cor. 1. 93
1. Cor. 1. 94
1. Cor. 1. 95
1. Cor. 1. 96
1. Cor. 1. 97
1. Cor. 1. 98
1. Cor. 1. 99
1. Cor. 1. 100

1. Cor. 1. 9
1. Cor. 1. 11
1. Cor. 1. 12
1. Cor. 1. 13
1. Cor. 1. 14
1. Cor. 1. 15
1. Cor. 1. 16
1. Cor. 1. 17
1. Cor. 1. 18
1. Cor. 1. 19
1. Cor. 1. 20
1. Cor. 1. 21
1. Cor. 1. 22
1. Cor. 1. 23
1. Cor. 1. 24
1. Cor. 1. 25
1. Cor. 1. 26
1. Cor. 1. 27
1. Cor. 1. 28
1. Cor. 1. 29
1. Cor. 1. 30
1. Cor. 1. 31
1. Cor. 1. 32
1. Cor. 1. 33
1. Cor. 1. 34
1. Cor. 1. 35
1. Cor. 1. 36
1. Cor. 1. 37
1. Cor. 1. 38
1. Cor. 1. 39
1. Cor. 1. 40
1. Cor. 1. 41
1. Cor. 1. 42
1. Cor. 1. 43
1. Cor. 1. 44
1. Cor. 1. 45
1. Cor. 1. 46
1. Cor. 1. 47
1. Cor. 1. 48
1. Cor. 1. 49
1. Cor. 1. 50
1. Cor. 1. 51
1. Cor. 1. 52
1. Cor. 1. 53
1. Cor. 1. 54
1. Cor. 1. 55
1. Cor. 1. 56
1. Cor. 1. 57
1. Cor. 1. 58
1. Cor. 1. 59
1. Cor. 1. 60
1. Cor. 1. 61
1. Cor. 1. 62
1. Cor. 1. 63
1. Cor. 1. 64
1. Cor. 1. 65
1. Cor. 1. 66
1. Cor. 1. 67
1. Cor. 1. 68
1. Cor. 1. 69
1. Cor. 1. 70
1. Cor. 1. 71
1. Cor. 1. 72
1. Cor. 1. 73
1. Cor. 1. 74
1. Cor. 1. 75
1. Cor. 1. 76
1. Cor. 1. 77
1. Cor. 1. 78
1. Cor. 1. 79
1. Cor. 1. 80
1. Cor. 1. 81
1. Cor. 1. 82
1. Cor. 1. 83
1. Cor. 1. 84
1. Cor. 1. 85
1. Cor. 1. 86
1. Cor. 1. 87
1. Cor. 1. 88
1. Cor. 1. 89
1. Cor. 1. 90
1. Cor. 1. 91
1. Cor. 1. 92
1. Cor. 1. 93
1. Cor. 1. 94
1. Cor. 1. 95
1. Cor. 1. 96
1. Cor. 1. 97
1. Cor. 1. 98
1. Cor. 1. 99
1. Cor. 1. 100

commemorat mandatum primum in repromissione, A eadem atque itidem etiam ipse præcipiens. Tu autem doctrina demoniaca didicisti inimicos deputare parentes tuos, quod te per concubitum in carne ligauerint, & hoc modo utique Deo tuo immundas compedes imposuerint. Hinc etiã consequens præceptum, quod est, Non concubaberis; ita violatis, ut hoc maxime in coniugio detestemini, quod filij procreantur: ac sic auditores vestros, dũ cauent ne feminæ quibus miscentur concipiant, etiam vxorũ adulteros faciatis. Ducunt enim eas ex lege matrimonij, tabulis proclamãtib; liberorũ procreandorũ causã, ex vestra lege metuentes ne particulam Dei sui fordidibus carnis afficiant, ad explendã tantum libidinẽ feminis impudica coniunctione miscentur. Filios autẽ inuiti suscipiunt, propter quod solum coniugia copulanda sunt. Quomodo ergo non prohibes nubere, quod de te tanto antè prædixit Apostolus, quando id conaris auferre de nuptijs, vnde sunt nuptiæ? Quo ablato, mariti erunt turpiter amatores, meretrices vxores, thalami fornices, fœceri lenones. Ac per hoc etiam illud præceptũ, quod est, Non occides: ex cuius erroris peruersitate nõ seruas. Dum enim times, ne Dei tui membrũ ligetur in carne, non das esurienti panẽ. Hic formidans homicidiũ falsum, illic perpetrans verũ. Itaque si incurras in eum famelicũ, qui mori possit, nisi cibũ portigendo subuenias; iam tu homicida teneberis: aut lege Dei, si non dederis; aut lege Manichæi, si dederis. Quid cætera decalogi præcepta, quomodo seruas? An a furto abstineas, ut nescio quis panẽ, seu quãlibet escã in suis visceribus trucidandã, deuoret potius, quã tu, si possis, ei surripias, atque ad officinã ventris electorum tuorum curras, ut furto tuo Deus tuus nec in grauius incidat vinculũ, & quo incidat, eruatur? Porro, si in eodẽ furto comprehendaris, nõne per ipsum Deum tuum, non te abstulisse iurabis? Quid enim tibi facturus est talis Deus, cui dicis, falsum iuravi per te, sed pro te, nisi velles vt exitiũ tibi inferrem, dum honorẽ deferrem? Ita & illud mandatum legis, Ne falsum testimonium dicas, propter membra Dei, tui sic contemnes, vt ea non solũ testimonio, sed & iuramento falso de compedibus liberet. Iam verò quod sequitur, Non concupisces vxorem proximi tui, debet apud te impleri: & hoc vnũ video, quod nulla tui erroris necessitate violare cogaris. Sed si nefas est coniugem concupiscere alienam, considera quid sit concupiscendum se præponere alienis: & recordare deos tuos formosos & deas formosas, præbentes se vt ardentè concupiscantur: illi a feminis principibus tenebrarum, sic illæ a masculis: quibus excitatis, in fruendi libidinem, & in suos amplexus inhianter æstuantibus, eruant ab eis illum Deum tuum vbique compeditum, & tanta suorum turpitudine, vt solui valeat, indigentem. Nam rẽ proximi non concupiscere, quod est vltimum decalogi mandatũ, vnde potes misera? nõne tibi Deus ipse tuus in terra aliena se fabricare mentitur secula noua, vbi post falsam victoriam, falso triumpho tumescas? Quod cum modo insana vanitate desideras, & eandẽ terram gentis tenebrarum summa vicinitate substantiæ tuæ coniungi credis, utique rem proximi tui concupisces. Merito tibi est inimicum diptychium, continens tam bonã mandata multum errori tuo contraria. Nam illa tria, quæ ad dilectionem Dei pertinent, omnino ignoras, omnino nõ seruas: hæc autem septẽ, quibus societas humana non læditur, si quando custodis, aut pudore reprimeris, ne inter homines confundaris: aut timore frangeris, ne publicis legibus puniaris: aut malum factum bona aliqua consuetudine horrescis: aut ipsã naturali lege, quã iniuste alteri facias, quod tibi ab altero fieri non vis, aduertis: error tamen tuus, quã te in contrarium ire compellat, &

1. Tim. 4. 3.
Exodi 21. 17.
Deu. 5. b. 20.

Exodi 20. b. 16.
Deu. 5. b. 19.
Exodi 20. c. 17.
Deu. 5. b. 20.

Tob. 4. c. 16.
Mat. 7. b. 12.

dum sequeris, & dũ non sequeris, sentis: cum vel hoc facis quod pati non vis, vel ideo non facis, quia pati nõ vis. A T ista vera sponsa Christi, cui de diptychio lapideo fronte impudẽssima insultas, intelligit quid distet inter literam & spiritum, quæ duo dicuntur alio modo lex & gratia: & non iam in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus Deo seruiens, non est iam sub lege, sed sub gratia. Neque enim litigiofa cæcatur, sed mitis intendit verbis apostoli, vt intelligat quid appelleret legem, sub qua nos iam non vult esse, quia transgressiois gratia posita est, donec veniret sēmen, cui promissum est, Et quia ideo subintravit, vt abundaret delictum, vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia: nec ideo tamen eandem legem peccatũ vocat, quia sine gratia nõ viuificat: auget enim potius reatum præuacuatione addita: Vbi enim lex non est, nec præuacatio: & ideo per seipsã cum sola litera est, sine spiritu, id est, lex sine gratia tantum modo reos facit: sed proponit sibi quod putare minus intelligentes possent, & aperit quid dicat, cum ait: Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione itaque accepta, peccatum per mandatum se fecit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, factum est mihi mors? Absit. Sed peccatũ vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Hæc ista, cui tu insultas, intelligit, quia gemens petit, quia humilis quærit, quia mitis pulsat: & sic videt non reprehendi legem, cum dicitur: Litera occidit, spiritus autem viuificat: sicut non reprehenditur scientia, cum dicitur: Scientia inflat, charitas verò ædificat. Nam utique ipse dixerat: Scimus quia omnes scientiam habemus: & tunc adiungit, Scientia inflat, charitas verò ædificat. Vt quid ergo habebat ipse quo inflaretur, nisi quia cum charitate non solum non inflat scientia, sed etiam firmat? Ita litera cum spiritu, & lex cum gratia, iam non eo modo litera & lex appellatur, sicut per seipsã cum occidit abundante delicto. Ita enim lex & virtus peccati dicta est, cum auget eius noxiam delectationem, per seueram prohibitionem. Nec tamen etiam sic mala est, sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mortem: ita multa quibusdam sunt noxia, quamuis non sint mala. Nam & vos cum oculos doletis, etiam contra Deum vestrum solem fenestras clauditis. Hæc igitur sponsa Christi, iam mortua legi, id est, peccato, quod legis prohibitione fit abundantius, cum lex sine gratia iubet, non iuuat. Tali ergo legi mortua, vt sit alterius, qui ex mortuis resurrexit, discernit ista sine legis iniuria, ne sacrilegium committat in eius authorem: quod tu facis in eum, quem non intelligis authorem boni, cum audias Apostolum dicentem; Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctũ, & iustum & bonum. Ecce author boni est, qui tibi videtur vnus ex principibus tenebrarum. Attende veritatem, ferit tibi oculos. Ecce Paulus apostolus dicit: Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Ecce cuius author est, qui diptychium illud, quod stulta irrides, in magni sacramenti dispensationem præmisit. Eadem quippe lex, quæ per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est: cum accessit literæ spiritus, vt inciperet impleri iustitia legis, quæ non impleta, reos etiam præuacuatione faciebat. Neque enim alia lex est sancta & iusta & bona, & alia, per quam peccatum mortem operatur, cui mori nos oportet, vt simus alterius, qui ex mortuis resurrexit, sed eadem ipsa est. Ecce sequere: lege. Sed peccatum, inquit, vt appareat peccatum, per bonum mihi est operatum mortem, vt fiat supra modum

CA P V T V I I I .

2. Co. 3. b. 6. Rom. 7. a. 6.

Gal. 3. c. 19.

Rom. 5. d. 20.

Rom. 4. c. 5.

Rom. 7. b. 7.

Mat. 7. b. 7.

2. Co. 3. b. 6.

1. Co. 8. a. 2.

Rom. 7. b. 13.

Rom. 7. b. 12.

Rom. 7. b. 13.

modum peccator, aut peccatum per mandatum. Surda, cæca, audi, vide. Per bonum, inquit, mihi operatũ est mortem. Ergo lex semper est bona, siue oblit inanimibus gratia, siue pro fit plenè gratia, semper est bona: sicut sol semper est bonus, quia omnis creatura Dei bona est, siue dolentibus oculis noccat, siue sanos mulceat. Proinde quod est oculis sanitas ad videndum solem, hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et sicut oculi sani non solis delectationi moriuntur, sed illis ictibus asperis radiorũ, quibus reuerberati in densiores tenebras pellebantur, sic anima per charitatem spiritus salua facta, non iustitiæ legis mortua dicitur, sed illi reatui & præuacuationi, quam lex per literam, cum gratia defuit, faciebat. Itaq; de illa vtrũque dicitur. Et bona est lex, si quis ea legitime vtatur, & quod sequitur, Sciens hoc, quia iusto lex non est posita, quia non opus habet terrente litera, quem delectat ipsa iustitia, Hæc sponsa Christi gaudens in spe plenæ salutis suæ, & tibi optat bonam conuersionem à fabulis ad veritatem, ne Adoneum quasi adulterum reformidans, cum versutissimo adultero serpente remaneas. Adonai enim verbũ Hebræũ est, & interpretatur Dominus, eo modo quo solus Deus dicitur Dominus: sicut latrã, quod verbum Græcũ est, & interpretatur seruitus, non quacunque, sed illa, qua tantummodo Deo seruitur: sicut amen, interpretatur verum, non vbiunque, & quomodo cunque, sed mystica religione. Quod si à te quaratur, vnde tu quoque habeas, præter Hebræas literas, vel quæ ex Hebræo sunt non inuenis. Non ergo timer ecclesia Christi istorum nominum obiectionem, intelligit & amat, nec curat imperitum insultatorem: & quæ nondum intelligit, credit esse talia, qualia nonnulla experta est, quæ nondum intellecta sic erant. Obiciat ei quisque, quod Emanuel admauerit, irridet inscitiam illius hominis, amplectitur veritatem huius nominis. Obiciat quod amauerit Messiam, repellit extinctum aduersarium, tenet vnũ magistram. Ita te quoque cupit sanari à vanis erroribus, & ædificari super fundamentum apostolorum & prophetarũ. Quem dicis Hippocætaurum, nesciens quid loquaris, nec attendis quid tibi tua fabula fecerit, cum ex parte Dei tui, & ex parte terræ tenebrarum falsum mūdum fabricasti in corde tuo. Itane ille non est Hippocætaurus, semiferus & semideus? Verè, quia nec Hippocætaurus dicendus est. Quid autem sit, tu attẽde, & erubescere & mitescere, vt corruptionem tuam à serpente adultero perhorrescas: cuius astutiam si apud Moysen credẽdam non putasti, apud Paulum cauere debuisti: qui veram ecclesiam volẽs virginem castam exhibere Christo, Timeo, inquit, ne sicut serpens Euam fecellit in versutia sua, ita corruptantur mentes vestre à simplicitate & castitate, quæ est in Christo. Hoc tu cum audires, vsque ad eadẽ desipuisti, & venenatis incantationibus eius amens facta es, vt aliis multis hæresibus aliud atque aliud idem serpens, tibi autem etiam se Christum esse persuaferit. Porro si errant multæ fallacis eius variis & multiformibus irretitæ, quæ tamen hanc admonitionem Apostoli veram fatentur, tu quantum adulterata es, quã in longinquo prostituta es, quæ ipsum pro Christo habes, à quo Apostolus Christi seductam Euam atque corruptam clamat, vt ab eo virginem sponsam Christi tali admonitione custodiat: Tenebrauit cor tuum, qui tecum in phantasmatis lucidorum nemorum voluatur. Quæ sunt, vbi sunt, vnde sunt fidelia promissus eius? O ebria, non à vino. Nempe conuiciata es impudẽtia sacrilega Deo prophetarum, quod ipsis Iudæis sibi deseruentibus non exhibuerit quod promissit. Nec sanè dixisti quid promiserit, & non exhibuerit, ne ibi conuinceris, aut iam exhibitum quod non intelligis, aut adhuc futurum quod non credis. Tibi

1. Tim. 4. b. 4.

1. Tim. 1. b. 8. 9.

Gal. 3. c. 19.

2. Cor. 11. a. 3.

2. Cor. 11. a. 3.

Gal. 4. c. 11.

quid promissum est & præsentatũ, vnde tibi fides foret te accepturam triumphos nouorum seculorum sit per terram tenebrarum? Si aliquos prophetas protuleris, in quibus legamus cum laude prædictos futuros Manichæos, vnde iam tibi aliquid exhibitum putas, hoc ipso, quia esse vos videmus: prius probatura es quod non ipse Manichæus tibi prophetas finxerit, qui sibi vt crederes voluit. Neque enim putat turpe mendaciũ, aut verò potest dubitare falsos prophetas ostendere in pellibus ouinis, qui Christum laudans, asseruerat falsas cicatrices ostendisse in membris suis. At ego vos planè prædictos lego, non solum à prophetis aliquanto obscurius, verũ & ab Apostolo expressius. Sed videte quemadmodum, Spiritus, inquit, manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquorum, cauteriatam habentium consciẽciam suam, prohibentium nubere, abstinentes à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem: quia omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Hæc quemadmodum in vobis impleta sint, & luce clariũ omnium qui vos nouerunt, oculos tangant, & suprã pro tempore ostendimus. Ista autem, quam doctrina apostolica virginem castam vni vtro exhibens Christo à fallacia serpentis, qua tu corrupta es, monet vt caueat: agnoscit Deum prophetarum, Deum verũ, Deum suum: huius vltimæ sollicitationi secuta credit, cuius tanta promissa completa iam tenet: nec quisquam dicit, ad præsens tempus ei confictos esse prophetas, quos in Iudæorum codicibus asserit. Quid enim incredibilius promittebatur, quã id quod Abrahæ dictum est: In semine tuo benedicentur omnes gentes? Et quid certius iam tenemus exhibitum? Illa certè est vltima eius promissio, quam propheta breuiter ita commemorat: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Finita quippe omni indigentia, & nouissima inimica morte destructa, perpetua Dei laus erit ocioforum negotiũ: quod iam nemo accedet, vnde iã nemo discedet. Quod alibi propheta ita commemorat, Collauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion, quoniam confirmat seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Clausis portis nullus intrabit, nullus exibit. Quod & ipse sponsus in euangelio dicit fatuus virginibus, etiam pullantibus se non aperturum. Hæc Hierusalem, sancta ecclesia, sponsa Christi, in Apocalypsi Ioannis copiosius vberiusque describitur. Non credat huic prophetice promissioni virgo casta, si nõ iam tenet quod ei per eadẽ prophetiam hoc tempore futurum promissum est, Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: quoniam concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est Deus tuus, & adorabũt eum filia Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis, omnis gloria eius filia regis intrinsecus in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus: afferentur regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi: in latitia & exultatione adducentur in templum regis: pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram: memores erunt nominis tui in omni progenie & generatione, propterea populi confitebuntur tibi in æternum & in seculum seculi. Sed tu infelix à serpente corrupta, quãdo vel cogitastis conaris quæ sit pulchritudo filia regis intrinsecus? Ipsa est enim castitas mentis, vbi tu vitata es, vt aperirentur tibi oculi ad amandum & adorandum solem & lunam, ac sic per iustũ iudicium Dei alienateris à ligno vitæ, quod est æterna & interna sapientia: nihilque aliud vobis cares putaresque veritatem atque sapientiam, nisi lu-

Mat. 7. b. 15.

1. Tim. 2. b. 8. 9.

1. Tim. 4. a. 11.

1. Cor. 11. a. 2.

Gen. 22. d. 18.

Psal. 83. b. 5.

1. Cor. 11. d. 26.

Psal. 47. a. 11.

Mat. 25. a. 12.

Psal. 44. c. 11.

d. generatione

cem istam, quam per malè apertos oculos tractam, & in immentum auctam, multipliciterque variatam per imagines fabulosas impudica mente conuolueres. Hæ sunt fornicationes tuæ nimis abominandæ. Et tamen patienter cogita eas, & reuertere ad me, dicit veritas. Reuertere ad me, & mundaberis, si confundaris tibi, & refundaris mihi. Hoc audi, hoc dicit vera veritas, quæ nec fallacibus formis cum tenebrarum gente pugnauit, nec fallaci sanguine te redemit.

Libri quintidecimi finis.

LIBER SEXTVS. DECIMVS.

CAP. I. Ioh. 5. 47.

AVSTVS dixit, Quare Moysen non accipitis, cum Christus dicat, Moyses de me scripsit, & si crederetis Moysi, crederetis & mihi? Ego verò non solum Moysen de Christo scripsisse velim, sed omnes etiam prophetas Iudeorum & gentium. Quid enim hoc nostræ fidei noceret, aut quid non potius prodesset, si congrua & conuenientia vudique in Deum nostrum testimonia caperemus? Siquidem esset etiam tum liberum nobis odio manente, atque execratione superstitionis eorum, solas ab hisdem de Christo excerpere prophetias: adeo mihi contrarium non potest esse, si & Moyses, quamuis sit alienus à Christo, nonnihil tamen videatur scripsisse de Christo. An quisquam hominum non optauerit de spinis omnibus florem legere, de omni herba frugem, de muscis omnibus mel: quamuis nec muscas, nec gramen in cibum, nec spinas in corone suscipimus ornatum? Au quisquam nollet in omni profundo margaritam nasci, in omnibus terris gemmas, in syluis omnibus poma? Aut si piscem de mari edere non nocet, a quam bibere nocet, sciuntq; homines utilibus sumptis inimica respuere: nobis liberum non esset religionis cuiusque ritu, damnato, si esset inutilis nobis, solas inde de Christo prophetias accipere? neque hoc prodesset erroribus ad capiendos nosmet, ac redigendos in propriam seruitutem, quia nec spiritibus immundis, cum iudem Iesum esse filium Dei exerceat indistimulatè que confiterentur, profuit, ut minime sint nobis exosi. Quare si & Moyses secundum hoc testimonium de Christo aliquid scripsit, accipiam: ita tamen, ut ipsi hoc minime profici ad capiendam me in propriam legem, quam nihil videam à paganismò distare. Quapropter nihil omnino est quod arbitreris, si probatum hoc fuerit, me minime gauisurum, spiritum omnem prophetasse de Christo.

CAP. II.

TIBI sanè sufficientes referam gratias, si quemadmodum ostendis, quia Christus Moysen de se scripsisse testatus sit, ita etiam illud doceas, quæ nam sint ea quæ scripsit. Nam ego quidem Scripturas eius perscrutatus, ut visum est, nullas ibidem de Christo prophetias inueni: siue quia nullæ sunt, siue quia intelligere ipse non potui. Vnde in ingenti positus es tu, ratione cogebat in alterum è duobus: ut aut falsum pronunciarer capitulo hoc, aut mendacem Iesum. Sed id quidè alieni pietatis erat, Deum existimare mentitum. Rectius ergo visum est scriptoribus asserere falsitatem, quam veritatis auctori mendacium. Quippe cum & ipsum dicentem audirem, fures fuisse & latrones omnes qui venerunt ante se: qua sententia primo omnium video feriri Moysen. Adhæc, & cum maiestatem suam loquenti eidem, ubi se mundi lumen appellat, Iudæi indignantes reclamarent, Quia tu de te testificarus, testimonium tuum non est verum: non enim video persecutum, ubi maximè locus exigebat, ut diceret de se prophetasse Moysen: sed tanquam reuera alienus, & nullum habens ex eorum patribus testimonium, respondit, Nempe in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testi-

Ioh. 10. 8. 2.

Ioh. 8. 13.

Dent. 17. 6. 6.

monium verum est. Ego sum qui testificor de me, & testificatur de me qui me misit pater. Illud eis commemorans, quod de celo dictum omnes audierant, Hic est filius meus dilectissimus, credite illi. Nec non & illud mihi verissime non videtur, Iudeos potuisse tacere, cum Christus diceret de se scripsisse Moysen, quin statim, utpote maligni & astuti, quærent quid nam illud esset, quod de se à Moysè scriptum putaret. Sed & hæc eorum omnifaria taciturnitas non minus Iesum nihil tale dixisse significat.

QUAMVIS ergo & hæc non parua videantur ad confirmandam suspicionem falsi de capitulo isto, plus tamen illo teneor, quia omnem, ut dixi, Moyses scripturam scrutatus, nullas ibi de Christo prophetias inueni. Nunc tamen te compertus melioris intelligentie lectorem, consecuturum me aliquid credo, æturumq; fator gratias, si sem profectus ac doctrina, quam mihi oburgationis tue fiducia promittit, nulla frustreris inuidia: sed doceas si quid est quod me forte legentem præseruerit de Deo, ac de Domino nostro memoratum in Scriptura Moysi. Nec dixeris quæso, ut imperiti solent, hoc ipsum satis esse debere ad fidem, quia Christus dixerit de se scripsisse Moysen: nolo enim nunc ad me respicias, quem ad credendum professio mea fecit obnoxium, ut non possim non credere ei quem sequor: sed puta nos cum Iudeo tractare, puta cum gentili: cum enim eis dixerimus, Moyses de Christo scripsit: quæsturi erunt probationes, quid offeremus? Nunquid nam dicere poterimus, Christus hoc dixit, cui adhuc illi minime credunt? Nempe opus erit nos ipsis ostendere quid scripserit. Quid ergo ostendemus?

AN ILLUD, quod vos soletis, ubi Deus suus loquitur ad Moysen dicens, Suscibe illis prophetam de fratribus ipsorum similem tibi: Sed hoc quidem ad Christum minime spectare, nec Iudeum latet, nec nobis sic credere conducibile est: quia non propheta Christus, nec Moysi similis propheta: siquidem ille fuerit homo, hic Deus: ille peccator, hic sanctus: ille ex coitu natus, hic secundum te ex virgine, secundum me verò nec ex virgine: ille offensus Deo suo occiditur in monte, hic patri per placens patitur propria voluntate: quomodo ergo ipse erit propheta similis Moysi: nempe statim nos Iudeus aut ut imperitos irridebit, aut coarguet ut mendaces.

AN illud offeremus ei, quod perinde soletis inducere, Videbunt vitam suam pendentem, & non credent ei? Cui vos quidem adicitis in ligno, nam non habetur. Sed hoc quoque probare, quod ad Christum minime pertinet, nihil tam in promptu est. Inter maledictorum enim sæna, que prompsit in populum suum, si à lege sua desisterent, etiam hoc adiecit futuros eosdem dicens in captiuitate hostium suorum, finem que sui medituros diebus ac noctibus, ut nec vita ipsius sue fiduciam gererent, que sibi esset à victoribus condonata: quia eadem ex incerto penderet pauens ac sollicita semper sub imminenti gladio. Ne hoc quidem ergo ad Christum pertinet, quærenda sunt alia: nam illud quidem vix crediderim de Christo vos dictum putare, maledictum esse omnem qui pendet in ligno: aut illud aliud, interficiendum esse prophetam siue principem populi, qui eos à Deo suo vellet auertere, ali-quodue infringere mandatorum. Quod ego quidem Christum fecisse planè negare non possum. Sed tu contra de ipso hæc esse scripta planè fateri non poteris, ne si hoc sit, quære-re rursus incipiamus, etiam in quonam spiritu Moyses prophetauerit, ut aut malediceret Christo, aut eum iuberet occidi. Si enim spiritum Dei habuit, hæc de Christo non dixit: si hæc de Christo dixit, spiritum Dei non habuit. Neque enim diuinus spiritus aut malediceret Christo, aut eum iuberet interfici. Vt ergo Moyses ab hoc crimine vindicaretis, fateamini necesse est, ne hæc quidem eum scripsisse de Christo. Quod si hæc de Christo minime scripsit, aut alia dabit, aut nulla erunt. Si nulla fuerint, nec Christus potuit asse-

Dent. 21. 4. 24. Dent. 13. 11.

assequere quod nusquam est. Ita si Christus hoc minime assequerit, capitulum illud falsum esse constiterit.

CAP. VI. Ioh. 5. 46

Exod. 31. 14.

Gen. 1. 4. 2. 3.

a Ioh. 8. 17. b Ioh. 8. 9. a. 4.

Gen. 17. 11.

Matt. 23. 15. Dent. 14. 6. 3.

a Luca 2. 4. 7. b Dent. 34. 5. c Matt. 3. 17. d Ioh. 18. 6. 12. e CAP. V. Dent. 18. 6. 66.

CAP. VII.

Ioh. 5. 24. 6.

CAP. VIII. Ioh. 5. 47

SED nec illud quidem verisimile est, quod prosequitur, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: quia dissimilis admodum traditio est, & longè altera Moyses & Christi, ut si eorum alteri Iudæi crederent, alteri necessario repugnarent. Nam Moyses quidem præ cæteris ab omni opere abstinendum docet in sabbato, causamque inducit religionis huius hanc esse: quia Deus cum mundum & quæ in eo sunt omnia fabricaret, sex diebus indulsit operi: septima verò cessauerit, quod est sabbatum, idcirco benedixerit: id est, sanctificauerit, tanquam suæ tranquillitatis portum, legemque dederit insuper, ut qui idem solueret, occideretur. Hoc igitur Iudæi vehementer credebant, docente Moysè. Idcircoque Christo ne aures quidem accommodandas putabant, asseueranti Deum semper operari, nec vllum sibi cessationis statuisse diem, quia sit iugis & insatiabilis virtus: seque adeo idcirco nunquam debere cessare, ne sabbatis quidem. Pater enim, inquit, meus semper operatur: & me oportet operari. Item Moyses carnis peritomen in sacris & Deo amabilibus numerat, inbèctque circumcidi masculinum omne, carne preputij ipsorum: esseque hoc docet necessarium signum testamenti illius, quod Deus suus disposuerit ad Abraham, affirmatque quod virorum quisquis hoc non gestauerit, exterminabitur ille de tribu sua: & hereditatis, quæ Abrahæ repromissa sit ac semini eius, non veniet in consortium. Et hoc ergo Iudæi valde crediderant, asseuerante Moysè: idcircoque fidem Christo habere non poterant, infirmanti ea, & insuper asseueranti quod dupliciter gehenna filius fieret, qui esset circumcisis. Item Moyses carnalium ciborum sollicitam facit discretionem, & inter pisces ac volucres & quadrupedia belluonis in modum disceptator sedet: inbèctque alia quidem abliguriri pro mundis, alia verò pro immundis ne contingi quidem: quorum in parte porcum taxat & leporem, & si quid in piscibus caret squama, aut in quadrupedibus unguam fissam non habet nec ruminat. Hæc ergo Iudæi fortiter crediderunt, scribente Moysè: idcirco Christo iam credere non poterant, indifferentiæ docenti ciborum, & à suis quidem discipulis omnia penitus remouenti: secularibus verò vulgo concedenti omnia que possent edi: atque asseueranti quod eos nihil in os intrans pollueret: quia que de ore impudenter procedant, ea sola sint que polluant hominem. Hæc atque alia multa, Moysi contraria, Iesum dogmatizare, nemo qui nesciat.

QUAE quia singula percurrere longum est, vnum pro multis ostendam: id est, quia Christianarum heresum pars maxima, & quod est in promptu, catholici nihil eorum seruare curat, quæ Moyses scribit. Quod ipsum si non de errore descendit aliquo, sed ex vera illa Christi & discipulorum eius traditione, vos omnino fateamini necesse est, contraria inuicem sibi Iesum docuisse atque Moysen: idcircoque nec creditum Christum à Iudæis, quia fidem vellent exhibere Moysi. Quomodo ergo falsum non erit, illud Iesum dixisse ad eos, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: cum sit longè manifestum, idcirco magis eos non credidisse Iesu, quia Moysi crederent: potuisse autem fidem Christo habere, si Moysi credere desitissent. Tu tamen, ut dixi, ubi nam Moyses de Christo aliquid scripserit, quæso nos doceas.

ALIAS inquit, Si Christianus es, crede dicenti Christo, quia de se scripsit Moyses. Quod si non credis, Christianus non es. Incepta hæc semper & imbecilla responsio est nihil habentium quod ostendant. Quanto igitur melius fecisses, si idem constiterere simpliciter: & tamen hoc mihi quidem dicere potuisti, quem scias necesse habere, ut credam causa religionis, quæ famulor Christo, licet hoc ipsum ad-

August. tom. 6.

HUC queratur, utrum sit & hoc Christi testimonium, ut credi debeat absolute, an scriptoris, ut examinari sollicit. Nec si nos non credimus falsis; Christum hinc offendimus, sed falsatores: tamen utrumque hoc ferri poterit Christianis oppositum. Quid autem de illis agemus, quos retuli, Iudeo scilicet atque Gentili, quibus dicere non possumus, si Christianus es, crede: si non credis, Christianus non es: quamquam ne Christiano quidem hoc rectissime dixeris, cum Christus Thomam apostolum dubitantem de se aspernam non sit, sed quo animi eius vulneribus mederetur, corporis sui cicatrices ostendit: nec dixit, si discipulus es, crede: si non credis, discipulus non es: Tu mihi hoc dicas, non de Christo dubitanti, sed de sententia, utrum sit eius, an subinducta. At, inquit, beatiores appellat, qui non viderunt & crediderunt. Hoc si deo dictum putas, ut sine ratione & iudicio quidque credamus, esto tu beator sine sensu, ego mihi contentus ero cum ratione beatus audisse.

AUGUSTINVS respondit, Astute quidem paratum te dicis, si quas in libris Moysi de Christo prophetias inuenis, ita percipere, ac si piscem de mari, cum aquam ipsam, vnde piscis capitur, respuas. Sed quia Moyses omne quod scripsit, de Christo est, id est, ad Christum omnino pertinet: siue quod cum figuris rerum vel gestarum vel dictarum prænuunciet: siue quod eius gratiam gloriamque commendat: tu qui commentitium fallacemque Christum de Manichæi literis credidisti, ita Moysi non vis credere, sicut nec piscem vis edere. Verum hoc interest, quod Moysen hostiliter insectaris, piscem autem fallaciter laudas. Si enim piscem de mari edere non nocet, sicut ipse dixisti, cur ita eum vos noxiū predicatis, ut si alia esca non occurrat, prius fame consumamini; quam pisce vescamini? Quid quod si omnis caro immunda est, ut dicitis, & in omni aqua omni que herbavita illa misera dei vestri retinetur, quæ per vestra alimenta purganda est, detestabilis superstitio tua & piscem te cogit proiicere, quem laudasti: & aquam marinam bibere, ac spinas edere, quas vituperasti. Quod verò etiam demonibus Dei famulum comparasti, ut quales illi fuerunt, cum Christum confiterentur, talis & iste accipiat, si aliquid in eius libris reperiri poterit, quod prædicet Christum, ille quidem non dedignatur opprobrium Domini sui. Si enim paterfamilias Beelzebub appellatus est, quanto magis domesticus eius? Sed vos videte à quibus ista didiceritis, profectò sceleratior, quam illi qui Domino ita conuiciati sunt. Illi enim non eum Christum esse credebant, & ideo fallacem putabant: vos autem doctrinam non putatis esse veracem, nisi quæ Christum audeat predicare fallacem. Vnde autem tibi videtur legem Moysi nihil à Paganismo distare? An quia templum, sacrificium, altare, sacerdotemque commendat? At hæc omnia nomina & in nouo Testamento reperiuntur. Soluite, inquit, templum hoc, & in triduo resuscitabo illud: & cum offeres munus tuum ad altare: & vade ostende te sacerdoti, & offer pro te sacrificium, quod præcepit Moyses in testimonium illis. Quorum autem figure fuerint istæ, partim Dominus ipse demonstrat, cum templum corporis sui templo illi comparat: partim apostolica doctrina cognoscimus, Templum enim Dei sanctum est, ait Apostolus, quod estis vos: & Obsecro itaque vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem: & cætera huiusmodi. Proinde illa omnia figuræ nostri fuerunt: sicut idem dicit. Et sepe commemoratum est, quia non damonibus exhibebantur, sed vni vero Deo, qui fecit cælum & terram: non tāquam

Ioh. 1. 2. 27.

CAP. IX.

Matth. 8. 4. 29.

Matth. 10. 2. 5.

CAP. X.

Ioh. 2. 4. 19

Matth. 5. 1. 24. Matth. 8. 4. 4. 1. 4. 1.

1. Cor. 3. Rom. 12. 1. 1.

1. Cor. 10. 6. 6.

Iudi.

indigenti talibus, sed tempora distinguenti, & iubenti A
præsentia, per quæ significaret futura. Vos autem,
qui ut seducatis & decipiatis idiotas, imperfectosque
Christianos, Paganismum vos fingitis detestari, edi-
te nobis auctoritatem Christianorum librorum, in
quibus vobis solem ac lunam colere atque adorare
præceptum sit. Vester ergo potius error Paganismo
similis est: quandoquidem nec Christum colitis, sed
sub Christi nomine nescio quid, quod vobis mentien-
do finxistis: & deos vel in isto conspicuo celo visibi-
les, vel alios innumerabiles commentitios adoratis.
Quibus phantasmatis quali vanis atque inanibus
simulachris, non adiculas fabricatis, sed corda ves-
tra templa fecistis.

cap. x. i.

EXIGIS autem, ut ostendam quænam scripserit de Christo Moyses. Iam quidem superius multa demonstrata sunt, sed quis posset omnia demonstrare? Præsertim, quia si quædam commemorem, paratus videtur iste peruersus, vel in alium sensum ea conari pervertere: vel si fuerit euidencia clarioris veritatis oppressus, dicere se illa tanquam de mari falso suauem piscem capere: nec ideo se ad totam Scripturam Moyses, velut ad aquam marinam bibendam cogi oportere. Quapropter sufficere arbitror huic operi, ut ea ipsa, quæ reprehendenda decerpserit de Scriptura legis Hebræorum, ad Christum prædicandum pertinere, si rectè intelligantur ostendam: ex quo satis appareat multo magis cætera, vel statim pronunciata, vel diligenter ac veraciter perscrutata, Christianæ fidei conuenire: si ea quæ de-ridenda atque damnanda obicit inimicus, eis ipsis conuincatur, Christiana veritate damnandus. Quapropter, o plebe omni fallacia, cum Dominus in Euangelio dixerit, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit: nihil est, quod te in ingenti astu positum fingas, & cogi videaris in alterum è duobus, ut aut falsum pronuncies capitulum hoc, aut mendacem Iesum: Sicut enim hoc capitulum verum est, ita & verax est Iesus. Rectius visum est, inquit, scriptoribus adscribere falsitatem, quam veritatis auctori mendacium. Itane tu Christum credis veritatis auctorem, quem prædicas carnis & mortis, & vulnerum & cicatricum simulatorem? Volo mihi ostendas, vnde auctorem veritatis didiceris Christum, si eis qui de illo scripserunt, quorum auctoritas recenti memoria commendata atque firmata, in posteros emanauit, audes adscribere falsitatem: Non enim vidisti Christum, aut quemadmodum cum apostolis locutus est tecum, aut de celo te, sicut Saulum vocauit. Quid de illo sentire, quid credere possumus, nisi quod Scriptura testatur? Porro si mendax est Euangelium disseminatum & notum omnibus gentibus, & ab initio prædicationis nominis Christi in ecclesiis omnibus in tanto sanctitatis culmine collocatum: quæ Scriptura proferri potest, cui de Christo fides habenda sit? Quid poteris proferre scriptum, quod non ille, qui hoc non vult credere, dicat esse confictum, si tanta euangelij noticia venit in dubium?

cap. 5. 46

cap. 9. 45

cap. xii.

inania 10. b. 8.

inania 5. 46.

inania 10. b. 8.

Venisse quippe ita vult intelligi, quia missi non sunt: nam qui missi sunt, sicut Moyses & sancti prophetae, non ante ipsum, sed cum ipso venerunt: quia non eum per superbiam præcedere voluerunt, sed eum per ipsos loquentem humiliter portauerunt. Vos autem, qui hæc verba Domini sic intelligitis, secundum vestrum intellectum satis contemnit nullos vos habere prophetas, qui venturum Christum prophetauerint: & ideo vobis eum sicut voluistis, ita finxistis. Nam si aliqui vestri, quibus quidè propterea fides habenda non est, quia non nisi à vobis proferuntur: tamen si aliqui sunt, quos dicere audeatis prophetauisse Christum falsa carne venturum, falsa morte passurum, falsas cicatrices dubitantibus discipulis oblatum, non dico, ex hoc ipso quàm sint detestandi atque fugiendi, quamque non possunt esse veraces, quibus de mendacio Christus placet: ut hoc non dicam, certè ut dicere cœperam, secundum istum intellectum vestrum fures fuerunt & latrones, quoniam ante Christum venerunt, qui eum venturum quoquo modo prædicauerunt. Porro si ille intellectus est verus, ut ipsi ante Christum venisse dicantur, qui cum Christo, id est, cum verbo Dei venire noluerunt, sed cum eos non miserit Deus, mendacia sua hominibus attulerunt: vos quoque ipsi, quamuis post Christi passionem & resurrectionem in hoc mundo nati fueritis, fures & latrones estis, quia priusquam vos ipse illuminaret, ut veritatem ipsius prædicaretis, ante eum venire voluistis, ut vestram fallaciam iactaretis.

inania 20. 3. 27.

ILLIC autem, vbi ci dictum est à Iudæis, Tu de te testificaris, testimonium tuum non est verum: non mirum est, non te videre persecutum eum, ut diceret de se prophetauisse Moysen: non enim habes pium oculum, quo id possis videre: nam ecce id ipsum quod eis respondit. Nempe in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est, ego sum qui testificor de me, & testificatur de me qui me misit pater: quid aliud sonat rectè intelligentibus, nisi illum testimonium numerum in lege prophetico spiritu consecratum & commendatum, ut etiam sic prænunciaretur futura reuelatio Patris & Filij, quorum spiritus est in illa inseparabili trinitate Spiritus sanctus? Ideo scriptum est, In ore duorum vel trium testimonium stabit omne verbum. Alioquin & vnus testis plerumque verum dicit, & plures plerumque mentiuntur, potiusque creditum est in exordio fidei gentium vni apostolo euangelizanti, quàm populis errantibus, à quibus ipse persecutionem patiebatur. Non igitur frustra quodammodo consecratus est iste numerus testimonium, & cum hoc Dominus respondit, eo quoque ipso intelligi voluit de se prophetauisse Moysen. An forte inde calumniamini, quia non ait, In lege Dei: sed in lege vestra scriptum est: vbi vtitam locutionem Scripturarum quis non agnoscat? In lege enim vestra dixit, vobis data, sicut dicit Apostolus, euangelium suum: quod se tamen accepisse testatur, non ab homine, sed per reuelationem Iesu Christi. An & Christum dicitis negasse se habere patrem Deum, vbi cunque non ait, Pater noster: sed, Pater vester? Iam vero vocem illam, quam commemorasti celo delatam, Hic est filius meus dilectissimus, credere illi: quia vos non audistis, nolite illi credere. Si autem ideo creditis, quia eam in Scripturis sanctis inuenistis, ibi est & ista, cui credere non vultis, de Christo scripsisse Moysen, ibi alia multa, quibus pariter fidem derogatis: nec timetis miseri, ne ita prophanus aliquis dicat, istam vocem omnino non sonuisse de celo: & sicut vos contra salutem generis humani, quæ omnibus gentibus euangelica auctoritate confertur, etiam in vestram perniciem argumentamini, cum dicitis propterea

cap. xv. xiii.

inania 8. b. 13.

deut. 17. b. 6

inania 8. b. 17

2. Tim. 2. 4. 8.

Galat. 1. 8. 11. 12.

Matth. 5. d. 17. Matth. 17. 4. 5.

prærea non esse credendum, quod dixerit Christus de se scripsisse Moysen, quia si hoc ille dixisset, nec Iudæi tacere potuissent, quin statim, utpote maligni & astuti, quærerent quidnam illud esset, quod de se à Moysen scriptum putaret: sic & ille vanus & perditus dicat, Si de celo vox illa sonuisset, omnes Iudæi qui audierant, credidissent. Cur ergo non consideratis iasani, sicut fieri potuit, ut & post illam cælestem vocem dura Iudæorum infidelitas permaneret, ita fieri potuisset, ut cum Christus diceret de se scripsisse Moysen, hoc magis maligna astutia timentes vnde conuincerentur, audire omnino non quærerent quid de illo scripserit Moyses. Sed hanc non solum sacrilegam aduersus Euangelicam sanctitatem, verum etiam eneruam ac debilem esse argumentationem sentit & Faustus: atque intentionem suam in illud potius confert, eoquæ se plus teneri dicit, quia omnem Moyses Scripturam scrutatus, nullas ibi de Christo prophetias inuenit. Cui citò respondeo, quia non intelligit: & si cur non intelligat quisquam quæsierit, respondebo: quia inimico, quia aduerso animo legit, quia non ideo scrutatur ut sciat, sed quod nescit, scire se putat. Hæc præsumptio tumidæ arrogantia oculum cordis vel claudit, ut omnino non videat: vel distorquet, ut peruersè videat, & aliud pro alio probet aut improbet. Tu me, inquit, doce, quid est filio Dei forte legentem præterierit de Deo ac Domino nostro memoratum in Scriptura Moysi: & hic citò respondeam, totum te præterit, quia totum illud de Christo scripsit. Sed quia totum discutere & pertractare non possumus, hoc tibi in isto opere, si potero Domino adiuuante, seruabo, quod superius dixi: ut ea ipsa, quæ ad reprehendendum eligis ostendam de Christo esse conscripta. Quinetiam petis, ne dixerim, ut imperiti solent, hoc ipsum satis esse debere, ad fidem, quia Christus dixerit de se scripsisse Moysen. Quod quidem si dico, non ut imperitus, sed ut fidelis dico: non valere autem hoc ad conuincendum Gentilem vel Iudæum, & ego fateor: sed aduersus vos, qui quoquo modo nomine Christiano gloriamini, satis esse idoneum ac præualidum, tu quoque etsi diu tergiversatus, tamen coactus es confiteri dicens, Nolo enim nunc ad me respicias, quem ad credendum professio mea fecit obnoxium, ut non possim non credere ei quem sequor, sed puta nos cum Iudæo tractare, puta cum Gentili. Quibus verbis ostendisti, te interim, cum quo mihi nunc res est, quia te ad credendum professio tua fecit obnoxium, satis esse conuictum de Christo scripsisse Moysen: quia ipsum Christum hoc dixisse, in Euangelio scriptum est, cuius tam præclaram sanctamque auctoritatem labefactare non audes: quia & cum id ex obliquo audes, difficultatis tuæ pressus angustiis: & cernens quanta ruina te obruat, cum tibi dicitur, nullam esse Scripturam, cui de factis & dictis Christi flagites esse credendum, si Euangelio tam sanctè latoque notissimo credendum esse non putas: & timens ne amisso Christiani nominis pallio, nuda vanitas vestra omnibus consuenda & detestanda remaneat: rursus te faucium colligere conaris, & dicitis quod istis Euangelij verbis iam te ad credendum professio tua fecit obnoxium. Sic ergo te interim, cum quo nunc ago, reneo, serio, perimo: id est, errorem tuum atque fallaciam, & cogo fateri de Christo scripsisse Moysen: quia hoc Christum dixisse in Euangelio legitur, cui te ad credendum professio tua fecit obnoxium. Cum Iudæo verò, vel gentili, si mihi necesse fuerit disputare, iam supra ostendi, quibus modis pro meis parulis viribus me agere oportere existimem.

cap. xv. xiii.

cap. xv.

August. tom. 6.

tu tanquam facillè refellendum elegisti, vbi Deus loquitur ad Moysen, dicens, Suscitabo illis Prophetam de fratribus ipsorum similem tibi. Nec me tua lauta & lepida antitheta, quibus luteum sermonem quasi colorare ac pingere voluisti, vilo modo ab hac fidei veritate deterrent. Comparans enim Christum atque Moysen, & cupiens demonstrare dissimiles, ut ob hoc non de Christo videatur intelligendum esse, quod scriptum est, Suscitabo illis prophetam similem tibi: opposuisti tibi ex aduerso multa contraria, quod ille homo, hic Deus: ille peccator, hic sanctus: ille ex coitu natus, hic secundum nos ex virgine, secundum Iam vos verò nec ex virgine, ille offensus Deo occiditur in monte, hic patri perplacens, patitur propria voluntate: quasi verò cum simile aliquid dicitur, ex omni parte atque ex omni modo simile intelligatur: quia non ea tantum, quæ vnus eiusdemque naturæ sunt, dicuntur inter se esse similia, sicut gemini homines, vel filij parentibus, vel omnes homines omnibus hominibus, in quantum homines sunt, similes vti que sunt, quod & in cæteris animalibus intueri facillimum est, vel arboribus, velut olea oleæ, laurus lauro similis dicitur: verum etiam naturæ disparis sunt & dicuntur multa similia, ut oliuæ oleaster, & far tritico. De rebus adhuc proximis & attingentibus loquor: nam quid tam longè distans à filio Dei, per quem facta sunt omnia, quam pecus & lapis: & tamen in Euangelio legitur, Ecce agnus Dei. Et in Apostolo, Petra autem erat Christus: quæ nullo modo quisquam rectè diceret, si eorum aliquam similitudinem nullo modo ille susceperet. Quid ergo mirum, si non est designatus Christus fieri similis ipsi Moysi, qui similis factus est Ioui, quam in eius prænuntiatione per ipsum Moysen præcepit Deus manducari à populo suo, eiusque sanguinem ad tutelam salutis adhiberi, & pascha appellari, quod nunc in Christo esse completum, nemo dissimulare permittit? Quapropter de Scripturis agnosco dissimilem, de Scripturis mecum agnosce & tu similem: non inde dissimilem vnde similem, sed alia causa illud; alia illud, dum tamen vtrumque demonstrarem. Dissimilis homini Christus, quia Deus: scriptum est enim de illo: Qui est super omnia Deus benedictus in secula. Rom. 9. b. 5. Et similis homini Christus, quia homo, quia de illo itidem scriptum est, Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Dissimilis peccatori Christus, quia semper sanctus: & similis peccatori Christus, quia Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne. Homini ex coitu nato dissimilis Christus, in quantum ex virgine natus est: sed homini nato similis Christus, in quantum & ipse ex femina natus est, cui dictum est, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Homini propter peccatum suum mortuo dissimilis Christus, in quantum sine peccato & propria potestate mortuus est: sed rursus homini mortuo similis Christus, in quantum & ipse vera morte corporis mortuus est. Nec ideo Moysi famulo Dei derogaueris, quia eum peccatorem fuisse, & offensus Deo suo in monte occisum esse dixisti. Nouerat enim & ipse in Domino gloriari, ut ab eo saluus fieret, à quo & ille qui dicit, Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Arguitur enim Moyses voce diuina, quod eius fides ad aquam de petra eliciendam aliquantulum titubauerit, quod ei cum peccato Petri potest esse commune, qui in medijs fluctibus simili fidei de sectu dubitauit. Verum absit ut credamus hinc eum esse alienatum ab æterna societate Sanctorum, qui cum sancto Helia, sicut Euangelium loquitur, meruit clarifi-

deut. 1. 13.

inania 1. 4. 1.

inania 1. d. 29

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

WAVVT
XVI.

Nm 20.
b. 11.

1. Cor. 10.
4. 4.

Dent. 34.
b. 5.

1. Cor. 10.
4. 4.

Matthi 5.
4. 15.

1. Cor. 1.
4. 23.

Mat. 16.
4. 23.

Mat. 8. 4. 3.

Gal. 2. 4. 20.

CAPVT
XVI.

Matthi 13.
4. 57.

clarificatio in monte Domino assistere. Nam & in veteribus legis libris, etiam post ipsum peccatum, quantum sit apud Deum meritorium eius, apparet. Sed quid causae fuerit, ut de peccato eius tali morte vindicando Deus loqueretur? Quonia pollicitus sum ea ipsa demonstrare ad praenunciandum Christum pertinere, que tu reprehendenda delegeris: faciam sicut possum, Domino adiuvante, ut hoc etiam, quod in Moyse morte reprehendisti, prophetiam fuisse de Christo recte intelligentibus doceam. SICVT enim mos est diuinorum in Scripturis sanctis mystenorum, ut idem homo aliam atque aliam pro re aliqua significanda personam gerat: tunc Moyses populi Iudaeorum sub lege positi personam gerebat, eumque in prophetica praenunciacione figurabat. Sicut ergo Moyses petram virga percussus de Dei virtute dubitauit: ita ille populus, qui sub lege per Moysen data tenebatur, Christum ligno crucis affigens, eum virtutem Dei esse non credidit. Sed sicut percussa petra manauit aqua sitientibus, sic plaga Dominicae passionis effecta est vita creditibus. Habemus enim de hac re praeclearissimam & fidelissimam vocem Apostoli, cum inde loqueretur, dicentis, Petra autem erat Christus. Hanc ergo carnalem de Christi diuinitate desperationem in ipsius Christi altitudine Deus mori iubet, cum mortem carnis Moyse in monte imperat fieri. Sicut enim petra Christus, ita & mons Christus: petra humilis fortitudo, mons eminens magnitudo, quia sicut Apostolus ait, Petra erat Christus: ita ipse Dominus, Non potest ciuitas abscondi super montem constituta: scilicet montem, fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos asserens ciuitatem. Prudentia carnis viuunt, cum tanquam petra percussa Christi humilitas in cruce continetur. Christus enim crucifixus, Iudeis scandalum est, gentibus autem stulticia. Et prudentia carnis moritur, cum tanquam montis eminentia Christus excelsus agnoscitur. Ipsi enim vocatis Iudeis & Graecis, Christus Dei virtus & Dei sapientia est. Ascendit itaque Moyses in montem, ut carne mortua viuo spiritu reciperetur: quod Faustus non ascenderat, ut carnales calumnias mente mortua loqueretur. Nonne ipsam petram Petrus per prudentiam carnis percussit exhorruit, cum Domino passionem suam praenunciandi ait, Absit Domine, non fiet istud, propitius esto tibi. Neque enim pepercit huic peccato Dominus, eum ei retulit. Redi retro satanas, scandalum mihi es: non enim sapis quae Dei sunt, sed quae sunt hominum. Aut ubi mortua est illa carnalis diffidentia, nisi in Christi glorificatione, tanquam in montis altitudine? Nam utique viuere, cum eum timide negaret: & utique mortua erat, cum eum libere praedicaret. Haec viuere in Saulo, cum scandalum crucis detestans, vastabat Christianam fidem: & ubi nisi in illo monte mortua erat, cum iam Paulus diceret, Viuo autem iam non ego, viuunt verum in me Christus? Quid habes igitur haeretica vanitas, unde te putes posse conuincere, non de Christo esse praedictum, Suscitabo illis prophetam de fratribus ipsorum similem tibi: quando ne hinc quidem potes, quod dissimilem ostendis? Aliis enim causis nos similem ostendimus. An quia propheta dictus est, qui & homo esse dignatus est, & tam multa futura praedixit: nisi forte aliud est propheta, quam homo, ultra humanas coniecturas futura praenuncians? Unde & ipse de seipso ait, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua. Sed de te videro, qui te conuictum paulo ante confessus es, cum dixisti, quod te ad credendum Euangelio professio tua fecit obnoxium: Iudeus ipse procedat in medium, qui cervicem a iugo Christi male liberam tollit: & ideo sibi adhuc fas putat dicere, Meritum est Christus vester, nihil de illo scripsit Moy-

ses. DICAT mihi quem prophetam praemisit Deus, cum ait Moyse, Suscitabo illis prophetam de fratribus eorum, sicut te, vel simile tibi: Multi enim prophetae postea fuerunt, sed utique vnum quendam intelligi voluit. Hic ei, credo, facillime occurreret successor ille Moyse, qui populum ex Aegypto liberatum, in terram promissionis induxit. Quem cogitans, me adhuc fortasse ridebit querentem de quo dictum sit, Suscitabo illis prophetam similem tibi: cum legamus quis in eodem munere populi illius regendi atque ducendi Moyse defuncto successerit: qui cum me velut imperitum riserit, talis enim & a Fausto describitur, non desinam hominem adhuc etiam compellere, & a securo risu ad curam respondendi reuocare, quaerendo atque flagitando, cur eidem ipsi futuro suo successor, in cuius comparatione improbatum est, ut non ipse introduceret populum in terram promissionis: ne videlicet lex per Moysen non ad saluandum, sed ad conuincendum peccatorem data, in regnum caelorum introducere putaretur, sed gratia & veritas per Iesum Christum facta: quaram ergo ad Iudaeos, cur eidem ipsi futuro suo successor Moyses nomen mutauerit. Vocabatur enim Iosue, & appellauit eum Iesum. Cur denique tunc appellauerit, quando ex conualle Pharan praemisit ad eandem terram, quod erat populus ipso ducere venturus: Dixit enim verus ipse Iesus, Etsi iero, & praeparauero vobis locum, iterum veniam, & assumam vos ad me. Quaram etiam, vtrum non huic figurae attestetur propheta, dicens, Deus ab Aphrico veniet, & sanctus de Pharan: tanquam diceret, eius nominis veniet Deus sanctus, cuius nominis erat ille, qui venit ab Aphrico de Pharan: id est, Iesus. Huc accedit quod idem ipsum Dei verbum intelligitur loqui, ubi promittit eundem ipsum Moyse successorem, per quem populus in terram promissionis mitteretur, nomine angeli eum appellans: sicut etiam homines aliquid nunciantes in Scriptura diuina solent appellari: & ita dicit, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, ut seruet te in via, & inducat te in terram, quam praeparauit tibi: attende tibi, & obaudi eum, ne non credas illi: nihil enim subtrahet tibi, nomen enim meum est in eo. Quid est hoc? Perferretur Scripturas illas non iam Manichaeus, sed ipse etiam Iudaeus, & videat vtrum de aliquo angelo Deus dixerit, Nomen meum est in illo: nisi de hoc, quem introducit in promissionis terram pollicetur. Deinde quaerat in hominibus quis Moyse successor introduxerit populum, & inueniet Iesum, non hoc ab initio vitae suae, sed nomine mutato appellatum. Qui ergo dixit, Nomen meum est in illo Iesu: ipse est verus Iesus, rector & ductor populi in hereditatem vitae aeternae, secundum Testamentum nouum, cuius figura erat Testamentum vetus: ita quantum attinet ad propheticum apparatus, nec geri, nec dici aliquid posset insignis, quandoquidem res perducta est usque ad nominis expressionem.

SUPEREST ut Iudaeus ille, si vult & in abscondito Iudaeus esse, non litera, sed spiritu: si vult reputari verus Israelita, in quo dolus non est, recorderet in figura illum mortuum Iesum, qui introduxit in terram orientium, & agnoscat in veritate viuum Iesum, quo duce intret in terram viuentium. Talis enim iam non acerbus resistit tam perspicuae prophetiae, sed ex commemoratione Iesu, qui introduxit in illam promissionis terram mitis effectus: audiet iam ipsum, cuius nomen ille habebat, verius introducentem & dicentem, Beati mites, quoniam ipsi hereditate possidebunt terram. Hic etiam ille gentilis, si non nimis lapideum cor haberet, aut si ex illis esset lapidibus, de quibus suscitatus Deus filios Abraham, nonne miraretur in libris antiquis eiusdem gentis, ex qua natus perhiberetur Iesus,

CAP. XIX.
Dent. 18.
c. 15.
Dent. 32.
b. 7.
Iam. 1. 8. 17
Num. 13.
4. 4.
Iam. 14. 4. 3.
Abac. 2. 4. 3.
Exod. 23.
d. 20.
CAP. XX.
Rom. 2. d. 29
Iam. 1. 8. 47
CAP. XXI.
Dent. 28.
g. 66.
Matth. 5.
4. 4.
Matthi 3.
4. 9.

WAVVT
XVI.

Nm 20.
b. 11.

1. Cor. 10.
4. 4.

Dent. 34.
b. 5.

1. Cor. 10.
4. 4.

Matthi 5.
4. 15.

1. Cor. 1.
4. 23.

Mat. 16.
4. 23.

Mat. 8. 4. 3.

Gal. 2. 4. 20.

CAPVT
XVI.

Matthi 13.
4. 57.

sus, tam euidentem de illo conscriptam esse prophetiam, ut etiam nomen eius exprimeretur: simulque ibi aduerteret, non quemlibet hominem praedictum fuisse Iesum, sed utique Deum, cum in homine illo, qui regendo & introducendo in regnum populo constitutus, mutato nomine Iesus appellatus est, suum nomen inesse Deus diceret, eumque angelum nominaret, eo ipso quod mutato nomine mittebatur, magnum aliquid diuinumque nunciantem: Nuncium quippe Graece angelum dici, quis illa lingua vel tenuiter tinctus ignoret? Quamobrem quilibet gentilis, si peruersus & pernicax esse nolle, non ideo libros illos contemneret, quia essent Hebraei, cuius gentis lege non teneretur: sed cuiuslibet gentis libros ideo magni penderet, quia in eis tanto ante conscripta inueniret, quae suis iam temporibus impleta cognosceret: ipsumque Christum Iesum non propterea sperneret, quia Hebraicis literis praenunciatum videret, sed potius eum, qui literis quibuslibet, antequam inter homines nasceretur per tot volumina seculorum, partim apertioribus testimoniiis, partim rerum gestarum & sermonum figuris & sacramentis ita praenunciari commendarique meruisset, cum ingenti admiratione & deuota religione sectandum venerandumque censeret. Ita illi ex rerum Christianarum iam praesentatis effectibus, librorum prophetia vera probaretur, ex librorum vero prophetia Christus colendus agnosceretur. Vana loqui deputer, si non ita factum est, si non ita fit, si non in eam fide per vniuersum orbem terrarum, vnderem librorum recitatione concurrerit. Vnde mirabiliter istorum est ridenda vecordia, qui tanquam impossibile a nobis quaerunt, quomodo per Iudaeorum libros fidem Christianam velit discere homo gentilis, cum tanta deuotione & tanta celebritate omnes gentes istorum librorum fieri discipulas cernant: eo ipso nimirum fortius atque firmiter, quod ex manibus inimicorum tanta de Christo testimonia proferuntur: in quibus ideo gentes quae credunt, nihil de illo ad tempus possunt putare confictum: quia in eius libris inueniunt Christum, quibus a tot seculis seruiunt, qui crucifixerunt Christum, & quos in tanto apice auctoritatis habent, qui quotidie blasphemant Christum. Si enim ab eis proferretur prophetiae de Christo, qui praedicant Christi, ab eis ipsis confictae putarentur: nunc vero id exponit qui praedicat, quod recitat qui blasphemant. Ad aliquem namque usum sanctorum ordinatur omnis caecitas impiorum a summo Deo, qui pro sui regiminis equitate, bene vitur etiam malis, ut qui suo arbitrio iniuste viuunt, illius iudicio iuste disponatur. Ergo ne testimonia prophetiae Christi nascituri, miraculati, indigna passuri, morituri, resurrecturi, ascensuri, per omnes gentes Euangelium vitae aeternae disseminaret, illi finxisse crederetur, qui eum populis annunciarerit, magnum aliquid actum est in usum nostrum de infidelitate Iudaeorum: ut iidem ipsi, qui haec propter se non haberent in cordibus, propter nos haberent in codicibus. Nec inde auctoritas illis libris minuitur, quod a Iudeis non intelliguntur, imo & augetur: nam & ipsa eorum caecitas ibi praedicta est. Vnde magis non intelligendo veritatem, perhibent testimonium veritatis: quia cum eos libros non intelligunt a quibus non intelleduri praedicti sunt, etiam hinc eos veraces ostendunt. Hinc est & illud, cuius ambiguitate Faustus fallitur. Videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitae tuae. Quae verba & aliter posse intelligi, potest aliquis dicere, de Christo autem non posse intelligi, nec Faustus ausus est dicere, nec quisquam profus audebit, nisi qui negauerit aut Christum esse vitam, aut a Iudeis visum esse pendentem, aut eos illi non credidisse. Cum vero & ipse dicat, Ego sum vita: & euipendisse constet ante oculos non ei credentium Iudaeorum, non video cur dubitare debeamus, id etiam de Christo scripsisse illum, de quo Christus ait, Ille enim de me scripsit. Proinde si quod scriptum est, Suscitabo eis prophetam de fratribus illorum similem tibi: ostendere conatus est Faustus non posse de Christo intelligi, quia Christus Moyse similis non est, & tamen ex omni parte conuictus est, quid opus est in hoc testimonio laborare? Aut certe sicut dixit Christum similem non esse Moyse, ut illam refelleret prophetiam, sic etiam ut hanc refellat, dicat Christum non esse vitam, vel in conspectu Iudaeorum non ei credentium non pependisse. Cum autem hoc ille non dixerit, nec hodie quisquam eorum audeat dicere, nihil est cur moremur hanc quoque de Domino & saluatore nostro Iesu Christo, famuli eius amplecti prophetiam. At enim inter caetera maledicta & hoc positum est. Num ideo non est prophetia, cum & caetera, inter quae positum est, nihil sint aliud quam prophetiae: Aut ideo non est de Christo prophetia, quia illa, quae in ea lectione vel praecedentia vel consequentia contextuntur, nihil pertinere videtur ad Christum? quasi vero quicquam sit peius inter maledicta, quae Iudaeis pro merito superbiae impietatis acciderunt, quam videre vitam suam: id est, filium Dei pendentem, & non credere vitam suam. Maledicta enim, cum ex prophetia dicitur, non sunt de malo voto imprecantis, sed de praescio spiritu denunciantis. Nam illa, quae de malo voto sunt, prohibentur, cum dicitur, Benedicite, & nolite maledicere. Haec autem saepe inueniuntur in sermone sanctorum, sicut apostolus Paulus, Alexander, inquit, ararius multa mala mihi ostendit, reddet illi Dominus secundum opera sua. Nam illud tanquam stomachatus & indignatus, etiam male optasse videtur Apostolus. Vtinam & abscondatur qui vos conturbant. Quod utique, si confideres personam scribentis, magis eum elegantissimo ambiguo bene optasse intelliges. Sunt enim spadones, qui seipso absceiderunt propter regnum caelorum. Quod in his quoque verbis Faustus sapuisset, si piumpalatum ad eas Dominicas attulisset. Sic enim sonuit fortasse Iudaeis, quod dictum est, Videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitae tuae: ut inter minas vel dolos hostium suorum vitam suam videtes ex incerto pendere, victuros se esse non crederent. Sed filius euangelij cum audit, Ille enim de me scripsit: in hac ipsa ambiguitate sententiae videt, quid prophetae porcis proiciant, quid hominibus innuant: statimque illi occurrit vita hominum Christus pendens, eique non credentes Iudaei, ob hoc ipsum quia pendentem vident. Et alius quidem aliquis cito diceret, inter caetera maledicta, quae in illa lectione ad aliquid de Christo intelligendum non pertinent, hoc solum ibi esse de Christo, quod scriptum est, Videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitae tuae. Neque enim fieri non posset, ut inter diuersa maledicta, quae impio populo prophetice praenunciabantur, hoc quoque poneretur. Sed ego, & qui mecum aliquanto attentius cogitant euangelicam illam, Dominicamque sententiam, qua non ait, Ille enim & de me scripsit: ut & alia quae ad Christum non pertinent, scripsisse crederetur: sed ait, De me enim ille scripsit, ut omnem scripturam illius intentionem non nisi ad intelligendam Christi gratiam perferendum consuleremus: etiam caetera in illa lectione maledicta propter Christum praedicta cognoscimus: quod nunc ostendere si velim, nimis longum erit. Vnde tantum abest, ut hoc quod Faustus commemorauit, propterea non pertineat ad Christum, quia inter caetera maledicta positum est, ut nec ipsa caetera rectum habeant intellectum, nisi ad Christi gloriam, qua generi humano consulitur, prophetata referantur, quanto magis hoc? Quod etsi talis fuisset Moyses, ut aliud corde intus, id ore funderet, facilius eum

daorum, non video cur dubitare debeamus, id etiam de Christo scripsisse illum, de quo Christus ait, Ille enim de me scripsit. Proinde si quod scriptum est, Suscitabo eis prophetam de fratribus illorum similem tibi: ostendere conatus est Faustus non posse de Christo intelligi, quia Christus Moyse similis non est, & tamen ex omni parte conuictus est, quid opus est in hoc testimonio laborare? Aut certe sicut dixit Christum similem non esse Moyse, ut illam refelleret prophetiam, sic etiam ut hanc refellat, dicat Christum non esse vitam, vel in conspectu Iudaeorum non ei credentium non pependisse. Cum autem hoc ille non dixerit, nec hodie quisquam eorum audeat dicere, nihil est cur moremur hanc quoque de Domino & saluatore nostro Iesu Christo, famuli eius amplecti prophetiam. At enim inter caetera maledicta & hoc positum est. Num ideo non est prophetia, cum & caetera, inter quae positum est, nihil sint aliud quam prophetiae: Aut ideo non est de Christo prophetia, quia illa, quae in ea lectione vel praecedentia vel consequentia contextuntur, nihil pertinere videtur ad Christum? quasi vero quicquam sit peius inter maledicta, quae Iudaeis pro merito superbiae impietatis acciderunt, quam videre vitam suam: id est, filium Dei pendentem, & non credere vitam suam. Maledicta enim, cum ex prophetia dicitur, non sunt de malo voto imprecantis, sed de praescio spiritu denunciantis. Nam illa, quae de malo voto sunt, prohibentur, cum dicitur, Benedicite, & nolite maledicere. Haec autem saepe inueniuntur in sermone sanctorum, sicut apostolus Paulus, Alexander, inquit, ararius multa mala mihi ostendit, reddet illi Dominus secundum opera sua. Nam illud tanquam stomachatus & indignatus, etiam male optasse videtur Apostolus. Vtinam & abscondatur qui vos conturbant. Quod utique, si confideres personam scribentis, magis eum elegantissimo ambiguo bene optasse intelliges. Sunt enim spadones, qui seipso absceiderunt propter regnum caelorum. Quod in his quoque verbis Faustus sapuisset, si piumpalatum ad eas Dominicas attulisset. Sic enim sonuit fortasse Iudaeis, quod dictum est, Videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitae tuae: ut inter minas vel dolos hostium suorum vitam suam videtes ex incerto pendere, victuros se esse non crederent. Sed filius euangelij cum audit, Ille enim de me scripsit: in hac ipsa ambiguitate sententiae videt, quid prophetae porcis proiciant, quid hominibus innuant: statimque illi occurrit vita hominum Christus pendens, eique non credentes Iudaei, ob hoc ipsum quia pendentem vident. Et alius quidem aliquis cito diceret, inter caetera maledicta, quae in illa lectione ad aliquid de Christo intelligendum non pertinent, hoc solum ibi esse de Christo, quod scriptum est, Videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitae tuae. Neque enim fieri non posset, ut inter diuersa maledicta, quae impio populo prophetice praenunciabantur, hoc quoque poneretur. Sed ego, & qui mecum aliquanto attentius cogitant euangelicam illam, Dominicamque sententiam, qua non ait, Ille enim & de me scripsit: ut & alia quae ad Christum non pertinent, scripsisse crederetur: sed ait, De me enim ille scripsit, ut omnem scripturam illius intentionem non nisi ad intelligendam Christi gratiam perferendum consuleremus: etiam caetera in illa lectione maledicta propter Christum praedicta cognoscimus: quod nunc ostendere si velim, nimis longum erit. Vnde tantum abest, ut hoc quod Faustus commemorauit, propterea non pertineat ad Christum, quia inter caetera maledicta positum est, ut nec ipsa caetera rectum habeant intellectum, nisi ad Christi gloriam, qua generi humano consulitur, prophetata referantur, quanto magis hoc? Quod etsi talis fuisset Moyses, ut aliud corde intus, id ore funderet, facilius eum

rom. 5. 6. 47
Dent. 18.
c. 15.
Rom. 12.
c. 14.
2. Tim. 4.
c. 14.
Gal. 5. b. 12.
Matthi 19.
b. 12.
Dent. 28.
g. 66.
Iam. 5.
g. 47.
CAPVT
XXI.
CAPVT
XXI.
Iam. 5.
g. 47.
CAPVT
XXI.
Iam. 5.
g. 47.

Deu. 28. 8. 66.

Joan. 11. 8. 49.

CAPVT XXXII.

Exodi 3. 6. 6.

Matth. 22. 31.

Exodi 3. 6. 6.

Matth. 8. 6. 11.

Gal. 3. 4.

dicerem prophetasse nescientem, quam cum audirem a populo Iudæorum dictum, Videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitæ tuæ: de Christo prophetatum negarem. Neque enim hoc intuebatur animo Caiphæ, quod ex verbis eius intellectum est, cum Christum ut inimicum persequens, ait expedire, ut vnus homo moreretur, ne periret tota gens. Vbi Euangelista subiicit, hoc cum non à se dixisse, sed cum esset pontifex, prophetasse. Sed Moyses non erat Caiphæ, quare illud quod populo Hebræo dixit, Videbis vitam tuam pendentem, & non credes vitæ tuæ: non solum de Christo dixit, quod etiam nesciens dixisset, de nullo alio dixisse deberet intelligi, verum etiam sciens dixit. Erat enim fidelissimus dispensator prophetici sacramenti: id est, illius sacerdotalis christi, unde Christi nomen agnoscimus: in quo sacramento quamuis homo pessimus Caiphæ etiam nesciens potuit prophetare. Hoc quippe in eo egit prophetici christi, ut prophetaret: hoc autem vita impia, ut nesciens prophetaret. Quo itaque ore dicitur nihil de Christo prophetasse Moyses, à quo illud christi cœpit, unde Christi nomen innouit, & unde Christum etiam persecutor Christi vel nesciens prophetauit? N A M de maledicto pendens in ligno, iam quantum satis visum est, supra diximus. Interficiendum autem esse prophetam siue principem populi, qui filios Israel à Deo suo vellet auertere, aliquodue infringere mandatorum, non aduersus Christum præcepisse Moysen: & ex his, quæ iam multa egimus, satis clarum est. & magis magisque consideranti dicta & facta Domini nostri Iesu Christi, magis magisque clarebit, quia nec à suo Deo voluit quenquam eorum Christus auertere, Deus quippe, quem illis Moyses diligendum colendumque præceperat, ipse est certe Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob, quem Dominus Iesus Christus eadem commendatione commemorat, eiusque autoritate Sadduceorum refellit errorem, resurrectionem negantium, ubi ait, De resurrectione autem mortuorum non legistis, quid Deus locurus sit de rubo ad Moysen, Ego sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viuorum. Omnes enim illi viuunt. Opportune itaque eadem voce nunc conuincuntur Manichæi, quæ tunc conuicti sunt Sadducei: nam & ipsam resurrectionem alio quidem modo, sed tamen etiam isti negant. Item cum fidem Centurionis laudans diceret, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel: adiecit & ait, Dico autem vobis, quoniam multi ab Oriente & Occidente venient & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum: filij autem regni ibunt in tenebras exteriores. Si ergo quod negare Faustus non potest, non commendauit Moyses populo Israel Deum, nisi Deum Abraham & Isaac & Iacob, eumque, ipsum Christum ex his & aliis testimoniis sine dubitatione commendat, non est conatus illum populum auertere à Deo suo: sed ideo minatus est eos ituros in tenebras exteriores, quod auersos videret à Deo suo, in cuius regno gentes vocatas ex toto orbe terrarum, recubituras dicit cum Abraham & Isaac & Iacob: non ob aliud, quam quod fidem tenuissent Dei Abraham & Isaac & Iacob. Vnde & Apostolus dicit, Prouidens autem Scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænucciavit Abraham dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes, ut illi scilicet in semine Abraham benedicentur, qui Abraham fidem imitarentur. Non igitur Christus Isaacitas à Deo suo volebat auertere, sed eos potius, quod ab illo auerterentur, arguebat. Mandatorum autem aliquod eorum, quæ per Moysen data sunt, infregisse Dominum, qui arbitratur, non mirum si hoc putat quod Iudæi: sed ideo errat, quia in hoc errauerunt & Iudæi. Vbi autem Faustus commemorat ipsum mandatum,

quod Dominum infregisse vult credi, ibi opus est ut ostendamus quomodo fallatur: sicut iam supra, ubi oportebat, ostendimus. Nunc illud dico, quia si aliquod illorum mandatorum Dominus infregisset, non etiam de hoc ipso Iudæos arguisset, quibus calumniantibus, quod discipuli eius illorum manibus manducaret, & ob hoc excederent, non mandatum Dei, sed traditiones seniorum, ait illis, Ut quid & vos transgredimini mandatum Dei, ut traditiones vestras statuatis? ipsumque Dei mandatum commemorat, quod per Moysen mandatum esse nouimus. Secutus quippe ait, Deus enim dixit, Honora patrem & matrem: & qui maledixerit patri aut matri, morte morietur: vos autem dicitis, Quicumque dixerit patri vel matri, munus, quod est ex me, proderit, non honorabit patrem suum: & irritum fecistis verbum Dei propter vestram traditionem. Qua in re videte quam multa nos doceat, & Iudæos à Deo suo se non auertere, & eius mandata non tantum se non infringere, verum etiam illos à quibus infringere, arguere, & non nisi Deum per Moysen ista mandasse. Q V A M O B R E M quoniam nos credimus omnia, quæ scripsit Moyses, ad Christi commendationem pertinere, quod isto opere quia demonstrare non possumus, polliciti sumus in his hoc ostendere, quæ Faustus de illa Scriptura refellenda vel vituperanda delegerit, rectè à nobis debitum exigitur, ut hoc etiam, quod præcepit Moyses interficiendum esse prophetam siue principem, qui eos à Deo suo vellet auertere, aliquodue infringere mandatorum, ostendamus ad custodiendam fidem, quæ in ecclesia Christi discitur pertinere. Videbat quippe ille spiritu prophetico, & Deo sibi loquente, multos exurrecturos hereticos diuersorum errorum magistros aduersum doctrinam Christi, qui non eum Christum predicaret, qui verus est Christus. Ille enim verus est qui per prophetias, per eundem Moysen, ceterosque sanctos eius gentis editas, prænucciatus est. Quisquis itaque alium docere vellet, ipsum interficiendum Moyses præcipiebat. Quid autem nunc aliud agit lingua catholica, nisi ut spiritali gladio vtriusque Testamenti acie bis acuto interficiantur omnes, qui nos à Deo nostro volunt auertere, aliquodue infringere mandatorum? Inter quos præcipue cadit ipse Manichæus, cum eius error a fersa legis & prophetarum veritate, perimitur, volentis nos auertere à Deo nostro, Deo Abraham, & Isaac & Iacob, quem Christus commendat: & volentis infringere mandata legis, in quorum etiam figuris Christum prophetatum esse cognoscimus. I A M verò illam complexione, vtrum obreusissimam an fraudulentiissimam dicam, nescio: erat enim Faustus ingenium, unde magis arbitrator eum nebulam iniicere voluisse minus attento lectori, quam non vidisse quod dicam: ait enim, Quid si hæc de Christo minimè scripsit, aut alia dabitur, aut nulla erunt. Hæc propositio vera est, sed consequens erat, ut ostenderet & hæc de Christo minimè scripta esse, & alia dari non posse. Nihil autem horum fecit, quia & hæc nos ostendimus, quomodo de Christo accipi possint: & superius alia multa dedimus, quæ nisi de Christo intellectum habere non possint. Non est ergo cur concludas Fauste, nulla esse à Moysen scripta de Christo. Attende enim quid dicas. Quid si hæc, inquis, minimè de Christo scripsit, aut alia dabitur, aut nulla erunt. Verum dicitis. Proinde, quia & hæc de Christo, vel propter Christum scripta docuimus, & alia multa dedimus, argumetatio tua potius nulla erit. Et hæc quidem, quæ commemorasti, quamuis non obtinueris, saltem conatus es ostendere non esse scripta de Christo. Quod autem subdidisti, Aut alia dabitur, aut nulla erunt: prius demonstrare debuisti, alia nos dare non posse, ut securus inferres, nulla esse. Nunc vero tanquam libellus tuus tam surdos auditores, vel cæcos lectores

Matth. 15. 9. 3.

Exodi 20. 12.

Deut. 5. 16.

Ephes. 6. 2.

Matth. 15. 4. 5.

CAPVT XXXV.

CAPVT XXXVI.

CAPVT XXXVII.

Matth. 12. 417.

Osai 6. 6.

Joan. 5. 8. 46.

CAPVT XXXVIII.

Rom. 1. 6. 14.

Joan. 5. 8. 46.

CAPVT XXXVIII.

1. Cor. 10. 6. 6.

Col. 2. 4. 17.

Matth. 12. 417.

Osai 6. 6.

esset habiturus, ut nullus aduerteret quid prætermiseris, cucurristi dicere, Si nulla fuerint, nec Christus potuit asseuerare quod nusquam est: ita si Christus hoc minimè asseuerauerit, capitulum hoc falsum esse confiterit. O hominè se cogitantè dictorè, & aliud non cogitantem contradicorè. Vbi est acumen tuum? An in mala causa non posses aliter? Sed mala causa te vana loqui coegit, mala verò habere causam nemo te cogit. Quid si enim alia dabitur? Certè vtiq; non erunt nulla, quia erunt aliqua. Et si erunt aliqua, potuit Christus hoc asseuerare quod est si. Si Christus hoc asseuerare potuit, capitulum illud euangelicè falsum esse non cõstat. Redi ergo ad propositionem tuam, qua dixisti, Aut alia dabitur, aut nulla erunt: & vide non te ostendisse nulla nos alia daturis: vide etiã nos quam multa alia iam supra dedimus, & quid hinc cõficiatur aduerte, scilicet non esse falsum, quod in euangelio Christum dixisse legimus, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Et Euangelij quidè tam eminens est auctoritas, & tam fundata veritas, ut etiã si nos propter tarditatem intelligentiæ nostræ nulla inueniremus à Moysen scripta de Christo, non solè esse aliqua, sed ad Christum omnia pertinere quæ scripsit, quia non ait, Et de me scripsit: sed, De me ille scripsit: credere debemus. Nunc autè & si de isto euangelij capitulo, quod absit, dubitandum esset, cõparatis tam multis in scriptura Moysi de Christo testimoniis, omnis illa dubitatio tolleretur: & quia de capitulo euangelij dubitandum non est, etiã si illa cõperta non essent, esse tamen credi oporteret. N A M illud quod adiungis, dissimilè fuisse traditionem Christi atque Moyses, & ideo non fuisse verisimile, ut si crederet Moysi, crederet & Christo: imò illud potius esse consequens, ut si aliter Iudæi crederent, alteri necessarè repugnaret, non vtiq; diceret, si considerationis oculi paululum attolleret, orbemque terrarum sine contentione cæcitate cõspiceret in hominibus doctis atque indoctis, Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus, quibus se debitorè dicebat Apostolus, & Moysi & Christo simul credentè. Si ergo non erat verisimile, ut Iudæi Moysi & Christo pariter crederent, multo minus verisimile est, ut orbis terrarum Moysi & Christo pariter credat. Cũ verò videamus omnes gentes vtiq; credere, & illius prophetiam cū euangelio huius conuenientè, fide robustissima & celeberrimè retinere, non ad aliquid impossibile gēs vna vocabatur, cum ei diceretur, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: poriusque est miranda & vehementius arguenda turba Iudæorum, qui hoc non fecerunt, quod totum mundum fecisse cõspicimus. N A M quicquid dicit de sabbato & de circūcisione carnis, & de differētia ciborum, aliam fuisse traditionem Moysi, aliud per Christum didicisse Christianos, iam supra ostendimus, quia sicut dicit Apostolus, Hęc omnia figure nostræ fuerunt. Non ergo diuersa doctrina est, sed diuersum tēpus. Aliud enim erat, quo hæc oportebat per figuratas prophetias prænucciari: & aliud est, quo hæc iam oportet per manifestam veritatè redditamque impleri. Sed quid mirum, si Iudæi carnaliter intelligentes sabbatum, Christo, qui iam hoc spiritaliter insinuabat, repugnauerunt? Tu Apostolo respõde, si potes, qui vacatione ipsius diei vmbream futuri esse testatur. Sed si illi restiterunt Christo, non intelligentes verum sabbatum, vos ei nolite resistere, & intelligite veram innocentiam. Nam eo ipso loco, ubi præcipue destructor sabbati putatur Iesus, cum discipuli eius per segetè transeunt, & esurientes velleret spicas & ederent, innocētes eos dixit, respondens Iudæis, Si sciretis quid sit, misericordiã malo quam sacrificium: nunquã condemnassetis innocētes. Magis enim esurientiu misereri debuerit, quia hoc illi coacti fame fecerunt. A vobis autè quisquis vulerit spicas, non ex traditione Christi, qui hanc innocentiam vocat, sed ex tra-

ditione Manichæi, homicida deputatur. An forte misericordiam eius spicis exhibuerunt apostoli, ut inde mēbra Dei manducando purgaret, sicut vestra fabula est: Vos ergo crudelēs, qui hoc nõ facitis. Sed videlicet nouit Faustus destrūere sabbatū, quia scit virtutē Dei semper atque infatigabiliter operari. Illi hoc dicant, qui intelligūt Deū sine tēporali voluntate vniuersa tēpora facientē. Hoc ad vos multū est, qui dei vestri requiē rebellionē gentis tenebrarū perhibetis excussam, & hostiū repentino impetu perturbatam. An ex æterno præuidens hoc futurū, nunquam habuit requiē, quia nunquã securus fuit, qui se cogitabat tam graue bellū cum tā membrorum suorū labe damnoque gesturū. C A T E R V M illud sabbatū, quod imperite atque impie deriditis, nisi & ipsum inter prophetias quæ de Christo scriptæ sunt, haberet intellectū, non ei Christus sic attestaretur: qui cū propria volūate, sicut ipse in eius laude posuisti, pateretur, ideoque tēpora passio- nis & resurrectionis suæ haberet in potestate, id egit, ut caro eius in sepultura sabbato requiesceret ab omnibus operibus suis: ut tertio die resurgēs, quæ Dominicū dicimus, qui post sabbatū numeratur octauus, etiã circūcisione octauū diei ad se prophetadū pertinere declararet. Quid enim significat circūcisio carnis nisi expoliatione mortalitatis, quæ de carnali generatione portamus? Propter quod dicit Apostolus, Exuēs se carnē, principatus & potestates exēplauit, fiducialiter triūphans eos in seipso. Quod enim dicit exuisse se carnē, eo loco carnē, mortalitatem carnis intelligimus, secundū quam proprie corpus hoc caro nominatur. Quæ mortalitas proprie caro appellata est, quia in illa resurrectionis immortalitate non erit. Propterea scriptū est, Caro & sanguis regnū Dei nõ possit debūt. De quibus verbis soletis calūniari fidei nostræ, qua credimus huius corporis futurā resurrectione, quæ in ipso Deo iam præcessit, dissimulātes ea quæ sequuntur, in quibus aperte Apostolus quid dicat, exponit. Volēs enim ostēdere quid eo loco dixerit carnē, cōtinuo subiicit, Neque corruptio incorruptione possidebit. Hoc enim corpus, quod propter mortalitatem proprie caro nominatur, mutari dicit in resurrectione, ut iam non sit corruptibile atque mortale. Quod ne putetur nostra suspitione dici, ipsa eius quæ sequitur verba cõsultite. Ecce, inquit, mysteriū dico, omnes quidē resurgemus, non tamē omnes immutabimur. In aramo, in icu oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptione, & mortale hoc induere immortalitate. Ut ergo induatur immortalitate, exiit mortalitate: hoc est circūcisio- nis mysteriū, quæ octauo die fieri iussa est: & octauo die, id est, Dominica post sabbatū iam in veritate à Domino impleta. Vnde dicitur, Exuēs se carnē principatus & potestates exēplauit. Per hanc enim mortalitatem nobis inuidæ diabolicæ potestates dominabantur, quas exēplasse dicitur: quia in seipso capite nostro præbuit exemplū, quod in toto eius corpore: id est, ecclesia ex diaboli potestate liberada, in vltima resurrectione cõplebitur: hæc est fides nostra. Et quoniam sicut testimoniu prophetici Paulus commemorat, Iustus ex fide viuuit: hæc est iustificatio nostra. Mortuū quippe Christū & Pagani credūt: resurrexisse autē Christū, propria fides est Christianorum. Si enim cõstiteris, ait Apostolus, in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illū suscitauit à mortuis, saluus eris. Quia ergo ex ista resurrectionis fide iustificamur, ideo & illud de Christo apostolicum est. Quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificatione nostrā. Et quia ista resurrectio, quæ credita nos iustificat, illa octauæ diei circūcisione figurata est: propterea de ipso Abraham, cui primū n-

CAPVT XXXIX.

Col. 2. 6. 17.

1. Cor. 15. 50.

1. Petri 3. 18.

1. Cor. 15. 51.

Genes. 17.

Col. 2. 6. 17.

Rom. 1. 6. 17.

Abac. 3. 4. 4.

Rom. 10. 6. 9.

Roman. 4. 25.

tradita est, dicit Apostolus. Et signum accepit circum-
 cisionis signaculum iustitiæ fidei. Ergo & istam circū-
 cisionem inter alias figuras propheticas de Christo
 scripsit Moyses. De quo ipse dicit, De me enim ille
 scripsit. Quod autem dicit Dominus, Væ vobis scribæ
 & pharisæi hypocritæ, qui circumcitis mare & aridam,
 facere vnum profelytum: & cum feceritis eum, facitis
 eum filium gehennæ duplo, quàm vos estis. Non quia
 circumciditur, dixit, sed quòd eorum mores imitatur,
 à quibus imitandis cohibet suos, dicens, Super cathedram
 Moysi sedent scribæ & pharisæi, quæ dicunt facite:
 quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, &
 non faciunt. In quibus Dominicis verbis vtrunq; de-
 betis aduertere, & quantus honor delatus sit doctrinæ
 Moysi, in cuius cathedra etiam mali sedentes, bona
 docere cogebantur: & vnde fieret profelytus filius ge-
 hennæ, non scilicet à pharisæis verba legis audiendo,
 sed eorū facta sectado. Hoc ergo dici posset tūc profely-
 to circumciso, quod Paulus dicit, Circumcisio quidem
 prodest, si legem custodias. Quia verò ille in non
 custodienda lege pharisæos imitabatur, fiebat filius ge-
 hennæ. Propterea quantum arbitrò, duplo quàm illi,
 quia hoc negligebat implere, quod propria voluntate
 susceperat: non ex Iudæis natus, sed sponte Iudæus fa-
 ctus. Quid autem dicere voluisti, sine respectu
 iniuriose, quod Moyses helluonis in modum disce-
 ptator sedet, iuberq; alia quidem abliguriri pro mun-
 dis, alia verò pro immudis ne contingi quidem, cum
 ad helluonem hoc magis pertineat, vt nulla discernat,
 aut si discernit, suauiora eligat. An hoc ideo dicit, vt
 imperitis continentia tua velut ab ineunte ætate mi-
 randa videatur, quasi nescientis, vel iam obliui, quan-
 to iucundius sapiat porcina, quàm veruecina? Sed quia
 & ista Moyses figuris prophetis de Christo scripsit,
 in animalium carnibus significans homines, vel incòr-
 porados Christi corpori, quod est ecclesia, vel respue-
 dos, vos quoque inter immuda figurauit: qui propter
 ea fidei catholicæ non conuenitis, quia nec ruminatis
 verbum sapientiæ, & duo Testameta vetus & nouum
 non concorditer distinguentes, tanquam geminam
 vngulam non habetis. Quis autem ferat te quoque
 Adimanti vestri fallaciam non puduisse sectari?
 DICIS enim & tu Christum sic docuisse ciborum
 indifferentiam, vt à suis quidem discipulis omnes car-
 nes penitus remoueret: secularibus verò vulgo conce-
 deret omnia quæ possent edi, atque asseueraret quòd
 eos nihil in os intrans pollueret, quia quæ de ore im-
 pudenter procedunt, ea sola sunt quæ polluant homi-
 nem. Hæc verba tua sunt, tanto impudenciore, quan-
 to apertiore mendacio depropra & expressa. Primò
 quia secundum Christi sententiam, si ea sola polluit
 hominem, quæ mala ex ore procedunt, cur & discipu-
 los Christi non ea sola polluerunt, vt eos tanquam ab
 immudis carnibus esset necesse prohiberi? An secu-
 larès homines non polluentur his, quæ in os intrant,
 sed his quæ ex ore exeunt? Ergo munitiores sunt ad-
 uersus immunditiam, quàm sancti, si sanctos & ea quæ
 intrant, & ea quæ exeunt possunt inquinare. Vellem
 autem isti mihi diceret, quid manducabat & bibebat
 Christus, qui in comparatione Ioannis non mandu-
 cantis, neque bibentis, se dixit manducantem & bi-
 bentem? Cum enim argueret peruersitatem homi-
 num, vtrobique calumnias inquirentium, Venit, in-
 quit, Ioannes, non manducans, neq; bibens, & dicunt,
 Demonium habet: venit filius hominis, manducans
 & bibens, & dicunt, Ecce homo vorax & vinarius, a-
 micus publicanorum & peccatorum. Et Ioannis qui-
 dem escam & porum nouimus: non enim dictum est,
 quòd omnino non biberet, sed quòd vinum & sice-
 ram non biberet, bibebat ergo aquam. Cibus autem
 eius non omnino nullus erat, sed locustæ & mel silue-

stre. Vnde ergo dictus est, non manducans, neque bi-
 bens, nisi quia illo victu quo Iudæi vtebantur, ille non
 vtebatur? Hoc ergo Dominus nisi vteretur, non in ei-
 us comparatione manducans bibensq; diceretur. An
 fortè ideo, quia pane & oleribus Dominus vescēba-
 tur, quibus Ioannes non vescēbatur? Mirum si non
 manducans dicitur, qui locustas & mel comedit: &
 manducans dicitur, qui pane atque olere contentus
 est. Sed de cibis suspicamini quicquid vultis, certè bi-
 bens & vinarius non diceretur, nisi vinum biberet:
 cur ergo & hoc vos immundum putatis? Neq; enim
 hæc propter continentiam disciplinamque domandi
 corporis tangere prohibetis, sed quòd immunda sint:
 nam ea sordes & fel gentis tenebrarum esse perhibe-
 tis contra Apostolum dicentem, Omnia munda munda
 sunt. Ecce qui audent dicere Christum indifferentiæ ci-
 borum magistrum, discipulos tamen suos ab iis pro-
 hibuisse, quæ immunda ipsi putant. Ostendite vbi ista
 à discipulis suis remouit, fallaces, improbi: verum-
 tamen Dei vindicis prouidentia ita cæcati, vt etiam cõ-
 monitatis nos vnde conuincamini. Nam vni patior
 ab animo meo, nisi totum ipsum Euagelij capitulum,
 quod iste aduersum Moysen opponere voluit, inspi-
 ciendum inferuero: vt ibi videamus quàm falsum sit,
 quod prior Adimantus, & modò Faustus dixit, Domi-
 num Iesum à discipulis suis carnes vescendas remo-
 uisse, easque vulgo secularibus concessisse. Nempe
 cum respondisset calumniantibus, quòd non lotis ma-
 nibus manducarent, ita sequitur Euangelium, Et con-
 uocatis turbis, ait illis, Audite & intelligite, Nò quod
 intrat in os communicat hominem: sed quod proce-
 dit de ore communicat hominem. Tunc accedentes
 discipuli, dixerunt ad eum, Scis quòd pharisæi audito
 hoc verbo scandalizati sunt? Hic certè à discipulis cõ-
 pellatus, debuit eos, sicut isti volunt, propriè docere
 ab omnibus carnibus abstinendum, vt illud quod su-
 pra dixit, Non quod intrat in os, communicat homi-
 nem, sed quod procedit de ore, turbis dixisse videretur.
 Sequatur ergo Euangelista & dicat, quid iam non
 turbis, sed discipulis responderit Dominus. At ille re-
 spondens ait, Omnis plantatio quam non plantauit
 pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos, ceci sunt
 duces cæcorum. Cæcus autem si cæcum ducat, ambo
 in foueam cadunt. Hoc vtique ideo, quia traditiones
 suas volentes statuere, mandata Dei non intelligebant.
 Sed nondum quæsierant discipuli à magistro quomo-
 do ipsi, quod turbis dixerat, accipere deberet. Ecce &
 hoc fit, nam contexit Euangelista, & dicit: Respondens
 autem Petrus, ait illi, Narra nobis parabolam istam.
 Hinc intelligimus Petrum putasse, non propriè, nec
 apertè Dominum locutum fuisse cum diceret, Non
 quod intrat in os communicat hominem, sed quod
 procedit de ore: sed vt solet obscuritate parabolæ ali-
 quid significare voluisse. Videamus ergo vtrum iam
 secretius discipulis interrogantibus hoc dicat, quod
 Manichæi volunt, immundas esse omnes carnes, nec
 eos aliquid earum debere cõtingere. Quid quòd ex-
 probrat, quòd apertam suam locutionem nõdum in-
 tellexerint, & propriè dictum, parabolam putent? Sic
 enim sequitur, At ille dixit, Adhuc & vos insipientes
 estis, & non intelligitis, quia omne quod in os intrat,
 in ventrem vadit, & in latrinam emittitur: quæ autem
 procedunt ex ore, de corde exeunt, & illa comuni-
 cant hominem? Nam de corde exeunt cogitationes
 malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa
 testimonia, blasphemie, hæc sunt quæ comunicant ho-
 minem: non lotis autè manibus manducare, non comu-
 nicant hominẽ. Certe iam clarũ est, non aliud hac de
 re turbas, aliud secreto discipulos Dominum docuisse:
 certè sine dubitatione perspicitur Manichæos pu-
 tatis

Tit. 1. d. 15.

Matth. 23. 6. 13.

Matth. 15. 4. 6.

Cap. 11. 4. 3. 7.

Matth. 23. 6. 11.

John. 10. 8. 27.

Matth. 15.

Cap. 11. 4. 3. 7.

Cap. 11. 4. 3. 7.

tius esse mendaces atque fallaces, non Moysen, non A-
 Christum, non Testamenti vtriusque doctrinam: ibi præ-
 figuratam, hic reuelatam: ibi prophetatam, hic præ-
 sentatam. Quomodo ergo nihil eorum catholicos
 seruare putant, quæ Moyses scripsit, cum omnia
 prorsus obseruent: non iam in figuris, sed in eis re-
 bus, quas illæ figuræ significant? Neque enim, si aliud
 significum esset scribendi, aliud legendi, rectè diceremus
 Scripturam illam non obseruare lectorem, quia & ipse
 characteres illos non faceret: cum illæ fuissent figuræ
 sonorum, ille autem iam sonos ipsos exprimeret,
 illarum tamen figurarum non formam, sed inspectione com-
 monitus. Ideo autem Iudæi Christo non credebant,
 quia nec illa quæ Moyses non figuratè, sed apertè
 præceperat, obseruabant. Vnde illis dicit, Decima-
 tis mentham & cyminum, & relinquitis grauiora leg-
 is, misericordiam & iudicium: liquantes culicem,
 camelum autem glutientes, hæc oportebat facere,
 illa autem non omittite. Vnde est & illud, quod tradi-
 tionibus suis docebat quomodo infirmaretur præ-
 ceptionum Dei, quo defertur honorem parentibus iuste-
 rat, propter quam superbiam & iniquitatem excæ-
 cari meruerunt, vt cætera non intelligerent: quia ea
 quæ intelligebant, impiè contemnebant.

VIDES, nequaquam tibi nunc dicam, si Christianus
 es, crede dicenti Christo, quia de se scripsit Moyses,
 Quod si non credis, Christianus non es. Ipse
 quippe videris quid de te sentias, qui te gentilem vel
 Iudæum doceri de Christo expetis: ego tamen neque
 hoc defugis, & omnes tibi aditus erroris quantum po-
 tui clausi. Nec illud tibi patere præcipit, quia vos
 cæci mittitis, dicentes falsa esse in Euangelio, sicubi
 vestra hæresis exitum non inuenit: vt vobis nihil
 remaneat, quòd redire possitis, vnde Christo credatis,
 vbi vobis hæc vox pestilentia non possit opponi: quin-
 etiam sic te doceri cupis, vt Christianum Thomam,
 quem Christus de se dubitantem non est aspernatus,
 sed quo animi eius vulneribus mederetur, corporis
 sui cicatrices ostendit. Hæc verba tua sunt. Bene
 quòd sic te doceri exigis. Quam enim verebar, ne
 hoc quoque in Euangelio falsum esse contenderes.
 Crede ergo cicatricibus Christi, quia si cicatrices il-
 læ veræ erant, vera etiam illa vulnera fuerant: nec
 vera vulnera, nisi vera caro habere potuisset: hoc ve-
 rum totum vestrum euertit errorem. Porro si Chris-
 tus falsas cicatrices dubitanti discipulo demonstra-
 uit, & ipsum fallacem dicit ita docentem, & te falli
 cupis ita dicentem. Sed quia falli nemo est qui velit,
 fallere autem multi volunt, magis te velle intelligo,
 quasi exemplo Christi fallaciter docere, quàm exem-
 plo Thomæ fallaciter discere. Proinde si credis
 quòd falsis cicatricibus Christusefellerit dubitantem,
 te quis velit credere docentem, ac non potius cauere
 fallentem? At si ille discipulus veras cicatrices tetigit
 Christi, veram confiteri cogis & carnem Christi. Ita
 Manichæus non permanebis, si sic credas vt Thomas:
 infidelis autè remanebis, si nec sic credis vt Thomas.

Libri sextidecimi finis.

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

HAVSTVS dixit: Cur legem non accipitis &
 prophetas, cum Christus eos non se venisse soluere
 dixerit, sed adimplere? Quis hoc restatur dixit
 se Iesum? Matthæum. Vbi dixisse? In monte.
 Quibus presentibus? Petro, Andrea, Iacobo & Ioanne,

quatuor his tantum: ceteros enim necdum elegerat, ne
 ipsum Matthæum. Ex his ergo quatuor vnus, id est, Ioan-
 nes, Euangelium scripsit? Ita. At ubi hoc ipse commem-
 morat? Nusquam. Quomodo ergo quod Ioannes non testa-
 tur, qui fuit in monte, Matthæus hoc scripsit, qui longo in-
 teruallo, postquam Iesus de monte descendit, secutus est eum?
 Ac per hoc de hoc ipso primo ambigitur, vtrum Iesus tale al-
 iquid dixerit: quia testis idoneus iacet, loquitur autem mi-
 nus idoneus: vt interim permiserimus nobis iniuriam fecisse
 Matthæum, donec & ipsum probemus hæc non scripsisse,
 sed alium nescio quem sub nomine eius: quòdque docet & ipsa
 lectio eiusdem Matthæi obliqua narratio. Quid enim di-
 cit? Et cum transiret Iesus, vidit hominem sedentem ad
 lonium, nomine Matthæum, & vocauit eum. At ille con-
 festim surgens, secutus est eum. Et quis ergo de se ipso scri-
 bens, dicat, Vidit hominem, & vocauit eum, & secutus
 est eum: ac non potius dicat, Vidit me, & vocauit me, &
 secutus sum eum: nisi quia constat hæc Matthæum non scri-
 psisse, sed alium nescio quem sub eius nomine? Cum ergo ne
 quidem se & Matthæus hoc scriberet, verum foret: quia
 presens non erat quum Iesus hæc loquebatur in monte: quan-
 to magis credendum non erit, quia nec Matthæus eadem scri-
 psit, sed alius sub nominibus & Iesu & Matthæi?

Quid quòd etiam ex ipso sermone, quo præcipit non
 putare, quia venerit legem soluere, magis intelligi detur
 quia soluerit? Neque enim nihil eo tale faciente, Iudæi suspi-
 cari hoc possent? Sed nolite, inquit, putare, quia veni solu-
 nere legem. Agedum ergo, si ei & Iudæi discesserint, quid por-
 ro tu tale agis, vnde hoc suspicari possumus? An quia cir-
 cumcisionem derides, sabbatum violas, sacrificia respicis,
 confundis cibos? Hoc est ergo, Nolite putare. Et quid hoc
 amplius, quidue manifestius fieri potuit, in destructionem
 legis ac prophetarum? Aut si hoc adimplere est legem, quid
 erit soluere? Quid quòd etiam lex & propheta non adimple-
 tione tua quidem gaudent, adeo sibi pleni videntur & con-
 summati, quorum auctor ac pater non minus eis aditici in-
 dignatur aliquid, quàm detrabi, vt scribens in Deuteronomio
 dicat, Hæc præcepta quæ mando tibi hodie Israel, obser-
 uabis, & caue ne declines ab iisdem, neque in sinistram, ne-
 que in dexteram: nec addas quicquam eis, nec minuas: sed
 in iisdem perseverabis, vt benedicat te Dominus Deus tuus?
 Quapropter sine adimplendi causa Iesus legi aliquid & pro-
 phetis adiecit, in dexteram videtur lapsus: siue dempsit vt
 destrueret, in sinistram, vtrumque certè offendiit legis au-
 thorem: idcircoque aut aliud aliquid significat istud, aut
 falsum est. AVGVSTINVS respondit: O mira-
 bilem insaniam de Christo aliquid narranti nolle cre-
 di Matthæo, & velle credi Manichæo. Si Matthæus
 non interfuit, cum Christus dixisset, Non veni solu-
 nere legem aut prophetas, sed adimplere, & propter
 ea non est ei credendum: nunquid Manichæus
 interfuit, aut iam vel natus fuit, cum Christus inter ho-
 mines appareret? Secundum ergo hanc fidei vestræ
 legem, nihil ei de Christo testificantem credere debui-
 stis. Nos autem non propterea dicimus non creden-
 dum esse Manichæo, quia dictis factisque Christi non
 interfuit, & longè post natus est: sed quia de Christo
 contra Christi discipulos loquitur, & contra Euangeli-
 um, quod illorum autoritate firmatum est. Habemus enim
 Apostoli vocem, qui in Spiritu sancto tales venturos esse cernebat. Vnde fidelibus dice-
 bat, Si quis vobis euangelizauerit, præterquam quod
 accepistis, anathema sit. Nam si nemo de Christo
 vera dicit, nisi qui eum presens vidit & audiuit, ho-
 die de illo nemo vera dicit. Porro si hodie propter
 ea de illo fidelibus eius vera dicuntur, quia illi qui
 viderunt & audierunt, vel predicando vel scriben-

Matth. 9. d. 9.

Cap. 11.

Gen. 17. 6. 11.

Exod. 31. 17. 3.

Leuit. 6. 14.

Deut. 10. 1. 3. 12. 20.

Deut. 5. 1. 32.

Deut. 12. 1. 32.

Cap. 11.

Matth. 5. 18.

Gal. 1. b. 16.

militudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum: & si quod aliud sacrificij genus expressius commemoraueris, in eo quoque tibi Christi prophetatū esse monstrabo. Quocirca siue circūcisio, siue fabricatū, siue differētia ciborū, siue immolatio sacrificiorū, omnia hęc figurę nostrę fuerunt & prophetię: quas Christus nō soluere, sed adimplere venit, cum ea quę his pręnuñciabantur, impleuit: attende cui contradicas, cum Apostolo ex Apostolo dico: Omnia hęc figurę nostrę fuerunt. **N**A M sicut te Manichęus impiam docuit peruersitatem, vt ex Euangelio, quod hęresim tuam non impedit, hoc accipias: quod autem impedit, non accipias: sic nos Apostolus docuit piam prouisionem, vt quisquis nobis annunciauerit pręter id quod accepimus, anathema sit. Vnde Christiani catholici & vos inter zizania numerant, quia Dominus exposuit quid sit zizania, non aliqua falsa veris scripturis immissa, sicut tu interpretaris, sed homines filios maligni, id est, imitatores diabolicę falsitatis. Nec omnia temerę credunt, & ideo Manichęo, ceterisque hęreticis non vtique credunt. Nec rationem ex hominibus damnant, sed quam vos dicitis esse rationem, errorem esse conuincunt. Nec verum falsumque iudicare impium putant: ideo vestram sectam falsissimam, fidem autem catholicam verissimam iudicant. Nec bonum a contrario separare formidant, sed malum non esse naturam, quia contra naturam est, intelligit: non gentem nescio quam tenebrarum, aduersum diuinam regna a suo principio nascentem & rebellantem, quę verę ampliore formidinem intulit deo vestro, quā infantibus Lamię: quippe quem dicitis, ne sua membra illius impetu capta & vastata conspiciat, velum contra se posuisse. Proinde nullas ex hoc capitulo patiuntur angustias, quod quasi legis & prophetarum pręcepta non feruent: quia & ex gratia Christi habent legitimam charitatem Dei & proximi, in quibus duobus pręceptis tota lex pendet & Prophetę: & quacunque ibi vel rebus gestis, vel sacramentorum celebrationibus, vel locutionum modis figuratę prophetata sunt, in Christo & ecclesia impleri cognoscunt. Vnde nec vanę superstitioni succumbimus, nec illud Euangelij capitulum falsum esse dicimus, nec Christi discipulos nos negamus: quia ea ratione veritatis, quam pro meis viribus toties exposui, non aliam legem, nec alios prophetas, quā eos, quos catholica tenet autoritas, non venit soluere, sed adimplere.

Libri decimoctauı finis.

LIBER DECIMVS NONVS.

Matth. 1. b. 18.

FAVSTVS dixit, Non veni soluere legem & prophetas, sed adimplere. Ecce iam consensio dicitur. Querendum tamen est, cur hoc dixerit Iesus, vt vnum compendij iudeorum furoris causa, quia iudem sacrosancta sua ab eodem conculcari videntes, indignarentur, eumque ac si impiam ac male sanam, nec audiendum quidem existimarent, nedum sequendum: an vt nos qui ei credebamus ex gentibus, insisteret atque informaret, patienter ac morigerę mandatorum subire iugum, quod ceruicibus nostris iudeorum lex imponeret ac prophetę. Sed hoc quidem nec te ipsum putare credo, quod Iesus hoc verbum protulerit, vt nos Hebręorum legi addiceret, aut prophetis. Ac per hoc, si hac non fuit causa dicendi, il-

la alia debet esse, quam dixi. Iudeos enim verbis semper, atque operibus Christi vehementer infidiatos esse, nemo qui nesciat. Ex quibus cum iudem colligerent legem ac prophetas suos ab eodem solui, indignarentur necesse est, ac per hoc reprimendi furoris eorum gratia non ab re fuerit dixisse, vt ne putarent, quia venisset legem soluere, sed adimplere. Nec hoc ipsum mentitus est, nec sefellit: indifferenter enim & absolutę nominauit legem. **S**VNT autem legem genera tria: vnum quidem Hebręorum, quod peccati & mortis Paulus appellat: aliud veró gentium, quod naturale vocat. Gentes enim, inquit, naturaliter que legis sunt, faciunt: & eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Tertium veró genus legis est veritas, quod perinde significans Apostolus dicit: Lex enim spiritus vitę in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Tribus ergo existentibus legibus, & Iesu asseuerante nobis, quia non venit soluere legem, sed adimplere: non parua cura ac diligentia opus est, de qua earum dixerit intelligere. Item prophetę, alij sunt Iudeorum, alij gentium, alij veritatis. Sed de Iudeorum quidem nullus quęsierit, notum est enim. De gentium veró si quis ambigit, audiat Paulum, qui scribens ad Titum de Cretenensibus, dicit: Dixit quidam proprius eorum propheta, Cretenenses semper mendaces, mala bestię, ventres pigri: ac per hoc dubitandum non est, & gētes suos habere prophetas. Nec non & veritatem habere prophetas suos, tam idem Paulus significat, quam etiam Iesus. Et Iesus quidem, vbi dicit: Ecce mittō ad vos sapientes & prophetas, & ex ipsis interficietis in singulis locis. Paulus veró cum dicit: Ipse Dominus constituit primum apostolos, deinde prophetas. **L**EGE ergo tripartita, & tripartitis prophetis, de quonam eorum Iesus dixerit, non satis liquet, est tamen conuicere ex consequentibus. Etenim si circumcisionem statim nominaret, & sabbatā ac sacrificia & obseruationes Hebręicas, inque eas aliquid adimplerionis gratia protulisset, dubium non erat quia de Iudeorum lege dixisset & prophetis, quin eos non soluere venerit, sed adimplere. Vbi veró horum quidem nihil memorat, sola veró recentē antiquiora pręcepta: id est, Non occides, non męchaberis, non peierabis: hęc autem erant antiquitas in nationibus, vt est in promptu probare, olim promulgata per Enoch & Seth & ceteros eorum similes iustos, quibus eadem illustres tradiderint angeli temperande in hominibus gratia feritatis, cui non videatur hoc cum de veritate dixisse lege, & eius prophetis. Denique etiam adimpletio probatur eius circa hęc eadem, quę promissit. Quid enim dicit? Audistis dictum esse antiquis, Non occides: ego autem dico vobis, ne irascimini. Equidem adimpletio est. Audistis dictum esse, Non męchaberis: ego autem dico vobis, ne concupiscatis. Equidem adimpletio est. Dicitur est, Non peierabis: ego autem dico, ne iuretis quidem: aquę adimpletio est. In his enim & priora roborat, & quod defuit, adiicit. Vbi veró Iudeorum quadam visus est nominasse, illa quidem nec adimpleuit, sed etiam penitus eradicauit pręceptione contrariorum. Quid enim sequitur? Audistis dictum esse, oculum pro oculo, dentem pro dente: ego autem dico vobis, qui te percussit in maxillam, prębe illi & alteram: hoc iam destructio est. Dicitur est, inquit, Amabis amicum tuum, & oderis inimicum tuum: ego autem dico vobis, amate inimicos vestros, & pro persecutoribus vestris orate: aquę destructio est. Dicitur est, Qui voluerit uxorem suam dimittere, det ei libellum repudiij: ego autem dico, quicunque uxorem suam dimiserit, excepta causa fornicationis, & ipsam męchari faciet, & is erit męchus,

CAP. IIII.

2 Cor. 17. b. 11. b. Exodi 31. c. 13. c. Deut. 14. b. 2.

Tit. 1. c. 12.

Matth. 23. d. 34. 1. Cor. 12. d. 28. Eph. 4. b. 11. CAP. IIII.

CAP. V.

a Exodi 31. c. 13. b Gen. 17. c. 11. c. Leuit. 6. b. 14. d. 3. Ezech. 5. f. 5. c. Exodi 30. c. 18. f. Exodi 12. c. 15. g. Deut. 14. f. 3. h. Exodi 28. c. 4. a. Deut. 27. d. 26. Matth. 5. b. 18.

CAP. VI.

chus, si post eam alteram dixerit. Hęc igitur sunt de manichęo Moses præcepta, idcircoque destructa: illa veterum iustorum, & ob hoc adimpleta. Quod si & tibi ita intelligere placet, non ab re erit & illud dixisse Iesum, quia non venit soluere legem, sed adimplere. Sin hęc nostra tibi displicet expositio, aliam quere: tantum ne Iesum mentitum dicere cogaris, aut te necesse sit Iudeum fieri: ne etiam nunc legem soluere perseueres, quam ipse non soluit. **E**T tamen hoc si mihi Nazareorum obiceret quisquam, quos alij Symmachianos appellant, quod Iesus dixerit, non se venisse soluere legem: aliquantisper hæsissem incertus quid ei responderem. Nec immeritō, veniebat enim corpore atque animo simul, lege obitus ac prophetis: nam huiusmodi, quos aio, & circumcissionem portant, & obseruant Sabbatum, & porcina ac reliquis abstinent huiusmodi, quę præcepit lex, sub Christiani quamuis nominis professione, decepti etiam ipsi, vt intelligi datur, hoc ipso capitulo, quo & tu quia Christus non ad soluendam legem se venisse dixerit, sed ad implendam. Quare cum talibus esses mihi non pusillum, vt dixi, certamen, donec capituli huius a me molestiam demolirer: tibi veró nequaquam congredi metuum, nullis confiso viribus, & impudentia potius accesserit, vt facilius tentari me putem abs te, quā me cogi, vt credam dixisse Christum, quod nec te videam credidisse. Nec enim quicquam eorum præferens, quibus lex & prophetę non solui videantur, sed adimpleri, me tanquam desidem obiurgas ac præuicatorum, ex huius obiectione capituli. An & tu iam de truncatorum inguinum obsceno illo signaculo gloriaris, tanquam Iudeus aut Nazareus? An supercilium de obseruatione erigis Sabbatorum? An de porcina abstinentia tibi conscius gaudes? An denique de victimarum sanguine, & holocaustorum nidoribus Iudeorum te exaturasse Deum exultas? Quod si horum fecisti nihil, quid ita Christum non venisse legem soluere, sed adimplere contendis? **Q**UARE indeficientes ego præceptorum meo refero gratias, qui me similiter labantem retinuit, vt essem hodie Christianus. Nam ego quoque, cum capitulum hoc imprudens legerem, quemadmodum tu, pendē iam in consilium Iudeus fieri. Nec immeritō. Etenim si Christus legem non venit soluere, sed adimplere: adimpletio autem nunquam in vase inani dicitur, sed in semo, solus mihi videbatur israelita posse Christianus fieri, qui referens maxima ex parte lege ac prophetis, ad Christum veniret, replendus eo, cuius adhuc videretur esse incapax, si tamen & ipse priora non solueret: alioqui nec circa eum adimpletio hoc esset, sed exhaustio. At ego ex gentibus veniens, incassum me accessisse putabant ad Christum, quia nihil tale afferrem, quod in me de suis posset adiectionibus adimplere. Querens ergo quę nam esset prior illa mensura, inuenio Sabbata, peritomen, sacrificia, neomenias, ac baptisimata, azymophagias, ciborum discretionēs, potuum, vestimentorum, & alia, quę percurrere longum est. Arbitratus ergo sum hoc esse, nec aliud quicquam, quod se Christus non venisse soluere dixerit, sed adimplere. Nec immeritō. Quid enim lex sine mandatis? Quid prophetę sine præfatibus? Adhęc inuenio etiam amarum illic indictum maledictum aduersus eos, qui non permiserunt in omnibus, quę scripta sunt in libro legis illius, vt faciunt ea. Et illinc ergo maledictum metuens tanquam Dei, & hinc Christum tanquam eius filium dicentem, audiens, quod non venerit eadem soluere, sed adimplere: vide si quid impedire iam poterat, quin factus essem Iudeus. Sed huic periculo me Manichęi veneranda fides eripuit. **T**V TAMEN quid fiducia gerens, hęc obiectiones quaro, aut quare contra me id esse putes solum, quod tibi non minus videatur esse contrarium. Si Christi non est legem soluere & prophetas, vti que nec Christianorum. Cur ergo eadem vos soluitis? An

sensim futerimini vos non esse Christianos? Quid legi & prophetis omnibus sacrosanctum illum Sabbatorum diem, in quo & mundi ipsum optificem Deum requiescisse restantur, vos omni opere profanatis, nec pœnam mortis, quam aduersum violatores eius statuit, nec maledicti peritimescentes infamiam? Quid & a circumcissionis dedecoroso illo signaculo legi ac prophetis omnibus honorato, & maxime Abrahamę, post opinatam suam fidem sinus defenditis vestros: præsertim cum & periturum omnem de plebe sua perhibeat Iudeorum Deus, quicunque non hac fuerit ignominia presignatus? Cur & sacrificiorum legitima, quę nec Moses ac prophete sub lege, nec sub fide sua in secundis habuit Abrahamę, vos spernitis? Cur veró & ciborum indifferentis animas polluitis vestras, si hęc, vt creditis, omnia Christus non venit soluere, sed adimplere? Cur & azymorum anniuersale ius, & mactationis agnine sacrum, quod in æternum seruare lex & propheta præcipiunt, vos impiatis? Cur denique neomenias & baptisimata, & scenopegia, ac reliqua huiusmodi legis atque prophetarum sacramenta carnalia, parum denitatis irrumperere, si eadem Christus minime destruxit? Quare non immeritō dixerim, quia si vultis vt ratio vobis contemptus istius constet, oportet aut vos negare Christi esse discipulos, aut tandem fateri ipsum omnia hęc destruxisse priorem. Quod cum fueritis confessi, tunc & illud consequatur, vt aut falso fateamini scriptum esse, tanquam idem dixerit, non se venisse soluere legem, sed adimplere: aut nescio quid hoc longę aliud quā vos putatis significasse. **A**VGVSTINVS respondit: CAP. VII. Quia iam consentis dixisse Christum: Non veni soluere legem vel prophetas, sed adimplere: durum enim tibi videtur aduersus euangelicam authoritatem venire: durum etiam tibi videatur venire aduersus Apostolum, dicentem: Omnia hęc figurę nostrę fuerunt: Item dicentem de Christo: Quia non fuit in illo etiam & non, sed etiam in illo erat. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo etiam, id est, in illo exhibitę, in illo adimpletę sunt: & sine caligine videbis, & quam legem adimplere venerit, & eam quo pacto adimplere venerit. Nec perges extendi per tria genera legis, & tria genera prophetarum, quarens quę ex eas, & non inueniens. Manifestum est enim, & luce clariüs hoc etiam noui Testamenti scriptura sæpe testatur, quam legem & quos prophetas Christus non venerit soluere, sed adimplere. Ipsa est enim lex, quę per Moysen data, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipsa est, inquam, lex per Moysen data, de quo Christus ait: De me enim ille scripsit. Certę enim ipsa est lex quę subintravit, vt abuteretur delictum, quod ad eius reprehensionem, nihil intelligentes, in ore habere consueuerunt. Ibi ergo lege & vide, quia ipsa est de qua dicitur, Itaque lex, quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Neque enim lex iubebat delictum vt illa subintrante, abundaret delictum: sed superbos multum sibi tribuentes, mandati sancti & iusti & boni adiectione reos etiam præuicationis effecerat: vt eo modo humiliati, discedent ad gratiam pertinere per fidem, vt iam non essent legi subditi per reatum, sed legi sociati per iustitiam. Idem quippe Apostolus dicit: Quia priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quę postea reuelata est. Itaque lex, inquit, pædagogus noster erat in Christo Iesu: sed posteaquā venit fides, iam non sumus sub pædago: quia nos reatus legis non obligat, iam per gratiam liberatos. Namque antequam spiritalē gratia humiliati reciperemus, nihil nisi mortificabat nos litera, iubēs quod non possemus implere.

Gen. 1. a. 2. Gen. 17. b. 14.

CAP. VII. Mar. 5. b. 18.

1. Cor. 10. b. 6. 2. Cor. 1. d. 19.

Ioan. 1. b. 17.

Ioan. 5. g. 47 Rom. 5. d. 20

Rom. 7. b. 12.

Gal. 3. d. 24.

1. Cor. 3. b. 6. plere. Vnde idem dicit: Litera occidit, spiritus autem A
Galat. 3. 21. viuificat. Rurſus eiufdem Apoſtoli verba ſunt, Si enim
Rom. 8. 4. 3. data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, omnino ex lege
Mat. 5. b. 18. eſſet iuſtitia: ſed conſuſit Scriptura omnia ſub peccato,
Legis iuſſa. vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Item ipſius verba ſunt, Quod enim impoſſibile
Exod. 20. 17. erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filiũ
1. Ioh. 2. 4. 1. ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati, vt de peccato
Cap. VIII. damnaret peccatum in carne, vt iuſtitia legis im-
1. Cor. 1. 20. pletur in nobis, qui non ſecũdum carnem ambulamus,
Rom. 15. b. 8. ſed ſecundum ſpiritum. Ecce quod eſt: Non veni legem
1. Cor. 1. 20. ſoluere, ſed adimplere. Quæ lex enim ſuperbos
Rom. 15. b. 8. etiam præuaticationis reatu deuinxit, augẽdo peccatum,
1. Cor. 1. 20. cum iubet quod implere non poſſunt: ipſius legis
Rom. 15. b. 8. impleretur iuſtitia per gratiam ſpiritus, in eis qui diſcũt
1. Cor. 1. 20. à Chriſto mites eſſe atque humiles corde: qui venit non
Rom. 15. b. 8. legẽ ſoluere, ſed adimplere. Deinde quia, etiã ſub gratia
1. Cor. 1. 20. poſitis, in hac mortali vita difficile eſt omnimodo
Rom. 15. b. 8. implere quod in lege ſcriptum eſt: Non concupiſces: ille
1. Cor. 1. 20. per carnis ſuæ ſacrificium ſacerdos effectus, imperat nobis
Rom. 15. b. 8. indulgentiam, etiam hinc adimplens legem: vt quod per
1. Cor. 1. 20. noſtram infirmitatem minus poſſumus, per illius perfectionem
Rom. 15. b. 8. recuperetur, cuius capitis membra effecti ſumus. Vnde Ioãnes
1. Cor. 1. 20. dicit: Filioſi, hæc ſcribo vobis, vt non peccetis: & ſi quis peccauerit
Rom. 15. b. 8. aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtũ iuſtum:
1. Cor. 1. 20. ipſe eſt adoratio pro peccatis noſtris. Prophetas autem ſic
Rom. 15. b. 8. adimpleuit, cum in eo veritas facta eſt promiſſio Dei. Hoc
1. Cor. 1. 20. paulo autẽ ex apoſtolo comemorauit, dicente: Quotquot enim
Rom. 15. b. 8. promiſſiones Dei, in illo etiam. Idem rurſus dicit: Dico enim Chriſtum
1. Cor. 1. 20. miniſtrum fuiſſe circiſiſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas
Rom. 15. b. 8. promiſſiones patrum. Quod ergo in Prophetis, ſiue aperte ſiue
1. Cor. 1. 20. per figuras, vel locutionum vel actionum promittebatur,
Rom. 15. b. 8. in illo adimpletum eſt, qui non venit ſoluere legem & Prophetas,
1. Cor. 1. 20. ſed adimplere. Hoc autem vos non intelligitis, quia ſi quædam
Rom. 15. b. 8. facta & celebrationes, quæ figuræ erant ventura præ-
1. Cor. 1. 20. nunciantes, adhuc à Chriſtiani fieret, nihil ſignificaretur,
Rom. 15. b. 8. niſi nondum veniſſe, quæ illis figuris prænunciabantur.
1. Cor. 1. 20. Quod enim adhuc venturum prænunciatur, aut nondum venit,
Rom. 15. b. 8. aut ſi iam venit, ſuperfluo, vel fallaciter prænunciatur.
1. Cor. 1. 20. Quapropter vnde vobis videtur Chriſtus nõ implere
Rom. 15. b. 8. Prophetas, quia non ſunt à Chriſtiani quædam, quæ per
1. Cor. 1. 20. Prophetas ab Hebræis vt fierent, inſtituta ſunt, inde
Rom. 15. b. 8. potius probatur implere. Vſque aded enim, quicquid per
1. Cor. 1. 20. huiuſmodi figuris prophetabatur, impletum eſt, vt iam
Rom. 15. b. 8. per illas nõ prophetetur. Ad hoc pertinet etiam quod ipſe
1. Cor. 1. 20. Dominus ait: Lex & prophetæ vſque ad Ioãnnem. Lex enim,
Rom. 15. b. 8. quæ præuaticatores abundantè reatu concludebat in eam
1. Cor. 1. 20. fidem, quæ poſtea reuelata eſt, gratia facta eſt per Ieſum
Rom. 15. b. 8. Chriſtum, per quem ſuperabũdauit gratia: ac per hoc impleta
1. Cor. 1. 20. eſt per gratiam liberantem, quæ non implebatur per literã
Rom. 15. b. 8. iubẽtem. Item in ipſa lege vniuerſa Prophetia, quæ non
1. Cor. 1. 20. tantũ verbis, ſed etiam quorundam actionum figuris,
Rom. 15. b. 8. Saluatoris promittebat aduentum, veritas facta eſt per
1. Cor. 1. 20. Ieſum Chriſtum. Lex enim per Moſen data eſt: gratia
Rom. 15. b. 8. autẽ & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ex cuius
1. Cor. 1. 20. aduẽtu iam regnum Dei cœpit annũciari, quia lex &
Rom. 15. b. 8. Prophetæ vſque ad Ioãnnem. Lex vt reos faceret, qui
1. Cor. 1. 20. deſiderarent ſalutem: Prophetæ, vt promitterent Saluatorẽ.
Rom. 15. b. 8. Cæterũ Prophetas alios extitiſſe iam in eccleſia poſt aſcenſionem
1. Cor. 1. 20. Chriſti, quis neſciat? De quibus Paulus dicit: Et quosdam
Rom. 15. b. 8. conſtituit in eccleſia, primũ apoſtolos, deinde prophetas,
1. Cor. 1. 20. tertio doctores: & cœtera. Non itaque de illis dictum
Rom. 15. b. 8. eſt: Lex & prophetæ vſque ad Ioãnnem: ſed de iis qui
1. Cor. 1. 20. primũ Chriſti aduentũ prophetauerũt. Qui aduẽtus impletus,
Rom. 15. b. 8. non vtique adhuc poſſet prophetari. Proinde cum quæris,
1. Cor. 1. 20. cur iam non circi-

ciatur carne Chriſtianus, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere,
 ſed adimplere: Reſpondeo, imò ideo iam non circũciditur
 Chriſtianus, quia id quod eadẽ circũciſione prophetabatur,
 iam Chriſtus adimpleuit. Expolatio enim carnalis generationis,
 quæ in illo facta figurabatur, iam Chriſti reſurrectione
 adimpleta eſt: quod & in noſtra reſurrectione futurum, ſacramento
 baptiſmi commendatur. Nam neque penitus auferri debuit
 nouæ vitæ ſacramentum, quia reſtat adhuc in nobis futura
 reſurrectio mortuorum: & in melius tamen idẽ ſuccedente
 baptiſmo, debuit commutari: quia iam factum eſt, quod
 nunquam factum erat, vt future vitæ æternæ in reſurrectione
 Chriſti nobis præberetur exemplum. Cum quæris, Sabbathi
 ocium cur non obſeruat Chriſtianus, ſi Chriſtus nõ venit
 legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò id propterea
 non obſeruat Chriſtianus, quia quod ea figura prophetabatur,
 iam Chriſtus impleuit. In illo quippe habemus Sabbathum,
 qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati
 eſtis, & ego vos reſciam: tollite iugum meum ſuper vos, &
 diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde, &
 inuenietis requiem animabus veſtris. Cum quæris, quare
 Chriſtianus non obſeruat differentiam ciborum, quæ in lege
 præcipitur, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere ſed adimplere:
 Reſpondeo, imò propterea id nõ obſeruat Chriſtianus, quia
 quod illis figuris prophetabatur, iam Chriſtus impleuit,
 non admittens ad corpus ſuum, quod corpus in Sanctis
 ſuis ad vitam æternam prædeſtinauit, quicquid per illa
 animalia in moribus hominum ſignificatum eſt. Cum
 quæris, quare Chriſtianus non animalibus immolatis, carnis
 & ſanguinis ſacrificia offerat Deo, ſi Chriſtus non venit
 legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò propterea
 magis hæc Chriſtianus iam offerre non debet, quia ea quæ
 talibus rerum figuris illi prophetabant, immolatione
 carnis & ſanguinis ſui Chriſtus impleuit. Cum quæris, cur
 azyma ſicut Iudei non obſeruet Chriſtianus, ſi Chriſtus
 non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò
 propterea magis hoc non obſeruat Chriſtianus, quia quod
 illa figura prophetabatur, expurgato veteris vitæ fermento,
 nouam vitam demonſtrans, Chriſtus impleuit. Cum
 quæris cur de agno Chriſtianus Paſcha non celebret ſi
 Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo,
 imò propterea Chriſtianus Paſcha non celebrat, quia id
 quod illa figura prænunciabatur, agnus immaculatus ſua
 paſſione Chriſtus impleuit. Cum quæris, quam ob cauſam
 neomenias in lege mandatas non celebret Chriſtianus,
 ſi Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo,
 imò propterea iam Chriſtianus iſtas non celebrat, quia
 propter quod prænunciandum celebrabantur, iam Chriſtus
 impleuit. Celebratio enim nouæ lunæ prænunciabat nouam
 creaturã: de qua dicit Apoſtolus: Si qua igitur in Chriſto
 noua creatura, vetera tranſierunt, ecce facta ſunt noua. Cum
 quæris, cur illa ſingularum quarumque immundiciarum
 baptiſmata, quæ in lege præcipiuntur, non obſeruet
 Chriſtianus, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere:
 Reſpondeo, inde potius hæc non obſeruare Chriſtianum,
 quia figuræ futurorum erant, quas Chriſtus impleuit.
 Venit enim conſepelire nos ſibi per baptiſmum in mortem,
 vt quemadmodum Chriſtus reſurrexit à mortuis, ſic &
 nos in nouitate vitæ ambulemus. Cum quæris, quid
 cauſe eſt vt ſcenopegia non ſit ſolemnitas Chriſtianorum,
 ſi lex à Chriſto adimpleta eſt, non ſoluta: Reſpondeo,
 tabernaculum Dei fidelis eius eſſe, in quibus charitate ſociatis, &
 quodammodo compactis habitare dignatur: & ideo magis
 illud non obſeruari à Chriſtiani: quia iam Chriſtus in
 eccleſia ſua, quod illa figura prophetice promittebat,
 imple-

impleuit. Et nunc quidem iſta pro ſuſcepto negotio, ne ſilentio
 præterirentur, quanta potuimus breuitate perſtrinximus.
 Cæterum membratim articulatimque diſcuſſa,
 libros magnos multoſque fecerunt, nihil aliud in eis
 quàm Chriſtum prophetatum oſtendentes: ita ſit vt omnia,
 quæ ex illa Scriptura propterea putatis non obſeruari
 à Chriſtiani, quod ea Chriſtus impleuerit. Ipſa quippe
 talium figurarum obſeruatio, prænunciatio Chriſti fuit.
 Vnde quid mirũ eſt, quid abſurdum, imò quid non congruum
 & cõſentaneum, ſi poſt eius ceſſarẽ aduentum, quicquid
 ideo fiebat, vt eius prænunciaret aduẽtum? Figuræ igitur
 rerum, quæ ad hoc obſeruabantur, vt ipſa earũ obſeruatione
 venturus Chriſtus prophetaretur, vſque adeo non debent
 propterea putari per Chriſti aduentum non implerẽ,
 quia illo veniente non obſeruantur, vt niſi iam per aduentum
 Chriſti implerentur, adhuc obſeruarentur. In nullum autem
 nomen religionis ſeu verum ſeu falſum coagulari homines
 poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum vel ſacramentorum
 viſibilitũ confortio colligentur: quorum ſacramentorum
 vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideo contempta
 ſacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, ſine qua
 non poteſt perfici pietas. VERVTAMEN quia viſibilia ſacramenta
 pietatis ineffe poſſunt etiam impiis, ſicut habuiſſe ſantum
 baptiſmum etiam magum Simonem legimus, ſunt tales,
 quales Apoſtolus ait: Habentes formam pietatis, virtutem
 autem eius abnegantes. Virtus autem pietatis eſt finis
 præcepti, id eſt, charitas de corde puro, & conſcientia
 bona, & fide non ficta. Vnde apoſtolus Petrus, cum de
 ſacramento arcæ, in qua Noe domus à diluuiũ libera-
 ta eſt, loqueretur, Sic & vos, inquit, ſimili forma
 baptiſma ſaluos fecit. Et ne ſibi ſufficere putarent viſibile
 ſacramentum, per quod habebant formam pietatis, &
 per malos mores perditẽ viuendo, virtutem eius abnegarent:
 continuo ſubiicit: Non carnis depoſitio ſordium, ſed
 conſcientia bonæ interrogatio. PROINDE prima ſacramenta,
 quæ obſeruabantur & celebrabantur ex lege, prænunciatiua
 erant Chriſti venturi: quæ cum ſuo aduentu Chriſtus
 impleuiſſet, ablata ſunt, & ideo ablata, quia impleta:
 non enim venit ſoluere legem, ſed adimplere: & alia
 ſunt inſtituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu
 faciliora, numero pauciora, tanquam iuſtitia fidei
 reuelata, & in libertatem vocatis filiis Dei, iugo ſeruitutis
 ablato, quod duro & carni dedito populo congruebat.
 VERVTAMEN ſi antiqui iuſti, qui ſacramentis illis
 intelligebant venturum prænunciari reuelationem
 fidei, ex qua licet adhuc operata & abſcondita,
 munere tamen pietatis intellecta, etiam tunc ipſi
 viuebant: quia in hac vita nemo eſſe poteſt iuſtus,
 niſi qui ex fide viuat. Si ergo antiqui iuſti pro illis
 prænunciatiuis ſacramentis, & rerum nondum impletarum
 figuris, omnia dura & horrenda perpeti parati fuerunt,
 & plerique perpeſſi ſunt. Si tres pueros, Danielemque
 predicamus, quia de menſa regis contamiuari noluerunt,
 quod erat contra illius temporis ſacramentum. Si
 Machabæos cum ingenti admiratione præferimus, quia
 eſcas, quibus nunc Chriſtiani licite vtuntur, attingere
 noluerunt, quia tunc pro tempore prophetico non licebat:
 quanto magis nunc pro baptiſmo Chriſti, pro euchariftia
 Chriſti, pro ſigno Chriſti ad omnia perferenda paratior
 debet eſſe Chriſtianus, cum illæ fuerint promiſſiones rerum
 completarum, hæc ſint indicia completarum? Quod enim
 adhuc promittitur Eccleſiæ, id eſt, corpori Chriſti, &
 in manifeſtatione prædicatur, & in ipſo capite corporis
 Saluatoris, id eſt, in ipſo mediatore Dei & hominum,
 homine Chriſto Ieſu, iam vtique comple-

tum eſt. Quid enim promittitur, niſi vita æterna ex reſurrectione
 à mortuis? Hoc iam completum eſt in illa carne, quod
 verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Tunc ergo
 & occulta erat fides, nam eadem credebant, eademque
 ſperabant omnes iuſti & ſancti etiam temporum illorum,
 & promiſſiua erant illa omnia ſacramenta
 omniſque ritus ille ſacrorum: nunc autem reuelata eſt
 fides, in quam conſuſus erat populus, quando ſub lege
 cuſtodiebatur: & quod fidelibus promittitur in
 iudicio, iam completum eſt in exemplo, per eum qui legem
 & Prophetas non venit ſoluere, ſed adimplere. QUA
 PROPTER quæritur quidem inter ſerutatores ſanctarum
 Scripturarum, vtum tantum profuerit antiquis iuſtis
 fides paſſuri & reſurrecturi Chriſti, quam vel reuelationibus
 diſcebant, vel in Prophetis intelligebant, quantum nunc
 prodeſt fides paſſi & reſuſcitati: an ipſa eſſuſio ſanguinis
 agni Dei, quæ facta eſt, ſicut ipſe dicit, pro multis in
 remiſſionem peccatorum, aliquid vtilitatis & purgationis
 vel dederit vel addiderit, etiam iis, qui hoc futurum
 credentes, antequam fieret ex hac vita migrauerunt:
 & vtum mors eius ad liberationem etiam mortuos
 viſitauerit. Sed nunc iſtam quaſtionem vel pertractando
 diſcutere, vel aliquid in ea reſpertum, etiam confirmando
 definire, & longum eſt, & huic operi non neceſſarium.
 INTERIM aduerſus calumnioſam imperitiã Fauſti demonſtrare
 ſuffecerit, quanto errore delirent, qui putant ſignis ſacramentis
 que mutatis, etiam res ipſas eſſe diuerſas, quas ritus
 Propheticus prænunciavit promiſſas, & quas ritus
 Euangelicus annunciauit impletas: aut qui cenſent, cum
 res eadem ſint, non eas aliis ſacramentis annũciari
 debuiſſe completas, quàm iis, quibus adhuc complendæ
 prænunciabantur. Si enim ſoni verborum, quibus loquimur,
 pro tempore commutantur, eademque res aliter enunciat
 faciendã, aliter factã: ſicut iſta ipſa duo verba quæ dixi,
 Faciendã & factã, nec paribus morarum interuallis,
 nec iſdem vel totidem literis ſyllabiſue ſonauerunt:
 quid mirum ſi aliis myſteriorum ſignaculis paſſio &
 reſurrectio Chriſti futura promiſſa eſt, aliis iam factã
 annũciatur, quandoquidem ipſa verba, futurum &
 factum, paſſurus & paſſus, reſurrecturus &
 reſurrexerit, nec tenendi æqualiter, nec ſimiliter ſonare
 poterunt. Quid enim ſunt aliud quæque corporalia ſacramenta,
 niſi quædam quaſi verba viſibilia, ſacroſancta quidem,
 veruntamen mutabilia & temporalia? Deus enim æternus
 eſt, nec tamen aqua & omnis illa actio corporalis, quæ
 agit cum baptizamus, & ſit, & tranſit, æterna eſt:
 vbi rurſus etiam illa ſyllabæ celeriter ſonantes &
 tranſeunt, cum dicitur Deus, niſi dicantur, non conſecratur.
 Hæc omnia ſunt & tranſeunt, ſonant & tranſeunt:
 virtus tamen, quæ per iſta operatur, iugiter manet:
 & donum ſpiritale, quod per iſta inſinuatur, æternum eſt.
 Qui ergo dicit, Si Chriſtus legem & prophetas non ſolu-
 iſſet, illa ſacramenta legis & Prophetarum in Chriſtianorum
 congregationibus permanerent: poteſt dicere, Si Chriſtus
 legem & prophetas non ſolu- iſſet, adhuc promitteretur
 natiſciturus, paſſurus, & reſurrecturus: cum ideo magis
 hæc non ſolu- iſſet, ſed adimple- iſſet, quia iam non promittitur
 natiſciturus, paſſurus, & reſurrecturus, quod illa ſacramenta
 quodammodo perſonabant: ſed annũciatur quod natus ſit,
 paſſus ſit, reſurrexerit, quod hæc ſacramenta quæ à
 Chriſtiani aguntur, iam perſonant. Qui ergo venit legem
 & prophetas non ſoluere, ſed adimplere, ipſa adimplerent
 abſtulit ea, per quæ adhuc promittebatur implendum,
 quod iam conſtat impletum: tanquam ſi verba iſta
 tolleret, natiſciturus, paſſurus, reſurrecturus, quæ cum
 hæc futura eſſent, recte dicebantur: & inſtitueret dici,
 natus eſt, paſſus eſt, reſurre-

CAPIT. VII.

surrexit, quæ illis completis, & ob hoc ablatis rectè dicuntur. **S**ICVT ergo ista verba ita illa prioris populi sacramenta, quia per eum qui non venit legem & prophetas soluere, sed adimplere, iam impleta sunt, ideo tolli mutariq; debuerunt: quod primis Christianis, qui ex Iudæis crediderant, donec contra tam diuturnam consuetudinem paulatim persuaderetur atque ad intellectum perfectum perduceretur, & quia ita nati erant atque instituti, fuerunt eos apostoli patrium ritum traditionemq; seruate: & eos quibus hoc opus erat, vt congruerent illorum tarditati moribusq; mouerunt. Inde est quod Timotheum Iudæa matre & Græco patre natū, propter illos, ad quos tales cum eo venerat, etiam circumcidit Apostolus: atque ipse inter eos morem huiusmodi custodiuit, nō simulatione fallaci, sed cōsilio prudenti. Neque enim ita natis & ita institutis noxia erant ista, quamuis iam nō essent significadis futuris necessaria: magis quippe noxium erat ea tanquam noxia prohibere in his hominibus, vsq; ad quos durare debuerunt: quoniam **C**hristus, qui omnes illas prophetias implere venerat, sic eos initiatus inuenerat: vt iam de cætero, qui nulla tali necessitudine tenerentur, sed ex diuerso veluti pariete, id est, ex preputio, ad illum angularem lapidem, qui est Christus, conuenirent, ad nulla talia cogere-
 tur. Si autem iis, qui ex circūcisione venerant, talibusq; sacramentis adhuc dediti erant, vitro vellent, sicut Thimotheus, conferre congruentiam, non prohiberentur: verū m si in huiusmodi legis operibus putarent suam spem salutēq; contineri, tanquam à certa pernicie veterantur. Vnde est illud Apostoli, Ecce ego Paulus dico vobis quia si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit. Circūcidamini scilicet sicut ipsi volebant, sicut eis à quibusdam deprauatis persuasum erat, quod sine his legis operibus salui esse non possent. Nam cum gentes ad Christi fidē ita venirent maximè per Pauli apostoli prædicationē, sicut venire debuerant, vt nullis eiusmodi obseruationibus oneraretur: quia & insolita ista, maximè circūcisionem grandes ætate, reformidantes deterrereat: fide: & non ita nati, vt talibus sacramentis imbuerentur, si more pristino profelyti fierent, tanquam Christus per illa mysteria vteretur adhuc promitteretur. Cum ergo sic venirent ad fidem, vt iam ex gentibus venire oportebat, non intelligentes qui ex circūcisione venerant, cur sibi illa permissa essent, & cur gentibus imponenda non essent, quibusdā carnalibus seditionibus cœperant ecclesiā perturbare, quod Gentiles ad Dei populum accedentes, non solemniter profelyti fierēt in carnis circūcisione, & cæteris huiusmodi obseruationibus legis: atque in his erant, qui hoc ideo fieri magnoperè insistebant: quia timebant Iudæos inter quos versabantur. Contra hos apostolus Paulus multa scripsit: nam in horum simulationem etiā Petrum adductum, fraterna obiurgatione correxerit. Sed posteaquam in vnum apostoli congregati, etiam consilio suo censuerunt gentes ad huiusmodi opera legis non esse cogendas, displicuit quibusdam ex circūcisione Christianis, non valentibus mente discernere, illos solos ab huiusmodi obseruationibus non fuisse prohibendos, quos fides, quæ reuelata est, his iam imbutos inuenerat: vt in eis iam consummaretur ipsa actio prophetica, quos ante adimpletionem prophetiæ iam tenuerat: ne si & ab ipsis remoueretur, improbata potius quàm terminata videretur. Si autem & gentibus imponeretur, aut non Christi promittendi causa instituta esse, aut adhuc Christum promittere putaretur. Primus itaque populus Dei, antequam Christus veniret legem Prophetasq; adimplere, illa omnia, quæ hunc promittebant, obseruare iubebatur: liber in eis, qui hæc quod pertinerent, intelligebant: seruus au-

Mat. 16. 4. 3.

Matthai 5. b. 18.

Epist. 2. c. 14. d. 20.

Gal. 5. a. 2.

Act. 15. a. 1.

Gal. 2. c. 14. d. 15. b. 6. *

tem in eis, qui hoc non intelligebat. Posterior verò populus accedens ad fidem qua iam Christus venisse, passus esse, ac resurrexisse predicabatur, in his quidem hominibus quos iam talibus sacramentis institutos eadem fides inuenerat, nec cogebatur ista obseruare, nec prohibebatur. In his autem, qui talibus vacui, nulla generis, nulla consuetudinis vel congruentiæ necessitudine retenti crediderant, etiam prohibebatur: vt per eos iam inciperet apparere, illa omnia propter promittendum Christum fuisse instituta, quo veniente, atque hæc promissa adimplente, iam oportere cessare. **H**OC igitur temperamentum moderamentumq; spiritus sancti per apostolos operantis, cum displicisset quibusdam ex circūcisione credentibus, qui hæc non intelligebant, in ea perueritate manserunt, vt & gentes cogere iudaizare. Ij sunt quos Faustus Symmachianorum vel Nazareorum nomine commemorauit, qui vsq; ad nostra tempora iam quidem in exigua, sed adhuc tamen vel in ipsa paucitate perdurant. Quid habent ergo isti, vnde legi & Prophetis calumnientur, quod eos Christus soluere venerit potius, quàm adimplere, quia Christiani non obseruant quæ ibi præcepta sunt, cum ea sola non obseruent per quæ Christus promittebatur: & ideo non obseruent magis, quia eadem promissa iam Christus impleuit: nec adhuc promittuntur, quia iam impleta sunt: eorumq; promissua signa in eis terminari debuerunt, quos fides Christi hæc adimplentis iam talibus imbutos inuenerat: Nunquid enim non obseruat Christiani, quod in illa Scriptura est, Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est: Non facies tibi idolum: & cætera huiusmodi? Nūquid non obseruat Christiani quod ibi dicitur, Non accipies nomē Domini Dei in vanum? Nunquid ipsum sabbatū, quod ad intelligendam veram requiem pertinet, non obseruant Christiani? Nunquid honorem parentibus Christiani non deserunt, quod ibi præceptum est? Nunquid à fornicationibus, aut homicidiis, aut furtis, aut falsis testimoniis, aut à concupiscenda vxore proximi, aut à concupiscenda re proximi non se temperant Christiani: quæ omnia in illa lege conscripta sunt? Hæc præcepta sunt morum, illa sacramenta sunt promissorum: hæc implentur per adiuantem gratiam, illa per redditam veritatem: vtraque per Christum & illam semper gratiam donantem, nunc etiam reuelantem, & hanc veritatem tunc promittentem, nunc exhibentem: quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Denique ista, quæ in rectè viuente conscientia conseruantur, fide per dilectionem operante complentur: illa verò, quæ in promittente significatione versata sunt, rebus redditis transferunt. Ita & ipsa non soluta, sed impleta sunt, quia ea non irrita, nec fallacia Christus ostendit, cum id, quod eorum significatione promittebatur, exhibuit.

NON itaque sicut Faustus opinatur, quædā Dominus Iesus Christus adimpleuit, quæ ab antiquis iustis iā dicta erant ante legē Moseos, sicuti est, Non occides: quod non contrario redarguit, sed magis firmavit, cum & ab ira & à conuicio reuocauit: quædam verò soluit, quæ propria videbātur legis Hebræorum, sicuti est, Oculum pro oculo, dentem pro dente. quod videtur potius abstulisse quàm confirmasse, cum ait, Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in maxillam tuam dexteram, præbe illi & alteram: & cætera. Nos enim dicimus etiam hæc, quæ isti putant soluisse Christum, velut contraria referendo, & tunc pro tempore bene fuisse instituta, & nunc à Christo non soluta, sed adimpleta.

PROINDE primum ab his quaero vtrum illi antiqui iusti, Enoch & Seth, hos enim potissimū Faustus commemorat, & si qui alij, non solum ante Moysen, sed

CAPIT. VII. d. 15. a. 23.

Deut. 6. 4. 4.

Exodi 20. b. 7.

Ioan. 1. b. 17.

Gal. 5. b. 6.

CAPIT. VII. d. 15. a. 23.

Exodi 21. c. 24.

Matthai 5. f. 39.

CAP. XX.

Mat. 5. f. 39.

sed & si qui ante Abraham fuerunt, irati sint fratri sine causa, aut dixerunt fratri, fatue. Si enim non dixerunt, cur non & talia docuerunt? Quod si & talia docuerunt, quaero quemadmodum vel eorum iustitiam doctrinamq; Christus adimpleuerit, addendo, Ego autem dico vobis, si quis irascitur fratri suo, aut si quis dicit racha, aut si quis dicit fatue, reus erit vel iudicij, vel consilij, vel gehennæ ignis, quando quidem & illi eodem modo viuebant, eodem modo viuendum monebant? An ignorabant illi iusti frenandam esse iracundiam, nec petulanti conuicio fratrem esse lacessendum: aut nouerant quidem, sed ab his se abstinere non poterant? Ergo rei erant gehennæ: quomodo igitur iusti? Profecto enim nec imperitam rerū ad suum officium pertinentium, nec intemperantem audes dicere eorum fuisse iustitiam, in tantum vt eos faceret reos gehennæ. Cur ergo illam legem, secundum quam viuebant antiqui iusti, hæc addendo Christus impleuit, cum eorum quoque iustitia sine istis esse non posset? An dicturus es, quod præceptis iracundia, & lingua improba, ex quo venit Christus, cœpit ad iniquitatem pertinere, antea verò non erat iniquum vel corde vel ore ista committere? Sicut in quibusdam rebus pro temporum proprietatibus institutis, inuenimus nunc aliquid non licere, quod antè licuerit: vel quod antè non licuerit, nunc licere. Non vsq; adeo desipis vt hoc dicas, sed etiam si dicas, respondebitur tibi, quod secundum istum intellectum Christus non adimplere venerit, quod legi antiquæ defuit, sed legem instituire quæ non fuit: si dicere fratri fatue, cum apud antiquos iustos non fuisset iniustum: nunc ita iniustum esse Christus voluit, vt quisquis hoc dixerit, reus sit gehennæ. Proinde nondum inuenisti, cui nam legi hæc aliquando defuerunt, quibus nunc additis, eam Christus impleuit. **A**N FORTE lex non mœchandi apud illos iustos antiquos semiplena erat, donec à Domino adimpleretur, addente, ne quis ad concupiscendum videat mulierem? Sic enim commemorasti ipsam sententiam, Audistis dictum esse, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, ne concupiscatis quidem. Adimpletio est, inquis. Explicata planè ipsa verba Euangelica, noli tuis extenuare, quod dictum est, & vide quid de illis antiquissimis iustis senseris. Audistis, inquit, quia dictum est, Non mœchaberis, Ego autem dico vobis, si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Itane verò illi iusti, Seth vel Enoch, vel si qui eis similes fuerunt, mœchabantur in cordibus suis: & aut non erat cor eorum templum Dei, aut mœchabantur in templo Dei? Quod si non audes dicere, quomodo etiam de hac re legem illorum, quæ apud illos iam tunc plena erat modo veniens Christus impleuit? **D**E non iurando autem, quia & hic illorum legem à Christo adimpletam esse dixisti, non possum affirmare antiquos iustos non iurasse: nam & Paulum apostolum iurasse inuenimus. De vestro autem ore non tollitur crebra iuratio, cum iuretis per lumen, quod amatis cum muscis: neque enim lumen illud mentium ab istis oculis peius alienum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, nostris aliqua ex parte cogitare: & per Dominum vestrum Manichæum, qui Manes lingua patria vocabatur: sed vos vt apud Græcos nomen insaniam vitaretis, velut declinato & prolongato nomine, quasi fusionem addidistis, vbi amplius laberemini. Sic enim mihi quidam vestrum exposuit, cur appellatus sit Manichæus, vt scilicet in Græca lingua tanquam manna fundere videretur: quia Græcè fundi, *manē* dicitur: vbi quid egeritis nescio, nisi vt expressius nobis somnari videremini insaniam. Neque enim addidistis in parte priore nominis vnam literam, vt agnosceretur manna: sed

CAPIT. VII. d. 15. a. 23.

Exodi 20. c. 14. d. 29.

CAPIT. VII. d. 15. a. 23.

Rom. 1. 4. 9. Phil. 1. b. 8. 2. Cor. 1. d. 23.

Ioan. 1. d. 9.

addidistis in posteriore duas syllabas, non appellantes Manichæum, sed Manichæum, vt nihil aliud vobis tam prolixis & vanis sermonibus suis, nisi insaniam fundere sonaret. Sæpissimè iuratis & per paraclerum, non sanè illum, quem Christus discipulis promisit & misit: sed per eum ipsum, vt Latine nomē eius interpretetur, insanisusorem. Cum ergo iurare nunquam desinat, vellem scire quomodo intelligaris hanc quomque legis partem, quam vultis antiquissimam intelligi, quod vobis Dominus adimpleuerit, & magis propter iurationes Apostoli. Nam vestra quæ autoritas est, vel vobis ipsis, nedum mihi aut cuiquam homini: Vnde puto iam clarere, quàm sit aliter accipiendum, quod ait Christus, Non veni legem soluere, sed adimplere. Non his videlicet additamentis, quæ vel ad expositionem pertinent propositarum antiquarum sententiarum, vel ad conuersationem, non ad impletionem.

QUÏA enim non intelligebant homicidium, nisi peremptionem corporis humani, per quam vita priuaretur, aperuit Dominus omnem iniquum morum ad nocendum fratri in homicidij genere deputari. Vnde & Ioannes dicit, Qui odit fratrem suum, homicida est. Et quoniam putabant tantummodo corporalem cum scemina illicitam commixtionem vocari mœchiā, demonstrauit magister etiam talem concupiscenciam nihil esse aliud. Item quia peierare graue peccatum est: non iurare autem, sicut verum iurare, nullum peccatum est: sed longius remotus est à falsum iurando, qui nec iurare conueuit, quàm qui verum iurare proliuis est: maluit nos Dominus & non iurantes non recedere à vero, quàm verum iurantes propinquare periurio. Itaque & Apostolus in sermonibus, quos habuisse narratur, nunquam iurauit, ne iurandi consuetudine aliquando vel nescius in periurium laberetur. In Scripturis autem, vbi est consideratio maior atque propensior, pluribus locis iurasse inuenitur, ne quisquam putaret etiam verum iurando peccari, sed potius intelligeret, humanæ fragilitatis corda, non iurando tutius à periurio conseruari. Quibus perspectis, inuenimus nec illa esse destructa, sicut Faustus putat, quæ velut propriè vult ad Moysen pertinere. **N**A M & hic quaero ab istis, cur proprium velint esse legis Moysei, quod dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum. An & apostolus Paulus non dixit homines quosdam Deo odibiles? Et vtrique in hac admonitione ipse Dominus ad hoc nos hortatur, vt imitemur Deum. Vt sitis, inquit, filij patris vestri qui in cælis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Quærendum itaque est, quomodo intelligatur, exemplo Dei, cui dixit quosdam odibiles Paulus, odio habendos inimicos: & rursus exemplo Dei, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, diligendos inimicos: sic apparebit, Dominum malè intelligentibus id quod dictum est, oderis inimicum tuum, inferre voluisse, quod omnino non norant, vt diligenter inimicos suos. Vtrunque autem quomodo seruandum sit, longum est disputare. Sed ad istos intentum, quibus generaliter displicet, si quis oderit inimicum suum, est nobis sermo, qui eorum frontem premat, cum eos interrogamus, vtrum diligat Deus eorum gentem tenebrarum: aut si propterea nunc inimici diligendi sunt, quod habeant partem boni, cur non ob hoc eos & odisse debemus, quod habeant partem mali? Ea quippe regula & hoc soluitur, doceturque non esse contrarium, quod in antiqua Scriptura dictum est, Oderis inimicum tuum: & in Euangelio, Diligite inimicos vestros: quod vnusquisque iniquus homo, in quantum iniquus est, odio habendus est, in quantum autè homo est, diligendus est: vt illud quod

Ioan. 14. d. 26. b. 7. b. Act. 2. d. 2. *

Mat. 5. b. 44.

CAPIT. VII. d. 15. a. 23.

Mat. 5. c. 22.

Ioan. 3. c. 15.

CAPIT. VII. d. 15. a. 23.

Leuit. 19. d. 18. Matthai 5. d. 44. Rom. 1. d. 30. Matthai 5. d. 45.

Matthai 5. d. 44.

in eo recte odimus, arguamus, id est, vitium, quo pos-
 sit illud, quod in eo recte diligimus, id est, humana na-
 tura ipsa emendato vitio liberari. Hæc inquam regu-
 la est, qua & oderimus inimicum propter id, quod in
 eo malum est, id est, iniquitatem: & diligamus inimi-
 cum propter id, quod in eo bonum est, id est, socia-
 lem rationalemque creaturam: nisi quod nos non eum
 per naturam vel suam vel alienam, sed per propriam
 voluntatem malum esse conuincimus. Illi autem per
 naturam gentis tenebrarum putant esse hominem
 malum, quam secundum ipsos Deus totus timuit, an-
 tequam in parte vinceretur: & in parte ab ea sic victus
 est, vt nec totus liberaretur. Audito igitur, & non in-
 tellecto, quod antiquis dictum erat, Oderis inimicum
 tuum, ferebantur homines in hominis odium, cum
 deberent non odisse nisi vitium. Hos corrigit Domi-
 nus, dicendo, Diligite inimicos vestros, vt qui iam di-
 xerat: Non veni legem soluere, sed adimplere: ideo-
 que de odio inimici quod scriptum est in lege, non
 soluerat, præcipiendo vtique vt diligamus inimicos,
 cogeret nos intelligere, quoniam modo possemus v-
 num eundemque hominem & odisse propter cul-
 pam, & diligere propter naturam. Sed hoc ad peruer-
 sas eorum mentes intelligere multum est. Vrgendi
 sunt tantum, vt secundum calumniæ suæ perditam
 rationem, vel potius amentiam defendant Deum
 suum, quem non possunt dicere dilectorem gentis tene-
 brarum: ideoque ad eius exemplum non habent
 quemadmodum hortentur, vt suum quisque diligit
 inimicum. Potius enim genti ipsi tenebrarum dilec-
 tionem inimici tribuere potuerunt, quam Do suo.
 Illa quippe, sicut delirant, vicinam sibi lucem atque
 contiguam concupiuit, eaque frui voluit, atque vt
 frueretur inuadere cogitauit. Neque ista culpa est,
 cum verum & beatificum bonum appetitur. Vnde
 & Dominus dicit, Regnum celorum vim patitur, &
 qui vim fecerint, diripient illud. Ecce gens tenebra-
 rum secundum eorum vanitatem, vim facere ac diri-
 pere voluit bonum quod amauerat, eius claritate &
 specie delectata: nec eam vicissim Deus dilexit, sed
 odio detestans, frui se volentem, funditus eradicare
 molitus est. Si ergo mali amant bonum quo fruuntur,
 boni autem oderunt malum ne polluantur, respon-
 dere Manichæi, qui nam eorum impleant, quod Do-
 minus ait, Diligite inimicos vestros. Ecce si has singu-
 las repugnantelque sententias esse vultis, Deus vester
 fecit quod scriptum est in lege Moyfi, Oderis inimi-
 cum tuum, & gens tenebrarum, quod scriptum est in
 Euangelio, Diligite inimicos vestros: quanquam nec
 fingendo inuenire potuisset, quo pacto dirimatis que-
 sitionem inter muscas lucipetas, & blattas lucifugas:
 vtranque enim prolem gentis tenebrarum esse con-
 tenditis. Vnde ergo illæ amant se alienam lucem, il-
 læ autē hanc auersando, sua potius origine delectantur.
 An mundius nascitur muscæ in foetidis cloacis, quam
 blattæ in obscuris cubiculis? Iam verò illud quod
 antiquis dictum est, Oculum pro oculo, dentem pro den-
 te: quomodo contrarium habet quod ait Dominus,
 Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis
 percussit te in maxillam tuam dextram, præbe illi
 & alteram, & cæter. Quandoquidem & illud antiquum
 ad reprimendas flammæ odiorum, seuientiumque
 immoderatos animos refrenandos, ita præceptum est.
 Quis enim tantumdem facile contentus est reponere
 vindictæ, quantum accepit iniuriæ? Nonne videmus
 homines leuiter lesos moliri cedem, sitire sanguinem:
 vixque inuenire in malis inimici vnde satiētur? Quis
 pugno percussus, non aut iudicia concitat in damna-
 tionem eius qui percussit, aut si ipse repercutere vel-
 lit, totum hominem, si non etiam telo aliquo arrepto,
 pugnis calcibusque contundit? Huic igitur immode-

rata, ac per hoc iniustæ vltioni, lex iustum modum
 figens, poenam talionis instituit: hoc est, vt qualem
 quisque intulit iniuriam, tale supplicium pendat. Pro-
 inde oculum pro oculo, dentem pro dente, non fo-
 mes, sed limes furoris est: non vt id quod solum e-
 rat, hinc accenderetur, sed ne id quod ardebat, vltra
 extenderetur. Imposita est enim quedam iusta vindi-
 cta, iusteque debetur ei, qui fuerit passus iniuriam: vn-
 de vtique cum ignoscimus, de nostro quodammodo
 iure largimur. Vnde etiam debita dicuntur, quæ in o-
 ratione Dominica humanitus dimittere monemur,
 vt nobis & nostra diuinitus dimittantur. Quod autem
 debetur, etsi benignè dimittitur, non tamen in-
 iquè repetitur: sed sicut in iurando, etiam qui verum
 iurat, propinquat periurio, vnde lōgē abest, qui omni-
 no non iurat: & quamuis non peccet qui verum iu-
 rat, remotior tamen à peccato est qui non iurat: vnde
 admonitio non iurandi, conseruatio est à peccato peri-
 urij. Ita cum peccet, qui per immoderationem iniu-
 stè vult vindicari, non peccet autem, qui modum ad-
 hibens, iustè vult vindicari, remotior est à peccato ini-
 iustæ vindictæ, qui non vult omnino vindicari. Peccat
 enim, qui exigit vltra debitum, non peccat autem qui
 exigit debitum: sed tutior longè est à peccato iniusti
 exactoris, qui omnino non exigit debitum, præser-
 tim ne cogatur & ipse reddere debitum ab eo, qui
 nullum habet debitum. Possem ergo & ego sic ista po-
 nere, Dictum est antiquis, Non iniustè vindicabis: e-
 go autem dico, ne vindicetis quidem: adimpletio est:
 sicut de iurando Faustus ait, Dictum est, Non peiera-
 bis: ego autem dico, ne iuretis quidem: æquè adimple-
 tio est. Poteram ergo & ego ita dicere, si mihi per hæc
 adiecta verba, quod legi desuit, à Christo additum vi-
 deretur: ac non potius id, quod lex volebat efficere, ne
 iniustè se quisquam vindicando peccaret, conseruari
 tutius, si omnino se non vindicaret: sicut id quod vo-
 lebat efficere, ne quisquam peierando peccaret, conser-
 uari tutius si non iuraret. Nam si contrarium est,
 Oculum pro oculo: &, Qui te percussit in maxil-
 lam, præbe illi & alteram: cur non sit contrarium,
 reddes Domino iniuriantum tuum: & noli iurare om-
 nino: Et tamen illam non destructionem, sed adim-
 pletionem Faustus arbitratur, quod & hinc debuit ar-
 bitrari. Nam si verum iura, adimpletur dicendo, Ne
 iures: cur non & iustè vindica, adimpletur dicendo,
 Ne vindices? Sic & ego in vtroque conseruationem
 esse arbitror à peccato, quo vel falsum iuratur, vel ini-
 iustè vindicatur: quanquam hoc de donanda omnino
 vindicta valeat, etiam ad illud vt dimittendo huius-
 modi debita, etiam nobis dimitti mereamur. Sed du-
 ro populo modus prius adhibendus fuit, quod dice-
 rent non egredi debitum: vt edomita ira, quæ ad im-
 moderatam vindictam rapit, iam qui vellet, tranquil-
 lus attenderet quid ipse deberet, quod sibi relaxari à
 Domino cuperet, vt hac consideratione conseruo de-
 bitum relaxaret. NAM & illud de vxore non
 dimittenda, quod Dominus præcepit, cum antiquis
 dictum sit, Quicumque dimiserit vxorem suam, det
 illi libellum repudij: si diligenter intueamur, videbi-
 mus non esse contrarium. Exposuit enim Dominus
 quid lex voluerit, cum passim dimittenti vxorem,
 iusserit libellum repudij dare. Neque enim ait, Qui
 voluerit, dimittat vxorem suam: cui esset contrarium
 non dimittere: sed vtique nolebat dimitti vxorem
 ad viro, qui hanc interposuit moram: vt in diffidium a-
 nimus præceps, libelli conscriptione refractus abster-
 ret, & quid mali esset vxorem dimittere cogitaret: præ-
 fertim quia, vt perhibent, apud Hebræos scribere li-
 teras Hebræas, nulli fas erat nisi scribis solis, cum &
 excellentiorem profiterentur sapientiam, & si qui eo-
 rum essent æquitate ac pietate præditi, non tantum
 profito-

Matthi 6.
 b. 12.
 x. 4. quæst. 1.
 cap. Quod
 debetur.

Matthi 11.
 b. 12.

Matthi 5.
 b. 44.

CA P V T
 XXXV.
 Exodus 21.
 e. 24.
 Matthi 5.
 f. 39.

CA P V T
 XXXVI.
 Deut. 24.
 a. 1.
 Matthi 5.
 e. 32. & idē
 cap. 19. b. 7.

profiterentur sapientiam, verum etiam sectarentur. Ad
 hos igitur, quos oportere esse prudentes legis inter-
 pretes & iustos diffidij dissuasores, lex mittere voluit
 eum, quem iussit libellum repudij dare, si dimississet
 vxore: non enim ei poterat scribi libellus, nisi ab ipsis,
 qui per hanc occasionem ex necessitate venientem
 quodammodo in manus suas bono consilio regerent:
 atque inter ipsum & vxorem pacificè agendo, dilec-
 tionem concordiamque suaderent. Quod si tantum
 intercederet odium, vt extingui emendarique non
 posset, tunc vtique scriberetur libellus: quia frustra
 non dimitteret quam sic odisset, vt ad debitam coniu-
 gij charitatem nulla prudentium persuasione reuoca-
 retur. Si enim non diligitur vxor, dimittēda est. Quia
 ergo dimittenda non est, diligēda est: dilectio autē mo-
 nendo atque suadendo componi, non inuitū cogendo
 imponi potest. Hoc facere scriba debebat iustus & sa-
 piens, qualem in illa professione esse oportebat. Ad
 quem vt veniretur, discodem marito libellus conscri-
 bendus præceptus est. Quem vir bonus prudensque
 non scriberet, nisi in animo nimis auerso atque per-
 uerso consilium concordie non valeret. Veruntamen
 à vobis ex vestri erroris sacrilega vanitate quero, cur
 displiceat dimittere vxorem, quam non ad matrimo-
 nij fidem, sed ad concupiscentiæ crimen habendam
 esse censetis? Matrimonium quippe ex hoc appella-
 tum est, quod non ob aliud debeat scemina nubere,
 quam vt mater fiat, quod vobis odiosum est. Eo modo
 enim putatis partem Dei vestri, gentis tenebrarum
 prælio deuictam & subactam, etiam carnis compe-
 dibus colligari. Sed vt potius quod nunc agitur expli-
 cem, si Christus, vbi quibusdam antiquis sententiis
 propositis adiunxit, Ego autem dico vobis, neque pri-
 morum hominum legem hoc verborum additamen-
 to adimpleuit, neque illam, quæ per Moysen data est,
 quasi contrariorum oppositione destruxit: sed potius
 omnia ex Hebræorum lege commemorata ita com-
 mendauit, vt quicquid ex persona sua in super loque-
 retur, vel ad expositionem requirendam valeret, si
 quid illa obscure posuisset, vel ad tutius conseruandum,
 quod illa voluisset. Vides quam sit aliter in-
 telligendum, quod ait, Non se venisse legem soluere,
 sed adimplere: scilicet vt nō quasi semiplena istis ver-
 bis integraretur, sed vt quod litera iubente propter su-
 perborum præsumptionem non poterat, suadente gra-
 tia propter humilium confessionem impleretur, opere
 factorum, non adiectione verborum. Fides enim
 sicut Apostolus ait, per dilectionem operatur. Vnde
 idem dicit, Qui enim diligit alterum, legem imple-
 uit. Istam charitatem quia veniens Christus, per Spi-
 ritum sanctum, quem promissum misit, in manifesta-
 tione donauit, qua sola charitate iustitia legis posset
 impleri: propterea dixit, Non veni soluere legem, sed
 adimplere. Hoc est nouum Testamentum, quo huic
 dilectioni hereditas regni celorum promittitur, quod
 in figuris veteris Testamenti pro temporum distribu-
 tione tegebatur. Vnde idem dicit, Mandatum nouum
 dico vobis, vt vos inuicem diligatis. ITA QVE vel
 do vobis, vt vos inuicem diligatis. ITA QVE vel
 omnia, vel penè omnia, quæ monuit seu præcepit, vbi
 adiungebat, Ego autem dico vobis, inueniuntur & in
 illis veteribus libris. Ibi contra iram dictum est, Tur-
 batus est præ ira oculus meus: &, Melior est qui vincit
 iram, quam qui capit ciuitatem. Ibi contra verbum
 durum, Plaga flagelli liuorem faciet, plaga autem lin-
 gite confringet ossa. Ibi contra mœchiam cordis, Ne
 concupisças vxorem proximi tui. Non enim ait: Ne
 adulteres: sed, Ne concupisças. Vnde Apostolus hoc
 ex lege commemorat, dicens, Nam concupiscentiam
 nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisças. Ibi de
 patientia non resistendi laudatur vir, præbens percu-
 tenti se maxillam & saturatus opprobriis. Ibi de in-

imico diligendo dicitur, Si esurierit inimicus tuus, ci-
 ba illum: si sitit, potu da illi. Hinc enim hoc commo-
 morauit Apostolus. Et illud in Psalmō; Cum iis qui
 oderant pacem, eram pacificus. Et alia multa. Quod
 autem temperando à vindicta, & diligendo etiam ma-
 los, Deum imitemur, habes ibi de ipso Deo id agente
 copiosum locum: ibi namque scriptum est, Multum
 enim valere tibi soli superat semper, & virtuti bra-
 chij tui quis contra stabit? Quoniam tanquam mo-
 mentum stateræ, sic ante te est orbis terrarum: & tan-
 quam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram:
 sed misereris omnium, quoniam omnia potes, & diffi-
 mulas peccata hominum propter poenitentiam. Dili-
 gis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti horum quæ
 fecisti: nec enim odio habens aliquid constituisles.
 Quomodo ergo posset aliquid permanere nisi tu vo-
 luisles, aut quod à te vocatum non esset, conserua-
 tur: Parcis autem omnibus, quoniam tuam virtutem Domi-
 ne, qui animas amas. Bonus enim spiritus tuus est in
 omnibus, propter quod eos qui exerrant partibus cor-
 ripsis: & de quibus peccant admonens, alloqueris, vt
 relicta malitia, credant in te Domine. Ad hanc beni-
 gnam patientiam Dei, qui facit solem suum oriri su-
 per bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, &
 nos imitandam Christus hortatur: vt vindicare nos-
 tras iniurias negligamus, & benefacimus his, qui nos
 oderunt, vt simus perfecti, sicut pater noster celestis
 perfectus est. Valere autē nobis & ad remittendā de-
 bita peccatorū nostrorum, quod aliis ista vltionē de-
 bita relaxamus: & cauendum esse, ne si hoc non fece-
 rimus, nec nobis deprecantibus peccati obligatio rem-
 mittatur, sic in illis libris veteribus scriptum est, Qui
 vindicari vult, inueniet vindictam à Deo, & peccata
 illius confirmans confirmabit. Relinque proximo tuo
 nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.
 Homo homini referuat iram, & à Domino querit me-
 delam carnis: In hominem simile sibi non habet mi-
 sericordiam, & pro peccatis suis deprecatur Dominū:
 & ipse dum caro sit, referuat iram, & repropiciationē
 petit à Domino, & quis exorabit pro peccatis illius?
 Iam verò de vxore non dimittenda, quid aliud, vel
 quid opportunius ex illis libris commemorare, quam
 id, vnde Iudæis de hac re interrogantibus Dominus
 ipse respondit. Cum enim quærerent, vrum liceret
 quacunque ex causa dimittere vxorem, ait illis, Non
 legitis, quia qui fecit hominē ab initio masculum &
 sceminam fecit eos, & dixit, Propter hoc dimittet ho-
 mo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erūt
 duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna ca-
 ro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separat. Ec-
 cē Iudæi ex libris Moyfi conuincuntur non esse vxorē
 dimittendam, qui secundum voluntatem legis
 Moyfi arbitrabantur se facere, cum dimitterēt. Simul
 & illud hic, ipso Christo attestate, cognoscimus, Deū
 fecisse & coniunxisse masculum & sceminam: quod
 Manichæi negando damnant, non iam Moscos libro,
 sed Christi Euangelio resistētēs. Porrò autem si quod
 ipsi opinantur & prædicant, verum est, diabolum fe-
 cisse atque iunxisse masculum & sceminam: quæ cali-
 ditate diabolica Faustus reprehendit Moysen, tanquā
 coniugia dirimentem per libellum repudij: & laudat
 Christum tanquam illud cuiusmodi vinculum confir-
 mantem ex præcepto Euangelij: cum vtique secundū
 suam stultam sacrilegamque sententiam Moysen lau-
 dare debuerit separatam, quod fecerat & coniunxe-
 rat diabolus: & Christum vituperare, diaboli signum
 & ligamentum solidantem? Iam illud quomodo
 aperit magister bonus, cur ipse Moyses, ex cuius libro
 prolata est, de primā coniunctione masculi & scemi-
 næ, tam sancta & nulla separatione violanda castitas
 coniugalis, postea permiserit dimittere vxorem? Nam
 cum

Proter. 23.
 c. 21.
 Rom. 12.
 d. 20.
 Psal. 119.
 b. 7.
 Sap. 11.
 d. 11.

Sap. 12. 4. 1.

Matthi 5.
 g. 45.

Eccl. 28. 4. 6.

CA P V T
 XXXVII.

Matthi 19.
 4. 4.

Genes. 1.
 d. 28.

Genes. 2.
 d. 24.

separatur filius & spiritus sanctus, haecenus in praesentia dixerim. **V**ESTRÆ autem vanitati quid placuit in sole ponere virtutē filij, & in luna sapientiam? Cū enim in ipso patre filius inseparabilis maneat, quomodo potest sapientia eius ab eius virtute separari, vt illa sit in sole, hæc in luna, cū per eiusmodi loca nisi corpora diuidi, separari que non possint? Quod si sciretis, nunquam stulto insanoq; phantasmate tantas fabulas texerētis. At in ea ipsa fallitate atque fallacia, quā incongruē, quā peruerse sedem sapientiæ minus lucere dicitis, quā sedem virtutis, cū ad virtutem pertinere videatur operari & efficere, ad sapientiam verò docere & ostendere: ac per hoc si calor in sole, lux autem præpolleret in luna, vtcunq; inuenissent ista signa veri similitudinis nebulam, hominibus carnalibus & animalibus decipiendis, qui nihil putant esse, nisi quod corporale cogitauerint. Caloris enim violentia, operatio est ad mouendum, vnde virtuti tribueretur: lucis autem clarus fulgor ad demonstrandum, vnde hanc sapientiæ darent. Cū verò lux longē in sole præcellat, quomodo ibi virtus, hæc autem quod tanto minus lucet, sapientia est? O sacrilega inepria, & cū sit vnus Christus Dei virtus, & Dei sapientia, spiritus autem sanctus non ipse sit Christus, quomodo separatur à se ipse Christus, cū ab eo non separatur spiritus sanctus? Aerem quippe, quem sedē spiritui sancto vestra fabula tribuit, totam mundi fabricam implere perhibētis. Vnde sol & luna circuitus suos peragentes, semper cum illo sunt: à sole autem luna recedit, & ad solem rursus accedit. Ita vobis autoribus, vel potius deceptoribus, per dimidiam partem circuli recedit à virtute sapientia, & ad eam per aliam dimidiam rursus accedit: & cū plena est, tum longē est à virtute sapientia: tunc enim tam longo intervallo à se disiuncta sunt hæc duo lumina, vt cū sol vergit ad Occidentem, tunc luna surgat ab Oriente: ex quo fit, vt quoniā infirmantur omnia quæ virtute deseruntur, eo sapientia sit infirmior, quo est luna plenior. Si autē, quod veritas habet, & sapientia Dei semper tantundem valet, & virtus Dei semper tantundem sapit, cur hæc sic duo dicitis, vt ea locorum sedibus interualliq; separetis, cū & ipsas sedes eiusdē substantiæ dicatis, homines cæca & insana mente, non recedentes à phantasmate corporum: & virtute ac sapientia ita carentes, vt nec sapere possitis aliquid fortiter, nec valere sapienter. Itane verò derestanda & anathematizanda stultitia, Christus per solem lunamq; distentus: hæc virtute habitans, hæc sapientia: nec hic perfectus & plenus, nec in sole sapiens, nec in luna prepotens, vtrobique pulchros pueros subornat cōcupiscentes scemini principibus tenebrarū, & masculis puellas? Hæc legitis, hæc creditis, hæc docetis, ex hac fide doctrinaq; viuitis, & miramini, quia sic abominamini?

VERVVM si in istis tā eminentibus notissimiq; luminibus sic erratis, vt in eis nō quod sunt, sed quod vobis dementissimē fingitis adoretis, quid de cæteris vestris fabulis dicam? Quis enim splendentē suspendit mundū, & quis Atlas cum illo supportat? Hæc & innumerabilia, quæ similiter desideratis, omnino non sunt, & colitis ea. Hinc vos Paganis dicimus deteriores, eorum similes, quod multos deos colitis: eo verò in peiore parte dissimiles, quod illi pro diis ea colunt quæ sunt, sed dii non sunt: vos autē colitis ea, quæ nec dii, nec aliquid sunt, quoniam prorsus nulla sunt. Habent quidē & illi quædam fabulosa signa, sed esse illas fabulas norūt: & vel à poetis delectandi causa fictas esse asserūt, vel eas ad naturam rerū vel mores hominū interpretari conantur: sicut Vulcanū elaudū, quia ignis terreni motus eiusmodi est: & fortunā cæcā, quod ex incerto accidat, quæ fortuita dicitur: & aëria fata in celo & fuso digitūq; filum ex lana torquētib; propter

tria tempora: præteritū, quod in fuso iam nētum atque inuolutum est: præsens, quod inter digitos nentis traicitur: futurū in lana, quæ colo implicata est, quod adhuc per digitos nentis ad fufum, tanquam per præsens ad præteritū traiciendum est: & Venerem Vulcani vxorem, quia ex calore voluptas naturaliter nascitur: & Martis adulteram, quia belligerantibus incongrua est: & Cupidinem puerum volitantem ac fagittantem, quod irrationabilis & instabilis amor corda vulneret miserorum: & alia permulta in huiusmodi. Quocirca hoc in eis irridemus, quod interpretata sic adorant, quæ non intellecta, quamuis damnabiliter, tamen excusabiliter adorarent. Ipsi quippe interpretationibus conuincuntur, non se illum Deum colere, cuius solius participatione mens beata fit, sed ab illo conditam creaturam. Nec solas virtutes ipsius creaturæ, sicut Minervam, cuius fabulam, quod de Iouis capite nata sit, ad prudentiam consiliorum interpretantur, quæ rationis est propria, cui sedem capit etiam Plato dedit, sed etiam vitia, sicut de Cupidine diximus. Vnde quidā eorum Tragicus ait, Deum esse amorem, turpis & vitio fauens sinxit libido. Nam & corporalium vitiorum simulachra Romani consecraverunt, sicut palloris & febris. Vt ergo omittam quod simulachrorum adoratores circa ipsas corporum figuras habent affectum, vt eas ipsas formas in locis honorabilibus sublimatas, quibus tantum obsequium exhiberi vident, tanquam deos timeant, illa ipsa interpretationes, quibus hæc muta & surda & cæca & exanimata defenduntur, dignius accusantur: veruntamen & ista quoquo modo sunt, quamuis, vt iam dixi, ad salutem vel aliquam utilitatem nihil sint, & quæ ex his interpretantur, in rebus inueniuntur. Vos autem primum hominem cum quinque elementis belligerantem, & spiritum potētem de captiuis corporibus gentis tenebrarum, aut potius de membris dei vestri videtis atque subiectis, mundum fabricantem: & splendentem reliquias eorumdem membrorum dei vestri habentem in manu, & cætera omnia capta, oppressa, inquinata plangētem: & Atlantem maximum subter humeris suis cum eo ferētem, ne totum ille fatigatus abiiciat, atque ita tabula vestra velut in tapete theatri ad illius vltimi globi catastolium peruenire non possit: & alia innumerabilia pariter inepta & insana, nec pingendo aut sculpendo, nec interpretando demonstratis: & ea cū omnino nulla sint, creditis & colitis: & insuper Christianis fide non ficta pijs mentes mundantibus tanquam temerē credulis insultatis. Vt enim multa non queram, quibus hæc ostendantur omnino non esse, quia subtilius sublimiusq; tractare de mundi fabrica, etū mihi difficile non esset, certē nimis longum est: hoc dico, si ista vera sunt, Dei substantia cōmutabilis est, corruptibilis, coinquinabilis. Hoc autem credere, plenum est sacrilegæ insaniæ. Illa igitur omnia vana sunt, falsa sunt, nulla sunt. Proinde vos Paganis istis, qui vulgō noti sunt, & antiquitus fuerūt, & in reliquiis suis iam nunc erubescunt, prorsus deteriores estis, quod illi colunt ea quæ dii non sunt, vos autem omnino quæ non sunt. **I**TA QVE si propterea vos putatis tenere veritatem, quia & errorum Paganorum longē dissimiles estis: nos autem propterea esse in errore, quia longius à vobis, quā à Paganis fortē distamus: dicatur & mortuus ideo sanus, quia iam nec ægrotus est: & ideo reprehendatur qui sanus est, quia vicinior est ægrotō quā mortuō. Aut si plerique Paganis non velut ægri, sed velut mortui deputandi sunt, laudetur in sepulchro cinis informis, quia iam nec formam cadaveris tenet: & membra viuā culpentur, quia cadaveri sunt similia, quā cineri. Sic & nos ideo isti culpandos putant, quia nos similiores esse dicunt funeri Paganorū, quā cineri Manichæorum: quā-

Dei virtutem
Dei lib. 4.
cap. 10.

3. Cor. 1.
v. 24.

CAP. XX.
I.

Dei virtutem
Dei lib. 4.
cap. 18.
lib. 5. cap. 1.

quāquam per multas differentias aliter atque aliter A quæque res ad discernendū diuidi soleant, vt quod in hac erat parte, per alias differentias in alia parte inueniatur vbi ante non erat. Velut, verbi gratia, si quis omnem carnē diuidat in volatilia, & ea quæ volare non possunt: per hanc differentiā quadrupedia hominibus sunt similia, quā auibus: pariter enim volare non possunt. Rursus si quis per aliam differentiā diuidat, vt dicat alia esse rationalia, alia irrationalia, iam quadrupedes auibus sunt similiores, quā hominibus: pariter enim sunt rationis expertes. Hoc Faustus non cogitans, ait, Porro autē sectas si quæras, non plus erunt quā duæ: id est, gentiū & nostra, qui eis longē diuersa sentimus. Videlicet quoniā dixerat eo maximē distare gētes à Manichæis, quod ab vno principio dicitur esse omnia, quod Manichæi negant, addentes principium gentis tenebrarū. In hac differentiā, quod fatendum est, pleriq; Paganis nobiscum sentiūt: sed non vidit, quia itē si quis ita diuidat, vt dicat eorū qui aliqua religione detinentur, alii placere vnum Deum colendum, alii multos: per hanc differentiā & Paganis à nobis remoti sunt, & isti cū Paganis deputantur, nos autem cum Iudæis. Potest ergo aliquis secundum hanc differentiā hoc etiam modo duas solas sectas putare. Hic fortē dicaris, quod vos multos deos vestros ex vna substantia perhibetis, quāsi Paganis multos suos non ex vna asserat: quamuis diuersa illis officia & opera & potestates attribuant: sicut etiam apud vos alius expugnatem tenebrarū, alius ex ea capta fabricat mundum: alius desuper suspendit, alius subter portat: alius rotas ignium, ventorum, & aquarum in imo versat, alius in celo circumiens radiis suis, etiā de cloacis mēbra dei vestri colligit. Et quis numeret omnia omnium deorum vestrorum officia fabulosa, nulla veritate manifesta, nullis ænigmatibus figurata? Porro si alius ita diuidat omnes homines, vt alios esse dicat, qui credūt Deum humana curare, alios qui hoc omnino non credunt: in hac parte & Paganis nobiscum sentiūt & Iudæi, & vos & omnes hæretici, qui quoquo modo Christiani appellantur: in illa verò Epicurei reperiuntur, & si qui alij sunt qui ita senserunt. Paruāne ista differentia est? Cur ergo non & secundum istam duæ solæ sectæ esse dicantur, vt in vna earum nobiscum sitis? An audebitis in hac differentiā discedere à nobis, qui Deū prædicamus humana curare, & esse eū Epicureis qui hoc negant? Hic profectō illos repudiātes ad nos curritis. Sic per alias & alias differentias, nunc hinc, nunc illic reperiuntur, aliunde iuncti, aliunde disiuncti, vicissim omnes nobiscum, & nos cum omnibus: & rursus nulli eorum nobiscum, nec nos cum aliquibus eorū. Quod si Faustus cogitaret, non tam disertē deliraret.

QUI D autem hinc dicam, quod ait ex viribus sancti Spiritus, ac spiritali profusione terram quoque concipientem, gignere patibilem Iesum, qui est vita ac salus hominum omni suspensus ex ligno? O demens, vt interim non discitiam de hac re vestra vaniloquia, potēne terra de Spiritu sancto concipere patibilem Iesum, & Maria virgo non potuit? Comparā, si audes, virginalia viscera tanta castitate sanctificata, cum omnibus terræ locis, vbi arbores herbæque gignuntur. Itane in illa foemina exhorrescis, aut horrescere te singis vterum pudicitie dedicatum: & in hortis omnibus circum quasque vrbes ex cloacinis aquis Iesum gigni non exhorrescis? Quis enim quamlibet cœnulentus humor non innumerabilia germina edit & nutrit? Sic prædicatus nasci patibilem Iesum, quem credere natū esse de virgine clamatis indignum. Si carnem putatis immundā, cur vobis non videtur immundius, quod à suæ salutis temperamento, ipsa natura carnis expurgat? An caro immūda est, & fumus, qui carne egeritur, immundus est? Non ergo attēditis, non videtis stercoribus lætari agros quo fertilius foecundentur? Nēpe ad id redi-

CAP. XX.
I.

vestra demencia, vt de Spiritu sancto, quem carnē Mariae dicitis dedignatum, tanto vberius & lætius terra concipiat, quanto studiosius fuerit carnis sordibus & squaloribus pinguefacta. An vt hoc defendatis, dicitis Spiritum sanctum incontaminabili vbiq; pollere præsentia? Respondetur vobis, Cur non ergo & in vtero virginali? Sed vt de cōceptu iam taceam, partū ipsum deinde respicite. Concipientē de Spiritu sancto dicitis terrā gignere patibilem Iesum, quē tamen ita contaminatum omni ex ligno pendere perhibetis in frugibus & pomis, vt innumerabilibus animalium vescentium carnibus amplius contaminetur, ex ea sola parte purgatus cui fames vestra subuenit. Itaq; nos Christum filiū Dei, verbum Dei, incontaminabilem carne indurū, corde credimus, orē confitemur: quia illa substantia contaminari nec carne potest, quæ nulla re potest: vos autē secundum vestram fabulā, adhuc in arbore pendente Iesum iam contaminatum dicitis, antequā carnem ingrediatur cuiusq; vescētis: aut si non est cōcaminatus, quomodo vos eum manducado purgatis? Deinde cū omnes arbores crucē ipsius esse dicatis, vnde à Faustō prædicatur omni suspensus ex ligno, cur non sicut illū verum Iesum, bonū opus faciēs Ioseph ille ab Arimathia de cruce deponit, vt sepeliatur: ita & vos pontia decerpitis, vt Iesum de ligni suspensione deponit, vestro vetre sepeliatis? Aut vnde pium est, Christum sepulchro condere; impium autē de ligno deponere? Aut vt de vobis etiā concinat, quod de Propheta ponit Apōstolus, Sepulchrū patens est guttur eorum: ore aperto expectatis quis inferat Christū, tanquā optimæ sepulture, faucibus vestris? Postremo dicite nobis, quot Christos etiā dicatis. Alius ne est, quem de Spiritu sancto cōcipiens terra, patibilem gignit, omni non solum suspensus ex ligno, sed etiā itacens in herba: & alius ille, quem Iudæi crucifixerunt sub Pontio Pilato: & tertius ille per solē lunamq; distentus? An vnus atque idem, ex quadā sui parte ligatus in arboribus, ex quadā verò liber, eidem ligaturæ præq; subueniens? Quod si ita est, ille quem sub Pontio Pilato passum esse conceditis, cū eum sine carne fuisse narretis, nondum dico quemadmodum talem mortem sine carne perpeti potuerit, sed quæro cui naues illas reliquerit, vt inde descendēs, talia pareretur, qualia sine quocunq; corpore fieri nō possent. Secundum præsentia quippe spiritalē nullo modo illa pati posset: secundū præsentia verò corporalē simul & in sole, & in luna, & in cruce esse non posset. Proinde si corpus nō habuit, non est crucifixus: si autem habuit, quæro vnde habuerit, cū omnia corpora ex tenebrarū gēte esse dicatis, quāuis substantiā diuinā cogitare, nisi corporeā nunquā valueritis. Vnde cogimini aut sine corpore dicere crucifixū, quō absurdius & demencius dici nihil potest: aut in phantasmate potius, quā in veritate visum fuisse crucifigi, quā rursus impietate quid peius est? Aut nō omnia corpora de gēte esse tenebrarū, sed esse etiā corpus diuinæ substantiæ: quod tamen immortale nō sit, sed possit ligno affigi & occidi, quod nihilominus plenu est demencia: aut ex gēte tenebrarū mortale corpus habuisse Christum, atque ita qui corporis matrē Mariam virginem credere timeatis, gentem demonum non timeris. Postremo cū secundum sententiā Faustī, quam quidem ex illa longissima fabula vestra decerpam; quāta potuit breuitate perstrinxit, de Spiritu sancto terra concipiens, gignat patibilem Iesum, qui est vita & salus hominum, omni suspensus ex ligno: cur ille Saluator pēdenti pendendo cōgruit, & nascēti nascendo nō cōgruit? Si autē propterea Iesum dicitis esse in arboribus, & Iesum crucifixum sub Pontio Pilato, & Iesum per solem lunamque distentum, quia totum hoc ex vna eademq; substantia est, cur non & cætera milia numinū vestrorū hac appellatione concluditis? Cur enim non sit Iesus, & ille

Idem. 1. q.
8. 33.

1. ad. 5. c. 1.
Rōm. 3. b. 13.

Luce. 1. 3.
d. 2.

& ille splendentēs, & ille Atlas, & ille rex honoris, & ille spiritus potens, & ille primus homo, & quicquid aliud innumerabiliter per diuersa nomina, & diuersa officia prædicatis?

CAPVT XII.

Ipsæ denique Spiritus sanctus, cur in tertia persona ponitur, cum sit inter innumerabiles? Aut cur non sit etiam ipse Iesus? Et quid sibi iam vult in scriptis Fauſti fallax textura verborū, vbi conatus velut cōgruere veris Christianis, à quibus longè nimiumq; secluditur? Ait igitur, Nos patris quidem Dei omnipotentis, & Christi filij eius, & Spiritus sancti, vnum idemq; sub triplici appellatione colimus numen. Cur enim sub triplici, ac non potius sub multiplici non appellatione tantum, sed etiam re, si quot nomina, tot personæ sunt? Neque enim sicut in armis vna res est sub triplici appellatione, ensis, mucro, gladius: sicut vnam rem dicitis, & lunā, & nauem minorem, & luminatorē nocturnum, & si quid aliud vocabuli eidē rei tribuitis: ita potestis dicere eundem primum hominē, quem spiritum potentem, & quē splendentē, & quem Atlantē maximū: sed alius est ille, alius atq; alius ille & ille, & neminē istorum Christū dicere soletis, aut quomodo vnum numen, si diuersa opera? Aut cur non totum simul vnus Christus, & in perfectione Iudæorum Christus, & in sole ac luna Christus? Nempe vias omnes vestra phantasmata perdiderunt, nempe nihil aliud sunt, quàm vīa furentiū.

CAPVT XIII.

Cv r autem arbitretur Fauſtus parē nobis esse religionem circa panem & calicem, nescio, cum Manichæis vinum gustare non religio, sed sacrilegiū sit. In vna enim agnoscunt deū suum, in cupa nolunt, quasi aliquid eos calcatus & inclusus offenderit. Noster autem panis & calix, nō quilibet (quasi propter Christū in spicis & in farnentis ligatū, sicut illi desipiunt) sed certa cōsecratione mysticus sit nobis [corpus Christi] non nascitur. Proinde quod non ita sit, quāuis sit panis & calix; alimentū est refectiois, non sacramentū religionis: nisi quōd benedicimus, gratiasq; agimus Domino in omni eius munere, non solum spiritali, verū etiam corporali. Vobis autem per fabulam, vestram in cæcis omnibus Christus ligatus apponitur: adhuc ligatus vestris visceribus, soluendusq; ructatibus. Nam & cum manducatis, dei vestri defectionē vos reficitis: & cum digeritis, illius refectioe deficitis. Cum enim vos plenos reddit, resumptio vestra ipsum premit. Quod quidem misericordie deputaretur, quando aliquid pro vobis patitur in vobis: nisi vos rursus inanes relinqueret, vt à vobis liberatus effugeret. Quomodo ergo comparas panem & calicē nostrum, & parē religionem dicis, errorem longè à veritate discretum: peius desipiens quàm nōnulli, qui nos propter panem & calicem, Cererē ac Liberum colere exultimāt: Quod ideo commemorandum putauī, vt aduertatis ex qua vanitate veniat etiā illud vestrum, quod propter Sabbarum, Saturno dicatos fuisse patres nostros putatis. Sicut enim à Cerere & Libero Paganorum diis longè absumus, quamuis panis & calicis sacramētum, quod ita laudatis, vt in eo nobis pares esse volueritis, nostro ritu amplectamur: ita patres nostri longè fuerunt à Saturniacis carentis, quāuis pro tempore prophetiæ Sabbathi vacationem obseruauerint.

CAPVT XIII.

Sed cur non etiam propter Hylē, quæ in nonnullis libris Paganorum frequētatur, parē vos cum Paganis religionem habere dixistis? Quinimmo propter hoc imparē longēq; dissimilem voluistis intelligi, quia hoc nomine, mali principium ac naturam theologus vester appellat. In quo quidem imperitia vestra magna deprehenditur: quia nec quid sit Hyle scitis, & hoc rei vocabulo, quam penitus ignoratis, etiam inflari velut docti affectatis. Hylē namque Græci, cum de natura differunt, materiem quandam rerum definiunt, nullo pror-

A sus modo formatam, sed omnium corporalium formarum capacem: quæ quidem in corporum mutabilitate vtcunq; cognoscitur, nam per seipsam nec sentiri nec intelligi potest. Verum in hoc errant quidam gentiliū, quōd eam tanquam cœternam Deo coniungunt: vt hæc ab illo non sit, quæuis ab illo formetur. Quod alienum esse à veritate, ipsa veritas docet. Ecce tamen quibus Paganis de hac ipsa Hyle inuenimini esse conuulsi, quod eam vos quoque suum habere principium, nec ex Deo esse perhibetis: & in hoc vos dispares esse dicebatis, nescientes quid dicatis: in illo verò, quōd nulla est huic Hyle forma propria, nec nisi à Deo formari potest, nostræ illi veritati consentiunt, à vestra autē falsitate dissentiunt: qui nescientes quid sit Hyle, id est quid sit rerū materies, gentem tenebrarum eam dicitis, vbi non solum distinctas quinque generibus innumerabiles corporū formas, verum etiam mentem constituitis horum corporum formatricē: & quod est imperitius, vel potius dementius, ipsam magis mentē dicitis Hylē, quā non formari, sed formare perhibetis: nam si esset ibi mens quædā formans, & elemēta corporea quæ formarentur, illa elementa dicenda essent Hyle, id est, materies, quā formaret eadē mens, quam mentē principium mali esse vultis. Hoc si diceretis, non quidē multū erraretis in eo, quod est Hyle, nisi quōd ipsa quoque elementa, quāuis in alias formas formāda, tamen quia iam elementa essent, & speciebus propriis distinguerentur, Hyle non essent, quia illa est prorsus informis. Verūtamen tolerabilis esset imperitia vestra, quia eā quæ formaretur, non eā quæ formaret, Hylē diceretis: sed tamen etiā sic eo teneremini vani atque sacrilegi, quia nescientes omnē modum naturarū, numerumq; formarum, & ordinē ponderum non esse posse, nisi à Patre & Filio & Spiritu sancto, principio mali tantum bonū tribueretis. Nunc verò cum & quid sit Hyle, & quid sit malū ignoretis, si possē vobis persuadere, vt à seducedis imperitoribus vos cōpesceretis.

Iam verò quod etiā inde vos Paganis vultis esse meliores, quōd illi aris, delubris, simulachris, victimis atque incēso Deum colēdum putant, vos autē nihil horū facitis, quis non irideat: quasi verò non fatius sit vel lapidi, qui quoquo modo est, arā constituere, & victimā offerre, quàm id quod omnino non est, in deliramētō phantasmatis adorare? Verū tu, qui rationale Dei templū te esse dixisti, quomodo hoc explicabis? Placet ne tibi, vt templum Deus habeat, cuius aliquam partē diabolus fabricauerit? An vos non estis, qui dicitis omnia mēbra vestra, rotumq; corpus à maligna mēte, quam Hylē dicitis, fabricatū, eiusq; ipsius fabricatricis partē illic habitare simul cū parte dei vestri? Quæ cum ibi teneatur, vt perhibetis, concatenata & inclusā, vtrum Dei templū, an Dei carcerē te dicere debuisti, nisi fortē animam tuā templū Dei dicis, quā ex terra luminis habes? At illā partē Dei, vel membrū Dei soletis dicere, non templum Dei. Restat ergo, vt templū Dei non te dixeris, nisi ex corpore, quod secundum te diabolus fabricauit. Ecce quomodo templum Dei blasphematis, vt non solum sanctum non esse dicatis, verum etiā machinamentum diaboli, & ergastulum Dei. At verò Apostolus, Templum enim Dei sanctum est, inquit, quod estis vos. Et ne putes tantummodo ad animam pertinere, quod dictum est, audi expressius, Nescitis, inquit, quia corpora vestra templum est in vobis Spiritus sancti, quem habetis à Deo? Vos autem fabricā dæmonum Dei templum dicitis, & ibi viuum, sicut Fauſtus ait, viuæ maiestatis simulachrum, Christum filium Dei collocatis. Planē Christus vester phantasmaticus habitet in tali tēplo sacrilegæ vanitatis. Ille quippe non à similitudine, sed à simulatione simulachrū vocari potest.

Ita & mentem tuam aram fecisti,

Ita & mentem tuam aram fecisti,

1. Cor. 9.

d. 17.

1. Cor. 6.

d. 19.

CAPVT XIII.

fecisti, sed vide cuius. Ex ipsis enim artibus & disciplinis tuis apparet, quibus eam imbutam esse dixisti. Illæ artes & disciplinae verant panem porrigere mendicanti homini, vt in ara vestra cum sacrificio crudelitatis ardeatis: ralem aram Domino destruentē, qui ex lege commemorat quali odore delectatur Deus, dicens; Misericordiam volo quàm sacrificium. Vbi autē hoc Dominus cōmemorauit, attendite, cum scilicet trāferet per segetem, & esurientes discipuli eius vellerent spicas, quod homicidium esse vos dicitis, ex disciplina vestra, qua imbuistis mentem vestram: aram sanē non Dei, sed dæmoniorum mēdaciloquorum, ex quorum doctrinis inusta cauteriatur maligna conscientia, homicidium appellans, quam veritas innocentiam dicit. Ita enim Iudæis ait, vbi vos quoque futuros percussit atque destruxit. Si sciretis quid sit, Misericordiam volo magis quàm sacrificium, nunquā cōdemnassetis innocentes.

Opt. 6. 6.

Math. 12. d. 1.

1. Tim. 4. d. 2.

Math. 12. d. 7.

CAPVT XVII.

Quas autem habere simplices & puras orationes, tanquam diuinos honores ac sacrificia poteritis, cum de ipsa natura atque substantia diuina tāta indigna & turpia sentiat, vt non solum vestris sacrificiis Deus verus non propicietur, sed in sacrificiis Paganorum deus vester immoletur? Neque enim in lignis solum, & in herbis, aut in membris humanis, sed etiam in pecorum carnibus eum contaminantibus & polluetibus, vinculis colligatum esse censetis. Ipsa verò anima vestra, cui Deo laudem dicat, cuius particulam seipsam in tenebrarum gente captam teneri conclamans, quid aliud quàm vituperat Deū, quem sibi alio pacto aduersus hostes suos consulere non potuisse testatur, nisi partium suarum tanta corruptione, & tam turpi captiuitate? Vnde vestræ etiam preces ad Deum vestrum non possunt esse religiose, sed inuidiose. Quid enim mali apud illum commiseratis, vt in poena ista nunc ad eum gematis, quem non propria voluntate peccando deseruistis, sed ab illo dari estis hostibus ipsis, vt pax regno eius cōpararetur? Nec saltem sicut obsides dari solent, cum honore custodiendi, nec sicut pastor ad capiendam bestiam tendit infidias. Pecus enim suum solet ponere in illa captoria tendicula, non membrum suum: & plerunque ita, vt antè bestia capiatur, quàm pecus lædatur. Vos autem membra Dei dati estis hostibus, non valentes eorum à Deo vestro compescere veritatem, nisi eorū contaminati foeditate, non habentes peccatum proprium, sed hostili veneno tabefacti. Vnde non potestis dicere in precibus vestris, Propter gloriā nominis tui Domine libera nos, & propicius esto peccatis nostris propter nomen tuum: sed dicitis, Libera nos arte tua, quia vt modò in regno tuo securus lugeas, nos hinc premimur, dilaniamur, inquinamur. Hæc vox accusatoria est, non deprecatoria. Nec illud potestis dicere, quod magister veritatis docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & vos dimittitis debitoribus nostris. Qui sunt enim debitores vestri, qui in vos peccauerunt? Si gens tenebrarum, nunquid ei dimittitis debita, quam vsque in finem radicatum, æterno carcere includitis? Quæ autem debita vobis potest ille dimittere, quando ille potius in vos peccauit, cum ad ista vos misit, quàm vos in illum, qui mittenti obtemperastis? Aut si propterea ille non peccauit, quia hoc necessitate fecit: maior est vestra necessitas, cum iam in pugna proftrati iaceatis, quàm fuit illius antequā pugnaretis. Iam enim vos patimini cōmixtum malum, nihil tale ille patiebatur, cum tamen necessitatem, vt vos mitteret, pateretur. Itaque aut ipse potius vobis debet, quod ei dimittatis: aut si nec ipse vobis, multo magis nec vos illi. Vbi sunt ergo sacrificia vestra, simplices ac puræ orationes vestræ, cum sint fallacē & impuræ blasphemix? Et tamen volo mihi dicatis, vnde ista omnia, quæ laudatis in vobis, his nomi-

1. Pet. 7. 8. 9.

Math. 6. 6. 12.

CAPVT XVII.

nibus appelletis, vt dicatis templum, aram, sacrificiū. Si enim vero Deo ista vera non debentur, cur laudabiliter in vera religione prædicantur? Si autem Deo vero verum sacrificium rite debetur, vnde etiam diuini honores rectè appellantur: cætera quæ dicuntur sacrificia, ad similitudinē sunt cuiusdā veri sacrificij. Hæc autem partim sunt imitamenta falsorum & fallacium deorum, hoc est dæmoniorū, superbe sibi ab eis quos deceperint, diuinos honores exigētium, sicut sunt vel erant omnia in templis, idolisq; gētilium: partim prædicamenta venturi vnus verissimi sacrificij, quod pro peccatis omnium credentium offerri oporteret: qualia erant præcepta diuinitus antiquis patribus nostris, vbi erat & illa mystica vnctio, qua Christus præfigurabatur: vnde & ipsū nomē à christmate dicitur. Proinde verum sacrificium, quod vni vero debetur Deo, quo eius altare solus Christus impleuit, in victimis pecorum imitata dæmonia sibi arroganter exposcunt. Vnde dicit Apostolus: Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: non quod offerretur eulpanis, sed quia illis offerebatur. Hebræi autem in victimis pecorū, quas offerebant Deo, multis & variis modis, sicut re tanta digni erant, prophētiā celebrabant futuræ victimæ, quam Christus obtulit. Vnde iā Christiani, peracti eiusdem sacrificij memoriam celebrāt, sacrosancta oblatione & participatione corporis & sanguinis Christi. Manichæi verò nescientes quid damandum sit in sacrificiis gentium, & quid intelligendum in sacrificiis Hebræorum, & quid tenendum vel obseruandum in sacrificio Christianorum: vanitatem suam sacrum offerunt diabolo, qui eos decepit, recedentes à fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinis dæmoniorū in hypocrisi mendaciloquorū.

Disgata ergo Fauſtus, vel potius illi, qui eius litteris delectatur, monarchiæ opinionem non ex gentibus nos habere: sed gentes non vsque adeo ad falsos deos esse delapsas, vt opinionem amitterent vnus veri Dei, ex quo est omnis qualiscunq; natura. Sapientia enim eorum, quia, sicut dicit Apostolus, inuisibilia Dei, à constitutione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt sint inexcusabiles, cognoscentes Deū, non sicut Deū honorificauerunt, aut gratias egerunt, sed cuanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriā incorruptibilis Dei in similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Hæc sunt enim simulachra gentium, in quibus interpretandis non habet exitum, nisi ad creaturam, quam condidit Deus: vt in ipsa quoque interpretatione simulachrorum, de qua se peritiores eorū iactate atque inflare consueuerunt, hoc in eis fiat quod paulo post idē Apostolus dicit: Coluerunt & seruierunt creature potius, quàm creatori, qui est benedictus in secula. Vos autem & in eo quod eis similes estis, vani estis: & in eo quod eis similes non estis, peiores estis. Ad hoc enim non cum ipsis creditis monarchiam, quod illi verum credunt, vt ipsius vnus Dei substantiam exptugnabile corruptibilemque credatis, quod est impiæ vanitatis: in pluribus autem diis colendis, doctrina dæmoniorum mendaciloquorū illis persuasit multa idola, vobis multa phantasmata.

Nec sacrificia eorum vertimus in agapes, sed sacrificium illud, quod paulo antè commemorauī, intelleximus, dicēte Domino: Misericordiam volo quàm sacrificium. Agapes enim nostræ pau-peres pascunt, siue frugibus, siue carnibus. Pascitur enim creatura Dei de creatura Dei, quæ hominis dapi-bus congrua est. Vobis autē quia dæmonia mēdaciloqua persuaserūt, non ad regendā carnē, sed ad exercendam blasphemiam; abstinere à eibus, quos Deus creauit

1. Cor. 10. d. 20.

1. Tim. 4. d. 2.

CAPVT XVII.

Rom. 1. d. 26.

CAPVT XX.

Opt. 6. 6.

Math. 12. d. 7.

155

ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem: quoniam omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: ingrati creatori, & pro largis eius beneficiis sacrilegas retribuentes iniurias, quoniam plerumque in agapibus etiam carnes pauperibus erogantur, misericordiam Christianorum similem dicitis sacrificiis Paganorum, quorum nonnullis in hoc quoque similes estis. Propterea enim nefas habetis pecora occidi, quia humanas animas in ea reuolui arbitramini, quod in quorundam gentilium philosophorum libris inuenitur: quanquam à posterioribus aliter intellectum esse dicatur. Verum in hoc etiam multo deterius erratis. illi enim in pecore timuerunt trucidare proximum suum: vos autem deum vestrum, cuius membra esse etiam pecorum animas arbitramini. **N**A M quod etiam hinc nobis calumniatur Faustus, quod martyrum memorias honoramus, in hoc dicens nos idola conuertisse, non tam me mouet, ut huic calumniæ respondeam, quam ut ipsum Faustum ostendam studio calumniandi, etiam ab ipsius Manichæi vanitatibus exorbitare voluisse: & in vulgarem atque poeticam Paganorum opinionem, à quibus se alienissimum cupit videri, nescio quomodo incautum incidisse. Cum enim dixisset nos vertisse idola in martyres, quos votis, inquit, similibus colitis, defunctorum vmbas vino placatis & dapibus: sunt ergo vmbæ defunctorum? Nunquam hoc in vestris sermonibus audiuius, nunquam in literis legimus: imò contradicere soletis talibus opinionibus, afferentes animas mortuorum malas minuscule purgatas, aut in reuolutiones ire, aut in grauiore aliquas pœnas: bonas autem in tianes imponi; & in celo nauigantes transire hinc in illud phantasmata terræ luminis, pro qua pugnando perierant: ita nullas animas circa suorum corporum sepulchra detineri: unde igitur vmbre defunctorum? quæ substantia earum, qui locus? Sed maledicenti cupiditate Faustus quid profiteretur, oblitus est: aut forte dormitans, vmbas somnando dictauit: nec eum verba sua legeret, euigilauit. Populus autem Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum confocietur, atque orationibus adiuuetur: ita tamen vt nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum sacrificemus, quauis in memorias martyrum constituamus altaria. Quis enim artificium in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit: Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane: sed quod offertur, offertur Deo qui martyres coronauit, apud memorias eorum quos coronauit: vt ex ipsorum locorum admonitione maior affectus exurgat, ad acuedam charitatem, & in illos quos imitari possumus, & in illum quo adiuuante possumus. Colimus ergo martyres, eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Euangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto securius post certamina superata: quanto etiam fidentiore laude predicamus, iam in vita felicioris victores, quam in ista adhuc vsque pugnantibus. At vero illo cultu, quæ Græcè latria dicitur, Latine vno verbo dici non potest, cum sit quedam proprie diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificij, vnde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent: nullo modo tale aliquid offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquam martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam angelo, & quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, siue vt corrigatur, siue vt condemnetur, siue vt caueatur. Ipsi e-

anim sancti, vel homines, vel angeli exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo & Barnaba, cum commoti miraculis, quæ per eos facta sunt, Lycaonij tanquam diis immolare vulerunt: conscissis enim vestimentis suis, confitentibus & persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri veterunt. Apparuit & in angelis, sicut in Apocalypsi legitur, angelum se adorari prohibentem, ac dicentem adoratori suo: Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Ista sibi planè superbi spiritus exigunt, diabolus & angeli eius, sicut per omnia templa & sacra gentilium. Quorum similitudo in quibusdam etiam superbis hominibus expressa est: sicut de Babylonij quibusdam regibus memoriæ commendatum tenemus. Vnde sanctus Daniel accusatores ac persecutores perculit, quod regis edicto propositio, vt nihil à quoquam Deo peteretur, nisi à rege solo, Deum suum, hoc est, vnum & verum Deum adorare deprecarique deprehensus est. Qui autem se in memoriis martyrum inebriant, quomodo à nobis approbari possunt, cum eos, etiam si in domibus suis id faciant, sana doctrina condemnet? Sed aliud est quod docemus, aliud quod sustinemus: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur, & donec emendemus, tolerare compellimur. Alia est disciplina Christianorum, alia luxuria vinolentorum, vel error infirmorum. Veruntamen & in hoc ipso distant plurimum culpæ vinolentorum & sacrilegorum. Longè quippe minoris peccati est, ebrium redire à martyribus, quam vel ieiunium sacrificare martyribus. Sacrificare martyribus dixi, non dixi sacrificare Deo in memoriis martyrum: quod frequentissimè facimus, illo duntaxat ritu, quo sibi sacrificari noui Testamenti manifestatione præcepit: quod pertinet ad illum cultum, quæ latria dicitur, & vni Deo debetur. Sed quid agam, & tantæ cæcitati istorum hæreticorum quando demonstrabo, quam vim habeat quod in Psalmis canitur: Sacrificium laudis glorificabit me, & illic via est, vbi ostendam illi salutare meum? Huius sacrificij caro & sanguis ante aduentum Christi per victimas similitudinum promittebatur: in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur: post ascensum Christi per sacramentum memoriæ celebratur: ac per hoc tantum interest inter sacrificia Paganorum & Hebræorum, quantum inter imitationem errantem, & præfigurationem prænuanciantem. Sicut autem non ideo contemnenda vel detestanda est virginitas sanctimonialium, quia & vestales virgines fuerunt: sic non ideo reprehendenda sacrificia patrum, quia sunt & sacrificia gentium: quia sicut inter illas virginitates multum distat, quamuis nihil aliud distet, nisi quæ cui voueatur atque reddatur: sic inter sacrificia Paganorum & Hebræorum multum distat, eo ipso, quod hoc solum distat, quæ cui fiat immolata & oblata: illa scilicet superba impietati demoniorum, id ipsum sibi ob hoc arrogantiū, quod haberentur dii, quia diuinus honor est sacrificium: illa verò vni Deo, vt ei offerretur similitudo, promittens veritatem sacrificij, cui erat offerenda ipsa reddita veritas in passione corporis & sanguinis Christi. **N**E Q V E enim, sicut Faustus dixit, priores nostri Iudæi segregati à gentibus, cum templum Dei haberent, & immolationes, & aras, & sacerdotia, sculpturas solum dimiserunt, id est, idola: poterat enim sicut nonnulli etiā sine idolorum sculpturis, arboribus, & montibus, postremo etiā soli, ac lunæ ceterisque sideribus immolare. Quod si facerent per illum cultum, quæ latria dicitur, creature potius quam creatori seruiantibus, & ob hoc non paruo malo impiæ superstitionis erratibus, nihilominus demonia se preberent ad eos illud edos, & ab eis sumēda, quæ sic obtulissent. Illi quippe superbi & impij spiritus, nō nidore ac fumo,

176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

fumo, sicut nonnulli vani opinantur, sed hominum pascuntur erroribus: non sui coporis refectione, sed maleuola delectatione, cum quoquo modo decipiunt vel arroganti fastu simulatæ maiestatis, cum diuinos sibi honores exhiberi gloriantur. Non ergo illi patres nostri sola gentium simulachra dimiserunt, sed neque terræ, neque cuiquam terrenæ rei, neque mari, neque cælo, neque militiæ cæli aliquid immolantes, vni Deo creatori omnium victimas obtulerunt: quas sibi offerri voluit, per earum similitudinem promittens victimam veram, per quam nos sibi peccatorum remissione reconciliauit in Christo Iesu Domino nostro, cuius capitis corpus effectos fideles, Paulus alloquitur dicens: Obscuro autem vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem. Sed Manichæi corpora humana opificium dicunt esse gentis tenebrarum: & carceres, quibus victus inclusus est Deus. Vnde longè aliud annunciat Faustus, aliud Paulus. Sed quoniam quisquis vobis euangelizauerit præterquā quod accepistis, anathema sit: verum dicit Christus in Paulo, anathema sit Manichæus in Fausto. **Q**U I etiam dicit, nihil nos mutasse de moribus gentium, nesciens quid loquatur. Cum enim iustus ex fide viuatur, finisque præcepti sit charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: maneatque ad informandam vitam fidelium tria hæc, fides, spes, charitas, vnde fieri potest, vt pares cum aliquo mores habeat, qui hæc tria cum illo paria non habet? Qui enim aliud credit, aliud sperat, aliud amat, necesse est vt aliter viuatur. Et si vsus quarundam rerum similis videtur nobis esse cum gentibus, sicut cibi & potus, tectorum, vestimentorum, lauacrorum, & qui ex nostris coniuugalem vitam gerunt, vxorum ducendarum & habendarum, filiorum gignendorum, nutriendorum, hæreditandorum: longè tamen aliter his rebus vitatur, qui ad alium finem vium earum refert: & aliter qui ex his Deo gratias agit, de quo praua & falsa non credit. Sicut enim in ipso errore vestro, cum eo pane vescamini quo cæteri homines, & fructibus viuatis & fontibus, lana & lino similiter texto amiciamini, nec in his tamen parem ducitis vitam, non aliud edendo aut bibendo, aut induendo, sed aliud sentiendo & credendo, & ad alium finem ista omnia referendo, finem scilicet vestri erroris atque vanitatis: ita nos & in his & in alijs, quæ similiter sumimus, non similiter cum gentibus viuimus, eadem res non ad eundem finem referendo, sed ad finem legitimi diuinique præcepti, charitatem de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, à quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium. In quo sanè principatum tenentis, non intuentes, non considerantes in eisdem habendis agendisque rebus tantum ad diuersam vitam valere, si diuersa sit fides, vt cum auditores vestri & vxores habeant, & filios, quamuis inuiti suscipiant, eisque patrimonia congerant vel custodiant, carne vescantur, vinum bibant, lauent, metant, vindemiant, negociantur, honores publicos administrēt vobiscum, eos tamen non cum gentibus computetis, cum facta eorum gentibus videantur similia, quam vobis. Nam & quorundam facta gentilium, cum magis vobis propinquant, quam quibusdam auditoribus vestris, nonnulli quippe in sacrilegis sacris suis & à vino, & à carnis, & à concubitu temperant, potius auditores vestros his omnibus vtentes, & in eo vobis dissimiles in Manichæi grege numeratis, quam istos eadem que facitis facientes: potiusque fecerunt, quæ in Manichæum crediderit, vestram dicitis, etiam patientem, quam Sibyllam nec saltem nubentem. At enim multi Christiani catholici vocantur, & sunt adulteri, raptores, auari, ebriosi, & quicquid aliud sanæ doctrinae aduersatur. Quid autem inter vos in tam exiguo ac penè nullo numero vestro? nonne plerique sunt tales, & quidam in paganis non sunt tales? Num ideo paganos, qui tales non sunt, dicitis meliores vobis, cum tamen propter sacrilegam vanitatem sanctæ vestræ etiam qui in vobis tales non sunt, paganis etiam talibus deteriores sint? Vnde manifestum est, non ideo derogari sanæ doctrinae, quæ sola catholica est: quia multi eius nomine ceteri volunt & per illam sanari nolunt. Agnoscenda est enim paucitas illa, quam Dominus præcipue commendat in ingenti atque innumerabili multitudine toto orbe diffusa: quæ tamen paucitas sanctorum atque fidelium, quod sæpe commendandum est, tanquam granorum in comparatione multitudinis palearum, paucitas dicitur: per se autem ipsam tantam massam frumenti facit, vt omnes probos & reprobos vestros, quos pariter veritas reprobatur, incomparabili multitudine superet. Ecce non sumus gentium schisma, à quibus plurimum distamus in melius: sed nec vos hoc estis, quia plurimum ab eis distatis in peius.

Libri vicesimi finis.

LIBER VICESIMVS PRIMVS.

AVSTVS dixit, vnus Deus est, an duo? Planè vnus. Quomodo ergo vos duos asseritis? Nunquā in nostris quidem assertionibus duorum deorum aut ditum est nomen. Sed tu vnde hoc suspicaris, cupio scire. Quia bonorum & malorum duo principia traditis. Est quidem quod duo principia consistemus, sed vnum ex his Deum vocamus; alterum Hylen: aut vt communiter & ritate dixerim, demonem. Quod si tu hoc putas duos significare deos, poteris & medico disputante de infirmitate atque sanitate, duas easdem putare sanitates: & cum quis bonum nominat & malum, tu poteris eadem duo putare bona: & copiam audiens atque egestatem, duas easdem putabis copias. Quod si tu & de albo & nigro disputante me, & frigidum & calidum, & dulci & amaro, dicas quia duo alba, & duo calida, & duo dulcia ostenderit, nonne videberis mentis impositus, & cerebri minime sanus? Sic & cum duo principia doceo, Deum & Hylen, non ideo videri iam debeo tibi duos ostendere deos. An quia vim omnem maleficam Hyle asignamus, & beneficam Deo, vt congruit, ideo nihil interesse putas, an vtrunque eorum vocemus Deum? Quod si ita est, poteris & venenum audiens & antidotum, nihil interesse putare, an vtrunque vocetur antidotum, quia vtrunque eorum vim suam habeat, vtrunque agat aliquid & operetur: nec non & medicum audiens ac venenarium, vtrouque vocabis medicos. Et iniustum audiens atque iniustum, poteris vtrouque vocare iustos, quia vterque eorum aliquid agat. Quod sic hoc facere absurdum est, quāto absurdius Deū & Hylen ideo duos putare deos, quia eorum quisque aliquid operetur? Quapropter inepta hæc, & viribus satis effata argumentatio est, vt quia de re mihi respondere non possit, de solis nominibus confles inuidiam. Nam nec distico, etiam interdum nos aduersam naturam nuncupare Deum, sed non hoc secundum nostram fidem, verum iuxta præsumptionem in eam nomen à cultoribus suis, qui eam impudenter existimant Deum, quemadmodum & Apostolus: Deus, inquit, seculi huius excacauit mentes infidelium, Deum quidem nominans, quia sic iam vocaretur a suis: sed adiciens, quod mentes excacet, vt ex hoc intelligatur non esse verum Deum. **A**VGVSTINVS respondit, Duos quidem deos in vestris disputationibus solemus audire, quod

176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826

quod etsi primo negasti, tamen paulo post etiam ipse confessus es, quali rationem reddens, cur hoc dicatis: quia & Apostolus ait: Deus seculi huius excæcavit mentes infidelium. Quam quidem sententiam plerique nostrum ita distinguunt, vt Deum verum dicant excæcasse infidelium mentes. Cum enim legerint, in quibus Deus, suspendunt pronunciationem, ac tunc inferunt: Seculi huius excæcavit mentes infidelium: quia etsi ita non distinguas, sed exponendi gratia ita verborum ordinem mutes, In quibus Deus excæcavit mentes infidelium seculi huius: idem qui in illa distinctione sensus elucet. Potest enim etiam talis operatio, qua excæcantur mentes infidelium, secundum quendam modum pertinere ad verum Deum, quod non facit malitia, sed iustitia: sicut idem Paulus alibi dicit: Nunquid iniquus Deus, qui infert iram? Item alibi: Quid ergo dicimus, inquit: Nunquid iniquitas est apud Deum? Absit. Moysi enim dicit: Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Cum ergo præmississet, quod inconcussa est retinendum, non esse iniquitatem apud Deum, paulo post attende quid dicat: Si autem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem: & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, &c. Certè hic nullo modo dici potest alium Deum esse qui ostendit iram, & demonstrat potentiam suam in vasis, quæ perfecta sunt ad perditionem, & alium qui ostendit diuitias in vasis misericordiæ. Nam vnum eundemque Deum facere vtrunque, apostolica doctrina testatur. Hinc est & illud: Propter hoc tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Et paulo post: Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie. Item paulo post: Et quoniam non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobam sensum. Ecce quomodo verus Deus & iustus excæcat mentes infidelium. Neque enim vquam in his Apostoli verbis, quæ commemoravi, alius Deus intellectus est, quam ille, qui filium suum misit dicentem: In iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Nam & hic satis apparet mentibus fidelium, quomodo Deus excæcet mentes infidelium. Præcedit enim aliquid occultum in occultis, vbi Deus agat iustissimum examem iudicij sui, vt quorundam mentes excæcentur, quorundam illuminentur: cui verissime dictum est: Iudicia tua abyssus multa. Cuius profunditatis inpenetrabilem altitudinem Apostolus admittat, exclamat: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & cæcæ. Vos autem non valentes discernere quid faciat Deus beneficio, quid iudicio: quia & à corde & ab ore vestro longè est Psalterium nostrum, vbi dicitur: Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine: quicquid vos pro infirmitate humanæ mortalitatis offenderit, alienatis omnino ab arbitrio & iudicio Dei veri: videlicet habentes paratum alterum Deum malum, quem vobis non veritas ostendit, sed vanitas fingit, cui tribuatis non solum quicquid facitis iniuste: verum etiã quicquid patimini iuste: ita Deo tribuentes beneficia donorum, & ei auferentes iudicia pœnarum, quasi de alio dixerit Christus, quod preparauerit ignem æternum malis, quam de illo, qui facit Solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vnde hic tantam bonitatem, & ibi tantam seueritatem ad vnum pertinere Deum non intelligitis, nisi quia misericordiam & iudicium cantare non nostis? Nõne idem

Rom. 3. 4. 5. Rom. 9. 14.

Exodi 33. d. 19.

Rom. 9. 22.

Rom. 1. d. 26.

Ioan. 9. 8. 39.

Psal. 35. 4. 7.

Rom. 11. d. 33.

cap. 1. 11. & cæc.

Psal. 109. 4. 1.

Matth. 23. d. 41. Matth. 5. 45.

A ipse, qui facit Solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, frangit tamen ramos naturales, & contra naturam inserit oleastrum? Nõne de vno ipso illic dicit Apostolus: Vides ergo bonitatem & seueritatem Dei, in eos quidem qui fracti sunt seueritatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate? Nempe auditis, nempe aduertitis, quemadmodum nec Deo auferat iudiciariam seueritatem, nec homini liberam voluntatem. Occultum est, alium est, inaccessibili secreto ab humana cogitatione seclusum est, quemadmodum Deus & damnet impium, & iustificet impium: vtrunque enim de illo Scripturarum sanctarum veritas loquitur. Num igitur ideo aduersus diuina iudicia garrere delectat, quia sunt inscrutabilia? Quanto conuenientius, quanto accommodatius est modulo nostro, expauescere illic vbi Paulus expauit, & exclamare: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quanto melius est ita mirari, quod inuestigare non sufficis, quam propterea velle alterum Deum malum fingere, quia vnum bonum non potuisti comprehendere? Non enim de nomine agitur, sed de opere. NAM citò videtur Faustus se defendisse, cum ait: Non dicimus duos deos, sed Deum & Hylem. Porro autem cum quæseris quid dicat Hylem, audies planè describi alterum deum. Si enim materies informis corporalium formarum capax, ab eis Hyle appellaretur, quæ appellata est ab antiquis, nemo eam nostrum coargueret dici Deum. Nunc verò quantus error est, quanta dementia, vel materiem corporum dicere opificem corporum, vel opificem corporum negare Deum. Quia ergo quod Deus verus facit, id est, corporum, elementorum, animalium, qualitates & formas, vt corpora, vt elementa, vt animalia sunt, hoc vos dicitis nescio quem alterum facere, quolibet eum nomine vociteris, rectè dicimini errore vestro Deum alterum inducere. In hac enim vna re bis erratis errore sacrilego: semel quidem, quod ea quæ Deus facit, eum facere dicitis, quem Deum fateri erubescitis. Sed nullo modo efficietis vt non sit Deus, nisi eum talia facere negaueritis, qualia non facit nisi Deus. Iterum autem, quia ea quæ bonus Deus bona facit, vos & à malo fieri, & mala esse opinamini, puerili sensu horrentes, quæ pœnalis mortalitatis imbecillitati non congruunt, & amant quæ congruunt. Proinde malum dicitis, qui fecit colubrum: istum autem solem tam magnum bonum putatis, vt nec factum à Deo, sed prolatum vel missum esse credatis. Deus autem verus, in quem nondum à vobis credi nimium doleo, & colubrum fecit inter alia inferiora, & solem inter alia superiora: & adhuc in sublimioribus, non corporalibus cælestibus, sed etiam spiritualibus multa ista luce longè meliora, quæ carnalis homo quilibet non percipit: quanto magis vos, qui cum carnem detestamini, nihil aliud quam vestram regulam detestamini, qua bona & mala metimini. Neque enim potest in vobis esse cogitatio vel malorum, nisi qualibus carnalis sensus offenditur: vel bonorum, nisi qualibus carnalis acies oblectatur. V T E R G O ista in imo rerum opera Dei terrena, infirma, mortalia, sed tamen opera Dei, qualia possumus videre, considerem, ineffabiliter moueor laude creatoris illorum, qui prorsus ita magnus est in operibus magnis, vt minor non sit in minimis. Ars enim diuina, qua & cælestia & terrena opera fiunt, cum ea sint inter se dissimilia, ipsa in omnibus sui similis est, quia in suo quoque genere perficiendo vbiq; perfecta est. Neque enim vniuersum condit in singulis, sed ad vniuersi complexum condens singula, vniuersam se condèdis præbet, & sin-

Rom. 11. d. 33.

cap. 1. 11. 1. 11. 1.

cap. 1. 11. 1. 11. 1.

cap. 1. 11. 1. 11. 1.

cap. 1. 11. 1. 11. 1.

& singulis, omnia congruenter locis suis & ordinibus faciens atque disponens, & omnibus particulariter atque vniuersaliter congrua tribuens. Ecce hic in isto quasi fundo infimo vniuersæ creaturæ aspice animalia, quæ volant, & natant, & gradiuntur & repit. Nempe mortalia sunt, nempe vita eorum, sicut scriptum est: Vapor est ad modicum apparens. Hunc enim modulum ab optimo conditore perceptum, tanquam in commune conferunt vniuerso pro sui generis portione cõplendo, vt cum istis imis sint omnia bona, in quibus sunt eis superna meliora. Veruntamen attendite, & date mihi vnum quamlibet abiectissimum animal, cuius anima oderit carnem suam, ac non potius nutriat & foueat eam, motuq; vitali vegetet & regat, & quodammodo administrat pro sui generis exiguitate quodam vniuersum suum, ad incolumitatem tuendam sibi conciliatum. Quod enim rationalis anima castigat corpus suum, & seruituti subiicit, ne immoderato appetitu terrenorum impediatur à perceptione sapientiæ, etiam sic vtique diligit carnem suam, quam sibi ad obediendum legitime subdit atque ordinat. Postremò vos ipsi, quauis carnali errore carnem detestemini, non potestis nisi diligere carnem vestram, eiusq; salutem & incolumitatem consilare, omnes ictus, & casus, & intemperiem qua læditur deuitare, munimenta verò & salubritatem qua conseruatur appetere: ita ostenditis præualere naturæ legem contra erroris vestri opinionem. Quid in ipsa carne vitalia viscera, totius formæ conuenientia, membra operandi, vasa sentiendi, locis atque officijs suis cuncta distincta, & concordantia vnitate contexta, moderatione mensurarum, paritate numerorum, ordine ponderum: nõne indicant artificem suum Deum verum, cui verè dictum est: Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti? Si ergo cor non peruersum atque corruptum vanis fabulis haberetis, inuisibilia eius etiam per ista, quæ in hac infima & carnali creatura facta sunt, intellecta conspiceretis. Vnde enim istis hæc quæ commemoravi, nisi ab illo, cuius vnitate omnis modus sicutur: cuius sapientiæ omnis pulchritudo formatur: cuius lege omnis ordo disponitur? Quod si ad ista intuèda oculi nõ habetis, apostolica vos ducat autoritas. APOSTOLVS enim, cum de sancta dilectione præciperet, qualis esse debeat virorum in vxores, ex anima amantis sumpsit exemplum. Qui diligit, inquit, vxorem suam, seipsum diligit. Nemo enim vquam carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet eam, tanquam Christus Ecclesiã. Ecce in conspectu vestro est carnalis vniuersa substantia, videte quemadmodum in omne animal, sibi ad salutem conciliatum, pertendat naturæ ista communio, vt diligit carnem suã. Neq; enim hoc in hominibus tantum est, qui cum rectè viuunt, non solum consilium salutis carnis suæ, verum etiam carnales motus ad vsum rationis edomant & refrenant: sed etiam bestia fugiunt dolorè, formidant interitum: & quicquid illam membrorum compagem copulamq; carnis & spiritus à concordia iunctura discindere ac dirimere potest, quanta valent agilitate deuitant, nutrietas etiam ipsæ ac fouentes carnem suam. Nemo enim vquam carnem suam odio habet, sed nutrit, inquit, ac fouet eã, sicut & Christus Ecclesiã. Videte vnde, quod ascenderit: intuemini, si potestis, quã vim ducat à creatore creatura, ab ipsis cælestibus apparatus vsque ad carnem & sanguinè vniuersitatis plenitudine terminata, formarum varietate decorata, rerum gradibus ordinata. R V R V S idem Apostolus, cum de spiritalibus diuersis muneribus, & tamen ad vnitatem cõsonis, rem planè magnam, & diuinam, & abditam nos doceret, de ista ipsa carne nostra similitudinem dedit: cuius artificem Deum, cum hæc loqueretur, omnino nõ tacuit. Quod etsi longum est, tamen quia valde necessariu, to-

1. Cor. 4. d. 14.

1. Cor. 9. d. 27.

cap. 1. 11. 1.

Sap. 11. d. 1.

Rom. 1. d. 20.

cap. 1. 11. 1.

Eph. 5. f. 28.

cap. 1. 11. 1.

A tum ipsum locu ex eius ad Corinthios epistola huic operi me inserere non pigebit. De spiritalibus autem nolo vos ignorare fratres: scitis quando gentes eratis, ad simulachra sine voce quomodo ascendebatis inducti: propter quod notu facio vobis, quia nemo in spiritu Dei loquens, dicit anathema Iesu: & nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Diuisiones autè donationum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministracionu sunt, idè autè Dominus: & diuisiones operationu sunt, idem verò Deus, qui omnia operatur in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatè: alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ secundu eundem spiritum: alij fides in eodè spiritu: alij donatio curacionum in vno spiritu: alij operationes virtutum: alij prophetia: alij diiudicatio spiritu: alij genera linguarum: alij interpretatio sermonu: omnia autè hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Sicut enim corpus vnu est & membra habet multa: omnia autè membra corporis cum sint multa, vnu est corpus, ita & Christus. Etenim in vno spiritu nos omnes in vno corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes vnu spiritum potauimus. Etenim corpus non est vnum membru, sed multa. Si dixerit pes, quia non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore: vel si dixerit auricula, quia non sum oculus, non sum de corpore, nõ ideo non est de corpore? Et si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totu auditus, vbi odoratus? Nunc autè posuit Deus membra singulorum quodq; eoru in corpore prout voluit. Si autè fuissent omnia membra vnum membru, vbi corpus? Nunc autè multa membra, vnum autè corpus. Non potest autè dicere oculus manus, opus te non habeo: aut iteru caput pedibus, opus vobis non habeo: sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ videntur viliora corporis, his abundantiorum honorem circumponimus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorè honestatem habent: quæ autem honesta sunt nostra, non opus habet: sed Deus temperauit corpus, ei cui decrat maiorem honorem dans, vt non esset scissura in corpore, sed idè ipsum, vt pro inuicè sollicita sint membra: & siue patiatu vnu membrum, compatiuntur omnia membra: siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Si vlla non dico fides Christiana, vt credatis Apostolo, sed vltus sensus humanus in vobis est, vt manifesta carnatis: vnusquisque in semetipso ista videat atque cõsideret, quàm vera, quàm certa sint, quàm in partu magna, & in extremo quàm bona: quandoquidè ista in laude ponit Apostolus, vt per hæc infima corporalia, quæ videntur, possint facilius illa sublimia spiritualia, quæ non videntur, intelligi. H O R V M ergo membroru & corporis nostri, quæ sic cõmendat, sic laudat Apostolus, quisquis artificè Deu negat, videtis cui cõtradicat, annuncias vobis præter id quod accepimus. Quid igitur opus est, vt à me redarguatur potius, quam ab omnibus Christianis anathematizetur? Dicit Apostolus: Deus temperauit corpus: & dicit iste, Hyle, nõ Deus. Quid apertius his inimicitis ante anathematizandis, quam refellendis? Nunquid & hic Apostolus, cum diceret, Deus: addidit huius seculi? Vbi etiã si quis diabolum intellexerit excæcare mètes infidelium, non negamus, malis suasionibus, quibus qui consentiunt, iustitiæ lamè amittunt, Deo retribuente quod iustu est. Hæc omnia legimus in Scripturis sanctis: nam & illud dictum est de seductione extrinsecus veniente: Timeo ne sicut serpens Euam seduxit in versutia sua, corrumpantur mentes vestre à simplicitate & castitate, quæ est in Christo Iesu. Cui simile est: Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Et illud quod & sibi quisque

1. Cor. 12. d. 17.

2. Petri 2. 5.

1. Cor. 12. d. 24.

2. Cor. 4. d. 4.

cap. 1. 11. 1.

Gal. 1. 8. 10.

1. Cor. 12. d. 24.

2. Cor. 4. d. 4.

2. Cor. 11. d. 3.

1. Cor. 4. d. 33.

Gal. 6. a. 3. quisq; seductor fit. Qui autē putat se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Et illud de Dei vindicta, quod supra commemoravi: Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt. Ita & in veteribus libris, cum prædixisset: Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Paulo post: Invidia, inquit, diaboli mors introiit in orbem terrarum. Et rursum de ipsa morte, ne se homines extra culpam ponerent: Impij autem manibus & verbis, inquit, accersierunt illam: & existimantes illam amicam defluerunt. Alibi autem: Bona & mala, vita & mors, divitiæ & paupertas à Domino Deo sunt. Hic perturbati homines non intelligunt in vno eodemque opere malo, non postea consequente alia, quæ manifesta erit, sed quadam cōtinuō comitante vindicta, aliud venire de astutia suadentis, aliud de nequitia volentis, aliud de iustitia punientis: cum diabolus suggerit, homo consentit, Deus deserit. Quocirca in opere malo, id est, excacatione infidelium, si intelligatur & diabolus propter suadendi malignitatem, ut sic distinguatur, Deus huius seculi, non mihi videtur absurdum. Neque enim sine additamento dicitur, Deus: cum adiungitur, huius seculi, id est hominum impiorum, non nisi in hoc seculo florere volentium: secundum quod dicitur, & malum seculum: sicut scriptum est: Ut eximeret nos de præsentī seculo maligno. Tale est enim & illud: Quorum Deus venter: nisi esset ibi, quorum, nullo modo diceret, Deus venter. Nec in Psalmo dæmonia possent dij appellari, nisi adderetur, gentium. Sic enim scriptum est: Quoniam dij gētiū dæmonia. Hic autem, nec Deus huius seculi, nec quorum Deus venter, nec dij gentium dæmonia: sed simpliciter positum est, Deus temperavit corpus: qui non potest intelligi, nisi Deus verus omnium creator. Illa enim cum vituperatione dicuntur, hoc autem cum laude dictum est. Nisi forte Deum temperasse corpus, non dispositione membrorum, hoc est, fabricando & construendo, sed admixtione lucis suæ, Faustus intelligit: ut scilicet hæc membra ita distincta & locata suis sedibus alter posuerit, qui hæc fabricavit: Deus autem miscendo bonitatem suam, huius fabricæ malitiam temperaverit. Talibus enim fabulis pueriles animas hebetant. Sed neque hoc eos posse dicere, permittit subueniens Deus paruulis per ora sanctorum. Habes enim & paulo superius: Deus posuit membra singulū quodque eorum in corpore prout voluit. Quis iam non intelligat secundum hoc Deum dictum temperatore corporis, quod ex multis mēbris corpus fabricavit, officia diversorum operum in vnitatis compage seruantibus? **DICANT** ergo Manichæi vtrum animalia quæ secundum deliramenta eorum Hyle fabricauerat in gente tenebrarum, antequam illis Deus lucem suam miscuisset, non habebant istam membrorum concordiam, quam sic laudat Apostolus, Vtrum ibi diceret caput pedibus, aut oculus manui, opus te non habeo? Nunquam hoc dixerunt, nec dicere potuerunt, tales enim eis actus & opera tribuunt, reprobant, ambulabant, natabant, volabant quæque pro suo genere: videbant quoque, & audiebant, cæteri quæ sensibus sentiebant, alimentis & temperamentis congruis nutriebant & fouebat corpora sua. Hinc etiam prolis fecunditas suppetebat, nam & coniugia tribuunt eis: hæc certe omnia, quæ etiam tanquā Hyles opera vituperat Manichæus, fieri non possunt sine membrorū concordia, quā laudat & Deo assignat Apostolus. Dubitatis adhuc, quifnam sectandus, & quifnā anathematizandus sit? Quid quod erant ibi quædam, quæ etiam loquebantur, ut eis cōcionatibus omnia serpētia, quadrupedia, volatilia, natatilia, iudicēt, intelligēt, cōsentirent: Mirāda hæc & omnino diuina eloquentia, & neminem Gramma-

ticum aut Rhetorem audierant, nec inter lachrymas ferularum atque virgarum ista didicerat. Nempe iste Faustus, ut has vanitates disertè garriret, ad disciplinā faciendi sermonis etiam serus accessit: & quamuis esset acer ingenio, tamen legendo stomachum rupit, ut ei loquenti tam pauci assentiretur. O miserum qui in ista luce, ac non in illis tenebris natus est: illic enim eū contra lucem concionantem, omnis bipes, omnis multipes, omnis etiam serpēs à dracone vsque ad cochleā libenter audiret, alacriter obediret: hic autem contra tenebras disputantem, plures eloquentem quā doctum, multi autem seductorem peruersissimum nominabant. Inter paucos verò Manichæos, tanquam magno magistro plaudentes, nullum ei pecus annuebat, nec ex illa doctrina saltem caballus eius aliquid sciebat, tanquam omnibus animalibus ad hoc pars diuina concreta sit, ut stolidi fierēt. Quid est hoc rogo? euigilate aliquādo miseri, & comparate in fabula vestra omnium animantium prius tempus & præsens: tunc in terra sua, nunc in hoc mūdo: tunc firma erant corpora, nunc infirma sunt: tunc acris acies oculorum ad videndum cum delectatione inuadendi regionem Dei, nunc ita obruta, ut à solis radiis auertatur: tunc acutæ mentes animalium ad intelligēdum concionantis sermonem, nunc hebetes, & ab huiusmodi capacitare penitus alienæ: tunc naturalis tam magna & tam potens eloquētia, nunc tanto studio ac labore vix parua & exigua. O quā magna bona commixtione boni perdidit gens tenebrarum. **Iste ipse Faustus** in hoc ipso sermone, cui nunc respondeo, multa sibi met contraria eleganter opponere visus est: sanitatem & infirmitatem, copiam & egestatem, album & nigrum, calidum & frigidum, dulce & amarum: in quibus omitto de albo & nigro aliquid dicere: aut si vltimū momentum boni & mali est in coloribus, ut album dicant ad Deum pertinere, nigrum autem ad Hylem, quum omnia genera volatiliū Hylem creasse perhibeant, si album colorem plumis earum Deus asperit, ubi latebāt corui, quando cygni candore perfusi sunt? Item de calido & frigido disputare non opus est: vtrūque enim temperanter adhibebit, salubre: intemperanter autem, perniciosum est. Cætera videamus: bonum & malum, quod in primis forte ponere debuit, in iisdem contrariis ita videtur posuisse, ut tanquam generalia vellet intelligi, scilicet ut ad bonum pertineat sanitas, copia, album, calidum, dulce: ad malum autem, infirmitas, egestas, nigrum, frigidum, amarum: quā imperitè & inconsideratè, videri qui potuerit. Ego autem ne homini calumniari puter, nihil obicio de albo & nigro, calido & frigido: ne dulci & amaro, sanitati atque infirmitati præscribam. Si enim album & dulce duo bona sunt, nigrum autem & amarū duo mala: quomodo plurima vna, omnisq; oliua nigrescendo dulcescit, id est, mali amplius habendo fit melior? Itē si duo bona sunt calor & sanitas, duo verò mala frigus & infirmitas, cur calefendo corpora agrescunt? An forte sana febriūt? Non ergo hæc obicio, quæ fortè non cautus, aut pro quibuscumque contrariis potius, quā pro bonis & malis commemorauit: præsertim quia ignem gentis tenebrarum nunquam frigidum fuisse dixerunt, sed calorem eius vtrique malum. **VERVM** ut ista omitamus, illa videamus, quæ ita commemorauit bona in his contrariis, ut nolit inde dubitari, sanitatem, copiam, dulcedinem: Ita ne in illa gente non erat sanitas corporum, in qua & nasci & crescere & gignere & ita perdurare potuerunt illa animalia, ut quibusdam eorum grauidis, sicut desipiunt, captis, & in cælo colligatis, nec saltem pleni temporis, sed abortiuū foetus de tam excelso in terram cadentes, & viuere potuerint & crescere, & ista carniū, quæ nunc sunt innumerabilia genera, propagare:

pagare: aut copia ibi non erat, ubi arbores non tantum in aquis & viciis, sed etiam in igne & fumo & nasci potuerunt, & tanta fecunditate ditari, ut ex earū fructibus sui cuiusque generis animalia gignerentur, & earum arborum feracitate nutrita atque pasta conseruarentur, quorum saginæ læticiam, prolis quoque, fecunditas testaretur: maxime ubi nullus labor agriculturæ, nec intēperies esset æstatis & hyemis: neque enim sol ibi circumibat, ut alternantibus temporibus anni transcurreret? Proinde perpetua fertilitas erat arborū, quibus elementum & alimentum sui generis, sicut gignendis affuerat, ita foetandis perpetuō suppetebat, & fructus nunquam deesse faciebat: sicut videmus arbores citriorum toto anno & flores & fructus parere, si iugiter irrigentur. Magna ergo illic copia, & eius habendæ magna securitas: neque enim vel grandio timebatur, ubi non erant luminis exactores, quos tonitrua commouere fabulamini: dulces autē ac suaves si non haberent cibos suos, nunquam eos appeterent, nunquam eis corpora vegetarent. Ita enim se res habet, ut pro vniuscuiusque corporis cōgruentia vel delectet esca vel offendant. Si delectat, dulcis aut suavis dicitur: si autem offendit, amara, siue aspera, siue aliqua insuauitate respuenda. Nonne ipsi nos homines ita sumus, ut perlungue alter appetat alimentum, quod alter exhorreat: siue pro temperatione naturæ, siue pro vsu cōsuetudinis: siue pro affectione valetudinis: quāto magis longè diuersi generis corpora bestiarum possunt illud habere iocundum, quod nobis amarum est? Aliter capræ ad rodendum nunquam suspenderentur oleastrum? Nam sicut nonnulli morbo hominū mel amarum est, ita illi naturæ pecoris suavis oleaster: sic insinuat prouidentis rerum examinatoribus ordo quid valeat, cum scilicet sua cuique adhibēt atq; redduntur: quantumq; hoc bonū sit ab imis vsq; ad summa, à corporalibus vsque ad spiritalia. Itaq; in gēte tenebrarū, cum animal alicuius elementi eo vesceretur cibo, qui nascebatur in eius elemēto proculdubio suauitate ipsa congruentia faciebat: si autem incidisset in alterius elementi cibum, ipsa incongruentia faceret offensionem sensui gustantis: quæ offensio vel amaritudo vel asperitas vel insuauitas vel quodlibet aliud: aut si ita nimium est, ut aliena vi compagem corporis, cōcordiamq; disrumpar, ac sic interimat, aut vires auferat, etiam venenū vocatur: non nisi per incongruentiam, quod alteri generi per congruentiam cibus est: sicut panem, qui quotidiana esca nostra est, si accipiter sumat, extinguitur: & nos si elleborū, quo pecora pleraque vescuntur: cuius tamen herbæ adhibendæ quidam modus, etiam medicamentum est. Quod si sciret aut consideraret Faustus, non vtrique venenum & antidotum pro exemplis duarum naturarum mali & boni poneret: tanquam Deus sit antidotum, & Hyle venenū, cum eadem res eademq; natura nunc cōgruenter, nunc incongruenter sumpta siue adhibita, vel proficit, vel noceat. Itaque secundum eorum fabulam potest dici Deus eorū fuisse venenum gēti tenebrarum, cuius corpora tam firma ita corrumpit, ut infirmissima redderet: sed quia & lux ipsa capta, oppressa, corrupta est, inuicem sibi venenum fuerunt. Cur non ergo hæc, aut duo bona dicitis: aut duo mala, vel magis & duo bona & duo mala: duo bona apud se, duo mala in alterutrum. Postea si opus fuerit, queremus quid horum sit melius aut peius: interim quia duo bona erant apud se, ita consideratur, Regnabat Deus in terra sua, regnabat & Hyle in sua. Sanitas regnantium & ibi & hic, copia fructuum & ibi & hic. Fecunditas prolis vtrouique, suauitas propriarum voluptatum apud vtrouique. Sed illa gens, inquit, excepto eo quod vicinæ luci mala erat, & apud se ipsam mala erat. Interim bona eius multa iam dixi, si & vos mala eius potueritis

ostendere, erunt duo regna bona, sed illud melius, ubi nullum erat malum: quænam ergo huius mala dicitis fuisse? Vastabant se, inquit, inuicem, lædebant, occidebant, absumebant. Si ad hoc solum ibi vacaretur, quomodo ibi tanta agmina gignerentur, nutrentur, perficerentur? Erat ibi ergo & quies & pax. Veruntamen fateamur illud fuisse melius regnum, ubi nulla discordia: duo tamen bona ista multo accommodatius dixerim, quā vnum bonum & alterum malum: ut illud sit melius, ubi nec singuli sibi metipsis nocebant, nec inuicem: hoc autem inferius bonum, ubi quamuis inuicem aduersarentur, vnumquodque tamen animal suam salutem, incolumitatem, naturamq; tuebatur. Veruntamen Deo vestro ille saltem princeps tenebrarum non ita longo intervallo comparari potest, cui nemo resistebat, cui regnati cuncta seruiunt, quæ concionantem cuncta secuta sunt, quod sine magna pace atque concordia fieri non posset. Ibi enim sunt regna felicia, ubi omnium pleno consensu regibus obediunt. Huc accedit, quia illi principi non tantum sui generis, sed est, bipedes, quos parentes hominum dicitis, sed etiam cuncta animalium cæterorū genera subdita erāt, & ad nutum eius conuertebantur, faciendo quod iussisset, credēdo quod suasset. Hæc dicentes, vsque adeo putatis surda hominum corda, ut expectent à vobis Deum alterum nominari, quem vidēt planè aperteq; describi. Si enim principis huius vires hoc poterant, magna potentia: si honor, magna claritas: si amor, magna cōcordia: si timor, magna disciplina. In his omnibus bonis si erant aliqua mala, num ideo iam mali natura dicenda est, nisi ab eis qui nesciunt quid loquantur? Porro si propterea mali naturam putatis, quia non solum in alteram naturam mala erat, sed etiam in ipsa habebat malum, nullum ne malū esse arbitramini duram necessitatem, quam patiebatur Deus vester ante commixtionem naturæ contrariæ, ut cum ea bellare, & in eius fauces sic opprimenda membra sua mittere cogeretur, ut non possent tota purgari? Ecce erat & in ipsa magnum malum, antequam ei misceretur, quod solum dicitis malum. Aut enim lædi & corrumpi non poterat à gente tenebrarum, & propria stultitia patiebatur illam necessitatem: aut si poterat corrumpi eius substantia, non colitis Deum incorruptibilem, qualem apostolus prædicat. Quid ergo & ipsa corruptibilitas, qua quidem nondum corrumpebatur illa natura, sed tamen ab alia corrumpi poterat, non vobis in Deo vestro videtur malum? Illud etiam quis non videt, quod aut præscientia ibi non erat: ubi vestrū esse iam cogitare, vtrum nullum vitium Dei sit carere præscientia, & quid imminet omnino nescire: aut si erat ibi præscientia, securitas ibi esse non poterat, sed æternus timor: & hoc quantum malum sit, certè agnoscitis? An non timebat, ne iam iamq; adveniret tempus, quo membra eius ita vastarentur & inquinarentur in illo prælio, ut vix cum tanto labore, nec tamē tota liberentur atq; mudentur? Sed si ad ipsum hoc non pertinebat, quod quidem cernitis quā durè dicatur, certè ipsa membra eius, quæ hic tanta mala passura erant, nempe metuebāt. An hoc futurum ipsa nesciebant? Ergo qualicumque parti substantiæ Dei vestri, defuit vtrique præscientia. Numerate mala in summo vestro bono. An ideo non timebat, quia suam consecuturam liberationē ac triumphum pariter præuidebant? Certè vel pro sociis timebant, quos æternis in illo globo vinculis à suo regno nouerant alienandos. An ibi charitas non erat, ut nulla esset fraternæ compassio, pro his vtrique, quorum peccato nullo precedente, impendebat æterna supplicia? Quid illa ipse animæ in globo ligandæ? Nonne & ipsa membra Dei vestri erant? Nonne vnum genus & vna substantia est? Ipsa saltem præsciētēs futurum sempiternū vinculum suum,

CAP. XIII.

CAP. XI.

CAP. X.

I. Cor. 12.

CAP. XII.

CAP. XI.

CAP. XV.

CAP. XVI.

August. tom. 6.

suum, nempe timebant, nempe mærebant. Aut si ipse hoc futurum nesciebant, pars Dei vestri prouida erat, pars improvida, quomodo ergo vna eademq; substantia? Cùm ergo tanta mala & ibi fuerint, antequam esset alieni mali commixtio, quid de illo tanquam puro & simplici & summo bono gloriamini? Ergo etiam apud semetipsas istas duas naturas, aut duo bona, aut duo mala fateri cogimini. Concedimus vobis, si duo mala dixeritis, vt quod volueritis horum peius dicatis: si autem duo bona, quodlibet horum melius dicite, erit postea diligentior consideratio: dum tamen vester error ille tollatur, quo dicitis duo principia duarum naturarum, bonæ & malæ: & planè duos deos, vnum bonum, & alterum malum. Iam verò si propterea malum est aliquid, quod alteri nocet, inuicem sibi ista nocuerunt. Fuerit vna pars improbior, quia prior appetiuit alienum. Vna ergo malū inferre voluit, altera malum pro malo retribuit: & non lege rationis, tanquam oculum pro oculo, quod imprudenter & impudenter reprehendere solent, sed multo grauius. Eligite ergo quam peiorem dicatis, quæ prior nocere voluit, an quæ amplius nocere & voluit & potuit. Ista enim pro modo suo luce perfrui cōcupiuit, illa eam funditus eradicauit. Ista si quod appetiuit, impleset, sibi certè nihil obfuisset: illa verò, vt hostilem aduersitatem penitus euenteret, etiam suæ parti grauius nocuit. Sicut est illa noxissima, & quarundam literarum memoriarū cōmendata furiosa sententia: pereant amici, dum inimici vnā intercedant. Missa est enim ad inexpiabilem contaminationē pars Dei, vt esset vnde tegeteretur globus, quo in æternum hostis viuus sepelidus est: tantum enim timebitur, & victus tantum terrebatur, vt sempiterna miseria partis Dei cætero Deo tribuat qualēcunque securitatem. O magna innocentia bonitatis, ecce faciet & Deus vester, vnde tenebrarum gentem horribiliter accusatis, quod & suis noceret & alienis. Idipsum omnino in Deo vestro arguit ille globus extremus, quo & hostis includitur, & cuius affligitur: imò verò superat in amplius nocendo, & alienis & suis, pars illa, quam dicitis Deum. Hyle quippe non eradicare alienum regnum voluit, sed tenere: suos autē quosdam, & si ab aliis suis quibusdam consumēdo interimebat, in alias tamē formas denuō commutabat: vt moriendo & renascendo saltem per interualla temporum suę vitæ læticia fruerentur: Deus autem qualem omnipotentem, optimūque defcribit, in æternū & alienos eradicat, & suos damnat: & quod mirabiliore dementia creditur, Hyle animalia sua lædit in pugna sua, Deus membra sua punit in victoria sua. Quid est vani homines? Nempe recordamini verba Fauſti de Deo, tanquam de antidoto, & Hyle tanquam veneno. Ecce plus nocet vestrum antidotum quā venenum. Nunquid Hyle tam horrēdo globo, in æternum, vel Deum includeret, vel sua viscera affligeret: & quod sceleratius est, calumniatur eidem reliquiis, ne defecisse videatur, quod eas purgare non potuit. Dicit enim Manichæus in epistola fundamenti, ideo dignas illas animas fieri tali supplicio, quod errare se à priore lucida sua natura passæ sunt, & inimicæ lumini sancto extiterunt, cū eas in illum errorem, quo ita tenebraretur, vt inimica luci lux fieret, ipse miserit: si inuitas, iniustus, vt cogeret: si volentes, ingratus, vt damnaret: quæ se futuras inimicas origini suæ, si præscire potuerunt, & ante bellum timore cruciatæ, & in bello inexpiabiliter maculatæ, & post bellum in æternum damnatæ, nunquam beatæ. Si autem præscire non potuerunt, & ante bellum improvidæ, & in bello inualidæ, & post bellum miseræ, nunquam diuinæ: & vtique quod ipse hoc Deus, secundum vnitatem substantiæ. Putamus ne respicitis quā immaniter blasphematis, & tamen aliquando volentes quā defendere bonitatem Dei,

etiam ipsi Hylæ præstari dicitis aliquid boni, vt inclusa in semetipsa non sæuiat. Habebit ergo aliquid boni, cū ei nullum mixtum erit bonum? An fortè sicut Deus ante bellum sine commixtione mali habebat necessitatis malum: ita Hyle post bellum sine commixtione boni habebit cessationis bonum? Dicite ergo duo mala, sed vnum altero peius: aut duo non summa bona, sed vnū altero melius: ita sanè, vt quod est melius, hoc dicatis miserius: nam si illius tanti belli hic erit exitus, vt superata Hyle à propria vastatione, & Dei membris affixis in globo, aliquid boni præstetur hostibus, & tantum mali infligatur ciuibus, cogitate quis vicerit. Sed videlicet venenum est Hyle, quæ formare, firmare, nutrire, vegetare valuit animalia sua: & antidotum Deus, qui damnare potuit, qui sanare non potuit mēbra sua. Insani, nec illa est Hyle, nec ille Deus. Sic delirant, qui sanam doctrinam non sustinentes, ad fabulas conuertuntur.

Libri vicesimiprimi finis.

LIBER VICESIMVS SECVNDVS.

FAVSTVS dixit, Cur legem blasphematis & prophetas? Minime quidem nos hostes sumus, aut inimici legis ac prophetarum, sed nec vllius omnino: adeo vt si modo per ipsos vos liceat, simus parati fateri, falsa illa omnia esse, quæ de eis scripta sunt, & quorū causa videtur nobis exossi: sed enim vos repugnatis, & scriptoribus assentiendo vestris, in crimen forsitan prophetas innocentes adducitis, infamatis patriarchas, dedecoratis & legem, atque quod sit stultius, vultis & scriptores vestros non esse mendaces, & eos tamen religiosos ac sanctos, quorum hi flagitia & turpes conscripserint vitas. Quod quia vtrunque pariter constare non potest, oportet enim aut hos fuisse malos, aut illos mendaces & falsos. AGE si libet, assensu communi scriptoribus damnatis, defensionem suscipiamus legis & prophetarum. Legem autem nunc dico ego, nō circumcisionem, nec sabbata, & sacrificia, cateraq; huiusmodi iudaorum, sed eam quæ verè sit lex: id est, Non occides, non machaberis, non peierabis, & cætera. Cui quia olim diffamata in gentibus, id est, ex quo mundi huius creatura consistit, Hebræorum scriptores irruentes, tanquam lepram ac scabiem, abominanda hæc sua & turpissima præcepta commiscuerunt, quæ ad peritomen spectant, & sacrificia: age si es pro certis & tu amicus legis, damna eos mecum, qui hanc violare ausi sunt hac commixtione inconuenientium eidem præceptorum: quæ præcepta, nisi & vos legem non esse sciretis nec legis partem, vtique aut eadem seruare niteremini professi iustitiam, aut vos coram fateremini esse non iustos: nunc vero & de illis quæ scelera prohibent mandatis, sollicita vobis est cura rectè volentibus viuere: & de iis quæ pertinent ad Iudæos, nulla fit mentio: quod quatenus excusatum vobis erit, nisi eandem legem non esse constituerit. Denique si sicut incenderit, intolerabile conuictum iudicamus, si quis te negligentem præcepti huius appelleret, quo dicitur est, Non occides, vel, Non machaberis: ita etiam exardesceres, si quis te & incircumcisum vocaret, & negligentem sabbati, erat intelligi proculdubio quod esset vtrunque lex & Dei mandatum. Nunc verò & de illis superioribus laudem quaris & gloriam, si ea conserues: & de his nublām eiusdem boni iacturam metuis, quia contemnas. Quare constat hæc, vt dixi, non esse legem, sed legis potius maculas & scabiem: quæ si damnantur à nobis, damnantur vt falsa, non vt legitima. Nec tangit conuictum hoc legem, nec legis autorem Deum, sed eos qui hunc & illam nephariis suis religionibus inscripserunt. Vt autem interdum legis nos reuerendum

rendum nomen, cū Iudaica præcepta persequimur, laceſſamus, vestro sit vitio, qui inter Hebræicas institutiones & legem, nullum vultis esse discrimen: alioquin reddite legi propriam dignitatē, Israeliticæ autem ab eadē turpitudines tanquam verrucas incidite, deformationis eius crimen scriptoribus vestris imputate, & statim videbitis nos Iudaismi inimicos fuisse, non legis. Nomen est quod vos decipit: quia cui iure debeat ascribi, non nostis. AD hæc & prophetas ac patriarchas vestros, cur nos blasphemare existimetis, ego non video: nam si à nobis scripta hæc dicta fuissent, quæ eisdem commississe leguntur, esset vestra hæc in nos non irrationalis accusatio, vbi verò aut ab ipsis eadem scripta sunt contra honestatis morem, de vitiis captantibus gloriam, aut ab eorum sociis ac paribus, nostra quæ istis culpa est? Damnamus enim detestati actus iniquos, quos vltro de se nec interrogati confessi sunt rei: aut si hæc per inuidiam scriptorum aduersus eos malignitas finxit, puniantur scriptores: damnentur eorum libri: purgetur propheticum nomen indigna fama: grauitati atque censura suæ patriarcharum reddatur auctoritas. ET sanè fieri potuit, vt quemadmodum de Deo impudenter idem tanta finxerunt, nunc eum in tenebris ex æterno versatum dicentes, & postea miratum cum vidisset lucem: nunc ignarum futuri, vt præceptum illud, quod non esset seruaturus Adam, ei mandaret: nunc & improvidum, vt eum latentem in angulo paradisi, post nuditatem cognitam videre non posset: nunc & inuidum ac timentem, ne si gustaret homo suus de ligno vitæ, in æternum viueret: nunc aliàs & appetentem sanguinis atque adipis ex omni genere sacrificiorum. Relatentemq; si & aliis eadem offerrentur vt sibi: & nunc irascentem in alienos, nunc & in suos: nunc perimentem milia hominum ob lenia quidem aut nulla commissa: nunc etiam comminantem venturum se fore cum gladio, & paritum non nemini, non iusto, non peccatori: fieri, inquam, potuit, vt & de Dei hominibus mentirentur, qui de Deo ipso tanta proteruitate mentiti sunt. Sed vos consentite nobiscum, vt portent scriptores crimen, si vultis eodem liberari prophetas. ALIOQUIN neg illa nos de Abrahâ scripsimus, quod habenda probris insana flagrans cupidine, & Deo, qui id iam sibi de Sara coniuge promiserat, minime credens, cum pellice volutatus sit sub conscientia, quod sit inhoneſtius, uxoris: nec quod matrimonij sui infamissimus nundinator, idem auaricie ac ventris causa duobus regibus, Abimelech & Pharaoni, diuersis temporibus, memoratam Sararam coniugem suam sororem mētitus, quia erat pulcherrima, in concubitum vendidit. Nec quod Loth iustus frater de Sodoma liberatus, cum duobus filiabus suis in monte concubuit, qui honestius arisset in Sodoma iclu fulminis, quam in monte flagrauit incoesse flamma libidinis. Sed nec quod Isaac eadem patri suo gessit ac paria, erga Rebeccam coniugem suā, singes & ipse eam sororem, quo per ipsam viueret turpiter. Nec quod Iacob filius eius inter Rachel & Liam duas germanas sorores, earūque singulas famulas quatuor uxorum maritus, tanquam hircus errauerit: vt esset quotidie inter quatuor scorta certamen, quæ nam eum venientem de agro, prior ad concubitum raperet, interdumq; etiam mercedibus in noctem ab inuicem conducerent eum. Item quod Iudas filius eius cum Thamar nuru sua dormiret, post vnius & alterius nuptias filij, deceptus, vt aiunt, habitū prostitutionis, in quem se transformauerat eadem, quæ sacerum suum bene nosset, cum hoc genere feminarum semper habuisse commercium. Nec quod Dauid post tot numero uxores, mulierculam quoque Vria militis sui machatus sit, ipsūq; perdidit in bello. Nec quod Salomon filius eius trecentas uxores, & septingentas concubinas habuerit, & regum filias sine numero. Nec quod Osee prophetarum primus de fornicaria muliere filios fecerit: cui turpitudini, quod sit deterius, adscribitur August. tom. 6.

& consilium Dei. Sed nec illud, quod Moyses hominibus dicitur fecerit, quod spolauerit Aegyptum; quod bella gesserit; quod crudelia multa & mandata & fecerit; quod ne ipse quidem vno contentus matrimonio fuerit. Hæc, inquam, & horum similia, quæ in diuersis eorum habentur libris, nihil à nobis scriptum, nihil dictatum est: sed aut scriptorum vestrorum ista commenta sunt falsa, aut patrum crimina vera. Vos vtrum vultis, eligite: nam nos aut hos, aut illos pariter detestari necesse est, quia tam malos & turpes odimus quā mendaces. AVGVSTINVS respondit, Nec sacramenta legis intelligitis, nec facta prophetarum, quia neque sanctitatem, neq; iustitiam cogitare nostis. Sed de præceptis & sacramentis veteris Testamenti saepe ac multa iam diximus, vt intelligeretur aliud ibi fuisse, quod per gratiam noui Testamenti faciendo donaretur implendum: aliud quod per veritatem patefactam remouendo demonstraretur impletum: cum Dei & proximi dilectione susciperetur legis perficienda præceptio: circūcisionis autem, atque aliorum illius temporis sacramentorum cessatione ostenderetur, legis perſoluta promissio. Præceptum quippe reos faciebat ad desiderandam salutem, promissum autem figuram celebrabat ad expectandum saluatorem: vt per aduentum noui Testamenti illos liberaret gratia donata, illas auferret veritas reddita. Ipsa enim lex, per Moyſen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Gratia scilicet, vt data indulgentia peccatorum, quod præceptum erat, ex Dei dono custodiretur: veritas autem, vt ablata obseruatione umbrarum, quod promissum erat, ex Dei fide præſentaretur. PROINDE isti, qui ea quæ non intelligunt reprehēdentes, lepram vel scabiem seu verrucas legis esse dicunt, promissius figuras sacramentorum, similes sunt hominibus, quibus displicent ea, quorum non capiunt vtilitatem: veluti si furdus, videns mouere labia loquentium, tanquam superfluos oris motus, deformis que reprehēderet: vel si quisquam cæcus laudata sibi aliqua domo, vellet palpando probare, quod dicitur: & parietum leuitatem manu pertractans, in fenestras irrueret, eaque velut inconuenientes illi æqualitate redargueret, cauernasque ruinosas putaret. IAM verò facta prophetarum etiam ipsa prophetica & mystica fuisse, quid agam vt intelligant, quorum mentes vanitas occupauit: ita vt putent credi à nobis etiam ipsum Deum aliquando in tenebris esse versatum, quia scriptum est, Tenebræ erant super abyssum: tanquam nos abyssum dicamus Deum, vbi tenebræ erant: quia lux ibi non erat, antequam Deus verbo faceret lucem. Sed quia non distinguunt inter lucem, quod est ipse Deus, & lucem quam fecit Deus, ideo putant esse consequens, vt in tenebris ipse fuerit, antequam faceret lucem: cum tenebræ essent super abyssum, antequam diceret, Fiat lux, & facta est lux: sicut enim in nouo Testamento vtrunque de illo dicitur. [Nam & Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, ibi legimus: & Deus, qui dixit de tenebris lumen clarescere, claruit in cordibus nostris, idem ibi legimus:] sic & in illis veterib. libris; Et candor est lucis æternæ, dictum est de sapientia Dei: quæ vtique facta non est, quia per illam facta sunt omnia. Et de luce quadam, quæ non nisi per illam fieri potest, hoc modo ibi dicitur, Tu illuminabis lucernam meam Domine Deus meus, illumina tenebras meas. Sicut & ab initio cū tenebræ essent super abyssum, dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: quam non fecisset, nisi lucifica lux, quod est Deus. SICVT enim Deus sibi sufficit ad æternam beatitudinem, & ex hac abundat ad faciendos beatos: ita sibi sufficit ad æternam lucem, & ex hac abundat ad faciendos illuminatos: nullius bonum cupiens, cum ipso fruatur omnis voluntas bona: nullius malum

Cetero pro Diuinitate.

10. u. l. b. 19.

CAP. VII.

CAP. VIII.

Genes. I. a. 2.

1. Ioan. 1. a.

2. Cor. 4. b.

Sapient. 7. d.

2. 6.

10. u. l. a. 3.

psal. 17. e.

29.

Genes. 1. a. 5.

CAP. IX.

CONTRA FAVSTVM MANICHÆVM

164

malum timens, cum ipso deseratur omnis voluntas mala: quia nec auget eum, qui eius dono beatus est: nec terret eum, qui eius iudicio miser est. Talem Deum Manichæi non colitis, longè ab illo facti estis, dum phantasmata vestra sectamini, quæ cor vestrum vanum & vagum, lucem istam cælestium corporum per carnis oculos hauriens, vobis multiplici fictione dilatauit atque variavit. Lux ista, quamvis & ipsam Deus fecerit, longè incomparabilis est etiam illi luci, quæ fecit Deus in mentibus piorum, quas à tenebris lucificat: sicut ab impietate iustificat: quanto magis illi inaccessiblei, quæ ista omnia facit? Nec omnibus inaccessibleis est, Beati enim mundicordes, quoniam ipsi Deum videntur. Deus autem lux est, & tenebræ in eo non sunt: vnde impij verò non videbunt lumen, sicut dicit Esaias. Talibus ergo est inaccessibleis illa lucifica lux, quæ non solum istam spiritalem lucem in sanctorum mentibus, sed etiam istam corporalem fecit: non ad quam prohibeat accedere malos, sed quam fecit oriri super bonos & malos.

Matth. 5. 8. 1. Ioan. 1. 9. 5.

Isa. 50.

Matth. 5. 8. 45. C. A. P. X. Genes. 1. 4. 2.

CVM ergo essent tenebræ super abyssum, ille qui erat lux, dixit, Fiat lux. Quæ lux lucem fecerit, manifestum est. Manifestè enim positum est, dixit Deus: quam tamen lucem fecerit, non ita manifestum est: vtrum enim illam, quæ in mentibus angelorum est, id est, ipsos tunc spiritus rationales Deus fecerit, an corporalem quandam lucem, remotam etiam ipsam ab aspectibus nostris in sublimibus huius mundi locis, inter studiosos diuinarum scripturarum concorditer disputatur. Quarto enim die fecit ista conspicua luminaria cæli. Quæ rursus vtrum simul cum sua luce facta sint, an ex illa, quæ iam facta erat, quodammodo accessit, similiter queritur. Quælibet sanè lux facta sit, quædo cum essent tenebræ super abyssum, dixit Deus, Fiat lux: creatam tamen lucem à creatrice luce factam esse non dubitat, qui quis sanctas literas p' legendo fit dignus qui intelligat. Nec ideo putandus est Deus, antequam faceret lucem in tenebris habitasse, quia spiritus Dei superferebatur super aquas, cū prædictum fuisset, Tenebræ erant super abyssum. Abyssus namque est aquarum inæstimabilis profunditas. Vnde potest occurrere carnali prudentiæ, velut in ijs tenebris, quæ erant super abyssum, habitauerit spiritus Dei, de quo dictum est, Ferebatur super aquas: non intelligenti quemadmodum lux luceat in tenebris, & tenebræ eam non comprehendant, nisi per Dei verbum fiant lux, & dicatur eis, Fuitis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Quod si rationales mentes per voluntatem impiam tenebræ, lucem sapientiæ Dei nusquam absentem cõprehendere non possunt, quod ab ea longè sint affectu, non loco: quid mirum si spiritus Dei, qui superferebatur super aquas, superferebatur etiam super aquarum tenebras, incomparabili quidem longinquitate, sed substantiæ, non locorum?

C. A. P. XI. Genes. 1. 4. 2.

Ioan. 1. 4. 5.

Ephes. 3. 3.

C. A. P. XII.

SCIO quidem istis quam surdis hæc cantem, nec tamen despero quod cantici mei veritas inuentura sit aurem suam, quam Dominus aperuerit, à quo sunt vera quæ dicimus. Istos autem, quales diuinarum scripturarum iudices patimur, quibus etiã displicet quod Deo placuerint opera sua: quem tanquam insolitam lucem miratum esse reprehendunt, quia scriptum est, Et vidit Deus lucem, quia bona est: approbat enim opera sua, quia placent ei quæ fecit, & hoc est videre quia bona sunt. Neque enim aliquid inuitus facere cogitur, vt quod ei non placet, faciat: aut in aliquid faciendum imprudens labitur, vt factum esse displiceat. Cur autem istis non displiceat, quod Deus noster opus suum vidit, quia bonum est, quandoquidem Deus eorum cum mēbra sua misit in tenebras, velum contra se posuit? Non enim quod fecit vidit, quia bonum est: sed noluit videre, quia malum est. MIRATURVM sanè Faustus Deum nostrum, dixit, quod scriptum

Gen. 1. 4. 2.

C. A. P. XII.

non est: nec omnino est consequens, vt cum aliquis videt, quia bonum est, etiam miratus dicatur. Multa enim bona videntes, non miramur, tanquam præter opinionem ita sint, sed tantummodo approbamus quod ita esse debuerint. Veruntamen ostendimus eis, non in veteri Testamento, cui malitiosè calumniantur, sed in nouo, quod vt imperitos fallat accipiunt, Deum esse miratum. Christum enim farentur Deum, & hæc in laqueo suo velut escam dulcissimam ponunt, qua Christo deditos capiant. Deus ergo miratus est, cum Christus miratus est: sic enim scriptum est in euangelio, quod audita fide cuiusdam Centurionis miratus est, & ait discipulis suis, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël. Ecce nos vt potuimus, exposuimus, Vidit Deus quia bonum est, & melius fortassis exponunt ista meliores: exponunt & isti quare fit miratus Iesus, quod antequam fieret, præciebat: & antequam audiret, vtiq; nouerat. Quamquã enim plurimū interfuit, vtrum videat aliquis quia bonum est, an etiam miretur: in hoc tamen est nonnulla similitudo, quia etiam Iesus lucem fidei miratus est, quam in corde illius Centurionis ipse fecerat, qui verum est lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. QVEM posset certè aliquis impius paganus ita calumniari & reprehendere in euangelio, sicut Deum Faustus in veteri Testamento. Diceret enim & ille improuidum Christum, non solum ex hoc quod miratus est Centurionis fide, verum etiam quod Iudam inter discipulos elegit, qui mandata eius non erat seruaturus: sicut reprehendit iste, quæ præceptum in paradiso datum fuerit homini non facturo. Culparet etiam illum, quod scire non potuerit quis eum tetigerit, quando tetigit fimbriã vestimenti eius, quæ fluxum sanguinis patiebatur: sicut iste culpauit Deum necesse vbi lateret Adam. Credo quia dixerit, Adam vbi es? sicut dixit Christus, Quis me tetigit? Diceret & inuidum ac timètem, ne si intrarent quinque alia virgines in regnum eius, viuerent in æternum: cõtra quas ita clauisit, vt nec miserabiliter pulsantibus aperiret: velut obliuiscens quod ipse promiserat, dicens, Pulsate & aperietur vobis: sicut iste inuidiæ timorisque arguit Deum, quod ad vitam æternam non admiserit peccatorem. Diceret & appetentem, nõ peducum, sed hominum sanguinis, quia dixit, Qui perdidit animam suam propter me, in vitã æternam inueniet eam: sicut iste de sacrificiis animalium, quibus figuris promittebatur sacrificium sanguinis, quo redempti sumus, voluit calumniari. Reprehenderet & zelantem, quia cum ementes & vendentes de templo flagellando eiecisset, commemorauit Euangelista de illo esse scriptum, Zelus domus tuæ comedit me: sicut iste accusauit zelantem Deum, quod aliis sacrificari vetuisset. Diceret irascentem in suos & in alienos: in suos quidem, quia dixit, Seruus qui scit voluntatè domini sui, & non facit digna, plagis vapulabit multis: in alienos autem, quia dixit, Si quis vos non receperit, excutite illis puluerem de calcamentis vestris. Amè dico vobis, quia tolerabilius erit Sodomæ in die iudicij, quam illi ciuitati: sicut iste criminatur, irascentem Deum, nunc in alienos, nunc in suos, quos vtrorsq; Apostolus commemorat, dicens, Quicumque enim sine lege peccauerint, sine lege peribunt: & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Diceret & trucidantem & effundentem multorum sanguinem ob leuia quidem vel nulla commissã. Leue quippe aut nullum commissum pagano videretur, vel non haberè in conuiuio nuptiarum vestem nuptialem, propter quod rex noster in euangelio iussit hominem ligatis manibus & pedibus projici in tenebras exteriores: vel nolle super se Christum regnare, propter quod peccatū ait, Illos autè qui noluerunt me regnare sibi, adducite & inter-

Matth. 8. 4. 10.

Gen. 1. 4. 2.

Ioan. 1. 4. 9. C. A. P. VII. XII. 11.

Matth. 8. 4. 10. Ioan. 6. 7. Genes. 2. 1. 16. 3. 1. 1. Marc. 5. 1. Luca 8. 45.

Genes. 3. 6. 9.

al. alienæ. Matth. 25. 4. 11.

Matth. 7. 4. 7.

Matth. 10. 4. 39.

Ioan. 2. 1. 15.

psal. 68. 10.

Lucas 12. 5. 47.

Matth. 10. 4. 14.

Rom. 2. 1. 12.

Matth. 22. 4. 13. Luca 19. 4. 27.

& interficite coram me: sicut iste accusauit Deum in A veteri Testamento, qui ei visus est propter leuia vel nulla commissã hominum milia trucidare. Iam verò illud quod reprehendit Faustus, minantem Deum venturum se esse cum gladio, quo nõ parceret nec iusto, nec peccatori: quomodo paganus ille reprehenderet, audiens apostolum Paulum dicere de deo nostro: Quia filio proprio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Audiens & Petrum, cum de magnis tribulationibus sanctorum & interfectionibus loqueretur, ad tolerandum exhortantem & dicentem: Tempus est vt iudicium incipiat à domo Domini: & si initium à nobis, qualis finis erit eis, qui non credunt Domino Euangelio? Et si iustus quidè vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Quid enim iustius vnico, cui tamen pater non pepercit? Et quid euidentius, quod nec iustus parcat, emendans eos varietate tribulationum, cum de hac re aperte sit dictum, Et si iustus vix saluus erit? Non solum enim in veteri Testamento scriptum est: Quem enim diligit Deus, corripit: flagellat autè omnè filium quem recipit: & Si bona perceperimus de manu Domini, mala quare nõ sustineamus? sed etiam in nouo, Ego quem amo, arguo & castigo: & illud, Si enim nos ipsos diiudicauerimus, à Domino non vtiq; iudicauerimur: cum iudicamur autem à Domino, corripiamur, ne cum mundo damnemur. Sed tamen si paganus in nouo Testamento talia reprehederet, qualia isti reprehendunt in veteri, nõne & ipsi ea defendenda susciperent? Quod si facere possent, qua tandem vecordia hæc talia reprehendunt, qualia ibi defendunt? Si autem non possent, cur in vno tantum, ac non potius in vtroque testamento, quod non intelligentibus impiis prauum videretur, idem intelligentibus pijs rectū, sed rectum credi oportere concedunt? AN forte, quæ de nouo Testamento similia protulimus, ipsa quoque audent dicere falsa esse atque peruersa, priuilegio illo suo diabolico: vt quicquid est in euangelio, vel in epistolis canonicis, quo adiuuari hæresim suam putent, id esse à Christo & apostolis dictum, teneant atque suadeant. Quicquid autem ex eisdè codicibus aduersus eos sonuerit, immisitum ab infalatoribus ore impudeti ac sacrilego non dubitent dicere. Cui furori eorum, auctoritatem omnium librorum extinguere atq; abolere conati, iam supra, quantum suscepti operis ratio sincere videbatur, non pauca respondi. NVNC illud admono, vt cum insanas & sacrilegas fabulas suas Christiani nominis pallio velare contendant, videant tamen quãdo ista contra scripturas Christianas disputant, non à nobis contra Paganos tantum, sed etiã contra Manichæos veritatem codicum diuinorum Testamenti vtriusque defendi. Et ista quidè, quæ modò Faustus velut indigna Deo de nostris veteribus literis in sermone suo posuit, contra Paganum, & in euangelico vel apostolico sermone talia reprehendentem, ita fortasse defenderem, vt paria de authoribus eorū, sicut Paulus noster apud Athenienses fecit, commemorarem. Inuenitem enim fortasse & in literis eorū, Deum mundi creatorem ac fabricatorem, & lucis huius institutorem: qui tamen antequam eam conderet, non iacebat in tenebris: & ex opere suo perfecto clarum esse gaudio: quod certè amplius est quam vidit, quia bonū est: & legislatores, quam si homo sequeretur, suo bono faceret: si autem sperneret, suo malo. Quem non ideo dicerent ignarum futuri, quia & futuris contemptoribus legem dedit. Iam verò ideo improuidū, quod aliquid interroget, nec hominem diceret, in quorum libris multa non ob aliud interrogantur, nisi vt suis quisque responsonibus conuincatur, cum ille qui interrogat, non solum sciat, quod sibi vult ab altero responderi, sed etiam illum hoc responsum. Inuidentem autem cuiquam Deum, quod malos beatos fieri

Rom. 8. f. 3. 2.

1. Pet. 4. d. 17.

1. Pror. 3. b. 12. Hebr. 1. 2. b. 6. Job 2. 10. 1. Apoc. 3. d. 19. 1. Cor. 11. 3. 31.

C. A. P. XV.

C. A. P. XVI.

AR. 17. 4. 22.

non sineret, si vellet dicere, plenos inueniret suorum libros de hac re ad diuinam prouidentiam pertinente. DE sacrificiis verò nihil aliud mihi Paganus obijceret, nisi cur apud eos illa reprehēdamus, cum in nostris veteribus libris talia sibi Deus noster iussisse legeretur offerri. Hic ego de vero sacrificio latius fortasse disserens, demonstrarem id non deberi, nisi vni vero Deo, quod ei vnus verus sacerdos obtulit, mediator Dei & hominum: cuius sacrificij promissiuas figuras in victimis animalium celebrari oportebat, propter commendatione futuræ carnis & sanguinis: per quam vnã victimam fieret remissio peccatorum de carne & sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possidebunt: quia eadem substantia corporis in cælestem commutabitur qualitatem: quod ignis in sacrificio significabat, velut absorbens mortem in victoriam. In eo autem populo hæc ritè celebrata sunt, cuius & regnum & sacerdotium propheta erat venturi regis & sacerdotis, ad regendos & consecrandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnum cælorum, & sacrarium angelorum ad vitam æternam. Huius itaque veri sacrificij sicut religiosa prædicamenta Hebræi celebrauerunt, ita sacrilega imitamenta Paganis: quoniam quæ immolant gentes, ait Apostolus, damnoius immolat, & nõ Deo. Antiqua enim res est prænuiciatua immolatio sanguinis, futuram passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris literis inuenitur. Non igitur mirū est, si præuaricatores angeli, quorum duo maxima vitia sunt, superbia atq; fallacia, per huc aërem volitantes, quod vni vero Deo deberi nouerant, hoc sibi à suis cultoribus exegerunt, à quibus dii putari voluerunt, dante sibi locum vanitate cordis humani: maxime cum ex desiderio mortuorum constitueretur imagines, vnde simulachrorum vsus exortus est: & maiore adulatione diuini honores deferrentur, tanquam in cælum receptis, pro quibus se in terris demonia colenda supponerent, & sibi sacrificari à deceptis & perditis flagitarent. Sacrificium ergo non solum iuste imperat verus Deus, sed etiã cum superbe exigit falsus Deus, satis ostendit cui debeat. Hæc illi Paganis si esset difficilior ad credendum, etiam ipsa propheta persuaderem, in qua tam longè antè cõscripta sunt, quæ nunc impleta monstrarem. Quod si & hanc contemneret, hoc quoque agnoscerem potius, quam mirarer: quandoquidem non omnes fuisse credituros, in eiusdem prophetia veritatem recolerem. SI autem zelantem Christum vel Deum ex vtroque Testamento mihi obijceret, atque ipsum verbum exagitarer, nihil aliud quam se omnium literarum vel experientie vel negligentem ostenderet. Cum enim docti eorum discernant inter voluntatem & cupiditatè, gaudium & læticiam, cautionem & metum, clementiam & misericordiam, prudentiam & astutiam, fiduciam & au faciam: & multa in hunc modum, ita vt in his binis verbis ea quæ priora posui virtutibus, quæ autè posteriora vitis apponant: pleni sunt tamen libri eorum abusione istorum nominum, cum quæ propriè vitia significant, etiam virtutes sic appellatur: cum vel cupiditas pro voluntate, vel læticia pro gaudio, vel metus pro cautione, vel misericordia pro clementia, vel astutia pro prudentia, vel audacia pro fiducia ponitur. Et quis omnia commemorare valeat, quæ ad similem licentiam mos locutionis vsurpat? Huc accedit etiã singularium quarumque linguarum sua quedam proprietates: nam in ecclesiasticis literis nusquam misericordiam in vituperationem positam recolo. Cui rei sermonis etiam quotidiani consuetudo concordat. Græci duas res vicinas quidem, sed tamen distinctas, vno nomine appellant, laborem & dolorem, nos eas singulis nominibus enunciamus: sicut à nobis vno nomine

C. A. P. VII. XII. 11.

1. Tim. 2. 4.

1. Cor. 15. 50. 1. Pet. cap. 16.

1. Cor. 10. 6. 20

Genes. 4. 4. 4.

Sapient. 4. 8. 15.

C. A. P. VII. XII. 11.

voluerit, quid adhuc tam fabulosè inducitis naturam mali, cum à propria voluntate sit origo peccati? Hoc enim certè sua culpa, non vi aliena fecerit, quod cum possent malo resistere, noluerit: quod si faceret, bene facerent: si autem non facerent, graviter immaniterque peccarent: si potuerit, & non fecerunt, utique noluerit: si ergo noluerunt, voluntatis crumen est, non necessitatis. A voluntate igitur initium peccati: unde autè initium peccati, inde initium mali, vel faciendi contra iustum præceptum, vel patendi secundum iustum iudicium. Proinde nulla causa est, cur querentes unde sit malum, irrueritis in huius erroris tam magnum malum, ut naturam tot bonis abundantem, naturam mali diceretis, & in natura summi boni ante commixtionem naturæ mali horrendum necessitatis malum poneretis. Et huius enim erroris vestri causa superbia est, quam non habebitis, si nolitis vestri dum vultis illud quo irruistis, quoquo modo defendere, aufertis originem peccati à voluntatis arbitrio, & ponitis in vana & falsa fabula naturam mali: ac per hoc restat, ut dicatis etiam illas animas in horribili globo æterna colligatione damnandas, non volutate, sed necessitate inimicas lumini sancto extitisse: talemque Deum vestrum iudicem constitutis, apud quem nihil prodesse possitis eis, quarum causam demonstrata necessitate defenditis: & talè regem, à quo fratribus vestris, filiis & membris illius, quorum inimicitias adversus vos & ipsum, non voluntate, sed necessitate extitisse perhibetis, nec indulgentiam impetrare valeatis. O immanissimam crudelitatem, nisi quod cœvertitis vos ad ipsius defensionem, ut eum quoque ista quod necessitate faciat excusetis. Si ergo possitis invenire alterum iudicem, qui liber vinculo necessitatis moderator existeret æquitatis, istum certè in illo globo non forinsecus figeret, sed cum ipso terribili hoste intrus includeret. Cur enim non iuste prior sit ad poenâ damnationis, qui prior est ad crimem necessitatis? Quanto ergo melius eligeretis Deum in cõparatione peioris, non qualem colimus, sed qualem nos colere vel fingitis vel putatis, qui sine vilo æquitatis examine, sine vlla distinctione damnationis & disciplinæ, non parceret servis suis nec iusto nec peccatori: potius quàm non parceret membris suis vel innocentibus, si necessitas crimen non est, vel illi obtemperando factis nocentibus, si & necessitas crimen est: ut ab illo in æternum damnarentur, cum quo vel simul absolvi, si post victoriam respiraret libertas: vel simul damnari debuerunt, si & post victoriam tantum saltem valeret necessitas, ut aliquid valeret & æquitas. Sicut autem Deum, non illum verum & summum quem colimus, sed alium nescio quem falsum confingitis, quem nos colere vel arbitramini vel calumniamini, qui tamen etiã ipse multo est melior Deo vestro: ambo enim non sunt, & à vobis ambo finguntur: sed meliorem fingitis eum, què tanquam nostrum accusatis, quàm eum quem vestrum adoratis. SIC & patriarchas & prophetas non tales vituperatis, quales honorantur à nobis, sed quales libris nostris non intellectis, maleuola vanitate finxistis: quos tamen etiam ipsos quales fuisse suspicamini, parum est si dicam vestris electis omnia Manichæi mandata seruantiibus, nisi etiam ostendam ipso Deo vestro esse meliores: quod non aggrediar demonstrare, nisi prius sanctos patres nostros patriarchas & prophetas à criminationibus vestris adiuuante me Domino aduersum corda carnalia perspicua oratione defendero. Et vobis quidè Manichæi sic respondere sufficeret, ut etiã vitia quæ putatis nostrorum, laudibus vestrorum præponenda doceremus, addentes ad cumulum confusionis vestræ, ut etiã Deus vester logè peior inueniretur hominibus, quales nostros patres fuisse iactatis, sic ergo ut dixi, vobis respondere sufficeret: sed quoniam nonnulli etiam præter vestra vaniloquia sua

CAPVT XXXIII.

sponte commouentur, vitam prophetarum in veteri Testamento comparantes vitæ apostolorum in nouo Testamento, nec valentes discernere consuetudinem temporis illius, quo promissio velabatur, à consuetudine temporis istius, quo promissio reuelatur, eis magis respondere compellor, qui vel temperatiam suam audent præferre Prophetis, vel nequitia suæ quarunt patrocinia de prophetis. QVA in re hoc primùm dico, illorum hominũ non tantum linguam, verum etiam vitam fuisse propheticam: totumque illud regnum gentis Hebræorum magnum quendam, quia & magni cuiusdam, fuisse prophetam. Quocirca quod ad eos quidem attinet, qui illic erant eruditi corde in sapientia Dei, non solum in iis quæ dicebant, sed etiam in iis quæ faciebant: quod autem ad cæteros ac simul omnes illius gètis homines, in iis quæ in illis, vel de illis diuinitus fiebant, prophetia, venturi Christi & ecclesiæ perscrutanda est: Omnia enim illa, sicut dicit Apostolus, figuræ nostræ fuerunt. SIC autè isti in quibusdã factis, à quorũ altitudine longè sunt, reprehendunt, tanquam libidinem prophetarum: sicut nonnulli etiam facrilegi Paganorum reprehendunt tanquam stultitiam vel potius tanquam dementiam Christi, quia tempore anni non congruo pomam quæsiuit in arbore, aut puerilis cuiusdam fatuitatis affectum, quod inclinato capite digito scribebat in terra: & cum hominibus interrogantibus respondisset, rursus hoc facere cœpit. Nihil enim sapiunt, nec intelligunt in magnis animis quaedam virtutes vitii paruorum animorum esse simillimas, nonnulla specie, sed nulla æquitatis cõparatione. Similes autè sunt qui in magnis ista reprehendunt, pueris imperitis in schola: qui cum pro magno didicerint, nomini numeri singularis verbum numeri singularis esse reddendum, reprehendunt Latinæ linguæ doctissimum auctorem, quia dixit, Pars in frustra secant. Debit enim, inquit, dicere, secant. Et quia norunt religionem dici, culpant eum, quia geminata litera dixit, religione patrum. Unde non absurdè fortasse dicatur in genere suo, quantum distant Schemata & Metaphorici doctorũ à Solæcisimis & Barbarissimis imperitorum, tantum distare figurata facta Prophetarum à libidinosis peccatis iniquorum: ac per hoc sicut puer in Barbarismo reprehensus, si de Vergilij Metaphorico se vellet defendere, ferulis caderetur: ita quisquis cũ ancilla suæ coniugis volutatus, Abraham factum, quod de Agar prolem genuerit, in exemplum defensionis assumpserit: vitam non planè ferulis, sed vel fustibus coercitus emendetur, ne cum cæteris adulteris æterno supplicio puniatur. Minimæ quidè illæ res, istæ autem magnæ sunt: nec ad hoc inde ducta similitudo est, ut schema sacramento, & solæcisimus adulterio cõæquetur: veruntamè proportionem sui cuiusque generis, quod in illis locutionum quibusdam virtutibus, seu vitiiis peritia, vel imperitia: hoc in his morum, quamuis longè in diuerso genere virtutibus seu vitiiis sapientia vel insipientia valet. QVA PROPTER ne in quæque laudanda vel vituperanda, accusanda vel defendenda, coercenda vel relaxanda, dampnanda vel absoluenda, appetenda vel vitanda, temerè irruamus, in quibus omnibus peccata seu rectè facta versantur: prius quod sit peccatum considerare debemus; tunc deinde inspicere facta Sanctorum, libris conscripta diuinis: ut si quæ ipsorum peccata inuenerimus, ob quam vtilitatè sint etiã ipsa condita literis, memoriæque mandata, diligenti quantum possumus ratione videamus. Quæ autè reperimus stultis seu maleuolis acceris peccata esse quæ non sunt, nec tamen in eis eminent aliqua exempla virtutum: hæc quoque intueamur, quam ob causam illis inserta sint literis, quas ad vtilitatem vitæ præsentis regendæ, & futuræ adipiscendæ cõditas salubriter credimus. Porro autè quæcumque in factis Sanctorum elucet

CAPVT XXXIII.

I. Cor. 10. b. 6. CAPVT XXXV.

1. Math. 21. b. 19. Marc. 11. b. 13. Luc. 8. a. 8. Marc. 11. d. 29. Luc. 20. a. 3.

Ancid. 1.

CAPVT XXXVI.

documenta iustitiæ, nullus vel imperitorum dubitat debuisse cõscribi: de illis ergo potest esse quæstio, quæ vel inaniter scripta videri possunt, si nec rectè facta apparent, nec peccata sunt: vel etiam perniciosè, si peccata esse conuincuntur: ne valeant ad imitationem, siue in ipsis libris reprehensa non sint, & ideo putari etiam possint non esse peccata, siue illic quoque reprehensa sint, sub facili spe veniæ committantur, quia & in Sanctis inuenta sunt. ERGO peccatum est, factum vel dictum vel concupitum aliquid contra æternam legem. Lex verò æterna est, ratio diuina vel voluntas Dei, ordinè naturalem conseruari iubens, perturbari vetans. Quisnã igitur sit in homine naturalis ordo, querendum est. Constat enim homo ex anima & corpore. Sed hoc & pecus. Nulli autem dubium est, animam corpori naturali ordine præponendam. Verum animæ hominis inest ratio, quæ pecori non inest. Proinde sicut anima corpori, ita ipsius animæ ratio cæteris eius partibus, quas habent & bestia, naturæ lege præponitur: in qua ipsa ratio, quæ partim cõtemplatiua est, partim actiua, proculdubio cõtemplatio præcellit. In hac enim & imago Dei est, qua per fidem ad speciem reformamur. Actio itaque rationalis cõtemplationi rationali debet obedire: siue per fidem imperanti, sicuti est, quamdiu peregrinamur à Domino: siue per speciem, quod erit, cum similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est, effecti etiam in spiritali corpore ex gratia eius æquales angelis eius, recepta stola prima immortalitatis & incorruptionis, qua induetur hoc mortale & corruptibile nostrum, ut absorbeat mors in victoriã, iustitia perfecta per gratiam. Quia & sancti ac sublimes Angeli habent cõtemplationem & actionem suam, id enim sibi agendum imperant, quod ille quem cõtemplatur, iubet: cuius æterno imperio liberaliter, quia suauiter, seruiunt: nos verò, quorum corpus mortuum est propter peccatum, antequam viuificet Deus & mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum eius in nobis, pro modulo infirmitatis nostræ secundum æternam legem, qua naturalis ordo seruatur, iuste viuimus, si viuamus ex fide non facta, quæ per dilectionem operatur: habentes in conscientia bona spe repositam in cælis immortalitatis & incorruptionis, & ipsius perficiendæ iustitiæ usque ad quandam ineffabiliter suauissimam saturitatem, quam in ista peregrinatione oportet esuriri ac sitiri, quamdiu per fidem ambulamus, non per speciem. QVA PROPTER hominis actio seruans fidei seruienti Deo, refrenat omnes mortales delectationes, & eas coercet ad naturalem modum, meliora inferioribus ordinata dilectione præponens. Si enim nihil delectaret illicitum, nemo peccaret. Peccat ergo, qui delectationem illiciti relaxat potius quàm refrenat. Est autem illicitum, quod lex illa prohibet, qua naturalis ordo seruatur. Vtrum autem sit aliqua rationalis creatura, quam nihil possit illicitum delectare, magna quæstio est. Quod si est, non in eo genere factus est homo: nec illa natura angelica, quæ in veritate non stetit: sed in eo genere ista rationalia facta sunt, ut in esset eis possibilitas frenandi delectationem ab illicito, quam non frenando peccauerunt. Magna est itaque, & humana creatura, quandoquidem per eam possibilitatem instauratur: per quam si voluisset, nec cecidisset. Magnus ergo Dominus, & laudabilis valde, qui cõdidit eam. Condidit enim & inferiores, quæ non possunt peccare: condidit & meliores, quæ nolunt peccare. Bestialis enim natura non peccat, quia nihil facit contra æternam legem, cui sic subdita est, ut eius particeps esse non possit. Rursus angelica sublimis natura non peccat, quia ita particeps est legis æternæ, ut solus eam delectet Deus, cuius voluntati sine vilo experimento tærationis obtèperat. Homo autè, cuius propter peccatum tentatio est vita super terram, subdat sibi quod habet

CAPVT XXXVII. 2. Ser. distm. 35. cap. 1.

Coloss. 3. b. 20.

1. Cor. 5. a. 6. I. Ioh. 3. a. 2. 1. Math. 22. 6. 30. 1. Cor. 15. g. 53.

Rom. 8. b. 10.

Galat. 5. b. 6.

1. Cor. 5. a. 7. CAPVT XXXVIII.

1. Ioh. 4. 7. 2.

Iob. 7. a. 1.

A commune cum bestiis: subdat Deo, quod habet commune cum angelis, donec iustitia & immortalitate perfecta atque percepta, ab istis exaltetur, illis æquetur. MORTALES autem delectationes usque ad reparandam seu custodiendam istam mortalem salutem, siue vniuersumque hominis, siue ipsius humani generis, vel excitandæ vel relaxandæ sunt: ultra si prolapsa fuerint, & contra temperantiæ rationem hominè non se regentem arripuerint, libidines erunt profecto illicite ac turpes, & dignæ doloribus emendari. Quod si etiam perturbatum rectorem in tantam voraginem perditæ consuetudinis mergant, ut vel inultas fore credens, cõfessionis & poenitentia negligat medicinam, qua correctus emergat, vel peiore morte cordis contra illam æternam prouidentia legem blasphemum eis perturbationem defensionis adhibeat, atque ita die fungatur extremum: non iam emendatione, sed damnatione digni, lex illa irreprehensibilis cõset. ÆTERNA ergo lege cõsultata, quæ ordinè naturalem conseruari iubet, perturbari vetat: videamus quid peccauerit: id est, quid contra istam legem fecerit pater Abraham in his, quæ velut magna crimina Faustus obiecit. Habendæ, inquit, prolis insana flagrans cupidine, & Deo, qui id iam sibi de Sara cõiuge promiserat, minimè credens, cõ pellice volutatus sit. Insana verò iste Faustus criminandi cupiditate cæcatus, & hæresis suæ nefas prodidit, & Abraham concubitu nesciens erransque laudauit. Sicut enim lex illa æterna, id est voluntas Dei creaturam omnium cõditoris, conseruando naturali ordini cõsulens, non ut fatiandæ libidini seruiatur, sed ut saluti generis prospiciatur, ad prolem tantummodo propagandam, mortalis carnis delectationem dominatam rationis in concubitu relaxari finit: sic e contrario peruersa lex Manichæorum, ne Deus eorum, quæ ligatum in omnibus feminibus plangunt, in conceptu feminæ actius colligeret, prolem ante omnia deitari à concubentibus iubet, ut Deus eorum turpi lapsu potius effundatur, quàm crudeli nexu vinciat. Non igitur Abraham prolis habendæ insana cupiditate flagrabat, sed Manichæus prolis deuitandæ insana vanitate delirabat. Proinde ille naturæ ordinem seruans, nihil humano concubitu agebat, nisi ut homo nasceretur: iste peruersitatem fabulæ obseruans, nihil in quolibet concubitu timebat, nisi ne Deus captiuaretur. VBI autem Faustus in facto Abraham velut conscientia culpam vxoris, ibi verò in malo quidem animo & intentione vituperandi, sed tamen nesciens & nolens vtrumque collaudat. Neque enim conscientiam suam flagitio coniugis misuit, quo ille suam libidinem turpi & illicita voluptate satiaret: sed etiam illa naturali ordine filios volens, seque sterilem sciens, ancillaris vteri fecunditatem in vsum iuris sui potestate licita vendicauit: non cedens viro cõcupiscenti, sed iubens obedienti. Neque hoc inordinata superbia: quis enim nescit vxorem marito tanquam domino debere seruire? Sed quod ad membra corporis attinet, quibus sexus ipse distinguitur, Apostolus dicit, Similiter & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier: ut eum in cæteris actibus ad humanam pacem pertinentibus, mulier viro debeat seruitutem, huius vniuersi rei, qua sexus vtriusque carnali forte discernitur, & carnali commixtione concernitur, similem in se habeant potestatem, vir in vxorem, & vxor in virum. Prolem igitur, quam de se habere Sara non poterat, de ancilla habere voluit: ex eo tamen femine, ex quo & de se, si posset, habere debebat. Nunquam hoc faceret mulier, si in corpore viri carnali concupiscentia teneretur: zelaret enim potius pellicem, non faceret matrem: nunc verò propterea sic propagandi voluntas pia fuit, quia concumbendi voluptas libidinosa non fuit. ILLVD sanè defendi non potest, si Abraham, sicut Faustus obiecit, minimè credens Deo, qui sibi iam prole de

CAPVT XXXIX.

CAPVT XXXX.

Genes. 16. a. 2.

CAPVT XXXXI.

1. Cor. 7. a. 4.

CAPVT XXXXII.

Consultur enim æterna lex illa ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans, & non ita de hoc facto iudicat, ac si ille in filias nefaria libidine exarsit, vt earū incestato corpore frueretur, aut eas haberet vxores: sed nec de illis feminis, ac si in sui patris carnem execrabili amore flagrasset. Ratio quippe iustitiæ non tantum quid factum sit, verum etiam quare factum sit inuenit, vt ex causis suis facta pendentia, libramento æquitatis examinet. Cum igitur ille ad confessionem generis prolem quærerent, quia vtiq; in eis humanus erat & naturalis affectus, nec se crederet inuenire posse alios viros, velut exusto illa conflagratione orbe terrarum, neq; enim discernere poterant, quousque ignis ille sæuierit, miscere se patri voluerunt. Potius quidem nunquam esse matres, quam sic vri patre debuerunt: veruntamen multum interest, quod ea causa vsq; sunt, quam si concupiscentia tam funestæ voluptatis vterentur. Ab illo autem opere ita patrem abhorrere sentiebant, vt id se impleturas esse non crederent, nisi eius ignorantiam procurarent. **NAM QUÆ**, vt scriptum est, inebriauerunt eum, & se nescienti miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum illa meretur ebrietas. Nam & hanc lex æterna cõdemnat, quia cibum & potum ad ordinem naturalem, non nisi gratia conservandæ salutis admittit. Quamuis ergo inter ebriosum & ebrium plurimum intersit, nam nec ebriosus semper est ebrius, nec quisquis aliquando ebrius, consequenter ebriosus est, tamen in homine iusto huius ipsius, & si non ebriositatis, at certe ebrietatis causa querenda est. Quid enim tandem cogebat, vt filiabus suis crebra vina miscerentibus, aut fortasse nec mixta crebro porrigentibus, consentiret aut crederet? An ad hoc filias nimiam tristitiam frangentis, ita voluit consolari vt illius destitutionis & materni luctus dolor de cogitatione mentis ebriæ fugaretur, etiam ipsas tandem bibere existimas, & aliqua fraude agentes ne biberent? Sed etiam talem tristibus suis adhibere consolationem, quomodo virum iustum decuerit, non videmus. An aliqua Sodomitarum arte pessima etiam paucis poculis patrem sic inebriare potuerunt, vt illud peccatum cum ignorante, vel potius de ignorante committerent? Sed mirum si hoc scriptura diuina tacuisset, vel seruum suum Deus sine aliquo voluntatis eius vitio perpeti sineret. **NO**s tamen scripturas sanctas, non hominum peccata defendimus. Non sic autem de huius facti purgatione satagimus, quasi hoc Deus nosse aut fieri iusserit, aut factum approbauerit: aut ita iusti homines in illis libris appellentur, vt si voluerint peccare, non possint. Cum ergo in literis, quas isti reprehendunt, Deus huic facto nullum iustitiæ testimonium perhibuerit, qua dementia temeritatis hinc illas literas accusare contendunt, cum aliis earum locis apertissimè inueniantur diuinis præceptis ista prohiberi? Vnde in illa re gesta de opere filiarum Loth narrata ista sunt, non laudata: quædam verò enunciatio iudicio Dei, quædam tacito narrari oportuit: vt quando promittitur quid inde iudicauerit Deus, instruitur nostra imperitia: quando autem tacetur, vel exercetur peritia, vt quod alibi didicimus, recolamus: vel excutiatur pigritia, vt quod nondum nouimus, inquiramus. Deus ergo, qui nouit & de hominū opere malo facere opera bona, geres quas voluit, ex illo semine propagauit: nõ scripturas suas propter hominū peccata damnauit. Prodidit quippe ista, nõ fecit: & cauenda admonuit, nõ imitanda proposuit. **MIRABILIS** sane impudentia Faustus, Isaac quoque filium Abrahæ criminatus est, quod Rebecca, quæ vxor erat, sororem sinxerit. Genus enim Rebecæ non tacitum est, & eam per notissimam propinquitatem sororem eius fuisse manifestum est. Vt autem taceret vxorem,

CAPVT XLIII. Genf. 19.

CAP. XLV.

CAPVT XLVI. Genf. 26. 7.

Genf. 24. 60.

A quid mirum, aut quid prauum, si imitatus est patrem, cum eadem iustitia defendatur, qua pater eius de simili obiecto inculpatus inuentus est? **QUÆ** igitur pro Abraham, quod ad hanc rem attinet, aduersus criminantem Faustum diximus, eadem etiam pro Isaac filio eius valent: quæ recensere non est difficile, nisi forte studiosorum aliquis quærat, in cuius figuræ sacramento accipiendum sit, quod rex alienigena Rebecca viri sui coniugem tunc esse cognouit, quando eum cum illa ludentem vidit: quod non cognouisset, nisi cum coniuge ille sic luderet, quomodo cum ea, quæ coniunx non esset, ludere non deceret. Quod cum sancti coniugati faciunt, non inaniter faciunt, sed prudenter: descendunt enim quodammodo ad feminei sexus infirmitatem, vt aliquid blanda hilaritate vel dicant vel faciant: non enervantes, sed temperantes virilem rigorem: quod tamen ei, quæ vxor non est, qui dixerit aut fecerit, turpis est. Verum hoc; quod ad mores humanitatis pertinet, dixerim: ne quicquam durus & sine affectu id ipsum pro crimine obijciat sancto viro, quod cum coniuge sua iusserit. Tales enim homines inhumani, si aliquem grauem virum ludicrum aliquid garrientem pueris etiam paruulis viderint, quo eorum lacteum sensum affabili & nutritoria facilitate permulceat, tanquam delirantem reprehendunt: obliui vnde creuerint, aut ingrati quod creuerint. Quid autem sibi velit in sacramento Christi & ecclesiæ, quod tantus patriarcha cum coniuge sua iusserit, coniugiumque illud inde sic cognitum, videt profecto quisquis, ne aliquid errado in ecclesiam peccet, secretum viri eius in Scripturis sanctis diligenter intuetur: & inuenit eum maiestatem suam, qua in forma Dei æqualis est patri, paulisper abscondisse in forma serui, vt eius capax esse humana infirmitas posset, eoq; modo se coniugi congruenter apparet. Quid enim absurdum, imò quid non conuenienter futurum prænuntiationi accomodatam, si propheta Dei carnale aliquid iussit, vt eum caperet affectus vxoris, cum ipsum verbum Dei caro factum sit, vt habitaret in nobis? **IAM** verò filio eius Jacob quod pro ingenti crimine quatuor obijciuntur vxores, generali præloquutione purgatur. Quando enim mos erat, crimen non erat: & nunc, propterea crimen est, quia mos non est. Alia enim sunt peccata contra naturam, alia contra mores, alia contra præcepta. Quæ cum ita sint, quid tandem criminis est, quod de pluribus simul habitis vxoribus obijciatur sancto viro Jacob? Si naturam consulas, non lasciuendi, sed gignendi causa illis mulieribus utebatur. Si morem, illo tempore atque in illis terris hoc factitabatur. Si præceptum, nulla lege prohibebatur. Nunc verò cur crimen est, si quis hoc faciat, nisi quia & morib. & legibus non licet? **QUÆ** duo quisquis contempserit, etiam si tantummodo causa generandi vti possit feminis pluribus, peccat tamen, & ipsam violat humanam societatem, cui necessaria est propagatio filiorum. Sed quia homines, aliter se habentibus iam moribus & legibus, non possunt delectari vxorum multitudine, nisi libidinis magnitudine: ideo errant, & putant haberi omnino non potuisse vxores multas, nisi flagrantia concupiscentiæ carnalis, & sordidæ voluptatis. Comparantes enim non alios, quorum animi virtutem prorsus nosse non possunt, sed, sicut ait Apostolus, semetipsos sibi met-ipsis, non intelligunt. Et quia ipsi etiam si vnam habuerint, ad eam non solum generandi officio ducti, viriliter accedunt, sed sæpe coeundi stimulo vincti, enerviter pertrahuntur: quasi vaciter sibi videntur conijcere, quam maiore huiusmodi morbo per multas alij captiuentur, quando se vident in vna temperantiam non posse seruare. **VERVM** nos eis, qui hanc virtutem non habent, ita de sanctorum virorum moribus

Supra cap. 33.

Phil. 2. 4. 6.

Ioan. 1. 14. CAPVT XLVII. Genf. 30. 6. 3. 6. 7.

2. Cor. 10. 2. 12.

CAPVT XLVIII.

moribus iudicium committere nõ debemus, sicut de ciborum suauitate ac salubritate iudicare febricentes non sinimus: potiusq; illis ex sanorum sensu & præcepto medicantium, quam ex corū ægritudinis affectione alimenta præparamus. Proinde isti si volunt, non falsæ atque adumbratæ, sed veræ ac solidæ pudicitia capere sanitatem, diuinæ scripturæ tanquam libris medicinalibus credant: non frustra tam magnum honorem sanctitatis tributum quibusdam viris, etiam plures vxores habentibus, nisi quia fieri potest, vt imperator carnis animus tanta temperantiæ potestate præpollat, vt genitalis delectationis morum insitum naturæ mortalium, ex prouidentia generandi, leges impositas non permittat excedere. Alioquin possunt isti maledici potius calumniatores, quam veridici iudices, etiam sanctos apostolos accusare, quod non charitate generandi filios vitæ æternæ, sed cupiditate laudis humanæ, populis tam multis euangelium prædicauerint. Neq; enim deerat illis euangelicis patribus per omnes Christi ecclesias fama præclara, tot linguis laudantibus comparata: imò verò tanta aderat, vt maior hominibus ab hominibus honor & gloria deferri non debeat. Hanc in ecclesia gloriam peruersa voluntate Simon perditus concupiuit, quando ab eis pecunia voluit cæcus emere, quod illi diuina gratia eademque gratuita meruerunt. Huius audis gloriæ fuisse intelligitur, quem se volentē sequi, Dominus in euangelio reuocat dicens, Vulpes foueas habent, & volucres cæli diuersoria: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Videbat enim eum dolosâ simulatione tenebrosam, & ventosâ elatione iactatum, nõ habere fidei locum, vbi se inclinantem doctorem humilitatis exciperet: quia in discipulatu Christi non illius gratiâ, sed suam gloriam requirebat. Hoc amore gloriæ corrupti erant, quos Paulus apostolus notat, quod per inuidiam & contentionem non castè Christum annuntiarent: quibus tamen prædicantibus gaudet Apostolus, sciens fieri posse, vt dum illi sectantur humanæ gloriæ cupiditatem, tamen his auditis fideles nascerentur: non ex eorum inuida cupiditate, qua se volebant vel æquari, vel anteponi apostolicæ gloriæ, sed per euangelium, quod etiam si non castè, tamen annunciabant, vt de malo illorum Deus operaretur bonum. Sicut fieri potest, vt homo ad concubitum non ingrediatur voluntate generandi, sed luxuriandi libidine rapiatur: & tamen nascatur homo, bonum Dei opus de fecunditate seminum, non de turpitudine vitiorum. Sicut ergo sancti apostoli auditoribus admirantibus doctrinam suam, condelectabantur, non auditate consequendæ laudis, sed charitate feminandæ veritatis: ita sancti patriarchæ coniugibus excipientibus semem suum, miscbantur non concupiscentia percipiendæ voluptatis, sed prouidentia propagandæ successionis: ac per hoc nec illos ambitiosos multitudo populorum, nec illos libidinosos multitudo faciebat vxorum. Sed quid de viris loquar, quibus excellentissimum testimoniū diuina voce perhibetur, cum ipsas feminas satis eluceat nihil aliud in concubitu appetisse, quam filios: quippe vbi se minimè parere viderunt, famulas suas dederunt viris suis, vt illas matres facerent carne, ipsæ fierent voluntate. **NAM** & illud, quod mendacissima criminatione Faustus obiecit, habuisse inter se vultu quatuor scorta certamen, quænam eum ad concubitum raperet, vbi hoc legerit nescio, nisi fortè in corde suo tanquam in libro nefariarum fallaciarum, vbi verè ipse scorbatur: sed cum serpente illo, de quo Apostolus timebat ecclesiæ, quam virginem castam cupiebat vni viro exhibere Christo, ne sicut Euam deceperat astutia sua, sic & illorum mentes à Christi castitate auertendo corrumperet. Ita enim huic serpenti amici sunt isti, vt eum præstitisse potius homini quam no-

Act. 8. d. 18.

Matth. 8. 20.

Phil. 1. b. 15.

1. Pet. 2. 17.

Gen. 16. d. 2. Gen. 30. d. 3. b. 9.

CAPVT XLIX.

2. Cor. 11. 4.

A cuius contendant. Ipse planè isti persuasit pectori adulterato, salutaris semina infundens, vt has male conceptas calumnias ore immundissimo pareret, & stilo audacissimo etiam memoriæ commendaret: nulla enim ancillarum virum Jacob ab altera rapuit: nulla de illius concubitu cum altera litigauit: ideo magis ordo erat, quia libido non erat: & tanto firmitus seruabantur coniugalis potestatis iura, quanto castius vitabatur carnalis cupiditatis iniuria. Quod enim & ab vxore conducitur: ibi vera nostra manifestatur assertio: ibi pro se aduersus maledicta Manichæorum, ipsa veritas clamat. Quid enim opus erat, vt eum altera conduceret, nisi quia ordo alterius erat, vt ad eam maritus intraret? Neque enim ad aliam vnquam accessisset, nisi eum conduxisset. Sed vti que iustus ad eam vicibus accedebat, de qua tot filios procreauerat, & cui obedierat, vt etiam de ancilla procrearet, & de qua postea nõ conduceret procreauit. Sed tunc Rachel necnes eam potestas illa erat, de qua per Apostolū vox certè noui Testamenti non tacuit, dicens; Similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Ideo iam cum sorore pacta erat, cui facta debetrix, eam translegaret ad debitorem suum. Nam hoc nomine id appellat Apostolus, Vxori, inquit, vir debitum reddat: Cui ergo vir debitor erat, iam acceperat à sorore, quod elegerat voluntate, vt ei daret quod habebat in potestate. **HIC** verò ille, quem Faustus tanquam impudicum clausis vel potius extinctis oculis criminatur, si concupiscentiæ non iustitiæ seruus esset, nõne per totum diem in voluptatem illius noctis astuaret, qua erat cum pulchriore cubituro: quam certè amplius diligebat, & pro qua bis septenorum annorum labore gratuitum penderat? Cum ergo iam die peracto in eius iret amplexus, quando inde auerteretur, si talis esset, qualè Manichæi nihil intelligentes opinantur: nõne placito contempto mulierum, intraret potius ad speciosam suam, quæ illi noctem ipsam, non solum coniugis more, verum etiam ordinis iure debebat? vtereturque potius ipse potestate maritali, quia & vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir, & pro eo tunc seruitutis illarum vicissitudo faciebat: coniugali ergo potestate multo vincibilis vteretur, si formæ desiderio vinceretur: sed eo meliores feminæ inuenirentur, si illæ pro filijs concipiendis, ipse autem pro concubitu sui voluptate conciteret. Itaq; vir temperatissimus, & planè vir, quia tam viriliter feminis utebatur, vt delectationi carnali non subijceretur, sed dominaretur, magis quid deberet, quam quid ei deberetur attendi: nec ad propriam voluptatem sua potestate abuti voluit, sed illius debiti redditor quam exactor esse maluit. Vnde consequens erat, vt ei redderet, quam pro se id accipere illa, cui debebatur, elegit: quo earum placito pactoque comperto, cum repente atque inopinatè à pulcherrima coniuge reuocaretur, & ad minus de eorum vocaretur, non ira excanduit, non tristitia nubilatus est, non enerviter blandus, vt sibi potius Rachel noctem redderet, inter ambas satagit. Sed maritus iustus & prouidus pater, cum illas prolis curam gerere videret, & ipse nihil aliud de concubitu quæreret, earum voluntati obtemperandum iudicauit, quæ sibi sigillatim filios optabant, sive nihil minui, cui ambæ pariebant. Tanquam diceret, Vobis inter vos vt vultis cedite atque concedite, quænam vestrum fiat mater, ego quid contendam, quando siue hinc siue inde nascenti, non erit alius pater? Hanc profecto modestiam, hanc concupiscentiæ coercitionem, & in commixtione corporum coniugaliū solum appetitum posteritatis humanæ, vt erit acutus Faustus, in illis literis & intelligeret & laudaret: nisi eius ingenium detestabili secta deprauatum, & quid reprehende-

1. Cor. 7. 4.

1. Ibidem. d. 3.

CAP. L.

Genf. 19. 6. 27.

1. Cor. 7. 4. 1.

CAP. LI.

Gal. 4. 1. 2.

CAP. LIII.

Genes. 29. b. 17. Sapien. 9. c. 14.

Genes. 29. b. 17. CAP. LVII.

Esai. 1. c. 18.

Genes. 29. d. 30.

Exodi. 20. b. 12.

heneret quæretet. ¹⁷ nuptialis conuentionis honestatem, vt masculus & femina liberorum procreandorum causa copulentur hoc crimen maximum deputaret. ¹⁸ Nunc iam defensis patriarchæ moribus, refutatoq; crimine, quod nefarius error obiecit, de libro, vt possumus, mysteriorum secreta rimemur, pulsemusque fidei pietate, vt nobis aperiat a Domino, quid rerum figurauerint quatuor istæ vxores Iacob, quarum duæ liberæ, & duæ ancillæ fuerunt. Videmus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habuit Abraham, duo testamenta intelligere: sed ibi in vna & vna facilius apparet quod dicitur, hinc autem duæ sunt & duæ. Deinde ibi ancillæ filius exheredatur, hinc verò ancillarum filij simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Vnde hic proculdubio aliquid aliud significatur. ¹⁹ QVANTVM enim duas liberas vxores Iacob ad nouum Testamentum, quo in libertatem vocati sumus, existimem pertinere, non tamè frustra duæ sunt: nisi fortè quia id, quod in scripturis aduertit & inueniri potest, duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur: vna temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplabimur. Istam Dominus passione, illam resurrectione declarauit. Admonet nos ad hoc intelligendum illarum etiam nomina feminarum. Dicunt enim quòd Lia interpretatur laborans: Rachel autem visum principium, siue verbum, ex quo videtur principium. Actio ergo humanæ mortalisque vitæ, in qua viuimus ex fide multa laboriosa opera facientes, incerti quo exitu proueniant, ad vtilitatem eorum quibus consulere volumus, ipsa est Lia prior vxor Iacob, ac per hoc & infirmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim mortalium timidæ & incertæ prouidentia nostræ. Spes verò æternæ contemplationis Dei, habens certam & delectabilem intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel: vnde etiam dicitur bona facie, & pulchra specie. ²⁰ HANC enim amat omnis piè studiosus, & propter hanc seruit gratiæ Dei, qua peccata nostra, etsi fuerint sicut phœnicium, tanquam nix dealbabitur: Laban quippe interpretatur dealbatio, cui seruiuit Iacob propter Rachel. Neq; enim se quisquã conuertit sub gratia remissionis peccatorum seruire iustitiæ, nisi vt quietè viuat in verbo, ex quo videtur principium, quod est Deus: ergo propter Rachel, nõ propter Liam seruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iustitiæ laborè actionum atq; passionum? Quis eã vitã propter seipsam expectauerit, sicut nec Iacob Liam? Sed tamen sibi nõesse suppositam in vsum generandi amplexus & fecunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per seipsam diligere non poterat, primo vt ad Rachel perueniretur, tolerari fecit, deinde propter filios commendauit. Ita verò vnusquisq; vtilis Dei seruus, sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud in sua conuersione meditatus est, quid aliud corde gestauit, quid aliud admauit, nisi doctrinam sapientiæ? quam plerique se adepturos & percepturos putant, statim vt se in septem præceptis legis exercuerint, quæ sunt de dilectione proximi, ne cuiquam homini noceatur: id est, Honora patrem & matrem: non mœchaberis: non occides: nõ furaberis: non falsum testimoniũ dices: non concupisces vxorem proximi: non concupisces rem proximi tui: quibus quantum potuerit obseruatis, posteaquam homini pro concupita & sperata pulcherrima delectatione doctrinæ, per tentationes varias, quasi per huius seculi noctes toleranta laboris adhæserit, velut pro Rachel Lia inopinata coniuncta sit, & hanc sustinet, vt ad illam perueniat, si perseveranter amat, acceptis aliis septem præceptis: ac si dicatur ei, Serui alios septem annos pro Rachel: vt sis pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens sitiensq; iustitiam, misericors, mûdicors, pacificus. Vellet enim

A homo, si fieri posset, sine vlla tolerantia laboris, quæ in agendo patiendq; amplectenda est, statim ad pulchre atque perfectæ sapientiæ delicias peruenire. Sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim videtur significare, quod dictum est ad Iacob, Non est moris in loco nostro, vt minor nubat priusquam maior: quia non absurdè maior appellatur, quæ tempore prior est. Prior est autem in recta hominis eruditione labor operandi quæ iusta sunt, quàm voluptas intelligendi quæ vera sunt. Ad hoc valet quod scriptum est; Concupisti sapientiam, serua mandata, & Dominus præbet illam tibi. Mandata vtq; ad iustitiam pertinentia: iustitiam autem, quæ ex fide est, quæ inter tentationum incerta versatur, vt piè credendo quod nondum intelligit, etiam intelligentiæ meritum cõsequatur. Quantum enim valet, quod modò commemorauimus esse scriptum, Concupisti sapientiam, serua mandata, & Dominus præbet illam tibi: tantum & illud valere arbitror, ²¹ Nisi credideritis, non intelligetis: vt iustitia ad fidem, ad sapientiam verò intelligentia pertinere monstratur. Proinde in his qui flagrant ingenti amore perspicuæ veritatis, non est improbandum studium, sed ad ordinem reuocandum, vt à fide incipiat, & bonis moribus nitatur peruenire quò tendit. In eo quippe quæ versatur, virtus est laboriosa: in eo verò quod appetit, luminosa sapientia. Quid opus est, inquit, credere, quod non mihi ostenditur manifestum aliquod verbum pro me, quo videam rerum omnium principium? Id enim est, in quod maximè ac primitus inardescit, si veri studiosus est animus rationalis cui respondeatur, Pulchrum est quidem quod desideras, & amari dignissimum: sed prius nubit Lia, & postea Rachel. Ardor ergo iste ad id valeat, vt ordo non recusetur, sed potius toleretur: sine quo non potest ad id perueniri, quod tanto ardore diligitur. Cum autem peruentum fuerit, simul habebitur in hoc seculo, non solum speciosa intelligentia, sed etiam laboriosa iustitia. Quamlibet enim acutè synceriterque cernatur à mortalibus incommutabile bonum, adhuc corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Ad vnum ergo tendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. ²² ITA QVEM CAPVT LIIII. duæ sunt vxores Iacob liberæ, ambæ quippe sunt filiarum remissionis peccatorum, hoc est dealbationis, quod est Laban. Veruntamen vna amat, & altera toleratur: sed quæ toleratur, ipsa prius & vberius fecundatur: vt si non propter seipsam, certè propter filios diligitur. Labor enim iustorum maximum fructum habet in eis, quos regno Dei generant, inter multas tentationes & tribulationes prædicando euangelium: & eos propter quos sunt in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter, & propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis facilius atque copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum, & quicquid humanitatis eius citius humana cogitatione percipitur, & infirmos etiam Lia oculos non perturbat. Rachel autem clara aspectu, mente excedit Deo, & videt in principio verbum Deum apud Deum, & vult parere, & non potest, quia generationem eius quis enarrabit? Proinde vita, quæ studio contemplationis competit, vt ea quæ carni sunt inuisibilia, non infirmis oculis mentis, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciat, & sempiternam Dei virtutem ineffabiliter cernat, vacare vult ab omni negotio, & ideo sterilis. Affectando quippe ocium, quo studia contemplationis ignescunt, non contemperatur infirmitati hominum, qui in variis pressuris sibi desiderant subueniri: sed quia & ipsa procreandi charitate inardescit. Vult enim docere quod nouit, neque cum inuidia tabescente iter habere, videt sororem labore

Genes. 30. a. 1.

Genes. 30. a. 2.

CAP. LV.

Esai. 29. d. 13. Math. 1. 5. Rom. 2. d. 22.

Math. 23. 4. 3. Philip. 1. c. 18.

CAP. LVII.

Gen. 30. a. 15.

CAP. LVIII.

1. Cor. 11. c. 23.

2. Cor. 7. b. 5. Phil. 4. a. 10.

1. Cor. 1. d. 23.

1. Cor. 1. d. 23.

Esai. 53. c. 8.

Rom. 1. c. 10.

1. Tim. 3. b. 7.

labore agendi atque paciendi filiis abundantem: & dolet potius currere homines ad eam virtutem, qua eorum infirmitatibus necessitatibusque cõsultitur, quàm ad illam, vnde diuinum & incommutabile aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo quod scriptum est, Et zelauit Rachel sororem suam. Proinde quia liquidus purusq; intellectus de illa substantia, quæ corpus non est, ac per hoc ad carnis sensum non pertinet, verbis carne editis exprimi non potest: eligit doctrina sapientiæ per quaslibet corporeas imagines & similitudines, vt cunq; cogitanda in sinuare diuina, quàm ab officio talia docendi cessare: sicut elegit Rachel ex viro suo & ancilla suscipere liberos, quàm sine filiis omnino remanere. Bala quippe interpretari dicitur inueterata, hanc habuit ancilla Rachel. De vetere quippe vita carnalibus sensibus dedita, corporeæ concitantur imagines, etiam cum aliquid de spiritali & incommutabili substantia diuinitatis auditur. Suscipit & Lia de ancilla sua filios, amore habedæ numerosioris prolis accensa. Inuenimus autem & Zelpham eius ancillam interpretari os hians. Quapropter in prædicationem fidei euangelicæ, quorum os hiat, & cor non hiat, cum in Scripturis aduerterimus hæc, intelligitur ancilla Lia: scriptum est enim de quibusdam; Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et talis apostolus dicit; Qui prædicas nõ furandũ, furaris, qui dices nõ mœchandũ, mœcharis. Veruntamen vt etiam per hanc conditionem libera illa vxor Iacob laborans, filios heredes regni suscipiat, ideo Dominus dicit, Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Vnde in labore vinculorum vita apostolica, siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo, tanquam & ancilla pariente de prole numerosiore lætata. Est verò quidam Lia fetus, sed ex beneficio Rachel editus, cum virum suum secum debita nocte cubitorum, acceptis à filio Lia mandragoricis malis, cum sorore cubare permittit. De hoc autem pomi genere opinari quosdam scio, quòd acceptum in escam, sterilibus feminis fecunditatem pareret: ac per hoc putant omni modo instituisse Rachel, vt hoc à filio sororis acciperet cupiditate parienti: quod ego nõ arbitror, nec si tunc concepisset. Nunc verò, quum post Lia duos alios ab illa nocte paruos, Dominus eã prole donauerit, nihil est quod de mandragora tale aliquid suspicemur, quale in nulla femina experti sumus. Dicam ergo quid sentiam, dicent hinc fortè meliores doctiores. Quum enim hæc mala ipse vidissem, & propter istum ipsum sacræ lectionis locum id mihi obtigisse gratularer, rara enim res est, naturam eorum diligenter, quantum potui, perscrutatus sum: non aliqua à communi sensu remotiore scientia, quæ docet virtutes radicum, & potestates herbarum: sed quatum mihi & cuiuslibet homini renuenciabat visus & olfactus & gustus. Proinde rem comperi pulchram & suaue olentem, sapore autè insipido: & ideo quum eam mulier tantopere concupierit, ignorare me fateor, nisi fortè propter pomi raritatem, & odoris iucunditatem. Quum verò ipsam rem gestam sancta Scriptura tacere noluerit, quæ non vtique talia desideria muliercularum nobis pro magno insinuare curaret, nisi aliquid in eis magnum querere commoneret, nihil amplius cõijcere valeo, quàm quòd ex illo communi sensu mihi suggeritur, vt illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam: non eam quæ confertur, cum laudant hominem pauci iusti atque sapientes, sed illam popularem, qua etiam maior & clarior notitia comparatur: non ipsa per sese expetenda, sed intentioni bonorum, qua generi humano consulunt, pernecessaria. Vnde dicit apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis qui foris sunt, qui licet parum sapiant, red-

dunt tamen plerunq; labore con. per quos sibi consultitur, & splendorem laudis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem, primi perueniunt eorum, qui sunt in ecclesia, nisi quicunq; in actionum periculis & labore versantur. Propterea Lia filius mala mandragorica inuenit, exiens in agrum: id est, honestè ambulans ad eos qui foris sunt: doctrina verò illa sapientiæ, quæ à vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione defigitur, hanc popularem gloriam quantalacumque non assequeretur, nisi per eos qui in medijs turbis agendo ac suadendo, populis præstant: non vt præsent, sed vt profint: quia dum isti actiuos & negotiosos homines, per quos multitudinis administratur vtilitas, & quorum autoritas populis chara est, testimonium perhibent etiam vitæ propter studium conquirendæ & contemplandæ veritatis ociosæ, quodammodo mala mandragorica per Liam perueniunt ad Rachel. Ad ipsam verò Liam per filium primogenitum: id est, per honorem fecunditatis eius, in qua est omnis fructus laboriosæ, atque inter incerta tentationum periclitantis actionis: quam plerique bono ingenio præditi studioque flagrant, quamuis idonei regendis populis esse possint, tamen vitant propter turbulentas occupationes, & in doctrinæ ocium toto pectore tanquam speciosa Rachel seruntur amplexum. Sed quia bonum est, vt etiam hæc vita latius innotescens, popularem gloriam mereatur: iniustum est autem vt eam consequatur, si amatorem suum ministrandis ecclesiasticis curis aptum & idoneum, in ocio detinet, nec gubernationi communis vtilitatis impertit: propterea Lia sorori suæ dicit, Parum est tibi, quòd virum meum accepisti, in super & mandragorica filij mei vis accipere: per vnum virum significans eos omnes, qui quum sint agendi virtute habiles, & digni quibus regimen ecclesiæ committatur, ad dispensandum fidei sacramentum: illi accensi studio doctrinæ, atque indagandæ & contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus actionum molestiis remouere, atque in ocio discendi ac docendi condere volunt. Ita ergo dictum est, Parumne est tibi, quòd accepisti virum meum, in super & mandragorica filij mei vis accipere: ac si diceretur, Parum est quòd homines ad laborem rerum gerendarum necessarios in ocio detinet vita studiorum, in super & popularem gloriam requirit. Proinde vt eam iuste comparet, impertit Rachel virum sorori suæ illa nocte: vt scilicet qui virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientia vacare delegerant, suscipiant experientiam tentationum, curarumq; sarcinam pro vtilitate communi: ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerant, blasphemetur, neque adipiscatur ab imperitoribus populis existimationem bonam, quòd illa poma significant, & quod necessarium est ad exhortationem discendum. Sed planè vt hanc curam suscipiant, vi coguntur. Satis & hoc significatum est, quòd cum veniret de agro Iacob, occurrit ei Lia, eumque detinens ait, Ad me intrabis, conduxi enim te pro mandragoris filij mei: tanquam diceret, Doctrinam quam diligis, vis conferri bonam opinionem, noli defugere officiosum laborem. Hæc in ecclesia geri quisquis aduerterit, cernit. Experimur in exemplis, quòd intelligimus in libris. Quis non videat hoc geri toto orbe terrarum, venire omnes ex operibus seculi, & ire in ocio cognoscendæ & contemplandæ veritatis, tanquam in amplexum Rachel: & excipi de transuerso ecclesiastica necessitate atque ordinari in laborem, tanquam Lia dicente, ad me intrabis? Quibus castè mysterium Dei dispensantibus, vt in nocte huius seculi filios generent fidei, laudatur à populis etiam illa vita, cuius amore conuersi spè seculi reliquerunt, & ex cuius profusione

179
Luc. 17. 22.
Dent. 6. 4.
Math. 12. 3. 4.
Ista 29.
d. 13.
Math. 27. 4. 8.
CAPVT LXXIII.
Math. 16. c. 17.
Matth. 1. 1. 24.
Math. 7. 22.
Ibid. d. 23.
Math. 25. c. 33.
Math. 26. 8. 70.
Math. 10. c. 22.
Galat. 2. c. 14.
Math. 19. d. 28.
1. Cor. 6. 4. 3.
CAPVT LXXI.
Num. 12. b. 7.
Hebr. 3. 4. 5.
Ios. 5. 5. 46.
Exodi 4. 10.
Exodi 32. f. 27.
CAPVT LXX.
Rom. 11. d. 24.

lus discernerebat. Quia adibus docemur exemplis, nisi regnum caelorum in intra nos esse, & de intimis nostris Deum colere nos debere, ut ex abundantia cordis os loquatur: non autem ut per populum eum labii honoret, cor autem eorum longe sit a Deo. Neque iudicare aliter audeamus de hominibus, quorum interiora videre non possumus, quam Deus qui hoc potest, & falli aut corrumpi non potest: cuius euidentiſſimam sententiam de David, cum diuina Scriptura contineat tam sublimis autoritas, multum ridenda, vel potius dolenda est aliter sentiens humana temeritas? Eis quippe diuinis libris de antiquis viris credendum est, qui tam longe futura dixerunt, quae praesentia nunc videntur. Quid aliud in Euangelio discimus, cum eadem vox Petri audiret consentientis Christum filium Dei, quae etiam daemoniorum paria verba, sed longe impari corde emittentium? Proinde in simili voce fides Petri laudatur, daemoniorum immundicia cohibetur. A quo nisi ab illo, qui non aere humana, sed diuina mente radices internas vocum illarum nosset inspicere, & sine vlla falsitate discernere: quam multi enim & alij homines dicunt Christum filium Dei viui, nec tamen Petri meritis comparantur: non solum illi, qui dicturi sunt in illo die, Domine Domine, & audituri, Discite a me: sed etiam illi, qui segregabuntur ad dexteram: in quibus plurimi nec vnquam Christum vel semel negauerunt, nec eius pro nostra salute passionem improbauerunt, nec gentes iudaizare coegerunt: & tamen Petro, qui haec fecit, sedenti in duodecim sedibus, & non solum duodecim tribus, verum & angelos iudicandi impares apparebunt: ita etiam multi nullius appetentes uxorem, nullum maritum appetunt, vsq; ad mortem persequentes, tamen Dauidicum meritum, quum iste illa fecisset, apud Deum habere non possunt. Tantum interest quid cuiq; in seipso, quantumq; displiceat, ut penitus extirpetur: & quid pro eo fructiferum & opulentum ingenti feracitate confurgat: quia & agricolae plus placent agri, qui spinis etiam magnis eradicatis, centenum proferunt, quam qui nullas vnquam spinas habuerunt, & vix ad tricennum perueniunt. Sic & Moyses famulum Dei fidelissimum in tota domo eius, ministrum legis sanctae, & mandati sancti, iusti, & boni: cui Apostolus attestatur, nam & eius haec verba sunt quae commemorauit: ministrum etiam sacramentorum, non iam prestantium salutem, sed adhuc promittentium saluatore. Quod & saluator ipse confirmat, dicens, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Vnde suo loco, quantum satis visum est contra impudentes Manichaeorum calumnias distulimus. Hunc ergo Moysen famulum Dei viui, Dei veri, Dei summi, fabricatoris caeli & terrae, non de alieno, sed de nihilo non premete necessitate, sed affluente bonitate, non per sui membri poenam, sed per sui verbi potentiam: hunc, inquam, Moysen, humilem in recusando tam magnum ministerium, subditum in suscipiendo; fidelem in seruando; strenuum in exequendo: in regendo populo vigilantem, in corrigendo vehementem, in amando ardentem, in sustinendo patientem: qui pro eis, quibus praesuit, Deo se interposuit consulenti, opposuit irascenti. Hunc itaq; talem ac tantum virum, abijt a nobis, ut ex maledico Faulti ore pensamus, sed ex ore plane veridici Dei, qui veraciter hominem, quem fecerat nouerat: quandoquidem etiam peccata hominum, quae ipse non fecit, & in diffidentibus ut iudex agnoscat, & in confidentibus ut pater ignoscit. Ex ore omnino eius Moysen seruum eius & amamus & admittamus, & quantum possumus imitamur, cum simus longe illius meritis inferiores, etiam nullo Aegyptio vel occiso vel expoliato, nullo bello gesto quoru ille aliud futuri indole defensoris, alia imposito imperio Dei fecit. Ut interim omittam, quod cum

percussisset Aegyptium, quanquam illi Deus non preceperet, in persona tamen prophetica ad hoc diuinitus fieri permittitur, ut futurum aliquid praesignaret: vnde nunc non ago, sed omnino tanquam nihil significauerint facta illa, discutio: consultaq; illa aeterna lege, reperio non debuisse hominem ab illo, qui nullam ordinatam potestatem gerebat, quantum inuictum & improbum, occidi. Veruntamen animae virtutis capaces ac fertiles, praemittit saepe vitia, quibus hoc ipsum indicent, cui virtuti sint potissimum accommodatae, si fuerint praecipis exultat. Sicut enim & agricolae, quae terram viderint, quamuis inutiles, tamen ingetes herbas progignere, frumentis aptam esse pronunciant: & ubi felicem aspexerint, licet eradicandam sciant, validis vitibus habilem intelligunt: & quem montem oleastris syluiscere aspexerint, oleis esse vtilem, cultura accedente non dubitant: sic ille animi motus, quo Moyses peregrinum fratrem a cie improbo iniuriam perpetientem, non obseruato ordine potestatis, inultum esse non pertulit: non virtutum fructibus inutilis erat, sed adhuc incultus, vitiosa quidem, sed magnae fertilitatis signa fundebat. Ipse denique per angelum suum diuinis Moysen vocibus euocauit in monte Sina, per quem liberaretur ex Aegypto populus Israel: eumque miraculo visionis in rubo flammante, & non ardente, verbis dominicis ad frugem obedientiae praeparauit: qui etiam Saulum ecclesiam persequentem, de caelo vocauit, prostravit, erexit, impleuit, tanquam percussit, amputauit, inseruit, foecundauit. Illa namq; Pauli seuitia, cum secundum emulationem paternarum traditionum persequeretur ecclesiam, putans officium Deo se facere, tanquam syeſtre erat vitium, sed magnae feracitatis indicium. Hinc erat etiam illud Petri cum euaginato gladio, volens defendere Dominum, aurem persecutoris abscidit, quod factum Dominus factis minaciter cohibuit, dicens: Reconde gladium: qui enim gladio vsus fuerit, gladio cadet. Ille autem vitur gladio, qui nulla superiori ac legitima potestate vel iubente vel concedente, in sanguinem alicuius armatur. Nam utiq; Dominus iusserat, ut ferrum discipuli eius ferrent, sed non iusserat, ut ferirent. Quid ergo incongruum, si Petrus post hoc peccatum factus est pastor ecclesiae, sicut Moyses post percussum Aegyptium factus est rector illius synagoga? Verque enim non detestabili immanitate, sed emendabili animositate iustitiae regulam excessit: uterque odio improbitatis alienae, sed ille fraterno, iste Dominico, licet adhuc carnali, tamen amore peccauit. Resecandum hoc vitium vel eradicandum: sed tamen tam magnum cor, tanquam terra frugibus ita ferendis virtutibus excolendum. Quid ergo iam de expoliatis Aegyptiis Faustus obijcit, nesciens quid loquatur? Quod faciendo Moses vsque adeo non peccauit, ut non faciendo peccaret. Deus enim iusserat, qui utiq; nouit non solum secundum facta, verum etiam secundum cor hominis, quid vnusquisq; vel per quem perpeti debeat. Carnalis itaque adhuc ille populus erat, & rerum terrenarum cupiditate occupatus, Aegyptij vero sacrilegi & iniqui: nam & auro illo, hoc est, Dei creatura male vtentes, ad creatoris iniuriam suis idolis feruebant: & homines peregrinos labore gratuito iniuste ac vehementer afflixerant. Digni ergo erant & isti quibus talia iuberentur, & illi qui talia paterentur: & forte secundum suas voluntates & cogitationes Hebraei magis permitti sunt facere ista, quam iussi: sed eis Deus permissionem suam per famulum suum Moysen innotescere voluit, quando mandauit ut diceret. Fieri autem potest, ut sint aliae causae occultissimae, cur hoc illi populo diuinitus dictum sit, sed diuinis imperiis cedendum obtemperandum; non resistendum est disputando. Apostolus dixit, Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius

Exodi 2. 6. 12.
Exodi 3. 4. 4.
Galat. 1. 4. 14.
Math. 26. 6. 52.
CAPVT LXXI.
Rom. 11. d. 24.

liarius eius fuit? Siue ergo ista sit causa, quam dixi, siue alia qualibet in secreta & abdita dispositione Dei lateat, quor hoc per Moysen illi populo dixerit, ut ab Aegyptiis sibi commodanda peterent quae auferrent: hoc tamen confirmo, nec frustra nec iniquè dictum esse, nec licuisse Moysen aliter quam Deus dixerat facere, ut penes Dominum esset consilium iubendi, penes famulum autem obsequium peragendi. Sed Deus, inquit, verus & bonus, nullo modo talia iussisse credendus est: imò verò talia rectè non iubet, nisi Deus verus & bonus, qui & solus nouit quid cuique iubendum sit, & solus neminem quicquam incongruum perpeti sinit. Caeterum ista imperita & falsa bonitas cordis humani contradicit & Christo, ne Deo bono iubente, impij mali aliquid patiantur, cum dicturus est angelis, Colligite primum zizania, & alligate fasciculos ad comburendum. Qui tamen hoc ipsum importunè facere volentes seruos prohibuit, dicens, Ne forte cum vultis colligere zizania, eradicetis simul & triticum: ita solus Deus verus & bonus nouit, quid, quando, quibus, per quos, fieri aliquid vel iubeat vel permittat. Poterat etiam ista humana, non bonitas, sed planè vanitas eidem Domino contradicere, cum desiderio noxio daemones in porcos ire volentes, petentesq; permisit: praesertim quia Manichaei non solum porcos, verum etiam minuta & abiecta animalia, hominum animas habere crediderunt. Quia vanitate improbat & abiecta, illud tamen constat, Dominum nostrum Iesum Christum Dei vnicum filium, ac per hoc Deum verum & bonum, mortem pecorum alienorum, perneciam qualiūcunque animantium, & graue damnum hominum, desiderio daemum concessisse. Quis autem dementissimus dixerit, quod eos ab hominibus non potuisset excludere, etiam si eorum noxia voluntati nec porcorum exitum praestare voluisset? Porro si spirituum damnatorum, & igni aeterno iam destinatorum, quamuis saeva & iniqua cupiditas à creatore atque ordinatore omnium naturarum, occulto quidem, sed vbique iusto moderamine, in id quod inclinauerat, relaxata est: quid absurdum est, si Aegyptij ab Hebraeis, homines iniquè dominantem, ab hominibus liberis, quorum etiam mercedis pro eorum tam duris & iniustis laboribus fuerant debitores, rebus terrenis, quibus etiam ritu sacrilego in iniuriam creatoris vtentur, priuari meruerunt? Quod tamen si Moyses sua sponte iussisset, aut hoc Hebraei sua sponte fecissent, profecto peccassent: quanquam illi non quidem hoc facièdo, quod vel iusserat vel permiserat Deus, sed tamen talia fortasse cupiendo peccauerunt. Quod autem hoc facere diuina dispensatione permitti sunt, illius iudicio iusto bonoq; permitti sunt, qui nouit & poenis vel coercere improbos, vel erudire subiectos: & praecipua validiora dare sanioribus. & quosdam medicinales gradus infirmioribus ordinare. Moyses verò nec cupiditatis arguendus est in illis rebus desideratis, nec contumaciae in diuinis imperiis quibuscunque contemptis. Quid ad am enim facta, lex illa aeterna quae ordinem naturalem conseruari iubet, perturbari vetat, ita medio quodam loco posuit hominibus, ut in eis vsurpatis meritis reprehendatur audacia, in exequendis autem obedientia iure laudetur. Tantum interest in ordine naturali, quid à quo agatur, & sub quo quisq; agat. Abraham si filium sponte immolaret, quid nisi horribilis & infanus? Deo autem iubente, quid nisi fidelis & deuotus apparuit? Quod vsque adeo ipsa veritas clamaret, ut eius voce deterritus Faustus, cum in ipsum Abraham quid diceret, vnguis & dentibus quarens, vsq; ad calumniosum mendacium perueniret, hoc tamen reprehendere non auderet: nisi forte non ei veniret in mentem factum ita nobile, vel non lectum, nec questum animo occurreret, vt denique tot linguis cantatum, tot locis pictum,

& aures & oculos dissimulantis se ret. Quapropter si in occidendo filio spontaneus motus execrabilis, Deo autem iubente obsecudans famularus, non solum inculpabilis, verum etiam laudabilis inuenitur, quid Moysen Fauste reprehendis, quod expoliari Aegyptios? Si te irritat velut humana facientis improbitas, diuina terreat iubentis autoritas. An talia fieri volentem, etiam ipsum Deum vituperare paratus es? Redi ergo retro satanas, neque enim sapius quae Dei sunt, sed quae sunt hominum: atque vtinam hoc sicut Petrus audire dignus fuisses, atque id quod in Deo sensu infirmo reprehendis, postea praedicasses, quem admodum ille glorioso praeconio postes gentibus annuntiabat, quod ei primo, cum Dominus vellet fieri, displicebat. Quam ob rem si iam tandem intelligit humana duritia, atq; in rebus rectis voluntas praua atque peruersa, plurimum interesse, vturum aliquid humana cupiditate vel temeritate admittatur, an Dei pareatur imperio: qui nouit, quid, quando, quibus permittat aut iubeat, quid cuique facere patique conueniat. Nec bella per Moysen gesta miretur aut horreat, quia & in illis diuina secutus imperia, non saeuens, sed obediens fuit: nec Deus cum iubeat ista, saeuiebat, sed digna dignis retribuebat, & dignosque terreat. Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, vt domentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum: nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, haec sunt quae in bellis iure culpantur, quae plerunque vt etiam iure puniantur aduersus violentiam resistunt, siue Deo, siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inueniuntur, ubi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iuste ordo ipse constringit. Alioquin Ioannes, quum ad eum baptizandi milites venirent, dicens: Et nos quid faciemus: responderet eis; Arma abijcite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite. Sed quia ciebat eos, cum haec militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, & non vltros iniuriarum suarum, sed salutis publicae defensores: respondit eis; Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis: sufficiat vobis stipendium vestrum. Sed quia Manichaei Ioannem aperte blasphemare consueuerunt, ipsum Dominum Iesum Christum audiant, hoc stipendium iubentem reddi Caesari, quod Ioannes dicit debere sufficere militi. Reddite, inquit, Caesari quae Caesaris sunt, & Deo quae Dei sunt. Ad hoc enim tributa praestantur, vt propter bella necessario militi stipendium praebatur. Merito & illius Centurionis dicetis, Et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic vade, & vadit: & alij veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit: fidem laudauit, non illius militiae desertionem imperauit. Sed de iustis quidem iniustisq; bellis nunc disputare longum est, & non necessarium. INTEREST enim quibus causis, quibusque autoribus homines gerenda bella suscipiant: ordo tamen ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atq; consilium penes principem sit, exequendi autem iussa bellica ministerium milites debeant paci salutisque communi. Bellum autem, quod gerendum Deo auctore suscipitur, rectè suscipi dubitare fas non est: vel ad terrendam, vel ad obtinendam, vel ad subiugandam mortalium superbia: quando ne illud quidem, quod humana cupiditate geritur, non solum in corruptibili Deo, sed nec sanctis eius obesse aliquid potest: quibus potius ad exercendam patientiam, & ad humiliandam animam, ferendamq; paternam disciplina etiam prodesse inuenitur. Neque enim habet

Exodi 3. 4. 22.
11. d. 2.
cap. 12. e. 35.
Math. 1. 6. 23.
CAPVT LXXIII.
d. indigno.
Luc. 11. 14.
Math. 22. 4.
21.
Math. 8. 4.
Luc. 7. b. 8.
CAPVT LXXV.

in eos quisquam vlt in potestatem, nisi cui data fuerit desuper. Non est enim potestas nisi à Deo, siue iubente, siue sinente. Cum ergo vir iustus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte possit illo iubente bellare ciuicæ pacis ordinem seruare: cui quod iubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel verum sit, certum non est: ita vt fortasse reum regē faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruandi: quanto magis in administratione bellorum innocentissimè diuersatur, qui Deo iubente belligerat, quem malè aliquid iubere non posse, nemo qui ei seruit, ignorat. Si autem propterea putant non potuisse Deum bellum gerendum iubere, quia Dominus postea Iesus Christus: Ego, inquit, dico vobis, non resistere aduersus malum, sed si quis te percussit in maxillam tuam dextram, præbe illi & sinistram: intelligant hanc præparationem nõ esse in corpore, sed in corde: ibi est enim sancti cubile virtutis, quæ in illis quoque antiquis iustis nostris patribus habitauit: sed eam rerum dispensationem ac distributionem temporũ ordo polcebat, vt prius appareret etiam ipsa bona terrena, quibus & humana regna & ex hostibus victoriæ deputantur, propter quæ maximè ciuitas impiorum diffusa per mundum, supplicare idolis & dæmonibus solet, non nisi ad vnus Dei veri potestatem atque arbitrium pertinere. Vnde & vetus Testamentum secretum regni cælorum tempore opportuno aperitũ promissionibus terrenis operuit, & quodammodo vmbrosius opacauit. Vbi autem venit plenitudo temporis, vt nouum Testamentum reuelaretur, quod figuris veteris velabatur, euidenti testificatione iam demonstrandum erat, esse aliam vitam, pro qua debet hæc vita contemni: & aliud regnũ, pro quo oportet omnium terrenorũ regnorum aduersitatem patientissimè sustineri. Proinde per quorum confessiones, passionis, & mortes hoc Deo placuit attestari, martyres appellatur, qui Latine testes interpretantur: quorum numerus tantus effloruit, vt si eos Christus, qui de cælo Saulum vocauit, & ex lupo factum ouem, in medium luporum misit, congregatos velleret armare atque adiuuare pugnantem, sicut Hebræos patres adiuuit, quæ gentes resisterent, quæ regna non cederent: Sed vt præclarissimum testimonium veritati perhiberetur, qua iam docendum erat, non propter temporalem in hac vita, sed propter æternam post hanc vitam felicitatem Deo esse seruendum, ea quæ vulgò infelicitas dicitur, pro illa felicitate subeunda fuerat & ferenda. Itaque in plenitudine temporum filius Dei factus ex muliere, factus sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret: factus ex semine Dauid secundũ carnem; mititit discipulos velut oues in mediũ luporum, & monet ne timeant eos qui corpus occidit, animam autem non possunt occidere: promittit etiam ipsius corporis renouandam integritatem vsq; ad capilli reparationem: Petri gladium reuocat in vaginam: aurem inimici præcisam reparat ad pristinam formam: dicit se legionibus angelorum imperare potuisse ad delendos inimicos, nisi calix bibendus esset, quem paterna voluntas dedisset. Bibit præcedens, propinat sequentibus: virtutem patientiæ suo reuelat præcepto, suo cõfirmat exemplo. Propter quod Deus illum suscitauit à mortuis, & donauit ei nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flexatur, cælestium, terrestrium, & inferorũ: & omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Regnauerunt hic ergo patriarchæ & prophete, vt & ista regna Deum dare & auferre ostenderetur. Non hic regnauerunt apostoli & martyres, vt regnum cælorum denderant potius panderetur. Illi reges bella gesserunt, vt tales quoq; victorias appareret Dei voluntate præstari: isti non resistendo interfecti sunt,

vt potiorẽ esse docerent victoriam pro fide veritatis occidi: quanquam & illi prophetæ nouerant mori pro veritate, sicut ipse Dominus dicit: A sanguine Abel vsq; ad sanguinem Zachariæ. Et ideo posteaquã cõcepit impleri, quod sub figura Salomonis, qui Latine interpretatur pacificus, de Domino Iesu Christo, ipse est enim pax nostra, in psalmo prophetatum est: Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi: Christiani quoque imperatores plenam gerentes fiduciam pietatis in Christo, de inimicis sacrilegis, qui spem suam in sacramētis idolorum, dæmonumq; posuerant, gloriosissimam victoriam perceperunt: cum apertissimis notissimisq; documentis, de quibus nonnulli iam scriptum memoriæ commendauerunt, illos fallerent vaticinia dæmoniorum, hos firmarent prædicta sanctorum. Si autem hoc mirum istis vanis videtur, quod aliud tunc Deus præcepit dispensatoribus veteris Testamenti, vbi noui gratia velabatur, aliud prædicatoribus noui Testamēti, vbi veteris obscuritas reuelatur: attēdant ipsum Dominum Christum mutantem quæ dixerat, & aliud dicentem: Quãdo misi vos, inquit, sine sacco & pera & calciamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt; Nihil. Dicit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Isti certè si ista diuersa in Testamentis singulis inuenirent, veteri & nouo, etiam ex hoc clamerent, duo sibi testamenta esse contraria. Quid ergo nunc respondebunt, cum idem ipse dicit antea, Misi vos sine sacco & pera & calciamentis, & nihil vobis defuit, nunc autem: Qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui habet tunicam, vendat & emat gladium? Iamne intelligunt quemadmodum nulla inconstantia præcipientis, sed ratione dispensantis pro temporum diuersitate, præcepta, vel consilia, vel permisa mutantur? Nam si dicunt certi mysterij gratia hoc de tollendo sacco & pera, & emendo gladio locutum fuisse, cur non admittunt certi mysterij gratia, eundem vnum Deum tũc prophetas gerere bella iussisse, nunc apostolos prohibuisse? Neque enim in eo, quod ex euangelio commemorauimus, verba tantũ Domini fuerunt: sed & obtemperantium quoq; discipulorum facta secuta sunt. Nam & tunc sine sacco & pera ierunt, & nihil eis defuit: sicut eius interrogatio & eorum responsio declarauit. Et tunc dixerunt ei, cum de gladio emendo iussisset: Ecce sunt hic duo gladij. Et ille respondit: Sufficit. Hinc & Petrus armatus inuentus est, cum aurẽ persecutoris abscidit, vbi spontanea eius coeretur audacia: quia non vt iussus fuerat ferrum tollere, ita iussus fuerat & ferire. Latebat certè Domini voluntas, cur arma portare præcipisset, quibus eos vt noluisset. Veruntamen ad illum cum ratione præcipere, ad istos autem sine retractatione præcepta facere pertinebat. CALVMNIOSA ergo imperitia Moyses reprehenditur quod bella gesserit, qui minus reprehendi debuit, si sua sponte gereret, quàm si Deo iubente non gereret: ipsum verò Deum, quod talia iusserit, audere reprehendere: vel Deum iustum & bonum talia iubere potuisse, non credere, hominis est, vt mitius loquar, cogitare non valentis diuinæ prouidentię, per cuncta summa atque ima tendenti, nec nouum esse quod oritur, nec perire quod moritur: sed in suo singula quæque ordine siue naturalium siue meritorum vel cedere, vel succedere, vel manere: hominum autem rectam voluntatem diuinæ legi coniungi, inordinatam verò cupiditatem diuinæ legis ordine coerceri: vt nec bonus aliud quàm præcipitur, velit: nec malus amplius quàm permittitur, possit: ita sanè, vt non impune possit quod iniuste voluerit: ac per hoc in omnib; quæ humana infirmitas horret aut timet, sola iniquitas iure damnatur: cætera sunt

Math. 23. d. 35.
Ephes. 2. c. 14.
psal. 71. c. 16.
CAPVT LXXXVII.
Luce 12. d. 35.
Luce 22. d. 38.
CAPVT LXXXVIII.
Exodi 17. c. 27.
Nim. 33. c. 51.
Deut. 7. d. 21.
CAPVT LXXXIX.
CAPVT LXXXX.

Mat. 19. b. 11.
Rom. 13. d. 1.
CAPVT LXXXVI.
Math. 5. f. 39.
Galat. 4. d. 4.
Apost. 9.
Galat. 4. d. 4.
Rom. 1. d. 3.
Math. 10. b. 16.
Mat. 26. c. 52.
Luce 22. f. 51.
Mat. 26. c. 53.
Luce 22. e. 43. d. 2.
Philip. 2. d. 9.

sunt vel tributa naturarum, vel merita culparum. Fit autem homo iniquus, cum propter seipsas diligit res propter seipsas diligendas, & propter aliud appetit propter seipsas diligendas. Sic enim quantum in ipso est, perturbat in se ordinem naturalem, quem lex eterna conseruari iubet. Fit autem homo iustus, cum ob aliud non appetit rebus vti, nisi propter quod diuinitus instituta sunt: ipso autem Deo frui propter ipsum, seque & amico in ipso Deo propter eundem ipsum Deum. Propter Deum enim amat amicum, qui Dei amorem amat in amico. Siue autem iniquitas siue iustitia, nisi esset in voluntate, nõ esset in potestate. Porro si in potestate non esset, nullum præmiũ, nulla poena iusta esset: quod nemo sapit, nisi qui desipit. Ignorantia verò & infirmitas, vt vel nesciat homo quid velle debeat, vel non omne quod voluerit possit, ex occulto pœnarum ordine venit, & illis inscrutabilibus iudicijs Dei, apud quem non est iniquitas. Proditum est enim nobis peccatum Adam fideli eloquio Dei, & quia in illo omnes moriuntur: & quia per illum peccatum intravit in hunc mundum, & per peccatum mors, veraciter scriptũ est. Et quia ex hac poena corpus corumpitur, & aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem, verissimum, nobisq; notissimum est: & quia de hac iusta poena non liberat nisi misericors gratia, certũ est. Et hinc Apostolus gemebundus exclamat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Sed quæ sit distributio iudicantis & miserantis Dei, cur alius sic, alius autem sic, occultis sit causis, iudicis tamen. Non tamen ideo nescimus omnia ista iustis aut misericordia Dei fieri, licet in abdito positus mensuris & numeris & ponderibus, quib; omnia disponuntur à Deo creatore omnium quæ naturaliter sunt: nec auctore, sed tamen ordinatore etiã peccatorum: vt ea quæ peccata nõ essent, nisi contra naturam essent, sic iudicentur & ordinentur, ne vniuersitatis naturã turbare vel turpare permittantur meritorũ suorum locis & cõditionibus deputata. Quæ cum ita sint, & cum per hoc secretũ iudiciorũ Dei motusq; humanarũ voluntatũ, eisdem prosperitatibus alij corumpantur, alij temperantur tantur: & iidem aduersitatibus alij deficiant, alij proficiant: cumq; ipsa humana mortalitatisq; vita tentatio sit super terram: quis hominũ nouit cui prosit aut obstat in pace, regnare vel seruire, vel vacare, vel mori: in bello autẽ vel imperare, vel pugnare, vel vincere, vel occidi? Cum hoc tamen constet, & cui prodest, nõ nisi per diuinum prodesse beneficium: & cui obest, nõ nisi per diuinum obesse iudicium? Quid ergo insilium in temerarias reprehensiones, atq; veniã hominũ & non Dei? Seruierunt dispensatores veteris Testamenti, iidemq; prænunciatores noui Testamēti, peccatores occidendo: seruierunt dispensatores noui Testamenti, iidemq; expositores veteris Testamēti, à peccatoribus moriendo: Deo tamen vni vtriq; seruiertur per diuersa & congrua tempora, docenti bona temporalia & à se petenda, & propter se contemnenda: molestias temporales & à se posse imperari, & propter se debere tolerari. Quid ergo crudele Moyses aut madauit aut fecit cum commissum sibi populum sanctè zelans, & vni vero Deo subditum cupiens, posteaquam cognouit ad fabricandum & colendum idolum defluxisse, mentemq; impudicam prostituisse dæmonibus, in paucos eorũ vindicans gladio, quos Deus ipse, quem offenderant, alto & secreto iudicio feriendos voluisset mox feriri, & in præsentia salubriter terruit, & disciplinã in posterũ sanxit? Nam eum nulla crudelitate, sed magna dilectione fecisse quod fecit, quis non in verbis eius agnoscat, orantis pro peccato eorum, & dicentis: Si dimittis illis peccatum, dimitte: si autem, dele me de libro tuo.

Comparans ergo vnusquisque se prudens illam cædem & hanc precem, videt proficẽ, à peritissimæque videt, quantum malum sit animarẽ, per simulachra dæmonum fornicari, quando sic feruit, qui sic amat. Sic planè & Apostolus, non crudeliter, sed amabiliter tradidit hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini Iesu. Tradidit & alios, vt discerent non blasphemare. Legunt scripturas apocryphas Manichæi, a nescio quibus sutoribus fabularum, sub apostolorum nomine scriptas: quæ suorum scriptorum temporibus in auctoritatem sanctæ ecclesiæ recipi mererentur, si sancti & docti homines, qui tunc in hac vita erant, & examinare talia poterant, eos veraciter locutos esse cognoscerent. Ibi tamen legunt apostolum Thomam, cum esset in quodam nuptiarum conuiuium peregrinus & prorsus incognitus, à quodam ministro palma percussus, imprecatum fuisse homini continuam suamq; vindictam. Nam cum egressus fuisset ad fontem, vnde aquam conuiuantiibus ministraret, eum leo irruens interemit, manumque eius, qua caput Apostoli leui ictu percussisset, à corpore auulsam, secundum verbum eiusdem Apostoli id optantis atq; imprecantis, canis intulit mensis, in quibus ipse discumbibat Apostolus. Quid hoc videri crudelius potest? Verum quia ibi, nisi tamen fallor, hoc etiam scriptum est, quod ei veniam in seculo futuro petuerit, facta est compensatio beneficij maioris: vt & Apostolus quàm charus Deo esset, per hunc timorem commendaretur ignotis: & illi post hanc vitam quandoq; finiendam, in æterno a consuleretur. Vtrum illa vera sit aut conficta narratio, nihil mea nunc interest. Certe enim Manichæi, à quibus illa scripturæ, quas Canon ecclesiasticus respuit, tanquam veræ atque sincere acceptantur, saltem hinc coguntur ferri, virtutem illam patientiæ, quam docet Dominus, dicens: Si quis te percussit in maxillam tuam dextram, præbe illi & sinistram: posse esse in præparatione cordis, etiam si non exhibeatur gestu corporis, & expressione verborum: quandoquidem Apostolus palma percussus, potius Deum rogauit, vt iniurioso homini in futuro seculo parceretur, in præsentia autem illa iniuria non inulta relinqueretur, quàm vel præbuit ferienti alteram partem, aut vt iterum feriret, admonuit. Tenebat certè interius dilectionis affectum, & exterius requirebat correctionis exemplum. Siue hoc verum sit, siue confictum, cur nolunt credere tali animo famulum Dei Moysen idoli fabricatores & adoratores gladio prostrauisse: cum & in eius verbis satis appareat, ita humani peccato eum veniam deprecatum, vt nisi impetraret, deleri se vellet de libro Dei? Et quid simile, ignotus homo palma percussus, & Deus ex Agypti seruitute liberans, per diuisum mare traiciens, fluctibus persequentes inimicos operiens, idolo sibi prælato derelictus atque contemptus? Si autem pœnas ipsas comparemus, quid simile ferro interimi, & à feris trucidari atque laniari: quandoquidem iudices publicis legibus seruientes, maioris criminis reos bestijs subrigi, quàm gladio percipi iubent? RESTAT in maledicis & sacrilegis reprehensionibus Faustis, quibus nunc respondeo, quod locutus Dominus ad Osee prophetam dixit: Accipe tibi vxorem fornicariam, & fac filios de fornicaria. In qua scriptura sic excæcatum est immundum cor eorum, vt nec apertissima verba euangelica intelligant Domini dicentis ad Iudæos, Meretrices & publicani præcedent vos in regno cælorum. Quid enim aduersum clementiæ veritatis, quid inimicum fidei Christiane, si meretrix relicta fornicatione, in castum coniugium commutetur? Et quid tam incongruum & alienum à fide prophetæ, quàm si non crederet omnia peccata impudicæ dimissa esse in melius commutatæ? Itaque cum meretricem Propheta

Rom. 9. c. 14.
Rom. 5. c. 12.
Sap. 9. c. 15.
Rom. 7. d. 24.
Sap. 11. d. 21.
Job 7. d. 11.
CAPVT LXXXIX.
CAPVT LXXXX.
Exodi 32. f. 27.
Ibidem g. 32.

1. Cor. 5. d. 13.
1. Tim. 1. d. 20.
Math. 5. f. 39.
CAPVT LXXXX.
Osee 1. d. 21.
Math. 23. c. 31.
CAPVT LXXXX.

fecit vxorem, & ad vitam corrigendam mulieri consultum est, & figuræ sacramentum, de quo mox loquimur, expressum. Sed quis non videat in hoc facto quid potius Manichæorum offendat errorem? Scilicet, quia solent dare operam meretrices, ne grauidæ fiant. Proinde istis fornicaria magis permanens placebat, vt Deum ipsorum nõ ligaret, quàm vnus viri facta vxor vt pareret. DE Salomone autem quid dicam, nisi quia grauius ipsius fidelis & sanctæ Scripturæ testimonio redarguitur, quàm petulantibus & nugacibus Faustis conuictis? Illa enim de illo & quid boni prius habuisset, & quid mali faciendo, bonum in quo primum fuerat reliquisset, veraciter fideliterque locuta est: iste autem oculis clausis, vel potius extinctis, non quò lumine manifestante ducebatur, ibat, sed quò malevolentia præcipitante ferebatur, irruerat. Hoc ipso enim magis insinuauerunt sancti libri religiosi lectoribus & electoribus suis, quàm castè habuerint sancti viri plures vxores: quod Salomon, qui eas non illo modo, sed magis ad libidinem quàm ad propaginem habuit, improbatum est & reprehensum his verbis, vt appellaretur amator mulierum: & inde ad profundum idololatriæ lapsus atque demersus, eadem veritate personam nullius acceptante prodere- tur. NVNC ergo iam pertractatis personis omnibus, per quas Faustus putauit scripturas veteris Testamenti esse culpandas: redditoque suo cuique sermone congruo, quo vel defensi sunt homines Dei aduersus hæreticorum carnaliumque calumnias, vel reprehensivi hominibus, tamen scriptura laudabilis venerabilisque monstrata est: videamus deinceps ex ordine, quo eos homines Faustus accusando commemorauit, quid etiam significent ipsa facta hominum, quid prophetiæ gerant, quæ futura prænunciant: quod iam fecimus de Abraham & Isaac & Iacob, quorum se Deus ita dici voluit, tanquam solorum esset Deus, qui Deus est vniuersæ creaturæ: non frustra vtiq; tantum eis tribuens honorem, nisi quia nouerat in eis, quod solus etiam perfectè summèque nosse poterat, sinceram præcipuamque charitatem. Et quia in eis tribus patribus quodammodo consummauit magnum ac mirabile sacramentum futuri populi sui, quod per liberam genuerunt, non solum in libertatem, sicut per Saram & Rebeccam & Liam & Rachel, verumetiam in seruitutem, sicut per eandem Rebeccam natus est Esau, cui dictum est: Eris seruus fratris tui: & per ancillas non solum in seruitutem, sicut per Agar, verumetiam in libertatem, sicut per Balam & Zelpham. Ita & in populo Dei & per spirituales viros nascuntur non solum in laudabilem libertatem, quemadmodum illi quibus dicitur: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: verumetiam in damnabilem seruitutem, sicut per Philippum Simon: & per carnales seruos, nascuntur non solum in damnabilem seruitutem, qui eos imitantur, verumetiam in laudabilem libertatem, qui- bus dicitur: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc magnum sacramentum quisquis in Dei populo prudenter agnouerit, vnitatem spiritus in vinculo pacis vsque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit. Fecimus hoc & de Loth, quid eius laudandum, quid culpandum scriptura narrauerit, quid intelligendum de tota illa re gesta significauerit, demonstrantes. SEQUITVR vt Iudæ factum consideremus, quod cum sua nuru concubuit, quid significauerit futurorum. Sed prius præloquendum est, ne quenquam prauæ considerationis offendat, quod de quibusdam malis operibus hominum in Scripturis sanctis, quædam non mala, sed bona futura significantur: seruat enim vbiq; diuina prouidentia virtutem bonitatis suæ: vt quemadmodum ex adulterorum concubitu formatur & nascitur homo,

CAPVT LXXXI.

23. Reg. 3. d. 3. d. cap. 9. 4. d. Eccl. 47. b. 24. d. 3. Reg. 11. b. 11. c. Eccl. 47. c. 21.

CAPVT LXXXII.

Exoll. 3. c. 13.

Genes. 25. c. 23. Genes. 16. d. 7. 5. Genes. 30. a. 4. b. Genes. 30. b. 9. 1. Cor. 4. b. 16. A. B. 3. c. 13.

Math. 23. a. 3.

Genes. 19. 4. 1. 2.

CAPVT LXXXIII.

de hominum opere malo bonum opus Dei; sicut in præcedenti sermone iam diximus, de fecunditate femininum, non de turpitudine vitiorum: ita in scripturis prophetis, non tantum bona hominum, verumetiam & malè facta narrantibus, quoniam prophetica est ipsa narratio, significetur aliquid de malis operibus hominum etiam futurorum bonorum, non peccantis opere sed scribentis. Neque enim Iudas, cum ad Thamar concupiscentia victus intraret, hanc suæ libidinis intentione gerebat, vt inde aliquid significaretur, quod ad salutem hominum pertineret: sicut nec Iudas ille, qui Dominum tradidit, hoc intendit, vt aliquid inde gereretur, quod ad eandem salutem hominum pertineret. Porro si de tam malo opere Iudæ illius tam bonum opus Dominus fecit, vt eiusdem suæ passionis sanguine nos redimeret: quid mirum si propheta eius, de quo ipse ait: De me enim ille scripsit; ex malo facto Iudæ istius, boni aliquid significauit, vt suo ministerio nos doceret? Ea quippe hominum facta, sancto spiritu disponente atque inspirante, collegit propheta narrator, quorum interpositio non vacaret à præsignatione rerum quas intenderat prophetare: ad significanda autem aliqua bona, nihil interest, facta illa quibus ea significantur, seu bona seu mala sint. Quid enim mea interest, cum volo aliquid legendo cognoscere, vtrum ex minio reperiam scriptos nigros Æthiopes, & ex atramento candidos Gallos? Veruntamen si non scripturam sed picturam talem viderem, sine dubitatione reprehenderem: ita in factis hominum, quæ ad imitandum vitandumve proponuntur, magni interest bona ne an mala sint. Quæ autem ad significandum scribuntur siue dicuntur, nihil refert in moribus facientium, quam laudem reprehensionemve mereantur, si modò habent aliquam rei, de qua agitur, necessariam præfigurandi congruentiam. Sicut enim Caiphæ in euangelio, quantum ad eius noxium perniciosumque animum pertinebat: quantum denique ad ipsa verba, si in eis voluntatem dicentis attendas, quibus agebat vt iustus iniuste necaretur, vtique mala erant: tamen magnum bonum illo nesciente significabant, quando ait: Expedit vt vnus moriatur homo, & non tota gens pereat. Dictumque de illo est, Hoc autem a se non dixit, sed cum esset pontifex, prophetauit: quia oportebat Iesum mori pro gente. Ita factum Iudæ secundum illius libidinem malum fuit, sed illo nesciente magnum bonum significauit. A seipso quippe malum fecit, sed non à seipso bonum significauit. Hoc autem, quod necessario præloquendum putauit, non ad hoc tantummodo Iudæ factum, sed etiam ad cætera valeat, si qua occurrerint mala opera hominum, quibus bonum aliquid à narrate prophetatum est. IN Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs regni Iudæorum, cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur: merito nomen eius amaritudo interpretatur, ipsa enim Domino fellis poculum dedit. Duo autem genera principum, qui non rectè operabantur in plebe: vnum eorum, qui oberant: alterum eorum, qui nihil proderant, significantur in duobus filiis Iudæ: quorum vnus erat malignus & saeuus ante Dominum: alter in terram fundebat, ne semen daret ad fecundandam Thamar. Nec sunt amplius quam duo genera hominum inutilia generi humano: vnum nocentium, alterum præstare nolentium, & si quid boni habent in hac terrena vita, perditum, tanquam in terram fundentium. Et quoniam in malo prior est qui nocet, quàm ille qui non prodest: ideo maior dicitur malignus, ille autè sequens qui fundebat in terram. Nomen quoque maioris, qui vocabatur Her, interpretatur pellicius: qualib. tunicis induti sunt primi homines in peccatam damnationis suæ dimissi ex paradiso: sequentis autem nomè qui vocabatur Onan, interpretatur mercorum:

Supra cap. 48. c. 13. f. non.

Genes. 38. d. 16.

Math. 26. e. 47.

Dent. 18. c. 15. Ioan. 1. f. 45.

Ioan. 11. g. 50.

CAPVT LXXXIII.

Genes. 38. d. 7. b. d. 9.

Genes. 38. d. 11.

eorum: quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeat vnde prodesse possit, atque id perdat in terra. Maius porro malum est ablata vitæ, quod significat pelliciam nõ adiuta, quod significat mercorum: Deus tamè ambos occidisse dicitur est, vbi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius verò filius Iudæ, quod illi mulieri non iungitur, significat tæpus, ex quo reges plebi Iudæorum ceperunt de tribu Iuda nõ fieri: & ideo erat quidem filius Iudæ, sed eum maritum Thamar non accipiebat, quia erat eadem tribus Iuda, sed iam populo inde nemo regnabat. Vnde & nomen eius, id est, Sela, interpretatur dimissio eius. Non pertinent sanè ad hanc significationem viri sancti & iusti, qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent Testamentum, cui prophetando scienter vitales fuerunt, qualis David fuit. Eo sanè tempore, quo iam Iudæa ceperat reges ex tribu Iuda non habere, nõ est computandus Herodes maior in regibus eius, tanquam maritus Thamar, erat enim alienigena, nec ei sacramento illo mysticæ vnctionis tanquam coniugali foredere coherbat: sed tanquam extraneus dominabatur, quam potestatè à Romanis & à Cæsare acceperat. Sic & eius filij tetrarchæ, quorum erat vnus Herodes, patris nomine appellatus, qui cù Pilato in passione Domini concordauit. Isti ergo alienigenæ vsque ad nõ deputantur in regno illo mystico Iudæorum, vt ipsi Iudæi publicè clamarent, fremdentes aduersum Christum: Nos non habemus regem nisi Cæsarem. Neque hoc verum, nisi illa vniuersali dominatione Romanorum, quippe etiam Cæsar rex erat, non propriè Iudæorum, sed vt Christum negarent, & huic adularerent, ideo se tali voce damnarunt. ILLO ergo tempore, quo iam de tribu Iudæ regnum defecerat, veniendum erat, Christo vero Salvatore Domino nostro, qui non obesset, multumq; prodesset. Sic enim fuerat prophetatum: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est: & ipse erit expectatio gentium. Iam isto tempore omne quoque magisterium Iudæorum, & mystica, vnde Christi vocabantur, vnctio ipsa defecerat secundum prophetiam Danielis: Tunc venit cui repositum erat expectatio gentium, & vnctus est sanctus sanctorum oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis maioris tempore; passus est autem minoris Herodis tetrarchæ. Huius itaque venientis ad oues, quæ perierant, domus Israël, figuram gessit ipse Iudas, cum iret ad tendendas oues suas in Thamma, quod interpretatur deficiens. Iam enim defecerat princeps ex Iuda, & omne magisterium atque vnctio Iudæorum, vt veniret cui repositum erat. Venit autem cum suo pastore Odollamite, cui nomen erat Hiras, & interpretatur Odollamites, testimonium in aqua. Cum hoc planè testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium maius Ioanne. Sed tamè propter oues infirmas, hoc testimonio est vsus in aqua. Nam & ipse Hiras, quo d. nomen illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Ioannes, fratrem secundum semen Abraham secundum cognationem Mariæ matris eius, & Helisabet matris suæ, eundemq; Dominum & Deum suum, quia sicut ipse ait: Ex plenitudine eius accepit. Vidit omnino, & ideo in natis mulierum maior illo non exurrexit: quia ex omnibus prænunciantibus Christum, ipse vidit, quod multi iusti & prophetae cupierunt videre, & non viderunt. Salutauit ex vtero; agnouit perfectius ex columba: & ideo tanquam Odollamites verè testimonium perhibuit in aqua. Venit autem Dominus ad oues tendendas, hoc est exonerandas sarcinis laboriosis, ex quibus ecclesiæ laudatæ in Canticis canticorum, detes essent velut grex detonsarum. IAM Thamar habitum mutet, nam & commutans interpretatur Thamar, sed

Genes. 38. b. 11.

Genes. 23. b. 22.

Ioan. 19. b. 11.

CAPVT LXXXV.

Genes. 49. b. 10.

Daniel. 9. f. 24. Psal. 44. b. 8. Math. 2. a. 1. b. Luca 23. a. 7. f. 46. Math. 15. 4. 24.

Genes. 38. b. 12.

Ioan. 1. f. 45. cap. 5. 8. 47.

Ioan. 1. b. 16. Math. 11. b. 11.

Math. 13. b. 17. Luca 1. d. 41. Luca 3. c. 32.

Cant. 4. a. 2. CAPVT LXXXVI. Genes. 38. c. 34.

August. tom. 6.

in ea prorsus nomen amaritudinis maneat: non illius amaritudinis, in qua Domino felix inicitrauit, sed illius in qua Petrus amare fleuit. Nam & Iuda Latine confessio est. Confessione ergo amaritudo miscetur, vt vera poenitentia præsignetur. Hac poenitentia fecundatur ecclesia, in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christum pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Nam & ipse habitus meretricius, confessio peccatorum est. Typus quippe iam ecclesiæ gerit Thamar, ex gentibus euocata, sedens cum hoc habitu ad portam Enan, vel Enaim, quod interpretatur fontes. Cucurrit enim velut ceruus ad fontes aquarum, petenire ad semen Abraham: illic à non agnoscente feceratur, quia de illa prædictum est: Populum quem non cognoui, seruiuit mihi. Accepit in occulto anulum, & monile, & virgam: vocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædestinavit, illos & vocauit: quos autem vocauit illos & iustificauit: & quos iustificauit, illos & glorificauit. Sed hæc, vt dixi, adhuc in occulto, vbi fit & conceptio sanctæ vbertatis. Mittitur autè promissus hæcudus tanquam meretrici, hæcudus exprobratio peccati, per eundem Odollamitam, tanquam inceptantem & dicentem: Generatio viperarum. Sed non eam inuenit peccati exprobratio, quam mutauit confessionis amaritudo. Post verò iam publicis signis, annuli, monilis, & virgæ, vicit temerè iudicantes Iudæos: quorum iam personam Iudas ipse gestabat, qui hodieque dicunt, non hunc esse populum Christi, nec habere nos semen Abraham: sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, iustificationis, glorificationis, sine dubio confundentur, & nos magis quàm se iustificatos esse fatebuntur. Enucleatus hæc, & membratim quodammodo articulatumq; scribarer atque differerem, quantum intentionem meam Dominus adiualet, nisi me ab hac laboriosiore diligentia, finiendi huius operis, quod plus quàm vellem iam prolixum est, cura prohiberet. NVNC CAPVT LXXXVII. peccatū David, quid in prophetia significauerit, quanta possum breuitate perstringam. Nomina quippe ipsa interpretata, satis ostendunt, quid etiam hoc factum præfigurauerit. David interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Iuda, qui vicit mundum? Et quid desiderabilis illo, de quo Propheta dicit: Venit desideratus omnibus gentibus? Bersabee, interpretatur puteus satietatis, siue puteus septimus. Quamlibet autem harum nominis huius interpretationem in id quod dicere intendimus, assumamus, satis congruit. Nam & in Canticis canticorum sponsa illa ecclesia est, quæ vocatur puteus aquæ viuæ. Et huic puteo septenarij numeri nomè in spiritus sancti significatione coniungitur: propter rationem Pen-tecostes, quo die de celo missus spiritus sanctus venit. De septimanis enim constare eundem festum diem, Tobia quoque scriptura testatur. Ad quadraginta nouè autè, quod est septies septè, vnum additur, quo vnitas commendatur. In hac ratione viuat apostolica illa sententia: Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Dono itaque spiritali, hoc est septenario, facta est ecclesia puteus satietatis: quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitam æternam, quæ qui habuerit, non sitiet in æternum. Vias verò qui fuerat maritus eius, quid aliud quàm diabolus nominis huius interpretatione significat? Huius erat pessimo cõiugio deligati, omnes quos gratia Dei liberat, vt ecclesia sine macula & ruga saluatori proprio copulatur. Vrias namque interpretatur lux mea Dei. Erheus autè abscessus: siue quod in veritate nõ sterit, sed à luce sua superna, quam de Deo habebat, superbia merito abscessus est: siue quod cadendo veris viribus perditis,

M 4 translat.

transfiguratur se tam in angelum lucis, audens adhuc dicere: Lux mea I ei est. Ergo iste quidem David gra- uiter scelerateq; peccauit: quod scelus eius etiam per Prophetam Deus arguit increpado, & ipse abluat pœ- nitendo. Veruntamen ille desiderabilis omnibus gēti- bus, adamauit ecclesiam super tectum se lauante: id est, mundatē se à fordidis seculi, & domum luteam spiritali cōtemplatione transcendentē atq; calcātem: & inchoata cum illa primæ conuentionis notitia, post ab ea penitus separatum diabolum occidit, eamq; sibi perpetuo connubio copulauit. Oderimus ergo pecca- tum, sed prophetiam nō extinguamus: amemus illum David quantum amatus est, qui nos à diabolo per mi- sericordiam liberauit: amemus & istū David, qui tam graue in se vulnus iniquitatis pœnitentiæ humilitate sanauit. I A M de Salomone quid dicam? Quem vehementer arguit sancta Scriptura, atq; condemnat, nihilque de pœnitentia eius vel indulgentia Dei om- nino cōmemorat. Nec mihi profus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet hæc eius flenda sub- uersio, nisi fortē quis dicat mulieres alienigenas, quarū amore exarserat, significare ecclesias electas de gen- tibus. Posset hoc fortasse non absurdē intelligi, si illæ propter Salomonem desererent deos suos, & colerent Deum eius. Cū verò ipse propter illas offendit Deū suū, & coluit deos earum, non est quid inde boni conie- ctare possimus: nec tamen nihil arbitror significare, sed malum; sicut de vxore filiabusque Loth diximus. Apparet enim in persona huius Salomonis & mira ex- cellentia, & mira subuersio. Quod igitur in illo diuer- sis temporibus extitit, prius bonum, & posterius ma- lū, hoc in ecclesia in isto adhuc seculo simul vno tem- pore ostēditur. Nam bono illius, bonos ecclesiar: malo autē illius, malos ecclesiar significatos puto: tanquā in vnitae vnus areæ, sicut in illo vno homine bonos in granis, malos in palea: vt in vnitae vnus segetis, bo- nos in tritico, malos in zizaniis. Si quid hinc sanē, his quæ de illo scripta sunt diligētius pertractatis, siue mi- hi, siue hoc doctioribus atque melioribus, aliud pro- babilius elucere poterit: nunc tamen non eam rem ita dimissimus, vt intentionem nostram in alia prope- rantem, tanquam interrupta series cōtextionis im- pe- diat. D E Osee autem Propheta, non à me opus est dici, quid illa iussio factūve significet, quod dixit Dominus ad Osee, Vade & accipe tibi vxorem fornicationis, & fac filios de fornicatione: cū satis hoc ipsa scriptura demonstret vnde & quare sit dictum. Se- quitur enim: Quoniam fornicans fornicabitur terra à Domino. Et abiit & accepit Gomer filiā Debeleim, & concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen eius Iezrahel: quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem Iezrahel super domum Iudam, & quiescere faciam, & auertam regnum do- minus Israel. Et erit, in illa die conteram arcum Israel in valle Iezrahel. Et concepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei Dominus: Voca nomen eius, absq; misericor- dia: quia non addam vltra misereri Israel, sed obliuio- ne obliuiscar eorum: & domui Iuda miserebor, & sal- uabo eos in Domino Deo suo, & nō saluabo eos in ar- cu & in gladio & in bello & in equis, & in equitibus. Et ablastrauit eam quæ erat absq; misericordia, & concepit, & peperit filium. Et dixit ei Dominus: Voca nō- mē eius nō populus meus, quia vos nō populus meus, & ego nō ero vester Deus. Et erit numer⁹ filiorū Israel quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non nume- rabitur: & erit in loco, vbi dictum est eis: Non popu- lus meus vos: dicetur eis, filij Dei viui. Et congrega- buntur filij Iuda & filij Israel, & ponent sibi caput vnum, & ascendent de terra, quia magnus dies Iezra- hel. Dicite fratrib, vestris populus meus: & forori ve- stræ, misericordiam consecuta. Cum ergo iussi & facti

huius figuram ipse Dominus per eandem scripturam euidenter aperiat, cumque apostolice literæ hanc pro- phetiam completam in noui Testamenti prædicatione testentur, quis est qui audeat dicere, non propterea iustum & factum, propter quod se iussisse, & Prophe- tam fecisse, ipse in sanctis literis qui iussit, exponit? Ait enim apostolus Paulus: Vt notas faceret diuitias glori- æ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriā, quos & vocauit nos, nō solum ex Iudæis, verumetiam ex gentibus: sicut & Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & erit in loco, vbi dictum est eis: Non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei viui. Hoc ergo de gentibus prophetatum Paulus ostendit: Vnde & Petrus scribens ad gentes, propheta quidem ipso non nominato, pro- phetiam tamen eius verbis suis inserit, dicens: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, quo virtutes eius annuncietis, qui de tenebris vos vocauit in illud admirabile lumen suum: qui aliquando non populus, nunc autem popu- lus Dei: quorum aliquando non miserus est, nunc autem miseretur. Hinc euidenter apparet, quod per pro- phetam dictum est: Et erit numerus filiorum Israel quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non nume- rabitur: & quod consequenter adiunctum est: Et erit in loco, vbi dictum est eis: Non populus meus vos: di- cetur eis, filij Dei viui, non omnino de illo Israel esse dictum, qui est secundum carnem: sed de illo, de quo Apostolus gētibus dicit: Vos ergo Abraham semē estis, secundum promissionem hæredes. Sed quoniam & de illa Iudæa multi crediderunt & credituri sunt: nam inde erant & apostoli, inde tot milia, quæ in Hierusa- lem apostolis sociata sunt: inde ecclesiar, de quibus ad Galatas dicit: Eram autem ignotus facie ecclesiis Iu- dææ quæ sunt in Christi. Vnde & lapidem angularem in Psalmis appellatum Dominum sic interpretatur, quod dōs parietes in seipso coniunxerit, circuncisio- nis videlicet & præputij, vt duos conderet in se in vni, nouum hominem, faciens pacem, & commutaret vtrosque in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso, & veniens euangelizaret pacem iis qui longe, & iis qui prope: id est, gentibus lon- ge, & Iudæis prope: ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum: merito & iste Propheta, filios Iuda po- nens pro Iudæis, & filios Israel pro gentibus. Et con- gregabuntur, inquit, filij Iudæ & filij Israel pariter, & ponent sibi caput vnum, & ascendent de terra. Huic itaque prophetiæ tam manifestæ, ipso rerum ef- fectu declarata, quisquis contradicit, non solum pro- pheticis, verumetiam apostolicis literis: nec solū qui- buslibet literis, verumetiam rebus impletis, & clarissi- ma luce perfusus, impudentissimè contradicit. Aliquid ergo fortassis diligentioris requirebat intentionis Iu- dæ factum, vt hæc fornicaria quæ significat ecclesiam, de gentium superstitionum prostitutione collectam, in habitu mulieris illius, quæ Thamar appellata est, possit agnosci: hic autem, cū ipsa Scriptura se aperiat, cumq; apostolorum consonantibus literis illustretur, quid hic vterius immoramur, ac non iam videmus quod restat de famulo Dei Moyse, quid etiam ipsa si- gnificent quæ Faustus obiecit? Q V O D enim fra- trem defendens, occidit Ægyptium, cuius facillimè occurrit, iniuriosum nobis in hac peregrinatione dia- bolū à Domino Christo nobis defensis occidi. Quod verò in arena obruit interemptum, manifestum est eius iam morticinam præsentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamētum. Vnde ecclesiam Domi- nus super petram ædificat: & eos qui audiunt verbum eius & faciunt, cōparat prudenti viro, qui ædificat do- mum suam super petra, ne tentationibus cedat & cor- ruat. Illos autem qui audiunt, & non faciūt, comparat

Rom. 9. e. 23.
Osee 2. d. 24.
Osee 1. d. 10.
1. Pet. 2. b. 9.
Osee 1. d. 10.
Epsala 10. e. 22.
Galat. 3. d. 29.
d. illo Iu- daeorum populo
Ad. 2. f. 38.
O 4. d. 4.
Galat. 1. d. 22.
Psal. 117. e. 22.
Ephes. 2. c. 14.
Ephes. 2. c. 14.
Osee 1. d. 12.
Genes. 38. e. 14.
CAPVT XC. Exodi 2. b. 12.
Math. 7. d. 24.
Math. 7. d. 26.

CAPVT XCII.
Exodi 17. e. 8.
Num. 33. g. 51.
Deut. 7. 4. 2.
Exodi 32. f. 27.
Psal. 4. d. 5.
Col. 3. a. 5.
CAPVT XCIII.
Exodi 3. l. e. 20.
Rom. 1. e. 21.

stulto, ædificantem super arenam, cuius tentata domus, ruina iustu magna. Q V O D verò expoliavit Ægyptios iustu Domini Dei sui, nihil nisi iustissimè iuben- tis, quid præfigurauerit, iam in quibusdam libris, quos de doctrina Christiana prænotauit, quantum mihi tunc occurrit, me recolo posuisse: quod auro & argen- to & veste Ægyptiorum significatæ sint quædam do- ctinæ, quæ in ipsa consuetudine gentium non inuili studio discantur. Sed siue hoc significet, siue illud, quod ex ipsis gentibus animæ preciosæ, tanquam vasa au- rea & argentea, cum suis vtique corporibus, quod ves- tes significant: adiungunt se populo Dei, vt simul de hoc seculo tanquam de Ægypto liberentur: siue hoc ergo, siue illud, siue aliquid aliud hinc fuerit figuratū, certum est tamen eis qui has literas piè legunt, nō frus- tra neq; sine prænuntiatione futurorū esse illa iussa, facta, conscripta. I A M porro de bellis, quæ per Moysen gesta sunt, nimis longum est omnia pertracta- re. Satis ergo sit, quod de illo bello gesto cum Ama- lech, iam superius in hoc ipso opere, quo Faustus respō- deo, quantum satis pro suscepto negotio videatur, quid prophetiæ præmitteret, quid mylterij contineret, exposui. Nunc illud videamus, in quo crudelitatis vi- tium solent obijcere Moysi, vel inimici harum literarum, vel expertes omnium literarū: quod quidē Fau- stus non expressè posuit, cū diceret quod crudela multa & mandarit & fecerit. Sed quia noui quid ma- ximè & inuidiosè iactare consueuerit, ideo ipse hoc commemorauit, superiusque defendi, ne quicquam in eo facto esse criminis, vel ipsi Manichæi qui corrigi vellent, vel quisquam alius imperitorū aut impiorum putarent. Nunc autem quid etiam prophetiæ signifi- cationis habuerit, requirendum est, quod ex eis mul- tos, qui sibi absente ipso idolum fabricauerunt, sine vlla cuiusquam necessitudinis distinctione iussit in- teriri. Facile est vt investigatur hominum illorū in- teremptionem, significare vitiorum talium infecutio- nem, qualibus illi ad eandem idololatriam deflexerit. In talia quippe vitia fauere nos iubet Psalmus, cū di- cit: Irascimini & nolite peccare. In talia vitia fauere nos iubet Apostolus, cū dicit, Mortificate membra vestra quæ sunt super terram: fornicationem, immun- ditiam, luxuriam, cōcupiscentiam malā & auaritiam, quæ est idolorum seruitus. S E D quid sibi velit, quod prius fecit, vt ipsum vitulum igne combureret, minuatūque concideret, & in aquam spargeret, & potum populo daret, maiorem intentionem percu- tandæ significationis inquirat. Si enim tabulas, quas di- gitto Dei, hoc est operatione Spiritus sancti, scriptas ac- ceperat, ideo fregit, quia indignos eos, quibus eas lege- ret, iudicauit: si denique vt ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incendit eum, contriuit, in aqua sparit at- que submergit, vt quid & potum hoc populo dedit? Quem non excitet factum hoc ad inquirendam & in- telligendam prophetiam significationem? Occurrat ergo iam intentis mentibus, tanquam diaboli corpus in vitulo: id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est author, est diabolus. Aureum propterea, quia videtur idololatriæ ritus vel- ut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus, Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glo- rificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obsecratū est insipiēs cor eorum: dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & immuta- uerunt gloriā incorruptibilis Dei, in similitudinē ima- ginis corruptibilis hominis, & volucrū, & quadrupe- dum, & serpentium. Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebāt Ægyptiorum etiam ipsi prima- tes, & tanquam docti homines adorare signenta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus: id est, omnis societas gentium idololatriæ deditorū. Hanc sacrile-

gam societate Dominus Christo illo igne comburit, vt quoniam in euāgelio dicit, Ignē veni mittere in terram: de quo iam non est qui se abscondat à calore eius, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma soluatur. Totum deinde corpus illud cōmi- nuitur: id est ab illa malæ conspirationis conflatione discissum, verbo veritatis humiliatur: & cōminutum in aquam mittitur, vt eos Israelitæ, id est euāgelij præ- dicatores, ex baptismo in sua membra, hoc est in cor- pus dominicum transferat. Quorum Israelitarū Petro de ipsis gētibus dictum est, Macta & manduca. Si ma- cta & manduca, quare non etiā, Cōcide & bibe? Ita ille vitulus per ignē zeli, & aciem verbi, & aquā baptismi, ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est. S I ergo hæc quoq; loca scripturarū, de quibus eis- dem scripturis calumniantur hæretici, perscrutata & quodammodo interrogata, quāto videntur obscuriora, tāto mirabiliores in se mylteriorū thesauros latere re- spondent: quāto magis impiorum blasphemata ora ob- mutescere omnino debent, cū oppulsi sunt apertissi- ma veritate, contra quam præfocato spiritu quid mus- sident, non inueniunt: & malunt miserī manifestatio- ne eius suas fauces obturari, quā suauitate peccati im- pleri. Christum igitur sonant hæc omnia, caput illud, quod iā ascendit in cælū: & hoc corpus eius, quod vsq; in finē laborat in terra, scribentium literas verè sacras omnis parturuit intentio: nec esse quicquam creden- dum est librorum prophetico- rum contextione narra- tum, quod non significet aliquid futurorum: nisi quæ ideo posita sunt, vt ex eis quodammodo religenter ea, quæ illū regē populūq; eius, siue propriis, siue figu- ratis locutionibus rebūve prænuntiant. Sicut enim in citharis & huiuscemodi organis musicis, non quidem omnia quæ tauguntur, canorum aliquid resonant, sed tantum chordæ: cætera tamen in toto citharæ corpo- re ideo fabricata sunt, vt esset vbi vincerentur, vnde & quo tenderentur illæ, quas ad cantilenæ suauitatem modulaturus & percussurus est artifex: ita in his pro- pheticis narrationibus, quæ de rebus gestis hominum prophetico spiritu deliguntur, aut aliquid iam sonant significatione futurorum: aut si nihil tale significat, ad hoc interponitur, vt sit vnde illa significatiā tanquam sonantia connectantur. H A S autē rerum gesta- rum allegoricas narrationes, si nolunt hæretici, sicut à nobis exponuntur, accipere, vel etiā nihil eas, nisi quod proprie sonant, significare contendunt, nō est lucran- dū cum hominibus, qui dicunt, Nō sapit palato meo, quod sapere dicis tuo: dū tamen ea quæ diuinitus præ- cipiuntur, aut mores pietatemq; formare, aut aliquid figuratē significare vel credantur vel intelligantur aut vtrumq; potius quā neutrum, dū tamen & ipsa, quæ figuratē dicta vel facta intelliguntur, ad eosdem mores bonos pietatemq; referantur. Ac per hoc etiam si Ma- nichæis, vel quibusque aliis, de his figuris rerum gesta- rum noster displicet intellectus vel ratio vel opinio: il- lud sufficiat, quod patres nostri, quibus Deus perhibet bonæ vitæ atq; in suis præceptis obediētiæ testimoniū, ea veritatis regula defenduntur, quæ nisi prauis & dis- tortis cordibus displicere non possit: & quod ea scri- ptura, cui peruersitas erroris illius inimica est, in qui- buslibet hominū factis, quæ vel laudauit vel redarguit vel tantum narrata nobis iudicanda proposuit, ipsa in- culpabilis venerabilisq; persistit. Q V I D verò vti- lius atq; salubrius piè legentibus vel audientibus illas sacras literas consuli ac p̄spici potuit, quā vt nō so- lū in eis laudabiles homines ad imitandū, & reprehensibiles ad cauendum proponerentur, verumetiam quæ- dam bonorū declinationes & lapsus in malū, siue ite- dem denud correcti in viā redeant, siue irreuocabiles maneant: & rursus quædam malorū mutationes & pro- uectus in bonum, siue perseueraturi, siue in pristina

Luce 12. f. 49.
Psal. 118 a. 7.
AB. 10. b. 11.
CAPVT XCIII.
CAPVT XCV.
CAPVT XCVI.
CAPVT XCVII.

iterum relapsuri: v neq; iusti in superbiam securitate extollantur, nec qui contra medicinā desperatione obdurentur. At illa quæ neq; ad imitandū neq; ad cauendū facta hominū pertinent, & tamē in sancta Scriptura reperiuntur, aut ad illam connexionem posita sunt, quibus occasioibus ad res necessarias veniunt: aut eo ipso, quo videntur superflua, satis admonent, in eis quæri oportere mysticę alicuius significationis oraculum. Neque enim de his libris loquimur, in quibus nulla, vel p uca, ac non multa apertissima prophetico spiritu pronuntiata, iam quoq; ipsi rebus impletis, auctoritatem diuinam fidelissima & præclarissima veritatis luce testantur: vt omnino desinat, quisquis eos superflue vel quasi fatue locutus aliquid putat, quibus non solum omnia hominū ingeniorumq; genera subdita videt, verumetiam hoc ab eis prædictū legit, perfectumque cognoscit. **N**UNQVID nam ergo si quisqua legens factum Dauid, cuius eum Domino arguente ac minante pœnituit, inde sibi ad peccandum fomité præbeat, illa Scriptura culpanda est: ac nõ tanto seuerius ille damnandus, quāto potius ad se vulnerandū aut occidendū, abuti voluit ea re, quæ ad sanandū liberandūq; conscripta est? Quia enim homines in peccatū lapsi, vel superbia negligunt pœnitentię medicinam, vel recipiendę salutis, veniēq; promerendę diffidentia penitus pereunt, de tātō viro exemplū propositum est, quo sanentur ægroti, non quo hi qui sani sunt lauciantur. Neq; enim medicinæ vitium est, si vel infāni seipfos, vel maligni alios ferramentis medicinalibus perimant. **S**ED tamen hi patres nostri Patriarchę atq; Prophete, quibus tam illustre testimoniū sanctitatis atque pietatis ea scriptura perhibet: quam salutis generis humani diuinitus dispensatam nõ negat nisi quisquis aut eam nescit, aut omnē sensum rationalis considerationis amittit: etiam si libidinosi & crudeliter furor accuat: nõnne etiā sic non dico electis corū, sed ipso etiam Deo illorū demonstrarentur esse meliores? **N**õnne melius est cū pellice volutari virū cum femina, quā esse syncerissimā lucē, & miscēdo se tenebris inquinari? Ecce homo auaritię ac vetricis causā vxorem suam sororē mentitus, in aliorum concubitū vēdidit: quāto ille peior & execrabilior est, qui naturam suam ad libidinem desiderantium simulando coaptarā, gratis eis pollucendam corrupendamq; subiecit? Iam cū filiabus qui etiā sciens concubuerit, nõnne minus mali perpetrat, quā qui membra sua omnium calium, peiorumq; turpitudinum libidinibus miscet? Quid enim tale ab immūdis flagitiosisq; committitur, vbi non Deus vester Manichæi, turpitudinibus omnibus polluat: Deniq; si verē Iacob, vt ait Faustus, inter quatuor vxores fœda cōcupiscentia tanquā hircus erraret, nullam propaginis curam gerēs, sed lasciuę solius voluptatis: quāto minus miser esset Deo vestro, qui non solum in ipso, & in eius quatuor vxoribus, omne illud dedecus luxurię pateretur, omnib. eorum corporibus motibusq; cōcretus: sed iam in ipso hircō, quē viro illi fordibus comparauit, omnē illum genitale motum calorēq; perpetitur: & vbiq; turpi cōditione permixtus, in capro inflāmat, in capra seminat, in hircō generatur? Ac per hoc et si Iudas non tantū fornicator, sed etiā sciens nurus suę nefarius incestator existēret, in illius quoq; incesti libidine Deus vester hæreret, forderet, arderet. Dauid autem iniquitatis pœnituit, quod vxorē adamauerit alienā, virumq; eius mandari occidi: at verō Deum vestrū, quādo pœnitēbit quod à tartareo genere masculino ac feminino principum tenebrarū adamatus, corū libidini sua mēbra concessit: nec maritum, cuius coniugē adamauerat, sed suos filios in mēbris demōnū, à quibus demōnib. ipse fuerat adamatus, occidit: Sed etiā nõ pœnitūisset Dauid, nec iustitiaz

RAPVT XCVII. 2. Reg. 12. c. 13.

RAPVT XCVII.

Genes. 16. c. 4.

Genes. 12. c. 13. & cap. 20. d. 5.

Genes. 19. f. 31.

Genes. 30. d. 3. b. 9.

Genes. 38. d. 16.

2. Reg. 12. c. 13.

sanitatē tali medecina recepisset, etiā sic isto Deo Manichæorū melior extitisset. Ille quippe vno ipso facto [putemus & aliis talibus quotlibet, quā multa vnus homo posset admittere:] ille autē in omnib. omnium talibus factis cōmixtione illa membrorū suorū turpari polluique conuincitur. Et Osee Propheta accusatur à Faustō, qui si meretricē turpi concupiscentia captiuatus, adamasset atq; duxisset, animas certē amborum, & lasciuī amatoris, & obsecrāz meretricis, partes & mēbra naturamq; Dei vestri esse prædicatis. Illa ergo meretrix, quid enim ambiam verbis, & non planē dicam, illa meretrix esset Deus vester. Neq; enim potestis dicere quod seruata atq; incorrupta suę sanctitate naturæ; illi meretricio corpori non ligatus, sed præsentatus incidere: sed & inquinatissima esse ista mēbra Dei vestri, & ob hoc magna purgatione indigere fatemini. Illa ergo meretrix, de qua hominē Dei audetis arguere, Deus vester esset, etiā si nõ esset in melius casto coniugio cōmutata: aut si non vultis, particulā certē Dei vestri, licet minimā, non negatis illā animam meretricis. Hoc ergo iam melior Deo vestro, quonia ipsa vna meretrix esset: ille autē, cōditione suę illius cōmixtionis, vniuerso generi tenebrarū in omnibus meretricibus prostituitur: in omnibus deniq; maribus ac feminis late varieq; fornicantib. & sese corruptentibus, volutatur, soluitur, illigatur: rursus in eorū foetibus, volutandus, soluendus, ligādus: donec ad vltimū globum pars immūdiissima Dei vestri, tanquā inexpiabilis meretrix perducatur. Hęc scilicet mala, has turpitudines, hęc dedecora à mēbris suis Deus vester amouere non potuit, & hostis immanis necessitate cōpulsus ad ista peruenit. Neq; enim potuit interimere iniuriosum atque violentū, suis vel ciuib. vel partibus saluis. Quāto ergo ille melior, qui occiso Ægyptio, fratrem defendit illegitimum, quem mirabili vanitate Faustus arguit, & Deum suū mirabiliore cæcitate non respicit. Quāto melius ipsa vasa aurea & argentea abstulisset de gēte Ægyptiorū, quā eius mēbra deprædaretur gens tenebrarum: & tamen cū bellū tam miserū ipse gessisset, cultores eius famulo Dei nostri obijciūt quod bella gesserit, in quibus semper cum suis omnibus victor de hostibus triūphauit, qui captiui vel captiuę Moysē belligerante, de populo Israël duci potuerunt: quod & Deus vester si potuisset, vtiq; fecisset. Hoc ergo non est malos arguere, sed scelerioribus inuidere. Quæ autē crudelitas Moysi, quod in populū, qui grauitur in Deū peccauerat, gladio vindicauit: cuius tamē peccati veniā, se pro illis etiam diuinę vindictę offerens, deprecatus est. Veruntamen si & hoc non misericorditer, sed crudeliter fecisset, etiā sic melior Deo vestro esset. Neq; enim quēquam suorū innocentū & obedientiū, si ad hostis cuneū distrumpendū missus fuisset & captiuatus, vllō modo eū postea, si vicisset, ipse damnaret: quod facturus est Deus iste de sua parte, quam configet in globo: quia obediuit iubēti: quia in hostiles cuneos pro salute regni eius propozita sua morte processit. Sed in hac, inquit, sēcie seculorū iam malis permixta atque concreta, non obtemperauit præceptis. Queramus, quare? Si propria voluntate, vera culpa, & iusta pœna: sed iam si voluntas est rea, nulla est ad peccandum natura contraria: & ideo Manichæorum omnium conuicta est & euerfa fallacia. Si autē ab hoste oppressa, quod missa est, si alieno malo superata, cui resistere non valuerat, iniqua pœna & magna crudelitas. Sed ad excusandum profertur Dei necessitas. Talē colant Deū, qui nolunt colere Deum. Sanē quod fatendum est, etiam ipsi cultores eius, quamuis talem Deum colēdo sint pessimi, meliores tamen illo sunt, quia saltem sunt: ille autem nihil est, nisi fictio falsitatis, & cogitatio vanitatis. Sed iam cætera Faustī arguta deliramenta videamus.

Osee. 1. d. 2.

Exod. 6. c. 2.

Exod. 3. g. 2. & cap. 11. d. 12. c. 35.

Exod. 17. c. 8.

Exod. 32. f. 27.

Libri vicesimisecondi finis.

LIBER

LIBER VICESIMVS

TERTIVS.

CAP. I.

Exod. 33. f. 11.

3. Reg. 5.

Aggei 1. d. 1.

Rom. 1. d. 3.

Mathei 1. d. 1.

Matth. 1. d. 1.

CAP. II.

Matth. 3. d. 16.

Luc. 3. d. 23.

Psal. 2. b. 7.

Luc. 9. e.

Matth. 3. d. 17.

CAP. III.

FAVSTVS dixit, Disputanti mihi aliquando, quidam ex numero sapie respondens ait, Accipis Iesum de Maria natum? Cui ego, Quenam, inquam, dicis Iesum? Nam plures in Hebraismo fuerunt Iesus: vnus quidem Naue filius, discipulus Moysi: alter verō filius Ioseph sacerdotis magni: item alius, qui dictus est filius Dauid, alius verō filius Dei: quemnam ergo istorum de Maria natum quæris ex me, vtrum accipiam? Vtiq; inquit, filium Dei. Cui ego, Et quo auctore, quōve magistro docente istud, accipiam? At ille, Mattheo, inquit. Cui rursus ego, Quid enim Mattheus scripsit? Et ille, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abraham, &c. Tum ego, Putaueram, inquam, quia esses dicturus, Liber generationis Iesu Christi filij Dei. Et me paraueram ad præscribendum: sed quia nunc fideliter capitulum memorasti, admonendus tantum es, vt id quod recitasti, consideres. Neque enim Mattheus hic se Dei filij generationem scribere fatetur instituisse, sed filij Dauid. **V**t ergo huic interim dicenti credam, filius Dauid erit mihi de Maria natus, adhuc de Dei filio in hoc omni generationis textu nulla fit mentio, vsque ad baptismum scilicet, frustra, calumniam vos ingeritis scriptori, tanquam D. c. ille filium in utero mulieris incluserit. At verō hic clamit, vt videtur, & inscriptione ipsa sua se prorsus ab hoc sacrilegio vindicat, Dauid filium perhibens ex illa stirpe oriundum se scripsisse, non filium Dei. Nam Iesum quidem eum, qui sit filius Dei, si scriptoris huius mentem proposuimq; consideres, non tam ille de Maria virgine vult nos accipere procreatū, quā factum aliquando per baptismum apud fluentia Iordanis. Illic enim dicit baptizatū à Ioanne cum, quem Dauid in exordio filium designauit, factum aliquando esse filium Dei, post annos ducentat, secundum Lucæ fidem, ferme triginta, vbi & vox tunc audita est, dicens ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vides ergo id quod ante annos triginta, vt huic videtur, de Maria natum est, non esse ipsum filium Dei, sed id quod de baptismo postea factum est ad Iordanē, id est, hominem nouum tanquam in nobis eam credimus ad Deum ex genilitatis errore conuersi: quod ipsum tamen nescio vtrum satis cum ea fide faciat, quam vos catholicam nominatis: sed interim sic Mattheo videtur, si sunt ipsius hæc. Neque enim vsquam in parturitionibus Marię dictum legitur illud: Filius meus es tu, ego hodie genui te: aut, Hic est filius meus dilectissimus, in quo bene complacui: sed in expiatione eius apud Iordanem. Quod si & tu credas ita vt scriptum est, eris iam quidem Mattheanus, sic enim mihi dicendum est, catholicus verō nequaquam. Nam catholicam fidem nouimus: que tanto longe abest ab hac professione Mathei, quanto procul est & à vero. Siquidem symbolum vestrū ita se habet, vt credatis in Iesum Christum filium Dei, qui sit natus ex virgine Maria: vestrū est ergo, de Maria accipere filium Dei, Mathei ab Iordane, nostrum ex Deo: ac per hoc ita vobis Mattheus, si hæc eius pro certo sunt, contrarius est in professione ista sua, quā nobis: nisi quod paulo prudentior vobis inueniatur est, vt ortum ex femineo sexu, Dauid filio ascriberet magis, quā filio Dei. Quapropter de duobus vos vnum fateri oportet: aut hunc non esse Mattheum, qui hæc videtur asserere: aut vos non tenere apostolicam fidem. **N**OS verō quamuis de hac sententia nemo prorsus deiciat, ex Deo accipiendi filium Dei, tamen vt multum imprudentie concedamus, vt adigamur & falsis credere, ex Iordane nobis erit factus Iesus Dei filius, quā natus ex utero mulieris: quāquā nec ipse quidem ille, quem Maria peperit, si vllus erat, rectē Dauid filius appellatur, nisi eum constet ex patre Ioseph seminatum. Quod quia negatis, illud etiam fateamini necesse est, ne ipsum quidem esse Dauid filium: quoniam quidem generatio Abraham vsque ad Dauid, & à Dauid Ioseph adusque deducitur, per omnes scilicet Hebræo-

rum patres: ex quo quia Iesus con. optus non est, vt legitur, nec filius erit Dauid: longeq; mens est, qui quous sine coitu Ioseph de Maria natus dicitur erat, huic in principio posuerit esse filium Dauid. Cū ergo ne ipse quidem, qui sit ex Maria genitus, Dauid rectē filius appellaretur, quia non sit natus ex Ioseph, quanto magis filius Dei. **P**ROINDE nec virginis ipsius origo ex hac tribu fuisse monstratur, vnde constat esse Dauid: dico autem Iudam, de quo Iudei reges: sed ex tribu Leui, vnde sacerdotes: quod ipsum palam est, quia eadem patrem habuerit sacerdotem quendam nomine Ioachim, cuius tamen in hac generatione nulla vsquam habita mentio est. Quomodo ergo ad hanc Dauidicę cognationis profavitā Maria pertinere dicitur, in qua eam nec patrem habere videas, nec maritum? Ac per hoc nec ille Dauid filius erit quisquis ex eadem nascitur: nisi eius hæc genitricem sic adnouerit Ioseph, vt eius aut filia probeatur aut contumax. **A**VGUSTINVS respondit, Fides catholica eademque apostolica est, Dominum nostrum & saluatorem Iesum Christum, & filium Dei esse secundum diuinitatem, & filium Dauid secundum carnem: quod ita probamus ex euāgelicis & apostolicis literis, vt nemo possit contradicere probationibus nostris, nisi qui ipsis literis contradicit: non sicut sibi Faustus iste proposuit, nescio quem pauca verba dixisse, & contra eundem Faustū versipelles astutias nulla postea testimonia protulisse. Quod ego cū fecero, nihil ei quod respondeat, remanebit: nisi illud, quo vim manifestissimę veritatis in Scripturis sanctis expressē illudere atque euitare conatur, vt falsa illa & diuinis codicibus immissa respondeat. Quam dementiam, furiosamque præsumptionem & audaciam, iam superius in hoc opere, quantum sufficere visum est, refutauit: nec eadē repetere oportet, vt modum sermonis etiam cogitemus. Quid igitur opus est dispersa per Scripturas omnes querere atque colligere testimonia, quibus contra istum probemus, in libris maximę diuinęque autoritatis, eundem dici filium Dei vnigenitū, semper Deum apud Deum, qui dicitur etiam filius Dauid, propter acceptam formam serui ex virgine Maria coniuge Ioseph? Nunc interim quia de Mattheo voluit disputare, nec à me totus Matthei liber huic sermōni inferi potest, legat qui voluerit, & videat quemadmodum Mattheus eum, quem parentes eius enumeraturus dicit filium Dauid, narrando vsq; ad passionē resurrectionemq; perducere: nec alii quā ipsum dicat à virgine Maria de Spiritu sancto conceptum & natum: Cui rei adhibet & testimoniū de propheta, Ecce virgo accipiet in utero, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod est interpretatū, nobiscum Deus. Eundemq; baptizatū à Ioāne, audisse de cælo, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: de quo dictū erat iam ex partu virginis, nobiscum Deus. Nisi forte visum sit Faustō minus esse, quod dictus est Deus quā quod dictus est filius Dei. Ex hoc enim cōiungere conatus est, Mattheo nõ esse visum, quod filius Dei factus sit, nisi ex baptismo: quia ibi facta est vox de cælo, Hic est filius meus: cū idem Euāgelista etiā superius adhibuerit diuinū ex propheta testimoniū, vbi ipse partus virginis appellatur est, nobiscum Deus. **H**VC sanē miserum delirē garrulum debemus intueri atque obseruare, non prætermittentem, vbi potuerit, lectori vaniloquiorū suorum etiam de scripturarum testimoniis nebulas ostendere falsitatis: sicut de Abraham dixit, quod Deo non crederetur de Sara sibi filium promittenti, quādo cū ancilla concubuit, cū Scriptura testetur, nõdum illi partū Sarę fuisse promissum: vel quod vxorem suam sororē mentitus sit, cū genus Sarę nusquam in illis literis legitur, quibus de hac re fides habenda est: & de filio eius Isaac, quod etiam ipse Rebecca falso dixerit sororem suam, cū genus eius ibi aperte scriptum sit: & de Iacob,

CAP. III.

CAP. V.

Esai. 7. c.

Matth. 1. d. 23.

Matth. 3. d. 17.

CAP. VI.

Genes. 17. c.

Genes. 16. b.

Genes. 12. c.

13. & cap. 20. 11.

Genes. 26. b. 7.

coob, quod quotidie terram esset inter quatuor eius vxores, quænam illi de agro venientem prior ad concubitus raperet: quod illic omnino nusquam legisse conuincitur. Ecce qualis homo mendaces diuinorum librorum scriptores se odisse gloriatur, qui etiam de euangelico tantæ autoritatis culmine omnibus noto, mentiri sic audet, vt non Mattheum, ne apostolici nominis pondere comprimat, sed nescio quem alium sub Matthei nomine velit putari scripsisse de Christo, quod non vult credere, & quod calumnia verus refutare conatur. Sic ergo de cælo dictum est super aquam Iordanis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: quem admodum dictum est & in monte. Neque enim quia & ibi de cælo vox ipsa sonuit, filius Dei ante non fuit: quædoquidem ex vtero virginis ille accepit formam serui, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse æqualis Deo. Denique idem apostolus Paulus alio loco apertissime dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt filiorum adoptione recipere: mulierem scilicet more locutionis Hebraicæ feminam appellans. Ipse ergo est filius Dei, qui & Dominus Dauid secundum diuinitatem: & idem ipse filius Dauid, ex semine Dauid secundum carnem. Quod si nobis credere non prodesset, non hoc tam ardentem idem Apostolus Timotheo commendaret, dicens: Memor esto Christum Iesum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid, secundum euangelium meum: contra quod euangelium quisquis aliud annunciauerit, vt anathema sit, magna cura fideles admonuit. Quid ergo iam moueat sancti euangelij sectatorem, quod sine concubitu Ioseph Christus natus ex virgine, filius tamen Dauid appellatur, cum generationum seriem non vsque ad Mariam, sed vsque ad Ioseph Mattheus euangelista perducatur? Primo, quia mariti eius fuerat, propter virilem sexum potius honoranda persona: neque enim quia concubitu non permixtus, ideo non maritus, cum ipse Mattheus narret ab angelo Mariam coniugem ipsius appellatam, qui narrat quod non ipsius concubitu, sed de Spiritu sancto conceperat. Quod si non Mattheus apostolus ista vera, sed aliquis alius sub eius nomine, sicut Manichæi putant, ea falsa conscriberet, ita ne sibi etiam ipse in rebus apertissimis, & tam de proximo contextis contraria loqueretur, vt quæ diceret Dauid filium de Maria virgine, sine cuiusquam viri concubitu natum, eiusdem pariter gradatim enumerans, vsque ad eum sine aliqua ratione perduceret, quem non commixtum Mariæ ipse dixisset? Si enim alius enumeraret progenitores Christi à Dauid vsque ad Ioseph, dicens eum filium Dauid: & alius eum sine vilius viri concubitu ex Maria virgine natum diceret, nec eum filium Dauid appellaret: nec sic continuo putare deberemus, eos sibi hæc contraria locutos fuisse, vt vel ambo vel vnus eorum falsitatis conuinceretur. Cogitare enim deberemus fieri potuisse, vt ambo vera dicerent, vt & Ioseph maritus Mariæ diceretur, habens eam coniugem continenter: non conbitu, sed affectu: non commixtione corporum, sed copulatione, quod est carius, animorum: & ideo non debuisse virum virginis matris Christi separari à serie parentum Christi: & ipsam Mariam aliquam de stirpe Dauid venam sanguinis ducere, vt caro Christi etiam ex virgine procreata, sine Dauid semine esse non posset. Cum verò vnus idemque narrator vtrunque dicat, vtrunq; commendat, & virum Mariæ Ioseph, & Christi virginem matrem, & Christum ex semine Dauid, & Ioseph in serie progenitorum Christi ex Dauid: quid restat vt credat, qui mauult diuino euangelio, quam hæreticorum fabulis credere, nisi & Mariam non fuisse extraneam à cognatione Dauid, & eam Ioseph coniugem

non frustra appellatam, propter ordinem sexus, & animorum confederationem, quamuis ei non fuerit carne commixtus: & Ioseph potius propter dignitatem virilem ab ordine generationum illarum non fuisse separandum, ne hoc ipso videretur ab illa femina separatus, cui eum coniungebat mentis affectus: & ne homines fideles Christi, id quod sibi coniuges carne miscerentur, tam magnum in coniugio deputarent, vt sine hoc coniuges esse posse non crederent: sed potius dicerent fidelia coniugia, multo familiarius se adherere membris Christi, quanto potuissent imitari parentes Christi. Nos ergo credimus etiam Mariam fuisse in cognatione Dauid, quia scripturis eis credimus, que vtrunq; dicunt, & Christum ex semine Dauid secundum carnem, & eius matrem Mariam, non cum viro concubendo, sed virginem. Quisquis itaq; dicit Mariam ad consanguinitatem Dauid non pertinuisse, manifestum est quod istarum scripturarum tam excellenti authoritati oblectetur: ipse ergo conuincatur non eam pertinuisse ad semen Dauid, & hoc ostendat, non ex quibuscunque literis, sed ecclesiasticis, canonicis, catholicis. Aliæ quippe apud nos non habent ad has res vllum pondus autoritatis: ipsæ sunt enim quas recepit & tenet ecclesia toto orbe diffusa, quæ per illas est etiam prophetata: & quemadmodum promissa, sic reddita. Ac per hoc illud, quod de generatione Mariæ Faustus potuit, quod patrem habuerit ex tribu Leui sacerdotem quandam nomine Ioachim, quia canonicum non est, non me constringit: sed etiam si hoc crederem, ipsum potius Ioachim dicerem aliquo modo ad Dauid sanguinem pertinuisse, & aliquo modo ex tribu Iuda in tribu Leui fuisse adoptatū, vel ipsum vel eius aliquem progeneratorem: vel certe in tribu Leui ita natum, vt de stirpe Dauid consanguinitatem aliquam duceret: sicut fieri potuisse idem Faustus fatetur, vt Maria de tribu Leui esset, quam tamen constat traditam viro, qui fuerit de stirpe Dauid, id est de tribu Iuda: & ita dicit potuisse accipi, Christum filium Dauid, si Maria filia Ioseph fuisset. Proinde si filia Ioseph nupsisset in tribu Leui, non absurdè diceretur etiam filius Dauid, quisquis de illa & in tribu Leui natus fuisset: ita si mater illius Ioachim, quem patrem Mariæ Faustus commemorat, de tribu Iuda & genere Dauid nupsit in tribu Leui, non immerito & Ioachim & Maria & filius Mariæ, etiam sic ex Dauid semine veraciter perhibetur. Hoc ergo potius, vel tale aliquid crederet, si illius apocryphæ scripturæ, vbi Ioachim pater Mariæ legitur, autoritate detineret, quam mentiri euangelium in quo scriptum est, & Iesum Christum filium Dei, saluatorem nostrum ex semine Dauid secundum carnem, & per virginem Mariam procreatū. Sufficit ergo nobis, quod scripturæ quæ hoc dicunt, & quibus credimus, ab inimicis suis de nulla possunt falsitate conuinci.

NON mihi ergo vicissim dicat, Etsi ego non ostendo Mariam non fuisse de cognatione Dauid, tu quod inde fuerit, ostende. Hoc enim ostendo clarissimo planè atque fortissimo documento, quod Scriptura confirmatissimæ autoritatis, & Christum dicit ex semine Dauid, & eius matrem sine vilius concubitu virginem Mariam. Quam verò sibi Faustus cuiusdam quasi turpitudinis vitium est verecundissimum detestatur, cum diceret; Frustra vos calumniam ingeritis scriptori, tanquam Dei ille filium in vtero mulieris includit, quasi extra non sit, quasi cæli & terræ administrationem deseruerit, quasi à patre recesserit: sed vos Manichæi corde illo, quo nihil potestis nisi corporalia phantasmata cogitare, ista omnino non capit, quomodo Dei verbum, Dei virtus atque sapien-

Genes. 30.
11.
Matth. 3. d.
17.
Philipp. 2. a. d.
7.
Galat. 4. d.
4.
2. Tim. 2. d.
8.
Galat. 1. b.
9.
CAPVT VII.
CAPVT VIII.

2. Tim. 2. d.
8.
Galat. 1. b.
9.
CAPVT VII.
CAPVT VIII.
CAPVT IX.
CAPVT X.
CAPVT XI.
CAPVT XII.
CAPVT XIII.
CAPVT XIV.
CAPVT XV.
CAPVT XVI.
CAPVT XVII.
CAPVT XVIII.
CAPVT XIX.
CAPVT XX.
CAPVT XXI.
CAPVT XXII.
CAPVT XXIII.
CAPVT XXIV.
CAPVT XXV.
CAPVT XXVI.
CAPVT XXVII.
CAPVT XXVIII.
CAPVT XXIX.
CAPVT XXX.

etiam, in se manens, & apud patrem, & vniuersam creaturam regens, pertendat à fine vsque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter. In cuius dispositionis admirabili & ineffabili facilitate, sibi etiam matrem in terra disposuit, & propter seruos suos de corruptionis seruitute liberandos, in ea formam serui, hoc est mortale corpus accepit, acceptum monstrauit, monstratumque, & morte prostratum, resurrectione sursum crexit, & tanquam templum solum iterum edificauit. Vos tamen, qui hæc credere quasi sacrilega formidatis, non membra Dei vestri in vtero virginis, sed in vteris omnium feminarum carnalium ab elephantis vsque ad mulcas includitis: an ideo vobis videtur vilior verus Christus, quia sic verbum dicimus carnem factum in vtero virginali, vt nulla sui commutatione in natura propria inuolabiliter permanens, templum sibi hominem coaptarit: & ideo vobis carus est Deus vester, quia tot vinculis carnum colligatus & inquinatus in illa parte, qua etiam in globo figendus est, sine cautâ superpetias deprecatur: aut etiam penitus oppressus, deprecari non sinitur?

Libri vicesimertij finis.

LIBER VICESIMVS QVARTVS.

AVSTVS dixit, Quid ita hominem negatis fieri à Deo? Non quidem nos omnisuriam hominem à Deo fieri pernegamus, sed quis & quando & quemadmodum fiat, hoc querimus. Quoniam quidem sunt secundum Apostolum homines duo, quorum alterum quidem interdum exteriorum vocat, plerumque verò terrenum, nonnunquam etiam veterem, alterum verò interiorum & celestem dicit ac nouum. Horum ergo vter fiat à Deo, querimus. Quoniam quidem & natiuitatis nostre tempora duo sunt: vnum illud, quo nos irretitos carnalibus vinculis, in lucem hanc natura produxit. Alterum verò, cum veritas nos ex errore conuersos, ad se regeneratū inchoat ad fidem. Quod tempus secunde natiuitatis in euangelio Iesus significans, dicit, Nisi quis natus fuerit de nouo, non potest videre regnum Dei. Quod cum Nicodemus parum intelligens hæsitarat, & qualiter id fieri posset percontaretur: neque enim posse hominem senem in vtero matris introire, & iterum nasci: Iesus ei respondens, Nisi quis natus fuerit, inquit, ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Et sequitur, Quod nascitur de carne, caro est: & quod nascitur de spiritu, spiritus est. Quapropter si & natiuitas non ea sola est, qua in corpore gignimur, sed & illa alia qua renascimur spiritu, non minor eaque cura est & hoc ipsum querere, in quamam carum nos faciat Deus. Modus quoque nascendi duplex est: vnus ille, furoris & intemperantiæ proprius, quo sumus à generatoribus turpiter & per libidinem sati: alter verò honestatis & sanctimonie, quo in Christum Iesum per Spiritum sanctum sub bonorum doctrinis disciplinati sumus ad fidem: vnde etiam omnis religio, & maxime Christiana, ad sacramentum rudis infans appellat. Quod & ipsum significans Apostolus, ait, Filii mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Quare iam non queritur, vtrum Deus hominem faciat, sed quando & quæ & quemadmodum faciat: nam si cum in vtero gignimur, vt fere Gentibus placet & Iudeis & ipsis vobis, tunc nos Deus format ad imaginem suam, & veteres nos facit, & per furorem ac libidinem creat, quod haud scio vtrum diuinitati eius conueniat. Si verò cum credimus, & ad meliorem vitam conuertimur statim, tunc formamur à Deo, vt ferè Christo placet, & eius apostolis & nobis, profectò & nouos nos facit Deus, & honestè facit ac purè: quo quid consentaneum, quidve conueniens magis sanctæ eius est ac venerabili maiestati? Quod

si & vos auctoritatem Pauli, non sp. nis, ex ipso vobis quemnam & quando & quemadmodum. n. Deus hominem faciat, ostendimus. Dicit ad Ephesios, & deponatis secundum priorem conuersionem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renouamini autem spiritu mentis vestre, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Vides ergo quando creatur homo ad imaginem Dei, vides hic & hominem ostendi alterum, & natiuitatem aliam, & alium nascendi modum. Nam cum, Exiite vos & induite, dicit, tempus utique credulitatis significat: cum verò hominem nouum à Deo creati testatur, tum indicat veterem nec ab ipso esse, nec secundum eum formatum. Et cum profertur, dicens illum quidem fieri in sanctitate & iustitia & veritate, tunc designat atque demonstrat alterum illum natiuitatis morem, quem dixi longè dissimilem huic, qui corpora nostra furiosis genitorum complexibus seminavit: quemq; etiã ostendit ex Deo non esse, cum illum solū monstrauit esse ex Deo. Necnò & ad Colossenses idipsum denno dicit: Expoliate veterem hominem cum actib. suis, & induite nouum, qui renouatur in agnitione Dei secundum imaginem eius, qui creauit eum in vobis. & hinc ergo non solum hominem nouum ostendit eum esse, quem Deus faciat, sed quando etiam & quibus modis formetur, edocuit: id est in agnitione Dei, quod significat credulitatis tempus. Et adhuc secundum imaginem, inquit, eius, qui creauit eum: ut ex hoc liquet veterem hominem nec imaginem esse Dei, nec ab ipso formatum. Nam & illud quidem quod sequitur, dicens, Vbi non est masculus & femina, Iudeus & Græcus, Barbarus & Scythus, magis ac magis ostendit natiuitatem hanc, quæ nos mares fecit ac feminas, Græcos & Iudeos, Scythos & Barbaros, non eam esse in qua Deus operatur, cum hominem format: sed illam, quæ nos omni excutos nationum varietate sexusq; & conditionis, vnum reddit ad instar eius, qui vnus est: id est, Christus: sicut etiam rursum Apostolus dicit: Quotquot in Christo baptizati sunt, Christum induerunt, non est Iudeus neque Græcus, non est masculus neque femina, non est seruus & liber, sed omnes in Christo vnum sunt. Ergo iunc si homo à Deo, cum sit vnus ex multis: non cum ex vno diuisus est in multa. Diuisit autem nos primus ortus: id est, corporalis: secundus adunat intelligibilis ac diuinus: eiq; rectissime nos hunc quidem corporis nature ascribendum putabimus, illum verò superne maiestati. Quapropter idem rursum Apostolus ad Corinthios, In Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Et ad Galatas de semetipso: Cum placuit ei, qui me segregauit de vtero matris mee, vt reuelaret filium suum in me, vt eum annuntiarem in gentes, continuo non acquieui carni & sanguini. Vides ergo vbi que eum in hac altera natiuitate nostra, spiritali duntaxat, assenerantem nos à Deo formari, non in priori illa obscuro ac propudioso, quæ nos nihilo prestantius neque mundius animalibus ceteris in vtero matris & concepit & formauit & genuit. Quæ de re animaduertere si volueritis, inuenietis hac in parte nos non ita professione à vobis distare, quam intellectu. Siquidem vobis placuerit hoc veteri & exteriori homini ac terreno tribuere, vt sit à Deo formatus: nos verò contra celesti hoc dederimus, & interiori ac nouo homini deseramus: neque id temerè aut presumptiue, sed à Christo discentes, & eius apostolis, qui primi eadem in mundo docuisse monstrantur.

AUGUSTINVS respondit: Paulus quidem apostolus interiorum hominem in spiritu mentis, exteriorum verò in corpore atque ista mortali vita vult intelligi, non tamen vtrunq; horum simul duos homines eum dixisse, aliquando in eius literis legitur, sed vnum quem totum Deus fecerit: id est, & id quod interius est, & id quod exterius est: sed eum ad imaginem suam non fecit, nisi secundum id quod interius est: non solum incorporeum, verum etiam rationale, quod pecoribus non inest. Non itaq; vnum hominem fecit ad imagi-

2. Cor. 4. d.
16.
1. Cor. 15.
47.
Rom. 6. a. 6.
Ephes. 4. e.
22.
Coloss. 3. b.
2.
Rom. 7. d.
22.
Ephes. 3. b.
16.
Ephes. 4. e.
24.
Coloss. 3. b.
10.
1. Ioan. 3. a. 5.
al. discipulati
Galat. 4. c.
19.
Genes. 1. d.
27.

Ephes. 4. b.
2. Cor. 12.
Coloss. 3. b.
Galat. 3.
Galat. 1. e.
15.
1. Cor. 4. e.
16.
2. Cor. 4. e.
16.
CAPVT I.
Ephes. 3. b.
16.
2. Cor. 4. e.
16.
CAPVT II.

à Deo. Vexant enim a peccata conscientiam, ipsique animo nocent, cum luce iustitiae peccando priuatur, etiam si non consequantur dolores: qui vel corrigendis ingeruntur, vel non correctis vltimi referuntur. Sed contra naturam non incongrue dicimus aliquid Deum facere, quod facit contra id quod nouimus in natura. Hanc enim etiam appellamus naturam, cognitum nobis cursum solitumque naturam, contra quem Deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominatur. Contra illam verò summam naturam legem, à notitia remotam, siue impiorum, siue adhuc infirmorum, tam Deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit. Spiritus autem eademque rationalis creatura, in quo genere & anima humana est, quanto amplius illius incommutabilis legis lucisque fit particeps, tanto magis videt quid fieri possit, quidve non possit: quanto autem remotior inde fuerit, eo magis miratur infolita, quo minus cernit futura.

C A P. III. **A**c per hoc quid de Helia factum sit, nescimus: hoc de illo tamen credimus, quod verax Scriptura testatur. Illud sanè scimus, hoc de illo factum quod Dei voluntas habet: quod autè Dei voluntas non habet, fieri de quoquam omnino non posse. Proinde si mihi dicatur posse fieri, vt caro, verbi gratia, huius vel illius hominis in corpus caeleste mutetur, concedo fieri posse, sed vtrum futurum sit nescio: & ideo nescio, quia quid habeat de hac re Dei voluntas, me latet: illud me tamen non latet, sine dubio futurum, si hoc Dei voluntas habet. Porro si audiam, quod aliquid futurum erat, sed Deus fecit ne fieret: fidissimè respondebo, illud potius futurum erat quod Deus fecit, nò illud, quod si futurum esset, hoc fecisset: nam Deus quod facturum erat, vtiq; sciebat, & ideo simul sciebat illud futurum non fuisse, quod ne fieret facturum erat: & proculdubio potius verum est quod scit Deus, quam quod opinatur homo: vnde tam non possunt futura nò fieri, quam non fuisse facta praterita: quoniam non est in Dei voluntate, vt eo sit aliquid falsum quo verum est. Quapropter omnia quae vere futura sunt, sine dubio fiet: si autè facta nò fuerint, futura nò erant: ita omnia quae vere praterita sunt, sine dubio praterierunt.

C A P. V. **Q**uis itaque dicit, Si omnipotens est Deus, faciat vt quae facta sunt, facta non fuerint, non videt hoc se dicere, Si omnipotens est, faciat vt ea quae vera sunt, eo ipso quo vera sunt falsa sint. Potest enim facere, vt aliquid nò sit quo facta erant: tunc autè facit vt non sit, quado id esse inuenit de quo fiat: velut cum aliquis, qui coepit esse nascendo, facit non esse moriendo: hoc enim factum inuenit, de quo fieret. Quis autè dicat vt id, quod iam non est, faciat nò esse? Quicquid enim prateritum est, iam non est: quod si & de ipso fieri aliquid potest, adhuc est de quo fiat. Et si est, quomodo prateritum est? Non ergo est, quod verè dicimus fuisse: sed ideo verum est illud fuisse, quia in nostra sententia verum est, non in ea re quae iam non est. Sententia quippe, qua dicimus aliquid fuisse, ideo vera est, quia illud de quo dicimus iam nò est. Hanc sententiam Deus falsam facere nò potest, quia non est contrarius veritati. Quod si queras, vbi sit hæc vera sententia, prius inuenitur in animo nostro, cum id verum scimus & dicimus. Sed si & de animo nostro ablata fuerit, cum id quod scimus oblitum fuerimus, manebit in ipsa veritate. Semper enim verum erit fuisse illud quod erat, & non est: & ibi verum erit iam fuisse quod erat, vbi verum erat antequam fieret futurum esse quod non erat. Huic veritati Deus non potest aduersari, in quo est ipsa summa & incommutabilis veritas, quo illustratur, vt sit, quicquid in quorumque animis & mentibus veri est: omnipotentem autem Deum non ita dicimus, ac si eum etiam mori posse credamus: & quia hoc non potest, ideo nò sit dicendus omnipotens. Ille planè omnipotens verè solus dicitur, qui verè est, & à quo solo est, quicquid aliquo

modo est vel spiritale vel corporale: quia vniuersa creatura sua vitat vt ei placet. Placet autem illi secundum veram incommutabilemque iustitiam, quod ipse sibi est, omnia mutabilia, cum ipse sit incommutabilis, mutans pro meritis siue naturarum siue factorum. Nunquid ergo dicturi sumus, quod Helias cum esset creatura, mutari non posset vel in deterius vel in melius: aut eo modo nò posset, qui esset humano generi insolitus, secundum Dei omnipotentis voluntatem? Quis hoc vel stultissimus dixerit? Cur ergo quod de illo in Scriptura veracissima positum est, non credamus: nisi putemus hoc solum posse facere Deum, quod videre consueuimus.

C A P. V I. **S**E D si homo fuit, inquit, Helias, & potuit non mori, cur Christus cum homo nò fuerit, non potuerit mori? Tale est, ac si quisquam diceret: Si potuit natura hominis in aliquid melius commutari, cur Dei natura in deterius non potuerit? Stulte, quia hominis est natura mutabilis, Dei autem incommutabilis. Posset enim & aliquis pariter insanissimus dicere, Si homini potest donare, vt regnet in aeternum, cur non & sibi facere vt damnetur in aeternum? Non hoc, inquit, ego dico: sed triduanam saltem mortem Dei, aeternam vitæ hominis cõparo. Planè si sic acciperes triduanam mortem Dei, vt caro in illo moreretur, quam de mortalium genere assumpsit, verum sciret: nã istam triduanam Christi mortem, pro æterna vita hominum factam, veritas Evangelica prædicat. Cum autè velis triduanam mortem, nulla mortali assumpta creatura, in ipsa diuina natura ideo non absurdè credi, quia potest humana natura immortalitate donari, profecto sic desipis, quomodo qui nec Deum nosti, nec dona Dei. Deinde quomodo illud, quod supra posui, non dicis ac sentis, Deum sibi fecisse vnde damnetur in aeternum, quando pars illa Dei vestri in globo in perpetuum configetur? An & hoc dicturus es, quia pars lucis lux est, & pars Dei Deus nò est? Postremo vt sine vlla ratiocinatione & plena fidei veritate à nobis audiat, cur Helias hominem natum, raptum esse diuinitus de terra credamus: Christum autem & ex virgine verè natum, & in cruce verè mortuum? Hæc ideo credimus, quia & illud de Helia, & hoc de Christo sancta Scriptura testatur, cui nemo pius, nisi qui credit: impius nemo, nisi qui non credit. Illud autem de Helia vos negatis, quia omnia simulatis: de Christo autem quod nati nò potuerit & mori potuerit, nec vos dicitis: sed eius ex virgine natiuitatem nullam, mortem autem in cruce falsam fuisse contenditis: hoc est etiam ipsam nullam, sed ad ludificandos humanos oculos simulatam, ad nihil aliud, nisi vt ab eis qui ista crediderint, etiam vobis omnia mentientibus ignoscatur.

C A P. V I I. **Q**uis autem vobis proponat, quod sibi quasi ex persona catholica Faustus proponit, Iesus si natus non est, quomodo mortuus est, nisi qui parum considerat ipsum Adam & natum non esse, & tamen mortuum esse? Si voluisset ergo filius Dei inde sibi humanam carnem veramque formare, vnde formauit & illi primo homini, quoniam omnia per ipsum facta sunt, quis eum non potuisse audeat affirmare? Si denique de caelesti vel aerea vel humida creatura corpus assumptum vellet commutare in humanam carnem verissimam qualitatem, in qua & viueret vt mortalis homo posset, & mori, hoc eum potuisse facere, quis negaret, qui negare omnipotentem omnipotentis filium nò auderet? Postremo si voluisset de nullis elementis corporeis, quæ per eum creata sunt, corpus assumere, sed prorsus ex nihilo sibi creare veram carnem, sicut per eum creata sunt cuncta quæ non erant: quis nostrum contradiceret, quis nostrum fieri nò potuisse contenderet? Non ergo ideo credimus natum ex virgine Maria, quod aliter in vera carne existere atque hominibus apparere non posset: sed quia sic scriptum est in ea Scriptura, cui nisi crediderimus, nec Christiani nec sal-

LUC. 2. 4. 7.
LUC. 2. 1. e. 33.
1. 46.
CAP. VII.
LUC. 24. 4. 7.
MATTH. 1. 6.
1. 23.
MAR. 8. 4. 33.
A MATTH. 8. 1.
24.
MAR. 4. 1. 38.
2. MATTH. 4. 4.
2. MATTH. 26.
37.
MAR. 3. 4. 5.
CAP. I.
MATTH. 1. 1. 10.
CAP. II.

nec salui esse poterimus. Credimus ergo ex Maria virgine natum Christum: quia sic scriptum est in Evangelio, Credimus crucifixum & mortuum: quia sic scriptum est in Evangelio, Et verè natum & verè mortuum, quia veritas est Evangelium. Cur autem illa omnia in carne ex vtero feminae assumpta, pati voluerit, summam consilij penes illum est. Siue quod vtrunque sexum, quem creauerat, etiam hoc modo commendandum honorandumque iudicauit, assumendo formam viri, & nascendo de femina: siue aliqua alia causa, quæ nam illa sit, non temerè dixerim. Illud tamen fidei dicam, nec aliter factum esse, quam Euangelica veritas docuit: nec aliter fieri oportuisse, quam Dei sapientia iudicauit. Euangelij fidem omnibus hæreticorum disputationibus anteponimus, consilium autè sapientiae Dei, supra omne consilium creaturæ cuiuscunque laudamus. Tamè Faustus, vt sibi credamus, horatur dicere: Erit mihi vera dicenti vis credere, vt etque eorum apud Hebræos falsam traxit opinionem; Iesus de morte, & de immortalitate Helias: cum paulo post dicat: Vt enim ab initio sumpta hominis similitudine, omnes humane conditionis simulauit affectus; sic ab re non erat, si in fine quoque consignandæ œconomiae gratia fuisset visus & mori. Homo pessime ac fallacissime, quomodo tibi ego credam, quasi verè dicenti cum Christum dicas mortem potuisse mentiri? Ergo ille mentiebatur, quando dicebat: Oportet filium hominis occidi, & tertio die resurgere: & tu non mentiris, & dicis, vt tibi verè dicenti credamus? Veraciore ergo Petrus, quando ei dixit, Absit Domine, non fiet istud: & vnde meruit audire, Redi retrò Satanæ. Et ille quidem non hoc instructus esse audiuit, qui eam postea veritatem mortis Christi, vt que ad suam mortem correctus perfectusque predicauit. Verum si ille, quia tantum putauit Christum non moriturum, audire meruit Satanæ, tu quid mereris audire, qui non solum negas mortuum, sed etiam dicis mortem fuisse mentitum? Sed ideo, inquis, mortem quoque simulasse credendus est, quia omnes humane conditionis simulauit affectus. Quis enim tibi hoc cõtra Euangelij cõcessurus est, quod omnes humane conditionis simulauit affectus? Prorsus si dixit Euangelista: Dormiuit Iesus: si dixit, esuriuit, sitiuit, contristatus est, exhilaratus est, & si quid aliud, omnia verè sunt, quæ ita narrata sunt, vt non eum simulasse, sed planè fecisse vel exhibuisse conscripta sint: sanè non necessitate conditionis, sed magisterij voluntate, & diuina etiam potestate. Nam homo plerumque etiam nolit, trahitur, etiam nolit, contristatur: etiam nolit, dormit: etiam nolit esurire, ac sitiit: ille autè omnia ista fecit, quia voluit. Sic etiam nascitur homines atque patiuntur, nò quia voluit, nec quod volunt: ille autè etiam ista quia voluit. Tamè vera hæc & de illo fideliter veraciterque conscripta sunt, vt quisquis Euangelio eius crediderit, veritate instruat, non mendacis illudatur.

LIBER VICESIMVS. SEPTIMVS.

CAP. I. **A**VSTVS dixit: Si natus nò est Iesus, nec passus est, si autem passus est, ergo & natus est. Non vobis expedit, mihi credite, in his rebus consequentiam querere nature, alioquin insir-

MATTH. 1. 1. 10. **mabitur omnis vestra fides. Nam & vos Iesum ex virgine natum, sine virili coitu creditis: & si ex consequentibus priora probanda sunt, erit hoc falsum. Poterit enim & vobis responderi in hunc modum: quia si natus est ex femina Iesus, ergo & seminat ex viro est. Si verò seminata ex viro non est, ergo nec natus ex femina est. Potuit autem, vt vos creditis, nasci non satus: quare ergo non potuerit & pati non partus? AVGVSTINVS respondit: August. tom. 6.**

ANemo tibi proponit quod tibi pro, nisi imperitus quæ decipis, nò instructus à quo comminceris. Nam Iesus & nati potuit non satus, & pati non partus, sed vnum horum voluit, alterum noluit. Nati enim non satus voluit, pati autem non partus noluit: quia partus est passus. Dicis mihi, Vnde scis: Quia hoc in Evangelio veritatis lego. Si autè tibi dicam, vnde scis ista quæ dicis, Manichæi mihi opponis auctoritatem, & dicis esse in Evangelio falsitatem. Ego autem Manichæo ista dicenti non credèrem, nec si non mihi Christum mentitum esse laudaret. Quod quidè in Christo non inuenit, sed quid ipse diligit, prodit.

LIBER VICESIMVS. OCTAVVS.

AVSTVS dixit: Sed non poterat mori, nisi natus esset. Et ego respondeo, Nec nasci poterat, nisi Deus non esset: aut si potuit et Deus esse & nasci, quare non & non nasci potuerit & mori? Vides ergo vtile satis non esse, in his consequentiam querere, aut argumentis amitti, cum de rebus agitur quæ pertinent ad Iesum. Sed querendum potius est, quid ipse de se, quidue Apostoli sui de eodem predicauerint. Ipsaque adeo pertrata genealogia est, & videndum si sibi conueniat, non ex coniectura passionis, natiuitatis eius exquirere veritatem: quia & pati non natus potuit, & natus minime pati, præsertim ipsis vobis factis. Deo esse impossibile nihil: quod erit & ipsum falsum, si hoc considerit, non potuisse mori non natum. AVGVSTINVS respondit: Iterum ac sæpe tibi proponis, quod nò audis ab eis à quibus confutaris. Nemo tibi dicit, Non poterat mori, nisi natus esset: quia mortuus est Adam, quamuis natus non fuisset. sed dicitur tibi, Natus est, quia hoc sanctum Euangelium, non nescio quis hæreticus loquitur: mortuus est, quia hoc in sancto Evangelio, non in libro alicuius hæretici legitur. Sed tu qui prohibes argumentari, cum de rebus agitur, quæ pertinent ad Iesum: & querendum censens quid ipse de se, quidue Apostoli sui de eodem predicauerint, cum ceperit Matthæi Euangelium recitare Apostoli eius, vbi narratio natiuitatis eius tota continetur, continuo dices illam narrationem non esse Matthæi, quam Matthæi esse dicit vniuersa Ecclesia, ab Apostolicis sedibus vsque ad præfentes Episcopos certa successione perducta. Tu mihi quid contra lecturus es? Aliquem fortè librum Manichæi, vbi Iesus negatur esse natus ex virgine. Sicut ergo ego credo illum librum esse Manichæi, quoniam ex ipso tempore, quo Manichæus vivebat in carne, per discipulos eius certa successione præpositorum vestrorum ad vestra vsque tempora citatus atque perductus est: sic & istum librum credite esse Matthæi, quem ex illo tempore, quo Matthæus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum Ecclesia certa connexionis successione vsque ad tempora ista perduxit. Et dic mihi, cui libro potius credere debeamus, eiusne Apostoli, qui Christo, cum adhuc in terra esset, adhæserat: an nescio cui Persæ, qui tanto post natus est? Sed alium fortè proferes librum, qui nomen habeat alicuius Apostoli, quem à Christo constat electum, & ibi Christum natum ex Maria non esse, lecturus es. Cum ergo necesse sit alterum horum librorum esse mendacem, cui nos potius censens fidem accomodare debere? Ei ne, quæ illa Ecclesia ab ipso Christo inchoata, & per Apostolos prouecta certa successione serie, vsque ad hæc tempora toto terrarum orbe dilatata, ab initio traditum & conseruatum agnoscit atque approbat: an ei, quæ eadem Ecclesia in cognitum reprobatur, cum etiam proferatur ab hominibus ita veracibus, vt Christum laudent esse mentitum? Hic dicturus es, genealogia ipsa consideretur duobus

rum Evangelij lit... hinc alibi in ho... Neque enim vo... mouet, nisi quemadmodum duos... patres potuerit habere Ioseph. Quod si cogitantibus non occurrisset vnus qui genuit, alius qui adoptauit, nec sic facile debuisset aduersus tantam auctoritatem preperam proferre sententiam. Nunc vero si vel admoniti cogitatis quam hoc fieri potuerit, Euangelio simpliciter credite; & vos potius tam male ac peruerse argumetari desistite.

CAP. III.

Quod autem putat quæredum esse Faustus, quid de se Iesus ipse prædicauerit; tui non iustum videatur? Sed nūquid hoc sciri potest, nisi discipulis eius narrantibus? Quibus si non creditur annunciantibus, quod de virgine natus sit, quomodo eis fides habebitur, annunciantibus quid de se ipse prædicauerit? Si enim prolata fuerint aliqua litera, quæ nullo alio narrante, ipsius proprie Christi esse dicantur: unde fieri poterat, ut si verè ipsius essent, non legerentur, non acciperentur; non præcipuo culmine auctoritatis eminent in eius Ecclesia, quæ ab ipso per Apostolos succedentibus sibi met Episcopis, usque ad hæc tempora propagata dilaturatur: multis in ea iam completis, quæ antè prædicta sunt, & vsque in finem quæ restant, sine dubio futuris atque venturis: quia & illæ literæ si fieri deberent, utique considerandum erat à quibus proferretur. Si ab ipso, illis primitus sine dubio proferri potuerunt, qui tunc eidem cohærebant, & per illos etiam ad alios peruenire. Quod si factum esset, per illas quas commemoravi præpositorum & populorum successiones confirmatissima auctoritate clarescerent. Quis est ergo tam demens, qui hodie credat esse Epistolam Christi, quam protulerit Manichæus, & non credat facta vel dicta esse Christi quæ scripsit Matthæus? Aut si etiam de Matthæo, vtrum ipse ista scripserit, dubitat, de ipso quoque Matthæo non potius id credat, quod inuenit in Ecclesia, quæ ab ipso Matthæi temporibus vsque ad hoc tempus certa successione semper declaratur: & credat necio cui, ex transfuerso de Perfide, post ducentos vel amplius annos venienti, & suadenti ut illi potius, quid Christus dixerit feceritque, credatur: cum ipse Apostolus Paulus post Ascensionem Domini de cælo vocatus, si non inueniret in carne Apostolos, quibus communicando, & cum quibus conferendo Euangelium, eiusdem societatis esse appareret, Ecclesia illi omnino non crederet? Sed cum cognouisset eum hoc annunciantem, quod etiam illi annunciabant, & in eorum communione atque vnitatem viuentem, accedentibus etiam per eum talibus signis, qualia & illi operabantur: ita, eum Domino commendante, meruit auctoritatem, ut verba illius hodie sic audiantur in Ecclesia, tanquam in illo Christus, sicut ipse verissime dixit, locutus audiatur. Et putat Manichæus credi sibi debere ab Ecclesia Christi, loquenti contra Scripturas, tanta & tam ordinata auctoritate firmatas: per quas ei præcipue commendatum est, ut quisquis illi annunciauert, præterquam quod accepit, anathema sit.

ad. l. b. 8. Cap. v.

Se d ratione, inquit, profero, qua demonstrem Scripturis illis non esse credendum: Certè non argumentaris, & tamen in ipsa quoque argumentatione superaris. Ad hoc enim redigitur omnis argumentatio tua, ut ad extremum credat anima, ideo se in hoc mundo esse miseram, quia miseria sua Deo suo subuenit, sic ille regno priuaretur: eiusque naturam atque substantiam vique aded esse mutabilem, corruptibilem, violabilem, cõquinabilem, ut pars eius quædam nec mundari valeat, & ab ipso, qui eam sciens innocentem de suis visceribus, nihilque apud se peccantem, tantæ contaminationi permiscuit, æterno globi supplicio puniatur. Iste finis est omnium argumentationum, fabulatumque ve-

strarum, quarum vti nam sit finis; sed in corde & in ore vestro, ut aliquando tam execrandas blasphemias credere ac dicere desinatis. Sed ex ipsis, inquit, literis probò, quàm eis non vbi que credendum sit, quoniam contraria sibi loquuntur. Cur non ergo dicis potius nusquam eis credendum, tanquam inconstantibus seseque impugnantibus testibus? Sed hoc, inquit, eligo, quod consentaneum video veritati. Cui veritati? Fabulæ scilicet tuæ, habet in capite bellum Dei; in medio contaminatione Dei, in fine damnationem Dei. Et nusquam, inquit, credatur literis sibi met aduersis atque contrariis. Sed ideo tibi hoc videtur, quia non intelligis: tiam & quicquid protulisti, quod tale videretur, demonstratum est quàm non intelligas: & quicquid protuleris, demonstrabitur. Nulla ergo causa est, quare illis literis, tanta auctoritate præditis, non credamus: & planè ista maxima causa est, cur eos qui aliud annunciant, anathematizemus.

B

Libri vicesimi octauis finis.

LIBER VICESIMVS NONVS.

AVSTVS dixit: Ergo magia erat, quod visus ac passus est, si natus non est. Eadem in te vicesimam argumentatio retorquetur, ut magia & illud fuerit, quod vtero portatus, aut quod editus sit, si seminatus non fuit. Extra legem nature esse constat virginem peperisse, multoque magis inuentam etiam post partum virginem. Quare ergo & hoc præter naturam non vis ut contigerit, pati eum potuisse volentem, sine sorte natiuitatis? Mibi crede quantum ad rem attinet, utriusque in hoc nature contraria profitemur: sed hoc interest, quod nos honestè, vos turpiter. Nos passionis eius rationem aliquam reddimus & probabilem, vos natiuitatis aut nullam præstatis, aut falsam. Denique nos specietenus passum confitemur, nec verè mortuum: vos pro certo puerperium fuisse creditis, & vtero muliebri portatum. Aut si ita non est, futemini & vos quia hoc etiam imaginariè sit factum, ut videretur natus, & omnis nobis erit profligata contentio: Nam illud quidem, quod sepe affirmare soletis, necessarium esse natum; quia aliàs hominibus videri aut loqui non posset, ridiculum est, cum multis, ut iam probatum à nostris est, angeli & visi hominibus & locuti esse monstrantur.

CAP. II.

CAP. II.

AVSTVS respondit: non vobis dicitur magia esse, vt qui natus non fuerit, moriatur: nam hoc in Adam factum esse iam supra commemorauimus: sed & si nunquam fuisset, & Dominus Christus ita venire voluisset, vt non ex virgine assumpta, sed tamen in vera carne apparet, nos verè morte redimeret, quis eum non potuisse dicere audeat? sed illud melius erat quod fecit, vt etiam de virgine nasceretur: & vtrunque sexum, pro quo liberando moriturus erat, dignaretur etiam commendare nascendo, masculino suo corpore ex femina procreato: contra vos ipsos maximè factò ipso loquens, vosque subuerrens, qui masculum & feminam, non Dei, sed diaboli opus esse prædicatis. Sed illud est quod magis simile dicimini asserere, quod passionem mortemque eius specietenus factam, & fallaciter dicitis adumbratam, vt mori videretur qui non moriebatur. Ex quo fit, vt eius quoque resurrectionem vmbriticam, imaginariam, fallacemque dicatis. Neque enim eius qui non verè mortuus est, vera esse resurrectio potest: ita fit, vt & cicatrices discipulis dubitantibus falsas ostenderit: nec Thomas veritate confirmatus, sed fallacia deceptus clamaret: Dominus meus & Deus meus: & tamè persuadere conamini, lingua vos loqui verum, cum Christi dicatis toto corpore fuisse mentitum. Hæc sunt quæ vobis obiciuntur, qui talem Christum vobis finxistis, cuius

100. 200.

cuius discipuli veri non sitis, nisi mendaces vos quæ fueritis. Non autem ideo magia videri potest, nata ex virgine hominis caro, quia caro Christi sola ita nata est: sicut nec illa magia est, quia sola Christi caro die tertio resurrexit, nunquam vltius moritura. Alioquin omnia miracula Dei magica erunt, quia singulariter facta sunt: sed verè facta sunt, verumque ostenderunt, non oculos hominum præstigiis fallacibus illuserunt, quæ quidem contra naturam plerumque appellantur: non quod nature aduersentur, sed quod nature modum, qui nobis est visus, excedant. Repellat ergo Dominus à paruulorum suorum mentibus, quod quasi admonendo Faustus persuadere conatus est, vt etiam nos imaginariam non veram natiuitatem Christi profiteamur, atque ita inter nos omnis contentio finiat: imo verò maneat nobis aduersus illos potius pro veritate certamen, quàm cum illis in falsitate concordia.

CAP. III.

4. Matth. 1. d. 2. 5. Luc. 2. a. 7. b. Matth. 2. b. 11. Marc. 3. d. 31. Luc. 2. e. 33. Ioan. 2. d. 11.

CAP. IIIII. 2. Reuel. 7.

1. Cor. 12. 6. 22.

VERVM TAMEÑ QUÆRO ab eis, si nostra contentio terminatur, cum hoc dixerimus, cur hoc ipsi non dicunt: cur ipsi mortem non veram, sed imaginariam Christi affirmant: natiuitatem autem non saltem talem, sed prorsus nullam dicere delegerunt. Si auctoritati Euangelicæ respondere erubuerunt, & ideo non ausi sunt Christum non saltem imaginariè passum dicere, natiuitatem quoque eius eadem Euangelicæ testatur auctoritas. Est enim duo Euangelista ipsum partum Mariæ narrauerunt; nullus tamen Euangelistarum tacuit, quod habuerit matrem Iesum. An ideo piguit etiam hoc prædicare simulatum, quia generationes alias Matthæus, alias Lucas exequitur, vnde videntur non sibi conuenire? Sed da hominem qui non intelligat, putabit etiam in multis, quæ ad Christi passionem pertinent, Euangelistas sibi non conuenire: da verò qui intelligat, & vbi que conueniunt. An quia mortem simulare honestum est, natiuitatem etiam simulare turpe est? Cur ergo nos horatur hoc confiteri, quo possit nostra contentio profligari? Vnde ergo mihi videatur natiuitatem Christi, nec saltem sicut mortem simulatam, sed prorsus nullam prædicare voluisse, in consequenti sermone apparebit, vbi alteri respondebimus quæstioni. ABSIT autem vt sit in membris sanctorum etiam genitalibus aliqua turpitudine. Dicuntur quidem inhonestæ, quia non habent eam speciem decoris, quam membra quæ in promptu locata sunt. Sed videte quid dicat Apostolus, cum ex ipsa membrorum corporis nostri vnitatem atque compage, charitatem persuadet ecclesiæ. Multo magis, inquit, quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt, & quæ videntur viliora esse corporis, iis abundantiorum honorem circumponimus: & quæ inhonestæ sunt nostra, abundantiorum honestatem habent: quæ autem honestæ sunt nostra, non opus habent: sed Deus temperauit corpus, ei cui decrat maiorem honorem dans, vt non essent scissuræ in corpore. Illicitus itaque, & temperantiæ legibus non subiectus, membrorum illorum vsus est turpis: non ipsa membra, quæ non solum in excellenti integritate calibes & virgines seruant, sed ipsi coniugati sancti patres ac matres, sic eis generationi tantummodo consulentes vtebantur, vt ille naturalis motus nullo modo turpis esset, qui non libidini, sed rationi seruiret. Quanto magis ergo in sancta virgine Maria, quæ Christi carnem fide concepit, nihil habuerunt turpitudinis membra, quæ nec humano licitèque conceptu, sed diuino tantum partui seruierunt. Merito planè sic honestata, vt nobis Christum, quem cordibus integris credendo conciperemus, & confitendo quodam modo pareremus, etiam corporaliter seruata integritate transfunderet. Nullo modo enim Christus matrem nascendo face-

August. tom. 6.

ret deteriorem: vt cui mulieris inditatis attulerat, decus virginitatis auferret. Hæc vltimè acriter, non fallaciter facta sunt: sed noua sunt, sec. insolita sunt, sed contra nature cursum notissimum sunt: quia magna, quia mira, quia diuina: & eo magis vera, certa, firmata. Et angeli, inquit, visi, & locuti sunt, quamuis nati non fuerint: quasi nos dicamus Christum, nisi nasceretur ex femina; nec videri, nec loqui potuisse. Potuit, sed noluit: & hoc melius est quod voluit. Hoc autem eum voluisse ideo certum est, quia hoc fecit, qui nihil necessitate, sicut Deus vester faceret: sed omnia voluntate. Hoc verò eum fecisse, ideo non dubitamus, quia non cuiquam hæretico, sed eius Euangelio credimus.

Libri vicesimi noni finis.

LIBER TRIGESIMVS.

AVSTVS dixit: De vobis iam dudum Paulus scripsit, quia discedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoris, doctrinis demoniorum, in hypocritis loquentes mendacium, cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Nunquid planè tibi ego hæc ab Apostolo dicta esse consenserim, nisi antea confitearis ipse, Moysen & Prophetas doctrinas attulisse demoniorum, & seductoris spiritus ac maligni fuisse interpretes: qui à porcina & cæteris carnibus, quas immundis vocant, sollicitè doceant abstinendum. De his ergo primò deliberandum vobis est, & diu multumque cogitandum, hæc quid debeant accipi, in Deone ipsi hæc, an in demonio locuti videantur. Hæc enim tenuis, aut Moyses & Prophetæ nobiscum damnati errant, aut & nos cum illis absoluti. Neque enim iusta hæc nunc vestra sententia est, vt nos quidem, qui solum in plebe sacerdotale hominum genus censuimus ad carnis abstinere debere, demoniorum doctrinam videamur vobis assuetiores vestros verò prophetas, atque ipsum adeo Moysen, qui primus non antistitibus solum, sed omni confusè hominum generi suilla interdixit, & leporena, & hircina carne, & sepiis ac lolliginibus, cæterisque generibus piscium carentibus squama non in spiritu seductorio hoc, nec in doctrina demoniorum, sed in Deo potius, & in sancto Spiritu locutos esse arbitremini. Igitur vt hoc tibi interim Paulum dixisse concedam, vultus tamen abs te non ante sacro, quam tu Moysen damnaueris & Prophetas: vt quod ratione conuictus & veritate, nunquam fortasse fecisses, id nunc ventris causa facere videaris, blasphemare Moysen.

CAP. I. 1. Tim. 4. d. 7.

1. Lemit. 11. a. 7. 1. Tim. 4. d. 7.

CAP. II. Dan. 1. c. 12.

1. Tim. 4. d. 1. Dan. 10. a. 2.

CAP. III. Lemit. 13. a. 7.

EST verò & aliud de tribus pueris apud vos in Daniele, quo vehementer perinde confundemini, si istud constituerit, à cibis abstinere, demoniorum esse religio. Illi enim non tantum ab interditi lege, sed etiam à concessis abstinuisse leguntur: quos vehementer mirari soleis, & in martyribus numerare, cum sint & ipsi doctrinam assueti demoniorum, si hoc esse Apostoli testimonium constat. Ad hæc & Daniel ipse tribus hebdomadis dierum ieiunasse se perhibet, & carnem non edisse, nec bibisse vinum, dum exoraret pro populo suo. Quid ergo & hic in doctrina se demoniorum magnificat, & de seductoris spiritus commento gloriam capiat?

DE VOBIS verò quid dicam? id est, de Christianioribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, plerique verò quadrupede omni: alij etiam cuncto animali penitus abstinent, fertque ob hoc in oculis eos omnis ecclesia, et summa cum veneratione suscipiens, solum non deos existimat. Nec videtis indociles, quia si hoc verum, & ab Apostolo dictum testimonium est, demoniorum & ipsi sunt ludifi-

cati doctrinis. Qui vero de illo dicemus, quod sanè frustra quis audeat ut abnegare, cum constet hoc inter omnes, & aequè per o. b. terrarum quot annis omnium studio celebratur in conventu catholico. Dico autem quadragesimam, quam qui inter vos ritè observandam putaverit, abstinent necesse est omnibus his, qua capitulum hoc à Deo ad percipiendum nobis creata dicit, & demoniorum in super doctrinam vocas abstinentiam prædictorum. Quid ergo & vobis charissimi, ritè tunc demoniorum vivitis, cum hæc à vobis passionis Christi celebrantur mysteria, & seductori spiritus fraude captivini, & in hypocrisis loquimini mendacium, & cauteriatam habetis conscientiam vestram? Quod si horum nihil vos, nec nos igitur. Quid ergo sibi vult capitulum hoc, aut à quo scriptum putabimus, & contra quos, quod nec veteris testamenti traditiones, nec noni confirmet scita? Siquidem hoc ab omnibus, ut ex vobis ipsi apparet: illud vero quamvis à quibusdam, abstineri tamen docet: sententia verò hæc vestra cunctam penitus carnalium ciborum abstinentiam, demoniorum vult esse doctrinas. Cui si & vos creditis, eadem sapius dixero: Damna te Moysen, renunciate Prophetis, sette parem & de vobis ipsi sententiam: quia ut illi semper à quibusdam ciborum, sic vos interdum abstinetis ab omnibus.

AUT SI Moyses vobis & Prophete, cum escas diiudicant, Dei legem sancire videntur, & non demoniorum: si Daniel in Spiritu sancto observavit tres hebdomadas: si Ananias, & Arias, & Misael pueri, divine mentis instinctu, oleribus uti maluerunt & leguminibus: si denique in vobis quotquot abstinent, non à demonibus impulsu id faciunt: si quadragesima sine vino & carnibus non superstitiosè à vobis, sed divina lege servatur: videte queso videte, ne summe dementia hoc sit à Paulo dictum putare, quòd demoniorum doctrina sit abstinentia omnium ciborum, & prohibentes nubere: quemadmodum nec illud quod dicit etiam virgines dicere Christo, demoniorum esse doctrinas: quod vos perinde sine consideratione legentes, ut cetera, ad nos subinde respicitis: nec videtis hinc & virgines vestras demoniorum doctrina captas notari, & vos esse antistes demoniorum, qui certatim semper ad hanc eas incitatis professionem suasionibus vestris, ut pedè iam maior in ecclesiis omnibus virginum apud vos, quam mulierum numerositas habeatur? Quid ergo? Num & vos iam desistitis à talibus inceptis? Quid in fraudem miseris inducitis filias hominum, si non in eis Christi voluntas impletur, sed demoniorum? Et tamen hoc nobis primò respondeatis, velim, virum omnino virgines facere, doctrina sit demoniorum, an solum per prohibitionem facere nubendi? Si per prohibitionem, nihil ad nos: nam & ipsi tam stultum iudicamus inhibere volentem, quam nefas & impium satis nolentem cogere. Si verò favere huic quoque proposito, & non reluctari volenti, id quoque doctrinam putatis esse demoniorum, taceo nunc vestrum periculum, ipsi iam timeo Apostolo, ne demoniorum doctrinam intulisse tunc Iconium videatur, cum Theclam oppigneratam iam thalamo in amore sermone suo perpetua virginis ratis incendit. Quid verò & de magistro ipso dicemus, ac sanctimonia totius auctore Iesu, & huius ipsius professionis puellarum celibes sponso, qui in euangelio tria genera taxans spadonum, unum nativum, alterum factitium, tertium voluntarium: eis tamè palmam attribuit, qui seipos, inquit, spadones fecerunt propter regnum celorum: significans virgines & pueros, qui nubendi ipsa à cordibus suis execta cupiditate, spadonum vice in eius ecclesia semper, tanquam in domo regia conuersentur. Quid ergo? Et hoc vobis doctrina videtur esse demoniorum, & in seductorio spiritu dictum? Et quis erit alius in Deo loquens, si Paulus & Christus da-

CAP. III. I. Cor. 11. 3. Dan. 10. 4. 2.

4 Dan. 1. 1. 1. 2.

1. Tim. 4. 4. 1.

4. Math. 19. 12.

A moniorum probantur fuisse sacerdotes? Mitto enim ceteros eiusdem Domini nostri apostolos, Petrum & Andream, Thomam, & illum inexperiem Veneris inter ceteros beatum Ioannem, qui per diversa professionem boni istius inter virgines ac pueros divino præconio cecinerunt, formam nobis atque ad eos vobis ipsis faciendarum virginum relinquentes. Sed hos quidem, ut dixi, prætereo, quia eos vos excludistis à canone, facillèque mente sacrilega vestra demoniorum his potestis importare doctrinas. Num igitur & de Christo eadem dicere poteritis, aut de Apostolo Paulo, quem similiter ubique constat, & verbo semper prætulisse nuptis inuptas, & id opere quoque ostendisse erga sanctissimam Theclam? Quòd si hæc demoniorum doctrina non fuit, quam & Thecla Paulus, & ceteri ceteris annunciauerunt Apostoli, cui credi iam poterit hoc ab ipso esse memoratum, tanquam sit demoniorum voluntas & doctrina, etiam persuasio sanctimonia? Non ergo est interim quod vos existimetis solis hortamentis virgines facere, & non prohibitione nubendi. Nobis enim quoque hoc ipsum instum est: & demens profectò ille non tantum stultus putandus est, qui id existimet lege priuata prohiberi posse, quod sit publica concessum: dico autem hoc ipsum nubere. Quapropter & nos hortamur quidem volentes ut permaneant, non tamen cogimus inuitas ut accedant. Numquid enim quantum voluntas, quantum & nature ipsius vis etiam contra legem publicam valeat, nedum aduersus priuatam, cui respondere sit liberum, nolo. Si igitur hoc modo virgines facere sine crimine est, extra culpam sumus & nos: sin quoquo genere virgines facere crimè est, rei estis & vos. Iam qua merite aut consilio hoc aduersum nos capitulum proferatis, ego nò video.

AUGUSTINVS respondit: Audi ergo, quod confiteris te non videre, qua mente aut consilio hoc aduersum vos capitulum proferamus: non quod à carnibus abstineatis: nam hoc à quibusdam & primi patres nostri fecerunt, sicut commemoras: non tamen ea damnandi, sed significandi gratia, quod non intelligitis: & vnde iam quantum sufficere videbatur, in superioribus partibus operis huius locutus sum: & Christiani non heretici, sed catholici, edomandi corporis causa; propter animam in orationibus amplius humiliandam, non quòd illa esse immunda credant, non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent: vel semper, sicut pauci: vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam ferè omnes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit seu potuerit. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quòd carnes diabolus operetur facultiore materia mali: ac per hoc eas, tanquam immundiora & truculentiora Dei vestri vincula, exhorrentes abiicitis. Auditoribus autem vestris, quos tanquam distinctos à genere sacerdotum dixisti, secundum veniam hæc edenda conceditis: sicut quibusdam concedit Apostolus

CAP. V.

1. Cor. 7. 4. 2.

secundum veniam, non omnem concubitum, coniugalem etiam, qui sit sola causa generandi, sed eum qui sit per incontinentiam, sed tamen cum coniuge. Neque enim conceditur secundum veniam, nisi peccatum: hoc vos de omni carnium cibo sentitis: hoc & ipsi ab hæresi vestra didicistis, & vestros auditores docetis: sed illis quod sit ignoscendum, propter quod vobis necessaria ministrant, ut dixi, conceditis, non dicentes non esse peccatum, sed peccantibus veniam largientes: vos autem ab omni tali, tanquam mala & immunda contagione abstinetis: ac per hoc illud quod sequitur, ea verba Apostoli, quibus commemorationem huius capituli terminasti, ipsum est omnino, quod nos facit hoc testimonium vobis obicere: quod & tu, puto, sciebas, ut ea verba primò non poneret, & nobis

nobis in extremo diceret, qua mente aut consilio hoc aduersum nos capitulum proferatis, ego non video, cum hoc ipsum nostrum consilium tacere quam commemorare malueris. Cum enim Apostolus dixisset: Abstinentes à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, secutus ait: Et iis qui cognouerunt veritatem: quoniam omnis creatura Dei bona est, & nihil abiectum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Hæc sunt quæ negatis: hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab eis huimodii temperatis, quod non significatione, sed natura mala & immunda sint. Qua in re creatorem earum sine dubio blasphematis, hoc est quod pertinet ad doctrinam demoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis tanto antè à sancto spiritu prophetatum.

ITERVM si ad virginitatè sic adhortaremini, quemadmodum hortatur apostolica doctrina: Qui dat nuptum, bene facit: & qui non dat nuptum, melius facit: ut bonum esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem: sicut facit ecclesia, quæ verè Christi est ecclesia, non vos Spiritus sanctus ita prænunderet, dicens, prohibentes nubere. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit. Denique vos eum præcipue concubitum detestamini, qui solus honestus & coniugalis est, & quem matrimoniales quoque tabule præ se gerunt, liberorum procreandorum causa, vnde verè non tam concumbere quam nubere prohibetis. Concumbitur enim etiam causa libidinum, nubitur autem non nisi filiorum. Nec ideo vos dicatis non prohibere, quia multos vestros auditores in hoc obedire nolentes vel non valentes salua amicitia toleratis. Illud enim habetis in doctrina vestri erroris, hoc in necessitate focietatis. Hinc est quod pauloantè distuleram dicere, cur vobis mors Christi visa sit, vel fallax & simulata, prædicanda, & non etiam natiuitas. Mortem quippe tanquam separationem animæ, id est, nature Dei vestri à corpore inimicorum eius, hoc est à figmento diaboli, prædicatis atque laudatis, ac per hoc rem dignam fuisse credidistis, quam Christus & si non moriens, tamen mortem simulans commendaret. In natiuitate autem quia non solui, sed ligari potius Deum vestrum creditis, hæc nec saltè fallaciter imaginatum Christum credere voluistis, ita vt non sic vobis Maria displiceret, si còcubisset, & non concepisset: quomodo displicet, quia non concubuit, & tamen peperit. Videtis ergo multum interesse inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponendo: & prohibentes nubere, concubitum propagatiois, qui solus propriè nuptialis est vehementius accusando: multum interesse inter abstinentes à cibis, propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationem: & abstinentes à cibis, quos Deus creauit, dicendo, quòd eos Deus non creauit. Proinde illa doctrina est Prophetarum & Apostolorum, hæc demoniorum mendaciloquorum.

1. Tim. 4. 4.

CAP. VI. 1. Cor. 7. 38.

1. Tim. 4. 4. 3.

LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.

AUGUSTINVS dixit: Omnia munda mundis, immundis autem & coquinatis nihil mundum, sed inquinata sunt eorum & mēs & conscientia. Hoc quoque ipsum, vtrum vobis expediat à Paulo dictum credere, considerandum est: hæc enim non tantum demonis exagitatus constitit Moysen & Prophetas, cum tantas de ciborum differentiis toleraret leges, sed etiam quòd immundi ipsi fuerunt, & coquinati mente atque conscientia sua, ut congruè in ipsos illud cadere possit

CAP. I. Tit. 1. 15.

Leuit. 11. 4. 3.

quod sequitur: Deum se scire profite, ut, operibus autem negat. Cui autem hoc magis competit, iudem Prophetis atque Moysi, qui longè aliter vixisse probantur, quam Dei coquituribus congruebat. Ego tamen nunc usque, præter adulteria & fraudes & homicidia, nihil aliud esse putaueram, vnde conscientius pollutas habuisse videretur Moyses & Prophetæ: nunc autem hoc demonstrante capitulo, scire iam datur etiam hinc eos inquinata mentis fuisse, quia aliquid putauerint inquinatum. Quorsum ergo talibus etiam nunc vos visionem diuinæ maiestatis contingere potuisse arbitramini, cum sit scriptum: Nisi eos qui corde puri fuerint, Deum videre non posse? At verò hi etiam si casti ab illicitis facinoribus extitissent, sola tamen hæc abstinentia à quibusdam escis superstitio, si mentem contaminat, diuinitatis eis potuit negasse conspectum. Euanuit ergo iam, atque extincta simul est Danielis quoque illa ac trium puerorum gloriatio, qui ipsi usque ad hanc prædicationem, qua excuset nihil: mundum, castissimi planè, ac bonæ mentis innocens habitus sunt in Iudaismo: quia scilicet paternarum memores traditionum, à gentium dapibus, & maxime immolatis, omni cum studio se conseruauerunt illibatos. Nunc enim demum apparuit & ipsos contaminatos fuisse mentibus & conscientia, tum maxime cum os à sanguine & cibis seralibus abstinebant.

SE D illos fortasse excuset ignorantia: nec dum enim apparente Christiana hac fide, qua doceret omnia esse mundi mundis, quedam & ipsi putauerint esse non munda: vos verò, qua nunc excusatione vitium si Paulo clamante, nihil esse non mundum, & doctrinis demoniorum appellante ciborum abstinentiam, & mente pollutos vocante, qui aliquid putauerint inquinatum, non solum abstinetis, ut dicimus, sed etiam gloriam captatis exinde: & eo acceptiores vos creditis Christo, quo eritis abstinentiores à cibis: id est, secundum hanc sententiam, quo mentibus inquinati magis & magis conscientia vestra polluit. Quid quòd etiam cum tres in mundo religiones sint, qua mentis purgationem pariter in castimonis & abstinentia, ritu quamuis diuersissimo reponunt, dico autem Iudeos & Christianos, & Gentem ex qua nani istarum religionum sermo hic veniat: non potest inueniri, qui docet nihil esse non sanctum: cerdè ex Iudaismo minime, itidem ex Paganismo, quia ipsam quoque discriminat cibos: nec quicquam interest, nisi quòd Hebræus in quibusdam animalibus à Paganis dissentit. Restat Christiana fides, cuius si proprium hoc esse patas, nihil existimare pollutum, prius est ut fatearis in vobis esse neminem Christianum.

OMNES enim apud vos, ut cetera reticem, morticina tamen & immolata inquinamentum existimant esse non paruum, aut si & à vobis iure Christianitatis hoc agitur, ne hinc quidem ergo religionis sententia est, qua omnem penitus immundorum abstinentiam tollit. Quorsum ergo à Paulo id dici potuit, quòd nulli sit religioni conueniens? Etenim Apostolus non tam religionem excuit, quam ritum mutauit, cum ex Iudeo factus est Christianus. At verò qui hoc capitulum scripti, videtur ille mihi nulla prorsus religione fuisse subiectus.

QUA PROPTER si quid de cetero in lesionem nostræ fidei de Scripturis querentes inuenieris, tunc demum id nobis opponere memeroite, cum vobis peruidetis non esse contrarium: quemadmodum & illud, quod de Petro solet asserre, tanquam idem viderit aliquando de celo demissum vas, in quo essent omnia genera animalium & serpentes: atque eo attonito & admirante, vox audita sit, dicens ad eum: Petre quicquid in vase vides, macta & manduca. Cui idem respondens: Domine, commune, inquit, & immundum non contingam. Et iterum vox ad eum: Quod ego sanctificanti, immundum ne vocaueris. Quod quidem ipsum licet & per allegoriam aliud quiddam, & non indifferentiam videatur significare ciborum, tamen quia vobis & hoc ita intelligere placet:

Tit. 1. 15.

Mat. 5. 8.

1. Dan. 1. 15. & Iud. 13.

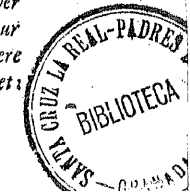
CAP. II. Tit. 1. 15.

1. Tim. 4. 4. 3.

AG. 15. 29.

CAP. III.

AG. 10. 14.

placet: vescamini... necesse est passim beluis omnibus...

CAP. IIII. Tit. I. d. 15. Gen. I. d. 31.

AVGVSTINVS respondit, Cum ait Apostolus: Omnia munda mundis, naturas ipsas intelligi voluit...

Leuit. II. 4. 5.

Ag. 15. a. 5.

Tit. I. d. 14.

Libri trigésimi primi finis.

LIBER TRIGESIMVS. SECVNDVS.

AVSTVS dixit: Si accipis Evangelium, credere omnia debes, quae in eodem scripta sunt...

Exod. 20. b. 13. Deut. 5. b. 17. Etil. 3. b. 8.

mea salutis convenientia, ea pratermittit, quae à vestris maioribus inducta fallaciter, & maiestate ipsius & gratiam decolorant...

CAP. IIII.

Exod. 31. d. 18. Deut. 9. b. 10.

PROINDE nec vos, ut dicere caperem de Testamento veteri, circumcisionem creditis accipiendam carnaliter...

CAP. IIII. Gen. 17. b. 11. Exod. 31. c. 13. Leuit. 1. cap. vsque ad 8.

Quaedam vero eorum etiam diuisisti in duo, & partim quidem amplectimini, partim vero respuitis: ut Pascha, quod est ipsum testamenti veteris anniversarium...

Leuit. 13. c. 15. Deut. 16. b. 9.

ILLI vero iam ne audire quidem vos velle credo ex Testamento veteri, nedum admittere: id est, soceros dormire cum nurius, tanquam Iudas...

Leuit. 11. d. 2. Deut. 14. 4. 3. Cap. IIII. a. Genes. 3. d. 4. 18. b. Genes. 19. f. 33. c. 28. d. Osee 1. d. 3. e. Genes. 12. f. 15. g. 20. h. 1. i. Genes. 29. e. 23. f. 28. g. Reg. 11. 4. 4. h. 3. Reg. 11. 4. 3. i. Deut. 23. b. 5. j.

bere, & eundem sobolem ex eadem in locis suscitare fratris: A vel ab ipso dicta comperimus, vel à Apostolis, scilicet iam, perfectis ac fidelibus: dissimulamus caetera, quae aut simpliciter tunc & ignoranter à rudibus dicta, aut oblique & malignè ab inimicis obiecta, aut imprudenter à scriptoribus assermata sunt...

CAP. V. Teri.

EQUIDEM ego quantum arbitror, quatenus id iam persuasum esse voluistis, ut sit ex Deo etiam Testamentum veteris, commodius satis atque excusatius vobis est, non seruantiis eius mandata, si fateamini incongruis esse adiectionibus vitiatum, quam si iniuolatum idem seruat & incorruptum...

Deut. 15. b. 7.

Exo. 13. f. 26.

Deut. 7. f. 14.

Genes. 17. b. 11.

Numer. 15. b. 32.

CAP. VI. sui mandata complerint.

Ioan. 16. b. 13.

CAP. VII. PTER cum vos ex veteri Testamento solas admittitis prohibeatis, & illa, quae superius diximus, civilia atque ad disciplinam vitae communis pertinentia praecepta, supersedistis...

a. Genes. 17. b. 11. c. Leuit. 11. d. 2. e. Exod. 31. f. 18. g. 1. h. Exod. 12. i. 15.

vel ab ipso dicta comperimus, vel à Apostolis, scilicet iam, perfectis ac fidelibus: dissimulamus caetera, quae aut simpliciter tunc & ignoranter à rudibus dicta, aut oblique & malignè ab inimicis obiecta, aut imprudenter à scriptoribus assermata sunt...

CAP. VII. ti Scripturas omnes, ut dignum est, veras diuināsque laudamus: vos Scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pullatas. Nos ea quae nunc de libris Testamenti veteris non obseruamus, cōgruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecepta: nobisque in eis ipsis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus, non solum dicimus, sed in apostolicis quoque literis ostendimus & docemus. Vos autem omnia quae in libris noui Testamenti non accipitis, omnino reprehenditis: nec à Christo, nec ab apostolis eius dicta vel conscripta asserueratis. Videtis ergo quantum inter nos & vos, quod ad hanc rem attinet, distet. Cum itaque à vobis queritur, quare non omnia in libris noui Testamenti accipitis, sed in eis libris, in quibus approbatis aliqua, multa respicitis, reprehenditis, accusatis, à corruptoribus inserta esse contenditis, nolite in exemplum assumere distinctionem fidei vel obseruationis nostrae. A nobis enim si queratur, cur non eo ritu colamus Deum, quod coluerunt Hebraei patres tempore veteris Testamenti. Respondemus, aliud nobis Deum praecepisse per patres noui Testamenti: neque hoc contra vetus Testamentum, cum & in illo id ante sit praedictum. Sic enim hoc ipsum praenunciatum est per Prophetam, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Iuda testamentum nouum: non secundum Testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut eicerem eos de terra Aegypti. Ecce quia & hoc prophetatum est, non perseveraturum illud testamentum: sed futurum nouum. Hic si obiectum fuerit, non nos pertinere ad domum Israël & domum Iuda, ex doctrina apostolica nos defendimus: quia semen Abraham Christum esse docet Apostolus, nobisque ad corpus eius pertinentibus, dicit: Ergo Abraham semen estis. Porro si quaesitum à nobis fuerit, cur illius testamenti auctoritatem teneamus, cuius ritum non obseruamus, & ad hoc ex literis apostolicis respondeamus: ait enim Apostolus, Nemo ergo vos iudicet in cibo & potu, aut in parte diei festi, aut in comeniat, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Ita quippe & cur ea legi atque accipi oporteat, ostendit: id est ne prophetiam extinguamus, quia in vmbra facta sunt futurorum: & curare nos non debere eos qui non hinc iudicare voluerint, quod corporaliter iam non obseruamus: sicut alibi tale quiddam dicit, Haec in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter correctionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Cum ergo tale aliquid legitur in instrumento veteris

al. culpatis.

CAP. IX. enim si queratur, cur non eo ritu colamus Deum, quod coluerunt Hebraei patres tempore veteris Testamenti. Respondemus, aliud nobis Deum praecepisse per patres noui Testamenti: neque hoc contra vetus Testamentum, cum & in illo id ante sit praedictum. Sic enim hoc ipsum praenunciatum est per Prophetam, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Iuda testamentum nouum: non secundum Testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut eicerem eos de terra Aegypti. Ecce quia & hoc prophetatum est, non perseveraturum illud testamentum: sed futurum nouum. Hic si obiectum fuerit, non nos pertinere ad domum Israël & domum Iuda, ex doctrina apostolica nos defendimus: quia semen Abraham Christum esse docet Apostolus, nobisque ad corpus eius pertinentibus, dicit: Ergo Abraham semen estis. Porro si quaesitum à nobis fuerit, cur illius testamenti auctoritatem teneamus, cuius ritum non obseruamus, & ad hoc ex literis apostolicis respondeamus: ait enim Apostolus, Nemo ergo vos iudicet in cibo & potu, aut in parte diei festi, aut in comeniat, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Ita quippe & cur ea legi atque accipi oporteat, ostendit: id est ne prophetiam extinguamus, quia in vmbra facta sunt futurorum: & curare nos non debere eos qui non hinc iudicare voluerint, quod corporaliter iam non obseruamus: sicut alibi tale quiddam dicit, Haec in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter correctionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Cum ergo tale aliquid legitur in instrumento veteris

Hier. 31. f. 31. Hebr. 8. b. 8.

Gal. 3. d. 29.

Colos. 2. c. 16.

1. cor. 10. c. 11.

Gal. 1. b. 10.

10. 1. 4. b. 17. C A P V T XXIII.

10. 7. f. 39.

10. 11. 1. 6. b. 23.

Rom. 5. 4. 5.

1. Cor. 13. 4. 12.

1. 10. 1. 3. 2.

10. 14. b. 17.

1. Cor. 2. d. 4.

1. 2. 3. 4. cap.

C A P V T XXI.

tori contrariam, quæ ipse illam venerit, quod perfectum est, euacuare conetur? Et quoniam tenet ecclesia, quod vehemens Apostolus commendauit: Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis, anathema sit: cum ceperit aliud annuncians ab vniuerso orbe anathematizari, continuo dicat, hoc est quod scriptum est, Mundus eum accipere non potest. **V**nde ergo probare poteritis quod à vobis exigitur, paraclerū esse illum à quo didicistis, quod euangelica scripta non sunt apostolorum, quadoquidem etiam nos probamus non esse paraclerum Spiritum sanctum, nisi qui Iesu clarificato mox venit? Ideo enim nondum erat datus, quia nondum Iesus fuerat clarificatus. Probamus etiam ipsum inducere in omnem veritatem, quia non intratur in veritatem, nisi per charitatem. Charitas autem Dei diffusa est, ait Apostolus, in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Docemus etiam non dixisse Paulum, Cum venerit quod perfectum est: nisi de perfectione illa, quæ in perceptione vitæ æternæ futura est. Hoc enim cum loqueretur, Videmus enim, inquit, nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Hic certe nisi aperte inlanire volueritis, fatemini non vos videre Deum facie ad faciem. Non ergo ad vos venit illud quod perfectum est. Hoc enim modo planè, quid de hac re senserit, satis Apostolus explicauit: nec futurum est hoc sanctis, nisi cum factum fuerit, quod etiam Ioannes dicit: Filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus autem quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: tunc introducente in omnem veritatem Spiritu sancto, cuius nunc pignus accepimus. Quod autem dictum est, Mundus eum accipere non potest: de his vti que dictum est, qui solent in Scripturis mundi nomine appellari, amatores mundi, vel impij, vel carnales: de quibus dicit Apostolus, Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. De hoc enim mundo esse dicitur, quandiu non possunt sapere amplius, quam sunt ista corpora, quæ in hoc mundo inserunt: sicut nec vos aliud sapitis, qui cum lucem istam solis & lunæ miraremini, talia vobis omnia diuina finxistis, auctore illo vaniloquo, quem decepti & deceptores paraclerum dicitis. Proinde nullo modo valentes ostendere, quomodo sit ille paraclerum, non est vnde doceatis firmissima aliqua autoritate vos comperisse, quem admodum hæc scripta euangelica, ex quibus non omnia vultis accipere, non sint Apostolorum Christi. Restat ergo ut dicatis, hoc vos ea ratione comperisse quia talia ibi sunt, quæ Christi gloriam decolent: scilicet quia natus ex virgine ibi narratur, quia circumcisus: quia pro illo oblatum sacrificium, quod tunc offerebatur, quia baptizatus, quia tentatus à diabolo est. **H**is autem exceptis, & testimoniis ex veteri Testamento, quæ illis inserta sunt literis, cætera vos secundum id, quod Faustulus loquitur, fatemini accipere, & præcipue crucis eius mysticam fixationem, qua passionis animæ vestræ vulnera demonstrantur. Deinde, inquit, præcepta salutaria eius, & parabolas cunctumque sermonem deificum, qui maximè duarum præferens naturarum discretionem, ipsius esse non venit in dubium. Videtis ergo id vos agere, ut omnis de medio scripturarum auferatur autoritas, & suus cuique animus author sit, quid in quaque Scriptura probet, quid improbet: id est, ut non auctoritati scripturarum subiiciatur ad fidem, sed sibi Scripturas ipse subiciat: non ut ideo illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi auctoritate scriptum legitur: sed ideo rectè scriptum videatur, quia hoc illi placuit. Quò de committis anima misera, infirma, carnalibus nebulis inuoluta, quò de committis? Remoue ergo auctoritatem, videamus: remoue au-

thoritatem, redde rationem. Eone ratio tua perducitur, ut nisi Dei natura violabilis corruptibilisque credatur, exitum theatricum longa illa fabula vestra reperire non possit? Postremo vnde scis octo esse terras & decem cælos, quod Atlas mundum ferat, splendite-nensque suspendat, & innumerabilia talia, vnde scis hæc? Planè, inquis, Manichæus me docuit. Sed infelix, credidisti, neque enim vidisti. Si ergo ad milia fabulorum phantasmatum, quibus turpiter grauidata es, te auctoritati ignotissimæ & furiosissimæ subdidisti, ut ideo hæc omnia crederes, quia in illis conscripta sunt libris, quibus miserabili errore credendum esse censuisti, cum tibi nulla demonstrarentur: cur non potius euangelicæ auctoritati tam fundatæ, tam stabilitæ, tanta gloria diffamatæ, atque ab apostolorum temporibus vti que ad nostra tempora per successiones certissimas commendatæ, non te subdis ut credas, ut videas, ut discas etiam omnia illa quæ te offendunt, ex vana & peruersa opinione te offendere: potiusque esse verum, naturam incommutabilem Dei aliquid mortalis assumpsisse creaturæ, in qua incommutabiliter permanens, non fallaciter, sed veraciter faceret atque pateretur, quicquid eandem creaturam facere ac pati, pro generis humani, vnde sumpta erat, salute congrueret, quam violabilem & corruptibilem credere Dei naturam: nec inquinatam atque oppressam totâ posse liberari atque purgari, sed æterna globi pœna summa Dei necessitate damnari? **S**e d, inquis, propterea credidi quæ non mihi ostendit, quia duas naturas boni scilicet & mali, mihi in hoc ipso mundo euidenter ostendit. At hoc ipsum est infelix, vnde decepta es: quia sicut in illa Scriptura euangelica, ita in hoc mundo nihil mali putare potuisti, nisi quò tuus carnalis sensus offensus est: sicut serpentem, ignem, venenum, & similia: nec aliquid boni, nisi quod eundem tuum carnalem sensum aliqua iucunditate permulsi: sicut saporum iucunditas, & odorum suauitas, & lucis huius aspectus, & si quid aliud vel auribus vel oculis tuis vel naribus vel palato similiter fortè blanditum est. **A**t si vniuersam creaturam ita prius aspiceres, ut auctori Deo tribueres, quasi legens magnum quandam librum naturæ rerum: atque ita si quid ibi te offenderet, causam te tanquam hominem latere posse vtilius crederes, quam in operibus Dei quicquam reprehendere auderes: nunquam incidisses in sacrilegas nugas, & blasphemata figmenta: quibus non intelligens vnde sit malum, Deum implere conareris omnibus malis. **H**ic iam si quaratis à nobis, nos vnde sciamus apostolorum esse istas literas? Breuiter vobis respondemus, inde nos scire, vnde & vos scitis illas literas esse Manichæi, quas miserabiliter huic auctoritati preponitis. Si enim & hinc vobis aliquis moueat questionem, & scrupulum contradictionis impingat, dicens, Libros quos profertis Manichæi, non esse Manichæi, quid facturi estis? Nonne potius eius deliramenta ridebitis, qui contra rem tanta connexionis & successione serie confirmatam, impudentiam huius vocis emittat? Sicut ergo certum est illos libros esse Manichæi, & omnino ridendus est, qui ex transuerso veniens tanto post natus, litem vobis huius contradictionis intenderit: ita certum est Manichæum vel Manichæos esse ridendos, aut etiam dolendos, qui tam fundatæ auctoritati à temporibus apostolorum vsque ad hæc tempora certis successioneibus custoditæ atque perducæ, audeant tale aliquid dicere. **I**am ergo auctoritas Manichæi conferenda est auctoritati apostolorum. Nam literas istorum istas esse tam certū est quam illas illius. Quis autè Manichæi apostolis comparat, nisi quisquis se à Christo, qui misit apostolos, leparat? Aut duas naturas fibimet & ex propriis

CAPVT XXII.

CAPVT XXI.

CAPVT XXI.

10. 1. 6. b. 13.

Mat. 3. d. 15.

Gal. 1. b. 8.

CAP. I. Mat. 3. b. 11.

Luc. 23. f. 43.

Mat. 22. 6. 31.

10. 8. 4. 3.

Mat. 3. 4. 5.

propriis principiis aduersas, quis vnquã sapuit in verbis Christi, nisi qui non sapit verba Christi? Apostoli ergo tanquã discipuli veritatis, natiuitatè Christi prædicant, passionemque veracè: Manichæus autè iactat se inducere in omnem veritatè, & vult inducere in talem Christum, in quo ipsius passionis prædicat falsitatè. Isti Christum in carne, quæ de Abraham susceperit semine circumcisum: ille Deum in ipsa sua natura, à tenebrarum gente cõcisum. Isti pro carne Christi infante sacrificium, quod tunc pie fiebat, oblatum: ille non carnis, sed ipsius diuinæ substantiæ membrum, omnibus dæmonibus immolandum, naturæ aduersæ gentis illatum. Isti Christum exempli præbendi causa baptizatum in Iordane: ille Deum ipsum per seipsum in tenebrarum cõtaminatione submersum. Nec totum emerferum, sed quod eius mudari non potuerit æterna dånatione puniendum. Isti carnem Christi à dæmonu duce tentatum: ille partem Dei à dæmonu gente possessam. Et isti quidè illam tentatã, vt doceret resistere tentatori: ille illam possessam, vt patri non possit restitui, nec victori. Denique Manichæus ex doctrina demoniorum aliud annunciat, vt quasi eminentior sit: apostoli verò ex doctrina Christi commendant: vt quisquis aliud annunciauerit, anathema sit.

Libri trigésimi secundi finis.

LIBER TRIGESIMVS TERTIVS.

AVSTVS dixit: Scriptū est in Euangelio, Quia multi venient ab Oriente & Occidente, & recubent cū Abraham & Isaac & Iacob in regno calorum. Vos ergo quare non accipitis Patriarchas? Absit nos quidè cuiquã inuidere mortaliū, quem Deus forè miseratione respiciens sua, de perditione vnquã reduxerit ad salutem: sed hoc sanè nos eius esse iam clemētia posuimus qui miserus sit, nō illius meriti, cuius fuisse negare nō possumus improbabilem vitā: ac per hoc & Iudeorū patres, Abraham scilicet & Isaac & Iacob, si est hoc pro certo de iisdè Christi testimonium quod assertis, quinquã fuerunt ipsi quidè sagittiosissimi, vt ferè Moyses indicat corū pronepos, siue quis alius historie huius conditor sit, que dicitur Genesios, qui corū vitas nobis odio omni fastidioque dignissimas scripsit: sint tamè & ipsi iam in regno calorum, sint in loco quem nec crediderunt vnquã, nec sperauerunt, vt ferè ex eorū liquido libris apparet: dummodo tamè conslet, vobis etiã consentientibus, longo interuallo de terra ac paxali inferorum custodia, vbi se vitæ merito cõerebant, à Christo Domino nostro liberatos per eius scilicet mysticam passionem peruenire ad hoc ipsum potuisse, si peruenierit, quod scriptū de eis est. **N**eg, enim quia & latronem quendam de cruce liberavit idè nosler Dominus, & ipso eodem die secū futurum dixit eū in paradiso patris sui, quinquã inuiderit, aut inhumanus adeo esse potest, vt hoc ei displiceat tanta benignitatis officium. Sed tamè nō idcirco dicemus & latronū vitas ac mores nobis probabiles esse debere, quia Iesus latroni indulgentiam dederit: aut quia publicanis & meretricibus ignouit errata, dixeritque quod etiã præcederēt ipsi ad regnum calorum eos qui se superbd gesserunt. In iniustitia namque & in adulterio deprehensam mulierem quandam Iudeis accusantibus absoluit ipse, præcipiens ei vt iam peccare desineret. **Q**uapropter si horū tale quid & circa Abraham egit & Isaac & Iacob, ipsi gratias decet enim eum talia operari circa animas, qui solè suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Sed hoc tamen mihi vnū in opinione hac vestra molestum est, cur id de Iudeorū tantum patribus sentiat, ac non de ceteris quoque Patriarchis gentiū, quod & ipsi senserint aliquando nostri liberatoris hanc gratiam: præsertim cum de ipsorum filius magis Christiana conslet ecclesia, quam de semine Abra-

ha, Isaac & Iacob. Sed ais vtiq; illos quidem idola coluisse hos verò omnipotentē Deum, idcirco solā ipsorū curam habuisse Iesum. Ita Dei omnipotentis cultus, in tartara detrudis, & filij eget auxilio qui coluit patrem? Sed Iudeis cõsentiam, vt iniquā, hæc tamen in celum reductos eos, nō quia mererentur, sed quia vincat diuina clemētia vim peccatorū. **V**ERVNTA MEN VERU & hoc à Christo dictū sit, duobus etiam nos & incertos scribentium ipsa varietas facit. Namq; cum duo Euangelistæ, Mattheus & Lucas de Centurione quodam pariter narrent: cuius puer tunc infirmaretur, & propter què visus fuerit hoc ipsum dixisse Iesum: quia scilicet tantā fidē non inuenisset in Israël, quantā in illo homine, gentili quāuis & pagano, eo quod dixerit idē nō se fuisse tam dignum, vt sub tectū suū intraret Iesus, sed id rogaret tantum, vt iaberet verbo, & sanaretur puer suus: solus tamen Mattheus hoc adiecit Iesum prosecutus esse, vt diceret: Amē dico vobis, quia multi venient ab Oriente & Occidente, & recubent cū Abraham & Isaac & Iacob in regno calorum, filios autè regni mittent in tenebras exteriores. Multos quidem qui venturi forent paganos significans, propter Centurionem, quia esset & ipse gentilis, in quo tamē tanta fuisse fides inuenta: filios autè regni appellans Iudeos, in quibus nulla est inuenta fides. At verò Lucas, quinquã & ipse necessarium hoc & memorabile inter Christi mirabilia gesta inferendum putauerit Euangelio suo, de Abraham tamen illic & Isaac & Iacob nullam facit mentionē. **Q**uod si quis dicat idcirco prætermisisse eum, quia dictum id iam satis fuisse à Mattheo, cur ergo gestum ipsum commemorat erga Centurionem & puerum eius, quod equè longè satis insinuatum iam fuisse nobis Matthei solertia? Sed falsum est. Namque & de obsecratione ipsa aduenienti Iesum, Mattheus quidem dicit, quod idem per semetipsum Centurio venerit ad eum rogaturus medelam: Lucas autè non, sed quia maiores natu ad eum miserit Iudeorū, qui ne forè sperneretur ab eodè tantum gentilis, quoniam hinc quidā Iesum volunt esse planè Iudeum, persuadere ingressi sunt ei dicētes, dignū esse cui id præstaret, quoniam quidè diligeret gentē suā, & synagogam ipse adificasset sibi: tanquã & hoc ad Dei filium pertineret, si adificationem synagoge sue Iudei de Centurione pagano meruerint. **N**ec tamè omnifariā & Lucas hoc verbū reticuit, puto cogitans ne fortè fuisse verū, sed locum tamen mutat applicatque id alteri cuius causæ longè dissimilitud est, vbi dicit Iesus ad discipulos suos, Contendite intrare per angustum ostium: multi enim venient querentes intrare, & non intrabunt. Cum autè intrauerit, inquit, paterfamilias, & clausit ianuam, incipietis foris stare & pulsare dicētes, Domine, aperi nobis. Et respondens dicit, Nescio vos. Tunc incipietis dicere: Manducauimus & bibimus corā te, & in platibus nostris & synagogis docuisti. Et dicit vobis, Nescio vnde estis, discedite à me omnes operarij iniquitatis: ibi erit stetit & stridor dentium, cū videritis Abraham & Isaac & Iacob, & omnes Prophetas introeuntes in regnū Dei: vos autè expelli foras: & venient ab Oriente & Occidente & Austro & Aquilone, & recubent in regno Dei. Hoc verò ipsum quidem, quia multi excludentur à regno Dei, qui scilicet nomen tantummodo Christi portauerint, sed non fecerint opera eius, nec Mattheus scribere prætermisit, sed de Abraham illic & Isaac & Iacob nullam facit omnino mentionem. Item de Centurione & puero eius etiam Lucas quidem scripsit, sed neque ipse de Abraham illic & Isaac & Iacob nihil omnino testatur: vt quia vbi nam dictum sit certò conslare non possit, nihil prohibeat etiam non credere, quia sit dictum. **N**EC immeritò nos ad huiusmodi Scripturas tam in consonantes & varias, nunquam sanè sine iudicio ac ratione aures afferimus: sed contemplantes omnia, & cum aliis alia conferentes, perpendimus vtrum eorum quid-

CAP. II.

Mat. 8. 4. Luc. 7. 4. 2.

Mat. 8. 10. Luc. 1. 3. f. 28. 29.

Mat. 8. Luc. 7.

Luc. 13. 24.

Mat. 7.

CAP. III.

que à Christo dici poterit. Multa enim à maioribus vestris eloquiis dicitur mi nostri inserta verba sunt, qua nomine signata ipsius, cum eius fide non congruant: præsertim, quia, ut iam sæpe probatum à nobis est, nec ab ipso hæc sunt, nec ab eius apostolis scripta: sed multa post eorum assumptionem à nescio quibus & ipsis inter se non concordantibus, semiudicis per famas opinionisque comperta sunt: qui tamen omnia eadem in Apostolorum Domini conferentis nomina, vel eorum qui secuti apostolos viderentur, errores ac mendacia sua secundum eos se scripsisse mentiti sunt. Sed videtur: de hoc interim ut, inquam, capitulo recum non nimium ego contenderim, quum mihi illud satis ad præsidium sit quod ante posui, & quod nec ipsis vobis negare licet, ante Domini nostri aduentum patriarchas omnes Israël & Prophetas tartaricis in tenebris iacuisse pro meritis suis. Vnde si unquam liberati à Christo ad lumen reducti sunt, quid hoc ad odium attinet vitæ ipsorum? Odimus enim nos & respicimus non quod fuerunt, id est, homines, sed quales fuerunt, id est, malos: nec quod nunc sunt, id est, purgatos; sed quod fuerunt, id est, impuros aliquando: ac per hoc nobis interim vitæque vos id esse vultis, nihil obstat capitulum hoc: cum sine est verum, Christi hic miseratio commendatur & bonitas: sine falsum, scriptoribus eius crimen inhaereat: nos utrovis modo in tuto sumus, ut semper.

CAP. III. AVGVSTINVS respondit: Quomodo in tuto miser? Quomodo in tuto, qui te patriarchas odisse dicis impuros, & Deum adhuc plangis impurum? Certè illis patriarchis, post aduentum Saluatoris præstitam purgationem, & datam beatam requiem concessisti: Deus autem vester & post aduentum Saluatoris, adhuc iacet in tenebris, adhuc flagitiis omnibus mergitur, adhuc in impuris omnibus volutatur: ita non solum vita illorum hominum melior erat Deo vestro, verumetiam mors ipsa felicior. In quibus autem sedibus erant iusti, qui exierant ex hac vita priusquam Christus in carne venisset, & vtrum etiã ipsos ad aliquid melius passio Christi transtulerit, qui in eum venturum, passurum, resurrecturum, non tantum crediderant, verumetiam hoc ipsum sicut oportebat, prophético spiritu prænuiciaverant, in Scripturis sanctis indagandum est, si quo modo ad liquidum indagari potest, non hinc temeritates opinatum confectandæ quorumlibet hominum, nedum tam execrabilis hæresis peruersitate nimis longè à veritate aberrantium. Frustra sibi sanè per hanc obliquitatem pollicetur Faustus, aliquid post hæc vitam cuiquam posse præstari, quod sibi præstandum in hac vita non comparauerit. Bonum est vobis ut dum hic vivitis, istum relinquatis errorem, & veritatem catholicæ fidei cognoscatis, atque teneatis. Alioquin longè aberit quod sibi pollicetur iniustus, cum fieri cœperit, quod iniusto minatus est Deus.

CAP. V. DE vita autem patriarcharum iam quantum satis arbitratus sum homini maledico non pauca respondi: quibus non vtrique in morte correctis, vel post passionem suam iustificatis, testimonium Dominus perhibebat, cum Iudæos admoneret, ut si Abraham filij essent, facta Abraham facerent; & quod idem Abraham eiusdem diem videre concupiuerit, gauisusque fuerit, cum vidisset. Et quod in eius sinu, id est, nescio cuius quietæ felicitatis magnam abditamque secretum, abtulerint Angeli pauperem illum ærumnosum à diuite superbiens contempitum. Quid dicam de apostolo Paulo? An forte & ipse post mortem iustificatum laudat Abraham, quod priusquam circumcideretur credidit Deo, & deputatum est illi ad iustitiam: quod tanti pendit, ut nos non ob aliud dicat filios eius esse effectos, qui eius carne propagati non sumus, nisi quod eius fidei vestigia sequamur? Sed quid vobis

A faciam, quos contra testimonia Scripturarum ita obsurdificat iniquitas, ut quicquid aduersum vos inde prolatum fuerit, non esse dictum ab Apostolo, sed à nescio quo falsario sub eius nomine scriptum esse dicere audeatis? Vsq; eadem à Christiana doctrina aperte aliena est quam prædicatis, doctrina demoniorum, vteam sub Christianæ doctrinæ nomine defendere nulla ex parte possitis, nisi dicatis falsas esse Scripturas apostolorum. Infelices inimici animæ vestræ, quæ unquam literæ vllum habebunt pondus authoritatis, si euangelicæ, si apostolicæ non habebunt? De quo libro certum erit cuius sit, si literæ quas apostolorum dicit & tenet ecclesia, ab ipsis apostolis propagata, & per omnes gentes tanta eminentia declarata, vtrum apostolorum sint, incertum est: & hoc erit certum scripsisse apostolos, quod huic ecclesiæ contrarij hæretici proferunt authorum suorum nominibus appellati, longè post apostolos existentium: Quasi verò & in literis secularibus, non fuerint certissimi authores, sub quorum nominibus postea multa prolata sunt, & ideo repudiata, quia vel his quæ ipsorum esse constaret minimè congruerunt, vel eo tempore quo illi scripserint, nequaquam innotescere, & per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendarique meruerunt. Nonne ut alios omittam sub Hippocratis medici nobilissimi nomine, quidam libri prolati, in authoritatem à medicis non recepti sunt? Nec eos adiuuit nonnulla similitudo rerum atque verborum, quando comparati eis quos verè Hippocratis esse cõflaret, impares iudicati sunt, & quod ab eo tempore quo & cætera scripta eius non innotuerunt quod verè eius essent. Hos autem libros quibus illi qui de tranverso proferuntur comparati respiciuntur, vnde constat esse Hippocratis, vnde si quis hoc neget, nec saltè refellitur, sed ridetur, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore vsque ad hoc tempus, & deinceps successione series commendauit, ut hinc dubitare demeritis sit. Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varonis, aliorumque eiusmodi authorum libros, vnde nouerunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium cõtestatione continua? Multi multa de literis ecclesiasticis conscripserunt, non quidem authoritate canonica, sed aliquo adiuuandi studio siue discèdi. Vnde constat quid cuius sit, nisi quia his temporibus quibus ea quicquid scripsit, quibus potuit insinuauit atque edidit, & inde in alios atque alios continuata notitia latiusque firmata ad posteros, etiam vsque ad nostra tempora peruenerunt, ita ut interrogati cuius quicquid liber sit, non hæsitemus, quid respondere debeamus? Sed quid pergam in longè præterita? Ecce istas literas quas habemus in manibus, si post aliquantum tempus vitæ huius nostræ, vel illas cuiusquam Faustis esse, vel has neget esse meas, vnde conuincitur, nisi quia illi qui nunc ista nouerunt, notitiam suam ad longè etiã post futuros cõtinuatis posterorum successione nibus traiciunt? Quæ cum ita sint, quis tandem tanto furore cæcatur, nisi demoniorum mendaciloquorum malitia atque fallacia consentiendo subuersus sit, qui dicat hoc mereri non potuisse Apostolorum Ecclesiam, tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, vt eorum scripta fideliter ad posteros traicerent, cum eorum cathedras vsque ad præsentem Episcopos certissima successione seruarint, cum hoc qualiumcunque hominum scriptis, siue extra ecclesiam, siue in ipsa ecclesia tanta facilitate proueniat. Sed contraria, inquit, inter se scripta eorum reperit. Maligni, malo studio legitis, stulti non intelligitis, ceci non videtis. Quid enim magnū erat ista diligenter inspicere, & eorum scriptorum magnā & salubrem inuenire congruentiam, si vos contentio non peruerteret, & si

1. Ioh. 8. e. 39.
2. Ibid. g. 56.
Luc. 16. e. 23.
1. Rom. 4. a. 3.
Gen. 15. d. 6.

Matth. 8. a. 5. 6.
Luc. 7. a. 3.

Peruenientes.

CAP. VIII.

Matth. 8. a. 8.
Psalm. 33. a. 6.

& si pietas adiuuaret? Quis enim unquam duos historicos legens, de vna re scribentes, vtrumque vel vtrumlibet eorum aut fallere aut falli arbitratus est, si vnus eorum dixit quod alius prætermisit? Aut si alter aliquid breuius complexus est, eandem tamē sententiam saluam integramque custodiens: alter autē tanquam membratum cuncta digessit, vt non solum quid factum sit, verumetiam quemadmodum factum sit intimaret? Sicut Faustus hinc euangeliorum veritati voluit calumniari, quia Matthæus aliquid dixit, quod Lucas cum idem narretur dicere prætermisit: quasi negauerit Lucas dixisse Christum, quod eum scripsit dixisse Matthæus. Hinc omnino nulla vnquam quæstio fuit, neque hoc obiici nisi ab omnino imprudentibus, & nihil harum rerum considerare volentibus seu valentibus potest. Illud potest sanè & requiri inter fideles, & obiici ab infidelibus solet, sed etiam ipsis vel parum eruditis, vel nimis contentiosis nisi admoniti resipuerint, quod Matthæus dixit, Accessit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens. Lucas autem quod miserit ad eum seniores Iudæorum, hoc ipsum rogantes de puero eius qui ægrotabat, vt eum sanaret: & cum appropinquaret domui, miserit alios per quos diceret, non esse se dignum in cuius domum intraret Iesus, nec seipsum dignum, vt veniret ad Iesum. Quomodo ergo secundum Matthæum: accessit ad eum rogans, & dicens: Puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur? Hoc ergo intelligitur, Matthæum breuiter sententiam ipsam plenam integramque complexum, dicentem quod Centurio accessit ad Iesum, & non dicentem vtrum per seipsum accesserit, an per alios: & quod ei de puero suo illud dixit, non exprimentem vtrum per seipsum dixerit, an per alios. Quid enim? Nonne talibus locutionibus humana plena est consuetudo, eum dicimus aliquem ad aliquid multum accessisse, etiam quem nondum dicimus peruenisse? Nonne & ipsam peruentioem, cui quasi videtur non esse quod addi iam possit, etiam per alios fieri vtitatissime loquimur sæpe dicendo, Egit ille causam suam, peruenit ad iudicem: aut peruenit ad illum vel illum potentem: cum plerumque id faciat per amicos, non viso eo prorsus ad quem quisque dicitur peruenisse? Vnde etiam tales homines quicumque ad potentium quodammodo inaccessibiles animos, siue per seipsum, siue per alios ambitionis arte pertingunt, iam etiam vulgo peruenientes vocantur. Quid ergo, cum legimus, obliuiscimur quemadmodum loqui soleamus? An Scriptura Dei aliter nobiscum fuerat quam nostro more locutura? Et hoc quidem de communi loquendi consuetudine, peruiacibus turbulentisque responderem. **CAP. VIII.** T E R V M qui hæc non litigiosè, sed placidè ac fideliter quærunt, accedant ad Iesum, non carne, sed corde; non corporis præsentia, sed fidei potentia, sicut ille Centurio, tunc melius quid Matthæus dixerit sentiat. Talibus enim dicitur in psalmo: Accedite ad eum & illuminamini, & vultus vestri non erubescant. Vnde Centurio ille ad Christum magis accesserat, cuius fidem ita laudauit, quam illi ipsi per quos verba sua mi-

A fit. Huic rei simile est etiam illud quod Dominus ait, Terigit me aliquis: quando multi & quæ fluxum sanguinis patiebatur, tangens simbria vestimenti eius, salua facta est. Hoc enim mirabiliter discipulis suis dicere videbatur, Quis me terigit: terigit me aliquis: cum eum turba comprimeret. Denique hoc ei responderunt, Turbæ te comprimunt, & dicitis, quis me terigit? Quemadmodum ergo illi premebant, sed illa terigit: sic illi misit erant ad Christum, sed Centurio magis accessit. Ita Matthæus & morem non vsque ad eum inuitatæ locutionis seruauit, & mysticè aliquid intimauit: Lucas autem & hoc ipsum quemadmodum gestum esset ostendit, vt hinc aduertere cogereur, illud Matthæus quemadmodum dixerit. Velle sanè vt aliquis istorum vanorum qui huiusmodi quæstionibus quasi magnas calumnia se obiiciunt Euangelio, narraret aliquid idem ipse bis numero, non falsum nec fallaciter, sed omnino id volens intimare & exponere, & stylo exciperetur verba eius eique recitaretur: vtrum non aliquid plus minusue diceret, aut præpostero ordine, non verborum tantum, sed etiam rerum: aut vtrum non aliquid ex sua sententia diceret, tanquam alius dixerit, quod eum dixisse non audierit, sed voluisse atque sensisse planè cognouerit: aut vtrum non alicuius breuiter complecteretur sententia veritatem: cuius rei antea quasi expressius articulos explicasset: & si quid est aliud quod fortasse possit certis regulis comprehendendi, quomodo fiat vt vel in duorum singulis eadem rei narrationibus, vel in duabus vnus ex vna eademque re multa diuersa inueniantur, nulla tamen aduersa, & multa varia, nulla contraria: sic soluuntur omnia de quibus sibi isti miseri collum ligant, vt spiritum sui erroris intus teneant, & nullum extrinsecus salutis admittant. **QVA PROPTER** post omnes Faustis calumnias refutatas, duntaxat horum eius capitulorum quibus hoc opere quantum Dominus adiuuare dignatus est, sufficienter, vt arbitror, prolixèque respondi, breuiter vos admono, qui illo tam nefando & execrabili errore tenemini: vt si authoritatem scripturarum omnibus præferendam sequi vultis, eam sequamini quæ ab ipsius præsentia Christi temporibus per dispensationes Apostolorum, & certas ab eorum sedibus successiones Episcoporum, vsque ad hæc tempora toto orbe terrarum custodita, commendata, clarificata peruenit. Ibi enim videbitis etiã veteris Testamenti & obscura reuelari, & prædicta compleri. Si autem quasi ratione mouemini, primum cogitetis qui nam sitis, quæ minus idonei ad naturam, non dicam Dei, sed animæ vestræ comprehendendam: D sanè quemadmodum velle aut voluisse vos dicitis certissima ratione, non vanissima credulitate: quod cum minimè potueritis, (sine dubio enim quamdiu tales estis, nullo modo poteritis) illud saltè, quod omni humanæ menti est naturaliter instum, si modò id peruersæ opinionis prauitate non turbetur, Dei naturam atque substantiam incommutabilem omnino, omnino incorruptibilem cogitate, vel credite, & Manichæi continuò non eritis, vt aliquando & Catholici esse possitis, Amen.

Libri tricesimi tertij finis.

DIVI

CAP. VII.

DIVI AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI, DE ACTIS

CVM FELICE MANICHÆO,

LIBER PRIMVS.

S. Augustinus 2. Retract. cap. 8.

CONTRA Manichæum quendam nomine Felicem præsentem populo in ecclesia biduo disputauit. Hipponé quippe venerat, eundem feminaturus errorē, vnus enim erat ex doctoribus eorum, quamuis ineruditus liberalibus literis, sed tamen versutior Fortunato. Gesta sunt ecclesiastica, sed inter meos libros computantur. Duo ergo libri sunt, in quorum 11. disputatum est de libero voluntatis arbitrio, siue ad malum operandum, siue ad bonum: sed de gratia qua verē liberi fiunt, de quibus scriptum est, Si vos filius liberauerit, tunc verē liberi eritis; diligentius disputare, quoniam talis erat cū quo agebamus, nulla sumus necessitate cōpulsī. Hoc opus sic incipit:

Tom. 8. d.

CAP. I.

HONORIO Augusto sexies cōsule, septimo idus Decēbris, AVGVSTVS Episcopus ecclesię catholicę Hipponegiensiu regionū dixit: Hetero die scis te dixisse quoddam postis defedere scripturas Manichæi, & asserere quoddam veritatē habeant. Si hoc tibi placet & hodie facere, aut præsumis te posse, dic. FELIX dixit: Non me nego dixisse defendere legem meā, si proferatur authoris legis meę in medio. Et cū AVGVSTVS episcopus epistola Manichæi, quam Fundamētū appellat, protulisset, dixit: Si legero ex hoc codice quem me vides ferre, epistolam Manichæi quā Fundamētū appellatis, potes agnoscere an ipsa sit? FELIX dixit: Agnosco. AVGVSTVS dixit: Tu ipse & tu lege. Et cū accepisset codicem, FELIX legit: *Manichæus Apostolus Iesu Christi providentia Dei patris. Hęc sunt salubria verba ex perenni ac vino fonte, que qui audierit & isdem primum crediderit, deinde que insinuata sunt custodierit, nunquam erit mortis obnoxius; verum eterna & gloriosa vita fruetur. Nam profecto beatus est iudicandus, qui hac divina instructus cognitione fuerit, per quam liberatus in sempiterna vita manebit.* AVGVSTVS dixit: Agnouisti certē epistolam Manichæi vestri? FELIX dixit: Agnoui. AVGVSTVS dixit: Proba nobis ergo quomodo iste Manichæus sit Apostolus Iesu Christi. Non enim eum in Euangelio aliquādo inter Apostolos legimus: Et quis fuerit ordinatus in locū Iudę traditoris, nouimus, id est sanctus Matthias. Et quis postea Domini voce de cælo vocatus sit, hoc est Paulus apostolus, omnes recognoscunt. Istum ergo Manichæum proba nobis Apostolum esse Christi, quod in capite epistolę suę ausus est ponere. FELIX dixit: *Et sanctitas tua mihi probet quod in Euangelio scriptum est, Christo dicente: Vado ad patrem, & mitto vobis Spiritum sanctū paraclētum, qui vos inducat in omnem veritatē. Hoc tu extra scripturam istā proba esse scripturā Spiritus sancti, quod Christus promisit vbi omnis veritas reperiatur. Et si inuenero veritatē in aliis codicibus qui ad Manichæū non pertinent, & Christus illos tradidit: Sic enim dictum est de Christo, quia Spiritus sanctus paraclētus ipse in omnē veritatē inducet: secundum Christi sermonem ego scripturā Manichæi recuso.* AVGVSTVS dixit: Quoniam ergo tu probare non potuisti, quomodo sit Manichæus Apostolus Christi, & exisgit vt ego probē quomodo miserit

Matth. 10. 2. 2

1. Act. 1. d. 26. 2. Act. 9. n. 4.

CAP. II.

104n. 16. b. 23.

Spiritum sanctum paraclētum quē promisit, vt tunc respuas Scripturas Manichæi, si inuenieris impletam promissionem Christi præter scripturas Manichæi, quamuis prior ad interrogata mea responderē debueris, tamen ecce prior ipse respondeo, & ostēdo tibi quando missus sit Spiritus sanctus quē Christus promisit. Et accedit ad Euangelium & ad Actus apostolorum. Et cū accepisset codicem Euangelij, recitauit: Dum autem hæc loquuntur, Iesus stetit in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis, ego sum, nolite timere. Et cū legeret, dixit: Hoc post resurrectionem. Et cū dixisset, legit: Conturbati verō & conterriti existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum, palpare & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cū hæc dixisset, ostēdit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partē piscis assi & fauum mellis. Et cū māducaisset coram eis, sumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Hęc sunt verba quę locutus sum ad vos, cū adhuc essem vobiscū, quoniam necesse est impleri omnia quę scripta sunt in lege Moysei & prophetis & psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum vt intelligerēt Scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptū est, & sic oportebat Christū pati & resurgere a mortuis die tertio, & prædicari in nomine eius pœnitentiā & remissionē peccatorum in omnes gētes incipientibus ab Hierusalem. Vos autē estis testes horū. Et ego mitto promissum patris mei in vos. Vos autē sedete in ciuitate quoad usq; induamini virtutē ex alto. Et cū reddidisset codicē Euangelij, accepit Actus apostolorū, & dixit: Audiuius in Euangelio cōmemorasse Euangelistā sanctum, promissionē Christi, quæ in Euangelio secundū Ioannem est, quē præfens Felix commemorauit. Vbi enim dixit Dominus, Mitto vobis Spiritū sanctū paraclētū, Ioannes euangelista scripsit. Hoc autem quod modō legi, Lucas euangelista attestatus est, & consonuit veritati Ioannis apostoli. Videamus etiā quomodo perfectū est quod promisit Dñs, & quomodo impletū, vt cū fuerit ex Canonicis libris sanctę Ecclesię expressa impletio promissionis Dñi, paraclētū Spiritum sanctum alterū non quæramus, ne in seductorū laqueos incurramus. Et recitauit ex Actibus apostolorum: Primū quidē sermonē feci de omnibus, & Theophile, quæ cœpit Iesus facere & docere in die quo apostolos elegit per Spiritū sanctū, & præcepit prædicare euangelium: quibus præbuit se viuū post passionē in multis argumentis dierū, visus eis dies quadraginta, & docēs de regno Dei, & quomodo cōuersatus sit cū illis. Et præcepit eis ne discederēt ab Hierosolymis, sed sustinerēt pollicitationē patris, quam audistis, inquit, ex ore meo, quoniam Ioannes quidē baptizauit aqua, vos autē Spiritu sancto incipietis baptizari, quē accēpturi estis nō post multos hos dies, vsq; ad Pētecostē. Illi ergo cōuenientes, interrogabat eū dicēs: Dñe, si in hoc tēpore presentabis regnū Israël: Ille autē dixit: Nemo potest cognoscere tēpus, quod pater prouidit in sua potestate; sed accipietis virtutem Spiritus sancti

CAP. III. Luc. 24. f. 30.

Psal. 118. a. 7.

104n. 16. a. 7.

CAP. IIII. Act. 1. d. 1.

Et superuenientem in vos, & eritis mihi testes apud Hierosolymam, & in tota Iudæa & Samaria; & vsq; in totam terram. Cū hæc diceret, nubes suscepit eum, & sublatus est ab eis. Et quomodo contemplantes erant cū irent in cælum, ecce duo viri astabant illis in veste alba, qui dixerunt ad eos, Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Ille Iesus qui assumptus est in cælum a vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Tunc reuersi sunt Hierosolymam a monte qui vocatur Eleon, qui est iuxta Hierosolymam, sabbati habens iter. Et cū introissent, ascenderunt in superiora, vbi habitabat Petrus & Ioannes, Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi. Et erant perseverantes omnes vnanimis in orationibus, cum mulieribus, & Maria, quæ fuerat mater Iesu, & fratribus eius. Et in diebus illis, surrexit Petrus in medio fratrum, & dixit: Fuit autē turba in vno, hominum quasi centum viginti: Viri fratres, oportet adimpleri scripturā istam, quam prædixit Spiritus sanctus ore sancti Dauid de Iuda, qui fuit deductor illotum qui comprehenderunt Iesum, qui annumeratus erat inter nos, qui habuit sortem huius ministerij. Hic igitur possedit agrum ex mercede iniustitię suę, & collum sibi alligauit, & deiectus in faciem, disruptus est medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Quod & cognitum factum est omnibus qui habitabant Hierosolymam, ita vt vocaretur ager ille ipsorum lingua, acheldemach, id est, ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat villa eius deserta, & non sit qui inhabitet in ea; & Episcopatum eius accipiet alter. Oportet itaque ex his viris qui conuenerunt nobiscum in omni tēpore quo introiuit inter nos & excessit Dominus Iesus Christus, incipiēs a baptismo Ioannis vsq; ad illum diem quo assumptus est a nobis, testem resurrectionis eius nobiscum esse. Et statuit duos, Ioseph qui vocatur Barsabas, qui & Iustus, & Matthiā. Et precatu dixit: Tu Domine cordium omnium intellectus ostende, ex his duobus quem elegisti, ad suscipiendum locum huius ministerij & annunciationis, a quo excessit Iudas ambulare in locum suum. Et dederunt sortes, & cecidit fors super Matthiam, & simul deputatus est cum vndeceim Apostolis duodecim. Et cū legisset, dixit: Audiuius quis ordinatus est in locū Iudę traditoris, quod paulo antē commemorauit, ne quisquam per fraudem irreat in Apostolorum numerum, & nomine Apostolatus fallat ignarus. Nunc videamus quod promissimus, quomodo impleta sit Christi promissio de Spiritu sancto. Et cū dixisset, legit in loco; Tempore quo suppletus est dies Pentecostes, fuerunt omnes simul in vno. Et factus est subitō de cælo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & impleuit totam illam domum in qua erant sedentes. Et visę sunt illis linguę diuisę quasi ignis, qui & insedit super vnūquemque illorum. Et impleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, quomodo spiritus dabat illis pronuciare. Hierosolymis autem fuerunt habitatores Iudæi, homines ex omni natione quæ est sub cælo. Et cū facta esset vox, collecta est turba & confusa est, quoniam audiebat vnusquisque suo sermone & suis linguis loquentes eos. Stupebant autem & admirabantur, adiuuicem dicentes: Nōne omnes qui loquuntur, natione sunt Galilæi? Et quomodo agnosimus in illis sermonem in quo nati sumus: Parthi & Medi, Elamitę, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Asiam, Phrygiamque & Pamphyliam, Ægyptum & partes Libyę, quæ est circa Cyrenen, & qui aduenerant Romani, Iudæique & Præselyti, Cretensēs & Arabes,

Psal. 40. b. 9.

Psal. 68. c. 26.

CAP. V.

Act. 2. d. 1.

Act. 2. d. 11.

audiebant loquentes illos variis linguis magna lingua Dei. Et cū recitaret dixit: Audisti nunc iam Spiritum sanctum, & quomodo sit missus? Quod a me exegisti probaui, superest vt & tu facias quod promissisti: quoniam inuenimus quādo misit spiritū suum quem promisit, respuas illam scripturam; quæ sub nomine Spiritus sancti fraudare voluit vellectorem vel auditorem. FELIX dixit: Ego non nego id quod dixi, quia cū probatum mihi fuerit quod Spiritus sanctus docuerit veritatē quam quæro; illam respuo. Hoc enim sanctitas tua mihi legit, vbi Spiritum sanctum Apostoli acceperunt, & in ipsis Apostolis vnū quæro qui me doceat de initio, medio & fine. AVGVSTVS dixit: Si legeris hoc dixisse Dominum: Mitto vobis Spiritum sanctum, qui doceat vos initium, medium & finem; bene me alstringis vt ostendam quos docuerit Spiritus sanctus. FELIX dixit: Quia sanctitas tua hoc dicit; quod Apostoli ipsi acceperunt Spiritum sanctum paraclētum: iterum dico, de ipsis Apostolis quę volueris, doceat me quod me Manichæus docuit, aut ipsius doctrinam enucleat de duodecim quem volueris. AVGVSTVS dixit: Absit longē a fide Apostolorum, vt doctrinam doceant sacrilegi Manichæi. Sed quoniam dicis vnū eorum euacuare debere doctrinam Manichæi, modō autem sancti Apostoli non sunt in corpore, ego minimus non solum omnium Apostolorū, sed omnium Episcoporum: nam ad merita Apostolorum quādo aspiro, quantum mihi cōminus de Spiritu suo largiri dignatus est, euacuō doctrinam Manichæi, cū cœperint legi sequētia illius Epistolę, quā tu ipse Manichæi esse nō negas. FELIX dixit: Dixisti quia Apostoli de corpore recesserunt, scripturę eorum valent vsque nunc: & quia dixit sanctitas tua, & quia dedisti potestatem dicendi quę voluerimus, sine vlla formidine dixisti, & vno legem Manichæi: Et ego dico, Omnis homo mendax, solus Deus verax: Scripturę Dei loquuntur. AVGVSTVS dixit: Tu quidem homo es, & sicut res ipsa modō indicatura est, mendax. Et quoniam locutus es quę voluisti, non de Scriptura Dei, oportet & me loqui quod volo. Si enim veritas est Manichæi tui, nec a me destrui poterit: si falsitas est, quid interest a quo destruat? Tamen quia de Apostolorum Scriptura dixisti, quod & si illi non sint in corpore, sunt hic scripturę eorum: antē assumpti sunt Apostoli quā error Manichæi natus in mundo fuerat, propterea non inueniuntur Scripturę apostolorum, euidenter contra Manichæum differentes. Veruntamen quod apostolus Paulus in spiritu isto sancto paraclēto quē acceperat; futurum præuiderit de talibus, qualis Manichæus fuit, quales estis & vos, recito vt agnoscas. Et accepta epistola Pauli apostoli ad Timotheum legit: Spiritus autem manifestē dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoibus, doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquorum, cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, abstinere a cibis quos Deus creauit; ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatē: quia omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem: Hęc præcipiens fratribus, bonus eris minister Iesu Christi. Et cū legeret, dixit: Ego hoc de vobis & de talibus, qui dicunt aliquam creaturam Dei immundam esse, & qui dicunt omnem concubitum & qui sit cū vxore, fornicationē esse; hoc est enim quod ait, Prohibentes nuptias, per spiritum prophetię designatum esse dico: tu autem si negas omnem concubitum fornicationem esse, aut si dicis, omnem cibū humanum licitum, & ad cadēdem concessum hominibus, mundum esse, non es de illis quos prophetauit Apostolus. Si autem inuenieris in iis

CAP. VII.

104n. 16. a. 7.

Act. 2. d. 3. 4.

Psal. 118. b. 2.

CAP. VIII.

1. Tim. 4. a. 5.

quę

quæ dixi, ecce habes apostolum Paulum destru-
tem & euacuant in doctrinam Manichæi futuri. Ita-
que responde ad id quod interrogat: Omnis concubitus
fornicatio est, an concubitus cum vxore non est pec-
catum?

Cap. viii.

1. Tim. 2. 2. 1.

FELIX dixit: *Iterum mihi recitetur
quod dixit Apostolus.* Et recitatum est: Spiritus autem
manifeste dicit, & cetera quæ supra sunt. **FELIX** dixit:
*Manichæus non à fide recessit, sicut dicit Paulus, sicut ce-
teri recesserunt à fide quasi in sectam suam: Manichæus
autem à nulla secta recessit, ut dicitur quia à fide recessit.*
AVGVST. dixit: Quoniam te video nolle responde-
re ad quod interrogatis, ne inueniaris vel non tenere
Spiritum sanctum, quæ iam probauimus missum esse
Apostolis, vel non esse in eorum numero quos futu-
ros Paulus designauit, ubi & vos ipsos prophetauit:
breuiter respondeo: Vt secundum tuum intellectum
accipiam quod dixisti, Recedent à fide: quia non re-
cedunt à fide, nisi illi qui fuerunt in aliqua fide. Ma-
nichæus autem non fuit in aliqua fide à qua recessit,
sed in qua fuit in ea permansit, hoc te interrogo,
vtrum Manichæus, vel potius doctrina demoniorum
mendaciloquorum quæ fuit in Manichæo, nullos Chri-
stianos catholicos seduxerit vt recederent à fide? Si
enim multi à vobis, & per vos, & per illam doctrinam
seducuntur: vt recedant à fide; & intendant spiriti-
bus seductoribus, qualis in Manichæo fuit: & inci-
pian dicere omnem concubitus esse fornicatio nem;
vnde Apostolus dicit, prohibetes nuptias: & inci-
pian dicere, carnes quas comedunt homines, non esse Dei
creaturam, sed demonum facturam, & esse immunditiam,
manifestum est de his prædixisse Spiritum san-
ctum paracletum qui erat in apostolo Paulo, quod
recessuri erant à fide, intendentes spiritibus seductori-
bus: qualis fuit in Manichæo. Iam ergo quia ego re-
spondi, iustum est vt tu respondeas ad quod interro-
gavi, vtrum non dicas omnem concubitus esse for-
nicationem: aut si adhuc non vis respondere ad id
quod primò interrogasti, responde vt probes Mani-
chæum esse apostolum Christi: aut si hoc non vis,
permittite triè euacuare doctrinam ipsius, quod promi-
si cum legeretur epistola eius, quam dicitis Funda-
menti.

Cap. ix.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

1. Tim. 2. 2. 1.

A finem, & quomodo vel quare factus sit mundus, de
cursu solis & lunæ, & aliis quæ commemorasti, nõ le-
gitur in Euangelio Dominum dixisse: Mitto vobis pa-
raclerum qui vos doceat de cursu solis & lunæ: Chri-
stianos enim facere volebat, non Mathematicos. Suf-
ficit autem vt homines de his rebus; quantum in schola
didicerunt, nõuerint propter humanos vsus. Christus
autem venturum paracletum dixit, qui inducat in om-
nem veritatem: sed nõ ibi ait, initium, medium & fi-
nem; non ait, solis & lunæ cursus. Aut si puras hanc
doctrinam ad illam veritatẽ pertinere, quam per Spi-
ritum sanctum Christus promissit; interrogo te quor
sunt stellæ? Si accepisti spiritum illum, de quo dicitis, ad
quem pertinet docere ista, quæ ego dico ad discipli-
nam, ad doctrinam Christianam nõ pertinere, oportet
vt renuncies & respondeas mihi. Debitor enim
te fecisti, vt si quid de talibus interrogauero, si nõ re-
sponderis, non in te appareat spiritus ille, de quo di-
ctum est, Inducet in omnem veritatem: si illa est ver-
itas quod ista pertinent. Itaque elige tibi, vtrum velis,
& paratus sis mihi de his rebus respondere tanquam
homo, qui accepisti spiritum qui introducit in om-
nem veritatem, & dicitis quia ad ipsam veritatem per-
tinet scire ista mundana. Itaque ego tibi possum dice-
re ea quæ pertinent ad doctrinam Christianam: tu au-
tem qui puras ad eam pertinere quomodo factus sit
mundus, & quæ agantur in mudo, ad omnia nihil ne-
cesse est respondeas. Sed planè cum responderis, pro-
baturus es. Sed antequam incipias dicere, si forte ha-
bes quod ille confinxerit, quem secutus es, doceam
prius ego quod promissi; vnde dicebat Apostolus: Ex
parte scimus, & ex parte prophetamus. Dicebat
enim, sicut lectio ipsa mox indicatura est, quia in ista
vita homo cũ est, nõ potest assequi omnia: sed ex par-
te assequitur in hac vita. Ipse autem Spiritus sanctus,
qui ex parte docet in hac vita, post hanc vitam intro-
ducet in omnem veritatem. Quod vt apertissime do-
ceatur, audi Apostolum. Et cum diceret, ex Apostolo
legit: Siue autem prophetia euacuabitur, siue lingue
cessabit, siue scientia euacuabitur; ex parte enim sci-
mus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit
quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.
Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sciebam
vt paruulus, cogitabam vt paruulus: cum autem fa-
ctus sum vir, euacuauit ea quæ paruuli erant. Videmus
enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem
facie ad faciem. Et cum legeret, dixit: Iam dic mihi
tu, si temporã futura Manichæi prædicebat Aposto-
lus, vtrum tu modò videas Deum facie ad faciem.

ibidem.

Cap. xi.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

1. Cor. 13. 1. 2.

vestra doctrina, quia futura erat, & eam appellasse do-
ctrinam demoniorum mendaciloquorum, vbi ostendi
ea, quæ dixit Paulus futura in ipsa doctrina, ad ve-
stram professionem pertinere: id est prohibitionem nu-
ptiarum: quia omnem concubitus, & cum vxore, for-
nicationem esse dicitis: & abstinentiam à cibis quos
Deus creauit: quia nõ uos quosdã cibos dicere im-
mundos, cum ipse sequatur & dicat: Omnis creatura
Dei bona est. Cum hic à te exigerẽ vt responderes, di-
xisti Manichæum vos docere initium, medium & finem;
& cursus solis & lunæ & cetera talia: quæ cum ego
ostenderem ad Christianam doctrinã non pertinere;
respondisti ipsum apostolum Paulum dixisse; quia ex par-
te scit & ex parte prophetat. Dixi nõ non posse scire
diuina, cum sumus in hac vita: & hic videre per spe-
culum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: &
quæstui à te, si hoc putas dixisse apostolum Paulum;
quod venturus esset Manichæus, qui doceret quod
non poterat Paulus, pertinere ad te, qui te dicitis ac-
cepisse ipsum spiritum videre modò Deum facie ad fa-
ciem. Quod quia nõ potes, manifestum est aposto-
lum Paulum de illa vita dixisse, de qua dicit & Ioannes:
Dilectissimi, filij Dei sumus, & nõdum apparuit quid
erimus: scimus autem; quia cum apparuerit, similes ei
erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. Hoc tu cum
audisses, dixisti te non valere contra meam virtutem:
quæ virtus mea non est, sed si aliqua est, ab illò mihi
data est ad redarguendos errores, qui virtus est omniũ
fidelium suorum, & pleno corde de se præsumetium:
Dixisti etiam quod te episcopalis terreat auctoritas;
cum videas quanta pace inter nos agantur, quanta
tranquillitate disputemus: quemadmodum populus
præbens nullam tibi vim faciat, nec terrorem incutiat:
sed tranquillissimum audiat, sicut decet Christianos.
Dixisti etiam timere te leges Imperatorum. Hoc pro-
vera fide nõ timeret, quem Spiritus sanctus impleret:
nam & Petrus apostolus in passione Domini timuit,
& ter negauit: vbi autem cum paracletus, quæ Chri-
stus promiserat, Spiritus sanctus impleuit, pro fide Do-
mini crucifixus est. Et ille qui primò habuit negatio-
nem confessionis, postea impleuit gloriosissimam passio-
nem confessionis. Tu itaque ex hoc ipso, quod timere
te dixisti leges Imperatorum, quamuis & de ceteris re-
bus satis apparet, quod non inuenieris spiritum para-
cletum veritatis: quia & si non timeres, aliis rebus co-
uinceris. **FELIX** dixit: *Et Apostoli timuerunt.*
AVG. dixit: Timuerunt vt cauerent, nõ vt fidẽ illam
comprehensũ edicere dubitarent: tu autem hinc tim-
ere debuisti vt non hic te inueniremus. Iam in me-
dio es: quare times, nisi quia quod dicas nõ habes?
Nam & si Imperatores timuisses, antè tacuisses. Nũc
verò cum hesternò die libellum curatori dederis, &
publicè clamitaueris, cum codicibus tuis te paratum
esse incendi, si aliquid mali in eis fuerit inuentum: vin-
de heri leges flagitabas quasi fortis, hodie veritatẽ fu-
gis vt timidus. **FELIX** dixit: *Non veritatem fugio.*
AVG. dixit: Dic ergo, si vides Deum facie ad faciem
secundum pollicitationem tuam, quia dixisti aposto-
lum Paulum de vobis dixisse, quia tam plenam veri-
tatem accepturi essetis, vt intelligam us vel credamus
Apostolum habuisse ex parte, & te totum: **FELIX**
dixit: *Non veritatem fugio, sed quero. Quod tu dicitis, quia
non teneo, probetur mihi per scripturas desiccas: hoc que-
ro iam.* **AVG.** dixit: Prius profiteri te non potuisses
probare Manichæum apostolum Iesu Christi, quãtum
potuero cum extirpata fuerint omnia contraria de
corde tuo, per ministerium meum donante Domino,
infero tibi quæ scit scientia veritatis, quæ perducit ad
Deum initiãs à fide. **FELIX** dixit: *Quia hoc dicitis
tu, vt legem meam negem, & alteram accipiam melio-
rem, duntaxat, quod quero ego, non hoc respondeo, vt le-*
August. 10. 6.

gem meam negem antequam alteram accipiam. **AVG.** di-
xit: Sed prius de vase funditur quod acersum habet;
& sic impletur quod bonum: aut si adhuc dubitas fun-
dere, defende quò plenus es; Ostendam enim tibi
quantum Dominus adiuvat, quanta immunditia &
blasphemis plena sit doctrina Manichæi, si permittas
vt legatur illa epistola; de cuius initio iam tractaui-
mus, & non potuisti probare apostolum Christi esse
Manichæum: Sed ideo moras innectis ne cetera le-
gantur, vbi aperte vestra sacrilegia deprehenduntur;
aut si permittis, legantur. **FELIX** dixit: *Permitto,
aut si permittis, legantur.* **FELIX** dixit: *Permitto,
quia dixisti omnia immunda fundi, & sic bona immitti:
hoc enim dictum est, sanctitatis tue: Ad quod & ego di-
co: Nullus aquam fundit, nisi alter impleuerit.* **AVG.**
dixit: Hoc vides quam inconsideratè dixeris; vt mi-
tius loquar, & non dicam insanè; vtique de vase tibi
similitudinem posui. In vas plenum, nemò potest ali-
quid mittere, nisi fundatur illud quò plenum erat.
FELIX dixit: *Vnum dixisti, & ego dixi duo.* **AVG.** di-
xit: Si duò vasa dixisti, vis illum parem tuum fundi-
mus & implemus illum; vt possis tu fundere quod ha-
bes? **FELIX** dixit: *Ambo vnam aquam habemus.*
AVGVSTINVS dixit: Cum ergo ambo pleni sitis
aqua vestra, quid implebimus vt doceamus vos, nisi
aliquis vestrum fuderit quod habet? Aut si bonum
est, & ideo debet teneri vt defendatur & legatur illa
epistola, videamus si vel cetera possunt defendi, si in
ipso litio defecisti: aut si dicitis te in illò non defecis-
se, proba nobis quomodo sit Manichæus apostolus
Christi. **FELIX** dixit: *Christus dixit, Spiritum
sanctum missurum se, qui in omnem veritatem inducat.*
AVGVST. dixit: Si habes illum, attende ad id quod
te iam dudum interrogavi: Dixisti enim ad ipsius do-
ctrinam pertinere; etiam ista mundana cognoscere.
Dic mihi quorũ sunt stellæ; si introductus es in omnẽ
istam veritatem. **FELIX** dixit: *Et ego dico, quia si
paracletus per Apostolos locutus est & per Paulum, &
ego peto sanctitatem tuã, vt illa mihi ostendas quæ iam dixi.*
AVGVST. dixit: Confitere te non potuisse ostendere
quod ego interrogavi, & ostendam secundum Scri-
pturas quod pertineat ad fidem Christianam. **FELIX**
dixit: *Et ego si mihi attuleris Scripturas Manichæi,
quinque auctores quos tibi dixi; quicquid me interrogaueris
probo tibi.* **AVGVST.** dixit: De ipsis quinque au-
thoribus est ista epistola, cuius aperuimus principium,
& inuenimus ibi scriptum: Manichæus Apostolus
Iesu Christi, & video quia ipsum principium nõ mi-
hi exponis, quia nõ probas quomodo sit Manichæus
Apostolus Iesu Christi. **FELIX** dixit: *Si in ipso non
probo, in secundo probò.* **AVG.** dixit: In quo secundo?
FELIX dixit: *In thesauro.* **AVG.** dixit: Thesaurum
istum quem ideo tali nomine appellatis, vt miseros
seducatis; quis scripsit? Manichæus? Nolo mihi ab il-
lo probes, quia Manichæus mentitur dicendò se esse
quod non est. **FELIX** dixit: *Tu mihi proba per alte-
rum.* **AVG.** dixit: Quid vis tibi probem? **FELIX**
dixit: *Quia mentitur Manichæus.* **AVGVST.** dixit:
Quia tu non potes probare verũ dicere Manichæum;
oportet vt ego probem mentitum esse Manichæum?
FELIX dixit: *Quare non potui probare? Nunquid pro-
lata sunt scripturae quas petiui, & non probaui?* **AVG.**
dixit: Sed scripturas Manichæi petis, quibus fidẽ non
habemus; Aliunde proba. Ego autem de ipsa Scriptu-
ra Manichæi tibi probò mentitum esse Manichæum,
& blasphemasse Manichæum. **FELIX** dixit: *Affer-
rantur libri.* **AVG.** dixit: Præfens est epistola Mani-
chæi, quam dicitis fundamenti, initium in edificio
nullum est; nisi fundamentum. Si enim ostendero in
ipso fundamento ruinam fecisse, cetera eius constru-
ctionem vt quid quarimus? **FELIX** dixit: *Hoc
dicitis, ostende in ipsa ruinam esse: Et ego dico, da arbitros
quar-*
Cap. xv.

Cap. xvii.

16. 1. 3.

Cap. xv.

16. 1. 3.

16. 1. 3.

quantos habes, & tibi proba quod non mentitur. A V G. dixit: Absit à nobis & à genere humano, ut quantos hic vides, tantos videas Manichæos. FELIX dixit: Da dixi quæ à te petiui. A V G. dixit: Quos vis ergo ut dem tibi? FELIX dixit: Quos tu volueris. A V G. dixit: Ego istos do, si habes meliores, pete. FELIX dixit: Quomodo istos das? A V G. dixit: Præsentem qui nos audiunt. FELIX dixit: Isti mihi non fauent. A V G. dixit: Ergo tu tales queris qui tibi faucant, non qui veritatem? FELIX dixit: Qui me audiant, & non tantum me, sed & ipsam scripturam, ut probetur an verum dicit, an mentitur. A V G. dixit: Vides ergo quia audiunt: Legamus cætera, quia tu istam epistolam esse Manichæi confessus es. FELIX dixit: Non nego. A V G. dixit: Ergo legatur. FELIX dixit: Arbitros non habeo. Et adiecit: Legatur caput illius. Et cum legeretur, & ventum esset ad locum ubi scriptum habet eadem epistola: Pax Dei inuisibilis & veritatis notitia sit cum fratribus suis & charissimis, qui mandatis cælestibus credunt pariter & deseruiunt: Sed & dextera luminis tueatur & eripiat vos ab omni incurfione maligna, & à laqueo mundi, pietas verò sancti Spiritus intima vestri pectoris adaperiat, ut ipsi oculis videatis animas vestras. FELIX dixit: Da scripturam quæ ista redarguat. A V G. dixit: Adhuc nihil mali audiui, nisi quod ausus est Manichæus se apostolum Christi nominare: Nam quæ ad hunc dixit, ad teiorum fallaciæ pertinent, & omni à pellem, quibus est prius dicit verba bona, ut possit introducere mala. Sed quid velis per hæc verba introducere, videamus. Si enim aliquid mali introduxerit, & ista verba mala erunt & seductoria: si autem aliquid boni & veri in posterioribus dixerit: necessitate comprehendemus: Permite ergo legatur sequentia. FELIX dixit: Si ergo asseris quia in primo bona ponuntur, & postea mala inueniuntur, quomodo ego possum tibi credere, cum mihi primo bona dixeris? A V G. dixit: Ego adhuc ista nec bona dixi, nec mala: nihil mali adhuc audiui, nisi quod dixi, iam aliquid boni audiui: malum enim illud solum dixi quod ausus est se dicere apostolum Christi. Verba verò quæ dixit in sequentibus, tunc erunt mala, si mali aliquid introduxerint, tunc erunt bona, si boni aliquid introduxerint. Permite ergo ut sequentia legantur, quare times? FELIX dixit: Non timeo. A V G. dixit: Permite ergo ut legantur. FELIX dixit: Legantur. Et cum legeretur, & ventum esset ad locum ubi scriptum habet: Ita autem fundata sunt eiusdem splendissima regna supra lucidam & beatam terram, ut à nullo unquam aut moueri aut concuti possint. A V G. dixit: Terram istam quæ dicit, unde habebat? Fecit eam, an genuit eam, an æqualis & coæterna illi erat? Istam dico terram lucidam & beatam, quam dicit. FELIX dixit: Quomodo scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terram, & terra erat inuisibilis, & conquinabilis & incoposita? Ego ita intelligo: In principio fecit Deus cælum & terram, & terra erat: quasi dua terra mihi videntur esse, secundum quod Manichæus dicit duo regna. A V G. dixit: Quia scripturam commemorasti nostram quæ soletis blasphemare, ad me pertinet exponere illam, & ostendere tibi, sine blasphemiam esse illud scriptum, & cum veritate, & non secundum Manichæum; ut deinde tu vel in secundis mihi respondeas quod interrogavi. FELIX dixit: Respondeo. A V G. dixit: Quod scriptum est, In principio fecit Deus cælum & terram: breuiter complexa est scriptura quid fecerit Deus. Deinde quia nondum apparebat hæc terra quam fecerat Deus, antequam eam distingueret & ornaret, qualem terram fecerat Deus: secuta scriptura exposuit, qualis terra erat de qua dixerat, In principio fecit Deus cælum & terram: tanquam cum audissemus, in principio fecit Deus cælum & terram, quæreremus, qualis terram, subiecit & ait: Terra autem, id est illa quæ fecerat Deus, inuisibilis erat & incoposita. Non ergo duas

CAP. XVII.

CAP. XVII.

Genes. 1. 1.

Genes. 1.

A terras dixit, sed qualis illa fuerit exposuit. Tu itaque responde nunc mihi quod breuiter interrogavi: Terra ista lucida & beata quæ dicit Manichæus, supra quam fundata erant regna Dei, ab ipso Deo facta erat, an genita de illo erat, an coæterna illi erat? Vnum de tribus nisi molestum est sine tergiversatione responde. FELIX dixit: Ipsa se scriptura interpretatur. A V G. dixit: Si ergo hic nosti aliquem esse locum, ubi hoc dicat ista scriptura, quia illam terram vel genuit Deus, vel fecit, vel coæterna illi erat, aperit ad locum quem nosti, & lege mihi. FELIX dixit: Non est in ista scriptura, sed in altera. A V G. dixit: Credo ergo, quia si qua est illa scriptura, meministi quid ibi dixerit. Itaque tu mihi responde, qui nosti illam scripturam: & si dixeris quia sic non habet, cõuincas me. Si autem sic cognoueris, secundum hoc disputo quod tu ipse responderis. Dic ergo an fecerit terram istam Deus, an genuerit, an coæterna illi erat: qui legisti, in nescio quo libro, ubi esse hoc scriptum dicit. FELIX dixit: Quia modo sanctitas tua interpretata est scripturam quomodo voluisti & acceptauisti, & tu mihi sic accepta quicquid dixeris. A V G. dixit: Interim quod interrogavi, si nihil me contramouerit accepto: si autem aliquid mouerit, motum meum indicio tibi, ut ad ipsum respondeas. FELIX dixit: Ego non respondi ad tua dicta. A V G. dixit: Quia prius est ut mihi ad interrogata respondeas mea, tamen feci etiam ut prior tibi respondeam, forte non te mouit, ideo non respondi, forte & me non mouebit cum responderis: Responde ergo ad quod interrogavi. FELIX dixit: Respondeo. Et adiecit: Dixisti ergo de terra illa in qua Deus habitat, an facta est ab illo, an genuerit illam, an coæterna est illi. Et ego dico, quia quomodo Deus æternus est, & factura apud illum nulla est, totum æternum est. A V G. dixit: Non illam ergo genuit neque fecit? FELIX dixit: Non, sed est illi coæterna. A V G. dixit: Si autem genuisset illam non illi esset coæterna? FELIX dixit: Quod nascitur finem habet: quod inmatum est finem non habet. A V G. dixit: Quibus ergo erat ille pater, aut cuius erat pater, & quoniam modò patrè nominauit? Si enim nihil genuerat, pater esse non poterat. FELIX dixit: Sed sunt alia que generauit. A V G. dixit: Illa ergo quæ generauit, non sunt illi coæterna, an & ipsa sunt coæterna? FELIX dixit: Coæterna sunt illi quicquid Deus generauit. A V G. dixit: Ergo errasti quod superius dixisti, omne quod nascitur, finem habet. FELIX dixit: Interim quia secundum generationem carnis locutus sum, errasti. A V G. dixit: Mostestissimè confessus errorè, merearis intelligere veritatem. FELIX dixit: Faciat Deus. A V G. dixit: Attende ergo iam, ut incipias cognoscere errorem scripturæ huius. Si quæ genuit Deus, coæterna non sunt illi, melior est terra illa quæ non generauit Deus, ubi habitat omnia quæ generauit Deus, quæ terram dicit ab eo non generatam. FELIX dixit: Coæquatur sibi omnia, & quæ generauit, & quæ non generauit, id est, terra illa ubi comorabatur. A V G. dixit: Quid ipse qui generauit, æqualis est illis omnibus, aut maior est illis? FELIX dixit: Et quæ generauit, & quos generauit, & ubi posita sunt omnia, æqualia sunt. A V G. dixit: Vnius ergo substantiæ sunt? FELIX dixit: Vnius. A V G. dixit: Hoc quod est Deus pater, hoc sunt filij ipsius, hoc illa terra? FELIX dixit: Hoc unum sunt omnes. A V G. dixit: Huius ergo terre non est pater, sed inhabitator? FELIX dixit: Etiam. A V G. dixit: Si nec genuit nec fecit illam, quomodo ad eum pertineat nisi sola vicinitate non video, quomodo si habeat aliquis viciniam bonum, & duæ erunt res ambæ ingenitæ, terra & pater. FELIX dixit: Imò tres sunt, pater ingenitus, terra ingenita, & aer ingenitus. A V G. dixit: Hoc totum vna substantia est? FELIX dixit: Vna. A V G. dixit: Et ita fundata ut à nullo unquam moueri aut concuti possit? FELIX dixit: Motio & concussio habet distantiam. A V G. dixit: Habeat. Sed tamen talia fuerunt, ut à nullo unquam moueri aut concuti possent. FELIX dixit:

CAP. XVIII.

al. quem.

E 57

Est distantia inter moueri & concuti. A V G. dixit: Non inde te interrogo. FELIX dixit: Sed inde me vis tenere. A V G. dixit: Quomodo vis accipere moueri, non poterat moueri? FELIX dixit: Non dico, quia non poterat moueri, sed motio distantia est. A V G. dixit: Sed ita dixi, nec moueri nec concuti. Non dixi, moueri quidè potest, sed concuti non: aut concuti quidè potest, moueri non potest: sed ambas res dixi, non posse nec moueri nec concuti. FELIX dixit: De ambabus rebus distantia est inter moueri & concuti. A V G. dixit: Legamus ergo sequentia, videamus si Deus iste qui fundata habebat regna super lucidam & beatam terram, quæ à nullo unquam moueri & concuti possunt, neminè timuit, sicut oportebat ut neminè timeret, cuius regna sic fundata erant, ut à nullo aut moueri aut concuti possent. Et legit sequentia: Iuxta unam verò partem ac latus illustris illius ac sanctæ terre. Et cum legeret interrogauit, quod latus dextrum an sinistrum? FELIX dixit: Hanc tibi ego non possum interpretari scripturam, & exponere quod ibi non est, ipsa sibi interpretis est, ego non possum dicere, ne forte incurram in peccatum. A V G. dixit: Legatur ergo hoc quod sequitur. Et cum legeret, & ventum esset ad locum ubi habet: Lucis vero beatissimi patris, sciens labem magnam ac vastitatem quæ ex tenebris surgeret, aduersus sua sancta impendere secula, nisi quod eximium ac præclarum, & virtute potens munus opponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, quæ extincta perpetua quies lucis incolis pararetur. A V G. dixit: Nunc iam quia cõperit aperte blasphemiam, si defendèdas putas, dic quid ista gens tenebrarum, quæ videtur Deus timuisse, ne magna labe & vastitas ex tenebris in regna eius irruerent, nocere poterat Deo, maxime cuius regna superius dixit ita fundata, ut à nullo unquam moueri aut concuti possent: Quid ergo illi factura erat gens ista? Poterat ei nocere, an non poterat? Responde vnus è duobus. FELIX dixit: Ego respondeo: Si nihil contra Deum est, secundum quod dixit scriptura Manichæi, quia est alterum regnum, pro qua causa Christus missus est, ut nos liberaret de laqueo mortis huius? cuius est iste laqueus & mors? Si aduersarius nullus contra Deum est, ut quid baptizati sumus: ut quid eucharistiam? ut quid christianitas, si contra Deum nihil est? A V G. dixit: Quia video te nolle respondere ad id quod te interrogo, & te interrogare ut tibi respondeam, & hoc non recuso: dum tamen memineris quia tibi interrogati ego respondeo, tu autem mihi interrogati respondere noluisti. Sed quia me interrogasti, audi quod interrogasti. Nos quidè dicimus liberatorem Christum venisse, & à peccatis nostris Dei geniti, sed per eius verbum facti à Deo: Multum autem interest inter naturam de substantia Dei, & factum à Deo quod non est de substantia Dei. Quicquid ergo fecit Deus, potest esse mutabile, ipse autem Deus non est mutabilis, quia non possunt æquari opera artificis & conditoris. Tu autem quia paulò ante ad interrogationem meam dixisti, quia & pater qui generauit tibi lucis filios, & aer & ipsa terra & ipsi filij vna substantia sunt, & æqualia sunt omnia, oportet ut dicas mihi, huic substantiæ utique, incorruptibili, quomodo poterat nocere gens tenebrarum? Si enim poterat nocere ei, non erat natura incorruptibilis: si autem non poterat, nulla causa erat quare proclium ageretur, & illud nunc quod dicit, huc mitteret. FELIX dixit: Dilationè peto ut possim respondere. A V G. dixit: Quando? Cras intermissus sufficit? FELIX dixit: Intermitte mihi tres dies, id est, hodie et cras, & perendie, aut usque ad diem qui est post Dominum, id est, pridie idus Decembris. A V G. dixit: Video te dilationem ad respondendum petuisse, humanum est ut cõcedatur tibi, sed si respondere non potueris ad præstitum diem, quid fiet? FELIX dixit: Ero uisus. A V G. dixit: Quid si fugeris? FELIX dixit: Reus ero ciuitatis huius, et ubique & legis mee. A V G. dixit: Imò hoc dic: Si fugero sic habeat tamen August. tom. 6.

CAP. XIX.

CAP. XX.

quæ si anathematizauero Manichæum, FELIX dixit: Hoc dicere non possum. A V G. dixit: Ergo aperire nobis dic, quia fugere cogitas, & nemo te tenet. FELIX dixit: Non fugio. A V G. dixit: Ut video non vis quasi victus abscedere, sed saltem hoc dic, Si fugero, victus sum. FELIX dixit: Dicit. A V G. dixit: Et unde apparebit te fugisse, propter gestam? FELIX dixit: Tibe ut quem elegero, cum ipso sum. A V G. dixit: Elige tibi aliquem de istis præsentibus fratribus qui ad cancellum stant. FELIX dixit: Etiam & ego consentio, sed cum illo qui est in medio. AVGVSTINVS dixit: Sicut tibi elegisti, usque ad diem cum illo eris. BONIFACIVS dixit: Præstabit Christus ut si cum illo veniam, Christianus est. AVGVSTINVS Episcopus catholice Ecclesie Hipponiregionensis, his in Ecclesia coram populo gestis subscripsi. FELIX Christianus, cultor legis Manichæi, his in Ecclesia coram populo gestis subscripsi.

Libri primi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
DE ACTIS CVM FELICE
Manichæo, Liber secundus.

V M ventum esset ad diem præstitum, id est, ad pridie iduum Decembris, res sic agi cõcepit in ecclesia pacis. A V G. Episcopus ecclesie catholice Hipponiregionensis regionum dixit: Pridem cum sermone habereamus, dilationè te petiisse meministi, cum ad ea quæ interrogaueram in præsentem respondere non posses. Si ergo tã lato tẽporis spatio, post diem scilicet quintum aliquid excogitasti, responde. Hoc enim tunc interrogaueram: Si Deo nocere nihil poterat, quare bellum gessit cum gente, quæ dicitis tenebrarum, in quo bello naturæ dæmonum misceret substantiam suam, quæ hoc est quod ipse, sicut iam interrogatus dixisti? Si autem ei nocere poterat, non incorruptibilè Deum colitis, qualem veritas & doctrina apostolica restatur. FELIX dixit: Ex quo à sanctitate tua recessi, ut ad diem constitutum reuersus essem, ut responderem tue interrogationi, quæcumque velles interrogare, ventum est ad diem. Et quia nullam scripturam inter manus habui, quia non mihi sunt reddite vnde me instruere possem, nullus enim ad certam exit, nisi prius munus fuerit, & nullus litigator potest sine suis chartis litigare, similiter & ego sine mea scriptura respondere non possum. A V G. dixit: Istam tergiversationem tato dierum spatio cogitasti, quæ te in causa perditam & errore sacrilego, quid respondeas non habentem, adiuuare nihil poterit. Notum est enim omnibus qui aderant, quos etiam nunc adesse video, te dierum tantum dilationè petiisse, debuisse autem petere etiam codices quado dilationem petiisti, si his te putabas instrui posse ad respondendum, quod non fecisti. Noui te petiisse codices, non quidè ad instructionem inspiciendos, verum hoc longè antequam peteres dilationem. Cum verò dilationem petiisti, codicem tibi reddendorum & inspiciendorum, ut esse posses instruitior, nullam fecisti mentionem. FELIX dixit: Modò peto codices, reddantur mihi, & venio ad certam post biduum, & si victus fuero, quod deliberaueris, subeo. A V G. dixit: Rudentem te in ista scelerata secta non esse puto, quod & fateris. Non te autem habere quod respondeas, & si non fatearis, omnis homo iam videt. Sed quia codices tuos repetis, qui sub sigillo publico custodiuntur, quibus inspectis dicit te instructum venire posse post biduum, illud quod iam cõstat obiectis questionibus te respondere non potuisse recole. Tolle autem codices tuos, & dic quid inde tibi velis profiteri, quod modò inspicias & respondeas. FELIX dixit: Omnes scripturas quæ mihi sublatae sunt. Ista enim epistola fundamentum est, quod & sanctitas tua bene scit, quod & ego dixi, quia ipsa continet initium,

CAP. II.

2

in initium, mediū & finē. Ipsa legatur, & quicquid malum obicitur legi mee, probetur: & nego illa, si probata fuerint illa crimina que obicitur legi mee. A V G. dixit: Quoniam fateris hanc esse epistolam, ubi doctrinæ vestræ initium, mediū & finis continetur, hoc initium quàm sit sacrilegum, ubi Deū dicitis pugnasse contra gentē tenebrarū, & miscuisse naturā dæmonū pollendam & ligandā partē suā, quæ hoc est quod ipse: tam sacrilegum est, vt ferri vix ab audientibus possit: hoc obicitur primò scētæ vestræ, siue initium hoc voces, siue mediū, siue finem, nō valde id curo, hoc tamen de hac epistola quam fateris esse Manichæi, lectum esse non negas: hoc vobis obicitur, hoc defende si potes, vt ad alia veniamus. Vnde iterū interrogō: Si Deum incorruptibile colitis, quid ei nocere potuit, nescio quæ gēs aduersa quam fugitis? Si nihil ei nocere poterat, nulla causa fuit quare partē suam naturæ dæmonū commiseret. Si autē nocere ei poterat, non Deū incorruptibilem colitis. FEL. dixit: Manichæus dicit duas esse naturas, & modo inde culpatur, quia dicit duas esse, bonam & malam. Christus in Euāgelio dicit duas esse arbores. Arbor bona nunquā facit fructū malum, & arbor mala nunquā facit fructum bonū. Ecce duas naturas. Deinde in Euāgelio scriptū est, Nunquid bonū semen seminasti in agro, vnde apparuerunt triticum? Hoc inimicus fecit. Iste inimicus si nō est extraneus à Deo, probetur mihi si ad Deū pertinet in vnicū iste, quale semē seminasti? Item in Euāgelio scriptū est Christus dicens, qui in nouissimis temporibus thronū in medio seculo ponet, & mittet angelos suos in Orientē & Occidentē, Septentrionē & Meridiem, & congregabit omnes gētes ante se, & separabit illos, sicut pastor separat agros ab hædis. Et vt cōpendiū dicit, agnis dicit: Ite in regnū quod vobis paratum est ab origine mūdi. Hædis dicit qui in sinistra parte sunt: Recedite à me qui operati estis iniquitatē. Nomen enim meum habuistis, sed opera nō fecistis: Ite in ignē æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Qui sunt qui nomē Christi habent, & mittentur in ignē æternum cū diabolo & angelis eius: & ad quā partem pertinet isti quibus Christus non permiscetur, & nomē eius portat? Hoc enim Manichæus dicit, quia quos Christus damnat, ipsius nō sunt. Nam Paulus apostolus dicit: Prudentia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est Deo, ad Deum non pertinet: si autem ad Deum pertinet, ipse sibi inimicū fecit: hoc Manichæus nō dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcavit mentes infidelium, ad nō contemplantū claritatē Euāgelij Christi, qui est imago Dei. Ipse Paulus iterū dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satana qui me colaphizat die ac nocte, propter quod iter Dominū rogauit vt discederet à me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid apostolus dicit: Ecce quid Euāgelista, cū Manichæus hac asserat: quia est extraneus à Deo, qui cōtra Deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter Dei mandatum, iste qui eos crucifixis cui mandatum Dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tuas ad Deum pertinet. A V G. dixit: Scripturas sanctas quas nō intelligēdo à veritate longē aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrociniū adhibēs vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim, sicut verē scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt, cōmemorasti, nisi quā ostēdere potuisti, quia Deus regnis suis hostilē naturā imminētē repellere volēs: vt habeat quietē, partē suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ cōtrariæ dæmonū miscens, colligari ab eis & cōtaminari fecerit. Hoc autē est quod vobis obicitur, vnde quid respōdēs nō inueniendis, cōmemorasti diuinarū scripturarū capitula: ubi de peccatoribus dictū est, quia nō pertinet ad beatā vitā, quā bonis & fidelibus

CAP. II.

Math. 12. c. 33.

Math. 13. d. 27.

Math. 25. d. 41.

Rom. 8. b. 7.

1. Cor. 4. a. 4.

2. Cor. 12. b. 7.

4. Euāgelia.

CAP. III.

bus donat Deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundū deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ nō videmus, quæ naturaliter subsistūt, à Deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberū arbitrium: quo libero arbitrio, si Deo seruire vellent, secundū voluntatem ac legem Dei, haberet apud eū æternā felicitatem. Si autem legi eius subdi noluisset, sed potestate sua vā cōtra eius fecisset imperiū, secundū eius iustitiam poenā debita subiaceret. Hæc omnipotētia Dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Esse autē liberū arbitriū, atq; inde peccare quæque si velit, nō peccare si nolit, nō solū in diuinis scripturis, quas nō intelligitis, sed etiā in verbis ipsius Manichæi tibi probo. Circūclusus enim videt potentia veritatis, contra quā conatus fuerat aliam naturā quā non fecit Deus, inducere cōtra Deū, nō solida veritate, sed inani phantasmate: tamē ad confitendū verum de libero arbitrio, plus valuit in eo natura humana, in qua cum Deus effecit, quàm fabula sacrilega quā ipse sibi confinxit. A V D I ergo de libero arbitrio, primò ipsum Dominū, ubi duas arbores commemorat, quarum mentionem ipse fecisti, audi dicentē: Aut facite arborem bonā & fructum eius bonū, aut facite arborem malā & fructum eius malum. Cū ergo dicit, aut hoc facite, aut illud facite: potestate indicat, nō naturam. Nemo enim nisi Deus facere arbore potest, sed habet vnusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere quæ mala, & esse arbor mala: non quia mala ipsa quæ eligūtur, aliquam habeant in seipsis substantiam, sed quia Deus omnia quæ condidit, gradibus suis cōdidit, generibusque distinxit, cœlestia & terrena, immortalia atque mortalia, & omnia bona in suo genere condidit: animā habentem liberū arbitrium, sub seipso & supra cetera collocavit: vt si seruiret superiori, dominaretur inferiori, si autem offenderet superiorem, poenam ex inferiori sentiret. Hoc ergo Dominus dicens, aut facite illud, aut facite illud: ostendit esse in potestate quid facerent, ipse securus & certus in se tanquā Deus. Et quia si bonū eligerent, præmium eius acciperēt, si malum eligerent, poenam eius sentirent: Semper autē ille iustus est aut remunerator, aut damnator. A V D I ergo iam quemadmodū Manichæus ipse tam peruersus, tam superbus, vt aliam introducēs naturā, se equalem Deo faceret, Deum ad seipsum deponeret, confessus sit tamen esse liberū arbitrium: in thesauro vestro cui tale nomen ad decipiendos homines indidistis, certē sic loquitur, quod & tu ipse cognoscis. Hi verò qui negligentia sua à labe prædictorū spirituū purgari se minimē permiserint, & mādatis diuinis ex integro parū obtemperauerint, legemque sibi à Deo liberatore datam plenius seruare noluerint, neque vt decebat sese gubernauerint, &c. Vides in his verbis confirmatū esse, etiam à nesciente quid loqueretur, liberū arbitrium. Qui enim seruare legē nō vult, in potestate eius est, si velit. Non enim dixit, non potuerint, sed noluerint: hoc certē quod nolunt seruare legē, non à gente tenebrarū coguntur: si enim coguntur, non nolunt, sed nō possunt: Si autē nolunt, nō vtique coguntur vt non faciant, sed voluntate sua nolūt. Hoc ergo quod in eorū voluntate est vt nolint, peccatū est certē sine aliqua necessitate gentis tenebrarū. Hoc agnosce esse peccatū sine necessitate gentis tenebrarū. Et inde vides vnde veniant omnes culpæ, vnde merita culparum, vnde distributionis poenarum. H A B E T I S etiam hoc in Scripturis apocryphis, quas canon quidē catholicus non admittit, vobis autem tanto grauiores sunt, quanto à catholico canone secludūtur. Aliquid etiam inde commemorē, cuius ego auctoritate non teneor,

Liberrum arbitrium.

CAP. III.

Math. 12. c. 33.

CAP. V.

CAP. VI.

CAP. VII.

1. Tim. 1. d. 17.

1. Tim. 6. c. 16.

Psal. 33. a. 6.

Matth. 5. a. 8.

teneor, sed tu conuinceris. In actibus cōscriptis à Leuitio, quos tanquam actus apostolorū scribit, habes ita positum: Etenim speciosa figmenta, & ostentatio simulata, & coactio visibilium, nec quidem ex propria natura procedunt, sed ex eo homine, qui per seipsum deterior factus est per seductionē. Vide quemadmodum hic, & per seipsum dicit, & per seductionē. Fuit enim seductor hominis diabolus, non natura peccator, sed prior voluntate peccator. Sed quia erat in hominis potestate seductori non consentire, ideo positum est, & per seipsum, & per seductionē: vt in eo quod positum est, per seipsum, liberū arbitrium, in eo verò quod positum est, per seductionem, intelligas diabolium, non opprestorem inuiti, sed tentatorem volentis. PROINDE quia ego respondi, & quantum potui probaui, ea quæ scripta sunt in libris sanctis de peccatoribus & de iustis, nō ad diuersitatem naturarum, sed ad distinctionem meritorum pertinere, in quibus meritis non necessitate natura facit, sed volūtas culpam: responde tu ad illud quod iam interrogauit: Si Deo nocere nihil poterat, quare partem suam, substantiam suam, hoc quod ipse est, pollendam & ligandam dæmonibus miscuerit, quod in nulla diuina Scriptura canonica potueris inuenire: Si autem nocere ei poterat, non Deum incorruptibile colitis, de quo Apostolus dicit: Regi autem seculorum immortalī, inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Denique item dicitur: Deus habitat lucē inaccessibilem. Nunquid ad illam lucē non accedunt sancti de quibus scriptum est: Accedite ad eū & illuminamini: Et illud, Beati mūdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt? Sed quia non ad eam potest accedere, nisi cui Deus ipse donauerit vt accedat, ideo per seipsum inaccessibilis est. Nemo enim ad eam potest accedere, quem Deus noluerit vt accedat: cui autē donauerit, ipse accedit. Quomodo ergo poterat illa gens tenebrarum accedere ad habitationē Dei, ubi est inaccessibilis lux, quod non accedit, nisi cui Deus donauerit: Aut si donum acceperat à Deo, vt accederet ad expugnandum regnum Dei: non daret, & non timeret. Si autem donum tale non dederat vt posset accedere, securus in regno suo erat, habitans inaccessibilem lucem: quid poterat de tenebrarum gente metuerē, vt ei misceret partem suam, substantiam suam, hoc quod ipse est, ligandā, premedam, contaminandam, ubi non solum miserabiliter teneretur, sed etiā turpiter purgaretur. Vt enim purgetur inde, dicitis quod nefas est au dire, sed ad vos confundendos & fortē saluandos, tacere non possumus: vt purgetur inde pars Dei, dicitis in nauē lucis, quam Solem appellatis, facientes iniuriam creatori Solis, & ipsi Soli quæ sic dicitis factum, ubi tanta turpitudine celebraretur. Dicitis enim illic positum Deum, virtutes suas conuertere in masculos, ad irritandum concupiscentias dæmonum masculorum, vt cū dæmonis iniiciunt libidinem, accensis in formas confectas à Deo, relaxentur membrā eorum, & sic euadat pars Dei quæ ibi fuerat colligata. Hoc tantum opprobrium, hoc tantum sacrilegium credere ausi estis, & prædicare nō dubitatis. Hæc sunt media doctrinæ vestræ. Finis verò quis est? Quis, nisi quia nō potuit Deus totum purgare: Et quia non potuit, facturum inde dicitis velut tectorium genti tenebrarum, vt ibi in æternum damnetur quod purgari non potuit, & nihil sua sponte commisit. Ita fit vt Deus vester, non verus, sed fictus, non alicubi cōstitutus, sed in corde vestro imaginatus, partem suam misceat infeliciter, purget turpiter, damnat crudeliter. Ad hæc ergo responde, & incipe ab illo quod dixi, quare Deus miscuit istā partem suam, cui nihil nocere poterat, aut si potuit, quemodo

si incorruptibilis. FEL. dixit: Crudele asseris Manichæum hæc dicentem: de Christo quid dicimus, qui dixit: Ite in ignem æternum? A V G. dixit: Peccatoribus hoc dixit. FEL. dixit: Iste peccatores quare non purgati sunt? A V G. dixit: Quia noluerunt. FEL. dixit: Quis noluerunt, hoc dixit? A V G. dixit: Hoc dixi, quia noluerunt. FEL. dixit: Quare noluerunt? Est qui nō vult curari? Est qui nō vult purgari? Est qui nō vult illuminari? Quis infirmus est qui nō vult ad salutem venire? Si crudele est quod Manichæus dixit, quia aliqua pars Dei que se purgare non potuit, in globo ligata est, hoc crudele non est, vt Christus qui dixit, Ego propter peccatores veni: modo ad ignem æternum illos mittat, cuius nomen portauerunt? Sed mandata credo non potuerunt complere. Si hoc crudele est, crudelius est & illud. Si illud crudelius est, quia Deus illos non potuit purgare, & globo ligauit, & id crudelius videtur esse, quos Christus nō potuit purgare, ad ignē æternum mittere: hoc mihi sanctitas tua exponat de ipsa crudelitate. A V G. dixit: Si ea quæ iam dixi, vel intellexisses, vel te intelligere fatereris, fortassis enim non habendo quid dicas, finxisti te non intelligere quod apertum est, ista nō diceres. Iam enim diximus, & probauimus per diuinas Scripturas, esse liberum arbitrium: Deū autem esse liberi arbitrij iustū iudicem, remuneratōrē fidei, eique se subiicientiū & volentiū se sanari, damnatorem autem superbiorum & impiorum. Quia ergo ad peccatores sanandos venit, sanat vtique peccata cōfessos, sanat poenitentes: neminē autem poenitet cū alius peccauit: sed si est poenitētia iusta & verax, vnde & ipse Dominus dicit: Nō veni vocare iustos, sed peccatores in poenitentiam: ipsa poenitentia indicat non aliena esse naturā, sed voluntatis nostræ, si quid forte peccauius. Nam si alio peccate, alium poenitet, non est ista prudens, sed insana poenitentia. Secundum vos autem nulla peccata sunt. Gens enim tenebrarū non peccat, quia suam naturam facit. Natura lucis non peccat, quia quod facit, facere cogitur. Nullum ergo inuenis peccatū quod damnat Deus, nullum inuenis peccatum quod poenitentia possit sanari. Si autē poenitentia est, & culpa est: Si culpa est, & voluntas est: Si voluntas est in peccando, natura nō est que cogat. Sed si quid in firmitatis patiuntur, qui nō possunt implere quod volūt. Vnde apostolus Paulus dicit: Video aliam legem in membris meis, repugnantē legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in mēbris meis: manifestū est hoc venisse de traduce primi peccati Adam, & de cōsuetudine mala: Nam hodie libera voluntate faciunt homines cōsuetudinem, quam cū fecerint, faciliē superare nō possunt. Ipsi ergo sibi de seipsis fecerunt, quod contraria lex habet in mēbris eorum. Sed qui concipiunt timorē Dei, & per liberum arbitrium subdunt se sanandos optimo medico, & sicut bono curatori, ita & misericordī creatori, per humilitatē confessionis & poenitentia sanantur. Superbi verò dicentes se iustos, aut dicendo quia non peccant ipsi, sed aliud in illis peccat, & alia natura de illis peccat, per ipsam superbiam suam & insanabiles fiunt, & experiuntur iustum iudicium Dei, qui superbis resistit, humilibus autē dat gratiam. Non est ergo indignum vt Deus dicat: Ite in ignē æternum: eis qui eius misericordiam per liberum arbitrium respuerūt: & dicat: Venite benedicti patris mei, percipite regnū: eis qui per liberum arbitriū fidem eis susceperūt, peccata sua confessi sunt, poenitentia egerunt, displicuerunt sibi quales fuerunt, & quales per eum facti sunt, illi placuerunt. Tu ergo iam ad hoc quod interrogauit responde. Sed impetrem à te, ne moras superfluas faciamus: Si Deo nocere nihil poterat, quare huc nos misit? Si nocere poterat, non est incorruptibilis Deus. FEL. dixit: Si Deo nocere nihil poterat, quare huc filium suum misit? A V G. dixit: Vide quemadmodū sem-

CAP. VIII.

Math. 25. d. 41.

Math. 9. b. 13.

Rom. 6. d. 14.

Iacob. 4. a. 6. 1. Pet. 5. b. 5.

Math. 25. d. 34.

CAP. IX.

passa est à persecutoribus Iudæis, vel à diabolo, angelo malo persequente. Sed quia induit se carne, induit se re mortali, re passibili, re mutabili: in eo quod se induit, passus est quicquid voluit ad exemplū patientiæ, & reformauit hoc ad exemplū iustitiæ. Tu modo dic mihi de Dei parte, quod Deus est, vtrum pollui possit, an non? Si potest, nō est incommutabilis Deus, & qui hoc dicit, anathemandus est. Si autem nō potest, vides anathemandum Manichæum, qui dicit partē Dei naturam Dei quod est Deus, venisse huc puram ad gentem tenebrarum ligatam atque pollutam, vt indigeat solui ac mundari. FELIX dixit: *Hoc tu dixisti de anima, quia ex Deo non est.* A V G. dixit: Non dixi, sed dixi quia ex Deo est, tanquam à Deo facta, nō tanquam à Deo nata. FELIX dixit: *Dixisti de anima, quia non est ex Deo, sed factura Dei, quia sine Deo nihil est: hoc enim dicit tu, & non vis asserere, quia ex Deo est anima.* A V G. dixit: A Deo est, sed facta est à Deo. FELIX dixit: *Aut facta est, aut missa est, aut data ex Deo est. Ergo si ex Deo est, polluta est, & venit Christus eam liberare de pollutione, quid culpas Manichæum?* A V G. dixit: Quia ego dico animam nō naturam Dei, sed factam à Deo, per liberum arbitrium peccasse, & peccato esse pollutam, & per Dei misericordiam in poenitentia liberatam: tu autem ipsam naturam Dei quod Deus est, Deum de Deo dicis in gente tenebrarum captum atque pollutum, & multū interest inter id quod de se Deus genuit, & quod fecit non de se, sed ex nihilo, id est cum omnino non esset, à Deo accepit vt esset, id est, vt institueretur. FELIX dixit: *Ergo pars Dei est.* A V G. dixit: Iam tibi dictum est, non est pars Dei, & accipe quomodo intelligas Deum omnipotentē factorē. Omnia quæ sunt, & quod quisque facit, aut de se est, aut ex aliquo, aut ex nihilo. Homo quia non est omnipotēs, de se filiū facit: ex aliquo, sicut artifex ex ligno arcam, & ex argēto vasculum. Potuit enim facere vasculum, sed non potuit facere argentum. Potuit facere arcam, sed non potuit facere lignum. Ex nihilo autem ex eo quod prorsus non est, facere vt sit, nullus hominū potest. Deus autem quia omnipotēs est, & de se filiū genuit, & ex nihilo mundū fecit, & ex limo hominem formauit: vt per istas tres potētias ostenderet effectiōnem suam in omnibus valentē; quia de se quod fecit, nec fecisse dicendus est, sed genuisse. Quod autem ex aliquo, sicut de terra hominem, nō sic fecit hominem de terra, vt alius ei fecerit ipsam terrā vnde faceret hominem, quomodo fecit Deus argentum, sicut filius eius. Tu ergo quia iam confessus es Manichæum dixisse, pollui partem Dei, & iam dudum dixisti anathematizandū, qui dicit corruptibile vel cōtaminabilem Deum, vel naturam eius, iam anathematizasti, quod non vis fateri. Hoc enim quod dixisti, quia polluitur & quia mundatur, hoc ipsum quod dicis, mundatur, expressisti, quia polluitur: & non habes vnde euades: & tu dixisti quia polluitur pars Dei. Anathema ergo Manichæum, aut anathematizandus es cum Manichæo. FELIX dixit: *Ego non à Manichæo didici, quia polluta est pars Dei, sed à Christo didici, quia propter animam venit quæ polluta erat.* A V G. dixit: A Christo non didicisti, quia anima pars Dei est. FELIX dixit: *A Christo didici: quia anima ex Deo est.* A V G. dixit: Et nos didicimus, quia anima ex Deo est, sed non est pars Dei. Sic est enim anima ex Deo, quomodo factura ex artifice, non de Deo, sicut filius de patre. FELIX dixit: *De pollutione agimus: Si polluta est anima quæ ex Deo est, & potest purgari à Christo, qui pro illa venit, & illa pars Dei quam Manichæus dicit, pollui potest & mundari per mandatum ipsius Dei.* A V G. dixit: Ecce iterum dicis partē Dei pollutam purgari, & paulo antē dixeras anathematizandū esse, qui illam dicit corruptibilem: modò dicis quia pollui potuit, & dicis quia mun-

CAPVT
XXIIII.

Exod. 3. d. 14

CAPVT
XIX.

mundari potest, vt confirmes quia pollui potuit. Hoc nos de parte Dei non dicimus, sed de anima dicimus; quia tanquam opus eius ex ipso est, nō tanquam proles de ipso. Redi ergo ad id quod dicis, & discerne quod dicimus, Anima nec Deus est nec pars Dei. Tu autem Manichæum dicis dixisse pollui partem Dei, quam dicit purgari, vt confirmet quia polluitur. Restat ergo vt eum anathematizes, aut ista sentiens anathematizeris. FELIX dixit: *Pertinet ad Deum anima quæ per peccatum coinquinata est, an non?* A V G. dixit: Pertinet, sed non est pars eius. FELIX dixit: *Non hoc interrogauit.* A V G. dixit: Et quid interrogasti? FELIX dixit: *Pertinet ad Deum, an non pertinet?* A V G. dixit: Iam dixi, & quia pertinet, & quomodo pertinet. FELIX dixit: *Ego quero verum verē ex Deo.* A V G. dixit, Ex Deo, non de Deo. FELIX dixit: *Si nihil peccatum est, & anima ex Deo est, & polluta est, & venit Christus liberare eam, & eam liberauit à peccato, quid culpamus Manichæum, qui dixit partem Dei pollutam esse, & iterum mundari.* A V G. dixit: Quia iam confessus es Manichæum dixisse partem Dei esse pollutam, & dicis non esse peccatū talē blasphemiam in Deum effundere: Nos autem dicimus peccasse quidem animam per liberum arbitrium, & poenitendo purgari per misericordiam creatoris sui, quia non est ex Deo tanquam pars eius, vel tanquā proles eius, sed ex Deo, vel à Deo facta est tanquam opus eius. Quid interfit inter nostram fidem & vestram perfidiam, omnibus manifestum est. Itaque secundum verba tua superiora, quia concessisti anathematizandum eum qui dicit corruptibilem naturam Dei, quod & Manichæum dicere manifestum est, quia noluit vt esset à te anathematizatus, eris cum illo anathematizatus.

P O S T hæc cum multis verbis inter se agerent, FELIX dixit: *Dic iam, quid vis faciam?* A V G. dixit: Vt anathematizes Manichæum, cuius sunt tantæ istæ blasphemix. Sed si ex animo facis, tunc fac, nemo enim te cogit inuitum. FELIX dixit: *Deus videt si ex animo facio, non enim homo potest videre: sed hoc peto, vt confirmes me.* A V G. dixit: In quo vis vt te confirmem? FELIX dixit: *Prior tu anathematizasti, vt ego postea anathematizem.* A V G. dixit: Ecce etiam manu mea scribo, volo enim vt & tu manu tua scribas. FELIX dixit: *Sed sic anathematiza, vt spiritum ipsum qui in Manichæo fuit, & per eum ista locutus est, anathematizes.* Augustinus accepta charta scripsit hæc verba: Augustinus episcopus Ecclesiæ catholice, iam anathematizo Manichæum & doctrinam eius, & spiritum qui per eū tam execrabiles blasphemias locutus est, quia spiritus seductor erat, non veritatis, sed nefandi erroris. Et nunc anathematizo supradictum Manichæum & spiritum erroris ipsius. Et cum eandem chartam Felici dedisset, etiam ille manu sua hæc verba scripsit: *Ego Felix qui Manichæo credideram, nunc anathematizo eum, & doctrinam ipsius, & spiritum seductorem qui in illo fuit, qui dixit Deum partem suam genti tenebrarum miscuisse, & eam tam turpiter liberare, vt virtutes suas transfiguraret in feminas contra masculina, & ipsas iterum in masculos contra feminas demonia, ita vt postea reliquias ipsius suæ partis configat in eternum globo tenebrarum. Has omnes & ceteras blasphemias Manichæi anathematizo.* Augustinus episcopus, his in Ecclesia coram populo gestis, subscripsi. Felix his gestis subscripsi.

CAPVT
XXI.

CAPVT
XXII.

CAPVT
XX.

F I N I S.

August. tom. 6.

EPISTOLA SECVNDINI
MANICHÆI AD SAN-
CTVM AVGVSTINVM.

Domino merito honorabili atque laudabili, & vnicē percolendo Augustino, Secundinus.

A R E O & ago gratias ineffabili ac sacratissima maiestati, eiusque primogenito omnium luminum regi Iesu Christo. Habeo gratias & supplex sancto refero Spiritui, quod delerunt prebueruntque occasione qua ego securus salutarem tuam egregiam Sanctitatem, Domine merito laudabilis & vnicē percolende. Nec mirum. Sunt enim ad omnia bona prestanda & ad omnia mala arcenda satis aptissimi, quique tuam benevolentiam suis de se dant propugnaculis, eripiuntque ab illo malo, non quod nihil est, ac quod factiōne passionēque mortaliū gignitur, sed quod paratum est, vt veniat. Vt autem illi qui se eidem prebuerit occasionem: Nam dignus es, qui ab istis talia munera consequaris, iudēque veritatis tuæ nutritores efficiantur verē lucerna, quam in cordis tui candelabro dextera posuit veritatis, ne furis aduentu thesauri tui dilapidetur patrimoniū: inbecantque sine lapsu illam manere domum, quam tu non super erroris arenam, sed super scientiæ lapidem collecasti: illūque à nobis repellant atrocem spiritum, qui hominibus timorem immittit & perfidiam, vt animas aueriat ab angusto tramite saluatoris: cuius omnes impetus per illos principes funduntur, contra quos se Apostolus in Ephesiorum epistola certamen subire fatetur. Dicit enim se non contra curam & sanguinem habere certamen, sed aduersus principes & potestates, aduersus spiritualia nequitie, quæ sunt in caelestibus. Et reuera, quis enim contra arma habeat, nisi contra armatum, aduersus illum qui moeretur? Vt enim hominum corpora arma peccati sunt, ita salutaris accepta arma iustitiæ. Hoc Paulus, hoc ipse testatur Manichæus. Non ergo armorum pugna est, sed spirituum, quibus utuntur. Pugnāt autem animarum gratia. Horum in medio posita est anima, cui à principio natura sua dedit victoriā. Nec si vna cum spiritu virtutem fecerit, habebit cum eo vitam perpetuam, illūque possidebit regnum, ad quod Dominus noster inuitat. Si vero ab spiritu vitiorum incipiat trahi, & consentiat, ac per consensum poenitentiam gerat, habebit harum sordium indulgentiæ fontem. Carnis enim commixtione ducitur, non propria voluntate. At si cum se ipsam cognouerit, consentiat malo, & non se armet contra inimicum, voluntate sua peccauit. Quam si iterum pudeat errasse, puratum inueniet misericordiarum aurore. Non enim punitur quia peccauit, sed quia de peccato non doluit. At si cum eo peccato sine venia recedat, tunc excludetur, tunc virgini stulti comparabitur, tunc haeres erit sinistra manus, tunc à Domino pelletur ex conuicio nuptiarum, nigrarum causa vestium, ubi sletus erit & stridor dentium, ibique cum diabolo ad ignem originis ipsius, quæ tua mira prudentia, aut ex Archangelo factum memorat, aut nihil esse fatetur. Cur ergo regnabunt iusti, cur apostoli & martyres coronabuntur? Totum propterea quia vicerunt nihil? O quantum frustratur vincētis potentia, cum aduersarius nullus virtutis esse predicatur! Muta quæso sententiam, depone Punice gentis perfidiam, & recessionem tuam ad veritatem qua per timorem facta est conuerte. Noli his mēdaciis te excusare. Legit enim aliquanta exile meū & qualescunque est Romani hominis ingenium, reuerēda tuæ dignationis scripta, in quibus sic transeris veritati, vt philosophia Hortensius. Hæc itaque cū suspensō animo agilique oculo iterum iterumque reperissem, summū inueni ubique oratorem & deum pendē totius eloquentiæ, nisi quā-

nisquar verò comperi Christianum & armatum quia m
 contra omnia, affirmantem verò nihil, cum te magis scientia
 peritum debueris ostendere, non sermone. Illud verò tacere non
 possum tue patientissime sanctitati: visus enim mihi es, pro
 certo sic est, te nunquam fuisse Manichæum, nec eius te po-
 tuisse arcana incognita secreti cognoscere, atque sub Mani-
 chæi nomine persequi te humilem atque Mitridatem. Ego
 namque fateor non tali diligentia, nec tanta industria An-
 ciana domus micare in vna, quanta tua scripta perlucet
 eloquentia. Hanc si voluisses veritati concordare, magnum
 utique nobis extitisset ornamentum. Noli rogo contra tuam
 venire naturam, noli esse erroris lancea, qua latus percutitur
 saluatoris. Vides enim illum & in omni mundo, & in omni
 anima esse crucifixum; que anima nunquam habuit causam
 succensendi. Et tu igitur qui ex ipsa es, dimitte quæso iā va-
 nas incusationes; superfluas relinque controuersias. Tanto
 tempore cum parente tuo in medio tenebrarum constitutus,
 nunquam subsannasti. In medium Solis ac Luna inuentus es
 accusator. Quis igitur tibi patronus erit ante iustum tribu-
 nal iudicis, cum & de sermone, & de opere caperis te teste
 conuincit? Perſa quem incusasti, non aderit. Hoc excepto, quis
 te sentem consolabitur? Quis Punicum saluabit? An emen-
 datum in Euangelio est, quod spatiosa via non deducit in in-
 teritum? An falsum in Paulo est, quod operū singuli suorū
 non erunt reddituri rationem? O utinam à Manichæo reced-
 ens, Academiam petisses, aut Romanorum bella, qui omnia
 superarunt, interpretatus fuisses: quam magna ibi, quam e-
 gregia comperisses, & non castus homo utique totius pudic-
 itie & paupertatis, isse ad Iudeorum gentes barbaras mori-
 ribus: cum præceptis inſeris fabulas, & adducis uxorem for-
 nicariam, & facies filios fornicariæ, & fornicando fornicat-
 bitur terra à Domino, & nō lauabis manus post coitum con-
 ingis, & mitte manus super femur meum: & macla &
 manduca: & creſcite & multiplicamini. An tibi leones in
 lacu placuerunt, quia cauea non erant? An tibi sterilitas S. S.
 Amorrhæorum, an pancarpum in arca Noë conſpicere diſpo-
 ſueras? Nō uero hec semper odio habuisse, noui ego te
 semper magna amauisse, que terras deserant, que celos pete-
 rent, que corpora mortificarent, que animas uiuificarent.
 Quis igitur ille est qui te repente mutauit, quæquam hæc
 tue sanctitati dicere nimis absurdū sit. Ipse enim non igno-
 ras quam pessimus sit, quamque malignus, quique etiam tanta
 calliditate aduersus fideles & summos viros militat, ut
 & Petrum cogerit sub vna nocte tertio Dominum negare,
 & idem resurgenti Thomam non permisit credere: qua
 tamen vulnera curata sunt indulgentiæ medicina. Illud verò
 quam audacter molitus sit, ut Domino optimum semen se-
 minanti, ille zizania miscuerit, & tanto pastori Scariotem
 rapuerit: & ut ad vltimum crucis supplicium veniretur, in
 perniciem ipsius scribas pharisæosque accenderit, ut Barra-
 bam dimittere clamarent, & Iesum crucifigerent. Euasimus
 igitur, quia spiritalem secui sumus Saluatorem. Nam illius
 tantum eruperit audacia, ut si nos Dominus carnalis foret,
 omnis nostra fuisset spes amputata: & tamē ne ipso qui-
 dem crucis opprobrio potuit satari: quinimmo insaniens,
 hinc egit spinis coronari, hinc aceto potari: hinc militum
 lancea percuti, illinc sinistra latronis ore blasphemari. Ac
 postea tantum eius creuit iniquitas, ut & ipso & Apostolus
 eius illuc ascendentes diuersim componeret quæſtiones, sub
 eorum, quod peius est, nomine superstitiosis omnibus, id est,
 catholici vocabuli diuidens dignitatem. Omitto namque qua-
 tenus vnumquemque discipulorum aduersus magistros ar-
 dentia

Mat. 7. b. 13
 Rom. 14. c. 12
 Gen. 1. a. 12
 Gen. 24. a. 2. & cap. 47. 5. 29.
 b. ad. 10.
 b. 14.
 Gen. 1. d. 28
 Dan. 6. 16.
 Gen. 12. c. 13. & 20.
 a. 5.
 f. Virgilius li. 5.
 a. Enclitico 5.
 g. Gen. 32.
 f. 24.
 h. Iosua 10.
 a. 5.
 i. Gen. 7. b. 7.
 Matth. 27. 27. 5.
 Iam. 2. 9.
 2. 27.
 Matth. 13. d. 5.
 Matth. 27. d. 29.
 Luc. 23. e. 37.
 Iam. 19. f. 34.
 Luc. 23. f. 39.

Amauerit, quatenus Hymenæum, quatenus Alexandrum
 deceperit, que apud Antiochiam, que apud Smyrnam, que
 apud Iconium commiserit: illa nunc addo que præsens aditit
 multitudo, à qua tantum virtus procul est, quantum populo
 clausa est. Nec enim virtus est ad quam turba peruenit, &
 turba quam maximè seminarum. Sed vereor clandestina eor-
 um publicare, ne ab aliis ordita crimina gementur: quan-
 quam sapientum est utrunque ferre, utrunque ridere, & ad
 illud tantum niti, quod beatitudinem conciliat, quod parturit
 vitam. Et tamen iterum atque iterum supplex deprecor, oro
 etiam atque etiam obsecro, primum quidem veniam largiri
 digneris, si quo sermone fuerit tuum iustitiam auream pe-
 ctus: ardor enim hoc nimio feci, quia nolo te à nostro grege
 diuelli, à quo etiam ego ipse aberrans pendere perirem, nisi cito
 me de iniqua communionis tulisset natura. Deinde ut con-
 cilies te illi, que in te nihil deliquit: redeas ad illam que tibi
 & in dierum culpam, non erit succensura. Nec enim septies
 tantum nouit ignoscere, quinimmo habet & ligandi & sol-
 uendi potestatem. Noli te fingere palpare qui dudum vidisti:
 noli velle discere qui potes docere. Dimitte hominum gloria,
 si vis Christo placere. Temporibus nostris venoua Paulum,
 qui cum legis Iudaicæ doctorem esset, consecutus à Domino apo-
 stolatus gratiam, que putabat commoda, contempſit ut ster-
 cora, ut Christum lucrificaret. Subueni anima tue tam lucide,
 quia ignoras quali sit fur hora venturus. Noli ornare
 mortuos, quia viuorum es ornamentum. Noli comes esse lati
 uiteris, quia Amorrhæum expectat, sed ad arctam festina
 viam, ut consequaris vitam æternam. Desine queſo utero
 claudere Christum, ne ipse rursum utero concludaris. Desine
 duas naturas facere vnam, quia appropinquat Domini iudi-
 cium. V. & qui accipient, qui quod dulce est, in amaritudinem
 transferunt. Sed si dubitas de principio, si ambigis de pugne
 exordio, poterit diurno tractatu pacificoque colloquio reddi
 ratio. Illud tamen notum facio tua sagacissima bonitati, quia
 sunt quedam res que exponi sic non possunt ut intelligatur.
 Excedit enim diuina ratio mortalium pectora. Vtputa hoc
 ipsum cum sint due natura: aut quare pugnaverit qui nihil
 poterat pati: nec non etiam de seculo nouo, quod idem memo-
 rat, quia præteritis maxima illius terra motibus hoc adifi-
 cetur. Quis autem admittat inter diuina præcidi, scilicet nisi
 figuram facias interpretantis ad auditorem, quia ab hoc ver-
 ba præcipientur, & in illo componuntur. Et quamuis tracta-
 tor multa dixerit que tenet apud se auditor, tamen à tracta-
 tore non recesserunt: nisi taliter & de illo sentias seculo, &
 id quod dicitur stultum satis & ineptum. Ita quoque & de
 pugna, quod nisi primo conicias, quia Deus totus iustitia est,
 vltimum autem facinus est inuadere aliena: ad hoc verò cum
 venerit contraria natura, ille quidem nihil poterat pati, quia
 præscius erat: visus fuisset facinori consensisse nisi pugnaſſet:
 & ideo magnam opposuit venienti virtutem, ut iustitia
 ipsius nulla pollueretur sacrilegi consensione. Ita enim homo
 iustus finitus est, ut nec ipse peccet aliquando, nec aliquando
 consentiat peccatori: illud etiam quia dicitur, in suo regno
 consentiat peccatori: illud etiam quia dicitur, in suo regno
 potens erat in natura, ut omnipotens esset index. Hæc si qui-
 dem ita dicta sunt, non ut ille factus est, sed ut assequi ego
 non valui: adhuc non satis faciunt perfidia, nec cæcis sol ex-
 ortus est, nec surdis vox audita est, nec dapes mortuis præpa-
 rata. Quod autem loca naturis assignari non possunt, hoc est
 quod conditio humana inenarrabile vocat atque ineffabile.
 Saluator autem cui totum facile est, duo hæc dextrum vocat
 ac leuam, intus ac foris: Venite ac recedite. Tu autem con-
 uersum facis & pedem ponis, ut est orbis, vita, salus, lumen,
 lex, ordo, potestas: si vocalem dicis & mutam, longam vocas
 breuem, que natura hæc non sonat, duo pro certo significant,
 & ab inuicem separata. Sed tua admiranda sublimique pru-
 dentia

1. Tim. 1. d. 10.
 Philip. 3. b. 8.

dentia cum talia à me exponuntur, tale est quale si Iordanis
 Oceano aquam commoeret, aut soli lucerna lucem, aut populus
 episcopo sanctitatem. Quam ob rem ferre oportet quicquid
 hæc epistola continet. Nam & ego nisi tuam diuinā nossem
 patientiam, que facillè cuique condonat, nunquam taliter
 Epistolæ Secundini Manichæi finis.

scripsissem: quamuis cernas eximios me sensus summam
 retigisse, plurimumque cauisse, ne tibi multus viderer. Quo-
 circa hæc fidem penes tuam repererint sanctitatē, qualiterq;
 saluemur: alioquin milia voluminū exinde poteris generare.
 Domine merito laudabilis & vnicè percolende, vale.

D. AVRELI AVGVSTINI
 HIPPONENSIS EPISCOPI,
 CONTRA SECUNDINVM MA-
 NICHÆVM, LIBER VNVS.

S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 10.

ECVDINVS quidā, nō ex eis quos Ma-
 nichæi Electos, sed ex eis quos auditores vo-
 cant, quem nec facie quidem nouerā, scrip-
 psit ad me velut amicum, honorificè obiu-
 rans quod oppugnare literis illam hæresim, & admo-
 nens ne faceret, atque ad eam potius secedenda exhor-
 tans, cum eius defensione, & fidei catholicæ reprehē-
 sione. Huic respondi: sed quia in eiusdem opusculi ca-
 pite non posui, quis cui scriberet, nō in epistolis meis,
 sed in libris haberetur. Illic ab exordio conscripta est
 etiam eius epistola. Huius autē voluminis mei titulus
 est: Contra Secundinum Manichæum, quod mea sen-
 tentia omnibus que aduersus illā pestem scribere po-
 tui, facillè præpono. Hic liber sic incipit:

VA in me beneuolentia que appa-
 ret in literis tuis, grata mihi est: sed
 quæ te redamari à me oportet amā-
 tē me, tam tristis sum quod tenaciter
 inhæristi suspicionibus falsis, partim
 aduersus me, partim aduersus
 ipsam que mutari nō potest verita-
 tē. Sed quod de animo meo verū nō sentis,
 facillè cō-
 temno. Hoc enim sentis, quod & si in me
 nō agnosco, fieri tamē potest ut sit in homine.
 Ergo etiā si erras in me, nō tamē ita
 erras, ut me de hominū numero exi-
 mat tua opinio: quia id de me credis quod
 fieri potest in animo humano, etiā si nō
 sit factū in animo meo. Nec igitur opus
 est, ut tibi hæc suspicionē magnoperè
 coner auferre. Nō enim spes tua pēdet
 ex me, aut bonus esse nō poteris nisi ego
 fuero. Senti de Augustino quicquid liber,
 sola me in oculis Dei conscientia non
 accuset. Quod enim ait Apostolus: Mihi
 minimū est ut à vobis iudicer, aut ab
 humano die. Ego autē vicem tibi nō
 rependā, ut de tua mente aliquid existi-
 mare in malam partē audeā, quod intueri
 nō valeo. Nec dico quod me subdolè
 lacerare volueris: sed tantū de te opi-
 nor, quantū de te indicas verbis. Quamob-
 rem etiā nō bona de me suspicari sis,
 quod carnali timore alicuius incommodi-
 tatis, que de vestra societate mihi accide-
 re poterat, hæresim Manichæorū relinquerē
 vel cupiditate honoris, que in catholica
 adeptus sum: tamē non de te vicissim
 malè sentiens, credo esse beneuolā suspi-
 cionem tuā, & hoc nō criminandi causa,
 sed corrigendi studio scripsisse te existi-
 mo. Si autē mihi accommodare credēdi
 beneuolentiā, quoniā latebras animi mei
 arguis quas utique promere ad oculos tuos
 & demonstrare non possum, facillè de ipso
 mutares sententiam, & nolles amplius
 temerè affirmare quod nescis.

CAPVT I.
 1. Cor. 4. d. 3.
 1. Tim. 4. d. 1.

tiam suā prohibentes nubere, abstinentes à
 cibis quos Deus creauit ad percipiendū cum
 gratiarū actione fidelibus, & iis qui
 cognouerunt veritatē. Omnis enim
 creatura Dei bona est, & nihil abiiciendū
 quod cum gratiarum actione percipitur.
 Quibus verbis etſi alios fortasse hæreticos,
 tamen maximè Manichæos breuiter apertèq;
 descripsit. Hoc ergo timore cum in puerili
 ingenio saperē, me ab illa societate diuulsi,
 amore quoque honoris arisse me fateor, ut
 inde discederem: sed illius honoris de quo
 idem dicit Apostolus: Gloria autē & honor
 & pax omni opetati bonū. Quis autem
 operari bonū conabitur, qui nō in voluntate
 mutabili, sed in natura incommutabili
 malū esse putauerit? Vnde & ipse
 Dominus, eis qui bona se loqui arbitra-
 bantur cum essent mali. Aut facite, inquit,
 arborē bonam & fructū eius bonū, aut
 facite arborē malam & fructū eius malū.
 Malis verò iam mutatis in bonum, Apostolus
 ait: Fuitis enim aliquandō tenebræ, nūc
 autem lux in Domino. Sed si nō vis mihi
 de animo credere, existima ut libet, tantū
 de ipsa veritate caue quid sentias. Tentatio
 te nō apprehendat nisi humana. Humanus
 enim error est, ut id factū in anima mea
 credas, quod fieri potuit, etiā si nō est
 factū. Cum verò sacrilegam, & non solum
 falsissimā, sed fallacissimā fabulam Perſicā,
 nō de quolibet homine, sed de summo Deo
 mendacis contaminatissimis contextā atq;
 cōſictam putas esse veritatē, non est hoc
 modo prætereundum, neque tāta mors
 animæ contemnēda. Est enim quod tecū
 agi possit: quia sicut de animo meo nihil
 amplius possum dicere, nisi ut credas mihi:
 quod si nolueris, nō inuenio quid faciam.
 Ita etiā cum de ipsa luce animorum, quam
 rationales mentes quanto puriores, tanto
 tranquillius intueuntur, falsum aliquid
 existimas, non tibi potest, si sapienter
 audias, demonstrari, quam sit remotissimū
 à veritate quod sentis. Sicut enim sensum
 oculi tui sentire nō possum, nec tu mei,
 sed tantūmodo nobis de hac re credere vel
 nō credere possumus: illam verò speciem
 que nostris oculis visibilis subiacet, inuicè
 nobis valemus ostēdere. Sic de affectionibus
 animorum nostrorū quas proprias habemus,
 credamus nobis, si placet: si autē nō placet,
 nō credamus. Rationē autē veritatis que
 nec mea nec tua est, sed vtrique nostrum
 ad contemplandū pposita, sine pernicacitē
 caligine, serenatis mentibus pariter
 attendamus.

Rom. 2. b. 10.
 Math. 22. c. 33.
 Ephes. 3. b. 8.
 1. Cor. 10. c. 13.
 CA. 11.
 1. Tim. 4. d. 17.

Nec alia documenta tibi proferam, quibus
 Manichæi error apparet, quam ex epistola tua:
 Scribis enim habere te & agere gratias
 ineffabili ac sacratissimæ maiestati,
 eiusque primogenito omnium luminum
 regi, Iesu Christo. Dic mihi quorū
 luminum sit rex Iesus Christus? Eorū
 que fecit, an eorum que genuit? Nos
 enim dicimus Deum patrem genuisse
 filium æqualem sibi, creasse autē per
 eū, hoc est condidisse ac fecisse creaturā
 inferiorē, que utique quoniam est
 quod est ille qui fecit & per que
 fecit. Itaque quoniā per eū fecit
 secula, rectè ab Apostolo dictus est
 rex seculorū, tāquam superiorū,
 & regēdi potēs, re-
 gens

gens ea quæ regimine indigent. Tu autem cum Iesum Christum regem luminum appellas, si genuit ea, cur non sunt æqualia generanti? Si autem dicis æqualia, quomodo rex eorum est, cum regem necesse sit regere, nec vilo pacto fieri possit ut sint ea quæ reguntur ei à quo reguntur similia? Quod si non genuit, sed fecit hæc lumina, quæro unde fecerit? Si de seipso propagavit, cur ergo inferiora sunt? Si autem non de seipso, dic unde? An fortè nec fecit nec genuit lumina quibus regnat? Habent ergo originem propriam atque naturam, sed profectò inualidiorem, ut à potentiore vicino vel pariantur se regi vel cupiant. Nonne cognoscis, si ita est, excepta gente tenebrarum iam duas esse naturas, alteram alterius egere auxilio, sed neutram ex alterius pendere principio? Hanc profectò opinionem tu repudias, quoniam Manichæo maximè aduersa est, qui non duas naturas regem luminum & lumina quæ reguntur, sed duas naturas regnum luminum & regnum tenebrarum persuadere conatur. Refugies igitur ad id, ut genita dicas hæc lumina: ubi cum quæsero, cur infirmiora sint, contendere fortasse tentabis æqualia. Sed cum retulero, quæ causa est ut regantur? negabis regi. Hinc respondebo, cur habent regem? Vbi non video quid restat ingenuitati tuæ, nisi ut te pœniteat tale ostium posuisse in epistola tua, per quod tu ipse exire nō possis. Sed etiam cum te pœniteuerit & dixeris, non ideo Manichæum vitium putari oportere, quod tu aliquid in literis tuis incautiùs posuisti, innumerabilibus locis de libris Manichæi recitabo: Regnum lucis ab eo vocari, quod regno tenebrarū naturaliter constituit esse contrarium: nec regnum, sed regna. Quandoquidem in ipsa epistola ruinosi fundamenti cum de Deo patre loqueretur: Nullo, inquit, in regnis eius, aut indigente, aut infirmo constituto. Vbi autem regna sunt, quis tam cæcus est qui non intelligat æquales reges iis quibus regnant, omnino esse non posse? Quid igitur tam vicinum si velis aduertere, & tam conueniens honestati pectoris tui, quàm ut te non pœniteat illud in epistola posuisse? Est enim verissimè Iesus Christus rex luminum, nullo modo sibi æqualium, sed subiectorum, & eorum rector beatorum. Pœniteat autem te potius fuisse Manichæum, cuius omnes deceptorias machinationes veridica frons epistolæ tuæ vno ictu arietante subuerterit. Quia enim Christus luminum rex est, nec de seipso genuit inferiora quibus rex esset: nec ea vicina sibi quibus regnaret assumpsit, quæ nec genuerit ipse nec fecerit, ne sint duo genera boni, quorum neutrum sit ex altero: sed nec vnum indigens altero, quod à tramite veritatis alienum est: restat ut ea lumina quibus regnat, quæ vtique bona sunt, quia inferiora sunt non genuerit: quia propria sunt, nō vsurpaauerit, sed fecerit & condidit Deus. Si volueris quærere unde fecerit, & imaginari cœperis adiutoria materiæ quam ipse non fecit, ut ibi non videatur omnipotens facere quod vellet, nisi eum aliqua res quam non fecerat, adiuuaret, rursus inexplicabiles caligines erroris patieris. Sed dicta prophetica sobrio captu intelligentiæ sublimi atque ineffabili maiestati aperitissimè adiunguntur. Ipse dixit, inquit, & facta sunt; ipse mandauit & creata sunt. Ita videbis quomodo dicatur in catholica fide, quod Deus de nihilo fecit omnia bona valde. Si enim de aliquo fecit, vtique aut de seipso, aut non de seipso. Sed si de seipso, non ergo fecit, sed genuit: cur igitur inferiora genuit? Nam eorum nisi inferiora essent, rex esse non posset. Si non de seipso, non vtique de aliquo quod ipse non fecit: alioquin de alieno fecit: & erat iam bonum quod ipse non fecerat, unde sibi regnum statuerat. Quod si ita est, incipit non esse bonorum operum creator, quia

CAP. VII.

Psal. 148. b. 5

Gen. 1. d. 31

erat bonum quod ipse non creauerat. Non enim de malo alieno lumina quibus regnaret efficeret. Relinquitur itaque ut si de re aliqua fecit, de illa fecerit quæ ipse iam fecerat. I T A fit ut primas origines condendarum rerum de nihilo Deum fecisse fateamur, nisi quia fortè ineffabilis ac sacratissimæ maiestatis primogenitum Iesum Christum esse dixisti: nō secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem vocatos, sicut Apostolus dicit, & sicut catholica credit fides, habere dignatus est, quibus esset primogenitus: sed potius secundum ipsam diuinitatis excellentiam vis eum primogenitum intelligi, ut illa lumina in quibus regnat semper eius sint: non facti à patre per ipsum, sed geniti à patre post ipsum: ut sint ipsi postgeniti, ille primogenitus, omnes tamen de propria patris eademque substantia. Quod si ita credis, primum contradicis Euangelio, vbi etiam vnigenitus dictus est: Et vidimus, inquit, gloriam eius tanquam vnigeniti à patre. Quoniam nullo modo verum diceretur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, qua consubstantialis est patri, & est ante omnem creaturam: nisi ex eadem substantia semper haberet. Itaque cum & vnigenitum & primogenitum eum diuina testentur eloquia: Vnigenitum, quia sine fratribus: Primogenitum, quia cum fratribus: non inuenies quomodo vtrunque de illo secundum eandem naturam diuinitatis intelligas. Fides verò catholica quæ inter creatorem creaturamque distinguit, nullam patitur in his duobus nominibus intelligendi difficultatem, vnigenitum eum accipiens secundum id quod scriptum est: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Primogenitum autem vniversæ creaturæ, secundum id quod Apostolus ait: Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus, quos ei pater ad fraternam societatem, non æqualitate substantiæ, sed adoptione gratiæ generauit. Lege itaque Scripturas, nusquam inuenies de Christo dictum, quod adoptione sit filius Dei. De nobis autem seipsum legitur: Accepistis spiritum adoptionis filiorum: adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri: ut adoptionem filiorum recipiamus prædestinavit nos in adoptionem filiorum: Gens sancta, populus in adoptionem: Vocauit vos per Euangelium nostrum in adoptionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Et si quæ talia recordanti vel legenti occurrerint. Aliud est enim per patris excellentiam esse vnicum filium Dei, aliud per misericordem gratiam accipere potestatem filios Dei fieri credentes in eum. Dedit eis, inquit, potestatem filios Dei fieri. Non ergo erant natura, cum potestatem ut fierent acceperunt credendo in ipsum. Cui vnico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, ut apud se vnigenitum, ad nos primogenitum faceret. Ex illo igitur quod vnigenitus est, non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus est. Ex illo autem quod primogenitus in ecclesia fratribus factus est, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nos quoque in quantum naturaliter filij iræ fuimus, hoc est vindictæ filij, vinculo mortalitatis obstricti, quamuis illo create atque instituyente, qui proculdubid à summis vsque ad ima, omnia in mētura & numero & pōdere disponit & format, tamē ex carne & sanguine & ex volūtate carnis nati sumus. In quantum autē accepimus potestatem filij Dei fieri, nec nos ex carne & sanguine, aut ex volūtate viri, aut ex volūtate carnis, sed ex Deo, nō quidē coequatē natura, sed adoprāte gratia nascimur. D E I N D E si iam concederē non esse vnicum patri Iesum Christum, secundum eiusdē substantiæ diuinitatem, sed habere semper post se natos quibus esset primogenitus, quomodo rex eorum esse posset?

CAP. VI.

Rom. 8. f. 29.

Ioh. 1. b. 14.

Christus vnigenitus & primogenitus quomodo.

Ioh. 1. d. 1.

Coloss. 1. c. 18.

Rom. 8. c. 17; Gala. 4. a. 4. 2. Thes. 2. d. 14.

1. Pet. 2. b. 9. Ephes. 1. a. 5.

Ioh. 1. b. 22.

Rom. 8. f. 32.

Ioh. 1. b. 17.

Eph. 2. a. 2.

Sap. 11. d. 11

Ioh. 1. b. 13.

CAP. VI.

posset? Quæso te an auderes dicere eo fortiorem natum esse, quo priorem? Puderet certè ita sentire. Non autem ita sentis, quid igitur sentis? Leni animum tuum, & placabilem te redde considerandæ sine pertinacia veritati. Hoc enim etiam abs te requiram, quomodo intelligas primogenitum Iesum Christum in illa diuina atque optima æternæque substantia: verum tempore primus est genitus, ut posteriores natos in illo regno intelligamus quibus est primogenitus? Neque possumus dicere quot horis vel diebus, mensibus aut annis maior sit, qui ortus est prior, sed tamen aliquo interuallo atque spatio temporaliter has generationes discretas esse cogitemus. An verò non tempore, sed ipsa excellentia sublimioris vtique maiestatis, quæ etiam rex esse fratribus luminibus meruit, primogenitum accipimus, tanquam in aliquo genitum principatu? Si responderis cum tempore fratribus priorem esse atque maiorem, ut iam ex hoc & regnum in super delatum esse contendas, quod eos nascendo præcesserit, & aliquando ipse fuerit, cum illi nondum essent, quid dicis frater? Itane præcipitabis cor tuum in hoc impietatis abruptum, ut existimes in illam diuinam summamque naturam mutabilitatem temporis cadere, & credas ibi aliquid existere, quod antè non fuerit? An fortè oportebat inde aduersus tenebrarum gentem lumina progredi: progressiones ipsas generationes vocas, quas temporaliter factas putas, ut temporaliter pugnaretur? Non ergo poterat vnum lumen sufficere, quod totum illud bellicum negotium diuina virtute perageret. Aut si multis opus erat, hoc nūc spiritualis sciendum est, ut angustum arbitremur aditum fuisse, quia simul exire non possent, ut ex eo quod vnus è fratribus prior exiret, & primogenitus dici, & rex fieri ceteris mereretur. Nolo minutatim singula persequi, ne ingenio tuo valenti ex paucis cuncta conspiciere, nimis onerosus sim. Erige igitur aciem mentis, nebulas contentionis absterge. Video profectò neque secundum loca, neque secundum tempora, motus, progressus, exortus, occasus, vllasque conuersiones fieri posse, nisi in creatura mutabili: quæ tamen nisi esset ex artifice & conditore Deo, non dixisset Apostolus: Et seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. I N hac enim sententia maximè duo sunt necessaria, quæ mecum intuearis, peto. Vnum, quia si creatura aliena esset à Deo, non eius creator Deus ab Apostolo diceretur. Alterum, quia si vnus eiusdemque substantiæ creator & creatura essent, non reprehederentur, quia seruierunt creaturæ potius quam creatori, quoniam cuiuscunque seruissent, ab eadem natura atque substantia non recessissent. Quomodo enim nemo potest seruire filio qui non seruat & patri, quia vtriusque est vna substantia: sic nemo potest seruire creaturæ, nisi seruiens creatori, si esset vtriusque vna substantia. Vnde si iam discernis, & lapis, plurimum attenderes esse inter creatorem & creaturam: atque oportet intelligas prolem creatoris non esse creaturam, nec sibi esse inferiorem, sed æqualem eiusdemque substantiæ. Ac per hoc si quis coleret eique seruiret, simul etiā creatori eius & patri cultum seruiritutemque præberet: Cum verò reprehenduntur ab Apostolo, & detestabiles habentur qui coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, satis ostenditur illius & huius diuersas esse substantias. Sicut enim non potest videri, hoc est intelligi filius, nisi in ipso intelligatur & pater, ipse enim dicit: Qui me videt, videt & patrem: sic nō potest coli filius, nisi in eo colatur & pater. Et ideo si creatura filius esset, non coleretur sine creatore, neque damnarentur qui creaturam potius quam creatorem coluerunt. Perspicias itaque iam, ut arbitror, non tibi congruere ut dicas primogenitum secretissi-

Rom. 1. c. 25. CAP. VII.

Ioh. 14. a. 9.

ma, atque ineffabilis maiestatis, & omnium luminum regem Iesum Christum, nisi Manichæus esse destiteris, ut creaturam à creatore discernas: ut Iesus Christus & vnigenitus sit secundum id quod verbum Dei est, Deus apud Deum pariter incommutabilis & pariter æternus, nō rapinam arbitrans esse æqualis Deo: & primogenitus omnis creaturæ, secundum id quod in ipso condita sunt omnia, in celis & in terra, visibilia, & inuisibilia. Agnosceis enim, ut opinor, verba Apostoli ad Colossenses. Q V A P R O P T E R cum abs te quæro, unde sit facta vniversa creatura, quamuis in suo genere bona, creatore tamen inferior, atque illo incommutabili permanente, ipsa mutabilis, non inuenies quid respondeas, nisi de nihilo factam esse fatearis. Et ideo potest vergere ad nihilum, quando peccat illa creatura, & portio quæ potest peccare, non ut nihil sit, sed ut minus vigeat, minusque firma sit. Nam minus vigere & minus valere, si omnino perducas ad vltimū, remanet nihil. Diligit ergo sponte vanitatem, cum delecta soliditate veritatis, opinabilia sequitur, id est, mutabilia. Cum autē inde meritas penas luit, subicitur non sponte vanitati, sicut subiecta est in homine peccate. Hinc enim ait Apostolus: Omnis creatura vanitati subiecta est, nō spōte: quia & in homine omnis est. Inest quippe homini & inuisibile quid secundum animam, & visibile secundum corpus. Omnis autem creatura partim est visibilis, partim inuisibilis: nec tamē omnis in peccato cui mēs intellectualis non est. In spem sanè subiectam esse dicit, propter misericordiam liberatis per remissionē peccatorum & adoptionem gratiæ. Tu verò si tateri nolueris à patre per filium in bonitate Spiritus sancti, quæ Trinitas consubstantialis, & æterna, & incommutabilis semper manet, de nihilo factam esse creaturam, bonam quidem, sed tamen imparem creatori atque mutabilem, cogis vtique sacrilegia dicere, ut aliquid Deus de seipso genuerit quod non sit æquale genenti, & possit subici vanitati: aut si æquale dixeris, erit vtrunque mutabile. Quæ maior impietas quàm ista credere ac dicere, & malle peruersa opinione Deum in deterius quàm correctā ratione seipsum in melius commutare? Si autem timueris dicere mutabilem Deū, quia reuera magna est & apertissima impietas: dixeris etiam creaturam esse incommutabilem, ut eam parē facias creatori, & vnus eiusdemque substantiæ: rursus tibi tua Epistola respondebit. Vnde enim est anima illa, quam ponis in medio spirituum, cui in principio dicis naturam suam dedisse victoriam: eique legem conditionemque proponis, quia si vna cū spiritu virtutem fecerit, habebit eum eo vitā perpetuam, illudque possidebit regnum ad quod Dominus noster inuitat: Si verò ab spiritu vitiorū incipiat trahi, ac post consensum pœnitudinē gerat, habebit harum fordium indulgentiæ fontem? His certè verbis ex Epistola tua recognitis, simul etiam recognoscis mutabilem te animæ constituisse naturā. Aliquādo enim cōsentire spiritui vitiorū, ac rursus pœnitudinē gerere, quid est aliud quā nunc in melius, nūc in deterius cōmutari? Et hoc te manifestissima veritas cōpulsit dicere. Ipsa enim anima tua, nisi dissimulare velles, vgere te attēdere mutabilitatē suā, & totiens ex quo natus es, per varias volūtates, doctrinas, obliuiones, cōsensionēque mutata, restis sibi fieret, ac nulla extrinsecus documenta quæriraret. N I S I fortè hoc te adiuuari putas, ut dicas incommutabilē esse animā, quia subinexisti dices. Nō enim propria voluntate peccauit, sed alterius ductu: carnis enim commixtione ducitur, nō propria voluntate. In qua sententia fortè hoc vis intelligi, ut scilicet anima in natura propria sit incommutabilis, in alterius verò naturæ commixtione mutabilis: quasi verò quæratur, cur ita sit, & non quia ita est. Iam hoc modo

Ioh. 1. b. 14. Philip. 2. a. 6. Coloss. 1. c. 18

CAP. VIII.

Rom. 8. d. 10

CAP. IX.

modo etiam Hectoris & Iacis, imò verius cūcti. im hominum atque animarum corpora inuulnerabilia dicerentur, si abesset ictus & casus, quibus eis vulnus possit infligi. Sed mirum propter ea solius Achillis corpus, siue poetico figmento, siue aliqua occultiori vi in rerum natura, inuulnerabile dictum est, quod etiam tela cum ingruerent non penetrabant: & ex qua parte penetrari potuit, ex hac utiq; inuulnerabilis non fuit. Sic anima si esset incommutabilis, ita nullius rei permissioe cōmutaretur, sicut corpus quod est inuulnerabile, nullius rei contactu aut impetu vulneratur: itaque nos quia Dei verbum incontaminabile dicimus, etiam carne mortali & vulnerabili assumpta, ut nos & mortem & quolibet incommoda corporis contemnere doceret, natum de virgine credere non timemus. Vos autem quia impia peruersitate cōtaminabile filium Dei creditis, carni eum permittere formidatis: cuius tamen substantiam animæ naturam esse perhibentes, ita commixtam carni asseueratis, ut etiam in deterius commutatum non dubitetis opinari. Elige igitur quid velis: vtrum Deum commutabilem dicere vel credere, ut de commutabili patris substantia commutabilem prolem genitam esse pariter credas, quæ quanta sit impietas, profectò sentis. An incommutabilem Deum dices, sed tamen de substantia sua prolem genuisse mutabilem, quod nihilominus vides quàm impiè absurdèque dicatur. An verò ita Deum incommutabilem confiteris, ut etiam quod de substantia sua genuit æqualiter non mutetur, pariterque sit summum ac præstantissimum bonum, ipsumque summè esse ad eundè modum permansione inuolabili obtineat: cetera verò inferiora bona quæ creaturam vocamus, non de ipso, nam essent æqualia, sed tamen quia bona, ipse quia non æqualia, de nihilo fecerit: quod si credis, impius non eris, & obliuisceris Persas, & nos ter eris.

A T enim ait Apostolus, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, quæ ad amorem proprii fastus & honoris volūtate impia declinando, animis piis reditum inuideant. Sed hoc interest inter vestram opinionem & nostram fidem, quia vos eosdem principes, ex sua propria quadam natura exortos, quam Deus nec genuerit nec fecerit, sed habuerit æterna vicinitate contiguam, aduersus Deum belligerasse arbitramini, eique intulisse arte commixtionem boni & mali. Magnum primò necessitatis malum, quòd illi substantiam suam affligendam perturbandamque in errore commutandam atque obliuione sui penitus demergendam commiscere cogeretur, ut liberatore, correctore, emendatore, præceptore indigeret. Quod cernis quàm stultè fabuloseque dicatur, quāto scelerè impietatis obstringat. Nobis autem per Christianam fidem persuasum est, non esse contrarium Deo qui summè est, nisi quod omnino non est. Quicquid autem aliquo modo est, ab illo qui summè est habet, ut quoquo modo sit, atque in suo genere bonum esse: sed alia maius esse, alia minus: atque ista omnia bona quæ à conditore Deo facta sunt, certis ac distributis gradibus ordinata partim locorum interuallis ac sedibus, sicut omnia corporalia, partim meritis naturalibus, sicut anima præponitur corpori: partim meritis præmiorum atque poenarum, sicut anima vel extollitur ad quietem, vel doloribus subditur: ac per hoc illi principes, contra quos habere nos colluctationem dicit Apostolus, poenam peccatorum suorum priores patiuntur quàm noceant. Nullus enim inuidus ut alterum lædat, non sibi prior tormento est. Nocent autem inferioribus fortiores: nam nullus alterum superat, nisi quo est potentior: sed tamen ipsi infirmiores sunt principes iniqui in præsentia, quàm si in statu pristino atque iustitia per-

CAP. X. Ephr. 6. b. 12

manerent. Interest autem vnde sit quisque alio fortior: vtrum corpore, ut equi hominibus, an animæ natura, ut rationale irrationali, an affectione animi, ut virtuosus iniusto, an ordine potestatis, ut imperator milite aut provinciali, potestas autem à summa Dei potestate omnino dari creditur: sepe etiam deterioribus in meliores, id est, iniquis in eos qui vel iam tenent iustitiam, vel ad eam tenendam peruenire nituntur: ad hoc enim datur, ut probati per patientiam manifesti fiant, vel sibi ad spem, vel aliis ad imitationem. Scien-
1. Cor. 11. d. 19. Rom. 5. a. 4. Ephr. 6. b. 12.

B Cōtra vim quippe eorum, patientia pugnatur: cōtra insidias prudentia: ut ad perniciosam consensionem, nec cogēdo nos flectat, nec fallēdo decipiant: quoniā iure virtus & sapientia Dei est, per quā facta sunt omnia. Propterea nihil fiunt quæ facta sunt, cum superiora ad inferiora declinant, ubi est omne peccatum, & omne quod dicitur malum, vis imitatur virtutem, & fallacia sapientiam. Cum verò ea quæ declinauerāt recurrunt & redeunt: magnanimitas virtutem, doctrina sapientiam imitatur. Ipsum etiam Deum patrem peccantes imitatur impia superbia, iusti pia liberalitate: spiritum denique sanctum iniquorum cupiditas, rectorum charitas imitatur: utriusque tamē ab imitatione Dei, à quo & per quē & in quo naturæ ipsæ factæ sunt, recedere, sed illi vitiosa, illi laudabili. Nec mirum si quādo proficientes quæ consilii, imitatio deficientium à proficientium imitatione superatur. Illi enim elatione præcipitantur, isti humilitate confurgunt. Si autē mouet, cur mēte fortiores infirmiores sunt corpore, nō est mirū ut peccatorum remissione liberati, mortalitate corporis exerceantur, cuius immortalitate coronabuntur. Non enim facile supplicium deuitatur, nisi ille qui eos soluit meritis vicerit. Vnde Apostolus: Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum ex mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Animus igitur mortalem propter supplicium peccati carnem gerēs, si commutatus in melius, non secundum mortalem carnem vixerit, & ipsam in melius commutat, & immortale corpus habere merebitur: sed hoc in fine, quo nouissima inimica destruetur mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem: non fabuloso illo globo vestro, sed ea mutatione de qua dicit: Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur. Cum enim expressisset dicens: Et mortui resurgēt incorrupti, & nos immutabimur: tunc contexendo subiunxit, ostendens qualem dixerit immutationem, ait: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Quæstionem quippe tractabat de corpore resurgētium, quam sic posuerat. Sed dicit aliquis: Quomodo resurgent mortui? quo autem corpore venient? Lege itaque totum ipsum locū pia cura intentus, non pertinaci contentione turbatus, & ingenium tuū Deo adiuuante, nullo explanatore desiderato, nihil aliud quàm id quod dico reperies: & tunc ad id quod tractare institueramus animum reuoca, & vide iam si potes, non hoc me dicere quòd iusti contra nihil pugnant, sed contra eas substantias quæ defecerunt non stando in veritate.

D E F I C E R E autem non iam nihil est, sed

1. Cor. 11. d. 19. Rom. 5. a. 4.

Ephr. 6. b. 12.

Phil. 10. 3. c. 2. 4.

CAP. XII.

Rom. 8. b. 1. 2.

1. Cor. 15. d. 2. 6.

CAP. XI.

ad

ad nihilum tendere. Cum enim ea quæ magis sunt, declinant ad ea quæ minus sunt, non illa in quæ declinant, sed illa quæ declinant deficiunt, & minus esse incipiunt quàm erant: non quidem ut ea sint ad quæ declinauerunt, sed pro suo genere minus. Nō enim cum animus ad corpus declinet, corpus efficitur, sed tamen defectiuo appetitu quodammodo corporalescit, ita & angelica quædam sublimitas, cum magis delectata est suo dominatu in seipsa, ad id quod minus est inclinavit affectum; & minus esse coepit quàm erat, & pro suo gradu recendit ad nihilum. Quanto enim quæque res minus est, tanto vicinior nihilo est. Cum autem isti defectus voluntariè fiunt, rectè reprehenduntur, & peccata nominantur. Cum autem sequuntur istas voluntarias defectiones incommoda, molestiæ, dolores, aduersitates, quæ omnia contra voluntatem patimur: rectè utique peccata vel supplicii puniuntur, vel exercitationibus diluuntur. Quæ si animo sereno intueri velis, profectò desines accusare naturas, atque ipsas in crimen vocare substantias. Si quid autem de hac re copiosius explicatiusque desideras, lege tres libros nostros qui inscribuntur De libero arbitrio, quos in Campania Nolæ poteris inuenire apud Paulinum nobilem Dei famulum.

N V N C verò meminisse debeo, epistola me tuæ, quamuis multo longiore, tamen epistola respondere. Ideo quippe in aliis non tunc, ne vbi que cogar eadem dicere. Sed promiseram ex literis tuis tibi persuadere, quàm falsa credideris, & quàm vera sit fidei catholicæ assertio. Certè enim omnis inter nos discretio est, quòd vos substantiam quandam malum esse dicitis: nos verò non substantiam, sed inclinationem ab eo quod magis est, ad id quod minus est, malum esse dicimus. Audi igitur id ipsum. Ponis enim in epistola & dicitis de anima, quod carnis permissione ducatur ad peccatum non propria voluntate: atque ibi statim credo cum videres, si ita est, subueniendum esse ab omnipotente Deo prorsus omni animæ, nullamque omnino debere damnari, quoniam non volūtate peccaret, quo constituto euerteretur sententia quam Manichæus de suppliciis animarum etiam de lucis parte venientium terribiliter personat: vigilantissimè subiecit dicens: At si cum seipsam cognouerit, consentiat malo, & non se armet contra inimicum, voluntate sua peccauit. Bene quidem quòd aliquando confiteris fieri posse ut sua voluntate anima peccet. Sed cui tandem malo si consentiat, voluntate sua peccat? Ei certè quod substantiā dicit esse.

A T ego iam tria quædam video, tu quoque, ut opinor, mecum vides. Anima enim consentiens malo, & ipsum malum cui consentitur, duo sunt, tertia est autem ipsa consensio. Nō enim & hanc esse animam dicitis, sed animæ. Horum igitur trium, ecce anima substantia est: malum etiam illud, cui anima consentiendo voluntariè peccat, ex vestra opinione substantia est. Quæro igitur quid sit ipsa consensio? Vtrum ipsam substantiā, an in substantia esse dicatis? Si enim substantiam esse dixeris, non iam duas substantias, sed tres opinaberis. An propterea quòd animæ consensio, qua consentit malo, eiusdem substantiæ est cuius ipsa anima? Iam ergo quæro, mala ne an bona sit ista consensio? Si bona est, non utique peccat anima, cum consentiat malo. Non solum autem veritas clamat, sed tu quoque scribis, tunc eam voluntate peccare. Mala est igitur ista consensio, ac per hoc etiā animæ substantia: si & animæ substantia est, & vtrunque vna substantia. Vides ne quòd actus es ut animam & illud malum, non iam vnam substantiam bonam, alteram malam, sed duas malas esse perhibeas? Hic fortasse conaberis consensionem culpabilem nō animæ tribuere quæ consentit malo, sed ipsi malo cui consentit: ut hoc modo possint esse duæ substantiæ,

A vna bona, altera mala: cum anima de parte boni esse dicitur, consensio verò eius, qua cōsentit malo, & malum ipsum cui consentit, simul ex alia parte constituitur: & anima malæ substantiæ vtriusque deputatur. Quis absurdius delirauerit? Non enim anima consentit, si non est eius consensio, ipsa autem consentit, eius est igitur. Porro si eius est consensio, & mala est ista consensio, eius est hoc malum. Nam si & hoc malum illius mali est cui anima consentit, non habebat necesse hoc malum priusquam ei consentiret anima. Quale igitur bonum est anima, cuius aduētū vel duplicatur illud malum, vel ut mitius dicamus, augetur?

CAP. XIII.

D E I N D E si substantia est ista consensio, quam malam esse constat, inuenimus esse in animæ potestate, ut aliqua substantia mala vel sit vel non sit, quandoquidem ista consensio in animæ potestate est. Nam si non est, non ergo sua voluntate cōsentit. Tu autem pro hac consensione, voluntate sua peccare dixisti. Habet ergo anima, ut dixi, in potestate, ut quædam mala substantia vel sit vel non sit. Quid est autē aliud substantia quàm natura? Erit ergo aliqua natura quæ nec animæ naturalis sit, quoniam si nolit, non erit, nec illi malo cui anima voluntate consentit. Non enim potestis dicere naturale malum esse gentis tenebrarum, quod ibi aliena voluntate instituitur, hoc est, animæ voluntate. Cui ergo naturæ deputabitur ista natura, id est, ista consensio, si natura est quæ neque animæ, neque tenebrarum genti naturalis est, nisi ut contra Manichæum disputes, non duas sed tres esse naturas. Quæ & si aliquando non fuerunt, nunc tamen iam postea quàm exorta est ista consensio, tres utique factæ sunt: quam sanè tertiam quæ nata est ex anima consentiente, & ex malo cui consentit, quasi vtriusque filiam cogere dicere. Sed cū ex duabus naturis nata sit, quartā altera bona est, altera mala, quæro cur non aliquid neutrum natū sit? Sicut enim ex equo & asino quod nascitur, nec equus nec asinus est: ita quod de bona natura & mala natum est, si & ipsa natura est, nec bona nec mala esse debebat. Tu autē cōsensionem malam esse confiteris. Dicitis enim tunc animā voluntate sua peccare, dum consentit malo. An fortè naturam bonā & naturam malam quasi duos sexus, masculinum & femininum esse arbitraris? Ut quemadmodū ex masculo & femina non aliquid neutrum, sed aut masculus aut femina gignitur, sic ex bono & malo, non aliquid tertium, quo nec bonum esset nec malum, sed alterum malum esse contendas natum? Quod si ita est, vbi est illa victrix animæ natura? Itane separata est vel non alterum bonum potius nascetur? Deinde non vides te sexus diuersos iam dicere, nō naturas? Nā si inter bonum & malum naturarū esset diuersitas, nō oriretur ex vtroque nisi aliquid tertium quod nec bonū possit esse nec malum. Aut certè sterilis esset ipsa cōmixtio, nec inde tertia substantia pareretur. Si enim ex illis animalibus quæ supra commemoravi, cum sibi misceretur, nihil aliud quàm mulus vel mula gignitur, quod neque hoc, neque illud sit: quāto magis ita fieri oportuit in tam magna & summa diuersitate boni & mali: aut si nulla ex eorum commixtione noua natura existeret, mala non esset, etiam si bona esse nō possit. Restat igitur ut tam incredibilia deliramēta vitare nequeamus, nisi illam cōsensionem, quā constat malam esse atque culpabilem, fateamur nō esse substantiam, sed in aliqua substantia esse dicamus.

D E I N D E in qua substantia sit, diligentissimè requiramus: quanquam cui non manifestum sit, ut sicut suasio non fit nisi in suadente, ita consensio non esse nisi in cōsentiente natura? Anima ergo cum cōsentit, mala ipsa substantia est, consensio verò eius non est substantia. Iam cernis, ut arbitror, in qua substantia sit, id est, in anima esse istam consensionem profectò vides, quam consensionem

CAP. XV.

pecc-

CONTRA SECVNDINVM MANICHAEVM,

224

peccatum esse, ac per hoc malum esse non dubitas. Ex quo iam intelligis fieri posse, ut in bona substantia, sicuti est anima, sit aliquod malum quod non est substantia, sicuti est consensio, ex quo malo appelletur etiam anima mala. Peccatrix enim utique mala est. Peccat autem, cum consentit malo. Vna igitur eademque res, id est, anima; in quantum substantia est, bona est; in quantum autem habet aliquid mali quod non est substantia, id est, consensionem istam, in quantum mala est. Non enim ex profectu, sed ex defectu habet hanc consensionem. Deficit quippe cum consentit malo, minusque iam esse, ac propterea minus valere incipit, quam valebat dum nulli consentiens in virtute consisteret, tanto utique deterius, quanto ab eo quod summè est ad id quod minus est vergit, ut ipsa etiam minus sit. Quanto autem minus est, tanto utique fit propinquior nihilo. Quod enim minus quoque fit, eo tendit ut non sit omnino: quòd quamvis non perveniat ut penitus pereundo nihil sit, manifestum est tamen quemlibet defectum exordium esse pereundi. Apertè ergo iam cordis oculos, & inquire, si potes, bonum aliquod esse quamlibet substantiam, & ideo malum esse defectum substantiæ, quia bonum esse substantiam, nec tamen omnem defectum esse culpabilem, sed solum voluntarium, quo anima rationalis ad ea quæ infra illam sunt condita conditore suo deserto declinat affectum: hoc est enim quod peccatum vocatur. Ceteri autem defectus qui non sunt voluntarij, vel poenales sunt, ut peccata punitur moderatè summa atque ordinatè iustitia: vel menfuris rerum infirmarum interueniunt, ut præcedentia succedentibus cedant, atque ita omnis temporalis pulchritudo vicibus suis atque suo genere peragatur. Sicut enim sermo peragitur, quasi morientibus atque orientibus syllabis, quæ per morarum certa intervalla tenduntur, & spatij suis impletis ordinata consequentium successione decedunt, donec ad finem suum tota perducatur oratio: nec in ipsis decurrentibus sonis, sed in loquentis moderatione positum est, quantum producat, corripaturque syllaba, vel qua specie literarum singulæ suorum locorum momenta custodiant: cum ars ipsa quæ sermonem facit, nec sonis perstrepat, nec peruoluatur varieturque temporibus, sic ortu & occatu, decessu atque successu rerum temporalium, certis ac definitis tractibus, donec recurrat ad terminum præstitutum, temporalis pulchritudo contexitur: Quæ non ideo mala est, quia in spiritalibus creaturis possumus intelligere mirarique meliora: sed habet proprium in suo genere deus, atque insinuat bene viuentibus summam Dei sapientiã in alto secretam, supra omnes temporis metas, fabricatricem ac moderatricem suam. **AGE**, nunc attende illud quod dicebas malum, cui anima consentiendo voluntariè peccat, vitium substantia sit aliqua, an verò nec ibi possis accusare substantiam. Quæro enim, quid alluciat animæ consensionem, an irruat illa cassitas, & propterea consentire dicatur, quia eius aliqua delectatione mouetur ad fruendum. Quod si ita est, non est consequens ut propterea malum dicatur, quia non rectè diligitur. Si enim ostendero amari aliquem malè, ubi non amati, sed amanti culpa teneatur, profectò fateberis cuiusque rei speciem non esse continud vitiosam, quia vitiosè in eam consensio cupientis illabitur. Quod quantum me adiuvat, post apparebit. Sed ut ostendat quod pollicitus sum, quid potius eligam, cum me rerum copia circumfluat? Quid inquam potius eligam, quam id quod nos creaturam laudatius caelestem, vos autem ut portione ipsius creatoris? Quid enim inter cuncta visibilia isto sole præclarior? At si quisquam eius lucem immoderatus concupiscat, infert suis oculis bella iurgiorum, si ali-

quam potestatem nactus qua possit implere quod appetit, domos eorum oppositas suis fenestris apertis inuictur, quo minus sol penetralia eius celo apertiore perfundat. Nunquid ergo sol est vitium, quia ille lucem istam sic dilexit, ut eam luci iustitiæ præponere audeat, & volens luminis oculorum carnalium abundantiam excipere in habitaculum corporis, ianuam cordis & aciem mentis contra lumen claudere æquitatis? Vides ergo amari posse rem bonam, amore non bono. Quapropter cum tu malum dicas cui consentiendo anima peccat, ego bonum dico in genere suo; sed tale bonum cui animam quæ est melior consentire non decet. Cum enim sit ipsa corpore superior, denique habeat se superiorem, quamuis in ordine suo natura corporis bona sit, peccat tamen anima, & peccando fit mala, si consensionem dilectionis quam superiori Deo debet, inferiori corpori adiungat. **QVOD** si dicis, non eam vocare te consensionem culpabilem, cum res illa diligitur; quæ non agit ut sibi consentiatur: sed tunc consentire animam, cum illum cui consentit aliquid suadet aut aliquid cogit; & propterea malum esse, quia ut aliquid mali committatur, suadet aut vrget: secundà quæstio est, & ordinè suo iam iamque etiam ipsa tractanda. Sed meminimus hic primum peccati, de quo satis, ut arbitror, disputatum est: claruitque fieri posse, ut res aliqua in suo genere bona malè diligitur, & dilectione culpata, ipsa non reprehendatur. Quid enim si tali dilectione peccatrix anima atque vitiosa idem peccatum alteri persuadeat? Nonne & illa quæ persuadenti consentit, tali vitio deprauata, quali vitio deprauata illa quam sequitur? Primum ergo peccatum est, quantum bonam creaturam creatori in dilectione præponere: secundum autem, alterum quoque ut id faciat vel suadendo vel cogendo tettare. Nemo enim ad prauitatem vult alium perducere, qui non prior ipse deprauatus est. Voluntate autem peccant, qui alios ad peccatum perducere cupiunt, vel stulta benivolentia, vel malitiosa inuidentia: Qui enim filios suos nisi peruersè amando monet, ut nullum lucrum turpe existiment, sed vnde cunque acquirant amplam pecuniam, utique non odit eos, & tamen perniciosè persuadeat? Talium quippe dilectione iam ipse corruptus est, cum aurum & argentum malum non sit, quemadmodum & ille sol, de quo superius egimus, sed tamen rei bonæ dilector inordinatus in culpa sit. Inuidentia verò cum alium vult quicquid peccare, honorem diligit immoderata superbia: & in eo cupit excellere, quem quidem videt amplius & verius deferri virtutibus: ne in eo superetur, cupit aliquos ad iniquitatis voraginem ex æquitatis arce depõni. Hoc modo diabolus suadere aut cogere ad peccata conatur. Sed nūquid ipse honor in culpa est, quia eum diabolus peruerse atque impiè diligendo impius factus est? Aut ipsa eiusdem diaboli angelica substantia quæ Deus creauit, ideo mala est, quia substantia est? Sed cum eius deserens dilectione, & ad suam nimis conuersus, eidem esse cupit æqualis, superbiæ tumore deiectus est. Non ergo in quantum substantia est, sed quoniam substantia facta est, in quantum se ipsum amplius diligit quam eum à quo factus est, malus est: & ideo malus, quia minus est quàm esset, si id quod summè est dilixisset: defectus ergo malus est. Omnis ergo defectus ab eo quod est tendit ut non sit: sicut omnis profectus ab eo quod minus est, tendit ut magis sit. Honor quippe summus, qualè pietas religiosorum exhibet, utique Deo debetur. Qui ergo amat honorem, Deum imitatur, sed humiles animæ in illo se honorari volunt, superbi præ illo. Ad Deum autè humiles, excelsiores fiunt iniustus: contra Deum verò excelsi, humiliores fiunt iusti: ea scilicet dispensatione præmiorum atque poenarum, quia illi Deum amauerunt supra se, illi pro Deo amauerunt se.

CAP. XVII.

CAP. XVIII.

Iam, ut arbitror, facile est tibi intelligere ex ipsius A verbis Epistolæ tuæ, quibus dixisti, animam cum consentit malo, voluntate peccare nullum malum esse, naturam malam, vel dilectionem naturæ malæ. Sed cum omnes naturæ in suo genere bonæ sint, malum esse peccatum quod fit voluntate animæ, cum diligit pro ipso creatore creaturam: siue suo nutu, cum sit mala: siue alterius persuasit, cum consentit malo. Et nihilominus sic quoque fit mala, consequentibus supplicij, ut pro meritis omnia disponantur à creatore summè bono in creatura bona: sed non summè bona, quia non eam genuit de seipso, sed fecit ex nihilo. Tu autem constituisti duas naturas, quarum vnâ vis bonam esse, alteram malam: vel potius vnâ boni, alteram mali: nam mala natura, ex bona etiam, peccando fit. Fateris tamen eam naturam quam bonam esse dicis, malo consentiendo malè facere, hoc est voluntate peccare. At ego ambas bonas esse assero, sed vnâ eam malefacere suadendo, aliam malè facere consentiendo. Sicut autè alterius consensio non est natura, sic nec huius suasio. Et sicut ista si non consentiat, bona permanebit, integritatem naturæ suæ custodiens: sic illa si non suadeat, emendatior erit. Si verò etiam peccatum quod non suadet, nec ipsa committat, pariter erunt integræ, atque in suo genere laudabiles. Et si enim his illa peccat quæ & committit & suadet: illa autem semel si tantummodo ad malè faciendum consentiat, tamen peccatis fiunt malæ, non natura sunt malæ. Aut si propter suasionem natura ista mala est, sit & illa propter consensionem. Sed si peius tibi videtur esse suadere quam consentire, sit ista mala, ista peior: non tamen tanta sit acceptio personarum, & non tam iniqua in iudicando gratificatio, ut cum ambæ peccent, quamuis vna grauius, altera leuius, aut dicatur natura mali, altera boni: ac non potius aut ambæ bonæ, sed illa melior quæ peccat minus: aut ambæ malæ, sed illa peior quæ peccat amplius. At enim vnde est malum quod peccatum vocatur, si nulla est mali natura? Dic mihi vnde sit illa consensio mala in ea natura quam bonam esse concedis & prædicas? Quicquid enim patitur ut consentiat malo, non utique pateretur, nisi pati posset. Quæro ergo vnde habeat ipsum pati posse? Melior enim esset, si non haberet. Non ergo natura summè boni, qua posset esse aliquid melius. Deinde si habet in potestate vel consentire vel non consentire, non ergo victa consentit. Quæro igitur vnde habeat istam consensionem malam, nulla contraria cogente natura? Si autem cogitur consentire, ita ut non sit in eius potestate aliter facere, non ergo ut dicebas voluntate peccat, quando non voluntate consentit. Sed ego adhuc quæro, vnde in illa sit posse decipi si decipitur? Antequam enim deciperetur, nisi esset in ea ut hoc pati posset, nunquam utique pateretur, quam nullo modo nisi voluntate consentit. Si autem cogitur, cedere potius quam consentire dicenda est. Sed quoquolibet nomine istud appelles, quæro abs te acuto & solerti viro, & à tuo Romano ut gloriaris ingenio, vnde habeat ista boni natura pati posse quod patitur, ut consentiat malo? Sicut enim in ligno antequam frangatur inest fragilitas, quæ nisi inesset, frangi omnino non posset: nec ideo non est fragile lignum, si nullus fractor accedat: sic quæro in ista natura, vnde sit quædam vel fragilitas vel flexibilitas, antequam ad malam consensionem vel vi frangatur, vel suasionem flectatur. Aut si mali vicinitate iam fragilitas erat, sicut solent corpora vicinæ paludis exhalatione corrumpi: iam ergo corruptibilis erat, si potuit eam vicinitatis illius contagio pestilentiola corrumperet. Quæro igitur vnde illa corruptibilitas: quæso attende quid loquar, & cedere perspicuè veritati: non enim quæro vnde corruptio: respondebis enim à corruptore, eundemque corru-

CAP. XIX.

August. to. 6.

ptor: nescio quem prius ipem gentis tenebrarum esse contendis, ut etiam si bulosis tegminibus inuolutum euoluere, ac tenere non possit: sed quæro vnde corruptibilitas etiam antequam corruptor accederet: quæ nisi esset, aut nullus existeret, aut nihil noceret cuiuslibet corruptoris accessio. Cum ergo tu inuenis vnde in bona natura ista corruptibilitas, antequam natura contraria corrumpatur: aut si non vis eam dicere corrumpi, vnde certe ista mutabilitas, antequam hostili aduersitate mutaretur. Non enim non mutatur natura in deterius, quæ fit ex sapiente stulta, & quæ obliuiscitur sui. Tu enim ista verba apposuisti, dicens: Si cum seipsam cognouerit, consentiat malo. Mutatur ergo in deterius cum obliuiscitur, sic ut seipsam rursus commemoraram cognoscat. Nullo autem pacto mutari potuisset, nisi antequam mutaretur, esset mutabilis: Cum ergo tu inuenis vnde ista mutabilitas in substantia summi boni, antequam esset vlla boni & mali facta commixtio, profectò desines à me quærere vnde fit malum. Quanquam in natura summi boni, si eam rectè cogites, nullam prorsus mutabilitatem temporis inueniri, nec à seipsa, nec alterius cuiuslibet accessu possit, sicut in ea natura quam Manichæus fingit, & summè bonam esse arbitratur, vel etiam sibi credentibus persuadeat. Quære atque responde, si potes, vnde ista mutabilitas, quæ non inuenta sed prodita est, cum mora accederet: Mutari enim nec ab hoste posset, si mutari omnino non posset. Cum autem potuerit, non fuisse incommutabilem demonstrauit. Hæc ergo mutabilitas cum esse in substantia summi boni, hoc est in substantia Dei creditur, si contentiosus non es, vides quanta insipientia blasphematur. Cum verò de creatura tale aliquid dicitur, quam Deus nec genuit nec protulit de substantia sua, sed fecit ex nihilo: non de summo bono agitur, sed tamen de tali bono, quod nisi à summo qui Deus est, non posset institui. Deus quippe summè bonus atque incommutabiliter, horum omnia non summè nec incommutabiliter bona, sed tamen bona fecit, ab angelis caelorum vsque ad extremas bestias, herbasque terrarum, pro sua cuiusque dignitate naturæ, omnia locis congruis ordinata. Verum in his rationalis creatura, cum creatori, hoc est factori & institutori suo Deo, dilectionis obedientia coheret, naturam suam in illius aternitate, veritate, charitate custodit: cum verò eum contumaci inobedientia deserit, & per suum liberum arbitrium peccatis se inuoluit, per illius iustum iudicium supplicio misera afficitur: Et hoc est totum malum, partim quod iniuste facit, partim quod iuste patitur. Hoc tu à me non quæras vnde sit, cum tibi iam ipse responderis, qui dixisti: quod cum seipsam cognouerit anima, si malo consentierit, voluntate sua peccat. Ecce vnde est malum, à propria scilicet voluntate. Non autem ista natura sed culpa est; ac per hoc etiam contraria naturæ, cui utique nocet priuando eam bono, quo beata esse posset, si peccare nolisset. Hanc tu peccati voluntatem moueri non putas in anima, nisi ex alio malo quod credis esse naturam, quam non fecerit Deus, eamque animam naturam Dei esse contendis: ac per hoc ista mali, nescio quæ natura, si hanc in anima peccati suadendo facit, in peccatum victus deicitur Deus. Ecce quanta impietate, quam nefaris horrendisque blasphemis te non vis exuere, ponendo in natura quam non fecit Deus, vitam, sensum, sermonem, modum, speciem, ordinem, & alia innumerabilia bona: & ponendo in ipsa Dei natura ante vllam commixtionem mali, ipsam mutabilitatem qua capi poterat, & cui timere cogebatur, videns magnam labem ac vastitatem aduersus sua sancta impendere secula, nisi aliquid eximium ac præclarum, & virtute potens numen opponeret. Et ut quid hoc totum nisi ut illa Dei natura atque

CAP. XX.

P substantia

et infirmarum.

CAP. XVI.

substantia sic implicatum teneat hostem subiectum, A
 ut peccans perferat & ligat unum, nec totum euadat pur-
 gata iam victum, & ut data servet inclusum: Præ-
 clarum verò exclusivè nem bellicæ necessitatis in Deo
 vestro invenistis. Contra illud quod vobis proponitur,
 ut respondeatis quid factura erat in Deo gens tene-
 brarum, si cum ea pugnare nolisset: quam si dixeritis
 aliquid fuisse nocituram, fatebimini corruptibilem &
 violabilem Deum: si autem dixeritis, quòd ei nocere
 non posset, quæretur à vobis, Cur ergo pugnavit? cur
 substantiam suam corrumpendam atque violandam,
 & ad peccata omnia cogendam hostibus tradidit?
 Contra istam ergo cõplexionem nunquam exire po-
 tuistis. Magnum aliquid vobis & tutum invenisse vi-
 demini, ut respondeatis dicentes. Magna est iniquitas
 appetere aliena, cui Deus iniquitati praubisset assen-
 sum, si eam gentem quæ hoc ausa fuerat, expugnare
 nolisset. Habet ista responsio qualemcumque iusti-
 tiæ colorem, si saltem in ipso bello natura Dei vestri
 se integram impollutamque servasset, & permixta
 hostilibus membris nihil iniquitatis vel coacta vel se-
 ducta fecisset. Cum verò tantis facinoribus & flagitiis
 eam captivam consentire dicatis: cum denique ab il-
 la impietate tam immani, qua etiam lumini sancto,
 cuius portio est, extitit inimica, nec totâ perhibeatis
 posse purgari, vnde illi meritò retribuere creditis hor-
 rendi illius globi æterna supplicia: quanto fatius erat
 inimicum hostem in sua iniquitate relinquere inania
 molientem, quàm tradere partem Dei, cuius vires
 hauriret, cuius decorem corruptum suæ iniquitati so-
 ciaret, quis nõ videat? Quis tanta obstinatione cæce-
 tur, vt non sentiat, non attendat, quanto minore ini-
 quitate gens tenebrarum frustra naturam invadere
 conaretur alienam, quàm Deus invadendam & ad ini-
 quitatem cogendam, & ad poenam, ex aliqua etiam
 parte damnandâ traderet suâ? Hocce tandem est ini-
 quitati consentire noluisse, & tam ingentè iniquitate
 sine vlla necessitate fecisse? An erat necessitas, quod
 ipsum Manichæum dicere non puduit, & vos pudet?
 Ille quippe ait, vidisset Deum magnam labem ac vasti-
 tatem aduersus sua sancta impendere secula, nisi ali-
 quod eximium & virtute potens numen opponeret.
 Vos autem acutius videlicet ratiocinamini, quàm si
 Deum dixeritis ea necessitate pugnassee, ne noceret ei
 gens tenebrarum, violabilem & corruptibilem dicen-
 tes Deum, cui nocere aliquid posset, si pugnare no-
 lisset. Abigite ergo & expellite à cordibus vestris & à
 fide vestra, etiam ipsam pugna: totamque illam fabulâ,
 impiarum & immundissimarum blasphemiarum horrore
 contextam, tandem aliquo modo anathematizate at-
 que damnate. Nâ quale est, obsecro te, quòd, vt antè
 dictum est, violabilem illam naturam & corruptibi-
 lem Deum dicere non timetis: vt natura Dei vestri, si
 fortitudinem qua non caperetur non potuit exerce-
 re, nõ potuerit saltem iustitiam captiva servare: quod
 Daniel potuit, qui leges omnes ausus est irridere eo-
 rum, à quibus captivus ductus fuerat: iniquitati etiam
 pietate sua nullo compulsus terrore consensit, nec in
 conditione corporalis servitutis æquitatem ac liber-
 tatem animi patientis & sapientis amisit. Natura verò
 Dei captiva ducta est, iniqua facta est, non potest
 tota purgari, cogitur in sine damnari. Quod malum
 sibi futurum si sciebat ex æternitate, illi nulla diu-
 nitas de se debebatur: si autem vel terris vel regioni-
 bus sibimet in civitate contiguus regni locis & gentis
 tenebrarum, quæ ab hominibus prudenter intelligen-
 tibus ridenda Manichæus narrat, inenarrabilia esse
 dixisti, & hæc à Christo appellari dexteram & fini-
 stram: novimus sic appellare Christum dexteram &
 finistram, vt non corporalia loca, sed beatitudinem
 miseriamque sui cuiusque meriti velit intelligi. Sed

carnalis vestra cogitatio, adeò à locis corporalibus nõ
 recedit, vt solem istum visibilem ac per hoc corpo-
 reum, qui contineri nisi corporali loco non potest, &
 Deum & partem Dei esse dicatis. Verùm de his vo-
 biscum agere stultum est. Quid enim incorporeum
 intelligere poteritis, qui Deum incorruptibilem non-
 dum creditis? SED velut bonus amicus be-
 nignè me obiurgas, quòd Manichæos reliquerim, &
 me ad Iudæorum libros contulerim. Ipsi sunt qui ve-
 strum errorem fallaciãque suffocant. In eis quippe
 prophetatus est Christus, qualem Dei veritas reddi-
 dit, non qualem Manichæi vanitas finxit. Sed homo
 vrbanius exagitas antiquam scripturam, eo quòd
 scriptum sit in Propheta, Et fac filios de fornicatione,
 quoniam fornicabitur terra à Domino: cum audias
 in Euangelio, Meretrices & publicani præcedent vos
 in regnum cælorum. Noui vnde veniat indignatio
 tua. Non enim tibi tam fornicari displicet in forni-
 catione, quàm quod in matrimonium commutata
 est, & conuersa ad pudicitiam coniugalem, vbi Deum
 creditis vestrum in procreando filios ærioribus car-
 nis vinculis colligari: cui putatis parcere meretrices,
 quia dant operam ne concipiant, vt ab officio parien-
 di liberæ, libidini seruiant. Feminae quippe conceptus
 apud vos carcer est & vinculum Dei. Hinc tibi etiam
 illud displicet, Erunt duo in carne vna: cum hoc in
 Christo atque Ecclesia sancta magnum mysterium
 commendat Apostolus. Hinc displicet, Crescite &
 multiplicamini: ne Dei vestri multiplicentur ergastu-
 la. Me autem fateor in ecclesia catholica didicisse,
 sicut anima, ita & corpus, quorù alterum præditum,
 alterum subditum est: ita bonum animæ ad bona cor-
 poris non esse, nisi à summo bono: à quo sunt omnia
 bona, siue magna, siue parva, siue cælestia, siue terre-
 stria: siue spiritalia, siue corporalia, siue temporalia, siue
 sempiterna. Nec ideo ipsa reprehendenda, quia illa
 præferenda. ILLVD verò quod inter culpanda
 ponis, Macla & manduca: etiam in Actibus Apo-
 stolorum spiritaliter positum est. Veruntamen & cor-
 poraliter, non est cibus in vituperatione, sed luxus:
 præcipuè vobis, etiam carnaliter accepta hæc senten-
 tia placere debuit, vt mactaretis carnes, ac sic carceri-
 bus fractis de misera custodia. Deus vester aufugeret,
 & si quæ eius ibi reliquæ remansissent, māducando eas
 in officina aqualiculi purgaretis. Insultas, quòd mi-
 hi doluerit sterilitas Saræ. Non planè hoc ego dolui,
 quia & ipsa propheta fuit. Vestris autem sacrilegiis
 fabulosis congruit, non sterilitatem Saræ, sed fœcun-
 ditatem dolere: quia omnis feminae fœcunditas, dura
 est Dei calamitas. vnde non mirum est, quia in vobis
 maximè impletur quod de talibus prædictum est, Pro-
 hibentes nuptias. Neque enim tam concubitus,
 quàm nuptias detestamini: quoniam in eis concubi-
 tus causa propagandi, non vitium sed officium est:
 à quo immunis est continentia virorum feminarumque
 sanctarum: non quia sicut malum illud deuitauerunt,
 sed quia melius elegerunt. Quamquam patrum
 & matrum, quales Abraham & Sara extiterunt, ip-
 sum officium coniugale non ex humana societate,
 sed ex diuina dispensatione pensandum est. Nam quia
 Christum in carne venire oportebat, ei carni propa-
 ganda famulatum est coniugium Saræ, cui virginitas
 Mariæ præferretur. Vnde & illud quod imperi-
 ritia laudabili deridendo commemorasti, Pone ma-
 num sub femore meo. Abraham seruo suo dixit, po-
 stulans iurisiurandi fidem, Pone, inquit, manum sub fe-
 more meo, & iura per Deum cæli. Seruus quidem il-
 le obediendo iurabat, sed & Abraham iubendo pro-
 phetabat, Deum scilicet cæli in eam carnem esse ve-
 turum, quæ fuisset ex illo femore propagata. Vos hoc
 aspernamini, detestamini, abominamini, casti & mudi
 homi-

CAPVT
XXI.

Osæ 1. d. 2.

Mat. 21. c. 31

Gen. 2. d. 24

Eph. 5. g. 31

Gen. 1. d. 28.

CAPVT
XXII.

Act. 10. b. 44

Tim. 4. d. 2.

Gen. 24. d. 2

CAPVT
XXIII.

homines: qui filio Dei quem nullus contactus carnis
 mutare potuisset, vnum virginis vterum formidatis:
 & Dei viui naturam mutatam atque pollutam, om-
 nium veninarum, non hominum tantum, sed bestia-
 rum quoque vteris implicatis: ac per hoc qui vnum
 Patriarchæ femur horretis, quæ tandem femora, nõn
 dico Prophetarum, sed quatuorlibet prostitutarum
 inuenitis, vbi non Deum vestrum illic tam turpiter
 compeditum vitare debeatis: nisi fortè non quidem
 castè tangere humani corporis membrum, sed pudet
 iurare per Deum tam turpiter vincitum. Tanta illic
 deformitate captiuo nõmine pancarpi, qui in ludicris
 muneribus edi solet, propter omnium generum quæ
 inerant bestias, exagitatis arcam Noè quæ per omne
 genus animalium, futuram ex omnibus gentibus fi-
 gurabat ecclesiam. Vbi te vel non aduertentem vel
 ignoratè gratulor congruum posuisse vocabulum:
 Pancarpos enim omnis est fructus, quod in ecclesia
 spiritaliter visum est: & non attendis Noè cum suis,
 inter illas feras quòd illæsus ingressus est, vnde illæsus
 egressus est, quàm felicius fuerit Deo vestro, qui feri-
 na rabie gentis tenebrarum dilaniatus & deuoratus est.
 Itaque ille non pancarpus, sed planè compartus fa-
 ctus est, qui omni feritate discerptus est. Lucam Iac-
 cob cum angelo irrides, vbi futara cum carne Christi
 lucta populi Israël prophetice figurata est. Sed quò-
 modolibet intelligas, quanto melius Deus vester cum
 homine luctaretur, quàm victus atque captiuus à da-
 monum gente diriperetur: Falso Abraham quòd pu-
 dicitium coniugis vendiderit criminari, vbi non est
 meritum fororem, sed cautela humanâ tacuit vxorem;
 Deo suo committens eius pudicitiam cõseruandam:
 qui nisi faceret quòd facere posset, non in Deum fide-
 re, sed Deum tentare iudicaretur. Nec tamen respicis
 Deum vestrum, qui non vxorè, sed membra sua hostibus
 polluenta, corrumpenda, turpanda, non vendidit, sed
 gratis dedit. Ad quem, si posset, certè optaretis, vt tam
 illibata rediret ab inimicis suis Dei vestri præclara na-
 tura, quàm illibata viro reddita est Sara. LA V D A S
 mores & studia quondã mea, & quæris quis me repen-
 tè mutauerit. Deinde circumloquendo commemoras
 antiquum hostem omnium fidelium atque Sancto-
 rum, & ipseus Domini Iesu Christi, quem vis vri-
 que diabolus intelligi. Quid ego tibi de mea muta-
 tione respondeam, quam nisi eo modo in melius fieri
 crederem, non vtique me, vestro errore detestato atq;
 damnato, ad catholicam Ecclesiam fidemque confer-
 rem. Quod vtrum rectè fecerim, id est, à malo in bo-
 num mutatus sim, tu mihi ipse solus quæstionem iti
 eodem verbo quod posuisti mutationis meæ. Anima
 enim mea, si (quemadmodum dicitis,) Dei natura
 esset, siue in melius, sicut confido, siue in deterius, sic-
 ut arguis, mutari omnino non posset: nec à seipsa, nec
 cuiusquam vel alterius impulsu. Vnde cum estro-
 rem istum reliqui, & elegi eam fidem, vbi Dei natu-
 ra prorsus incommutabilis piè creditur, vt sapienter
 intelligatur: non displicet mutatio mea, nisi quibus
 displicet incommutabilis Deus. Est autem diabo-
 lus Sanctorum aduersarius, non quòd aduersus eos
 ex alterius naturæ contrario principio consurgat ini-
 micus, sed quia eis inuidet honorem cælestem, vnde
 est ipse deictus. Mutatus enim ipse, alios mutare
 molitur. Nam sicut à vobis Persicæ illius fabule proli-
 xitate describitur, si non mutatus alios mutat; profe-
 ctò maior & victor est. Si autè sicut affirmatis, sanctæ
 lucis non inimicus Dei est, sed amicus, & illis melior
 quos decipit, qui eos lumini sancto inimicos, cui est
 ipse amicus, effecit: Ideo quippe dicit Manichæus, eter-
 no supplicio animas in illo horribili globo damnadas,
 quòd errare se à priori lucida sua natura passæ sunt, &
 inimicæ luminis tunc exiterunt, cum ipsam mentem

ap. 2. d. 2.

Fortè, con-
ceptu, vel
quod magis
aridet, pa-
ncarpus.

Gen. 32.

f. 24.

Gen. 12. c. 13

20. d. 5.

CAPVT
XXIII.

D

libid.

gens tenebrarum, tener læ apud se lucis amore fla-
 grantem, animalium cor ora creare contendat. Ab
 his ergo vanissimis sacrilegiis, signentis te cura vt
 eripias mutandus in melius illius. Initorio, qui nec
 in melius nec in deterius commutatur. EVA S I-
 MVS, inquis, quia spiritalè secuti sumus Saluatorem.
 Nam illius tantum erupit audacia, vt si nõster Domi-
 nus carnalis foret, omnis nõstra fuisset spes amputata.
 Si hoc propterea dicis, quia Christum carnem habuis-
 se non creditis, in Manichæo spem ponere non de-
 betis, quem de masculo & femina procreatum, sicut
 cæteros homines carnem fuisse conceditis. Cur ergo
 in illo tantam spem ponitis? Nam in hac ipsa epistola
 tua cum me terreres, ipse dixisti, Quis ergo tibi patro-
 nus erit ante iustum tribunal iudicis, cum & de ser-
 mone & de opere cõpèris te teste conuinci? Persa
 quem inculcisti, non aderit. Hoc excepto, quis te flen-
 tem consolabitur? Quis Punicum saluabit? Consola-
 torem igitur & Saluatorem, Manichæo excepto, nul-
 lum esse posse dixisti. Quomodo ergo cum de Christi
 passionibus ageres, euasisse vos dixisti, quòd spiritalè
 secuti estis Saluatorem, ne scilicet eum posset in car-
 ne constitutum inimicus occidere? Ergo Manichæum
 vestrum si occidit inimicus, in quo carnem inuenit, vt
 iam vester esse Saluator posset: & quomodo dicis, hoc
 excepto, quis te flentem consolabitur? Quis Punicum
 saluabit? Vides quid sit, in hæresi & doctrinis damo-
 niorum, in hyprocrisi mendaciloquorum. Veracem
 Manichæum de Christo vis esse fallaci, vt si Christus
 in ostendenda carne, morte, resurrectione, locis denig;
 vulnerum atque clauorum, quæ dubitantibus disci-
 pulis demonstrauit, torum fallaciter ac mendaciter
 gessit, tunc Manichæus de Christo verum dixerit. Si
 autem Christum veram carnem, & ideo veram mortè,
 veram resurrectionem, veras cicatrices ostendit, tunc
 Manichæus de Christo mentitus sit. Ac per hoc id
 interest in hac causa inter me atque te, quòd tu elegi-
 sti veracem credere Manichæum, Christum credendo
 fallacem: ego autè Manichæum potius, sicut de aliis
 rebus, ita de Christo, quàm Christum de aliqua re: quã-
 to magis de illa, vbi spem credentiũ maximè posuit,
 hoc est de sua passione & resurrectione, mentitum?
 Nam qui dicit, quando Christus post illam, quæ mors
 putata est, apparuit discipulis hæsitantibus, & spi-
 ritum se videre putantibus: quando dixit, Tãgite ma-
 nus meas & pedes, & videte, quia spiritus carnem &
 ossa non habet, sicut me videtis habere: quando vni
 eorum minimè credenti, Mitte, inquit, digitos in la-
 tus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis: totum
 hoc non veraciter ostendebat, sed mendaciter. Qui
 hoc, inquam, dicit, non predicator, sed accusator est
 Christi. Sed, inquis, Christum prædicat Manichæus,
 eiusque se dicit Apostolum. Hinc potius detestandus
 atque fugiendus est. Nam cum hæc accusando dice-
 ret, se saltem iactaret amatorem veritatis, arguendo
 alterius falsitatem. Nunc verò nesciens incautusque
 se pròdit, satisque demonstrat diligenter intuentibus,
 quid agat ipse, quid diligit, laudando ac prædicando
 mentientem. Fuge itaque amice tantam pestem;
 ne te, quòd fieri non potest, fallendo velit fidelem fa-
 cere Manichæus: qualem vult videri à Christo esse fa-
 ctum illud discipulum cui dixit: Mitte digitos in la-
 tus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Sicut enim
 sapit dulcissima veritas, quid aliud discipulo Christus
 dixit, nisi tange quod gesso, tange quod gessi, tange
 veram carnem, tange verorũ vestigia vulnerum, tange
 vera loca clauorũ, & credendo noueris, noli esse incre-
 dulus, sed fidelis. Sicut autem desipit Manichæi sacri-
 lega vanitas, quid aliud dixit discipulo Christus, nisi
 tãge quod simulo, tange quod fallo, nisi tange falsam
 carnem, tãge falsorum fallacia vulnerum loca, & noli
 esse

CAPVT
XXV.

Tim. 1. d. 2

10m. 2. c. 1

20.

1. c. 2. d. f.

39.

10m. 2. o. g.

27.

libid.

Dm. 14. d.
23.

esse incredulus meis mendicibus membris, ut cre-
do falsis possis esse fidelis. Tales fideles habet Mani-
chæus, omnis doctrinæ dæmoniorum mendaciloquo-
rum. **F**UGETA, obsecro, non decipiat species
paucitatis, quoniam ipse Dominus dixit angustiam
viam esse paucorum. Inter paucos vis esse, sed pessimos.
Nam verum est quod pauci sunt omnino innocentes,
sed in ipsis nocentibus pauciores sunt homicidæ quàm
fures, pauciores sunt incestatores quàm adulteri. De-
nique etiam ipsæ antiquorum vel fabulæ vel historiæ
pauciores habent Medæas & Phædras, quàm facino-
rum aliorum flagitiorumque mulieres; pauciores O-
chos & Bufrides, quàm impietatum aliarum & sceler-
rû viros. Vide ergo, ne forte apud vos nimis horror
impietatis, faciat meritum paucitatis. Talia quippe
ibi leguntur, dicuntur, creduntur, ut in illum errorem
magis aliquos quàm paucos irruere, vel illic remanere
mirandum sit. Sanctorum autem paucitas quorum
angusta via est, in comparatione ponitur multitudinis
peccatorum: quæ quidem paucitas in multo maiore
numero palearum latet: vel in ipsa area Catholicæ ec-
clesiæ est nunc congreganda & trituranda, in sine au-
tem ventilanda atque purganda: ad quam te oportet
conferas, si fideliter fidelis esse desideras, ne fidendo
falsis (sicut scriptum est) ventos pascas, id est, immun-
dis spiritibus esca fias. Si enim Paulus Apostolus, quæ
commemorans, non sapientum veteris Testamenti
scripturas totamque illam prophetiam dispensationem
dictorum atque factorum, sed carnalem Iudaicæ
propaginis excellentiam, & pro synagogis paternæ
gentis errantibus & Christum non agnoscentibus, ze-
lum persequendi Christianos, quoniam quàm laudabili ac-
cendebatur, & iustitiam quæ ex lege est, qua Iudæi
non ibi intellecta Dei gratia superbè gloriantur, dama-
na & stercora deputavit, ut Christum lucrifaceret:
quanto magis tu Scripturas illas nefandarum blas-
phemiarum plenissimas, ubi natura veritatis, natura
summi boni, natura Dei, toties mutabilis, toties victa,
toties corrupta, & ex parte inexplicabiliter inquinata,
atque ab ipsa veritate in sine damnanda describitur,

CAPVT
XXV.

Mat. 3. 6. 12.

Osca 12. 4. 1

Phil. 3. 6. 9.

A non sicut stercora, sed sicut venena debes abiicere, &
ad ecclesiæ catholicæ fidem, quæ sicut tanto antè pro-
phetata, ita suo tempore reuelata est, finita conten-
tione transire. Quod ideo tibi loquor, quia mens tua
nec natura mali est, quæ omnino nulla est: nec natu-
ra Dei, alioquin incommutabili frustra loquerer: sed
quoniam mutata est deferendo Deum, & ipsa muta-
tio eius malum est: mutetur conuersa ad incommuta-
bile bonum, in adiutorio ipsius incommutabilis boni:
& talis eius mutatio erit à malo liberatio. Hæc admo-
nitionem si spernis, duas adhuc credens esse naturas:
vnam mutabilem boni, quæ malo permixta potuit in-
iustitiæ consentire: alteram incommutabilem mali,
quæ nec bono mixta potuit consentire iustitiæ, proxi-
mam illam pudendam fabulam garris, execrabiles tur-
pesque blasphemias in fornicatione prurientium au-
rium seminantem, ut sis in eorum grege, de quibus præ-
dictum est: quod erit tempus, quando sanam doctrinam
non sustinebunt, sed ad sua desideria coacerua-
bunt sibi magistros prurientes auribus, & à veritate
quidem auditum suum auertentes, ad fabulas autem
conuertentur. Si autem hanc admonitionem pruden-
ter accipis, conuersus ad incommutabilem Deum,
mutatione laudabili fies in eis, de quibus dicit Apo-
stolus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in
Domino. Quod nec Dei naturæ dici posset, quia nū-
quam fuit mala & digna isto nomine tenebrarum: nec
naturæ mali, quæ si esset, nunquam posset mutari, nec
lux fieri. Sed rectè ac veraciter hoc dictum est ei na-
turæ, quæ incommutabilis non est, sed deserto incommu-
tabili lumine, à quo facta est, obtenebratur in se: ad il-
lud autem conuersa fit lux, non in se, sed in Domino.
Non enim à seipsa, quoniam non est lumen verum,
sed illuminata lucet ab illo, de quo dictum est: Erat
lumen verum, quod illuminat omnem hominem ven-
ientem in hunc mundum. Hoc crede, hoc intellige,
hoc tene, si vis esse bonus participatione incommuta-
bilis boni, quod non potes esse per te: quod nec amit-
tere, si incommutabiliter hoc esses, nec recipere posses,
si incommutabiliter hoc non esses.

Libri contra Secundinum Manichæum finis.

2. Tim. 4.

1. Cor. 13. 8.

1. Ion. 1. 4. 9.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE NATURA BONI, CONTRA MANICHÆOS, LIBER.

D. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 9.

LIBER De natura boni aduersus Mani-
chæos est, ubi ostenditur naturam incommu-
tabilem Deum esse ac summum bonum,
atque ab illo esse cæteras naturas siue spiri-
tales siue corporales, atque omnes in quantum naturæ
sunt, bonas esse: & quid vel vnde sit malum, & quanta
mala Manichæi ponant in natura boni, & quanta
bona in natura mali, quas naturas finxit error ipso-
rum. Hic liber sic incipit:

CAP. I.

SUMMUM bonum quo superius non
est, Deus est: ac per hoc incommu-
tabile bonum est, & ideo verè æternum,
& verè immortale. Cætera omnia
bona non nisi ab illo sunt, sed non
de illo. De illo enim quod est, hoc
est quod ipse est: ab illo autè quæ
facta sunt, non sunt quod ipse. Ac per hoc si solus ipse
incommutabilis, omnia quæ fecit, quia ex nihilo fe-

Dicit, mutabilia sunt. Tam enim omnipotens est, ut pos-
sit etià de nihilo, id est, ex eo quod omnino non est, bo-
na facere & magna & parua, & cælestia, & terrena, &
spiritalia & corporalia. Quia verò & iustus est, ei quod
de se genuit, ea quæ de nihilo fecit, non æquavit. Quia
ergo bona omnia, siue magna siue parua, per quoslibet
rerum gradus non possunt esse nisi à Deo: omnis
autem natura, in quantum natura est, bonum est: om-
nis natura non potest esse nisi à summo & vero Deo:
quia omnia etiam non summa bona, sed propinqua
summo bono, & rursus omnia etiam nouissima bo-
na, quæ longè sunt à summo bono, non possunt esse
nisi ab ipso summo bono. Omnis ergo spiritus etiam
mutabilis, & omne corpus à Deo, & hæc omnis facta
natura. Omnis quippe natura aut spiritus, aut corpus
est. Spiritus incommutabilis Deus est: spiritus muta-
bilis facta natura est, sed corpore melior: Corpus autè
spiritus non est, nisi cum ventus, quia nobis inuisibilis
est, & tamen vis eius non parua sentitur, alio quodam
modo spiritus dicitur. **P**ROPTER eos autè qui
cum

CAP. II.

cum intelligere non possunt omnem naturam, id est, A
omnem spiritum & omne corpus naturaliter bonum
esse, mouentur spiritus iniquitate & corporis mortali-
tate: & ob hoc aliam naturam maligni spiritus, & mor-
talis corporis quam Deus non fecerit, conantur indu-
cere: sic arbitramur ad eorum intellectum, quod dicitur
posse perducere. Fatentur enim omne bonum non
esse posse, nisi à summo & vero Deo. Quod & verum
est, & ad eos corrigendos, si velint aduertere, sufficit.

CAP. III. **N**O s enim catholici Christiani Deum colimus,
à quo omnia bona sunt, siue magna siue parua: à quo
est omnis modus, siue magnus siue paruus: à quo omnis
species, siue magna siue parua: à quo omnis ordo, siue
magnus siue paruus. Omnia enim quæto magis mode-
rata, speciosa, ordinata sunt, tanto magis vtique bona
sunt: quanto autem minus moderata, minus speciosa,
minus ordinata sunt, minus bona sunt. Hæc itaque
tria, modus, species & ordo, vt de innumerabilibus ta-
ceam, quæ ad ista tria pertinere monstrantur: hæc ergo
tria, modus, species, ordo, tanquam generalia bona
sunt, in rebus à Deo factis, siue in spiritu, siue in cor-
pore. Deus itaque supra omnem creaturam modum
est, supra omnem speciem, supra omnem ordinem,
nec spatia locorum supra est, sed ineffabili & singula-
ri potentia, à quo omnis modus, omnis species, omnis
ordo. Hæc tria ubi magna sunt, magna bona sunt: ubi
parua sunt, parua bona sunt: ubi nulla sunt, nullum bo-
num est. Et rursus ubi hæc tria magna sunt, magnæ na-
turæ sunt, ubi parua sunt, parua naturæ sunt: ubi nulla
sunt, nulla natura est. Omnis ergo natura bona est.

CAP. IV. **P**ROINDE cum queritur, vnde sit malum, prius
querendum est quid sit malum: quod nihil aliud est
quàm corruptio, vel modi, vel speciei, vel ordinis na-
turalis. Mala itaque natura dicitur, quæ corrupta est:
nam incorrupta vtique bona est. Sed etiam ipsa corru-
pta, in quantum natura est, bona est, in quantum cor-
rupta est, mala est. **F**IERI autem potest vt quæ-
dam natura quæ modo & specie naturali excellentius
ordinata est, etiam corrupta melior sit adhuc quàm
est incorrupta altera, quæ minore modo & specie na-
turali inferiori ordinata est, sicut in hominum æstima-
tione secundum qualitatem quæ aspectibus adiacet.
Melius est vtique corruptum aurum, quàm incorru-
ptum argentum: & melius est corruptum argentum,
quàm plumbum incorruptum. Sic & in naturis po-
tentiorebus atque spiritalibus. Melior est enim corru-
ptus per malam voluntatem spiritus rationalis, quàm
irrationalis incorruptus. Et melior est quilibet spiri-
tus etiam corruptus, quàm corpus quodlibet incorru-
ptum. Melior est enim natura quæ cum præstò est cor-
pori, præbet ei vitam, quàm illa cui vita præbetur. Quàm-
libet autem corruptus sit spiritus vitæ qui factus
est, vitam præbere corpori potest: ac per hoc melior
illo est, quàm visus in corrupto corruptus. **C**OR-
RUPPTIO autem si omnem modum, omnem speciem,
omnem ordinem rebus corruptibilibus auferat, nulla
natura remanebit, ac per hoc omnis natura, quæ cor-
rumpi non potest, summum bonum est, sicut Deus
est. Omnis autem natura quæ corrumpi potest, etiam
ipsa aliquod bonum est. Non enim posset ei nocere
corruptio, nisi adimendo & minuendo quod bonum
est. Creaturis autem præstantissimis, hoc est ra-
tionalibus spiritibus, hoc præstitit Deus, vt si nolint,
corrumpi non possint: id est, si obedientiam conser-
uauerint sub Domino Deo suo, ac sic incorruptibili
pulchritudini eius adhererint: si autem obedientiam
conseruare noluerint, quoniam volentes corrumpun-
tur in peccatis, nolentes corrumpantur in penis. Ta-
le quippe bonum est Deus, vt nemini eum deserenti
bene sit: & in rebus à Deo factis tam magnum bonum
est natura rationalis, vt nullum sit bonum quo beata

August. 10. 6.

fit à Deo. Peccantes i-
tut in supplicis ordinantur,
ordinatio quia eorum natura non competit, ideo
pena est, sed quia culpe omperit, ideo iustitia est.

CAP. V. **C**ÆTERA verò quæ sunt à Deo de nihilo, quæ vtique
quæ inferiora sunt, quàm spiritus rationalis, nec beata
possunt esse, nec misera. Sed quia pro modo & specie
sua etiam ipsa bona sunt, nec esse quamuis minora &
minima bona, nisi à summo bono Deo potuerunt, sic
ordinata sunt, vt cedant infirmiora firmioribus, & in-
ualidiora fortioribus, & impotentiora potentioribus,
atque ita cælestibus terrena concordent tanquam
præcellentibus subdita. Fit autem decedentibus &
succeedentibus rebus, temporalis quædam in suo ge-
nere pulchritudo, vt nec ipsa quæ moriuntur, vel quod
erant esse desinunt, turpent aut turbent modum &
speciem, & ordinem vniuersæ creaturæ: sicut sermo
bene compositus vtique pulcher est, quamuis in eo
syllabæ atque omnes soni tanquam nascendo & mori-
endo transcurrant. **Q**VALIS autem & quan-
ta pena cuique culpæ debeatur, diuini iudicij est, non
humani: quæ vtique & cum conuersis remittitur, ma-
gna est bonitas apud Deum; & cum debita redditur,
nulla est iniquitas apud Deum: quia melius ordinatur
natura, vt iuste doleat in supplicio, quàm vt impunè
gaudeat in peccato. Quæ tamen etiam sic habens non
nullum modum, & speciem, & ordinem, in quacunq;
extremitate adhuc aliquod bonum est: quæ si omni-
no detrahantur, & penitus consumantur, ideo nullum
bonum erit, quia nulla natura remanebit. **O**M-
NES igitur naturæ corruptibiles, omnino naturæ non
essent, nisi à Deo essent: nec corruptibiles essent, si de
illo essent, quia hoc quod ipse est essent. Ideo ergo quo-
cūq; modo, quacūq; specie, quocūq; ordine sunt, quia
Deus est à quo factæ sunt. Ideo autè non incommuta-
biles sunt, quia nihil est vnde factæ sunt. Sacrilega au-
tem audacia coæquantur nihil & Deus: si quale est il-
lud quod de Deo natum est, tale velimus esse illud,
quod ab eo de nihilo factum est. **Q**UAPROPTER
nec naturæ Dei noceri omnino potest, nec
alicui naturæ sub Deo noceri iniuste potest: quia &
cum peccando iniuste aliqui nocent, & si voluntas ini-
iusta eis imputatur, potestas tamen qua nocere per-
mittuntur, non est nisi à Deo, qui & ipsis nescientibus
nouit, quid illi pati debeant quibus eos nocere per-
mittit. **H**ÆC omnia tam perspicua, tam certa, si
vellēt aduertere, qui aliam naturam inducunt, quam
non fecit Deus, non tantis blasphemis implerentur,
vt & in summo malo tanta bona ponerent, & in Deo
tanta mala. Sufficit enim, vt supra dixi, ad eorum cor-
rectionem, si velint attendere, quod eos etiam inuitos
cogit veritas confiteri, omnia prorsus bona non esse
nisi à Deo. Non ergo ab alio sunt magna bona, &
ab alio parua bona, sed & magna & parua bona non
sunt nisi à summo bono quod Deus est. **C**OM-
MEMOREMVS ergo bona quanta potuerimus, quæ
dignum est vt Deo auctori tribuamus, & his sublati
videamus vtrum aliqua natura remanebit. Omnis vi-
ta & magna & parua, omnis potestia & magna & par-
ua, omnis salus & magna & parua, omnis memoria &
magna & parua, omnis virtus & magna & parua, om-
nis intellectus & magnus & paruus, omnis tranquillitas
& magna & parua, omnis copia & magna & parua,
omnis sensus & magnus & paruus, omne lumen
& magnum & paruum, omnis sanitas & ma-
gna & parua, omnis mensura & magna & parua,
omnis pax & magna & parua, omnis pulchritudo &
magna & parua, & si qua similia. Occurrere pote-
runt, maximeque illa quæ per omnia reperuntur,
siue spiritalia siue corporalia, omnis modus, omnis
species, omnis ordo, & magnus & paruus, à Domino
Deo sunt. Quibus bonis omnibus qui malè vti vo-
luerit,

P 3 lucrit,

Iuerit, diuino iudicio poena luet: ubi autem nulli horum omnino fuerit, nulli natura remanebit.

SEd in his omnibus que cuncte parua sunt, in maiorum comparatione contrariis nominibus appellantur: sicut in hominis forma, quia maior est eius pulchritudo, in eius comparatione similitudo deformitas dicitur: & fallit imprudentes tanquam illud sit bonum, & hoc malum: nec intendunt in corpore similitudinem modum proprium, parilitatem ex utroque latere membrorum, concordiam partium, incolumitatis custodiam, & cetera, que persequi longum est.

SEd ut quod dicimus intelligatur, & nimium tardis satis fiat, vel etiam pertinaces & apertissime ueritati repugnantes, cogantur quod uerum est confiteri, interrogentur, utrum corpori similitudo possit nocere corruptio. Quod si potest ut fecidius fiat, quid minuit nisi pulchritudinis bonum? Vnde tam diu aliquid remanebit, quam diu corporis natura subsistit. Proinde si consumpto bono natura consumitur, bona ergo est natura. Sic & tardum dicimus ueloci contrarium, sed tamen qui se omnino non mouet, nec tardus dici potest. Sic acute uocem contrariam uocem dicimus graue, uel canore asperam, sed si omnem speciem uocis peritiam adimas, silentium est ubi uox nulla est: quod tamen silentium eo ipso quod uox nulla est, tanquam contrarium uocis solet opponi. Sic & lucida & obscura tanquam duo contraria dicuntur: habent tamen & obscura aliquid lucis, quo si penitus careant, ita sunt tenebre lucis absentia, sicut silentium uocis absentia.

QVæ tamen etiam priuationes rerum sic ordinantur in uniuersitate nature, ut sapienter considerantibus non indecentur uices suas habeant: Nam & Deus certa loca & tempora non illuminando, tenebras fecit tam decenter quam dies. Si enim nos continendo uocem, decenter interponimus in loquendo silentium, quanto magis ille quarundam rerum priuationes decenter facit, sicut rerum omnium perfectus artifex? Vnde & in hymno trium puerorum, etiam lux & tenebre laudant Deum: id est eius laudem bene considerantium cordibus patitur. Non ergo mala est, inquantum natura est, uel natura, sed cuique nature non est malum nisi minus bono. Quod si minus absumeretur, sicut nullum bonum, ita nulla natura relinqueretur: non solum qualem inducunt Manichæi, ubi tanta bona inueniuntur, ut nimia eorum excitas mita sit, sed qualem potest quilibet inducere.

NEQVE enim uel illa materies quam antiqui hylem dixerunt, malum dicenda est: Non eam dico quam Manichæus hylem appellat demeritissima uanitate, nesciens quid loquatur, formatricem corporum: unde recte illi dictum est, quod alterum Deum inducat. Nemo enim formare & creare corpora nisi Deus potest. Neque enim creantur nisi cum eis modus & species & ordo subsistit, que bona esse, nec esse posse nisi a Deo puta, quod iam etiam ipsi consentunt. Sed hylem dico, quandam penitus informem & sine qualitate materiam, unde ista quas sentimus qualitates formantur, ut antiqui dixerunt. Hinc enim & sylvia Græce dicitur hyle, quod operantibus apta sit, non ut aliquid ipsa faciat, sed unde aliquid fiat. Nec ista ergo hyle malum dicenda est, que non per aliquam speciem sentiri, sed per omnimodam speciei priuationem cogitari uix potest. Habet enim & ipsa capacitatem formarum: nam si capere impositam ab artifice formam non posset, nec materies utique diceretur. Porro si bonum aliquid est forma, unde qui ea pugnauerunt, formosi appellantur, sicut a specie speciosi, proculdubio bonum aliquid est etiam capacitatis forme. Sicut quia bonum esse sapientia, nemo dubitat quod bonum sit capacitas esse sapientia. Et quia omne bonum a Deo, neminem oportet dubitare, etiam istam si qua est materiem, non esse nisi

A Deo. MAGNIFICE igitur & diuine Detus fides ster famulo suo dixit: Ego sum qui sum: Et dices filius Israël, Qui est misit me ad uos. Vere enim ipse est, quia incommutabilis est. Omnis enim mutatio facit non esse quod erat, uere ergo ille est qui immutabilis est: cetera que ab illo facta sunt, ab illo pro suo modo esse acceperunt. Ei ergo qui summus est, non potest esse contrarium nisi quod non est, ac per hoc sicut ab illo est omne quod bonum est, sic ab illo est omne quod naturaliter est, quoniam omne quod naturaliter est, bonum est. Omnis itaque natura bona est, & omne bonum a Deo est, omnis ergo natura a Deo est. DOR autem, quod præcipue malum nonnulli arbitrantur, siue in animo siue in corpore sit, nec ipse potest esse nisi in naturis bonis. Hoc enim ipsum quod resistit ut doleat, quodammodo recusat non esse quod erat, quia bonum aliquid erat: sed cum ad melius cogitur, uilis dolor est, cum ad deterius, inutilis. In animo ergo dolorem facit uoluntas, resistens potestati maiori in corpore dolorem facit sensus, resistens corpori potentiori. Sunt autem mala sine dolore peiora: peius est enim gaudere de iniquitate, quam dolere de corruptione: uertuntamen etiam tale gaudium non potest esse, nisi ex adeptione bonorum inferiorum, sed iniquitas est desertio meliorum. Item in corpore melius est uulnus cum dolore, quam putredo sine dolore, que specialiter corruptio dicitur: quam non uidit, id est non passa est mortua caro Domini, sicut in prophetia prædictum erat: Nec dabis sanctum tuum uideri corruptionem. Nam uulneratum esse confixione clauorum, & percussum de lancea quis negat? Sed etiam ipsa que proprie ab hominibus corruptio corporis dicitur, id est ipsa putredo, si adhuc habet aliquid quod aliter consumat bonum minuendo, crescit corruptio. Quod si penitus absumperit, sicut nullum bonum, ita nulla natura remanebit: quia iam corruptio quod corrupat non erit, & ideo nec ipsa putredo erit, quia ubi sit omnino non erit. IDEO quippe & parua atque exigua iam communi loquendi usu modica dicuntur, quia modus in eis aliquis resistit, sine quo non iam modica, sed omnino nulla sunt. Illa autem que propter nimium progressum dicuntur immodica, ipsa nimietate culpantur: sed tamen ipsa etiam sub Deo, qui omnia in mensura, & in numero & pondere disposuit, necesse est ut aliquo modo cohibeantur. DEVS autem habere modum dicendum non est, ne finis eius dici putetur. Nec ideo tamen immoderatus est, a quo modus omnibus tribuitur rebus, ut aliquo modo esse possint. Nec rursus moderatum oportet dici Deum, tanquam ab aliquo modum acceperit. Si autem dicamus eum summum modum, forte aliquid dicimus, si tamen in eo quod dicimus summum modum, intelligamus summum bonum. Omnis enim modus in quantum modus est, bonus est: unde omnia moderata, modesta, modificata, dici sine laude non possunt, quanquam sub alio intellectu modum pro fine ponamus, & nullum modum dicamus, ubi nullus est finis: quod aliquando cum laude dicitur, sicut dictum est: Et regni eius non erit finis. Posset enim dici etiam: Non erit modus, ut modus pro fine dictus intelligeretur: nam qui nullo modo regnat, non utique regnat. MALVS ergo modus, uel mala species, uel malus ordo, aut ideo dicuntur, quia minorata sunt quam esse debuerunt, aut quia non his rebus accommodantur quibus accōmodanda sunt: ut ideo dicatur mala, quia sunt aliena & incōgrua: tanquam si dicatur aliquis non bono modo egisse, quia minus egit quam debuit: aut quia ita egit sicut in re tali non debuit, uel amplius quam oportebat, uel non cōuenienter: ut hoc ipsum quod reprehenditur, malo modo actum, non ob aliud iuste reprehendatur, nisi quia non est ibi seruatus modus.

Item species mala uel in comparatione dicitur formosioris atque pulchrioris: quod ista sit minor species, illa maior, non mole, sed decore: aut quia non cōgruit huic rei cui adhibita est, ut aliena, & incōueniens uideatur: tanquam si nudus homo in foro deambulet, quod non offendit si in balneo uideatur. Similiter & ordo malus tunc dicitur, cum ipse minus seruatur: unde non ibi ordo, sed potius inordinatio mala est, cum aut minus ordinatum est quam debuit, aut non sicut debuit: tamen ubi est aliquis modus, aliqua species, aliquis ordo, est aliquod bonum, & aliqua natura est: ubi autem nullus modus, nulla species, nullus ordo est, nullum bonum, & nulla natura est. Hæc que fides nostra habet, & uicunque ratio inuestigauit, diuinarum Scripturarum testimonio munimenta sunt: ut que a minore intellectu assequi non possunt, diuinae auctoritati cedant, & ob hoc intelligere mereantur. Qui autem intelligunt, sed Ecclesiasticis literis minus instructi sunt, magis ea nos ex nostro intellectu proficere, quam in illis libris esse, non arbitrentur. Itaque Deum esse incommutabilem, sic scriptum est in Psalmis: Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Et in libro Sapientie de ipsa sapientia: In se ipsa manens, innouat omnia. Vnde & Paulus Apostolus: Inuisibili & incorruptibili soli Deo. Et apostolus Iacobus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum, apud quem non est cōmutatio, nec momenti obumbratio. Item quia id quod de se genuit, hoc est quod ipse est, ita ab ipso filio breuiter dicitur: Ego & pater unum sumus. Quia autem non est factus filius, quippe cum per Nilum facta sint omnia, sicut scriptum est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, hoc erat in principio apud Deum: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: id est, non est factum sine ipso aliquid. NEQVE enim audienda sunt deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum putant, [quod nihil non aliquid significat] & ad huiusmodi uanitatē propterea putant cogi posse aliquid, quia ipsum nihil, in fine positum est sententia. Ergo, inquit, factum est, & ideo quia factum est, ipsum nihil aliquid est. Sensum enim perdidit studio contradicendi, nec intelligunt nihil interesse utrum dicatur, sine ipso factum est nihil: an, sine illo nihil factum est: quia & si illo ordine diceretur, sine illo nihil factum est, possent nihilominus dicere, ipsum nihil aliquid esse, quia factum est. Quod enim reuera est aliquid, quid interest utrum ita dicatur: Sicut illo facta est domus: an, sine illo domus est facta: dum intelligatur aliquid factum sine illo, quod aliquid domus est. Ita quia dictum est: Sine illo factum est nihil: quoniam nihil utique non est aliquid, quando uere & proprie dicitur, siue dicatur, sine illo factum est nihil: siue, sine illo nihil factum est: uel, nihil est factum: nihil interest. Quis autem uelit loqui cum hominibus, qui hoc ipsum quod dixi, nihil interest, possunt dicere: ergo interest aliquid, quia ipsum nihil aliquid est? Hi autem qui sanum habent cerebrum, rem manifestissimam uident, hoc idem intelligi cum dixi, nihil interest, quod intelligeretur, si dicerem, interest nihil: at isti si alicui dicant, quid fecisti? & ille respondeat, nihil se fecisse: consequens est ut ei calumniantur dicentes, fecisti ergo aliquid, quia nihil fecisti: ipsum enim nihil aliquid est. Habent autem & ipsum Dominum in fine sententia ponentem hoc uerbum, ubi ait: Et in occulto locutus sum nihil. Ergo legant & taceant. QVIA ergo Deus omnia que de se non genuit, sed per uerbum suum fecit, non de his rebus que iam erant, sed de his que omnino non erant, hoc est de nihilo fecit, ita dicit Apostolus: Qui uocat ea que non sunt tanquam ea que sunt. Apertius autem

oro Machabæorum scriptum est: Oro te fili, reipice ad cælum & terram: omnia que in eis sunt: uide & scito quia non erant ex quibus nos fecit Dominus Deus. Et illud quod in Psalmis scriptum est: Ipse dixit, & facta sunt: manifestissimum est, quod non de se ista genuerit, sed in uerbo atque imperio fecerit. Quod autem non de se, utique de nihilo. Non enim erat aliquid unde faceret, de quo apertissime Apostolus dicit: Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Ex ipso autem non hoc significat, quod de ipso. Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso: non autem omne quod ex ipso est, recte dicitur de ipso. Ex ipso enim cælum & terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut aliquis homo si gignat filium, & faciat domum, ex ipso filius, ex ipso domus, sed filius de ipso, domus de terra & ligno. Sed hoc quia homo est, qui non potest aliquid de nihilo facere: Deus autem ex quo omnia, per que omnia, in quo omnia, non opus habebat aliqua materia qua ipse non fecerat adiuuari omnipotentia suam. CVM autem audimus, Omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso: omnes utique naturas intelligere debemus que naturaliter sunt. Neque enim ex ipso sunt peccata que naturam non seruant, sed uiciant, que peccata ex uoluntate esse peccantium multis modis sancta scriptura testatur, præcipue illo loco quo dicit Apostolus: Existimas autem hoc o homo, qui iudas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium Dei? An diuitias benignitatis & patientia eius & longanimitatis cōtemnis? Ignoras quoniam patientia Dei ad penitentiam te adducit? Secundum duritiam autem cordis tui, & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Nec tamen cum in Deo sint uniuersa que condidit, inquinant eum qui peccant, de cuius sapientia dicitur: Attingit autem omnia per suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. Oportet enim ut sicut Deum incorruptibilem & incommutabilem, ita consequenter etiam incoinquinabilem credamus. QVIA uero & minima bona, hoc est terrena atque mortalia ipse fecit, illo Apostoli loco sine dubitatione intelligitur, ubi loquens de membris carnis nostre, quia si glorificauerit unum membrum, congaudent omnia membra, & si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, etiam hoc ibi ait: Deus posuit omnia membra singula quodque, eorum in corpore prout uoluit. Et Deus temperauit corpus, ei cui decreuit maiorem honorem dans, ut non essent scissura in corpore, sed ipsum idem ut pro inuicem sollicita sint membra. Hoc autem quod sic in modo & in specie & ordine membrorum carnis laudat Apostolus, in omnium animalium carne inuenis, & maximorum & minimorum, cum omnis caro in bonis terrenis, ac per hoc minimis deputetur. ITEM quia cuique culpa: qualis & quanta debetur poena, diuini iudicij est, non humani, sic scriptum est: O altitudo diuitiarum sapientia & scientia Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uia eius! Item quia bonitatem Dei donantur peccata conuersis, hoc ipsum quod Christus missus est, satis ostendit, qui non in sua natura qua Deus est, sed in nostra quam de femina assumpsit, pro nobis mortuus est: quam Dei bonitatem circa nos & dilectionem sic prædicauit Apostolus: Commendat, inquit, suam charitatem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati, salui erimus in uita ipsius. Quia uero etiam cum peccatoribus poena debita redditur, non

2 Mach. 7. f. 23. 1 Cor. 12. 4. 26. Rom. 5. 8. Ro. 11. d. 36. CAP. XXV. XXXI. Ro. 11. d. 33. Rom. 5. 8. P 4 est

CAP. XXIII.

CAP. XXV.

CAP. XXVI.

Dan. 3. f. 72

CAP. XXVII.

CAP. XXVIII.

CAP. XIX. Eno. 3. d. 14.

CAP. XX.

CAP. XXII.

Psal. 101. d. 27.

Sap. 7. d. 27.

1 Tim. 1. d. 17.

Iacob. 1. c. 17.

10. 10. f. 30.

1 Tim. 1. d. 3.

CAP. XXV.

CAP. XXVI.

10. 1. d. 3.

CAP. XXVII.

Luc. 1. c. 35.

CAP. XXVIII.

10. 18. d. 20.

CAP. XXIX.

Rom. 4. c. 17.

August. 10. 6.

est iniquitas apud Deum, sic dicit: Quid dicemus: Nihil quid iniquus est Deus qui in fert iram? Absit. Vno autem loco & bonitatem & auctoritatem ab illo esse breuiter admonuit, dicit: Vides ergo bonitatem & seueritatem Dei, in eo. quidem qui ceciderunt seueritate, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate.

ITEM quia etiam nocentium potestas non est nisi a Deo, sic scriptum est loquente sapientia: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apostolus: Non est potestas nisi data a Deo. Digne autem fieri in libro Iob scriptum est: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem, propter peruersitatem populi. Et de populo Israel dicit Deus: Dedi eis regem in ira mea. Inustum enim non est, ut improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur: Nam per potestatem diabolo datam, & Iob probatus est ut iustus appareret; & Petrus tentatus est, ne de se praesumeret; & Paulus colaphizatus, ne se extolleret; & Iudas damnatus, ut se suspenderet. Cum ergo per potestatem quam diabolo dedit, omnia iuste ipse Deus fecerit, non tamen pro his iustis factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, quae ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, cum dicetur impiis qui eius nequitiae consentire perseverauerint: Ite in ignem aeternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius.

QUIA vero & ipsi mali angeli non a Deo mali sunt conditi, sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in epistola sua dicit: Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferi detrudens eradidit in iudicio iudicandos seruari. Hinc Petrus ostendit adhuc eis vltimi iudicij poenam deberi, de qua Dominus dicit: Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quamuis iam poenalter hinc infernum, hoc est, inferiorem caliginosum aërem tanquam carcerem acceperint: qui tamen aër quandoque & caelum dicitur, non illud in quo sunt sidera, sed hoc inferius, cuius caligine nubila conglobantur, & ubi aues volitant: nam & caelum nubilum dicitur, & volatilia caeli appellantur. Secundum hoc Apostolus Paulus eosdem iniquos angelos, contra quos nobis inuidios, pie viuendo pugnamus, spiritalia nequitiae in caelestibus nominauit. Quod ne de illis superioribus caelis intelligatur, aperte alibi dicit: Secundum principem potestatis aëris huius, qui nunc operatur in filiis dissidentiae. ITEM quia peccatum vel iniquitas non est appetitio naturarum malarum, sed desertio meliorum, sic in scripturis inuenitur scriptum: Omnis creatura Dei bona est: ac per hoc & omne lignum quod in paradiso Deus plantauit, vtrique bonum est. Non ergo malam naturam homo appetit, cum arborem veritatem tergit, sed id quod melius erat deserendo, factum malum ipse commisit. Melior quippe creator quam vlla creatura quam condidit: cuius imperium non erat deserendo ut tangeretur prohibitum, quauis bonum: quoniam desertio meliore, bonum creaturae appetebatur, quod contra imperium creatoris tangebatur: Non itaque Deus arborem malam in paradiso plantauerat, sed ipse erat melior, qui eam tangere prohibebat. Ad hoc enim prohibebat, ut ostenderet naturam animae rationalis, non in sua potestate, sed Deo subditam esse debere, & ordinem suae salutis per obedientiam custodire, per inobedientiam corrumpere: hinc & arborem quam tangi vetuit, sic appellauit, dignoscens boni & mali. Qui cum eam contra veritatem tetigisset, experiretur poenam peccati, & eodem modo dignosceret, quid interesset inter obedientiam bonum, & inter inobedientiam malum. NAM quis ita desuperat ut Dei creaturam, maxime in paradiso plantatam, vituperandam putet, quandoquidem nec ipsa spinæ ac tribuli, quos peccatori in labore co-

terendos, secundum Dei iudiciam voluntatem terram peperit, recte vituperentur. Habent enim & tales herbae modum & speciem & ordinem suum: quæ si quis sobrie considerauerit, laudanda reperiet, sed ei naturæ ista mala sunt, quam peccati merito sic coerceri oportebat. Non est ergo, ut dixi, peccatum malæ naturæ appetitio, sed melioris desertio; & ideo factum est ipsum malum, non illa natura qua malè vitur peccans: Malum est enim malè uti bono. Vnde Apostolus damnatos quosdam diuino iudicio reprehendit, qui coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori. Neque enim creaturas reprehendit: quod qui fecerit, creatori facit iniuriam, sed eos qui malè vti sunt bono, meliore deserto. PROINDE si custodiant omnes naturæ modum & speciem & ordinem proprium, nullum erit malum: si autem his bonis quique malè vti voluerit, nec sic vincit Dei voluntatem, qui etiã iniustos iuste ordinare nouit: ut si ipsi per iniquitatem voluntatis suæ malè vti fuerint bonis illius, ille per iustitiam potestatis suæ bene utatur malis ipsorum, rectè ordinans in poenis, qui se peruersè ordinauerunt in peccatis. NAM nec ipse ignis aeternus, qui cruciaturus est impios, mala natura est, habens modum & speciem & ordinem suum, nulla iniquitate deprauatum: sed cruciatus est damnatis malum, quorum peccatis est debitus. Neque enim & lux ista quia lippus cruciatur oculos, mala natura est.

AETERNVS autem ignis, non sicut Deus aeternus dicitur proprie, quia propterea ignis aeternus est, quod sine fine sit: non est tamen sine initio, Deus autem eam sine initio est. Deinde quia licet perpetuis peccatorum suppliciis adhibeatur, mutabilis tamen natura est. Illa autem vera est aeternitas, quæ est vera immortalitas: hæc est illa summa incommutabilitas, quam solus Deus habet, qui mutari omnino non potest. Aliud est enim non mutari, cum tamè possit mutari; aliud autem prorsus non posse mutari. Sicut ergo dicitur homo bonus, non tamè sicut Deus, de quo dictum est: Nemo bonus nisi vnus Deus. Et sicut dicitur anima immortalis: non tamen sicut Deus, de quo dictum est: Qui solus habet immortalitatem. Et sic dicitur homo sapiens, non tamen sicut Deus, de quo dictum est: Soli sapienti Deo. Sic dicitur ignis aeternus, non tamen sicut Deus, cuius solius immortalitas ipsa est vera aeternitas. QVÆ cum ita sint secundum catholicam fidem & sanam doctrinam, & intelligentibus perspicuam veritatem, nec naturæ Dei nocere potest quisquam, nec natura Dei nocere iniuste cuiquam, vel nocere impunè patitur quenquam. Qui enim nocet, ait Apostolus, recipiet id quod nocuit: & non est personarum acceptio apud Deum.

QVOD si Manichei velent sine pernicioso studio defendendi erroris sui, & cum Dei timore cogitare, non scelestissime blasphemarent, inducendo duas naturas, vnam bonam, quam dicunt Deum, alteram malam, quam non fecerit Deus: ita errantes, ita delirantes, imò verò ita insanientes, ut non videant in eo quod dicunt naturam summi mali, ponere se tanta bona, ubi ponant vitam, potentiam, salutem, memoriam, intellectum, temperiem, virtutem, copiam, sensum, lumem, suauitatem, mensuras, numeros, pacem, modum, speciem, ordinem. In eo autem quod dicunt summum bonum tanta mala, mortem, aegritudinem, obliuionem, insipientiam, perturbationem, impotentiam, egestatem, stoliditatem, excitationem, dolorem, iniquitatem, dedecus, bellum, immoderationem, deformitatem, peruersitatem. Principes enim tenebrarum & vixisse in sua natura dicunt, & in suo regno saluos fuisse, & meminisse & intellexisse. Sic enim concinnatum illi dicunt principem tenebrarum, ut neque ipse talia dicere, neque ab eis quibus dicebat, audiri sine memoria

& intellectu potuissent: & habuisse temperiem animo & corpori suo congruam, & virtute potetia regnasse, & copias elementorum suorum ac fecunditates habuisse, & sensisse se inuicem, ac sibi vicinum lumen, & oculos habuisse, quibus illud longè conficerent: qui vtrique oculi sine aliquo lumine videre non poterant, vnde rectè etiam lumina nominantur: & suauitate suæ voluptatis esse perfructos, & dimensis membris atque habitationibus determinatos fuisse. Nisi autem etiam qualiscunque pulchritudo ibi fuisset, nec amarent coniugia sua, nec partium congruentia corpora eorum constarent. Quod vbi non fuerit, non possunt ea fieri quæ ibi facta esse delirent: & nisi pax aliqua ibi fuisset, principi suo non obedirent: nisi modus ibi fuisset, nihil aliud agerent, quam comederent, aut biberent, aut scirent, aut quodlibet aliud sine aliqua societate: quanquam nec ipsi qui hoc agebant, formis suis determinati essent, nisi modus ibi fuisset. Nunc verò talia dicunt eos egisse, ut in omnibus actionibus suis modos sibi congruos habuisse negare non possint. Si autem species ibi non fuisset, nulla ibi qualitas naturalis subsisteret. Si nullus ordo ibi fuisset, non alij dominarentur, & alij subderentur; non in suis clementis congruenter viuerent, non denique suis locis haberent membra disposita, ut illa omnia quæ vana isti fabulantur, agere possent. Dei autem naturam si non mortuam dicunt, quid secundum eorum vanitatem suscitatur Christus? Si non dicunt agnam, quid curat? Si non dicunt oblitam, quid commemorat? Si non dicunt insipientem, quid docet? Si non dicunt perturbatam, quid redintegrat? Si non victa & capta est, quid liberat? Si non eger, cui subuenit? Si non amisit sensum, quid vegetat? Si non est excecata, quid illuminat? Si non est in dolore, quid recreat? Si non est iniqua, quid per præcepta corrigit? Si non est dedecorata, quid mundat? Si non est in bello, cui promittit pacem? Si non est immoderata, cui modum legis imponit? Si non est deformis, quid reformat? Si non est peruersa, quid emendat? Omnia enim hæc a Christo, non illi rei præfari dicunt, quæ facta est a Deo, & arbitrio proprio peccando deprauata, sed ipsi naturæ, ipsi substantiæ Dei, quæ hoc est quod Deus. QVOD istis blasphemis comparari potest? Nihil omnino si aliarum peruersarum sectarum considerentur errores. Si autem iste sibi error ex parte altera de qua nondum diximus, comparetur, adhuc etiam multo peius & execrabilius in Dei naturam blasphemare conuincitur. Dicunt enim etiam nonnullas animas, quas volunt esse de substantia Dei, & eiusdem omnino naturæ, quæ non sponte peccauerint, sed a gente tenebrarum, quam mali naturam dicunt, ad quam debellandam non vltro, sed patris imperio descenderunt, superata & oppressa sint, affigi in aeternum globo horribili tenebrarum. Ita secundum eorum sacrilega vaniloquia, Deus seipsum in quadam parte a magno malo liberauit, & rursus seipsum in quadam parte damnauit, quam liberare ab hoste non potuit, & tanquam de hoste ipso deuictio insuper triumphauit. O scelestam & incredibilem audaciam, talia de Deo credendi, talia loquendi, talia prædicandi! Quod cum defendere conantur ne in peiora irruant, clausis oculis dicunt, malæ naturæ commixtionem facere ista, ut bona Dei natura mala patiatur. Nam ipsam apud se ipsam nihil horum pati potuisse vel posse: quasi inde laudanda sit natura incorruptibilis, quia ipsa sibi non nocet, & non quia nihil ei noceri ab aliquo possit. Deinde si natura tenebrarum nocuit naturæ Dei, & natura Dei nocuit naturæ tenebrarum, duo ergo mala sunt quæ sibi inuicem nocuerunt, & meliore animo fuit gens tenebrarum, quia & si nocuit, nolens

aut. Neque enim hoc re, sed frui voluit bono Dei: Deus autem illum extinguere voluit, sicut Manicheus apertissime in epistola sua. ubi sui fundamenti delirat. Oblitus enim quod paulo antè dixerat, Ita autem fundata sunt eiusdem splendidissima regna supra lucidam & beatam terram, ut a nullo vnquam aut moueri, aut concuti possint: postea dixit, Lucis verò beatissime pater, sciens labem magnam ac vastitatem quæ ex tenebris surgeret, aduersus sua sancta impendere secula, nisi aliquod exitium ac præclarum & virtute potens numerum opponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, qua extincta perpetua quies lucis incolis pararetur. Ecce timuit labem ac vastitatem impendentem sæculis suis: Certè sic erant fundata super lucidam & beatam terram; ut a nullo vnquam moueri aut concuti possent. Ecce à timore nocere voluit vicina genti, quam destruere & extinguere conatus est; ut perpetua quies lucis incolis pararetur. Quare non addidit, & perpetuum vinculum? An illæ animæ quas in globo tenebrarum in aeternum configit, non erant incolæ lucis; de quibus aperte dicit, quod errare se à priore lucida sua natura passæ sint: vbi & nolens coactus est dicere, libera eas voluntate peccasse, qui non vult peccatum ponere nisi in necessitate naturæ contrariæ: vbi que nesciens quid loquatur, & tanquam ipse iam inclusus sit in tenebrarum globo quem fixit, quærens quæ exeat, & non intueniens. Sed dicat quod vult, seductis & miseris, a quibus multo amplius quam Christus honoratur, ut hoc pretio tam longas & tam sacrilegas eis fabulas vedat. Dicat quod vult, includat in globo tanquam in carcere gentem tenebrarum, & somnifecus affigat naturam lucis, cui de hoste extincto quietem perpetuam promittebat, ecce peior est poena lucis quam tenebrarum, peior est poena diuinæ naturæ quam gentis aduersæ. Illa quippe & si in tenebris intus est, ad naturam eius pertinet in tenebris habitare. Animæ autem quæ hoc sunt quod Deus, non poterunt recipi sicut dicit, in regna illa pacifica, & à vita ac libertate sanctæ lucis alienabuntur, & configentur in prædicto horribili globo: vnde & adhærebunt, inquit, iis rebus animæ eadem quas dilexerunt, relictae in eodem tenebrarum globo, suis meritis id sibi conquirentes. Certè non est liberum voluntatis arbitrium: videte quomodo insanient quid dicat ignorat, & contraria sibi loquendo peius bellum contra se gerit, quam contra Deum ipsius gentis tenebrarum. Deinde si propterea damnantur animæ lucis, quia dilexerunt tenebras, iniuste damnatur gens tenebrarum quæ lucem dilexit. Et gens quidem tenebrarum lucem ab initio dilexit, quam & si violenter, tamen possidere voluit non extinguere: lucis autem natura in bello tenebras extinguere voluit, eas ergo victa dilexit. Quod vultis eligite: vtrum necessitate compulsa ut diligeret tenebras, an voluntate seducta? Si necessitate, quare damnatur? Si voluntate, quare Dei natura in tanta iniquitate deprehenditur? Si necessitate Dei natura coacta est diligeret tenebras, victa est ergo, non vicit. Si voluntate, quid iam miseris dubitant peccandi voluntatem tribuere naturæ, quam Deus ex nihilo fecit, ne tribuat eam luci quam genuit? QVOD si etiam ostendamus, ante commixtionem mali, quam fabulose confictam, demeritissime crediderunt, in ipsa lucis natura, quam dicunt, magna mala fuisse? quid ad istas blasphemias addi posse videbitur? Illic enim fuit antequam pugnaretur, dura & inuitabilis pugnandi necessitas. Ecce iam magnum malum antequam bono misceretur malum. Dicant hoc vnde, cum adhuc nulla esset facta commixtio. Si autem necessitas non erat, voluntas ergo erat: vnde & hoc tam magnum malum, ut Deus ipse naturæ suæ nocere vellet, cui noceri ab hoste non poterat.

Rom. 3. a. 5.
Rom. 11. c. 22.
CAPVT XXXI.
Prov. 8. b. 15.
Rom. 13. a. 1.
Iob 34. d. 30.
Ose. 13. c. 11.
a Iob 1. c. 12.
b Math. 2. 6.
c. 32.
2 Cor. 12.
b. 7.
d Math. 27. a. 5.
Math. 25. d. 41.
CAPVT XXXII.
2 Pet. 2. a. 4.
Math. 25. d. 41.
Eph. 6. b. 12.
Eph. 2. a. 2.
CAPVT XXXIII.
1 Tim. 4. b.
Rom. 2. b. 9.
CAPVT XXXV.
CAPVT XXXVI.

Rom. 1. c. 25.
CAPVT XXXVII.
CAPVT XXXVIII.
CAPVT XXXIX.
Math. 13. b. 17.
Mat. 10. c. 18.
1 Tim. 6. c. 16.
Rom. 16. c. 27.
CAP. XL.
Col. 3. d. 25.
Rom. 2. b. 11.
CAP. XLII.

CAPVT XLIII.

CAPVT XLIII.

rat, mittendo eam crudeliter miscendam, turpiter u-
gnandam, inique damnandam? Ecce quantum mari
perniciosæ & noxiæ & inanis voluntatis antequam
vllum malum de gente contraria misceretur.
An forte nesciebat, noc euenturum membris suis, vt
diligenter tenebras, & inimicæ existerent sanctæ luci,
sicut ipse dicit: hoc est, non tantum Deo suo, sed etiã
patri de quo erant. Vnde ergo hoc in Deo tam ma-
gnum ignorantia malum, antequam vllum de gente
contraria misceretur malum? Si autem hoc futurum
sciebat, aut sempiterna in eo fuit crudelitas, si de suã
naturæ futura contaminatione & damnatione nihil
dolebat, aut sempiterna miseria, si dolebat: vnde &
hoc tantum malum summi boni vestri, ante vllam
commixtionem summi mali vestri? Ipsa certè parti-
cula naturæ ipsius, quæ in illius globi æterno vinculo
configitur, si hoc sibi imminere nesciebat, etiam sic
erat in natura Dei sempiterna ignorantia: si autè scie-
bat, sempiterna miseria: vnde hoc tantum malum,
antequam vllum de gente contraria misceretur ma-
lum? An forte magna charitate gaudebat, quia per
eius pœnam, perpetua quis cæteris lucis incolis para-
batur? Hoc quam nefas sit dicere, naturæ Dei à na-
tura Dei sic subueniri, quicumque audit, anathematizaret.
Sed si hoc saltem faceret, vt ipsi luci inimica
non fieret, posset fortasse non tanquam Dei natura,
sed tanquam aliquis homo laudari: qui pro patria sua
vellet mali aliquod pati, quod quidem malum ad tem-
pus posset esse, non in æternum: Nunc verò & illam
in globo tenebrarum confixionem dicunt æternam,
& non cuiusque rei, sed naturæ Dei, & vtique iniquis-
simum & execrabilem & ineffabilem sacrilegum gau-
dium erat, si Dei natura gaudebat se tenebras dile-
cturam, & luci sanctæ inimicam futuram. Vnde hoc
tam immane & scelestum malum, antequam vllum
ex gente contraria misceretur malum? Quis tam per-
uersam, & tam impiam ferat insaniam, summo malo
tributare tanta bona, & summo bono, quod Deus esse
tanta mala? Iam verò quod ipsam partem naturæ
Dei dicunt vbique permixtam, in cælis, in terris, sub
terris, in omnibus corporibus, siccis & humidis, in
omnibus carnibus, in omnibus feminibus arborum,
herbarum, hominū, animalium: non potentia diuini-
tatis sine vlllo nexu incoquinabiliter, inuolabiliter,
incorruptibiliter omnibus rebus administrandis, re-
gendisque præsentem, quod nos de Deo dicimus: sed
ligatam, oppressam, pollutam, quam solui, liberari,
purgarique dicunt, non solum per discursus solis &
lunæ & virtutes lucis, verumetiam per electos suos:
hoc genus nefandissimi erroris, quam sacrilegas & in-
credibiles turpitudines eis suadeat, etiam si non per-
suadeat, horribile est dicere. Dicunt enim virtutes
lucis transfigurari in masculos pulchros, & opponi fe-
minis gentis tenebrarum: & eandem rursus virtutes
lucis transfigurari in feminas pulchras, & opponi
masculis gentis tenebrarum: vt per pulchritudinem
suam inflamment sputicissimam libidinem principum
tenebrarum, & eo modo vitalis substantia, hoc est,
Dei natura, quam dicunt in eorum corporibus liga-
tam teneri, ex eorum membris per ipsam concupiscen-
tiam relaxatis, soluta fugiat & suscepta vel purgata
liberetur. Hoc infelices legunt, hoc dicunt, hoc au-
diunt, hoc credunt, hoc in libro septimo thesauri eor-
um, sic enim appellat scripturam quandam Manichæi,
vbi ista blasphemiam conscripserunt, ita positum est:
*Tunc beatus ille pater, qui lucidas naues habet diuerso-
ria & habitacula scilicet magnitudines, pro insita sibi cle-
mentia fert opem, qua exiit & liberatur ab impiis ve-
tinaculis & angustiis atque angoribus sua vitalis sub-
stantia. Itaque inuisibili suo nutu illas suas virtutes, que
in clarissima hac nauis habentur, transfiguratur, easque par-*

CAPVT XLIIII.

Vbi Ma- nichæi.

*re facit aduersis potestatibus, que in singulis celorum tra-
ctibus ordinate sunt. Quæ quoniam ex utroque sexu mas-
culorum ac feminarum consistunt, ideo prædictas virtutes
partim specie puerorum inuestiunt parere, iubet generi ad-
uerso feminarum, partim virginum lucidarum forma ge-
neri contrario masculorum: sciens eas omnes hostiles po-
testates, propter ingentiam sibi lethalem & spurcissimam
concupiscentiam facillime capi, atque isdem speciebus pul-
cherrimis que apparent mancipari, hocque modo dissolui.
Sciatis autem hunc eundem nostrum beatum patrem hoc
idem esse, quod etiam sue virtutes, quas ob necessariam
causam transformat in puerorum & virginum inteme-
ratam similitudinem. Virtus autem his tanquam pro-
priis armis, atque per eas suam complet voluntatem.
Harum verò virtutum diuinarum, que ad instar coniu-
gij contra inferna genera statuuntur, quæq; ab acritate
ac facilitate id quod cogitauerint, momento efficiunt
eodem, plena sunt lucida naues. Itaque cum ratio
poposcerit vt masculis appareant eadem sanctæ virtutes,
illico etiam suam effigiem virginum pulcherrimarum
habitus demonstrant. Rursus cum ad feminas ventum
fuerit, postponentes species virginum, puerorum inue-
stium speciem ostendunt. Hoc autem viso decore illarum
ardor ac concupiscentia crescit, atque hoc modo vitulum
pessimarum cogitationum earum soluitur, vniuersaque ani-
ma que eorumdem membris tenebatur, hac occasione laxata
euadit, & suo purissimo aëri miscetur: vbi peritibus
abluta anima ascendunt ad lucidas naues, que sibi ad eue-
ctationem, atque ad suam patriam transfretationem sunt
preparate. Id verò quod adhuc aduersi generis maculas
portat, per ætus atque calores particulatim descendit, at-
que arboribus ceterisque plantationibus, ac satis omnibus
miscetur, & coloribus diuersis insicitur. Et quo pacto
ex ista magna & clarissima nauis figura puerorum
ac virginum contrariis apparent potestatibus que in cælis
degunt, quæq; igneam habent naturam: atque ex isto
aspectu decore, vite pars que in eandem membris ha-
betur, laxata deducitur per calores in terram: eodem modo
etiam illa altissima virtus que in nauis vitalium aqua-
rum habitat, in similitudine puerorum ac virginum san-
ctarum per suos angelos apparet his potestatibus, qua-
rum natura frigida est atque humida, quæq; in cælis or-
dinata sunt: equidem his que femine sunt, in ipsis
forma puerorum apparet, masculis verò virginum.
Hac verò mutatione & diuersitate diuinarum persona-
rum ac pulcherrimarum, humida frigidaq; stirpis prin-
cipis masculi siue femine soluntur, atque id quod in
ipsis est vitale, fugit: quod verò residerit, laxatum
deducitur in terram per frigora, & cunctis terræ gen-
tibus admiscetur. Quis hoc ferat? Quis hoc credat,
non dico ita esse, sed vel dici potuisse? Ecce qui docen-
tem timent anathematizare Manichæum, & non tim-
ent credere hæc facientem, & hæc patientem Deum.
PER electos autem suos purgari dicunt eandem
ipsam commixtam partem ac naturam Dei, mandu-
cando scilicet & bibendo, qui eam in alimentis omni-
bus dicunt ligatam teneri: quæ cum ab electis velut
sanctis in refectioem corporis manducando & bibe-
ndo assumuntur, per eorum sanctitatem solui, signati
& liberari. Nec attendunt miseri quam non incogruè
de illis ereditum est quod frustra negant, nisi eosdem
libros anathematizauerint, & Manichæi esse destite-
rint. Si enim, sicut dicunt, in omnibus feminibus est
ligata pars Dei, & ab electis manducando purgatur,
quis non dignè credat eos facere, quod inter virtutes
calorum & principes tenebrarū fieri in thesauro suo
legunt: quandoquidem & carnes suas de gente tene-
brarum esse dicunt, & in eis ligatam teneri vitalem
illam substantiam, partem Dei, credere atque affir-
mare non dubitant? Quæ vtique si soluenda est, &
manducando purganda, sicut eos faceri cogit functus*

Augustinus.

CAPVT XLV.

error

CAP. XLVI.

Vbi Ma- nichæi.

Idem.

CAPVT XLVII.

error ipsorum, quis non videat, quis non exhorreat,
quanta turpitudine & quam nefaria consequatur.
NAM & à quibusdam principibus gentis tenebra-
rum sic dicunt Adam primum hominem creatum, vt
lumen ab eis ne fugeret teneretur. In epistola enim
quam Fundamenti appellanti, quomodo princeps te-
nebrarum, quem patrem primi hominis inducunt, ad
ceteros socios suos tenebrarum principes locutus fue-
rit & egerit, ita scripsit Manichæus: *Iniquis igitur com-
mentis ad eos qui aderant, ait: Quid vobis videtur maxi-
mum hoc lumen quod oritur? Intuemini quem admodum po-
lum monet, concussit plurimas potestates. Quapropter mihi
vos potius æquum est, id quod in vestris viribus habetis lu-
minis prerogare: sic quippe illius magni qui gloriosus appa-
ruit, imaginem fingam, per quam regnare poterimus, tene-
brarum aliquando conuersatione liberati. Hæc audientes, ac
diu secum deliberantes, iustissimum putauerunt id quod po-
sullabantur prebere. Nec enim fidebant se idem lumen iu-
giter retenturos: vnde melius rati sunt principi suo id offer-
re, nequaquam desperantes eodem se pacto regnatos. Quo
igitur modo lumen illud quod habebant prebeuerint, confide-
randum est. Nam hoc etiam omnibus diuinis scripturis, ar-
canisque celestibus aspersum est: sapientibus verò quomodo
sit datum scire, minime est difficile: nam coram aperitq;
cognoscitur ab eo qui verò ac fideliter intueri voluerit. Quo-
niam eorum qui conuerterant erat frequentia promiscua, sci-
licet feminarum ac masculorum, impulit eos, vt inter se coi-
rent: in quo coitu alij seminauerunt, alie grauidæ effectæ sunt.
Erant autem partus ipsi qui genuerant similes vires plurimas
parentum vti primi obtinentes. Hæc sumens, eorum principes
vbi precipuum donum, gauisus est. Et sicut etiam nunc
fieri videmus, corporum formatricem naturam, mali inde
vires sumentem figurare: ita etiam antedictus princeps so-
dalium prolem accipiens, habentem parentum sensus, prou-
dentiam, lucem simul secum in generatione procreatam, com-
edit: ac plerisque viribus sumptis ex istiusmodi esca, in qua
non modo inerat fortitudo, sed multo magis astutia & prauis
sensus ex fera genitorum gente, propriam ad se coniungem
etocauit, ex ea qua ipse erat stirpe manantem: & factis cum
ea coitu, seminavit, vt ceteri, abundantiam malorum que de-
uorauerat: non nihil etiam ipse adiciens ex sua cogitatione
ac virtute, vt esset sensus eius omnium eorum que profunde-
rat formator atque descriptor: cuius compar excipiebat hæc,
vt semen consuevit cultu optime terra percipere. In eadem
enim constructantur & conuolantur omnium imagines,
celestium ac terrestrium virtutum, vt pleni videlicet orbis
id quod formabatur, similitudinem obtineverit.*
O monstrum scelestum, & execranda perditio, &
labes deceptarum animarum! Omitto quid sit de na-
tura Dei quod sic legitur, hoc dicere. Hæc saltem at-
tendant miseri decepti, & errore mortifero venenati,
quia si per coitum masculorum & feminarum ligatur
pars Dei, quam se manducando soluere & purgare
profiterentur, cogit eos huius tam nefandi erroris ne-
cessitas, vt non solum de pane & oleibus & pomis,
quæ sola videntur in manifesto accipere, sed inde etiã
soluant & purgent partem Dei, vnde per concubitum
potest, si feminæ vtero concepta fuerit, colligari. Hoc
se facere quidam confessi esse in publico iudicio per-
hibentur: non tantum in Paphlagonia, sed etiam in
Gallia, sicut à quodam Romæ Christiano catholico
audiui. Et cum interrogarentur, cuius autoritate

A scribitur. Ecce enim, hoc de thesauro suo prodidisse,
quod paulo ante commo- rorauit. Isti autem cum hæc
eis obicitur, solent respon- dere, nescio quem inimicū
fuit de numero suo, hoc est, eorum suorum def-
ficiuisse, & schisma fecisse; atque i. iustitiam spurcissi-
mam hæresim condidisse: vnde manifestum est, quia
hoc etiam si isti non faciunt, de ipsorum libris hoc faci-
ant quocumque faciunt. Abiciant ergo libros si cri-
men exhorrent, quod committere coguntur si libros
tenent; aut si non committunt; mundius viuere con-
tra suos libros conantur. Sed quid agunt cum eis dicitur,
aut purgate lumen, de quibus potueritis seminibus,
vt nec illud recusetis quod vos non facere asseritis:
aut Manichæum anathematizate, qui cum dicit
in omnibus feminibus esse partem Dei, & concum-
bendo ligari: quicquid autem luminis, hoc est, cuiusdè
partis Dei ad escas electorum peruenierit, manducan-
do purgari: quid vobis suadeat videtis, & cum adhuc
anathematizare dubitatis? Quid agunt, inquam, cum
hoc eis dicitur? ad quas tergiversationes se conuertit,
cum aut tam nefaria doctrina sit anathematizata, aut
tam nefaria turpitudine facienda: in cuius comparatione
iam illa omnia mala quæ intolerabilia paulo ante
commemorabam, eos de naturâ Dei dicere, quod
necessitate oppressa sit vt bellum gereret, quod aut
sempiterna ignorantia secura erat, aut sempiterno do-
lore & timore sollicita, quando sibi veniret corruptio
commixtionis, & vinculum æternæ damnationis, quod
denique gesto bello sic fuerit captiuata, oppressa, pol-
luta, quod post falsam victoriam sic futura sit in horri-
bili globo in æternum cõfixa, & ab originis suæ felici-
tate separata, tolerabilia videantur, cum per scripta, si
considerentur, sustineri non possint. O magna pa-
tencia tua Domine, misericors & miserator, longani-
mis & multum misericors & verax, qui facis oriri so-
lem tuum super bonos & malos, & plus super iustos
& iniustos: qui non vis mortem peccatoris, quantum
vt reuertatur & viuat; qui parcis corripientis, dans locū
pœnitentiæ, vt relicta malitia credant in te Domine,
qui patientia tua ad pœnitentiam adducis, quamuis
multi secundū duritiam cordis sui & cor impenitentis,
thesaurizant sibi iram in die iræ & reuelationis iusti
iudicij tui, qui reddis vnicuique secundum opera sua.
Qui in quacumque die conuersus fuerit homo à ne-
quitia sua ad misericordiam tuam, & veritatē tuam,
omnes iniquitates eius obliuiscens: præsta nobis, da
nobis, vt per nostrum ministerium quo excreat ilem
& nimis horribilem hunc errorem redargui voluisti,
sicut iam multi liberati sunt, & alij liberentur, & siue
per sacramentū sancti baptismi tui, siue per sacrificiū
contribulati spiritus, & cordis contriti & humiliati, in
dolore pœnitentiæ, remissionem peccatorum & blas-
phemiarum suarum, quibus per ignorantiam te offen-
derunt, accipere mereantur. Tantum enim valet præ-
pollēs misericordia & potestas tua & veritas baptismi
tui, clauisq; regni carolorum in sancta ecclesia tua, vt
nec de illis desperandum sit, quamdiu in hac terra per
tuam patientiam viuunt, qui etiam scientes quantum
mali sit talia de te sentire vel dicere, propter aliquam
temporalis & terrenæ commoditatis consuetudinem
vel ademptionem in illa maligna professione detinentur,
si ad tuam ineffabilem bonitatē saltem increpati tuis
correctionibus fugiant, & omnibus carnalis vitæ ille-
cebris, cælestem vitam æternamque præponant.

CAPVT XLVIII.

Sap. 11.4.2.

Rom. 1.4.5.

Exe. 18. 2. 21

Pf. 5. d. 7. 9.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPONENSIS EPISCOPI, DE FIDE, SIVE DE VNITATE TRINITATIS CONTRA MANICHÆOS, LIBER.

CENSURA.

DE libri huius auctore nulla fuit unquam dubitatio, plane enim Augustini esse videtur: ut mirum sit nec in retractationibus eum haberi, nec in indiculo. Sed in eodem loco abest quoque liber De unitate Trinitatis contra Felicianum: quem tamen Beda Augustini esse agnoscit, in 1. Cor. 1.

CAP. I.

VNVS Deus pater & filius, & Spiritus sanctus, inuisibilis, incomprehensibilis, inenarrabilis, inuolabilis, incoinquinabilis, qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibleem: ipse lumen verum, vita & veritas, bonus, summus, & quæcunque de illo humanus sermo poterit enunciare, quæ tamen ab illo dantur ut aliquo modo dici possint: Ex quo omnia, per quæ omnia, siue Sedes, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, & omnia per ipsum & in ipso creata sunt, sicut in vtroque Testamento humilibus & piè querentibus manifestatur: Ipsi gloria & honor & potestas in secula seculorum, Amen. **H**VIC Manichæus aduersarium esse dicit nescio quem gentis principem tenebrarum, quem etiam asserit ingenitum, nec habere auctorem à quo creatus sit. Et vtrique si ingenitus & non creatus est, per seipsum est immortalis: & si per se immortalis est, non erit Deus qui habet solus immortalitatem. Et erit iam mendax Apostolus qui dicit de Deo, quod solus habeat immortalitatem. Sed quia Apostolus mendax non est, Deus solus habet immortalitatem. Et ideo solus potest & animis & quibus vult corporibus præstare immortalitatem. **F**ALSVM est ergo quod Manichæus asserit, nescio quam mali naturam cum principe suo non habere auctore, sed esse ingenitam. Ceinde si ingenitus Deus, ingenita etiam nunc gens tenebrarum, non erit contrarium ingenitum & ingenitum, videns & videns, regnans & regnans, viuens & viuens, æternum & æternum. Et si contrarium est bonum malo, ex aliqua ergo parte discordabit bonum à malo: ex multa verò coniunctum & concordans erit, etiam non erit merum malum, habendo tanta communia bona cum Deo. Si verò dicit ingenitum est in suo, nihil dicunt. Nam ingenitum & ingenitum, æternum & æternum, quantum ingenita & æterna sunt, nunquam erunt contraria. Num enim quia Imperator in sua potestate magnus est, & mediastinus in operatione sua contemptibilis est, ideo mediastinus non erit homo, quia homo est Imperator?

1 Tim. 6. c. 16.

1 Tim. 6. c. 16.

Col. 1. c. 16.

Ro. 11. d. 36.

CAP. II.

1 Tim. 6. c. 16.

CAP. III.

CAP. IV.

1 Tim. 6. c. 16.

CAP. V.

Manh. 12. c. 33.

al. Leontio.

SED si quisquam querit quid sit malum, audiatur Apostolum dicentem: Radix omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes à fide aberrauerunt, & inferuerunt se doloribus multis. **C**VPIDITAS autem in vnoquoque homine est, non naturalis, sed voluntaria, ideoque dicitur, Quam quidam appetentes. Quod enim appetendo habetur, si non appeteretur, non haberetur. Nam & Dominus ostendens quod in hominis potestate sit, ait: Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum; aut facite arborem malam, & fructum eius malum. In Actibus etiam conscriptis à Leontio, quos ipsi accipiunt, sic scriptum est: Ete-

Anim speciosa figmenta & ostentatio simulata & coactio visibilium, ne quidem ex propria natura procedit, sed ex eo homine qui per seipsum deterior effectus est per seductionem. Ipse etiam Manichæus non potuit nisi fateri animas, etiam quas dicit ad Dei substantiam pertinere, propria voluntate peccare. Nam sic in secundo thesauri libro dixit: Hi verò qui negligentia sua à labe prædictorum spirituum purgari se minimè permiserint, mandatisque diuinis ex integro parum obtemperauerint, legemque sibi à suo liberatore datam, seruare plenius noluerint, neque ut decebat sese gubernauerint, &c. Item in epistola Fundamenti sic dicit de illis animabus, quæ mundi amore errare se à priore lucida sua natura passæ sunt, atque inimicæ lumini sancto extiterunt, aperitque in perniciem sanctorum elementorum se armarunt, & igneo spiritu obsecutæ sunt. In festis etiam persecutione sua sanctæ ecclesiam atque electos in eadem constitutos celestium præceptorum obseruatores afflixerunt, à beatitudine & gloria terræ sanctæ arcentur. Et quia à malo se superari passæ sunt, in eadem mali stirpe perseuerabunt, pacifica illa terra & regionibus immortalibus sibi interdictis. Quod ideo illis eueniet, quia ita iniquis operibus se obstrinxerunt, ut à vita & libertate sanctæ lucis alienarentur. Non igitur poterunt recipi in regna illa pacifica, sed configentur in prædicto horribili globo, cui etiam necesse est custodiam adhiberi: Vnde adhærebunt his rebus animæ eadè quas dilexerunt, relicte in eodem tenebrarum globo, suis meritis id sibi conquierent. Neque enim futura hæc cognoscere studuerunt, atque ab hisdem cum tempus dabatur, se segregauerunt. **R**OGO vos ubi audiuntur hæc verba, dubitatis adhuc Manichæum adactum esse confiteri, esse peccatum propriæ voluntatis? Non enim vnum verbum inde dixit, sed tam multa, ut quemuis graui somnomersum excitarerit: Dixit, negligentia sua: dixit, minimè permiserint: dixit, parum obtemperauerint: dixit, seruare noluerint. Item dixit, obsecutæ sunt: dixit, se superari passæ sunt: dixit, se obstrinxerunt: dixit, suis meritis id sibi conquierentes: dixit, neque enim futura hæc cognoscere studuerunt, atque ab hisdem cum tempus dabatur, se segregauerunt: & vos dubitatis dicere propria voluntate peccare? **I**TERVM ipse dicit in eadem epistola: Lucis autem succisuiam partem, hoc est, animas peccatrices: Et vos non dicitis peccare nisi gentem tenebrarum. Sed quid de isto loquar, qui quamuis erraret, tamen euidentissima veritate hoc coactus est dicere, cum ipsum Dominum nostrum Iesum Christum nolitis intelligere dicentem, igne præparatum esse peccatoribus, diabolo & angelis eius: quos omnes voluit intelligi peccatores? Non enim iniustitia est apud Deum, ut damnet eos qui omnino nihil peccauerunt. **P**ECCARE enim quid aliud est, nisi in veritatis præceptis, vel in ipsa non stare veritate? Quod si non voluntate faciunt peccatores, iniuste iudicantur. Pertinere autem & angelos ad iudicium, Apostolus ostendit, dicens: Nescitis quoniam angelos iudicabimus? Non autem pertinent ad iudicium quo iudicantur, si non pertinent ad peccatum quo rei sunt, nec possent merito iudicari. Non enim homines iusti de iustis angelis iudicaturi sunt, quibus

CAP. VI.

CAP. VII.

Manh. 25. d. 41.

CAP. VIII.

1 Cor. 6. c. 3.

CAP. IX.

CAP. X.

CAP. XI.

CAP. XII.

CAP. XIII.

CAP. XIV.

quibus similes erunt, sed vtrique de peccatoribus. Malefacti sui ergo per cupiditatem quisque auctor est. **E**ST ergo in potestate ut sit cupiditas: & ideo etiam malum in potestate est. In potestate ergo est, quod in voluntate esse non debet: malum enim non potest esse natura, nec substantia, nec vita, quia hæc bona sunt, in quantum sunt: Sed & si aliquos naturaliter dicimus malos, propter originem veteris peccati dicimus, in quo iam nostra mortalitas nascitur. Totum itaque quod vocatur malum in hominibus, peccatum est & poena. Peccatum fit ab anima rationali, cui liberum voluntatis arbitrium est. Et poena infligitur iniustitia Dei, quæ nihil facit iniuste. Aduersus hæc solita caritate Manichæi latrant, & cum conuincuntur naturam non esse malum, sed in potestate esse hominis facere bene aut male, dicunt non esse animæ liberam voluntatē, & non vident caritatem suam. **Q**UIS enim non clamet stultum esse, præcepta dare ei, cui liberum non est quod præcipitur facere: & iniquum esse eum damnare, cui non fuit potestas iussa complere? Et has iniustitias & iniquitates miseri non intelligunt Deo se adscribere. Sed quid verum est, nisi & Dominum dare præcepta, & animas liberæ esse voluntatis, & malum naturam non esse, sed esse auersionem à Dei præceptis, & esse iustum iudicium Dei quo damnet peccantes? **I**NTEREA cum dicat idem Manichæus, Deum omnibus bonis abundantem, nullo in regnis eius indigentibus indigente, aut infirmo constituto, ita etiã fundata eiusdem splendidissima secula, ut à nullo vnquam concuti vel moueri possint, in alio loco paulo post subiungit & dicit: Lucis verò beatissimæ pater sciens labem magnam ac vastitatem quæ ex tenebris surgeret, aduersus sua sancta impendere secula, nisi aliquod eximium ac præclarum & virtute potens numen opponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, qua extincta, quies lucis incolis pararetur. **C**ERTE ergo à nullo vnquam concuti vel moueri potuerunt regna Dei Manichæi. Si enim potuerunt, mentitus est dicendo, non posse regna illa ab aliquo concuti. Et si concussa sunt necesse est, aut timore, non erit Deus, qui sic concuti potuit. Nam videmus Deum Manichæi secundum eundem Manichæum malo necessitatis pressum, cum labe ac vastitate aduersus secula impenderet, aliudque quod faceret non haberet, partem suam ad pugnam dedisse, ut vel hoc modo quiete, lucis incolis cõpararet. Ipsa verò pars eius, hoc est, de lumine lumen, de bono bonum, de sancto sanctum, de æterno æternum, de Deo Deus, de omnipotente omnipotens, corrupta sit, mortificata sit, commixta sit per omnia mundi corpora à summo vsque ad imum, à celo vsque ad stercora, ut & meretrices in theatris & in locis turpioribus turpiores haberent in se oppressum Deum, qui liberari fortè non possit. Dicit enim in fine ipsius epistolæ, vnde vnum capitulum iam posuimus, ipsam Dei partem quæ commixta est, non totam posse reuocari ad pristinam libertatē. **E**CCE victoria, ecce triumphus, qualem fecit Manichæi Deus. Nam post amissam partem suam in luctu est, sicut Manichæus idem dicit. Velum contra se habet, quod dolorem eius temperet, ne corruptionem patris suæ videat. Hodie enim diuina quam commemorat substantia, subiacet genti tenebrarum, ut lutum figulo. Hoc in primo libro thesauri eorum scriptum est. **Q**VALIS interea turpitudine, quam in eodem thesauro inter cætera septimo libro scripsit, sic dicens: *Tunc beatus ille pater, qui lucidas naues habet diuersoria & habitacula secundum magnitudines, pro inuisa sibi clementia fert opem, qua exiit & liberatur ab impijs retinaculis & angustiis atque angoribus sua vitalis substantiæ. Itaque inuisibili suo nitu illas virtutes suas, quæ in clarissima hac navi habentur, transfingatur easque pare-*

at aduersus potestates, quæ in singulis colorum tractibus ordinata sunt. Quæ uoniam ex vtroque sexum masculorum ac feminarum consunt, ideo prædictas virtutes partim specie puerorum inuestiunt, partim inbet generi aduerso feminarum, partim virginum lucidarum forma generi contrario masculorum: sciens eas omnes hostiles potestates, propter ingenitam sibi lethalem & spurcissimam concupiscentiam facillimè capi, atque isdem speciebus pulcherrimis quæ parent marcipari, hocque modo dissolui. Scitis autem hunc eundem nostrum beatum patrem hoc idem esse, quod etiam sua virtutes, quas ob necessariam causam transformat in puerorum & virginum intemperatam similitudinem. Vtrius autem his tanquam propriis armis, atque per eas suam complet voluntatem.

CAP. XV.

HARVM verò virtutum diuinarum quæ ad instar coniugij contra inferna genera statuuntur, quæque alacritate ac facilitate ad quod cogitauerint, momento eodem efficiunt, plena sunt lucida naues. Itaque cum ratio B posuerit ut masculis appareant eadem sanctæ virtutes, illis etiam suam effigiem virginum pulcherrimarum habitu demonstrant. Rursum cum ad feminas uentum fuerit, postponentes speciem virginum, puerorum inuestiunt speciem ostendunt. Hoc autem visu decoro illarum ardor ac concupiscentia crescit, atque hoc modo vinculum pessimarum cogitationum earum soluitur, vniãque anima que corundem membris tenebatur, hac occasione laxata euadit, & suo purissimo aeri miscetur: ubi penitus ablata anima ascendunt ad lucidas naues, quæ sibi ad electionem, atque ad sua patrie transmigrationem sunt preparate. **I**D verò quod adhuc aduersi generis maculas

CAP. XVI.

portat, per æstum atque calores particulatim descendit, atque arboribus cæterisque plantationibus, ac satis omnibus miscetur, & coloribus diuersis insicitur. Et quo pacto ex ista magna & clarissima navi siue puerorum & virginum parent contrariis potestantibus quæ in calis degunt, quæque igneam habent naturam, atque ex isto aspectu decoro, vite pars que in corundem membris habetur, laxata deducitur per calores in terram: eodem modo etiam illa albisissima virtus que in navi vitalium aquarum habitat, similitudines puerorum ac virginum sanctarum per suos angelos apparet his potestantibus, quarum natura frigida est atque humida, quæque in calis ordinata sunt: & quidem is quæ femine sunt, in ipsi forma puerorum apparet, masculis verò virginum. **H**ac verò mutatione & diuersitate personarum diuinarum ac pulcherrimarum, humide frigidæque stirpis principes masculi seu femine soluantur, atque ad quod in ipsis est vitale, fugit: quod verò resederit, laxatum deducitur ad terram per frigora, & cunctis terre generibus admiscetur. **Q**UIS non rideat, vel potius doleat & detestetur istum hominem, tam horrenda & execrabilia de diuina substantia dicentem? Ergo substantiæ lucis æternæ parti Dei, in captiuitate, in calamitatibus, in arumnis, in pressuris, in sordibus atque immunditia, secundum vestrum errorem, vestram constitutionem, non poterat aliter quotidie subueniri, nisi beatus pater, qui naues lucidas habet diuersoria, quem tertium legatum appellatis, & virtus altissima virtutes suas in diuersi sexus naturam commutet: quas quidem intemperatas dicitis, sed tamen ut meretricum more, pulchritudine sua principum tenebrarum lethalem & spurcissimam concupiscentiam confusa & inuita accendant. Non enim inuenitis verum, quo tantam pulchritudinem aliquando honestius doceretis. Et qua causa hoc faciunt? Ut eis in libidinem concitatis, occasione liberationis reperiat substantia diuina? Quid aliud sonat, nisi ut etiam per genitalia demonum vias euadendi inueniat diuina maiestas? **D**EVS magne, subueni animis ista turpia credentibus; ista nefanda sectantibus. Quis hæc non exhorreat, rogo vos? quis

CAP. XVII.

CAP. XVIII.

tam

tam cæcus est ut ista creda, rogo vos. Sed cer-
 spondeatur mihi ab iis qui sum Manichæi sequun-
 tur: Si Deus incorruptus est, vel omnis natura sum-
 mi boni inuisibilis, immaculabilis, inadibilis, incoin-
 quinalis, incomprehensibilis, quid poterat facere
 mali natura huic tantæ naturæ, si nollet cum illa pu-
 gnare, ne ad tantum dedecus deduceretur? Hoc di-
 xi: Quid factura erat Deo gens tenebrarum, si nollet
 cum illa pugnare? Si mihi dicitur, Nihil: quæro cur
 hodie eius pars, hoc est, Dei, in calamitatibus, in pres-
 suris, in captivitate, in subiectione sit constituta, ut
 tam turpiter etiam liberetur, & nec sic liberari tota
 possit, vel ipse pater, ut luctum habeat memoratæ par-
 tis suæ causa, quem luctum Manichæus in suis libris
 apertissime prædicat? **AIT** quidem: Nihil ei
 fieri poterat, sed ut ostenderet præcientiam se habe-
 re cogitationum principum tenebrarum, & ut mon-
 straret nihil se timere, propterea pugnavit. **Cui ego**
dixi: Qui potuit cogitationes principum tenebrarum
 videre, ac neminem timere, quare non vidit luctum
 sibi imminetentem de partis suæ infelicitate, quam ho-
 die patitur? **Quam** partem suam nunquam recipiet
 integram, quia remanet inde aliquid, sicut ipse dicit,
 quod purgari non poterit, & globo tenebrarum in æ-
 ternum damnabitur. Magna præscientia, vel potius
 infelicitas, & misera infirmitas, hoc est totum quod
 neminem timebat. Certè si se tueri aliquo modo non
 poterat, rogaret ut sibi parceretur, ne ad tantum de-
 decus integritas illa & decus omnium ornametorum
 perduceretur. **ITEM** dictum est à quodam: Ni-
 hil ei poterat facere gens tenebrarum, sed ipse voluit
 pati rem malam circa fines suos, & misit qui eam de-
 bellaret. **Cui ego dixi:** Si ita est ut dicis, ipse potius
 invenitur malus, qui rem vicinam nihil ei nocentem
 delere voluit. Et sicut malus in illam, sic crudelis in
 suam, aut ignarus futuræ calamitatis eius. Cum enim
 putat rem bonam se posse perficere, ut in regno mali,
 quod ei non nocbat, regionem suam extenderet,
 prius non prævidit infelicitatem, quæ memoratam
 partem eius quotidie premit. Deinde quod eam to-
 tam nunquam in pristinam libertatem recipere poterit.
ET cum huic obiectioni responderi minime
 possit, solitè imperitiam opponunt, quid facturi erant
 Iudæi Christo, si nollet ab eis pati? **O** vitinam videre
 possent, quod facile viderent, nisi per nebulas contem-
 tionis excæcarentur, quid sit imminetentis mali premi
 necessitate, quam Deum suum passum asseuerant: &
 quid sit misericordiæ benignissimum officium, quam
 sapientia & virtus Dei Dominus Iesus Christus volu-
 itate & ineffabili potestate, per hominem quem sus-
 cepit ex virgine, generi humano exhibere dignatus
 est, ut hominibus per hominem patientiæ demonstra-
 ret exemplum. Oportebat enim, & hoc iustum erat,
 ut homines per patientiam humilitatis, vincerent dif-
 ficultatem infirmitatis carnis suæ: quia in eam per elationem
 superbiæ ceciderat, sicut in Adam primo ho-
 mine nostra Scriptura indicat: Nunquid & vos potes-
 tis dicere, quia erant aliqui homines quos Deus vole-
 bat docere patientiam, propterea voluit à gente tene-
 brarum tanta mala pati, quemadmodum Dominus à
 Iudæis? Aut nunquid potestis dicere, quia suscepit
 aliquam naturam passibilem Deus, in qua pateretur à
 gente tenebrarum quicquid ei facere potuit, ut tamè
 ipse in sua substantia nulla ex parte mutaretur: sicut
 verbum Dei, qui est filius Dei, etiam ipse sicut pater
 incommutabilis, suscepit hominem mortalem, ut in-
 tegrali & inuiolata deitate, in carne mortali doceret
 mortales per patientiam mortem vincere, & ipsius in-
 firmæ carnis futuram in melius commutationem resurre-
 ctione monstraret. **CVM** ergo esset per se
 ipsum inuisibilis, visibilis in homine apparuit, quem

CAPVT
XXIX.

CAPVT
XX.

CAPVT
XXI.

1 Cor. I. d.
30.

CAPVT
XXXI.

de femina suscipere dignatus est, ut in Euangelio legi-
 mus. Dicit & Apostolus, factum de muliere. Et isti
 dicunt, quare non ait ex virgine? non intelligentes
 quod consuetè dictum sit secundum proprietatem lin-
 guæ Scripturarum, sicut de Eva dictum est, formavit
 eam in mulierem, antequam vel ostenderetur vir:
 Quamuis Maria non incongruè propter partum dicitur
 mulier, virgo verò, quod virilem nescierit conven-
 tionem, neque pariendo virginitas eius corrupta sit.
 Quod autem angelus & Elisabeth dixerunt Mariæ: Be-
 nedicta tu inter mulieres: nulla quæstio est, quia reuera
 benedicta est virgo inter mulieres. Sed ne dicatis,
 sicut angeli apparuerunt, sic habet corpus ne de fe-
 mina nasceretur: quid si vobis dicatur: Vbi legistis
 Christum in carne venisse? Nonne dicturi estis, in euang-
 elio? Respondetur ergo vobis, ibi scriptum est, Chri-
 stum natum de virgine. Sed solita fœditate dicetis scri-
 pturam ipsam falsam esse. Nec videtis aliquem simi-
 lem vobis cæcum hoc posse facere, ut ea quæ vos di-
 xeritis vera, ille falsa esse dicat: & quæ dicitis falsa, ille
 vera esse dicat: ac sic aperiat ianuam omni hominum
 errori vel sceleri, ut vniuersis, prout voluerit vel de-
 lectatus fuerit, ipsas diuinas Scripturas accipiat, re-
 spuat verò quæ non intelligens & offensus putauerit
 mala, & non iam inueniatur hac regula erroris vestri,
 vnde tales corrigantur. **ACCIPITE** integrè cano-
 nicas Scripturas, si integri esse desideratis. Si enim
 intelligeretis vel crederetis certè quod Apostolus di-
 xit, per feminam genus nostrum fuisse deceptum. Ait
 enim: Timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia
 sua, sic & vestra mentes corrumpantur: possitis intel-
 ligere per feminam nostrum genus oportuisse libera-
 ri: ut quoniam per feminam mors facta est, per femi-
 nam vita recuperaretur, atque ita demonstraretur non
 ipsam creaturam femineam esse culpandam, cuius est
 Deus conditor, sed voluntatem qua Eva peccauit. Sed
 timent maiestatis illam incoinquinabilem & ineffabilem
 potentiam in virginis utero credere fuisse, ne sanguine
 eius pollueretur; cum & in Apostolis & multis dignis
 feminis & habitauerit & nunc habitat, qui vtiq; cor-
 pora habent, & sanguinem habent. Si enim in Maria
 coinquinari potuit, & in omnibus potuit. Si autè non
 potuit in illis, vtiq; nec in Maria potuit, in cuius visc-
 eribus susceptionem corporis operata est Dei sapietia.
CERTÈ ipsum Manichæum de patre atque de ma-
 tre natum fuisse non negabunt, cuius animam secun-
 dum suum errorem Deum esse omnipotentem simi-
 liter non negabunt: qui se mira superbia assumptum
 à genio suo, hoc est, à Spiritu sancto esse gloriatur. Et
 vtiq; si genius est Spiritus sancti, & ipse sanctus Spiri-
 tus, & ipse Deus omnipotens, ut Spiritus sanctus: qui
 tamen Manichæus carnem habuit, in qua si coinqui-
 natus est Spiritus sanctus, aut eius anima genia Spiri-
 tus sancti, coinquinabilem Deum colunt. Si verò nul-
 quam Deus coinquinatur, cum etiam lux corporum
 celestium vsque ad terras perueniat, & non coinqui-
 netur, cum manifestum sit solem istum, cui genua ste-
 ctunt, in omnibus stercoreibus & putoribus radios suos
 expandere, & eis nusquam coinquinari: desinat
 blasphemare, & rogent Deum ut ab errore liberetur.
 Incoinquinabilis enim substantia non ideo non coin-
 quinatur, quia nihil attingit, sed quia permanet in sua
 munditia, qualescunq; sit quicquid attigerit. Sicut
 corpus inuisibilis aut impenetrabile, nunquid il-
 lud dicimus quod non percutitur ferro, sed potius quod
 etiam cum percutitur non penetratur? Et ideo magis
 probatur filius Dei non posse de sanguine femine
 coinquinari, quia per feminam natus est, quam si
 non per feminam nasceretur, & membra illa deui-
 tassent: videretur enim iudicasse, posse se inde pollui,
 & minus à nobis fidenter incoinquinabilis diceretur.

Luc. 2. 4. 7

Gal. 4. 4.

Gen. 2. b. 7.

Luc. 1. d. 42.

CAPVT
XXXII.

2 Cor. II.
4. 3.

CAPVT
XXXIII.

Conse-

Confecrauit autem virginitatem, quia de virgine na-
 sci voluit: & sola illi mater in terris eligenda erat ad
 suscipiendum hominem, qui iam patrem habebat in
 cælis. **SED** dicunt, quare ergo negavit ma-
 trem suam, quando ei dixit: Quid mihi & tibi est,
 mulier? Et quando cum ei nunciata esset, quod eum
 vellet videre, respondit, Quæ est mater mea, aut qui
 sunt fratres mei? ac hos potius in hunc affectum con-
 putauit, qui facerent voluntatem patris eius? Quia
 exemplo suo iam docebat negandos esse terrenos pa-
 rentes propter Deum. Opera enim diuina facienti,
 terrenus affectus obstrepere non debebat. Nam si
 propterea non habebat matrem, quia negavit ma-
 trem, nec Petrus & ceteri Apostoli habebant pa-
 tres, quia monuit eos, dicens: Et patrem ne vocaue-
 ritis vobis super terram, vnus est enim pater vester qui
 in cælis est. Quod ergo eos monuit de patre ter-
 reno, hoc de matre prior fecit. Hoc ergo dicimus, sa-
 pientiam Dei suscipiendo hominem non esse coin-
 quinatam, sed misericorditer ob hominum salutem
 hominem suscepisse, ut fieret, sicut Apostolus dicit,
 Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.
 Non enim dubitanti discipulo suo mentiri potuit qui
 dixit: Ego sum veritas: quando cicatrices vulnerum
 suorum, ut etiam manu tangeret, præbuit. Quomo-
 do enim huic in aliquo securi fidem habemus, si
 discipulo suo sic mentitus esset? Absit talis blasphe-
 mia. Nec eos ipsos in sempiternum reos teneat, qui
 hoc audent asserere aut credere, sed euigilent aliquan-
 do, & intelligant quàm nefaria peruersitate ista cre-
 dantur. **NOS** autem Dominum verum homi-
 nem suscepisse credimus, & in ipso visibiliter inuisi-
 bilem hominibus apparuisse, in ipso inter homines
 conuersatum fuisse, in ipso ab hominibus humana
 pertulisse, in ipso homines docuisse à quibus esset
 recedendum, quid esset perferendum, quod esset ten-
 dendum. Totum autem hoc nulla fecit necessitate.
Vnde ipse dicit: Propter hoc me pater diligit, quia
 ego pono animam meam, ut iterum sumam illam. Ne-
 mo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso:
 Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem ha-
 beo iterum sumendi eam. Non ergo mali necessitate
 amisit eam. Voluit enim, ut illa quæ in passione eius
 facta sunt, omnia fierent ad humanam naturam docen-
 dam, non ad suam vendam. Sicut enim nos qui ex
 anima & corpore constamus, cum simus inuisibiles
 secundum animam, visibiles autem secundum corpus,
 omnia quæ visibiliter siue honoris & beneficiorum
 accipimus, siue contumeliarum vel iniuriarum patimur, ad
 animam quæ inuisibilis est, tãquam ad principem ne-
 cesse est ut referamus, quia ipsa corpori principatur:
 Nam & cum simus secundum animam immortales,
 cum mortui corpori fuerimus, nos mortui dicimur.
 Ita & Dominus secundum carnem & formam serui
 quam suscipere dignatus est, & contumelias passus, &
 vincula, & flagella, & mortuus esse manifestatur: ut
 omnia veridicè veritas, & nihil falsò fecisse credatur:
 quia potestate ac voluntate verbum caro factum est,
 & natus, & passus, & mortuus, & resurrexit, nulla sua
 necessitate, sed voluntate & potestate: cuius nulla pars
 aliquando deprædata, nulla nunc vsque captiua est,
 non solum diuinæ, sed nec ipsius mortalis quam sus-
 cepit: sed nec vnquam capi poterit, nisi ab eis qui ei
 fide voluerunt mundo corde coniungi. Non sicut
 Deus Manichæi, qui necessitatis malo pressus, hodie
 hic ex parte, quod negare non possunt, in miseriis &
 calamitatibus volutatur. **INTELLIGITE** sanè,
 si potestis, etiam inter ipsos homines, quantum distet
 inter necessitatem & voluntatem. Si quis, verbi gra-
 tia, meritò peccati sui in carcere iubente iustitia mit-
 tatur, alius affit vir sanctus, qui eundem carcerem in-

CAPVT
XXV.
Euan. 2. 4. 4.

1 Cor. I. d.
4. 48.

Mat. 23. 4. 9

1 Tim. 2.

1 Tim. 1. 4.
1 Tim. 2. 0.

CAPVT
XXVI.

Rom. 10.

CAPVT
XXVII.

A gre-
 an, nunquid ambo in carcere ex vna causa constituti
 sunt? Ille missus est, ille in carcere: ille penam patitur,
 ille misericordiam facit. Ille ingressus est cum voluit,
 egressus est quando voluit: ille misericordie indulgentia,
 nullo iure poterit liberari. Et hoc homines
 facere possunt, & præstant liberè beneficium, cum ali-
 quando sibi nihil cupiant præstari. **COGITATE**
 ergo iam si Deus potest pati aliquam necessitatè, cum
 possint homines bene facere voluntate, nulla merce-
 de conducti, nulla necessitate compulsi Nullam ergo
 necessitatem patitur Deus, neque necessitate facit quæ
 facit, sed summa & ineffabili voluntate ac potestate:
 & tamen vos maximè secundum errorem vestrum,
 non debuistis opponere istam contradiccionem qua
 dicitis: Quid facturi erant Iudæi Christo, si nollet ab
 eis pati? quia secundum eiusdem Manichæi blasphe-
 mias, Christus carnem non habuit, nec aliquid à Iu-
 dæis passus est. Sic enim in Epistola fundamenti dicit:
 Inimicus quippe, qui eundem Saluatorem iustorum
 patrem crucifixisse se sperauit, ipse est crucifixus, quo
 tempore aliud actum est, atque aliud ostensum. Prin-
 ceptus itaque tenebrarum affixus est cruci, idèmq; spi-
 neam coronam portauit cum suis sociis, & vestè coc-
 cineam habuit: acetum etiam & fel bibit, quod qui-
 dam Dominum potasse arbitrati sunt: atque omnia
 quæ hic sustinere visus est, tenebrarum ducibus irro-
 gata sunt, qui clavis etiam & lancea vulnerati sunt.
VT quid ergo opponitis, dicentes: Quid facturi
 erant Iudæi Christo, si nollet ab eis pati, cum de pas-
 sione ipsius ita sentiat, ut non ipsum Deum passum
 aliquid in corpore suo, sed principem tenebrarum illa
 omnia passum putetis? **CONTRA** fidem autem vestram
 quomodo ista opponitis? **NOS** enim credimus,
 ut in Euangelio scriptum est, quia Christus voluit pati,
 & quando voluit passus est. Non enim quando
 voluerunt Iudæi, passionem ipsam fecerunt. Vole-
 bant quidem tenere eum & occidere, & secundum
 voluntatem suam iam perfecerant scelus, quod cona-
 bantur, & iam rei erant immanissimi peccati, quia vole-
 bant, etiam si nihil fecissent: tamen ille qui pote-
 statem habuit ponendi animam suam, quando voluit
 eos facere permisit; qui legionibus angelorum potuit
 iubere, ut Iudæi perirent, vel vno verbo suo omnes
 interimere. **DOMINVS** ergo Christus secun-
 dum hominem quem suscepit, passus est: & nullum
 membrum eius hodie tenetur à Iudæis vel mortalibus
 corporis quod suscepit, sicut supra diximus. Nam
 Deus vester, ó Manichæi, labe ac vastitate impen-
 dente pressus est, non libera voluntate processit ad
 pugnam, sed necessitate compulsus est. Nec præsta-
 re aliquid voluit, sed resistere conabatur. **QUI** etiam
 in sua substantia, non in suscepto mortali corpore deu-
 oratus atque commixtus est: Qui ex parte hodie tenetur,
 ex parte in globo semper tenebitur. Et tamen
 quis ferat tam incredibiles blasphemias, quas isti de
 ipsa passione Domini proferre non dubitant?
OMNES Apostoli, omnes lingue rationales Do-
 minum Christum passum esse clamant. Omnis sana
 fides Christum pro nobis passum confiterur: & Ma-
 nichæus iniquus dæmones omnes illas passionem asse-
 rit pertulisse. Non enim propterea dicit eos passos,
 quia de ipsis Dominus triumphauit, & de ipsis nos
 per patientiam triumphare docuit; sed quia Domi-
 num Christum negant habuisse carnem mortalem.
 Quibus dicimus: Si non habebat carnem mortalem,
 quid erat quod tenuerunt Iudæi? quid erat quod in
 cruce pendebat? quid confixum erat clavis in ligno?
 quid est percussum lancea, vnde sanguis & aqua pro-
 fluxit? Si enim visa sunt tantum fieri, & facta non
 sunt, phantasmata erant, quod nefas est credere.

CAPVT
XXVIII.

CAPVT
XXXI.

CAPVT
XXX.

Rom. 10. 2. 17

Matth. 26.
2. 53.

CAPVT
XXXI.

CAPVT
XXXII.

Si au-

Si autē verē facta sunt, tamen in aliis esse in ipsa diuina substantia. Ista esse dicitis, mutabiles esse dicitis diuinam substantiam, & visibilem carnis oculis, & palpabilē carnis manibus, & vulnerabilem ferro, quā res nefas est credere. Et ideo dum timet dicere Manichæus, quia ista facta non sunt: & iterum timet dicere, quia in diuina substantia facta sunt: & non vult confiteri, quia nec intelligere potuit, quomodo filius Dei per quem facta sunt omnia, sine aliqua mutatione vel coinquinatōne diuinę substantię suę, hominem cum carne suscepit: coactus est dicere, quia nōn Christus, sed princeps tenebrarum cum suis focis illa omnia passus est. Miseri non timetis vt dicatur vobis in iudicio: Ego eos liberaui pro quibus passus sum: ite, ille vos liberet, cui meas adscribitis passiones? Dicitis magno errore, sed tamen dicitis Christum quotidie nasci, quotidie pati, quotidie mori. Nunquid fortē in iis qui credunt, & pro nomine ipsius tribulationes, mortēque patiuntur? Non, inquit, sed in cucurbitis, & in porris, & in portulaca, & in ceteris huiusmodi rebus. Magna ridicula, magna cæcitas: superius passionibus dæmonum, hic passionibus olerum homines liberantur ad peccatis. Item cum eis dicimus: Quid factura erat Deo gens tenebrarum, si nōlet cum illa pugnare? Dicunt, Nihil fieri potuit Deo incorruptibili. Non enim si quis, verbi gratia, sphæram vitream solidam vnguib; lacerare voluerit, aliquid ei vnquam faciet scævicia vnguium suorum. Sed si vel talem substantiam diuinam isti esse fingerent, vt omnis scævicia gentis tenebrarum talis ad illam esset, quales sunt vngues lacerantis ad sphæram vitream, non Deus Manichæi hodie luctum pateretur de partis suę abscissione vel amissione: quam partem dicunt, cum in fructibus vel in herbis fuerit: id est, in melone, vel beta, vel talibus rebus, & principium suum & medietatem & finem nosse. Cum autem ad carnem venerit, omnem intelligentiam amittere: vt propterea magister hominibus missus sit, quia stulta in illis facta est pars Dei: & propterea non sit missus melonibus, quia sapientem habent animam. Quis ista credat vel ab hominibus aliquando, vel inter homines posse dici? Sed tamen quomodo nihil mali patitur substantia Dei vestri, cum & in pomis ligatur, & in carne excæcatur, vel cum volens redire, deicitur ad terras à gente tenebrarum? Sed si nihil ei mali contigit vel contingit, falsa omnia sunt quę Manichæus dixit in Epistola fundamenti, quę caput est omnium vanarum fabularum: vel in thesauro, qui thesaurus est omnium turpitudinum & blasphemiarum, vel in ceteris omnibus libris: in quibus tanta loquacitate nihil aliud quàm infelicitatem substantię Dei, quam commixtam dicit principibus tenebrarum, & in diuinis virtutibus tristitiam, & propter illam magnam sollicitudinem vt liberaretur, affirmat. Nam reuera nihil mali, aut potuit, aut poterit pati substantia Dei; nec aliquem habet inimicum; qui eius partem ingenitam corrumpat: sed homines sunt Deo vel potius sibi inimici, non obtemperando pręceptis Dei, & cupiditatibus se potius corrumpendo, non Deum. Duum verò testamētorum concordiam simplici oculo intēdere si velle-tis, & Manichæi, facillimē videretis. Rabidē enim ferimini in id quod scriptum est, Spiritus Dei ferebatur super aquam. Et: Vidit Deus quia bonum est. Et: Adam vbi es? Et: Deus zelans; & ignis edax; & gladius meus: & cetera talia, non considerantes, quia si alius ita cæcus sit, vt reprehendere velit illud Domini quod in Evangelio dictum est; Non irarab; per cælum, quoniam sedes est Dei: neque per terram, quoniam scabellum est pedis eius. & hoc dicat quod vos mira demētia dicere soletis, vbi erat Deus antequam

esset cælum & terra? aut quod scriptum est; Et miratus est Iesus: cum mirari nemo solet. Et re quę illi erat incognita, videre autem quia bonum est, non sit ignorantis, sed quia placuit ei quod fecit. Aut illud quod scriptum est dicente Domino; Quis me tetigit? Et de Lazaro; Vbi posuistis eum? Et; Ego veni non pacem mittere super terram, sed gladium. Et; Ignem veni mittere in mundum. Et; Veni vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et; Vendite res vestras, & emite vobis gladios. Et Apostolus; Zelo Dei vos zelo. Et; Reuelabitur ira Dei de cælo super omnem impietatem: & cetera innumerabilia ab ipso Domino, vel ab Apostolis dicta vel facta, quę insanissimē poterunt homines accusare non intelligentes. Nā & avari vel flagitiosi possunt aliter accipere quod Dominus ait, vt si quis dimiserit quę habet, septuplū, aut etiam centuplū in hoc seculo accipiat: vt si aliquis vxorem, ancillam, vel etiam meretrices dimittere propter Dominum velit, spē illius multiplicationis faciāt, non amore iustitię. Possunt etiam horrere male intelligentes quod ait, Si quis non manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Nā quod ait, Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennę ignis: si dicant stulti, Ecce pro conuicio gehennam minatur, quem dicitis misericordem ignoscere peccata: nōne ignorant vbi caput habeant, & tamen aliquid sibi videntur dicere? Aut quomodo tam multas animas necandas demonibus in porcis tradidit, cum tales animas dicitis esse porcorum quales sunt hominū? Aut quomodo arborē, in qua fructus, quia non erat tempus, non inuenit, verbo aridam fecit, quam animam intelligentem dicitis habere? Ecce quanta iniquissimi & cæci homines de diuinis eloquiis possunt dicere, sicut in ea quę mysticē facta sunt vel dicta in veteribus libris ignorantēs ferimini, vt temerē accusetis quod non intelligitis. Hęc autem cum de nouo Testamēto vobis obiecta fuerint, dicitis diuina & spiritalia significare: veteris autem Testamēti sanctas literas figuratē posse accipi negatis, cum & ipse Dominus figuratē inde quędam dixerit, & Apostolus Paulus, omnia illi populo in figura contigisse scribat. Nam & ipse regulam monstrans, multa inde exposuit. Sed forte dicitis, solita vanitate & obtuso corde contra Deum vel Apostoli auctoritatem loquentes, veteris Testamēti dicta exponi prorsus non posse, solum autem nouum in talibus exponi posse. Et non consideratis non vos habere quod dicere, si ab aliis impiis vobis dicitur, vetus potius exponi posse, nouum non posse. Mens autem sana vtrumque Testamētum considerans, quęcunq; in vno inuenit expositionem admittere, sine dubio in altero declarabit. Multum apparet imperitia vestra, vel potius audacia. Attendite in actibus Leucij, quos sub nomine Apostolorum scribit, qualia sint quę accipitis de Maximilla vxore Egetis: quę cum nōlet marito debitū reddere, cum Apostolus dixerit, Vxori vir debitum reddat, similiter & vxor viro: illa supposuerit marito suo ancillam suam Eucliam nomine, exornans eam, sicut ibi scriptum est, aduersariis lenociniis & fucationibus, & eam nocte pro se vicariam supponens, vt ille nesciens, cum ea tāquam cum vxore concumberet. Ibi etiam scriptum est, quod cum eadem Maximilla & Iphidamia simul essent ad audiendum apostolum Andream, puerulus quidam speciosus, quem vult Leucius vel Deum, vel certē angelum intelligi, commendauerit eas Andream apostolo: & perrexit ad prætorium Egetis, & ingressus cubiculū eorum, sinxit vocem muliebrem, quasi Maximillę murmurantis de doloribus sexus femine, & Iphidamię respondentis. Quę colloquia cum audisset Egetes, credens eas ibi esse, discesserit. Quid ad hoc dicitis rogo

CAPVT XXXIII. CAPVT XXXIIII. CAPVT XXXV. CAPVT XXXVI. CAPVT XXXVII. CAPVT XXXVIII. CAPVT XXXIX. CAPVT XL. CAPVT XLI. CAPVT XLII. CAPVT XLIII. CAPVT XLIV. CAPVT XLV. CAPVT XLVI. CAPVT XLVII. CAPVT XLVIII. CAPVT XLIX. CAPVT L.

Luc. 7. b. 9. Luc. 8. f. 45. Ioan. 1. 1. e. 34. Math. 10. d. 34. Luc. 12. f. 46. Luc. 9. g. 39. Luc. 22. d. 36. Cor. 11. a. 2. Ro. 1. b. 18. Math. 19. d. 29. Mat. 5. d. 23. Luc. 8. e. 32. Marc. 11. b. 13. CAPVT XXXVIII. CAPVT XXXIX. CAPVT XL. CAPVT XLI. CAPVT XLII. CAPVT XLIII. CAPVT XLIV. CAPVT XLV. CAPVT XLVI. CAPVT XLVII. CAPVT XLVIII. CAPVT XLIX. CAPVT L.

rogo vos? Quare non timuit Maximilla per turpissimum lenocinium ancillę suę, ligare animas in carne? Cum autem illum puerulum tam turpiter credatis esse mentium, quis vobis credat loquentibus, cum si mentiamini, dominum vos dicitis imitari? Sed vos temeritate pleni adhuc irruite in veteres libros, vt quę nescitis, potius accusare quàm discere laboretis. Considerate quę ibi miracula sint. Si miraculis noui Testamēti delectamini: ibi mortui primō suscitati, ibi leprosi primō mundati, & alia multa quę diligenter & pię quarentibus ad edificandam fidem innotescunt. Si autē bonis pręceptis delectamini: ibi primitus scripta sunt illa duo pręcepta, quę sublimiter Dominus laudat de diligendo Deo & proximo: ibi dimittenda domus, parentes, filij, & cetera propter Dominum: ibi non reddendum malum pro malo: ibi orandum pro inimicis: ibi inimico ignoscendum: ibi tradenda maxilla ad accipiendā alapam. Et quęcunq; in nouo Testamento pręcepta sunt, non solum ibi mandata, sed etiam ad sanctis viris omni vigilantia completa. NVNQVID & hoc poterit dicere malitia vestra, quęcunq; bona & magnifica ibi scripta sunt, falsa esse & appōita, illa verò quę nō intelligētēs putatis mala, ea tantummodo vera esse? Debetis enim aduertere aliquos similes impios, ita de nouo Testamento fatere posse, vt quęcunq; ibi sunt quę non intelligentes putauerunt mala, ea reprehendant, & dicant ipsa ibi esse sola vera: illa autem omnia quę ibi magnifica sunt, dicant esse falsa, atque ab amatoribus Domini appōita, ne omnia viderentur fugienda: vt & vos & illi tali cæcitate percussi, iam iudicati & damnati fugiamini. Tandem vigilate, & à blasphemis conquiescite, atq; omnium sanctarum canonicarum scripturarum, si Christiani esse cogitatis, auctoritatem recipite, & quę non intelligitis, accusare nolite, sed potius eorum intellectum desiderate. NAM quale est etiam illud, quod resurrectionem carnis negatis? Paulus apostolus clamatur, Seminatur in corruptione, resurget in incorruptione: seminatur in contumelia, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Et vos contra reclamatis, carnem hominis non posse resurgere, & eam tenebrarum principem habere auctorem, cum eandem Apostolus membra Christi & templum Spiritus sancti esse dicat. Nescitis, inquit, quia corpora vestra membra sunt Christi: Quod non utique secundum infirmitatem præsens corruptionis, quę de peccati originali pena descendit, sed secundum adoptionem futurę resurrectionis dicit: sicut alibi ait: Et ipsi in nobis ingemiscimus, adoptionem expectantes, resurrectionem corporis nostri. Alibi etiam eandem carnem ecclesię comparauit, cum de coniugio loqueretur dicens; Nemo enim vnquam carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus ecclesię. Quod ergo alio loco dicit; Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autē aduersus carnem; non carnem damnat, vt eam tantum inimicam existimemus, sed admonet potius, vt subiugemus nobis eam ad bona operā concipiendā, vt velut coniunx spiritui seruiat: quod dicit non posse fieri, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Non enim natura carnis, sed pena eius nobis reluctatur, quia peccato meruimus esse mortales. Nam iterum dicit; Corpus vestrum templum est in vobis Spiritus sancti: & tamen cum ipsa caro propter præsentem infirmitatem scœnum appelletur, creditis Ioannem de scœno aurum fecisse, & non creditis Deū omnipotentem de corpore animalis spiritale corpus facere posse? Nam propter ipsam commutationem carnis, quę futura est, quoniam de ista carne cælestē corpus Deus facturus est, quando erimus æquales an-

gel' dei, puritate veri: imi dicit idem Apostolus; Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Sed non mirum quod ita cæci vt non posse ab omnipotente Deo ista fieri dicitis: cum etiam dicitis mundum, vel omnia quę facta sunt, non potuisse aliter facere Deum, nisi magna & miserabili necessitate, & nisi esset materia quę illum ad operationē mundi adiuuaret, vt inde posset partem suam liberare. ELIGITE ergo nunc quid sequi velitis, Deū minus potentem & infirmum, qui necessitate partis suę in miseria constituta, à materia quam ipse non fecerat, vt mundum faceret adiutus est: an Deum omnipotentem qui nulla necessitate, sed propria voluntate & summa potestate, dixit & facta sunt, mādauit & creata sunt; qui vocat ea quę non sunt, tanquam ea quę sunt. Vos ergo homines, qui ista impietate Manichæi estis decepti, fugite, festinate dum licet, ne damnationem æternam ab illo iusto iudice mereamini. Pœniteat vos peccatorum vestrorum, si cupitis liberari, & nolite audire Manichæos dicentes; Non peccamus nos: hoc est animę lucis, sed peccat gens tenebrarum. Si enim ita est, quare hos terreis vt eis credamus? Non enim possunt dicere, quia infidelitas nō est peccatum, cum scriptum sit; Qui non credit, iam iudicatus est. Si ergo infidelitas peccatum est, & non peccat nisi gens tenebrarum, restat vt ab omni peccato pars lucis immunis inueniatur: Omnes ergo ad regnum redeunt, quia ipsi non peccant: & nihil timendum est alicui animę, quia nihil peccat: & falsa sunt quę Manichæus dicit, succisivam lucis partē, hoc est animas peccatrices damnari ad custodiam globi, vt aliqua securitas diuinis regnis in periculo constitutis tandem aliquando comparatur. Necessē est ergo vt aut pars lucis peccet, aut pars tenebrarum. Sed si pars lucis peccat, Deus peccat; quod nefas est dicere: si autem pars tenebrarum peccat, ipsa vocatur ad regnum per eum qui dixit, Non veni vocare iustos, sed peccatores: quia non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Illa autem diuinitas de diuinitate, & lux de lumine, tenebrarum generi degenerans in æternum sociatur. O deestandum mentis errorem talia credentium! vellem tamen vt attenderetis, & videre velleris, cum quem naturaliter summum malum esse dicitis, non posse fieri vt malus sit; quoniam si quicquid facit, sic facit vt à natura sua recedere & aliter facere non possit, prorsus nihil peccat. Si autem nihil peccat, nihil mali facit. Et ideo si nihil mali facit, non est vtique malus. Restat itaque vt pars Dei quę Deus intelligitur, quam animam dicitis, sola sit rea omnium peccatorum, & omnia illa quę accusanda insanissimē putatis, in Deum vestrum refundatis. Sed quid veritas clamat: Corpus cum exanime est peccare non posse, sed per ipsum posse peccari: animam verò, irrationalem quidem peccare non posse, quia nec pręcepta rationis potest accipere, neque ad beatitudinē peruenire, sed in suo gradu seruare ordinem naturę quem accepit. Rationalem autem, quia potest recte factorum rationabilia pręcepta percipere, & recte factis ad æternam beatitudinem peruenire, si hoc peccando noluerit; iuste ad inferiora damnari, quia inter ipsa & Deum non separat nisi voluntas praua. LEGITE Manichæi, & omni vigilantia ista discutite, & magis magisq; legite atq; discutite, sed animo equo, nō animo inimico. Legite illud attendentes, quia est vobis in futuro iudicio ista scriptura testis, si agnoscentes vera esse quę dicta sunt, ad sinum matris ecclesię catholicę, quę sola veritatem docet, omni cursu non festinaueritis. IVDICATE tandem aut eligite Manichæi, quem sequi vultis, partē ingenitum, filium vnigenitum, Spiritum sanctum in patris & filij vnitatem

Math. 22. d. 37. Math. 19. d. 29. Rom. 12. d. 17. Math. 5. d. 44. Luc. 6. d. 27. Math. 5. f. 39. CAPVT XXXIX. CAPVT XL. CAPVT XLI. CAPVT XLII. CAPVT XLIII. CAPVT XLIV. CAPVT XLV. CAPVT XLVI. CAPVT XLVII. CAPVT XLVIII. CAPVT XLIX. CAPVT L.

Aug. 10. 6. CAPVT XLII. CAPVT XLIII. CAPVT XLIV. CAPVT XLV. CAPVT XLVI. CAPVT XLVII. CAPVT XLVIII. CAPVT XLIX. CAPVT L.

te communiem, vnum Deum omnino incorruptibilem, inadabilem, i. commutabilem, verum, unum, sanctum, clementer iustum, qui non habet partes, quia vnus est. Neque eius particula separari ab eo potest, quia inseparabilis est. Neque aliquid eius immutari potest, quia totus incommutabilis est. Neque vel leuiter quodlibet eius substantia corrumpi potest, quia totus incorruptibilis est. Qui voluit, & facta sunt omnia quæcunque sunt, quæcunque viuunt, quæcunque intelligunt. Ipse enim summa substantia, summa vita, summa veritas est. Qui præcepit, & ordinata sunt omnia suis locis & temporibus bona. Qui rationalem creaturam omni cetera creaturæ præficere dignatus est. Qui ei per superbiam à suis legibus voluntate lapsa, & visibilia sequenti, misericorditer per suos ministros ac per seipsum signis quibusdam visibilibus & exemplis & præceptis demonstratis quibus consurgere valeret, atque ad æternam vitam renouaretur, loqui dignatus est: quem prædicat catholica fides. AN illum Deum qui falsò dicitur incorruptus, quia postea inuenitur malo necessitatis oppressus: Timidum, quia imminente labe & vastitate compulsus ad bellum est: Ignorantia plenum, si suæ parti quid contingere posset, videre non potuit: Crudelem, si præuidens miseriam futuram partis suæ, & si cum ea securus posset quietescere, tamen eam misit ad miserabilem pugnam: Malum, si cum sibi fieri à mali natura nihil posset, tamen conatus est eam ipse delere: Temerarium, qui ausus est congredi cum ea, à qua eius pars & captiua teneretur, & in sempiternum macularetur: Commutabilem, quia iam ex parte mutatus est: Corruptibilem, quia iam ex parte meretricantem, ex parte mentientem, ex parte blasphemantem, scelera omnia ex parte facientem, quia his omnibus ex parte commixtus est: Lugentem, veloluctuoso tectù: Subiacentem dæmonis vt lutum figulo, & vsque ad turpem personam necessitate perductum, vt in pueros & virgines transfiguratus dæmonum libidinem accenderet, quem prædicat Manichæus. Aut certe si potest, neget conscientia vestra, teste vobis vero Deo æterno, qui omnes iudicaturus est, vnum istorum vobis ipsi negate. SI autem verà sunt quæ dicimus, tandem respicite, tandem videte, in qua estis morte constituti. Humiles estote, si optatis liberari, & nolite superbè & impiè dicere, vos ipsos esse Deum omnipotentem. Hoc enim dicitis, cum animas vestras partes eius esse asseueratis. Non enim Deus in parte maior, in parte minor est: sed potius dicite vobis, Deus incommutabilis est, nos commutabiles sumus: Deus incorruptibilis est, nos cupiditatibus nostris corrumpimur. Deus incoinquinabilis est, nos peccatis nostris coinquinamur: Deus ipsa sapientia est, nos stulti ad sapientiam peruenire conamur: Deus ipsa æterna & beata vita est, nos peccatis nostris miseris sumus, & optamus fieri beati. Non ergo sumus pars substantiæ eius. Si enim partes eius estis, & hæc tanta patimini, restat vt & ipse iam ex parte hæc omnia patiatur, & amplius pati poterit, quod eius contingit pati, nisi per vestram miseriam sibi prouideret. Vi-

detes vos ergo quid estis: si partes eius, Deus estis: si geniti ab illo estis, similiter Deus estis. Quid tanta peccatorum corruptione turpamini? Si autem facti ab illo estis, hoc confitemini, & non iam eritis Manichæi. MANICHÆVS enim duas dicit esse naturas, vnã bonam, & alteram malam. Bonam quæ fecit mundum, malam de qua factus est mundus. Si autem vos Deus fecit, non inuenit Manichæus vnde vos Deus fecerit. Si enim de seipso vos fecit, hoc estis quod ipse. Non ergo debuistis tanta peccatorum corruptione turpari, sicut iam dictum est. Si autem de alieno vos fecit, non ad illum pertinetis, quia sic vos fecit quomodo mundum. Si autem nec de seipso, nec de alieno vos fecit, sed tantum omnipotentia sua voluit, & facti estis, hoc dicite Manichæo, & renunciate eius errori. Sic decet enim omnipotentem facere quæ voluerit, sicut catholica dicit: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Dicite vobis, si Deus necessitate passus est, & euadere aliter non potuit, nisi partis suæ pateretur detrimentum: quis aliquando poterit de talibus necessitatibus liberari, aut quis erit qui protegatur à Deo non valente seipsum protegere? Aut quando me de hac necessitate captiuitatis poterit liberare, qui me in integris regnis custodire non potuit. Non enim peccantem me inde dimisit, sed ad peccata ipsa me misit. Aut quando mihi in alienis miserabiliter constituto prodesse poterit qui vt sibi prodesset, me ad tantam perniciem dedit ne pugnaret. Si incorruptibilis est ipse Deus, quid ei factura erat illa mali natura, si noller cum illa pugnare, nenum ego sic cruciari? Aut quæ ista iniustitia, vt ad globum damner, cum ille vt modò aliquantulum securus sit, ego hæc tanta sustineam? Certè quoniam & ego sum quod ipse, quoniam pars eius sum, nullo in regnis eius insignibus indigenti aut infirmo constituto, vicibus istam miseriam patiamur, vt & ego aliquantulum requiescam, & regna illa sine periculo possint esse pacata. Quanquam timendum sit ne ista natura mali nec in globo ipso inclusa custodiri possit. Si enim incorrupta regna corrumpit, & inuolatam Dei substantiam violauit: quomodo pars illa lucis, hoc est animæ peccatrices, quæ vitiata globo custodiendo infiguntur infirmæ ac debiles: quomodo non absorbentur ab ea, vt iterum regna illa diuina nullo iam valente obistere tota conturbet? Quis enim iam audeat procedere ad bellum, quando cum illa parte quæ procefferat tam iniquè actus est, vt pro eius requie sui ciues ad sempiternam globi custodiam damnantur? Aut si non potest percurrere globum, vt ad lucidum illud tectorium damnatarum animarum perueniat, quid opus eam contegi diuinorum damnatione membrorum? Si autem potest percurrere globum, quis ei resistet faucius, qui integros fauciauit? Absit tam grauis & tam abominanda blasphemia. Nolite istam iniquitatem ad aures vestras admittere: nolite tali negotio mortifero vos implicare. Fugite Manichæum, & ad veritatis catholicæ vbera toto desiderio conuolate.

FINIS.

DIVI

CAPIT. XLVII. Pendet sermo ex proximo capite.

CAPIT. XLVIII.

CAPIT. XLIX.

Psal. 32. b. 9

al. eius re- que nulla succini ad

DIVI AVRELI AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA
ADVERSARIVM LEGIS ET PROPHE-
TARVM, LIBER PRIMVS.

B. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 38.

INTEREA liber quidam cuiusdam hæretici siue Marcionista, siue cuiuslibet eorum quorum error opinatur, quod istum mundum Deus non fecerit: nec Deus legis quæ data est per Moysen & prophetarum ad eandem legem pertinentium verus sit Deus; sed pessimus dæmon: cum apud Carthaginem multis confluentibus & attentissimè audientibus, in platea maritima legeretur, peruenerunt fratres ad eum studiosissimè Christiani, eumque mihi redarguentem sine vlla dilatione miserunt, multum rogantes, vt nec ego respondere differrem. Refelli eum libris duobus, quos ideo prænotauit, Contra aduersarium legis & prophetarum; quia codex ipse qui missus est, nomen authoris non habebat. Hoc opus sic incipit:

CAPIT.

LIBRO, quem misistis fratres dilectissimi, nescio cuius hæretici, inuento, sicut scripsistis, in platea maritima, cum venalis codex ipse ferretur, & concurrentibus turbis periculosa curiositate & delectatione legeretur, vt quanto possem compendio responderem, prius quasi cuiusdam esset erroris. Non enim soli Manichæi legem prophetarumque condemnant, sed & Marcionista, & alij nonnulli, quorum sectæ non ita innotuerunt populis Christianis. Iste autem cuius nomen in eodem libro non comperi, detestatur Deum mundi fabricatorem, cum Manichæi, quamuis librum Geneseos non accipiant atque blasphemant, Deum tamen bonum fabricasse mundum, et si ex aliena natura atque materia, consistantur. Sed quamquam non mihi apparuerit, cuius sectæ sit iste blasphemus, defendenda est aduersus eius linguam scriptura diuina, quam maledicis disputationibus insectatur. Et quoniam quoquo modo Christianum se videri cupit, vnde & ex Euangelio & ex Apostolo ponit aliqua testimonia, etiam scripturis ad nouum Testamentum pertinentibus, refellendus est: vt ostendatur in reprehensione veterum inconsideratius quam versutus insanire. Ac primum, quod pius poterat religiosè, querit iste impius ore sacrilego, quomodo accipiendum sit quod scriptum est, In principio fecit Deus cælum & terram: quamquam non addiderit terram, de qua post loquitur. Querit ergo quo principio: Eiusne principio quo idè Deus esse cœpit, an ex eo quo illum vacuum esse tradit: Cui responderetur, quia nec Deus esse cœpit: nec eum vacationis suæ tradit, qui neque aliquando non fuit, nec cessando torpuit, nec operando laborauit: Nec sine cælo sedis indiguit, nec factò cælo sedè tanquam finitis erroribus peregrinus inuenit. Potens est enim beatissimè manere in semetipso; tempore autem suo, quod sunt omnes angeli sancti, & homines, sic imperiri habitatione suam, vt illi ex ipso habeant tale bonum, quo beati esse possint, non ex eis ille talem domum sine qua beatus esse non possit. Aut ergo sic intelligendum est quod scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terram, vt principium sit ex quo esse cœperunt: non enim Deo cœterna semper fuerunt, sed facta, initium ex quo esse inciperent, acceperunt:

CAPIT.

Gen. I. 1.

August. 10. 6.

Aut certè quia in principio sibi coæterno fecit Deus cælum & terram, hoc est in vnigenito filio. Ipse est enim sapientia, de qua dicit Apostolus: Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Et Deo qui fecit cælum & terram, dicitur in psalmo: Omnia in sapientia fecisti. Aut si de psalmo iste non vult accipere testimonium; Apostolum audiat de Christo loquentem: Quia in ipso condita sunt omnia, in cælo & in terra, visibilia & inuisibilia. Deus igitur nec cœpit esse, nec desinit: sed opera eius quædam incipientia certo sine esse desistunt, sicut tempora & temporalia: quædam incipientia permanebunt, sicut ipsa sanctorum hominum, quam percepturi sunt, vita æterna. Quod iste non vidit, qui putauit esse dicendum ac desinendum, nullum esse sine fine principium: nec ipsum potuit attendere numerum, cuius initium est ab vno, & finis in nullo. Nullus quippe numerus quilibet magnus, vel dicitur, vel si dici iam non potest, cogitatur, cui non addi possit vt maior sit. Et puto quod iste, quamlibet hæresim sub nomine Christi teneat cõtra Christum, vitam sibi promittit in Christo, vtique beatam, cuius tunc poterit esse principium, cum vitæ huius miseræ finis fuerit. Respondeat itaque, beata illa vita quam non negat habituram vel habere principium, vtum habitura, an non habitura sit finem? Si dixerit habituram, quomodo se audebit dicere Christianum? Si dixerit non habituram, vbi est quod ausus est dicere nullum esse sine fine principium? QUÆRIT CAP. III. etiam: Si mundus iste bonum aliquid est, cur non olim ex initio ab eo factum est, quod melius fuit: Quasi seipso aliquid melius Deus fecerit mundum: aut ideo non debuerit hoc bonum fieri, quia non est æquale facienti. Quod autem querit, cur non istud olim ex initio factum sit, responsum habeat: imò verò olim ex initio factum est: Ex initio vtique suo, non Dei, cui nullum est initium. Si autem hoc initium significari potuit, eo quod dictum est, In principio fecit Deus cælum, quid est quod calumniatur velut interrogatus, in quo principio fecerit, cum ipse rursus querat, cur non olim ex initio factum sit? Proinde sua verba illi replicanda sunt. Nam sicut ipse propter id quod scriptum est, In principio fecit Deus cælum & terram, argumentatur & dicit: In principio igitur quo? Eiusne quo idem Deus esse cœpit, an ex eo quo illum esse vacuum tradit: ita & nos ad id quod ait, cur non istud olim ex initio ab eo factum est, respondeamus, & dicamus ei: Ex initio igitur quo? Eiusne quo idem Deus esse cœpit, an ex eo quo illum vacuum esse tradit? Hoc quippe illi displicet, quod non olim ex initio Deus fecerit cælum, cum dicit: Cur non olim ex initio? Tanquam ex illo initio facere debuerit, ex quo est ipse qui fecit. Cur non hic timuit, ne dicendo ex initio ex quo est ipse Deus, eum debuisset facere cælum, diceretur ei: habet ergo Deus initium, ac per hoc secundum sententiam tuam habebit & finem. Tu enim dixisti, nullum esse initium sine fine. Porro si Deus caret initio, quomodo faceret aliquid ex initio ex quo ipse non est? Ac per hoc ex initio fecit illo ex quo fecit, id est, ex quo cœpit esse quod fecit. Aut ergo deus ipsorum nihil boni vnquam fecit, aut secundum istud quodcunque boni fecit, ex illo initio fecit ex quo ipse est: & habenti initium, metendus est finis: aut sancti-

Q. 2

scri-

scripturæ verbis debet acq̄ iescere & intelligere. A
 qui ex nullo cœpit esse principio, fecisse cælum in
 principio, vel ex quo cælum esse cœpit, vel in filio:
 Qui Indæis inter gentibus, quis esset, principium se
 esse respondit. Nisi forte dicitur est, aliud initium,
 aliud verò esse principium. Si ergo ita esset scriptum:
 In initio fecit Deus cælum & terram: nihil eõtra hoc
 iste moueretur qui dixit, Cur non olim ex initio factũ
 est: quandoquidem legeret, in initio fecit Deus: non
 existimans impium, si credatur Deus habere initium,
 sed non habere principiu. Quod si ita est, emendetur
 hoc authore Euangelium, vbi scriptum est: In princi-
 pio erat verbum. Cur enim non etiam hic iste dicat:
 In principio igitur quo: Eiusne quo idem verbum
 esse cœpit? Et quia Deus erat verbum, potest etiam
 sic dicere quemadmodum in hoc libro dicit: Eiusne
 quo idem Deus esse cœpit? Dicat hic, si placet, etiam
 illam definitiuã suã, vbi audit, In principio erat ver-
 bum: dicat etiam hic si audeat, Nullum est principium
 sine fine, vt ab ipsis etiam Manichæis, qui cum fortas-
 se quia inimicum legi prophetisq̄ reperiunt, liben-
 tissimè legunt, iudicetur in sanus. Quia verò displicet
 ei Deus qui fecit mūdum, cur non displicet Deus per
 quẽ factus est mūdus? De Christo enim scriptũ est: In
 hoc mundo erat, & mundus per eũ factus est. IN-
 TELLIGAT itaque Deum facere bona posse, bonis
 autẽ se factis egere non posse. Vnde nec faciendis e-
 guit, qui factis non eget. Sed summè bonus fecit om-
 nia, sibi quidem impatiã, sed tamẽ bona. Bonũ quippe
 etiam non summum, immò verò etiam infimum, nisi
 à summo bono esse non posset. Nimis autem de Deo
 malè sentit, qui propterea bonum esse aliquid negat,
 quia æquale Deo non esse cognoscit. Ita enim non
 erit ille summum, sed infimum bonum, si quod co-
 minus est, iam non est bonum. Porro si in rebus
 quas condidit, ea quæ sunt prima bona valde sunt im-
 paria conditori, quia ille fecit, hæc facta sunt, profectò
 quia talibus non eguit ad augendam beatitudinem
 suã, multo minus inferioribus atque omnino infi-
 mis eguisse credendus est. Quæ tamẽ fecit tanquam
 bonorum omnium constitutor. Nam Dominus Ie-
 sus per quem factus est mundus, non sola cælestia,
 sed etiam terrestria, eorũq; terrestrium quæ viden-
 tur exigua Deum creasse & creare sic indicat cum
 dicit: Si ergo fœnum agri quod hodie est, & cras in
 clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos
 modicæ fidei? Vnus ergo atque idem Deus est institu-
 tor cæli & terræ, stellarum & herbarum, quicquid
 mensura, forma, ordine suo cõstat in cælo & in terra,
 quicquid viuut in cælo & in terra, quicquid sentit in
 cælo & in terra, quicquid intelligit in cælo & in terra.
 Quæ non solum illi à quo sunt condita, sed nec inter
 se esse oportebat æqualia: Et ideo sunt omnia bona.
 Nam si essent æqualia, vnum genus bonorum esset
 non omnia. Nunc verò ideo sunt omnia bona, quia
 sunt alii alia meliora, & bonitas inferiorum additur
 laudibus meliorum. Et in rerum bonarum inæquali-
 tate ipsa est iucunda gradatio, vbi minorum compara-
 tio ampliorum est commendatio. EA verò quæ
 dicuntur mala, aut vitia sunt rerum bonarũ, quæ om-
 nino extrares omnes bonas per seipsa alicubi esse non
 possint, aut supplicia peccatorum quæ de iustitiæ pul-
 chritudine veniunt. Sed ipsa quoq; vitia testimonium
 perhibent bonitatis naturarũ. Quod enim malum est
 per vitium, profectò bonum est per naturam. Vitium
 quippe contra naturam est, quia naturæ nocet: nec
 noceret, nisi bonum eius minuere, si vlt; in finem in
 te aliqua bona: & si non summè bona, quoniam
 summè bona incorruptibilib; & immutabilis perseue-
 rat, vt Deus est, non tamen nisi in bona, quoniam non

nocet nisi minuendo quod bonum est: Ac per hoc
 bona sine malis esse possunt, sicut ipse Deus & quæ-
 que superiora cælestia: mala verò sine bonis esse non
 possunt. Si enim nihil nocet, mala non sunt: si autem
 nocent, bonum minuunt: & si amplius nocent, hab-
 ent adhuc bonum quod minuunt: & si totum con-
 sumunt, nihil naturæ remanebit cui noceatur. Ac
 per hoc nec malum erit à quo noceatur, quando na-
 tura defuerit, cuius bonum nocendo minuatur.

VTVM autem aliqua natura, hoc est substantia
 prorsus ad nihilum redigatur, disputatio subtilissima
 est. Sed fides veracissimè Deo decantat. Mutabis ea &
 mutabuntur, tu autem idem ipse es. Nec fecit igitur,
 nec regit mutabilia bona, nisi immutabile bonum,
 quod est Deus. Porro bonã mutabilia propterea bona
 sunt, quoniam à summo bono facta sunt: propterea
 mutabilia, quia non de ipso, sed de nihilo facta sunt.
 Quamobrem & ipsa mortalia, [quamuis ex aliqua
 parte pœnalia sint eis quibus sola immortalitas potest
 perfectæ beatitudinis implere mensuram:] habet tam-
 en proprium decoris locum in pulchritudine tem-
 porum, sed maiorem quàm humanus est sensus, quo
 talis pulchritudo sentitur. Fides tamen illa quæ Deo
 suo dicit, Omnia in mensura & numero & pondere
 constituisti, quamuis amore viuendi conditionem
 mortis exhorreat, creatorem tamen omnium bonorũ
 etiam de bonis mortalibus laudat. Nam iste ipse qui
 reprehedit, nec Deum esse credit, cuius terrena opera
 videt esse mortalia, eundem sermonem suum, qui vl-
 que ad illi placuit, vt eum literis memoriaque man-
 daret, nisi vocibus ad sua quæque verba pertinenti-
 bus, & incipientibus tamen & deficientibus implere
 non posset; ita pulchritudinem disputationis, qua
 vult persuadere, quicquid tritum & moritur bonum
 esse non posse, nisi orientibus & morientibus syllabis
 non potuit explicare. Quid ergo mirum si in tam
 magnã vniuersitate naturæ est aliquod infimum bo-
 num in ordinibus temporum, quod non perman-
 sione rerum, sicut nonnulla sublimia spiritalia, sed
 pro decore sui generis, imo atque terrene exortu oc-
 casusque sit pulchrum? Quæ cum ita sint, non calum-
 niatur dicenti Scripturæ: Vidit Deus lucem quia bona
 est. Non solum enim lucem quam vocauit diem, &
 firmamentum quod vocauit cælum, & solem & lunã
 & cætera sidera, verum etiã ligna & herbas: & in aquis
 ac terris quæcunque mortalia, & creauit Deus sum-
 mè bonus, & vidit quia bona sunt in genere atque or-
 dine suo. Nec timuit qui spiritu Dei reuelante scripsit
 hunc librum, futuros impios reprehensores, vanilo-
 quos & mentis seductores primitus suæ, deinde alio-
 rum, quos delectat blasphema loquacitas: quia & ip-
 sos in quantum homines sunt, in quantum corpore at-
 que anima rationali constant, in quantum membra
 corporis eorum suis distinguunt officis, & concor-
 distima differentia in vnitatem suæ pacis mirabili or-
 dinatione consentiunt, in quantum anima eis natura-
 li excellentia præstat atque imperat, in quantum sensus
 carnis quinque partitos implet ac vegetat, dissimili
 potentia, sociali conuenientia, in quantum etiam mē-
 te atque ratione, quod bestialis anima non potest, sa-
 pere atque intelligere possunt, vidit Deus quia boni
 sunt: & ideo creauit. Non enim tantum creatos pos-
 tea vidit, sed & creandos antè præuidit: & quod per-
 uersa voluntate & cæco errore maligni sunt, non ideo
 vidit quod non essent creandi, præuidit enim vbi sint
 ordinandi: & sic eos ex eadẽ massa primæ præuarica-
 tionis meritò dånata, fecit vasa iræ, si vlt; in finem in
 hac malignitate perdurent, vt profunt vasis misericor-
 dia, quo per eorum acumina vanitatis, diligentius ar-
 cana veritatis inquirant. Magna quippe opera Domi-
 ni, exquisita in omnes voluntates eius. Quid autem
 mirum

CAP. VII.

Psal. rot. d. 38.

Sap. 11. d. 28

Gen. 1. d. 4.

Rom. 9. d. 23

Psal. 119. d. 22

mirum est, quia displicet humana stultitiæ, quod ope-
 ra sua placent diuinæ sapientiæ: Quid est enim aliud,
 Vidit lucem quia bona est, nisi quia placuit ei?
 SED iste vaniloquus blasphemator, qui scripsit li-
 brum sacrilegis conuiciis plenu, in quo vtiã opus
 eius displiceret ei, & non putaret quia bonum est,
 sed videret quia malum est: videte quid dixerit, Adeo
 antea nesciuit, inquit, lux quid esset, vt modò eam
 primum videns optimam iudicaret. Ergo & Dominus
 Iesus quando auditis verbis Centurionis miratus est,
 & dixit discipulis: Amen dico vobis, non inueni tan-
 tam fidem in Israël, nesciuit antea fides illa quid esset,
 vt tunc eam primum videns, optimam iudicaret. An
 verò alius eam in corde Centurionis operabatur quàm
 ipse qui mirabatur? Et profectò amplius est vnde pos-
 sint blasphemare insipientes & infideles, quod miratus
 est Iesus quantũcunq; hominis fidem, quàm quod
 vidit Deus lucem quia bona est. Potest enim quisque
 etiam solita videre quia bona sunt: hoc est sibi ea pla-
 cita comprobare. Quisquis autem miratur secun-
 dum consuetudinem qua homines loquuntur, inopi-
 natum atque improuissimè sibi esse significat quod mi-
 ratum. Sed Iesus qui omnia præciebat, quod miran-
 dum aliis commendabat, mirando laudabat. Quid
 autem Deus vidit à se factum, quod non in luce quæ
 ipse est, prius vidit esse faciendũ? Et quid tam neces-
 sariò sancta Scriptura toties repeteret, quàm quod vi-
 dit Deus bona esse quæ fecit: vt hinc informaretur
 pietas fidelium, non pro humano sensu qui sæpe etiã
 bonis rebus offenditur, quarum causas atque ordinẽ
 nescit, de creaturã visibili atq; inuisibili iudicare, sed
 laudanti Deo credere & cedere? Tanto enim quis-
 que facilius aliquid proficiendo cognoscit, quãto reli-
 giosius, antequàm cognosceret, Deo credidit. Vidit
 ergo Deus lucem quam fecit, quia bona est, quoniam
 quod faciendum placebat vt fieret, factum placuit vt
 maneret, quantum cuique rei existendi siue manendi
 à tanto fabricatore fuerat constituenda mensura. Sed
 aliud est lux quod est Deus, aliud lux quã fecit Deus.
 Incomparabiliter autẽ melior lux ipse qui fecit, nul-
 lo modo indigena ea luce quam fecit. Et vnde iste ca-
 lumniatur, cur non ista bona tam olim, quàm olim est
 ipse qui fecerit Deus: hinc potius intelligendum est,
 quod non ea fecerit eorũ indigus, sine quibus esse in
 sua perfecta beatitudine potuit, sine initio sempiter-
 nus. Ideo quippe istorũ faciendorũ causa sola Dei bo-
 nitas fuit, quia necessitas eius vlla non fuit. Quicquid
 itaq; iste cõiciatur Deo, quod velut tunc primũ lucẽ
 viderit qui fuisset lucis ignarus, quàm sit insulsum &
 vanum videret, si lucis ipse intrus aliquid haberet.

QVINETIAM stultitiæ scribentis assignat, quod
 tenebras dixerit sine initio semper fuisse: lucem verò
 initium sumpsisse de tenebris: quasi legerit in eo libro
 cui calumniatur, tenebras sempiternas: cum scriptum
 sit, In principio fecit Deus cælum & terram: Terra au-
 tem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant
 super abyssum. Ex illo ergo tenebræ esse cœperunt,
 ex quo confusa moles cæli esse cœpit ac terræ, ante-
 quam facta esset lux qua illuminaretur quod sine luce
 fuerat tenebrosum. Quid autem inconueniens, si
 mundanæ materiæ fuerant tenebræ primordia, vt
 accederent lucẽ melius quod factum est redderetur,
 & tanquam proficientis hominis, quod postea futurũ
 erat, hoc modo significaretur affectio. Quanquam
 qui munere Dei potuerit perspicacius ista rimari, in-
 quærit fortasse in creatura, quæ ita facta narratur
 sine interuallis temporalium morarum, distinctum
 mirabiliter ordinẽ rerũ. Neque enim materies om-
 nino nihil est, de qua in libro Sapientiæ legitur, Qui
 fecisti mundũ de materia informi. Non ergo quia in-
 formis dicta est, omnino nihil est: nec Deo fuit vel

Gen. 1. d. 4. CAP. VII.

Gen. 8. d. 10

CAP. VII.

Gen. 1. d. 1.

Sap. 11. d. 18.

August. 10. d. 6.

incoeterna tanquam à nullo facta: nec alius eã fecit,
 vt haberet Deus de qua f. ceret mundum. Absit enim
 vt dicatur omnipotens non potuisse facere, nisi vnde
 faceret, inueniret. Ergo & ipsam Deus fecit. Nec mala
 est putanda, quia informis: sed bona est intelligenda,
 quia formabilis, id est, formationis capax. Quoniam si
 boni aliquid est forma, non nihil est boni, esse capace
 boni. Sicut vox confusa est clamor sine verbis, vox ve-
 rò articulata fit cum formatur in verba. Est ergo illa
 formabilis, ista formata: illa quæ formam caput, ista
 quæ habet. Nam quid horum vnde fiat in promptu
 est. Neq; enim quisquã dixerit de verbis fieri sonum
 vocis, sed potius de voce fieri sonum verbi: vel potius
 de voce fieri verba sonãtia quis nõ intelligat? Nec
 putandus est Deus informem prius fecisse materiã, &
 interuallo aliquo interposito tẽporis, formasse quod
 informe prius fecerat: sed sicut à loquẽte fiunt verba
 sonãtia, vbi nõ prius vox informis potest accepit formã,
 sed formata profertur: ita intelligendus est Deus de
 materie quidem informi fecisse mundum, sed simul
 eam concreasse mundo. Non tamen inutiliter prius
 narratur vnde aliquid fit, & postea quod inde fit: quia
 essi potest vtrumque simul fieri, nõ simul potest vtrũ-
 que narrari. SI VE ergo prius nomine cæli & ter-
 ræ, vel terræ inuisibilis & incomposita, atque abyssus
 tenebrosæ, materies ipsa informis significata est rerũ
 notarum appellationibus: quia ipsa prorsus ignota est
 humanis sensibus, & vix vtcunq; intelligitur, cum
 res in deterius commutatur: tanquam et propinquet
 quidque deformius, nec perueniat tamen ad illam in-
 formitatẽ quantũcunq; vel visibilis remanens vel
 intelligibilis species: Siue per cælum & terram gene-
 raliter prius insinuata sit spiritalis corporalisque natu-
 ra: siue aliquid aliud quod hic salua fidei regula intel-
 ligi potest: Deum tamen verum & summum & bonũ,
 fecisse cuncta quæ cernimus, & quæ meliora non cer-
 nimus, quamuis modus quo ea fecerit comprehendẽ
 humana mente non possit, dubitare fas non est. Sed
 cum istis indoctis blasphematoribus literarum sacra-
 tum, non ea rationum subtilitate agendum est, qua ista
 querenda sunt, & inter pacificos Dei filios disputada.

SED si putat iste aduersus libros legis & prophetarũ
 quod dicit se nosse, quod dicit se scire, summũ Deum
 & incomparabilẽ splendore incomprehensibilis esse
 lucis: primò audire ab eo vellem, cuius lucis existimer
 esse splendorem summum Deum: vtrum & ipsa lux
 Deus sit, & vtrum patrem intelligat lucem, & cuiusque
 splendorem vnigenitum filium, quem tamẽ cõfessus
 est summum Deum. Quod si ita sentit, approbo &
 laudo. Sed quod eum quem credit esse lumen de lu-
 mine, vel incomparabilem splendorem incomprehẽ-
 sibilis lucis, non credit esse opificem mundi, improbo
 & culpo: cum ibi legat, Mundus per eum factus est:
 vbi legit, Erat lumen verum quod illuminat omnem
 hominem venientẽ in hunc mundũ. Improbo etiam
 si nescit, magisq; improbo atque detestor, si scit, &
 insidiatur vt decipiat nescientes, in veteribus prius di-
 uinis literis scriptũ, Accedite ad eũ, & illuminamini.
 Et, Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.
 Et, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in
 mortem. Neque enim hoc orabat homo vtiq; mor-
 talis, ne vnquam corpore moreretur, aut corporalibus
 oculis somnus ne veniret, optabat: sed eos vtiq; o-
 culos sibi illuminati petebat, de quibus Apostolus di-
 cit: Illuminatos oculos cordis vestri. Porro si huic dis-
 picet, lucem initium sumpsisse de tenebris, etiam hoc
 enim verbis garrulæ vanitatis exagitat, eidẽ Apostolo
 hoc dicat, qui scribens ad fideles, ait: Fuitis aliquando
 tenebræ, nunc autem lux in Domino. Quis enim hoc
 fecit, nisi ille, qui, cum tenebræ essent super abyssum,
 dixit: Fiat lux, & facta est lux: Quod apertius alio loco
 dicitur

CAP. VII.

CAP. VII.

CAP. VII.

Gen. 1. d. 9.

Psal. 33. d. 6

Psal. 118. d. 9

Psal. 112. d. 4

Eph. 1. d. 18

1. Cor. 5. d. 8.

Gen. 1. d. 3.

Q. 3

idcm

idem Apostolus expressit, dicens; Deus qui dixit tenebris lumen clarescere, eruit in cordibus nostris. Si autē hoc putat Scriba esse prophetici, quod filius sit lumen de lumine, vel splendor lucis aeternae, legat quod in eisdem literis legitur de sapientia; Cantor est enim lucis aeternae. Aut illud in prophetico Psalmo; Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Domino & benedicite nomini eius: bene nūciate diem ex die salutare eius. Quis est enim dies ex die, nisi filius lumen de lumine? Salutare autem Dei esse Christū legat in Euāgelio, dicentē Simeone sene, quando illum cognovit in manibus matris, carne minimum, spiritu maximum, acceptoque in manus suas ait, Nūc dimittis servū tuū Domine secundum verbum tuum in pace, Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Hic si responderit aliam esse lucem de qua dictum est, Fuitis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino, quia spiritalis lux mentis est, ista non carnis: Aliam verō illam de qua scriptum est, Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: quae ad oculos pertinet corporales, primò cōfitebitur à luce summa, quod est ipse Deus, fieri potuisse qualemcunque infirmam lucem, bonam tamē. Deinde, vnde scit etiam qualis & quanta sit. Postremò vtrū spiritalis an corporalis: nisi fortē fideles homines, qui quāndū sunt in corpore, peregrinantur à Domino, possunt iam meritò ipsius fidei lux vocari, & angeli non possunt, qui semper vident faciem patris? Vnde ergo scit, vtrum talis lux primitus facta sit? vnde scit quomodo in illa luce vespera & mane possit intelligi? Quomodo denique senario numero praesentata fuerit operibus Dei, & in ea septima requieverit Deus, vnde ad istos dies nobis notissimos qui solis circummitu reuoluuntur septenarij ipsius numeri quaedam forma translata est? Sed & si lux facta est corporalis, vnde nouit quomodo esse potuerit ante solem & ante firmamentum, quod caelum postea nuncupatum est, remota ab aspectibus terrenorum in superioribus partibus mundi, vt solus Deus inter illas tenebrasque diuideret? Nam inter istas tenebras quae nobis faciunt notissimam noctem, & lucē quae nobis facit notissimum diem, luminaria nobis visibilia, vt diuiderent, imperauit. Quis autē ferat, quāuis non sit indignandum potius quā ridendū, indicare istū nobis quod diem horae designet, horas autem sol discernat atque determinet, & velle vt credamus quod Moyses ista nescierit, & ideo diē antequā sol fieret nominauerit? Sed conueniat homines ad librum istius audiendū, & proponatur eis quid sit credibilis: vtrum istū nescisse quādam lucem & quēdam diē, quē sciebat Moyses: an Moysen nescisse istā lucē ac diē, quē nō solum istē, verum etiam qui verba eius non intelligunt, sciunt. Quid quod etiam de aquarum congregatione ingerit nescio quis imperitissimus quāstionē, immò verò non quāstionem, sed reprehensionem, tanquam non recte dictum sit, Congregentur aquae in congregationem vnā, & appareat arida, eo quod aquas omnia tenebantur: ignorans quemadmodum aqua in aëreos vapores tenuata rarefcat, & nebulosa caligine multum occupet spatij, exiguum verò si congregata densetur, nec iam leuis volitet, sed grauis fluat. Quid ergo mirum, si rara terram texerat, spissata nudauit? Quid si etiam diuino nutu in magnos sinus terra subsedit, atque ita quicquid naturae humidae per totum eius iacebat, in partes concauas confluens, recessit à caeteris, & quod operiebat aperuit, congregata in humiliora succumbentia quā mare interfluere, & circumfluere, atque altiora deserens quā orbis emineret? Omitto quod potest hic intelligi significatum esse, quod in formis illa materies aquae vel abyssi vocabulo insinuata sit, & species acceperit duorum isto-

rum grauium elemētorum, humoris & humi: & ideo dictum esse, congregentur aqua, quoniam labilis & mobilis ei species data est: appareat autem arida, quia immobilis & fixa est. Nam illud quod magis Propheta libri huius author intendit; vt eius narratio rerum factarum esset etiam praefiguratio futurarum; nō est cōtentionosus & infidelibus sensibus ingerendum. Cū ergo tot exitus piē quarentibus pateant, ne temerē tanta reprehendatur authoritas, vnde iste nisi diabolico instinctu in eis rebus eligit calūniari, quas non est idoneus perscrutari? Quid verò in hominis conditorem Deum caecus & ingratus inuehitur, & audeat dicere ei qui se finxit, quare sic me fecisti? Cū omnino quomodo sit factus ignoret, multum praecipitis mentis audacia est. Sed vala irae permittuntur ista garrire, vt tanquam de negligentiae somno excitentur valsa misericordiae, & studio respondendi pestilentibus maledictis, adhibeant curam salubribus dictis. Ecce enim in eo quod reprehendit iste hominis conditorem, quia prohibuerit eum sumere cibum dignoscētiaē boni & mali: tanquam eum peccatoribus parem esse voluisset nescientibus ista discernere, & hoc ei negasset cui potestatem dedisset in bestias, quō solum homo superat bestias: quā necessarium est vitē bene agendae, quod dicimus quaedam infeliciter disci, & felicius nōnulla nesciri. Morbos enim & dolores quāto felicius nesciremus? Si ergo medicus nos ab aliquo cibo prohiberet, quo accepto agrotaturos esse praesciret, & ob hoc appellaret eundem cibum dignoscētiaē sanitatis & imbecillitatis, eo quod per ipsum homo cū agrotare coepisset, experiendū dignosceret quid interesset inter contractam malam valetudinem & bonam perditam sanitatem; quod vtiq; melius ignorasset, & in illa quā perdidit sanitate mansisset, credens medico per obedientiam non morbo per experientiam: nunquid talem medicum inuidisse nobis esse peccatū? Et tamen cum laude dictum est de Dño Iesu Christo, quia non nouerat peccatum. Non ergo nouerat hoc malum, atque ideo illam vnde Adam prohibitus est, boni & mali dignoscētiaē non habebat. Hic si quaeratur, quomodo quod nō nouerat, arguebat: neque enim peccata nō arguebat? Omnia autem quae arguuntur, sicut dicit Apostolus, à lumine manifestantur. Quomodo igitur à quo ignorabantur, arguebantur? Nōnne rectissime respondebitur, & nouerat, & non nouerat? Rectissime omnino. Nouerat enim per sapientiam, non nouerat per experientiam. Huic itaque diuinæ sapientiae credere debuit Adam, vt ab illa mali scientia quae sit per experientiam, praeepto Dei obediens temperaret. Sic enim malum nescisset, nisi fecisset, fecit autem sibi, nō Deo. Nihil enim facere potuit voluntate inobedientiae, nisi quod ipse pateretur lege iustitiae. Haec est enim poena inobedienti homini reddita in semetipso, vt ei vicissim non obediatur, nec à semetipso. De qua re vberius in aliis, & maxime in quartodecimo libro De ciuitate Dei disputaui. Nunc autem breuiter respondemus ad id quod ait iste, hominis institutorem à magno bono prohibuisse quem fecerat, dum eum pecori similem sine dignoscētia boni & mali esse voluisset. Haec enim, dignoscētia non est beati hominis sapientia, sed miseris experientia: vnde lignū hominis nomen accepit, à cuius cibo est homo prohibitus: vt obedientia commendaretur quae maxima est virtus, & vt sic dixerim, omnium, origo materque virtutum, in ea natura cui sic datum est arbitrium liberæ voluntatis, vt eam tamen necesse sit viuere sub potestate melioris? Quāquam non desuerint quibus visum est illam dignoscētiaē boni & mali, magnum aliquod bonum fuisse: cuius capaces nondum fuerunt qui

CAP. VII. XIII.

2 Cor. 5. 4. 15

Eph. 5. 2. 32

CAP. VII. XIII.

Gen. 1. 9.

Gen. 1. 9.

Gen. 1. 9.

Gen. 1. 9.

hanc vsurpantes contra vetitum, per inobedientiam peccauerunt. Quibus autem videtur sic hominem fieri debuisse vt peccare noller, non eis displicet sic esse factum, vt non possent peccare si noller. Nunquid enim si melior esset, qui non possent peccare, ideo non benefactus est qui possent & non peccare? Aut verò vsque ad desipiendum est, vt homo videat melius aliquid fieri debuisse, & hoc Deum vidisse non putet: aut putet vidisse, & credat facere noluisse, aut voluisse quidem, sed minime potuisse? Auertat hoc Deus à cordibus piorum. Si ergo ratio recta demonstrat, rationalem creaturam illam esse meliorem quae nulla inobedientia deserit Deum, quā istam quae ita deseruit: sciat quisquis hoc sapit, non esse deesse caelestibus rebus quae inquam deserit Deum, nec istam ita esse factam, vt aliqua necessitate deserere cogetur Deum. Et quia voluntate deseruit, nihil ex hoc diminutum sapientissimis dispositionibus Dei, qui & malis bene, & peruersis recte vtitur, & de humano genere iuste meritoque damnato, familiam sanctam atque numerosam, non eius merito, sed gratia sua facta, in aeternum regnum se translaturū esse testatur. Quae cum ita sint, nec Deus occultare debuit lignum, quod propter consecuturam hominis miseriam, si ex illo contra prohibitionem vsurpato dignosceret à quo bono decidisset, & in quod malum incidisset, appellauit lignum dignoscētiaē boni & mali. Cur enim occultaret de quo mandatū dabat, & per quod obedientiam commendabat? Nec ignarus fuit hominem peccaturum: sed simul etiam, quid iusti & boni fuerat & de peccante facturus, summa vtiq; diuinitate praesciuit. Nec instituit quod obesset, si homo sibi obesse noluisse: sed potius instituit quod prodesset. Quia hominon sine bona mercede obedientiam custodisset: & non sine vtili exemplo, vt eam sancti eius posterit custodirent, poenas inobedientiae persoluisset. Nec voluit quod non potuit. Hoc enim voluit vt aut obediens homo esset, aut inobediens impune nō esset. Nec infructuose voluit quod homo nō fuerat seruaturus, iubere, quia poena contemptoris docuit alios obedire: Nec in homine pars Dei restitit Deo, quia si hominis anima pars Dei esset, nec à seipsa, nec ab aliquo decipi, nec ad aliquid malè faciendum, siue patiendum, vlla necessitate compelli, nec in melius vel deterius mutari omnino potuisset. Flatus autem ille Dei qui hominem animauit, factus est ab ipso, non de seipso. Quia nec hominis flatus, hominis pars est: nec homo eūm facit de seipso, sed ex aëre halitu sumpto & effuso: Deus verò potuit & de nihilo, & viuum rationalemque facere, quod non potest homo. Quāuis nonnulli existiment non tunc animatum primum hominem, quando Deus in eius faciem sufflauit, & factus est homo in animam viuentem, sed tūc accepisse Spiritum sanctum. Quodlibet autem horum credibilis ostendatur, vnde nunc longum est disputare, animam tamen non esse partem Dei, nec de substantia & natura eius creatam siue prolatam, sed ex nihilo factam, dubitare fas non est. Non itaque, sicut ait iste blasphemus, inuenitur serpens in loco meliore quā Deus, quia praualuit decipere hominem quem fecerat Deus. Nullo enim modo homo deciperetur, si nō in se exaltato corde recessisset à Deo. Vera quippe, quoniam diuina est illa sententia: Ante ruinam exaltatur cor. Et vbi contra Deum exaltatur, ibi ab illo deseritur, & in se tenebratur. Quid autem mirum si dum tenebratur, nescit quid sequatur: quoniam non à seipso lumen est, sed ab illo illuminatur. Quod ergo Deus semper iniectus sit, etiam homo victus ostēdit: quia victus non fuisset, si ab iniecto non recessisset. Quomodo est autem victor hominis deceptor, cum à semetipso sit etiam ipse deceptor? Vnde & ille qui de-

pit, & ille quem decipit, ambo decepti sunt, recedendo ab eo qui non potest decipi: & ambo sunt victi, recedendo ab eo qui non potest vinci. A quo vtiq; qui plus recedit, plus vincitur, quia tunc est inferior, quāto deterior. Et ideo necesse est, vt qui malum alteri prius inferendo vincere videtur, amplius ipse bonū amittendo vincatur. Neque fieri potest vt ei sit locus melior; cum causa sit peior. Et quod ad tempus praualuisse visus est diabolus homine superato, etiam sic in aeternum victus est homine reparato. Nec Dei contentis verba sunt, sed potius exprobrantis, Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis. Sicut & Apostolus vbi dicit, Donate mihi hanc iniuriam, vtiq; à contrario vult intelligi, si assit pronunciator doctus, non calumniator indoctus. Porro autem cui displicet peccator prohibitus à ligno vitae, quid nisi impunē vult male viuere? Nec magnum erat Deo, & alio quolibet modo vitam subtrahere homini quem viuere noluisse: sed quoniam rationales animae de sapientia viuunt, quarum mors est insipientia, huius rei significandae gratia, lignum vitae in paradiso fructu suo mori hominem nec corpore sineret. Quod ergo inde separatus traditus est morti, consumendus atque, quod nequam illi accidisset, si semper eodem cibo frueretur, significatum est, quod prius ab spiritali vitae ligno propter peccatum anima eius exclusa est, & ita quadam sua interiore morte iam mortua. Nam de sapientia scriptum est, Lignum vitae est amplectentibus eam. Quod iste non intelligens ait, Quatenus ergo ante maledictum immortalis homo perpetuo viuere poterat, qui nondum ex ista arbore cibum sumpserat? Quasi ei aliquis dixerit, aut in illo libro alicubi legitur, quod nondum Adam sumpserat ex cibo arboris vitae. Quin potius intelligendus est, quoniam inde illi vita in corpore perpetua suppetebat, ne vetustate consumeretur aetatis, ad hoc inde prohibitus, vt ex peccati poena iam illi esset necessitas mortis. Quomodo, inquit, ex Dei maledicto mori ceperat, cum vita ipsa nunquam ex ipso initium sumpserit? Quasi optauerit ei Deus mortem sicut homo homini, ac non Dei verba ad sententiam pertineant punientis, nō ad irā maledicentis. Punire autem morte corporali, fuit à vitae arbore separare, cum iam fuisset spiritaliter mortuus, animo vtiq; separatus ab alimento sapientiae. Deus itaque quid ei contigisset in animo, significare voluit, separando eum à ligno vitae, quo significabatur sapientia. Sed ista, inquit, arbor quae in paradiso vitae fructus ferebat, cui proderat? Cui, nisi illis primis hominibus, masculo & feminae, qui prius in paradiso fuerant constituti? Deinde istis de paradiso pro merito suae iniquitatis eiectis mansit ad memoriam significandae spiritalis arboris vitae. Quod est, vt diximus, ipsa sapientia, beatarumque cibum immutabilis animarum. Vtrum autem illo cibo vescatur nūc aliquis, nisi fortē Enoch & Helias, non temerē asseuerandum puto: ligno tamē illo vitae, quod est in spiritali paradiso, nisi alerentur animae beatorum; non pro munere pietatis & fidelissimae confessionis, latronis animae credentis in Christum, legeremus paradysum eodem die fuisse concessum: Amen, inquit, dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Esse autem ibi cum Christo, hoc est esse cum vitae ligno. Ipse est quippe sapientia, de qua, vt superius commemorauimus, scriptum est: Lignum vitae est amplectentibus eam. NUNQUID nam & hoc resellendum est, quod velut acute, vt sibi videtur, irridet? Primò Deum non praescisse quod contigit. Deinde implere nō valuisse quod magnopere cogitauit. Tertio ad maledictum se conuertisse superato. Vnde scit Deum non praescisse quod contigit? An quia contigit? Quinimò si nō contigisset, nullo modo id praescisset futurum, quia non erat futurum. Aut si pro-

Gen. 3. d. 22

2 Cor. 12. d. 13

Prim. 3. 1. 18

Luc. 23. f. 42

Prim. 3. 1. 18

CAP. VII. XVI.

pterea putat non praescribere; & quia si praescriberet, ne contingeret praescriberet, potest hoc & de Christo dicere, qui talentum de a domino nihil acquisituro: quod propterea vtriusque dederat ut eius augetur pecunia, quicquid est quod illa significat. Ergo quia cogitavit, ut ille sua pigritia nihil acquireret, hoc non praescribit ille qui dedit. Dicere etiam potest, non impletur de hoc lucro Christum quod magnopere cogitavit. Potest & illud tertium, ad maledictum se conuertisse superatum, quoniam dixit; Ligate illi manus & pedes, & proiecite eum in tenebras exteriores. Sicut de Adam dictum est, ut a ligno vitae separatus, morte etiam corporis plecteretur. Huic enim homini deserto, definitur maledictum, videtur impotentis imperium. Dicat ergo impotentem Christum, quoniam de acquirenda spiritali pecunia non potuit quod cupiebat efficere: dicat aemulum ac malitiosum, quod seruo suo invidit lucem ac salutem, quem proieci iussit in tenebras, vbi esset fletus & stridor dentium. Si autem de Christo ista non dicit, ne hoc modo se indicet non esse Christianum, cur audet dicere de hominis conditore & peccati merito damnatore, quod non audet dicere de hominis redemptore: & si eius praeccepta contempserit, poena aeternae mortis plectetur vltore, eodem ipso scilicet? Nam in quem alium nisi in Christum haec maledicta nesciens iste iaculatur, quandoquidem ille ait, Si crederetis Moyse, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit: Quid enim pater sine filio vel tunc fecit, vel vnquam facit? Si ergo salubriter, non solum bonitatem, verum etiam severitatem Dei sancta Scriptura commendat, quoniam & amatur Deus vtiliter & timetur. vnde Apostolus eodem loco vtrumque commemorat dicens: Vides ergo bonitatem & severitatem Dei. quid est quod iste infans & praecipuus Christianum esse se iactet, hoc reprehendit in Deo prophetarum, quod in Deo inuenit apostolorum, quoniam idem Deus est & illorum, & istorum? Quod autem de illo commemoravi, quae pigrum seruum misit in tenebras exteriores, severitas est Dei, vbi nec futurorum impudens dicitur, quia tali pecuniam suam credidit, nec impotens, quia quem ut bene ageret, non ipse rexit, ipse correxit: nec aemulus ac malitiosus, quod a luce separatum in tenebras misit. Hoc de omnibus poenis hominum, quae leguntur in prophetis libris inflatae fuisse peccantibus, debet fidelis lector advertere. Hoc ergo etiam de diluio. Neque enim Dominus Iesus non tale aliquid futurum in suo praenunciauit aduentu, quando ait; Sicut in diebus Noe manducabant & bibebant, non uellabant, edificabant, nubebant, vxores ducebant, venit diluuium & perdidit omnes, sic erit & aduentus filij hominis. Hoc & de obduratione cordis Pharaonis. Neque enim noui Testamenti litera non dicunt de quibusdam, Tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quae non conueniunt. Hoc de spiritu mendaci, quem Deus, qui bene utitur etiam malis, iustissimo iudicio ad impium regem decipiendum misit, sicut Michaeas propheta sibi in visione prophetica demonstratum esse testatur. Neque enim dubitauit tale aliquid dicere apostolus? Paulus, cum se sciret verissime dicere, vbi ait; Mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacium, & iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Hoc de facto per Moysen cui Deus dixit; Accipe omnes duces populi, & victimas illis Domino contra solem: hoc est in manifesto per diem. Vel quod factum idololum Moyses ita vindicauit, ut nec proximo suo quisque parceret, ferro perimens impios. Neque enim & Dominus Iesus non dixit, Eos autem qui noluerunt me regnare sibi, adducite & interficite coram me. Vbi profecto, quia mortem significat animarum, magis est

vtique illa fidelibus horrenda & metuenda quam corporum. Vnde idem Dominus dicit; Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Huius generis mortes per quas animae mittuntur in gehennam? At quis fideliter, ut dignum est, cogitauerit, valde vili aestimabit quamlibet ingentissimam stragem & sanguinis fluuios mortalium corporum, & quomodocumque quoadocumque moriturorum. Quas caedes iste exaggerans, & scholastica vanitate describens, ad blasphemandum Deum, qui talibus mortibus eos quibus huiusmodi terror vtilis fuerat, flagellabat, hortorem incutit mortalibus sensibus, & aliquid se agere putat, calces aduerfus stimulum iaciendo: ut cum de morte carnis accusat Dei prouidentiam, morte cordis mittatur in gehennam. Quis autem vtriuslibet sexus homo non mallet gladio trucidari, etiam illo modo, quo trucidauit sacerdos Phinees fornicarios; in ipso complexu nefaria voluptatis terribile constitutus aduersus execrandas libidines vltionis exemplum, propter quod Deo maxime placuit: quis, inquam, non mallet tali genere mortis interfici, quis non postremo igne consumi, vel ferinis moribus per ipsa pudenda laniari, quam mitti in gehennam ignis aeterni? Cur igitur Deus Christianorum peccates talibus mortibus puniat, ut post corporis interitum transitorium, sequatur in gehenna sine fine supplicium, nisi quia Testamenti vtriusque vnus est Deus? Nonne possent Iudaei dicere aduersus huius impietatem, quantumlibet exaggerat bella, caedes, vulnera, funera, sanguinem, longe incomparabiliter Deo nostro Deum se habere mitiore: longe scilicet mitius punientem transitoris mortibus corporum, quam flammis perpetuis gehennarum? At enim propterea videtur huic Deus legis & prophetarum, qui vnus & vetus est Deus, crimine crudelitatis arguendus: quia propter leuissimas causas vel etiam erubescendas, poenam mortis vel corporalis infligit: quod Dauid populum numerasset: quod infantes, sicut iste dicit, filij Heli sacerdotis, de ollis vel cacabis Deo preparatis aliquid degustassent. Qua in re non disputo, quantum & quam perniciosum elationis vitium tam sancto viro, ut vellet Dei populum numerare, subrepsit, eorumque mortibus non aeternis, sed iamiamque humana conditione venturis, & celeriter transiuntibus, fuerit flagellatus, quorum fuerat multitudo inflatus. Nec dico filios Heli fuisse infantes, ut iste loquitur nesciens quid loquatur: sed eius aetatis, qua possent & deberent, pro sacrilego ausu quo se Domino Deo in sacrificiis praeferebant, digna coercitione cohiberi. Quod neglectum Deus non sibi consulens, sed populo cui religio pietasque profuisset, bello etiam vindicauit. Vbi Dei timore potuerunt augere victuri, per eorum mortes, qui fuerant, etsi senescerent, post non longa temporu spatia morituri. Mortibus quippe corporum legimus alios etiam mortuos, propter non sua, sed aliena peccata: vbi magis est in dolore cordis plaga viuentium, quam in resolutione carnis poena morientium: vbi animae de corporibus exeuntes, habent causas suas, vel bonas vel malas, non propterea grauitate, quia exuta: animarum vero morte alius pro alio plectitur nemo. Sed hoc dico, quantum existimet iste fuisse peccatum, quod in conuiuio nuptiali inuentus est homo vestem non habens nuptiale: puto si humana consideratione ista meriamur, huic aliquantulum sufficere debuit erubescere; & ut plurimum inuitantis indignatio proderetur; vestem mutare compelli: & tamen dictum est, Ligate illi manus & pedes, & proiecite eum in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Sed dicit, non leuem culpam significat, vestem non habuisse nuptialem, quoniam ista

ista parua magnarum signa sunt rerum. Sic ergo & sacrificia visibilia, cum sint in terrenis rebus exigua, magnarum & diuinarum signa sunt rerum: in quibus filij sacerdotis seipso Deo, cuius honor in sacrificiis attenditur, praeferebant. Non autem ille conuiuia se pretulit sponso, sed tantum non congruit, quia nuptialem tunicam non habebat. Veruntamen inter ipsas poenas quibus vtrunque vindicatum est, ille quid distet, aduertit, quamque incomparabiliter ista illam vincat, intelligit, qui corporalibus & temporalibus spiritalia & sempiterna praeponeat. Verum quid opus est de mysticis significationibus sacrificiorum vestisque nuptialis, inconuenientem carnalibus sensibus velle inculcare sermonem? Ecce quod est manifestus proferamus, Euangelium legi veteri comparans Dominus, & non illud malum quod homines ante didicerant, sed quod ipse docebat, perfectius esse contestans; Audistis, inquit; quia dictum est antiquis, Non occides. Qui autem occiderit, reus est iudicio. Ego autem dico vobis, Quicumque iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit racha, reus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis. Quid tam paruam in peccatis, quam fratri dicere, fatue? Quid tam magnam in suppliciis, quam gehenna ignis? Si in lege vel prophetis iste inuenisset aliquem qui dixisset fratri suo, fatue, lapidari iussu diuinitus, quantam Deum crudelitatis argueret? Quis autem, non dico lapidari, sed per singulos artus, immo per singula corporis frustra, paulatim atque minutatim; viuens & sentiens dilaniari consumique non maluisset, quam gehennae ignibus mancipari? Absit tamen ut crudeliorem quicumque dicat Euangelij quam legis Deum, intelligens vtriusque esse vnum & eundem Deum, in lege terrentem carnalibus, in Euangelio spiritalibus poenis: & ibi & hic fidelem, nusquam crudelem. Quid illud? nonne si a Christo linguam reperiret alienam; in eum blasphemam, & qualis est huius, impia garrulitate damnabilem, acerbis & amariorum exagitaretur, quam quod iste de obsonio sacrificij prae gustato, corporalem temporalemque poenam pro sacrilegio sic indignatur ingestam: vbi venturum se Dominus, & ad sinistram positus gentibus minatur esse dicturum; Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius? Huius tanti supplicij quaevis causam? Esuriui, inquit, & non dedisti mihi manducare. Ecce pro esca temporali, non ablata, sed non data, aeternum & horrendum supplicium comminatur. Et recte, si consulas veritatem. Preparatum est enim quod in elemosynis datur: sed cum pie datur, aeternum inde meritum comparatur. Et ideo potius quia paruus est quod datur, magna impietate non datur. Vnde non mirum est, quod tanta sterilitati velut infructuosus arborum, ignis aeterni supplicium praeparatur. Si autem consulas hominem; ut de suo respondeat tibi, omnis homo mendax, contemnit culpam, & exaggerat poenam. Illam quippe non videt mente carnali, hanc exhorret carne mortali; Talis est iste in omnium hominum, qui puniuntur vel corripiuntur in veteri Testamento, longe mitioribus quam leguntur in Euangelio corporalibus poenis. Quod enim diluuium comparari aeternis ignibus potest? Quae caedes; quae vulnera; quae corporum mortes cruciatibus sempiternis? Viginiquatuor milia cadentium, tanto buccarum strepitu inflat infans, quasi non innumerabilia milia quotidie moriantur toto orbe terrarum? Sed transitoria ista corporum mors est. Quis vero aestimare possit, quot milia stabunt ad sinistram ex omnibus gentibus, quae sempiternis damnanda sunt ignibus? Eat iste & clamet ore aperto & oculis clausis, quasi confessus sit Deus suam crudelitatem, quia dicit per prophetam, Exacuam sicut fulgur gladium meum, inebriabo sagittas meas san-

guine, & gladius meus manducabit carnes de sanguine vulneratorum. De quibus verbis sic iste accusat Deum, velut semper humana sanguine esurientem, quasi dixerit, Inebriabo me sanguine, & manducabo carnes de sanguine vulneratorum. Sed quantumlibet hanc vtilem Dei comminationem tanquam facinoris auidam, & ut dicit, in sola crudelitate malis tantummodo gloriantem, vanus & vesanus exhorreat, quid aut quantum valet, verbis comparata dicentis; Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius? Ibi non sanguine inebriantur sagittae, sed non satiabuntur membris omnibus flammam. Nec carnes gladius manducabit, sensum doloris citius auferens mortuis, quam inferens vulneratis: sed nemo cruciatibus saltim moriendo subtrahitur, ne in moriente simul etiam ipsa poena moriatur. Cur non hic dicit, colendum ne istum an potius execrandum fugiendumque esse dicemus? An timer de Christo ista dicere, ne ipsius ignis aeterni supplicium non euadat, quod ille impius praeparat mittere: & ignorat miser haec dicendo de Deo prophetarum, de ipso se dicere, cuius tam tremendam severitatem in Euangelio formidat offendere. REPREHENDIT etiam, quod poenas impiorum, significatas per vnam fellis & botri amaritudinis, & furorem draconum atque aspidum, collectas dicit esse Deus apud se, & signatas in thesauris suis reddendas in tempore, cum lapsus fuerit pes eorum: ignorans thesauros hic appellatas occultas dispositiones Dei, qui disponit reddere vnicuique secundum opera eius. Vnde Apostolus dicit, Tu autem secundum duritiam cordis tui & cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius. Apud quem enim tibi thesaurizat iram cor impoenitens, nisi apud eum, qui vitios est iudicaturus & mortuos? Neque enim nesciuit etiam illi veteres libri thesaurum desiderabilem, de quo ibi scriptum est, quod requiescat in ore sapientis. Et in Proverbis legitur, quia Deus thesaurizat diligenter salutem. Et Esaias propheta dicit, In thesauris est salus nostra: ibi sapientia & disciplina & pietas ad Dominum. Hi sunt thesauri iustitiae. Sed vaniloqui & mentis seductores aduersantes literis sacris quas intelligere nolunt, eligunt ex eis aspera quae ibi leguntur, ad commendandam severitatem Dei: & de literis euangelicis atque apostolicis leuia quae ibi leguntur, ad commendandam bonitatem Dei: & apud homines imperitos hinc ingerunt horrorem, inde querunt fauorem: quasi difficile sit, ut quisquam similiter blasphemus atque impius eo modo aduersetur nouo Testamento, quod iste veteri: carpens de veteri quibus ibi commendatur Dei bonitas, & contrario de nouo, quibus ibi commendatur Dei severitas: & clamet inuidiosus atque venenosus, Ecce qui Deus colendus est, misericors & misericors, longanimis & multae misericordiae: qui non in finem irascitur, neque in aeternum indignabitur: qui non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis: sed quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis peccata nostra. Qui sicut miseratur pater filios, sic miseratur timentes se. Qui dicit, Nolo mortem peccatoris, tantum ut conuertatur & viuat. Non ille qui propter lucrorum atarum etiam; eum seruum qui non perdidit talentum quod acceperat, sed tantum quia non amplius acquiuit, ligatis manibus & pedibus proijci iussit in tenebras exteriores, vbi esset ei fletus & stridor dentium: & qui hominem non habentem vestem nuptialem de conuiuio suo tollit, & similiter alligatum simili supplicio punit: & qui venientibus ad se, & pulsantibus, & dicentibus, Domine, aperi nobis: respondet, Non vos noui: tantum quia oleum secum quod infunderent suis lampadibus non tulerunt: & qui propter vnum

Math. 25. 6. 23.
 Math. 22. 13.
 Gen. 3. d. 24
 Math. 5. 28. 46
 Ro. 11. 22
 Luc. 17. 2. 28
 Rom. 1. 24
 3 Reg. 22. 17.
 Mich. 3. 5.
 1 Thess. 2. 11.
 Num. 25. 4.
 Eze. 32. 27
 Luc. 19. d. 27

Math. 10. 6. 28.
 Num. 25. 6.
 2 Re. 2. 4. 2.
 1 Re. 2. 2. 14
 Math. 25. 41.
 1 Re. 4. d. 18
 Math. 28. 13.
 Rom. 12. f. 41.

Math. 25. 4. 4.
 CAPVT XVII. Deut. 32. 6. 34.
 Rom. 2. 4. 5.
 Pro. 8. 2. 21
 Eccl. 3. 4. 6.
 Ps. 102. 6. 8
 Eze. 18. 4. 23. 2. 27. 33. 11.
 Math. 22. 13.
 Math. 25. 4. 11.

contu meliosum verbum mittit in genenam: & qui pro temporali cibo nō accepto, igne damnat aeterno. Hæc atque huiusmodi quis vetana mēte sacrilegus, indē lenia, hinc alia colligat: ac sic homines vtrarumque literarum imperitos, à Christo, tanquam seuo & crudeli conetur auertere, & ad Deum misericordē prophetarum mitēque conuertere: nōnne & huic ipsi qui hoc facit veteri Testamento, quod ab homine similiter sacrilego posset fieri nouo, impurus atq. impius apparebit: Qui autem rectē colit Deum, & profectō vtriusq. Testamenti inuenit vñ Deum, & eiusdē vnus Dei in vtroque diligit bonitatem, in vtroq. metuit seueritatē: in illo intelligens promissum Christum, in isto accipiens redditū Christum. Nōnne prius in illis veteribus libris lectum est, non reddendū malum pro malo, vbi præcipitur, vt si iumentum inimici sui errare quis inuenit, reuocet domino eius, & si eecidisset in via, non pertranscat, sed leuet cum illo? Nōnne ibi prius scriptum est, quod Apostolus ponit, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi? Nōnne ibi prius homo Dei suo, quod ei vti que scit placere, dicit: Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala? Nōnne ibi prius Hieremias propheta describit sancti patientiam, præbens percutienti se maxillam? Nōnne ibi prius per alium prophetam præcipitur, vt malitiam vnusquisque fratris sui nō reminiscatur? Quid est ergo quod iste blasphemus hæc tanquā contraria veteri Testamēto de nouo colligit, aut vtrāque literas nesciens, aut vt decipiat imperitos, se scire dissimulans? A quo tamen si quærat, vtrum non reddat malum pro malo, qui pro cibo non accepto, in ignem mittit aeternum, profectō turbabitur & admonēbitur incomparabiliter esse mitius, oculum pro oculo, dentem pro dente homini auferre, vbi mensura vindictæ modū non transit iniuriæ: quam propter non exhibitam humanitatem, tantam repēdere seueritatem, vbi transitoria est culpa, & finem nō habet pœna. Atque ita discet, si peruicax non est, in vtroque Dei vnus Testamento, & amandam bonitatem, & timendam seueritatē. Quamuis enim in veteri Testamento propter temporalium bonorum promissionem, malorumque comminationem, seruos patriar temporalis Hierusalem: in nouo autem, vbi fides impetrat charitatem, qua lex possit impleri, nō magis timorē pœnæ quā dilectionē iustitiæ, liberos patriar aeterna Hierusalem: tamen & illis temporibus fuerunt iusti spiritales, quos non occidebat litera iubens, sed viuificabat spiritus iuans. Vnde & fides veteri Christi habitabat vti que in prophetis, venturum prænucciantibus Christum. Et nunc sunt plurimi carnales, qui vel hæreses faciunt non intelligendo Scripturas, vel in ipsa catholica, aut adhuc paruuli lacte nutriuntur, aut tanquam palea perseverans, futuris ignibus præparantur. Sicut autem Deus vnus & verus creator bonorum est, & temporalium & aeternorum, ita idem ipse author est amborum Testamentorum: quia & nouum in veterē est figuratum, & vetus in nouo est reuelatum. Ignoscendi autem misericors mansuerudo, propter quam dictum est, non solum septies, verum etiam septuagies septies fratri remittenda esse peccata, nō ad hoc valet vt sit iniquitas impunita, aut tōrpens & dormiens disciplina, quod potius obsit, quā diligens vigilansque vindicta. Claves quippe regni cælorum sic dedit Christus ecclesiæ, vt non solum diceret: Quæ solueritis super terram, erunt soluta & in cælis: vbi apertissime bonū, non malū pro malo reddit ecclesiā: verum & adiungeret, Quæ ligaueritis in terra, erunt ligata & in cælo: quia bona est, & vindicandi iustitia. Illud enim quod ait, Si nec ecclesiam audierit, sit tibi tãquam ethnicus & publicanus: grauius est

Exod. 23. d. 4.

Ro. 12. d. 20. Proverb. 25. d. 21.

Psal. 7. d. 4.

1. Tim. 3. d. 30.

Leu. 19. d. 18.

Math. 26. d. 41.

Exi. 21. e. 24. Leuit. 24. d. 20. Deut. 19. d. 20.

Math. 18. d. 22.

Math. 16. d. 19.

Math. 18. d. 17.

A quā si gladio feriretur, si flammis absumeretur, si feris subingeretur. Nam ibi quoque subiunxit, Amen dico vobis, quæ ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælis: vt intelligeretur, quāto grauius sit punitus, qui velut relictus est impunitus. Hic dicat iste, si placet, Siccinē mandata Saluatoris accipimus iubentis, Nemini reddideritis malum pro malo, sed si quis vos percusserit in vnā maxillā, præbete & alteram; & dimitte inurias fratribus vestris: Ecce ab hominibus nō reddentibus malū pro malo, alligatur homo a maioribus & infelicis ecclesiæ clauibus, quān quibuslibet grauissimis & durissimis ferreis vel adamantinis nexibus. Absit, inquit, vt hoc dicam, quoniam Christianus sum. Hoc si verē esset, nec illa dixisset. Quoniam Deus prophetarum, quorum scripta blasphemant, ipse est Deus Apostolorum, quorum scripta blasphemare formidat. Sed Dauid, inquit, Deum rogauit, & non est exauditus, nisi oblato sacrificio, vt hominibus qui non peccauerant, parceretur: & ideō non est credendus Deus verus, qui sacrificiis delectatur. Iam de pœna occisorum hominum, quibus quandoq. mortis mors illa non obfuit, & eorum tamen mortibus cor regis sese extollentis, meritō vapulauit, superius respondimus. De sacrificio autem iste valde nihil sapit: & ideo fallitur, quia iam sacrificia talia non offert Dei populus Deo, posteaquā venit vnicum sacrificium, cuius vmbra fuerunt illa omnia, non hoc improbantia, sed hoc significantia. Sicut enim res vnā multis locutionibus & multis linguis significari potest: sic vnum verum & singulare sacrificium multis est antea sacrificiorum significatum figuris. De quibus singulis hic disputare quān sit longum, videris. Vnum tamen sciant insipientes, tardi ad intelligendū, & præcipientes ad reprehendendum, quod dæmon sibi sacrificium non exigeret, nisi Deo vero deberi sciret. Falsus enim Deus sic se vult honorari ab eis quos decipit, quomodo verus Deus honoratur ab eis quibus cōsulit, & maximē sacrificiū est quod præcipue debetur Deo. Nam obsequia cætera quæ diuinitati exhibentur, ausi sunt sibi etiam superbiæ fastu homines arrogare. Rarissimi autem commemorantur, qui sibi vt sacrificaretur, cū regia potestate possent, ausi fuerint imperare. Quicunq. tamen ausi sunt, per hoc se deos haberi voluerunt. Sacrificiis autem Deum non egere, quis nescit? Sed nec laudibus nostris eget. Veram sicut nobis, non illi vtile est laudare Deum, sic nobis, nō illi vtile est offerre sacrificiū Deo: quoniam singulari & solo vero sacrificio pro nobis Christi sanguis effusus est: ideo primis temporibus ad hoc sacrificium talibus significationibus prophetandum, immaculato rum animalium sacrificia Deus sibi iussit offerri: vt quemadmodū illa immaculata erant à corporū vitis, ita speraretur immolādus esse pro nobis, qui solus immaculatus fuerat à peccatis. Quæ tempora per Prophetam sic prænucciantur, Deus deorum Dominus locutus est: & vocauit terram, A solis ortu vsq. ad occasum, ex Sion species decoris eius. Et paulo post in eodem Psalmo, Audi populus meus, & loquar tibi; Israël, & testificabor tibi: quoniam Deus Deus tuus ego sum. Non super sacrificia tua arguam te, holocausta autē tua in conspectu meo sunt semper. Nō accipiam de domo tua vitulos, neq. de gregib. tuis hircos. Quoniam mee sunt omnes bestia syluæ, pecora in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cæli, & species agri mecū est. Si esurierio, non dicam tibi: Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorū, aut sanguinē hircorū potabo: Immola Deo sacrificiū laudis, & redde Altissimo vota tua. Et iterū in fine Psalms eiusdem, Sacrificium, inquit, laudis honorificabit me, & ibi via qua ostendam illi salutare Dei. Iā de hoc salutari Dei quod ipse sit Christus,

al. subice- terur.

Mat. 5. f. 39.

2 Reg. 24. d. 10.

2 Reg. 24. d. 10.

1 Cor. 5. e. 8. CAP. V. X. I.

1 Cor. 10. d. 8.

1 Cor. 10. d. 20.

al. in sacri- ficio tuo.

supra

supra commemorauit atque monstrauit. Quod est autem sacratius laudis sacrificium, quān in actione gratiarum? Et vnde maiores agenda sunt Deo gratias, quān pro ipsius gratia per Iesum Christum Dominū nostrum? Quod totum fideles in ecclesiæ sacrificio sciunt, cuius vmbra fuerūt omnia priorum generā sacrificiorum. Isti autem vaniloqui reprehenses veteris Testamenti, etiam si cætera quæ commemorauit de hoc Psalmo minus intelligunt, sufficiat eis quantū ad præsentem quæstionem attinet, quia Deus prophetarum, qui Deus est etiam apostolorum, nō manducat taurorū carnes, nec sanguinem potat hircorum. Talem quippe eum nouerunt sancti, qui pleni eius spiritu ista dicebant. Vnde illud quod Dauid obtulit vt populo parceretur, vmbra erat futuri: qua significatum est, quod per vnum sacrificium, cuius illa figura erant, salutē populi spiritualiter parceretur. Ipse est enim Christus Iesus qui traditus est, sicut Apostolus dicit, propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: propter quod etiam dicit, Pater noster immolatus est Christus. Vnde autem iste probare conatus est, euidenter seruissē dæmonis, qui sacrificis ea promeruit, volens hoc intelligi de sancto Dauid, ibi euidentius quanta fraude imperitorum animis insidietur, ostendit. Adhibuit enim Apostolum testem, eo quod dixerit, Videte Israël carnaliter, Nōnne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo dico quod idolum sit aliquid? Sed qui sacrificant, dæmonibus sacrificant. Quod non ita scriptum est, sed ita, Videte Israël secundum carnem: Nōnne qui de sacrificiis manducant, socij sunt altaris? Quid ergo dico quia idolis immolatum est aliquid, aut idolum est aliquid? Sed quia quæ immolant gentes, dæmonis, & nō Deo, immolant. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Potuit autem accidere, vt secundum interpretationem varietatem, non in rebus, sed in verbis, quod ego dixi, secundum carnem, alij codices habeant, carnaliter: & quod ego dixi, qui de sacrificiis manducant: alij habeant, edunt hostias: quod ipse posuit. Et quod ego, socij sunt altaris: habent alij, participes sunt altaris. Et quod ego posui: quid ergo, dico quia idolis immolatum est aliquid: minus ille posuerit, aut minus codex eius habuerit, & ideo tantummodō posuit, quia idolum est aliquid. Quod verō sequitur, multum ad rem pertinet, quia id aliter posuit. Ait enim Apostolus, Sed quia quæ immolant, dæmonis, & non Deo, immolant. Ille autem dixit, Sed qui sacrificant, dæmonis sacrificant: quasi omnes qui sacrificant, non sacrificent nisi dæmonibus. Non enim ait Apostolus, qui sacrificant: sed, quæ sacrificant: vel, sicut à me posuit, quæ immolant: illi scilicet qui idola colunt; quæ sacrificant, dæmonis, & nō Deo, sacrificant, siue immolant. Et ideo subiunxit, Nolo vos socios dæmoniorum fieri: eos quippe ab idololatria prohibebat. Propter quod eis ostendere voluit, ita illos fieri socios dæmoniorum, si idololatria sacrificia manducauerint, quomodo Israël carnalis, socius erat altaris in templo, qui de sacrificiis manducabat: ideo quippe addidit, carnaliter, vel secundum carnem, quia est Israël spiritualiter, vel secundum spiritum: qui veteres vmbra iam non sequitur, sed eam consequentem quæ illis vmbra præcedentibus significata est veritatem. Hinc enim cepit, vt hoc diceret, Propter quod dilectissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Deinde secutus ostendit, ad quod sacrificium iam debent pertinere, dicens, Quasi prudentibus dico, iudicate vos quod dico. Calix benedictionis quem benedicimus, nōnne communicatio est sanguinis Christi? Panis quem frangimus, nōnne participatio est corporis Domini? Quia vnus panis & vnum corpus multi

sumus; omnes enim de vno pane participamus. Et propter hoc subiunxit, Videte Israël secundum carnem. Nōnne qui de sacrificiis manducant, socij sunt altaris? Vt intelligerent ita se iacobianos esse corporis Christi, quemadmodum illi socij sunt altaris. Et quia vt hoc diceret, ab idololatria prohibebat: vnde locus iste sermonis eius, sicut commemorauit, sumpsit exordium: ne putarent ideo non esse curandum, si de sacrificiis ederent idolorum, quia idolum nihil est, existimantes sibi hæc velut superflua non nocere, confirmavit quidem & ipse nihil esse idolum. Nec ideo se ista prohibere, quia idolis immolantur quæ non habent sensum; sed quia quæ immolant, inquit, id est, idolorum cultores, dæmonis, & non Deo, immolant: Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Illud sensum veritas ipsa declarat, quia in templo cui seruiebat carnaliter Israël, non vti que idolum colebatur. Nam si sacrificia quæ in illo templo secundum veterem legem offerebantur Deo, tanquam idolorum sacrificia damnarentur, vel tanquam dæmonis immolata, nullo modo ipse Dominus Christus leproso quem mundauerat, diceret, Vade ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis. Nondum enim dederat pro sacrificiis illis omnibus sui corporis sacrificium, nondum suscitauerat sui corporis templum. Nec de illo templo eiciens eos qui boues & columbas vendebant, diceret, Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Sane de apocryphis iste posuit testimonia, quæ sub nominibus Apostolorum Andree Ioannisque conscripta sunt. Quæ si illorum essent, recepta essent ab ecclesia, quæ ab illorum temporibus per episcoporum successiones certissimas, vsq. ad nostra & deinceps tempora perseverat, & immolat Deo in corpore Christi sacrificium laudis, ex quo Deus deorum locutus vocauit terram, à solis ortu vsq. ad occasum. Hæc quippe ecclesia est Israël secundum spiritum, à quo distinguitur ille Israël secundum carnem, qui seruiebat in vmbra sacrificiorum, quibus significabatur singulare sacrificiū quod nunc offert Israël secundum spiritum, cui dictū atque prædictum est, Audi populus meus, & loquar tibi, Israël & testificabor tibi: & cætera, quæ iam supra commemorauit. De huius enim domo non accipit vitulos, neque de gregibus eius hircos. Ille immolat Deo sacrificium laudis, non secundum ordinē Aaron, sed secundum ordinem Melchisedec. Quod in eo Psalmo positum est, quem Dominus Iesus in euangelio de se conscriptum esse testatur, quarens à Iudæis respondentibus Christum filium esse Dauid, quod solum de illo carnaliter nouerāt, quomodo eum Dauid in spiritu dixerit Dominum. Tunc enim huius Psalms commemorauit exordium; Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Ibi quippe & hoc dictum est, Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec. Nouerunt qui legunt quid protulerit Melchisedec, quando benedixit Abraham. Et iam sunt participes eius, vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum. Dei autē iuratio incredulorum est increpatio. Et quod Deum non pœnitebit, significatio est, quia hoc sacerdotium non mutabit. Mutauit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron. Vnde alius propheta dicit ad eum qui carnaliter est Israël, Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & hostiam non accipiam de manibus vestris. Ecce quod est secundum ordinem Aaron. Cur autem hoc non accipiat, addit & dicit: Quia ab ortu solis vsq. ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offer-

1 Cor. 8. d. 4.

1 Cor. 10. e. 20.

Math. 8. d. 4. Gen. 14. d. 22.

Math. 21. d. 13.

CAP. V. X. I.

Psal. 49. d. 2.

1. Tim. 3. d. 30.

Math. 22. d. 4. x.

Ps. 109. d. 1.

Genes. 14. d. 19. x.

Mal. 1. e. 10.

offer-

Apc. 5. b. 8.

Pf. 49. a. 2. 3.

Iean. 2. d. 25.

Matth. 2. 5.

6. 1. 2.

Gal. 4. b. 9.

1 Theff. 5. d.

19.

Iuan. 3. d. 36.

Iuan. 7. a. 20.

offerretur nomini meo, & gloria pura, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. Ecce quod est secundum ordinem Melchisedec. Incensum enim quod est Græcè thymiama, sicut exponit Ioannes in Apocalypsi, orationes sunt Satorum. Deus quippe ille, sicut canitur in psalmo, qui vocavit terram, à solis ortu vsque ad occasum, cui terræ, id est, cui populo diffuso à solis ortu vsque ad occasum, diceret, Non accipiam de domo tua vitulos, Immola Deo sacrificium laudis: Ipse per hunc prophetam quod certissime futurum erat iam velut factum prædicans ait: Ab ortu solis vsque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offerretur nomini meo & hostia pura; quia magnum est nomen meum in gentibus. Non enim sicut hominem poenitet Deum, sed sicut Deum. Quæ admodum non sicut homo irascitur, nec sicut homo miseretur, nec sicut homo zelat, sed omnia sicut Deus. Poenitentia Dei non est post errorem. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem: Misericordia Dei non habet impatientis miserum cor, vnde in Latina lingua nomen accepit. Zelus Dei non habet mentis liuorem. Sed poenitentia Dei dicitur, rerum in eius potestate constitutarum hominibus inopinata mutatio: Ira Dei est vindicta peccati: Misericordia Dei, est bonitas opitulantis: Zelus Dei, est prouidentia, quæ non finit eos quos subditos habet, impunè amare quod prohibet. Vnde iste qui tam loquaciter exagitationi Dei poenitentiam, discat primò, vix inueniri aliquid quod dignè de Deo dici possit: sed plurima & penè omnia nos de illo dicere loquendi necessitate, quæ magis homines ex hominibus metiuntur, sicut autem intelligenda de illo sunt, vix à paucis & spiritabilibus intelliguntur. Propter quod prouidentissime scriptura diuina de illo ineffabili loquens ad quædam etiam verba descendit, quæ iam hominibus & ipsis carnalibus, cum de Deo sermo est, videntur absurda & indigna: vt cum timentur ista sic accipi, quomodo in hominibus solent, & discutuntur, quemadmodum de Deo bene accipi possint, ibi discantur etiam illa quæ humanis sensibus in eisdem scripturis Deo digna videbantur, non secundum hominum mores intelligi vel credi oportere. Citò enim videtur poenitentia, sicut ab hominibus agitur, non cadere in Deum: sed non citò videtur etiam misericordia, sicut homines miserentur, non cadere in Deum. Ex illo ergo quod requirendum fateretur, discit homo & hoc requirere, quod iam sufficere arbitrabatur. Sic ergo quando eum poenitet, non mutatur & mutat: sicut quando irascitur, non mouetur & vindicat, & quando miseretur, non dolet & liberat; & quando zelat, non cruciatur & cruciat. Nunquid autem in libris Testamenti noui desunt hæc verba, quæ si accipiantur prout in hominibus accipi solent, nullo modo congruunt diuinitati, & grauem pariunt offensionem? Cum enim de Christo verissime dicat euangelista, quod non opus habebat, vt ei quisquam testimoniū perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine: cur ipse quibusdam dicit, Nescio vos? Ipsos denique sanctos suos cum præscierit & elegerit ante mundi constitutionem: quid est quod dicit Apostolus; Nunc autem cognoscentes Deum, immò cogniti à Deo: quasi nunc eos cognouerit, quos antea nesciebat? Quod verò ait, Spiritu nolite extinguere: tanquam extingui spiritus possit, quis ferat nisi qui ea prudenter intelligit? Nonne in euangelio scriptum est; Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum? Calumniatur ergo & huic verbo iste blasphemus, & dicat, Qualis est qui irascitur, cum scriptum sit; Iracundia viri iustitiam Dei non operatur. Calumniatur

istò modo & Apostolo dicenti, Nūquid iniquus Deus qui infert itam? Iam porro si quisquam diceret, confundetur Christus, & hoc eo tempore quò iudicaturus est viuos & mortuos, quis eum Christianus patienter audiret? Tamen in euangelio, Qui me, inquit, confusus fuerit, & verba mea, in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confundetur eum cum venerit in gloriam patris sui cum angelis sanctis. Cur autem orantes dicimus; Sanctificetur nomen tuum, si semper est sanctum: nisi quia verum est id quod scriptum est de quibusdam: quia polluerunt nomen Domini Dei sui? Et cur dictum est Domino; Memento mei cum veneris in regnum tuum, si nihil obliuiscitur: nisi quia non inspicitur, sed intelligitur ei dicitur; Obluisceris inopiam nostram & tribulationem nostram? Ergo & scienter nescit, & quod semper sciuit, aliquando cognoscit, & cum extinguitur à negantibus, inextinguibilis permanet. Et tranquille irascitur, & confundi non potest, etiam quando confunditur: & nomen eius pollui non potest, etiam quando polluitur, & obliuisci non potest, etiam quando obliuiscitur, & meminit etiam quando admoneatur. Sic est ineffabilis. Hæc enim de illo dicuntur, de quo nihil ab homine vel hominibus dici dignè, & satis competenter potest. Quæ cum ita sint, quis religiosus non istum exsufflet vt puluerem, quem prouicit ventus à facie terræ: qui tumens & elatus atque irruens in oculos infirmorum, eosque perturbas, videtur sibi aliquid dicere, arguendo verba in veteri Testamento quæ non intelligit, nec intuendo quæ in nouo intelligit? Hoc autem de poenitentia Dei, vnde factum est vt loqueremur cum commemorarem prophetiam de Christo, vbi dictum est, Iuravit Dominus & non poenitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec: ad commendandum sacrificium salutare, in quo pro nobis sacer sanguis effusus est, cuius vmbra fuerunt sacrificia, quæ de pecoribus immaculatis iussa sunt immolari. Hoc ergo de poenitentia Dei, ne sic eam putaret accipiendam, vt ex eo quod non intelligit, in blasphemiarum latratus rabiidus insaniret, habebat vnde commoneretur in proximo. Ipse quippe commemorauit Deum dixisse, Poenitet me vixisse Saul in regem. Hoc autem scriptum est Samueli sancto dictum fuisse, per quem Deus arguit Saulem, quod homini quem Deus occidi iusserat, pepercisset, exhibens velut misericordiam contempta obedientia. Quasi verò melius nosset, quid de homine fieri debuerit, quam ille qui hominem fecit. Vbi quod saluberrimum est discimus, vt semper diuinum præceptum, humanum in nobis vincat affectum. Idem tamen Samuel cui dixerat Deus, Poenitet me vixisse Saul in regem: dicit euidenter, Deum non poenitere. Nam ita scriptum est, Et factum est verbum Domini ad Samuelem, dicens: Poenitet me quod constitui Saul in regem, quoniam auersus est à me, & verba mea non custodiuit. Et paulò post Sauli dixit ipse Samuel: Dirupit Dominus regnū Israël de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo bono super te, & diuidetur Israël in duo, & non conuertetur neque poenitebit eum, quoniam non est sicut homo vt poeniteat eum. Ecce qui nouerat intelligere Deum sine misericordia miserantem, sine ira irascentem, sine zelo zelantem, sine obliuione obliuiscentem, sine ignorantia nescientem, sine poenitentia poenitentem, non iste qui secundum verbum Dei non loquendo, & literas eius non considerando, & voces earum non aduertendo, factus est mutus latrator, cæcus lector, surdus auditor. Obluiscus, inquit, Deus & emortua memoria arcum posuit in nubibus, qui istis dicitur, vnde commoneatur non amplius humanum genus delere diluuiò, quid agat omnino nesciens, cui merito

Rom. 3. a. 5.

Mat. 8. d. 38.

Mar. 6. b. 7.

Exe. 43. b. 8.

Luc. 23. f. 48.

Pf. 43. d. 14.

Psal. 2.

Pf. 109. a. 4.

1 Reg. 15. a. 11.

Ibid. f. 29.

Gen. 9. b. 13.

Mat. 11. e. 34.

Luc. 10. d. 20.

Mat. 11. e. 34.

Matth. 22. d. 42.

Matth. 21. e. 24.

Mat. 11. e. 34.

Mat. 5. d. 31.

Luc. 10. d. 20.

Hier. 17. b. 13.

Iuan. 8. a. 7.

Cap. 7. 11.

Gen. 7. d. 1.

Gen. 4.

merito opus sit assiduo monitore. Iste verò non memoria, sed anima mortua quid loquatur nesciens, si in rebus apertioribus calumniatur, quanto magis caligat in nubibus, & delirare compellitur? Cui tamen vt citò respondeam, ita dico Deum admoneri se voluisse, quamuis non sit oblitus, sicut Christus doceri se voluit, vbi Lazarus positus fuerit, quamuis non esset ignarus. Nolo enim dicere, quid arcus ille significet, resplendens è nubibus fulgore, & radiis luminis, quo rosca illustratur obscuritas, grata quodammodo confessione respondens: & quomodo Deus non perdat orbem diluuiò spiritali; dum est eorū memor, quorū illuminatæ nubes figuram gerunt: horū enim nomina scripta sunt in cælis, vt memor sit eorum pater qui est in cælis. Quoniam non de suo lucere se sciunt, sed de sole iustitiæ, sicut ille nubes de sole visibili. Sed de illo quod commemorauit, vrgendus est, quomodo accipiat Dominum dicentem de Lazaro, Vbi posuistis eum: & locus ei tanquam ignoret, ostenditur. Nisi enim aliquid eum ista, qua nesciens videtur, inquisitione significasse fateamur; quomodo prædicamus Christum non solum scisse præsentia, verum etiam futura præscisse: maxime quia iste in eam se præcipitavit mirabili caritate sententiam, vt diceret, nemo nisi ignarus interrogat? Vbi cogitare non potuit, quoties Christus interrogauerit. An non interrogat qui dicit, Quid vobis videtur de Christo, cuius est filius? Quid hoc testimonio manifestius? Quod si nimium durus est, nunquid etiam ibi negabit interrogasse Christum, vbi se ipse interrogare testatur, dicens, Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam, in qua potestate hæc facio: Baptisma Ioannis vnde erat, è caelo, an ex hominibus? Vbi nunc se abscondit loquacissimus contra Deum, & desperatissimus disputator? Vbi est quod ait, nemo nisi ignarus interrogat? Ecce Christus ignarus non est, & tamen interrogat. His nempe oculis reprehendit prophetarum Deum, quibus non videtur Christum. Sed in talibus interrogationibus apertissime doctor est Christus. In his autem quibus ait; Vbi posuistis eum? &, Quis me tetigit? & si quid dixisse huiusmodi legitur, videtur doceri velle quod nescit, & tamen scit. Sic ergo & in illis libris Deus tanquam oblitus admonetur; sed tamen absit, vt quicquam vnquam obliuiscatur. Quid illud ipsum quod dixit Dominus discipulis suis; Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis: nonne videtur tanquam ex illo arcu qui resulget in nubibus, velut quibusdam in cælo Deus literis admoneri: nisi hæc pie accipiantur; donec fides impetret vt intelligantur, nonne vt fabulosa ridentur? Quibus ridentibus, nisi insipientibus, & eo ipso quo sapientes sibi videntur, magis magisque demeritis? Quis enim cogitat quomodo ad memoriam Dei scribantur in cælis, sequentes Dominum: dereliquentes autem Dominum scribantur in terra, de quibus propheta Hieremias dicit; Vniuersi qui derelinquunt te, confundantur, recedentes à te in terram scribantur? Quos bene intelligitur significasse Iesus, quando Iudæi victi atque confusi, cum audissent, Qui sine peccato est, prior in illa lapidem iaciat, vnus post alterum recesserunt. Tunc autem ille ostendens de quo numero essent, digitis scribebat in terra. Si putamus, inquit, merito conuersionis suæ homines diluuii excepisse sententiam, & Noè iustum ad reparationem creaturæ melioris esse seruatum, cur exinde peiores oriuntur, & in eodem actus vitæ forderitis, humani generis etiam nunc natiuitas reuoluitur? Ita hoc dicit, tanquam vixerit cum eis qui diluuiò perierunt, & inde nouerit quod nunc peiores oriuntur. Sed siue in peiore, siue in eodem, siue in meliore actu post diluuium genus versetur humanū,

puto Dei dimittendum esse iudicio, qui nouit retribuere vnicuique secundam merita eius: nõ huic can rabido aduersus Dominum suum latranti, vel asino stulto aduersus stimulum calcitranti, Apostolus clamar, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Et iste illi cui nullus est consiliarius, audeat esse aduersarius. Quid autem interest, morituris cunctis, quantum ad mortem attinet corporis, vtrum singularem, an simul omnes pariterque moriantur, nisi quoddam cum singuli moriuntur & omnes mortem, & omnes de mortis patiuntur dolore: cum autem simul vniuersos rapit vnus interitus, saltem nemini relinquuntur luctus? Verum alius in illo diluuiò consilium Dei fuit, quam cor infidelium vel nouit vel capit. Sed nõ lo me, Apostolum Petrum potius audiat iste dicentem; In diebus Noè cum fabricaretur arca, octo animas saluas factas per aquam: quod & vos, inquit, simili forma baptisma saluus facit, non carnis depositio sordium, sed conscientia bona interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi. Ecce habet expositi diluuii sacramentum. Vbi propterea est additum, per resurrectionem Iesu Christi, vt diem intellexeremus octauum, quod significauit in arca numerus hominum: octauo enim die, hoc est, post septimū sabbati Dominus resurrexit. Sic ergo illa quæ gesta commemorantur, si quis intelligat, etiam prophetiæ fuerunt. Sed iste præter arcam, id est, præter ecclesiam constitutus, submersus est diluuiò, non ablutus.

Rom. 11. d. 33.

Ibid. 3. d. 20.

Cap. 7. 11. E. 1. d. 2.

Exe. 16. d. 4.

Luc. 11. b. 17.

Mat. 7. e. 17.

Matth. 12. e. 35.

DE testimonio quoque Eliaie prophete calumniatur atque blasphematur, eo quod dixerit, Filios genui & exaltaui, ipsi autem me spreuerunt: & eosdem paulò post appellauerit semen pessimum, tanquam se ostendens generatorum malorum, cuius filij sunt semen pessimum: nesciens ob hoc eos dici semen pessimum, quoniam gratiæ Dei quæ eius filij facti fuerant, peccando degeneres extiterunt, eorum filij facti, quorum imitatores esse voluerunt. Vnde illis alio loco dicitur, Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa: quarum gentium sunt impietatem militiamque sectati, ex quibus tamè carnis originem non ducebant, sed solus iste quæstionem euangelicam, vbi Dominus dicit, Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se: dicat quemadmodum sit bonus Deus malorum pater: vtrumque enim veritas dicit. An non erant mali quibus ait, Si ergo vos cum sitis mali? An non habebant Deum bonum patrem, quibus ait, Quanto magis pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se. Porro si mali appellati sunt propter peccata, sine quibus non est in hac infirmitate mortalium quorumlibet etiam vita iustorum: quanto conuenientius semen pessimum diceretur, quod nasceretur impia voluntate, & moribus execrabilibus pullularet? Sed hunc, inquit, Deum Dominus Christus appellauit arborem malam facientem fructus malos. Immo verò huius talia sententis tanquam mala arboris, iste ipse sermo blasphemus, fructus est malus. Nam hominem malum dixisse Dominum arborem malam, cuius fructus mali essent opera mala: & hominem bonum arborem bonam, cuius fructus boni essent opera bona: id est, ipsas hominum voluntates, vel malam mali hominis, vel bonam boni hominis diuersas esse arbores, diuersos fructus ferentes, satis euidenter ipse testatur, dicens: Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Quomodo autem diceret, Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum: nisi homo posset nunc in hoc; nunc in illud mutata volunt-

CONTRA ADVERARIUM LEGIS ET PROPH.

voluntate conuerti? **C**EDITUS DEUS, inquit, per eundem prophetam fatetur & dicit, Ego sum Deus, faciens bona, & creans mala. Ita planè: Ipse est enim Deus, de quo dicit Apostolus; Vides ergo bonitatem & seueritatem Pei. Hæc autem seueritas damnabilibus mala est, quia malum illis damnationis importat. Nam quia iusta est, alio modo reperitur bona: omne enim iustum bonum. Quam verò eleganter sibi videtur iste verba discutere atq; discernere, nesciens quid loquatur: quandoquidem hoc ipsum quod ita posuit hoc testimonium, vt non diceretur, faciens bona & mala: aut, creans bona, & faciens mala: sed, faciens bona, & creans mala: vult vertere in crimen: & conatur ostendere, quod fit, forinsecus fieri: quod autem creatur, apud ipsum esse creatorem, atque inde procedere: vt videlicet Deus prophetarum tanquam extranei à se boni factor aliquando fuisse videatur, creator autem mali tanquam natura malus de seipso proferens quod creauit. Quæ verba si ex consuetudine consideremus locutionis humanæ, & fieri & creati, non solum filij quos de semetipso quisque generat, verumetiam magistratus dicuntur atque vrbes, & quæcumque alia quæ non exeunt de gignente, sed forinsecus fiunt. Si autem quomodo Scripturæ sanctæ, quibus iste infidiatur, loqui soleant, perscrutemur, aut hoc est facere quod creare, à quo tamen distinguitur gignere: & variandi verbi causa, non ad aliquam rerum differentiam dici potuit, faciens bona & creans mala: cum dici etiã possit, creans bona, & faciens mala. Aut si vllam voluisset propheticus spiritus hic esse distantiam, multo accommodatius sic acciperemus hæc verba, vt intelligeremus id fieri, quod si non fieret, omnino non esset: creati autem, ex eo quod erat, condi aliquid vel constitui, sicut diximus creati magistratus atque vrbes. Nam & illi ex iis qui iam homines erant, constituuntur in honoribus cum magistratus creantur: & ligna & lapides quibus constructur vrbes, vtique iam erant, sed nondum in illam rerum faciem quam videmus in vrribus, quodam ordine & compositione venerant. Quod cum fit, creati vrbes dicuntur. Quod enim Græci appellant *κτίσις*, hoc nostri aliquando creare, aliquando constituere, aliquando condere interpretantur, quod sæpissimè idem significat in illis literis quod est facere.

Nam & fecit Deus hominem ad imaginem Dei, & Deus creat hominem inextremabilem, vt legimus. Et si aliquando cum aliqua differentia dicitur, hoc relictius potest interesse quod dixi: vt facere sit quod omnino non erat: creare autem, ex eo quod iam erat ordinando aliquid constituere. Idèoque hoc loco dictus est Deus creans mala, quoniam peccantibus ea conuertit in malum dispositione seueritatis suæ, quæ bonitatis eius largitate bona facta sunt. Vnde dicit Apostolus Paulus, Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, & in iis qui salui sunt, & in iis qui pereunt. Quibusdam quidem odor vitæ in vitam, quibusdam verò odor mortis in mortem. Sed cum continuò sequatur & dicat, Et ad hæc quis idoneus? nõne importuni quodammodo sumus ingerere ista carnalibus non studiosis, sed contentiosis, nullo modo idoneis ea capere, quæ vtinam saltem desinerent carpere? Quæ tunc quippe confictus aduersus Arrianos fuerit excitatus, ne vnigenitum filium dicerent esse creaturam, idem putantes creatum esse quod genitum, iste fortassis ignorat. Sed vt eius regula fallax atque distorta, ex eodem propheticò & euangelico testimonio, quod ipse posuit, percussa, frangatur: sic Deus loquitur per Prophetam, Ego creans lucem, & faciens tenebras; faciens pacem, & creans mala. Quod ipse nec totum, nec, sicut illic legitur, posuit. Atque illud quidem facile dissimulandum est, quod pro pace posuit bona,

quoniam pax bona est. Sed illud prætereundum non est, quia huius sententiæ partem superiore dolo potuit præterire, ne diceret, creans lucem: quia cum sit lux, etiam consistente ipso vtique bona, ab eo creatam noluit confiteri, quem non vult creare nisi mala. Magis ergo indifferenter id positum debemus accipere, creare & facere: distinctionis tamen quam sibi iste fecit, regula fracta est: quoniam Deus prophetarum, quem de verbo, quod non intelligit, culpatur: ibi legitur creator bonorum, quod negat. Itèmq; ex Euangelio, nempe nobis tanquã plurimum suis partibus faueret, opposuit quod Dominus ait, Arbor bona, bonos fructus facit: & arbor mala, malos fructus facit. Cur ergo non secundum istum, creat dixit, non facit: si vera est eius differentia, qua facientem à creature distinguit dicens, quod sit alienum esse à faciente, quoniam de foris accedit, quod autem nascitur, proprium eius esse qui generat? Hinc enim existimat Deum generatorem malorum, quia dictu est, creans mala: putans quod & Arriani putauerunt, in Scripturis illis nihil interesse, vtum generari dicatur aliquid, an creati. Sed certè in eo quod Dominus arborem bonam fructus bonos, malam malos non dixit creare, sed facere: videat iste suam regulam fractam, & comprimat linguam. Quid enim stultius, quam dicere, Deum prophetarum esse arborem malam, & id velle intelligi in eo quod Dominus ait, Arbor mala fructus malos facit; & rursus dicere, non facit mala, sed creat: quia si faceret, aliena ab illo essent, eique forinsecus accederent: cum verò creat, ipse illa de seipso tanquam radicitus generat. Non ergo de isto Deo Dominus ait, Arbor mala malos fructus facit, quoniam creat mala iste, non facit. Ecce qui audeat accusare prophetas, ex Euangelio à se productis testibus refragatur.

ITEM verba quædam ex libro Deuteronomio, velut impura exhorrensens, impurus exagitat: quasi Deus verecundari debuerit, pudenda impiis irrogare, vel prænuunciare tormenta, nec eo comminari modo, vt diceret; Quæ mollis in vobis & tenera nimis fuerit, cuius experimentum non accepit pes eius, ambulare super terram præ teneritudine & mollicie, & zelabit oculo suo virum suum, & filium suum, & filiam suam, & secundas suas, & quod exierit per femora eius comederit. Immo verò quanto est horribilius, tanto est terribilius: Neque enim à Propheta monendo dictum est, sed minando: non vt hæc homines facerent, sed ne illa facerent, quæ sensus peruersus exhorret, & ad hæc peruenirent quæ sensus humanus exhorret. Quis autem dignè eloqui possit, quam sit mentis execrabilior scditas; pœnas exhorrescere meritorum, & merita non cauere pœnarum? Dicat planè Spiritus sanctus intaminatus & intaminabilis, quod audire anima recusat immunda, & esse non recusat immunda. Immunditiam quippe auersatur carnis, offensus sensibus carnis: & immunditiam diligit suam, extinctis sensibus cordis. Dicat hæc spiritus Dei, & per horrorem talia mala patiendi, incutiat timorem malefaciendi. Idem namque Spiritus etiam per Apostolum loquens, sensus impios non est verecundatus offendere, dum pios vellet instruere: vbi commemorata impietate quorundam, qui coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, subiunxit atque ait: Propter hoc tradidit illos Deus in passiones ignominie. Nam femine eorum immutauerunt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam: similiter autem & masculi, relicto naturali vfu femine, exarserunt in appetitum suum in inuicem, masculi in masculos deformitatem operantes, & mercedem mutuam quam oportuit erroris sui, in semetipsis recipientes. Si quisquam inimicus Apostolo vellet ex his verbis talia dicere, qualia

qualia dicit ex librorum veterum quibusdam locis iste blasphemus, nõne haberet amplam materiam in qua loquaciter insaniret: & quanto sibi videretur deteriora dicere, tanto detestabiliora maledicta iacteret, maxime quia dictum est, Mercedem mutuam, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes? Oportuisse quippe non est veritus dicere Apostolus, vt qui creaturæ potius quam creatori seruierunt; erroris sui mercedem, non inuiti hæc turpia patiendo, sed libenter faciendo recipere: iudicio scilicet non alicuius hominis immundissimi, quem talia delibetarent; sed iustissimi Dei, qui tradidit eos in passiones ignominie: vt crimina criminibus vindicentur, & supplicia peccantium non sint tormenta, sed incrementa vitiorum. Sapiens autem, cum hæc audit, ipsam magis in hac vita iram Dei timet, qua homo non patitur quod acriter dolet, sed facit quod turpiter libet: & eius cui talia iudicia displicent, verba infana contemnit, quia ex ipso pœnam Pharaonis, hoc est, indurati cordis agnoscit. Si enim quosdam qui non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit Deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt: quid mirum, si & istum qui diuina blasphemata eloquia, tradidit Deus in reprobam mentem, vt dicat quæ non conueniunt? Sic enim oportet hæreses esse, vt probati, inquit Apostolus, manifesti fiant in vobis. Sic vasa iræ locis congruis & temporibus ordinantur, vt etiam de ipsis notas faciat Deus diuitias glorie suæ in vasa misericordie, quæ de massa eiusdem damnationis fiunt in honorem, gratia illius, non meritis suis. Ille quippe donat prodesse nobis, non solum quod docet veritas, verumetiam quod obstreperit vanitas: vt cum responderet inquietissimæ vanitati; auscultetur vincerissimæ veritati. De turpi maledictio arguit vanitas: sed turpe non esse, quibusdam rebus turpibus nominatis, cauendam ostendere turpitudinem, misericors indicat veritas, & vecors vincitur vanitas. Nam de turpi maledictio potest à verbosis impiis reprehendi & apostolus Paulus, vbi ait; Vtinam & abscondantur qui vos conturbant. Quod & si bene intelligētibus benedictio magis apparet, vt fiant spadones propter regnum cælorum: potest tamen contendens quod non debuerit rem honestam turpi verbo enunciare. Possunt & ipsum Dominum, qui eiusdem continentie donum commendans ait; Sunt qui seipso castrauerunt propter regnum cælorum. Legunt quippe isti literiones: sic enim potius quam literati appellandi sunt, qui legendo literatos, nihil sapere didicerunt. Legunt ergo apud Ciceronem tale aliquid, vnde sibi videantur doctè Christi verba culpate, perditum potius quam periti. Ille namque cum doceret, in translatione verborum oblectatatem esse

A vitari, Nolo, inquit, dici morte Affricani castrum esse rempublicam. Sed si hoc verbum ipse quod vitari volebat, vt vitandum ostenderet, non vitauit; & quod dici noluit, coactus est dicere: quanto magis res quæ verbo eodem rectè significatur, vt ab audiente possit intelligi, suo verbo enunciat? Atque vt ad illud redeamus, quod iste in Deuteronomio reprehendit: Si Cicero vir eloquentissimus & verborum vigilantissimus appensor & mensor, quod dici noluit, dixit ne diceretur: quanto melius Deus magis morum quam verborum pulchritudinem quarens atq; munditiam, turpe aliquid non turpiter, sed minaciter dixit: vt hoc horreretur, ne illud committeretur, propter quod ad illa quæ audire horrore est, veniretur: & tamen cum legitur, aures infidelitas claudit, auerit faciem, exasperat vultum, linguam vibrat, blasphemias iaculatur. Videte si non sunt isti ex isto genere hominum, qui loquente Christo de sacramento corporis & sanguinis sui, dixerunt; Durus est hic sermo; quis potest eum audire? Nisi quod excusabiliores sunt, qui verba diuina quæ non intelligebant, non in maledictione; sed in benedictione horribilia non ferebant. Mirum enim non est, si maledictum quando atditur, horretur. Nec exigendum est, vt verbis non horrendis dicatur, quod ad hoc dicitur, vt ab exhorrente timeatur. Dominus autem talia dicebat, quæ amari præciperet, non timeri: & tamen quæ infidelitas suserat, Caro mea verè cibus est, & sanguis meus verè potus est: etenim nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Si ergo Dei sapientia, verbis sacramento congruis pacēs animam credentem, non curauit insipientiam nauſcantem: quanto magis eadem ipsa sapientia, vbi locus & tempus timoris fuerat, non amoris, salubrem volens importare terrorem, non curauit insipientis errorem, quamuis eius præuideret horrorem. Quis autem istorum spiritalem nouit horrere animæ scditatem, cum velut sua quadam fame atque egestate compellitur comedere, quæ de suis carnalibus cogitationibus tanquam de femoribus exeunt? Nam illius maledicti, quod iste velut turpe reprehendit, rarus effectus est. Vix enim aliquando tam magnum est flagellum famis, vt ad nefanda illa compellat. Ista verò fame qua miserorum animæ inopes veritatis ea pro veritate comedunt, quæ carnalibus sensibus pariunt, vsquequaque plena sunt omnia, tanto infelicius, quanto nocet amplius, & horretur minus. Sed putò me vni libro illius quem misistis, nostro non vno, ne nimium prolixus sit respondere debere: proinde hic faciamus huius finem, vt ex his quæ discutienda restant, alius inchoetur. Nescio quo enim modo ita libri termino rescitur lectoris intentio, sicut labor viatoris hospitio.

Mat. 7. c. 22.

Mat. 10. b. 8.

Hic. 14. r. 15

Mat. 21. d. 33.

Mat. 12. d. 22.

Mat. 5. f. 39.

Luc. 11. g. 52.

Mat. 23. d. 29.

facta fuerant, prædicit monstravit. De ipso, inquit, iterum arguit, ubi dicit: Multi mihi dicent in illa die Domine, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus. Et tunc dicam illis: Recedite à me, quia nunquam vos scivi, quia operati estis iniquitate. Absit ut ista de prophetis sanctis, in quibus erat Moyses & ceteri, Dominus dixerit: sed dictum est de iis qui post eius Euangelium prædicatum, in eius nomine sibi loqui videntur, nescientes quid loquantur: in quibus & iste sibi locum periturus inuenit. Illud quoque ait dixisse Dominum: Ego sum ianua cuius: omnes alij qui ante me venerunt, fures sunt & latrones. Non autem ita scriptum est, sed ita: Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones. Venisse quippe hoc loco intelligi voluit eos qui missi non fuissent: quos arguit etiam Hieremias, dicens: Hæc dicit Dominus de prophetis qui prophetant in nomine meo, & ego non misi eos. Illi autem quos infans iste blasphemavit, à Domino missi sunt, non sponte venerunt. Quos & Dominus per parabolam quidem, sed apertissima significatione declarat, ubi dicit: Allam parabolam audite. Homo erat pater familiæ, qui plantauit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & edificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similitur. Non misit autem misit ad eos filium suum dicens: Verebuntur filium meum. Agricola autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres: venite occidamus eum, & habebimus hereditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt eum foras extra vineam, & occiderunt. Cum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructus temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris: Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Quid hoc apertius, quid clarius, quid euidentius? Sed iste de illorum numero est, qui seruos patris familiæ huius lapidauerunt. Hoc enim facit non ictibus saxeis, sed maledictionibus duris. Nam & primitus in gente Iudæorum vineam Dei esse plantatam, missisque prophetas ante ipsius Saluatoris aduentum, parabola ista testatur. Et cum dicit, auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius: quod regnum dicit, nisi quod sperabant, non quod acceperant, id est, vitæ æternæ? Vnde alibi dicit: Seruatamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere, ipsa testimonia perhibent de me. Et alibi: Væ vobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ: Ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis. Istis ne molibus testimoniõrum non atteritur impudens vanitas? Quis huc audit, nisi qui Scripturas sanctas non audit, aut tam male audit quam in eas iste cæcus incurrit? SED ait de eis Dominus, inquit, Parentes vestri manna manducauerunt, & mortui sunt: docens neminem ipsum ad Dominum pertinuisse, quibus mors dominata est. Neminem planè sed parentum illorum quibus talia loquebatur: parentes quippe infidelium, quos nisi infideles volebat intelligi? Vnde alio loco dicit: Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissimus in diebus patrum nostrorum, non essemus

focij eorum in sanguine prophetarum. Itaque estis testimonio vobismetipsis, quia filij estis eorum qui prophetas occiderunt. Filios utique dixit imitatione sceleris, non propagine generis. Non enim quod ex illis secundum carnem nati erant, hoc eis esse poterat crimini, sed quod eis se similes infideli crudelitate monstrabant. Ideoque connectit ac dicit: Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, gemina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis: & ex illis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem: ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiz, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Nempe constat, nempe manifestum est, imitatio esse istos filios malorum, à quibus propheta sancti & iusti, ab ipso Abel quem frater occidit, vsque ad Zachariam quem isti occiderunt, persecutiones impiissimas & sceleratissimas pertulerunt. Nam quomodo super istos venit illorum sanguis, qui longè antè vixerunt quam isti vel nascerentur: nisi quia vnum genus, vna conspersio, vna massa est impiorum, imitatione sibi met connexorum? Simul etiam declaratur, in eodem populo fuisse iustos atque Prophetas Dei, quorum isti, quibus hæc loquitur Dominus, ædificabant sepulchra, ornabantque monumenta. Peior ergo iste & immanior, qui eos defunctos lingua maledica lacerat, quibus honorem etiam impij deferrebat: & in animam suam crudeliter sæuens eos blasphemavit, cum velit videri Christianus, quos prophetas & iustos asserit Christus. Iam verò quod adiungere voluit sanctos patriarchas, Abraham, & Isaac, & Iacob, his de quibus Dominus ait: Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt, quia & isti patres mortui sunt, vtrum fraudulenter, an cæcus sit potius iudicandus, incertum est. Sed quodlibet eorum eligat, detestandum est. Hinc enim hoc ostendere voluit, quia Dominus commemoratis eisdem patribus, ait: Non est Deus mortuorum, sed viuorum: cum potius eos viuere dixerit. Adhibito quippe testimonio de lege ubi scriptum est: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, adiunxit: Non est Deus mortuorum, sed viuorum. Et adiecit: Omnes enim illi viuunt: vita utique vera, qua iusti viuunt, etiam quando corpore moriuntur. Sed quando hæc diceret iste, si viueret? In hac sententiam vult accipi, & quod ait Dominus ad Iudæos: Neque enim nostis, neque patrem meum, sed nec verbum Dei habetis in vobis manens. Quod utique contrarium non est ei quod dixit: Tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis. In semetipsis enim verbum Dei non habebant, sed in literis quas legebant. Nam si habere in semetipsis, & ipsi intrarent, & alios intrare permitterent: Non intrare autem est, non intelligere. Ecce quare nec ipsum nouerant, nec eius patrem. Quia non intelligebant quod legebant, non quia Deum & Christum non prædicauerant, quos legebant. Hoc est ergo intrare, non esse contentum superficie literæ, sed ad interiora intelligentiæ peruenire. Argumentatur etiam de Ioanne Baptista, quia Dominus ait: In natis mulierum non exurrexit maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo. Ita velut ratiocinando, tanquam Ioannes non pertineat ad regnum cælorum, & ob hoc multò minus ceteri Propheta illius populi, quibus maior est Ioannes. Hæc autem verba Domini duobus modis possunt rectissime intelligi. Aut enim regno cælorum appellauit eo loco Dominus, quod

Gen. 4. b. 8. Hic. 11. a. 4. Iud. 3. g.

Mat. 22. a. 32. Exod. 3. b. 6.

Mat. 22. a. 32. Exod. 3. b. 6.

Mat. 22. a. 32. Exod. 3. b. 6.

Luc. 11. g. 52.

Mat. 12. b. 11.

Mat. 23. d. 34.

Mat. 9. d. 15.

Mat. 11. b. 11.

Mat. 9. d. 15.

Luce. 17. d. 14.

Mat. 10. a. 4.

Mat. 10. a. 4.

Mat. 10. a. 4.

Mat. 24. f. 39.

Mat. 40. b. 6.

Mat. 10. a. 4.

quod nondum accepimus, & in quo nondum sumus, unde & in fine dicturus est: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. & quia ibi sunt sancti angeliquilibet in eis minor, maior est utique quolibet sancto & iusto, portante corpus quod corrumpitur & aggrauat animam. Aut si regnum cælorum in ea sententia illic intelligi voluit, qua & in hoc tempore significatur ecclesia, cuius filij sunt omnes ab institutione generis humani vsque nunc, quotquot iusti & sancti esse potuerunt: profecto seipsum Dominus significauit, quia nascendi tempore minor erat Ioanne, maior autem diuinitatis æternitate & Dominica potestate. Proinde secundum priorem expositionem ita distinguitur: In natis mulierum nemo exurrexit maior Ioanne baptista: Qui autem minor est in regno cælorum, ac deinde subinfertur, maior illo est. Secundum hæc autem posteriorem ita: In natis mulierum nemo exurrexit maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est, ac deinde subinfertur, in regno cælorum maior illo est. Sed uterque intellectus tam congruit veritati, quam resellendæ huius sufficit vanitati. Siue enim quilibet angelus cæteris minor, Ioanne sit maior: siue hic Dominus intelligatur, Ioanne præcursore suo ætate minor, maiestate maior, nihil inde prophetis cæteris derogatur. Potuerunt enim esse Ioanni aliqui æquales, aliqui eo minores, nullus autem maior propter sententiam Domini: omnes tamen sancti, & iusti, & boni. SED Moyses, inquit, omnem spem futuræ resurrectionis in hominibus extinxit, qui mortalem esse animam pronunciauit, qui eam esse sanguinem dixit. Deinde ratiocinando magnis viribus conatur ostendere, non esse animam sanguinem, & laborat in re manifesta, non intelligens legem. Sic enim dictum est, Anima omnis carnis sanguis est: quomodo dictum est, Petra erat Christus: Non quia hoc erat, sed quia hinc significabatur. Non autem frustra lex animam voluit significare per sanguinem, rem scilicet inuisibilem per rem visibilem: nisi quia sanguis per venas omnes ab ipso corde diffusus, in nostro corpore plus cæteris humoribus principatur: ita ut vbiunque fuerit vulnus inflictum, non humor alius, sed ipse procedat. Ita quoque anima quia omnibus quibus constat inuisibiliter præuaret, illo melius significatur, quod omnibus quibus constat visibilibus præuaret. Illud autem quod Apostolus ait: nam & hoc testimonium ipse posuit: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt: non facit de anima, sed de resurrectione corporis quæstionem. Verum & ista duobus modis soluitur. Aut enim carnis & sanguinis non imite corruptionem carnis & sanguinis nuncupauit, quæ in resurrectione non erit, aut carnem & sanguinem, homines ad omnes illecebras secularium voluptatum carni & sanguini deditos, qui regnum Dei non possidebunt. Totus autem iste locus Apostolici sermonis ubi scriptum est: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, si consideretur diligentius, magis persuadebit corruptionem carnis sicut nunc est, his cum vocabulis appellare voluisse, atque ad exponendum quid diceret adiunxisse. Neque corruptio incorruptionem possidebit. Quia cum facta fuerit quæ in resurrectione speratur illa mutatio, non utique remanebit ylla corruptio. Quamuis ergo & post resurrectionem Dominus dixerit discipulis suis: Palpate & videte, quia spiritus carnis & ossa non habet, sicut me videtis habere: tamen secundum substantiam caro erit, non secundum corruptionem, quæ nunc carni hoc nomen imponit. Vnde ait propheta: Omnis caro scænum. Nunquid enim & Domini quam leuauit in cælum? Quo ergo modo appellauit Propheta carnem, ubi ait: Omnis caro scænum: dicturus utique, scænum aruit: eo modo & Apostolus ait: Caro & sanguis regnum Dei non

possidebunt. Quia non ibi sit corruptio, qua nunc sicut scænum natura carnis arefcit. Non enim alia sententia est: Neque corruptio incorruptionem possidebit: sed hæc repetitio, sententiæ superioris est expositio: ut quod ibi dictum est, caro & sanguis, hic intelligamus corruptionem, non substantiam carnis: & quod ibi dictum est, regnum Dei, hic intelligamus incorruptionem. Atque ita nihil aliud dictum putemus: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, quam si diceretur, Corruptio incorruptionem non possidebit: id est corruptio carnis & sanguinis in illius regni incorruptione non erit propter immutationem scilicet, de qua mox locutus adiuuixit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Ita corruptio quæ carnis & sanguinis nomine significata est, in regni illius incorruptione non erit: quia caro quæ nunc corruptibilis est, tunc mutata incorruptibilis erit. Moyses autem homo Dei si animam credidisset esse mortalem, quod utique credidisset si eam sanguinem non significationis, sed proprietatis causa esse dixisset, non alio loco diceret: Omnis qui contigerit mortuum ab omni anima hominis, & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus, tabernaculum Domini pollutum: excretur anima illius ex Israël, quoniam aqua aspersio non est circumspersa super eum, immundus est, adhuc immunditia eius in ipso est. Adhuc utique dixit, etiam post mortem, quia non est purificatus: ubi præfiguratum lauacrum regenerationis intelligit, quod accipit qui baptizatur in Christo, quisquis fideliter audit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit. Quid autem mirum si iste infelix à luce veritatis auersus, & ob hoc luci veritatis aduersus ea quæ non intelligit in nouo testamento, obicit veteri testamento, sicut etiam illud de apostolo Paulo, ubi ait ad Corinthios: Quod si ministratio mortis in literis formata lapideis facta est in gloriam, ita ut non possent filij Israël intrudere in faciem, Moysi propter gloriam vultus eius quæ destruitur, quare non magis ministratio erit spiritus in gloria? Nam si ministratio dationis gloria est, multo magis ministratio iustitiæ abundabit in gloria. Etenim non glorificatum est in hac parte id quod declaratum est propter excellentem claritatem. Nam si id quod destruitur, in gloria est, multo magis illud quod manet, in gloria est. Hoc modo iste posuit verba Apostolica, nec à meliore interpretatione plurimum distat. Quia ergo dicta est ministratio mortis in literis formata lapideis, hinc existimat quod morti ministrauerit Moyses: id est, mortis auctori maligno scilicet spiritui, quem mundi huius iste opinatur auctorem: ignorans ministratio mortis dictam legem, secundum illud quod alibi dicit: Littera occidit, spiritus autem viuificat. Lex enim quænis iusta & sancta & bona, præuaricatoribus intulit mortem, quos Dei gratia non adiuuit ad iustitiam legis implendam. Oportebat enim ut in testamento veteri lex imponeretur super bis, & de suæ voluntatis virtute fidentibus, quæ non daret iustitiam, sed iuberet: ac sic morte præuaricationis impliciti, ad gratiam confugerent, non iubentem tantummodo, sed iuantem, quæ nouo testamento est reuelata. Hinc putant isti diuinorum eloquiorum blasphematores, malam fuisse legem quæ data est per Moysen, quia dicta est ministratio mortis in literis figurata lapideis: non intuentes propter eos esse dictum, qui suo libero arbitrio legem sufficere arbitrabantur, & spiritu gratiæ non aduti rei præuaricationis, sub eiusdem legis littera tenebantur. Vnde alibi dicit: Lex iram operatur. Vbi enim lex non est, nec præuaricatio: hinc ostendens vnde dixerit, lex iram operatur. Neque enim eius præuaricatio mala esset, nisi lex ipsa bona esset. Multum est enim & nimis longum cuncta colligere,

Num. 19. a. 13.

1 Cor. 5. g. 46.

1 Cor. 5. g. 46.

2 Cor. 3. b. 7.

1 Cor. 3. b. 6. Rom. 7. b. 12.

Luce. 1. b. 17.

Rom. 4. e. 15.

quæ in hanc sententiam beatus dicit Apostolus, legē A
 distinguens à gratia: eo quod sub illa elidantur elari
 sub illa erigantur elifi: & quod illa intantum bona sit
 ut bona iubeat, hæc intantum ut bona cōferat: illa ius
 titiæ facit auditorem, ista factorem. Et ideo sub illa
 peccator, in super etiam præuaricator amissa excusa
 tione ignorantia conuictus iacet: sub ista verò & par
 cente & opitulante, nec quia mala est operatus extin
 guitur, & ut bona operetur acceditur. Quid ergo mi
 rum si illa dicta est ministratio mortis, ubi litera occi
 dit, malum prohibendo quod fit, & bonum imperan
 do quod non fit: ista verò dicta est ministratio spiritus
 utique viuificantis, ut à præuaricationis morte surgam
 us, & iustitiam non rei legamus in tabulis, sed liberi
 in cordibus & in moribus habeamus: hoc est testamē
 tum nouum distans à vetere, quia ibi vetus homo for
 midinis coartatur angustiis, hic nouus homo spatiat
 ur latitudine charitatis. Quod autem dictum est de
 ministro veteris testamenti Moyse, quod non poterat B
 intendere filij Israël in faciem eius propter gloriā vult
 us eius, signū erat quia in lege Christum intellecturi
 non erant. Et ideo velamen inter faciem Moyſi &
 ipsos positum erat, ut non intenderent, sicut scriptum
 est, filij Israël vsq; in finem. Finis autem legis, quis est?
 Ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat: Finis
 enim legis, inquit, Christus ad iustitiā omni credenti:
 Finis perficiens, non interficiens. Finis quippe dicitur
 propter quem fiunt omnia quæcunque aliquo fiunt
 officio. Nam inter officium & finem hoc distat, quod
 officium est in eis quæ facere debemus: finis, propter
 quem facimus. Quia itaque illa omnia propter Chri
 stum fiebant, quem filij Israël in eis quæ fiebant non
 intelligebant: hoc significabat velamen, quod eos vs
 que in finem non sinebat intendere, id est, vsque ad
 faciem Moyſi, quæ significabat Christum. Sed ideo
 dictum est quod euacuetur hæc gloria, quia omnes
 vmbra significantes euacuantur, cum res quæ signifi
 catur aduenerit. Quemadmodum enim scientia quæ
 nūc est, euacuabitur, sicut idem dicit Apostolus, cum
 venerit illa quam dicit faciem ad faciem: sic & ista quæ
 in vmbis tradita erant Iudæis in veteri testamento,
 necesse fuit euacuari reuelatione testamēti noui. Nec
 sanè omnes in illo populo non intelligebat Christum
 per illas vmbas testamēti veteris figuratum. Neque
 enim hæc ipse Moyſes & cæteri prophete non intel
 ligebant, qui eum posteris prænunciabant. Nam & in
 ipsa Epistola ad Corinthios ubi hæc dicuntur, quæ iste
 non intelligens posuit tanquā aduersa & inimica vete
 ri testamento, cur dicit: Habentes autem eundem
 spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credidi
 propter quod locutus sum: & nos credimus, propter
 quod & loquimur? Vbi enim scriptum est, Credidi,
 propter quod & locutus sum? Vtique in Psalmis, ad il
 la Dei eloquia pertinentibus, quæ credita sunt Iudæis.
 Eundem, inquit, spiritū fidei habentes. Quid est, eun
 dem, nisi quem habebant etiam illi per quos hæc mi
 nistrata sunt? Cur etiam in eadem epistola de lege tes
 tamentum posuit, cum præmississet: Vt vestra abundan
 tia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia fiat
 in vestram inopiam, ut fiat æqualitas: subiungens &
 dicens, sicut scriptum est: Qui multū, non abundauit:
 & qui modicum, non defuit illi. Cur eis importat le
 gis autoritatē quam dicit fuisse ministratiōem mor
 tis, si eo modo intellexit, quomodo ista pestis intelli
 git? Atque ut omnes auferantur ambages, quonam
 modo & lex ministratio mortis recte dicta sit, & tamē
 sancta & iusta & bona sit, illud recolamus quod in e
 pistola positum est ad Romanos. Cum enim dixisset:
 Ita ut seruamus in nouitate spiritus, & nō in vetustate
 literæ: quæ sententia simillima est illi quam iste non
 intelligens posuit: continuo prospexit istos futuros

Exod. 34. d. 35.
 2 Cor. 3. b. 7.
 Rom. 10. a. 4.
 1 Cor. 13. d. 12.
 2 Cor. 4. c. 13.
 Psal. 115. a. 20.
 2 Cor. 8. c. 14.
 Exod. 16. d. 18.
 2 Cor. 8. c. 15.
 Rom. 7. a. 6.

verbosus atq; blasphemus, qui putaturi essent ex hoc
 legem fuisse reprehensam, mōxque subiunxit: Quid
 ergo dicemus, lex peccatum est? Absit. Sed peccatum
 non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam
 nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occa
 sione autem accepta peccatum per mandatum oper
 atum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege
 enim peccatum mortuum est. Ego autem vivebam ali
 quando sine lege: adueniente autem mandato, pec
 catum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuentum
 est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in
 mortem. Peccatum enim occasione accepta per mā
 datum sefellit me, & per illud occidit. Itaque lex qui
 dem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum.
 Quod ergo bonum est, mihi factum est mors?
 Absit: Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonū
 mihi operatum est mortem. Ecce quid est ministrati
 o mortis: ecce quid est, litera occidit: ecce quemad
 modum lex non est peccatum, & mandatum in vitā:
 & lex sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum:
 & tamen quia de ipso bono interficitur inobe
 diens anima, ubi Dei non adiuuat gratia, ministratio
 mortis facta est lex in veteri testamento propter occi
 dentem literam, & ministratio vitæ facta est gratia in
 nouo testamēto, propter viuificantem spiritū. Quod
 est autem ministratio mortis & ministratio damna
 tionis: hoc est, occasione accepta peccatum per mā
 datum operatum est in me omnem concupiscentiā:
 hoc est, adueniente mandato peccatum reuixit: hoc
 est, inuentum est mihi mandatum quod erat in vitā,
 hoc esse in mortem: hoc est, occasione accepta pec
 catum per mandatum sefellit me, & per illud occidit.
 hoc est, lex subintravit, ut abundaret delictū: hoc est,
 lex iram operatur, hoc est virtus peccati lex. Prohibi
 tio enim peccati quod est lex, auget profectū deside
 rium peccandi: quod non extinguitur, nisi contrario
 desiderio recte faciendi, ubi fides per dilectionem o
 peratur. Hoc autem non præstat litera iubens, sed spi
 ritus iuuans, non lex ergo sed gratia, non vetus testa
 mentum in seruitutem generans, quod est Agar, sed
 nouum in quo non sunt ancillæ filij, sed liberæ, qua
 libertate Christus nos liberauit. Et tamē lex sancta est,
 & mandatum sanctum & iustum & bonū. Et per hoc
 mandatum sanctum & iustum & bonum, in his qui
 non habent spiritum Christi operatur peccatum om
 nem concupiscentiam. Qualem se fuisse in veteri tes
 tamento etiam Apostolus ostendens: Occasione, in
 quit, accepta peccatum per mandatum operatum est
 in me omnem concupiscentiam. Per quod mandatum,
 nisi quod ait, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex die
 ret, non concupisces: nunquid malum est non concu
 piscere? Immo maximè bonum. Bona est ergo lex
 quæ hoc dicit, sed ubi non adest viuificas spiritus, hæc
 ipsa lex quam bonam dicit occidit: quia peccati vir
 tus est, cum per illam operatur omnem concupiscenti
 am, inflammando prohibitionem: quod non extin
 guitur per iubentem literam timore pœnæ, sed per iu
 uantem spiritum dilectione iustitiæ. Ideo ait: Peccatū
 ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est
 mortem. Non enim ait, per malum: sed per bonum.
 Hic euigilent si possunt, qui legem Dei atq; eius mi
 nistrum Moyſen, cæco & furioso corde reprehendūt.
 Ideo quippe est ministratio mortis, quia peccatum
 per bonum operatum est mortem: ideo est ministrati
 o damnationis, quia peccatum per bonum operatū
 est damnationem. Non autem omnes qui Christiani
 appellantur, ad Christum transeunt: sed quibus au
 fertur velamen, quod in lectione veteris testamenti
 manet. Qui enim sunt in veteri testamento, impē
 diente velamine, nec vetus intelligunt, nec nouum.
 Qui autem transeunt ad Christum, remoto velami
 ne per

ibidem 6. 7.
 Exod. 20. c. 17.
 Rom. 7. b. 12.
 2 Cor. 3. b. 7.
 Ibidem 6. 6.
 Rom. 7. b. 7.
 1 Cor. 10. c. 10.
 Rom. 7. b. 12.
 Rom. 5. d. 20.
 Rom. 4. c. 15.
 1 Cor. 15. c. 56.
 Gal. 4. d. 24.
 Rom. 7. b. 2.
 Rom. 7. b. 2.

ne per nouum, intelligunt & vetus & nouum. Vtinam A
 & isti cæci oppugnatores legis & prophetarū, sic trā
 eant ad Christum, ut non sint in eis, in quibus obuclat
 um est & ipsum Euangeliū. In his enim qui pereunt,
 esse obuclatum ait Apostolus, in quibus Deus seculi
 huius excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat il
 luminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.
 Vbi miser iste Deum seculi huius vult intelligi malū:
 tanquā illi seruiert Moyſes in veteri testamento,
 quasi hoc Apostolus dixerit. Vbi si necesse esset intel
 ligi Deum seculi huius, Deum impiorū, hoc est dia
 bolū: quoniam omnes dij gentiū dæmonia, & vtiq;
 multo maximè princeps dæmoniorum: non mirum
 esset, quandoquidem quorundam Deus etiam venter
 est dictus. Ait enim Apostolus: Quorum Deus venter
 est; nec ideo Deus venter est. Ita si potest dici Deus
 huius seculi diabolus, nō ideo diabolus Deus est, quia
 nec dæmonia sunt dij, quamuis dij gentium sint dæ
 monia. Potest quippe seculum in malo intelligi, vnde
 dicit apostolus Petrus: Eripite vos de præsentī seculo
 maligno. Sed cum alter pateat intellectus, quid neces
 se est hic diabolū putare significatū, ac non potius
 Deum verum, iustum & bonum, qui excæcauit men
 tes infidelium seculi huius: ut non hic distinguatur, in
 quibus Deus seculi huius, ac deinde subinferatur, excæ
 cauit mentes infidelium: sed ita potius, in quibus
 Deus, ac deinde subinferatur, seculi huius excæcauit
 mentes infidelium, hoc est, infideliū seculi huius mē
 tes excæcauit. Sed istis non placet ut Deus bo
 nus mentes excæcet aliquorum. Non enim attendūt
 Saluatoris verba dicentis: In iudicium ego in hunc
 mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vi
 dent cæci fiant. Ille igitur qui secundum apostolicam
 sententiam cuius vult miseretur, & quem vult obdu
 rat, proculdubio quem vult illuminat, & quem vult
 excæcat. Sed non est iniquitas apud Deum, cui dicit
 ecclesia: Misericordiam & iudicium cātabo tibi Do
 mine. Illuminat ergo misericordia, excæcat iudicio,
 utique æquissimo, & si occultissimo. Inscrutabilia en
 im sunt iudicia eius. Cui tamen dicitur: Sedisti super
 thronum qui iudicas æquitatem. Huic Deo seruiuit
 Moyſes, caterique prophete: quos iustos sine dubio
 Dominus ipse testatur. Horū quippe Iudæi sepulchra
 construebant, & monumenta ornabant, quibus dicit:
 Edificatis sepulchra prophetarū, & ornatis monu
 menta iustorum. Sed illi omnes, & si pro temporis dis
 pensatione, veteris testamenti ministrabant figuris, ad
 nouum tamen testamentum, quamuis nōdum reue
 latum, per gratiam Dei pertinebant, ad quod pertine
 bat & Abraham. Hinc quippe isti si remoto velamine
 legerent, intelligerent: ita non esse inimicum Euange
 lium legi quæ data est per Moyſen, sicut inter se non
 sunt inimici Abraham & ipse Moyſes: quos vtiq; &
 isti eundem coluisse confitentur Deum, quamuis eū
 sic blasphemant, ut esse Deum negent. Et tamen A
 postolus promissiones, quæ factæ sunt Abraham, quia
 nouum testamentum significabant, sic opponit legi
 per Moyſen datæ, ut hæc duo inter se inimica videan
 tur. Quid enim aliud ad Romanos dicit: Non enim
 per legem promissio Abraham aut semini eius, ut hæ
 res esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim qui per
 legem hæredes sunt, exinanita est fides, & euacuata
 est promissio: lex enim iram operatur. Vbi enim lex
 non est, nec præuaricatio. Attendant quemadmodum
 sic disputat veluti cōtra legem, ut eam priore illa quæ
 facta est ad Abraham promissione cōiunctat, quod
 non sint hæredes ex lege quicunq; sunt hæredes Dei,
 sed ex promissione. Itemque ad Galatas: Fratres, in
 quit, secundum hominem dico: tamen hominis con
 firmatum testamentum nemo irritum facit, aut su
 perordinat: Abraham dictæ sunt promissiones & semi
 ni eius.

2 Cor. 4. a. 4.
 Phil. 3. d. 19.
 1 Pet. 1. c. 1.
 Rom. 9. d. 18.
 Ibid. c. 14.
 Psal. 100. a. 2.
 Rom. 11. d. 33.
 Psal. 9. b. 8. 9.
 Mat. 23. d. 29.
 Rom. 4. b. 13.
 Gal. 3. c. 15.

ni eius. Non dicit, & semini tuo, tanquam in multis,
 sed tanquam in vno, & semini tuo, qui est Christus.
 Hoc autem dico, testamentum confirmatum à Deo,
 quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex,
 non infirmat ad euacuandam promissionem. Si enim
 ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abraham
 autem per repromissionem donauit Deus. Quid ergo
 lex? Transgressionis gratia propofita est, donec veni
 ret semen cui promissum est. Nescio vtrum isti qui
 legem non intelligentes criminantur, inueniant ali
 quid ex Euangelio vel ex Apostolicis literis, quod ita
 videatur eidem legi aduerſum esse atq; contrarium,
 quemadmodum hoc videtur, quod ex promissioni
 bus quæ Abraham factæ sunt opponit Apostolus. Si er
 go legem oderunt, Abraham diligant. Sed nec
 hoc volunt: Nam & ipsi patri gentium, ad quem pro
 missiones factas nunc in omnibus gentibus videmus
 impleri, crimen fornicationis obiciunt. Iste quippe
 proculdubio cui respondemus, ex illis se esse manife
 stat, de quibus prædictum est Apostolo dicente: Spiri
 tus autem manifeste dicit, quia in nouissimis tem
 poribus recedent quidam à fide, attendentes spiritibus
 seductoribus & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi
 mendaciloquorum, cauteriatam habentes conscien
 tiam suam, prohibentes nubere. Non enim reperitur
 Abraham aliquo se contaminasse adulterio, quoniam
 non lubrico libidinis amauit ancillam, sed ab vxore
 accepit: quando vxor eius fecit de iure suo quod vo
 luit, volens habere filios de marito suo, quamuis ex
 vtero alieno. Vbi nulla omnino lasciuendi, sed sola
 cogitata est causa generandi. Iste autem Abraham, etiā
 vsque ad decrepitam senectutem, fornicationis obi
 cit crimen, profectū quia & post mortem Saræ alte
 ram duxit. Vbi etiam nullum intelligeretur rei abditæ
 sacramentum, propter hoc solum id facere debuit
 Abraham, ne putarent hæretici aduersus Apostolum,
 quibus etiam Tertullianus astipulator assistit, post
 vxoris mortem, crimen esse ducere vxorem, sed sicut
 sibi iste videtur inuenire in Apostolicis literis, quæ di
 cat contra legem per Moyſen datam, vel contra tes
 tamentum vetus: inueniat tale aliquid aduersus A
 braham, quod ex Euangelicis & Apostolicis literis so
 nare videatur: omnino non inuenit. Vbi quæque ille
 nominatur in libris testamenti notū, cum honore de
 bito nominatur: ita ut Iudæis diceret ipse Dominus:
 Si filij Abraham estis, facta Abraham facite. Ac per hoc
 iste qui blasphematur Abraham, Christum profectū
 blasphematur, qui tale testimonium perhibet Abraham.
 Sed dicat, si potest, quam personam illarum quinque
 gerebat Apostolus, cum sic prædicaret Abraham? Si
 enim eis qui sine lege fuerant, factus erat quasi esset
 & ipse sine lege, illi Abraham non nouerant. Ergo a
 liquem principem, siue Romanorum, siue Græcorū,
 siue aliquem philosophorum debuit inuenire quem
 talibus prædicaret: ut eis sicut huic placet talem se
 quales ipsi erant fingendo, congrueret: non Abraham
 nescio quem alienigenam patrem gentis Hebrææ, lō
 gè ab eorum moribus, longè ab eorum ritibus, longè
 ab eorum cognationibus alienum. Si autem Iudæis
 cāquam Iudæus factus erat, aut eis qui sub lege erant
 tanquam esset & ipse sub lege, ut quid dicebat nō esse
 hæredes ex lege? Ut quid dicebat, Lex iram operatur?
 Ut quid dicebat, Lex præuaricationis gratia posita est,
 quod æquo animo ferre non possent qui gloriabantur
 in lege? Quod si ut infirmus loquebatur infirmis, &
 sic eos, ut fallacibus placet, fallendo lactabat, cur eos
 ab vmbis veteribus in quibus infirmi quiescebant, sic
 perturbabat ut diceret, Ecce ego Paulus dico vobis,
 quia si circumcidamini, Christus vobis nihil prode
 rit. Si autem in illa persona quinquata perfectis sapientiā
 loquebatur, quales solos iste dignos putat quos non
 fallat

CAP. IX.
 Tim. 4. a.
 Gen. 16. a. 2.
 Gen. 25. a. 1.
 Rom. 8. c. 19.
 1 Cor. 6. d. 21.
 Rom. 4. c. 15.
 Gal. 3. c. 19.
 Gal. 5. a. 2.

fallat Apostolus: quar contrariū vult esse ipse perfectus, vt blasphemet Abrahā quem sic perfectum laudat Apostolus, maximē in illis duobus filiis eius, vno de ancilla, alio de libera: Si displicet illi cum Hittitae testamento veteri, cum Isaac placeat testamentum nouum. An & contra Apostolum propositurus est cathedram pestilentiae, & disputaturus de qualitate figurarum, atque dicturus non eum debuisse figuras rerum honestarum de rebus turpibus ducere: Res enim turpis huic videtur, etiam cum ipsa Sara concubitus coniugalis, quam liberam matrem nostram aeternam Hierusalem significare testatur doctor gentium, quamuis narium rugas & frontis obducatur, & crispato vultu hanc parabolam exhorreat doctor pestilentium: & multo amplius & aspernabilius, quando audit eundem gentium doctorem, quod scriptum est de masculo & femina, Erunt duo in carne vna, addere & dicere: Sacramentum hoc magnū est: Ego autem dico in Christo & ecclesia. Itane verò ubi essent cognoscenda tantae rei sacramenta, id est, sacra signa, & in re pudenda, atque in eis verbis quibus verecundia debetur, cognosci non debuisse nec dici, homo iste sciebat, & beatus Apostolus nesciebat? Eat planè iste retrò cum suis similibus sociis, qui dixerunt: Durus est hic sermo, quis eum potest audire? Nos autem audiamus & intelligamus duo testamenta in duobus filiis Abrahā, duabusque mulieribus eius commixtione foetatis: sicut duos in carne vna, Christum & Ecclesiam, istis nolentibus, sine vlla obsecratione cognoscimus: sicut mediatorem Dei & hominis, hominem Christum Iesum, carnem suam nobis manducandam, bibendumque sanguinem dantem, fideli corde atque ore suscipimus: quamuis horribilius videatur humanam carnem mādūcare, quam perimere, & humanum sanguinem potare quam fundere. Atque in omnibus sanctis Scripturis, secundum sanā fidei regulam figuratè dictum vel factum si quid exponitur; de quibilibet rebus & verbis quae sacris paginis continentur, expositio illa ducatur, non aspernanter sed sapienter audiamus: & relinquamus istum inania garrientem, & nesciendo quid loquatur, quādam, si dici potest, imperita peritia de figurarum qualitate tractantem. Qui cum dicit rebus congruis non contrariis aliquid esse significandum, potest vanus dicere, semper Deum lucido auro, nunquam nigro atramento scribi oportere: quoniam Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt vllae. Non est enim quod putet Apostolum, vt congrueret infirmis & imperfectis, multa falsa & improbanda dixisse, quia testimoniis quae de lege ac prophetis ponit, quam venerabiliter Scripturas illas accipiat per epistolas eius apparet. Nec cogitat tam peruerso sensu posse defendi, etiam illa quae in veteribus Dei libris immundus atque impius, quasi pius & mundus horrescit. Nam si ei quāpiam dicat similis eius, ea quae te offendunt in lege ac prophetis falsa sunt, sed propter infirmos & imperfectos sic ea Spiritus sanctus poni voluit, quid pari suo vano contra hoc respondeat non habebit. Coniunctur enim regula falsa, sed sua, nec sapientis ac docti, sed stulti, sicut ipse est, atque ineruditi manu, suo tamen gladio iugulatur. **P**ost haec sanè sacrilegi & vani hominis sacrilega vaniloquia, quibus me respondisse sufficere existimo: hoc est de initio Geneleos: De lucis fabrica: De die vel sole: De causa constituti hominem: De peccato Adā: De fabrica hominis: De persuasū serpētis: De maledicto in homine, & de vitā arbore: De poenitentia Dei: De diluuiō: De arcu in nubibus: De induratione cordis Pharaonis: De spiritu mendacii secundum Michāam prophetā: De testimonio Eisaie prophetae, propter quod ait: Filios gentiū & exaltaui, quibus rursūm dicit: Filii

caelesti, semen pessimū. Et quod item apud eum scriptum esse dicit, Ego sum Deus faciens bona & creans mala. De perditione populi, mandato Moysi: De maledicto quod turpe existimat: De Dei, quam putat confessa crudelitate: De studio quod putat malitiae, iuxta Dauid regem: De eo quod scriptum est, Poenitet me quod constituerim Saul in regem: De spiritu Moysi, cuius Scripturas putat dixisse Apostolum fabulas aniles: De qualitate figurarum: De Abraham: De filiis Heli sacerdotis: de sacrificiis, quae putat non nisi demonibus exhiberi: De prophetis Dei, quos putat ante aduentum Domini non fuisse: De eo quod in lege positum est, sanguinem esse animam: De eo cui Moyses seruiuit, quem putat Deum verum non fuisse: De varietate personarum, in quibus putat Apostolum locutum esse fallaciter. Quae omnia non hoc ordine profecutus sum, qui est in libro eius, sed sicut nostrae disputationis sibi met connexa series postulauit. **P**ost haec ergo omnia titulum posuit, ita se habentem: Discretio spirituum malignitatis & bonitatis: Et cepit contrariis inter se breuibus crebrisque sententiis laudare Christum, & accusare legis Deum hoc modo, velut eum ad quem scribebat exhortas: Quare igitur frater, inquit, recedentes ab iniquitate praeteriti erroris, intendamus Christum verum ac summum Deum, non huius seculi principem & mundi factorem, in quo nos peregrinari sapissimè declaratum est. Intendamus, inquam, illum piū ac mitem, qui nos suae cognationis ostendens, mundi lumen vocauit, non illum qui secundum Scripturas Iudaicas terrenum nobis initium assignans, in terra nobis sine indixit. Qui nos fratres appellans, vigilare ac diuina sapere persuasit, non illum qui nec dignoscendae quidem sensum habere permisit. Atque hoc modo caetera multa contexit: cui loco libri eius ita respondendum putauit, vt etiam ego vos exhortarer: Intendamus Christum verum & summum Deum, veri & summi Dei vnicum filium, non huius seculi malignum principem, sed mundi, hoc est, caeli terraeque factore, qui nos tanquam peregrinos vitam temporalem in hac agere mortalitate praecipit. Intendamus inquam illum misericordem ac mitem, qui nos fratres suos fecit gratia, non natura. Ipse est enim, non alius sicut hic putat, qui secundum Scripturas terrenum nobis corpus, animam verò flatu dedit, vtrunque faciens, non eorum aliquid gignens. Qui nos vigilare ac diuina sapere iussit & fecit. Ipse est enim, non alius sicut hic putat, qui dignoscendiam boni ac mali ne peccando experiremur, admonuit. Qui nos ad immortalitatem vocans, caelestia nobis regna promissit. Ipse est enim non alius, sicut hic putat, qui nos post peccatum reos, ab aeternae vitae felicitate secreuit, & terreno labore puniuit. Qui nos, non sicut iste dicit, nihil ignorare, sed vtilia scire praecipit: Nec sicut iste sentit atque a veritate dissentit, scientiam damnauit in nobis, quae fit sapiendo iustitiam, sed quae fit experiendo peccatum. Qui nos quod errore moriebamur miseratus est. Ipse est enim, non alius, sicut hic putat, qui nos morti non ex quo sapere coepimus, quod iste ait, sed ex quo deliquimus, destinauit. Qui nos proprias facultates hortatur spernere, immo verò loco tutiore recondere: cum ipse sit, non alius, vt hic putat, qui se non tantum caelestium, verum etiam terrenorum Dominum ostendens, ea quae impij possidebant expoliatione plestendi, suos, quibus hoc pro tempore congruebat, auferre atque habere, siue iussit, siue permisit. Qui donat delicta conuersis, cum ipse sit, non alius, vt hic putat, qui in tertiam & quartam generationem retribuit digna peruersis. Qui non omnium, sicut iste ait, sed eorum quos ante praesciuit & praedestinauit, delicta dimittit. Ipse est autem, non alius, sicut hic putat, qui delicta

C A P V T X I.

delicta quorundam, ad poenalem animi dolorem terroremque maiorem, etiam illorum qui ea non admiserant, non spiritalibus, sed corporalibus mortibus vindicauit, non conditio mortalium qua fuerant post paululum morituri, etiam isto modo seruiret Dei prouidentiae, & in vsum cederet disciplina. Qui nos non in totum irasci prohibuit; quandoquidem & ipse iratus est ubi oportuit; sed irasci & non peccare praecipit. Ipse est autem non alius, non qui vindicandi causas, sicut iste affirmat, inquit, sed vindicandas causas quando ipse nouit, aduertit. Qui nos ne quando iuraremus, monuit: vt quoniam falli possumus, longè fieremus a periurio non iurando. Ipse est autem, non alius, vt hic putat, qui suae sententiae veritatem ad incredulos increpandos, ubi opus esse iudicauit, etiam iurando firmavit. Sicut autem homo iuras adhibet testem Deū, ita seipsum Deus. Qui nos in fide verbi veritate iussit. Ipse est enim non alius sicut hic putat, non qui voluntatem suam, sicut iste blasphematur, sed qui res quas voluit, non mutata voluntate mutauit. Qui nos viam veritatis docuit. Ipse est enim & Deus Prophetarum, qui nunquam sicut iste calumniatur, falsis promissionibus suos decipit. Qui nos irreprehensibiles esse mādauit: ipse est enim & Deus Prophetarum, qui nunquam, sicut iste calumniatur, se ipse reprehendit; nec eum sicut hominem cuiusquam poenituit: sed rem futurarum mutationem, quas se mutaturum sine vlla sui mutatione ab aeterno praesciuit, velut humana hominibus locutione praedixit. Qui nobis iram Dei metuendam & in Euangelio commendauit. Ipse est enim & Prophetarum Deus, qui non sui animi perturbationem, sed iustam seueramque vindictam, irae vel indignationis nomine nuncupauit. Qui alterum ab altero non vtrunque laedi, sed iniuria laedi noluit. Ipse est enim & prophetarum Deus, qui siue per homines, siue per angelos sanctos, etiam temporalibus corporum mortibus, quos voluit vtiliter aut multauit, aut terruit. Qui dicit ad concupiscendum non videndam esse mulierem. Ipse est enim qui & in lege dixit: Non concupisces. Nec, sicut iste criminatur, indixit septenas singulis nuptias, sed propagandi causa coniugia casta permisit. Patres autem filiarum maritos non solum ipse non fecit, verum etiam ne fieret, sicut alia incesta prohibuit. Qui nos secundum interiorum renouationem in spiritu mentis, nec masculos in se nec feminas esse docuit, sed sicut angelos in aeternum secum futuros esse promissit: ipse est enim & Prophetarum Deus, qui masculum & feminam propagandi generis causa nuptiali castitate coniunxit: & secundas nuptias quae in nouo quoque testamento permittuntur, licitas esse monstrauit. Vxores autem fratrum, sed sine filiis defunctorum, ad excitandam defuncti posteritatem, non libidinis sed pietatis affectu, in matrimonium sibi copulare praecipit: patres verò filiarum coniugis misceri omnino prohibuit. Qui nos super omne genus serpentum calcare spiritaliter iussit. Ipse est enim & prophetarum Deus, qui populo infideli ad significanda peccata, quorum veneno inuisibiliter moriebantur, visibiles serpentes quibus admonerentur, immisit: & plaga emēdatoria mortis animarum, in mortibus corporum figurauit. Qui dixit: Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Ipse est enim & Prophetarum Deus, qui tanta etiam Prophetarum voce mādauit. Nec sibi voluit primogenitos hominum filios immolari, sed consecrari: significans primogenitum à mortuis, in quo oportebat omnes à morte perpetua liberari. Qui corruptibilibus cibis incorruptibiles anteposuit: ipse est enim & prophetarum Deus, qui sacrificia quibus non indiguit, ad significandum verū sacrificium, in vmbis futurorum praecedere voluit: & discipline seueritate mortibus corporum, legē

mitioribus quam sunt aeterna supplicia gehennarum, perpetrata sacrilegia vindicauit. Qui terrenas diuitias, non sicut iste dicit, damnari iussit, sed spirituales caelestesque praeposuit: ipse est enim & Prophetarum Deus, qui facit & diuites benignissimè largiendo, & pauperes iustissimè vel non dādo, vel auferendo. Qui nos pro inimicis orare iussit: ipse est enim & Prophetarum Deus, qui filios parentum manibus immolari sibi, vt iste criminatur, non solum nunquā voluit, verum etiam ne id fieret in lege constituit. Qui sine acceptione personarum beneficiendū omnibus intimaui: ipse est enim & Prophetarum Deus, qui quādo sine discretione aetatis aut sexus occidi homines iussit, vnde scit iste vel quisquam quid eis post mortem bonae compensationis attribuit, quorū mortibus viuētes, aut emēdauit aut terruit? Qui nos aequo animo iniurias sustinere & donare praecipit. Ipse est enim & Prophetarum Deus, qui oculū pro oculo, dentē pro dēte, modū posuit poenae, ne quisquam sibi amplius putaret deberi vindictae, quam pertulisset iniuriae. Et hoc ideo, quia de sapientia Dei dictum est, quod legem & misericordiam in lingua portet. Nec per misericordiam debita debitoribus nostris scienter dimitteremus, nisi per legem ipsa debita discernere. Qui in tanta potestate se humilians, ad conuertendos nos factus homo, cum hominibus est locutus: ipse est & Deus Prophetarum, qui cum primis patribus est locutus: ideo praeter se dicens non esse alium Deum, quia etiā summa Trinitas, manēte personarū discretionem vnus est Deus. Qui Apostolis suis vt gratis darent quae gratis acceperant, iussit. Ad sustentationem tamen suam nec aliam tunicā secum ferre ideo constituit, quia securus adiūxit, Dignus est enim operarius mercede sua: vt qui Euangelium annunciant, ex Euangelio viuērent: Deo tamen munera offerenda esse monstrauit, qui nullis indiget, & munera sumēdo plus confert. Ipse est enim & prophetarum Deus, qui & munera suos accipere verat, quibus excacantur oculi iudicantiū: & munera ipse, quāuis non eget, accipit, vt pietate faciat opulentas animas offerentium. Qui sabbatis hominem curauit, ostendens iam esse tempus, vt secundum prophetiam Cantici canticorū aspiraret dies, & remoueretur vmbra. Ipse est enim & Prophetarum Deus, qui hominem ligna sabbatis colligentē, quia nondum duorum testamentorum tempora distinguebat, sed legē Dei contumaci & impia mente contempserat, lapidandum esse mādauit: cuiusque corporali morte, quam post paululum omni homini quis dubitet assecuturam, sanxit timore obedientiam ceteris profuturā. Qui propter saluandos homines se venisse dixit. Ipse est enim & Prophetarum Deus, qui iusto iudicio quos vult obdurat, qui, sicut in Euangelio ait, venit in mundū, non solum vt qui non vident videant, sed etiam vt qui vident, caeci fiant. Qui mādara vitae perpetuae nobis dedit. Ipse est enim & Prophetarum Deus, qui mādara sancta & iusta & bona, superbis tamen, non de ipsius gratia, sed de sua virtute fidentibus, non quibus viuērent, sed quibus morerentur vt conuincerentur dedit. Sicut Apostoli, dicente vno ipsorum, bonus odor Christi erant, & in his qui salui fiebant, & in his qui peribant: aliis quidem odor vitae in vitam, aliis odor mortis in mortem: qui vitatorum salus apparuit, dans incessum claudis, linguā mutis, auditum surdis, lumen caecis. Ipse est enim & Prophetarum Deus, qui eadem vitia non solum misericordissimè sanat, verum etiam iustissimè importat. Neque enim debet eum quisquam non minus impia vanitate Christo putare contrarium, & istū bonum dicere, Christū autem malum: eo quod iste in virga Aaron aridū lignum, & nulla radice subnixum, florem ferre fecit & fructū: Christus autem arborem maledicto arefecit, quia nihil in ea pomorum, quorum nondum erat tempus, inuenit.

R 5 Dicens

Gal. 4. d. 26.

Eph. 5. g. 37.

1 Tim. 6. f. 60.

1 Tim. 2. b. 5. 6.

1 Tim. 1. 5.

C A P V T X.

Mich. 3. b. 5.

Isa. 1. a. 2.

Esai. 45. b. 7.

Exod. 3. 2.

C A P V T X I.

Mat. 6. c. 19.

10.

Isa. 4. b. 5.

Mat. 3. d. 29.

Exod. 20. b.

17.

Num. 21. b.

6.

Luc. 11. f.

41.

discere mus.

Mat. 10. b.

1. Cor. 9. b.

14.

Exod. 23. b. 8.

Mat. 12. a.

11.

1. Cor. 2. d. 17.

Num. 1. b.

35.

Luc. 9. g. 5. 6.

1. Tim. 9. g. 19.

1. Cor. 2. d.

15.

Mat. 11. a. 3.

Num. 17. c. 8.

Mat. 21. b.

19.

CAPIT. XII.

Joan. 1.4. d. 27. Mat. 10. d. 34.

Luc. 13. d. 16

Mat. 8. d. 11

1. Thim. 2. d. 4.

1. Jo. 2. d. 18

Act. 8. d. 13

Joan. 1. d. 17

DICENS autem al. um esse pacis & charitatis patrem, alium belli & furoris authorem, illum volens intelligi Christum, huc autem legis & Prophetarum Deum: potest vanus dicere ipsum Christum sibi esse contrarium: aut duos fuisse non vnum, inter se scilicet repugnantes: alium qui dixit, Pacem do vobis: & alium qui dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladium: maximè quia displicet ei res aliquas bonas malarum nominibus figurari. Quod verò aliud dicit esse incestus & adulteriorum concium, alium verò pudicæ castitatis & sanctimonie Dominum: illum diabolum intelligat, Prophetarum autem Deum noverit non minus castitatis & sanctimonie dominum esse quam Christum: quia Deus Apostolorum idem ipse & Prophetarum, priorem illi tempore, sed fide fociorum: ipse est Deus in vtroque testamento iusti actus & piarum orationum: ipse est in vtroque author religionum sacrificiorum. Videte sanè vnde probare voluerit humanorum corporum vitia, non ad Deum autorem, sed potius ad diabolum pertinere: quia Dominus ait in Evangelio, de muliere quam sanam fecit, quod eam satanas alligauerat decem & octo annos: propter quod erat incurua, nec se erigere poterat: quasi satanas cum habeat semper cupiditate nocendi, nocere cuiquam possit, nisi ab omnipotente acceperit potestatem. Nam quid aliud, non solum in libro Iob, quem profectò iste non accipit, sed etià magis in ipso Evangelio declaratum est, vbi spiritus immundi nec in porcos irent, nisi hoc illis benignus ipse Saluator petentibus, quos certè in abyssum posset relegare concederet: rem necessariam docere nos volens, vt scilicet nouerimus multominus eos posse sua potestate nocere hominibus, qui nec pecoribus qualibuscunq; potuerunt. Hanc autem potestatem Deus bonus occulta nobis iustitia dare demonibus potest, iniuste non potest. Deinde quod de antichristi aduentu & elatione impia dixit Apostolus, vult iste ad hoc trahere, vt ipsum intelligamus Prophetarum Deum: vnde potius conuincitur illud Dei esse templum, vbi hominem peccati, filium interitus, extollentem se super omnem Deum, & quod colitur, Apostolus testurum esse prædixit. Deus enim verus est, in cuius templo falsus ille sessurus est: ad quem pertinet etiam iste, qui sub nomine Christi, quod est nomen Dei, hoc est, Christianum se videri volens, superextollitur contra Christum: scq; ostendit Antichristum, non vnum illum maiorem cæteris, sed ex his aliquem de quibus dicit Ioannes Euangelista: Nunc antichristi multi facti sunt. Eos enim dicebat hæreticos, qui temporibus Apostolorum esse iam cœperant: Hi autem cœperunt esse post ascensionem dicitur in celum Domini nostri Iesu Christi, ab illo Simone mago, quem legitimus in Actibus apostolorum baptizatum. Post hunc autem fuerunt nonnulli discipuli eius, in eadem impietate posteriores prioribus succedentes: quorum in successione quartus extitit Basilides, qui primus apertius ausus est dicere, Deum quem gens Iudæa coluit, non fuisse verum deum. Post istos fuit quidam etiam Carpocrates, qui negauit istum visibilem mundum à summo Deo creatum, sed à quibusdam virtutibus demoniorum, Negas etiam legem quæ per Moysen data est, Deum dedisse. Cerdon postea surrexit, qui primus inuenitur dixisse duos deos, vnum bonum, & al-

terum malum, longè antequam hæresis Manichæorum emerisset, quorum in hoc furioso deliramento error est notior. Huius Cerdonis Marcion discipulus fuit. Apelles quoque talia docuit. Fuerunt etiam à quodam Patricio nonnulli Patriciani, qui sunt similiter aduersantes diuinis veteribus libris. Hi omnes apertissimè contra Deum sentiunt legis & Prophetarum; hoc est Deum verum, à quo factus est mundus. De aliqua istorum hæresi est iste. Nam non cum puto esse Manichæum. Sed cuiuslibet sit hæretici erroris, vel ipse, vel Fabricius, nescio quis, cuius se gloriatur esse discipulum, quantum ad hunc librum attinet quem misistis, satis ei puto esse responsum. Ea quippe furoris eius deiecta sunt robora ex quibus omnes quas in volumine scripsit blasphemie pullularunt, impiissimis in Deum maledictis atq; conuiciis varia loquacitate frondentes. Quarum omnes singillatim ramos ferire, nimis longum fuit, sed radices ipsæ fuerant amputandæ. Si autem recensentis quæ contra Faustum Manichæum scripsimus, & contra Adimantum, qui Manichæi sectator cum ille viueret fuisse iactatur, multa reperietis quæ aduersus istum pariter valeant. Et fortasse si illa legerentur, vel non omnino, vel non multum necessarium fuisset hæc scribere. Sanè post finem libri, in quo sine paucitate hominum in suo errore commendat quia videlicet paucorum est sapientia: quod omnibus hæreticis aduersariis Ecclesiæ catholicæ quæ per omnes terras copiosa fertilitate diffunditur in sua cuiusq; propria vanitate commune est: omnes enim de paucitate gloriantur, & seducere si possint multitudinem quærunt. Post hunc ergo finem libri, rursus alterius apparet exordium, eiusdem forsità hominis authoris, eiusdem tamen quod non dubitatur erroris. Disputate autem cœperat, quod caro alii haberet fabricatorem, nō Deum: vnde cum perpauca dixisset, in ipso exordio cœpta finita sunt. Sed vtrū ipse author an scriptor codicis non potuerit implere quod cœperat, nescio. De hac tamen dementia hominum non considerantium quid loquantur, aduersus Manichæos multa iā scripsimus. Et in huius ipsius operis initio idonea quærum existimo, iacta sunt fundamenta, quibus prudens & pius lector intelligat, nō ideo subtrahendam carnem operibus Dei, quod spiritus natura sit potior: nec ideo mala esse ista temporalia, quia meritò eis præponuntur æterna: nec ideo bona terrestria detestanda, quia sunt cælestia meliora: cum Deus creauerit omnia bona, magnus in magnis, sed non parus in paruis. Iam illud aliud quod in eodè codice scribi cœperat, Adimanti opus est illius discipuli Manichæi, qui proprio nomine Addas dictus est. Vbi de vtroque testamento veluti inter se contraria testimonia proferuntur versipelli doloitate, veluti inde ostendatur vtrunq; ab vno Deo esse non posse, sed alterum ab altero. Contra hoc autem malignum machinamentum iam olim scripsimus, vt paulo antè commemorauimus, & ipsum opusculum nostrum habere vos credo. Quamuis quædam sint perpauca in fine ipsius operis Adimanti, quibus non respondi: nescio quibus enim, vt fieri solet, incurritibus, quæ magis videbantur vrgere, illa interrupta sic remanserunt. Sed vt dixi, in fine perpauca sunt, quæ si Dominus voluerit, quanto ocyus explicare curabo.

F I N I S

CONSULTATIO SIVE COM-
MONITORIVM OROSII AD AVGVSTINVM,
DE ERRORE PRISCILLIANISTARVM
ET ORIGENISTARVM.

BEATISSIMO patri Augustino A
Episcopo Orosio. Tam quidem suggesteram sanctitati tue, sed commonitorium suggesta rei tunc offerre meditabar, cum te expeditum animo ab aliis dictandi necessitatibus esse sensissem. Sed quoniam domini mei, filij tui, Eutropius & Paulus Episcopi, eadem qua & ego puer vester, salutis omnium utilitate permoti, commonitorium iam dederunt de aliquantulis hæresibus, nec tamen omnes significarunt, necesse me fuit festinato edere, & coacervare in vnum omnes perditionum arbores cum radicibus & ramis suis, & offerre ignem spiritui tuo, vt in viso agmine perspectaque nequitia, per meiaris quam possis dispositionem adhibere virtutis. Tu tantum beatissime pater, malignas aliorum plantationes vel insertiones erue atque succide, & veram sparge sementem, nobis de tuis fontibus rigaturis. Ego Deum testem spero, & incrementum operis tui spero, quia terra illa quæ nunc ingratos fructus in sincera cultura exhibet, si eandem anno illo recondito apud te mandando & replendo visitaueris, vsque in centesimum fructum profusa aliquando liberis veritate proficiet. Per te Dominus Deus noster, per te, inquam, beate pater quos castigauit in gladio, emendet in verbo. Ad te per Deum missus sum, de te per eum spero dum considero qualiter actum est, quod, huc venirem. Agnosco cur venerim, sine voluntate, sine necessitate, sine consensu. De patria egressus, sum occulta quadam vi actus, donec in illius terra litus allatus sum. Hic demum in eum respici intelledum, quod ad te venire mandabar. Impudentem non iudices si accipis confidentem. Fac me ad dilectum Dominum meum idoneum negotiatori em inuenta margarita, non fugitiuum seruum cuersa substantia reuerti. Dilacerati grauius à doctioribus prauis, quam à cruentissimis hostibus sumus. Nos confitemur offensam, in peruides plagam, quod solum superest, adiuuante Domino largire medicinam. Breuiter ergo & quid antè male plantatum conualuit, & quid postea peius insertum præualuit, ostendam. Priscillianus, primum in eo Manichæis miserior; quod ex veteri quoque testamento hæresim confirmauit; docens animam quæ à Deo nata sit, de quodam promptuario procedere, profiteri antè Deum se pugnaturam, instrui adorari angelorum: Debinc descendente per quosdam circulos à principibus malignis capi, & secundum voluntatem victoris principis in corpora diuersa contrudi, eisque ascribi chirographum. Vnde & Matthesim præualere firmabat, asserens quod hoc chirographum soluerit Christus, & affixerit cruci per passionem suam: sicut ipse Priscillianus in quadam epistola sua dicit: Hæc prima sapientia est, in animarum typis, diuinarum virinum intelligere naturas; & corporis dispositionem. In qua obligatum videtur calum & terra, omnesque principatus seculari videntur ascripti sanctorum dispositiones superare. Nam primum Dei circulum & mittendum in carne animarum diuinum chirographum, angelorum & Dei & omnium animarum consensibus fabricatum patriarchæ tenent; quæ contra formalis militiæ opus possident, & reliqua. Tradidit autem nomina patriarcharum membra esse anima, ed quidd esset Ruben in capite; Iuda in pedore; Levi in corde;

Beniamin in femoribus, & similia. Contra autem in membris corporis, cali signa esse disposita, id est, arietem in capite, taurum in ceruice, geminos in brachijs, cancrum in pectore, &c. Valens subintelligi tenebras æternas, & ex his principem mundi processisse. Et hoc ipsum confirmans ex libro quodam qui scribitur memoria Apostolorum, vbi Saluator interrogari à discipulis videtur de patre ostendendo secretò & ostendere, quia de parabola Euangelica quæ habet, Exiit seminans seminare semen suum, non fuerit seminator bonus. Afferens, quia si bonus fuisset, nō fuisset negligens, nō vel secus via, vel in petrosis, vel in incultis iaceret semen: volens intelligi hunc esse seminantem, qui animas captas spargeret in corpora diuersa quæ vellet. Quo etiam in libro de principe humidorum, & de principe ignis plurima dicta sunt, volens intelligi, arie, non potentia Dei, omnia bona agi in hoc mundo. Dicit enim esse virginem quandam lucem, quam Deus volens dare pluuiam hominibus, principi humidorum descendit: qui dum eam apprehendere cupit, commotus confudat, & pluuiam facit, & destitutus ab ea, mugitu suo tonitrua concitat. Trinitatem autem solo verbo loquebatur: nam vniorem absque vlla existentia aut proprietate asserens, sublato, & patrem, filium, & spiritum sanctum, hunc esse vni Christum dicebat. Tunc duo cines mei, Anitus, & alius Anitus, cum iam tam turpem confusionem, & per seipsum veritas sola nudaret, peregrina petierunt. Nam vnus Hierosolymam, alius Romam profectus est. Reuersi, vnus retulit Origenem, alius Victorinum: ex his duobus, alter alteri celsit: Priscillianum tamen ambo damnarunt. Victorinum parum no uimus, quia adhuc pendè ante editiones suas, Victorini sectator celsit Origenem. Caperunt ergo ex Origene magnifica plura proponi, quæ ex modica occasione veritas ipsa præcederet. Didicimus enim de Trinitate doctrinam satis sanam, omnia que facta essent, à Deo facta esse, & omnia bona, valde, & facta de nihilo. Tunc deinde Scripturarum solutiones satis sobrias. Omnia hæc statim à sapientibus fidei pristinorum expurgatione suscepta sunt. Remansit sola offensa de nihilo. Credere enim persuasum erat esse animam, non tamen persuaaderi poterat, facta esse de nihilo: argumentantes, quia voluntas de nihilo esse non possit. Hoc pendè vsque ad nunc manet. Isti verò Aniti duo, & cum his sanctus Basilius Græcum, qui hæc beatissime docebant, quadà ex libris ipsius Origenis non recta, vt nunc perintelligunt, tradiderunt. Primum omnia antequam facta appaerent, semper in Dei sapientia facta mansisse dicentes, hoc verbo, Deus enim quacunque fecit, faciendo non cepit. Deinde dixerunt angelorum, principatum, potestatum, animarum ac demonum, vnum principium, & vnã esse substantiam: & vel archangelo, vel animæ, vel demoni locum pro meritorum qualitate datum esse, vtentes hoc verbo: Maiorem locum minor culpa promeruit. Mundum nouissimè idè esse factum; vt in eo anima purgarentur; quæ antè peccauerunt: ignem sanè æternum quò peccatores puniantur; neque esse ignem verum, neque æternum predicauerunt: dicentes, dictum esse ignem, propria conscientie punitiõnem: æternum autem iuxta etymologiam Græcã, non esse perpetuum, etiam Latino testimonio adiecto: quia dictum sit in æternum, & in seculum seculi postposuerit æterno: ac sic omnes peccatorum animas post purgationem conscientie

Mat. 13. f. 46.

at. super intelligo.

conscientie in unitatem corporis Christi esse redituras. Vnde etiam de diabolo asserere, sed non prevaluerunt: et quod cum substantia in eo bona facta perire non possit, excusata in totum malitia diaboli, aliquando saluandam esse substantiam. De corpore vero Domini sic tradiderunt: quia cum usque ad nos veniens filius Dei, post tot milia annorum otiosus evasit non fuerit, sed predicans remissionem angelis, potestatis, atque vniuersis superioribus, cum qualitate forma eorum quos visitaret assumeret, usque ad palpabilitatem carnis assumptionis specie transiisset: hoc passione et resurrectione determinans, rursus donec usque ad patrem veniret ascendendo tenuisset: ita neque depositum unquam fuisse corpus, nec in corpore ullo regnantem circumscribi Deum.

Rom. 8. d. 20 Creaturam quoque subiectam corruptioni, non volentem,

intelligendam esse dicebant, solem & lunam & stellas, & haec non elementarios esse fulgures, sed rationales potestates: praebere autem seruitium corruptioni, propter eum qui subiecit in spe. Hoc sicut retinere potui, breuiter expositum est, ut perfectis omnibus morbis medicinam adhibere festinaret. Est veritas Christi in me, quia propter venerabilem reuerentiam sanctitatis tuae esse impudens non audeam, nisi euidenter iudicio & ordinatione Dei ad illius tanti & talis populi, cui sicut peccanti plaga imposita est, sic post plagam cura debetur, remedia proferenda te electum, me missum esse cognoscerem. Memor mei beatissime pater, multorumque qui mecum velut ros eloquium tuum; ut super eos descendat expectant, esse dignare.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, AD OROSIVM CONTRA PRISCILLIANISTAS ET ORIGENISTAS.

B. August. lib. 2. Retract. cap. 44.

TER haec Orosij cuiusdam Hispani presbyteri consultationi de Priscillianistis, & de quibusdam Origenis sensibus quos catholica fides improbat, quanta potui breuitate ac perspicuitate respondi: cuius opusculi titulus est: Ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas. Et ipsa enim consultatio responsioni meae a capite adiuncta est. Hic liber sic incipit:

CA. V. I.

ESPONDERE tibi quaerenti dilectissime fili Orosi, nec ad omnia debeo, quae in tuo commonitorio posuisti, nec omnino non debeo, ne studium tuum, quod mihi gratissimum est, contempnissimam videar, & ob hoc intemperanter offendam. Nam in quibusdam opusculis nostris, quae vel legisti, vel legeri poteris, multa dicta sunt, quae valeant aduersus haeresim Priscillianistarum, quamuis non mihi eos proposuerim refellendos, sed cum aliud agerem etiam hoc me egisse nunc intelligo, quando ex te audio quid illi sentiant. Quod enim est aduersus Manichaeos multis a me locis de anima disputatum, quae licet secundum quandam modum suum sit immortalis, tamen in deterius deficiendo, & in melius proficiendo mutabilis esse conuincitur, & per hoc non esse de Dei substantia dilucidissime ostenditur, simul quoque Priscillianii dogma subuertit. Hoc enim vno firmissime constituto, quod & verissimum est, & in seipso vnusquisque admonitus facillime agnoscit, neque illi, neque isti inueniunt vnde suas fabulas texant. Quid enim opus est ire per amputatos ramos loquacissimi erroris, cuius radicem effodere atque extirpare compendiosum est, cum praesertim & ipse gratuleris iam illa fabulosissima deliramenta apud vos esse conuicta? SED de anima quaestionem adhuc usque versari, vtrum eam Deus, quoniam particulam vel deflexionem eius non esse iam constat, ex nihilo creasse dicendum sit, eo quod durum & impium videatur voluntatem Dei dicere nihil esse, quo volente creata est. Hoc quidem iam non pertinet ad redarguendam Priscillianii sacrilegam vanitatem. Siue enim ex nihilo facta sit anima, siue hoc propterea dicendum non sit, quia Dei voluntate facta est, quae voluntas vti que non est

CA. V. I.

nihil: tamen quia facta, & Dei natura non est, profecto haeresis illa refellitur, quae animam primitus naturam Dei esse contendit, ut habeat vnde concinet ibi quicquid aliud falsitatis adiungit. Verum quia & istam quaestionem spernere & indiscussam relinquere non oportet: quaerendum est ab istis, qui propterea nolunt animam ex nihilo factam credere, sic voluntatem Dei, qua facta est, nihil esse asserant: quaerendum est ergo ab eis, vtrum nullam creaturam ex nihilo factam esse fateantur. Si enim id putant, verendum est ne aliam quandam naturam conentur inducere, quae neque Deus sit, nec tamen nihil sit: quam velut materiam sibi subiectam nisi Deus haberet, vnde faceret quicquid fecit inuenire non posset. Nam dum quaerit vnde creaturam suam Deus fecerit, quaedam materies quaeritur: sicuti est fabro lignum, vel quodlibet corpus, quod nisi habuerit, ea facere quae ab eius arte expetuntur, omnino non poterit. Cum ergo responderetur, ex nihilo: quid aliud responderetur, nisi nullam ei subiectam fuisse materiam: quam ipse non fecerat, ut haberet vnde faceret, si quid vellet, & quam nisi haberet, facere non valeret? Materies quippe mundi quae in rebus mutabilibus vti que dignoscitur, ab ipso constituta est, a quo constitutus est mundus. Quapropter & si fecit aliquid Deus aut facit ex alia quacunque re: non tamen ex ea re fecit aut facit, quam ipse non fecerit. Quamobrem sequestrata paululum animae natura, si fatentur Deum aliquid fecisse de nihilo, attendant & videant, quicquid illud est, cum voluntate fecisse. Non enim aliquid fecisset inuitus. Nec tamen ideo eandem voluntatem nihil esse, quia voluntate ab illo aliquid ex nihilo factum est. Cur ergo de anima timent dicere, quod de aliis quibuslibet rebus non dubitant dicere? Aut si animam tantummodo voluntate Dei perhibent factam, cetera eum non voluntate fecisse contendunt, quid absurdius, quid insanius dici potest? Quod si omnia quae fecit, voluntate vti que fecit: nec tamen cum hoc dicimus eandem voluntatem nihil esse dicimus: hoc & de anima accipiant. CVM enim dicitur, Deus ex nihilo fecit: nihil aliud dicitur, nisi, non erat vnde faceret, & tamen quia voluit fecit. Vt quaequid igitur in eo quod ex nihilo fecit, voluntas non nihil dicitur, ut ipsa praecipue commendetur. Na cui dicitur: subest enim tibi cum volens posse, siue assit vnde fiat, siue non assit: facta est voluntas, vbi summa est potestas. Quomodo

CA. V. I.

Quomodo ergo in eo quod, de nihilo creatur, voluntas creantis nihil esse perhibetur, cum propterea de nihilo creati aliquid possit, quia voluntas creantis etiam sine materia sibi sufficit. Quod si forte, non solum animam, sed nullam omnino creaturam voluntate fieri ex nihilo factam, ideo quoniam quicquid Deus fecit, voluntate fecit, quae voluntas vti que non est nihil, respiciant vnde secundum corpus factus sit homo, Certè enim sicut Scriptura testatur, cum de limo vel de puluere terrae Deus fecit, & proculdubio voluntate fecit. Nec tamen voluntas Dei puluis aut limus est. Sicut ergo in eo quod ex limo factum est, quamuis voluntate sit factum, non est voluntas limus, ita in eo quod ex nihilo factum, quamuis voluntate sit factum, non est voluntas nihil. IAM vero quod dolendum addidisti, ex Priscillianii haeresi ad errorem Origenis apud vos homines fuisse delapsos, nec ab illa peste potuisse saluari, nisi & ipsa medicina morbum aliquid intulisset, non est quidem dolor iste culpandus. Veritas enim debuit, non falsitas pellere falsitatem. Nam hoc mutare est malum, non curare. Veruntamen quia de ipso Deo creaturarum omnium conditore: hoc est, de ipsa coaeterna & incommutabili trinitate, ab eis qui ad vos libros Origenis attulerant, id traditum esse commemoras, quod veritas habet: contra quam veritatem Priscillianus Sabellianum antiquum dogma restituit, vbi ipse pater qui filius, qui & Spiritus sanctus perhibetur, hoc ipse peior, quod etiam de anima ita sentit, ut non eam propriam velit habere naturam, sed de ipso Deo tanquam particulam desuere, & tam deformiter inquinari, atque in deterius commutari cum Manichaeis audeat affirmare: non parum boni ex libris illis prouincia vestra percepit, in ea re maxime in qua capitaliter erratur. De creatore quippe, non de creatura tam falsa & tam nefaria sentiuntur. Siue ergo in hanc fidem qui deuiauerant restituti sunt, siue qui eam nondum nouerant, illarum disputationum lectione didicerunt, hoc se gaudeant didicisse quod sanum est. Quod autem & in eis erroris est quamquam te cognouisse iam videam, tamen quemadmodum contra talia disseratur, ibi melius dicere poteris, vbi error ipse & olim exortus est, & non olim proditus. QUANTVM postmodum tamen etiam ego commoneo, ut de diaboli angelorumque eius correctione & in pristinum statum reparatione sapere nihil audias: non quia diabolo & demonibus inuidemus, & eo modo quasi vicem malevolentiae illis rependimus, cum illi non ob aliud nisi inuidientiae stimulis agitari, nostra itinera quibus in Deum tendimus perturbare conentur: sed quia vltimae sententiae summi & veracissimi iudicis, ex nostra praesumptione addere nihil debemus. Ipse enim se similibus eorum dicturum esse praedixit, Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Nec mouere debet ut hoc loco aeternum pro diuturno accipiamus, quod alibi scriptum est: In aeternum & in seculum seculi. Latinus quippe interpres noluit dicere, in aeternum & in aeternum aeterni. Sed quoniam id quod aeternum Graece dicitur, & seculum & aeternum interpretari potest, commodius alij interpretes transtulerunt, in seculum & in seculum seculi. Sed non hoc dictum est vbi dictum est, Ite in ignem aeternum. Non enim dictum est aeternum, sed aeternum: quod si a seculo declinatum esset, seculare Latine diceretur, non aeternum, quod nemo vnquam interpres ausus est dicere. Quapropter licet Latine seculum cum aliquo fine intelligatur, aeternum vero nisi id quod sine fine est, non solet appellari: aeternum autem Graece aliquando aeternum, aliquando seculum significare intelligatur: tamen quod ex hoc nomine deriuatur & appellatur aeternum, nec ipsi Graeci quantum existimo solent intelligere, nisi id quod non habet finem.

Gen. 2. b. 7.

CA. V. I.

2. ite.

CA. V. I.

Mat. 25. d.

CA. V. I.

nem. Nos autem siue aeterna siue aeternum non solemus dicere nisi aeternum, sed aeterna dicimus & seculum, aeternum autem non nisi aeternum. Quamuis quidam interdum etiam aeternale audeant dicere, ne Latinae linguae deesse videatur ab eodem nomine deriuatio. Et fortasse quidem seculum morem Scripturarum inueniant isti aliquid etiam aeternum dictum, quod sine fine non sit, sicut Deus in libris veteris testamenti assidue dicit: Hoc vobis erit legitimum aeternum: quod Graecus habet aeternum, cum de talibus sacramentis eo modo faepe preceperit, quae finem fuerant habitura: quamquam si diligentius dicta intelligantur, ea fortassis quae illis sacramentis significabantur, finem non erant habitura. Ita enim ne longius abeam, dicimus aeternum Deum, non vti que; istas duas breuissimas syllabas, sed quod eis significatur. DIXIT Apostolus aeterna temporaria priora & antiqua, quod in Graeco legitur aeterna. Ad Titum enim scribens ait: Spem vitae aeternae quam promissit non mendax Deus ante tempora aeterna. Cum autem retrorsum tempora a constitutione mundi habere videantur initium: quomodo sunt aeterna, nisi quia aeterna dixit quae ante se non habent vllum tempus? Sed quisquis prudenter aduertit quod dictum est, Ite in ignem aeternum, illud esse dictum quod non habet finem, a contrario probat eo ipso loco Euangelico de vita aeterna quam iusti accepuri sunt: non enim & ipsa habet finem. Ita enim conclusit. Ibi autem illi in ambustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam. In vtroque Graecus aeternum habet. Si misericordia nos prouocat credere, non futurum in peiorum sine fine supplicium, quid de praemio iustorum credituri sumus, cum in vtraque parte, in eodem loco, eadem sententia, eodem verbo pronuncietur aeternum? An iterum etiam iustos ex illa sanctificatione & vita aeterna, in peccatorum immunditiam atque in mortem relapsuros esse dicemus? Absit hoc a Christianae fidei sanitate. Vtrunque igitur sine fine dictum est aeternum, hoc est, aeternum, ne cum diaboli poenas dolemus, & de regno Christi dubitemus. Postremo si aeternum & aeternale, hoc est, aeternum & aeternum sub vtroque intellectu in Scripturis poni solet, aliquando sine fine, aliquando cum fine: quid de illis Prophetarum verbis responduri sumus, vbi scriptum est, Vernis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur? Quis eundem poena significata sit nomine vernis atque ignis: certe si non morietur, nec extinguetur, si sine fine praedicta est. Nec aliud agebat Propheta cum hoc diceret, nisi ut cum sine fine praediceret, De regno etiam Christi, non secundum id quod in principio verbum Deus apud Deum, nam illinc nemo vnquam dubitauit, quod sit rex omnium seculorum: sed secundum hominis susceptionem & mediatorum sacramentum, & ex virgine incarnationem, apertissime dictum est, quod finem non sit habiturum: vbi angelus loquens ad Mariam matrem futuram, virginemque mansuram, ait inter cetera: Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Secundum quid regni eius non erit finis, nisi secundum id quod regnabit in domo Iacob? Nam hoc quod ait, in aeternum: propter ipsam ambiguitatem exposuit addendo, regni eius non erit finis: ne quisquam aeternum hic sic acciperet, quemadmodum seculum finem quodlibet habiturum. Nunquid autem regnum in domo Iacob & in sede David intelligi potest, nisi in ecclesia & in eo populo qui est regnum eius, de quo etiam dicit Apostolus: cum tradiderit regnum Deo & patri: id est, cum perduxerit sanctos suos ad contemplationem patris: vti que & ad sua, secundum id quod Deus est aequalis patri? Non enim sic tradit ut ipse amittat;

Exod. 28. g.

Leuit. 16. g.

3. d. cap. 17. b. 7.

Num. 10. d. 8. d. cap. 13. b. 8. d. 23.

CA. V. I.

2. Tim. 1. b.

Tit. 1. d. 2.

Mat. 25. d.

41.

Mat. 25. d.

46.

Mat. 6. 6. 24.

CA. V. I.

1. d. 1. d. 1.

Luc. 1. d. 32.

1. Cor. 15. d.

24.

amittat, quia & pater dedit filio habere vitam in se-
metipso, nec vniq; amisit ipse. Ac per hoc si regni
eius nō erit finis, profectō sancti eius qui sunt regnum
eius, cum illo sine fine regnabunt. Quod autem illo
loco dicit Apostolus, Deinde finis cum tradiderit re-
gam Deo & patri, ibi finem non consumentem, sed
perficientem significat, sicut dictum est: Finis enim
legis Christus ad iustitiam omni credenti: quo lex
perficiatur, non quo aboleatur. Quod & illic signifi-
cat ubi ait: Non veni legem solvere, sed adimplere.

QUOD autem dicunt de rationalibus creaturis, id
est, sanctis angelis & immundis dæmonibus, & ipsis
animabus hominum, quod maiorem locum minor
culpa promeruerit, qua impudentia conentur Eccle-
siæ Christi persuadere, non video. Melius itaque cre-
dimus, Deum non peccatis rationalium spirituum
adductum esse ad fabricam mundi, ne illa sequantur
absurda, quod duo soles, vel tres, vel quatuor, vel
quotlibet vobis esset necesse, si plurimum spirituum
per liberum arbitrium tanta culpa præcederet, quan-
ta illos in similibus corporum cælestium globis oport-
teret includi, sed factum esse mundum Dei bonitate,
magnum, bonum, à summo & non facto bono, in
quo fierent omnia bona valde secundum naturam, &
aliis alia meliora, à summis creaturis vsque ad infima
distinctis gradibus ordinata, vt eo modo essent om-
nia, dum non essent sola potiora, & haberent eius nu-
meri terminum, quem constituendum apud se vidit
omnium naturarum creaturarum conditor Deus, qui
ea non facta didicit, sed nouerat esse facienda. Vnde
illud quod auit, in eius sapientia iam fuisse facta om-
nia, antequam in istas formas & modos proprios pro-
ferrentur, atque in suis ordinibus apparerent, non so-
briè dicitur. Facta enim quando essent antequam fa-
cta essent: sed in Dei sapientia omnium faciendarum
rerum rationes esse potuerūt, non tamen factæ. Om-
nia enim per ipsam facta sunt, non & ipsa facta est:
quia & ipsa est verbum de quo dicitur: Omnia per
ipsum facta sunt. Nouerat ergo Deus omnia quæ fe-
cit antequam faceret. Non enim possumus eum di-
cere ignoratū fecisse, & ea non nisi facta didicisse: ne-
scisse quid faceret, sed scisse quod fecit. Hoc enim si
de aliquo artifice homine diceremus, insipientissimè
saperemus. Nouerat ergo ea facienda, non facta no-
uerat vt faceret, non quia fecerat. Proinde quamuis
iam nota essent, quia nisi à sciente non fierent, non ta-
men facta esse cœperunt, quæ vt fierent sciebantur
antequam fierent. Cum autem veritas, quæ non opi-
natur incognita, nec aliquem fallit, purgationem no-
stram, imò verò & perfectionem, etiam post resurre-
ctionem corporum spiritalium vsque ad angelorum
æqualitatem promittat futuram, quomodo dicuntur
ipsi sancti angeli, quibus purgatissimi æquales erimus,
adhuc à peccatis suis esse purgandi? Et cum cælum
nouum & terram nouam polliceatur Deus habitacu-
lum Sanctorum, atque ab omni labe huius seculi pur-
gatorum, qua tandem affirmatur audacia, non futu-
rum fuisse mundum, id est, cælum & terram, nisi pro-
pter necessitatem purgandorum spirituum rationa-
lium, qui vel in cælo vel in terra non essent, nisi pro
meritis peccatorum? Quid ergo purgatis opus est cæ-
lo nouo & terra noua, si purgati ad hoc restituuntur
vt sint quemadmodum fuerunt ante cælum & terrā
sine cælo & terra? Quod si omnino verum esset, non
vsque ad illud quod promittit scriptura spem nostrā
tendere deberemus. Et si inde essemus in aliquid me-
lius transferendi, multo rationabilius hoc tunc iam
ibi positi disceremus, quam nunc non solum temerè
crederemus, verum etiam impudenter docere cona-
remur. Quid est autem absurdius, quam dicere, cælū
& terrā non esset mundi structura purgandis, cum al-

Mat. 5. e. 26.
Rom. 10. 4. 4.
Mat. 5. b. 13
CAP. VII.
VIII.

1. d. 3.

Esai. 66. 3.
22.

terum cælum & alteram terram promittat scriptura
purgatis: Porro de sole & luna caterisque sideribus
quod cælestia sint corpora videmus, quod animata
sint, nō videmus. De diuinis hoc libris legatur, & cre-
dimus. Nam testimonium ex Apostoli Epistola quod
ab eis dici solere posuisti, etiam de solis hominibus
intelligi potest, quoniam in vnoquoque homine est
omnis creatura non vniuersaliter sicut est cælum &
terra & omnia quæ in eis sunt, sed generatim quodā-
modo. Quia & rationalis in illo est, quam vel probā-
tur habere angeli, vel creduntur: & vt ita dicam, sen-
sualis, qua & bestiarum non carent: vtuntur enim & sen-
sibus & sensualibus motibus ad appetendā vtilia, &
vitanda contraria: & vitalis priuata sensu, qualis ad-
uertit in arboribus potest. Nam & in nobis sine sensu
nostro sunt corporis incrementa, & capilli nec cum
præciduntur sentiunt, & tamen crescunt. Iam verò
ipsa corporalis creatura euidentius apparet in nobis,
quæ licet ex terra facta atque formata sit, insunt tamē
illi ex omnibus huius corporei mundi elementis que-
dam particule ad temperiem valetudinis. Nam & ca-
lore membra vegetantur, qui est ab igne, cuius etiam
lux ab oculis emicat: & aere venarum discursus, quas
arterias vocant, atque spiramenta pulmonis imple-
ntur: & humor nisi esset, nulla sputamenta confluere-
nt, vitamque absumeret siccitas. Nam & ipse sanguis hu-
mido lapsu alias venas replens, quasi riuus & flumini-
bus per cuncta diffunditur. Ita nullū est creaturæ ge-
nus quod non in homine possit agnosci. Ac sic omnis
creatura in eo congemiscit & dolet, reuelationem fi-
liorum Dei expectans: quæ per corporis etiam resur-
rectionem, etsi non in omnibus hominibus, omnis ta-
men à corruptionis seruitute liberabitur, quia & in
singulis omnis est: & si quo alio modo melius potest
idem locus apostolicarum literarum intelligi. Non
tamen ex eisdem verbis consequens est, vt solem &
lunam & sidera congemiscere credamus, donec in
seculi fine à corruptionis seruitute liberentur.

SA N E quoniam dixi, de diuinis libris legatur & cre-
dimus: ne te forsitan fallat quod de libro sancti Iob
proferre assolent qui hæc asserunt, vbi scriptum est:
Quomodo erit homo iustus corā Domino, vel quo-
modo se mundabit natus ex muliere: si filii præcipit,
& non lucet, nec stellæ sunt mundæ ante eum; quan-
to magis homo putredo, & filius hominis vermis?
Hinc enim volunt intelligi, rationale spirituum in ha-
bere stellas, & mundas non esse à peccato: sed ideo
in cælis esse, quia maiorem vel meliorem locum mi-
nor culpa promeruit. Non pro autoritate diuina istā
sententiam recipiendam esse existimo. Nō enim eam
ipse Iob enunciauit, cui singulari quodammodo tes-
timonium diuinitus perhibetur, quod non peccare-
rit labiis suis ante Dominum, sed vnus ex eius amicis,
qui dicti sunt consolatores malorum omnes, & diu-
ina sententia reprobati sunt. Sicut autem in Euangé-
lio, quamuis verum sit omnino quod dicta sunt, non
tamen omnia quæ dicta sunt vera esse creduntur, quo-
niam multa à Iudæis falsa & impia dicta esse verax Eu-
angelij Scriptura testatur: sic in hoc libro vbi multa
personæ locuta esse narrantur, non solum quid dica-
tur, sed à quo etiam dicatur considerandum est: ne
passim quæ in sancto libro quolibet scripta sunt reci-
pientes, cogamur fateri, quod absit, vera & iusta
fuisse, quæ marito sancto mulier insipiens suggere-
bat, vt aliquid aduersus Deum loquens ab illa intro-
lerabili poena moriendo liberaretur. Quod non
ideo dixerim, quia illi amici à Domino reprobati, &
ab ipso sancto Dei seruo merito culpati, nihil veri
loqui potuerunt: sed quia non omnia quæ locuti
sunt vera putanda sunt. Quamuis ergo aduersus Iob
nihil verum dixerunt, potest tamen etiam ex eorum
verbis

Rom. 8. d.
22.

o. p. ix.

Iob 25. 4. 4.
al. Iun. 2.

Iob 1. d. 22.

Iob 2.

cauta ignoratio culpanda videatur. Certè ait Apосто-
lus: Siue sedes, siue dominationes, siue principatus,
siue potestates. Et esse itaque sedes, dominationes,
principatus, potestates in cælestibus apparatibus, fir-
missimè credo, & differre inter se aliquid indubitata
fide teneo. Sed quo me contempnas, quem magnum
putas esse doctorem, quænam ista sunt, & quid inter se
differant nescio. Nec ea sanè ignorantia periclitari
me puto, sicuti in obedientia, si Domini præcepta ne-
glexero. Et ideo puto spiritum Dei per authores no-
stros, scriptores sanctorum eloquiorum, nō plenè ex-
posita, sed raptim tacta atque perstricta: vt si cui for-
tè tali quales nos sumus per altioreſm reuelationem ali-
quid huiusmodi fuerit demonstratum, non se infæ-
riores fuisse credat eos, per quos nobis canonicarum
scripturarum sancta præconia ministrata sunt. Quan-
tūm enim quisque sciendo profecerit, tanto se infra
illas literas inueniet, quas Deus tanquam firmamen-
tum supra omnia humana corda constituit. Non itaq;
opus est plus sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut
vnicuique Deus partitus est mensuram fidei. Doce-
bunt te ista fortasse doctores, si ad illos afferas tantam
discendi scientiam, quantum sciendi habes curam, ne
incognita pro cognitis opineris, ne non credenda cre-
das, vel credenda non credas. Imò docebit ille vnus
magister & verus, siue per illos, siue quibus modis vo-
luerit, qui te pro sua ecclesia laborantem in us in spi-
ritu, vbi & hoc in te contulit: ipse referabit lacus veri-
tatem, qui pulsantem peruidet, quam donare digna-
tus est charitatem. Aliud est in Adam peccasse, vn-
de dicit Apostolus: In quo omnes peccauerunt: & al-
liud est extra Adam, nescio vbi peccasse, & ideo in A-
dam, id est, in carnem, quæ ex Adam propagata est, tā-
quam in carcerem trudi. Illam verò opinionem, quod
ex vna sunt omnes animæ, nec discutere volo, nisi
necesse sit: atque vtinam ista, de qua nunc agimus, si
vera est, sic abs te defendatur, vt hoc necesse iam non
sit.

QUAMVIS autem desideratiue rogem,
votis ardentibus exoptem, & expectem vt per te mihi
Dominus huius rei auferat ignorantiam, tamen si, quod
absit, minimè meruerō, patientiam mihi peto à Do-
mino Deo nostro. In quem sic credimus, vt aliqua
nobis non aperiri etiam pullantibus, nullo modo ad-
uersus eum murmurare debeamus. Meminerimus ipsi
Apostolis dictum: Multa vobis dicere habeo, sed non
potestis illa portare modo. In his quantum ad me
attinet etiam hoc deputem, nec qui hoc scia indignè
indignum, ne hoc ipso etiā cōuincaur indignior. Mul-
ta enim alia similiter nescio, quæ commemorare vel
numerare non possum, & hoc tolerabiliter ignorare,
nisi metuerem ne aliqua istarum opinionum, cetera il-
lud quod firmissimè retinemus fide, incautis obreper-
ret mentibus: sed antequam sciam quæ iam carū po-
tius eligenda sit, hoc me nō temerè sentire profiteor,
eā quæ vera est non aduersari robustissimæ ac funda-
tissimæ fidei, qua Christi ecclesia nec paruulos homi-
nēs recentissimè natos à damnatione credit, nisi per
gratiam nominis Christi, quam in suis sacramentis
cōmmandauit, posse liberari.]

Iob. 3. f. 4. 8.

Rom. 9. f. 31.

Iob. 18. 13.

Mat. 16. d.
23.
c. a. 8. 2.

Rom. 16. d.
27.

o. p. xi.

Esai. 5. b. 22.

verbis aliquam sanam sententiam in testimoniū veri-
tatis assumere, qui nouit sapienter dicta discernere
sed quando inquirentes, probari nobis aliquid volu-
mus testimonio sanctorum eloquiorum, non nobis
dicatur credendum esse etiam quod in Euangélio scri-
ptum est, si fortè Euangelista eum hoc dixisse com-
memorat, cui fides habenda non est. Nam dictum est
illic à Iudæis Domino Christo: Nōne verum dici-
mus, quia Samaritanus es & dæmonium habes? Quæ
vocem tanto amplius detestamur, quāto nobis Chris-
tus est charior. Emissam tamen esse à Iudæis dubita-
re non possumus, qui Euangelicam narrationem ve-
rissimam credimus. Ita nec Euangelistæ derogamus
fidem scribenti, & Iudæi vocem blasphemantis exe-
cramur. Nec solum impiis & nefandis hominibus,
sed nec ipsis in fide paruulis atque adhuc rudibus &
indoctis, qui fortè ibi loquentes commemorantur, tā-
quam canonicæ authoritati accommodamus fidem.

Nequè enim quia ille cuius cæci nati oculos Do-
minus aperuerat, ait; Scimus quia peccatores Deus non
exaudit, ideo istam sententiam pro Euangelica autho-
ritate sic debemus accipere, vt ipsis in Euangélio ver-
bis Domini resistamus, qui eum qui dixit, Domine
propitius esto mihi peccatori, magis iustificatum de-
scendisse de templo, quā Pharisæum iustitias suas
commemorantem atque iactantem, diuina voce fir-
mauit. Nec succenseat iste recens illuminatus in car-
ne, quod eum diximus in suæ fidei tyrociniū, quando
adhuc quis esset qui eum sanauerat nesciebat, minus
circumspexam prorulisse sententiam; quia peccato-
res Deus non exaudit: cum ipsi Apostoli Domini præ-
ceteris electi, & lateribus coherentes eiusq; ore pen-
dentes, multa reperiantur improbanda dixisse, quæ
commemorare prolixum est, ita vt beatus Petrus de
quibusdam verbis suis, non solum reprehendi, sed et-
iam satanas appellari meruerit.

QUAMVIS autem
in comparatione iustitiæ Dei, si nec sancti in cælis an-
geli iusti esse dicantur, non mihi videtur importuna
sententia: non quia vt hoc essent, à iustitia lapsi sunt,
sed quia facti sunt, & Deus non sunt, tantumque spi-
ritualis luminis habere non possunt, quantum habet il-
le à quo facti sunt. Ibi enim summa iustitia, vbi sum-
ma sapientia: & hoc Deus est, de quo dictum est: Soli
sapienti Deo. Sed alia quæstio est, quantum iustitiæ
ipsius capiunt angeli quantumque non capiant. Cuius
enim participatione iusti sunt, eius comparatione nec
iusti sunt.

SED alia est, vt dixi, ista quæstio, alia
de sideribus & sole & luna, vtrum vel rationales ha-
beant spiritus in his conspicuis corporibus lucidisque:
quæ corpora esse qui dubitat, quid sit omnino corpus
ignorat. Neque ista multum ad nos pertinet, vt ea
summo studio indagare curemus quæ remota sunt à
sensibus nostris, & ab intellectu infirmitatis humanæ,
nec in ipsis Scripturis ita posita, vt nobis eorum sit
mandata cognitio. Imò verò ne præcipiti suspitione
in fabulas sacrilegas irruamus, clamata Scripturæ diu-
ina: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus
fueris, sed quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita sem-
per: vt magis in istis temeraria præsumptio, quā
cauta ignoratio culpanda videatur. Certè ait Aposto-
lus: Siue sedes, siue dominationes, siue principatus,
siue potestates. Et esse itaque sedes, dominationes,
principatus, potestates in cælestibus apparatibus, fir-
missimè credo, & differre inter se aliquid indubitata
fide teneo. Sed quo me contempnas, quem magnum
putas esse doctorem, quænam ista sunt, & quid inter se
differant nescio. Nec ea sanè ignorantia periclitari
me puto, sicuti in obedientia, si Domini præcepta ne-
glexero. Et ideo puto spiritum Dei per authores no-
stros, scriptores sanctorum eloquiorum, nō plenè ex-
posita, sed raptim tacta atque perstricta: vt si cui for-
tè tali quales nos sumus per altioreſm reuelationem ali-
quid huiusmodi fuerit demonstratum, non se infæ-
riores fuisse credat eos, per quos nobis canonicarum
scripturarum sancta præconia ministrata sunt. Quan-
tūm enim quisque sciendo profecerit, tanto se infra
illas literas inueniet, quas Deus tanquam firmamen-
tum supra omnia humana corda constituit. Non itaq;
opus est plus sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut
vnicuique Deus partitus est mensuram fidei. Doce-
bunt te ista fortasse doctores, si ad illos afferas tantam
discendi scientiam, quantum sciendi habes curam, ne
incognita pro cognitis opineris, ne non credenda cre-
das, vel credenda non credas. Imò docebit ille vnus
magister & verus, siue per illos, siue quibus modis vo-
luerit, qui te pro sua ecclesia laborantem in us in spi-
ritu, vbi & hoc in te contulit: ipse referabit lacus veri-
tatem, qui pulsantem peruidet, quam donare digna-
tus est charitatem. Aliud est in Adam peccasse, vn-
de dicit Apostolus: In quo omnes peccauerunt: & al-
liud est extra Adam, nescio vbi peccasse, & ideo in A-
dam, id est, in carnem, quæ ex Adam propagata est, tā-
quam in carcerem trudi. Illam verò opinionem, quod
ex vna sunt omnes animæ, nec discutere volo, nisi
necesse sit: atque vtinam ista, de qua nunc agimus, si
vera est, sic abs te defendatur, vt hoc necesse iam non
sit.

QUAMVIS autem desideratiue rogem,
votis ardentibus exoptem, & expectem vt per te mihi
Dominus huius rei auferat ignorantiam, tamen si, quod
absit, minimè meruerō, patientiam mihi peto à Do-
mino Deo nostro. In quem sic credimus, vt aliqua
nobis non aperiri etiam pullantibus, nullo modo ad-
uersus eum murmurare debeamus. Meminerimus ipsi
Apostolis dictum: Multa vobis dicere habeo, sed non
potestis illa portare modo. In his quantum ad me
attinet etiam hoc deputem, nec qui hoc scia indignè
indignum, ne hoc ipso etiā cōuincaur indignior. Mul-
ta enim alia similiter nescio, quæ commemorare vel
numerare non possum, & hoc tolerabiliter ignorare,
nisi metuerem ne aliqua istarum opinionum, cetera il-
lud quod firmissimè retinemus fide, incautis obreper-
ret mentibus: sed antequam sciam quæ iam carū po-
tius eligenda sit, hoc me nō temerè sentire profiteor,
eā quæ vera est non aduersari robustissimæ ac funda-
tissimæ fidei, qua Christi ecclesia nec paruulos homi-
nēs recentissimè natos à damnatione credit, nisi per
gratiam nominis Christi, quam in suis sacramentis
cōmmandauit, posse liberari.]

Col. 1. c. 16.

Rom. 12. d. 3.

Rom. 5. c. 12.

o. p. xv
xii.

Rom. 16. b.
12.

SERMO ARRIANORVM.

VBI NUMERI PROPTEREA SVNT LOCIS SINGVLIS ANNOTATI, VT CVM RESPONSIO legi cœperit, qui voluerit attendat, vtrum cuiq; loco aptè diligenterque responsum sit, quia eosdem numeros habet etiam ipsa responsio, per quos cui loco respondeatur appareat.

I. **D**OMINVS noster Iesus Christus, A
 II. **D**eus vnigenitus, primogenitus totius
 III. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 IIII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 V. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 VI. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 VII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 VIII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 IX. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 X. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XI. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XIII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XIV. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XV. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XVI. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XVII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XVIII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XIX. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XX. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXI. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXIII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXIV. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXV. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXVI. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXVII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXVIII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXIX. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXX. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXXI. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXXII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius
 XXXIII. **D**eum vnigenitus, primogenitus totius

Is qui voluntate patris descendit & ascendit, voluntate
 & precepto patris sedet ad dexteram eius, audiens patrem
 sibi dicentem: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos
 tuos scabellum pedum tuorum. Is qui voluntate & precepto
 patris sedet ad dexteram eius, is qui voluntate & precepto
 patris in consummatione seculi venturus est, Apostolo
 vociferante & dicente: Et ipse, inquit, Dominus in iussu,
 in voce archangeli, & in tuba Dei, descendit de celo. Is qui
 voluntate & precepto patris venit, voluntate & precepto
 patris iudicaturus est totum mundum in aequitate, & red-
 diturus est singulis secundum fidem & opera sua, sicut ipse
 ait: Pater iudicat neminem, sed omne iudicium filio dedit.
 Item, sicut audio, iudico, & iudicium meum verum est,
 quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui
 me misit. Unde & in iudicando patris presentiam proponit,
 & suam diuinam dignitatem & potestatem secundam pol-
 ligit, dicens: Venite benedicti patris mei. Ergo iustus in-
 dex est filius: iudicantis vero honor & autoritas. patris
 imperiales leges, sicut & Spiritus sancti officio aduocatio
 & consolatio, vnigeniti Dei iusti iudicis est dignitas.
 Ergo filius a patre est genitus, Spiritus sanctus per filium
 est factus. Filius patrem predicat, Spiritus sanctus fi-
 lium annunciat. Primum & precipuum opus est filij,
 genitoris gloriam reuelare: primum & precipuum est opus
 Spiritus sancti, in animas hominum Christi dignitatem
 manifestare. Filius testis est patris, Spiritus sanctus testis
 est filij: filius mittitur a patre, Spiritus sanctus mittitur a filio.
 Filius minister est patris: Spiritus sanctus minister est
 filij. Filius iubetur a patre: Spiritus sanctus iubetur a fi-
 lio. Filius subditus est patri: Spiritus sanctus subditus est
 filio. Filius quæ iubet, pater, hæc operatur: Spiritus san-
 ctus quæ mandat filius, hæc loquitur. Filius adoratur &
 honoratur patrem: Spiritus sanctus adoratur & honoratur filium,
 ipse filio dicente: Pater ego te honorificauit super terram, o-
 pus quod dedisti mihi consummaui. Et de Spiritu sancto
 ait: Ille me honorificabit, quia de meo accipiet, & annuncia-
 bit vobis. Filius a se non potest facere quicquam, sed in
 omnibus patris expectat nutum. Spiritus sanctus a se non
 loquitur, sed in omnibus Christi expectat preceptum: non,
 inquit, a se loquetur, sed quæcumque audierit loquetur, &
 ventura annunciat vobis. Filius pro nobis interpellat
 patrem: Spiritus pro nobis postulat filium. Totius bonita-
 tis, & sapientie, & virtutis patris vna & vera & pro-
 pria & condigna imago est filius. Totius sapientie &
 virtutis filij manifestatio est Spiritus sanctus. Non est
 pars nec portio patris filius, sed proprius & dilectissimus,
 perfectus & plenus vnigenitus filius. Non est pars nec
 portio filij Spiritus, sed primum & precipuum opus vnigeni-
 ti Dei præ cæteris vniuersis. Pater maior est filio.
 Filius incomparabiliter maior & melior est spiritu.
 Pater Deus & Dominus est filio suo. Filius Deus &
 Dominus est spiritui. Pater immobiliter & impassibili-
 ter volens filium genuit. Filius sine labore & fætigatione
 sola virtute sua spiritum fecit. Filius ut sacerdos adoratur
 Deum suum, & ab omnibus adoratur ut Deus & creator
 omnium.

omnium, pater vero solus nullum adoratur, quia nec maiorem, A
 nec æqualem habet quem adoret: nulli gratias agit, quia nul-
 lius beneficium consecutus est: omnibus ut essent ob bonita-
 tem suam donauit, ipse quod est a nemine accepit. Ergo hac
 ritum substantiarum, patris, & filij & Spiritus sancti di-
 stinctio, & trium rerum, Dei ingeniti, & Dei vnigeniti, &
 Spiritus aduocati differentia: & pater Deus & Dominus
 est filio suo, & omnium quæ per virtutem filij voluntate
 ipsius facta sunt: filius minister & summus sacerdos est pa-
 tris sui, omnium vero operum suorum Dominus & Deus
 est patre volente. Et sicut nemo potest sine filio ad pa-
 trem transire, ita nemo potest sine Spiritu sancto filium in
 veritate adorare, ergo in Spiritu sancto adoratur filius.
 Per filium glorificatur pater. Spiritus sancti opus &
 diligentia est sanctificare, & sanctos custodire, & non solum
 rationalia, ut quidam putant, sed & irrationalia plurima
 sanctificare: & eos qui ceciderunt propter suam negligenti-
 am, ad pristinum statum reparare: ignorantem docere, obli-
 uiscens admonere, peccates arguere: pigros hortari de sa-
 lute sua cogitare, & sollicitè agere, errantes ad viam veri-
 tatis deducere, infirmos curare, & fragilitatem corporis per
 alacritatem animæ continere, & ad amorem pietatis & ca-
 stitatis confirmare, & omnes illuminare: super omnia fidem
 & charitatem præbere singulis, pro studio, quoque & dili-
 gentia, pro sinceritate & simplicitate mentis, pro mensura
 fidei & merito conuersationis gratiam ad utilitatem diui-
 dere, & unumquemque in quo opere & proposito fuerit ha-
 bilis, in ipso ordinare. Alium esse a filio, natura &
 ordine gradu, & affectu, dignitate & potestate, virtute &
 operatione: sicut & filius natura & ordine, gradu & affe-
 ctu, diuina dignitate & potestate, vnigenitus Deus alius est
 ab ingenito Deo. Impossibile ergo est unum eundemque
 esse patrem & filium, generantem & nascentem: cui testi-
 monium perhibetur, & eum qui testimonium perhibet:
 maiorem & eum qui maiorem esse constituitur: eum qui ad
 dexteram sedet aut stat, & eum qui sedens dat honorem: eum
 qui missus est & eum qui misit: nec discipulum & doctorem,
 ut ipse docuit dicens: Sicut docuit me pater sic loquor: simi-
 lem & imitorem, & eum cuius est similis & imitator:
 & eum qui orat ei qui exaudit, & eum qui gratias agit, ei
 qui benedicit: eum qui suscepit mandatum, & eum qui dedit
 mandatum, & ministrum precipientis, supplicem eminenti;
 subditum superiori, primogenitum sempiterno, vnigenitum
 ingenito, sacerdotem Deo unum atque eundem esse.
 Sed & Deus sine principio præcius erat se vnigeniti
 Dei pueri sui patrem futurum: Deum autem se futurum
 nunquam præciuit, quia ingenitus est, & nunquam capit
 nec præscire, nec scire. Quid est autem præscientia, nisi futu-
 rorum scientia? Pater autem generando filium, ab ipso filio
 est nuncupatus: & ipso reuelante, ab omnibus Christianis
 Deus, & pater vnigeniti Dei est cognitus, et magno maior,
 & bono melior est manifestatus. Et quia Homusiani
 dicunt saluatorem nostrum humilitatis gratia hæc omnia de
 patris præscientia, & de sua subiectione esse locutum, nos
 August. 10. 6.

vero Christiani credimus patre imperante & filio obtempe-
 rantè, hæc omnia esse eum locutum: dicimus & probamus
 quod heretici ex suis dictis arguuntur & reprehenduntur.
 Si enim se humiliavit, ipsa humilitas eius obedientiam oster-
 dit: ipsa vero obedientia alium supereminentem, alium sub-
 sistentem & subiectum declarat, sicut ait Apostolus: Hu-
 miliavit se obediens factus patri usque ad mortem. Et ipsa
 humilitas eius, veritas est non falsitas. Quis enim vel quan-
 do sapiens contentus est se humiliare, nisi habeat maiorem et
 meliorem cui festinet per humilitatem placere? Et ego, in-
 quit, quæ placita sunt ei facio semper. Semel enim ante om-
 nia secula voluntate Dei natus, ad voluntatem ipsius omnia
 operatur. Si autem se humiliavit, & mentitus est, quod ab-
 sit, & si veritas mentitur, quod impossibile est, ubi quis que-
 rat veritatem? Sed veritas nec mentitur, nec variatur, qui
 ad hoc venit ut veritatem doceret: quia non est ignorantie
 doctor, sed veritatis magister, ut ipse dixit: Nolite vobis
 vocare magistros super terram, vnus est enim magister ve-
 ster Christus. Si autem dixerint quia propter incarnationem
 suam humilians se super terram, propter homines hæc lo-
 quebatur, ostendamus illius maiora & firmitera esse illa testi-
 monia, quæ de subiectione filij in Scripturis sunt posi-
 ta, de iis quæ in Euangelio aguntur. Si enim propter homi-
 nes super terram se humiliavit, & non ut obediens & sub-
 iectus filius cum incomparabili dilectione & gratiarum ac-
 tione patri suo obsequeretur: quia quantum sublimis est in
 potestate, tantum humilis est in obsequio: antequam carnem
 susciperet, quare iussus obaudiuit, & modo sedens ad dexte-
 ram Dei interpellat pro nobis, & in corpore constitutus su-
 per terram in celo se patrem rogaturum promittebat, dicens:
 Et ego rogabo patrem meum, & alium aduocatum dabit vo-
 bis? Et si adhuc in his omnibus propter diuitiam & cæci-
 tatem cordis sui credere noluerint, sed ausi fuerint dicere,
 quod hæc omnia humilitatis causa sunt post consummatio-
 nem seculi, nisi se natura & voluntate sciret subiectum &
 obediens, ut quid se humiliaret, ubi propter homines hu-
 militas necessaria non est. Quod autem & post consumma-
 tionem seculi, quando illi omnia fuerint subiecta: quia mo-
 do natura quidem omnia sunt subiecta, ut creatura creatori,
 voluntate autem propter liberum arbitrium non omnia il-
 li subiecta videmus: tunc vero in die iudicij, quando in no-
 mine Iesu omne genu flexetur, caelestium, terrestrium, &
 infernorum, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus
 Iesus Christus est in gloria Dei patris, omnia sine fine, &
 voluntate & natura illi erunt subiecta: & ipse post omnia
 sibi subiectionem in ea subiectione & charitate manens, in
 qua semper, & ipse ut filius subiectus erit ei qui illi subdit
 omnia: nullus audiens Christianus ignorat, quia fides ex au-
 ditu, auditus autem per verbum Christi: ut sit Deus omnia
 in omnibus, semper monarchiam & potestatem habens om-
 niu, cui gloria & honor, laus, & gratiarum actio, per vnige-
 nitum eius filium Dominum & saluatorem nostrum in Spi-
 ritu sancto nunc & per omnia secula seculorum, Amen.

SERMONIS ARRIANI FINIS.

S DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER

CONTRA SERMONEM ARRIANORVM.

S. Aug. lib. 2. Retract. cap. 52.

NTER hæc venit in manus meas quidam sermo Arrianorū, sine nomine autoris sui. Huic petente atque instante qui eum mihi miserat, quāta potui etiam breuitate ac celeritate respondi, adiuncto eodem sermone à capite respōsionis meæ, & adhibitis ad singula numeris, quibus inspectis, quid cuique loco responderim, facile possit aduerti. Hic liber post eorum sermonem qui à capite adiunctus est, sic incipit:

CAPVT I.

RORVM præcedenti disputationi hac disputatione respondeo: quod cum Dominum nostrum Iesum Christum fatetur quidem Deum, sed Deum verum, & cum patre vnum Deum nolūt fateri, duos nobis inducunt deos diuersæ disparisque naturæ: vnum verum, alterum non verum: cōtra illud quod scriptū est, Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Hoc enim si de patre dictum volunt intelligi, sequitur vt Christus non sit Dominus Deus noster. Si autem de filio, pater non erit Dominus Deus noster. Si verò de ambobus, profecto pater & filius, vnus est Dominus Deus noster. Ac per hoc illud quod in Euangelio scriptum est, Vt cognoscant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: hoc eum dixisse accipiendum est, vt te & quem misisti Iesum Christum cognoscant vnum verum Deum. Quia & de Christo dictum est à Ioanne Apostolo: Ipse est verus Deus & vita æterna. Item cum dicunt Christum volūtate Dei & patris sui ante omnia secula constitutū, coguntur confiteri filium patri esse coæternum. Si enim aliquādo pater sine filio fuit, erat ante filium aliquod tēpus, quo pater sine illo, solus fuit. Et quomodo erat ante omnia secula filius, ante quē fuit tēpus quo sine illo erat pater? Porro si ante omnia tēpora filius erat, non enim aliter intelligendū est: In principio erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, quia & tempus sine aliquibus creaturæ motibus non potest esse, & ideo per illum facta cōstituntur & temporā, per quem facta sunt omnia, proculdubio coæternus est patri filius. Sed voluntate patris dicunt constitutum, nolentes dicere Deum de Deo æqualē genitum atque coæternum. Nusquam autem legunt voluntate patris filium ante omnia secula constitutū. Sed hoc propterea dicūt, vt prior illo videatur voluntas patris qua eum constitutum volunt. Et argumentatio eorum talis esse solet. Interrogant enim vtrum pater filium volens an nolens genuerit: vt si respōsum fuerit quod volens genuerit, dicant: Prior est ergo voluntas patris. Quod autem nolens genuerit, quis potest dicere? Sed vt nouerint quā inania loquuntur, etiam ipsi interrogandi sunt, vtrum Deus pater volēs an nolens sit Deus. Non enim audebunt dicere, nolle se esse Deum. Si ergo responderint quod volens sit Deus, eo modo illis inferenda est vanitas sua, qua dici potest prior illo esse voluntas eius, quo quid dicitur stultius? **D**E I N D E dicunt eū voluntate & præcepto patris, cælestia & terrestria, visibilia & inuisibilia, corpora & spiritus, ex nullis extantibus, vt essent sua virtute fecisse. Vbi ab eis quærimus, vtrum & ipse à patre ex nullis extantibus factus sit, hoc est, ex nihilo.

Deut. 6. 4. 4.

Ioan. 17. 3.

Ioan. 1. 1. 1.

CAPVT II.

Quod si dicere non audebunt, ergo Deus est de Deo, non ex nihilo factus à Deo. Quæ res indicat vnam & eandem patris filique naturam. Neque enim homo, pecus, auis, piscis possunt eiusdem naturæ gignere filios, & Deus non potuit. Si autem tanto impietatis abrupto audebunt ire præcipites, vt dicant, & vnigenitum filium à patre ex nihilo constitutum, quæram per quem factus sit à patre ex nihilo filius. Non enim per seipsum fieri potuit, tanquam iam esset antequam fieret, vt esset ipse per quem fieret idem ipse. Et quid opus erat, eum fieri qui iam erat? Aut quomodo fictus vt esset, qui iam erat antequam fieret? Porro si per aliquē alium à patre factus est, quis est ipse alius, cum omnia per ipsum facta sint? Si autem à patre per neminem factus est, quomodo per neminem aliquid à patre factum est, cum per filium, hoc est, per eius verbum facta sint omnia? **E**T antequam faceret, inquit, vniuersa, omnium futurorum Deus & Dominus, rex & creator erat constitutus, & omnium futurorum in natura habens præscientiam, & in faciendū in omnibus expectans patris sui iussionem, ipse volūtate patris descendit de celo, & venit in hunc mundum, sicut ipse ait: Non enim à meipso veni, sed ille me misit. Vellem isti vt dicerent, vtrum duos constituant creatores. Quod si non audent, vnus est enim, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Vnus quippe Deus est ipsa trinitas, & sic vnus Deus, quomodo vnus creator: quid est quod dicunt, iubente patre omnia creasse filium, tanquam pater nō creauerit, sed à filio creati iusserit? Cogitent qui carnaliter sapiunt, quibus aliis verbis iusserit pater vnico verbo. **F**ormat enim sibi in phāstasmate cordis sui quasi duos aliquos, & si iuxta inuicem, in suis tamen locis constitutos, vnum iubentem, alterum obtemperantem. Nec intelligunt ipsam iussionem patris vt fieret omnia, non esse nisi verbum patris per quod facta sunt omnia. Quod autem miserit pater filium, negari non potest. Sed considerent si possunt, quomodo eum miserit, cum quo ipse venit. An ille mentitus est quia ait: Non sum solus, quoniam pater mecum est. Sed quomodo libet mislum intelligant: nunquid ideo diuersa natura est, quia pater mittit & mittitur filius? Nisi forte potest homo pater mittere hominem filium, vnus eiusdemque substantiæ; & non potest Deus: cum homo missus ab homine mittente separatur, quod Deus non potest. Sed ignis mittit splendorem suum, nec potest splendor missus separari ab igne mittente, quāuis & ista quia creatura est visibilis, non omni ex parte huius rei sit comparabilis: cum enim splendorem mittit ignis, longius peruenit. Splendor quod ignis non peruenit. Vnde splendor ab igne qui est in lucerna missus, si loqui posset, non vtrique posset verum dicere in pariete, quo sine lucernæ igne peruenit, ignis qui me misit mecum est: potuit autem missus à patre filius dicere: Pater mecum est. Cum igitur hæc à patre missio filij profus ineffabilis sit, nec capi vllius cogitatione possit; quomodo hinc ostendant filium alterius atque inferioris essentię non inueniunt, quandoquidem nec homo missus ab homine, diuersam naturam mittentis & missi esse demonstrat. **H**ic autem etiam hoc potest intelligi, vt eo ipso à patre missus filius esse dicatur, quod filius hominibus apparuit in carne, non pater. Quis enim mittitur illi

CAPVT III.

4

Rom. 11. 4.

Ioan. 1. 6. 4.

CAPVT IIII.

vbi

vbi est: Vbi autē non est sapientia Dei quod est Christus, de qua legitur, Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia tuauiter? Cum ergo vbi que sit etiam filius, quod mittendus fuerat vbi non erat, nisi apparendo sicut non apparebat: Quamquam & Spiritum sanctum missum legamus, qui certē in vnitatem personæ suæ naturam non assumpsit humanam. Nec à solo filio missus est, sicut scriptum est: Cum ego iero, mittam illū ad vos: sed à patre quoque, sicut scriptū est: Quem mittet pater in nomine meo. Vbi ostenditur quod nec pater sine filio, nec filius sine patre misit spiritum, sed eum pariter ambo miserunt. Inseparabilia quippe sunt opera trinitatis. Solus pater non legitur missus, quoniam solus non habet authorem à quo genitus sit, vel à quo procedat. Et ideo non propter naturæ diuersitatem, quæ in trinitate nulla est, sed propter ipsam authoritatem solus pater non dicitur missus. Non enim splendor aut feruor ignem, sed ignis mittit; siue splendorem, siue feruorem. Quamuis hæc longē sint dissimilia. Nec inuenitur aliquid vel in spiritualibus vel in corporalibus creaturis, quod ei trinitatis, quæ Deus est, merito conferatur. **D**ICUNT etiam: Et quia de omnibus spiritualibus & rationalibus gradibus, propter infirmitatem & fragilitatem corporis paulominus ab angelis inferior minoratus homo videbatur, nē se vilem speraret, & de salute sua desperaret, Dominus Iesus honorans facturam suam, dignatus est humanam carnem suscipere, & ostendere, quia non est homo vilis, sed pretiosus, sicut scriptum est: Magnus homo & pretiosus vir. Et ideo solum hominem patri suo hæredem, sibi co-hæredem facere dignatus est, vt quod minus acceperat in natura; plus haberet in honore. Hæc dicentes hoc volunt intelligi, quia humanam carnem sine humana anima Christus assumpsit. Quæ propria hæresis Apollinaristarū est, sed etiam istos: id est, Arrianos, in eorum disputationibus, non solum trinitatis diuersas esse naturas, sed etiam hoc sentire deprehendimus, quod animam non habeat Christus humanam. Verum id huius disputationis consequentibus euidentius apparebit. Nunc ad hæc eorum verba que proposuimus hoc respondemus, vt recolant in epistola, quæ ad Hebræos est, de Christo esse intellectum quod scriptum est, Minorasti cum paulominus ab angelis: & videant non ad diuersitatem & inæqualitatem naturæ patris & filij valere quod dixit, Pater maior me est: sed ad illud potius quod in forma serui propter infirmitatem, in qua pati & mori potuit, minor etiam angelis factus est. **I**TEM dicunt: Cum, inquit, venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere: ipse qui voluntate patris carnem suscepit, ipse & voluntate & præcepto ipsius in corpore conuersatus est, sicut ipse ait: Descendi de celo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Ipse & voluntate patris triginta annorum baptizatus est, voce & testimonio patris manifestatus. Voluntate & præcepto patris Euangelium regni cælorum prædicauit, sicut ipse ait: Et aliis ciuitatibus oportet me Euangelium prædicare, in hoc enim missus sum. Et ipse mihi mandatum dedit quid dicam, aut quid loquar. Et sic voluntate & præcepto patris ad passionem & mortem properauit, sicut ipse ait: Pater, transseat à me calix iste: non tamen quod ego volo, sed quod tu vis. Et Apostolo afferente & dicente, Obediens, inquit, factus patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. His testimoniis sanctarum scripturarum quid persuadere conantur, nisi propterea patris & filij diuersas esse naturas, quia obediens patri ostenditur filius? Quod tamen de hominibus non vtrique dicerent. Neque enim si homo filius homini patri suo sit obediens, ideo ambo vnus

Sep. 8.

Ioan. 1. 6. 7.

Ioan. 14. d. 29.

CAPVT V.

Pro. 17.

Heb. 1. b. 7.

Ioan. 14. d. 28.

CAPVT VI.

Gal. 4. a. 4.

Ioan. 6. d. 38.

Luc. 3. d. 21.

Luc. 4. 8. 43.

Ioan. 12. 5. 49.

Mat. 2. 6. d. 39.

Phil. 2. a. 8.

CAPVT VII.

1. Cor. 6. d. 13.

Rom. 5. c. 12.

1. Tim. 2. 6.

1. Cor. 6. d. 13.

Rom. 5. d. 19.

CAPVT VIII.

1. Cor. 3. b. 13.

1. Cor. 2. b. 8.

uersa natura est. **Q**UANTO QVAM & hoc ipsum quod dicit Iesus, Descendi de celo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit, ad illud referatur quod homo primus Adam, de quo dicit Apostolus: Per vnum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors; & ita in omnes homines pertransit, in quo omnes peccauerunt: faciendi voluntatem suam non eius à quo factus est, vniuersum genus humanum propagine vitiatā, culpæ & pœnæ fecit obnoxium. Vnde à contrario; per quem liberandi fueramus, non fecit voluntatem suam, sed eius à quo missus est. Ita quippe hoc loco dicitur voluntas sua, vt intelligatur esse propria, contra voluntatem Dei. Neque enim cum obediimus Deo, eaque obedientia dicimur eius facere voluntatem, nolentes id facimus, sed volentes: ac per hoc si volentes id faciamus, quomodo voluntatem nostram non facimus: nisi quia illa dicitur voluntas nostra, quando Scriptura ita loquitur, quæ intelligitur esse propria contra voluntatem Dei. Hanc habuit Adam, vt in illo moreremur. Hanc non habuit Christus, vt in illo viueremus. De natura quippe humana hoc recte dici potest: in qua existit per inobedientiam voluntas propria: quæ Dei voluntati esset aduersa. Ceterum quod attinet ad diuinitatem filij, vna eademque voluntas est patris & filij. Nec potest vllomodo esse diuersa, vbi est natura trinitatis inimitabilis vniuersa. Vt autem mediator Dei & hominum homo Christus Iesus non faceret propriam, quæ Deo aduersa est, voluntatem: non erat tantum homo, sed Deus & homo: per quam mirabilem singularēque gratiam, humana in illo sine peccato vllomodo posset esse natura. Propter hoc ergo ait: Descendi de celo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit: vt ea causa esset tantæ obedientiæ, quæ omnino sine vllomodo peccato esset hominis quem gerebat, quia de celo descenderat; hoc est, non tantum homo, verum etiam Deus erat. Vnam quippe ostendit esse personam in vtraque natura, hoc est, Dei & hominis, ne si duas faciat, quaternitas incipiat esse, nō trinitas. Quoniam itaque gemina quidem substantia, sed vna persona est, propterea quod dictum est, descendi de celo, refertur ad Dei excellentiam: quod verò adiunctum est, non vt faciam voluntatem meam, propter Adam qui fecit suam, refertur ad hominis obedientiam: vtrunque autem Christus, id est, Deus & homo: tamen obedientia in illo quæ contraria est inobedientiæ primi hominis, secundum id quod homo est compendatur. Vnde ait Apostolus: Sicut enim per inobedientiam vnus hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per obedientiam vnus hominis iusti constituentur multi. **N**EC quia dixit hominis, separauit Deum, qui hominem assumpsit, quia, sicut dixi, & valde commendandum est, vna persona est. Ipse namque vnus Christus est & Dei filius semper natura: & hominis filius qui ex tempore assumptus est gratia: nec sic assumptus est vt prius creatus post assumeretur, sed vt ipsa assumptione crearetur. Ac per hoc propter istam vnitatem personæ in vtraque natura intelligendam, & filius hominis dicitur descendisse de cælis, quamuis sit ex ea quæ fuerat in terra virgine assumptus: & filius Dei dicitur crucifixus, mortuus & sepultus, quamuis hæc non in diuinitate ipsa qua est vnigenitus patri coæternus, sed in naturæ humanæ sit infirmitate perpeffus. Nam filium hominis descendisse de celo, ipsum dixisse sic legimus: Nemo ascendit in cælum nisi qui de celo descendit, filius hominis qui est in celo. Vnigenitum verò filium Dei crucifixum & sepultum, omnes etiam in simbolo confitemur. Vnde est & illud Apostoli: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.

fixissent. Hanc unitatem personæ Christi Iesu Domini nostri, sic ex natura utraque constantem diuinam scilicet atque humanam, vt qualibet earum vocabulū etiam alteri impartiat, & diuinam humanam, & humana diuinam, beatus ostēdit Apostolus: vbi nōs cum ad humilitatem misericordie per Christi exhortaretur exemplum: Hoc sentire, inquit, in vobis quod & in Christo Iesu. qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed seipsum exinanivit formam serui accipiens, in similitudinem hominū factus, & habitu inuentus vt homo: humiliavit se ipsum factus obediens vsque ad mortem; mortem autem crucis. Cum ergo Christia nōmen ex eo illi sit quod scriptum est in prophetia: Vni in forma Dei Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis: vnde ad id quod homo factus est pertinet id, quod formam serui accipiens habitu est inuentus vt homo, qui vtique habitus cepit ex tempore: de ipso tamen eodemque Christo dictum est, Cum in forma Dei esset: cum profectō in forma antequam ab illo forma serui esset accepta, nondū erat filius hominis, sed filius Dei, cui patris æqualitas rapina non erat, sed natura. Non enim erat vsurpando elatus, sed hoc erat natus, & id eo veritas. Nondū ergo erat Christus; quod esse cepit cum semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam serui accipiens. Verūm si queramus: Quis est ille qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo? respondetur nobis voce Apostolica, Christus Iesus. Ergo & illa diuinitas huius humanitatis nōmen accepit. Item si queramus: Quisnam sit factus obediens vsque ad mortē, mortem autem crucis: rectissime respondetur: Ille qui cum in forma Dei esset, non rapinā arbitratus est esse æqualis Deo. Ergo & illa humanitas illius diuinitatis nōmen accepit: apparet tamen idē ipse Christus, geminæ gigas substantiæ, secundum quid obediens, secundum quid æqualis Deo: secundum quid filius hominis, secundum quid filius Dei: secundum quid dicat, Pater maior me est: secundum quid; Ego & pater vnum sumus: secundum quid; Non faciat voluntatē suam, sed eius à quo missus est: secundum quid; Sicut pater suscitauit mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. **I T E M** sequuntur & dicunt: Is & in cruce pendens, voluntate & præcepto patris, carnē humanam quam de sancta virgine Maria suscepit, in manus hominum dereliquit, & diuinitatem suam in manus patris commendauit, dicens: Pater in manus tuas commendo spiritum meum: quia Maria morturum corpus peperit, Deus autem immortalis immortalē filium genuit: ergo mors Christi non diminutio est diuinitatis, sed depositio corporis. Sicut enim generatio eius ex virgine non fuit corruptio deitatis ipsius, sed susceptio corporis: ita & in morte ipsius non fuit passio & defectio deitatis ipsius, sed separatio carnis ipsius. Sicut enim qui indumentum coniecit, induto facit iniuriam: ita & qui carnem ipsius crucifixerunt, diuinitati ipsius contumeliam intulerunt. Ecce in quibus verbis suis omnino manifestant negare se, quod ad unitatem personæ Christi etiam humana anima pertineat: sed in Christo carnē & diuinitatem tantummodo consisti. Quandoquidem cum penderet in ligno, illud vbi ait, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, diuinitatem ipsam volunt eum intelligi commendasse patri, non humanum spiritū quod est anima. Merito in ista ipsa disputatione superius, vbi voluerunt intelligi Christū patris voluntatem fecisse, non suam: hinc eum minoris atque diuersæ putantes esse naturæ, illud commemorarunt quod ait: Pater, transeat à me calix iste, nō tamen quod ego volo, sed quod tu vis. illud autē nōmuerunt quod ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem.

tem. Audiant ergo ista commemoratibus nobis: Tristis est anima mea vsque ad mortem: Potestatem habeo ponendi animam meam. Maiorem hac charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et quod de illo intellexerunt Apostoli prophetatum: Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Et his atque huiusmodi sanctorum scripturarum testimoniis non resistent, fateanturque Christum, non tantum carnem, sed animam quoque humanā verbo vnigenito coaptasse: vt esset vna persona, quod Christus est, verbum & homo: sed ipse homo, anima & caro: ac per hoc Christus verbum anima & caro. Et ideo sic intelligendum geminæ substantiæ, diuinæ scilicet & humanæ, vt ipsa humana ex anima constet & carne. Aut si eo mouentur quod scriptū est; Verbum caro factum est: nec illic anima nominata est, intelligant carnem pro homine positū, à parte totum significante locutionis modo, sicuti est: Ad te omnis caro veniet. Item: Ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro. Quod apertius alio loco dixit: Ex lege nemo iustificabitur. Itemque alio: Nō iustificabitur homo ex operibus legis. Ita ergo dixit: Omnis caro: ac si diceret, omnis homo. Sic itaque dictum est; Verbum caro factum est: ac si diceret, verbum homo factum est. Veruntamen isti cum eius solam humanam carnem velint intelligi hominē Christum, non enim negabant hominem, de quo apertissime dicitur: Vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus: miror quod nō consentire, propter hanc humanam quomodocumque naturam dici potuisse: Pater maior me est: non propter illam de qua dictum est: Ego & pater vnum sumus. Quis enim fecerat, si quantumcumque homo dicat: Ego & Deus vnum sumus? Et quis nō accipiat, si homo dicat, Deus maior me est? Quale illud est, quod ait beatus Iohannes: Maior est Deus corde nostro. **I T E M** dicunt: Is qui voluntate & præcepto patris totam dispensationē adimpleuit, voluntate & præcepto patris corpus suum à mortuis suscitauit: & cum ipso corpore, vt pastor oue, & sacerdos cum oblatione, & rex cum purpura, & Deus cum templo à patre assumptus est in gloriā. Querendum est ab eis qui ista dicunt, qualem ouem pastor reportauerit patri. Si enim caro sine anima est quam reportauerit, quid est ouis ista nisi terra sine fructu, quæ nec agere gratias potest, quia sine anima caro quid potest? **I T E M** sequuntur & dicunt: Is qui voluntate patris descendit & ascendit, voluntate & præcepto patris sedet ad dextram eius, audiens patre sibi dicentem: Sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Is qui voluntate & præcepto patris sedet ad dextram eius, is voluntate & præcepto patris in consummationē seculi venturus est, Apostolo vociferante & dicente: Et ipse, inquit, Dominus in iussu, in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. Is qui voluntate & præcepto patris venit, voluntate & præcepto patris iudicaturus est totum mundum in æquitate, & redditurus singulis secundum fidem & opera sua, sicut ipse ait: Pater iudicat neminem, sed omne iudicium filio dedit. Itē sicuti audio iudico, & iudicium meū verum est, quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Vnde & in iudicando patris præsentiam præponit, & suam diuinam dignitatem & potestatem secundam postponit dicens: Venite benedicti patris mei. Ergo iustus iudex est filius: iudicantis verō honor & autoritas, patris imperiales leges: sicut & Spiritus sancti officiosa aduocatio & consolatio, vnigeniti Dei iusti iudicis est dignitas. Iam quæ superius respondimus, etiam aduersus ista similiter valent. Quod enim voluntati & præcepto patris obediens est filius, nec in hominibus demonstrat diuersam imparēque naturā patris

Phil. 2. a. 5.

Phil. 4. b. 8.

Phil. 2. a. 5.

In. 1. d. 18.

In. 10. f. 30.

In. 6. d. 38.

In. 5. d. 21.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

Mat. 2. v. 1.

na, que à patre genita est, conuenire. Hoc autem quia A non potest, non deficienter non potest, sed potenter.

E A D E M. Naque sunt opera patris & filij, non quod filius sit idem ipse qui pater est, sed quia nullum opus est filij, quod non per eum pater facit: nec vllū patris, quod non per filium simul facientem facit. Quæcun- que enim pater facit, hæc eadem filius similiter facit. Euangelica est & ista sententia, filij ipsius consequen- ter ore prolata. Non sunt ergo alia filij, & alia patris opera, sed hæc eadem: nec dissimiliter fiunt à filio, sed similiter. Cum autem non alia similia, sed hæc eadem fiunt à filio quæ fiunt à patre, quid est, similiter, nisi nõ dissimili facultate, nõ dissimili potestate? Si enim hæc eadem ambo quidem faciunt, sed alter altero facilius & potentius, nõ vtrique similiter ea facit filius. Cum verò & hæc eadem & similiter, profecto nec alia sunt filij quam patris opera: nec operatum est diuersa po- tentia, nec vtrique sine spiritu sancto. Neque enim à faciendis arborum operibus, vllō modo arborū se- parabitur spiritus. Miro itaq; eodēq; vtrique diuino modo ab omnibus fiunt opera omnium, ab omnibus etiam singulorum. Nam omnium opera sunt cæli & terra, omnisque creatura. De filio quippe dictum est: Omnia per ipsum facta sunt. Quis autem ab spiritu sancto audeat alienare opera quarūlibet creaturarū, quem censuit operari dona sanctorum? De quibus scri- ptum est: Omnia autem hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuique, prout vult. Postre- mō cum sit. Christus Dominus omnium & super om- nia benedictus Deus in secula, quid ex omnibus ne- gari potest, etiam spiritus sancti opus, qui est ipsum Christum in vtero virginis operatus? Cum enim an- gelo futurum partum sibi annūciantem virgo dixisset: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco: responsum accepit: Spiritus sanctus superueniet in te. Singulorū autem opera dicuntur, quæ ad vnāquāq; eorum manifestantur pertinere personam. Sicut na- tus ex virgine non nisi filius. Et vox de nube: Tu es filius meus dilectus: ad solius personam pertinet patris. Et specie corporali, sicut columba, solus apparuit Spi- ritus sanctus: tamen & illam carnem solius filij, & illā vocem solius patris, & illā speciem solius Spiritus san- cti, vniuersa trinitas operata est: nõ quod inualidus sit vnusquisq; eorū, sine aliis quod operatur implere: sed non potest operatio esse diuisa, vbi non solum æqualis est, verum etia indifcreta natura: ita vt cum tres sint, & eorum singulis quisque Deus sit, tres tamen dij non sint: nõ & pater Deus est, & filius Deus est, & Spiritus sanctus Deus est: nec filius idem qui pater est: nec idē Spiritus sanctus qui aut pater aut filius: sed pater sem- per est pater, & filius semper filius, & arborū spiritus nunquam cuiquam eorū aut pater aut filius, sed sem- per vtriusq; spiritus: vnuerſa tamen trinitas vnus est Deus. Quis itaque neget, non patrem, non Spiritum sanctum, sed filium ambulasse super aquas? Solius enim filij caro est, cuius carnis illi pedes aquis impositi & su- per aquas ducti sunt. Absit autem vt hoc sine patre fe- cisse credatur, cum de suis operibus vnuerſaliter di- cat: Pater autē in me manens, facit opera sua: aut sine spiritu sancto, eum similiter opus sit filij quod eiicie- bat dæmonia. Illius quippe carnis ad solum filium per- tinentis lingua erat, qua imperabatur dæmonibus vt exirent: & tamen dicit: In spiritu sancto eiicio dæmo- nia. Itē quis nisi solus filius resurrexit, quia solus mori potuit, qui carnem habuit: & tamē ab hoc opere quo solus filius resurrexit, non erat pater alienus, de quo scriptum est: Qui suscitauit à mortuis Iesum. An for- te se ipse non suscitauit: Et vbi est quod ait: Soluite tē- plū hoc, & triduo resuscitabo illud. Et quod potestate habere se dicit ponendi & iterum sumendi animam suam? Quis autem ita desipiat, vt Spiritum sanctū re-

CAPVT XV.
Ioh. 5. r. 19
Ioh. 1. a. 3.
I Cor. 12. b. 11.
I Cor. 8. a. 6
Rom. 9. b. 5.
Luc. 1. d. 34.
Mat. 1. b. 11
Mat. 3. d. 17
Mat. 14.
Ioh. 14. d. 19.
Mat. 8. d. 32
Mat. 12. b. 28.
Mat. 1.
Gal. 1. a. 1.
Ioh. 2. d. 19
Ioh. 10. d. 18.

urrectionem hominis Christi dicat nõ cooperatum, cum ipsum hominem Christum fuerit operatus?

E S T in homine simile quiddam, quamuis nequa- quam illius trinitatis, quæ Deus est, excellentiæ cōpa- randum: ille enim Deus est, ista creatura: habet tamē aliquid & ista, vbi qualicumque modo id quod de illa ineffabili Dei natura dicitur, possit intelligi. Neq; enim frustra nõ est dictū: Faciamus hominem ad ima- ginem tuam, tanquam pater filio loqueretur, aut ad imaginem meā, sed dictum est, ad imaginem nostrā. Quod ex persona ipsius trinitatis rectissime accipitur. Tria itaque ista in hominis anima cogitemus, memo- riam, intelligentiam, voluntatem; ab his tribus sit om- ne quod agimus. Et cum tria ista bene recteque sese habent, & bonum & rectum est omne quod facimus: si nec memoriam decipiat obliuio, nec error intelli- gentiam, nec iniquitas voluntatem. Ad Dei quippe imaginem sic reformamur. Omne igitur opus nostrū ab his tribus fit. Nihil enim agimus quod non hæc tria simul agant. Deinde cum de singulis loquimur, etiam quod ad singula pertinet agitur ab omnibus. Neque enim sermonē quem de sola memoria facimus, me- moria sola facit: sed intelligentiā voluntateque coope- rantur eum, quamuis ad solam memoriā pertinentem. Hoc & de duobus cæteris videre facillimum est. Nā quicquid de seipsa intelligentia loquitur, sine me- moria & voluntate non loquitur. Et quicquid de se- ipsa voluntas dicit aut scribit, sine intelligentiā memo- riæque non facit. Quatenus sint autem ista similia, & rursus quantum dissimilia illi incommutabili trinita- ti, quæ Deus est, longum est enucleatissime disputare. Sed ideo tantum hoc commemorandum putauī, vt etiam de ipsa creatura aliquid adhiberem: vnde isti, si possunt, intelligant, quā non sit absurdum quod de patre & filio & spiritu sancto dicimus, inseparabilia fieri ab omnibus opera, non solum ad omnes, verum etiam ad singulos pertinentia. Sicut ergo audit filius, iudicat: siue quia & filius hominis est, siue quia non de seipso est, sed verbum patris est. Quod enim nobis est cum audimus, verbum accipere, hoc illi est à patre verbum esse. Quoniam sic dici potest pater de- disse filio verbum, hoc est, vt verbum sit: quemadmo- dum dicitur dedisse filio vitam, hoc est, vt vita sit. Ipse namque ait: Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso: non vtrique vt aliud sit ipse, aliud vita quæ in ipso est, sed vt eadē vita sit idem ipse. Sicut nec pater aliud est quā vita quæ in ipso est: sed eam filius patri non dedit, quia patrem non genuit: dedit autem pater filio vitam, gignendo eum vitam, sicut est etiam ipse vita: non autem sic ge- nuit verbum tanquam & ipse sit verbū. Vitam quippe cum dicimus, potest esse de nullo alio, sicut est patris vita, vel quod expressius dicitur, pater vita cui de alio non est vt sit: cum verò dicitur verbum, nullo modo potest nisi alicuius intelligi, & illius vtrique de quo est: non itaque sicut est filius Deus de Deo, lumen de lu- mine, vita de vita, ita dici potest verbum esse de ver- bo, quoniam solus est verbum: & sicut patri proprium est generare verbum, ita filio proprium est esse ver- bum: & ideo sicut audit iudicat, quia sicut genitū est verbum, vt idem verbum sit veritas, ita secundum ve- ritatem iudicat. E T iudicium eius vtrique iustum est, quia non querit voluntatem suam, sed voluntatem eius qui eum misit. Hoc enim dicens, ad illum homi- nem voluit referre intentionem nostram, qui volun- tatem suam querendo, non eius à quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso, sed iustum iudiciū habitū est de ipso. Ipse quippe faciens voluntatem suā non Dei, morturū se esse non credit: sed hoc iudi- cium eius non iustū fuit: deniq; fecit & mortuus est, quia iudiciū Dei iustum est. Quod iudiciū facit Dei

CAPVT XVI.
Gen. 1. c. 26.
C A P V T XVII.
Ioh. 5. e. 28
C A P V T XVIII.
Ioh. 14. b. 16.
Ioh. 16. a. 7.
Ioh. 14. d. 26.
Ioh. 4. b. 12
C A P V T XIX.
Ioh. 14. d. 19.
Ioh. 16. a. 7.
Ioh. 14. d. 26.
Ioh. 4. b. 12
C A P V T XX.
Ioh. 16. a. 7.
Ioh. 14. d. 26.
Ioh. 4. b. 12
C A P V T XXI.
Ioh. 16. a. 7.
Ioh. 14. d. 26.
Ioh. 4. b. 12
C A P V T XXII.
Ioh. 16. a. 7.
Ioh. 14. d. 26.
Ioh. 4. b. 12

filius nõ querendo voluntatem suam, cum sit etiam A hominis filius: non quia ipsius in iudicando nulla vo- luntas est, quis enim hoc insipientissimus dixerit? sed quia non ita voluntas eius propria, vt sit à voluntate patris aliena. Hæc isti si cogitarent, nõ carnalibus cogitationibus sic trinitatis potestates vel officia gradi- bus imparibus ordinarent, vt tanquam tres homines inæqualis ac dissimilis dignitatis facerent, tanquam imperatorem patrem, iudicem filium, aduocatū Spi- ritum sanctum. Secundum quas enim iudicat filius, velut imperiales leges, patris esse asserunt: in quibus honorem & auctoritatem filij constituunt iudican- tis: officiosam verò aduocationem & consolationem Spiritus sancti ad dignitatem iudicis, hoc est Dei vni- geniti pertinere: tanquam iudicis sit dignitas quod ha- bet aduocatum, sicut Imperatoris est dignitas, quod secundum suas imperiales leges iudicaturum iudicem mittit. Qua sua cogitatione carnali, tamen natura di- uersitatem, de qua inter nos & ipsos maxima questio est, in his tribus personis demonstrare non possunt. Cum enim ad humanos mores ista referunt, & ab hu- mani generis consuetudine quam cogitando possunt capere non recedunt, animalis enim homo non per- cipit ea quæ sunt spiritus Dei, quid aliud nos admo- nent, nisi quia & imperator & iudex & aduocatus ho- mines sunt? Proinde iudex Imperatore etiam si pote- state minor est, nõ minus homo est; Nec minus quā iudex homo est aduocatus, etiam si officio videtur iu- dici esse subiectus. Patris ergo & filij & Spiritus sancti, etiam si disparem cogitent potestatem, naturam sal- tem consiteantur æqualem. Quid quod eos deteriore etiam quā humana est conditione consingunt? Fieri enim potest in rebus humanis, vt qui iudex fuerit etiam imperator fiat. Hoc isti in illa trinitate nec im- peratoris vnico filio prestare dignantur. Quod si for- te ex humani iuris vel consuetudinis formula, maie- statis crimen etiam in filio nimium reformidant, ad- uocato certè puto quod concedere debeant, vt ad iudiciariam potestatem etiam aliquando perueniat. Ne hoc quidem voluit. Deterior ergo est, quod absit, in illa trinitate quā in generis humani mortalitate cō- ditio. Porro scriptura sancta, quæ istos diuinos actus non differentia potestatum, sed operum ineffabilitate metitur, aduocatum nostrum etiam ipsum iudicem nouit, dicente apostolo Iohanne: Si quis peccauerit, ad- uocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustū. Quod etiam ipse significat vbi dicit, Rogabo patrē, & alium aduocatum dabit vobis. Neque enim esset Spiritus sanctus aduocatus alius, nisi hoc esset & filius. Qui tamen vt inseparabilia sua & patris opera demō- straret, ait: Cum ipse iero mittam eum ad vos. Quam- uis alio loco dicat: Quæ mittet pater in nomine meo: vbi ostenditur quod & pater & filius miserint Spiritū sanctum. Sicut ostenditur per Prophetam quod & pa- ter & Spiritus sanctus miserint filium. Nam quis nisi filius per Esaiam aduentum suum prænunciāns dicit: Audite me Iacob & Israël quæ ego vocabo: ego sum primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit terram, dextera mea solidauit cælos, vocabo illos, & astabunt simul, conuenient etiam vnuerſi & audiet, quis illis annunciauit hæc? Diligens autem te, feci vo- luntatem tuam super Babylonem, vt tollatur semen Chaldæorum. Ego locutus sum, ego vocaui, adduxi illum, & prosperam viam eius feci: conuenit ad me & audite ista, nec enim ab initio in obscuro locutus sum: cum siebant ibi eram, & nunc Dominus misit me & spiritus eius. Quid euidētius? Ecce ipse se di- cit missum à spiritu sancto qui fundauit terram, & solidauit cælum. Vbi agnoscat vnigenitus per quem facta sunt omnia. Consolatore verò, quod officium tanquam personæ infimæ in illa trinitate isti Spiritui

sancto deputant, Deum dicit Apostolus, sicut in epi- stola eius legimus ad Corinthios: Is qui consolatur 2 Cor. 7. b. 6
Sanctorum ergo Deus est consolator. Ipsi quippe sunt humiles: vnde tres viri illi in camino dicunt: Be- nedicite sancti & humiles corde Dominum. Deus est itaque Spiritus sanctus qui consolatur humiles. Proinde isti aut, quod nolunt, fateantur Deum esse Spiritum sanctum: aut si hoc de patre, vel de filio di- ctum ab Apostolo volunt accipi, desinant consolatio- nis tanquam munere proprio separare à patre & à fi- lio personam Spiritus sancti. I A M illud, quod ideo Spiritum sanctum filio minorem conantur ostē- dere, quod iste sit illius tanquam iudicis aduocatus, etiam homines sanctos eidem mirā cæcitate præpo- nunt, de quibus ait idem Dominus: Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. ibi respondeant, quid erit Spiritus sanctus, cum filio iudex, an apud homines etiam iudices aduocatus? Absit autem ista à fidei corde vccordia, vt sit iudici- bus minor aduocatus Spiritus sanctus, cum illi vtrique vt iudices sint, repleantur spiritu sancto, secundum quem viuentes fiunt spirituales. Spirituales enim omnia iudicat. Quomodo ergo minor est iudice qui iudices facit, cum facit vt membra sint istius iudicis & suum templum, dicente Apostolo, Corpora vestra mem- bra sunt Christi. Eodēque dicente, Corpora vestra templum est Spiritus sancti qui in vobis est. Et tamen si apertissime legerent in sanctis scripturis Salomonē regem lignis & lapidibus iussu Dei templum struxisse Spiritui sancto, Deum esse Spiritum sanctum du- bitare non possent: cui tanta religionis seruitus quæ latria dicitur, legitime exhiberetur in populo Dei, vt illi etiam templum fabricaretur: cum Dominus di- cat: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli ser- uies: quod in Græco est, μαρτυρεύεις. Et eum negare au- dent Deum, qui nõ ligna & lapides, sed membra Christi habet templum. Sic enim Spiritum sanctum subiicit potestati Christi, cum eius templum mem- bra sint Christi: quemadmodum ipsum filium imper- ialibus legibus Dei, cum ipse sit verbum Dei, nec vllō modo imperatoris verbum legibus subiaceat, sed leges faciat. I S T I sanè quorum disputationem accepi cui respondeo, non audent idem dicere factum esse quod genitum, & duo ista discernunt, ita vt à patre filium genitum dicant, factum verò & à fi- lio Spiritum sanctum. Quod in scripturis sanctis nus- quam legunt, cum filius ipse dicat, quod Spiritus san- ctus à patre procedat. Filius, inquit, patrem præ- dicat, Spiritus sanctus filium annunciat. Quasi non annunciarit filius Spiritum sanctum esse venturum, aut & pater non prædicauerit filium, dicendo: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Ac per hoc non solum patris glo- riam filius, verum etiam filij gloriam reuelat pater: nec solum filij Spiritus sanctus, sed etiam filius ma- nifestat sancti Spiritus dignitatem. Et ideo sicut filius patri, ita & pater filio: & sicut Spiritus sanctus filio, ita & filius Spiritui sancto perhibet testimonium. A patre autem & filio missus est Spiritus sanctus: & à patre & spiritu missus est filius. F I L I V S, in- quunt; minister est patris, Spiritus sanctus minister est filij. Nec attendunt quod isto modo meliores faciunt Spiritui sancto Apostolos sanctos: qui cum se Dei ministros esse dicunt, non eos isti vtrique etiam Dei patris ministros negabunt. Eius quippe ministri facti sunt, in cuius nomine etiam baptizauerunt, id est, patris & filij & Spiritus sancti. Ac per hoc secun- dum istorum vaniloquia, meliores erunt trinitatis ministri: si propterea minor est Spiritus sanctus, quia solus minister est filij. Filius, inquit, iubetur à 15

Dan. 3. f. 87
C A P V T XX.
Mat. 19. d. 28.
I Cor. 2. d. 15.
I Cor. 6. d. 19.
I Reg. 6. e. 12.
Dent. 6. e. 13
C A P V T XXI.
Ioh. 10.
C A P V T XXII.
Ioh. 16. a. 7.
Ioh. 14. d. 26.
Ioh. 4. b. 12
C A P V T XXIII.
Ioh. 16. a. 7.
Ioh. 14. d. 26.
Ioh. 4. b. 12

patre, Spiritus sanctus iubetur à filio. Nusquam hoc A
in scripturis sanctis legunt, quamuis obedientem filiū
legamus secundum formam serui, qua maior est pater
: non secundum formam Dei, in qua vnum sunt
16 ipse & pater. Legitur itaque in Scripturis sanctis
filius subditus patri. Ibi est enim forma serui in qua &
parentibus hominibus subditus erat, sicut Euangeliū
loquitur: Et descendit cum illis & venit Nazareth, &
erat subditus illis. Non autem alicubi sancta Scriptu-
ra dicit Spiritum sanctum subditum filio. Proinde
17 & quæ iubet pater, operatur filius propter formā ser-
ui. Et quæ pater operatur, operatur & filius propter
formam Dei. Non enim ait, Quæcunque pater iubet,
hæc filius facit: sed ait, Quæcunque pater facit, hæc &
filius facit similiter. Porro si Spiritum sanctum ideo
hæc loqui dicitur quæ mandat filius, quia scriptum est;
De meo accipiet & annuntiabit vobis: cur non & fi-
lius ea loquitur quæ mandat Spiritus sanctus, cum di-
cat Apostolus: Quæ Dei sunt nemo scit nisi Spiritus
Dei: & cum ipse Iesus de seipso impletum esse confir-
met, quod scriptum est: Spiritus Domini super me,
propter quod vniuersi me enangelizare pauperibus? Si
enim propter hoc vultus est euangelizare pauperibus
quia Spiritus Domini super eum erat: quid euangeli-
zabat pauperibus, nisi quod Spiritus Domini habebat,
quo repletus erat? Nam & hoc de illo scriptum est,
quod repletus sit Spiritu sancto. **FILIVS**, in-
quiunt, adoratur & honoratur: Spiritus sanctus ad-
orat & honoratur filium. Hic non opus est scrupulosè
18 velle discernere, inter honorare & adorare, quid di-
fferat: propter formam enim serui dicuntur ista de filio.
Dicant, si possunt, ubi legerint adorari filium à Spiritu
sancto. Quod enim subiiciunt vnde hoc probare con-
entur, quia videlicet scriptum est: Pater ego te ho-
norificauit super terram, opus quod dedisti mihi con-
summaui, & de Spiritu sancto, ille me honorificabit,
quia de meo accipiet & annuntiabit vobis, ad rem de
qua agitur non pertinet. Honoratur enim omnis qui
adoratur, non autem adoratur omnis qui honoratur. Nam &
fratres secundum Apostolum inuicem se honore præ-
ueniunt, nec tamen inuicem adorant. Alioquin si ho-
norificaret, hoc est adoraret: dicant, si placet, quod filius
adoret & pater, & hoc iubente filio qui ei dicit: Ho-
norifica me. Quod autem dixit de Spiritu sancto,
De meo accipiet, soluit ipse quæstionem: ne putetur
quasi per quosdam gradus sic de illo esse Spiritus sanctus,
quomodo ipse de patre, cum ambo de patre, ille
nascatur, ille procedat. Quæ duo in illius naturæ subli-
mitate discernere, omnino difficile est. Ergo ne hoc pu-
taretur, ut dixi, continuè subiicit: Omnia quæ habet
pater mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet. Ita si-
ne dubio intelligi volens quod de patre accipiat. Sed
ideo de ipso, quia omnia quæ habet pater, ipsius sunt:
Hæc autem non est diuersitatis naturæ, sed vnius prin-
cipij commendatio. Secundum hoc itaque Spiritus
sanctus non à seipso loquitur, quia non est à seipso
qui de patre procedit. Sicut nec filius potest à se face-
re quicquam, quia nec ipse à seipso est, sicut iam supe-
rius exposui: non quod in omnibus nutū patris expe-
ctet, non enim ait, Nisi quod viderit patrem innuen-
tem: sed quod viderit patrem facientem, secundum ea
21 quæ iam disputauimus. Quod autem in omnibus
Spiritus sanctus Christi præceptum expectet ut dicitur,
legant si possunt. Quod enim dictum est non à se lo-
quetur: non est dictum quæcunque à me audierit, sed
quæcunque audierit loquetur. Cur autem dictum sit,
paulo antè iam claruit ex ipsius quam commemorauimus
Domini expositione, ubi ait: Omnia quæ habet pater,
mea sunt, propterea dixi de meo accipiet. Vnde au-
tè accipiet, inde est proculdubio quod loquitur, quia
inde audit vnde procedit. Sit enim Dei verbum pro-

2. m. 2. g. 51.

John. 5. c. 19.

John. 16. b. 14.

1 Cor. 2. r. 11.

Esa. 61. a. 1.

Luc. 4. c. 18.

Inuic. 3.

CA P V T

XXVII.

John. 17. d. 4.

John. 16. b. 14.

Rom. 2. c. 10.

John. 7. b. 15.

20

21

CA P V T
XXVII.
25

1. c. 13.

John. 1. b. 14.

26

27

CA P V T
XXVIII.
29

John. 2. b. 7.

John. 2. b. 11.

30

31

32

CA P V T
XXVII.

23

1 Cor. 1. d.

24

non

cedendo inde vnde nascitur verbum, ita vt sit com-
muniter spiritus & patris & verbi. **N E C M O**
ueat quod futuri temporis verbum est, accipiet: quasi
nondum haberet. Indifferenter quippe dicuntur tem-
poris verba, quauis sine tempore manere intelligatur
æternitas. Nam & accepit, quia de patre processit: &
accipit, quia de patre procedit: & accipiet, quia de pa-
tre procedere nunquam desinet: sicut Deus & est &
fuit & erit, & tamen initium vel finem temporis, nec
habet, nec habuit, nec habebit. **F I L I V S**, in-
quiunt, pro nobis interpellat patrem, & spiritus pro
nobis postulat filium. Sicut legunt, quod filius in-
terpellat patrem, secundum ea quæ superius nos etiā
commemorantes disseruimus, ita inueniant vnde pro-
ferant, quod spiritus postulet filium. Quod enim di-
cit Apostolus, Quid enim oremus sicut oportet ne-
scimus, sed ipse spiritus interpellat gemitibus inenar-
rabilibus: qui autem scrutatur corda, scit quid spiritus
B sciat, quia secundum Deum interpellat pro sanctis:
quomodo libet isti accipiant, multum enim ad eos est
hoc sic accipere, quemadmodum accipiendū est, non
est dictum, interpellat Christum aut interpellat filiū:
interpellat autem Spiritus sanctus dictum est, quia in-
terpellare nos facit. Sicut Deus dicit, Nunc cognoui:
quasi antè nesciret, quod quid est aliud, nisi feci ut co-
gnoscas? Vnde est & illud Apostoli, Nunc autem co-
gnoscentes Deum, immo cogniti à Deo. Ne sibi tri-
buerent quod cognouerunt Deum: sic ergo ait, co-
gniti à Deo, ut intelligerēt quod illos gratia sua Deus
fecit cognitores suos. Secundum istum locutionis mo-
dum dictum est: Et nolite contristare Spiritum san-
ctum Dei: hoc est, nolite nos contristare qui secundū
spiritum Dei contristamur ex vobis. Charitate quip-
pe contristabantur, quam diffundeat Spiritus san-
ctus in cordibus eorum, & per hoc eos de malis fra-
trum tristes ipse faciebat. Denique idem Apostolus,
Accipistis, inquit, spiritum adoptionis filiorum, in
quo clamamus abba pater. Et alibi eundem sensum
commemorans: Misit, inquit, Deus spiritum filij sui
in corda vestra, clamantem abba pater. Quomodo
ibi in quo clamamus, quomodo hic clamantem, nisi
quia clamantem hic ait, clamare facientem? Ut au-
tem secundum ipsorum sensum sic accipiamus cla-
mantem, tanquam non clamare nos faciat, sed ipse
clamer, ecce dicendo, abba pater, non interpellat fi-
lium, sed patrem: Non enim audebunt dicere filium
Christi esse Spiritum sanctum. Nam vtique ne hoc
dicerent, non genitum à filio, sed factum dicere ma-
luerunt. Non ergo scimus per nos ipsos quid oremus
sicut oportet, sed ipse spiritus interpellat, id est, inter-
pellare nos facit quæ sunt secundum Deum. Quod
nisi faciat, non oramus, nisi secundum istum mun-
dum, ad explendam concupiscentiam carnis, & con-
cupiscentiam oculorum, & ambitionem seculi, quæ
non sunt à patre, sed ex mundo sunt. Quamuis non-
nulli id quod dictum est, ipse spiritus interpellat ge-
mitibus: de spiritu hominis intelligendum arbitren-
tur. **T O T I V S** bonitatis & sapientiæ & virtutis
patris, viuam & veram, propriam & condignam
imaginem dicunt filium. At apostolus Paulus, non
virtutis Dei & sapientiæ imaginem, sed Deum ipsum
esse dicit, Dei virtutem & Dei sapientiam. Eo ipso
igitur quod imago patris est filius, virtus eius & sapi-
entia est. Imago autem plena atque perfecta, id est, non
ab illo ex nihilo facta, sed de illo genita, nihil minus
habet quàm ille cuius imago est. Patris quippe ima-
go summa, id est, ita similis vt in ea dissimile aliquid
non sit, filius est vnigenitus. Non sunt tamen ausi
dicere imaginem filij Spiritum sanctum, sed manife-
stationem. Propter hoc nec genitum sed factum ab
illo esse dixerunt. Quod de Scripturis sanctis omnino

non intelligunt. **Q V I S** autem catholicus di-
xerit, partem patris esse filium, aut partem filij Spiritum
sanctum? Quod ita negandum putauerunt, tan-
quam inter nos & ipsos vlla inde sit quæstio. Eiusdem
naturæ dicimus esse trinitatem, non aliquam ibi per-
sonam partem cuiuspiam nuncupamus. Sed quod ita
negant partem patris esse filium, vt tamen dicat pro-
prium & dilectissimum, perfectum & plenum vnige-
nitum filium: querendum est ab eis, quos filios suos
facit Deus volūtariè, gignens eos verbo veritatis, cum
ad eam perfectionem peruenerint, vt perfectiores esse
non possint, verum sint etiam ipsi proprij & dilectissi-
mi, perfecti & pleni filij Dei. Quod si erunt, nec vnige-
nitus ille erit, quia æquales multos habebit, sed tan-
tummodo primogenitus. Si autem non erunt, quo-
modo accipiendā est illius plenitudo atque perfectio,
nisi vt sit prorsus gignenti æqualis, & in nullo omni-
no dissimilis: atque vt id breuius planiusque dicamus,
sint isti filij gratia, ille natura: quia in istis est partici-
patio diuinitatis, in illo est plenitudo. Quamuis & il-
le quod suscepit hominem, & verbum caro factum
est, non sit natura, sed gratia: verbi tamen quod patri
æquale est permanente natura. Deinde respon-
deant, quia non filium, sed primum & præcipuum o-
pus filij præ ceteris vniuersis dicunt esse Spiritum san-
ctum: vtrum illi filij meliores futuri sint Spiritu san-
cto quos volūtariè genuit pater verbo veritatis? Quo-
modo enim non coguntur hoc dicere, cum procul-
dubio melius sit filios esse patris, quàm opus filij? Hæc
cogitent, & emendent vanas impiasque blasphemias,
atque fateantur in illa trinitate nullam personam,
præter quod filius manens Deus, homo factus est,
omnino esse creaturam, aut aliquid à Deo factum esse:
sed totum quicquid illud est, summum verum
immutabilem Deum. Absit enim vt quemadmo-
dum sapiunt, pater maior sit filio suo, secundum id
quod vnigenitum verbum eius est, sed secundum id
quod verbum caro factum est. Sed quid mirum, quā-
do in eadem carne factus est etiam angelis minor? ab-
28 sit vt quemadmodum blasphemant, incomparabili-
ter maior & melior sit filius Spiritu sancto. **E T**
quod insanissimum est credere; templum minoris
sint membra maioris. Pater quidem, Deus & Domi-
nus est filio suo, quia inest in eo forma seruilis, quæ
prophetabatur; cum diceretur: Dominus dixit ad me,
filius meus es tu. Cui etiam in eadem prophetia dicit
idem filius, De ventre matris meæ Deus meus es tu.
De ventre quippe matris eius vbi hominem assump-
sit, Deus eius est. Qui propter quod eum non solu-
m ante ventrem matris, sed ante omnia secula coæ-
ternum genuit, pater eius est. Vbi autem vel in
sonnis audierunt, scripturam sanctam dixisse filium
Deum & Dominum esse Spiritus sancti? Pater, in-
quiunt, immobiliter & impassibiliter volens filium
genuit: filius sine labore & fatigatione sola virtute sua
spiritum fecit. O præcipuam laudem, filij & Spiritus
sancti! Quasi nos pater mobiliter & passibiliter inui-
tus genuerit, qui nos volūtariè genuit verbo verita-
tis: aut filius cum labore & fatigatione cælum & ter-
ram creauerit? Aquentur ergo ista opera secun-
dum istos, vel filio vel Spiritu sancto: aut si nullo
modo æquantur, quid profuit hoc dicere vnde nulla
sit quæstio: quod scilicet sine vilo labore, & fatigatio-
ne vel gignat pater, vel faciat filius? Videant sane quo-
modo dicant, quod sola virtute sua filius fecerit Spi-
ritum sanctum. Isto enim modo coguntur fateri a-
liquid fecisse filium, quod non viderit patrem facien-
tem. An placet eis dicere, quod etiam pater fecerit
Spiritum sanctum? Non ergo eum sola virtute sua
fecit filius. An alterum fecit prior pater, vt posset fi-
lius facere quem fecit, qui non potest facere nisi quod

viderit patrem facientem? Et quid est quod non alia
similia, sed quæcunque pater facit, hæc eadem fi-
lius facit similiter? Si hæc cogitare conentur, procul-
dubio turbabuntur eis omnia quæ sibi carnali cogi-
tatione componunt. **V E R V M** est autem, quod
pater omnibus quæ sunt, dedit vt essent, & ipse quod
est à nemine accepit: sed æqualitatem suam nulli de-
dit, nisi filio qui natus est de illo, & Spiritu sancto qui
procedit de illo. Quæ cum ita sint, non est ista, quam
volunt isti, differentia trinitatis: quia indifferens in tri-
nitate natura, indifferens in trinitate potentia est: vt
omnes honorificent filium sicut honorificant pa-
trem, quod ipse ait: Et qui volunt pie viuere, Domi-
num Deum suum adorent, & illi soli seruiant. Quod
& antiquis patribus Dei lege præceptum est, nec vilo
modo aliter fieri potest, vt soli Domino Deo nostro
ea quæ Deo debetur seruitute seruiamus: ipsa est e-
nim quæ Græcè appellatur *καρπία*. Quod verbum ibi
positum est cum diceretur, Illi soli seruiens. Nullo mo-
do inquam hoc fieri potest, nisi ipse Dominus Deus
noster vniuersa sit trinitas. Alioquin istam seruitu-
tem, quæ latria dicitur, quam non debent serui eis
quos secundum carnem dominos habent, sed omnes
homines soli Domino Deo suo. Hanc ergo seruitu-
tem non exhibebimus filio, si de patre dictum est, &
illi soli seruiens. [Aut non exhibebimus patri, si de fi-
lio dictum est, & illi soli seruiens.] Iam verò si aliqui-
bus terræ molibus Spiritu sancto templum fabrica-
remus, quis dubitaret ei nos latria, id est, ista de qua
nunc loquor seruitute seruire? Quomodo ergo non
ei seruitutem quæ latria dicitur, exhibemus, cui tem-
plum non facimus; sed nos ipsi sumus? Et quomodo
non & ipse Deus noster est, de quo dicit Apostolus:
Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei ha-
bitat in vobis? Et paulo post: Glorificate ergo Deum
in corpore vestro? Corpora autem nostra, templum
in nobis dicit esse Spiritus sancti. Cum igitur & pa-
tri & filio & Spiritu sancto ista quæ latria vocatur,
seruitute seruiamus, audiamusque legem Dei præci-
pientem, vt nulli alteri, sed soli Domino Deo nostro
hanc exhibeamus: proculdubio vnus & solus Domi-
nus Deus noster est ipsa trinitas, cui vni & soli tamen
seruitutem pietatis iure debemus. **S I C V T I**
nemo potest, inquit, sine filio ad patrem transire:
ita & nemo potest sine Spiritu sancto filium in veri-
tate adorare: quasi & ad filium sine patre quisquam
possit venire, cum ipse dicat: Nemo venit ad me ni-
si pater qui misit me traxerit illum: aut ad Spiritum
sanctum sine patre & filio peruenire possemus, qui
eum sua nobis conferunt gratia. Quid est enim aliud
ad eos venire, nisi eos habitantes in nobis habere?
Hoc enim modo & ipsi ad nos veniunt, cum Deus
vbi que sit, & nullo corporali contineatur loco. Ipse
saluator dicit de se & de patre: Veniemus ad eum, &
mansionem apud eum faciemus. Et de Spiritu sancto
dicit: Nisi ego abiero, aduocatus non veniet ad vos.
Quid est ergo quod dicunt, Sicuti nemo potest sine fi-
lio ad patrem transire, ita & nemo potest sine Spi-
ritu sancto filium in veritate adorare: & deinde sub-
iungunt: Ergo in Spiritu sancto adoratur filius. Nun-
quid nam hæc indicant differentiam naturarum, de
quæ inter nos & illos veritatis quæstio? Nam si ne-
mo potest sine Spiritu sancto filium in veritate ado-
rare, & in Spiritu sancto adoratur filius, profecto ve-
ritas est etiam Spiritus sanctus, quia cum in illo ado-
ratur filius, sicut ab eis dictum est, in veritate adora-
tur, vt ipse filius ait: Ego sum veritas, ergo & in se-
ipso adoratur, cum in veritate adoratur. Ac per
hoc & in se & in Spiritu sancto adoratur filius.
Quis autem ita sit impius, vt inde separet patrem?
Quomodo enim non & illum adoramus, in quo
S 5 viuimus,

1. m. 5. d. 23.

Dem. 6. c. 13

Mat. 4. b. 10.

1 Cor. 3. c.

16.

1 Cor. 6. d.

20.

CA P V T

XXIX.

John. 6. a. 1.

1. m. 1. d. 4.

25.

John. 1. 6. d. 7.

1. m. 1. d. 4. 6.

Ad. 17. f. 28.

A V G V S I. dixit: Si ad ista omnia respondere volueris, id etiam ego agere videbor, ne veniatur ad causam. Proinde ut citò agamus quod instat, dic mihi fidem tuam de patre & filio & Spiritu sancto.

M A X. respondit: Si fidem meam postulas, ego illam teneo fidem que Arimini à trecentis & triginta episcopis; non solum exposita, sed etiam subscriptionibus firmata est.

A V G. dixit: Iam dixi, & hoc ipsum repetò, quia respondere noluisti. Dic mihi fidem tuam de patre & filio & Spiritu sancto. M A X. respondit: Cum enim non defecerim à responsione, cur accursor à tua religione, quasi responsum non dederim. A V G. dixit: Propterea dixi te respondere noluisse, quia dum ego quaererem ut diceres mihi fidem tuam de patre & filio & Spiritu sancto, quod & nunc posco, tu mihi non dixisti fidem tuam, sed nominasti Ariminense concilium: Fidem tuam volo nosse, quid credas, quid sentias de patre & filio & Spiritu sancto. Si dignaris, ore tuo audiam. Noli me mittere ad ea scripta quæ modò aut præ manu non sunt; aut eorum auctoritate non teneor. Dic quid credas de patre & filio & Spiritu sancto. M A X I M. respondit: Non ad excusandum me Ariminensis concilii decretum interesse volui, sed ut ostendam auctoritatem patrum, qui secundum diuinas scripturas fidem nobis tradiderunt illam quam à diuinis scripturis didicerunt. Sin verò placet, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: instructi etenim sumus & parati ad respondendum omni exposcenti de nobis rationem de fide & spe que in nobis est: et præterea cum Dominus ipse Iesus dicit: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in celis. Et qui negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in celis est: istud periculum timens, quamuis leges imperialis non ignorem, tamen præcepto Saluatoris edoctus, qui monuit nos & dixit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: respondeo euidenter, Credo quod vnus est Deus pater, qui à nullo vitam accepit. Et quia vnus est filius, qui quod est & quod vniuit, à patre accepit ut esset. Et quia vnus est Spiritus sanctus paracletus, qui est illuminator & sanctificator animarum nostrarum, & hoc de diuinis scripturis assero. Si imbes, prosequor testimonia: si in aliquo reprehendit religio tua, dabo responsum in his in quibus reprehendi videor. A V G. dixit: Mouet me, quòd ita posuisti propriè illuminatorem nostrum Spiritum sanctum: quasi Christus non sit illuminator noster. Hinc primò abs te volo audire quid sentias.

M A X. respondit: Nos enim vnum auctorem Deum patrem cognoscimus, à quo illuminatio omnis per gradus descendit. Nam denique & Apostolus profert de se testimonium in Actibus Apostolorum dicens: Sic enim mandauit nobis Deus, & inter cetera, Posui te in lumen gentium. Si Apostolus in lumine gentium positus est ut doctor, quanto magis Spiritus sanctus, qui illuminator est: Apostoli in quo & Apostolus locutus est secundum ipsius Apostoli dicta, quia nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Vtique illuminator est Spiritus sanctus, qui illuminauit Apostolum. Sed Spiritus sanctus à Christo accipit, secundum ipsius Christi testimonium, sicut ait in Euangelio Christus: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem. Non enim loquetur à se, sed quæcunque audierit loquetur, & ventura annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. Ergo Spiritus sanctus accipit à Christo, secundum testimonium Christi. Sine dubio autem Christus ipse confiteatur, quòd doctrina mea non est mea, sed eius qui me misit patris: & quòd vidi & audiui apud patrem meum, loquor. Sive ergo Christus docens nos illuminat, pater illuminat qui cum destinauit: sive Spiritus sanctus illuminat, illuminatio ad auctorem recurrit, qui est fons bonitatis à quo conuersus, sive beatus Apostolus,

sive etiam omnes sancti, illuminant quidem credentes, sed hæc illuminatio ad vnum auctorem recurrit. Et ea de causa dicebat Propheta: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo. A V G V S I. dixit: Ego non nego illuminare Spiritum sanctum, sed vtrum & Christus illuminet per seipsum, & pater illuminet per seipsum, an non illuminent isti nisi per Spiritum sanctum: hoc requisui breuiter, hoc requirò. M A X I M. respondit: Credo non latere religionem tuam, beatum dixisse apostolum Paulum: Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit; per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, per Iesum Christum Saluatorem nostrum. Secundum hanc regulam dico Spiritum sanctum & profiteor illuminatorem per filium: ut antè dictum est, quem effudit in nos abunde, per Iesum Christum saluatorem nostrum. Iam dedi responsum: quoniam, sive Paulus illuminat, ad auctorem Deum patrem recurrit hæc illuminatio: sive Spiritus sanctus illuminat, ad auctorem recurrit illuminatio: sive Christus illuminat, ad auctorem recurrit illuminatio. Et hoc magisterio Christi edoctus, prosequor sicut ait ipse Christus: Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam dabo eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere illud de manu patris mei. Et iterum sic ait: Ego & pater vnum sumus. Ergo ad defendendas oves, & ad illuminandas, pater & filius vnum sunt, concordēs atque vniuerses secundum hanc rationem quam audisti: quoniam nemo potest rapere de manu mea oves quas mihi dedit pater, simili modo nec de manu patris. A V G. dixit: Res loqueris necessarias quidem, sed non ad causam. Ad interrogationem meam non respondisti, & tamen multa dixisti, Si velis, relicta quaestione quæ inter nos vertitur, reddere totum euangelium, qui dies sufficient, quantum temporis spatium necessarium est? Breuiter mihi dic, quoniam interrogavi te, vtrum illuminet per seipsum Christus, an non illuminet nisi per Spiritum sanctum. Non solum ad hoc respondere nolui, sed si me nõ fallit quod audiui, magis Spiritum sanctum per Christum illuminare dixisti. M A X. respondit: Non decet in religione, præterea cum de Deo loquamur, calumniam inferre, ego & responsum dedi, & si non sufficient quæ diximus, addimus testimonia, quia per Iesum Christum Spiritus sanctus effusus est in omnes credentes. Sic enim legitimus beatum Petrum dixisse: Hunc Iesum suscitauit Deus, cuius nos omnes testes sumus. Dextera itaque Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à patre effudit hoc donum quod nunc vos videtis & auditis. Dixi enim quòd omnia quæcumq; suggerit nobis Spiritus sanctus, à Christo consecutus sit. Recurre ad testimonia antè lata, & inuenies ita. A V G. dixit: Cum vis conari probare quod ipse non nego, in rebus superfluis necessarium tempus absumis: Ego non nego per Christum diffusum fuisse super credentes Spiritum sanctum. Sine causa hoc per tantas moras testimonii probare voluisti, quod ipse confiteor. Ego hoc dixi, hoc quaesui, hoc iterum dico: vtrum Christus per Spiritum sanctum illuminet, an Spiritus sanctus per Christum illuminet: quia dixisti superius per Christum illuminare Spiritum sanctum. Si autem non recolis, recitentur verba tua in gestis, ut appareat ea nos iussisse recitari, & probato te dixisse quod quaero. M A X I M. respondit: Probatio erat necessaria, si non ipse temetipsum placasset. Iam enim profectus es in testimoniis quæ protuli, vel in ratione quam dedi, quod & ipse sic habeas. Cum finita sit ergo ista quaestio, propono aliam ad quam tibi respondeam. Nam professus es: iam in quaestione ista satis factum tibi fuisse.

A V G. dixit: Dixisti Spiritum sanctum per Christum illuminare, an non dixisti: Rogo te ut vnum de duobus breuiter mihi respondere digneris. Responde, dixisti, an non dixisti? M A X I M. respondit: Ego Spiritum sanctum professus sum secundum Saluatoris magisterium, quia sine illuminat, à Christo accepit, sine docet, à Christo accepit: omnia quæcumque gerit Spiritus sanctus, ab vniuerso Deo consecutus est, & si parua sunt testimonia addo. A V G. dixit: Ne dicat nos calumniari, legantur verba ipsius paulo superius. Antonius notarius ad locum recitauit: Dico Spiritum sanctum, & profiteor illuminatorem per filium, ut antè dictum est, quem effudit abunde in nos, per Iesum Christum Saluatorem nostrum. Cumque recitatum esset, M A X. respondit: Vt videatur, ipse potius dilationi studeat, ut non ad principalem causam recurramus, sed per totum diem vis argumentis nos in vna detinere quaestione. Nos enim recitauimus, quòd per filium Spiritus sanctus sit effusus, & non tantum beatum Paulum testem produximus, verum etiam & Petrum priorem apostolorum. Habet enim profectio nostra, quòd Spiritus sanctus à Christo accepit, secundum præcedens testimonium: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Idem itidem compulsus iterum dico, quia sine illuminat Spiritus sanctus; sine docet, sine instruit, omnia à Christo consecutus est; quia per Christum facta sunt omnia, & sine illo factum est nihil. Christus dicit, quia à genitore suo omnia hæc consecutus est, & vniuersum propter patrem; & omnis lingua confitetur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Et quia omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris vir, caput autem Christi Deus. Et quia filio Spiritus sanctus est subiectus: & quia filius patri est subiectus, ut charissimus, ut obediens, ut bonus à bono genitus. Nec enim pater contrarium sibi genuit, sed talem genuit, qui etiam clamat & dicit: Ego que placita sunt patri, facio semper. A V G. dixit: Si & Christus illuminat per Spiritum sanctum, & Spiritus sanctus illuminat per Christum, par potestas est. Lege autè tu mihi subiecto Christo Spiritum sanctum, quòd paulo antè dixisti: Quòd autem dicis Dominum dixisse de Spiritu sancto: De meo accipiet: Ideo dictum est, quia de patre accepit, & omnia quæ sunt patris, sine dubio & filij sunt. Nam ipse cum hoc dixisset, adiecit: Ideo dixi, De meo accipiet: quia omnia quæ habet pater, mea sunt. Dic ergo quod interrogavi, & testimoniis proba, subiectum Christo Spiritum sanctum: cum potius legamus ipsam dicentem: Spiritus Domini super me, propter quòd vnxit me; euangelizare pauperibus misit me. Si super se ipse dixit Spiritum sanctum, quomodo tu dicis Spiritum sanctum Christo esse subiectum? Dixit autem Christus, super se Spiritum sanctum: non quia super verbu Dei sit, quod est Deus, sed quia super hominè, quod verbum caro factum est. Vbi enim scriptum est, Verbum caro factum est, nihil aliud est quàm verbum homò factum est: Quia videbit omnis caro salutem Dei: nihil aliud quàm omnis homo. Et in lege non iustificabitur omnis caro: nihil est aliud quàm omnis homo. Propter quòd ergo verbum caro factum est, & ille semetipsum exhianuit, formam serui accipiens, ex ipsa forma serui dixit: Spiritus Domini super me. Nam par potestas est, vna substantia est, eadè diuinitas: idèo quamuis trinitatem colamus, quia pater non est filius, nec filius est pater, nec spiritus sanctus aut pater aut filius: tamen vnum Deum colimus, quia ipsa trinitatis ineffabilis & excellè coniunctio vnum Deum ostendit, vnum Dominum. Ideo què dictum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quid nobis vultis facere duos deos & duos dominos? Dicitis Dominum patrem & Deum patrem, dicitis Dominum Christum & Deum Christum: Interrogo, vtrum ambo simul vnus sit: Respondetis, duo dii: Superest ut eis

& templa & idola faciatis. M A X. respondit: Religionis auctores nunquam in calumniam vertuntur. Interrogasti testimonia, ut ea que professus sum testimoniis docerem: & ipse pares atque aequales profiteris tres, patrem et filium & Spiritum sanctum. Et præterea cum tres æquales professus sis, iterum conuersus protulisti quidem testimonium diuinarum scripturarum, non ad æqualitatem pertinens, sed ad singularitatem omnipotentis Dei, quòd vnus sit omnium auctor. Ergo quia & atate præcedis, & auctoritate maior es, profer, instrue prius testimonium, quòd tres sint æquales, tres omnipotentes, tres innati, tres inuisibiles, tres incapabiles, & tunc demum necesse est testimonium ut acquiescamus: si quo minus reddere rationem de diuinis scripturis non valueris, necesse me est, ut ad omnia que in præcedenti dixi, sine enim patrem solum qui quod vniuit à nemine accipit, sine filium, quòd sum professus, quia quòd vniuit à patre accepit, sine de Spiritu sancto que dixi, etiam quanta desideras testimonia proferam. A V G. dixit: Ego quòd quaesui ut dicere dignareris non dixisti, quò testimonio probares subiectum Christo Spiritum sanctum: respondebo tamen ad ea quæ proposuisti. Sic non dicimus tres omnipotentes, quomodo non dicimus tres deos. Si enim de singulari interrogemur: vtrum Deus sit pater, Respondemus Deus: Vtrum Deus sit filius, Respondemus Deus: Vtrum Deus sit Spiritus sanctus, Respondemus Deus. Cum autem de omnibus interrogari fuerimus, vtrum tres sint, referimus nos ad diuinam scripturam dicentem: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Et in hac diuina præscriptione condiscimus, eandem ipsam trinitatem vnum esse Deum. Sicque de singulis si quaeratur, vtrum pater omnipotens sit? Respondemus, omnipotens. Si filius: hoc idem respondemus. Si Spiritus sanctus? Nec ipsium negamus omnipotentem. Nec tamen dicimus tres omnipotentes, quomodo non dicimus tres deos: sed sicut simul illi tres vnus Deus, sic simul illi tres, vnus omnipotens est & inuisibilis, vnus Deus pater & filius & Spiritus sanctus est. Sine causa ergo putas nos numero cõartari, cum diuinitatis potentia etiam rationem numeri excedat. Si enim animarum multorum hominum accepto Spiritu sancto, & quodammodo cõflata igne charitatis vnã animam fecerunt, de qua dicit Apostolus: Erat enim eis anima & cor vnum: tot corda, tot milia cordium, vnum cor fecit charitas Spiritus sancti: tot milia animarum vnã animam dixit Spiritus sanctus, quam ipse vnã animam fecit: quãto magis non vnum Deum dicimus, semper sibi vniceum & inseparabiliter & ineffabili charitate cõharētes, patrem & filium & Spiritum sanctum? M A X. respondit: Ac per hoc pares atque æquales dixisti, quòd quidem testimonium docere non valuisti, & ob istam rem ad aliam causam diuertisti. Nos enim non dissidimus, sed certa cognoscetes fide, quòd erat cor vnum & anima vna omnium credentium. Nec enim hoc præiudicat religioni nostræ, sed magis concordat. Sine dubio enim si omnium credentium erat cor & anima vna, quare autem non pater & filius et Spiritus sanctus in consensu, in cõmententia, in charitate, in vniuersitate, vnum esse dicantur? Quid enim fecit filius quòd non placuit patri? Quid præcepit pater in quibus non obtemperauit filius? Quando enim Spiritus sanctus contraria Christo, aut patri tradidit mandata? Et cõstat secundum saluatoris sententiam quòd ait, Ego & pater vnus sumus: esse illos in concordia & in consensu vnum. Sicut autem ipse professus es: pater pater est, qui nunquam fuit filius: filius filius est, qui semper filius manet: & Spiritus sanctus Spiritus sanctus est: quòd est et quòd legitimus, profitemur de Spiritu sancto, in hunc Spiritum sanctum, qui tantus ac talis est, ut etiam angeli ipsi cõueniant in eum proficere. Tantus est iste Spiritus sanctus, ut sufficiat vbiq; omnium postulationes suscipere, & aduocatione fungi. Et in hoc testem profero beatum Paulum, qui ait:

Rom. 10.
1 Pet. 3.
Mat. 10. 4.
Mat. 8. d. 38
Mat. 10. f. 28.

Act. 13. 2.
47.
Eph. 4. 9. b. 6.

1 Cor. 12. a. 3.

1 Joh. 1. 6. b.
12.

1 Joh. 7. b. 16
1 Joh. 8. e. 34

1 Joh. 1. 6. b.
14.

1 Joh. 1. a. 3.

Phil. 2. b. 10.

1 Cor. 11. a. 3.

1 Joh. 8. d. 29.

1 Joh. 1. 6. b.
14.

Eph. 6. 1. a. 1.
Luc. 4. c. 1. 8.

1 Joh. 1. b. 14.
Eph. 4. 0. 5.
Luc. 3. b. 6.
1 Joh. 3. c. 2. 0.
Gal. 2. d. 16.

Phil. 2.

Deut. 6. a. 4.

Deut. 6. a. 4.

Act. 4. f. 1.

1 Joh. 1. c. 10.

1 Pet. 1. b. 12.

Rom. 8. e. 2. 6. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus A postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod lego credo, quia gemitibus inenarrabilibus postulat Spiritus sanctus. Et ideo isto eruditus magisterio in tantum dico subiectum esse Spiritum sanctum, ut gemitibus postulet pro nobis. Vnum autem profiteor Deum, non ut tres unus sit, sed unus Deus est, incomparabilis, immensus, infinitus, innatus, inuisibilis, quem & filius ipse & orant & orat, apud quem & Spiritus sanctus aduocatione fungitur. Nam quia orat filius patrem, quamuis enim solentis omnia illa testimonia que in sancto legimus. Euangelio, corpori applicare, atamen nostrum est per scrutatis diuinis scripturis ostendere, quia & nunc sedens ad dexteram patris interpellat pro nobis. Et enim de causis dixit, & orant & orat, quia nunc utique interpellat pro nobis, sicut ait Apostolus: Quis accensabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, immo magis qui & resurrexit, qui & est in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis? Acque cum discipulis positus Christus, sic se rogaturum promisit dicens: Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis, ut vobiscum sit in eternum, spiritum veritatis, quem hic mundus accipere non potest, quoniam non videt eum, nec nouit eum: vos autem vidistis eum, & cognoscetis eum, qui apud vos manet, & in vobis est. Si sufficiunt haec, bene est. Si quo minus, addam quanta iubet testimonia. A V G. dixit: Ea quae nos ipsi confitemur, probare nobis non debet. Hoc enim faciendo, nihil aliud, sicut superius dixi, quam necessarium tempus absumis. Scimus filium Dei filium esse Dei: scimus a seipso non esse, sed genitum esse a patre: patrem verò ipsum ingentum esse a nullo esse, a nullo vitam accepisse: filium verò a patre accepisse vitam, sed non ita tanquam fuerit aliquando sine vita, ut acciperet vitam. Dedit enim ei vitam, gignendo vitam: gignendo vitam eum, dedit ei vitam. Aequalitatem autem ostendit dicendo: Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Vitam in semetipso habet pater: Aequalem vitam patris, vitam in se habet filius, sed tamen filius a seipso vitam non accepit, quia non a seipso natus est, a patre natus est. Gignendo dedit, non quia iam erat filius sine vita, & dedit ei vitam: quomodo nos peccatores facti sumus sine vita, & per algentiam & gratiam accepimus vitam: ille vitam accepit a patre, quia vita natus est a patre. Ac per hoc tu non potuisti dicere subiectum esse filio Spiritum sanctum, nisi quia gemitibus interpellat pro nobis. Videtur enim tibi illa perfectio sanctitatis in gemitibus semper esse, nec respirare a gemendo. O aeterna miseria: intellige locutionem & blasphemiam deuitatis! Sic enim dictum est, gemitibus interpellat, ut intelligeremus, gemitibus interpellare nos facit. Adest enim vobis, & infundendo charitatem nobis, facit nos interpellare gemitibus. Denique alio loco cum dicit Apostolus, Clamantem, abba pater: alio loco dicit, In quo clamamus abba pater: exposuit quid sit, clamantem abba pater, dicendo: in quo clamamus. Ac per hoc quid est clamantem, nisi clamare facientem? Do exemplum locutionis huius: Nonne Deus est omnium praecius futurorum? Quis hoc negabit insanus? Tamen ait Apostolus: Nunc autem cognoscetes Deum, immo cogniti a Deo: Si nunc eos cognouit Deus, non eos nouerat, non elegerat, non praedestinauerat ante mundi constitutionem: sed sic dixit, Nunc autem cognoscetes Deum, immo cogniti a Deo: ut intelligerent Deum fecisse in eis cognitionem suam, cognoscetes Deum. Quid est, cognoscetes Deum? Nolite vobis arrogare, nolite superbire: cogniti estis a Deo. Quid est, cogniti estis a Deo? Cognitores suos vos Deus fecit. Deus vobis dedit vt co-

gnoscatis. Quomodo est & illud Dni: Nunc cognoui, dicit Abrahae Dominus, quoniam timeas Dominum: quando attulit filium suum ad holocaustum Abraham, dicit ei Deus, Nunc cognoui: ipsa est tota Dei praescientia. Tunc cognouit, quando dixit: Nunc cognoui. Sed quid est, nunc cognoui? Id est, nunc cognoscere te feci. Si ergo has locutiones sicut libris diuinis eruditus agnosceres, de gemitibus illis quibus dictum est gemitibus interpellare sanctum spiritum, non cum faceres miserum. Quid est enim aliud, semper gemere quam semper esse miserum? Ideo nos gemimus, quia miseri sumus. Et gratias Spiritui sancto, quia charitate aeterni seculi facit nos gemere, propter quod dictus est gemere. Facit nos clamare, propter quod dictus est clamans. Facit nos cognoscere Deum, propter quod dictus est, immo cogniti a Deo. Facit Abraham Deum cognoscetem, propter quod ei dixit: Nunc cognoui. MAXIM. respondit: In quibus nos reprehendis, in ipsis ipse detegeris. Certum est enim, & diuina nos monet scriptura, quod ex multiloquio non effugies peccatum, parcens autem labiis, sapiens eris. Quamuis etiam et si per totum diem quisque de diuinis scripturis proferat testimonia, non in verbositate illi imputabitur reuera: quod si aut literaria arte usus, aut expositione spiritus sui quisque continet verba quae non continent sanctae scripturae: & otiosa sunt & superflua. Sufficit mihi qui ad istam regulam te adduxi, ut profitearis quod pater pater est, quia innatus est, quia a nemine accepit vitam: & quia filius a patre consecutus est vitam: & quia Spiritus sanctus Spiritus sanctus est. Dicendo autem unum Deum, bene quidem faceres, si confiterer unum Deum, non patrem & filium & Spiritum sanctum unum dicerem Deum, contra tua sententiam veniens. A nobis unus colitur Deus innatus, in seclus, inuisibilis, qui ad humana contagia, & ad humanam carnem non descendit. Est autem & filius secundum Apostolum, non pater, sed magnus Deus. Sicut ait beatus Paulus: Expectantes beatam spem & aduentum gloriae magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Iste enim magnus Deus Christus dicit, qui ascendit ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. De sua enim subiectione unum statuit Deum. Iste est ergo unus Deus, ut tam recitauimus testimonium, quem Christus & Spiritus sanctus adorant, & omnis creatura veneratur et colit, hac ratione unum profiteamur. Non tamen quod copulatio vel permixtio filii cum patre, aut vel certe Spiritus sancti cum filio, vel cum patre faciat unum Deum. Sed quia ille solus unus perfectus est Deus, qui ut ipse prosecutus es, vitam a nemine accepit, qui filio dedit suum exemplum habere vitam in semetipso. Copulatio quidem dicimus in charitate & in concordia. Iam ut superius reddidimus rationem, alterum esse patrem, & non ipsum filium, ipse nos instruit Saluator dicens: Si ego testimonium dico de me, testimonium meum non est verum. Ait est qui testificatur de me. Et ne praesumptorio spiritu quidam putarent, quod aut de Ioanne baptista dixerit, alium, aut forte de Petro apostolo vel Paulo, ipse prosecutus est: Vobis misisti ad Ioannem, & testimonium reddidit veritatis. Ego autem testimonium ab homine non accipio: sed haec dico, ut vos saluemini. Ille, inquit, lucerna fuit ardens & lucens, vos autem voluistis ad horam exultare in lumine eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne, opera quae dedit mihi pater ut perficerem ea, ipsa opera quae ego facio, testificantur de me, quia pater me misit: Et qui misit me pater, ipse testificatur de me. Quis tam stultus est, ut non intelligat quoniam alius de alio testimonium perhibuit: pater de filio, qui utique & dicebat: Hic est filius meus dilectus, in quo bene copulatus, ipsum audivit. Dilectum lego, & credo quod pater est qui diligit, & filius qui diligitur. Vnigenitum audivit Christus, et non dubito quia unus ab uno est genitus. Primogenitum Paulus clamat dicens: Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus uniuersae creaturae. Et profiteor secundum sententiam diuinarum scripturarum, quod est filius primogenitus, et non ingenitus. Et quia

Et quia in illo creata sunt omnia quae sunt in caelis, & quae sunt in terra, visibilia & inuisibilia, sine throni, sine dominationes, sine principatus, sine potestates, omnia per ipsum facta sunt, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: & ipse filius Dei, Deus vnigenitus, cum sit ante omnes. Ipse enim dicit: Quod vidi apud patrem meum, loquor. Iste filius etiam quod vos carni ascribitis, in sancto ait euangelio: Si diligeretis me, gauderetis utique, quoniam vado ad patrem, quoniam pater maior me est. Ista enim legentes credimus, & profiteamur secundum apostolum, quod ei omnia subiecta sint ut in magno Deo. Iste enim magnus Deus, quem talem genuit pater, ut ipse prosecutus es, utique maiorem patrem confessus est, ut statuat illum unum Deum, in cuius & sinu describitur a Ioanne euangelista: Audi utique ipsum clamantem & dicentem de inuisibilitate omnipotentis Dei, quod Deum nemo vidit unquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse narravit. Hinc instructus Paulus clamat, & dicit: Beatus & solus patens rex regum & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem vidit hominum nemo, neque videre potest, cui honor & potestas in secula, amen. De hoc iterum dicit: Soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui gloria in secula, amen. Et ideo unus Deus a nobis pronuntiatur, quia unus est super omnia Deus innatus, infectus, ut prosecuti sumus. Filium autem natum si Paulo non credis dicenti: Primogenitum uniuersae creaturae: vel ipsi filia, credo dicenti ad Pilatum, cum ei diceret: Ergo tu rex es? Ait Christus: Ego in hoc natus sum. Natum lego, profiteor quod lego: primogenitum lego, non discreto: vnigenitum lego, etiam si ad eculeum suspendar, aliter non sum dicturus: quod docent nos sanctae scripturae, confiteor. Tu enim qui dicit, quod unus sit pater & filius, dic patrem vnigenitum, dic primogenitum, dic quae sunt patris in filio, dic filium ingentum, dic innatum, dic quia nemo eum vidit unquam, neque videre potest. Prosequere de Spiritu sancto talia qualia de patre legimus, ut aequalem ostendas Spiritum sanctum patri. Dic rogo, habe me discipulum. Prosequere de filio, quod filius sit innatus, quod sit sine origine. Si aequalis, utique talis: si talis, utique innatus. Si innatus, utique nec vidit eum quisquam hominum. Date testimonia, & instrue & doce, & habebis me discipulum. A V G. dixit: A vobis unum Deum coli dixisti, sicut te loquentem aduertere potui: consequens est vt aut non colatis Christum, aut non unum Deum colatis, sed duos. Dixisti etiam de patre, quod ad humana contagia & ad humanam carnem non descenderit. Si forte nescis, contagia vbi dicuntur, aliquam contaminationem significat. Voluisti ergo Christum intelligi venisse ad humana contagia. Ergo humana carne inquinatum professus es Christum. Ego autem dico, immo catholica fides, quam cum ecclesia Christi tenco, dicit Dominum nostrum Iesum Christum sic factum esse verbum carnem, vt nulla de humano genere, & de humana carne contagia pateretur. Venit enim mundare, non inquinari. Suscepit ergo animam humanam, & carnem humanam sine vlla peste contagij: & vtrunque id est & animam humanam & carnem humanam, in seipso saluare dignatus est. Sed quia de eius inuisibilitate veritati quantum video, non vis acquiescere, rogo te vt cogites secundum carnem & secundum hominem fuisse visibilem Christum. Nam secundum id quod verbum est Deus apud Deum, & ipse inuisibilis est: Sapiencia Dei est Christus. Humana sapientia inuisibilis est: & Dei sapientia visibilis erit: Quantum ergo attinet ad illam naturam in qua aequalis est patri, pariter est Deus, pariter omnipotens, pariter inuisibilis, pariter immortalis. Dixisti & quantum aduertit, sic accipiendum esse quod ait Apostolus: Qui solus habet immortalitatem vt in hac sententia solus

pater accipi debeat. Ergo verbum Dei mortale vis esse: Sapiencia Dei non est immortalis secundum te. Non intelligis quia non potuisset villo modo mori filius, nisi carnem mortalem suscepisset a nobis? Denique caro in illo mortua est, non ipse mortuus est quantum ad Deum pertinet, quantum ad diuinitatem attinet, qua aequalis est patri. Sic enim hominibus ait: Nolite timere eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant. Quia anima mori non potest, verbum Dei mori potest? Sapiencia Dei mori potest? vnigenitus ille non assumpta carne mori potuit? Assumpta autem carne qua factus est homo, sicut aequalem se nouit quado dicit: Ego & pater vnus sumus, sic se nouit minorem, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo. Natura enim erat, non rapina. Non enim vsurpauit hoc: sed natus est hoc. Veruntamen semetipsum exinaniuit formam ferui accipiens. Agnouisti aequalis, iam incipe agnoscere minorem. Forma ferui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuenit vt homo. Ecce qua forma maior est pater: discerne dispensationem suscepti hominis, a manente immortaliter diuinitate, & non erras in verbis, quae multum amas dicere, & ea non dignaris sapere. Profiteor autem sic dicit, patrem innatum, filium natum. Sed non ideo sunt diuersae naturae atque substantiae, quia ille non natus est, ille natus est. Etenim si natus est, filius est: si filius est, verus filius est, quia vnigenitus est. Nam & nos dicti sumus filij: Sed nuquid vnigeniti sumus tot filij? Aliter ille filius vnigenitus: ille natura filius, nos gratia filij: ille vnigenitus de patre natus, hoc est quod pater secundum naturam, secundum substantiam. Qui autem dicit eum propterea quia natus est, ideo alterius esse naturam, negat verum filium. Habemus autem scriptura: Vt simus in vero filio eius Iesu Christo, ipse est Deus verus & vita aeterna. Quare verus Deus? Quia verus Dei filius. Si enim animalibus dedit vt non generent nisi quod sunt, homo hominem generat, canis canem, & Deus Deus non generat: Si ergo euidet substantia est, quare dicitur minorem? An forte, quia homo pater quando generat filium, & si homo hominem generat, tamen maior minorem generat? Expectemus ergo vt crescat Christus, quomodo crescunt omnes quos generat homines. Si autem Christus ex quo natus est, quod non est a tempore, sed ab aeternitate, quod hoc est, & tamen minor est, melior est humana conditio: quia homo vel & crescere potest, & aliquando venire habet ad aetatem patris sui, ad robur patris sui, ille nunquam quomodo verus filius? Vtque adeo autem filium agnosimus Deum magnam, vt patri dicamus aequalis. Itaque sine causa nobis quod valde profiteamur, testimonium & multiloquio probare voluisti. Dicit autem Deum meum & Deum vestrum: attendens formam hominis in qua erat. Ceterum quantum attinet ad illud quod dixit Ioannes, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: non est pater Dei Deus, sed Deus est Christi, quia Christus factus est homo. Vnde & ipse dicit in psalmis, cur illi sit pater Deus: De ventre matris meae Deus meus est tu. Quando dicit de ventre matris sibi illud esse Deum, ostendit propter hoc esse Deum patrem filio, quia homo est filius, secundum quod pater maior est filio. Vnde dicit: Deum meum & Deum vestrum. Inde est & illa subiectio quam non debemus mirari secundum hominem reddita patri, quado, sicut scriptum est, Etiam parentibus subditus erat. Et de illo scriptum est: Minorasti eum paulo minus ab angelis. Vellem autem hoc etiam aliquibus scripturarum testimonium doceres nos, vbi legatur adorari patrem a Spiritu sancto. A filio autem accipio, etiam si non proferas testimonium, quoniam hic adorat Deum. Admittitur facile, secundum hominem dictum, quamuis nec hoc legas: tamen specialiter

Rom. 8. e. 2. 6.

Ioan. 5. e. 2. 6.

Rom. 8. e. 2. 6.

Gal. 4. e. 6.

Rom. 8. e. 15.

Gal. 4. e. 6.

Gen. 1. e. 2. 6.

Proh. 10. e. 19.

ad. concin. not.

Tit. 2. e. 13.

Ioan. 20. e. 17.

Ioan. 5. e. 31.

Matth. 7. e. 4.

Col. 1. e. 15.

1. prim. 6.

Luce 11. Math. 10.

107. 10. f. 30

Ioan. 1. b. 1. 4.

Phil. 2. e. 6.

ibidem a. 7.

107. 1. d. 20

Ioan. 20. e. 17.

Ioan. 1.

Psal. 21. b. 11

107. 20. d. 17

Luce 2. e. 11.

Psal. 8. a. 6.

9

specialiter

tantum ac talem genuit filium, tam potentem, tam sapientem, sic plenum: qui tantas ac tales caelestes virtutes fecit. Et ne verbosi inueniamur, sicut iam & denotare nos dignatus es: Quod quidem atq. vltimam contingat, ut & nos possimus dicere, Nos sicuti propter Christum; & tanquam purgamenta mundi huius facti sumus; & si quid aliud tua religio de nobis voluerit iudicare. Scimus illum qui dixit, Quonia propter te improprium sustinui tota die. Ad quod exemplum nos pronocans Paulus, dicebat; Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Nam & Petrus ait, Christus passus est pro nobis relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia eius. Secundum diuinitatis suae substantiam, non solum ab hominibus non videtur filius, sed etiam nec a caelestibus virtutibus. Potest enim archangelus angelum videre, angelus animas nostras spirituales & videre & penetrare: hoc est vtiq. maiores inferiores, & videre, & penetrare. Et secundum saluatoris sententiam, ut dicebat tunc ad illum qui se diuinitate iactabat, Stulte, hac nocte exposulatur anima tua a te: est officium angeli, ut animam respiciat ante conspectum Domini, non tamen animam potest angelum videre, aut exhibere. Isto enim ordine ascendit superius, & inuenies quemadmodum est vnus inuisibilis Deus pater, qui superior non habet a quo circumscribatur, qui quatuor est, infinitus est, qui nec finiri verbis, nec mente concipi potest. De cuius magnitudine non solum humana lingua, sed etiam & omnes caelestes virtutes pariter cōiunctae dicunt ut valent, non tamen explicant ut est. Plenus est ab omni quod dicitur. Hinc enim solus filius condigne honorat & laudat, quāto plus a suo genitore ante omnem excogitationem est consecutus. Nam quia & honorat & collaudat & glorificat suum genitorem, quāto quatuor Euangelia testantur, atamē in compendium referens, eis quae carni soletis applicare postpositas iam nunc proferam testimonia, ubi in caelis suum patrem adorat. Dicit enim sic Paulus ad Hebraeos, Non enim in manus factis templis intravit Christus exemplarium veritatis, sed in ipso caelo modo apparet personae Dei pro nobis. Hoc vtiq. post Christi regressum in caelis. Postquam enim de caelo locutus est, dicens, Saule, Saule, quid me persequeris: postquam spiritus sanctus ait, Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ministerij quo vocati eos: vocatus Paulus dicit, Non in manus factis templis intravit Iesus exemplarium veritatis, sed in ipso caelo modo apparet personae Dei pro nobis. Et quia suggestit religio tua, ut & ad hoc demus responsum, si filius videat patrem. Legimus in Euangelio, Non quia vidit patrem quisquam, nisi qui est a Deo, hic vidit patrem. Vidit ergo patrem, sed vidit incapabilem. Pater autem sic videt filium, ut tenens in sinu suo & habens, secundum antelatum testimonium, quod Deum nemo vidit vquam, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Videt enim pater filium ut filium: filius videt patrem ut patrem immensum. Humanam sapientiam inuisibilem pronunciat tua religiositas, ut puto sufficit Esaias dictum dicentis; Nunquid modicum est vobis certamen prestare hominibus? Et quomodo Domino prestabit certamen? Certum est autem, quia non est modicum hominibus certamen prestare, cum quando quamuis sit ille quisque sapiens, habeat sapienterem qui eum videat: deinde huius sapientia non in opere eius perspicitur, non in discipulis probatur. Non ergo inuisibilis est humana sapientia, quae comprehendi potest, quae videtur, quae & reprehenditur. De cetero autem decet & ordinis est, dignis te vti comparationibus, quia de Deo loqueris de illa immensitate: cui & si comparatio detur, quantum fieri potest secundum excogitatum humanum, aut certe secundum auctoritatem diuinarum scripturarum, non per omnia comparatio ulla digna inuenitur ad illum, qui est incomparabilis. Ego patrem solum secundum antelata testimonia, non cum altero & tertio dico quod vnus est, sed quod solus vnus est Deus. Si vero solus vnus non est, pars

est. Nec enim ex partibus compositum vnum dico Deum: sed ille quod est, virtus est ingenta simplex: filius ante omnia secula & ipse virtus est genita. De hac sanctae virtute filij beatus apostolus Paulus dicebat, Congregatis vobis & meo spiritu cum virtute Domini Iesu. Dico enim & profiteor quod nos sancta docet Euangelia. Et quia Spiritus sanctus & ipse sit virtus in sua proprietate: de quo Dominus testimonium perhibet, dicendo, Vos autem sedete, ad suos discipulos, in ciuitate Hierusalem, quoadusque induamini virtute ab alto. Si ob hoc inuisibilis filius a te pronunciat, & quod oculis humanis contemplari non possit: cur non & caelestes virtutes pariter inuisibiles pronuncias, cum quando nec ipse a nobis virtutibus humanis videri possit? Ego quidem testimonium protuli sine aliqua interpretatione verborum meorum dicens; Beatus & solus potens; rex regum & Dominus dominantium. Si Scripturam recitauis, reprehendi non debui: Sin vero perscrutaris sensum Scripturae, reddo rationem. Ait enim Apostolus, Beatus & solus potens rex regum. Solum dicit potentem patrem, non quia filius non sit potens. Audi igitur testimonium de filio, ipsum Spiritum sanctum clamantem & dicentem; Tollite portas principes vestras, & eleuamini porta aeternales, & introibit rex glorie. Et sequitur; Quis est iste rex gloriae? Et responsum intellige, Dominus fortis & potens. Quomodo non potens, cuius potentiam omnis praedicat creatura? Quomodo non sapiens, de quo Spiritus sanctus collaudans eius sapientiam clamat & dicit; Quam magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti. Nam cum omnia per Christum sint facta, sine dubio illum Spiritus sanctus dicebat laudans, Omnia in sapientia fecisti. Et cum ita habeatur, requirendum est ergo, quomodo beatus Paulus dicit, Beatus & solus potens? Et puto ideo solum potentem dicit, quia solus est incomparabilis in sua potentia. De cuius incomparabilitate propheta admirans dicebat, Deus quis similis sit tibi? Vis nosse quod solus est potens, intueri filium, admirans potentiam filij. In ipso enim aduerte, quia solus est potens, qui tam potentem genuit. Pater enim in illa immensa potentia potentem creatorem genuit. Filius in sua illa a patre accepta potentia, ut ipse ait, Omnia mihi tradita sunt a patre meo, non creatorem creauit, sed creaturam constituit. Istam enim potentiam admirans Dei patris, dicebat Paulus, Beatus & solus potens. Nam & si homo potens & verus, secundum quod & de Iob legimus, Erat homo ille verus & iustus Dei cultor. Adhuc & regionem illius describens dicit, quod esse potens & magnus inter omnes ex parte Orientis: quomodo ergo solus potens pater? Sed solum dicit ob hoc, quia nullus est comparatur, quia solus est tantae magnitudinis, tantae potestatis, tantae potentiae. Pari modo & sapientem solum patrem praedicat beatus Paulus apostolus dicens sic, Soli sapienti Deo. Sed requirenda est ratio, quemadmodum solus sapiens, non quod Christus non sit sapiens. Iam protulisti Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Deamus & nos testimonia, quod vniu in sapientia condidit. Sed verè solus sapiens pater. Credimus Scripturis, & veneramus ipsas Scripturas diuinas: & neque apicem vnium praeterire optamus, timentes periculum quod in ipsis diuinis Scripturis est positum: Vt detrahentibus aut addentibus. Vis scire quanta est sapientia patris? Intueri filium, & videbis sapientiam patris. Et ea de causa ipse Christus dicebat, Qui me videt, videt & patrem: hoc est, in me eius videt sapientiam, eam laudat virtutem: illum glorificat, qui me tantum ac talem genuit ante omnia secula, vnus vnus, solus solum. Non querens materiam vnde faceret, non in auxilio aliquem accipiens, sed ut nouit ipse sua virtute & sapientia genuit filium. Non ut calumniam facientes dicitis, quoniam sicuti alia creatura ex nihilo facta est, ita & profitemur, quod ex nihilo quasi vnus de creaturis sit factus. Quod quidem audi auctoritatem synodicae

synodicae lectionis, quia in Arimino patres nostri inter cetera & hoc dixerunt: Si quis ex nihilo filium dicit, & non ex Deo patre, anathema sit. Si vis, sanè testimonia profero. Ait enim sic beatus apostolus Ioannes: Qui diligit genitorum, diligit & eum qui ex eo natus est. Miror namque charissime. Cum enim & Spiritum sanctum de substantia patris esse dicatis, si filius ex substantia Dei patris est, de substantia patris & Spiritus sanctus, cur vnus filius est, & alius non est filius? Quid spiritus vobis deliquit cum ex eadem sit substantia, cum aequalis sit filio, ut dicitis: quare enim non & ipse haeres omnium constituitur: quare non & ipse filius? Quare non & ipse eo vocabulo vocatur quo & Christus, primogenitus omnis creaturae? Aut si aequalis, iam non vnus vnigenitus, habens & alterum secum genitum, & praeterea ex eadem substantia patris, vnde & filium dicitis esse. Quod quidem & doloris est audire. Non enim ad anima ingenuitatem comparat illam tantam magnificentiam, sed ad fragilitatem corporis. De corpore vtiq. nascitur caro corporalis filius: non tamen anima de anima nascitur. Si ergo nostra anima incorruptibiliter generat & impassibiliter, nullam sentiens diminutionem, non inquinacionem aliquam: sed legitime secundum iura diuina generat filium, & sapientia consensus accommodans corpori ipsa integra manet: quanto magis omnipotens Deus: iam & paulo antè dixi, ad quem omnis comparatio humana fileat, tamen ut valeamus dicere conamur, quanto magis Deus pater incorruptibilis incorruptibiliter genuit filium? Genuit autem. Cautionem meam tene, vtiq. habens testimonia sanctarum Scripturarum; Generationem eius quis enarrabit? Genuit ut voluit, ut potens, nihil subtrahens, nulla inuidia intercipientem potentem genuit. Dixi, religiosus non decet calumniam facere: Ego verbum Dei, verbum Dei profiteor, non mortale, non corruptibile. Siquidem corpus quod suscepit pro salute nostra, clamat de illo Scriptura: Requiescet caro mea in spe: hoc est, resurrectionis spe: quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Si enim illud quod sanctum vocatum est filius Dei, corruptionem non vidit, quia tertio vtiq. die resurrexit a mortuis, quanto magis diuinitas, quae suscepit corpus, incorruptibilis manet? Cur dicitis quod non intelligis? Si non tibi ad omnia responsum dederis, merito sine intellectu esse iudicabor. Si quo minus tamè non est religionis iniurijs appetere. Ego enim non solum filij Dei sapientiam immortalem esse assero, sed etiam comprobabo, quod & sanctorum Dei sapientia immortalis sit. Nam si & ipsi, hoc est, eorum corpora ad immortalitatem renouantur: quanto magis eorum vna illa sapientia, quae usque ad consummationem seculi in omnibus credentibus floret, vtiq. immortalis manet. Licet in prolixitate sermonis praetermissim de immortalitate omnipotentis Dei, de eo quod dixit beatus apostolus Paulus; Qui solus habet immortalitatem: attamen replicabo textum. Subsequar autem & interpretationem Deo fauente & donante gratiam. Sic enim solus immortalitatem habere describitur, sicut & solus potens, sicuti & solus sapiens. Quis autem spiritualium hominum ignorat, quia anima humana immortalis est? Praeterea cum saluator sit sententia dicentis, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, ut immortalis. Cuius ergo anima immortalis, multo magis omnes caelestes virtutes immortales esse conspiciamus. Nisi cum dicat Saluator, Qui verbum meum custodit, mortem non videbit in aeternum. Et si quis verbum Christi custodit, mortem non videbit in aeternum: quanto magis ille secundum diuinitatis suae potentiam immortalis est, cuius tantam vim habet verbum? In eo autem quod dicit, Qui solus habet immortalitatem August. to. 6.

A tate... in re vidimus rationem. Habet quidem filius immortalitatem, sed accipiens a patre. Habent & omnes virtutes caelestes immortalitatem, sed accipientes per filium, quia omnia per illum sunt. Pater autem verè solus habet immortalitatem, quoniam aliunde non est consecutus, qui genitorum non habet, qui originem non habet. Filius autem, & ipse profectus es, quod ex patre sit genitus, sapiens aequalis filium asseris patri: cum ipse vnigenitus Deus semper & in omnibus auctorem suum praedicet patrem; a quo, ut paulo antè dixi, & vitam se consecutum hoc modo professus est, dicens: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Intueri igitur, quoniam & immortalitatem & incorruptibilitatem & impassibilitatem vtiq. a patre cum vita accepit. Pater autem habet in se vitam, non ab aliquo accipiens, & ideo verè beatus & solus potens. Quis semetipsum excinxiuit, pater aut filius? Quis cui per obedientiam festinavit placere, quam qui dicebat; Ego quae placita sunt ei facio semper? Quis est iste qui ad monumentum Lazari veniens dicebat, Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me, & ego sciebam quia semper me audis: sed propter eos qui circumstant, dixi, ut credant, quia tu me misisti. Quis vtiq. iste est, qui cum cecum ratiocines figuraret, dicitibus discipulis, Quis peccauit, hic aut patres eius, ut cecus nasceretur? respondit, Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo, me oportet operari opera eius quae me misit. Iste est vtiq. filius charissimus patri, qui & vbiq. accipiens patres, non prius fregit, sed prius in calum respexit, & gratias egit suo genitori, & sic fregit & distribuit. Sic vtiq. & in ipsa passione, imò magis proximus passioni, ut refert Euangelista, Et enim Dominus Iesus in ea nocte qua tradebatur, accepit patrem, & gratias agens fregit. Hic est filius, ut iam non ob tantam eloquentiam sermonis & copiam testimoniorum proferam plurima, sed per compendium finiam, qui resque ad passis mortem sine permissione patris nihil fieri, hoc modo praedicauit, dicens: Nonne duo passeres asse veniunt, & vnus ex illis non cadet in terram sine voluntate patris? Hic sanè & de sua potestate quam accepit a patre, dicebat, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc enim praecipuum accepit a patre meo. Si ita referunt Euangelia, teneatur quod legimus: Si quo minus aliud aliquid forte, aut ut obliuiscimus minus dicitur reprehendar. Nec enim talis sum, ut emendationem non accipiam. Praeterea cum episcopum praecipiat beatus apostolus Paulus docibilem esse, ille est autem docibilis, qui quicquid dicit & proficit docendo. Meliora non respiciamus, si quid melius dictum fuerit, ad omnia sumus parati, quamuis iniurijs assuamur. Veruntamen ut non obstrepatur veritati, non nostram queritur iniuriam, sed Dei gloriam praedicamus. Certum est quod ait Apostolus; Qui cum in forma Dei esset. Quis enim negat filium esse in forma Dei? Quod enim sit Deus, quod sit Dominus, quod sit rex, iam puto latinis exposuimus. Et quia non rapinam arbitratum esse se aequalem Deo, hoc nos beatus apostolus Paulus instruit: quod ille non rapuit, nec nos dicimus; sed quia excinxiuit semetipsum, factus obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis, totis viribus praedicamus. Nos dicti sumus filij gratia, non natura hoc nati, ideo vnigenitus est filius; quia quod est secundum diuinitatis suae naturam, hoc est naturam filius. Cui fortè si ipsi fratrem applicas, quia Spiritum sanctum parem atque aequalem asseris filio, equè & de substantia patris eum esse profiteris. Si ita est, ergo iam non est vnigenitus filius, cum & alter sit ex eadem substantia. Nos in patrem Deum innatum naturam non accipimus: Credimus quod ait Christus, Spiritus est Deus. Filius natus est, ut dicitur August. to. 6.

nobiscum sentias, Dominum Iesum, nec in spiritu, nec in carne vllum habuisse peccatum? TERTIO loco de inuisibili Deo cum agerem, admonui vt crederes, inuisibilem non solum patrem, sed etiam filium secundum diuinitatem, non secundum carnem, in qua eum visibilem mortalibus apparuisse quis negat? Vnde & alio loco postea disputauimus. Tu autem cedens manifestissimam veritatem, consentisti esse inuisibilem filium: ac per hoc destruxisti quod dixeras, vnum inuisibilem patrem. Sed rursus tua consensione turbatus, quia inuisibilem etiam filium esse consenserat, ausus es dicere, minora videri à maioribus, verò à minoribus non posse videri, dicens angelos videri ab archangelis, animas ab angelis, angelos verò ab animabus non videri. Vnde etiam Christum secundum diuinitatis suae substantiam non solum ab hominibus, sed nec à virtutibus caelestibus videri asseris. Ideo patrem solum inuisibilem esse dixisti, quia superiorem non habet à quo circumspiciatur. Dic nobis rogo te, quando tibi indicauerunt archangeli, quod ipsi videant angelos, non autem videantur ab angelis? Quibus narratis angelis cognouisti, quod ipsi videant animas, animas illos non videant? A quo hoc audisti, vnde didicisti, vbi legisti? Nonne melius diuinis libris animum intenderes, vbi legimus & ab hominibus angelos visos quando voluerunt, & quomodo voluerunt videri, iubente vel sinente omnium creatore? Veruntamen qui dixeras, ideo solum dicendum inuisibilem patrem, quia non habet superiorem à quo circumspiciatur, confessus es postea, filio esse visibilem, contra te ipsum proferens Euangelicum testimonium, vbi dicit ipse filius, Non quia patrem vidit quisquam, sed qui est à Deo, hic vidit patrem. Vbi te quidem veritas aperitissime vicit, sed tu nolens ab errore liberari, noluisti salubriter vinci. Cum enim contra te commemorarasses Euangelicum testimonium, quo claruit à filio videri patrem, dicente ipso filio, Sed qui est à Deo, hic vidit patrem: mox addidisti de tuo, sed vidit incapabilem. Interim quod dixeras perdidisti, solum esse inuisibilem patrem, quia non habet superiorem: quando quidem veritate victus, eum videri ab inferiore confessus es. Vos enim dicitis inferiorem filium, à quo tamen patrem videri teste filio cogente veritate dixisti. De incapabili postea videbimus, vt etiam te illic veritas vincat. Non enim de capabili & incapabili, sed de visibili & inuisibili inter nos quaestio versabatur, in qua quaestione si tibi ipsi tu ipse visibilis es, victum te esse vides. QUARTO loco egit tecum de immortalitate Deo, etiam filio, quoniam tu illud quod ait Apostolus, Qui solus habet immortalitatem, sic intelligi voluisti, tanquam de solo patre sit dictum, eum ille hoc non de patre dixerit, sed de Deo, quod est pater & filius & Spiritus sanctus. Ostendi ergo & filium habere immortalitatem secundum substantiam diuinitatis suae. Nam secundum carnem quis negat eum fuisse mortalem? Tu autem cum mihi respondere ad hunc locum velles, perspicua veritate conclusus, etiam Deum filium immortalitatem habere confessus es. Victus es igitur in eo quod dicebas de patre tantum dixisse Apostolum, quod solus habeat immortalitatem. Neque enim propterea vinculis veritatis elaberis, quonia dicitis, habet quidem filius immortalitatem, sed accipiens à patre: non queritur vnde habeat, sed vtrum habeat. Tu enim de patre solo vis intelligi quod scriptum est, solus habet immortalitatem. Propterea à nullo acceptam habet immortalitatem, & à patre acceptam filius habet immortalitatem, tamen & pater & filius habet immortalitatem. Alioquin si eam non haberet filius, pater eam non dedit filio, aut acceptam perdidit filius. Dedit autem pater filio, nec perdidit filius. Nec pater dando perdidit quod generando dedit. Habet

De inuisibili Deo. CAP. VII. III.

Phil. 2. 4. 6.

De immortalitate Dei. CAP. VII. III. T. Tim. 6. 16.

ergo immortalitatem & pater & filius, non pater solus. Cogeris itaque confiteri non de solo patre dictum esse, qui solus habet immortalitatem: quia iam coactus es confiteri quod & filius habeat immortalitatem: habet autem hanc solus, sed Deus, quod non solus est pater, quia hoc est & filius, & vterque adiunxerit Spiritu sancto vnus est Deus. Sed quare solus Deus dictus sit habere immortalitatem, cum & anima pro suo modo sit immortalis, & alia spiritalis caelestisque creatura, postea videbimus. Nunc autem sufficit nobis, quod ad ea quae dixi, nihil respondere potuisti, & non solum patrem, sed quauis ab ipso, habere tamen immortalitatem etiam filium coactus es confiteri. QUINTO loco ostendi, vnde maior sit pater filio: quia non Deo maior est, vnde illi coaeternus est filius, sed homine maior est, quod ex tempore factus est filius. Ibi commemorauimus apostolicum testimonium: Quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo. Natura quippe illi fuerat Dei aequalitas, non rapina. Ad quod tu respondens dixisti, Quis enim negat filium esse in forma Dei? Quod enim sit Deus, quod sit Dominus, quod sit rex, iam putò latius exposuimus. Et quia non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, hoc nos beatus apostolus Paulus instruit, quod ille non rapuit, nec nos dicimus. Haec verba tua non solum nihil habent aduersus nos, sed magis apparent esse pro nobis. Si enim confiteris Dei formam, cur non aperte Dei filium Deo confiteris aequalem? Praesertim, quia de verbis Apostoli, vbi ait, Non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo: non potuisti pro tuis partibus inuenire quod diceres. Et quia hoc dixisse Apostolum non potuisti negare, ideo dixisti, quod ille non rapuit, neque nos dicimus: tanquam hoc sit, non rapuit, quod est non habuit: id est, aequalitatem Dei: atque ita dictum sit, Non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo: ac si diceretur, Non arbitratus est, esse rapiendam aequalitatem Dei, coquod ab illo fuerit aliena. Raptor enim rei alienae: raptor est: tanquam hoc filius cum posset rapere noluisse. Quod vides quanta insipientia sentiat. Ergo intellige Apostolum ideo dixisse, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo: quia non alienam arbitratus est esse quod natus est: sed tamen quamuis aequalitatem Dei non fuerit arbitratus alienam, sed sua, semetipsum exinanauit, non quarens quae sua sunt, sed quae nostra sunt. Quod vt noueris ita esse, attende vnde ad hoc Apostolus uenit. Cum enim Christianis humilitatem praeciperet charitatis, Alter alterutrum, inquit, existimantes superiorem sibi, non quae sua sunt inuulsi quisque intendentes, sed ea quae aliorum. Deinde vt exemplo Christi hortaretur non sua quarens vel intendere, sed quae aliorum sunt: Singuli quippe, inquit, hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset, quae illi erat sua, non rapinam arbitratus est, hoc est, non alienam arbitratus est esse aequalis Deo: sed tamen quarens nostra, non sua, semetipsum exinanauit, non formam Dei amittens, sed formam serui accipiens. Non enim est mutabilis illa natura vt se exinaniret perdendo quod erat, sed accipiendo quod non erat: nec consumendo quae sua sunt, sed assumendo quae nostra sunt, ac deinde in forma serui obediendo sicut homo vsque ad mortem crucis. Propter quod & Deus eum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen: & caetera. Homini ergo donauit ista, non Deo. Neque enim cum in forma Dei esset non excelsus erat, aut non ei genua fledebant caelestia, terrena & inferna. Sed cum dicitur, Propter quod eum exaltauit, satis apparet propter quod exaltauerit: id est, propter obedientiam vsque ad mortem crucis. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est, ipsi donatum est nomen quod est super omne

Vnde maior sit pater, CAP. V.

Phil. 2. 4. 6.

Ibidem.

Phil. 2. 4. 3. 4. 1 Cor. 10. 5. 2. 4.

Phil. 2. 6. 9.

omne nomen: vt cum ipsa forma serui nominetur, filius vnigenitus Dei intelligatur. Nō itaque facias imparem Deo formam Dei, quod nec in ipsis hominibus dici potest. Nam cum dictum fuerit, iste homo in forma est illius hominis, nemo intelligit nisi aequales. An forte non vis sic accipere quod dictum est, Cum in forma Dei esset: vt in forma Dei patris intelligas filium, vbi nihil aliud quam aequalitas apparet amborum, sed in forma Dei, putas intelligendum in forma sua, quia & ipse vtrique Deus est? Non multum curò si etiam sic intelligas. Vbi enim plenitudinem formae aetatis incrementa non faciunt, sed Deo gignente perfectus natus est filius: proculdubio si forma filij formae patris non est aequalis, non verus est filius. Scriptum est autem: Vt simus in vero filio eius Iesu Christo. Forma ergo veri filij, formae Dei patris esse non potest inaequalis. Proinde nec huic loco prosecutionis meae, vbi de verbis Apostoli aequalem patri filium comprobauimus, respondere aliquid pro vestra intentione potuisti. SEXTO loco vt eiusdem naturae cuius & pater est, ostenderem filium, etiam mortaliū foetus animalium immunitati vestri erroris obicci, increpans cor vestrum, qui eiusdem naturae cuius pater est, negatis esse Dei filium, quamuis verum esse filium nō negatis, cum Deus ipse dederit animalibus hoc generare quod ipsa sunt: vbi non solum hominis hominem, verum etiam canis canem filium nominauit, non ad similitudinem Dei, sed ad confusionem detrahentium filio Dei: qui cum videant corruptibiles mortalesque naturas, habere tamē naturae de suis parentibus unitatem, filio Dei verò nolunt concedere communionem naturae vnus habere de patre: cum sit inseparabilis à patre, & incorruptibilis aeternusque cum patre. Vnde etiam dixi quod melior sit secundum vos humana conditio, vbi conceditur crescere, vt ad robur parentum vel crescendo possint filij peruenire. Filius autem Dei, sicut dicitis & docetis, minor patre genitus sic remansit, atque vt ad patris formam non posset peruenire, nec creuit. Hic tu, vt appareret quam magna veritatis mole premereris, omnino ad rem non respondisti: sed tanquam deficiente statu anhelares, reprehendendum me putasti, dicens quod tam foeda comparatio, de filio scilicet hominis siue canis, in illam tantam immensitatem produci non debuit. Hoc respondere est, an potius inopiam responsionis ostendere? Quasi ego propterea terrenarum naturarum ista exempla produxerim, vt incorruptioni corruptionem, immortalitati mortalitatem, inuisibilibus visibilia, aeternis temporalia conquarem: ac non potius vt, vos in magnis & summis rebus errantes, de rebus parulis ipsiusque conuinceretis, qui non videris bonum quod creator summus bonus dedit etiam extremis vltibusque creaturis, vt cum longè aliud sint quam est ipse, hoc tamē generent quod sunt ipse. Nec attēditis quid mali dicatis, vt cum homines & canes & caetera huiusmodi, habeant filios veros, quos illis gignentibus creat veritas, non sit verus Dei filius ipsa veritas. Aut si sancta Scriptura cogente permittit vt verus filius sit, rogamus permittite vt degeneret non sit. Et degeneret quomodo? Audiant catholici vnde erubescant haeretici. Filius vtriusque sit, non habeat fortitudinem, degeneret dicitur, tamen homo est, quod & pater eius est: atque in dissimili vita, non est tamen aliena substantia. Vos vnigenitum Dei filium ita degenerare vultis, vt ipsam patris ei substantiam denegatis: minorem natum, minorem remansisse iactatis. Nō vllam datis aetatem qua possit augeri, non datis eandem formam qua possit aequari. Cuius naturae tanta subtrahitis, miror verum filium qua fronte dicatis: nisi quia infelicissimo errore nō vos putatis ad vnus patris gloriā, nisi per vnici filij contumeliam peruenire.

at. patris.

1 Ioan. 5.

De veris filijs animalium. CAP. VI.

SEPTIMO loco dixi, vsque adeo autē filium agnoscimus magnū Deum, vt patri dicamus aequalē. Itaque sine causa, inquam, nobis quod valde profitemur, testimoniis & multiloquio probare voluisti. Et his verbis meis addidi disputationē, in qua ratione reddidi, quare filius cum sit patri aequalis, dicat eum tamen Deum suum, vbi ait, Ascendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Quoniam tu commemoraueras hoc Euangelicum testimonium, quod te probare existimasti, quod filius patri non esset aequalis. Ego itaque tibi ad ista respondens, dixi patrem propterea etiam Deum esse vnigeniti filij, quoniam factus est homo & natus ex femina: & hoc esse quod dicit in Psalmo, vbi quod futurum fuerat pronunciauit, De ventre matris meae Deus meus es tu: vt ostenderet & patrem hinc esse Deum suum, quia homo factus est. Homo enim de ventre matris est natus, & secundum hominem de virgine natus est Deus: vt non solum pater illi esset qui eum de se ipso genuit, verum etiam Deus eius esset, quem de ventre matris hominem creauit. Ad haec tu cum respondere voluisses, multa dixisti, & multa testimonia quae te nihil adiuant, protulisti. Quomodo tamen dictum sit, De ventre matris meae Deus meus es tu: quauis eadem Scripturae sanctae verba memorasses, nullo modo inuenire potuisti. Cur autem in eo loco posueris Psalms alterius testimonium, vbi scriptum est, Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus sanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te: omnino non video. Non enim filij persona est dicentis, Ex vtero tuo, aut de ventre tuo, Deus meus es tu. Illa ineffabilis generatio etiam si ex vtero patris accipitur, hoc significatum est, quia de se ipso, hoc est, de substantia sua Deus Deum genuit: sicut ex vtero matris quando natus est, homo hominem genuit: vt intelligeremus in vtraque generatione non diuersas eius qui natus est, & eorum de quibus natus est, esse substantias. Diuersa quidem substantia est, Deus pater, & homo mater: non tamen diuersa substantia est, Deus pater, & Deus filius: sicut non est diuersa substantia, homo mater, & homo filius. Sed audi quid dicat in prophetia iste filius: De ventre, inquit, matris meae Deus meus es tu. Noli multis verbis, ad rem non necessariis, conari operire res claras. Qui est pater filio ex vtero suo de ventre matris suae Deus eius est, non de suo. Ad hoc ergo profrus nihil respondere potuisti. OCTAVO loco de subiectione, qua subiectus est patri filius, respondi tibi, quoniam dixeras de sua subiectione vnum statueri Deum. Respondi ergo etiam hoc secundum hominem recte accipi, quod filius subditus est patri. Neque hoc esse mirandum, cum legatur vtrique secundum ipsam serui formam etiam parentibus subditus. Et de illo sit scriptum: Minorasti eum paulo minus ab angelis. Ad quod tu quasi respondens dixisti me optime profecutum, quoniam & parentibus propter formam serui esset subiectus. Deinde volens velut pro te esse ostendere quod contra te esse cernebas, ac sic incautis minutisque attentis hominibus, quicunque essent ista lecturi, tanquam respondentem te faceres, vbi quod diceris non habebas, adiungis & dicitis, Si enim parentibus subiectus inuenitur quos ipse creauit, quia omnia per ipsum facta sunt. Nec enim post tempora, sed ante tempora nouianus filium genitum à patre. Si ergo parentibus, inquit, subditus erat, vt diuinitatum Scripturarum auctoritas luce clarius praedicat: quanto magis vtrique illi suo genitori est subditus, qui tantum ac talem eum genuit, secundum id quod ait Paulus: Cum omnia fuerint filio subiecta, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui sibi subiecit omnia. Haec verba tua possent à me putari dicta esse, & omnino mea esse, nisi te audientibus cum dicerentur, & postea haec cuncta legentibus, euidēter

Demagoga dicit filij. CAP. VII.

1 Ioan. 2. 17.

Ps. 110. 1. 3.

Ps. 109. 4. 3.

al. necessarium.

De subiectione filij. CAP. VII. III.

Luce 2. 1. 1. 3. 4. 6.

1 Cor. 15. 4. 27.

appareret te illa dixisse. Quis enim credent, consenti- re posse vos nobis, secundum formam serui, ac per hoc non secundum formam Dei Christum esse subiectum? Non o loco abs te quaesiuimus, vt per Scripturas diuinas ostenderes, si valeres, vtrum adoret patre Spiritus sanctus. Hoc enim dixerat: sed sicut ipsa tua profecutio cui respondi, satis indicat, non probauerat. Ad hanc ergo inquisitione mea vide quid posteriori profecutione responderis. Cum enim dixisses quantum voluisti de iudicio filij, quod & nos fidelissime credimus, & de subiectione, qua secundum formam serui filij patri reddere non negamus: vbi venisti vt probares a sancto Spiritu adorari patre, redisti ad illos gemitus, de quibus tibi iam ante responderam, secundum morem sanctarum Scripturarum, qua locutione fit dictum: Et ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus: ne credamus Spiritu sanctum vnquam esse sine gemitibus posse, quoniam nullus dies, nulla hora, nullum momentum temporis inuenitur, quo non a sanctis orationes Deo vbiq; fundantur, ab aliis hic, ab aliis alibi: cum tamen ab orationibus sanctorum nullum sit tempus immune, quandoquidem diebus & noctibus, cum alij cibo ac potu reficiuntur, alij quodlibet aliud agunt, alij dormiunt, non vtiq; desunt quos desiderium sanctum orare compellat. Ita fit vt Spiritus sanctus, qui vbiq; omnibus adest, aliquantulum cessare a gemitibus non sinatur, quod est extremam miseriam, cum pro quibuscunq; orantibus cogitur gemere. Nisi gemitibus inenarrabilibus interpellare sic intelligatur, vt dixi; id est, quia gemitibus sanctorum desideriorum interpellare sanctos facit, quibus affectum pium gratie spiritalis infundit. Sed cum similes locutionum modos, quando per efficientem significatur id quod efficitur: sicut frigus pigrum dicimus, quia pigros facit; & diem tristem vel laetum, quia tristes vel laetos facit: etiam de Scripturis sanctis commemorauerim, vbi Deus dicit ad Abraham: Nunc cognoui, quod nihil est aliud, quam nunc, vt cognoscas, feci. Non enim tunc Deus dicendus est cognouisse, quod antequam fieret nunquam potuit ignorare. Quos locutionis modos de diuinis eloquiis a me prolatos, quomodo aliter interpretareris non inuenisti, nullo modo itaq; ad istos gemitus redire debuisti. Nemo enim sic de Spiritu sancto sapit, nisi qui secundum carnem, non secundum spiritum sapit. Quamuis & si tibi concederetur quomodo tu sentis, sic Spiritum sanctum interpellare pro sanctis: aliud est interpellare vel orare, aliud adorare. Omnis qui orat, rogat: non omnis qui adoratur, rogat: nec omnis qui rogatur, adoratur. Recole consuetudinem regum, qui plerumq; adorantur & non rogantur: aliquando rogantur, & non adorantur. Ac per hoc a Spiritu sancto adorari patre nullo modo demonstrare potuisti. DECIMO loco egi tecum vt intelligeres, quomodo per ineffabile copulatione sit vnus Deus ipsa trinitas, quam dicimus vnus esse substantia: quandoquidem etiam diuersas substantias inuenimus; D hoc est, spiritum hominis, & spiritum Domini, per copulationem qua homo adheret Domino, vnum spiritum dictum, vbi ait Apostolus: Qui autem adheret Domino, vnus spiritus est. Ad quod tu respondens, vel potius non tacens, conatus es ostendere, quomodo pater & filius vnus sint, non vnitate naturae, sed voluntatis. Hoc quidem dicere soletis, sed tunc soletis cum vobis obicitur quod ait Dominus, Ego & pater vnus sumus. Ego autem hoc loco non hoc volui probare, quod pater & filius & Spiritus sanctus vnus sint, quod quidem propter vnitate substantie fidelissime certeque credimus; sed quod eadem trinitas vnus est Deus: aliud est quippe, vnum sunt; aliud, vnus est Deus. Discerne, est, & sunt, Nec ait Apostolus, Qui adheret Domino, vnum sunt, quoniam diuersa substantia est; sed ait: Qui adheret Domino, vnus spiritus est. Si autem vos cum de

Vtrum adoret patrem Spiritus sanctus. CAP. X. I. 2.

Rom. 8. c. 26

Genes. 22. c. 12.

Quomodo sit vnus Deus pater & filius & Spiritus sanctus. CAP. X.

1 Cor. 6. d. 17.

Mat. 10. f. 30

1 Cor. 6. d. 17.

duobus dicitur, vnus est, & dicitur quid vnus, sicut dicit Apostolus, vnus spiritus est; hoc idem putatis esse, quod est cum de duobus dicitur, vnus sunt, nec dicitur quid vnus; sicut ait Saluator, Ego & pater vnus sumus: cur non dicitis, pater & filius vnus est Deus? Quare quando auditis, Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est: de patre tantum vultis intelligi? Nempe pater Dominus Deus est, & filius Dominus Deus est. Cur non apud vos vterq; vnus Dominus Deus est, sicut apud beatum Apostolum, spiritus hominis & spiritus Domini vnus spiritus est? Quid autem prodest causae vestrae, quia per consensionem voluntatis hoc dicitis fieri? Quod quidem ita fit, sed vbi est diuersa natura: sicut diuersa natura est hominis & Domini, & tamen qui adheret Domino, per consensionem vtiq; voluntatis vnus spiritus est. Si ergo non vultis per vnitate substantiae, certe per consensionem voluntatis dicite, tamē aliquando dicite, quoquo modo dicite, pater & filius vnus Deus est. Sed non dicitis, ne quod nunquam voluistis, cogamini cōfiteri de vtroq; dictum esse, non de patre solo, Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est: quoniam Spiritum sanctum non vultis Deum, non vultis Dominum confiteri. Dicite, inquam, ratione qua vultis, quod pater & filius vnus Dominus Deus est, vt patri & filio seruientes, non duobus diis & duobus dominis contra preceptum Dei, sed Domino vni seruatis. Sed nunc de hac re factis dictum sit. Puto cum ista legeris, nihil te respondere potuisse ad id quod de Apostolo commemorauimus, Qui adheret Domino, vnus spiritus est: si contentione desposueris, non negabis. VNDECIMO loco Deum esse Spiritum sanctum, de templo eius quod nos ipsi sumus, teste Apostolo, ostendi, vbi ait: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Et iterum: Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo? Tu autem ad ista respondi nihil. Aisti enim, Sufficio quae protulisti. Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Neque enim Deus, inquis, habitat in homine; quem non ante Spiritus sanctus sanctificauerit atque purgauerit. Atq; isto modo intelligi voluisti, non Spiritum sanctum esse dictum Deum, nec templum Spiritus sancti nos esse, sed Dei: & hoc esse dictum templum Dei estis. Sed ideo additum, spiritus Dei habitat in vobis: quia purgat Spiritus sanctus templum Dei, non suum, vt cum ipse purgauerit, tunc illic inhabitet Deus. Quem sensum tuum quanta sequatur absurditas, nolo nunc dicere. Illud enim nunc ostendere debeo, quomodo multa dicendo, nihil quod ad rem pertinet, dixeris. Dimisisti enim causam, & perrexisisti in laudem Spiritus sancti, eamque copiose contra te ipsum executus es. Contra te ipsum ideo dixi, quoniam non vis eum dicere Deum, cuius tantam diuinitatem per laudem coactus es confiteri: vt cum sit vnus, vbiq; sit praesens, & nemini sanctificando desit, vbiq; vbiq; Christianus esse & Deum orare voluerit, simul se omnibus exhibendo, siue in Oriente, siue in Occidente baptizentur in Christo: hoc & nos dicimus. Sed quem dicimus talem ac tantum, absit a nobis vt eum negemus Deum, quod etiam per suum templum, quod nos ipsi sumus, citissime & facile ostenditur. Neque enim nisi Deus noster esset, templum nos ipsos habere potuisset: quod tu vt occultares, & in sermone tuo mentes hominum a luce veritatis auerteres, de templo Dei quodcumque dixisti, quem noluisse intelligi Spiritum sanctum: de templo autem Spiritus sancti, quod apertissime demonstratum est, omnino tacuisti. Cum enim tibi duo testimonia Pauli apostoli proposuerim; vnum vbi ait, An nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? alterum vbi ait, Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti: quare tam fraudulenter egisti, vt

Mat. 10. f. 30

Deut. 6. d. 4.

1 Cor. 6. d. 17.

De templo Spiritus sancti. CAP. X. I. 2.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

1 Cor. 6. d. 17.

vnus horum commemorares, quod dictum est, Templum Dei estis: & alterum taceres, quod est, Corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti? Cur hoc fecisti, rogo te, nisi quia nullo modo posses argumetari quomodo Deus noster non esset qui templum nos ipsos haberet: quem sine dubio Deum cognosceremus, si ei templum de lignis & lapidibus per diuinitatem Scripturam facere iuberemur. DVO DECIMO loco admonui te, vt proferres, si posses, qua diuina auctoritate sit dictum, quod vnum sint, vbi substantiae sunt diuersae. Tu autem respondere ad hoc volens, nihil tale proferre potuisti, sed magnis coarctatus angustiis affirmare ausus es, quod apostoli vnus sint cum patre & filio. Quod Christus omnino non dixit, sic enim abs te dictum est, tanquam pater & filius & apostoli vnus sint. Christus autem non ait, vt ipsi & nos vnus simus; sed ait, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Nam & verba ipsa Euangelica ponam: Pater sancte, inquit, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos vnum. Nunquid dixit, vt nobiscum sint vnum; aut, ipsi & nos simus vnum? Item post aliquantum: Non, inquit, pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint. Neque hic dixit, vt nobiscum vnum sint. Deinde sequitur, Sicut tu pater in me & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint. Et hic non dixit, vnum simus; aut, vnum nobiscum sint; sed, vnum sint in nobis: vt qui natura vnum sunt, quia homines sunt, etiam in patre & filio sint vnum: non cum ipsis vnus, id est, non vt ipsi & isti sint vnum. Adhuc adiungit & dicit, Vt mundus credat quia tu me misisti: Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi illis, vt sint vnum, sicut nos vnum sumus. Ego in eis & tu in me; vt sint consummati in vnus. Cum ergo rotiens dixerit, vt sint vnum, non tamen alicubi dixit, vt ipsi & nos simus vnum; hoc est, vt nobiscum sint vnum: sed aut in nobis dixit, aut sicut nos; id est, ipsi secundum naturam suam, nos secundum nostram. Volebat enim eos qui natura vnum erant; in hoc ipso quod vnum erant, esse perfectos. Non enim quia dicit, Estote ergo & vos perfecti, sicut pater vester caelestis perfectus est: vult illos Deo naturae vnitate coniungere, tanquam illorum & illius vna eademque natura sit: sed perfectos vult esse in natura sua, sicut est Deus perfectus in sua, quamuis diuersa, non vna: quod nisi in ipso simus, omnino esse non possumus. Non sicut in illo sunt omnes, quia ipse continet omnia quae creauit. Propter quod dictus est non longe positus ab vnoquoque nostrum, quia in illo viuimus & mouemur & sumus. Sed sicut in illo sunt tales qualibus dictum est, Fuiistis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Vnde & illud est, Cui vult nubat, tantum in Domino. Non igitur proferre potuisti vbi dictum sit, vnum sunt quorum est non vna, sed diuersa substantia: & tamen in obscuro loco nobis surrepere voluisti, vt diceres apostolos vnus esse cum patre & filio, tanquam vnum essent apostoli & pater & filius: cum apostolorum substantiam manifestum sit a patre & filio esse diuersam. Sed quoniam, vt ipsi & nos vnum simus, aut nobiscum sint vnum, nusquam Christum dixisse manifestum est, te quoque nobis respondere non potuisse, & fraudem facere voluisse manifestum sit. TERTIO DECIMO loco te commouui, non ideo patre filio esse maiorem, quia testimonium perhibuit pater filio. Nam & prophetas ei testimonium perhibuisse memorauimus, quos maiores illo esse non potes dicere. Dixeras enim quod pater filio perhibuerit testimonium, quod sic accepi, tanquam hinc ipse probare volueris, illo cui testimonium perhibuit, eum esse maiorem. Sed quoniam posteriore tua profecutione hinc omnino tacuisti, taciturnitatem tuam in locum consensionis ac-

Deo quod pater & filius vnus sint. CAP. X. I. 2.

Mat. 17. b. 11.

1. ip. c.

Mat. 5.

Mat. 17. f. 28

1. ip. c.

1. Cor. 7. g. 39.

De testimonio quod pater perhibuit filio. CAP. X. I. 2.

1. Cor. 6. d. 17.

cepti: etsi heri potest, vt ideo commemoraueris patrem filio perhibuisse testimonium; vt hinc illum esse alium, istum autem alium, non vt illum isto probares esse maiorem: alium vero esse patrem, alium esse filium, quoniam non est pater ipse qui filius, & vobis & nobis contra Sabellianos est dogma commune. Illi enim dicunt, non alium, sed eundem filium esse qui est pater. Nos autem alium quidem esse patrem, & alium filium, sed tamē quod pater est, hoc esse dicimus filium. QUARTO DECIMO loco ad illud quod dixerat, Dilectum lego & credo, quod pater est qui diligit, & filius qui diligitur; respondens dixi: Sic autem dicis hinc inter patrem & filium esse diuersitatem, quia pater diligit, & filius diligitur, quasi negare possis, quod & filius diligit patrem. Deinde addidi: Si ambobus se inuicem diligunt, cur negatis eos vnus esse naturae? Quod vtiq; ideo dixi, ne hinc vnā naturā negaretis amborum, quia illum diligere, hunc diligere ipse dixisti. Ad hoc tu respondens consensisti quidem, quod & filius diligit patrem, sed vnus esse naturae consentire noluisse: tanquam filius ita diligit patrem, sicut creatura creatorem, non sicut vnigenitus genitorem, quem diuersitate substantiae vultis esse degenere. QUINTO DECIMO loco dixi pariter esse inuisibilem trinitatem; non solum patrem: sed apparuisse tamen visibilem filium in forma serui, propter quam dixit, Pater maior me est. Sed quoniam patribus se diuinitas demonstrabat, dixi per subiectam creaturam id esse factum, non per naturam suam, quia est inuisibilis trinitas. Atque vt hoc probarem, Moysen commemoravi ei dicentem, cum quo facie ad faciem loquebatur; Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum manifeste: vt intelligeres quomodo cum videbat, quem sibi cupiebat ostendere: quia vtiq; si Deum in substantia qua Deus est videret, profecto vt se illi ostenderet non rogaret. Dixi etiam esse Christum visibilem & inuisibilem creatorem, vt ipsum probarem per substantiam suam non esse visibilem, a quo creati non solum visibilia, verum etiam inuisibilia potuerunt: Ad quod tu respondere conatus, quam multa quae ad rem non pertinent dixeris, inueantur qui legunt: & tamen de Moysē, cur sibi Deum cum quo loquebatur, vellet ostendi, si eius naturam substantiamque cernebat, profusus nihil ausus es dicere: & adhuc affirmare non destitisti, Dei filium inuisibilem creatorem, & antequam formam serui acciperet, in forma Dei fuisse visibilem; quem superius in forma serui videri potuisse, in substantia vero suae diuinitatis esse inuisibilem, iam fueras & ipse confessus. SEXTO DECIMO loco, quia de patre tantum dixisse Apostolum dixerat, Soli sapienti Deo ego dixi, Ergo solus pater est Deus sapiens, & non est sapiens ipsa Dei sapientia, quod est Christus. De quo ait Apostolus, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Deinde addidi, Superest vt dicatis, quid enim non auderis? insipientem esse sapientiam Dei. Ad haec tu, Sapientem solum, inquis, patrem praedicat Paulus beatus apostolus dicens sic, Soli sapienti Deo. Sed requirenda est, inquis, ratio quemadmodum solus sapiens, non quod Christus non sit sapiens. Sed quare deinceps & adiungis quomodo sapientem confitearis & Christum: nam post nonnulla quae ad rem non pertinentia reuisti, vt sermonem tempusque produceres, etiam hoc inseruisti verbis tuis vt diceres, Sed verē solus sapiens pater: quasi Apostolus dixerit, soli sapienti patri: sed dixit, soli sapienti Deo: quia Deus est & filius, quod & vos vultis: Deus est & Spiritus sanctus, etsi non vultis. Et ista trinitas est solus sapiens Deus, qui nec potuit vnquam esse insipiens omnino, nec poterit: non per gratiam particeps sapientiae, sed sapiens immobilitate

De dilectione patris & filij. CAP. X. I. 2.

De inuisibilitate trinitatis. CAP. X. I. 2.

Exo. 33. c. 13.

De solo sapiente Deo. CAP. X. I. 2.

Ro. 16. d. 27.

1. Cor. 1. d. 24.

argue

atque immutabilitate naturæ. Nam si... Itaque verò d' homo qui Christiano nomine gloriaris, Christus sic est sapiens, ut non sit verè sapiens: Ergone Christus qui est verus Deus, non est verè sapiens? nonne ita sub hac interrogacione turbaberis, ut continuo respondeas, Christum verè esse sapientem? Quid est ergo quod dixisti, sed verè solus sapiens est pater? Nempe quòd perveneris, & à quanta blasphemia te debeas reuocare, iam sentis. SEPTIMODECIMO loco egi tecum, quòd etiam filius, non solus pater infectus est, hoc est, factus non sit. Dixeris enim ideo à vobis vnum Deum pronunciarì, quia vnus est super omnia innatus, infectus. Respondi ergo huic audacite tuæ: Sic autem, inquam, dicis patrem infectum, quasi filius factus sit, per quem facta sunt omnia. Deinde addidi, Scito factum esse filium, sed in forma serui: nam in forma Dei vsque adeò non est factus, ut per illum facta sint omnia. Si enim ipse factus est, inquam, non per illum facta sunt omnia, sed cætera. Ad hæc tu cum tota tui prolixitate sermonis, ita nihil quòd diceris inuenisti, ut hinc sermonino tanquam id non audieris, conticesceres. OCTAVODECIMO loco etiam de innato patre, id est ingenito, quia & hoc dixeris, tecum agendum putavi, & dixi: Non itaque dico filium ingenitum, sed patrem genitorem, filium genitum. Hoc tamen genuit patet quòd est, alioquin non est verus filius, si quòd est pater non est filius: sicut de partibus animalium supra iam diximus. Et iam ad hoc tu nec verum nec fallum aliquid protulisti.

NONODECIMO loco, quia poposceras à me, ut ostenderem æqualem esse patri spiritum sanctum: respondi tibi dicens: Quid est autè quòd poposcis, ut ostendam tibi æquale patri esse Spiritum sanctum, quasi tu patrem ostenderis maiorem esse Spiritu sancto, sicut potuisti ostendere de filio propter formam serui? Scimus enim, inquam, dictum esse patrem filio maiore, quia in forma serui erat filius, & adhuc in forma est humana filius; quam leuauit in cælum: propterea de illo dictum est, quòd & nunc interpellat pro nobis. Et sempiterno erit in regno hæc eadem forma immortalis: propter quòd dictum est, Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia. Nā de Spiritu sancto qui nullam suscepit creaturam ad vnitatem personæ suæ, quamuis se per subiectam creaturam visibiliter & ipse, sicut per columbæ speciem, sicut per linguas igneas sit demonstrare dignatus, nunquam dictus est eo maior pater, nunquam dictus est spiritus adorasse patrem, nunquam dictus est minor patre. Ad hæc tu quasi respondens, non tamen respondisti. Non enim potuisti ostendere Spiritu sancto alicubi patrem dictum fuisse maiorem, sicuti filius propter formam serui dixit: Pater maior me est. Et cum ego dixerim, Spiritum sanctum non ad vnitatem personæ suæ vllam suscepisse creaturam: tu ita Spiritum sanctum in columba & igne apparuisse dixisti, sicut apparuit Christus in homine: quasi columbæ & spiritus, vel ignis & spiritus vna persona sit, sicut verbū & homo vna persona est. Ad hanc quippe apparuerūt illa, quæ Spiritum sanctum significado monstrarent visibiliter inuisibilem; columba propter amorem sanctum, ignis autem propter charitatis lumen atque feruorē. Et peracto significationis officio, corporales illæ species transferunt, atque esse vltimus desisterunt: sicut columna nubis, nebulosa per diem, luminosa per noctē. Denique ne putaretur columba vel flamma ad substantiam pertinuisse Spiritus sancti, vel quòd se in hæc visibilia tantæ maiestatis natura conuerterit, aut in vnitatem personæ suæ ista suscepit, nunquam postea sic apparuisse legitur Spiritus sanctus: Christus autem, qui humanam non ad horam sumpsit effigiem, in qua hominibus appareret, ac deinde illa species præteriret; sed

vnitatem personæ suæ manente, inuisibilis Dei formam accepit visibilem hominis formam: non solum hatus est in ea de homine matre, verum etiam creuit in ea: & manducauit, & bibit, & dormiuit in ea: & occisus est in ea, & resurrexit in ea, & ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris in ea, & ad iudicandos viuos & mortuos est venturus in ea, & in regno suo, ei qui illi subiecit omnia, erit subiectus in ea. Hæc tu in mea responsione breuiter dicta, quæ nunc aliquanto latius, ut vel sic intelligeres, explicauit, attendere & considerare noluit: irruens in tantam blasphemiam, ut naturam diuinam Dei & Spiritus sancti, conuertibile, profane, & mutabilem diceret. Tua namque ista sunt verba: Ea, inquis, quæ de inuisibilitate omnipotentis Dei profectus sum, etiā & ipse, licet alio proposito, artamen tuis verbis affirmasti, quòd spiritus sanctus in specie columbæ sit visus, nec non & in specie ignis. Filius sanè in forma hominis: pater autem neque in specie columbæ, nec in forma hominis: nec aliquando veritè se in formas, nec aliquando veritè. De quò scriptum est, Ego sum qui sum, & non sum mutatus. Deinde adiungis & dicitis, Filius sanè in forma Dei constitutus iam, ut ipse protulisti, formam serui accepit, quòd non pater: spiritus æque sanctus suscepit speciem columbæ, quam non suscepit pater. Scito ergo, inquis, quia vnus est inuisibilis, vnus etiam incapabilis atque immensus. Hæc nunquid diceret, si secundum spiritum non secundum carnem posses cogitare quid diceret? Homo es enim qui legis in scripturis sanctis, Ego sum qui sum. Et, Non sum mutatus. Et cum verba ista sint, non patris solius, sed ipsius trinitatis, quæ est vnus Deus, tu eā patri tantummodo tribuens, filium mutabilem credis. Vnigenitum, per quem facta sunt omnia, mutabilem credis. Eum de quo dicit Euāgelium, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, mutabilem credis. Quid iam dicam de spiritu sancto, quando illum quem verum filium Dei & verum confiteris Deum, mutabilem credis? Quod vti que non crederes, si formam serui à forma Dei esse susceptam, non formam Dei in formam serui esse mutatā, tanquā catholicus crederes: & visibili hominē assumpto, permanisse inuisibilem Deum, non carnaliter, sed spiritaliter cogitares: nec contentendo diffideres, sed intelligendo conspiceres, & Spiritum sanctum inuisibili sua manente natura, nullo modo in ignis aut colubæ speciem mutatā atque conuersa, per subiectam creaturam apparuisse, sicut voluit visibiliter, tu posses considerare fideliter. Memerō tamen, nec maiore patre Spiritu sancto, nec adoratum patre ab spiritu sancto, vllis diuinis testimoniis contra propositionem meam te demonstrare potuisse. Vnde & in 1 M O loco, quoniam dixeris de filio, Si æqualis patri, vti que talis: si talis, vti que innatus. Ego respondens tibi, sed dicitis, inquam, de filio, si æqualis, vti que talis: id est, ut quia non est ingenitus, non videatur talis: posses dicere non esse hominem quem genuit Adam, quia ipse Adam nō est genitus, sed factus à Deo. Si autem potuit Adam & non esse genitus, & tamen hoc generare quòd erat ipse, non vis ut potuerit Deus Deum æqualem sibi? Ad hæc non miror nullum te inuenisse responsum, sed planè laudo nec respondere conatum: atque vti nam hoc vbi que fecisses. Nusquam enim in sermonibus nostris quid rectè responderis inuenire potuisti, & tamè plene vbi que tacere noluit. Sed cum in aliis tam multa dixeris, causæ quæ inter nos agitur non necessaria, & tempus loquendo consumpleris: gratiæ tibi agendæ sunt, vbi nonnulla sic vidisti te refutare non posse, ut ea malles summo silentio præterire.

Libri secundi finis.

DIVI

D. AVRELI
AVGVSTINI HIP-
ponensis Episcopi, contra Maximi-
num hæreticum Arrianorum Epi-
scopum,

LIBER TERTIVS.

Es iam postulat, ut in eo quòd reliquum est, opitulante Domino, impleam promissionem meam. In Operis quippe huius exordio, prius, inquam, ostendam refellere te non potuisse quæ dixi. Deinde quantum necessarium videbitur, ego refellam quæ & ipse dixisti. Quia ergo sicut adiuuante Deo potui, ostendi ea quæ dixi non te potuisse refellere: superest ut ea quæ dixisti, ego refellam, sicut Deo adiuuante potuero. Priores itaque prosecutiones tuas, quibus continuo reddidi meas, in hac disputatione quæ nunc à me suscepta est non retractabo. Illam verò vltimam tamen prolixam, ut mihi de spatio temporis auferret, ita redarguam, si voluerit qui nos regit, ut acquiescas lumini veritatis, si contentionis tenebras non amaueris. In primis ergo superflua detrahā necessitati responsionis meæ. Causa quippe inter nos agitur, vtrum pater & filius & Spiritus sanctus diuersæ, ut vos dicitis: an potius, ut nos dicimus, vnus sit eiudemque substantiæ, vnusque Deus sit ipsa trinitas: cum conueniat inter nos patrem non esse qui est filius: nec filium esse qui est pater: nec patrem esse vel filium qui Spiritus sanctus est. Quicquid igitur tanta tuæ prosecutionis prolixitate dixisti, vnde ostenderes alium esse patrem, alium esse filium, alium esse Spiritum sanctum: quando nobiscum agis superfluum proflus esse cognoscis. Et si tibi expugnandi occurrerint Sabelliani, in eos ista nobis vobisque communia, si placet, arma conuerte. Multa etiam locutus es, ut probares magnū Deum esse Dominū Iesum Christum. Et hoc quid ad nos, cum hoc dicamus & nos? Laudes quoque Spiritus sancti magnas verasque fudisti. Sed nos eas argere possumus, non negare. Non itaque opus erat, ut eas contra nos diceret, quas dicimus tecum. Christum sedere ad dexteram patris, nonne pariter confitemur? Quòd tamen testimoniis diuinorum eloquiorum sic probare voluisti, tanquam id alicubi negaremus. Christum in carne venisse, vti que nouimus & tenemus. Sic adhibuisti ut hæc diceret diuina testimonia, tanquam repugnemus. Hæc & alia quæ suis ostendam locis, in quibus operam superuacua contriuiisti ut moras nece res, tempusque produceres, commemorando attingere debeo, nō redarguere disputando. DICIS me auxilio principum in unum, loqui non secundum timorem Dei: cum scias nobis esse præceptum orare pro regibus, ut in agnitionem veniant veritatis: quod in quibusdam esse impletum, nos Deo agimus gratias, vos doletis. Verba autem nostra rectè intelligentibus indignant, quis nostrum loquatur secundum timorem Dei: vtrum qui sic laudat Deum patrem, ut ad eius laudem referat, quòd sibi filium generauerit, æqualem: An ille qui sic genitorem dehonestat & genitum, ut & illum dicat non potuisse gignere per omnia sui similem filium: & istum dicat non degenerasse iam natum, sed degenerem natū. DICIS vos Christum colere, ut

Deum vnus reaturæ; cui flectitur omne genu, cælestium, terrestrium & infernorum: quem tamen Deo patri esse non vultis æqualem, quia hoc pater ei donauit: ait enim Apostolus: Propter quòd & Deus eum exaltauit, & donauit ei nomen quòd est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur: & cætera. Nec quaeritis cui donauerit, vtrum homini, an Deo. Quomodo enim donauerit, euidenter apparet. Humiliauit, inquit, semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quòd & Deus eum exaltauit, & donauit ei nomen. Si ergo propterea donauit ei nomen quòd est super omne nomen, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis: nunquid antequam hoc fieret, non erat altus Dei filius Deus, Dei verbum, Deus apud Deum: sed posteaquam propter hoc exaltauit est, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis, tunc cepit esse altus Dei filius, vnusque Dei, Deus: tunc cepit habere nomen quòd est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus dixerit? Hoc ergo illi donatum est ut homini; secundū quem filius factus est obediens vsque ad mortem crucis, quòd iam habebat idem ipse Dei filius, Deus de Deo natus æqualis. OBIIICIS mihi, quòd dicam Spiritum sanctum æqualem esse filio: Dico planè. Da, inquis, testimonia vbi adoratur Spiritus sanctus? Ut video, hinc eum vis ostendi æqualem Christo, si adoratur ut Christus. Iam ergo confitemur Christū patri æquale, quem tu ipse adorari confiteris ut patrem. Quales autem homines estis, quā religiose humilitatis, qui Spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis; Litera occidit, spiritus autem viuificat? Non vultis ergo adorare, quem viuificare animas non negatis: cum pater Abraham homines adorauerit, quia concesserunt ei monumentum, vbi poneret mortuæ corporis vxoris. Sic enim scriptum est, Venit autem Abraham plangere Saram & lugere. Et surrexit Abraham desupra mortem eius: & dixit filiis Heth, Peregrinus & advena sum ego vobiscum, date ergo mihi possessionem monumenti, vbi sepeliā mortuum meum. Responderunt autem filij Heth ad Abraham, dicentes, Absit hoc Domine: Audi nunc & nos; Rex à Deo tu es in nobis. In electis monumentis nostris sepeli mortuum tuum: nemo enim nostrum prohibet te à monumento tuo, ut sepeliās mortuum tuum ibi. Surgens autem Abraham adorauit plebem filiorum Heth. Et vos Spiritum sanctum non permittitis adorari, ut ipsi Dei gratia remaneatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi adoratur Spiritus sanctus, quasi nō exis quæ legimus, aliqua etiam quæ nō legimus, intelligamus. Sed ne querere multa compellar, tu vbi legitur patrem Deum ingenitum vel innatum: & tamen verum est? Quòd verò aliquotiens dixisti, etiā filio esse incomparabile patrem, nec legitur, nec verū est. Si autem religio qua colitur Deus, sicut dignum est cogitare, multo plus esse cerneret quòd habet Spiritus sanctus templum, quā si eum legeres adoratum, & homines enim, sicut supra docui, à sanctis nouimus adoratos. Templum verò non est factum ab hominibus, nisi aut vero Deo, sicut Salomon fecit: ait eis qui pro diis habentur, sicut gentes quæ ignorant Deum. Spiritus autem sanctus, quòd cum magno honore de Deo dictum est, nō in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum templum est Spiritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo est Deus cui templum edificatur, & Deo, & de membris Dei? DICIS Christū esse in dextera Dei, & interpellare pro nobis. Quòd cur nobis obiciis, si eum non solum Deum, verum etiam hominem agnoscis? Quid te ergo adiuuat, quòd sedere ad dexteram patris assidue legitur?

De infecto Deo. CAPVT XVII.

De ingenito patre. CAPVT XVIII.

De equalitate Spiritus sancti cum patre. CAPVT XIX.

Rom. 8. f. 34

1 Cor. 15. 28.

Mat. 14. d. 28

1 Cor. 15. d. 28.

Exo. 3. d. 14

Malac. 3. b. 6

Ioan. 1. d. 1.

Mat. 2. d. 3.

Mat. 3. d. 16

1 Cor. 15. 28.

1 Cor. 15. 28.

1 Tim. 2. d. 2.

CAPVT XXI.

Phil. 2. f. 6.

CAPVT XIII.

1 Cor. 3. b. 6

Genes. 23. d. 2.

1 Reg. 6. d. 1.

1 Cor. 6. d. 19.

CAPVT XIII.

Rom. 8. f. 34

Nam superiora verba tua sunt, Deus Deū genuit, Dominus Dominum genuit, rex regem genuit, creator creatorem genuit, bonus bonum genuit, sapiens sapientem genuit, clemens clementem, potens potentē. Cur ergo in virtute simplici quod est Deus, nō timuisti tot commemorare virtutes? Ut enim omittā quatuor, quas loco superiore posuisti, & alias quatuor dicam, quas enūciare vſitatis nominibus possumus: nūquid bonitas & sapientia & clementia & potētia partes sunt vnus virtutis, quam simplicem esse dixisti? Si dixeris, partes sunt, simplex ergo virtus ex partibus constat, & simplex ista virtus te definiente vnus est Deus. Vnum ergo Deum ex partibus compositū esse dicis? Non dico, inquis? Non sunt ergo partes, & tamen quatuor sunt, & vna virtus est, eadēque simplex est. Si ergo in vna patris persona, & plura inuenis, sed partes non inuenis: quāto magis pater & filius & Spiritus sanctus, & propter indiuiduam deitatem vnus Deus est, & propter vniuersūque proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorum perfectionē partes vnus Dei non sunt? Virtus est pater, virtus est filius, virtus & Spiritus sanctus. Hoc verū in dicis. Sed quod virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtute procedentem non vis eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam & catholicam dicis. **R E D I S** vt quæras à me, quomodo sit inuisibilis filius, vnde iā dixi superius, quod visum esse esse dicendum. Sed si ob hoc, inquis, filius inuisibilis à te pronunciat, eo quod oculis humanis contemplari nō possit, cur non & cælestes virtutes pariter inuisibiles pronuncias, quando nec ipsæ obtutibus humanis videri possunt? Ita hoc dicis, quasi possit ab homine cōprehendi quis ille sit modus quo cælestes virtutes sunt inuisibiles: aut ad hoc quærendum esse debeamus intenti, dicente scriptura: Altiora te ne quæseris. Quod præceptum ipse contemnens, ausus es dicere, angelum videri ab archangelo, archangelum ab angelo non videri. Satis sit, quod ostendi non esse cōsequens vt ideo credamus in forma Dei visibilem filium, quia scriptum est: Inuisibili soli Deo. Quod tu de patre sic te accipere demonstrabas, tanquam filius inuisibilis non sit, cum eum & inuisibilem creatorem scripturæ testentur. Veruntamen restat vt dicas: Ambo quidem inuisibiles sunt, id est, & pater & filius, sed pater inuisibilior est: ac sic dando aliquid patri quod non sit filij, mendacem facis eundem filium dicentem: Omnia quæ habet pater, mea sunt. **H o c** & de potentia sapias, quod scilicet sit quidem potens & filius, sed potentior pater filio, vt authoribus, & doctoribus vobis potuerit potentem potens, nec potuerit omnipotentem gignere omnipotens. Ac per hoc si habet pater omnipotentiam quam non habet filius, falsum est quod ait filius: Omnia quæ habet pater, mea sunt. Deinde si aliquid facit pater quod facere non potest filius, meritō dicitur potentior pater quam filius. Cum verō dicat, Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit: nōne melius auditur ipse quam vos, meliusque ipsi creditur docenti quam decipientibus vobis? Sed potentiam pater, inquis, à nemine, filius verō accepit à patre. Fatemur & nos filium ab illo accepisse potentiam, de quo natus est potēs: patri verō potentiam nullus dedit, quia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit potentiam pater filio, sicut omnia quæ habet in substantia sua, gignendo dedit ei quæ genuit de substantia sua. Sed quæritur vtrum tantā quantā ipsi est potentiam pater filio dederit, an minorem? Si tantam, non solum potentem potens, verumetiam omnipotentem genuisse dicatur, credatur, intelligatur omnipotens: Si minorem, quomodo omnia quæ habet pater, filij sunt? Si patris omnipotentia filij non est, quomodo quæcūque

pater facit, hæc & filius facit similiter, quod vti que nō potest si omnipotens nō est: Ac per hoc quod ait Apostolus: Beatus & solus potens: non cogor de patre tantummodo accipere, sed de Deo: quod est ipsa Trinitas. Loquēs enim ad Timotheum: Præcipio, inquit, tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionē, vt serues mandatū sine macula irreprensibile, vsq; ad aduentum Dñi nostri Iesu Christi: quem temporibus propriis ostendet beatus & solus potens, rex regum, & Dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem: quem nemo hominum vidit, nec videre potest, cui est honor & gloria in secula seculorum, amen. Nihil hic video dictum quod non conueniat Trinitati. Sed vt nūc taceam de Spiritu sancto, quem nec saltem minorem filio Deum vultis, quia omnino Deum esse non vultis, sufficit vt vos de patre conuincamus & filio. Nunquid enim quia dixit Apostolus: Testificor tibi coram Deo qui viuificat omnia: pater solus non & filius viuificat omnia? Si dixeris patrem solum viuificare omnia, quomodo ergo quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit? Quandoquidem pater, vt putas, viuificat omnia, quod filius non facit. Deinde vbi ait: Sicut pater suscitauit mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat: quomodo verum est, si pater sine filio viuificat omnia? Proinde quod addidit, Et Christo Iesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem, de filio propriè dicere voluit: quia filius quidem sicut pater viuificat omnia: sed sub Pontio Pilato in forma serui filium nouimus passum fuisse, non patrem. Deinde subiungitur: Vt serues mandatū sine macula irreprensibile vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi, quem temporibus propriis ostendet beatus & solus potens: quem scilicet aduentum Domini Christi ostendet vti que Deus, quod non solus est pater, quia secundum veritatem, non secundum vestrum errorē, Trinitas vnus est Deus, beatus & solus potens, rex regum, & Dominus dominantium. Nunquid enim vel vos dicere audetis filium non esse regem regum, & Dominum dominantium? De quo inter cætera scriptum est in Apocalypsi Ioannis: Et ipse calcet torcular vini potentis, & in tunica & in femore habet nomen scriptū: Rex regum & Dominus dominantium. Sed ne forte dicatis, quod nomen patris filius habet scriptum in veste & in femore, alio loco eiusdem libri superius legitur: Et agnus vincet eos, quoniam Dominus dominantium est & rex regum. Quapropter secundum vos, duo sunt reges regum & Domini dominantium: & contra vos est, si de patre tantum ait Apostolus: Beatus & solus potens, rex regum & Dominus dominantium. Verum secundum rectam fidem ipsa Trinitas vnus est Deus, beatus & solus potens, rex regum & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucē habitat inaccessibilem. Et quomodo erit verum, Accedite ad eū, & illuminamini, nisi quia hoc nemo potest si de se quisque præsumperit, sed si ipse donauerit: Immortalitatem autē Deus habere dicitur solus, quia est immutabilis solus. In omni enim mutabili naturā nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse quod erat. Proinde & ipsa anima humana, quæ propter eā dicitur immortalis, quoniam qualitercūque secundū modū spūm nūquam desinit viuere, habet tamen pro ipso modo quandam mortem suam: quia si iuste vivebat & peccat, moritur iustitiæ: si peccatrix erat, & iustificatur, moritur peccato: vt alias eius mutationes taceam, de quibus longum est disputare. Et creaturarū natura cælestium mori potuit, quia peccare potuit: nam & angeli peccauerunt, & dæmones facti

CAPVT XI.

Encl. 3. c. 22.

x Tim. 1. d. 17.

Job. 16. b. 15.

Job. 6. b. 15.

Job. 5. c. 19.

1 Tim. 6. c. 16.

1 Ti. 6. c. 13.

Ibidem.

Ioan. 5. d. 21.

Apo. 19. c. 13. & 16.

Apo. 17. d. 14.

1 Tim. 6.

Psal. 33. d. 6.

facti sunt, quorum est diabolus princeps. Et qui non peccauerunt, peccare potuerunt. Et cuiusque creaturæ rationali præstatur vt peccare non possit, non est hoc naturæ propria, sed Dei gratia. Ac per hoc solus Deus habet immortalitatem, qui nō cuiusquam gratia, sed naturā suā, nec potuit, nec potest aliqua conuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Quem secundum naturam qua Deus est, nemo hominum vidit, nec videre potest, sed poterit aliquando, si ad illum numerum hominum pertinet, de quibus dictum est: Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. Cui Deo, id est patri & filio & Spiritui sancto, quæ Trinitas vnus est Deus, honor & gloria in secula seculorum, amen. Absit autem vt quomodo putas, ideo sit potentior pater filio, quia creatorem genuit pater, filius autem non genuit creatorem. Neque enim non potuit, sed non oportuit. Immoderata enim esset diuina generatio, si genitus filius nepotem gigneret patri: quia & ipse nepos, nisi auo suo pronepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam, impotens diceretur. Similiter etiam ille si nepotem non gigneret auo suo, & pronepotem pro auo suo, non à vobis appellaretur omnipotens: nec impleretur generationis series, si semper alter ex altero nasceretur: nec eam perficeret vnus, si non sufficeret vnus omnipotens. Itaque omnipotentem genuit filium, quoniam quæcunque pater facit, hæc & filius facit similiter. Filium quippe ipsum genuit vti que patris natura, non fecit. In illo etiam testimonio, vbi ait Apostolus: Soli sapienti Deo: non dissimilis error est vester: sed quod vobis respondimus de potentia, hoc etiam de sapientia respondemus. Si enim dixisset Apostolus: Soli sapienti patri: nec sic inde filium separaret. Num enim quia in Apocalypsi de filio legitur: Habens nomen scriptum quod nemo scit nisi ipse: ideo pater nescit hoc nomen, à quo est inseparabilis filius? Sicut ergo scit & pater quod nemo scire dicitur nisi filius, quia inseparabiles sunt: sic etiam si dictum esset, soli sapienti patri: simul intelligi deberet & filius, quia inseparabiles sunt. Cum verō non sit dictum, soli sapienti patri: sed, soli sapienti Deo: & Deus vnus sit ipsa trinitas, multo est facilius nobis huius solutio quæstionis: vt sic intelligamus solum Deū sapientem, sicut intelleximus solum potentem, id est, patrem & filium & Spiritum sanctum, qui est vnus & solus Deus, cui soli seruire iussimus: ne malè intelligentes, vel potius non intelligentes, contra hoc præceptum facere videamur, quia & Domino Christo ea quæ Deo debetur seruitutē seruimus. Non enim dictum est: Dominum Deum tuum patrem adorabis, & illi plus seruias: vt seruire permitteremur & filio, plus tamen patri tanquam maiori: minus autem filio tanquam minori Deo: sed dictum est: Dominum Deū tuum adorabis, & illi soli seruias: soli scilicet omnipotenti, soli sapienti Deo: vt vos repelleremini, qui nolentes accipere vnum solum Deum patrem & filium & Spiritum sanctum, & dicentes vnum Dominum Deum, cui soli seruiendum est, non esse nisi Deū patrem, & tamen etiam filium Deum & Dominum cōfiterentes: apertissimè duos deos & dominos, maiorem vnum, minorem alterum dicitis: & reos vos, secundū errorem vestrum, præcepti huius violati esse monstratis, quia non solum maiori, verumetiam minori, ea quæ Domino Deo debetur seruitutē seruistis. Vbi autem dixit Apostolus, Soli sapienti Deo: cum scriberet ad Romanos, in fine Epistolæ sic locutus est: Et autem qui potens est, inquit, vos confirmare secundum Euāgelium meum, & præconium Iesu Christi: secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, manifestati autem nunc per scripturam prophetarum: secundum præceptum æterni Dei, in obedientiam fidei

Math. 5.

Ioan. 5.

CAPVT XII. No. 16. d. 27.

Apo. 19. b. 12.

Mat. 4. b. 10.

Mat. 6. c. 16.

Mat. 16. d. 27.

in omnes cogniti: soli sapienti Deo per Iesum Christū, cui gloria in secula seculorum. Hoc est, ei qui potens est vos cōfirmare soli sapienti Deo gloria in secula seculorum. Quod autē inrerpositū est, per Iesum Christum: vtrum soli sapienti Deo per Iesum Christū accipi debeat, vt scilicet solus Deus sapiens per Iesum Christum sapiens esse intelligatur, non participando, sed gignendo sapientiam, quod est Christus Iesus: an verō non per Iesum Christum sapiens, sed per Iesum Christum gloria soli Deo sapienti: videtur an bigvū. Sed quis audeat dicere per Iesum Christum fieri, vt sit sapiens Deus pater: cum secundum substantiam suam non dubitandum sit eum esse sapientem: potiusque sit substantia filij per gignentem patrem, quam substantia patris per genitum filium? Restat ergo vt soli sapienti Deo gloria sit per Iesum Christum, hoc est, clara cū laude notitia, qua innōuit gētib; Deus trinitas. Ideo per Iesum Christū, vt alia taceam, ipse præcepit baptizari gentes in nomine patris & filij & Spiritus sancti: vbi præcipue cōmendata est huius indiuiduæ gloria trinitatis. Deus itaque, quod est ipsa trinitas, propterea solus sapiens rectè dicitur, quia solus secundum substantiam suam sapiens est: non secundū accedentem vel accidentem participationem sapientia, sicut sapiens est rationalis quæcunque creatura. Quod verō additum est, cui, vt diceretur, cui gloria: cum sufficeret si dictum esset, ei autem gloria: manifestatam nostræ linguæ indicat locutionem, non seruum quem requiramus, vel de quo ambigamus, insinuat. Quid enim sensui deperit, si dicatur, ei gloria: cui per Iesum Christum gloria? Hoc est namque, per Iesum Christum cui gloria: quod est, cui per Iesum Christum gloria. Sed alter horum inusitatus, alter vſitatus est ordo verborum. **Q V Æ R I S** à me: Si de substantia patris est filius, de substantia patris est etiam Spiritus sanctus, cur vnus filius sit, & alius non sit filius? Ecce respondeo, siue capias, siue non capias. De patre est filius, de patre est Spiritus sanctus: sed ille genitus, iste procedens: ideo ille filius est patris, de quo est genitus: iste autem spiritus vtriusque, quoniam de vtroque procedit. Sed ideo cum de illo filius loqueretur, ait: De patre procedit: quoniam pater processionis eius est author, qui talem filium genuit, & gignendo ei dedit vt etiam de ipso procederet Spiritus sanctus. Nam nisi procederet & de ipso, nō diceret discipulis: Accipite Spiritum sanctum: eumque inuisitandum daret, vt à se quoque procedere significans, apertè ostenderet stando, quod spirando dabat occulte. Quia ergo si nasceretur, non tantum de patre, nec tantum de filio, sed de ambobus vti que nasceretur, sine dubio filius diceretur amborum. Ac per hoc quia filius amborum nullo modo est, non oportuit nasci eum de ambobus. Amborum est ergo Spiritus sanctus, procedendo de ambobus. Quid autem inter nasci & procedere interstit, de illa excellentissima natura loquens, explicare quis potest? Non omne quod procedit nascitur, quamuis omne procedat quod nascitur: sicut nō omne quod bipes est, homo est, quamuis bipes sit; omnis qui homo est. Hæc scio. Distinguere autem inter illam generationem & hanc processionem nescio, non valeo, nō sufficio. Ac per hoc quia & illa & ista est ineffabilis, sicut Propheta de filio loquens, ait: Generationem eius quis enarrabit: ita de Spiritu sancto verissimè dicitur: processionem eius quis enarrabit? Satis sit ergo nobis, quia non est à seipso filius, sed ab illo de quo natus est: non est à seipso Spiritus sanctus, sed ab illo de quo procedit. Et quia de vtroque procedit, sicut iam ostendimus, vnde & spiritus patris dictus est, vbi legitur, Si autem spiritus eius qui suscitauit Christū à mortuis, habitat in vobis: & spiritus filij, vbi legitur; Qui autem spiritū Christi

Math. 28. d. 19.

CAPVT XIII.

Job. 5. d. 18.

Job. 7. d. 22.

Job. 5. d. 19.

Chas. Bist. ad Rom. 7.

Rom. 9. b. 9.

non habet, hic non est eius. Non enim... Spiritus sancti, tanquam singuli singulorum, vnus patris & alter filij, sed vnus potius patris & filij: de quo vno spiritu scriptum est: Etenim in spiritu vno nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi, & omnes vnus spiritus potauimus. Et alio loco, Vnum corpus & vnus spiritus. Quid ergo hæc trinitas, nisi vnus eiusdemque substantiæ est? Quandoquidem non de aliqua materia vel de nihilo est filius, sed de quo est genitus: itemque Spiritus sanctus non de aliqua materia, vel de nihilo, sed inde est vnde procedit. Vos autem nec filium de patris substantia genitum vultis, & tamen eum nec ex nihilo, nec ex aliqua materia, sed ex patre esse conceditis. Nec videtis quàm necesse sit, vt qui non est ex nihilo, nõ est ex aliqua re alia, sed ex Deo, nisi ex Dei substantia esse non possit, & hoc esse, quod Deus est, de quo est: hoc est Deus de Deo. Quocirca Deus de Deo natus: quia non aliud prius fuit, sed natura coæterna de Deo est, non est aliud quàm est ille de quo est, hoc est vnus eiusdemque naturæ, vel vnus eiusdemque substantiæ. Quod cum auditis, quale cor habeatis ignoro, qui putatis nos dicere sic filium natum esse de patre, quomodo nascuntur de corporibus corpora. Et quoniam corruptibilitate ista nascuntur, accusatis nos tanquam generationi vnigeniti, quæ de patre est; corporalem passionem corruptionemque tribuamus. Carnalibus quippe cogitationibus pleni substantiam Dei de seipsa gignere posse filium nõ putatis, nisi hoc patiat quod substantia quando gignit patitur carnis. Erratis, non scientes Scripturas neque virtutem Dei. Quando legitis, Vt simus in vero filio eius Iesu Christo: verum Dei filium cogitate. Hunc autem filium nullo modo verum Dei filium cogitatis, si eum natum esse de substantia patris negatis. Num enim iam erat hominis filius, & Deo donante factus est Dei filius: ex Deo quidem natus, sed gratia, non natura? An forte & si non hominis filius, tamen aliqua iam erat qualiscunque creatura, & in Dei filium Deo mutante conuerfa est? Si nihil horum, ergo aut de nihilo aut de aliqua substantia natus est. Sed nõ crederemus de nihilo esse Dei filium. Dei filium vos putare, iam nos ab ista solitudine liberafisti. Affirmafisti enim non vos dicere, de nihilo esse Dei filium. De aliqua ergo substantia est. Si non de patris: de qua? Dicite. Sed non inuenitis. Iam igitur vnigenitum Dei filium Iesum Christum Dominum nostrum de patris esse substantia nõ vos nobiscum pigeat confiteri. Pater ergo & filius vnus sunt eiusdemque substantiæ. Hoc est illud Homouision quod in concilio Nicæno aduersus hæreticos Arrianos à catholicis patribus veritate autoritate & auctoritatis veritate firmatum est: quod postea in concilio Ariminensi, propter nouitatem verbi minus quàm oportuit intellectum, quod tamen fides antiqua pepererat, multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas sub hæretico imperatore Cōstantio labefactate tentauit. Sed post non longum tempus libertate fidei catholice preualente, posteaquã vis verbi sicut debuit, intellecta est, Homouision illud catholice fidei sanitate longè lateque defensum est. Quid est enim Homouision, nisi vnus eiusdemque substantiæ? Quid est inquam Homouision, nisi, Ego & pater vnum sumus? Sed nunc nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense tanquam præiudicatus proferre concilium. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum auctoritatibus, non quorumque propriis, sed vtriusque communibus testibus, res eum re, causa cum causa, ratio cum ratione cõceter. Vtrique legitimus: Vt simus in vero filio eius Iesu Christo: Ipse est verus Deus & vita æterna. Vtrique tanti poteris molibus cedamus. Dicite ergo nobis, vtrum iste

Cor. 12. b. 13.
1. vno spiritu potauimus.
Eph. 4. n. 4.
Math. 22. 6. 29.
1. Jo. 5. d. 20.
1. Jo. 10. f. 30.
1. Jo. 5. d. 20.

verus Dei filius, ab eis qui gratia filij sunt huius nominis quadam proprietate discretus, de nulla substantia sit, an de aliqua? Non dico, inquis, de nulla, ne de nihilo dicam. Ergo de aliqua est: quæro, de qua? Si non de patris, aliam quære. Si aliam non inuenis, quia omnino non inuenis, patris agnosce, & filium cum patre Homouision confitere. Caro de carne nascitur, filius carnis de substantia carnis nascitur. Corruptionem de medio tollite, passiones carnales à lumine mentis abiicite, & inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciate. Credite creatorem qui dedit carni carnem gignere, qui dedit parentibus veros carnis filios de carnis substantia generare, ac sic filios cum parentibus vnus esse substantiæ: multo magis potuisse verum gignere filium de sua substantia, & vnã cum vero filio habere substantiam, manente in corruptione spiritali, & longissimè hinc aliena corruptione carnali. Nam de anima quid dixeris, nescio. Verba enim tua sunt, vbi dicis: Nec enim ad animæ ingenuitatem comparatis illam tantam magnificentiam, sed ad fragilitatem corporis. De corpore vtique, inquis, nascitur caro, corporalis filius: non tamen de anima anima nascitur. Post istam quasi definitionem tuam, rursus affirmas animam filios generare. Adiungis enim & dicis: Si ergo nostra anima incorruptibiliter generat & impassibiliter, nullam sentiens diminutionem, nõ iniquationem aliquam, sed legitimè secundum iura diuina generat filium, & sapientia consensum accommodans corpori, ipsa integra manet, quanto magis omnipotens Deus? Et paulo post dicis: quanto magis Deus pater incorruptibilis incorruptibiliter genuit filium? Iam supra dixi, nescire me quid volueris de anima intelligi, de qua prius dixisti, quod nõ nascatur anima de anima, & postea, quod anima incorruptibiliter gignat filium: Si anima animam gignit, quomodo nõ nascitur anima de anima? Si carnem, tu videris quomodo sit caro verus animæ filius. Christus enim, propter quem putasti hæc adhibendã similitudinem, verus est Dei filius. Si autem incorruptibiliter gignere animam filium sic accipi voluisti, quomodo ait Apostolus, In Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui: cur non attendis quod iam erant illæ animæ in veteri vita, quas per Euangelium renouando Apostolus genuit? Verbum autem Dei Deus vnigenitus filius, sicut iam disputauimus, non prius aliquid fuit, & renouatione est generatus à patre, sed cum patre semper fuit: sicut est semper atque erit mirabili atque ineffabili modo genitus ab æterno coætæternus. Sed si ob hoc introduxisti hanc dissimilem similitudinem, vt assereres Deum patrem incorruptibiliter genuisse, nõ laboratis, confiteor omnino, incorruptibiliter genuisse Deum patrem, sed quod est ipse genuisse. Iterum enim dico, hoc quod est Dei filius, aut de nulla. Si de nulla, ergo de nihilo: quod vos non dicere iam tenemus. Si de aliqua, nec tamen de patris, non verus est filius. Si de patris, vnus eiusdemque substantiæ sunt pater & filius. Quomodo autem nihil filio subtraxit, vt dicis, si eiusdem substantiæ est, & tamen minor est, nec ficut infans crescere potest? Iam verò de immortalitate Dei, quia nõ patrem, sed Deum, qui & pater est & filius & Spiritus sanctus, solum habere immortalitatem dixit Apostolus, satis superius disputauimus, quãdo ipsum Apostolicum testimonium & posui totum & exposui. Displicet tibi, quod æqualem patri asserimus filium, quãsi possit esse inæqualis, qui verus est filius, non natus ex tempore, sed gignenti coætæternus, sicut splendor ab igne genitus gignenti manifestatur æquæuus. Sed habet, inquis, Dei filius authorem patrem. Si propterea Deum patrem Deo filio dicis authorem, quia

Rom. 1. 6. 2. 6.
1. Jo. 1. 6. b. 15
1. Cor. 4. c. 15

quia ille genuit, genitus est iste, quia iste de illo est, non ille de isto, fateor & concedo. Si autem per nomen auctoris minorem vis facere filium, patremque maiorem, nec eiusdem substantiæ filium cuius est pater, detestabor & respiciam: quia & filius hominis, in quantum est filius, habet authorem de quo natus est, patrem: nec tamen ideo non est eiusdem substantiæ cuius est pater, & quod iste minor, maior est ille, potest tamen ad formam patris valentiãque peruenire crescendo, in qua patrem propterea non omni modo inuenit talem, quia & ille defecit senescendo. Sic enim necesse est varietur ætate mortalitas, vbi temporalis est non æterna natiuitas. Non autem illa sic est, vbi nec crescit filius, nec senescit pater. Et ideo amborum non impar est ætas, quia vbi est æternitas, non est ætas. Ideo formã non impar amborum, quoniam verus filius qui non vt augetur est natus, ne remaneret degener, æqualis est natus. Sit ergo natiuitate humana longè melior & excellẽtiõ diuina natiuitas incorruptibili & inuolabili generatiõne, non tamen sit deterior diuersitate naturæ. Sed vitam filium, inquis, accepit, à patre. Accepit sicut genitus à gignente. Omnia, inquit, quæ habet pater, mea sunt. Omnia ergo quæ habet pater, dedit ille gignendo, accepit iste nascendo. Nec dando ille amisit quod habuit: nec ille cum esset & non haberet, accepit. Sed sicut ille permansit habens omnia, cum ea quæ habet filio dederit omnia: sic iste nunquam fuit sine omnibus, quæ non egendo, sed nascendo accepit vt filius: quia nunquam potuit esse non natus, & ea sine quibus non est natus, & est immutabilis natus semper habuit, quia semper est natus. Si enim aliquid eorum quæ habet pater non dedit filio, falsum est quod ait filius: Omnia quæ habet pater, mea sunt. Sed quia quod dixit filius verum est, prorsus omnia quæ habet pater, dedit, vt diximus, ille gignendo, accepit iste nascendo: ac per hoc dedit ille vitam, quia genuit vitam: accepit iste vitam, quia natus est vita: si minor, si discolor, si diuersa, non ergo quam pater habuit hanc dedit filio. Et quomodo verum est, Omnia quæ habet pater, mea sunt? Sed quis audeat dicere, verum non est quod veritas dixit? Quapropter sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Sicut habet, dedit: quod habet, dedit: qualem habet, talem dedit: quantum habet, tantam dedit. Omnia quæ habet pater, filij sunt. Non ergo aliquid minus quàm pater habet, filio dedit: nec amisit pater vitam quam filio dedit. Viuendo enim tenuit quam gignendo dedit. Vita est autem ipse pater, vita est ipse filius. Et ille quippe & iste id habet quod est ipse: sed ille de nullo vita, iste vita de vita: sed talis qualis illa, tanta quanta illa, hoc omnino quod illa, quia verus est filius, quia perfectus est filius, quia non est degener ab vno Deo patre, Deus vnus filius. Patri ergo æqualis est filius. Quicquid cum dicis à patre accepisse, fatemur & nos prorsus: Pater dedit, filius accepit. Sed cum pater omnia quæ habet gignendo dederit, æqualem vtique genuit, quoniam nihil minus dedit. Quomodo ergo tu dicis, quia ille dedit, ille accepit, ideo æqualem filium patri non esse: cum eum cui data sunt omnia, & ipsam æqualitatem videas accepisse? Scriptum est quidem: Beatum est magis dare quàm accipere: Sed in hac vita vbi est inopia, qua vtique melior est copia? Melius enim est habere, quàm egere: & melius est donare, quàm accipere: erogare, quàm mendicare. Vbi autem qui dedit, gignendo dedit: & qui accepit, nascendo accepit: non inopi subuentum est, sed ipsa copia generata est. Nec potest qui accepit ei qui dedit esse inæqualis, quia & hoc accepit vt esset æqualis. Nihil enim patrem minus habet ille qui dicit, Omnia quæ habet pater,

1. Jo. 1. 6. b. 15
1. Jo. 5. e. 2. 6.
1. Jo. 20. g. 35.
1. Jo. 1. 6. b. 15

A mea sunt. æqualis est igitur. Sed quia semetipsum exinanuit, formam serui accipiens, non formam Dei perdens, ita factus est in eadem serui forma obediens vsque ad mortem crucis, in qua paulominus minoratus est ab angelis, vt patri in forma Dei maneret æqualis, quia non est forma illa mutabilis. Quid itaque mirum est, si ea quæ commemoras dicit, Ego quæ placita sunt patri meo, facio semper? Et ad monumentum Lazari: Pater, gratias ago tibi quia audisti me, & ego sciebam quia semper me audis, sed propter eos qui circumstant dixi, vt credant quia tu me misisti. Et iterum: Me oportet operari opera eius qui me misit. Et antequam panes frangeret, prius patri gratias egit. Si his atque huiusmodi testimoniis id ostendere voluisses, quod in forma serui filius minor est patre, & in ipsa forma Dei ista de illo non ille de isto est: quod sæpe significans, multa ita dicit, vt eum non intelligentes etiam in ipsa diuinitate arbitrentur minorem: sic teneres rectam regulam fidei, vt non contradiceres veritati: nec per alia testimonia oppugnares Euangelium, sed doceres. Quæ sunt enim placita patris quæ non sunt & filij? aut vnde potest facere filius, nisi quæ placita sunt patri, à quo habet omnia in quibus æqualis est patri? Quomodo non gratias agit patri de quo est, præsertim in forma serui, in qua illo minor est? Quomodo non patrem rogat vt homo, qui cum patre exaudit vt Deus? Quis autem Christianus ignorat quod pater miserit, missusque sit filius? Non enim genitorem ab eo quem genuit, sed genitum à genitore mitti oportebat: verum hoc non est inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ: non quod alter prior esset altero, sed quod alter esset ex altero. Oportebat ergo operari eum qui missus est, opera eius à quo missus est. Et quæ sunt opera patris, quæ non sunt & filij: cum dicat idem filius, quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit? Opera tamen patris esse dicit: non enim obliuiscitur à quo sit: à patre quippe illi est, vt operator talium operum sit. Hæc autem vos ita intelligitis, vt hinc etiam putetis patrem filio esse maiorem, quia dixit passerem non cadere in terram sine patris voluntate, quasi cadat sine voluntate filij. An vsque adeo minorem vultis filium, vt non habeat in potestate nec passerem? Sed si non vultis huic regulæ acquiescere, vt vbiunque legeritis in auctoritate diuinorum eloquorum, quibus minor patre filius videatur ostendi: aut ex forma serui dictum accipiatis, in qua verè minor est patre: aut ideo dictum quo nõ demonstraretur maior vel minor vllus esse altero, sed demonstraretur esse alter ex altero: si huic, in quã rectissimæ regulæ non vultis acquiescere, certè tamen verum Dei filium nulla ratione dicetis, si non eiusdem substantiæ, cuius pater est, eum esse dicatis. Vt enim humanum aliquid dicam propter infirmitatem carnalium, cum homines duo sunt, pater & filius, si obediens sit patri, filius & aliqua existente causa roget patrem, gratias agat patri, aliquid denique mittatur à patre, vbi se dicat non venisse facere voluntatem suam, sed eius à quo missus est, nunquid hinc ostenditur non eiusdem cuius pater est esse substantiæ? Cur ergo vbi de filio Dei talia legitis, statim in tantum sacrilegium corde atque ore proruitis, vt veri filij Dei vnã eandemque cum patre substantiam non esse credatis atque dicatis? Quid quod etiam illud commemorandum putasti, quod manifestissimè vt homo loquitur: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc enim præceptum accepi à patre meo? Quid hoc adiuvat causam tuam? Nunquid enim aliud dixit, nisi potestatem habeo moriendi & resurgendi? Quod itaque ait, Nemo eã tollet à me, sed ego eam pono à me, & iterum sumo eam: quid intelligi voluit,

Philipp. 2.
1. Jo. 8. d. 29
1. Jo. 1. 1. e. 4. 1
1. Jo. 9. d. 4. 4
1. Jo. 2. 6.
1. Jo. 8. d. 6.
1. Jo. 6. b. 1. 1
1. Jo. 5.
1. Jo. 10.
1. Jo. 2. 9.
1. Jo. 1. 6. c. 1. 8
1. Jo. 1. 6. c. 1. 8

nisi se non fuisse moriturum, nisi ipse voluisset: Nunquid tamen nisi homo esset, mori & resurgere potuisset? Sic autem introduxisti hoc testimonium, ut prae-loquereris dicens: Hic sanè & de sua potestate quam à patre accepit, dicebat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam: tanquam si homo non esset, positurus esset animam suam. Ut homo ergo, non ut Deus accepit hanc potestatem: quamvis non dixerit, hanc potestatem: sed hoc præceptum accepit à patre meo. Quis autem nesciat aliud esse præceptum, aliud potestatem? Hoc enim habemus in potestate, quod cum volumus possumus. Præceptum verò id nobiscum agit, ut quod iam est in potestate, faciamus. Si autem nondum est in potestate, oremus nobis potestatem dari, ut quod præceptum est, impleamus. Quocirca si ea quæ aperta sunt velitis attendere, ut homo acceperat hanc potestatem. Sed propter contentiosos ego ad utrumque contendam: Si ut homo accepit hanc potestatem, nihil tibi prodesse hoc testimonium & tu vides: quia si ex hac potestate à patre accepta, minorem patre filium vis probare, nec nos dubitamus, quod in quantum homo est Christus, minor est patre. Si autem ut Deum vis accepisse hanc potestatem, gignendo eum pater æqualem sibi, dedit ei omnium rerum tantam, quantum ipsi patri est potestatem. Si enim minus habet in potestate aliquid quam pater, non sunt eius omnia quæ habet pater: sed quia eius sunt, tantam proculdubio habet potestatem quantum pater. Præceptum quoque, aut ut homo accepit, aut ut Deus. Si ut homo, nulla questio est, quia ut homo est patre minor, si ut Deus, non hinc ostenditur minor, quia nascendo id accepit, non indigendo. In verbo enim unico Dei omnia præcepta sunt Dei, quæ ille gignens dedit nascenti, non cum genuisset addidit indigenti. ac per hoc tantum genuit quantum est ipse: quia de seipso genuit verum filium, & perfectam genuit plenitudinem diuinitatis, non perficiendam ætatis accessu. Sed humiliter à te quero, quare filium hominis quem libet hominem, si præceptum accipiat à patre, non eum dicitis alterius esse substantiæ, & filium Dei Deum, ob hoc aude negare paternam esse substantiæ, quia præceptum accepit à patre? Proferat, & præceptum à patre accepit, & eiusdem substantiæ est, cuius est ille qui dedit. Quis te contradicentem ferat, si ad te audiendum homines patres filii concurrant, eiusdem utriusque substantiæ? Nec ideo filij degeneres, quod ita præcepta eis dederint patres. Sed forte dicitis patres doctos filiis indoctis præcepta dedisse. Refer nunc te ad Dei filium, de Deo patre natum Deum, qui utique imperfectus est natus, si præceptum accepit indoctus. Quia verò perfectus est natus, præceptum dedit ille gignendo, accepit iste nascendo. Nunquam enim verus Dei filius indoctus fuit, filius autem nunquam non fuit.

C. A. P. XV.

In forma Dei filij esse non negas, & Deo patri æquale negas, maiorè patris formam putans esse quam filij: tanquam non habuerit pater vnde formam suam completeret in filio, quem de seipso genuit, non fecit ex nihilo, non ex alio. Aut si formam suam in unico filio plenam gignere potuit, nec tamen genuit plenam, sed minorem, quid sequatur attendite, & in viam redite, ne cogamini patre inuidum dicere. Dicitis Deum filium, dicitis Dominum, sed ut duos deos Dominosque faciatis, contra Scripturam clamantem: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quid autem in hoc sacrilegio vobis prodest, quod patri datis tantam formam, quantum non datis filio? Nunquid si vnus maior, alter est minor, ideo non sunt dij & domini duo? Si carere cupitis hoc errore, sic dicite alium esse patrem, & alium esse filium, ut tamen simul ambos non duos dicatis, sed vnu Dominu Deu,

1. Tim. 6. 16.

Dicitis regem filium de rege patre utriusque naturæ: nec intuemini in genere humano filios regum, etiam si non sint ex regibus reges, esse tamen ex hominibus homines, nec habere potestatem cum patribus regiam, & tamen eandem tenere naturam. Vos autem filio Dei regis regnum cum patre conceditis, & naturam paternam vanitate impia denegatis: eumque Deo patri dicitis inæqualem, qui non rapinam, hoc est, qui non alienum arbitratus est esse æqualis Deo, sed tamè non intendes quæ sua sunt, sed quæ nostra sunt, semetipsum exinaniuit: non formam Dei perdens, sed formam serui accipiens, in qua patri factus est obediens vsque ad mortem crucis. In qua forma eum non vultis sic agnoscere patre Deo minorem, ut in Dei forma patri non negetis æqualem. Nos, inquis, dicitis sumus filij gratia, non natura hoc nati: ideo unigenitus est filius, quia quod est secundum diuinitatis suæ naturam, hoc est natus filius. Hæc non tua solum, verum etiam nostra sunt verba. Cur ergo quomodo Dei filium natura non gratia confiteris, eiusdem naturæ cuius pater est non esse contendis, nec quid mali abs te dicatur attendis? Nonne regis Dei filio paternum regnum auferre tolerabilius est quam naturam? De spiritu autem sancto quomodo & ipse de Deo sit, nec tamen & ipse filius sit, quoniam procedendo, non nascendo legitur esse de Deo, iam superius, quantum factis visum est, disputauimus. Nos, inquis, in patrem Deum innatum, naturam non accipimus: & tanquam rationem reddens, cur Dei patris non dicatis esse naturam, mox adiungis & dicitis: Credimus quod ait Christus, Spiritus est Deus: quasi Christus secundum id quod Deus est, non spiritus sit, quem tamen natura filium esse dixisti. Non ergo pater ideo natura non est, quia spiritus est. Sed forte quia natus non est, ideo eum non vultis esse naturam: Putatis enim, quod à nascendo natura sit dicta. Scitote ergo, quod vnaquæque res esse dicitur per substantiam, hoc esse utique per naturam. Certè si non putatis esse dicendum, eiusdem filium cuius pater est esse naturæ, dicite cuius pater est substantiæ, & ad causam quæ inter nos agitur, sufficit nobis. Veruntamen admonendi estis, ut intueamini quod ait Apostolus: His qui natura non sunt dij, seruisistis. Vbi certè nos Deo qui natura est Deus, seruire monstrauit. Vos ergo qui Deum patre non natura Deu esse creditis, vbi eum constituat, aduertite: & si vllus in vobis pudor est, erubescite. Ecce nos dicimus vobis, non seruimus Deo qui natura non est Deus: ne simus tales, quales fuerunt illi quibus dictum est: His qui natura non sunt dij, seruisistis. Vos si tales esse vultis, petimus ne velitis, & Deum patrem natura Deum esse dicatis: eiusque filium quem non gratia, sed natura filium iam esse dicitis, eiusdem naturæ cuius pater est non negetis, ne nihil aliud quam filium esse verum negetis. Quomodo enim dicitis, & verum filium vos profiteri, & patri similem non negare, quando eum negatis vnus cum patre esse substantiæ? Sicut autem verum filium indicat vna substantia, sic non verum diuersa substantia. Quomodo autem filium patri similem dicitis, cui patris substantiam dare non vultis? Nonne similis homini est pictura vel statua, & tamen filius dici non potest, quia diuersa substantia est? Homo nempe ad Dei similitudinem factus est, tamen quia non est vnus eiusdemque substantiæ, non est verus filius, & ideo sit gratia filius, quia non est natura. Si ergo vultis Dei filium verum confiteri, prius illum ac præcipue dicitis vnus eiusdemque substantiæ, ut tanquam veru filium & Dei filiu per omnia similem patri esse dicatis: Nam quem substantiam putatis habere diuersam, plus eum dissimilem quam similem dicitis, & omnino verum filium denegatis. Nec vultis nosse, ad ostendendum verum filium quantum valeat vna eademque

Phil. 2. 6.

1. Tim. 4. 1. 2. Cor. 3. 17.

Gal. 4. 5.

1. Tim. 17. 1.

1. Cor. 11.

al. patris.

dèmq; substantia: etiam si filius hominis homo in quibusdam similis, in quibusdam sit dissimilis patri; tamen quia eiusdem substantiæ est, negari verus filius non potest: & quia verus est filius, negari eiusdem substantiæ non potest. Vos autem ita dicitis verum Dei filium similem patri, ut substantiæ velitis esse diuersæ, per quam solum potest filius verus ostendi. Nam duo veri homines & si nullus eorum filius sit alterius, vnus tamen sunt & eiusdem substantiæ. Homo autem alterius hominis verus filius nullo modo potest, nisi eiusdem cum patre esse substantiæ, etiam si non sit per omnia similis patri. Quocirca verus Dei filius & vnus cum patre substantiæ est, quia verus filius est: & per omnia est patri similis, quia Dei filius est. Neque enim sicut contingit in filiis hominum vel quorumque animalium, ita fas est dicere, verum Dei filium substantiæ quidem vnus esse cum patre, sed non per omnia similem patri. Nicænum ergo nobiscum tenete concilium, si vultis Christum dicere verum Dei filium. Diuersas, inquis, accusamur dicere naturas. Et quid aliud dicitis de Deo patre, & de Deo filio, quid aliud dicitis? An ideo putas ab ista accusatione purgari, quia continuo subiungis dicens, Hoc scito quod nos dicimus, quod pater spiritus spiritum genuit ante omnia secula Deus Deum genuit? Hoc quidem dicitis, & verum dicitis, sed hoc tacuisti, quod falsum & execrabile dicitis. Spiritus enim spiritum genuit, verum dicitis: sed hoc verum ea intentione vos dicitis, quia etiam diuersæ naturæ dicitur spiritus. Nam diuersæ naturæ sunt spiritus Dei, siue spiritus Deus, & spiritus hominis, & tamen vterque dicitur spiritus. Item diuersæ naturæ sunt spiritus hominis & spiritus pecoris, & tamen nihilominus vterque spiritus dicitur. Item dicitur, Deus Deus, & dicitur Deus homo. Sicut dictum est: Dij estis. Et sicut dictum est Deus Moyses Pharaoni. Et cum sit Dei & hominis diuersa substantia, tamen vterque appellatur Deus. Proferat veraciter arguimini, quamvis dicatis de Deo patre & de filio, spiritus spiritum genuit, naturas tamen diuersas dicere: & quamuis dicatis, Deus Deum genuit, etiam sic non recedere à diuersitate naturæ, quia non per omnia similem patri esse dicitis filium. Nam si per omnia similem diceretis, consequenter intelligeremini, quod eos diceretis etiam vnus eiusdemque esse naturæ siue substantiæ. Si ergo ab hoc crimine quod vobis obiicitur, Dei patris & Dei filij vos dicere naturas esse diuersas, purgare te cogitas, sicut dicitis, Spiritus spiritum genuit: ita dic, spiritus eiusdem naturæ siue substantiæ spiritum genuit. Item sicut dicitis, Deus Deum genuit: ita dic, Deus eiusdem naturæ siue substantiæ Deum genuit. Hoc si credideris, & dixeris, nihil de hac re ulterius accusaberis. Si autè hoc non dixeris, quid prodest quia dicitis, Verus ingratu pater verum genuit filium: cum proculdubio verus filium non sit, si non est vnus eiusdemque substantiæ cum illo qui genuit? Dicit quidem filius ad patrem; Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: id est, te & quem misisti Iesum Christum, cognoscant solum verum Deum. In quibus verbis vos solum patrem non cum filio verum accipientes Deum, quid aliud quam filium negatis verum Deum? Quia verò pater & filius, non duo dij, sed vnus est Deus, sine dubio & filius verus est Deus, & adiuncto Spiritu sancto, solus est Deus. Neque enim mouere nos debet, quod nominatus non est hoc loco Spiritus sanctus, tanquam non sit Deus, aut non sit verus Deus. Tale est enim hoc quale si quis dicat, nescire Christum ea quæ Dei sunt. Quoniam dicit Apostolus sic: Ea quæ Dei sunt, nemo scit nisi spiritus Dei: hoc est enim, nemo scit nisi spiritus Dei, quod est, solus scit spiritus Dei. Sicut

1. Jo. 8. 16. 6. Eod. 7. 1. 1.

1. Tim. 17. 1.

1. Cor. 11.

August. 10. 6.

ergo ab hac scientia, quam non habere nisi spiritus Dei dicitur, non excluditur Christus, sic ab eo quod pater & Christus dicitur, non excluditur Spiritus sanctus. Sic & nomen illud quod in Apocalypsi nemo nosse dicitur, nisi ipse qui hoc habebat scriptu, id est Christus, nouerat utique & pater, quod negare non potestis: nouerat & Spiritus sanctus, etià si negetis. Spiritus enim omnia scrutatur, etià altitudines Dei nisi forte quia scrutator dictus est, negatur apprehendere: negetur ergo Deus apprehendere corda & renes hominum. Scriptum est enim, Scrutans corda & renes Deus. Ita ergo dicitur est solus verus Deus pater & Iesus Christus, ut ab hac veritate deitatis nullo modo alienaretur Spiritus sanctus: non autem filius, ut tibi videtur, solum potentem, solum sapientem, solum bonum patrem dicit esse Deum. Deus autem vnus & solus est ipsa Trinitas, ut ostendunt ea quæ superius iam sæpissime diximus. Quod autem non proficientem, sed perfectum Deus pater genuit filium Deum, verum dicitis. Sed quod ipsam filij perfectionem, perfectioni patris non vis æquare, hoc falsum dicitis, & veritati quæ verus est filius contradicis. Homo enim si posset, inquis, perfectum mox generare filium, non paruulum generaret, qui coaugmentatus annis, tandem aliquado sui genitoris impleat voluntatem: veritatem verissimè omnino contra te loqueris. Sed ut contra te non sit quod loqueris, agnosce æqualitatem patris & filij: quia & homo si posset, filium mox generaret æqualem, nec expectaret annos, per quos in forma filij posset voluntas eius impleri. Deus ergo cur non æqualem genuit filiu, cui nec anni necessarii fuerunt per quos adimpletetur, nec omnipotentia defuit? An forte noluit? Ergo quod absit, intuidit. Sed non inuidit, æqualem ergo genuit. Ac per hoc vnus eiusdemque substantiæ: quandoquidem homo qui propterea, quia non potest non gignit æqualem, eiusdem tamen substantiæ gignit filium, cuius est ipse. Quod si non esset, profecto verus filius esse non posset. Quid est ergo quod dicitis, pater talem genuit filium qualis & nunc est, qualis & permanet sine fine? Hoc bene diceretis, si patri æqualem verum filium non negares. Cum verò perfectum dicitis, & æqualem negas, & talem qualis est natus, sine fine permanere non negas; proculdubio minorem patre filium sine fine remanere, pronuncias. Ac per hoc nascitur filius hominis minor patre: & quia imperfectus nascitur, crescendo ad formam peruenit patris. Natus est Dei filius minor patre, & quia perfectus atque immortaliter natus est nullum accipit incrementum, sed eum ipsa perfectio à forma patris in æternum efficit alienum. Ecce quæ creditis, ecce, quæ dicitis, ecce sunt, quod peius est, quæ doceris. Sed in auditorum, inquis, est arbitrio, ut eligant alterum de duobus, aut obedientem patri filium, qui se exinaniuit formam serui accipiens, cui & pater donauit nomen quod est super omne nomen: aut interpretationem tuam. Proferat auditores, quibus donat Dominus intellectum, non vnum de duobus istis eligunt, sed vtrumque, id est & obedientem patri filium, & interpretationem, vel potius expositionem meam, quæ ostendi sic obedientem fuisse in forma serui, ut formam non amitteret Dei, in qua æqualis est patri: Tu verò vide quam contumeliosè filio Dei tribuas obedientiam, cuius minus in diuinitate naturam.

1. Jo. 1. 1. 12.

1. Cor. 13. 10.

1. Jo. 7. 1. 10.

Philip. 2. 7.

C. A. P. XVI.

Quando autem à me audisti, propter Iudeos humilitatis non veritatis gratia dixisse filium, quod Deus sit pater eius? Hoc à me ita nunquã audire potuisti, sicut nunquã dixi, sed planè dixi propter formam serui dictu esse: Sicut autem in ipsa forma serui vera, non falsa est, ita patrem suum esse etiam propter illam Deum suum, veraciter dixit, non humiliter finxit.

V 3

Quis

Quis enim est humilitatis fructus, ubi detrimentum A est veritatis? Tu autem istam certissimam veritatem ita es refutare conatus, vt diceres ideo verba ista quibus ait Dominus, Deum meum & Deum vestrum, ad formam serui non pertinere, quia eis verbis post resurrectionem vsus est Dominus, quasi formam serui resurrectione consumpsisset, ac non potius in melius commutauerit: quasi non qui mortuus est, ipse etiam resurrexerit: quasi non forma serui quae occisa est, ipsa resurrexerit: quasi non ipsa in caelum leuata sit, in ipsa Dei filius sedeat ad dexteram patris, in ipsa venturum sit ad viuos & mortuos iudicandos: Nonne clarissima contestatio est angelorum dicentium? Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Cur ergo post resurrectionem non diceret, Ascendo ad patrem meum & ad patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum: quando in eadem forma fuerat ascensus; propter quam ex tempore Deus est eius, qui sine tempore pater est eius? Propter quam formam non solum post resurrectionem, verumetiam B post iudicium subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Quotquot ergo testimonia posuisti, quibus probares dictum esse Deum Christi, eum qui pater est Christi, discutere quemadmodum dicta sint, superfluum iudico: sed a te frustra commemorata esse puto quod nec tu debeas dubitare. Ia verò illud vbi Dominus in eadem carne quam resuscitauerat constitutus, & eundem hominem gerens, ait ad discipulos suos: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quaecumque mandauit vobis: vt quid commemoraueris, & quid inde probare volueris, prorsus nescio. Nunquid enim ait, Data est mihi a Deo meo potestas? Quod si dixisset, propter ipsam humanam formam dictum fuisse ambigi non deberet. Quia verò non dixit, quid isto testimonio volueris agere, non intelligo. Imo intelligo te id egisse, vt abundantius loquereris. Si enim tanquam Deo data est haec potestas, nascenti eam pater dedit, non indigenti: quia gignendo dedit, non augendo. Si verò tanquam homini data est haec potestas, quid habet quaestionis? An fortè nos admonere voluisti, quod baptizari Dominus iusserit gentes, in nomine patris & filij & Spiritus sancti? Vbi adis vnum nomen, & vnam non vis intelligere deitatem. Quod autem dicis, & ante incarnationem Christi, patrem dictum esse Deum eius, quoniam scriptum est: Vnixit te Deus Deus tuus: longe antequam Christus venisset in carne, ita ne non intelligis in prophetia esse praedictum, tanquam fuerit factum quod erat futurum? An non sic in prophetia ait ipse Dominus, Foderunt manus meas & pedes: & caetera quibus passionem suam tanto ante praenunciauit, & quod futurum erat, tanquam iam factum esset, expressit? Dictum est ergo in prophetia rerum futurarum, tanquam locutione rerum praeteritarum: Vnixit te Deus Deus tuus oleo exultationis praecipue participibus tuis: participes eius significans, qui futuri fuerant serui eius, socij eius, amici eius, fratres eius, membra eius. Praedictum est ergo quod futurum erat, vt vngeret Deus Christi hominem Christum: qui tamen sic factus est homo, vt maneret Deus. Vngeret autem non visibili & corporali oleo, sed Spiritu sancto, quem Scriptura r. simile olei exultationis, figurata, vt scilicet, locutione significat. Dixit autem, vnixit, non dixit, vnctus est: quia in praedestinatione iam factum erat, quod suo tempore futurum erat. Vbi tu timens ne Spiritus sanctus, quo vnctus est Christus, maior videatur esse quam Christus, quia reuera maior est homine Christo: qui enim sanctificatur, eo qui sanctificatur, est maior: hoc ergo

Mat. 10. d. 17

Act. 1. b. 1. 1.

Mat. 20. d. 17

1 Cor. 1. 5.

Mat. 28. d. 18.

Psal. 44. b. 8.

Psal. 27. c. 17

Psal. 44. b. 8.

timens, voluisti oleo exultationis eam laetitiam significatam videri, qua filius exultauit cum patre, quando est condita creatura. Et commemorasti vt soles testimonia causae tuae non necessaria, de laetitia patris & filij. Sed quid facturus es, quod iturus? Quomodo id quod est luce clarius, aut negaturus, aut in aliud quodcunque versurus es, cum recitatur ibi quod beatus Petrus in Apostolorum Actibus dixit; Hunc Iesum a Nazareth, quem vnxit Deus spiritu sancto. Ecce quod prophetabatur quando dictum est: Vnixit te Deus Deus tuus oleo exultationis, vel oleo laetitiae praecipue participibus tuis. Deus enim cui dictum est in eodem Psalmo, Thronus tuus Deus in seculum seculi; virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odio habuisti iniquitatem; propterea vnxit te Deus Deus tuus: a Deo patre vnctus est filius, qui sic homo factus est vt maneret Deus, qua vnctione plenus erat; id est Spiritu sancto. Propter quod de illo scriptum est: Iesus autem plenus Spiritu sancto, reuerus est ab Iordane. Dicitis & in persona Spiritus sancti non posse suscipi quod de filio dictum est, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et hoc ideo dicis, vt quibus potueris persuadeas, quod vobis male persuasum est, Spiritum sanctum non esse creatorem: quasi legeris, Omnia per ipsum facta sunt sine Spiritu sancto; aut, omnia per neminem facta sunt nisi per ipsum. Quamquam etsi tale aliquid legeris, sic Spiritum sanctum ab hac operatione, qua constituta est creatura, credere non debemus exclusum: sicut filius non excluditur ab ea scientia de qua dictum est: Quae Dei sunt, nemo scit nisi Spiritus Dei. Si autem quia non est nominatus, quod etiam per illum facta sit creatura, quando de filio dictum est, Omnia per ipsum facta sunt: ideo putas Dei spiritum non esse creatorem, proculdubio nec in eius nomine poteris baptizatos dicere, quibus ait Petrus, Agite poenitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini nostri Iesu Christi: quia non ait, & Spiritus sancti: nec in patris nomine, quia nec ipse ibi est nominatus. Si autem etiam non nominatus parte & Spiritu sancto, in nomine Iesu Christi iussi sunt baptizari; & tamen intelliguntur non baptizati nisi in nomine patris & filij & Spiritus sancti: cur non sic audis de filio Dei, Omnia per ipsum facta sunt: vt & non nominatum intelligas ibi etiam Spiritum sanctum? Nam quid excellentius in creaturis quam virtutes caelorum? Scriptum est autem: Verbo Domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Dixeras nempe non me talia reperire in Scripturis diuinis, quibus Spiritum sanctum aequalem asseram filio. Ecce reperi, vbi etiam maior possit videri nisi reuocet pietas, quae illum veraciter confiteatur aequalem. Nam vtrique maius aliquid sunt virtutes caelorum, quae firmatae sunt spiritu oris Domini, id est Spiritu sancto, quam caeli qui firmati sunt verbo Domini, hoc est, vnigenito filio. Sed si consulas veritatem, res vtraque ab vtroque firmata est: & id quod de vno dicitur, & de altero tacetur, de vtroque intelligitur. Quid autem est inconsideratius, quam negare esse spiritum Dei creatorem, eum de eo dicitur: Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & inuocabis faciem terrae: nisi forte minus idoneus erat Spiritus sanctus creandis rebus quae fuerint defecturae, cum sit idoneus creandis, quae sunt sine fine mansurae? Paulo ante dixi, quid est excellentius in creaturis quam virtutes caelorum? Quid dicam de carne creatoris? Quandoquidem creator ipse per quem facta sunt omnia, Panis, inquit, quem ego dederò, caro mea est pro mundi vita. Quid vero dicis?

Act. 10. e. 38

Psal. 44. b. 7

Luc. 4. d. 1.

Cap. 17. 11.

Idem. 1. d. 3.

1 Cor. 2. d. 11.

Act. 2. f. 38

Ioan. 1. d. 3.

Psal. 32. b. 6.

Psal. 103. d. 29.

Ioan. 6. f. 51

ro dicemus? Mundus per filium factus est, & creator est filius: caro eius quae data est pro mundi vita, per Spiritum sanctum facta est, & non est creator Spiritus sanctus: Cum enim virgo Maria dixisset angelo promittenti ei filium, Quomodo istud fiet, quoniam virum non agnosco? Respondit angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Hic tu, quod in consequentibus quodam loco tuae prosecutionis aduertit, asserere conaberis Spiritum sanctum praecessisse, vt mundaret & sanctificaret virginem Mariam: ac deinde veniret virtus Altissimi, hoc est sapientia Dei, quod est Christus: & ipsa, sicut scriptum est, edificaret sibi domum, hoc est, ipsa crearet sibi carnem, non Spiritum sanctum. Quid est ergo quod ait sanctum Euangelium? Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Nemp obstructum est os loquentium iniqua. Si ergo cogitas obveraciter aperire, non solum filium, verumetiam Spiritum sanctum creatorem carnis filij confitere. An fortè dicturus es, ea facta esse per Spiritum sanctum quae commemorantur, id est, quod omnis virtus caelorum per eum firmata sit, quod per eum creabuntur homines nudi, qui primo ita creantur vt conuertantur in puluerem suum: quod ipse carnem operatus est Christi, nam de anima nolo aliquid dicere, cuius difficillima quaestio est: & si quid aliud per Spiritum sanctum creatum potuerit inueniri: non tamen omnia, sicut per vnigenitum filium de quo dictum est: Omnia per ipsum facta sunt? Si hoc dicis, non times ne tibi dicatur, eo potiore filio esse Spiritum sanctum, quod elegit sibi meliorem quae faceret, nec facere inferiora dignatus est. Sed quis hoc sapit, nisi qui desipit? Facta sunt ergo cuncta per filium? Absit, vt Spiritu sancto ab hoc opere separato: sicut de illis magnis operibus dictum est: Omnia autem haec operatur vnus atque idem spiritus: nec tamen ab hac operatione filius separatur. Magnum sane aliquid tibi dicere videris, quia dicis, Filius erat in principio antequam aliquid esset, pater verò ante principium. Vbi legisti vt hoc crederes? Vnde praesumpsisti vt hoc diceres, vbi nec auctoritas vlla, nec ratio est? Quid est enim ante principium, quandoquidem quicquid ante esset, hoc esset principium? Si pater ergo principium est, ante seipsum est: quia & ipse principium est. Quid est autem, in principio erat verbum: nisi, in patre erat filius? & ipse filius interrogatus a Iudaeis quis esset, respondit, Principium, qui & loquor vobis. Pater ergo principium non de principio; filius principium de principio: Sed vtrunque simul, non duo, sed vnum principium. Sicut pater Deus & filius Deus, ambo simul non duo dii, sed vnus Deus. Nec Spiritum sanctum ab vtroque procedentem negabo esse principium, sed haec tria simul sicut vnum Deum, ita vnum dico esse principium. Quid si audieris, inquis, patrem dicentem, Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus sanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te? Quid promittis, vel quid minaris, si audiero quod frequenter audio & fideliter credo? Sed hinc te nihil adiuuauerit, cur non videas plurimum miror. Siue enim ex persona sua hoc propheta dicat ad Dominum Iesum, siue ex persona patris ad filium, cum ego ambas generationes Christi, & ex Deo patre sine tempore, & ex homine matre in plenitudine temporis accipiam, venerer, & praedicem, non est hoc testimonium aduersum me. Sed moras innectere voluisse indicat te, vbi ego potius intelligo, quare ex vtero dixerit genui te: quia hoc & tu ex persona patris accepis dictum. Non enim quemadmodum corporis humani sunt membra dif-

Luc. 1. d. 35

1 Cor. 1. d. 25.

Proverb. 2.

Mat. 1. d. 18.

Psal. 62. b. 12.

Ioan. 1. d. 3.

1 Cor. 12.

Ioan. 1. d. 1.

Ioan. 8. c. 24.

Cap. 17. 11.

Psal. 109. d. 3.

posita, sic habet vterumque Deus, sed verbum translatum est à corporali ad incorporealem substantiam, vt intelligeremus de patris substantia genitum vnigenitum filium, ac per hoc quid aliud quam vnus eiusdemque substantiae? Ego vique hoc testimonium proferre contra te debui, sed gratias ago quia commonuisti. Considera ergo quantum mali sit, quod eiusdem substantiae filium negatis, quem genitum confitemini ex vtero patris, iniuriam grauissimam facientes Deo, tanquam illud quod ipse non esset, ex vtero gignere potuisset. Nonne sentitis vos generationem Dei credere vitiosam, praedicare moniturosam, qui dicere auderis ex vtero Dei processisse diuersam naturam? Si autem hoc sicut debetis horretis, respicitisque nobiscum, iam tandem concilium Nicaenum & Homouision laudate ac tenete nobiscum. Quis autem non videat defectum tuum, vbi cum audisses, me commemorante, in prophetia dixisse Christum suo patri, De ventre matris meae Deus meus es tu: vt intelligeremus eius naturam illum esse Deum quam filius ipsius ex tempore de ventre matris accepit, patrem verò naturam illius quam de seipso ipse generauit: tu non inueniens quid responderes, tamen ne taceres dixisti, ex ventre matris natum profiteris Christum secundum carnem: & addidisti, quod nec Iudaei diffidunt. Ac deinde quaesisti: Cur ista testimonia in medijs non profertantur, quae illam natiuitatem demonstrant in principio, sicut & praecedens nos, inquis, instruit testimonium? quasi ego illam natiuitatem Christi non temporalem sed aeternam, propter quam dictum est, In principio erat verbum: non credam, non praedicem, non amplectar, sed tantum ex ventre matris natum asseram Christum? Ecce ego dico Deum filium de Deo patre sine tempore genitum. Quomodo sit autem etiam Deus eius qui pater est eius, ostendi propter hominem quem suscepit, & in quo natus est de ventre matris, sine concubitu hominis patris. Ad quod probandum, testimonium dedi, vbi ait in prophetia patri suo: De ventre matris meae Deus meus es tu. Tu qui dicis me ex ventre matris natum profiteri Christum, quod nec Iudaei diffidunt, quasi ego istam natiuitatem Christi solam profitear; noli per inania conari euadere, & dic potius, quare mihi non responderis, vbi dicit Christus patri: De ventre matris meae Deus meus es tu. Ad hoc enim quoniam vidisti non te habere quod diceres, aliam natiuitatem quae Dei de Deo est, interponendam putasti qua fugeres. Rogo te quando quid respondeas non habes, quanto melius taceres? Si propter corpus, inquis, in quo se exinanauit, debitorem se sentit suo genitori, multo magis qui illum talem ac tantum genuit, necesse est vt eum veneretur, eique offerat semper obsequium. Quodlibet de veneratione & obsequio filij erga patrem carnaliter sentias, pater eius nisi de ventre matris eius non est Deus eius. Iam quantum vis obsequatur Deo patri Deus filius, quoniam video te non intelligere quanta sit in illa generatione geniti & genitoris aequalitas, nunquid ideo est diuersa natura patris hominis & hominis filij, quoniam filius obsequitur patri? Hoc est omnino intolerabile in vobis, quia de obsequio filij diuersam vultis probare substantiam patris & filij. Prorsus alia quaestio est, verum sint vnus eiusdemque substantiae pater & filius, & alia quaestio est, vtrum patri filius obsequatur. Interim verum filium non negemus, qui nullo modo verus est filius, si non est ipsius & patris vna eademque natura. Dicite ergo Deum patrem, & Deum filium vnus eiusdemque esse substantiae. Extorqueat vobis diuinitas, quod humanitati donauit ipsa

Psal. 21. d. 11

Ioan. 1. d. 6.

Psal. 21. b. 11.

ditinitas. Obsequitur homo patri suo, de quo natus est homo, tamen obsequendo esse non definit homo. Et si, non dico pariter honoratus, sed honorator esset filius, gauderet pater, non inuideret: honoraret tamen etiam ille patrem, & si non paruulus, accessu augendus ætatis, sed ei natus esset æqualis. Æqualem verò si pater homo potuisset, nullo dubitante genuisset. Quis ergo audeat dicere, hoc nec omnipotens potuit? Adde etiam, quia si posset homo, maiorem seipso melioremque gigneret filium, sed maius vel melius Deo quicquam non potest esse, ergo ei verum filium credamus æqualem. Quod si dixeris, eo ipso maior est pater filio, quia de nullo genitus, genuit tamen æqualem: cito respondebo, Imo ideo non est maior pater filio, quia æqualem genuit, non minorem. Originis enim quaestio est, quis de quo sit: æqualitatis autem, qualis aut quantus sit. Proinde si admittit ratio veritatis ut æquali patri filius obsequatur æqualis, non negamus obsequium. Si autem per obsequium minorem natura vultis credere, prohibemus: nullo modo enim Deus pater ut habere vnici filij posset obsequium, vellet denegare naturam. Parentibus autem ut esset subditus Christus, non diuinæ maiestatis fuit, sed ætatis humanæ. Frustra itaque dixisti, si parentibus fuit subditus quos creauit, quanto magis suo genitori, qui enim talem ac tantum genuit? Respondetur enim tibi, si parentibus fuit subditus propter pueritiam, quanto magis Deo propter ipsam hominis formam? Quam formam cum immortalem fecerit, non morte perdidit, quid miraris si etiam post huius seculi finem subiectus erit in ea illi qui ei subiecit omnia? Tu autem non propter formam serui dicis filium patri esse subiectum, sed quia eum talem ac tantum genuit, id est magnum Deum, quamuis patre ipso minorem, vbi & patri derogas, qui filium sibi vnicum, aut non potuit, aut non voluit gignere æqualem: & ipsi filio qui vnicus patri non est generatus æqualis: & ideo perfectus est natus, ne vnquam vel crescendo fieret, quod non potuit esse nascendo. Nos autem non ut putas corpus tantum filij, id est, corpus hominis, verum etiam humanum spiritum patri dicimus esse subiectum: & secundum id quod homo factus est intelligimus dictum: Cum autem omnia illi subiecta fuerint, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui subiecit ei omnia. Secundum id quod Christus est caput & corpus eius, sed et dexteram patris: & Ecclesia quæ est corpus eius, plenitudo eius, sicut apertissime dicit Apostolus. Ac per hoc cum omnia Christo subiecta fuerint, & capiti & corpori erunt sine dubio subiecta. Nam secundum id quod sine tempore Deus natus est, nihil vnquam potuit ei non esse subiectum. Scimus quod nos commemorandos putasti, quia pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Velle tamen dices nobis quomodo pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, cum dicat idem filius, Ego non quero gloriam meam, est qui quærat ut iudicet: ut scias ideo dictum; Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: quoniam iudicandis viuus & mortuus forma hominis apparebit, quam non habet pater: propter quod ait Propheeta, Videbunt in quem pupugerunt. Sed nihil debet etiam pater erit cum illo, quia inseparabilis est ab eo. Si enim non sum solus, quoniam pater mecum est, ait ipse moriturus: quanto magis se cum habebit patrem, de mortuis & viuus iudicaturus? Cum illo erit etiam Spiritus sanctus. Quomodo enim deseret eum Spiritus sanctus in regali sede, quo plenus regressus est à Iordane? Quod itaque scriptum est ad Hebræos, Nunc autem necdum videmus omnia

subiecta ei: eum autem modico minus ab angelis minoratum videmus Iesum propter passionem mortis, docere nos debet quomodo intelligendum sit quod scriptum est ad Corinthios, Cum autem omnia illi subiecta fuerint: quia secundum id dictum est quod factus est homo, non secundum id quod est Deus. Sic ergo in homine apparens, in quo per passionem mortis minoratus est, modico minus ab angelis, viuos & mortuos iudicabit, quando dicitur: Venite benedicti patris mei percipite regnum. Quo tu testimonio non hominis, sed Deum minorem suo patre quasi probare voluisti: sed sicut ab eis qui intelligunt perspicitur, non probasti. De Spiritus sancti autem gemitibus, quia non ipse gemit, sed inspirans nobis desiderium sanctum, nos facit gemere quamdiu peregrinamur à Domino; ita tibi sufficienter respondisse me existimo. Et tales de Scripturis sanctis locutiones, quantum satis videbatur ostendi, quoniam sic dicitur gemere Spiritus sanctus, qui nos facit gemere, sicut dixit Deus, Nunc cognoui, quando cognoscere hominem fecit. Non enim tunc cognouerat quod tunc se dixerat cognouisse, quia omnia scit antequam fiant. Ad quod te respondere non potuisse, ostendi, quid prodest, quia sentis, quando non consentis? Iam etiam de verbis Domini vbi ait, Ego & pater vnium sumus: nihil te respondere potuisse monstraui. Sed ut hic quoque ostendam, si exemplis, ut dicis, quibus ego vnus sum, vis probare quomodo dictum sit: Ego & pater vnium sumus: & ob hoc commemoras Apostolicum testimonium, quod à me positum est, vbi ait, Qui adhæret Domino, vnus spiritus est: dic & tu, cum adhæret patri filius, vnus Deus est. Non enim ait Apostolus, Qui adhæret Domino, vnus sunt, sicut dictum est, Ego & pater vnium sumus: sed ait, vnus spiritus est. Cum autem tu non dicas, Cum adhæret patri filius, vnus Deus est: ut quid & tu adhibes hoc Apostoli testimonium, vbi ait: Qui adhæret Domino, vnus spiritus est: nisi ut te etiam à te producto teste conuincam? Nunc saltem distingue duo ista, quæ non potuisti cum simul essemus in nostra disputatione distinguere. Diligenter itaque intellige quod dico. Quando de rebus duabus aut pluribus dicitur, vnus est vel vna est, & additur quid vnus vel quid vna, & de his quæ diuersæ, & de his quæ sunt vnus substantiæ dici potest. Diuersæ sunt enim substantiæ spiritus hominis & spiritus Domini: & tamen dictum est, Qui adhæret Domino, vnus spiritus est. Vnius autem substantiæ sunt animæ hominum & corda hominum: de quibus dictum est, Erat illis anima vna & cor vnum. Vbi autem dicitur de duobus aut pluribus, vnum sunt: nec additur quid vnum sint, non diuersæ intelliguntur, sed vnus esse substantiæ, sicut dictum est: qui plantat & qui rigat vnum sunt. Et, Ego & pater vnium sumus. Tu autem qui patrem & filium diuersas vis esse substantias, inuenire non potuisti, vbi de diuersis substantiis dictum fuerit, vnum sunt. Et qui non vis dicere, cum filius adhæret patri, vnus Deus est: adhibuisti & tu Apostoli testimonium quod ego adhibueram, sed adhibuisti contra reipsum, vbi ait: Qui adhæret Domino, vnus spiritus est. Si enim de his qui diuersæ substantiæ sunt, rectè dici potuit, vnus spiritus est: quanto magis de his qui vnus substantiæ sunt rectè dicitur, vnus Deus est. Si hæc intelligis, non te ad ea respondisse iam perspicis, & de consensu voluntatis te inuenerit tam multa dixisse cognoscis. Etiam nos quippe incomparabilem consensum voluntatis, atque indiuiduam charitatis, patris & filij & Spiritus sancti confitemur, propter quod dicimus, hæc trinitas vnus est Deus. Sed nos hoc etiam, quod vos non dicitis, dicimus propter vnam eandemque naturam atque substantiam,

stantiam, hi tres vnium sunt. Hæc si distinxeris, & contentiosus esse nolueris, non te ad ea respondisse aliquid iam videbis, & de hac quaestione proculdubidiam tacebis. Vbi autem dixit filius patri, Verum non quod ego volo, sed quod tu vis: quid te adiuuat quod tua verba subiungis & dicis? Ostendit verè voluntatem suam subiectam suo genitori. Quasi nos negemus, hominis voluntatem voluntati Dei debere esse subiectam? Nam ex natura hominis hoc dixisse eum cito vider, qui locum ipsum sancti Euangelij paulo attentius intuetur. Ibi enim dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Nunquid ex natura vnici verbi posset hoc dici? Sed homo qui putas gemere naturam Spiritus sancti: cur non etiam naturam verbi Dei vnigeniti tristem dicas esse potuisse? Ille tamen ne quid tale diceretur, non ait, tristis sum: quamuis etiam si hoc dixisset, non nisi ex natura hominis oportuisset intelligi; sed ait, Tristis est anima mea: quam sicut homo vtique habebat humanam: quanquam & in hoc quod ait, Non quod ego volo; aliud se ostendit voluisse quam pater: quod nisi humana corde non posset, sed infirmitatem nostram in suum, non diuinum, cum humanum transfiguraret affectum. Homine quippe non assumpto, nullo modo patri diceret vnicum verbum, Non quod ego volo. Nunquam enim posset immutabilis illa natura quicquam aliud velle quam pater. Hæc si distingueris, Arriani hæretici non essetis. Nam & illud quod dictum est, Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit: potest quidem accipi etiam secundum id quod est vnigenitum verbum: ut ideo voluntatem non suam dixerit esse, sed patris, quoniam de patre est quicquid est filius: non est autem de filio quicquid est pater, secundum quod dictum est: Et mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit: quoniam patris doctrina ipse est qui patris est verbum, & vtique non est à seipso, sed à patre. Et rursus cum dicit, Omnia quæ habet pater, mea sunt: patri se ostendit æqualem. Non absurdum est tamen ut etiam hoc, secundum id quod homo factus est, dixisse accipiat: Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Secundus enim Adam qui tollit peccatum mundi, isto modo se discreuit à primo Adam, per quem peccatum intravit in mundum: quia iste non fecit voluntatem suam, sed eius à quo missus est, cum ille fecerit suam; non eius à quo creatus est. Nec moueat quomodo Christus secundum id quod homo est descenderit de caelo, cum de matre quæ in terra erat factus sit homo: Hoc enim propter vnitatem personæ dictum, quoniam vna persona est Christus Deus & homo. Propter quod etiam nemo, inquit, ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, filius hominis qui est in caelo. Si ergo attendas distinctionem substantiarum, filius Dei de caelo descendit, filius hominis crucifixus est. Si vnitatem personæ, & filius hominis descendit de caelo, & filius Dei est crucifixus. Ipse est enim Dominus gloria, de quo ait Apostolus, Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent. Propter hanc ergo vnitatem personæ, non solum filium hominis dixit descendisse de caelo, sed esse dixit in caelo, cum loqueretur in terra. Non ergo voluntatem suam fecit; quia peccatum non fecit, sed voluntatem fecit illius qui eum misit. Tunc enim facit homo voluntatem Dei, quando facit iustitiam quæ ex Deo est. Nec sic arbitremur à patre missum esse filium; ut non sit missus à Spiritu sancto, cum vox ipsius sit per Prophetam; Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Hoc enim filium dixisse, indicant ea quæ sunt dicta superioribus. Nam sic ad ista verba perueniamus est, Audite me,

inquit, Iacob & Israel quem ego vocabo. Ego sum primus, & ego sum in æternum, & manus mea fundauit terram, dexteram meam solidauit caelum. Vocabo illos, & astabunt simul, conuenient etiam vnueris, & audient. Quis illis enunciauit hæc? Diligens te feci voluntatem tuam super Babylonia, ut tollatur semen Chaldæorum. Ego locutus sum, ego vocaui, adduxi illum, & prosperam viam eius feci. Conuenite ad me, & audite ista. Nec enim ab initio in obscuro locutus sum, cum fiebant ibi eram: Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Quid hoc apertius? Nec sic à patre & Spiritu sancto missus est ut se ipse non miserit: sicut à patre ostenditur traditus, vbi legitur, Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Alio autem loco de ipso filio dicitur: Qui me dilexit, & tradidit seipsum pro me. Quomodo autem non facit voluntatem suam qui dixit: Sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat? Et cum ei dictum esset, Si vis, potes me mundare: Respondit, Volo mundare. Et ad verbum continuò factum est quod velle se dixit. Sicut autem facit filius voluntatem patris, sic & pater facit voluntatem filij. Nam filius dicit, Pater, volo ut vbi ego sum, & isti sint mecum. Non dixit, peto vel rogo, sed volo: ut isto volente faceret ille, sicut illo volente faciebat iste: & non alia ille, alia iste, sed quæ ille, hæc etiam iste. Quæcunque enim pater facit, hæc & filius similiter facit. Verba sunt ipsius, verba veritatis sunt; falsa esse non possunt. SVSCIPERE te dicis quod protuli; Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Quod potuisti dicere ideo dictum esse, quia in nemine habitat Deus, quem non ante Spiritus sanctus sanctificauerit: atque purgauerit, quasi templum Deo habituro, non ubi sanctificet & purget Spiritus sanctus: cum Apostolus hinc ostenderit ipsum esse Deum, cuius nos dixerat esse templum; quia non ait, & spiritus Dei sanctificat & purgat vos, ut Deus habitet in vobis; sed ait, Spiritus Dei habitat in vobis: vtique in templo suo Deus habitat. Nam quid est templum Dei, nisi habitaculum Dei? Vidisti autem etiam tu consequenter esse Deum nostrum cuius sumus templum, & noluisse aliud testimonium commemorare quod protuli: Nescitis quia corpus vestrum templum in vobis Spiritus sancti est, quem habetis à Deo? Iam ergo consistere Deum esse Spiritum sanctum. Neque enim nisi esset Deus, haberet templum, & templum non manufactum, sed edificatum de membris Dei: Christus enim super omnia est Deus benedictus in secula, cuius membra sunt nostra corpora. Qui enim dixit, Nescitis quia corpus vestrum templum in vobis Spiritus sancti est, ipse dixit, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? Itaque verò cui de lignis & lapidibus Salomoni edificauit templum, Deus est, & cui templum edificatur de membris Christi, hoc est, de membris Dei, Deus non est? Cum loquens de Deo beatissimus martyr Stephanus dixerit; Salomon edificauit ei domum, sed summus non in manufactis templis habitat. Et tamen Christi membra quorum caput est super omnes caelos, templum spiritus sancti, quem constat venisse de caelo. Istum negare Deum quid est, nisi non esse & nolle esse templi eius? Alloquitur nos Apostolus dicens; Obsecro autem vos fratres per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placetena. Corpora itaque fidelium hostia sunt Deo, membra Christi, templum Spiritus sancti, & Deus non est Spiritus sanctus: Quis hoc dicit nisi in quo non habitat? Quoniam in quo habitat, vtique templum eius est. Denique cum dixisset Apostolus; Nescitis quia corpus vestrum templum in vobis

1 Cor. 1. 5. d. 23.
Gal. 2. 2. 18.
1000. 8. f. 50.
1000. 5. d. 22.
1000. 12. f. 10.
1000. 1. 6. d. 32.
1000. 4. 4. 7.
1000. 2. 1. 8.

Math. 2. 6. d. 39.
Math. 2. 6. d. 38.
Math. 2. 6. d. 39.
1000. 6. d. 38.
1000. 7. c. 16.
1000. 1. 6. b. 15.
1000. 6. d. 38.
Rom. 5. c. 12.
1000. 1. 6. 13.
1 Cor. 2. 6. 8.1000. 4. 8. 16.

1000. 8. f. 34.
Gal. 2. d. 20.
1000. 5. d. 21.
1000. 8. a. 1.
1000. 1. 7. d. 14.
1000. 5. c. 19.
CAPVT XXXI. 1 Cor. 6. d. 19.
1 Cor. 6. d. 19.
1 Cor. 6. d. 19.
1 Cor. 6. d. 19.

Spiritus sancti est, quem habetis à Deo, & nō estis vestri; Empti enim estis pretio magno: continuè secutus adiunxit, Glorificate ergo Deum in corpore vestro. Vbi dilucide ostendit Deum esse Spiritum sanctum, glorificandum scilicet in corpore nostro, tanquam in templo suo. Et quod Anania dixit apostolus Petrus: Ausus es mentiri Spiritui sancto? Atque ostendens Deum esse Spiritum sanctum, Non es, inquit, hominibus mentitus, sed Deo. Miror autem cor vestrum quantum sermone explicare non possum, quomodo cum sic laudetis Spiritum sanctum, vt eum sanctificandis fidelibus ubique asseratis esse presentem, tamen negare audeatis Deum. Itane Deus non est qui repleuit orbem terrarum? Scriptura enim dicit, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Sed quid dicamus quod repleuit orbem, qui repleuit orbis etiam redemptorem? Dominus enim Iesus plenus Spiritu sancto, regressus est à Iordane: & presumpsit dicere, quia ipse Dominus Iesus Deus erat, & Spiritus sanctus quo plenus erat, nō erat Deus: tam malè sentientes de Spiritu sancto, vt non ei tribuatis saltem quod tributum est Moyssi famulo Dei, qui non munera gratiarum, sed plagarum prodigia in eodem Spiritu sancto, quia ipse est digitus Dei, Aegyptiis ingerebat, & tamen Pharaoni Deus erat. Vno loco erat ad affligendos Aegyptios, & Pharaoni Deus erat: ubique adest Spiritus sanctus ad homines in æternam vitam regenerandos, & non est eis Deus? Imò verò est, & Deus verus est, quia Dei veri membra templum eius est: & vtiq; subiectum est templum illi cuius est templum. Quomodo ergo Deus non est, cui sunt membra Dei subiecta? Ac per hoc & Dominus est templi sui. Quis enim hoc neget, quis ita despiat, vt dicat non esse aliquem dominum domus suæ? Quomodo ergo Spiritus sanctus non est Dominus, qui Dominus est membrorum Domini? Ipse est quippe spiritus Domini, de quo vno eodemque loco dictum est, Cum autem conuersus fuisset ad Deum, aufereret velamen. Dominus autem Spiritus est. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Iam creatorem superius demonstrauit Spiritum sanctum. Quomodo autem rex non est, cuius templum est qui membra sunt regis? Quomodo non confidet patri & filio, qui repleuit filium, qui membra filij suam possidet domum. Nisi fortè quando filius regressus est à Iordane, plenus erat Spiritu sancto: & quando sedere cepit ad dexteram patris, exclusit à se Spiritum sanctum? Deinde cum de patre procedat, quomodo cum patre non sedeat, cum ipsa sessio non sit vtiq; cogitanda carnaliter? Alioquin opinaturi sumus honorabilius filium sedere quam patrem. Honorabilius quippe sedetur ad dexteram, & videbitur esse consequens, vt pater sedeat ad sinistram. Postremò qualis vobis persuaserit spiritus, vt sancto Spiritui denegatis, quod sanctis hominibus sancta Scriptura concedit, vos videritis. Ait enim Apostolus, Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo: cuius gratia salui facti sumus, & simul excitauit, & simul sedere fecit in caelestibus in Christo Iesu. Sancti ergo quos sanctificat Spiritus sanctus, conuiuificati Christo, ita simul sessuri praedestinati sunt, vt iam factum dicat Apostolus, quod certum est futurum: & ipsi Spiritui sancto subtrahitur à vobis quisquis est ille confessus, tanquam se esse cum patre vel filio sit indignus, qui eadem sede efficit condignos. Cui mouetis etiam quæstionem quod non adoretur, & hoc vtiq; simillimo errore, cum legatis, vt iam supra docui, à sanctis etiam homines adoratos. Et tamen vt inuidiam blasphemantis euites, ita laudas Spiritum sanctum, vt tribuas ei quod non habet vlla creatura, & detrahas

ei quod adipiscitur & humana creatura. **D**IXISSE me quod commemoras, fateor, & nunc dico; quod Saluator noster non dixerit, vt ipsi & nos vnum; sed, vt ipsi sint vnum. Et de his Euangelicis verbis satis à me recolo iam fuisse responsum, cum ostenderem refellere te non potuisse quæ dixi: Quoniam poposci, vt proferres vbi legeris, vnum sunt, dictum esse de aliquibus rebus, quæ non essent vnus eiusdemque substantiæ: neque protulisti. Quid enim te adiuuat quod dilectionis consensione affirmas dictum esse de Paulo & Apollo, Qui plantat autem & qui rigat vnum sunt; cum eos non ostendas diuersæ fuisse substantiæ? Ambo quippe homines erant. Si enim non diligenter inuicem, natura vnum essent, dilectione non essent. Si autem vnum natura nō essent, vnum dici dilectione non possent. Poscit ergo filius vt ita sint vnum, quomodo ipse & pater vnum sunt; id est, non solum natura, quod iam erat, verum etiam perfectione charitatis atque iustitiæ, pro suæ capacitate naturæ, quantum in Dei regno esse potuerint. Vt etiam ipsi summè vnum sint in natura sua, quemadmodum pater & filius summè vnum sunt, quamuis in excellentiore atque incomparabiliter meliore natura sua. Dixit ergo ad patrem filius, Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Non dixit, vt sint vnum nobiscum; aut, vt simus vnum ipsi & nos. Item paulo post: Non pro his autem rogo tantum; sed etiam pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint. Neque hic dixit, vt ipsi & nos vnum simus; sed, vnum sint in nobis. Quoniam homines qui natura vnum sunt, summè atque perfectè secundum suum modum vnum esse non possunt iustitiæ plenitudine, nisi in Deo perficiantur, vt vnum sint in patre & filio, id est, in ipsis vnum, non cum ipsis vnum. Adhuc sequitur & adiungit: Vt mundus credat quia tu me misisti, & ego claritatem quam dedisti mihi, dedi illis, vt sint vnum, sicut nos vnum sumus: Ego in eis & tu in me, vt sint consummati in vnum. Neque hic dixit, vt nobiscum sint vnum; aut, vt ipsi & nos simus vnum. Deinde cum addidisset, Vt cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut & me dilexisti, secutus adiunxit, Pater, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Vbi sum, inquit, mecum sint. Hoc ergo voluit vt cum illo essent, non vt illi & ipse vnum essent. Quid est quod dicere voluisti, Dilectionis fecit mentionem, & non substantiæ: quamuis tu non eo loco ista Domini verba posueris, quo ab ipso sunt posita. Sed quid ad nos? quandoquidem non ipsos & ipse, vel ipsos & patrem dixit aut voluit vnum esse, sed ipsos vnum esse voluit, quos nouerat vnus esse substantiæ. Sicut & nos, inquit, vnum sumus, quos identidem nouerat vnus esse substantiæ. Tu si vis aliquid respondere, ostende secundum Scripturas sanctas de aliquibus rebus dictum, vnum sunt, quarum est diuersa substantia. Hoc enim Christus non dixit, quod tamen tu ausus es dicere, id est, Apostolos vnum esse cum patre & filio: in eo quod in omnibus ad voluntatem Dei patris respicientes, ad imitationem filij subditi vni Deo patri & ipsi inueniuntur. Hæc dicens, Deum & homines sanctos vnum esse fecisti. Potest ergo quisquam sanctorum dicere, Ego & Deus vnum sumus? Absit hoc à cordibus & oribus sanctis. Puto autem quod & vos à quocunq; hoc audiat, horrescitis, nec fertis quenquam hominem, quantolibet munere sanctitatis excellat, dicentem: Ego & Deus vnum sumus. Sed fortè arrogantia videatur, si hoc de seipso aliquis dicat. Itane verò quisquam vestrum & si non audet dicere, Ego & Deus

vnum sumus: saltem audet dicere, Paulus & Deus vnum sunt; sicut incūctanter dicimus, Paulus & Apollo vnum sunt: Deus pater & Deus filius vnum sunt? Porro si nō audeatis dicere, quilibet homo sanctus, quilibet Propheta, quilibet Apostolus & Deus vnū sunt: quis te vrgebat, quis impingebat, quis præcipitabat, vt diceret, Apostoli vnum sunt cum patre & filio: Vnum sunt, inquis, pater & filius, non tamen vnus: continuoque subiungis, Vnū ad concordiam pertinet, vnus ad numerum singularitatis. Volebas autem dicere, Vnum sunt, ad concordiam pertinet: vnus est, ad numerum singularitatis. Sed te à consideratione verborum tuorum impetus disputationis auertit. Nam & vnum & vnus vtiq; ad numerum pertinet singularem. Sed quod verbum est, vnū sunt: propter id quod additum est, sunt, pluralem indicat numerum, quadam singularitate connexum; vnus est autem, apertissimè numerus est singularis. Sed nunquid Apostolus diceret: Qui autem adheret Domino, vnum sunt: Quid enim aliud diceret, si hoc diceret, nisi homo sanctus & Deus vnum sunt? Sed absit ablit ab illa sapientia ista sententia, & tamè dixit, Qui autem adheret Domino, vnus spiritus est: vt noueris his dici, vnum sunt, qui vnus sunt eiusdemque substantiæ; sicut quibusdam hominibus dictum est; Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Et sicut ait ipse Christus: Ego & pater vnū sumus. Cum autem vnus dicitur, & quid vnus natura, & quid vnus adiucitur: & de diuersis substantiis dici potest; sicut dictum est, Qui adheret Domino, vnus spiritus est: & de rebus vnus substantiæ, sicut dictum est, Erat eis anima vna, & cor vnum. Erat dixit, non dixit erant: quoniam dixit & quid erat, id est, anima & cor. Sic & de patre & filio, vnū sunt dicimus, quia vnus substantiæ duo sunt, & vnus est, dicimus, sed addimus quid vnus, id est, vnus Deus, vnus Dominus, vnus omnipotens, & si quid huiusmodi. Satis me vobis duarum istarum locutionum arbitror inculcasse distantiam. Scrutare itaque Scripturas canonicas veteres & nouas, & inueni si potes vbi dicta sunt aliqua, vnum sunt, quæ sunt diuersæ naturæ atque substantiæ. Sanè falli te nolo in epistola Ioannis apostoli, vbi ait, Tres sunt testes, spiritus, aqua, & sanguis, & tres vnum sunt: ne forte dicas spiritum & aquam & sanguinem diuersas esse substantias, & tamen dictum esse, tres vnum sunt; Propter hoc admoneo ne fallaris. Hæc enim sacramenta sunt in quibus non quid sint; sed quid ostendant semper attenditur: quoniam signa sunt rerum, aliud existentia, & aliud significantia. Si ergo illa quæ his significantur, intelliguntur, ipsa inueniuntur vnus esse substantiæ; tanquam si dicamus: Petra & aqua vnum sunt, volentes per petram significare Christum; per aquam Spiritum sanctum. Quis dubitat petram & aquam diuersas esse naturas? Sed quia Christus & Spiritus sanctus vnus sunt eiusdemque naturæ; ideo cum dicitur, Petra & aqua vnum sunt: ex ea parte rectè accipi potest, quia istæ duæ res quarum est diuersa natura, aliarum quoque signa sunt rerum quarum est vna natura. Tria itaque nouimus de corpore Domini exisse cum penderet, in ligno: Primò spiritum, vnde scriptum est; Et inclinato capite tradidit spiritum. Deinde quando latus eius lancea perforatum est, sanguinem & aquam. Quæ tria si per se ipsa inueniuntur, diuersas habent singula quæque substantias. Ac per hoc non sunt vnum. Si verò ea, quæ his significata sunt, velimus inquirere, non absurdè occurrit ipsa trinitas, quæ vnus solus, verus, summus Deus est, pater & filius & Spiritus sanctus; de quibus verissime dici potuit: Tres sunt testes, & tres vnum sunt: vt nomine spiritus signifi-

catum accipiamus Deum patrem. De ipso quippe adorando loquebatur Dominus, vbi ait, Spiritus est Deus. Nomine autem sanguinis filium, quia verbum caro factum est. Et nomine aquæ Spiritum sanctum. Cum enim de aqua loqueretur Iesus, quam daturus erat sitientibus, ait Euangelista: Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Testes verò esse patrem & filium & Spiritum sanctum, quis Euangelio credidit, & dubitat, dicente filio: Ego sum qui testimonium perhibeo de me, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Vbi etiam non est commemoratus Spiritus sanctus; non tamen intelligitur separatus. Sed nec de ipso alibi tacuit, cumque testem satis apertè monstrauit. Nam cum illum promitteret, ait: Ipse testimonium perhibebit de me. Hi sunt tres testes, & tres vnum sunt; quia vnus substantiæ sunt. Quod autem signa quibus significanti sunt, de corpore Domini exierunt, significauerunt Ecclesiam prædicatam trinitatis vnæ eandemque naturam: quoniam hi tres qui trino modo significanti sunt, vnū sunt: Ecclesia verò eos prædicans, corpus est Christi. Sic ergo tres res quibus significanti sunt, ex corpore Domini exierunt, sicut ex corpore Domini sonuit, vt baptizarentur gentes in nomine patris & filij & Spiritus sancti: in nomine, non in nominibus. Hi enim tres vnum sunt: & hi tres vnus est Deus. Si quo autem alio modo tanti sacramenti ista profunditas, quæ in epistola Ioannis legitur, exponi & intelligi potest secundum catholicam fidem, quæ nec confundit nec separat trinitatem, nec abnuat tres personas, nec diuersas credit esse substantias, nulla ratione respiciendum est. Quod enim ad exercendas mentes fidelium in Scripturis sanctis obscure ponitur, gratulandum est; si multis modis, non tamen insipienter exponatur. **Q**UID est autem quod poscis vt astruam, si pater & filius & Spiritus sanctus vnus est Deus; cum hoc astruat voce clarissima Scriptura diuina dicens: Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est: Quod & vos vtiq; audieritis, si Israël esse velletis, non carnaliter vt Iudæi, sed spiritualiter vt Christiani. Qui enim non vult fideliter audire quod dictum est, Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est: superest vt eum qui hoc dixit, credat esse mendacem. Si autem mendax ille non est, vox ista vera est. Si vox ista vera est, quæstio ista finita est. Proculdubio quippe vos veritas cogit patrem & filium & Spiritum sanctum confiteri vnum Deum verum. Sed si Spiritum sanctum, cuius templum non manufactum, sed corpus est nostrum, cuius templum non ligna & lapides, sed membra sunt Christi, negatis Deum: de ipso Christo quid dicturi estis, quem Deum & Dominum confitemini? Respondete itaque nobis, vtrum pater & filius vnus sit Dominus Deus: Si enim non est vnus, duo sunt: Si duo sunt, mentitur qui dicit: Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est; Mentitur qui dicit, Videte quoniam ego sum Deus, & non est alius præter me. Sed quia illum mentientem dicere non audeatis, quare vos corrigere dubitatis, & venire vel sedere ad catholicam fidem: quæ patrem & filium & Spiritum sanctum non tres dominos deos, sed vnum Dominum Deum credit & dicit, clamantem populo suo, Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Et, Videte quoniam ego sum Deus; & non est alius præter me? Si te dicam surdum & cæcum, qui nec audis ista, nec vides, contumeliosum sine dubio me putabis. Ecce non dico: Expone ergo nobis quomodo accipias, Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est: vtrum ibi sit intelligendus & Christus, an non sit. Si enim

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

1. Cor. 3. d. 16.

Si enim dixeris, ibi est, confiteberis mecum patrem & filium vnum esse Dominum Deum. Si autem responderis, Christum non esse ibi intelligendum, duos contra vocem diuinam introduxturus es dominos deos, quoniam non negas etiam Christum esse Dominum Deum. Similiter abs te quero quomodo accipias, Videte quoniam ego sum Dominus, & non est alius praeter me. Ibi est Christus, an non est? Si ibi est, profecto pater & filius vnus est Dominus: si autem ibi non est, & tamen Dominus est: mentitur qui dicit, Non est alius praeter me Dominus. Est enim alius Dominus filius, si non est vnus Dominus pater & filius. Quantumcumque enim excellentius laudes patrem, & infra eum deprimas filium, id agis, vt aequales non sint: non vt duo non sint. Clama quantum vis, pater est maior, filius minor: respondetur tibi, duo sunt tamen maior & minor. Nec dictum est, Dominus Deus tuus maior, Deus vnus est: sed dictum est, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Neque dictum est, non est alius aequalis mihi: sed dictum est, Non est alius Dominus praeter me. Aut ergo confitere patrem & filium vnum esse Dominum Deum, aut aperte nega Dominum Deum esse Christum, sicut aperte negas Dominum Deum esse Spiritum sanctum. Quod si feceris, illis quidem te diuinis vocibus non vrgebo; sed alia testimonia diuina proferam, quibus te & in isto errore detestabiliore conuincam. Nunc autem & si negas Dominum Deum esse Spiritum sanctum: vt istis tamen Dei vocibus conteraris, satis est quod Christum Deum & Dominum confitearis: qui si non est cum patre vnus Dominus Deus, duo domini dei vestri erunt, & falsa illa Dei voces erunt: Dominus Deus tuus vnus est: & non est alius praeter me. Sed quanto melius erunt verba vestra emendata, quam Dei verba mendacia? Quare a me, vtrum Iudaico modo te hortor profiteri vnum Deum; an de subiectione filij potius, secundum quod fides habet Christiana, ostendatur vnus esse Deus, cuius filius noster est Deus? Ita hoc dicit quasi Iudaeorum sit vox, Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est, aut: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me. Ipse Deus hoc dixit, agnosce & tace: vel potius edisserere quomodo verum dixerit, quem nullus vestrum audeat affirmare mentiri. Edisserere, inquam, quomodo verum sit, Dominus Deus tuus Deus vnus est: si domini dei nostri, vt dicitis, duo sunt; vnus maior, alius minor: Edisserere quomodo verum sit: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me. Quis enim hoc dixerit quero, vtrum pater, an filius? Si pater dixit: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me: non verum dixit, quia est alius Dominus filius. Si filius hoc dixit, nec ipse verum dixit: quia est alius Dominus pater. Si autem hoc dixit trinitas, profecto & verum dicit, & vos falsum dicere ostendit. Trinitas quippe secundum veram fidem, id est, pater & filius & Spiritus sanctus, in cuius nomine baptizamur, & vnus Dominus Deus noster est, & praeter ipsum alius non est. Ipse est enim de quo dicit Apostolus: Nullus est Deus nisi vnus. Nam si hoc de patre acceperis dictum, non tibi erit Deus Christus, quia non potest solui Scriptura, dicens: Nullus Deus nisi vnus: vt hic vobis taceam de Spiritu sancto, quem superius Dominum Deum ostendimus, vobis negantibus. Quapropter si Macedoniani haeretici essetis, qui de solo Spiritu sancto catholicae fidei consentire detestantur, patrem verum & filium duos quidem esse, id est, illum patrem, illum filium, & aequales esse, atque vnus eiusdemque substantiae, nec tamen duos dominos deos, sed ambos simul vnum Dominum Deum esse consentiant. Si ergo & vos saltem haec tenes erraretis, non vtique his diuinis vocibus vrgeremini. Patrem quippe & filium assereretis vnum Dominum

Deum dixisse, non est alius praeter me. Vnam non restaret agere vobiscum, nisi vt adiungeretis spiritum sanctum, & non dualitatem, sed trinitatem diceretis vnum Dominum Deum. Nunc verum cum sic assereris, patrem Dominum Deum, & filium Dominum Deum, vt simul ambos non dicatis vnum Dominum Deum, sed duos, maiorem vnum, & minorem alterum, profus confodimini gladio veritatis dicentis: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est: qui clamat: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me. Neque enim Deus pater sic vellet Israelitas a cultu deorum reuocare multorum atque falsorum, vt eis de vno Domino ac Deo mentiretur, & diceret non esse praeter se alium Deum, cum sciret Deum & Dominum esse suum filium, Absit vt veritas & veritatis pater mendacio deciperet populum suum: haereticorum fit haec, non catholicorum tam horrenda & detestanda blasphemia. Profus Deus verum dicit, cum dicit: Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus Deus est: quia pater & filius & Spiritus sanctus, non tres dii, sed vnus Deus; nec tres domini, sed vnus Dominus est. Profus verum dicit: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me: quia non hoc pater tantum, sed ipsa trinitas dicit; hic est vnus Deus, & non alius praeter ipsum. Nam si pater diceret, Ego sum Dominus, & non est alius praeter me; negaret vtique Deum esse vnigenitum filium. Et quis nostrum auderet eum Dominum esse confiteri, contradicente patre atque dicente: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me? Ac per hoc si secundum rectam fidem, non patris, sed trinitatis haec vox est, & patris ergo & filij & Spiritus sancti est. Obtriscant igitur linguae ignorantium veritatem: Haec trinitas Deus vnus est. De hoc vno Deo dicitur: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est: hic Deus vnus dicit: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me. Subiectus est quidem patri filius secundum formam hominis: non tamen sunt duo dii & duo domini secundum formam Dei, sed ambo cum spiritu suo vnus est Dominus. Testimonia quae de Paulo apostolo protulisti, contra te loquuntur, & nescis. Dicit enim ille; Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & Domino Iesu Christo. Quomodo est autem Dominus Iesus Christus, si pater dicit, Ego sum Dominus, & non est alius praeter me? Non ergo solius patris, vt dixi, sed trinitatis haec vox est. Adhibes alterum testimonium, & ipsum contra te ipsum, vbi ait Apostolus: Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso; & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos in ipso, sicut tu locutus es: Apostolus autem, & nos per ipsum ait, non ait in ipso: Sed haec quid ad causam? solet ista contingere ex memoria proferentibus testimonia, non ex codice illa legentibus. Quod ad rem pertinet potius intueri. Ecce, dicit Apostolus: Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Omnino duas personas, vnam patris, alteram filij, sine vlla confusione & sine vilo errore distinguit. Neque enim duo sunt dii patres, sed vnus Deus pater. Nec duo sunt domini Iesu Christi, sed vnus Dominus Iesus Christus. In illa quippe trinitate quae Deus est, vnus est pater, non duo vel tres; & vnus filius, non duo vel tres; & vnus amborum spiritus, non duo vel tres: & ipse vnus pater vtique Deus est, & ipse vnus filius etiam vobis fatentibus Deus est, & ipse amborum spiritus etiam vobis negantibus Deus est. Sic & Dominum si queras, singulum quemque respondeo, sed simul omnes non tres dominos deos, sed vnum Dominum Deum dico. Haec est fides nostra, quoniam haec fides est recta, quae fides etiam catholica nuncupatur.

Tu

Tu autem qui huic fidei contradicis, quae expone nobis, etiam Iesus Christus quomodo sit Dominus, qui non trinitas, sed solius patris esse asseris vocem: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me? Nempe turbaris; nempe quid respondeas non inuenis, nisi quia tacere quando conuinceris non vis. Si enim non Deus trinitas, sed pater tantum dixit; Ego sum Dominus, & non est alius praeter me; proculdubio negauit esse Dominum filium: quoniam si Dominus est & filius, falso dictum est, non est alius Dominus praeter me. Non enim agitur de Domino, quales sunt homines domini hominum seruatorum, quos Apostolus secundum carnem dominos esse dicit: sed de Domino agitur, cui seruitus illa debetur, quae Graece dicitur, *κυριε* dicitur, secundum quam dictum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Qui Dominus Deus si non trinitas est, sed solus est pater: prohibemur vtique Domino Deo Christo tali seruitute seruire, in eo quod audimus, illi soli seruias: si ita dictum est, ac si diceretur, Deo patri soli seruias. Qui profecto si solus, & non ipsa trinitas dixit: Ego sum Dominus, & non est alius praeter me: negauit esse filium Dominum talem, quali Domino seruitus illa debetur, quae non nisi Deo cum vera religione seruitur. Non enim dixit, ego sum Dominus maior aut melior, & non est tantus ac talis praeter me: sed volens sibi soli ea quae Domino Deo debetur seruitute seruire: Ego sum, inquit, Dominus, & non est alius praeter me. Porro si vox ista, sicut catholica fides dicit, vnus Deus est, quod est ipsa trinitas: sine vlla dubitatione huic soli seruiendum est ea seruitute, quae non nisi Domino Deo debetur, quia ipse est Dominus, & non est alius praeter ipsum. Deinde quero quomodo accipias quod dictum est, Vnus est Deus pater ex quo omnia, & nos in ipso; & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum: Nunquid non & ex filio sunt omnia? Quandoquidem ipse dicit: Quaecumque pater facit, haec filius similiter facit. Si autem ita distinguis, vt non sint per patrem omnia, sed ex patre; nec omnia sint ex filio, sed per filium: quis eorum tibi videtur esse ille de quo idem Apostolus dicit, O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius! quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula seculorum, amen. Vtrum pater est intelligendus, an filius? Deum namque prius nominauit, dicens: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei! Postea verum eum Dominum appellauit, vbi ait: Quis enim cognouit sensum Domini? Sed hoc non habet controuersiam: vtrumque enim nomen etiam vos assignatis patri & filio. Neque enim sic dicitis Deum patrem, vt negetis Deum esse filium: aut sic dicitis Deum filium, vt negetis esse Deum patrem. Quamuis in hoc Apostolico testimonio quod adhibuisti, Deus dicatur pater, Dominus filius: id est, vnus Deus pater ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia. Sed illud attende vbi dictum est: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei! Nam siue pater sit iste, siue filius, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quomodo ergo ex patre omnia, non ex filio; & per filium omnia, non per patrem: quandoquidem quae libet eorum Apostolus voluerit hoc loco intelligi, ex ipso, inquit, & per ipsum & in ipso sunt omnia? Si ergo siue de patre siue de filio, verissime tamen dicitur, quod ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia, sine dubio patris & filij demonstratur aequalitas. Si autem quoniam non nominauit patrem & filium & Spiritum sanctum, sed Deum & Dominum, quod & ipsa trinitas dici potest,

singula horum trium referri ad singulos voluit: ex ipso dicens, propter patrem; & per ipsum; propter filium; in ipso, propter Spiritum sanctum: cur hanc trinitatem vnum Dominum Deum non vultis agnoscere? Quandoquidem non ait, ex ipsis & per ipsos & in ipsis: sed ait, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: nec ait, ipsis gloria; sed, ipsi gloria in secula seculorum, amen. Falleris sane, qui putas de patre solo esse dictum: Nemo bonus nisi vnus Deus. Si enim dixisset, nemo bonus nisi vnus pater; nec sic exclusum filium & Spiritum sanctum ab ista vnitatis bonitatis voluisset intelligi: quia & illud quod simili locutione dictum est, quam supra commemorauit: Ea quae Dei sunt, nemo scit nisi spiritus Dei, non excludit ab hac scientia filium Dei. Quanto ergo nobis latitudo intelligentiae magis patet, quia non dixit Iesus, nemo bonus nisi vnus pater; sed, nemo bonus nisi vnus Deus; quod est ipsa trinitas. Quarebat quippe ille cui hoc respondit Dominus, non bonum qualecunque, sed bonum quo fieret beatus: immo ipsam beatitudinem veram, id est, vitam desiderabat aeternam: & interpellauerat tanquam hominem Christum, nesciens eum esse etiam Deum. Dixerat enim; Magister bone, quid faciam vt vitam aeternam percipiam? Tunc ait ille: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi vnus Deus. Vel, sicut legitur apud alium Euangelistam, quod tantumdem valet: Nemo bonus nisi solus Deus. Tanquam diceret: Recte me appellabis bonum, si me noueris Deum. Nam quando me nihil aliud quam hominem putas, quid me dicis bonum? Non te facit bonum nec beatum, nisi bonum immutabile quod solus est Deus. Nam bonus angelus, bonus homo, bona caetera creatura: haec non ita bona sunt vt ea quisquis adeptus fuerit, sit beatus, nec vlla est beata vita, si non sit aeterna. Quomodo autem non est tale bonum Dei filius verus, cum sit verus Deus & vita aeterna, ad quam cupiebat ille qui interrogauerat peruenire? Proinde cum ego asseram, nemo bonus nisi vnus & solus Deus, de ipsa trinitate dictum esse, qui Deus vnus & solus est: tu autem asseras de solo Deo patre dictum esse, quia ipse de nullo alio Deus, de nullo alio bonus est: filius autem de patre Deus, de patre magnus & bonus est: diligenter attende quis nostrum bene sentiat de Deo patre & Deo filio. Vtrum ego qui dico: Deus quidem pater, non de alio Deo Deus est; Deus autem filius de patre Deo Deus est, sed tantus iste de illo, quantus ille de nullo: & bonus pater non de alio bono bonus est, filius verum de patre bono bonus est: sed tam bonus hic de illo, quam bonus ille de nullo. An tu qui propterea dicis solum esse patrem Deum bonum, quia nec Deus est de alio Deo, nec bonus de alio bono: filium verum ideo patri non esse coaequandum, quia de illo Deus est, de illo bonus est? In qua sententia vtrumque blasphemias: & patrem scilicet, quia non tantum genuit quantus est ipse, nec talem qualis est ipse: & filium quia talis tantusque nasci non meruit, qualis quantusque est ille qui genuit. Denique ipsa duo de quibus agimus, hoc est, deitas & bonitas, quoniam dictum est, Nemo bonus nisi vnus Deus: in hac tua opinione deficiunt. Tantum enim quantus est ipse, & talem qualis est ipse, si non potuit generare, quomodo Deus est? Si noluit, quomodo bonus est? Pater, inquis, fons bonitatis est, qui quod est bonus a nemine accepit. Nunquid ideo minus bonus est filius: quoniam quod bonus est, ab eo patre accepit, qui nascenti filio tantam bonitatem quantumque illi est, quia Deus est, dare potuit: & dedit, quia bonus inuidere non potuit? Nam si minus bonitatis, quam quod ipse habet vnico dedit, minus bonus est & ipse quam debuit. Quod sentire dementiae est.

Ergo

Deut. 32. f. 39.

Deut. 6. a. 4.

Deut. 32. f. 39.

1 Cor. 8. 4.

Deut. 6. a. 4.

Deut. 32. f. 39.

Ephr. 6. b. 9.

Deut. 6. c. 13. Mat. 4. b. 10.

1 Cor. 8. b. 6.

1 Tim. 5. c. 19.

Rom. 11. d. 33.

Rom. 7. a. 7. 1 Cor. 1. a. 3. 2 Cor. 1. a. 2. Galat. 1. a. 3. Ephes. 1. a. 3. Col. 1. a. 2. Deut. 32. f. 39.

1 Cor. 8. b. 6.

1 Tim. 5. c. 19.

Rom. 11. d. 33.

Mat. 16. c. 18. Luc. 12. d. 18.

1 Cor. 2. c. 11.

Mat. 16. c. 18.

Luc. 12. d. 18.

CONTRA MAXIMINVM ARRIANORVM EPISC.

Ergo quantum ipse habet bonitatis, tantum filio dedit. Et quia natura est, non gratia filius, nascendi non indigenti dedit; & plenus plenum, fons bonitatis fontem genuit bonitatis. Ac per hoc nec auxit in se hic quod accepit, nec minuit in se ille quod dedit: quia non habet immutabilitas unde deficiat, non habet plenitudo quod crescat. Quid est autem ipsa bonitas, nisi vita vivificans? Proinde quia fons fontem genuit, sicut pater suscitavit mortuos & vivificavit, sic & filius quos vult vivificavit. Hoc ipse filius dixit, non ego. Unde merito Deo patri dicitur: Quoniam apud te est fons vitæ. Quis est autem iste fons vitæ apud patrem, nisi de quo dicitur: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. De quo etiam paulo post dictum est: Et vita erat lux hominum. Hæc vita fons vitæ est, & lux ista lux lucis est. Unde cum dictum esset: Apud te est fons vitæ: continuo subiunctum est: In lumine tuo videbimus lumen: hoc est, in filio tuo spiritum sanctum, quem tu quoque esse illuminatorem in collationis nostræ prima parte professus es. Fons ergo de fonte, filius de patre, & simul ambo fons unus: lux de luce, filius de patre, & simul ambo lux una: sicut Deus de Deo, & simul ambo vitæ Deus unus, & hoc totum non sine spiritu amborum. Ex hoc fonte bonitatis, ex hoc fonte vitæ, ex hoc immutabili lumine, ex hac indeficienti plenitudine, id est, patre, & filio, & spiritu sancto, vno Domino Deo solo, secundum mensuram fidei suæ qui veraciter credunt, fumentes boni fiunt, vivificantur, illuminantur, implentur. Quibus tu vni genitum filium, pace tua dixerim, nescio qua incredibili temeritate iunxisti. Tua quippe ista sunt verba: Siue, inquis, filius; siue qui per filium sunt facti, de illo vno fonte bonitatis unusquisque secundum mensuram fidei suæ id sumpserunt ut essent boni. Vbi est ergo quod fueras ante confessus, illum natura filium esse, non gratia? Ecce contra sententiam tuam venis: Ecce iam proditis nefarium secretum hæresis vestræ, quia vni genitum verum Dei filium, verum Deum, non natura filium, sed gratia profiteremini. Si enim & ipse, sicut verba tua clamant, secundum mensuram fidei suæ, ut bonus esset, assumpsit, gratia est ergo filius, non natura: & fuit aliquando non bonus, & credendo factus est bonus: quia ut esset bonus, quem admodum dicis, secundum mensuram fidei suæ de illo qui pater est, fonte bonitatis assumpsit. Legimus quidem quod Iesus proficiebat ætate & sapientia: & gratia Dei erat in illo. Sed secundum formam hominis quam pro nobis accepit ex nobis, non secundum formam Dei, in qua non alienum arbitratus est esse æqualis Deo. Veruntamen etiam in ipsa hominis legitur eum ætate & sapientia profecisse, non tamen ut ex non bono bonus fieret credendo meruisse. Neque nunc inter nos quæstio vertitur de natura filij hominis, in qua Dei filius minor est patre: sed de natura filij Dei, in qua & nos dicimus vos negatis, æqualis est patri: quia filius verus, filius unicus, filius de vero Deo verus Deus, in nullo degeneravit a patre. Proinde incomparabilem patrem filio, nec in scripturis sanctis alicubi legere potuisti. Nec sana fide ipse dixisti immentum etiam patrem, quem propterea dicis, ut filium non pariter immentum, sed mensura existimes unigenitum. Tecum habeto mensuram tuam, quantum falsum dominum metiaris, & de vero Domino mentiaris. Bene confiteris quod & pater diligit filium, & filius diligit patrem: sed si hoc confitearis quia non est maior dilectio in patre quam in filio. Quia enim natura divinitatis æquales sunt, æqualiter se invicem diligunt. Facit autem filius sicut homo mandatum patris. Nam sicut Deus, ipse est mandatum patris, quia ipse est verbum patris.

Unde alio loco de mandato patris, hoc est, de seipso dicit: Scio quia mandatum eius vita æterna est. Quod autem ipse Dei filius sit vita æterna, scriptura divina testatur. Vbi autem ait, Qui me videt, videt & patrem: quis nescit ideo dictum, quoniam quisquis per intelligentiam videt filium, patri utique videt æqualem? Quod vos ideo non vultis, quia per oculos cordis, quantum in hac vita videri potest, filium non videtis. PVTAS non recte à me dictum esse, quod propter formam serui quam suscepit filius, maior sit pater. Tu enim secundum hæresim vestram, in ipsa Dei forma patrem filio vis esse maiore: cui paternam sic invides formam, ut ideo perfectum velis natum esse filium æterna perfectione, ne ad paternam formam saltem crescendo valeat pervenire. Sed inaniter invidet homo paternam formam Dei filio, cui pater eam non invidit, quia æqualem sibi unicum genuit. Sed dicis non esse Dei patris magnam gloriam, si ea forma serui maior est, qua forma maiores sunt & angeli. Vide si aliud conaris, nisi ad unius patris gloriam, per vnicij filij contumeliam pervenire, ut scilicet non augetur pater in gloria, nisi minuatur filius in natura. Cohibete, nescis & patri & filio te ingerere contumeliam, si nec ille potuit aut noluit gignere æqualem sibi, nec iste nasci æqualis patri. Non se vult Deus ita laudari patrem, ut filij dicatur de seipso generasse degenerem. Non vult bonus filij dilector ita prædicari formam suam, ut eam non potuerit vnicus eius vel nascendo sumere, vel crescendo comprehendere. Quod autem tibi videtur nihil magnum de Deo patre dici, si forma serui maior est, qua maiores videntur & angeli: non recte cogitas, quem locum in rebus habeat humana natura, quæ condita est ad imaginem Dei. Maiores angeli dici possunt homine, quia maiores sunt hominis corpore, maiores sunt & animo, sed in forma quam peccati originalis merito corruptibile aggrauat corpus. Natura verò humana, qualem naturam Christus humana mentis assumpsit, quæ nullo peccato potuit depravari, solus maior est Deus. Denique propter quid dictum sit: Minorasti eum modico minus quam angelos: aperuit Scriptura, vbi legitur: Eum autem modico minus quam angelos minoratum vidimus Iesum propter passionem mortis. Non ergo propter naturam hominis, sed propter passionem mortis. Natura verò hominis, quæ mente rationali & intellectuali creaturas ceteras antecedit, Deus solus est maior; cui utique iniuria facta non est, vbi scriptum est, Maior est Deus corde nostro. Filius ergo Dei susceptum hominem levaturus ad patrem quado dicebat: Si diligeretis me gauderetis utique, quia vado ad patrem, quia pater maior me est: non carni suæ solum, sed etiam menti, quæ gerebat humanam, Deum patrem utique præferbat: quæ tota sine dubio forma agnoscitur serui, quoniam tota seruit creatura creatori. POSTREMA tibi disputatio fuit, quomodo sit Deus patribus visus, quado corpus humanum in quo videretur nondum acceperat Christus, cum invisibilis sit per se ipsa diuina natura. Quod cum etiam tu ita confessus fueris, ut inter cetera non solum patrem, sed nec ipsum filium in substantia divinitatis suæ diceres esse visibilem, non solum hominibus, sed nec ipsis caelestibus potestatis: postea mutata sententia dicis eum, & ante incarnationem suam conspectibus apparuisse mortalium, asserens illud quod ait Apostolus, Quem nemo hominum vidit nec videre potest, de solo Deo patre dictum esse: Filium verò ex initio generis humani videri solum esse ab hominibus. Quod cum probare voluisses, multa de scripturis sanctis testimonia protulisti, quæ te nihil adiuuare poterunt. Non enim legis alicubi scripsisse Moysen, sicut dicis, quod ab illo primo homine Adam usque ad ipsam incarnationem semper filius visus est.

Ioan. 12. g. 50
Ioan. 14. a. 9
CAPVT XXV.
Philip. 2. a. 6
Gen. 1. c. 26.
Ibidem.
Gen. 1. c. 28
Gen. 1. a. 7.
Ibid. 1. a. 3.
Ibid. 1. c. 26.
Gen. 1. d. 3.
CAPVT XXVI.
I Tim. 6. a. 16.
Gen. 2. d. 21.

Hoc enim eum describere pronuncias in Geneleos libro, quod ita falsum est, ut etiam ridiculum sit. Nunquid enim liber Geneleos, ab Adam usque ad incarnationem Christi, ea que gesta sunt continet? Aut ipse Moyses usque ad tempora incarnationis Christi, vel in carne vixit, vel quæ facta sunt scripsit? Hæc dicis, & putas te aliquid dicere: vel putaris ab eis, qui nec ista possunt, quæ tam manifesta falsa sunt, cernere. Deinde quod commemoras patrem ad filium dicentem; Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quid hoc ad rem pertinet, rogo te quid ad rem pertinet? Tantumne tibi vacabat loqui, ut non attendens quid probare susceperis, memoriter nobis & inaniter scripturam Geneleos ventiles? Nunquid hinc probatur ante carnem susceptam visus ab hominibus Christus, quia dixit pater ad filium; Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? deinde adiungis & dicis: Et fecit Deus hominem: atque addis: Quis Deus, nisi filius? Et ut mihi de opere quasi præscribas meo, Hoc utique, inquis, & tu in tuis tractatibus exposuisti. Vbi nolo quærere quam verum loquaris, quado video ad causam nihil pertinere quod loqueris. Agitur quippe inter vos, utrum per divinitatis suæ substantiam Christus visibus apparuisset humanis. Et tu dicis: Fecit Deus hominem; & addis: Quis Deus, nisi filius? quasi propterea necesse fuerit ut homo Deum opificem suum videret oculis carnis. Hoc si ita esset, omnes homines videret Deum. Quis enim alius eos facit in vteris matrum? Adhuc adiciis talia, & dicis: Ille ergo filius qui est propheta sui genitoris, dicebat; Non est bonum esse solum hominem, faciamus ei adiutorium secundum se. Si quæram, quis tibi indicaverit quia filius hoc dicebat, in quibus angustiis te videbis? Scriptura enim quæ dixit: In principio fecit Deus calum & terram: non exprimens vtrum pater, an filius, an Spiritus sanctus, an ipsa trinitas fecerit, quæ unus est Deus: per cetera etiam ita commemorat Deum, ut dicat: Et fecit Deus, & dixit Deus, per quæque opera eius, quorum illum asserit conditorem: Simili ergo locutione ait: Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et fecit Deus hominem. Nec aliter locuta est, vbi ait: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium secundum se. Unde ergo tibi persuasum est, cetera superiora patrem dixisse, hoc autem filium? Unde quæso distinguis, unde discernis patrem dixisse: Fiat lux, & cetera? Patrem denique dixisse: Faciamus hominem. Et filium dixisse: Faciamus ei adiutorium: cum tibi Scriptura ubique non dicat nisi, dixit Deus? Quæ est ista temeritas, quæ presumptio? Deinde cum ideo patrem maiorem soleatis asserere, quia dixit, Fiat illud, aut illud, tanquam iubens filio: filium verò ideo minorem, quia iussa perfecit, quid dicturi estis vbi scriptum est, Faciamus hominem? Non enim ait sicut in superioribus, Fiat homo, tanquam id iusserit filio: sed faciamus, inquit, hominem. Quod non quæro quem dixisse arbitreris: Iam enim verba tua teneamus, quod pater hoc dixerit filio: Cur ergo non ait, fiat, vel fac, sed ait: faciamus. An cetera Deus imperavit, & filius fecit: hominem verò ambo fecerunt, sed patre & iubente & cooperante filio; filio autem non iubente, sed tantum iussa faciente? Sed si propterea patrem iubentem intelligis, quia scriptum est, Dixit Deus, Faciamus hominem: ergo iussit & filius, quia tu ipse non patrem accipis dixisse, sed filium, Faciamus ei adiutorium. Et sicut illud vbi dictum est, Et fecit Deus hominem: obedisse iubenti patri filij vis videri, quia pater dixerat, faciamus hominem; ita etiam vbi legitur: Et immisit Deus soporem in Adam, & sumpsit vnam de costis eius, & cetera; quibus ostenditur factum homini esse adiutorium, obedisse patrem iubentem.

ti filio, te autem, intelligamus: quia non patrem, sed filium dixisse asseris, Faciamus ei adiutorium. Sed hæc ita loquor, quasi ad causam quæ a nobis agitur, quicquam pertineant. Quodlibet hinc volueris credere aut suspicari, prorsus, ut ut dicis, pater iusserit, vbi dictum est, Faciamus hominem; & filius obedierit, vbi dictum est, Et fecit Deus hominem: prorsus sicut te delectat, filius dixerit: Non est bonum esse solum hominem; faciamus ei adiutorium: sed talia dicens ipse non iusserit, quia hoc vultis: quomodo ostendis filium qui hominem fecerit, ab homine visum: quomodo ostendis filium qui dixit, Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium, ab homine visum; vel ab ipsa muliere, si eam factam non vis a patre, ne filio pater obedisse videatur; sed ipse eam filius tanquam sibi iubens sibi que obediens; & faciendam dixit & fecit. Demonstra filium visum esse a viro, visum esse a muliere. Demonstraturum te quippe promissuras, & antequam incarnaretur visum fuisse humanis aspectibus filium. Ostende promissa: quid pergis in vacua? Quid deludis expectationem nostram, nec exhibes pollicitationem tuam? Multiplicas verba non necessaria, ut necessaria occupes tempora. Si propterea visus est a viro filius, quia fecit eum, & propterea visus ab eius muliere, quia fecit eam: defini si audes, non posse Deum filium & operari videntia, & a suis operibus, quamuis alia videntibus, non videri: Si autem hoc potest Deus filius, ipse quippe visus nunc operatur cuncta videntia, & tamen eorum a seipso creatis oculis non videtur; quid est quod dixisti? Cur ista de libro Geneleos in tuo sermone posuisti? Cur nobis necessaria temporum spatia superflua loquacitate finisti? Sed iste, inquis, filius visus est Adæ, secundum quod legimus Adam dicentem, Vocem tuam audivi deambulantis in paradiso, & abscondi me, quia nudus sum. Hoc ergo prius diceres homo bone, inde inciperes promissa monstrare. Quamuis & hic Adam vocem tuam, inquit, audivi: non ait, faciem vel speciem tuam vidi. Et quod ait, abscondi me, quia nudus sum: videri se a Deo timuit, non a se visum esse Deum monstravit. Nam si vox quando auditur, sequitur visio: visus est & Deus pater quoties voce attestatus est filio. Nouimus quippe in Euangelio verba patri sonantis, atque dicentis: Tu es filius meus dilectus, &c. vbi ab hominibus auditus, non tamen visus est. Ac per hoc & in illis verbis quæ adiungis, vbi dicit, Quis nunciavit tibi, quia nudus es? & sequentia; potuit audiri, & non videri Deus. Nondum itaque aliquid ex eo quod promissuras dixisse te vide: & hic tandem aliquid quod discutere debeamus, aut quod pro tua causa esse fateamur. Hic Deus, inquis, & Abraham visus est. Visum esse Deum Abraham negare non possumus. Scriptura quippe fidelissima apertissime hoc loquitur, dicens: Visus est autem illi Deus ad quercum Mambra. Sed neque hic expressum est; vtrum pater an filius. Cum autem narraret Scriptura, quomodo ei visus sit Deus, tres viros illi apparuisse declarat, in quibus magis ipsa trinitas, quæ unus est Deus, intelligi potest. Denique tres videt, & non Dominos, sed Dominum appellat, quoniam trinitas tres quidem personæ sunt, sed vnus Dominus Deus: Sic autem narratur quod vidit Abraham: Respicens, inquit, oculis suis vidit, & ecce tres viri stabant super eum. & videns procurrat in obviam illis ab ostio tabernaculi sui, & adoravit super terram, & dixit: Domine; si inveni gratiam ante te, ne prætereas seruum tuum. Hic videmus tres viros apparuisse, & unum Dominum Deum dici, unumque Dominum rogari ne prætereat seruum suum, quoniam congruit Deo visitare famulos suos. Deinde tres personas pluraliter alloquitur; dicens: Sumatur nunc aqua, & lauem pedes vestros; & refici-

Ioan. 5. d. 27
Phil. 2. a. 10
Ioan. 1. a. 1
Ioan. 1. a. 4
Iur. 2. g. 32
Philip. 2. a. 6
CAPVT XXIII
CAPVT XXIV

Ioan. 5.
Gen. 3. b. 9.
Mat. 3. d. 17
Gen. 18. d. 1

& refrigerate sub arbore, & sumam panem & manducate, & postea transibitis in viam vestram, propter quod declinastis ad feruum vestrum. Manifestum est eos tanquam homines inuitari. Non enim tale illis praberetur obsequium, quo indigentia refecerent corpora, nisi homines putarentur: & scriptura pluraliter eos respondisse commemorat, ait enim: Et dixerunt: Sic fac quemadmodum dixisti: Non ait, & dixit: sed, dixerunt. Deinde cum esset parata refectio, dicit scriptura: Et apposuit ante illos, & ederunt. Non ait, apposuit ante illum, & edit. Sed ubi ad id ventum est, ut Abraham filius promitteretur ex Sara, quia diuinum offerebatur beneficium, non ut hominibus humanum exhibebatur obsequium, vnum narrat scriptura dicentem: Vbi est Sara vxor tua? Non ait, dixerunt autem ad illum, sed ait: Dixit autem ad illum: Vbi est Sara vxor tua? Quis autem hoc dixerit, postea manifestat: Vbi cum misisset Sara, ait eadem scriptura: Et dixit Dominus ad Abraham: Quare risit Sara in semet ipsa? & cetera vsque ad finem, tanquam vnus Dominus singulariter loquitur. Ac post haec, ut homines pluraliter abire narratur: & dicitur: Exurgentes autem inde viri, conspexerunt in faciem Sodomorum & Gomorrhæ, Abraham vero ambulabat cum illis deducens. Rursum autem redit scriptura ad singularem numerum, ac dicit: Dominus autem dixit: Nunquid celabo ego puerum meo Abraham quæ ego facio? Deinde promittitur Abraham præclara & copiosa posteritas, & Sodomorum denunciatur interitus. Sequens autem scriptura dicit: Et conuersi inde viri, venerunt in Sodoma, Abraham autem erat adhuc stans ante Dominum. Et appropians Abraham dixit: Ne simul perdas iustum cum impio, & erit iustus tanquam impius: Et post collocationem Domini atque Abraham, sequitur scriptura & dicit: Abiit autem Dominus vt desinit loqui ad Abraham. Et Abraham regressus est in locum suum. Venerunt autem duo angeli in Sodoma ad vesperam. Hi sunt de quibus paulo antè dixerat: Conuersi inde viri venerunt in Sodoma. Sed duos esse non expresserat, cum ab initio tres viros dixisset apparuisse Abraham & hospitaliter ab illo esse susceptos, quos & abeuntes deduxit ambulans cum eis. Fortasse ergo iam pronuntiare festinas vnum fuisse in eis Dominum Iesum, qui singulariter promittebat & respõdebat Abraham. Duos vero illos angelos eius qui venerunt in Sodoma, tanquam missi angeli à Domino Deo suo. Sed expecta, quid properas? Consideremus omnia diligenter, ac prius intueamur verba Domini loquentis Abraham: Clamor Sodomorum, inquit, & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccata eorum magna valde. Descendens ergo videbo, si secundum clamorem ipsorum venientem ad me consummant. Hic se ipsum descensurum dixit in Sodoma, quod tamen non ipse descendit, sed angeli duo. Ipse quippe abiit vt desinit loqui ad Abraham, Abraham autem regressus est in locum suum. Venerunt autem, sicut dictum est, duo angeli ad vesperam in Sodoma. Quid si & in illis duobus angelis vnus Dominus inuenitur, qui secundum verbum suum in ipsis angelis descendit in Sodoma? Nonne manifestum erit in tribus illis viris vnum Dominum visum fuisse, vbi quid aliud quam ipsa trinitas figurata est? Sed videamus vtrum nobis sancta scriptura demonstret, etiam in illis angelis duobus, vt dixi, vnum Deum inuentum, ne forte hoc ex nostro corde affirmare videamur. Venerunt ergo duo angeli in Sodoma ad vesperam, Lot vero sedebat, vt scriptum est, iuxta portam Sodomorum. Videns autem Lot, surrexit in obuiam illis, & adorauit in faciem in terram. Vides nempe hic à iusto viro angelos adoratos, & tu non vis adorari spiritum sanctum, quem vos quoque omnibus sine ambiguitate præponitis? Sed dicturus es, ho-

mines esse credebat, nam & in hospitium tanquam homines inuitauit. Hoc magis est contra te, qui dicis non adorari spiritum sanctum, omnibus angelis preferendum: cum videas & homines inferiores angelis à iustis hominibus adorari. Sed adhuc dicturus es: Deum adorauit. Eum quippe in duobus illis, quos putabat esse homines, tanquam in Prophetis esse cognouit. Iam ergo probatum est, quod me per Scripturam sanctam demonstraturum esse promiseram, eundem Deum qui dictus fuerat, abiisse vt cessauit loqui ad Abraham, in illis duobus angelis descendisse in Sodoma, sicut dixerat, & in eis ab homine iusto agnitiu fuisse. Exhibuit itaque hospitalitatem quomodo sanctis hominibus Dei, in quibus Deum esse cognouit, cum eos, sicut etiam ipse Abraham, angelos esse nesciret. Hi enim Patriarchæ sunt significati in epistola ad Hebræos, vbi de hospitalitate loquens ait: Per hanc quidam nescientes hospitio receperunt angelos. Receptis ergo eis Lot, nesciens quod angeli essent, cognoscens tamen sicut ipso Domino demonstrante cognoscere potuit, quis in eis esset, vt ea quæ interea facta sunt taceam, exiit cum eis de Sodomis: quod antequam fieret, sicut scriptura loquitur, dixerunt viri ad Lot: Sunt tibi hic generi, aut filij, aut filia, aut si quis tibi alius est in ciuitate, educ de loco hoc, quoniam perdemus nos locum hunc: quia exaltatus est clamor eorum ante Deum, & misit nos Dominus conterere eum. Ecce vbi apparet illud incendium Sodomorum per angelos factum, quos misit Dominus, in quibus tamen & ipse erat. Neque enim sic nititur suos vt recedat ab eis. In his ergo descendit in Sodoma, quod se facturum esse prædixerat, quando cum Abraham loquebatur: quod posteaquam fecit, abiisse ipse dictus est, & angeli venisse in Sodoma ad vesperam. Deinde paulo post, mox vt eduxerunt illum foras, & dixerunt, sicut eadem scriptura narrat, Saluum fac animam tuam, ne respexeris retrò, ne steteris in tota regione: in monte saluum te fac, ne quando comprehendaris. Dixit Lot ad illos: Oro Domine, quia inuenit puer tuus misericordiam ante te, &c. Quæ cum finisset loquendo, & elegisset sibi ciuitatem pusillam in qua saluaretur, sequitur scriptura, & ei dicit esse responsus: Ecce miseratus sum faciem tuam, & super verbum hoc ne euerterem ciuitatem, de qua locutus es: Festina ergo vt saluus sis tibi: Non enim potero facere verbum, donec tu in illam introcas. Quis hoc ei respondit, nisi ille cui dixerat, oro Domine? Hoc autem ad ambos dixerat, non ad vnum, sicut apertissime scriptum est: Dixit autem Lot ad illos: Oro Domine. Agnouit ergo Lot vnum Deum in angelis duobus, sicut Abraham vnum agnouit in tribus. Non est cur dicatur: Ille abierat qui Dominus erat, & cum Abraham locutus erat. Duo vero angeli eius erant qui in Sodoma illo iuente venerunt. Omnes enim tres viri dicti sunt qui apparuerunt Abraham, sicut scriptura solet viros etiam angelos nuncupare. Nec eorum alicui vni promptius & humiliter Abraham obsecutus est quam duobus, sed æqualiter omnibus pedes lauit, æqualiter omnibus epulas ministravit. Ergo in omnibus Deum vidit. Propter quod Scriptura prædixerat, quod visus fuerat Deus Abraham ad quercum Mambra, sub cuius vmbra arboris tres viros pauit, quos oculis corporeis vidit: in eis vero Deum, non corporis, sed cordis oculis vidit, id est, intellexit atque cognouit: sicut Lot in duobus, cum quo non pluraliter, sed singulariter loquebatur, eique respondebat etiam ipse tanquam vnus. Primum quippe Abraham per tres viros illum audiuit, postea per vnum, qui duobus in Sodoma euntibus manens locutus est cum eo. Lot autem per duos, tamen & ipse vnum Deum quæ pro liberatione sua rogabat, & qui ei respõdebat audiuit:

Gen. 18. b. 2.

Hebr. 13. a. 2.

Gen. 18. a. 2.

Gen. 19. a. 1.

Gen. 19. f. 2.

Gen. 18. a. 2.

Wid. d. 17.

1am. 5. g. 16.

Gen. 19. d. 19.

al. abeuntes.

Gen. 18. a. 2.

Genes. 18. d. 20.

Genes. 19. a. 1. *

audiuit: cum ambo, id est & Abraham, & Lot homines putarent eos qui angeli erant: Deum vero in eis intellexerunt qui erat, non putarent esse qui non erat. Quid sibi ergo vult ista visibilis trinitas & intelligibilis vnitas, nisi vt nobis insinuaretur: quod ita tres essent pariter, pater & filius & Spiritus sanctus, vt tamen simul non tres dij & Domini essent, sed vnus Dominus Deus? Tu autem dixisti: Hic Deus visus est Abraham, sciens te legisse quod scriptum est, visum esse Deum Abraham ad quercum Mambra: & volens quasi probare Dominum filium visum esse illi Patriarchæ, declinasti ab illis tribus viris, & eos omnino tacuisti, in quibus narrat Scriptura Deum visum fuisse Abraham: ne tu ipse nos admoneres vnus esse substantiam trinitatis Deum, sicut vnus erant substantia tres viri quos vidit Abraham, cum prædixisset Scriptura: Visus est Deus Abraham, nec tamen tres deos esse, quia & visus est Deus dictum est, non visi sunt dij. Et ipse Abraham tres vidit & vnum adorauit. A quo præteriri noluit, ab vno respõsus diuinitatis accepit. Nec aliquis duos eorum duos esse deos sensit, sed vnum in omnibus: quia & Lot duos vidit, & tamen vnum Deum agnouit. Vbi mihi videntur per Angelos significari filius & Spiritus sanctus, quoniam se illi Angeli missos esse dixerunt. Et de trinitate quæ Deus est, solus pater non legitur missus: legitur autem missi & filius & Spiritus sanctus, quorum non ideo est diuersa natura. Nam & illi viri per quos significati sunt, vnus erant eiusdemque nature. Hanc ergo Scripturam qua conuinci posses, astuto silentio deuitasti. Et cum dixisses, Hic Deus visus est Abraham, volens filium solum visum putari in eo quod in Genesi legitur, visum esse Deum Abraham, quomodo fit visus, dicere noluit, ne ibi non solus filius, sed trinitas agnosceretur Deus. Dixisti autem, Si vis credere, quia filius visus est Abraham, vtique ipse vnigenitus in sancto affirmavit Euangelio dicens sic: Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, & vidit & gauisus est. O disputare, & probare pro missa! quasi dixerit Dei filius: Abraham pater vester concupuit me videre, & vidit, & gauisus est. Quamuis & hoc sic adhuc posset intelligi, quod sanctus Patriarcha oculis cordis viderit Dei filium, non oculis carnis: vnde inter nos vertitur quæstio. Sed cum dixerit Christus, Abraham concupuit videre diem meum, & vidit, & gauisus est: cur nõ diem Christi intelligimus tempus Christi quo erat vterus in carne, quod & Abraham sicut & alij prophete in spiritu potuit videre atque gaudere? Neque hic igitur quod proposueras & pollicitus fueras, probare potuisti. Post hæc venisti ad Iacob, qui luctatus est cum angelo, quem Scriptura ipsa Genesios & hominem dicit & Deum. Nam ita legitur, Remanet autem Iacob solus, & luctabatur homo cum illo vsque in mane. Vidit autem quod non potest ad eum, & tetigit latitudinem femoris eius, & obstupuit latitudo femoris Iacob, dum luctaretur cum eo, & dixit illi, Dimitte me, ascendit enim aurora. Ille autem dixit, Non te dimittam, nisi me benedixeris. Dixit autem illi: Quod est nomen tuum? Ille autem dixit, Iacob. Et dixit ei: Non vocabitur amplius nomen tuum Iacob, sed Israël erit nomen tuum, quia valuisti cum Deo, & cum hominibus potens es. Rogauit autem Iacob eum dicens: Enuncia mihi nomen tuum. Et dixit: Quare hoc interrogas tu nomen meum? Et benedixit eum illic. Et appellauit Iacob nomen loci illius, Aspectus Dei: vidi enim Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Ex ista lectione vnicum Dei filium & antequam venisset in carne visibiliter apparuisse conaris ostendere: vbi & si nõ absurdè Christus intelligitur figuratus, propter prophetiam futura nunciãtem, quia futurum erat vt Iacob in filiis suis qui crucifixi erant Christum præualuisse Christo videretur: &

A in filiis suis videret Christum facie ad faciem, & salua fieret anima Israelitarum qui fideliter hoc viderunt: tamen huc hominem qui luctatus est cum Iacob, Ofce propheta euidenter Angelum dicit. Sic enim apud eum scriptum est de Iacob: In vtero supplantauit fratrem suum, & in labore præualuit Deo, & confortatus est cum Angelo, & potuit. Sicut ergo in Genesi ille qui luctatus est cum Iacob, & homo & Deus dicitur: ita & ab hoc Propheta & Deus & Angelus: ac per hoc ita qui erat Angelus, dictus est homo, quomodo illi dicti sunt viri qui apparuerunt Abraham, quando nescientes & ipse & Lot hospitio receperunt Angelos. Deus ergo erat in Angelo, sicut est Deus in homine, maxime quando per hominem loquitur. Ita verò per hunc Angelum figuratus est Christus, sicut per hunc hominem. Nam & Isaac filius Abraham, quid erat in figura nisi Christus, quando sicut ouis ad immolandum ductus est, & quando sicut Dominus crucem suam, ita & ipse sibi quibus fuerat imponendus, ligna portabat? Postremò quid miramur per Angelum figuratum esse Iesum, si non solum per hominem, verum etiam per pecudem figuratus est? Nam quis alius erat ille aries qui cornibus tenebatur in vepre, nisi Christus crucifixus, vel spinis coronatus? Huc autem arietem pro filio, cui parere iussus est, immolauit Abraham. Ita enim homini parci Deus iussit, vt tamen ex pecude propter passionem Christi quæ illo modo præunciabatur, mysterium sacri sanguinis impleretur. Si autem putas proprietate, non figura Christum fuisse angelum, qui luctatus est cum Iacob: potes dicere proprietate, non figura Christum fuisse arietem, quem Patriarcha immolauit Abraham. Potes postremò dicere proprietate, non figura Christum fuisse petram, quæ percussa ligno, sitienti populo porum largissimum fudit. Sic enim dicit Apostolus: Bibebant enim de spiritali conseqente eos petra, petra autem erat Christus. Figure istæ, non res ipsæ fuerunt, quibus figuris præcedentibus res significabatur esse vterque: quæ figuræ per subiectam Deo creaturam, & maxime per angelorum ministerium, mortalium exhibebantur aspectibus: Dei quidem agente potentia sed tam è latente natura, siue patris siue filij, siue Spiritus sancti. Frustra itaque asseris filium Dei visum fuisse ab hominibus, patrem autem non fuisse visum: cum per subiectam sibi creaturam & pater videri potuerit: & filius & Spiritus sanctus: per suam verò substantiam nullus illorum visus est. Ergo Deus sicut in firmis hominum sensibus magis significatus quam demonstratus est. Non itaque visus est sicut est: hoc quippe in futura vita permittitur sanctis. Vnde dicit Apostolus Ioannes: Dilectissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus autem quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Viderunt ergo & in hoc seculo Apostoli Dominum, sed non viderunt sicut est. Denique Moyses cum sibi cupiebat ostendi, quamuis cum eo facie ad faciem Scriptura indice loqueretur. Quod cum in mea superius prosecutione dixissem, quasi non audieris præteristi, cum tibi eiusdem mee prosecutionis recitari ex tabulis vniuersa voluissem. Non autem discernens quid sit videri Deum per substantiam suam, & quid sit videri Deum per subiectam creaturam, in tantam blasphemiam decidisti, vt vnigenitum Dei filium per hoc ipsum quod Deus est mutabilem diceres: quando quidem soli patri putasti esse tribuendum quod scriptum esse dixisti, Ego sum qui sum, & non sum mutatus: quasi filius vel Spiritus sanctus sit mutatus quando visibiliter apparuit, vel ille quod costat natus ex femina, vel iste in specie columbe aut igneis linguis se humanis aspectibus monstras. Vnde iam respondi tibi in eo sermone, vbi ostendi nõ te refellisse quæ dixi. Nunc verò vt intelligas quomodo

Ofce 12. d. 3.

Gen. 32. f. 24.

Esai. 53. b. 7.

Gen. 22. c. 13.

Exod. 17. b. 6.

1. Cor. 10. a. 4.

1. Ioan. 3. d. 2.

Exod. 3. d. 13.

Exod. 3. d. 14.

Matth. 3. d. 16.

Act. 2. a. 4.

generanti docetur exorta. FEL. Felix quaso exemplo A mihi faciliore dicta dilucides. A V G. In rebus quidem incōprehensibilibus exempla non suppetunt disputati; tamen in quantum fieri potest, etiam in hac parte nō deero. Ecce igitur homo pater habet hominem filiū. Est quidem commune vtriusque quōdā homo est, vni tamen quōd filius, alteri proprium videtur esse quod pater est; nam in vtroque sic persona discernitur, vt cōmunis humanitas nō negetur, dum vnus gignit, alius gignitur; æquē autē homo & qui genitus dicitur, & ille qui genuit. FEL. Illud certē dicas velim, genitus ab ingenito vtrum initio separatur, an non? A V G. Ne id quidem spiritalis intelligentie veritate recipitur, vt pater à filio interuentu, non dico temporis, quod diebus constat ac noctibus, sed cuiuslibet æui vel æternitatis ipatio separatur. FEL. Hoc si ita est, duo fueris ingenita. Et quomodo altera patris, altera filij putatur esse persona, cum per significationem communis ingeniti vtraque, videatur esse persona? A V G. In hoc quidem à maioribus vestris non mediocris calumniæ sophisma contexitur, tamē per auxiliū ipsius Trinitatis catholica necesse est simplicitate soluatur. Patrem namque ingenitum, filium genitum dico, nec tamen ideo genitum ingenito cōæternū non esse prædico; eo tantūm docēs ingenitum patre, quia nō processit ex altero, eo genitum filiūm, quia non extitit à seipso. Nō est cōmune vtriq; nasci, non est cōmune, non gigni; & tamen commune est alterum ab altero interuentū mediij temporis non diuelli. Itaq; si propriū patris quartis, sufficit quia solus non habet patrem, si filij, satis est quia non habet prolem; vnam autem & cōæternam patris & filij dicimus diuinitatem. FEL. Quantum ad me attinet, non video quid ista nunc colligas. Nam quamuis Aristotelica mecum subtilitate contendas, fieri tamen nō potest, vt cum qui genitus est, ab eo qui genuit nulla aut intercedētis antiquitate discernas. A V G. Scio quidem, vt ille ait, quā in difficili loco versetur oratio; tamen verēdum nobis nihil est; qui per adiutorium sancti Spiritus, testimoniū dicimus Deo. Quid ergo dicemus? Est ne aliquid in patre quod negeretur ingenitū, an non? Si est, non in toto, sed in parte potius dicitur ingenitū, alioquin non ex tempore cœpit esse filius. Nam si paternitas nō cœpit patris, initium inueniri non potest prolis. Si initium datur prolis, non æterna paternitas docebitur patris. Et quomodo stabit, quia totū in patre docetis ingenitū, qui ipsius paternitatis nomen habere putatis initium, cum cœpisse ex tempore dicitis filium, quo nondum extante patrem dici non potest vocitarum? FEL. Non sum tam stultus vt tempus præferam filio, sed initium dari certum est genito. A V G. Quid ergo? Inter patrem & filium dicis mediū nihil fuisse? FEL. Ita prorsus. A V G. Quomodo igitur negas filium patri cōæternū, qui inter patre & filium fateris nihil esse mediū, ne id ipsum non tā mediū cōstet esse quā tertium? FEL. Quoniam me disputandi arte cōcludis, id quod à maioribus nostris dictum est, breuiter explicabo. Aiunt enim, quoties de initio filij, & patris æternitate tractatur: Erat quando non erat, & antequam nasceretur non erat. A V G. Quantum aduerto, manente malæ credulitatis errore sola verba inuata sunt. Dixisti namque, Erat quando non erat. Erat istud ad æuum pertinere vultis, an ad filiū? Si ad æuum, id est, velut quoddam ante filij natiuitatē æternitatis ipatium, ecce ad superiorem blasphemiam necessitate delaberis, cum inter patrem & filium, tertium quoddam tēpus immittis, dicisq; , quia erat ante filiū Deus pater & tempus, & post hæc duo filius, post tria ista quartus Spiritus sanctus. Quod si admittimus, vt sine tempore gigni nō potuerit filius: vide quā late pateant ista quæ dicimus. Nam si nō sine tempore est filius, certē nec nisi in loco dicendus est genitus. Hoc admisso, ante filium & Spiritum sanctū, cōæuus quo-

dammodo patri dicitur & loc⁹. Quod si ita est, quid sine loco & tempore nasci non potuerit filius, in quo loco locum, aut in quo tempore factū locum dicis & tempus? Si in nullo, ecce sine tempore & loco fieri potuit tempus & locus. Si in aliquo, id ipsum tempus videtur & locus, in cui⁹ origine similiter & locus requiritur & temp⁹. Quod si vique adeo sine tēpore & loco fieri aliquid potuit, vt nec in loco locum, nec in tempore factū doceas tempus: nescio qua temeritate cōtendas, quod nasci sine tempore nō potuerit filius qui quātum ad sanam fidem, & locum doceatur fecisse & tempus. Sed de hoc satis. Nunc quod à maioribus vestris dictum prædicas, repetamus. Erat, inquis, quando nō erat. Si erat istud, ad tempus referas, ecce ante filiū tempus; si ad filiū, nunquam non erat filius, erat enim iam filius quādo non erat tēpus, à quo factum dicitur tēpus. Sed antequā nasceretur, inquis, non fuit. Quis quaso non fuit antequā nasceretur? Si filius, ecce ipso intellectu ante filium fuisse dicitur tempus. Si autem antequam nasceretur filius, non erat temp⁹, sequitur vt dicatur patri filius cōæternus, inter quem & patre nullum fuisse dicitur tempus; maximē cū inter cetera Euangelistis attestantibus, etiā tempus fecisse dicatur filius. Sed forte de patre dictū aliquis putet, Erat quādo non erat filius. Cui sententię secuta non concinūt, quibus dicitur, Et antequam nasceretur nō erat: nam per se pater semper existens etiam à vobis non potest dici natus, qui nō ab initio docetur exortus, & in patrem cadere non potest, erat, quando nō erat genitus. FEL. Quoniam me verbis, vt mea fert opinio, inopinata subtilitate certantibus non mediocriter defatigas, idcirco quæso, vt si fieri potest, exēplo cuiuslibet rei, possibile id esse quod docere conaris, ostēdas. Neq; enim aliter credere possū, licet vi rationis oppressus, cōæternum esse genitū patri, nisi aut vtrunq; genitum, aut vtrunq; patrem dixeris sibi. A V G. Quoniam me ad incomparabiliū rerū exēpla compellis, idcirco quæ sit ignis potētia videamus, ex quo semper splendor est, semper vapor est. Vtrunq; de eo nascitur, nec ideo tamen ignis sine horum quolibet aliquatenus inuenitur. Hæc tria non se inuicem gignunt, quia non de splendore ignis & vapor, aut de vapore ignis & splendor, sed de igne splendor & vapor semper est genit⁹. Quæ cum ita sint, vidēsne etiam in creaturis posse aliquid nasci, nec ostēdi tamē tempus, quo id de quo natū est sine genito potuerit inueniri? Si ergo visibilibus exemplis ista perspiciamus, cur non de patre & filio & Spiritu sancto, quantum ad cōmunem duntaxat atq; indifferentem æternitatem, similia prædicemus? Neq; enim ideo necesse est patrem & filium & Spiritum sanctum æquē dicamus ingenitum, quia nullum ab altero æuo interueniente dicimus separatum: cum videamus etiam ex aliis rebus quædam genita, nec ideo tamen aut æquē gignētia, aut sine inuicē docentur extantia. Sed quid prodest horū multa colligere, cū paucorum testimoniis etiā cetera liceat æstimare. FEL. Quoniā sententiā meā, præcedentiū patrum auctoritate fundatam, noua disputandi arte cōturbas: idcirco velim mihi dicas de natura filij Dei, id est, de substantia ipsa quid sentias. Si enim vt dicere vos soletis, homouision est patri, ipse quodammodo pater est sibi, alioquin inconstitutus non potest esse genitori. Nam quidam nostrum homouisionem sic ridere solebat, dicens: Si non extrinsecus, sed ex eodē ipso prolatus est filius, in duos quodammodo diuisus est vnus, quādoquidem non aliud gignēs dicitur esse quā genitus. A V G. Dum nos dicis Aristotelica arte contendere, ipse ad dialecticorum laqueos videris confugisse. Sed nos fidei veritate confisos nequequaquā possunt ista tetrere. Quid igitur dicis ex substantia credo patris nasci filium nequiuisse, ne ingenitum patrem filij videamur generatione diuidere. Quod si ita est, malē creditur filius qui non ex patre, id est,

id est, non ex eodē ipso genitus, sed extrinsecus factus inter alia prædicatur. Quod vt sit intellectu facilius, id ipsum pro posse explicabo. Filiorum namque adoptiui alij, atque alij naturales, sunt. Ii qui geniti, ab initio filij semper ac proprii: illi primū alieni, post filij cum per adoptionem in familiam videantur ascisci. Quibus ergo comparandus est filius Dei? Si adoptiuis, erit apud patrem similis nobis. Si proprii, ex substantia extitisse dicendus est genitoris. Sed in dō, inquis, substantia paterna diuiditur, si ex solo patre substantialiter filius generatur. Hoc quā stultum sit, etiam visibilia ipsa nos docent. Quis enim vnquam vel carnalium patrum gignendo diuisus est? Quod si nec in cōditionem corporis cadit ipsa diuisio, nemo enim sic genuit filium, vt se perderet medium, & saluā integritate patris non potuisset nasci dicitis filium? Sed quid plura? Natiuitatem filij Dei ortumque rimantibus, hæc, nisi fallor, occurrūt, id est, vt aut ex patre sit, aut ex nihilo, aut ex altero, aut ex seipso. Horum quæso consequentiam videamus. Si ex seipso: non recte filius dicitur, qui non natus, sed ingenitus prædicatur. Si ex nihilo: creatura cum cæteris, non creaturæ author ostenditur. Si ex altero: non eius cui credimus, sed nescio cuius incogniti patris filius prædicatur. Quod si præter hæc quatuor nō potest inueniri quintum; nec de his propter euidentem blasphemiam tria prædicari penitus possunt: restat vt substantialiter de patre sit genitus: quia, vt diximus, nec inueniri quintus, nec præter primum de his doceri potest aliquis modus: vt pote cum nec creatura, nec alterius patris filius, nec vt pater dicatur ingenitus. FEL. Quasi verō ego aut præter hæc quintum, aut de his tribus aliquid prædicarim: qui sic non ex substantia patris extitisse filium dico, vt tamen ex eius voluntate non negem genitum. A V G. In vnū de suprascriptis consequentia ipsa detrueris. Cum enim de filij substantia requirimus, quem tu ex patre substantialiter genitum non fateris, sine dubio inter alia ex nihilo factum esse contendis: quādoquidem nec corruptibiles quidem creaturas dicim⁹ substantiisse, nisi vt has Deum, & voluisse per ineffabilem dispensationem, & potuisse per singularem potētiam dicamus efficere: dum & voluntatem fuisse nouimus, quia placuit Deo; & potestatem; quia posse subiacet Deo. Ergo ad extantiam filij, potestas paterna non sufficit. A V G. Quasi ego de potestate patris, & non de ipsa paternitatis veritate contēdā. An ei se dici maluit patre, quē nō sibi, sed creaturæ voluit esse cōsimile? Et ideo fatendum tibi est, ex substantia patris extitisse filium, si & natus & Deus est: aut filiū pariter & Deū negare, si non ex paterna substantia, sed ex nulla, operante tantum, sicut etiam in aliis creaturis, patris voluntate & potestate creatus est. FEL. Quoniam me ad eiu⁹modi confessionem necessitate compellis, id quod à maioribus nostris dictū assolet, non tacebo. Aiunt enim, creaturam esse filium, sed perfectam, & quæ dominari possit omnibus creaturis. A V G. Gaudeo quidem quod irreligiosæ prædicationis intimum virus manifesta confessione prodideris, nihil tamen quod credulitate dignum videatur, opponis. Creatura namque est, ex eo quod aut adhuc non est, aut aliquando non fuit, rei cuiuslibet corruptibilis, quantum in se est, per omnipotentis Dei voluntatem facta substantia. Hæc definitio vtrū in Dei cadat filium, videamus. Nam filius in eo quod est, indifferentis naturæ veritate prolatus est: quia ex eo qui est, id est, ex gignente, non dissimilis natus est: & ideo inter filium & creaturam primū, ni fallor, ista discretio est, quia ille ex patre substantialiter gignitur, creatura non ex substantia facientis, sed ex sola voluntate ac potestate perficitur. Ista corruptibilis per naturam, nisi fuerit seruata per gratiam. Ille incorruptibilis, qui nascendo incorruptibilem ex in-

corruptibili, patre videtur habere substantiam. Filius per omnia similis patri, dissimilis creaturæ factori. Ille non ex eo quod non est, in id quod est: & propterea nunquam in id quod non est, ex eo quod est. Illa ex eo quod non est, in id quod est; & propterea quantum ad se attinet, ex eo quod est, in id quod non est sui ortus conditione reuertitur. FEL. Nescio quid in arcano huius obscuritatis inuolueris: & ideo recte facies, si id quod à te, vt mea fert opinio, incomprehensibiliter dictum est, intelligibiliter explicaueris. A V G. Dixi inquam de filio, cum eum à creaturæ definitione discernere: quoniam is non ex eo quod non est in id quod est: quod tale est ac si dicerem, non ex nihilo factus est. Et propterea nunquam in id quod nō est, ex eo quod est: id est nunquam in nihilum ex eo ipso quod est, naturæ suæ proprietate soluendus est. Creatura verō, ex eo quod non est, in id quod est: quō ostenditur, quia ex nihilo prolata est. Et propterea quantum ad se attinet, ex eo quod est in id quod non est, id est in nihilum, nisi perpetua gratia fecerit, naturæ suæ qualitate vertenda est. Ergo nunquam non erit filius, qui substantialiter docetur esse perpetuus; & hoc vt pote proprio à conditione omnium creaturarum, quæ per ipsum factæ sunt, non iniuria noscitur separandus. FEL. Licet intelligentiam meam noua rerum subtilitate perstringas, nescio tamē quo pacto dicas, quod cōæternus patri sit filius: cū & communiloquendi modo, & natura lege, prior gignens videatur esse quā genitus. A V G. Si naturæ auctorem creaturarum legibus æstimamus, dum antiquiorem esse patrem filio prædicamus: cur nō eadem naturæ lege, fortiorem patre filiū per accessum temporis dicimus: dum nec huic desunt incrementa nascenti, & imbecillitatis iniuriam senectus ingerit patri? Quod si hoc ratio ipsa non recipit, omittamus in Deo corporalis intelligentiæ legem, ne operibus suis similem dicamus esse factorem: maximē cum ex eo quod apud nos euidentis est, etiam id quod in occulto est possumus ostēdere. Sicut enim sine exemplo mater genuit auctorem suum: sic ineffabiliter pater genuisse credendus est cōæternum. De matre natus est qui ante iam fuit: de patre qui aliquando non desuit. Hoc fides credat, intelligentia nō requirat: ne aut non inuentum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. Ecce enim de matre natus est Christus, nec ideo tamen per cōtactum viri, matris pudor est imminutus. Virgo peperit, quia virgo concepit: & non seruato rerum ordine, ex integro matris corpore, integrum corpus Christus assumpsit. Si ergo nouo more, nullo exemplo, secundū carnem natus docetur ex corpore: quid mirum si nō secundū consuetudinē humani partus processit ex patre? Non enim minus per substantiam matris, ex sola genitus est filius, & sine damno corporis parietis, natū filij nouimus corpus: quā minuisse incorporalē patris substantiam creditur, cum ex eodē ipso ex quo substantia literal atq; incorporaliter est prolatus dicitur genitus? Ergo si naturam rerū intelligentia duce perpendimus, demus initium, si non negamus occasum. Alioquin ideo filium nō habere dicamus initium, quia non per gratiam, sed per naturam fatemur esse perpetuum. Ad summam, maior & minor tribus modis dici potest: id est, ætate, forma, potētia. Ætate, senior puero: forma, longior paruo: potentia, fortior imbecilli. Videamus vtrum aliquid horum accidat filio: nā nec ætate minor est, quem de principio patre cōstat extitisse principium: nec forma, quem non aliud fas est prædicare quā Deum: nec potentia, à quo totum nouimus esse perfectum. FEL. Scire cupio quo pacto ad filium transeat dignitas patris, & ad patrem non recurrat humilitas prolis. A V G. Non secundū naturam ista nunc dici, quotidianarum rerum exempla nos docent. Ecce enim putemus aliquem regem ac regis filium depo-

CAPVT VII.

CAPVT VII.

CAPVT IX.

fitis regie maiestatis insignibus, subiecti militis indu-
 menta suscipere, & propter certam patris dispositio-
 nem ac sociorum salutem, rebellium contumelias
 sustinere: nunquid quia ad hoc participium regie po-
 testatis, certum est natiuitatem decurrere, idcirco ad
 eum qui genuit, iniuriam filij non compatiendi affe-
 ctu, sed ipsa passionis proprietate certum est perueni-
 re? Non ita est, quia non ex filio patrem, sed ex patre
 filium certum est natum esse. Et propterea totum in-
 ter hos simile dicimus quod pertinet ad communio-
 nem naturæ; illud proprium quod per accidens vni
 noscitur euenisse personæ. Habet ergo nascendo to-
 tum filius cum patre quod pater est; sed non de filio
 pater quicquid specialiter ipse perpeffus est. Non eni-
 m vtrisque commune est, quod ex homine natus
 est homo, sed accidens speciale, quod plerumque sine
 præiudicio communis naturæ haberi dicitur in alte-
 ro. Vna est patris substantia, vna persona. Hæc cum
 genuit quæ genita est, ex hac sine dubio non diuersa
 noscitur extitisse, sed altera, quæ non aliud docetur ef-
 se quàm prima, dum & communis docetur esse & pro-
 pria. Communis, inquam, vnitatem substantiæ, propria,
 discretionem personæ. Cum ergo in se extet illa quæ na-
 ta est, non quicquid huic acciderit ad gignentem ne-
 cessario trahit, sicut ad nascentem quicquid proprium
 ac substantiale gignentis constat esse, peruenit. Non
 enim sicut filio ipsa generatione collata est diuinitas
 patris, sic ad patrem refertur cura, ægritudo, pauper-
 tas, mors, humilitas prolis. Quod ideo non fit, quia
 quamuis de vna, id est patris substantia fuerit similis
 genita: tamen quia iam in se ipsa extat, quæcumque huic
 intrinsecus ingeruntur, non communia dicuntur ef-
 se, sed propria. Si ergo humani generis ista conditio
 est, cum non vsque ad filij ab eo qui genuit in al-
 liud vnquã mutata substantia est, vt non eadem pos-
 sit esse, sed altera; dum extrinsecus accidentibus mul-
 tis, manet nihilominus natura communis; quid nos-
 de Deo atque eius filio dignum est credere, quid de-
 cer prædicare: Quorum quamuis secundum indiuisæ
 maiestatis simplicem gloriam non sit natura dissimi-
 lis, specialiter tamen à filio corpus assumptum est; vt
 humiliaretur in infirmitate carnis nostræ, qui pati ni-
 hil poterat in communis diuinitate substantiæ. Non
 assumpsit homo hominis filius alteram naturã, cum
 in eadem quæ cum patre communis est patiatur, ad
 patrem tamen non transmittit iniuriam: nec humili-
 atus in filio Deus pater passibiliter creditur, cum nõ
 in eadem ipsa quæ vtrisque communis est, sed in no-
 stra potius, quam solus ipse suscepit, Iudeorum cre-
 ditur pertulisse perfidiam. Ad summam, quid precor
 est quod pendebat in cruce? Quid est quod lancea di-
 citur vulneratum esse? Caro passibilis, an substantia
 diuinitatis? Si maiestatem profanus in corpore eius
 prædicator assumpsit, corruptibilem Deum videris
 credere. Si passibilem carnem, non est communis ista
 cum patre, vt per hanc eũ possit crux illa contingere.

CAPVT
X.

FEL. Dum torrentis modo omnia quæ à nobis sunt di-
 ctæ præcipitas, duos admodum Christos, non vnum prædi-
 cas. Et non immerito, nam si in eo nihil penitus diuinitas
 pertulit, secundum hominem Christus alius fuit: alioquin
 per affectum communis diuinitatis, etiam ad patrem passio
 ipsa peruenit. A v c. Non ita est, ego enim Saluatorem
 nostrum non confundo, non diuido. Non confundo, ne
 ut incorpoream, aut imaginariam carnem; aut car-
 nale, aut mortalem prædicem deitatem. Non sepa-
 ro, ne Dei patris vnã secundum carnem, & alteram
 secundum maiestatem introducere videar prolem:
 quia idem Dei filius & sine initio processit ex patre,
 & secundum tempus nasci est dignatus ex virgine.
 Impassibilis in suo, passus in nostro, dum incompre-
 hensibilem maiestatem velut quodam indumento

carnis vestire dignatus est ex vtero, vna mediatoris
 persona, non vna substantia. Vna inquam persona, ne
 sit non vnus Christus; non vna substantia, ne medi-
 atoris dispensatione submota, aut Dei tantum dicatur,
 aut hominis filius. Non ergo in Christo susceptã car-
 nem perpetuitate diuinæ generationis extendo: nec
 immensam deitatem corporei ortus ætate concludo;
 quia idem in diuinitate author est rerum, qui in car-
 ne redemptor est hominum: idem impassibilis in se,
 qui passus in corpore; & dum sic vtriusque naturæ pro-
 prietatem verè ex vtraque gignenti similis natus ex-
 pressit, vt & veram carnem suscepisse eum constet ex
 matre, & indifferentem deitatem habere constet ex
 patre. Quibus in vnã personam incomprehensibili
 mediatores dispensatione coniunctis, seruauit singulis
 propria, sed coniunxit propriis aliena. Seruauit pro-
 pria, dum non amisit immensitatem diuinitatis, & in-
 firmitatem non respuit carnis. Coniunxit propriis a-
 lienis, dum idem atque inseparabilis Christus, & pro-
 prio carnis occiditur, & proprio deitatis apud inferos
 non teneretur. Proprio carnis gustauit vitam mortem, &
 proprio deitatis perpetuam reddidit carnem. Non
 ergo rectè dicitur, in filio pater esse passus, quoniam
 in carne quæ ei non est cum patre communis, passus
 est filius. Itaque glorificata est caro maiestate, dum
 maiestas humiliata docetur in carne. Sed vtrumque
 non de duobus Christis, sicut putas, sed de vno atque
 eodem ipso, quem post partum virginis Deum & ho-
 minem nouimus, nos certum est prædicare.

FEL. Si ergo ex virgine natus est Christus, quomodo
 Deo patri dicitur esse coeternus? A v c. De hoc quidem
 nobis etiam aduersus alios diuersa contentio est; &
 ideo ne difficilior sit explanatio veritatis, causam pri-
 mum proponamus erroris. Nam ab vno malæ credu-
 litatis orti principio, in duo quodammodo intelligenti-
 æ dissimilis deliramenta funduntur. Est namque v-
 trisque commune, vnã Christi natiuitatem, non
 duas prædicare. Sed alij illam principalem qua ante
 omnia ex Deo natus est Deus, alij hanc tantum qua
 ex virgine processit. Hi Dominum proprii dogmatis
 definitione recipiunt; qui per consequentiam malè
 iacti seminis, in similis blasphemie barathrum deci-
 derunt. Ecce enim quia ex virgine non credunt natum,
 omnem Euangeliorum fidem, omnem baptismatis
 vtilitatem, omnem apostolorum prædicationem, &
 ad summum omnem noui Testamenti auctoritatem,
 velut quadam Iudaicæ incredulitatis cæcitate sub-
 uerunt. Et ideo ne ipsam maiestatem quidem Dei fi-
 lij cognouisse putandi sunt, quia sacramentum me-
 diatoris, quo eum innotescere pater gentibus voluit,
 abiecerunt. At verò hi qui non ex patre ante omne
 initium, sed ex tempore virginis partu natum esse cõ-
 tendunt, non eum creatorem omnium, non Domi-
 num omnipotentia patri ac maiestate consimilem di-
 dicerunt. Quomodo enim fecisse putabitur cuncta,
 ante cuius ortum fuisse certum est vniuersa? Aut quo-
 modo eius diuinitas est profitenda, quo nec dum na-
 to facta sunt singula? Vel quomodo eius diuinitas cre-
 ditur esse perpetua, cum non semper vt patris, sed ex
 tempore prædicatur effecta? Negant igitur etiam hi
 quodammodo mediatores consequenti rerum neces-
 sitate mysterium, quia Deum & hominem non ex æ-
 ternitate, sed ex tempore, non ex virtute, sed ex infir-
 mitate, nõ ex patre ante omnia patri similem filium,
 sed ex matre inter omnia, non verum, sed imaginariũ
 hominis filium in manifesto, non per veri similitudi-
 nem natum prædicant Christum. Quo fit, vt ne in car-
 ne quidem nosse putandi sint Deum, quem ante as-
 sumptionem carnis de patre non putat genitum. Vi-
 des igitur quo pacto inter hos, licet discrepantibus me-
 diis, idem tamè initium, idem exitus docetur erroris.

CAPVT
XI.

Nos

Nos contra sic natiuitatem vtramque defendimus, A
 vt neutram alterius affirmatione tollamus. Nam nec
 temporalem primæ illius perpetuitate damnamus,
 nec æternã huius temporalis breuitate concludimus:
 scientes verbum Dei inseparabilem prolem, & huius
 veræ prolis postea verissimam carnem: non tunc fa-
 rentes Christi diuinitatem cõcepisse cum virgo conce-
 pit; nec tunc cepisse carnem, cum ineffabili quodam
 partu monas illa, sine intercapedine medij temporis,
 in nullo differentem monadem genuit. Non infirmi-
 tatem voluntariam Christi omnipotens eius maiestas
 exhorruit, non omnipotentiam corporalis infirmitas
 extinxit. Scio ad inferos diuinitatem filij Dei descen-
 disse proprietate carnis, scio ad cælum ascendisse car-
 nem merito deitatis. Non est Dei proprium, quod fam-
 me sentit: sed Dei proprium est, quod paucis panibus
 tot milia hominum satiauit. Nõ est proprium carnis,
 quod superferentes vndas siccis pedibus ambulauit:
 sed carnis est proprium, quod ipsa, palmas, flagella
 sustinuit. Vnus tamen atque idem Christus est, qui
 & iniurias toties pertulit, & actus in profundo non
 meruit. Ex hoc pacto in mediatore Dei & hominum,
 iniuria sui corporis affectam non fateor deitatem, sicut
 vt maiestate deitatis glorificatam nouimus carnem.
 Ergo Christus mortuus est, qui & resurrexit: nec ideo
 tamen vtrumque ex vno, sed ex singulis singula, in v-
 troque tamen perfectus ipse conpleuit, dum vnus at-
 que idem inseparabilis tam diuersa compleuit: vno
 mortem gustauit, altero mortuos suscitauit. Sicque se
 Deum & hominem vtriusque, qui & resurrexit: nec ge-
 minata persona, nec substantia confusa monstrauit.
 Ingressus est virginis vterum Dei filius, vt iterum na-
 sceretur ante iam genitus: qui suscepit totum homi-
 nem, qui iam habebat à patre plenissimam deitatem.
 Nõ dissimilis genitori cum nasceretur ex æterno per-
 petuus: non dissimilis homini, cum ex matre nasceretur
 moriturus. Idem tamen & æternus in suo, & mori-
 turus in nostro: dum vtrumque continet ex seipso, &
 neutrum perdit ex altero: Sicque ex Deo & homine
 non imperfectus, sed in diuersa proprietate plenissimus
 natus est Christus, sicut ex anima & corpore vnusquis-
 que hominum docetur esse perfectus. Non alius ho-
 mo corpus, alius animus, quam vnus alius animus, aliud
 corpus, vnus tamen atque idem homo & corpus do-
 cetur & animus. Rursum non vnum atque idipsum
 corpus & animus, quia ex vtroque homo factus est vnus.
 Non enim hæc aut substantiam confundunt in
 vnitatem personæ, aut personam geminant diuersitate
 substantiæ, quandoquidem vnus ex his homo nosci-
 tur extitisse. Non perdit propria, sed quia in vnum
 atque inseparabile conuenerunt, ex propriis videntur
 facta communia. Afficitur in corpore mēs doloribus
 corporis, fatigatur corpus cogitationibus mentis, &
 vnum tamen horum proprium est corporis, alterum
 mentis. Quod dum vni homini acciderit, & corporis
 commune videtur, & mētis: sic post partum virginis,
 nõ alius Dei, & alius hominis, sed idem Christus Dei
 & hominis filius fuit. Et sicut in vno homine aliud a-
 nimus, aliud corpus: sic in mediatore Dei & hominũ,
 aliud Dei filius, aliud hominis fuit, vnus tamen ex v-
 troque Christus Dominus fuit. Aliud, inquam, pro
 discretionem substantiæ, nõ aliud pro vnitatem personæ.

CAPVT
XII.

FEL. In superioribus quidem me ad credendam Christi
 ex matre natiuitatem salua perpetuitate compuleras: sed
 quia contra rationem vi orationis extorta non in nobis pos-
 sunt esse continua: idcirco cum ad propositionem meam sa-
 licita intentione respicio, necdum mihi videor in his quæ à
 te dicta sunt inuenisse quod quero. Nescio enim quomodo
 natum doceatis ex tempore, quem coeternum patri dicitis
 iam fuisse. Nasci enim est velut quidam motus rei non ex-
 tantis antequam nascatur, id agens beneficio natiuitatis vt
 August. tom. 6.

fit. Quo colligitur, Christum qui erat, nasci non potuisse: si
 nasci potuit, non fuisse. A v c. Ad inquisitionem nos in-
 comprehensibilem rerum, noua interrogandi curio-
 sitate compellis: & ideo nõ nisi quibusdam exemplo-
 rum lineamentis poterit explicari quod queris. Pare-
 re igitur me, p affirmato afferre rem alterius quæstio-
 nis: quia cum eam non pro fide sui, sed pro alterius o-
 ffensione nunc profero, non in ea me conicias expli-
 care quod credo, sed ita me credere ad præfens puta,
 vt intelligere facilius possis ista quæ dixerò. Fingamus
 ergo, sicut plerique volunt, esse in mudo animam ge-
 neralem, quæ sic ineffabili motu semina cuncta viuifi-
 cet, vt non sit concreta cum genitis, sed vitam præ-
 stet ipsa gignendis. Nempe cum hæc in vtero passibili-
 lem materiam ad vsus suos formatura peruenit, vnã
 facit secum esse personam eius rei, quã non eandem
 constet habere substantiam: & fit operante ani-
 ma & patiente materia, ex duabus substantiis vnus ho-
 mo: cum aliud anima doceatur esse, aliud caro: sicque
 animam nasci fatemur ex vtero, quam ad verum veni-
 entem vitam dicimus contulisse concepto. Nasci,
 inquam, ex matre dicitur, quia ex hac sibi corp' apta-
 uit, in quo nasci posset: nõ quia antequam nasceretur
 quantum ad se attinet, ipsa penitus non fuisset. Hic si
 verborum vim, quotidiani sermonis cõtemplator, at-
 tendas, cum talia proponimus, oppugnantia prædica-
 mus, & in his tamen verum cõstat esse quod dicimus.
 Ex matris vtero cum corpore scimus animam nasci,
 sed etiam matre priorem videmus animam prædicari:
 In filio mater animam gignit, sed tamen etiam in ipsa
 matre non nisi anima viuit, sine qua nec ipsa quidem
 potest esse quæ genuit. Itaque si originem animantis
 potentiæ requiramus, prior est anima matre, & ex hac
 rursus nata videtur esse cum sobole. Prior, inquam, a-
 nima, per quam mater est animata, prior mater, per
 quam in filio nata videtur & anima: sed non mater in
 carnem animam vertit, nec carnem in animam com-
 mutauit, sed animatam carnem de vtero matris, idem
 carnis & animæ, & toti hominis creator exhibet: qui
 per dispensationem analogiæ, diuersa iungentis in v-
 no atque eodem homine, & vtrumque insolubili vni-
 tate coniunxit, & neutrum ex alterius participatione
 confudit. Sic ergo, immo multo incomprehensibilis
 atque sublimius natus est susceptioe perfecti homi-
 nis de matre filius Dei, qui est per omnipotentiã sin-
 gularem genitis omnibus, non facultas tantum, sed &
 causa nascendi: secundum hominem, inquam, de vir-
 gine natus est Deus, eo pacto quo cum corpore nasci
 docetur & animus: non quia vtriusque vna substantia
 est, sed quia ex vtraque fit vna persona: non alius ho-
 mo corpus, & alius animus, sed vnus homo corpus &
 animus. Sic post partum virginis, non alius Dei filius
 & alius hominis, sed idem Christus Dei & hominis fi-
 lius. Et sicut in vno homine aliud corpus & aliud ani-
 mus, sic in vno mediatore aliud Dei, & aliud hominis
 filius: sed idem tamen & nõ alius Dei quàm hominis
 filius, quamuis propter aliud Dei, & propter aliud ho-
 minis filius. Non ab initio carnis cõcepisse dicimus fi-
 lium Dei, ne temporalem credat aliquis deitatem. Non
 ab æterno filij Dei nouimus carnem, ne nõ veritatem
 humani corporis, sed quandam eum suscepisse pute-
 mus imaginem. Neque enim consumit maiestatem
 filij Dei, veritas carnis: aut veritatem carnis, imme-
 fitas deitatis, dum vnum radiat virtutibus suis, aliquid
 docetur infirmitatibus nostris. Vnus autem atque in-
 separabilis Christi & humiliatur in assumptis, & glo-
 rificatur in propriis, cum affici non dedignatur iniu-
 riis, & æqualitatem custodit genitoris. Genuit ergo
 Maria, & non genuit filium Dei. Genuit, quando ex
 ipsa secundum carnem natus est Christus: non genuit,
 quando de patre sine initio extitit filius. Genuit, quã-
 do ex

X 4

do ex hac verbum caro processit, vt habitaret in nobis: non genuit quando in principio erat Deus verbū, quod originem præstitit vniuersis. Nolite ergo partu virginis determinare originem Dei verbi. Nolite de virgine genitum corpus coæternū dicere deitati, quia mediator Dei & hominum homo Christus Iesus prima natiuitate coæternus est patri, secunda particeps temporis nostri: in illa author temporis, in ista particeps est ætatis.

FEL. Quoniam de mysterio mediatoris perspicua ratione, & ad credendum cuius sufficienter tractasti: idcirco quæso vt mihi quid etiam de anima Christi sentiendum sit iubere explicari. Ita enim à maioribus nostris semper est traditum, quod corpus Christi ad vicem animæ communis, ipsius filij Dei habitus animarum: nec accessione vitalis spiritus indigens fuerit, cui inhabitans fons vitæ potuit conferre quod vixit. A v g. Postemus quidem id quod in hac quæstione catholicæ autoritatis definitione præscribitur, diuinorum voluminum testimoniis edocere: sed quia nunc non librorum indicio, sed sola ratione placuit cuncta discutere: idcirco in aliud tempus Scripturarum monumenta referuantes, sicut superius factum est, sic etiam de animæ inquisitione tractabimus. Quod vt possit facilius fieri, quæ Saluatori nostro suscipiendi hominis causa fuerit, vna tantum Apostoli lectione subiecta breuiter inquiramus: qua inuēta, sine aliqua difficultate etiam ad hæc, quæ huius præcedentes sunt consequentia, trāsibimus. Ab initio igitur ex corpore & anima Deus hominem fecit: qui legis præcepta transgressus, post usurpationem interditi arboris, sententiam quodammodo pœnæ capitalis excepit. Hic ad eum statum à quo lapsus est, non nisi authoris sui gratia reformatus, postliminij quodammodo iure potuit remeare: sicut qui se de excelso in præceptis voluntate demiserit, in sua quidem habuit potestate quod fecit, sed iam suo arbitrio certum est non subiacere quod fugar. Surgit itaque beneficium alieno, qui cecidit proprio. Nec ideo non suo dicendus est cecidisse, quia alieno nascitur resurgere; nec propterea suo resurrexisset, quia nō alieno certum est cecidisse. Sed de hoc aliās, nunc ad propositum redeamus. Dicit ergo venerabilis Paulus, quoniam idcirco secūdum carnem natus est Christus; vt sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & sequētia vsque ad hunc locum, vbi ait: Sic & per vnius obedientiam iusti cōstituantur multi. Venit ergo Christus saluum facere quod perierat. Prius ergo videamus, quid illud est quod protoplasti transgressione perierit, & ex hoc facile scire poterimus, quid Dominus veniendo saluare potuerit. Requiritur igitur nobis est, quisnam creatoris legē accepit. ille enim sine dubio peccauit, qui præcepta contempserit: ille præcepta contempserit, qui quod prohibebatur admiserit. Dicit autem Scriptura: Præcepit Dominus Adā, dicens: Ex omni ligno quod est in paradiso manducabitis, de ligno autem scientiæ boni & mali, non manducabitis de eo. Qua autem die māducaueritis, morte moriemini. Quæramus ergo nunc, vtrum hanc legem totus homo accepit: Si enim vt in libro Genesios cōtinetur, ex corpore & anima iam perfectus accepit, totus homo transgrediendo peccauit, & si totus transgrediendo peccauit, totus peccati sui vitio iam tunc perit. Si autem totus perit, totus beneficio Saluatoris indiguit. Et si totus beneficio Saluatoris indiguit, totus Christus veniendo saluauit: & si totus veniendo saluauit, nō corpus aut animā, sed corpus & animā, quibus cōstat totus homo, & quibus peccasse antea videtur assumpsit. Nā si toto homine peccante, solā hominis carnē Christus assumpsit, anima pœnæ primæ illius transgressio sine aliqua spe etiam nunc addita permanisset. Quod si ita est, nescio quid nobis mediatoris persona contulerit, quæ melius nostrum

ex toto non redimens, brutam per se carnem, & quæ sine anima beneficium quidem eius non posset sentire, suscepit. Vellem tamen ab huiusmodi prædicatoribus querere, cur accepta carne animam dispensatio mediatoris omiserit. Nisi forte aut innoxiam sciens medicinæ indigentem esse nō crediderit, aut à se alienam putans, redemptionis beneficio non donauerit, aut ex toto insanabilem iudicans, curare nequiuert, aut vt vilem & quæ nullis vsibus apta videretur, abiecerit. Horum duo in ipsum totius hominis creatorem blasphemii spiritus incredulitate desipiunt. Nam primò impotentem, secundò non omnium Deum crediderunt. Quomodo enim docetur omnipotēs, si curare non potuit desperatam? Aut quomodo omnium Deus, si non ipse fecit animam nostram? Duobus verò aliis, vno animæ causa nescitur, altero meritum nō metitur. Aut intelligere causam putandus est animæ, qui eam ad accipiendam legem, habitu insitit rationis instructam, à peccato voluntariæ transgressionis nititur separare? Aut quomodo eius generositatem nouit, qui ignobilitatis vitio dicit esse despectam, prælata carne, quam non in statu Dei sicut animam, sed de limo terræ constat esse plasmam? Si autem nihil horum de anima rectè sentitur, credamus quia suscepit redemptor noster hominem totum, nec interciedere quodammodo animæ nostræ videamur hominē sempiternū. Proh dolor, carnem, inquit, solam Christus assumpsit, animam non quæsiuit. Hic si originem vtriusque gnarus rerum contemplator attēdas, pretiosior est animæ substantia; si transgressionis culpā, propter intelligentiam, peior est causa. Ego autem Christum & perfectam sapientiam dico & scio, & piissimū esse non dubito, quorum primò meliorem & prudentiæ capacem non despexit, secundò eam quæ magis fuerat vulnerata suscepit. Neque enim aut sapientiæ conuenit, de duobus æquē suis, insipientissimam plus amare; aut perfectæ pietati, magis indigentem non iuuisset.

FEL. Omnia quidem que à te non rationabiliter tantum, sed etiam veraciter dicta sunt, & intellexisse me in præcedentibus fateor, & probasse non nego: Christi autem diuinitas quo pacto mortem sensisse dicatur, ignoro. De quo vtrum tu obscure aliquid dixeris, an ego sufficienter dicta ingenij tarditate assequi non potuerim, nescio. Neque enim credere ausim, quod fons ille vitæ, à quo habent vniuersa quod viuunt, per triduum quo in sepulchro corpus iacuit, vsque eo à nature sue proprietate deciderit, vt si dici fas est, sepulchris sensibus omnem substantiæ vitalis vigorem amitteret, & propter redemptionem humani generis non patrem tantū, sed & omnia spiritalis gloriæ ornamenta desereret. A v g. Absit, absit à fidelibus ista suspicio, vt sic Christus senserit mortem nostram, vt quātum in se est vita, perderet vitā. Nam si hoc ita esset, quomodo illo triduo potuisset dicimus aliquid viuere, si vitæ fontem credimus aruisse? Sensit igitur mortem deitas Christi, participatione humani affectus quem sponte sua susceperat, non nature suæ potētiā perdidit, per quam cuncta viuificat. Sic in sepulchro carnem suam commoriendo non deseruit, sicut in vtero virginis connascendo formauit: Et sic in vtroque & nasci & mori, non coactus ab altero, sed sponte Dominus voluit, vt hoc eum constet pertulisse quod fecit. Neque ideo nō patientem, quia ipse faciebat: nec ideo non facientem, quia non alius tolerabat. Nam si Dominicæ incarnationis mysterium salua indiuiduæ Trinitatis cooperatione consideres, idem sibi in hac humilitate author & opus est: idem author, quia sponte nascitur, sponte patitur, idem opus, quia vtrumque licet non alio cogente, solus tamē ipse perperitur. Fecit carnem in vtero matris, habes auctorem operis: ipse in hac nasci dignatus est, habes opus authoris: vna tamen persona est, salua vtriusque proprietate substantiæ,

328
do ex hac verbum caro processit, vt habitaret in nobis: non genuit quando in principio erat Deus verbū, quod originem præstitit vniuersis. Nolite ergo partu virginis determinare originem Dei verbi. Nolite de virgine genitum corpus coæternū dicere deitati, quia mediator Dei & hominum homo Christus Iesus prima natiuitate coæternus est patri, secunda particeps temporis nostri: in illa author temporis, in ista particeps est ætatis.

FEL. Quoniam de mysterio mediatoris perspicua ratione, & ad credendum cuius sufficienter tractasti: idcirco quæso vt mihi quid etiam de anima Christi sentiendum sit iubere explicari. Ita enim à maioribus nostris semper est traditum, quod corpus Christi ad vicem animæ communis, ipsius filij Dei habitus animarum: nec accessione vitalis spiritus indigens fuerit, cui inhabitans fons vitæ potuit conferre quod vixit. A v g. Postemus quidem id quod in hac quæstione catholicæ autoritatis definitione præscribitur, diuinorum voluminum testimoniis edocere: sed quia nunc non librorum indicio, sed sola ratione placuit cuncta discutere: idcirco in aliud tempus Scripturarum monumenta referuantes, sicut superius factum est, sic etiam de animæ inquisitione tractabimus. Quod vt possit facilius fieri, quæ Saluatori nostro suscipiendi hominis causa fuerit, vna tantum Apostoli lectione subiecta breuiter inquiramus: qua inuēta, sine aliqua difficultate etiam ad hæc, quæ huius præcedentes sunt consequentia, trāsibimus. Ab initio igitur ex corpore & anima Deus hominem fecit: qui legis præcepta transgressus, post usurpationem interditi arboris, sententiam quodammodo pœnæ capitalis excepit. Hic ad eum statum à quo lapsus est, non nisi authoris sui gratia reformatus, postliminij quodammodo iure potuit remeare: sicut qui se de excelso in præceptis voluntate demiserit, in sua quidem habuit potestate quod fecit, sed iam suo arbitrio certum est non subiacere quod fugar. Surgit itaque beneficium alieno, qui cecidit proprio. Nec ideo non suo dicendus est cecidisse, quia alieno nascitur resurgere; nec propterea suo resurrexisset, quia nō alieno certum est cecidisse. Sed de hoc aliās, nunc ad propositum redeamus. Dicit ergo venerabilis Paulus, quoniam idcirco secūdum carnem natus est Christus; vt sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & sequētia vsque ad hunc locum, vbi ait: Sic & per vnius obedientiam iusti cōstituantur multi. Venit ergo Christus saluum facere quod perierat. Prius ergo videamus, quid illud est quod protoplasti transgressione perierit, & ex hoc facile scire poterimus, quid Dominus veniendo saluare potuerit. Requiritur igitur nobis est, quisnam creatoris legē accepit. ille enim sine dubio peccauit, qui præcepta contempserit: ille præcepta contempserit, qui quod prohibebatur admiserit. Dicit autem Scriptura: Præcepit Dominus Adā, dicens: Ex omni ligno quod est in paradiso manducabitis, de ligno autem scientiæ boni & mali, non manducabitis de eo. Qua autem die māducaueritis, morte moriemini. Quæramus ergo nunc, vtrum hanc legem totus homo accepit: Si enim vt in libro Genesios cōtinetur, ex corpore & anima iam perfectus accepit, totus homo transgrediendo peccauit, & si totus transgrediendo peccauit, totus peccati sui vitio iam tunc perit. Si autem totus perit, totus beneficio Saluatoris indiguit. Et si totus beneficio Saluatoris indiguit, totus Christus veniendo saluauit: & si totus veniendo saluauit, nō corpus aut animā, sed corpus & animā, quibus cōstat totus homo, & quibus peccasse antea videtur assumpsit. Nā si toto homine peccante, solā hominis carnē Christus assumpsit, anima pœnæ primæ illius transgressio sine aliqua spe etiam nunc addita permanisset. Quod si ita est, nescio quid nobis mediatoris persona contulerit, quæ melius nostrum

JOHN. 10. c. 48.
9. sent. dist. 22. cap. 83. vltim.

CAPVT XLIII.

9. sent. dist. 22. cap. 83. vltim.

stantiæ, & authoris & operis. Sic ergo mortuus est nō discedente vita, sicut passus est non pereunte potentia. Nemo auferit animam eius ab eo, quia potestatem habet ponendi, & potestatem assumendi eam; habes etiam hic auctorem operis: ponit animam pro amicis suis, habes opus authoris. Quod vt generali definitione concludam, quoties in carne Christus aliquid patitur, opus authoris est. Sed quia id ipsum sua potestate, non alio cogente perperitur, ipse author est operis. Nō ergo ad Mariam locali motu diuinitas venit, sed ineffabili potentiæ suæ manifestatione, & vterum virginis gignendum impleuit: & quod totum est, substantiæ suæ plenitudine nō priuauit. Non dimisit patrem cum venit ad virginem, vbi que totus, vbi que perfectus, quia nec diuisionem incorporei simplicitatis recipit, & partis nomen plenitudo non nouit. Erat ergo vno atque eodem tempore ipse totus etiam in inferno, totus in cælo. Illic patiens iniuriam carnis, hic non relinquens gloriam deitatis. Erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat super cælos vita viuientium. Verè mortuus, verè viuus; in quo & mortem susceptio mortalitatis excepit, & vitā diuinitas seruata non perdidit. Quotiescunque ergo hæc quæ in Christo humiliter sunt tolerata, consideras, ipsum auctorem voluntariæ passionis agnoscas. Ita fiet, vt dum humilitas patienti, facienti virtus adferibitur: idem Christus vno atque eodem tempore cum patitur infirmus, cum facit omnipotens doceatur. Sed ne adhuc in morte filij Dei aliquam insensibilitatem nos credatis accipere, importunum non est quæ de morte sensa sunt inuestigare: in qua sine dubio destitutum corpus vitæ, animam nostram non perimit, dum discedens anima nō vim suam perdidit, sed quod viuificauerat hoc dimittit: & quātum in se est, alterius mortem facit, ipsa non recipit. Facit, inquam, non viuificando quod deserit, non amittendo quod viuuit. Itaque omnis mors nihil aliud quàm carnis occasus est; à qua cum vis potentiæ viuificantis abscefferit, in terram de qua sumpta est, amissis quos non per se ipsam habuit sensibus, redit. Atqui contraria, inquit, vitæ mors est. Fateor; sed non ex eo genere contrariorum, quæ existentis substantiæ oppositione se perimunt; sed ex eorum potius quæ dum cuiuslibet accidunt, simul quidem esse non possunt, sed vnius tantum substantiæ habitu ac priuatione gignantur. Sicut verbi gratia, noctem docemus ac diem. Nam & hæc eiusdem generis docentur esse contraria, cum non vtriusque, sed vnius tantum videatur esse substantia. Ecce enim dicimus diem esse, cum sol est super terram: Solem autem constar esse substantiam. Hic cum, peracto diurni temporis cursu, ab humani visus contemplatione discefferit, noctem discedendo mox facit. Facit, inquam, subtrahendo copiam diurni luminis, non in se recipiendo substantiam noctis. Itaque vna lucis substantia noctem facere videtur & diem, & nō vno modo. Nam diem cum venit efficit, noctē cum recedit. Vnde & Manichæorum non irreligiosam tantum, verum etiam stultam diuisionem, qua bona à malis æquē extantibus nituntur separare substantiis, plerumque confundimus: ostendētes eis luminare maius, quo fieri nouimus diem, & cogentes vt & ipsi similiter nos docerent, quod esset, si dictū fas est, tenebrale maius, quo substantialiter fieri crederemus & noctem. Sed de his aliās, qui per stultitiam blasphemii dogmatis, aut pro extantibus non extantia, aut pro principalibus consecuta, aut pro contrariis videntur affirmare communia. Quæ si quis fidei oculis non priuatus excusserit, omnes eorum machinas facili ratione confundit. Ergo vt dicebat ceperamus, anima non aliter quàm sol vitam tribuit carni cum venerit, mortem efficit cum recedit. Quam ne quis putet corporis morte consumi, audiat

A quid Dominus de hoc in Euangelio generali autoritate definiat: Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed timere eum potius qui animam & corpus potest occidere in gehenna ignis. Si ergo superflua anima corpus constar occidi, & propterea consequens necessarium non est, animas corporum interitione consumi; hoc si ita est, etiam post mortem corporis nihilominus mentibus viuunt. Quod si de vnoquoque nostrum rectè sentitur, quomodo fons vitæ propter participationem humanæ mortis viuificandi potentiam perdidisse iactatur? Sed potest, inquit, anima & corpus occidi in gehenna ignis. Quod aduersum nos primum non facit, quia mors ista conditionis non videtur esse, sed criminis. Nam remota culpa iubemur homines non timere, qui possunt corpus, animam tamen negantur occidere. De hinc, quoniam hoc tantum esse dicitur possibile Deo, filium suum vniuentium & communionem naturæ, & æqualitate potentiæ non hoc credimus meruisse. Suscepit ergo Saluator conditionem mortis nostræ, sed non ita vt deteriorem faceret, cum præter consuetudinem dominari eam permittebat animæ; sed potius vt nihil hanc obesse animæ pariter iustorum omnium probaret & vitæ.

Sed fingamus, licet Euangelis reclamantibus, animas interire: Nōne in Saluatore nostro, licet in his mortem non repellente, tertium tamē atque speciale, maiestas est, quā non potuit mors humana contingere? Ad summam videamus, in cruce positus quid promisit? Hodie, inquit, mecum eris in paradiso. Hodie, inquit, non post triduum, cum carnem meam de sepulchri requie suscitauero, non cum in me primitias futuræ resurrectionis ostendero. Cuius putamus hæc vox est maiestatis, mentis an corporis? Corpus autem in sepulchro fuisse, nullus ignorat: Restat vt diuinitati, vel menti vox ista conueniat. Sed dicit aliquis: Deitatis hanc, non animæ Christi credimus vocem. Et quid in eo cui promittebatur accipimus? Hodie, inquit latroni, mecum eris in paradiso: cuius corpus ad futuram resurrectionem mors communis inclusit. Anima igitur est cui Dominus hoc promisit & præstitit. Si igitur mortuo corpore ad paradysum anima mox vocatur, quæquam ne adhuc tam impium credimus, qui dicere audeat, quoniam anima Saluatoris nostri triduo illo corporeæ mortis apud inferos custodiæ mancipetur? Et quis, inquit, est alius qui instante passione sicut Christus ingemuit, dicēs: Tristis est anima mea vsque ad mortem: Tristis est vsque ad mortem, propter affectum susceptæ carnis; non post mortem, cum beatitudinem spondet societas deitatis. Non initium mæroris mors ista, sed finis est: Nec incipiunt post hanc iustorum flagella, sed desinunt; cum & impedimenta materiæ fluctuantis deponunt, & auctorem suum pleniori intelligentia iam capiunt.

Si ergo, inquit, mortem Dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate nō sensit? Quid ergo dicebas esse quod pertulit? Sensit prorsus & pertulit, sed participatione morbi alieni, non proprietate vulneris sui. Sensit sicut omnes sentiunt, qui moriente carne metibus viuunt; non sicut impij, qui in vtraque, sicut idē ait, gehennæ ignibus occiduntur. Quidam sanè cōmunem mortē etiam hoc pacto definiunt, dicentes: nihil aliud hanc esse, quàm cum diuersarum rerū consensus vitam faciētium, velut per dissidium quoddam ab inuicem fuerit facta dissensio. Hæc si hominis mors est quæ non consumit iuncta, sed diuidit, dum origini vtrumque restituit; quid de Saluatoris nunc anima dicemus, quæ vt non dicam propter inhabitantem deitatem, & propter iustitiam singularem; certè propter communem moriendi sortem corpus illo triduo sic potuit deserere, vt in ipsa non posset penitus interire?

Math. 10. c. 28.
Luc. 23. f. 43.
Math. 26. c. 38.
CAPVT XLV.
NON

CAPVT XVII

NON ergo, inquis, apud inferos Christi anima, no...

CAPVT XVII

FINIS

DIVI AVRELI AVGVSTINI HIPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE BONO CONIUGALI, CONTRA IOVINIANVM.

Diui Augustini libri secundi Retractationum caput vicesimum secundum.

IOVINIANA haeresis sacrarum virginum meritum...

Gen. 11. d. Dan. 13. Luc. 2. c.

Hebr. 11. d.

QVONIAM vnusquisq; homo humani generis pars est, & sociale...

CAPVT XVII

Gen. 2. d. 27.

CAPVT XVII

Gen. 1. d. 28.

ibidem.

Psal. 137.

4.

2. q. 4. cap. 23 ad peccat.

Sap. 2. d. 24.

1. Thes. 4. d. 15.

Deut. 28. b. 4. & 29. d. 5.

CAPVT XVII

111.

1. Coniugij bonum. Math. 19. b. 9. Ioan. 2. d. 1.

2. Coniugij bonum.

3. Coniugij bonum.

CAPVT XVII

111.

4. Coniugij bonum.

2. q. 4. cap. 23 ad peccat.

talitatem capeffendam, non post mortem, quae invidia...

stinctu, vel alienae consensu cum altero vel altera...

CAPVT XVII

V.

12. q. 2. cap. 8. b. 1.

4. 2. d. 1. 1. cap. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

1. 1. d. 1. 1. d. 1.

Et si enim turpe est libidinosè uti velle marito, honestum est tamen nolle misceri nisi marito, & non parere nisi de marito.

CAPVT VI.

32. q. 2. cap. Quicquid in- 207.

7. Cor. 7. ca. 5.

4. sent. dist. 31. cap. C. 11. ergo.

CAPVT VII.

Math. 5. e. 32. Et cap. 19. b. 7.

8. Cor. 7. b. 10. n.

32. q. 7. cap. 2. anti. ualef.

Et si enim turpe est libidinosè uti velle marito, honestum est tamen nolle misceri nisi marito, & non parere nisi de marito. **S**unt item viri vsque adeo incontinentes, vt coniugibus nec grauidis parcant. Quicquid ergo inter se coniugati immodestum, inuerecundum, sordidumue gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum. Iam in ipsa quoque immo- deratione exactione debiti carnalis, quâ eis nõ secundũ imperium præcipit, sed secundum veniam concedit Apostolus, vt etiam præter causam procreandi sibi miscantur; & si eos prauis moribus ad talem concubitu- tum impellant, nuptiæ tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neq; enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi coniugati, non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem, liberorum procreandorum causa, quæ prima est humani generis in ista mortalitate societas, verum etiam infirmitatis inuicem excipiendæ, ad illicitos concubitus euitandos, mutuam quodammodo seruitutem; vt si & alteri eorum perpetua continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Et ad hoc enim vxor nõ habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir nõ habet potestatem sui corporis, sed mulier: vt & quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis & incontinentiæ causa experit, vel ille de matrimonio, vel illa de marito, non sibi alterutrum negent: ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas, tentante satana propter incontinentiam, vel amborum, vel cuiusquam eorum. Coniugalis enim concubitus generandi gratia non habet culpam concupiscentiæ verò satandæ, sed tamen cum coniuge, propter fidem thori venialem habet culpam: adulterium verò siue fornicatio lethalem habet culpam: ac per hoc melior est quidem ab omni concubitu continentia, quam vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causa gignendi. **S**ed quia continentia illa meriti amplioris est, reddere verò debitum coniugale nullius est criminis, exigere autem vltra generandi necessitatem culpæ venialis, fornicari verò vel mœchari, puniendi criminis: cauere debet charitas coniugalis, ne dum sibi quarit vnde amplius honoretur, coniugi faciat vnde damnetur. Qui enim dimittit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœcham. Vtique adeo scdus illud inritum nuptiale, cuiusdam sacramenti res est, vt nec ipsa separatione irritum fiat: quandoquidem viuente viro, à quo relicta est, mœchatur, si alteri nupserit; & ille huius mali causa est qui reliquit. Miror autem si quemadmodum licet dimittere adulteram vxorem, ita liceat ea dimissa alteram ducere. Facit enim de hac re sancta Scriptura difficilem nodum, dicente Apostolo, ex præcepto Domini mulierem à viro non debere discedere, quod si discesserit, manere in nuptiam, aut viro suo reconciliari: cum recedere vti que & manere in nuptiam, nisi ab adultero viro non debeat, ne recedendo ab eo qui adulter non est faciat eum mœcham: reconciliari autem viro vel tolerando, si se ipse continere non potest, vel correcto forsitan iuste potest. Quomodo autem viro possit esse licentia ducendæ alterius, si adulteram reliquerit, cum mulieri non sit nubendi alteri, si adulterum reliquerit, non video. Quæ si ita sunt, tantum valet illud sociale vinculum coniugum, vt cum causi procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi soluitur. Posset enim homo dimittere sterilem vxorem, & ducere de qua filios habeat: & tamen non licet & nostris quidem iam temporibus, ac more Romano nec superducere, vt amplius habeat quam vnam viam, & vti que relicta adultera vel relicto adultero possent plures nasci homines, si vel illa alteri nuberet, vel ille alteram duceret. Quod tamen si non licet, sicut diuina regula prescribere videtur, quem non faciat inten-

tum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? Quod nequaquam potest tantum valere potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam sacramentum adhiberetur, quod deferentibus hominibus atq; id dissoluere cupientibus, inconcussum illis maneret ad pœnam. Siquidem interueniente diuortio non aboletur illa confederatio nuptialis: ita vt sibi coniuges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati, vel illa viro, vel ille mulieri: nec tamen nisi in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius, talis est causa cum vxore.

Ceterum aliter se habere iura gentiliū quis ignorat, vbi interposito repudio sine reatu aliquo vltionis humanæ, & illa cui voluerit nubit, & ille quam voluerit ducit. Cui consuetudini simile aliquid propter Israelitarum duritiam, videtur permisisse Moyses de libello repudij. Qua in re exprobratio diuortij magis apparet quam approbatio. Honorabiles ergo nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus. Quod non sic dicimus bonum, vt in fornicationis comparatione sit bonum: alioquin duo mala erunt, quorum alterum peius: aut bonum erit & fornicatio, quia est peius adulterium. Peius est enim alienum matrimonium violare, quam meretrici adherere: & bonum adulterium, quia est peior incestus. Peius est enim cum matre quam cum aliena vxore concubere, & donec ad ea perueniatur, quæ, sicut Apostolus ait, Turpe est etiam dicere, omnia bona erunt in comparatione peiorum. Hoc autem falsum esse, quis dubitet? Non ergo duo mala sunt connubiū & fornicatio, quorum alterum est peius: sed duo bona sunt connubiū & continentia, quorum alterum est melius. Sicut ista temporalis sanitas & imbecillitas non sunt duo mala, quorum alterum peius: sed ista sanitas & immortalitas duo bona sunt, quorum alterum melius. Item scientia & vanitas non duo mala sunt, quorum vanitas peius: sed scientia & charitas duo bona sunt, quorum charitas est melius. Scientia namque, vt ait Apostolus, destruetur, & tamen huic temporari necessaria est, charitas autem nunquam cadet. Sic & mortalitas ista generatio propter quam sunt nuptiæ, destruetur. Ab omni autem concubitu immunitas, & hic angelica meditatio est, & permanet in æternum. Sicut autem ieiunij sacrilegorum meliora sunt prandia iustorum, ita nuptiæ fidelium virginitati anteponuntur impiorum. Veruntamen neq; ibi prandium ieiunio, sed iustitia sacrilegio; neque hic nuptiæ virginitati, sed fides impietati præfertur. Ad hoc enim iusti cum opus est prandent, vt tanquam boni domini quod iustum & æquum est seruus corporibus præbeant: ad hoc autem sacrilegi ieiunant, vt de monibus seruiant. Sic ad hoc nubunt fideles, vt maritis pudicè copuletur: ad hoc autem sunt virgines impiæ, vt à vero Deo fornicentur. Sicut ergo bonum erat quod Martha faciebat, occupata multum circa ministeriū sanctorum, sed melius quod Maria soror eius sedens ad pedes Domini, & audiens verbum eius, cum eum ambæ hospitio recepissent: ita bonum Susannæ in coniugali castitate laudamus: sed tamen ei bonum viduæ Annæ, ac multo magis Mariæ virginis anteponimus. Bonum erat quod faciebatur qui de substantia sua Christo ac discipulis suis necessaria ministrabant, sed melius qui omnem substantiam suam dimiserunt, vt expeditiores eundem Dominum sequerentur. In his autem binis bonis, siue quæ isti, siue quæ Martha & Maria faciebant, fieri non posset quod melius est, nisi altero prætermissio aut relicto. Vnde intelligendum est, non ideo malum putandum esse nuptias, quia nisi ab eis absterneatur non potest haberi vidualis castitas aut virginalis integritas. Neq; enim ideo malum erat quod Martha faciebat, quia nisi inde abstineret soror eius, non

CAPVT VIII.

Deut. 24. a. 1. Matth. 19. a. 7. Heb. 13. a. 4. 1. Cor. 6. d. 16. 1. Cor. 5. a. 1. Ephes. 5. c. 12. 1. Cor. 13. e. 8. Luce 10. g. 40. Daniel. 13. g. 68. Luce 2. e. 36. Luc. 1. e. 27.

non faceret quod melius erat. Aut ideo malum est iustum suscipere aut prophetam in domum suam, quia nec domum habere debet, vt quod melius est faciat, qui vult ad perfectionem Christum sequi.

CAPVT IX.

Sane videndum est, alia bona nobis Deum dare, quæ propter seipsa expetenda sunt, sicut est sapientia; salus, amicitia; alia quæ propter aliquid sunt necessaria, sicut doctrina, cibus, potus, somnus, coniugium, concubitus. Horum enim quædam necessaria sunt propter sapientiam, sicut doctrina, quædam propter salutem, sicut cibus, potus, & somnus, quædam propter amicitiam, sicut nuptiæ vel concubitus. Hinc enim subsistit propagatio humani generis, in quo societas amicabile magnum bonum est. His itaq; bonis quæ propter aliud necessaria sunt, qui nõ ad hoc, propter quod instituta sunt vtitur, peccat, aliàs venialiter, aliàs damnabiliter. Quisquis verò eis propter hoc vtitur, propter quod data sunt, bene facit. Cui ergo non sunt necessaria, si non eis vtitur, melius facit. Proinde ista bona cum opus habemus bene volumus, sed melius ea nolumus quam volumus, quia tunc melius nos habemus cum ea necessaria non habemus. Ac per hoc bonum est nubere, quia bonum est filios procreare, matrem familiam esse, sed melius est nõ nubere, quia melius est ad ipsam humanam societatem hoc opere nõ egere. Ita enim iam sese habet humanum genus, vt alius qui se non continent, non solum per nuptias occupatis, sed multis etiam per illicitos concubitus luxuriantibus, bono creatore de malis eorum faciente quod bonum est, non desit prolis numerositas & abundantia successione, vnde sanctæ amicitie conquirantur. Ex quo colligitur, primis temporibus generis humani, maxime propter Dei populum propagandum, per quem & propheteretur & nasceretur princeps & Saluator omnium populorum, vt debuisset sanctos istos, non propter se expetendo, sed propter aliud necessario bono nuptiarum: Nunc verò cum ad ineundam sanctam & sinceram societatem vndiq; ex omnibus gentibus copia spiritalis cognationis exuberet, etiam propter filios solos connubia copulare cupientes, vt ampliore continentie bono potius vtantur admonendi sunt.

Sed noui quosdam qui murmurent: Quid si, inquit, omnes velint ab omni concubitu continere, vnde subsistet genus humanum? Vtinam omnes hoc vellent, dicitur in charitate de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, multo citius Dei ciuitas completeretur, & acceleraretur terminus sæculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum vbi ait, cum inde loqueretur: Vellem omnes esse sicut meipsum? Aut in illo loco: Hoc autem dico fratres, tempus breue est, reliquum est vt & hi qui habent vxores tanquam non habentes sint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, & qui emunt tanquam non ementes, & qui vtuntur hoc mundo tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi, volo vos sine sollicitudine esse. Deinde subiungit: Qui sine vxore est, cogitat quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino. Qui autem matrimonio coniuictus est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori. Et diuisa est mulier nupta, & virgo quæ innupta est, sollicita est ea quæ sunt Domini, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, sollicita est quæ sunt mundi, quomodo placeat viro: Vnde mihi videtur hoc tempore solos eos qui se non continent, coniugari oportere, secundum illam eiusdem Apostoli sententiam, Quod si se nõ continet, nubat, melius est enim nubere quam vri. Nec ipsis tamen peccatum sunt nuptiæ, quæ si in comparatione fornicationis eligerentur, minus peccatum essent quæ fornicatio, sed tamen peccatum essent. Nunc autem quid dicturi sumus aduersus euidentissimam vocem Apo-

stoli dicentis: Quod vult faciat, non peccat, si nubat, & si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo non peccat. Hinc certè iam dubitare fas non est, nuptias non esse peccatum. Non itaque nuptias secundum veniam concedit Apostolus. Nam quis ambigit absurdissime dici, non eos peccasse quibus venia datur? Sed illum concubitu secundum veniam concedit, qui sit per incontinentiam, non sola causa procreandi sed etiam aliquando nulla causa procreandi, quem nuptiæ non fieri cogunt, sed ignosci impetrant: si tamen non ita sit nimis, vt impediatur quæ seposita esse debent tempora orandi, nec immutetur in eum vltim qui est contra naturam. De quo Apostolus tacere nõ potuit, cum de corruptelis nimis immundorũ & impiorum hominum loqueretur. Concubitus enim necessarius causa generandi, inculpabilis & solus ipse nuptialis est. Ille autem qui vltra istam necessitatẽ progreditur, iam non rationi, sed libidini obsequitur. Et hunc tamen non exigere sed reddere coniugi, ne fornicando damnabiliter peccet, ad personam pertinet coniugalem. Si autem ambo tali concupiscentiæ subiguntur, rem faciunt non planè nuptiarum. Veruntamen si magis in sua coniunctione diligunt quod honestum, quam quod inhonestum est, id est, quod est nuptiarum, quam id quod nõ est nuptiarum, hoc eis auctore Apostolo secundum veniam conceditur, cuius delicti non habet hortatrices nuptias, sed deprecatrices, si Dei misericordia non à se auertant, vel non abstinendo quibusdam diebus vt orationibus vacent, & per hanc abstinẽtiam sicut per ieiunia commendent preces suas, vel immutando naturalem vltim in vltim qui est contra naturam, quod danabilis sit in coniuge.

Nam cum ille naturalis vltim; quando prolabitur vltra pacta nuptialia, id est, vltra propagandi necessitatẽ, venialis sit in vxore, in meretrice damnabilis; iste qui est contra naturam, execrabilius sit in meretrice, sed execrabilius in vxore. Tantum valet ordinatio creatoris & ordo creaturæ, vt in rebus ad vtendũ concessis, etiã cum modus exceditur longè sit tolerabilis, quam in eis quæ concessa non sunt, vel vnus vel rarus excessus, & ideo in re concessa immoderatio coniugis, ne in re non concessam libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiam quod longè minus peccat quilibet assiduus ad vxorem, quam vel rarissimus ad fornicationẽ. Cui verò vir membro mulieris non ad hoc concessio vti voluerit, turpior est vxor si in se, quam si in alia fieri permiserit. Decus ergo coniugale est castitas procreandi, & reddedi carnalis debiti fides; hoc est opus nuptiarum, hoc ab omni crimine defendit Apostolus dicendo: Et si acceperis vxorem, non peccasti, & si virgo nupserit, non peccat; & quod vult faciat, non peccat si nubat. Exigendi autem debiti ab alterutro sexu immoderatio progressio, propter illa quæ supra diximus, coniugibus secundum veniam conceditur. Quod ergo ait, Quæ innupta est cogitat ea quæ sunt Domini, vt sit sancta & corpore & spiritu, non sic accipiendum est, vt putemus non esse sanctam corpore Christianam coniugem castam. Omnibus quippe fidelibus dictum est, Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis à Deo. Sancta sunt ergo etiã corpora coniugatorum, fidem sibi & Domino seruatiuum. Cui sanctitati cuiuslibet eorum, nec infidelem coniugem obfiteri; sed potius sanctitatem vxoris prodesse infideli viro, aut sanctitatem viri prodesse infidei vxori, idem Apostolus testis est, dicens: Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore fidei, & sanctificata est mulier infidelis in fratre fidei. Proinde illud dictum est secundum ampliores sanctitatem innuptiarum quam nuptiarum, cui merces etiã debetur amplior secundum quod isto bono illud est melius, quia & hoc solum cogitat femina quomodo placeat Deo. Neque enim femina fidelis;

Math. 10. b. 11. 1. Tim. 5. b. 14. 1. Tim. 5. c. 12. 1. Cor. 7. a. 7. Ibidem e. 20. Luce 10. g. 40.

CAPVT X.

Rom. 1. d. 26. 4. sent. dist. 31. cap. 5. d. 1. 4. sent. dist. 31. cap. 5. d. 1. 1. Cor. 7. a. 28. 1. Cor. 7. a. 14.

334

fidelis, seruans pudicitiam coniugalem, non cogitat...

CAPVT XII.

1. Cor. 7. f. 34.

1. Tim. 3. a. 6.

1. Cor. 7. f. 32.

1. Tim. 2. c. 9. 10.

1. Pe. 3. a. 1.

Gen. 1. 8. b. 12.

1. Cor. 7. a. 3.

CAPVT XIII.

1. Cor. 7. a. 5.

1. Cor. 7. a. 8.

1. Math. 19. b. 12.

1. Cor. 7. a. 6.

stolus. Habebant enim eas in opere generandi, non in...

1. Thef. 4. a.

CAPVT XIII.

32. q. 2. cap. concubina.

31. q. 1. cap. post.

4. sent. dist. 35. cap. soler.

CAPVT XV.

32. q. 7. cap. latitum.

4. sent. dist. 33. cap. quatuor.

Phil. 1. d. 23.

CAPVT XVI.

2. R. c. 12.

VITA

si forte, quod vtrum fieri possit ignoro, magisque fieri...

SEMELE autem initum connubium in ciuitate Dei nostri, vbi etiam...

Quod enim est cibis ad salutem hominis, hoc est concubitus...

Quod enim est cibis ad salutem hominis, hoc est concubitus...

31. q. 4. cap. ficut.

4. sent. dist. 33. cap. solitudo.

1. Cor. 8. c. 7.

CAPVT XVII.

1. Cor. 7. b. 5.

vita illicitus cibus, hoc est in querenda prole fornicarius...

Quotquot ergo nunc sunt quibus dicitur: Si se non continent...

nebat, & temporis ratio suadebat. Neque enim contra naturam...

SE D quoniam ex multis animabus vna ciuitas futura est...

Ac per hoc sicut plures vxores antiquorum patrum significauerunt...

DE DITIS vteri. Si ergo & illi qui propter sola generatione...

RE STAT VIDEAMUS, vtrum saltem continetes nostri coniugatis...

CAPVT XVIII.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

1. Tim. 3. a. 2.

Tit. 1. b. 6.

Dist. 2. 6. cap. Acutius.

28. q. 3. cap. Acutius.

1. Cor. 7. c. 28.

lum nuptiale nisi coniugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem cōgregandam, etiam si plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum ordinationis; & si aliqua culpa quisquam ab officio remouetur, sacramento Domini semel imposito non carebit, quamuis ad iudicium permanente. Generationis itaque causa fieri nuptias, Apostolus ita testis est: Volo, inquit, iuniores nubere. Et quasi ei diceretur, Vt quid? Continuo subiicit, filios procreare, matresfamilias esse. Ad fidem autem castitatis illud pertinet, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Ad sacramenti sanctitatem illud, Vxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere in nuptiam, aut viro suo reconciliari, & vir vxorem nō dimittat. Hæc omnia bona sunt, propter quæ nuptiæ bonæ sunt, proles, fides, sacramentum. Nec prolem autem carnalem iam hoc tempore querere, ac per hoc ab omni tali opere immunitatem quandam perpetuam retinere, atq; vni viro Christo spiritualiter subdi, melius est vtiq; & sanctius; si tamē ea vacatione sic vtatur homines quomodo scriptum est: Vt cogitent quæ sunt Dei quomodo placeat Deo; id est, vt perpetuo cogitet continentia, ne quid minus habeat obedientiam; quam virtutem tanquam radicalem, atq; vt dici solet matricem, & planē generalem, sancti antiqui patres in opere exercuerunt, illam verò continentiam in animi habitu tenuerunt. Qui profecto per obedientiam qua iusti & sancti erant, & ad omne opus bonum semper parati, etiā si ab omni concubitu abstinere iuberentur, esserēt. Quanto enim facilius possent vel iussione, vel exhortatione Dei nō concumbere, qui prolem cui vni propagandæ concubendo seruebant, obediendo poterant immolare.

QUÆ cum ita sint, hæreticis quidem, siue Manichæis, siue quicunq; alij patribus veteris testamenti de pluribus calūniantur vxoribus, hoc esse argumentum deputantes, quo eorum conuincant incontinentiam, satis superque responsum est, si tamen capiunt non esse peccatum, quod neq; contra naturam committitur, quia non lasciuendi, sed gignendi causa illis feminis vtentur; neque contra morem, quia illis temporibus ea factitabantur; neque contra præceptum, quia nulla lege prohibebantur. Illos verò qui illicitè feminis vsi sunt, vel arguit in Scripturis illis diuina sententia, vel nobis lectio iudicandos atque vitados, non approbandos imitandōsue proponit. Nostros au-

tem qui coniuges habent, quantum possumus admonemus, ne secundum suam infirmitatem de illis sanctis patribus audeat iudicare; comparantes, vt ait Apostolus, semetipsum sibi metipsum; & ideo non intelligentes quantas vires habeat animus iustitiæ contra libidines feruens, ne carnalibus huiusmodi motibus acquiescat, eosq; in concubitu vltra generandi necessitatem prolabi aut progredi sinat, quantum ordo naturæ, quantum morum consuetudo, quantum legum scita præscribunt. Hoc quippè ideo de illis patribus homines suspiciantur, quia ipsi per incontinentiam vel nuptias elegerunt, vel coniugibus intemperanter vtuntur. At verò continentibus vel mares, qui defunctis vxoribus, vel feminæ quæ defunctis viris, vel vtrique qui pari consensu continentiam Deo vouerunt, sciāt sibi quidem mercedis amplius deberi, quam cōiugalis castitas poscit. Sed sanctorum patrum nuptias qui propheticè coniungebantur, qui neque in concubitu nisi prolem, neque in ipsa prole nisi quod in carne vteruro Christo proficeret, requirebant, non solum præ suo proposito non contemnāt, verum etiam suo proposito sine dubitatione preponant. Pucros quoque ac virgines integritatem ipsam Deo dicātes, multo maxime commonemus, vt tanta norint humilitate tuendum esse quod in terra interim viuunt, quanto magis cæli esse quod vouerunt. Nempe scriptum est: Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus. Nostrum ergo est de magnitudine eorum aliquid dicere, illorū de magna humilitate cogitare. Exceptis igitur quibusdam illis coniugatis patribus & matribus sanctis; quibus ideo isti meliores nō sunt, quamuis coniugati non sint, quia si coniugati essent, pares non essent, ceteros omnino huius temporis cōiugatos, vel post expertum concubitu continētēs a se superari non dubitent, non quantum ab Anna, Susanna, sed quātum ambæ a Maria superantur. Quod ad ipsam pertinet sanctam carnis integritatem, loquor. Nam quæ alia sint Mariæ merita, quis ignorat? Mores itaque congruos huic tanto proposito adiungant, vt de præpolenti præmio certam securitatem gerant. Scientes sane sibi atq; omnibus, fidelibus dilectis & electis Christi membris, multis ab Oriente & Occidente venientibus, & si inter se distante pro meritis gloriæ luce fulgentibus, hoc tamen magnum in commune præstari, vt cū Abraham & Isaac & Iacob recumbāt in regno Dei, qui non propter hoc seculum, sed propter Christum coniuges, & propter Christum patres fuerunt.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI LIBER

DE SANCTA VIRGINITATE.

S. August. 2. Retract. cap. 23.

OSTEA quam scripsi De bono coniugali, expectabatur vt scriberem De sancta virginitate, nec distuli, atque id Dei munus, & quam magnū, & quanta humilitate custodiendum esset, vno sicut potui volumine ostendi. Hic liber sic incipit:

LIBRVM de bono coniugali nuper edidimus, in quo etiam Christi virgines admonuimus atq; monemus, ne propter excellentiam muneris amplioris quod diuinitus acceperūt, contemnāt in sui comparatione patres & matres populi

Dei, hominesq; illos quos tanquā oliuā cōmendat Apostolus, ne superbiat in sertus oleaster; & eos qui vteruro Christo etiā in filiorū propagatione seruebant, ideo meriti inferioris esse arbitretur, quia iure diuino cōtinētia cōnubio, & nuptiis pia virginitas anteponitur. In illis quippè parabantur & parturiebātur futura, quæ nunc impleri mirabiliter & efficaciter cernimus, quorum etiam vita coniugalis prophetica fuit; vnde non cōsuetudine humanorum votorum atque gaudiorum, sed valde profundo consilio Dei, in quibusdam eorum fecunditas honorari, in quibusdam etiam fecundari sterilitas meruit. Hoc verò tempore quibus dictum est, Si se non continent, nubant; non adhibenda est exhortatio, sed consolatio. Quibus autem dictum est, Qui potest capere capiat; exhortandi sunt

funt ne terreantur, & terrendi ne extollantur. Non solum ergo prædicanda est virginitas vt ametur, verum etiam monenda ne inflectur. Hoc isto sermone suscepimus, adiuuet Christus virginis filius, virginum sponsus, virginali vtero corporaliter natus, virginali connubio spiritualiter coniugatus. Cum ipsa igitur vniuersa Ecclesia virgo sit desponsata vni viro Christo, sicut dicit Apostolus, quanto digna sunt honore membra eius quæ hoc custodiunt, etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide, quæ imitatur matrem viri & Domini sui? Nam Ecclesia quoque & virgo & mater est. Cuius enim integritati consiliamus, si virgo non est? Aut cuius prolem alloquimur, si mater non est? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Ecclesia spiritualiter membra illius capitis parit. In vtraque virginitas fecunditatem non impedit, in vtraque fecunditas virginitatem non adimit. Proinde cum Ecclesia vniuersa sit sancta & corpore & spiritu, nec tamen vniuersa sit corpore virgo sed spiritu: quāto sanctior est in his membris, vbi virgo est & corpore & spiritu? **S**CRIPTVM est in Euangelio, quod mater & fratres Christi, hoc est, consanguinei carnis eius, cum illi nunciati fuissent & foris expectarent, quia nō possent eum adire præ turba, ille respondit: Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et extendens manum super discipulos suos, ait: Hi sunt fratres mei, & quicunq; fecerit voluntatē patris mei, ipse mihi frater & mater & soror est. Quid aliud nos docens, nisi carnali cognationi genus nostrum spiritale præponere: nec inde beatos esse homines, si iustis & sanctis carnis propinquitatē iunguntur, sed si eorum doctrinæ ac moribus obediendo atque imitando cohærescunt? Beatior ergo Maria percipiēdo fidem Christi, quam concipiēdo carnem Christi. Nam & dicenti cuidam, Beatus venter qui te portauit, ipse respondit: Imò beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt. Denique fratribus eius, id est, secundum carnem cognatis, qui non in eum crediderunt, quid profuit illa cognatio? Sic & materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicitus Christianus corde quāmaxime gestasset. **I**PSA quoque virginitas eius ideo gratior & acceptior, quia non eam conceptus Christus viro violaturo quam cōseruaret ipse præripuit, sed priusquam conciperetur iam Deo dicatam de qua nasceretur elegit. Hoc indicant verba quæ sibi fecerum annūcianti angelo Maria reddidit. Quomodo, inquit, fiet illud, quoniam virum nō cognosco? Quod profecto non diceret, nisi Deo virginem se ante vouisset. Sed quia hoc Israëlitarū mores adhuc recusabant, sed potius contra violētros custodituro, quod illa iam vouerat. Quāquam etiam si hoc solum dixisset, Quomodo fiet illud; nec addidisset, quoniam virum non cognosco: non quæsiisset vtiq; promissum sibi filium quomodo femina partura esset, si concubitura nupisset. Poterat & iuberi virgo permanere, in qua Dei filius formam serui congruētū miraculo acciperet, sed exemplo sanctis futura virginibus, ne putaretur sola virgo esse debuisset, quæ prolem etiam sine concubitu concipere meruisset, virginitatem Deo dicauit, cum adhuc quid esset cōceptura nesciret: vt in terreno mortaliq; corpore, cælestis vitæ imitatio, voto fieret, non præcepto, amore eligēdi, non necessitate seruēdi. Ita Christus nascēdo de virgine, quæ antequam sciret quis de illa fuerat nasciturus, virgo statuerat permanere, virginitatem sanctā approbare maluit quā imperare. Ac sic etiam in ipsa femina in qua formam serui accepit, virginitatem esse liberam voluit. **N**ON est ergo cur Dei virgines contristentur, quod etiam ipsæ virginitate seruata matres carnis esse nō possunt. Illum enim solum

virginitas decenter parere possit, qui in sua natiuitate parem habere non possit. Veruntamen ille vnus sanctæ virginis partus omnium sanctarum virginum est decus. Et ipsæ cum Maria matres Christi sunt, si patris eius faciunt voluntatem. Hinc enim & Maria laudabilis atque beatius Christi mater est, secundum supra memoratam eius sententiam: Quicunq; facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse mihi frater, & soror, & mater est. Has sibi omnes propinquitates in populo quæ redemit spiritualiter exhibet: fratres & sorores, habet sanctos viros & sanctas feminas, quoniam sunt illi in cælesti hereditate cohæredes. Mater eius est tota Ecclesia, quia membra eius, id est, fideles eius per Dei gratiam ipsa vtiq; parit. Item mater eius omnis anima pia, faciens voluntatem patris eius fecundissima charitate, in iis quos paratur, donec in eis ipse formetur. Maria ergo faciens voluntatem Dei, corporaliter Christi tātummodo mater est, spiritualiter autem & soror & mater. **A**C per hoc illa vna femina, non solum spiritu, verum etiam corpore & mater est & virgo. Et mater quidem spiritu, non capitis nostri quod est ipse Saluator, ex quo illa magis spiritualiter nata est, quia omnes qui in eum crediderunt, in quibus & ipsa est, rectè filij sponsi appellantur. Sed planè mater membrorum eius quod nos sumus, quia cooperata est charitate, vt fideles in Ecclesia nascerentur, qui illius capitis membra sunt: corpore verò mater ipsius capitis. Oportebat enim caput nostrum propter insigne miraculum secundum carnem nasci de virgine, quo significaret membra sua de virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura. Sola ergo Maria & spiritu & corpore & mater & virgo, & mater Christi & virgo Christi: Ecclesia verò in sanctis regnum Dei possessuris, spiritu quidem tota mater Christi est, tota virgo Christi: corpore autem non tota, sed in quibusdam virgo Christi, in quibusdam mater, sed non Christi. Et coniugata quippè fideles feminæ & virgines Deo dicata, sanctis moribus & charitate, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, quia voluntatem patris faciunt, Christi spiritualiter matres sunt. Quæ autem coniugali vita corporaliter pariunt, non Christum, sed Adam pariunt: & ideo currunt vt Sacramentis imbuti Christi membra fiant partus earum, quoniam quid pepererint, norūt. **H**OC dixi, ne forte audeat fecunditas coniugalis cum virginali integritate contendere, atq; ipsam Mariam proponere, ac virginibus Dei dicere. Illa in corpore duas res habuit honorandas, virginitatem & fecunditatem, quia & integra permansit & peperit. Hanc felicitatem quoniam totam vtræque habere non potuimus, partitæ sumus, vt vos sitis virgines, nos simus matres: vobis quod desit in prole, consoletur seruata virginitas, nobis pro proles lucro amissa compensetur integritas. Hæc vox fidelium coniugatarum ad sacras virgines vtrunq; ferenda esset, si Christianos corpore parerent: vt hoc solo esset Mariæ fecunditas carnis, excepta virginitate præstator, quod illa ipsum caput horum membrorum, hæc autem membra illius capitis procrearent. Nunc verò etiam si tales hac voce contendant, quæ ob hoc tantum viris iunguntur atque miscentur vt filios habeant, nihilq; aliud de filiis cogitant, nisi vt eos Christo lucentur, atque id mox vt potuerint faciunt; non tamen Christiani ex carne carne nascuntur, sed postea fiunt, Ecclesia pariente per hoc quoddam membrorum Christi spiritualiter mater est, cuius etiam spiritualiter virgo est. Cui sancto partui cooperantur & matres, quæ nō Christianos corpore pepererunt, vt fiant quod se corpore parere non potuissent nouerunt; per hoc tamen cooperantur vbi & ipsæ virgines matresq; Christi sunt, in fide scilicet quæ per dilectionem operatur. **N**VLLA ergo carnis

Y 2 fecund.

1. Tim. 5. b. 1. 4.

2. Cor. 7. a. 4.

2. Cor. 7. f. 22.

CAPIT. XXV.

2. Cor. 10. a. 12.

1. Cor. 11. a. 2.

CAPIT. XXXI.

Math. 12. d. 48.

Luc. 11. d. 27.

CAPIT. XXXVII.

Luc. 1. d. 55.

1. Cor. 7. b. 9.

Math. 19. b. 12.

funt

Math. 12. d. 50.

Gal. 4. c. 19.

CAPIT. XXXVIII.

1. Tim. 1. b. 5.

CAPIT. XL.

Gal. 5. b. 6.

CAPIT. XLII.

fœcunditas sanctæ virginitati etiam carnis comparari potest. Neque enim & ipsa, quia virginitas est, sed quia Deo dicata est honoratur, quæ licet in carne seruetur, spiritus tamē religione ac deuotione seruetur. Ac per hoc spiritualis est etiam virginitas corporis, quæ fouet & seruat cōtinentia pietatis. Sicut enim nemo impudicē vitur corpore, nisi spiritu prius concepta nequitia: ita nemo pudicitiam seruat in corpore, nisi spiritu prius insita castitate. Porro autem si pudicitia coniugalis quamuis custodiatur in carne, animo tamen non carni tribuitur, quo præside atque rectore, nulli præter proprium coniugium caro ipsa miscetur: quanto magis quantoque honoratius in animi bonis illa cōtinentia numeranda est, quæ integritas carnis ipsi creatori animæ & carnis vouetur, consecratur, seruetur?

CAPVT IX.

NEC illarum ergo fœcunditas carnis, quæ hoc tempore nihil aliud in coniugio quam prolem requirunt quam accipient Christo, pro amissa virginitate compensari posse credenda est. Prioribus quippe temporibus venturo secundum carnem Christo, ipsum genus carnis in ampla quadam & prophetica gente necessarium fuit. Nunc autem cum ex omni hominum genere, atque omnibus gentibus ad populum Dei, & ciuitatem regni cælorum, membra Christi colligi possint, sacram virginitatem qui potest capere capiat: & ea tantum quæ se non continet nubat. Quid enim si aliqua mulier diues multam pecuniam huic bono operi impendat, ut emat ex diuersis gentibus seruos, quos faciat Christianos, nonne vberius atque numerosius quam vteri quætalibet feracitate Christi membra gignenda curabit? Nec ideo tamen pecuniam suam cōparare muneris sacræ virginitatis audebit. At si propter faciendos qui nati fuerint Christianos, fœcunditas carnis pro amissa virginitate merito compensabitur, fructuosus erit hoc negotiū, si magno pecuniario pretio virginitas amittatur, quo pueri faciendi Christiani multo plures ematur, quam vnus vterō quamlibet fertili nascerentur. Quid si stultissime dicitur, habeat fideles nuptiæ bonum suum, de quo in alio volumine quantum visum est differuimus: & honorant amplius, sicut rectissime consueuerunt in sacris virginibus melius earum, de quo isto sermone differimus. Nam ne illo quidem debent continentium meritis se conferre cōiugia, quod ex eis virgines procreantur, hoc enim non coniugij bonū est, sed naturæ: quæ sic diuinitus instituta est, ut ex quolibet humano vteriusque sexus concubitu, siue ordinato & honesto, siue turpi & illicito, nulla femina nisi virgo nascatur, nulla tamē sacra virgo nascitur: ita fit ut virgo nascatur etiam de stupro, sacra autē virgo nec de coniugio.

CAPVT X.

NEC nos hoc in virginibus prædicamus quod virgines sunt, sed quod Deo dicatæ pia cōtinentia virgines. Nam quod non temerè dixerim, felicior mihi videtur nupta mulier quæ virgo nuptura: habet enim illa quod ista adhuc cupit, præsertim si nondum vel sponsa cuiusquam sit. Illa studet vni placere, cui data est, hæc multis, incerta cui danda est: hoc vno pudicitiam cogitationis defendit à turba, quod non ad alterum, sed maritū querit in turba. Illa igitur virgo coniugatae merito præponitur, quæ nec multitudini se amandam proponit, cum amorem vnus ex multitudine inquirat: nec se vni iam componit inuento, cogitans quæ sunt mundi, quomodo placeat viro: sed speciosum forma præ filius hominum sic amauit, ut quia eum sicut Maria concipere carne non possit, ei corde concepto etiam carnem integram custodiret.

CAPVT XI.

HOC genus virginum nulla corporalis fœcunditas prouulit. Non est hæc proles carnis & sanguinis. Si harum quaritur mater, Ecclesia est. Non parit virgines factas nisi virgo sacra, virgo illa quæ de ipsa est vni viro casta exhiberi Christo. Ex illa non tota corpore,

CAPVT XII.

sed tota virgine spiritu nascuntur sacræ virgines & corpore & spiritu. Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia thori fidem inuicè seruant, quia sacramentū connubij nõ violant.

HÆC tamen omnia humani officij sunt munera, virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio est, & in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis: illa non est in potestate, illa non est in aternitate. Fœcunditatem carnalem non habet liberum arbitrium, pudicitiam coniugalem non habet cælum. Profectò habebunt magnū aliquid præter cæteros in illa communi immortalitate, qui habent aliquid iam non carnis in carne. Vnde mirabiliter desipiunt, qui putant huius continentia bonum non esse necessarium propter regnū cælorum, sed propter præsens seculum: quod scilicet cōiugia terrenis curis pluribus atque arduioribus distēduntur, quæ molestia virgines & continententes carent: quasi ob hoc tātum melius sit non coniugari, ut huius temporis relaxentur angustia, non quod in futurum seculum aliquid proficit. Hanc vanam sententiam ne cordis propria vanitate protulisse videantur, adhibent ex Apostolo testimonium, vbi ait: De virginibus autē præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Deo, ut fidelis essem. Existimo itaque hoc bonum esse propter præsentem necessitatem, quia bonū est homini sic esse. Ecce, inquit, vbi manifestat Apostolus hoc propter præsentem necessitatem bonum esse, non propter futuram aternitatem. Quasi præsentis necessitatis rationem haberet Apostolus, non prouidens & consulens in futurum, cum omnis eius dispensatio nõ nisi ad vitā aternam vocet.

CAPVT XIII.

PRÆSENS ergo est vitanda necessitas, sed tamen quæ aliquid bonorum impedit futurorum. Quæ necessitate vita cogitur coniugalis cogitare quæ mundi sunt, quomodo placeat vir vxori, vel vxor viro: non quod ea separant à regno cælorum sicut sunt peccata, quæ ideo præcepto non cōsilio prohibentur, quia Domino præcipiendi non obedire damnabile est: sed illud quod in ipso Dei regno amplius haberi posset, si amplius cogitaretur quomodo placēdum esset Deo, minus erit vtiq; cum hoc ipsum minus coniugij necessitate cogitatur. Ideo de virginibus, inquit, præceptum Domini non habeo. Præcepto enim quisquis non obteperat, reus est & debitor pœnæ. Proinde quia vxorē ducere vel nubere peccatum non est, si autem peccatum esset, præcepto vetaretur, propterea præceptum Domini de virginibus nullum est. Sed quoniam deuitatis remissisue peccatis, ad eunda vita aterna: in qua est quædam egregia gloria, non omnibus in aeternum victuris, sed quibusdam ibi tribuēda, cui cōsequenda parum est liberatū esse à peccatis, nisi aliquid ipsi liberatori voueatur, quod non sit criminis nõ vouisse, sed vouisse ac reddidisse sit laudis. Cōsiliū, inquit, do tanquam misericordiam cōsecutus à Deo ut fidelis essem. Neque enim inuidere debeo fidele consilium, qui nõ meis meritis, sed Dei misericordia sum fidelis. Existimo itaque hoc bonum esse propter præsentem necessitatem. Hoc est, inquit, vnde præceptū Domini non habeo, sed consilium do, hoc est de virginibus existimo bonum esse propter præsentem necessitatem. Noui enim quid præsentis temporis, cui coniugia seruiūt, necessitas cogat, ut ea quæ Dei sunt minus cogitentur, quam sufficit adipiscendæ illi gloriae, quæ non erit omnium, quamuis in aeterna vita ac salute manentium. Stella enim ab stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Bonum est ergo homini

CAPVT XIV.

homini sic esse. DEINDE adiungit idem Apostolus, & dicit: Alligatus es vxori, ne quaeris solutionem; solutus es ab vxore, ne quaeris vxorem. Horū duorum quod prius posuit, ad præceptum pertinet, contra quod non licet facere. Non enim licet dimittere vxorem, nisi ex causa fornicationis, sicut in Euangelio Dominus dicit. Illud autem quod addidit, Solutus es ab vxore, ne quaeris vxorem; consilij sententia est, non præcepti: licet itaque facere, sed melius est non facere. Denique continuo subiicit: Et si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccat. Illud autem prius cum dixisset, Alligatus es vxori, ne quaeris solutionem; nunquid addidit, & si solueris, non peccasti? Iam enim supra dixerat: His autem qui sunt in coniugio præcipio, nõ ego sed Dominus, vxorem à viro nõ discedere: quod si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari: fieri enim potest ut non sua culpa, sed mariti discedat. Deinde ait: Et vir vxorem ne dimitrat; quod nihilominus ex præcepto Domini posuit, nec ibi addidit, & si dimiserit, non peccat. Præceptum est enim hoc, cui non obedire peccatum est, non consilium; quo si vti nolueris, minus boni adipisceris, nõ mali aliquid perpetrabis. Propterea cum dixisset, Solutus es ab vxore, ne quaeris vxorem, quia nõ præcipiebat ne malum fieret, sed consulebat ut melius fieret; continuo subiunxit: Et si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccat. ADDIDIT tamen: Tribulationem autem carnis habebunt eiusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc modo exhortans ad virginitatem continentiamque; perpetuam, ut aliquantulum à nuptiis etiam deterreret, modeste sanè, non tãquam à re mala & illicita, sed tanquam ab onerosa ac molesta. Aliud est enim admittere carnis turpitudinem, aliud habere carnis tribulationem. Illud est criminis facere, hoc laboris est pati, quem plerūque homines etiam pro officiis honestissimis non recusant. Sed pro habendo coniugio iam hoc tempore, quo nõ per carnis propaginem venturo Christo ipsius prolis propagatione seruitur, istam tribulationem carnis, quam nupturis prædicat Apostolus, suscipere tolerandam periculatū esset nisi metueretur incontinentibus, ne tentante satana in peccata damnabilia laberentur. Quod autem se dicit eis parcere, quos ait tribulationem carnis habituros, nihil mihi interim famius occurrit, quam eum noluisse aperire & explicare verbis eandem ipsam carnis tribulationem, quæ prænucciavit eis qui eligunt nuptias, in suspicionibus zeli coniugalis, in procreandis filiis atque nutriendis, in timoribus & maioribus orbitatis. Quos enim quisque cum se cōnubij vinculis alligauerit, non istis trahatur atque agitetur affectibus? Quos neque nos exaggerare debemus, ne ipsi non parcamus, quibus parcendum existimauit Apostolus. TANTVM per hoc quod breuiter posui, cautum fieri lectorē oportuit aduersus eos, qui in hoc quod scriptum est, Tribulationem autem carnis habebūt eiusmodi, ego autem vobis parco: nuptiis calumniantur, quod eas ex obliquo sententia ista danauerit: velut ipsam damnationem noluerit dicere, cum ait: Ego autē vobis parco, ut videlicet cum istis parcat, animæ suæ non pepercerit, si mentiendo dixit: Et si acceperis vxorem non peccasti, & si nupserit virgo non peccat. Quod qui de sancta Scriptura credunt vel credi volunt, tanquam viam sibi muniunt ad mentiendi licetiam, vel ad defensionem suæ peruerse opinionis, vbi quæque aliud sentiunt quā sana doctrina postulat. Si quid enim manifestum de diuinis libris prolatum fuerit, quo eorū confutentur errores, hoc ad manum habēt velut scutum, quo se aduersus veritatem quasi tuentes nudent à diabolo vulnerandos; ut dicant hoc authorem libri

CAPVT XV.

1. Cor. 7. e.

27.

Math. 19. b.

9.

1. Cor. 7. e.

27.

1. Cor. 7. b.

19.

1. Cor. 7. e.

27.

1. Cor. 7. e.

25.

1. Cor. 7. e.

25.

1. Cor. 7. e.

25.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

1. Cor. 7. e.

28.

non verum dixisse, aliàs vt infirmis parceret, aliàs vt contemptores terreret, sicut occurreret causa qua eorum peruerfa sententia defendatur: atque ita dum ea quæ opinantur, defendere quàm corrigere malunt, Scripturarum sanctarum auctoritatem frangere conantur, qua vna omnes ceruices superbae duræque franguntur. Vnde sectatores & sectatrices perpetuæ cōtinentiæ & sacræ virginitatis admonet, vt bonum suum ita præferant nuptiis, ne malum iudicent nuptias: neque fallaciter, sed planè veraciter ab Apostolo dictum nouerint: Qui dat ad nuptum, bene facit; qui non dat ad nuptum, melius facit. Et si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccat. Et paulò post: Beatior autem erit si se permanferit, secundum meam sententiam. Et ne humana sententia puraretur, adiungit: Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam. Hæc Dominica, hæc apostolica verba, hæc sana doctrina est, sic eligere dona maiora, ne minora damnentur. Melior est in Scriptura Dei, veritas Dei, quàm in cuiusquam mente & carne virginitas hominis. Quod castū est, sic ametur, ut quod verum est non negetur. Nam quid mali non possunt etiam de sua carne cogitare, qui credunt apostolicam linguam in eo ipso loco vbi virginitatem corporis cōmendat à corruptione mēdaciū virginem non fuisse? Primitis ergo ac maximè, qui bonum virginitatis eligunt, Scripturas sanctas firmissimè teneant nihil esse mentitas: ac per hoc etiam illud verum esse quod dictū est: Et si acceperis vxorem, nõ peccasti: & si nupserit virgo, nõ peccat. Nec putent minui tam magnum integritatis bonum, si nuptiæ non erunt malum. Immo verò hinc sibi potius maioris gloriæ palmam præparatam esse confidant, quæ non damnari si nubere timuerunt, sed honoratius coronari, quia non nubere concupierunt. Qui ergo sine coniugio permanere voluerint, non tanquam foueam peccati nuptias fugiat: sed tanquam collem minoris boni transcendant, ut in maioris continentia monte requiescant. Ea quippe lege collis iste inhabitatur, ut non cum voluerit quis emigret. Mulier enim alligata est quadiu vir eius viuuit. Veruntamen ad continentiam vidualem ab ipso tanquam gradu conscenditur: propter virginealem verò vel declinandus est non consentiendo petitoribus, vel transfiliendus proueniendo petitores. NE quis autem putaret duorum operum boni atque melioris æqualia fore premia, propterea contra eos differendū fuit, qui quod ait Apostolus, Existimo autem hoc bonum esse propter præsentem necessitatem; ita interpretati sunt, ut nõ propter regnum cælorum, sed propter seculum præsens virginitatem vtilem dicerent, tanquam in illa vita aeterna nihil cæteris amplius habituri essent, qui hoc melius elegerint. In qua disputatione cum ad illud veniremus quod idem Apostolus ait, Tribulationem autem carnis habebunt huiusmodi, ego autem vobis parco; in alios litigatores incurrimus, qui non æquales perpetuæ continentie nuptias facerent, sed eas omnino damnarent. Nam cum error vterque sit vel æquare sanctæ virginitati nuptias vel damnare, nimis inuicem fugiendi duo isti errores aduersa fronte confligunt, quia veritatis medium tenere noluerunt; quo & certa ratione, & sanctarū Scripturarum auctoritate, nec peccatum nuptias esse inuenimus, nec eas bono vel virginalis continentia, vel etiam vidualis æquamus. ALII quippe appetendo virginitatem, nuptias tanquam adulterium detestandas esse putauerunt. Alij verò defendendo connubium excellentiā perpetuæ continentia nihil mereri amplius quàm coniugalem pudicitiam voluerunt; quasi vel Susannæ bonum, Mariæ sit humiliatio; vel Mariæ maius bonum, Susannæ debeat esse damnatio. Absit ergo ut ita dixerit Apostolus nuptias siue nupti-

CAPVT XVI.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

1. Cor. 7. g.

38.

ris: Ego autē vobis parco, tāquam noluerit dicere, quē pœna coniugatis in futuro seculo debeatur. Absit vt à Daniele de temporali iudicio liberatā, Paulus mittat in gehēnam. Absit vt maritalis thorus ei pœna sit ante tribunal Christi, cui fidem seruando elegit sub falsa accusatione adulterij, vel periclitari vel mori. Quid egit vox illa, Melius est mihi incidere in man⁹ veltras, quā peccare in conspectu Dei, si Deus eam fuerat, non quia pudicitiam nuptialem seruabat, liberaturus, sed quia nupserat damnaturus: Et nunc quoties castitas cōiugalī aduersus calumniatores criminatoresque nuptiarum Scripturæ sanctę veritate munitur, toties à Spiritu sancto cōtra falsos testes Susanna defenditur, toties à falso crimine liberatur, & multo maiore negotio. Tunc enim vni coniugate, nunc omnibus; tūc de occulto & falso adulterio, nūc de vero & manifesto connubio crimen intenditur. Tunc vna mulier ex eo quod iniqui seniores dicebāt, nunc omnes mariti & vxores ex eo quod Apostolus dicere noluit accusantur. Damnationem quippe vellet inquirunt, tacuit, cum ait: Ego autē vobis parco. Quis hoc? Nempe ille qui superius dixerat: Si acceperis vxorem, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat. Cur igitur in eo quod modestē tacuit, coniugiorum suspicamini crimen; & in eo quod apertē dixit, coniugiorum nō agnoscitis defensionem? An eos damnat tacitus, quos locutus absoluit? Nōne iam mitius accusatur Susanna nō de coniugio, sed de ipso adulterio, quā doctrina apostolica de mediatio? Quid in tāto periculo faceremus, nisi tam certū apertūque; esset pudicas nuptias non debere damnari, quā certum apertūque est sanctam Scripturam non posse mentiri? Hic dicit aliquis: Quid hoc pertinet ad sanctam virginitatē vel perpetuam continentiam, cuius prædicatione nō agnoscitis defensionem? An eos damnat tacitus, quos locutus absoluit, ex hoc gloriā maioris illius boni esse maiorem, quod eius adipsicendā causa bonum coniugale transcenditur, non peccatum coniugij deuitatur. Alioquin perpetuā continentiam bonum non præcipuē laudari, sed tantum nō vituperari sufficeret; si propterea teneretur, quōniam nubere crimen esset. Deinde quia non humana sententia, sed diuinę Scripturę autoritate ad tam excellentis donum homines exhortandi sunt, nō mediocriter neque prætereunter agendum est, ne cuiquam ipsa diuina Scriptura in aliquo mentita videatur. Dehortantur enim potius quā exhortantur virgines sacras, qui eas sic permanere nuptiarum damnatione compellunt. Vnde enim confident verum esse quod scriptum est: Et qui non dat ad nuptum, melius facit; si falsum putant esse quod iuxta superius nihilominus scriptum est: Et qui dat virginem suam, bene facit? Si autem loquenti Scripturę de nuptiarum bono indubitanter crediderint, eadem cælestis eloquij veracissima autoritate firmatę, ad melius suum feruenti ac fidenti alacritate transcurret. Vnde iam satis pro suscepto negotio diximus, & quantum potuimus demonstrauimus; nec illud quod ait Apostolus: Existimo autem hoc bonum esse propter præsentem necessitatē; sic esse accipiendum; tanquam in hoc seculo meliores sint sacre virgines fidelibus coniugatis; in regno autē cælorum atque in futuro seculo pares sint. Nec illud vbi ait de nubentibus: Tribulationem autem carnis habebūt eiusmodi: Ego autem vobis parco; ita intelligendum, tanquam nuptiarum peccatum & damnationem maluierit tacere quā dicere. Harum quippe duarum sententiarum singulos, duo errores subimet contrarij non eas intelligendo tenuerunt. Illam enim de præsentī necessitate illi pro se interpretantur, qui nubentes non nubentibus æquare contendunt; hanc verō vbi dictum est, Ego autē vobis parco, illi qui nu-

bentes damnare præsumunt. Nos autem secundum Scripturarum sanctarum fidem sanamque doctrinam nec peccatum esse dicimus nuptias, & earum tamen bonum non solum infra virginalem, verumetiam infra vidualem continentiam constituimus; præsentemque necessitatē coniugatorum non quidem ad vitā æternam, verum tamen ad excellentem gloriā & honorem qui perpetuæ continentię referatur, impedire eorum meritum dicimus; neque hoc tempore nisi eis qui se non continent nuptias expedire; & tribulationem carnis ex affectu carnali venientem, sine quo nuptiæ incontinentium esse non possunt, nec tacere voluisse Apostolum vera præmonentem, nec plenius explicare hominum infirmitati parentē. **N V N C** CAPVT XXXII. Quæ pro nostræ memoriæ modulo recordari valerimus, clarius appareat, non propter præsentem huius seculi vitam, sed propter futuram quæ in regno cælorum promittitur, perpetuam continentiam diligendā. **B** Quis autem hoc non aduertat in eo quod paulo post idem Apostolus ait: Qui sine vxore est, cogitat ea que sunt Domini, quomodo placeat Domino; qui autem matrimonio iunctus est, cogitat ea que mundi sunt, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Mulier etiam innupta sollicita est quæ sunt Domini, vt sit sancta & corpore & spiritu; quæ autē nupta est, sollicita est quæ mundi sunt, quomodo placeat viro? Non vtique ait, cogitet ea quæ securitatis sunt in hoc seculo, vt sine grauioribus molestiis tempus transigat; neque ad hoc diuisam dicit innuptam & virginem ab ea quæ nupta est, id est distinctam atque discretā, vt innupta in hac vita secura sit propter temporales molestias euitandas, quibus nupta non caret: sed cogitat, inquit, quæ sunt Domini, quomodo placeat Dño, & sollicita est quæ sunt Domini, vt sit sancta & corpore & spiritu. Nisi fortē vsque ad eō quis insipienter contentiosus est, vt conetur asserere, non propter regnum cælorum, sed propter præsens seculum Domino placere nos velle, aut propter vitam istam, non propter æternā esse sanctas & corpore & spiritu. Hoc credere quid est aliud, nisi miserabiliorē esse omnibus hominibus? Sic enim Apostolus ait: Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnib⁹ hominibus. An verō qui frangit panem suum esurienti, si tantum propter hanc vitam facit, stultus est: & ille erit prudēs qui castigat corpus suum vsque ad continentiam, quæ nec coniugio miscetur, si ei nihil proderit in regno cælorum? **P O S T R E M D** ipsum Dñm audiamus euentissimā hinc sententiā proferentem. Nam cū de coniugibus non separandis nisi causa fornicationis diuinē ac terribiliter loqueretur, dixerunt ei discipuli: Si talis est causa cum vxore, nō expedit nubere. Quibus ille: Non omnes, inquit, capiūt verbum hoc: sunt enim spadones qui ita nati sunt: sunt autē alij qui ab hominibus facti sunt: & sunt qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, virtus & sapientia Dei dicit, eos qui pio proposito ab vxore ducenda se continuerint, castrare seipsos propter regnum cælorum: & contra humana vanitas impia temeritate cōtendit, eos qui hoc faciunt, præsentem tantummodo necessitatē molestiarum cōiugalium deuitare, in regno cælorum amplius quicquam cæteris non habere. **D E** quibus autem spadonibus loquitur Deus per Esaiam prophetā, quibus se dicit daturum in domo sua & in muro suo locum nominatum, meliorem multo quā filiorum atque filiarum: nisi de iis qui seipsos castrant propter regnum cælorum? Nam illis quibus ipsum virile mēbrum debilitatur, vt generare non possint, sicut sunt Eunuchi diuitum & regum, sufficit vtiq; cum Christi-

stiani sunt, & Dei præcepta custodiūt, eo tamen proposito sunt, vt coniuges si possent, haberent: cæteris in domo Dei coniugatis fidelibus adæquare, qui prolem licitē pudicęque susceptam in Dei timore nutriunt, docentes filios suos, vt ponant in Deo spem suam, nō autem accipere meliorem locum quā est filiorum atque filiarum. Neque enim vxores animi virtute, sed carnis necessitate non ducunt. Contendant sanē qui voluerint de his Prophetam spadonibus hoc prænucciassē qui corpore abscisi sunt, iste quoque error causa quam suscepimus suffragatur. neque enim spadones istos eis qui in domo eius nullum locum habent prætulit Deus, sed eis vtique qui in filiis generandis coniugalis vitæ meritum seruāt. Nam cū dicit, Dabo eis locum multo meliorem ostendit & coniugatis dari, sed multo inferiorem. Vt ergo cōcedamus in domo Dei prædictos futuros eunuchos secundum carnem, qui in populo Israël non fuerunt: quia & ipsos videmus cū Iudæi non fiant, tamen fieri Christianos: nec de illis dixisse Prophetam, qui proposito continentię coniugia non quarētes, seipsos castrant propter regnum cælorum: itāne tanta demerentia quisquā est cōtrarij veritati, vt in carne factos eunuchos meliorem quā coniugatos locum in domo Dei habere credat, & pio proposito continentes, cōrpus vsque ad contemptas nuptias castigātes, seipsos non in corpore, sed in ipsa concupiscentiæ radice castrantes, cælestem & angelicam vitam in terrena immortalitate meditantēs, coniugatorum meritis pares esse contendat: & Christo laudanti eos qui seipsos castrauerunt, non propter hoc seculum, sed propter regnum cælorum, Christianus contradicat, affirmans hoc præsentī vitæ esse vtile, non futurę? Quid aliud si his restat, nisi vt ipsum regnum cælorum ad hanc temporalem vitam, in qua nunc sumus, asserant pertinere? Cur enim non & in hanc insaniam progrediatur cæca præsumptio? Et quid hac assertionē furiosus? Nam & si regnum cælorum aliquando Ecclesia etiam quæ hoc tempore est, appellatur, ad hoc vtique sic appellatur, quia futura vitæ sempiternęque colligitur. Quamuis ergo promissionem habeat vitæ præsentis & futurę, in omnibus tamen bonis operibus suis non respicit quæ videtur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna. **N E C** sanē Spiritus sanctus tacuit quod contra istos impudentissimē ac demētissimē: pernicaces apertum atque inconcussum valeret, eorumque bellum impetum ab omnibus suis inexpugnabili munitione repelleret. Cū enim dixisset de spadonibus: Dabo eis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem multo quā filiorum atque filiarum: ne quis nimium carnalis existimaret: in his verbis aliquid temporale sperandum, continuē subiecit: Nomen æternum dabo eis, nec vnquam deerit; tanquam diceret: Quid tergiversaris impia cæcitas? quid tergiversaris? quid serenitati veritatis, nebulas tuæ peruersitatis offundis? Quid in tanta Scripturarum luce tenebras vnde insidieris inquiris? Quid temporalem tantummodo vtilitatem promittis continētibus sanctis? Nomen æternum dabo eis. Quid ab omni concubitu immunes, & eo quoque ipso quo hinc sese abstinent, ea quæ sunt Domini cogitant, quomodo placeant Domino, ad terrenam comōditatem referre conaris? Nomen æternum dabo eis. Quid regnum cælorum propter quod seipsos castrauerunt sancti spadones, in hac tantum vita intelligendum esse contendis? Nomen æternum dabo eis. Et si fortē hic ipsum æternum pro diuturno conaris accipere, addo, accumulatio, inculco: Nec vnquam deerit. Quid queris amplius? Quid dicis amplius? Terrum hoc nomen, quicquid illud est, spadonibus Dei, quo vtique gloriam quan-

dam propriam excellentemque significat, nō erit commune cum multis, quamuis in eodem regno & in eadem domo constitutis. Nam ideo fortassis & nomen dictū est, quod eos quibus datur, distinguit à cæteris. **Q U I D** sibi ergo vult, inquit, ille denarius, qui opere vineæ terminato æqualiter omnibus redditur, siue iis qui à prima hora, siue iis qui vna hora operati sunt? Quid vtique nisi aliquid significat quod omnes communiter habebunt, sicuti est ipsa vita æterna, ipsum regnum cælorum, vbi erunt omnes quos Deus prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit? Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalitatem. Hic est ille denarius, merces omniū. Stella tamen ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. Hæc sunt merita diuersa sanctorum. Si enim cælum significaretur illo denario, nōne in cælo esse omnibus est commune sideribus? Et tamen alia est gloria Solis, alia Lunæ, alia Stellarū. Si denarius ille pro sanitate corporis poneretur, nōne cū recte valemus, omnib⁹ membris communis est sanitas, & ipsa si vsque ad mortem permaneat, pariter & æqualiter omnibus inest? Et tamen posuit Deus membra, singulum quodque eorum in corpore prout voluit, vt nec totum sit oculus, nec totum auditus, nec totū odoratus: & quicquid est aliud, habet suam proprietatem, quamuis æqualiter habeat cum omnibus sanitatē: ita quia ipsa vita æterna pariter erit omnibus sanctis, æqualis denarius omnibus attributus est. Quia verō in ipsa vita æterna distincte fulgebunt lumina meritorum, multæ sunt mansiones apud patrem: ac per hoc in denario quidē non impari, non viuēt alius alio prolixius: in multis autē mansionibus honoratur alius alio clariū. **P E R G I T E** itaq; sancti Dei, pueri ac puellæ, mares ac femina, cælibes & nuptę: pergite perseueranter in finem. Laudate Dominum dulcius, quem cogitatis vberius: sperate feliciter, cui seruitis instantius: amate ardentius, cui placetis attentius. Lumbis accinctis & lucernis ardentibus expectate Dominum quando veniat à nuptiis. Vos asseretis ad nuptias agni, canticum nouum, quod cantabitis citharis vestris. Non vtique tale quale cantat vniuersa terra, cui dicitur: Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino vniuersa terra; sed tale quale nemo poterit dicere nisi vos. Sic enim vos vidit in Apocalypsi quidam præ cæteris dilectus agnos, qui discumbere super pectus eius solitus erat, & biberat & eructabat mirabilia super cælestia Dei verbum. Ipse vos vidit duodecies duodena milia sanctorum citharædorū illibata virginitatē in corpore, inuiolata veritatis in corde: & quia sequimini agnum quocunque ierit, scripsit ille de vobis. Quod ire putamus hunc agnum, quod nemo cum sequi vel audeat vel valeat nisi vos? Quod putamus eum ire? In quos saltus & prata? Vbi credo sunt grandia gaudia, non gaudia seculi huius vana, insania mendaces, nec gaudia qualia in ipso regno Dei cæteris non virginibus erunt, sed à cæterorum omnium gaudiorum forte distincta. Gaudium virginum Christi, de Christo, in Christo, cum Christo, post Christum, per Christum, propter Christum. Gaudia propria virginum Christi, non sunt eadem non virginum, quamuis Christi. Nam sunt alia alia, sed nullis talia. Ite in hæc, sequimini agnum, quia & agni caro vtique virgo. Hoc enim in se retinuit auditus, quod matri non abstulit cōceptus & natus. Merito eum sequimini virginitate cordis & carnis, quocunque ierit. Quid est eum sequi, nisi imitari? Quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, sicut ait apostolus Petrus, vt sequamur vestigia eius. Hic in eo quisque sequitur in quo imitatur, non inquantū ille filius Dei est vnus, per quem facta sunt omnia: sed inquantum filius hominis quæ oportet

CAPVT XXI.

CAPVT XXI.

CAPVT XXI.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXII.

CAPVT XXXIII. Apoc. 14. 4. Math. 5. 4. 3. 2. Cor. 8. 1. Math. 5. 4. d. 2. 9. e. Math. 5. 4. f. Luc. 19. 8. g. Math. 5. 4. h. Rom. 4. e. 54. i. Math. 5. 4. 7. k. Luc. 10. f. 33. l. Math. 5. 4. 8. m. Esai. 53. 6. 9. n. 1. Pet. 2. d. 22. o. Math. 5. 4. 9. p. Luc. 23. e. 34. q. Math. 5. 4. 10. r. 1. Pet. 2. d. 21. CAPVT XXXIX. Apoc. 14. 4. 4.

tebat in se prebuit imitanda: & multa in illo ad imitandum omnibus proponuntur, virginitas autem carnis non omnibus; non enim habent quid faciant vt virgines sint, in quibus iam factum est vt virgines non sint. SEQUANTVR itaque agnum ceteri fideles qui virginitatem corporis amiserunt; non quocumque ille ierit, sed quousque ipsi potuerint. Possunt autem vbiq; prater cum in decore virginitatis incedit. Beati pauperes spiritu, imitami eum, qui propter vos pauper factus est, cum diues esset. Beati mites, imitami eum, qui dixit: Discite a me, quonia mitis sum & humilis corde. Beati lugentes, imitami eum qui fleuit super Hierusalem. Beati qui eluriant & sitiunt iustitiam, imitami eum qui dixit: Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. Beati misericordes, imitami eum qui vulnerato a latronibus & in via iacenti semiuui desperatoque subuenit. Beati mundo corde, imitami eum qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Beati pacifici, imitami eum qui pro suis persecutoribus dixit: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, imitami eum qui pro vobis passus est, relinquens vobis exemplum, vt sequamini vestigia eius. Hec qui imitantur, in his agnum sequuntur. Sed certe etiam coniugati possunt ire per ista vestigia, & si non perfecte in eadem forma ponentes pedem, veritatem in eisdem semitis gradientes. SED ecce ille agnus graditur itinere virginali, quomodo post eum ibunt qui hoc amiserunt quod nullo modo recipiunt? Vos ergo vos ire post eum virgines eius; vos & illuc ire post eum, quia propter hoc bonum vnu quocumque ierit sequimini eum, ad quodlibet enim aliud sanctitatis donum quo eum sequantur, hortari possumus coniugatos, preter hoc quod irreparabiliter amiserunt. Vos itaq; sequimini eum tenedo perseuerater quod vouistis, ardetur facite cu potestis, ne virginitatis bonum a vobis pereat, cum facere nihil potestis vt redeat: Videbit vos cetera multitudo fidelium qua agnum ad hoc sequi non potest, videbit, nec inuidebit, & collatando vobis, quod in se non habet, habebit in vobis. Nam & illud canticum nouum proprium vestrum dicere non poterit, audire autem poterit, & delectari vestro tam excellenti bono. Sed vos qui & dicetis & audietis, quia & hoc quod dicetis a vobis audietis, felicitus exultabitis, iucundiusque regnabitis. De maiore tamen vestro gaudio nullus maror erit, quibus hoc deerit. Agnus ille quippe quem vos quocumque ierit sequimini, nec eos deseret qui eum quod vos non valent sequi. Omnipotentem agnum loquimur. Et vobis prebit, & ab eis non abibit, cum erit Deus omnia in omnibus. Et qui minus habebunt, a vobis non abhorrebunt. Vbi enim nulla est inuidentia, concors est differentia. Presumite itaque, fideite, roboramini, permanete, qui vouetis & redditus Domino Deo vestro vota perpetue continentia, non propter presens seculum, sed propter regnum celorum. D VOS etiam qui hoc nondum nouistis qui potestis capere, capite; perseueranter currite vt comprehendatis. Tollite hostias quisque suas, & introite in atria Domini, non ex necessitate, sed potestatem habentes vestrae voluntatis. Neque enim, sicut non moechaberis, non occides, ita dici potest, non nubes. Illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiant ista laudantur, nisi fiant illa damnantur. In illis Dominus debitor imperat vobis, in his autem si quid amplius supererogaueritis, in redeundo reddet vobis. Cogitate quicquid illud est, in muto eius locum nominatum meliorem multo quam filiorum atque filiarum. Cogitate illic nomen aeternum: Quis explicat quale nomen erit? Quicquid tamen erit, aeternum erit. Hoc credendo & sperando & amando, potuistis coniugia non deuitare pro-

hibita, sed transuolare concessa. VNDE huius CAPVT XXXIII. muneris magnitudo, ad quod capefendum pro nostris viribus hortati sumus, quanto est excellentius atque diuinius, tato magis admonet sollicitudinem nostram, non solum de gloriosissima castitate, verum etiam de tutissima humilitate aliquid loqui. Cum ergo perpetue continentia professores se coniugatis comparantes, secundum Scripturas compererint eos infra esse, & opere & mercede, & voto & premio; statim veniat in mentem quod scriptum est: Quanto magis, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Mensura humilitatis cuius; ex mensura ipsius magnitudinis data est; cui est periculosa superbia, quae amplius amplioribus insidiatur. Hanc sequitur inuidentia, tanquam filia pedissequa. Eam quippe superbia continuo parit, nec vnquam est sine tali prole atque comite: Quibus duobus malis, hoc est superbia, & inuidentia, diabolus praest. Itaque contra superbiam matrem inuidiae maxime militat vniuersa disciplina Christiana. Hae enim docet humilitatem, qua & acquirat & custodiat charitatem; de qua cum dictum esset, Caritas non amulatur, velut si causam quaeremus unde fiat vt non amuletur, continuo subdidit; Non inflatur: tanquam diceret, ideo non habet inuidentiam, quia nec superbiam. Doctor itaque humilitatis Christus primo semetipsum exinanivit formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliavit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Ipsa vero doctrina eius quam attentè insinuet humilitatem, atque huic percipiendae vehementer insistat, quis explicare facile possit, atque in hanc rem demonstrandam testimonia cuncta congerere? Hoc facere conetur vel faciat qui quis seorsum de humilitate voluerit scribere; huius autem operis aliud propositum est, quod de tam magna re susceptum est, vt ei maxime sit cauenda superbia. PROINDE pauca testimonia quae Dominus in mentem dare dignatur, ex doctrina Christi de humilitate commemoro, quae ad id quod intendi fortasse sufficiant. Sermo eius quem primum prolixior ad discipulos habuit, inde coepit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum; quos sine vlla contouersia humiles intelligimus. Fidem Centurionis illius ideo praecipue laudauit, nec se inuenisse in Israel dixit tantam fidem, quia ille tam humiliter credidit, vt diceret: Non sum dignus vt sub lectum meum intres. Vnde nec Marthaeus ob aliud eum dixit accessisse ad Dominum, cum aperitissime Lucas insinuet, quod non ad eum ipse venerit, sed amicos suos miserit, nisi quia fidelissima humilitate magis ipse accessit quam illi quos misit. Vnde & illud propheticum est: Excelsus Dominus & humilia respicit, excelsa autem a longe cognoscit, vtique tanquam non accedentia. Hinc & illi mulieri Chananaeae dicit: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis; quam superius canem appellauerat, nec ei panem filiorum proiciendum esse responderat. Quod illa humiliter accipiens dixerat: Ita Domine, nam & canes edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum suorum. Ac sic quod assiduo clamore non impetrabat, humili confessione promeruit. Hinc illi duo proponuntur orantes in templo, vnus Pharisaeus, & alter Publicanus, propter eos qui sibi iusta videntur, & spernunt ceteros; & enumerationi meritorum praefertur confessio peccatorum. Et vtique Deo gratias agebat Pharisaeus, ex his in quibus sibi multum placebat: Gratias, inquit, tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines, iniusti, raptores, adulteri, sicut & Publicanus iste: Ieiuno bis in sabbato, decimas de omnium quaecumque possideo. Publicanus autem de longinquo

Eccl. 3. c. 20. 1. Cor. 13. b. 4. Phil. 2. a. 7. CAPVT XXXIII. Math. 5. Math. 8. a. Luc. 7. Psal. 112. a. 4. Math. 15. a. 28. Luc. 18. b. 10. Ibidem b. 11. Ibidem b. 11.

Luc. 18. d. 17. Iacobi 1. c. 17. Math. 18. a. 3. Math. 20. c. 21. Phil. 2. a. 8. Ioh. 13. b. 24. CAPVT XXXIII. I. Tim. 5. b. 13. Ibidem b. 11. CAPVT XXXIII. I. Cor. 7. b. 9. I. Tim. 5. 6.

stabat, nec oculos ad caelum audebat leuare, sed percutiebat pectus suam, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Sequitur autem diuina sententia: Amen dico vobis, descendit iustificatus de templo Publicanus magis quam ille Pharisaeus. Deinde causa ostenditur, cur hoc iustum sit: quoniam is qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Fieri ergo potest vt quis & mala vera deuitet, & vera bona in se consideret; & de his patri luminum gratias agat, a quo descendit omne datum optimum, & omne donum perfectum, & tam ex elationis vitio reprobetur, si alius peccatoribus maximeque peccata in oratione confitentibus, vel sola cogitatione quae coram Deo est, superbus insultet, quibus non exprobratio cum inflatione, sed miseratio sine desperatione debetur. Quid illud quod quaerentibus inter se discipulis quisnam eorum maior esset, puerum paruulum constituit ante oculos eorum, dicens: Nisi fueritis sicut puer iste, non intrabitis in regnum celorum? nonne humilitatem maxime commendauit, & in ea meritum magnitudinis posuit? vel cum filius Zebedaei latera eius in sediu sublimitate concupiscentibus, ita respondit, vt passionis eius calicem bibendum potius cogitarent, in quo se humiliavit vsque ad mortem, mortem autem crucis, qua superbo appetitu praeferrere ceteris postulerent, quid ostendit, nisi eis se futurum altitudinis largitorem, qui eum doctorem humilitatis antea sequeretur? Iam vero quod exiturus ad passionem lauit pedes discipulis, monuitque apertissime vt hoc faceret condiscipulis atque conseruis, quod eis fecisset magister & Dominus, quantum commendauit humilitatem; cui commendanda etiam illud tempus elegit quo eum proxime moriturum cum magno desiderio contuebantur; hoc vtique praecipue memoria reterenti, quod magister imitandus vltimum demonstrasset. At ille hoc fecit illo tempore, quod vtique potuit & aliis ante diebus, quibus cum eis fuerat conuersatus: quod si fieret, hoc ipsum quidem traderetur, sed vtique non sic acciperetur. CVM ergo Christianis omnibus custodienda sit humilitas, quandoquidem a Christo Christiani appellatur, cuius Euangelium nemo diligenter intuetur, qui non eum doctorem humilitatis inueniat, tum maxime virtutis huius sectatores & conseruatores eos esse conuenit, qui magno aliquo bono ceteris eminent, vt magnopere curet illud quod primitus posuit. Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Proinde quia perpetua continentia maximeque virginitas, magnum bonum est in sanctis Dei, vigilantissime cauendum est ne superbia corumpatur. Curiosas & verbosas malas in nuptas Paulus apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex otio. Simul autem, inquit, & otiosae discunt circumire domos, non solum autem otiosae, verum etiam curiosae & verbosae, loquentes quae non oportet. De his superius dixerat: Iuniores autem viduas euita. Cum enim in deliciis egerint, in Christo nubere volunt habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, id est, in eo quod primo vouerant, non steterunt. Nec tamen alit, nubunt, sed nubere volunt. Multas enim earum reuocat a nubendo, non amor preclari prepositi, sed aperti dedecoris timor, venies & ipse a superbia qua formidatur magis hominibus displicere, quam Deo. Hae igitur quae nubere volunt & ideo non nubunt, quia impunè non possunt, quae melius nuberet quam vrentur, id est, quam occulta flamma concupiscentiae in ipsa concupiscentia vastarentur, quas poenitet professionis, & piget confessionis; nisi correctu cor dirigant, & Dei timore rursus libidinem vincant, in mortuis deputatae sunt; siue in deliciis agant, vnde dicit Apostolus, Quae autem in deliciis agit, viuens mortua est; siue in laboribus atq;

ieiuniis, nulla cordis correctione superfluis, & magis ostentationi qua emendationi feruentibus. Non ego talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur, & conficietque vulnere cruciatur. Nec ebriosus aut auarus, aut alio quolibet danabilis morbi genere iacentibus, cum habeat corporalis continentiae professionem, moribusque; perueris a suo nomine dissonent, hanc magnam sollicitudinem pie humilitatis impono; nisi forte in his malis etiam ostentare se audebit, quibus non sufficit quod eorum supplicia differuntur. Nec de his ago in quibus est quidam placendi appetitus, aut de elegantiore vestitu qua tantae professionis necessitas postulat, aut capitis ligamento notabili; siue pro tumidis vmbonibus capillorum, siue tegminibus ita teneris vtuntur, vt retiola subtus posita appareat; his nodum de humilitate, sed de ipsa castitate vel integritate pudicitiae dada precepta sunt. Da mihi profitentem perpetuam continentiam; atque his & eiusmodi carente omnibus, & maculis & vitis morum, huic superbia timeo, huic tam magno bono ex elationis tumore formido. Quo magis inest vnde sibi placeat, eo magis vereor, ne tibi placendo illi displiceat, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Certe praecipuum magisterium & virginalis integritatis exemplum in ipso Christo contuendum est. Quid ergo amplius continentibus de humilitate praecipiam, quam quod ille qui omnibus dicit? Discite a me quonia mitis sum & humilis corde, cum magnitudine suam supra commemorasset. Et id ipsum volens ostendere, quantus propter nos quatillus effectus est: Confiteor, inquit, tibi pater, Domine caeli & terrae, quoniam abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater, quoniam sic placitum est coram te. Omnia mihi tradita sunt a patre meo, & nemo cognoscit filium nisi pater, & nemo cognoscit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me quonia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Ille ille cui omnia tradidit pater, & quem nemo agnoscit nisi pater, & qui patrem solus agnoscit, & cui voluerit reuelare, non dicit, Discite a me mundi fabricae, aut mortuos resuscitare; sed quia mitis sum & humilis corde. O doctrinam salutarem, o magistrum dominumque mortaliu, quibus mors poculo superbiae propinata atque transfusa est! Noluit docere quod ipse non esset, noluit iubere quod ipse non faceret. Video te bone Iesu oculis fidei, quos aperuisti mihi, tanquam in concione generis humani clamantem atque dicentem: Venite ad me & discite a me. Quid obsecro te, per quem facta sunt omnia fili Dei, & idem qui factus es inter omnia fili hominis? Quid vt discamus a te, venimus ad te? Quonia mitis sum, inquit, & humilis corde. Hucine redacti sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi in te, vt hoc pro magno discamus a te, quoniam mitis es & humilis corde? Itane magnum est esse paruum, vt nisi a te qui tam magnus es fieret, disci omnino non posset? Ita plane. Non enim aliter inuenitur requies animae, nisi inquieto tumore digesto, quo magna sibi erat, quando tibi sana non erat. AVDIANT te, & veniat ad te, & mites atque humiles esse discant a te, qui misericordiam & veritatem tuam requirunt, tibi viuendo, tibi non sibi. Audiat hoc laborans & oneratus qui sarcina premitur, vt oculos ad caelum leuare non audeat, percuties pectus ille peccator & propinquans de longinquo. Audiat Centurio, non dignus cuius lectum subires. Audiat Zachaeus maior publicanorum, quadrupla restituens lucra damnabilium peccatoru. Audiat mulier in ciuitate peccatrix, tato lachrymosior pedibus tuis, quanto fuerat alienior

Iacobi 4. b. 6. CAPVT XXXV. Math. 11. d. 29. Ibidem d. 25. Math. 11. d. 28. Ioh. 1. a. 3. Colof. 2. a. 3. CAPVT XXXVI. Math. 11. d. 28. Luc. 18. c. 13. Math. 8. a. 8. Luc. 19. b. 8. Luc. 7. c. 37. Y 5 a vesti-

346
 à vestigijs tuis. Audiant meretrices & publicani, qui Scribas & Phariseos præcedunt in regnum caelorum. Audiat omne genus agrorum, cum quibus tibi pro crimine sunt obiecta conuiuia, videlicet quasi à sanis qui medicum non querebant, cum non veneris vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Hi omnes cum conuertuntur ad te, facile mitescunt & humiliantur coram te, memores iniquissimæ vitæ suæ, & indulgentissimæ misericordiæ tuæ, quia ubi abundauit peccatum, superabundauit gratia. Sed respice agmina virginum, puerorum puellarumq; sanctarum: in Ecclesia tua eruditum est hoc genus: illic tibi à maternis verbis pullulauit, nomen tuum ad loquendum linguam soluit, nomen tuum velut lac infantia suæ fuxit infusum. Non potest quisquam ex hoc numero dicere: Qui prius fui blasphemus & persecutor & iniuriosus, sed misericordiam consecutus sum, quoniã ignorans feci in incredulitate: immo etiam quod non iustificasti, sed tantummodo volentibus arripiendum proposuisti, dicens: Qui potest capere, capiat: arripuerunt, & propter regnum caelorum seipso, non quia minatus es, sed quia hortatus es, castrauerunt.

His in clama, hi te audiant, quoniam tu mitis es, & humilis corde. Hi quanto magni sunt, tanto humiliant se in omnibus, vt coram te inueniant gratiam. Iusti sunt; sed nunquid sicut tu iustificans impius? Casti sunt; sed eos in peccatis matres eorum in vteris aluerunt. Sancti sunt; sed tu etiam sanctus sanctorum. Virgines sunt; sed nati etiam ex virginibus, non sunt. Et spiritu & carne integri sunt, sed verbum caro factum non sunt. Et tamen dicant non ab eis quibus peccata dimittis, sed à te ipso agno Dei, qui tollis peccata mundi, quoniam mitis es & humilis corde. Non ego te anima piè pudica, quæ appetitum carnalem nec vsque ad concessum coniugium relaxasti, quæ discessurum corpus nec successori propagando indulgisti, quæ fluitantia membra terrena in cæli consuetudinem suspensisti: non ego te vt discas humilitatem ad publicanos & peccatores mitto, qui tamen in regnum caelorum præcedunt superbos, non te ad hos mitto. Indigni sunt enim qui ab immunditiæ voragine liberati sunt, vt ad eos imitandos mittatur illibata virginitas: ad regem cæli te mitto, ad eum per quem creati sunt homines, & qui creatus est inter homines propter homines, ad speciosum formæ præ filiis hominum, & cõtempnum à filiis hominum pro filiis hominum, ad eum qui dominans Angelis immortalibus, nõ dedignatus est seruire mortalibus. Eum certè humilem non iniquitas sed charitas fecit: charitas quæ non æmulatur, non inflatur, non querit quæ sua sunt, quia & Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est de illo: Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Vade, veni ad eum, & discite quoniam mitis est & humilis corde. Non ibis ad eum qui oculos ad cælum leuare non audebat onere iniquitatis, sed ad eum qui de cælo descendit pondere charitatis. Non ibis ad eam quæ Domini sui pedes lachrymis rigauit, quærens indulgentiam grauium peccatorum; sed ibis ad eum qui cum daret indulgentiam omnium peccatorum, lauit pedes suorum seruorum. Noui dignitatem virginitatis tuæ, non tibi propono imitandum publicanum humiliter accusantem delicta sua, sed timeo tibi Phariseum superbe iactantem merita sua. Non dico, esto qualis illa de qua dictum est: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Sed metuo ne cum tibi modicum dimitti putas, modicum diligas. **M**etuo, inquam, tibi vehementer, ne cum te agnam quocumque ierit secuturum esse gloriaris, eum præ timore superbia sequi per angusta non possis. Bonum est tibi ò anima virginalis, vt sic quomodo virgo es, sic omnino seruans in corde quod renata es, seruans in carne quod

nata es, concipias tamen à timore Domini & parturias spiritus salutis. Timor quidem non est in charitate, sed perfecta, sicut Scriptura dicit, charitas foras mittit timorem: sed timorem hominum, non Dei; timorem temporalium malorum, non diuini in fine iudicij. Noli altum sapere, sed time. Ama Dei bonitatem, time seueritatem, vt nunque te superbam esse nõ finit. Amando enim times, ne amatum & amantem grauius offendas. Nam quæ grauior offensio, quàm vt superbia illi displiceas, qui propter te superbis displicuit? Et ubi magis esse debet timor ille castus permanens in seculum seculi, quàm in te quæ non cogitas quæ sunt mundi, quomodo placeas coniugi, sed quæ sunt Domini, quomodo placeas Domino? Ille alius timor non est in charitate: iste autem castus non recedat à charitate. Si non amas, time ne pereas: si amas, time ne displiceas. Illum timorem charitas foras mittit: cum isto intro currit. Dicit Apostolus Paulus etiam: Non enim accepimus spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepimus spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Illum cum timorem credo dicere, qui datus erat in veteri Testamento, ne amitterentur temporalia bona quæ Deus promiserat nondum sub gratia filiis, sed sub lege adhuc seruus. Est etiam timor ignis æterni, propter quem deuitandum Deo seruire, nondum est vitæ perfecte charitatis. Aliud est enim desiderium præmij, aliud formido supplicij. Aliæ voces sunt: Quod abibo à spiritu tuo, & quod à facie tua fugiam? & aliæ voces sunt: Vnã petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ, vt contempler delectationem Domini, & protegar à templo eius. Et: Ne auertas faciem tuam à me. Et: Desiderat & deficit anima mea in atria Domini. Illas voces non habuerat, qui oculos non audebat leuare in cælum; & quæ rigabat lachrymis pedes ad impetradam veniam grauium peccatorum. Has autem tu habeto, quæ sollicita es ea quæ sunt Domini, vt sis sancta & corpore & spiritu. Illis vocibus comitatur timor qui tormentum habet, quem perfecta charitas foras mittit. His autem vocibus comitatur timor Domini castus permanens in seculum seculi. Et vtique generi dicendum est: Noli altum sapere, sed time, vt homo nec de suorum peccatorum defensione, nec de iustitiæ præsumptione se extollat. Nam & ipse Paulus qui dixit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, tamen timore comite charitatis, ait: Cum timore & tremore multo fui apud vos. & ea sententia quam commemorauit, ne aduersus fractos oleæ ramos inserus superbiat oleaster, ipse vsus est, dicens: Noli altum sapere, sed time; ipse omnia membra Christi generaliter admonens, ait: Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate: ne ad vetus Testamentum videatur pertinere quod scriptum est: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Et quæ magis membra corporis sancti quod est Ecclesia, curare debent, vt super ea requiescat Spiritus sanctus, quàm illa quæ virginealem profitentur sanctitatem? Quomodo autem requiescit ubi non inuenit locum suum? Quid autem aliud quàm cor humiliatum quod impleat, non vnde resiliat, quod erigat, non quod deprimat: cum apertissime dictum sit: Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & tremetem verba mea: Iam iustè viuis, iam piè viuis, pudicè, sanctè, virginali castitate viuis: adhuc tamen hic viuis, & non humiliaris audiendo. Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Non te à presenti elatione reuerberat, Væ mundo ab scandalis? Non contremiscis, ne deputeris in multis; quorum

refrigescit charitas, quoniam abundat iniquitas? Non percussit pectus cum audis, Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat? Inter hæc diuina monita & humana pericula, ita ne adhuc virginibus sanctis humilitatem persuadere laboramus? **A**n verò propter aliud credendum est permittere Deum vt misceantur numero pfectionis vestre multi & multæ, casuri & casuri, nisi vt his cadentibus timor vester augeatur, quo superbia comprimatur, quam sic odit Deus, vt contra hanc vnã se tantum humiliaret altissimus? Nisi forte reuera ideo minus timebis, magisque inflaberis, vt modicum diligas eum, qui te tantum dilexit, vt traderet semetipsum pro te: quia modicum tibi dimisit, viuenti videlicet à pueritia religiosè, pudicè, piè, castè, illibata virginitate: quasi verò non tu multo ardentius diligere debeas eum qui flagitiosis ad se conuersis quæcunque dimisit, in ea te cadere non permisit? Aut verò ille Phariseus, qui propterea modicum diligebat, quia modicum sibi dimitti existimabat, nunquid ob aliud hoc errore cecabatur, nisi quia ignorans Dei iustitiam, & suam quærens constituere, iustitiæ Dei subiectus non erat? Vos autem genus electum, & in electis electus virginei chori sequentes agnum: etiam vos gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur: ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ preparauit Deus vt in illis ambulemus. Ergo ne hunc quanto eius donis ornatiores estis, tanto minus amabitis? Auertat ipse tam horrendam dementia. Proinde quoniam verum veritas dixit, quod ille cui modicum dimittitur, modicum diligit: vos vt ardentissimè diligatis, cui deputate vobis tanquam omnino dimissum, quicquid mali à vobis non est illo regente commissum: Oculi enim vestri semper ad Dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes vestros. Et, Nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilat qui custodit eam. Et de ipsa continentia loquens Apostolus ait: Volo autem omnes homines esse sicut meipsum: sed vnusquisque proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autem sic. Quis ergo donat ista? Quis distribuit propria vniciuique, sicut vult? Nempe Deus apud quem nõ est iniquitas. Ac per hoc qua æquitate ille faciat alios sic, alios autem sic: homini nosse aut impossibile, aut omnino difficile est. Quin tamen æquitate faciat dubitare fas non est. Quid itaque habes quod non accepisti? aut qua perueritate minus diligis à quo amplius accepisti? **Q**UAPROPTER hæc prima sit induenda humilitatis cogitatio, ne à se sibi putet esse Dei virgo quod talis est, ac non potius hoc donum optimum desuper descendere à patre luminum apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio. Ita enim non putabit modicum sibi dimissum vt modicum diligit: & ignorans Dei iustitiam, ac suam volens constituere, iustitiæ Dei non subiiciatur. In quo vitio erat Simon ille, quem superauit mulier cui dimissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum. Sed cautiùs & verius cogitabit omnia peccata sic habenda tanquam dimittantur, à quibus Deus custodit ne committantur. Testes sunt voces piarum deprecationum in Scripturis sanctis, quibus ostenditur, ea ipsa quæ præcipiuntur à Deo, non fieri nisi dante atq; adiuuante qui præcipit. Mendaciter enim tentatur, si ea non adiuuante eius gratia facere possemus. Quid tam generaliter maximeque præcipitur, quàm obedientia qua custodiuntur mandata Dei? Et tamen hæc inuenimus optari: Tu, inquit, præcepisti mandata tua custodiri nimis. Deinde quid sequitur? Vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas: tunc non confundar, dum in præceptis in omnia mandata

tua. Quod Deum præcepisse supra posuit, hoc vt in se impleatur optauit: hoc fit vtique ne peccetur. Quod si peccatum fuerit, præcipitur vt poeniteat: ne defensione & excusatione peccati pereat superbiendo qui fecit, dum non vult poenitendo perire quod fecit. Etiam hoc à Deo petitur, vt intelligatur non fieri, nisi eo præstante à quo petitur. Pone, inquit, Domine custodiam ori meo, & ostium continentia circum labia mea: Ne declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem. Si ergo & obedientia qua eius mandata seruamus, & poenitentia qua peccata nostra nõ excusamus sed accusamus, optatur & petitur: manifestum est, quia cum fit, illo dante habetur, illo adiuuante completur. Apertius etiam dicitur propter obedientiam: A Domino gressus hominis diriguntur, & viam eius vult. Et de poenitentia dicit Apostolus: Ne fortè det illis Deus poenitentiam. De ipsa etiam continentia nõne apertissime dictum est: Et cum scierem quia nemo potest esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapietia scire cuius esset hoc donum? **S**E D fortè continentia donum Dei est, sapietiam verò sibi ipse homo præstat, qua illud donum nõ suum, sed Dei esse cognoscat. Immo Deus sapietiam facit cæcos, & testimonium Dei fidele sapietiam præstat paruulis. Et si quis indiget sapietia, postulet à Domino, qui dat omnibus affluentè, & non improperat, & dabitur ei. Sapietiam autem esse virgines decet, ne lampades earum extinguantur. Quomodo sapietiam, nisi non alta sapietiam, sed humilibus cõsentientes? Dixit enim homini ipsa sapietia: Ecce pietas est sapietia. Si ergo nihil habes quod non accepisti, noli altum sapere, sed time. Et noli modicum dilige, quasi à quo tibi modicum dimissum est; sed potius multum dilige, à quo tibi multum tributum est. Si enim diligit, cui donatum est ne redderet; quanto magis debet dilige, cui donatum est vt haberet? Nam quisquis ab initio pudicus permanet, ab illo regitur; & quisquis ex impudico pudicus fit, ab illo corrigitur; & quisquis vsque in finem impudicus est, ab illo deseritur. Hoc autem ille occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Et fortasse ideo later, vt plus timeatur, & minus superbiatur. **D**E INDE iam sciens homo, gratia Dei se esse quod est, non incidat in alium superbiae laqueum, vt de ipsa Dei gratia se extollendo spernat ceteros. Quo vitio alius ille Phariseus, & de bonis quæ habebat Deo gratias agebat, & tamen se super Publicanum peccata confitentem extollebat. Quid igitur faciat virgo, quid cogitet, ne se extollat super eos vel eas, qui hoc tam magno dono careant? Neque enim simulare debet humilitatem, sed exhibere: nam simulatio humilitatis maior superbia est. Idcirco Scriptura volens ostendere veracem humilitatem esse oportere, cum diuisset, Quanto magnus es, tanto humiliter in omnibus; mox quoque subdidit: Et coram Deo inuenies gratiam, vtique ubi se fallaciter humiliare non possit. **P**ROINDE quid dicemus? Est ne aliquid quod virgo Dei veraciter cogitet vnde se fidelis mulieri, non tantum viduæ, verum etiam coniugatæ præferre non audeat? Non ego reproba dico: nam quis nesciat obedientem mulierem inobedienti virgini præponendam? Sed cum ambæ sint obedientes præceptis Dei: ita ne trepidabit sanctam virginitatem etiã castis nuptiis, & continentiam præferre connubio: fructum continentium præire triceno? Imò verò non dubitet, hæc re illi rei præponere. Hæc tamen vel hæc virgo obediens & Deum timens, illi vel illi mulieri obediens & Deum timenti se anteferre non audeat, alioquin nõ erit humilis, & Deus superbis resistit. Quid ergo cogitabit? Occulta scilicet dona Dei, quæ non nisi interrogatione tentationis, etiam semetipsum vniciuique declarant.

Math. 23. e. 31.
 Math. 9. b. 15.
 Rom. 5. d. 20.
 1. Tim. 1.
 Math. 19. b. 12.
 CAPVT XXXVII.
 Math. 11. d. 29.
 Eccl. 3. c. 20.
 Rom. 4. a. 5.
 Psal. 50. b. 7.
 Ioan. 1. b. 14.
 Psal. 44. a. 3.
 1. Cor. 13. a. 4.
 Psal. 68. b. 10.
 Math. 11. d. 26.
 Luca 18. c. 7.
 Ioan. 6. d. 38.
 Luca 7. f. 37.
 Ioan. 13. a. 5.
 Luca 18. c. 11.
 Luca 7. g. 47.
 CAPVT XXXVIII.
 Apoc. 14. a. 4.

Eph. 2.6. d. 13.
 1. Ioan. 4. d. 18.
 Rom. 11. 20.
 Psal. 18. b. 10.
 1. Cor. 7. f. 32.
 Rom. 8. c. 1.
 Psal. 138. b. 7.
 Psal. 26. b. 4.
 Psal. 26. c. 9.
 Psal. 83. a. 3.
 Luca 18. c. 13.
 Luca 7. f. 38.
 1. Cor. 7. f. 34.
 Ioan. 4. d. 18.
 Rom. 11. c. 20.
 Rom. 8. c. 15.
 1. Cor. 2. a. 3.
 Rom. 11. c. 20.
 Rom. 11. c. 20.
 Phil. 2. b. 12.
 Psal. 2. c. 11.
 CAPVT XXXIX.
 Psal. 66. a. 2.
 Job 7. a. 1.
 Math. 18. a. 7.

1. Cor. 10. c. 12.
 CAPVT XL.
 Gal. 2. d. 20.
 Luca 7. g. 47.
 Rom. 10. a. 3.
 1. Pet. 2. Apoc. 14. a. 4.
 Ephe. 2. b. 8.
 Psal. 24. c. 15.
 Psal. 126.
 1. Cor. 7. a. 7.
 Rom. 9. c. 14.
 1. Cor. 4. b. 7.
 CAPVT XLI.
 Iacobi 1. c. 27.
 Rom. 10. a. 3.
 Luca 7. f. 40.
 Psal. 118. d. 24.

Psal. 140. a. 3.
 Psal. 36. a. 23.
 1. Tim. 2. Sap. 3. d. 21.
 CAPVT XLII.
 Psal. 18. b. 8.
 Iacobi 1. a. 5.
 Math. 25. a. 4.
 Rom. 12. c. 16.
 1. Cor. 4. b. 7.
 Rom. 11. c. 20.
 Luca 7. g. 47.
 CAPVT XLIII.
 Luca 2. b. 11.
 Luca 2. b. 11.
 CAPVT XLIV.
 Eccl. 3. c. 10.
 CAPVT XLV.
 Iacobi 4. b. 6.

1. Cor. 7. f. 32.

Math. 20. r. 22.

CAPVT XLV.

1. Cor. 12. d. 31.

Math. 19. r. 21.

Ad. 2. g. 4.

CAPVT XLVI.

Math. 13. a. 8.

Luce 8. a. 8.

CAPVT XLVII.

2. Cor. 13. d. 22.

Ut enim cætera taceam, vnde scit virgo quamuis sollicita quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino, ne forte propter aliquam sibi incognitam mentis infirmitatem, nõdum sit matura martyrio, illa verò mulier cui se præferre gestiebat, iam possit bibere calicem Dominicæ humilitatis, quem prius bibendum discipulis amatoribus sublimitatis opposuit? Vnde iniqua scit, ne forte ipsa pondum sit Thecla, iam sit illa Crispina? Certe nisi assit tentatio, nulla doni huius sit demonstratio. Hoc autem tam magnum est, vt eum fructum cætenum quidam intelligant. Perhibet enim præclarissimum testimonium ecclesiastica authoritas, in qua fidelibus notum est, quo loco martyres, & quo defunctæ sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur. Sed quicquid significet fœcunditatis illa diuersitas, viderint qui hæc melius quam nos intelligunt; siue virginalis vita in centeno fructu sit, in sexageno vidualis, in triceno autem coniugalis: siue cætena fertilitas martyrio potius imputetur, sexagena continentia, & tricena cõnubio; siue virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat, sola verò in sexageno sit, coniugati autem tricenum ferentes ad sexagenum perueniant si martyres fuerint, siue quod probabilius mihi videtur, quoniã diuinæ gratiæ multa sunt munera, & est aliud alio maius ac melius. vnde dicit Apostolus: Amuliamini autem dona meliora, intelligendum est plura esse quàm vt in tres differentias distribui possint. Primum ne continentiam vidualem aut in nullo fructu cõstituamus, aut ad coniugalis pudicitie meritum deponamus, aut virginali gloriæ cõsequemur; aut coronam martyrij vel in habitu animi, etiam si desit tentationis examen, vel in ipsa passionis experientia constitutam, cui libet illarum trium castitati sine villo incremento fertilitatis accedere existimemus. Deinde vbi ponimus, quòd multi ac multat ita custodiunt continentiam virginalem, vt tamen non faciant quæ Dominus ait: Si vis esse perfectus, vade, vnde omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni sequere me. Nec audeant eorum cohabitationi sociari, in quibus nemo dicit aliquid proprium, sed sunt eis omnia communia? Nihilne putamus fructificationis accedere virginibus Dei, cum hoc faciunt? Aut sine villo fructu esse virgines Dei, etiam si hoc non faciunt? Multa ergo sunt dona, & aliis alia elariora ac superiora, singulis singula. Et aliquando alter fructuosus est donis paucioribus, sed potioribus; alter inferioribus, sed pluribus. Et quemadmodum inter se vel cõsequuntur vel distinguantur in accipiendis æternis honoribus, quis homini audeat iudicare, dum tamen constat & multa esse ista diuersa, & non ad presens tempus, sed in æternum prodesse meliora? Sed Dominum tres arbitror voluisse fructificationis commemorare differentias, cæteras intelligentibus reliquisse. Nam & alius Euangelista solum commemorauit centuplum, nunquid ideo putandus est alia duo, vel improbasse vel ignorasse, ac non potius intelligenda reliquisse? Sed vt dicere cõperam, siue centenus fructus sit Deo deuota virginitas, siue alio aliquo modo, vel quem commemorauimus, vel quem nõ commemorauimus, sit illa fertilitatis intelligenda distantia; nemo tamen, quantum puto, ausus fuerit virginitatem præferre martyrio, ac nemo dubitauerit hoc donum occultum esse, si examinatrix desit tentatio. Habet itaque que virgo quòd cogitet quod ei prosit ad seruandam humilitatem, ne violet illam quæ supereminet donis omnibus charitatem, sine qua vtique quæcunque alia vel pauca vel plura vel magna vel parua habuerit, nihil est. Habet, inquam, quod cogitet vt non infletur, non æmuletur; ita se scilicet bonum virginalis coniugali bono multo amplius & melius profiteri, vt tamẽ

nesciat vtrũ illa vel illa coniugata iam pati pro Christo possit, adhuc verò ipsa non possit, & in hoc ei parcatur, quia infirmitas eius tentatione non interrogatur. Fidelis enim Deus, ait Apostolus, qui nõ vos permittit tentari super id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum vt possitis sustinere. Fortassis illi vel illæ coniugalis vitæ retinentes in suo genere laudabilem modum, iam possint contra inimicum ad iniquitatem cogentem etiam laniatu viscerum & effusione sanguinis dimicare, illi autem vel illæ a pueritia continentes, seq; castrantes propter regnum cælorum, nondum tamen valent talia vel pro iustitia vel pro ipsa pudicitia sustinere: Aliud est enim pro veritate ac proposito sancto non consentire suadenti atque blandienti, aliud non cedere etiã torquenti atque ferienti. Latent ista in facultatibus & viribus animorum, tentatione panduntur, experientia propalantur. Vt ergo quisq; non infletur, ex eo quòd videt se posse, humiliter cogitet quòd ignorat aliquid præstari se fortasse non posse; aliquos autem qui illud quo sibi gloriosè notus est, nec habent nec profitentur, hoc quod ipse non potest posse. Ita seruabitur non fallaci, sed veraci humilitate, honore mutuo præuenientes, & alterutrum existimantes superiores sibi.

Quid iam dicam de ipsa cautela & vigilantia non peccandi? Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Integra est quidem ab vtero matris sancta virginitas, sed nemo, inquit, mundus in conspectu tuo, nec infans cuius est vnus diei vita super terram. Seruatur & in fide inuiolata quædam castitas virginalis, qua Ecclesia vni viro virgo casta coaptatur; sed ille vnus vir, non tantum fideles mente & corpore virgines, sed omnes omnino Christianos ab spiritalibus vsq; ad carnales, ab Apostolis vsque ad vltimos pœnitentes, tanquam à summis celorum vsque ad terminos eorum docuit orare, & in ipsa oratione dicere admonuit: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: vbi per hoc quod perimus, quid etiam nos esse meminerimus ostendit. Neque enim pro eis debitis, quæ totius præteritæ vitæ, in baptismo per eius pacem nobis dimissa esse cõfidimus, nos precepit orare, dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; alioquin hanc orationem catechumeni potius vsq; ad baptismum orare deberent. Cum verò iam baptizati orant, prepositi & plebes, pastores & greges, satis ostenditur in hac vita quæ tota tentatio est, neminem se tanquam ab omnibus peccatis immunem debere gloriar.

Proinde etiam virgines Dei irreprensibiles quidem sequuntur agnum quocũq; ierit, & peccatorum purgatione perfecta & virginitate seruata, quæ non rediret amissa; sed quia eadem ipsa Apocalypsis, vbi tales tali reuelati sunt, etiam hinc eos laudat, quòd in ore eorum non sit inuentum mēdaciũ; meminerint etiam in hoc esse veraces, ne se audeant dicere nõ habere peccatum. Idem quippe Ioannes qui illud vidit hoc dixit: Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Quòd si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & iustus; vt dimittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate. Quòd si dixerimus quoniam nõ peccauimus, mendacem faciemus eum, & verbum eius non erit in nobis. Hoc certè non illis aut illis, sed Christianis omnibus dicitur, vbi & virgines debent agnoscere. Sic enim erunt sine mendacio, quales in Apocalypsi apparuerunt. Ac per hoc quandiu nondũ est in cælesti sublimitate perfectio, inuituperabiles facit in humilitate cõfessio. Sed rursus ne per occasionem huius sententiæ, quisquã cum mortifera securitate peccaret, seq; trahẽdũ permitteret, tanquã mox delendis

1. Cor. 10. r. 13.

Rom. 12. r. 10.

Math. 6. b. 12.

CAPVT XLVIII.

Apoc. 14. a. 4.

(Ibidem a. 5.)

1. Ioan. 1. d. 8.

Apoc. 14. a. 5.

1. Ioan. 2. a. 8.

CAPVT XLIX.

2. Cor. 10. r. 12.

Eccl. 3. r. 20.

Ioan. 13.

Math. 11. d. 28.

CAPVT L.

1. Ioan. 4. b. 8.

1. Ioan. 4. a. 2.

Math. 11. d. 29.

Apoc. 14. a. 4.

Math. 8. b. 29.

CAPVT LI.

Math. 11. d. 29.

Psal. 35. r. 22.

Luce 7. g.

lendis facili confessione peccatis, continuò subiecit: Filioli mei, hæc scripsi vobis vt non peccetis. Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse propitiator est peccatorum nostrorum. Nemo itaque à peccato tanquam rediturus abscedat, nec se huiusmodi quasi societatis pacto cum iniquitate cõstringat, vt eam confiteri magis quàm cauere delectet. Sed quoniam etiam satagentibus vigilantibusque ne peccent, subrepunt quòdammodo ex humana fragilitate peccata, quamuis parua, quamuis pauca, non tamen nulla: & eadem ipsa sunt magna & grauiora, si eis superbia incrementum & pondus adiecerit: à sacerdote quem habemus in cælis, si pia humilitate perimantur, tota facilitate purgantur. Sed non contendo cū eis qui asserunt hominem posse in hac vita sine villo peccato viuere: non contendo, non cõtradico. Fortasse enim ex nostra miseria magnos metimur, & comparantes nosmet ipsos nobismetipsis, non intelligimus. Vnum scio, quòd isti magni, quales non sumus, quales nondum experti sumus: quanto magni sunt, tanto humiliant se in omnibus, vt coram Deo inueniant gratiam. Quamlibet enim magni sunt, non maior est seruus domino suo, vel discipulus magistro suo. Et vtrique ille est Dominus qui dicit: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et ille est magister qui dicit: Venite ad me omnes qui laboratis, & discite à me. Et tamen quid discimus? Quoniam mitis sum, inquit, & humilis corde. Hic dicit aliquis: Non est hoc iam de virginitate, sed de humilitate scribere. Quasi verò quæcũq; virginitas, ac non illa quæ secundum Deum est, à nobis prædicanda suscepta sit. Quod bonum quato magnum video, tanto ei ne pereat futurã superbiam pertimesco. Non ergo custodit bonum virginalis, nisi Deus ipse qui dedit, & Deus charitas est. Custos ergo virginitatis charitatis, locus autem huius custodis humilitatis. Ibi quippe habitat, qui dixit super humilem & quietũ & tremẽtem verba sua, requiescere spiritum suum. Quid itaq; alienum feci, si bonum quod laudauim, volens tutius custodiri, curauim etiam locum preparare custodi? Fidei enim dico, nec mihi ne irascatur timeo, quos vt mecum sibi timeant sollicitus moneo: facilius sequuntur agnum, & si non quocũque ierit, certè quocũque potuerint, coniugati humiles, quàm superbiæ virgines. Quomodo enim sequitur ad quem non vult accedere? Aut quomodo accedit ad quem non venit vt discat, quoniam mitis sum & humilis corde? Illos proinde sequentes, agnus quocũque ierit ducit, in quibus prius ipse vbi caput inclinet inuenerit. Nam quidam superbus & dolosus hoc ei dixerat: Dominè sequar te quocũque ieris. Cui respondit: Vulpes foveas habent, & volatilia cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Arguebat nomine vulpium astutã dolositatem, & nomine volucrum ventosam elationem, in quo vbi requiesceret piam non inueniebat humilitatem. Ac per hoc nusquam omnino sedutus est Dominum, qui se promiserat, non vsque ad quandam profectum, sed omnino quocũque ierit secuturum. Quapropter hoc agite virgines Dei, hoc agite, sequimini agnum quocũque ierit. Sed prius ad eum quàm sequamini, venite & discite, quoniam mitis est & humilis corde. Humiliter ad humilem venite si amatis, & ne discendatis ab illo ne cadatis. Qui enim timet ab illo discendere, rogat & dicit: Non veniat mihi pes superbiæ. Pergite viam sublimitatis, pede humilitatis. Ipse exaltat humiliter sequentes, quem descendere non piguit ad iacentes. Dona eius illi seruanda committite, fortitudinem vestram ad illum custodite. Quicquid mali ipso custodiende non committitis, tanquam remissum ab illo deputate: ne modicum vobis existi-

mantes dimissum, modicum diligatis, & tudentes peccata publicanos ruinosa iactantia contemnatis. De viribus vestris expertis cauetis, ne quia ferre aliquid potuistis inflemini: de inexpertis autẽ orate, ne supra quam potestis ferre tentemini. Existimate aliquos in occulto superiores, quibus estis in manifesto meliores. Cum aliorum bona, fortè ignota vobis, benignè creduntur à vobis, vestra vobis nota non comparatione minuuntur, sed dilectione firmantur. Et quæ fortè adhuc desunt, tanto dantur facilius, quanto desiderantur humilius. Perseuerates in numero vestro præbeat vobis exemplum, cadentes autem augeant timorem vestrum. Illud amate vt imitemini, hoc lugete ne inflemini. Iustitiam vestram nolite statuere, Deo vos iustificanti subdite: veniam peccatis donate alienis, orate pro vestris: futura vigilando vitate, præterita cõfitendo deletere. Ecce iam tales estis, vt professæ atque seruata virginitati, cæteris etiam moribus congruatis. Ecce iam nõ solum homicidiis, sacrificiis diabolicis & abominationibus, furtis, rapinis, fraudibus, periuriis, ebriositatibus, omnique luxuria & auaritia, simulationibus, æmulationibus, impietatibus, crudelitibus abstinetis: verum etiam illa quæ leuiora vel sunt vel putantur, non inueniuntur nec oriuntur in vobis; non improbus vultus, non vagi oculi, nõ infrenis lingua, non petulans risus, non scurrilis iocus, non indeceus habitus, non tumidus aut fluxus incessus. Iam non redditis malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Iam postremo illam mensuram dilectionis impletis, vt ponatis animas pro fratribus vestris. Ecce iam tales estis, quia & tales esse debetis. Hæc addita virginitati, angelicã vitam hominibus, & cæli mores exhibet terris. Sed quanto magis estis, quicquid ita magis estis, tanto humiliare vos in omnibus, vt coram Deo inueniatis gratiã, ne superbis resistat, ne se exaltates humiliet, ne inflatos per angustã portam nõ traiciat: quantum superflua sit sollicitudo, ne vbi feruet charitas, desit humilitas. Si ergo nuptias contempseritis filiorum hominum, ex quibus gigneretis filios hominũ: vacat vobis, liberum est cor à coniugalibus vinculis, inspicite pulchritudinem amatoris vestri: cogitate æqualem patri, subditum & matri: etiam in cælis dominantem, & in terris seruientem: creatẽ omnia, creatum inter omnia. Illud ipsum quod in eo dicitur superbi; inspicite quàm pulchrum sit: internis luminibus inspicite vulnera pendentes, cicatrices resurgẽtis, sanguinem morientis, pretium credentis, eommercium redimentis. Hæc quanti valeant cogitare, hæc in statera charitatis appedite, & quicquid amoris nuptiis vestris impendendum habebatis, illi rependite. Bene quod interiorem vestram pulchritudinem querit, vbi vobis dedit potestatem filias Dei fieri: non querit à vobis pulchram carnem, sed pulchros mores, quibus frenetis & carnem. Non est, cui de vobis quisquam mentiatur, & faciat seuire zelantem. Videte cum quanta securitate ametis, cui displicere falsis suspitionibus non timetis. Vir & vxor amant se, quoniam vident se, & quod non vident, timent in se. Nec certi gaudent ex eo quod in manifesto est, dum in occulto suspicantur plerumque quod non est. Vos in isto quem oculis non videtis, & fide conspicitis, nec habetis verum quod reprehendatis; nec eum metuitis, ne de falso forsitan offendatis. Si ergo magnam amorem coniugibus deberetis, eum propter quem coniuges habere nolulistis, quantum amare deberetis? Toto vobis figatur in corde, qui pro vobis fixus est in cruce: totum teneat in animo vestro, quicquid nolulistis occupari cõnubio. Parum vobis amare non licet, propter quem non amastis & quod liceret. Sic amantibus mitem & humilem corde, nullam vo-

1. Cor. 10. r. 13.

Rom. 10. r. 3.

CAPVT LII.

ad in flexus.

1. Pet. 3. b. 8.

1. Ioan. 3. c.

1. Ioan. 3. c.

Eccl. 3. r. 20.

CAPVT LIII.

Psal. 41. d. 3.

CAPVT LIV.

Ioan. 1.

Mat. 1. d. 4.

CAPVT LVI. bis superbiam pertimesco. PRO modulo itaque nostro & de sanctitate qua Sanctimonialia proprie dicimini, & de humilitate qua conseruatur quicquid magnum dicimini, satis locuti sumus. Dignius autem illi tres pueri, quibus refrigerium in igne prebebat, quem corde feruentissimo diligebant, vos de hoc opusculo nostro verborum quidem numero longe breuius, sed pondere authoritatis multo grandius, in Hymno, quo ab eis Deus honoratur, admoncant.

A Nam sanctitati humilitatem in Dei laudatoribus coniungentes, apertissime docuerunt, vt tanto quisque caueat ne superbia decipiatur, quanto sanctius aliquid proficitur. Proinde vos quoque laudate eum, qui vobis prestat, vt in ardore medio seculi huius, quamuis coniugio non copulemini, non tamen vramini; & orantes etiam pro nobis, benedicite sancti & humiles corde Dominum, Hymnum dicite & superexaltate eum in secula, Amen.

FINIS.

DIVI AVRELI AVGVSTINI HIPONENSIS EPISCOPI, DE ADULTERINIS CONIUGIIS AD POLLENTIVM, LIBER PRIMVS.

D. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 57.

SCRIPSI duos libros de coniugiis adulterinis, quantum potui secundum scripturas, cupiens soluere difficillimam questionem: Quod vtrum enodatisime fecerim, nescio; imo vero non me peruenisse ad huius rei perfectionem sentio, quamuis multos sinus eius aperuerim, quod iudicare poterit quisquis intelligenter legit. Huius operis primus liber sic incipit:

PRIMA questio est, frater dilectissime Pollenti, earum quas ad me scribens, tanquam consulendo tractasti, quod ait Apostolus: His autem qui sunt in coniugio, precipio non ego, sed Dominus, mulierem a viro non discedere, quod si discesserit, manere in nuptam, aut viro suo reconciliari, & vir uxorem non dimittat, vtrum ita sit accipiendum, vt eam prohibuisse nubere intelligatur, quae sine causa fornicationis discessit a viro; id enim sentis: An sicut ego sensi in eis libris quos ante plurimos annos de sermone Euangelico scripsi, quem secundum Mattheum habuit Saluator in monte, illas in nuptas manere preceperit, quae a viris suis ea causa recesserint quae sola permessa est, id est, fornicationis. Videtur enim tibi tunc a viro discedentem feminam nubere non debere, si nulla viri fornicatione compulsata discesserit. Nec attendis, si nullam vir eius causam fornicationis habuerit, non eam discedentem manere in nuptam, sed omnino discedere non debere. Nam vtique cui precipitur, vt si a viro discesserit, in nupta permaneat, non discedendi aufertur licentia, sed nubendi. Quod si ita est, datur ergo licentia feminis quae continentibus esse voluerint, nullum maritorum expectare consensum, vt quod dictum est, mulierem a viro non discedere, eis preceptum esse videatur, quae possunt eligere, non continentiam, sed tale diuortium quo liceret eis in aliorum nuptias conuenire. Proinde quae dilexerint nullum desiderare concubitum, nullum ferre connubium, licebit eis viros suos etiam sine vlla fornicationis causa relinquere, & in nuptas secundum Apostolum permanere. Et viri similiter, quoniam par forma est in vtrisque, si continentibus esse voluerint, etiam vxoribus non consentientibus deserent eas, & sine vllis nuptiis permanebunt. Tunc enim eis vt putas, alia coniugia liceret inquirere, si causa fornicationis diuortium nasceretur. Cum vero ista causa non est, superest secundum id quod existimas, vt aut coniunx non discedat a coniuge, aut si discesserit, sine coniugio maneat, aut ad pristinum coniugium reuertatur. Nulla ergo existente causa fornicationis, cui-

B bet coniugi licebit vnum de tribus eligere; aut non discedere a coniuge, aut si discesserit, sic manere, aut si non sic manserit, non alterum querere, sed priori se reddere. Et vbi est quod idem Apostolus, nec ad tempus vt vacetur orationi, nisi ex consensu, quoluit coniuges carnali fraudare debito iniuicem: Quomodo saluum erit quod ait: Propter fornicationes autem vnusquisque uxorem suam habeat, vnaquaque suum virum habeat, vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir, similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier? Hoc quomodo verum erit, nisi quia nolente coniuge, non licet coniugi continere? Nam si licet mulieri sic dimittere virum vt maneat in nupta, non vir habet, sed ipsa sui corporis potestatem. Quod etiam de viro intelligitur. Deinde cum dictum est, Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœcham, quomodo dictum intelleduri sumus; nisi prohibitum esse hominem dimittere uxorem, si nulla causa fornicationis extiterit? Et dictum est quare, ne scilicet faciat eam mœcham. Vtique ideo, quia etiam si non ipsa dimiserit, sed dimissa fuerit, erit mœcha, si nupserit.

C PROPTER hoc ergo tam magnum malum, non licet homini dimittere uxorem nisi ex causa fornicationis. Tunc enim non ipse dimittendo facit adulteram, sed dimittit adulteram. Quid si ergo dicat, dimitto quidem uxorem meam sine vlla causa fornicationis, sed continens permanebo, ideo ne dicemus eum impune fecisse quod fecit? Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem Domini hęc dicentis intelligit, quoniam nec continentiae causa dimitti coniugem voluit, qui solam causam fornicationis excepit? Redeamus ergo ad ipsa Apostoli verba dicentis: His autem qui sunt in coniugio, precipio, non ego, sed Dominus uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere in nupta. Et eum velut interrogemus, & tanquam presentem quodammodo consulamus. Cur dixisti Apostole, quod si discesserit, manere in nuptam? Licet ne discedere, an non licet? Si non licet, cur precipis discedenti vt maneat in nupta? Si autem licet, profecto est aliqua causa qua liceat. Hęc autem inquisita non inuenitur, nisi qua solam Saluator excepit, id est, causa fornicationis. Ac per hoc non precipio nisi mulierem si discesserit manere in nuptam, nisi quae illa causa discedit a viro, qua sola ei licitum est discedere a viro. Vbi enim dicitur, precipio non discedere, quod si discesserit, manere in nuptam, absit vt contra hoc preceptum faciat, quae sic discedit vt in nupta permaneat. Nisi ergo intelligatur cui licet discedere, non autem licet nisi viro fornicare, quomodo iubetur in nupta si discesserit, permanere? Quis est qui dicat, si discesserit mulier a viro non fornicare, in nupta permaneat, cui ei nisi a viro fornicante discedere omnino non liceat? Sensus itaque iste tuus quantum aduerteretur vinculo coniugali, vbi Dominus nec continentiam voluit suscipi, nisi pari concordique consensu, puto quod iam intelligas.

A fornicante discedere omnino non liceat? Sensus itaque iste tuus quantum aduerteretur vinculo coniugali, vbi Dominus nec continentiam voluit suscipi, nisi pari concordique consensu, puto quod iam intelligas.

CAPVT LVII. SED rem ipsam paulo apertius proloquamur, & quasi constituamus ante oculos. Ecce placuit continentia mulieri, viro non placuit. Discessit ab eo mulier, & cepit viuere continenter, ipsa scilicet casta mansura, sed factura, quod Dominus non vult, adulterum virum; qui cum se non continuerit, alteram quæret. Quid sumus dicturi mulieri, nisi quod dicit Ecclesia, sana doctrina: Redde debitum viro, ne dum tu quaris vnde amplius honoreris, ille vnde daretur inueniat? Hoc enim & illi diceremus, si te nolente continere voluisset. Non enim habes potestatem corporis tui, sed ille; sicut nec ille habet potestatem corporis sui, sed tu. Nolite iniuicem fraudare, nisi ex consensu. Cum hæc atque huiusmodi plura quæ ad hoc pertinent dixerimus, placetne tibi vt nobis mulier ex ista tua ratione respondeat, ego Apostolum audio dicentem: Precipio mulierem a viro non discedere, quod si discesserit, manere in nuptam, aut viro suo reconciliari? Ecce, inquis, discessi, nolo reconciliari viro, sed in nupta permaneo. Non enim ait, si discesserit, manere in nuptam, donec viro suo reconcilietur, sed manere, inquit, in nuptam, aut viro suo reconciliari; & hoc, inquit, faciat aut illud. Vnum est duobus eligendum permittit, non autem in horum alterum compulit. Manere in nupta eligo, ac sic preceptum impleo. Corripe, argue, increpa, vt ere qua volueris seueritate, si nupsero. Quid huic contradicam, nisi, Apostoli non bene intelligis? Neque enim ille precepisset, si a viro discesserit, in nupta manere mulierem, nisi eam cui discedere licuisset, illa vna videlicet causa, quae ibi propterea tacita est, quia notissima est, hoc est, fornicationis. Hanc enim solam Deus magister excepit, cum de dimittenda loqueretur vxore; deditque; intelligi talem formam etiam in viro esse seruandam; quoniam non solum mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir, sed similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Cum ergo tuum maritum arguere de fornicatione non possis, quomodo te putas quod ab eo discedis non nubendo excusare, a quo tibi non licet omnino discedere? Cum hæc a nobis mulier audierit, puto quod nolis eam sic respondere, vt dicat propterea se manere in nupta, quia sine vlla viri fornicatione discessit. Nam si ille fornicatus esset, non solum sibi discedere, verum etiam nubere licuisset. NE QVA QVA M hoc illa diceret, cum & ipse sis verecundatus istam mulieribus dare licentiam. Dixisti enim: Si vir uxorem adulteram dimiserit, & aliam duxerit, mulier tantum opprobrium habebit. Si autem mulier supradicta causa virum dimiserit, & alij nupserit, non vir tantum, sed & mulier opprobrium habebit. Cuius sententiae tuæ rationem reddens, dicent enim, inquis, eam ideo discessisse, vt alium virum sibi coniungeret, etsi talis forte fuerit qualis a quo discessit, perquam facile enim viris est in hoc morbi vitium irruere. Si autem & ipsum dimiserit, & alij nupserit, magis magisque dicent eam numerositatem virorum appetisse. Hac reddita ratione conclusis & dicitis: His ergo pertractatis vel etiam discussis, oportet mulierem virum tolerare, aut in nuptam manere. Bonum planè dedisti consilium mulieribus, vt cum sciant sibi esse permittum, si adulteros viros dimiserint, aliis coniugari; non tamen faciant propter opprobrium, sed potius tolerent etiam adulteros viros, ne videantur hac occasione multis velle misceri, eò quod difficile sit, vt non talem inueniant mulier cui nubat, qualis fuerit quem dimisit, quoniam valde in hunc morbum sunt proclives viri. Cum ergo nos dicimus etiam illi mulieri, quae irum fornicantem di-

miserit, alteri nubere non licere, tu autem dicit licere quidem, sed non expedire, vtrique proculdubio dicimus eam quae fornicantem virum dimittit, nubere non debere. Verum hoc interest, quod nos quando coniuges ambo Christiani sunt, mulieri si a viro fornicante discesserit, dicimus non licere alteri nubere, a viro autem non fornicante non licere omnino discedere. Tu vero dicitis, si mulier a viro non fornicante discesserit, non ei licere alteri nubere, propter preceptum; si autem a fornicante discesserit, non ei expedire nubere propter opprobrium. Mulierem itaque non nupturam discedere a viro, siue fornicante, siue non fornicante permittis. P O R R O beatus Apostolus, imò per Apostolum Dominus, quia mulierem non permittit a viro non fornicante discedere; restat vt eam prohibeat, si discesserit nubere, quam permittit a fornicante discedere. De qua enim dicitur: si a viro discesserit, non nubat; ea conditione discedere permittitur vt non inrerim nubat. Si ergo elegerit non nubere, non est cur prohibeatur discedere; sicut illa de qua dicitur: Si se non continet, nubat; hac vtique conditione non continere permittitur, vt tamē nubat. Si ergo elegerit nubere, cogi non potest continere. Sicut ergo ista incontinens compellitur nubere, vt possit quod non continere non esse damnabile; sic a viro illa discedens, in nupta compellitur permanere, vt possit quod discedit non esse culpabile. Culpabiliter autem a viro non fornicante discedit, etiam si in nupta permanerit. Illa ergo in nupta manere precipitur, si discesserit, quae a fornicante discedit. Quae cum ita se habeat, si eo modo intellexerimus Apostolum vt mulieribus dicamus, ita nolite discedere a viris vestris etiam pudicis, vt si discedere volueritis, in nupta maneat; omnes quibus placuerit continentia, etiam non consentientibus viris, existimabit sibi licere discedere. Quod cum proculdubio permittere non debemus, restat vt quod dictum est, si discesserit manere in nuptam, de illa dictum docere debeamus, cui licere discedere non vtique, nisi a fornicante didicimus. Ne si aliter docuerimus, obtentu continentiae perturbemus Christiana coniugia, & contra misericordissimum Domini preceptum dimissos a continentibus mulieribus incontinentes viros, vel a continentibus viris incontinentes mulieres in adultertia compellamus.

C ILLVD ergo quod Dominus, non quidem in sermone ipso qui exponebatur a nobis, sed tamen alibi ait, Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ex causa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur; si hoc modo intelligendum est, vt quicumque in causa fornicationis dimiserit & aliam duxerit, non mœchatur; non videtur in hac causa par forma esse mariti & vxoris; quadoquid mulier etiam si causa fornicationis discesserit a viro & alij nupserit, mœchatur, vir autem si eadem causa vxorem dimiserit & aliam duxerit, non mœchatur. At si par forma est in vtroque, vterque mœchatur si se alteri iunxerit, etiam cum se a fornicante disiunxerit. Parem verò esse formam in hac causa viri atque mulieris, ibi ostendit Apostolus, quod saepe commemorandum est, vbi cum dixisset, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir, adiecit atque ait: Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.

C V R ergo, inquis, interposuit Dominus causam fornicationis, & non potius generaliter ait: Quicumque dimiserit uxorem suam & aliam duxerit, mœchatur; si & ille mœchus est, qui dimissa fornicante muliere alteram ducit? Credo, quia illud quod maius est, hoc Dominus commemorare voluit. Maius enim adulterium esse quis negat, vxore non fornicante dimissa alteram ducere, quam si fornicantem quis dimiserit, & tunc alteram duxerit; non quia & hoc adulterium non est, sed quia minus est vbi fornicante dimissa, altera ducitur. Nam simili locutione vsus etiam Apostolus Iacobus ait: Scienti

CAPVT LVII.

1. Cor. 7. b. 10.

Math. 5. e. 33.

1. Cor. 7. b. 11.

CAPVT LVII. 11. 1. Cor. 7. a. 5.

Ibidem 4. a.

Math. 5. e. 33.

CAPVT LVII. 11.

1. Cor. 7. b. 10.

CAPVT LVII. 11. 1. Cor. 7. b. 10.

CAPVT LVII. 11. 1. Cor. 7. a. 5. 33. & cap. 19. b. 9. Luc. 16. d. 18.

CAPVT LVII. 11. 1. Cor. 7. a. 5. 33. & cap. 19. b. 9.

Eccl. 4. d. 37.

Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatū est illi. Nunquid ideo non peccatum est illi, qui nescit bonum facere, & ideo non facit? Vtq; peccatum est, sed hoc grauius, si etiam sciat & non faciat. Nec illud ideo nullum, quia minus. Vt ergo eodem modo vtrūque dicamus, sicut quicumque dimiserit uxorem, excepta causa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: ita quicumque scit bonum facere, & nō facit, peccat. Sed quemadmodum hic recte dici non potest: ergo si nescit, non peccat. Sunt enim etiā peccata ignorantium, quamuis minora quā scientium: ita nec illi recte dici potest, ergo si causa fornicationis dimiserit, & aliam duxerit, nō mœchatur. Est enim mœchatio etiam eorum, qui alias ducunt, relicta propter fornicationem prioribus: sed vique minor quam eorum qui non propter fornicationem dimittunt, & alteras ducūt. Potest quippe, sicut dictum est, scienti bonum facere, & non facienti peccatum est illi, eo modo & illud dici, dimittenti uxorem sine causa fornicationis, & aliam ducenti mœchatio est illi. Quemadmodum igitur si dixerimus: Quicumque mulierem a marito præter causam fornicationis dimissam duxerit, mœchatur, proculdubio verum dicimus: nec tamen ideo illum qui propter causam fornicationis dimissam duxerit, ab hoc crimine absoluius, sed utrosque mœchos esse minimè dubitamus, ita eum qui præter causam fornicationis uxorem dimiserit & aliam duxerit, mœchum pronunciamus, nec ideo tamè eum qui propter causam fornicationis dimiserit, & alteram duxerit, ab huius peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero grauius, mœchos tamen esse cognoscimus. Neque enim quisquam ita est absurdus, vt mœchum neget esse qui duxerit eam quā maritus propter causam fornicationis abiecit: cum mœchum dicat eum qui duxerit eam quæ præter causam fornicationis abiecta est: sic ergo isti ambo sunt mœchi. Vnde cum dicimus, Quicumque mulierem præter causam fornicationis, a viro dimissam duxerit, mœchatur: de vno quidem ipsorum dicimus, nec tamen ideo mœchari negamus eum qui eam duxerit, quam propter causam fornicationis maritus dimiserit. Ita cum ambo sint mœchi, & ille scilicet qui dimiserit uxorem suam præter causam fornicationis, & aliam duxerit, & ille qui propter causam fornicationis uxore dimissa se alteri copulauerit: profectò quando de vno eorū legimus, non ita intelligere debemus, quasi ex hoc alter mœchus negatus sit, quod alter expressus sit. Sed si hoc Euāgelista Matthæus, qui expressa vna specie alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile, nūquid non alij generaliter id ipsum ita complexi sunt, vt de vtroque possit intelligi? Nam secundum Marcum scriptum est: Quicumque dimiserit uxorem suam, & alteram duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupsit, mœchatur. Secundum Lucam sic: Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur; & qui dimissam a viro ducit, mœchatur. Qui ergo nos sumus vt dicamus, Est qui mœchatur, uxore sua dimissa altera ducens, & est qui hoc faciens non mœchatur, cum Euāgelium dicat omnem mœchari qui hoc facit? Proinde sic quicumque hoc fecerit, vt uxore sua dimissa alteram ducat, mœchatur: sine dubio ibi sunt ambo, & qui præter, & qui propter causam fornicationis dimittit uxorem. Hoc est enim quicumque dimiserit, hoc est, omnis qui dimittit. Non autem sicut nescio quare tibi visum est, cum Euāgelij secundum Matthæum verba proferrem, prætermisi quod scriptū est, & aliam duxerit, & sic dixi mœchatur: sed verba posui quæ in sermone illo prolixo leguntur, quæ Dominus in monte habuit. Hunc enim tractandū susceperā, quæ verba illic ita leguntur vt posui, id est, Qui-

cunq; dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis; facit eā mœchari, & qui solutā a viro duxerit, mœchatur. Vbi etsi nonnulla exemplaria verbis diuersis eundem sensum habent interpretatum, non tamè ab eo quod intelligitur discrepāt. Alia quippe habēt, quicumq; dimiserit: alia, omnis qui dimiserit. Itemq; alia, excepta causa fornicationis: alia, præter causam fornicationis: alia, nisi ob causam fornicationis. Item alia, qui solutam a viro duxerit, mœchatur: alia, qui dimissam a viro duxerit, mœchatur. Vbi puto quod videas nihil interesse ad vnam eandemq; sententiam. Quamuis illud vltimū, id est, qui dimissam a viro duxerit, mœchatur; in eo sermone quē Dominus fecit in monte, nonnulli codices & Graeci & Latini non habeat. Credo propterea, quia & ibi explicatus hic sensus purari potuit, in eo quod superius dictum est, facit eā mœchari. Quomodo enim dimissa fit mœcha, nisi fiat qui eā duxerit mœchus? VERBA verò quæ ipse posuisti, vnde tibi visum est, non mœchari eū qui propter causam fornicationis uxorem dimiserit, & aliam duxerit, obscurè quidem posita sunt. Vnde non miror in eis intelligendis laborare lectorem: sed non sunt in eo sermone Domini, qui tūc a me tractabatur quando illa conscripsi, quæ cum legeres te mouerunt. Alibi quippe idē Matthæus ea Dñm dixisse narravit, non cum illum prolixum faceret in monte sermonē, sed cum interrogatus esset a Pharisæis, vtrum liceret ex quacūq; causa dimittere uxorem. Sed quod minus intelligitur apud Matthæum, apud alios Euāgelistas intelligi potest. Quapropter cum legerimus in Euāgelio secundum Matthæum: Quicumq; dimiserit uxorem nisi ob fornicationē: vel hoc quod magis in Greco legitur, præter causam fornicationis, & alia duxerit, mœchatur: non debemus continuo putare illū nō mœchari, qui ppter causam fornicationis dimiserit, & aliam duxerit: sed adhuc ambigere, donec Euāgelium secundum alios Euāgelistas a quibus hoc narratum est, consulamus. Quid si enim secundum Matthæum non quidem quod ad hanc rem pertinet dictū est totum, sed ita pars dicta est, vt intelligeretur a parte totum, quod tanquā explanātes Marcus & Lucas, vt clarescit sententia, totum dicere maluerunt? Cum itaq; primū non dubitantes, verum esse quod apud Matthæum legitur, Quicumq; dimiserit uxorem suam præter causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: quaesierimus, vtrum tantū iste mœchetur ducendo alteram uxorem, qui præter causam fornicationis priorem dimiserit; an omnis qui dimissa uxore alteram duxerit, vt ibi sit etiam ille qui fornicantem dimiserit; nōne secundum Marcum respondebitur nobis: Quid quaeritis, vtrū ille sit mœchus, & ille non sit? Quicumq; dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit. Nōne etiam secundum Lucam dicitur nobis: Quid ambigitis vtrū ille qui propter causam fornicationis uxorem dimiserit, & aliam duxerit, non mœchetur? Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alterā, mœchatur. Ac per hoc quoniā fas non est vt Euāgelistas, quamuis diuersis verbis de vna re loquentes, ab vno sensu eademq; sententia dissentire dicamus, restat vt Matthæum intelligamus à parte totum significare voluisse; eandem tamen tenuisse sententiam, non quidem vt dimittens uxore & alteram ducens, quidam mœchetur, id est, qui præter fornicationē dimiserit, quidam verò non mœchetur, id est, qui propter fornicationē dimiserit, sed omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchari minimè dubitetur. NAM & illud quod etiam secundum Lucā sequitur, Qui dimissam a viro ducit, mœchatur, quomodo est verū? Quomodo mœchatur, nisi quia illa quam duxit, eo viuētē a quo dimissa est, adhuc vxor aliena sit? Si enim iam suæ non alienæ misce-

Math. 5. c. 33.

Marc. 10. b. 11.

Luce 16. d. 18.

CAPVT X.

CAPVT XII.

Luce 16. d. 18.

CAPVT XII. 1. Cor. 7. b. 12.

Ibid. 16.

Ibid. 14.

CAPVT XIII.

Math. 17. d. 27.

1. Cor. 9. c. 19.

Ibidem 4. 4.

Ibidem 12. 12.

1. Cor. 6. c. 12.

miscetur vxori, vtiq; nō mœchatur. Mœchatur autem, Aliena est ergo, cui miscetur. Porro si aliena est, hoc est, eius a quo dimissa est, etiam si propter fornicationis causam dimissa est, nondum dimittentis vxor esse cessauit. Si autem illius esse cessauit: iam huius est cui alteri nupsit. Et si huius est, non mœchus iudicandus est, sed maritus. Sed quia non eum maritum dicit Scriptura, sed mœchum, adhuc illa illius est, a quo etiam causa fornicationis abiecta est. Et ideo quamcunq; etiam ipse illa dimissa ducit vxorē, quia cum alieno marito concumbit, adultera est. Vnde autem fieri potest, vt adulter etiam ipse non sit, cum constet adulterare quam duxit? IAM nunc illud videamus quod ait Apostolus; Ceteris autem ego dico, non Dominus, ad imparia scilicet, hoc est, vbi non ambo Christiani fuerant, coniugia locuturus. Quod mihi visum est eum monendo dixisse. Quia enim coniunx fidelis relinquere coniugem licitè potuit infidelem, ideo fieri hoc non Dominus, sed Apostolus prohibet. Quod enim Dominus prohibet, fieri omnino non licet. Monet ergo Apostolus quo posuit esse multorum occasio lucratorum, vt fideles coniuges in relinquendis infidelibus permittā licentia non vrantur. Tibi autem videtur infideles quoque dimitti a fidelibus non licere, quia hoc vetat Apostolus: cum ego dicā licere, quia hoc non vetat Dominus, non tamen expedire, quia hoc vt non fiat, monet Apostolus, qui reddit etiam rationem cur fieri non expedit, quamuis liceat. Quid enim scis, inquit, mulier, si virum saluum facies: aut vnde scis vir si uxorem saluam facies? Cum etiam superius dixisset, Sanctificata est enim vir infidelis in vxore fidei, & sanctificata est mulier infidelis in fratre: hoc est, in Christiano. Alioquin filij vestri, inquit, im mundi essent, nunc autem sancti sunt. Sic ad lucrandos coniuges & filios Christo, etiam exemplis quæ iam prouenerant, videtur horrere. Cur ergo non expediat infideles coniuges dimitti a fidelibus, causa euidenter expressa est. Non enim potest vinculum cum talibus coniugale seruandum, sed vt acquirantur Christo, recedi ab infidelibus coniugibus Apostolus vetat. MVLTAE sunt autem faciendā non iubente lege, sed libera charitate: & ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. Vnde prior ipse Dominus cum se tributum non debere monstrasset, soluit tamen, ne scandalizaret eos quibus ad æternam salutem gerens hominem consulebat. Iam verò Apostolus quemadmodum ista commendat, eius verba testantur, vbi dicit: Cum enim liber sim ex omnibus, omnium seruum me feci vt plures lucrifacerem. Cum paulo superius dixisset, Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licentiam sororem mulierem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli & fratres Domini & Cephas? An ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operari? Quis militat suis stipendiis vnquā? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregē, & de lacte gregis nō percipit? Et paulo post, Si alij inquit, potestatis vestre participāt, cur nō magis nos? Sed non sumus vsi hac potestate, sed omnia toleramus, ne quod impedimentū demus Euāgelio Christi. Deinde post pauca, Quæ ergo, inquit, mihi merces erit? Vt euangelizans sine sumptu ponam Euāgelium, vt non abutar potestate mea in Euāgelio. Continuoque subiungit quod paulo antè commemorauī, Cum enim liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Item alio loco de quibusdam quæ ad escam pertinent, Omnia, inquit, mihi licita sunt, sed non omnia expediunt: Omnia mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigē potestate: Est a ven-

tri & venter escis, Deus autem & hunc & has euacua-bit. Item alibi de hoc ipso, Omnia mihi licita sunt, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licita sunt, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est querat, sed id quod alterius est. Atque vt ostenderet vnde loqueretur, Omne, inquit, quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Et tamen alibi dicit, Non manducabo carnem in æternum, vt non fratrem meum scandalizem. Itemque alibi: Omnia quidem munda, sed malum est homini qui per offensionem manducat. Quod est, omnia licita sunt: ipsum est, omnia quidem munda. Et quod est, sed non omnia expediunt: ipsum est, sed malum est homini qui per offensionem manducat. Ita ostendit ea quæ licita sunt, id est, nullo præcepto Domini prohibentur, sicut expedit potius esse tractanda, non præscripto legis, sed consilio charitatis. Hæc sunt quæ amplius erogantur faucio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius miseratione perductus est. Et ideo dicuntur non à Domino præcipi, quamuis à Domino moneantur offerri, vt tanto intelligantur esse gratiora, quanto magis ostenduntur indebita. SED ea quæ in his talia sunt, vt quamuis sint licita non expudiant, non in eis dici potest, bonum est hoc, sed illud melius: sicut dictum est, Qui dat nuptum, bene facit: & qui non dat nuptum, melius facit. Ibi enim vtrunq; licet, & hoc aliquādo, aliquādo illud expedit. Nam illis qui se non continent, vtiq; expedit nubere, & quod licet, expedit. Quæ autem vouerunt continentiam, nec licet nec expedit. Porro discedere ab infideli coniuge licet, sed nō expedit: manere autem cum illo si cohabitare consentit, & licet & expedit: quia si non liceret, expedit non posset. Potest ergo aliquid licere & non expedire; expedit autem quod non licet, nō potest. Ac per hoc non omnia licita expediunt, omnia verò illicita non expediunt. Sicut enim omnis qui Christi sanguine redemptus est, homo est: non tamen omnis qui homo est, etiam sanguine Christi redemptus est: ita omne quod non licet non expedit, nec tamen omne quod non expedit, etiam non licet. Sunt quippe licita quæ non expediunt: sicut Apostolo teste didicimus. SED inter id quod illicitum est, & ideo non expedit, atque id quod licitum est, nec tamen expedit, quid intersit, aliqua vniuersali regula definire difficile est. Citius enim quis dixerit, Omne quod fieri non expedit, peccatum est, Omne autem peccatum illicitum est, Omne ergo quod non expedit, illicitum est. Et vbi erunt illa quæ licita esse, sed non expedire Apostolus dicit: si omne quod non expedit, licitum non est? Quapropter quia verum dixisse Apostolum dubitare non possumus, & aliqua peccata esse licita dicere non audent, restat vt dicamus, fieri aliquid quod non expediat: & tamen sit licitum, nec esse peccatum, quamuis quoniam non expedit, non sit vtiq; faciendum. Quod si absurdum videtur, vt aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non peccasse qui fecerit, intelligendum est hoc ex consuetudine sermonis absurdum: quæ ita late patet vt etiam iumentis, quamuis sint rationis expertia, tamen plerunq; dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem propriè non est nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio, quod in omnibus mortalibus animalibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum propriè loquimur, aliud cum verba ex aliis rebus transferendo vel abutendo mutamus. Vt igitur si possumus enitamar, inter id quod licet & non expedit, & id quod nō licet, atque ideo nō expedit, aliquo certo sine distinguere: ea mihi videntur licere, & non expedire quæ per iustitiam quidem, quæ coram Deo est, permittuntur, sed propter offensionem

1. Cor. 10. f. 23.

Ibidem f. 2. 6.

1. Cor. 8. d. 13. Rom. 14.

Luce 10. f. 33

CAPVT XV.

1. Cor. 7. b. 38.

CAPVT XVI.

CAPVT XVII.

1. Cor. 10. f. 23.

tionem hominum, ne ob hoc impediatur à salute, vitanda sunt. Ea verò non licere, & ideo nec expedire, quæ sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint perlata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur à Domino, vt ea quæ licita sunt & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia caueantur. Quocirca si dimittere infidelem coniugem non liceret, hoc fieri Dominus prohiberet, neque id Apostolus prohibens diceret; Ego dico, non Dominus. Nam si propter fornicationem carnis permittitur homo à coniuge separari: quanto magis in coniuge mentis fornicatio detestanda est: id est, infidelitas, de qua scriptum est, Quoniam ecce qui longè se faciunt à te, peribunt, perdidisti omnem qui fornicatur abs te. SED quia ita licitum est vt non expediat: ne propter coniugii separationes offensus homines, ipsam doctrinam salutis, qua illicita prohibentur, exhorreant: ac si peiores atque perituri in eadem infidelitate remaneant: intercedit Apostolus, & monendo fieri vetat, quod ita licitum est vt tamen non expediat. Sic enim recedere ab infidelibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel feminæ non prohibentur à Domino, vt neque iubeantur. Nam si dimittere tales coniuges iuberentur, nullus esset locus consilio monentis Apostoli ne hoc fieret. Nullo modo enim quod Dominus iubet, seruius bonus fieri prohiberet. Nam hoc Dominus aliquando per Esdrâ prophetâ fieri iussit, & factum est, Dimiserunt Israëlita vxores alienigenas, quicquid tunc habere potuerunt, per quas fiebat vt & ipsi ad alienos seducerentur deos, nō vt illarum maritos vero acquireretur Deo. Nondū enim tāta gratia Saluatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris Testamenti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Et propterea cum bona terrena quæ pro magno expectabant à Dño, videret etiā his abudare qui multos falsos colebāt deos, blāditiis vxorum prius eos reuerentur offendere, deinde inducebātur, & colere. Vnde iusserat Dominus per sanctū Moysen, ne quis vxorē alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant Domino prohibente, Domino iubente dimiserunt. Cum verò cœpisset gentibus Euangelium prædicari, iam coniunctos gentes gentilibus comperit coniuges. Ex quibus si non ambo crederent, sed vnus aut vna infidelis cum fidele consentiret habitare, nec prohiberi à Domino debuit fidelem infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo scilicet non prohiberi, quia iustitia permittit à fornicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde: nec vera eius pudicitia cum coniuge dici potest, quia omne quod non est ex fide, peccatum est: quamuis veram fidelis habeat pudicitiam etiam cum infideli coniuge, quæ non habet veram. Ideo autem nec iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra iussionem Domini gentiles fuerant ambo coniuncti. Quoniam ergo ab infideli fidelem discedere nec prohibet nec iubet Dominus, ideo vt non discedat, Apostolus dicit, non Dominus: habens vtique Spiritum sanctum in quo dare posset vtile & fidele consilium. Vnde cum dixisset de muliere cuius vir mortuus fuerat, Beatior autem erit si sic permanferit, secundum consilium meum: ne quis hoc consilium tanquam humanum, non diuinum contemnendum putaret, adiecit; Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam. Proinde intelligendum est, etiam ipsa que non à Domino iubentur, sed à sancto eius famulo vtiliter suadentur, eodem Domino inspirante, suaderi. Absit enim vt quisquam catholicus dixerit quando suadet Spiritus sanctus, non Dominum suadere, cum & ipse Dominus sit, & inseparabilia sint opera trinitatis. Dicit tamen, De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do.

A Non vt hoc consilium alienum existimemus à Domino, cum continuo sequatur & dicat, tanquam misericordiam consecutus à Domino vt fidelis essem. Secundum Deum ergo dat fidele consilium in eo spiritu de quo ait: Puto autē quod & ego spiritū Dei habeam. Veruntamen aliud est Domini iubentis imperium, aliud conferui secundum misericordiā charitatis, quæ est illi à Domino inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere nō licet, hic autē licet: ita sanē vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim verò non expediat. Expediit tunc, quando nō solum per iustitiam, quæ coram Domino est permittitur, sed etiam hominibus nullū ex hoc impedimentū salutis infertur: velut cum dat consiliū non nubendi Apostolus virginibus, vnde præceptū Domini se non habere testatur: licet aliud facere, id est, nubere, & minus quā continentia, bonū tamen tenere nuptiarum. Ipsumque licitū etiam expediit: quoniam in verita & illicita nubiturā carnis infirmitatē sic excipit honestate nubendi, vt neminem impediatur ad salutē: quāuis magis expediret, magisque honestū esset, si virgo consilium, quod præceptum eam nō cōpellit, arriperet. Tūc autē non expediit id quod licitū est, quando permittitur quidem, sed vsus ipsius potestatis aliis affert impedimentum salutis. Sicut est vnde iā diu loquimur: discussio fidelis coniugis ab infideli quā non prohibet Dominus præcepto legis, quia coram illo iniusta non est: sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentū salutis: nō solum quia perniciosissimè scandalizantur offensi, verum etiam quia in alia coniugia cum ceciderint viuentibus eis à quibus dimituntur, adulterinis nexibus colligati, difficillimè resoluuntur. IDEO hic, vbi id quod licet non expedit, non potest dici, si dimiserit infidelem, benefacit; si non dimiserit, melius facit: sicut dictū est, Qui dat nuptum, benefacit: & qui non dat nuptum, melius facit. Quoniam illud nō solum vtrūque pariter licet, vnde ad nihil horum præcepto Domini quisquā compellitur: sed etiā vtrūque expedit, aliud minus, aliud amplius, vnde ad id quod amplius expedit, consilio Apostoli quicūque potest capere, prouocatur. Hoc autē vbi de dimittēdo vel nō dimittēdo infideli coniugio queritur, vtrūque quidē pariter licitum est per iustitiam quæ corā Domino est, & ideo nihil horū Dominus prohibet: sed nō vtrūque expedit, propter infirmitates hominum, & ideo id quod nō expedit, Apostolus prohibet: dāte sibi Domino liberū prohibendi locū, quia neque id quod monet Apostolus, prohibet Dominus neque id quod prohibet Apostolus, iubet Dominus. Quod nisi ita esset, neque contra prohibitionē Domini Apostolus aliquid moneret, neque cōtra iussionem eius aliquid prohiberet. Proinde in his duabus causis, vna de nubēdo vel nō nubendo, altera de infideli coniuge dimittēdo vel non dimittēdo, aliquid simile est in verbis Apostoli, aliquid dissimile. Simile quidē quod & ibi dicit, Præceptū Domini non habeo, consiliū autē do: & hic dicit: Ego dico, nō Dominus. Quale est enim, præceptū Domini nō habeo: tale est, nō dicit Dominus. Et quale est, consilium do: tale est, ego dico. Illud autē dissimile est, quia de nubendo & nō nubendo potest dici, hoc bene fieri, illud melius, quoniam vtrūque expedit, minus aliud. At verò de coniuge infideli dimittēdo vel nō dimittēdo, quoniam vnū horū nō expedit, aliud expedit, dici non oportet, Qui dimittit, bene facit, & qui non dimittit, melius facit: sed dici oportet, non dimittat: quia & si licet non expedit. Sic ergo possumus dicere, melius esse infidelem coniugem non dimittere, quamuis liceat & dimittere: quemadmodum rectē dicimus, melius esse quod & licet & expedit, quā id quod licet, & non expedit.

CAPVT XIX.

H i s

CAPVT XX. H i s de causis factum est, vt exponens Domini sermonem, quem proximum in monte habuit, vbi ventum est ad quæstionem de coniugibus dimittēdis, vel non dimittēdis, adhibitis etiam Apostolicis testimoniis, dicerem consilium esse Apostoli, nō præceptum Domini, vbi ait: Cæteris autem ego dico non Dominus, monens eos qui habent coniuges infideles, vt consentientes habitare secum non dimitterēt. Quod vtrique ideo monendum non iubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita, quamuis non expediant, quanto pondere prohibentur illicita: Si autē alicubi Apostolus etiam illa quæ iubenda sunt, monere dignatus est, hoc fecit parcendo infirmitati, non præiudicādo iussioni. Vnde si dixit, Non vt confundā vos hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Quid habet quæstionis vbi ait, ego dico, non Dominus? Item vbi ait, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit: nunquid etiā hic dixit, ego dico, non Dominus? Non sunt itaque ista similia, quia etiam illa quæ iubet Dominus, non est indignum neque contrarium, si eadem monet Apostolus. Monemus enim quos charos habemus, vt faciant Domini præcepta, vel iussa. Cum ergo ait, Ego dico, non Dominus: satis ostendit Dominum non prohibere quod ipse prohibebat. prohibuisset autem Dominus si esset illicitum. Ergo secundum ea quæ supra diu diximus, multūque versauimus, licitum erat per iustitiam, sed etiam licitum non erat faciendum propter liberam benevolentiam. T v autem cui placet ita non licere quod non vetat Dominus, sed Apostolus, quemadmodum non licet quod vetat Dominus, cum exponere voluisses quid sibi vellet quod ait: Ego dico non Dominus: cum alloqueretur fideles quibus essent coniuges infideles, dixisti, quia Dominus iussit ne coniugia sibi metē diuersæ religionis copularentur, & ipsum adhibuisti testimonium Domini dicentis, Non accipies vxorem filio tuo de filiabus alienigenarum, ne traducat etiam post deos suos, & pereat anima eius. Addidisti etiam verba Apostoli vbi dixit, Mulier alligata est quādiu vir eius viuat. Quod si mortuus fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. Quod ita exposuisti vt adiungeres, idque Christiano. Deinde secutus es & aisti, Hoc est ergo Domini præceptum tam in veteri quā in nouo testamento, vt non nisi vnus religionis & fidei coniugia sibi maneant copulata. Si hoc ergo est Domini præceptum tam in veteri testamento quā in nouo, & hoc iubet Dominus, hoc docet Apostolus, vt non nisi vnus religionis & fidei maneant copulata coniugia: quare contra hoc Domini iussum, contra doctrinam suam, contra præceptum testamenti veteris & noui, iubet Apostolus vt diuersæ fidei coniugia maneant copulata? Quia Paulus, inquis, gentiū prædicator & Apostolus, iam in coniugio positos, non solum monet, sed etiam iubet, vt si vnus aut vna ē coniugibus credidisset, alterum vel alteram non crederent, secum tamen habitare consentientem non dimitteret. His verbis tuis aliud hoc, aliud esse illud satis euidenter ostendis. Illud enim de his coniugiis agitur, quæ sibi primitus copulantur, ne nubat femina non suæ religionis viro, vel vir talem ducat vxorem. Id enim vt dicit iubet Deus, docet Apostolus, vtrunque præcipit testamentum. Hoc autē diuersum esse quis abnuat, vbi agitur non de coniungendis, sed de coniunctis? Ambo quippe vnus eiuſdemque infidelitatis fuerunt quando coniuncti sunt, sed Euangelium cum venisset, alter sine altera, vel altera sine altero credidit. Si ergo aliud est hoc, quod sine scrupulo vilius dubitationis apparet, cur fidelem cum infideli in coniugio permanere non & Dominus sicut

August. 10. 6.

Apostolus iubet, nisi forte isto loco vacat quod tam fidenter ipse ait, An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Et vtrique Dominus est Christus. Intelligisne quid dicā? An in hoc explanando aliquantō diligentius immorabor? Attende vt rem ipsam tanquam in conspectu considerandam planiore sermone ponamus. Ecce coniuges duo, vnus infidelitatis, ita fuerunt quando coniuncti sunt: nulla de his quæstio est quæ pertineat ad illam Domini iussionem doctrinamque apostolicam, & præceptum testamenti veteris & noui, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare coniugium: iam sunt coniuges, & adhuc ambo sunt infideles, adhuc tales sunt quales fuerunt antequam iungerentur, qualesque coniuncti sunt. Venit Euangelij prædicator, credidit eorum aut vnus, aut vna, sed ita vt infidelis cum fidele habitare consentiat. Iubet fidele Dominus ne infidelem dimittat, an non iubet? Si dixeris iubet, reclamat Apostolus, Ego dico, non Dominus. Si dixeris, non iubet, causam requiro. Neque illam mihi responsurus es, quam tuis literis indidisti, quia Dominus prohibet fideles infidelibus iungi: hic enim nullo modo est ista causa, de iam iunctis loquimur, non de iungendis. Si ergo tu causam non inuenisti, cur non veret Dominus, quod vetat Apostolus, cernis enim iam, vt existimo, non esse ipsam quā esse putaueras: vide ne forte illa sit quæ mihi visa est, & tunc proferenda, & nunc defendenda: vt scilicet illud intelligamus dicere Dominum, quod habet coram illo nullo modo transgredienda iustitia, id est, quod ita iubet aut vetat, vt aliud facere omnino non liceat. Quod autē volentis potestati permittit, vt nec agatur nec præmittatur illicitè, ibi seruetur suorum consilio locum dare videtur, vt id potius suadeant quod viderint expedire. Teneatur hoc ergo primitus ac maxime, ne committantur illicita. Vbi autem aliquid ita licitum est, vt aliud facere omnino non sit illicitum, fiat quod expedit, vel quod magis expedit. Illa igitur quæ Dominus ita dicit vt Dominus, id est, non monetis consilio, sed dominantis imperio, facere non licet, & ideo nec expedit. Dominus itaque præcipit mulierem à viro non discedere: quod si discesserit, ea vtrique causa qua discedere licitum est, manere innupta, aut viro suo reconciliari. Mulier enim sub viro viud marito iuncta est legi: & viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: quoniam mulier alligata est, quamdiu vir eius viuat. Vnde si vxor dimiserit virum suum & alij nupserit, mœchatur: & qui dimissam à viro duxerit, mœchatur. Ideoque ex eodem præcepto Domini & vir vxorem non dimittat, quoniam qui dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis, facit eam mœchari: sed si propter hanc causam dimiserit, etiam ipse sic maneat. Omnis enim qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur. Hæc constituta Domini sine vlla retractatione seruanda sunt. Habet enim hæc iustitia quæ corā illo est, siue approbent siue improbent homines: & ideo dici non oportet propter offensiones hominum, aut ne impediatur homines ab ea salute, quæ in Christo est, non esse seruandā. Quis enim Christianus audeat dicere, ne homines offendā, aut vt homines Christo acquirā, faciā mœchari vxorē meā, aut ego ipse mœchus sim? Potest enim fieri, vt cum adulterā vxorem quis dimiserit Christianus, ita tēterur, vt aliqua femina quæ nondum credidit, cupiens in eius nuptias conuenire, promittat se futuram esse Christianam, & hoc non fallaciter, sed si ei nupserit, hoc omnino factura. Huic itaque hoc connubiū recusanti poterit suggerere ille tētor: Dñs dixit, Quicūque dimiserit vxorem suā præter causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur; tu autē qui dimisisti propter causam fornicationis

1. Cor. 7. b. 12.

R. Gal. 7. 2.

CAPVT XXVII.

1. Pet. 1. 10. b. 12.

Deu. 7. 4. 3.

Rom. 1. 4. d. 23.

1. Cor. 7. g. 40.

1. Ioh. 1. 2. 5.

1. Cor. 7. h. 12.

1. Cor. 5. Galat. 5.

CAPVT XXI.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7. g. 38.

Deu. 7. 4. 3.

1. Cor. 7. g. 39.

1. Cor. 7. e. 25. Titim. b. 12.

1. Cor. 1. 3.

1. Cor. 7. b. 12.

Rom. 7. d. 2. 3.

1. Cor. 7. b. 12. Mat. 5. e. 33.

1. Luc. 1. 6. d. 18.

CAPVT XXVIII.

Mat. 5. e. 33.

Z z

Gen. 38. b. 9.

1. Tim. 5. b. 14.

1. Co. 7. b. 39.

CAPIT. XIII.

52. q. 5. cap. 14.

CAPIT. XIII.

Illicite nanque & turpiter etiam cum legitima vxore concumbitur, vbi prolis conceptio deuitatur. Quod faciebat Onan filius Iudæ, & occidit illum propter hoc Deus. Propagatio itaque filiorum, ipsa est prima & naturalis & legitima causa nuptiarum: ac per hoc qui propter incontinentiam coniunguntur, non sic debent temperare malum suum, vt bonum exterminent nuptiarum, id est, propaginem filiorum. De incontinentibus quippe loquebatur Apostolus, vbi ait: Volo igitur iuniores nubere, filios propagare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim conuersæ quædam sunt retro post saram. Cum itaque dicebat, volo iuniores nubere: hoc vtique monebat propter ruinam incontinentiæ fulciendam. Sed ne forte ab eis sola carnalis concupiscentiæ cogitaretur infirmitas, cui tantummodo esset opere connubij seruendum; nuptiarum autem vel contemneretur, vel negligeretur bonum: continuo subiunxit, filios procreate, matres familias esse. Qui verò eligunt continere, aliquid vtique melius eligunt quam est nuptiarum bonum, hoc est generatio filiorum. Vnde si eligitur continentia, vt bono nuptiarum melius aliquid capeatur, quanto potius custodienda est vt adulterium caueatur. Cum enim dixisset Apostolus, Quod si se non continet, nubat: melius est enim, inquit, nubere quam vri. Non dixit, melius est mœcham quam vri. Non est ergo ad quod exhortemur, eos qui reconciliari timent coniugibus adulteris penitendo sanatis, nisi ad custodiendam continentiam. Quoniam mulier alligata est quamdiu siue mœchus siue castus vir eius viuit, mœchatur si alteri nupserit, & vir alligatus quamdiu, siue mœcha, siue casta vxor eius viuit, mœchatur si alteram duxerit. Hæc nanque alligatio quandoquidem nõ soluitur, etiam si per repudiũ coniunx à casta coniuge separatur: multo minus soluitur, si nõ separata mœchetur. Ac per hoc non eã soluit, nisi mors coniugis, nõ in adulteriu corrueris, sed de corpore exieris. Quapropter si recesserit mulier ab adultero viro, & ei reconciliari nõ vult, maneat inuupta: & si dimiserit vir adulteram mulierem, & eam nõ vult recipere nec post penitentiam, custodiat continentiam: & si non ex voluntate eligendi potioris doni, certè ex necessitate vitandi perniciosi mali. Ac per hoc ad hoc exhortaret etiam si vxor esset in languore insanabili atque diurno, aut etiam si alicubi esset corpore separata, quò maritus non posset accedere. Postremò ad hoc exhortaret etiam si mulier volens viuere continenter, quãvis contra disciplinã, quia nõ ex consensu, tamen pudicũ pudicã dimitteret. Puto enim Christianũ neminẽ reluctari, illũ adulterũ esse, qui vel diu languente, vel diu absente, vel continenter viuere cupiente sua vxore, alteri cõmixtus est femina. Sic ergo & dimissa adultera, adulter est cum adultera, quoniam non ille, aut ille, sed omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur. Quapropter si à coniugali vinculo immunis minus appetitur vita sanctorum, exhortaretur poena mœchorum. Et timore saltem frenetur concupiscentia, si amore non eligitur continentia. Si enim vbi est timor operetur labor, vbi erat labor, erit & amor. Non enim confidendum est de nostris viribus, sed oratio adiungenda conatibus, vt impleat bonis, qui deterret à malis. **R E S P O N D E A M V S** etiam ad illud, vbi putas maritos ad puniendas adulteras sine vlla miseratione compelli, cum volunt eas mori, si eis viuentibus non licet eis alteras ducere. Quam credulitatem volens exaggerare dixisti. Non mihi videret, amatissime pater, hic diuinus esse sensus, vbi benignitas & pietas excluditur. Ita ista dicis, quasi propterea mariti parcere debeant adulteris feminis, quia licet eis alteras ducere: aut si non

licet, non parcant vt liceat. Quinimo propterea debent peccatricibus præbere misericordiam, vt & ipsi pro suis peccatis misericordiam consequantur. Et multo magis hoc eis faciendum est, qui dimissis vxoribus adulteris cupiunt viuere continenter. Tanto quippe debent esse misericordiores, quanto volunt esse sanctiores: vt ad castitatem in seipsis seruandam diuinitus adiuuentur, dum castitatem ab vxoribus violatam, nec ipsi humanitus vlciscuntur: & maxime vox illa Dominica est eis in memoriam reuocanda, Qui sine peccato est, prior in illam lapidem iaciat. Non qui sine ipso peccato est, quomodo loquimur de pudicis viris, sed qui sine peccato est: quod si esse se dixerint, seipfos seducunt, & veritas in eis nõ est. Porro si non se seducunt, & est in eis veritas, non erit in eis cruenta seueritas. Scientes enim se non esse sine peccato, dimittunt vt dimittatur eis: ne ab eis benignitas & pietas excludatur. Magis enim hæc excluduntur, si peccatis coniugum ab eis impetret veniam licentia libidinis, non cura pietatis, id est, vt propterea parcant, quia licet eis alteras ducere, & non potius propterea, quia volunt & sibi Dominum parcere. Quanto itaque melius, & honestius, Christiana denique professione dignius, vt parcant adulterarum sanguini vxorum, quod scriptum est, eis dicimus, Dimittite iniustitiam proximo tuo, & tunc precanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram, & a Domino quærit medelam. Super hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur. Cum ipse caro sit, seruat iracundiam, quis propitiabitur peccatis illius: Et de Euangelio; Dimittite, & dimittetur vobis, vt possimus dicere; Dimittite nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et de Apostolo; Nulli malum pro malo reddentes: & si qua sunt huiusmodi in Scripturis sanctis, quibus ad vlciscendum quando humanus animus excitatur, quia Christianus est, mitigatur. **Q U A N T O**, inquam, melius ista dicimus, quam vt dicamus; Tantum adulteras istas dimittite, & earum nolite sanguinem querere: quicquid doloris ex earũ flagitiis habetis, consolabuntur vos alie quas duxeritis: merito enim velletis istas de viuentium numero auferre, si earum vita impedimento esset, quo minus alias duceretis. Nunc verò, etiam istis viuentibus, cum liceat alia vobis matrimonia prouidere, quid eas tantopere vultis occidere? Hæc si dicimus, nõne attendis quam nostra suasio longè sit à charactere Christiano: quia & falsum dicimus, eis licere quod non licet, hoc est istis viuentibus, vt aliis copulenter: & si propterea illis pepercierint, non parcent propter pietatem, sed propter aliarum nuptiarum liberam potestatem. Postremò quæro abs te, vtrum marito Christiano liceat, vel secundum veterem Dei legem, vel Romanas adulteram occidere? Si licet, melius est vt ab vtroque se temperet, id est, & à licito illa peccante supplicio, & ab illicito illa viuente coniugio. Quod si alter vtrum eligeret pepercit, satius est ei facere quod licet, vt adultera puniatur, quam id quod non licet, vt ipsa viuat ille mœchetur. Si autem quod verius dicitur, non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantũ dimittere, quis est tam demens qui ei dicat, fac quod non licet, vt tibi liceat quod non licet? Cum enim vtrumque secundum legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere, ab vtroque abstinendum est, non illicitum pro illicito faciendum. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium, vt viuente vxore sua alteram ducat, & non humanum sanguinem fundat. Quod si est vtrumque nefarium, non debet alterum pro altero perpetrare, sed vtrique vitare. **H I C** videtur

Ioan. 8. a. 7.

1. Ioan. 1. d. 8.

Ecl. 10. a. 4.

Luc. 6. c. 37. Mat. 6. b. 14.

Rom. 12. d. 17.

CAPIT. XV.

33. q. 2. cap. 1. q. 1.

CAPIT. XVI.

deo quid dici ab incontinentibus possit. Quod videlicet qui dimittit, & viuere permittit adulteram, si alteram duxerit, quamdiu prior illa viuit, perpetuus adulter est, nec agit penitentiam fructuosam à flagitio non recedens. Nec si catechumenus est, ad baptismum admittitur, quoniam ab eo quod impedit non mutatur: nec reconciliari penitens potest in eadem nequitia perseverans. Si autem accusando adulteram occiderit, hoc peccatum quoniam transactum est, & in eo non permanet, & si à catechumeno factum est, baptisate abluit, & si à baptizato, penitentia & reconciliatione sanatur. Sed nunquid propterea dicturi sumus, adulterium non esse adulterium, quod sine dubio committitur, si coniuge adultera viuente, altera ducitur? Sed hoc adulterij genere excepto, nempe non dubitas esse adulterium, si quisquam ducat viuentis vxorem, à viro suo per libellum repudij sine vlla mulieris fornicatione dimissam. Quid ergo cum viderit se nec ad baptismum admitti, si catechumenus est, nec vtiliter agere penitentiam si baptizatus hoc fecerit, non corrigendo & relinquendo quod fecit: si eum voluerit & potuerit occidere cuius duxerit vxorem, vt hoc scelus vel baptisate diluatur, vel penitendo soluatur, atque ita etiam illud adulterium non permaneat, euacuata muliere à lege viri post mortem viri, sed ne transacto quod factum est per penitentiam satis fiat, vel regeneratione deleatur? Nunquid propterea est accusanda lex Christi, tanquam compulerit fieri homicidium, cum sine crimine fornicationis repudiatam ducere, dicit esse adulterium? Hic enim, si parum quid loquamur attendimus, multò grauiora dici possunt quam ipse dixisti. Nam tu dum non vis esse adultera, si alia ducantur dimissis adulteris, hoc inuenisti, quoniam si hæc adultera dixerimus, cogetur mariti occidere adulteras, quarum vita impediuntur alteras ducere. Atque vt hoc exaggerares, dixisti: Non mihi videtur, amatissime pater, hic diuinus esse sensus, vbi benignitas & pietas excluditur. Si ergo quispiam nolens credere esse adulterium, quando à marito sine fornicationis crimine repudiata ab altero ducitur, & hoc contra te inueniat, quia ista ratione suadetur hominibus homicidia perpetrare, & earum maritos, quas eo modo repudiatas duxerint, vel insidiis quibus potuerint, vel calumniis appetere, vel aliquibus veris criminibus accusare & occidere, vt eis mortuis possint esse coniugia, quæ viuus fuerant adultera: nõne id exaggerando tibi dicturus est, non mihi videret amantissime frater hic diuinus esse sensus, vbi non solum benignitas & pietas excluditur, sed etiam ingens malignitas & impietas excitatur? Quandoquidem multo est leuius & tolerabilius, vt adulteras mariti, quam vt maritos adulteri occidant. Placẽtne tibi, vt propter vanissimam inuidiam, Dominicæ defensionem sententiæ deseramus, vel eam insuper accusemus dicentes: non debere adulterium vindicari, etiam si præter causam fornicationis repudiata à viro alteri coniungatur, ne maritum eius à quo dimissa est compellatur occidere, dum adulterium in connubiũ cupit viri prioris morte conuertere? Scio hoc tibi non placere, vt propter hanc vanissimam inuidiam, lex Christi cum vera inueniatur & sana, dura & inhumana dicatur. Sic itaq; non tibi debet videri ideo negãdum esse adulterium, quando vxore adultera viuente altera ducitur, quia potest maritus per hoc cogi adulteram occidere dum cupit sibi licere illa extincta alteram ducere, si hoc ea viuente non licet facere. Quid si enim & illud dicant Christianæ fidei detractores, cogi homines occidere vxores suas insidiarum sceleribus quas molestas ferre non possunt, siue diuturno languore laborantes, & pati concubitum non valent, siue pauperes, siue ste-

riles, siue deformes, aliarum spe ducendarum, sanarum, opulentarum, fecundarum, pulcherrimarum: quia eas quas perpeti nolunt præter causam fornicationis repudiare non licet, & alteras ducere, ne perpetuo deuncti adulterio, nec baptizari possint, nec penitendo sanari. Nunquid propterea ne ista homicidiorum scelera perpetrentur, dicturi sumus, non esse adulteria, si repudiatis præter causam fornicationis vxoribus, sibi alteras copulauerint? **I A M** verò ex hoc quod sapius non esse adulterium, si vir vxorem causa fornicationis abiecerit, & alteram duxerit, nõne arbitraris sanandum, ne discant viri vxores quas propter alias innumerabiles causas ferre non possunt, mœcham cogere, vt ab eis vinculo coniugali per fornicationem, sicut putas soluto, liceat eis alteras ducere: & ex eo quod illas mœcham coegerunt, aut baptisate ablui, aut penitendo sanari, quoniam illis & gratia & medicina negabitur quamdiu cum adulteris viuunt, si prioribus præter causam fornicationis repudiatis, alteras duxerint? Nisi forte quis dicat, neminẽ posse vxorem suam mœcham facere, si pudica est: & tamen Dominus, Omnis qui dimiserit, inquit, vxorem suam, præter causam fornicationis, facit eã mœcham. Vtique propterea, quia cum esset pudica cum viro, tamen dimissa cogitur per incontinentiam viro priore alteri copulari, & hoc est mœcham. Quod si hoc ista non fecerit, tamen ille quantum in ipso est facere compulit, & hoc ei Deus peccatum, etiam si illa casta permaneat, imputabit. Sed quis nesciat quã sint rarissimæ quæ ita pudicè viuant cũ viris, vt etiam si ab eis dimittantur, alios non requirant? Incomparabiliter quippe numerus est amplior feminarum quæ cum pudicè adhæreant maritis, tamen si dimissæ fuerint à maritis, non differunt nubere. Cum ergo crediderint homines Domino dicenti, Omnis qui dimiserit vxorem suam, præter causam fornicationis, facit eã mœcham, si crediderint & tibi dicenti, muliere fornicatè licere viro eius alteram ducere: quisquis voluerit propter alias quaslibet molestias carere vxore cui cõiunctus est, prius eã mœcham faciat sine fornicatione dimittendo, vt tunc ducat alteram, cum fuerit illa mœcha nubedo: ac sic à priore peccato quo eã mœcham fecit, siue per baptismum, siue per penitentiam liberatus, sine suo adulterio eã sibi habere videatur, quam post prioris adulterium tãquam hinc soluto matrimonij vinculo, alteram duxerit. Quod quidem si fuerit machinatus, & vxorem suam mœcham faciet, & ipse quamuis post adulteriu coniugis aliam ducendo mœchus erit, nihilque illi proderit quod tibi credidit, & non ei potius qui nullo excepto ait: Omnis qui reliquerit vxorem suã, & aliam duxerit, mœchatur. **Q V I B V S** omnibus consideratis atque tractatis, restat vt ab eis qui hæc fideliter audiunt, dicatur nobis quod Domino dictum est: Si talis est causa cum vxore, nõ expedit nubere. Quibus & nos quid respondeamus, nisi quod ipse respondit: Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est? Sunt enim eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus; & sunt eunuchi qui seipfos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. Ergo qui potest capiat, quod non omnes capiunt. Possunt autem capere quibus hoc præstat Dei misericordia occultata, sed non iniusta. Sed in his omnibus qui seipfos castrauerunt propter regnum cælorum, alij sunt qui in vtroque sexu concubitum nesciunt, alij qui experti & auersi sunt, partim quidẽ illicite, partim verò licite experti. Porro in his qui licite experti sunt, quidam sunt qui non nisi licite, quidam & illicite & licite. Sunt quippe in eis qui coniugia sua tantum sciunt, sunt autem qui & alias feminas ac stupra quaslibet: **Sed**

CAPIT. XVII.

Mat. 5. c. 33.

Luc. 16. d. 13.

CAPIT. XVIII.

Math. 19. b. 10.

362

Sed qui post concubitum coniugū seipfos castrat propter regnum caelorum, aut morte amittunt coniuges, aut ex consensu cum eis continentiam profitentur, aut ex necessitate diuortiorum, ne viuis coniugibus se aliis copulando adulteria perpetrent, castrant seipfos propter regnum caelorum, nō vt clariore ibi esse possint, sed quod aliter ibi esse non possunt: nam qui non ista necessitate se continent, sed boni appetitione melioris, possent ibi esse, etiam seruata pudicitia coniugali, quamuis in praemiis minoribus, camen intus. Qui vero propterea se continent, quia prioribus coniugibus viuis timent aliis coniugari, maiorem curam debent gerere pro salute, quam gesserunt illi à quibus continentia pro munere delecta est ampliore. Tunc quippe ibi erunt, si adulteri non erunt. Si autem non continent, adulteri erunt, quia viuentibus coniugibus pristinis, non coniugibus alteris, sed adulteris adhærebunt. Et si à regno caelorum aberunt, vbi erūt, nisi vbi salui non erunt? **H**o s igitur alloquor, vt quod facere deberent, si haberent coniuges diuortio languore marcescentes, vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentes: hoc faciant si habuerint coniuges adulterina inquinatio- ne sordentes, & propter hoc à suo cōsortio diuortian- tes, non alia quærant coniugia; quia non erunt coniugia, sed adulteria. Cū enim par forma sit in hoc vinculo, viri & vxoris, sicut vxor viuente viro voca- tur adultera, si fuerit cum alio viro: ita & vir viuente vxore vocabitur adulter, si fuerit cum alia muliere. Et si enim grauius qui præter causam fornicationis, omnis tamen qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, mcechatur. Non eos terreat sarcina continentia: le- uis erit, si Christi erit, Christi erit; si fides aderit, quæ impetrat à iubente quod iusserit. Non eos frangat, quod videtur eorum continētia necessitatis esse, non voluntatis, quia & illi qui eam voluntate delegerunt, fecerunt eam esse necessitatis, quoniam iā sine dam- natione ab illa deuiare non possunt: & qui in eam ne- cessitate contrusi sunt, faciunt eam esse voluntatis, si non de seipfis, sed de illō à quo est bonum omne con- fidunt. Illi ad eam conscenderunt causa maioris glori- æ, vt aliquid amplius inuenirent: isti ad eam confu- gerunt cura salutis nouissimæ; ne perirent: vtrique permaneat; vtrique in quod peruenerunt ambulent vsque in finem, ferueant studiis, supplicēt votis: quia & illis salus cogitanda est, vt ab eo quod voluntas ar- ripuit cadere timeant: & istis gloria desperanda non est, si in eo quod necessitas intulit, persistere deligant. Fieri enim potest, vt Deo terrente & hortante, conuertente & implente, humanus in melius mutetur affectus: atque ita voueant sine coniugiis, & sine vllō concubitu, atque immunda libidinis atrectatione perseverantissimè viuere: vt etiam si separata coniu- gia locum ducendi alias, moriendo aperuerint, clauda- tur ex voto quod pateret ex licito, & quod erat ne- cessitate ceceptum, fiat charitate perfectum. Talibus profecto id retribuetur quod illis, qui vel pari consensu cum coniugibus hoc vouerunt, vel nullis coniugiis alligati, propter maius bonum continentiam delege-

runt. Si autem ita se continent, vt si moriantur qua- rum vita coniugari impediuntur, alias ducere cogēt: profecto etiam si prius ipsi in tali continentia de corpore abscedant, non eis imputatur nisi ad pudicitiam coniugalem, propter quam non faciunt quod facerēt si liceret. Hac quippe intentione continenter viuere, parum est ad accipienda illius quæ liberius eligitur continentia præmia, sed sufficit ad cauēda adulteria.

Hæc autem me de vtroque sexu meminere dicere, sed maximè propter viros; qui propterea se feminis superiores esse arbitrantur, ne pudicitia pares esse dignentur: in qua etiam præire debuerunt, vt eos illæ tanquam sua capita sequerentur. Quando autem lex prohibet adulteria, si obtentu incontinentia car- nalis infirmitatis admittatur excusatio, multis sub nomine falsæ impunitatis, pereundi aperitur occasio. Neque enim carnem non habent feminæ, quibus vi- ri aliquid tale nolunt licere, quasi eis quia viri sunt liceat. Sed abist hoc à meliori sexu, vt tanquam hono- ri debeat quod pudori detrahatur, cum honor ius- tus virtuti, non vitio debeat. Quinimmo cum à fe- minis vti que habentibus carnem, tantam flagitant ca- stitatem, vt quando ab vxoribus diutissimè peregrin- antur, velint eas ab adulterino concubitu inconta- minatas seruare transigere iuuentutis: & plurimæ pudicissimè transigant, & maximè Syra, quarum ma- riti negotiandi quæstibus occupati, iuuenes adolescē- tulas deserunt, & vix aliquando senes ad aniculas re- uertuntur: eo ipso euidentius conuincuntur non esse impossibile, quod se non posse causantur. Si enim hoc non posset infirmitas hominum, multo minus id pos- set sexus infirmior feminarum. Vnde istos qui virilem excellentiam, non putant nisi peccandi licentiam, quando terrenum ne adulterinis coniugiis hærendo perant in æternum, solemus eis proponere etiam continentiam clericorum: qui plerunque ad eandem sarcinam subeundam capiuntur inuiti, eamq; susce- ptam vsque ad debitum finem, Domino adiuuante, perducunt. Dicimus ergo eis: Quid si & vos ad hoc subeundum populorum violentia caperemini, nonne susceptum castè custodiretis officium repente con- uerfi ad impetrandas vires à Domino, de quibus nun- quam antea cogitastis? Sed illos, inquit, honor plu- rimum consolatur. Respondemus, & vos timor am- plior moderetur. Si enim hoc multi Dei ministri re- pente atque inopinanter impositum susceperunt, spe- rantes se illustrius in Christi hæreditate fulgere: quā- to magis vos adulteria cauendo viuere continenter debetis, metuentes non in regno Dei minus lucere, sed in gehēnæ ignibus ardere? Hæc atque huiusmodi eis vt possumus dicimus, qui quoquo modo à se dis- cedentibus, vel propter adulterium dimissis coniu- gibus suis, alias volunt ducere, & cum prohibentur, infirmitatem nobis carnis opponunt. Sed iam liber etiam iste claudendus est, & rogandus Deus, vt aut eos tentari non sinat separationibus coniugum; aut ita sinat, vt timor periclitatis salutis fiat illis amplio- ris siue probatoris occasio castitatis.

Libri secundi finis.

T R A

TRACTATUS DE EPICUREIS ET STOICIS.

CENSURA.

Possidius meminit cap. 1. Indiculi. De resurrectione, inquit, tractatus duo: de lectione Actuum Apostolorum, vbi Epicurei & Stoici Philosophi cum apostolo Paulo contulerunt.

CAPVT 1. 4 AB. 17. 5. 32. 6. 11. 18.

ADVERTIT nobiscū charitas vestra, cum legeretur liber Actuum Apostolorum, Paulum locutum esse Atheniensibus, & ab eis qui prædicationē veritatis irridebant, dictum fuisse verborum seminatorem. Dictum est quidem ab ir- ridentibus, sed non respuendum est à credentibus. Erat enim reuera ille seminator verborum, sed mes- sor morum. Et nos licet tantilli & nequaquam illius excellentia comparandi, in agro Dei, quod est cor vestrum, verba Dei seminamus, & vberem messem de vestris moribus expectamus. Veruntamen vnde ad- monemur loqui charitati vestra, quod ipsa locutione cōtinetur, hortamur atreūtius aduertatis, si quo modo adiuuare Domino Deo nostro dicimus aliquid, quod nec facile, nisi dicatur, ab omnibus possit intelligi: ne- que cum intellectum fuerit, debeat ab vllō contem- ni. Apud Athenas loquebatur. Athenienses in omni literatura atque doctrina per alios populos magna fa- ma pollebāt. Ipsa erat patria magnorum philosopho- rum. Inde se per cæteras Græciæ atque alias orbis ter- ras varia & multiplex doctrina diffuderat. Ibi Aposto- lus loquebatur, ibi annunciabat Christum crucifi- xum, Iudeis quidem scandalum, gentibus autem stul- titiam, ipsiis verd vocatis Iudeis & Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Hoc annunciare in- ter superbos & doctos quanti periculi fuerit, vestrum est cogitare. Denique sermone finito, audita illa re- surrectione mortuorum, quæ præcipue fides est Chri- stianorum, alij irridebant, dicebant autem alij: Audie- mus te de hoc iterum. Nec defuerunt qui crediderūt, atque in eis nominatur quidam Dionysius Areopagi- tes, id est Atheniensium principalis. Areopagos enim Atheniensium curia vocabatur. Et mulier quædam nobilis, & alij. Facta est ergo loquente Apostolo tri- partita illa multitudo, per quosdam gradus mirè dis- posita, irridentes, dubitantes, credentium. Qui- dam enim, vt scriptum esse audiuius, irridebant. Quidam dicebant: Audiemus te de hoc iterum, isti dubitantes erant. Aliqui crediderunt. Inter irriden- tes & credentes, medij sunt dubitantes. Qui irridet, cadit: qui credit, stat: qui dubitat, fluctuat. Audiemus te de hoc iterum, inquit, incertum, an casuri essent cum irridentibus, an staturi cum credentibus.

CAPVT 21. Math. 13. 4. 3.

NVNQV ID tamen inaniter laborauit seminator ille verborum? Ille verd si formidaret irridentes, non perueniret ad credentes: quomodo seminator ille Euangelicus quem commemorat Dominus, nam vtrique hoc erat Paulus, si trepidaret mittere semina, ne aliud caderet in via, aliud inter spinas, aliud in loca petrosa, nunquam semen posset etiam ad terram opti- mam peruenire. Et nos seminemus, spargamus; cor- da præparate, fructum date. Hoc quoque si meminit charitas vestra cum legeretur audiuius, quod qui- dam ex philosophis Epicureis & Stoicis conferebant eum Apostolo. Qui sint vel fuerint philosophi Epi- curei & Stoici, id est, quid senserint, quid verum esse putauerint, quid philosophando sectati sint, pro- culdubio multi vestrum nesciunt: sed quoniam Car-

thagini loquimur, multi sciunt. Adiuuent ergo modò nos dicturos vobis. Ad rem quippe valde pertinet, quod puto esse dicendum. Audiant nos, & nescien- tes instruantur, scientes commonentur: illi cognos- cant, illi recognoscant.

PRIMO generaliter audite omnium Philosophorum commune studium, in quo studio communi habuerunt quinque diuisiones & differentias sententiarum propriarum. Communiter omnes philosophi studendo, quarendo, disputando, viuendo apperierunt apprehendere vitam beatam. Hæc vna fuit causa philosophandi, sed puto quòd etiam hoc Philosophi nobiscum commu- ne habent. Si enim à vobis quæram quare in Chri- stum credideritis, quare Christiani facti fueritis: vera- citer mihi omnis homo responderet, propter vitam bea- tam. Appetitio igitur beatæ vitæ philosophis Christia- nisque communis est. Sed res tam consona vbi inue- niri possit, inde quæstio est, deinde discretio. Nam vi- tam beatam appetere, vitam beatam concupiscere, desiderare, sectari, omnium hominum esse arbitror. Vnde me video parum dixisse hunc appetitum beatæ vitæ philosophis Christianisque communem: debui enim dicere, omnium hominum, profus omnium bonorum & malorum. Nam & qui bonus est, ideo bonus est vt beatus sit: & qui malus est, malus non esset, nisi inde se beatum esse posse speraret. De bo- nis facilis quæstio est, quòd beatam vitam querant, ideo boni sint. De malis verd aliqui dubitant, verum & ipsi beatam vitam querant. Sed si separatos ma- los & à bonis discretos interrogare possem & dicere: Vultis beati esse? nemo diceret, nolo. Verbi gratia, pone aliquem furem, quæro ab illo: Quare furtum fa- cis? Vt habeam, inquit, quod non habebam. Quare vis habere quod non habebas? Quia miserum est non habere. Si ergo miserum est nō habere, beatum putat habere. Sed in eo impudens est & errat, quia de malo vult beatus fieri. Bonum est enim beatū esse. Vnde ergo ille peruersus? quia bonum querit & malum facit. Quid querit ergo? Quid aspirat cupiditas malorum? ad mercedem bonorum. Beata vita merces bonorum est: bonitas opus est, beatitudo merces est. Deus opus iubet, mercedem proponit. Dicit, hoc fac, & hoc acci- pias. Ille autem malus respondet nobis: Nisi male fe- cero, beatus non ero. Tanquam dicat aliquis, ad bo- num non peruenio, nisi malus fuero. Non vides, quia bonum & malum contraria sunt: Bonum queris, & malum facis? In contrarium curris, quando peruenis?

RELINQVAMVS ergo istos, fortè optimum erit vt ad eos redeamus, cum de philosophis quod in- stituimus peregerimus. Non enim arbitror sine causa per nescientes actum esse aliquid magnum dispensan- te diuina ipsa prouidentia, vt cum essent plurima phi- losophorum sectæ in ciuitate Athenensi, non contu- lerint cum Apostolo Paulo nisi Stoici & Epicurei. Cū enim audieritis quid sentiant in sectis suis, vide- bitis quàm non frustra factum sit vt ex omnibus phi- losophis soli cum Paulo conferrent. Neque enim cli- gere sibi potuit quibus altercandis responderet, sed diuina sapientia omnia gubernans hos ei apposuit, in quibus dissensionis Philosophorum tota propè causa consisteret. Breuiter ego dico: Indocti credant nobis, docti iudicent de nobis. Puto quia mentiri non audeo indoctis, iudicibus doctis, maximè quia dico aliquid vbi pariter & docti & indocti possint veraciter iudica- re. Hoc ergo prius dico, hominem constare ex anima & corpore. Hic non peto vt credatis, sed & vos peto vt iudi-

CAPVT 111.

CAPVT 111.

iudicetis. Non enim timeo, ne in hoc dicto male quicquam iudicet de me, qui agnoscat se. Homo ergo, quod nemo ambigit, constat ex anima & corpore. Substantia ista, res ista, persona ista homo dicitur. Beatam vitam querit, & hoc nobis: nec in isto ut credatis, sed ad morem ut agnoscaris. Homo, inquam, id est res ista non parua, præcedens omnia pecora, omnia volatilia, omnia & natatilia, & quicquid carnem gerit & homo non est. Homo ergo constans ex anima & corpore, sed non qualicumque anima, nam & pecus constat ex anima & corpore. Homo ergo constans ex anima rationali & carne mortali, querit beatam vitam. Quæ res faciat beatam vitam cum cognoverit homo nisi hanc teneat, hanc sequatur, hanc sibi vendicet, assumat si potestas est, petat si difficultas est, beatus esse non potest. Tota igitur quaestio est, quid faciat beatam vitam. Constituitur nunc ante oculos vestros Epicureos, Stoicos, & Apostolum, quod etiam sic dicere potui, Epicureos, Stoicos, Christianos. Interrogemus prius Epicureos, quæ res faciat vitam beatam. Respondent: Voluptas corporis. Hic iam credatis peto, quia iudices habeo: utrum enim hoc dicant, hoc sentiant Epicurei nescitis, quia illas literas non legistis, sed sunt hic qui legerunt. Redeamus ad interrogandos. Quid dicitis Epicurei, quæ res faciat beatam vitam? Respondent: Voluptas corporis. Quid dicitis Stoici, quæ res faciat vitam beatam? Respondent: Virtus animi. Intendat mecum charitas vestra, Christiani sumus, inter Philosophos disceptamus. Videte quare illæ duæ sectæ tantum procuratæ sunt cum Apostolo collaturæ. Nihil est in homine quod ad eius substantiam pertinet, si ab illo sibi est vita beata, nihil restat præter corpus & animam. Aut corpus est causa beatæ vitæ, aut anima est causa beatæ vitæ: si plus queris, ab homine recedis. Hi ergo qui beatam vitam hominis in homine posuerunt, alibi ponere omnino non poterunt, nisi aut in corpore, aut in anima. Horum qui in corpore posuerunt, principatum Epicurici tenuerunt. Horum qui in anima posuerunt, principatum Stoici tenuerunt.

ECCĒ sunt, conferunt cum Apostolo: aliquid ne plus habeat Apostolus? An verò vni harum duarum sectæ necessario consentire deberet, ut etiam ipse causam beatæ vitæ, aut in corpore, aut in anima poneret? Nunquam poneret Paulus in corpore: hoc enim magnum non est, cum ipsi minimè ponant causam beatitudinis in corpore, qui melius sentiunt de corpore. Nam Epicurei & de corpore & de anima hoc idem sentiunt, quod utrumque mortale est. Et quod est grauius & detestabilius, prius dicunt animam post mortem dissolui quàm corpus. Adhuc inquit, post efflatum spiritum manente cadauere, & integris membrorum lineamentis aliquantulum durantibus, anima mox ve exierit, veluti fumus vento diuerberata dissoluitur. Non ergo miremur quod summum bonum, id est, beatitudinis causam in corpore posuerunt, quod se melius quàm animam habere senserunt. Nunquid hoc faceret Apostolus? Absit ut poneret in corpore summum bonum. Summum enim bonum est causa beatitudinis: immo verò doluit Apostolus, quosdam è numero Christianorum elegisse sententiam Epicureorum, non hominum, sed porcorum. Ex hoc enim numero erant illi corrumpentes mores bonos colloquiis malis, & dicentes; Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Epicurei contulerunt cum Paulo apostolo: sunt & Christiani Epicurei. Quid enim sunt aliud dicentes quotidie: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur? Quod pertinet, Nihil erit

post mortem, umbræ enim transitus est vita nostra. Dixerunt enim apud se cogitantes non rectè inter cetera, coronemus nos rosis antequam marcescant: nulum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra: ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc est fors. Hoc si atrocius obiurgemus, si his cupiditatibus vehementius resistamus, dicent & quod sequitur: Opprimamus pauperem iustum. Et tamen dicere vel in hoc loco positi non timemus: nolite esse Epicurei. Cogitate quidem illud, quod dictum est ab his non rectè loquentibus: Cras enim morimur, sed non omnimodò moriemur: manet enim post mortem quod sequitur mortem. Comes morienti, aut vita erit, aut pœna. Nemo dicat: Quis huc inde reuertens est? Diues ille purpuratus serò redire voluit, & permitti non potuit. Stillam fitiens inquisiuit, qui esuriens pauperem fastidiuit. Nemo ergo dicat: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Si vultis dicere, cras enim moriemur: non prohibeo, sed aliud antè dicite. Epicurei quippe velut non victuri post mortem, quasi aliud nihil habentes nisi quod delectat carnem dicunt: Manducemus, & c. Sed tenete quod dicitur, cras enim moriemur. Christiani verò post mortem victuri & felices potius futuri vel victuri post mortem, non dicant: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur: sed dicant: Ieiunemus & oremus, cras enim moriemur. Adde planè aliud, adde tertium. Nec quod præcipue obseruandum est prætermitto, ut de ieiunio tuo fames pauperis fatietur. Aut si ieiunare non potes, magis pascas, cuius saturitati tibi venia concedatur. Dicant ergo Christiani: Ieiunemus & oremus, & donemus, cras enim moriemur. Aut si duas res volunt dicere, ego eligo ut dicant: Donemus & oremus, quàm ieiunemus & non donemus. Absit ergo ut apostolus in corpore poneret summum boni hominis, id est, beatitudinis causam. Sed cum Stoicis non indecens fortasse luctamen est.

ECCĒ enim interrogati ubi ponant efficiens beatæ vitæ, id est, quod facit in homine beatam vitam: respondent, non corporis voluptatè, sed animi esse virtutem. Quid Apostolus? annuit? Si annuit, annuamus. Sed non annuit: reuocat enim Scriptura eos qui confidunt in virtute sua. Epicureus itaq; in corpore ponens summum hominis bonum, in se spem posuit. Sed enim Stoicus in animo ponens summum hominis bonum, in re quidè meliori hominis posuit, sed etiam ipse in se spem posuit. Homo est autem & Epicureus & Stoicus. Maledictus igitur omnis qui spem suam ponit in homine. Quid ergo iam constitutus ante oculos nostros tribus, Epicureo, Stoico, Christiano? Interrogemus singulos. Dic Epicuree quæ res faciat beatum? Respondet: Voluptas corporis. Dic Stoice? Virtus animi. Dic Christiane? Donum Dei.

ITAVÈ fratres velut ante oculos nostros Epicurei & Stoici cum Apostolo contulerunt, & collatione sua nos quid reicere & quid deberemus eligere docuerunt. Est virtus animi res laudabilis, prudentia, mala & bona discernens, iustitia sua cuique distribuens, temperantia libidines, fortitudo molestias æquanimiter sustinens. Magna res, laudabilis res: lauda Stoice quantum potes, sed dic vnde habes? Non virtus animi tui te facit beatum, sed qui tibi virtutem dedit, qui tibi velle inspirauit, & posse donauit. Scio quia fortassis irrisurus es me, & eris in eis de quibus scriptum est, quia Paulum irridebāt. Si tu via es, ego semino: seminator enim verborum sum pro modulo meo. Quod fuit cõuicium tuum, officium est meum. Ego semino quod cadit in te, tanquam in terram duram. Ego non sum piger, & inuenio terram bonam. Quid tibi faciã? Reprehensus es, & oraculo diuino reprehensus es. Inter illos es, qui confidunt in virtute sua: inter illos

es qui spem ponunt in homine: virtus te delectat, scio, sitis: sed virtutem tibi manare non potes. Si curæ sit tibi ostendere fontem vitæ, fortè deridebis. Dicis enim apud te, de ista rupe bibiturus sum? Accedit virga, & manauit aqua. Iudæi enim signa petunt, sed tu Stoice non es Iudæus. Scio, Græcus es, & Græci sapientiam querunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum. Scandalizatur Iudæus: subannat Græcus. Iudæis enim scandalum, gentibus autem stultitiam: sed ipsis vocatis Iudæis & Græcis, hoc est, ipsi Paulo ex Saulo, & Dionysio Areopagita, & talibus his, talibus & illis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Iam non irrides rupem, agnosce virgam crucem, Christum fontem: & si sitis, bibe virtutem. Esto fonte saginatus, gratiarum actiones fortasse ructabis: quod ab illo habes, iam non tibi dabis, sed in ructatione exclamabit; Diligam te Domine virtus mea. Iam non dices, animus meus facit beatum, nõ eris inter illos qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipientis cor ipsorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Quid est enim dicentes se esse sapientes, nisi a se habere sibi sufficere, stulti facti sunt? Meritò stulti. Stultitia vera, est falsa sapientia. Sed eris inter illos de quibus dicitur; Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es. Virtutem quærebās, dic: Domine virtus mea. Beatam vitam quærebās, dic: Beatus homo quem tu erudieris Domine. Beatus enim populus cuius non voluptas carnis, cuius non virtus propria, sed beatus populus cuius est Dominus Deus ipseus. Hæc est patria beatitudinis quam omnes volunt, sed non rectè quærunt. Nos autem ad talem patriam non nobis viam quasi corde nostro machinemur, & erraticas semitas moliamur: venit inde & via. Quid vult enim beatus, quid vult, nisi non falli, non mori, non dolere. Et quid querit nisi esurire, & plus manducare? Quid si melius est nõ esurire? Nemo beatus est nisi qui viuat in æternum, sine vilo timore, sine vlla fallacia. Nam falli odit anima. Quantum falli oderit anima naturaliter, hinc intelligi potest, quoniam qui mente alienata ridet, plorantur a fanis: & eligit homo utique ridere quàm fle-

re. Si duo ista proponantur: Ridere vis an flere? quis est qui respondeat, nisi ridere? Iterum si proponantur ista duo, Falli si vis, an verum tenere? omnis homo respondet, verum tenere. Et ridere eligit & verum tenere: de duobus illis risu & fletu, ridere: de duobus istis fallacia & veritate, verum tenere. Sed tantum præualeat inuicissima veritas, ut eligat homo sana mente flere, quàm mente alienata ridere. Ibi ergo in illa patria veritas erit, fallacia & error nusquam. Sed & veritas erit, & flere non erit. Erit enim & verum ridere, & de veritate gaudere, quia ibi vita erit. Nam si dolor erit, vita non erit: neque enim vita dicenda est sempiternus immortalisque cruciatus. Ideo Dominus non appellans vitam quam habituri sunt impij, quamuis in igne victuri sunt, vitam non finiunt, ne pœnam finiunt: Vermis enim eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: tamen eam noluit appellare vitam, sed hanc appellauit vitam quæ beata & æterna est. Vnde interrogante illo diuine Domini: Quid boni faciam, ut vitam æternam consequar? & ipse quidem vitam æternam non nominabat, nisi beatam. Nam habebunt impij æternam, sed non beatam vitam, quia cruciati bus plenam. Ergo ille ait: Domine quid boni faciam ut vitam æternam consequar? Respondit illi Dominus de mandatis. Ait ille hæc omnia fieri. Sed quando respondit de mandatis, quid ait: Si vis venire ad vitam: non ei dixit beatam, quia misera nec vita dicenda est: non ei dixit æternam, quia ubi mortis timor est, nec vita dicenda. Ergo vita, quæ hoc nomine digna est ut vita dicatur, non est nisi beata: & beata non est, nisi æterna. Hanc volunt omnes, hanc volumus omnes, veritatem & vitam: sed ad tam magnam possessionem, ad tam grandem felicitatem quã itur, instruxerunt sibi vias erroris Philosophi. Alij dixerunt, hæc: alij non hæc, sed hæc. Latuit eos via, quia Deus superbis resistit. Lateret & nos, nisi venisset ad nos. Ideo Dominus: Ego, inquit, sum via. Piger viator, venire nolebas ad viam. Ad te venit via. Quærebās, quò ires: Ego sum veritas & vita. Non errabis quando is ad illum, per illum. Hæc est doctrina Christianorum, non planè conferenda, sed incomparabiliter præferenda doctrinis Philosophorum, immunditæ Epicureorum, superbæ Stoicorum.

FINIS.

TRACTATUS DE DEO
 QVOD DICTVM EST A DEO
 AD MOYSEN, EGO SVM QVI SVM.

VM diuina lectio legeretur, magnum miraculum quod Moysen famulum Dei intèrissimum fecerat, etiã nos corde expectauimus, quia intenti etiam ipsi facti sumus, quomodo in rubo apparebat ignis, & rubus non cremabatur. Deinde aduertimus sacram Scripturam prius dixisse, quod angelus Domini apparuerit Moysi in rubo. Deinde Moyses non iam quasi cum angelo, sed tãquam cum Domino loquebatur. Tertio aduertimus, quod cum Moyses nomen Dei quæreret, ut haberet quid diceret filiis Israël interrogantibus, quod nomen Dei esset qui illum ad eos misisset: respondit, Ego sum qui sum. Neque hoc transeunt, sed repetitione commendans adiecit: Dices itaque filiis Israël: Qui est, misit me ad vos. Postremò iam enunciatò nomine suo, adhuc ad-

diunxit: Hæc dices eis: Dominus Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos. Et hoc mihi nomen est in æternum, de his quod Dominus donat audite. Magna quidem sunt tanquam inuolucra mysteriorum Dei. Quæ si congruenter & sufficienter conemur euoluere, nec vires, nec tempus sufficient. Quod ergo breuiter possumus dicere, non frustra, non inaniter, non sine aliquius significatione secreti in rubo flamma erat, & rubus non cremabatur. Rubus enim spinarum est quoddam genus: nec in laude aliqua poni potuit quod peccatori terra produxit. Nam primitus peccanti homini dictum est: Terra spinas & tribulos pariet tibi. Neque id ipsum quod rubus non cremabatur, id est, flamma non comprehendebatur, bonum aliquod putare debemus. Si enim flamma significat aliquid boni in qua angelus apparebat vel Dominus: vnde etiam cum ven-

CAPIT V.

1. Cor. 15. d. 33.

CAPIT V. 1.

Sap. 2. b. 10.

Luc. 16. f. 24.

B.

CAPIT V. 16.

Phil. 1. 39. b. 8.

Phil. 2. b. 12.

Phil. 1. 43. d. 15.

CAPIT V. 16.

Phil. 4. 8. 7.

Hier. 17. a. 5.

CAPIT V. 16.

Phil. 2. b. 13.

Act. 17. g. 32.

Math. 2. 5. d. 41.

Esai. 6. 6. g. 24.

Math. 19. b. 16.

Matthi 4. a. 6. 10. 14. a. 6.

Gen. 3. d. 18.

subiacuit, reges & principes ceciderunt; & si quando conflixeras, captiuus hostis succubuit. Noli irasci, si tu quae fueris domina, mihi facta videaris ancilla. **SYNAG.** respondit: *Quare tanto praecario declarasti, proba ancillam, & dominam recognosce.* **ECCLE.** dixit: Habeo tabulas, recito testamentum, quod scriba quondam tuus vates scripsit, & Aaron magistruum praesente signauit. **SYNAG.** respondit: *Scio testamentum sub regno meo conscriptum, sed vole discere vbi me dicator solutimnis seruire mandauit.* **ECCLE.** dixit: Lege quid Rebecca sit dictum cum pareret: Duae gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, & populus populis superabit, & maior seruiet minori. Certè maiorem te paulo ante dixisti regnasse, triumphasse, sceptrum tenuisse, purpuram possedisse: me minusculam vallibus detulisse quondam, vel in collibus habitasse saxorum, te auro, ornameto, bysso, serico, gemmis claruisse nobilibus, me minore pecorum lacte vixisse. Ego oves & pecora, tu militum possidebas. Inde est quod ego minor atque pauperior, tu maior & diues subiugata mihi, eligi populo seruitura minori. **SYNAG.** respondit: *Recognosce ritulum testamenti, video literas quas ipsa in thesauro meo & in bibliotheca seruauit. Sed dicito mihi, quomodo tibi serui, quae adhuc filios meos liberos esse recognosco. Vacant negotiis, nauigandi potestas est libera, compedes nesciunt, nullus vineam laboriosa necessitas suffura discerpit, nescias an tibi serui seruitute subiecta.* **ECCLE.** dixit: Testamentum recolis, apices recognoscis, & adhuc non recipis seruitutem. **SYNAG.** respondit: *Dic tu mihi qui asseris, Recognosco Moysen, audio, & refugere non possum, sed qualiter tibi seruiam scire non possum.* **ECCLE.** dixit: Mutare te non potes, semper negas, & fallis, semper de falsitate contentas. Certè regnasse te ante dixisti, cum populus Israèl floccum tenuisset imperij. Si adhuc regnas, liberam te esse cognosco, & necum mihi seruitute subiectam. Alioquin si rectè populo Israèl Christianus populus regnat, constat te ancillam esse, non liberam, quam video seruituti subiectam. Respice in legionibus signa, non enim saluatoris intende, Christicolis imperatores aduerte, & considera de regno esse discussam: & nobis iuxta Testamenti fidem quod seruas, confitere: tributum mihi soluis, ad imperium non accedis, habere non potes praefecturam, Iudaeum esse comitem non licet, senatum tibi introire prohibetur: praefecturam nescis, ad militiam non admittis: mensas diuitum non attingis, charismatis ordinem perdidisti: totum tibi non licet, cui etiam ad manducandum vt vel male viueres, paucula condonamus. Ergo si is quae summa, quae prima sunt caruisti, lege quid Rebecca sit dictum, cum geminos pareret: Duae gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, & populus populum superabit, & maior seruiet minori. **SYNAG.** respondit: *Quid tamen fecerim, vt me diuinitas de regno discerneret, & priuaret imperio?* **ECCLE.** dixit: Si tu vt grauiter peccasti, tam grauis poena sit seruitutis sub interitu mortis debita, nec ancilla potes esse nec libera. Nam cum primum Moyses in monte Sina eharaxas decalogo duplices tabulas accepisset, vos contra Deum idola poposcistis, dicentes ad Aaron, Fac nobis deos qui nos antecederant. **SYNAG.** respondit: *Hic me miseram esse cognosco, sed mox eos qui idola poposcunt, vt que ad vltimam mortem damnationis peruasit interitus. Quid ergo posteri fecerunt, si mox illi seniores qui istud admiserant, poena sua merita susceperunt?* **ECCLE.** dixit: Certum habeo quod legitisti, sed quae legeris retinere non poteris, & ipsum agnosco. Sed recole scriptum, Et annunciet filij filiorum tuorum, quonia peccata parentum eorum in filiis creuerit, & non laxabo illis, dicit Dominus. Et alibi ait, Parentes vras acerbas madauerunt, & filii dentes stupuerunt. **SYNAG.** respondit: *In quo tibi placidus sub cuius regno imperium venes? Prius ad me, vel in populo meo Christus aduenit.* **ECCLE.** dixit: Sic erat dignum, vt totum quicquid fuerat astruendum, diuina sapientia preueniret. Si enim ad me Christus principaliter aduenisset, & te sub aduentu ipso primè na tinitatis repudiare voluisset, hodie diceres, Non venit ad me, nesciui quid colerem: nam si & in populo meo dignatus fuisset accedere, quem propheta Deum dixerant, confiterer. Ad te venit, mortuos tuos virtutum imperio suscitauit, loquaces praestitit mutos, gressibus reddidit claudos, cecos oculauit, paralyticos absolutis artibus expediuit, leprosos sanitati restituit: & non esse Deum, quem Deum legeras, profana mente dixisti. Idcirco, quia dixisti Saluatorem & Dominum prius ad te venisse recolo, & elogio tuo rursus contendo. Lege quid tibi Edras ex persona Saluatoris scripsit. Ad meos veni, & me mei non receperunt. Quid tibi faciam Iacob? Noli me audire Iuda, transferam me ad altera gentem. Vnde vides te non debere gloriarì quod videris Christum. Maior enim causa criminis est videre cui seruias, & contemnere cui debeas seruitutem. Defenderes forsitan te, si diceres, Non no-

chielm prophetam, qui ex praesentia maiestatis exclamat, Ite & credite, & nolite parcere oculis vestris. Nolite misereri senioribus iuuenes, virgines, paruulos & mulieres interficite vsque ad inter-
 tionem: omnem autem super quem signum scriptum est in fronte, ne teigeritis. Idem quoque ipse Propheta sic ait: Vade per mediam Hierusalem, & no tabis signum super frontem viro-
 rum, qui ingemiscunt & merent ob iniquitates quae sunt in medio ipsorum. Item in Apocalypsi: Vidi agnum stantem in monte Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor milia, & habebant nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Vides ergo signum mihi datum, & insigne crucis, quam dimissa te atque derelicta, passio Saluatoris ornauit. **SYNAG.** respondit: *De signo frontis interrogata, crucis signaculum proposuisti, quasi verò antequam Saluator veniret, vates antiquissimi insignia predicauerint: & ideo dico mihi, si legisti quod Christus passurus esset, & in cruce penderet.* **ECCLE.** dixit: Audi Synagoga, & non vt docearis, sed vt puniaris, aduerte legem, & inuenies vbi Saluator manibus extensis crucè figuratè prophetauit. Et sic enim Elaias ex persona Saluatoris ait: Expandi manus meas tota die ad plebem contumacem & contradicentem mihi, quae ambulauit vias non bonas, sed post peccata sua. Nā & Hieremias ait, Venite mittamus lignum in panem eius. Et in Deuteronomio, quia pentateucho vbebaris: Et erit, inquit, vita tua pendens ante oculos tuos die & nocte. Sic & Psalmidicus refert: Exclamaui ad te Domine, tota die expandi ad te manus meas. Nam in Numeris, hoc est, in lege tua, quam tu prior acceperas, quod Christus suspensus esset & in cruce penderet, sic ait: Non quasi homo Deus suspenderit, neque quasi filius hominis imas patitur. Et alibi Propheta ait: Dominus regnauit à ligno. Ecce miracula passionis, ecce speculum lucis, ecce populi tui iniqua commenta, vt Deum Dei filium in crucem suspenderent. **SYNAG.** respondit: *Facta recolo, & dicta similiter recognosco, sed quae tu es quae me increpare videaris. Tu rustica, tu aliquando montana, tu Dei legibus aliena, quae gentilitio more viuere: ego in lege versabar, ad me Propheta uenerunt, mihique iussa & praecepta portabant.* **ECCLE.** dixit: Audi Synagoga, audi vidua, audi derelicta: ego sum quod tu esse non potuisti, ego sum regina quae te de regno depulsi, ego sum sponsa quae derelictis idolis de syla & de monte descendit: vt ait Patriarcha tuus: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni quem benedixit Dominus. Vnde uenis virgo cum lacte, cum floribus innumerata iuuenula, opaco de nemore, cuius simplex, laeta, pallio niuali composita? Sponsus meus speciosus praë filiis hominum, rex regum, qui caput meum mitra composuit: ac me protinus purpurauit, uenienter excepit. **SYNAG.** respondit: *Qualiter istud poteris comprobare, quod & tu sponsa sis, & Christus in lege uideatur suspensus.* **ECCLE.** dixit: Si ad me principaliter Prophetae ecurrissent, hodie diceres ignorasse legem, non habuisse Prophetas, nescire te quid esset scriptum. De tuis igitur Prophetis reuincendum te recognosce. Audi ergo quid Prophetae de sponsa & sponsa mandauerint. Nam sic Ioel propheta ait: Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, & indicite orationem, aggregate populum, sanctificate Ecclesiam, excipite maiores natu, colligite paruulos & lactentes: procedat sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo. Nam certum habeo quod tu illa es Hierusalem, de qua & sponsus & sponsa, vt ait Dauid, Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo: Exultauit vt gigas ad currendam uiam, à summo caelo egressus eius: Et occursum eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius. Et in Apocalypsi Ioannes ait, Veni ostendam tibi nouam nuptam, sponsam agni. Et eduxit me in spiritu in montem magnum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de caelo, habentem claritatem Dei. Sic etiam ipse Ioannes ait: Regnabit Dominus Deus omnipotēs, exultemus & letemur, demus ei claritatem: quoniam uenerunt agni nuptiae, & vxor eius se praeparauit. Vides ergo & sponsam & vxorem dictam fuisse per legem: sponsam, quod spondeo fidem me reddidit Dominus saluatoris: vxorem, quod per conceptum baptismi spiritu maritane, filios vteri mei lauacro turgente producam. In quo puerperio generationis gratioris, spiritus & anima nuptialis societate iunguntur. **SYNAGOGA** respondit: *Illud scire desidero, ne forte putes me oblitam fuisse quod dixeris, totum vt videam scrutari, quid est quod Propheta dixisse contendis, quid est, quod ait in Deuteronomio, Et erit pendens vita tua ante oculos tuos die & nocte.* **ECCLESIA** dixit: Non quod te doceat, eloqui vel effecti contendo, sed ne taciturnitas dubitationis lineam ducat: ac per hoc de tuo te Testamento conuincio. Saluator enim die & nocte pependit in cruce: hoc est sexta feria per diem, & huius diei

Exci. 9. b. 5.
 Ibidem b. 4.
 Apoc. 1. 4. 4. 1.
 Hier. 2. c. 13.
 Hier. 3. c. 7.
 Proub. 1.
 Efa. 6. c. 9.
 Hier. 1. d. 19.
 Deut. 2. 8. g. 66.
 Pjal. 87. b. 10.
 Num. 2. 3. e. 19.
 Efa. 43. d. 18.
 Gen. 27. d. 27.
 Iud. 2. a. 1.
 Pjal. 1. 8. a. 6.
 Apoc. 21. c. 10.
 Deut. 2. 8. g. 66.
 Hier. 3. c. 9.

chielem prophetam, qui ex praesentia maiestatis exclamat, Ite & credite, & nolite parcere oculis vestris. Nolite misereri senioribus iuuenes, virgines, paruulos & mulieres interficite vsque ad inter-
 tionem: omnem autem super quem signum scriptum est in fronte, ne teigeritis. Idem quoque ipse Propheta sic ait: Vade per mediam Hierusalem, & no tabis signum super frontem viro-
 rum, qui ingemiscunt & merent ob iniquitates quae sunt in medio ipsorum. Item in Apocalypsi: Vidi agnum stantem in monte Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor milia, & habebant nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Vides ergo signum mihi datum, & insigne crucis, quam dimissa te atque derelicta, passio Saluatoris ornauit. **SYNAG.** respondit: *De signo frontis interrogata, crucis signaculum proposuisti, quasi verò antequam Saluator veniret, vates antiquissimi insignia predicauerint: & ideo dico mihi, si legisti quod Christus passurus esset, & in cruce penderet.* **ECCLE.** dixit: Audi Synagoga, & non vt docearis, sed vt puniaris, aduerte legem, & inuenies vbi Saluator manibus extensis crucè figuratè prophetauit. Et sic enim Elaias ex persona Saluatoris ait: Expandi manus meas tota die ad plebem contumacem & contradicentem mihi, quae ambulauit vias non bonas, sed post peccata sua. Nā & Hieremias ait, Venite mittamus lignum in panem eius. Et in Deuteronomio, quia pentateucho vbebaris: Et erit, inquit, vita tua pendens ante oculos tuos die & nocte. Sic & Psalmidicus refert: Exclamaui ad te Domine, tota die expandi ad te manus meas. Nam in Numeris, hoc est, in lege tua, quam tu prior acceperas, quod Christus suspensus esset & in cruce penderet, sic ait: Non quasi homo Deus suspenderit, neque quasi filius hominis imas patitur. Et alibi Propheta ait: Dominus regnauit à ligno. Ecce miracula passionis, ecce speculum lucis, ecce populi tui iniqua commenta, vt Deum Dei filium in crucem suspenderent. **SYNAG.** respondit: *Facta recolo, & dicta similiter recognosco, sed quae tu es quae me increpare videaris. Tu rustica, tu aliquando montana, tu Dei legibus aliena, quae gentilitio more viuere: ego in lege versabar, ad me Propheta uenerunt, mihique iussa & praecepta portabant.* **ECCLE.** dixit: Audi Synagoga, audi vidua, audi derelicta: ego sum quod tu esse non potuisti, ego sum regina quae te de regno depulsi, ego sum sponsa quae derelictis idolis de syla & de monte descendit: vt ait Patriarcha tuus: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni quem benedixit Dominus. Vnde uenis virgo cum lacte, cum floribus innumerata iuuenula, opaco de nemore, cuius simplex, laeta, pallio niuali composita? Sponsus meus speciosus praë filiis hominum, rex regum, qui caput meum mitra composuit: ac me protinus purpurauit, uenienter excepit. **SYNAG.** respondit: *Qualiter istud poteris comprobare, quod & tu sponsa sis, & Christus in lege uideatur suspensus.* **ECCLE.** dixit: Si ad me principaliter Prophetae ecurrissent, hodie diceres ignorasse legem, non habuisse Prophetas, nescire te quid esset scriptum. De tuis igitur Prophetis reuincendum te recognosce. Audi ergo quid Prophetae de sponsa & sponsa mandauerint. Nam sic Ioel propheta ait: Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, & indicite orationem, aggregate populum, sanctificate Ecclesiam, excipite maiores natu, colligite paruulos & lactentes: procedat sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo. Nam certum habeo quod tu illa es Hierusalem, de qua & sponsus & sponsa, vt ait Dauid, Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo: Exultauit vt gigas ad currendam uiam, à summo caelo egressus eius: Et occursum eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius. Et in Apocalypsi Ioannes ait, Veni ostendam tibi nouam nuptam, sponsam agni. Et eduxit me in spiritu in montem magnum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de caelo, habentem claritatem Dei. Sic etiam ipse Ioannes ait: Regnabit Dominus Deus omnipotēs, exultemus & letemur, demus ei claritatem: quoniam uenerunt agni nuptiae, & vxor eius se praeparauit. Vides ergo & sponsam & vxorem dictam fuisse per legem: sponsam, quod spondeo fidem me reddidit Dominus saluatoris: vxorem, quod per conceptum baptismi spiritu maritane, filios vteri mei lauacro turgente producam. In quo puerperio generationis gratioris, spiritus & anima nuptialis societate iunguntur. **SYNAGOGA** respondit: *Illud scire desidero, ne forte putes me oblitam fuisse quod dixeris, totum vt videam scrutari, quid est quod Propheta dixisse contendis, quid est, quod ait in Deuteronomio, Et erit pendens vita tua ante oculos tuos die & nocte.* **ECCLESIA** dixit: Non quod te doceat, eloqui vel effecti contendo, sed ne taciturnitas dubitationis lineam ducat: ac per hoc de tuo te Testamento conuincio. Saluator enim die & nocte pependit in cruce: hoc est sexta feria per diem, & huius diei

per noctem vsque ad sabbatum, quo dixisti iuxta legē hominem in ligno non licere pendere. Hae tibi interim, vt fecisti, dicta esse videantur: nam ad causam veritatis, & ad dogmatis nodum illud contemplare quod dicimus, Et erit, inquit, vita tua pendens ante oculos tuos die ac nocte. In vna enim die fuit dies & nox. Lucem diei subito tenebrarum horrore nocturna caligo distinxit: sicut Saluator cum suspenderetur in ligno, ab hora diei sexta vsque ad horam nonam tenebrae factae sunt, nox lumen abstulit, & totam diem feralis & luctuosa caligo caecauit. Vides ergo in vno die & diem fuisse, & noctem. Merito propter hanc idem passionem in Deuteronomio ait, Et erit vita tua pendens ante oculos tuos die & nocte. **SYNAGOGA** respondit: *Ergo si in cruce suspensus est, si pependit, si occisus est, quomodo resurrexit? Quomodo tu illum asseris viuere, resurrexisse, & in calu in dextera patris re-sideret? Doce ergo me, si mortem vicit, si resurrexit, qui videtur occisus: ita tamen vt mihi quae dicis, de Prophetis assignes.* **ECCLESIA** dixit: Audi misera, audi infelicissima, audi mulier parricida, quae adhuc de Christi morte, de resurrectione subdubitas. Lege quid dixerit ex persona Saluatoris Dauid in Psalmo quinquagesimo, Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quis est sanctus nisi Christus? Quis est incorruptus nisi filius Dei? Sicut ait in Psalmo vicesimo nono, Domine deduxisti ab inferis animam meam. Item in Psalmo tertio, Ego dormiui, & somnum cepi, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me. Et idem rursus Dauid ex persona patris ad filium ait, Exurge gloria mea, exurge: exurgam diluculo. Nam diluculo quod ait, hoc est post diem tertium, calcata morte inferis- que damnatis, reciduat viuus ex mortuis venturus, vt ait Propheta, Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum letitia. **SYNAGOGA** respondit: *Aliud interrogaueram: aliud immisi-ssi: de resurrectione cognoui, et quod inferos superauit, addidici. Sed quoniam dixisti die tertia resurrexisse Dominum saluatorem, quod an fuerit factum, ignoro.* **ECCLESIA** dixit: Scio quia memor es, sed penitentiae causa non vis confiteri quod nosti. Error macerat conscientiam, & crimen memoriam tollit. Audi ergo Christum ab inferis vt non viuificaret die tertia resurrexisse. Lege Osea propheta, qui ait: Viuificauit nos die tertia. Et in Deuteronomio sic ait: Dixit Dominus ad Moysen, Descende & sanctifica populum meum, sanctifica illos hodie & cras, & lauēt vestem suam, & sint parati in perendinum diem, id est, in diem ultra crastinum. Die enim tertia descendit Dominus in monte Sina. Et in Euangelio sic ait: Progenies nequam & adultera signum petit, & signum nō dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae. Quomodo enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis tribus diebus & tribus noctibus in corde terrae. **SYNAGOGA** respondit: *Recognosco, vera sunt quae mihi teste prophetia narrantur. Nunc scire desidero vbi sit, vbi lateat Christus qui de terra resurrexit: volo enim videre, si postea per Prophetas aliqui quid passionem vel post resurrectionem habeat potestatis. Legi enim, ad saluandum populum, venturum esse Heliam vntum Dei.* **ECCLESIA** dixit: Ergo misera quod negare non potes, confiteri: & audi omnia quae veritas celare non potest: tota se vsque ad calos claritatis libertas extendit. Lege Daniele quod ait, Videbam in visione noctis, & ecce in nubibus caeli quasi filius hominis veniens venit vsque ad veterem diemum, & stetit in conspectu eius, & qui assistebant obtulerunt eum. Et data est ei potestas regia, & omnes reges terrae per genus, & omnis claritas seruiens ei: & potestas eius aeterna, quae non auferetur: & regnum eius aeternum, quod non corrumpetur. **SYNAGOGA** respondit: *Gloriam habere vntum Dei, hoc est Christum, negare non possum. Sed hoc mihi dicito, si postea quam passus est, & resurrexit, gloriam istam adipisci potuit & tenere.* **ECCLESIA** dixit: Lege Elaiam prophetam, qui ex persona saluatoris ait, Nunc exurgam, dicit Dominus, nunc clarificabor & exaltabor, nunc videbitis, nunc intelligetis, nunc confundemini, vana erit fortitudo spiritus vestri, ignis vos consumet. Sed & Dauid ait, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorum tuorum. **SYNAGOGA** respondit: *Ergo & Deus & filius Dei.* **ECCLESIA** dixit: Vtique stulta. Qui de homine gignitur, homo est: ita & qui de Deo oritur, Deus profecto signatur. **SYNAGOGA** respondit: *Non asserionibus credo, sed lege reuincam desidero. Non enim te, sed Prophetas audire contendo.* **ECCLESIA** dixit: Respice quod Psalmidicus ait, & scies Dominum Deum esse saluatorem. Exurgat, inquit, Deus, dissipentur inimici eius, & effugiant qui oderant eum à facie eius. Sicut deficit fumus deficiant

Manh. 2. 7. 4.
 Psal. 15. b. 10.
 Psal. 56. c. 5.
 Psal. 29. 4. 6.
 Psal. 11. d. 19.
 Ose. 6. a. 3.
 Exod. 19. b. 10. c.
 Manh. 1. 2. 4.
 Luc. 11. d. 19.
 Dan. 7. d. 13
 Psal. 109. a. 4.
 Psal. 67. a. 1.
 & sicut

& sicut tabescebat cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Cantate Deo, psallite nomini eius, viam facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen est illi. Qui producit viuos in fortitudine, qui habitant in monumentis. Et rursus idem David: Exurge Domine & iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Et alibi: Deus deorum Dominus locutus est. Et, Pariet virgo filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Et propterea vnxit te Deus, Deus tuus. Habes ergo & Deum & Dominum & regem.

SYNAGOGA respondit: Et Deum & Dominum recognosco, sed regem mihi probari desidero. ECCLESIA dixit: Stultissima mulierum, si Deum confiteris, regem fieri non debes? Aut nunquid Deus potest esse, nisi regnauerit? Omne regnū sub pedibus Dei iacet. Et quicquid regna tenent, maiestas possidet Dei. Ergo regē dubitas, quem Deum profecto cognoscis? SYNAGOGA respondit: Non quidem dubito, sed volo mihi Israël veritate signari.

ECCLESIA dixit: Lege David, & inuenies in Psalmo septuagesimo primo, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Et in Psalmo septuagesimo secundo ait, Deus autem rex, noxter ante secula, operatus est salutem in medio terræ. Et in Psalmo secundo, Ego autē constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians imperium eius. Et apud Malachiam sic ait, Rex magnus sum ego, dicit Dominus, & nomen meum illustrabo apud gentes. Et in Psalmo nonagesimo sexto, Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insule mœta. Et alibi, Eructauit cor meum verbum bonū, dico ego opera mea regi.

SYNAGOGA respondit: Preuenisti me, respondere nihil possim: non assertionem verborum, sed lege videor esse damnata. ECCLESIA dixit: Interroga quæcumque volueris, & ego de tuo testamento reuincam. SYNAGOGA respondit: Certè dicis te distiteri nō posse, quod Christus Deus sit Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Virique Abraham Iudeus fuit, quomodo ergo me dicis damnandam? ECCLESIA dixit: Bene, quod iam cœpisti reciprocate sermones, & de obliquitate verborum per flexuras parabolarum membra palpare: nam & Petrus & Paulus prædicatores mei, Iudæi fuerunt, sed derelicta te, ad fontem vitæ, æternamque gratiam conuenerunt. Nam Abraham, quem nominasti, cum paganus esset, & idola cōfringeret, sic ad diuinæ maiestatis amicitias conuolauit; inde in columbis iam Dei amicus, ad te rursus accessit: sed & postmodum à te ad gentes, hoc est ad nos, iterum redire mandauit. Sic enim in Genesi ait: Dixit, inquit, Dominus Deus Abraham, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in illam terram, quam tibi ostendero: & faciam te in gentem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum. Vides ergo Abraham præceptum, vt exiret de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veniret ad terram gentium, & princeps fieret super gentes, & magnum nomen acciperet. Nam & in figura Saluatoris benedixit Isaac Iacob: Seruient tibi, inquit, gentes, & adorabunt te principes, & eris dominus fratribus tuis, & adorabunt te filij matris tuæ. SYNAGOGA respondit: Ergo omnes ad te venerunt, & ego, quæ tot & tantos filios habui, & filiorum multitudine gloriosa sum, vt derelicta despicior, quæ sui mater populis: aut si tibi vt plures filios habeas in lege mandatum est, probare debes ex lege. ECCLESIA dixit: Nūc fleeteris, nūc te antiquus rigor extollit mox, & ad malitiam replicaris. Dicit enim Dominus: Dilata locum tabernaculi tui, & aulæorum tuorum longas fac mensuras, & palos tuos confirma. Adhuc in dextram tuam, & in sinistram extendes: & semen tuum gentes possidebit, & ciuitates desertas inhabitabis. Noli timere, quia deuicta es: neque verearis, quia maledicta es: quoniam confusionem æternam obliuisceris. Fui vtique maledicta cum idola sequerer: fui confusa, cum diuinitatis mandata

nescirem: fui sterilis, quia baptismum non habebam, quo imperio maiestatis filios enutirem: nunc exaltata sum in filios, & per Dominum Christum æterna regna suscepi. Merito & in Βασιλειῶν, id est, regnorum, ait: Sterilis peperit septem, & quæ plurimos filios habebat, infirmata est. Et Apostolus ad septem ecclesias epistolæ mittit. Et Iacob accepit uxores duas, maiorem Liam, oculis infirmioribus, typum Synagogæ: & minorem Rachel, typum ecclesiæ: quæ & sterilis diu mansit, & postea peperit, & benedicta est. Merito ait in Genesi, Et dixit Dominus ad Rebeccam, Duæ gentes in utero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur: & populus populum superabit, & maior seruiet minori. Item apud Osæ prophetam: Vocabo, inquit, non populum meum, populum meum, & non dilectā, dilectam. Erit enim, quo loco dicitur, non populus meus, illo loco dicentur filij Dei viuū. Nam & in Esaiâ legis: Terra vestra deserta, ciuitates vestre exuste: regionem vestram in conspectu vestro alij comedent, & ecce deserta est, & subuersa populis alienis. Derelinquetur filia Sio sicut casa in vinea, & sicut custodia in cucumerario, & quasi ciuitas quæ expugnatur. Nunc ergo si iuxta legem derelicta es & desolata, & quid ego feci, quæ ergo credidi dotalibus tabulis, regnū magnum accepi: quod & tu proculdubio habere potuisses, si non te criminis furore & profano parricidio prædamnasses: nam memor es quid ex persona tua Esdras ille propheta tuus exclamet, vbi filiis tuis miserabilem seruitutem indixisti: Ite filij, quia vidua sum, & derelicta: educaui vos cum læticia, amisi vos cum luctu & tristitia. SYNAGOGA respondit: Ergo homicidium feci? ECCLESIA dixit: Video, si apud te humani sanguinis perferentrix homicidij crimē admiseris: nam negare nō potes, quin iustos Dei Prophetas occideris. SYNAGOGA respondit: Quis mihi probat, quid maculauerim manus meas sanguine Prophetarum? ECCLESIA dixit: Gladius tuus per apicem mucronis madido adhuc cruore distillat, & reuinci desiderat? Audi ergo quid Helias testatur: Emulādo, inquit, æmulatus sum Domino meo omnipotentem, quoniam dereliquerunt te filij Israhel, & altaria tua demolierunt, & Prophetas tuos interfecerunt gladio, & remāsi ego solitarii, & quarunt animam meam vt auferant eam. Vide etiam quid Esdras prædixerit, Discefferunt à te, & abierunt post legem tuam, & Prophetas tuos interfecerunt, qui obrestabantur eos vt reuertentur ad te. Sic etiam & Hieremias scripsit, Misi ad vos seruos meos prophetas, ante lucem mittebam, & non exaudi debatis, neque intendebatis auribus vestris, ne ambularetis post deos alienos, vt seruiretis eis, & præcepta mea audire nolulistis. SYNAGOGA respondit: Nunc recolo, nunc recognosco. Sed quid diceretur antè, nesciui, quia Prophetas istos negligenter audiui. ECCLESIA dixit: Nō quod loqueris, sed quod intellexeris in lege etiam videtur esse testamentum, vt ait Esaiâs: Erunt hi omnes sermones, sicut sermones libri qui signatus est: quem si dederis homini nescienti literas ad legendum, dicit: Non possum legere, signatus est enim. Sed in illa die audient furdi sermonem libri, & qui in tenebris, & qui in nebula sunt, oculi cæcorū videbunt. Et vt Hieremias ait: In nouissimo die cognoscetis eum vos. Sic & Daniel scripsit: Muni sermones, signa librum vsque ad tempus consummationis, quo adducantur multi & impleatur cognitio, quoniam cum sit dispersio, cognoscent omnia. Hæc cognita sunt omnia, & in suo ordine cuncta feliciter currerunt. Et ideo tuo te gladio scito esse damnatam, tuo te testamento percussam, tuorum Prophetarum, hoc est omnium Iudeorum eloquiis. Ad hoc protuli quæ monstraui, Euangelia & Apostolos mihi meisque seruando, quæ si legisse amplius immigisses. Gaudete populi, gaudete Christicolæ, sterilis peperit, & quæ filios habebat, cum filiis suis antè defecit.

F I N I S.

Psal. 73. d. 22. Psal. 49. a. Matih. 1. d. 23. Psal. 44. b. 8. Malac. 1. d. 14. Psal. 96. a. 2. Psal. 44. a. 1. Gen. 12. a. 1. Genes. 27. c. 29. Esai. 54. a. 2.

1. Reg. 2. a. 5. Apoc. 1. c. 18. Genes. 29. c. 23. Ibidem c. 28. Genes. 25. e. 23. Ofce 2. d. 2. 4. Rom. 9. e. 25. Esai. 1. b. 7. Esai. 2. a. 3. 3. Reg. 19. b. 10. 2. Esai. 9. e. 26. Hier. 7. a. 25. Esai. 29. d. 11. Dan. 12. b. 4.

CASTIGATIONES TOMI SEXTI OPERVM B. AVGVSTINI.

IBRVM de hæresibus ad Quod uult deum contulimus & emendauimus ad septem exemplaria, Societatis Iesu, Gemblacense, Chartusense, Tornacense, Amandi, ex Claromarensi & Cambrona.

De quinque hæresibus oratione, siue de quinque hostium generibus ad 4. MS. Martine, Tornacense, Cambronense, & Chartusense.

Concionē ad catechumenos contra Iudeos, Paganos et Arrianos ad codicē Cambronensem, & ad Lipsii castigationes.

De utilitate credendi ad tria exemplaria, Collegij Theologorum, Gemblacense, & Tornacense.

Contra epistolam Manichæi quam vocant Fundamenti, vbi sumus quinque codicibus, Gemblacensi, Florestensi, Tornacensi, Martinesi & Chartusia.

De duobus animabus contra Manichæos emendauimus ad tres codices, ex Cæbrona, Gèblaco & Collegio Theologorū.

Contra Fortunatū tribus vbi sumus exemplaribus, Martinesi, Gemblacensi, Chartusensi.

Contra Adimantū quatuor habuimus volumina, Collegij Theologorum, Chartusia, ex Cambrona, & Tornaco.

Aduersus Faustum libros 33. emendauimus subsidio codicum sex, ex Gemblaco, Amando, Florestia, Alna, Chartusia, & Tornaco.

De actis cū Felice, ex Martinesi, Char. & Theologorū.

Contra Secundinum, quia exemplar defuit MS. contulimus cum prima editione Amerbachij.

De naturâ boni emendauimus ex Gèblacensi & Chart.

De fide contra Manichæos ex Chartusensi et Cæbronsi.

Contra aduersariū legis et Prophetarū ex quatuor voluminibus, Gemblaci, Cambrona, Theologorū & Chartusia.

Contra Priscillianistas & Origenistas ad Orosiū unicum exemplar suppediuit bibliotheca S. Amandi.

Sermonem Arrianorum & contra sermonem Arrianorum contulimus ad tria exemplaria, Tornacense, Gemblacense, Chartus.

Contra Maximinū contulimus ad Cæbronsi & Chart.

Contra Felicianum ad Martinesi, Chartusense, & Cambronense.

De bono conuulsi ad tria volumina contulimus, Cambronense, Gemblacense, & Collegij Theologorum.

De sancta Virginitate itidem ad tria ex eisdem locis.

De adulterinis coniugijs ad Gemblacense, em codicē, Chartusensem, & tertium ex Collegio Theologorum.

In librum de hæresibus ad Quod uult deum.

PAG. 3. col. 1. b. Epistola 1. profuturum sit quod expecto: quod exopto, ms. serè omnia.

Ibid. c. Sufficiat autem & admonitio. lege ex ms. Sufficit enim.

Ibid. col. 2. a. Epistola 2. hæretes colligens x c. lege. 1. x x. non solum ex ms. sed etiam ex ipso Epiphano, & ex præfatione Augustini in librum suum de hæresibus.

Ibid. b. Nobilisque charissimi Orontij, ms. omnia, Nobisque charissimi pro Orontij autem quædam habent, Honorati.

Ibid. d. Epist. 3. conscius priorū, ms. quædam, propriorū, alia priorum.

PAG. 4. col. 1. b. & famem patienti, ms. quadam, sed famem pa. Tornac. sed & fa. (pl. risque).

Ibid. col. 2. a. Epist. 4. Hoc enim cum Romæ legendum: Hos ex ms. Ibid. b. quartorq; respondero ms. quinq; & idē exiguit antecædētia.

Ibid. nocturnis & diurnis, emenda, diurnis.

PAG. 6. col. 1. a. Index in ms. multis præponitur ipsi præfationi S. Augustini: nec in ms. varia habetur nomē datur vnus hæresis. vnde hūc indicē alio char. idē re curauimus imprimi, vt agnoscat velut ab alio adiectum ipsi Augustino.

Ibid. d. Hæresi 57. Echitæ legendum, Euchitæ.

Ibid. col. 2. c. Libri de hæresibus capite 1. siue hæresi 1. quædam Helenen, ms. serè habent quadam Helenam, aut Helenen.

Ibid. Dixerat enim se, & c. abest in omnibus serè ms. idēque notulis interclusi. Quæ beatus Augustinus hæc opus imperfectum reliquit, ideo quidam videntur illud voluisse perire aliquosque hinc multa ad Appendixi vi 6.

ieda sunt in vno aut altero ms. qua in aliis desunt.

Ibid. d. Hæresi 4. qui hoc distabat, ex ms. lege, qui in hoc dist. Ibid. & PAG. 7. col. 1. a. Mundum istum, & c. ms. indicant esse adiectiuium ad verba Augustini.

PAG. 7. col. 1. a. Hæresi 5. & alios ritus gentium superstitionū non aduersantur. Lectorem hanc reliquit quæ consentit cū codicibus ms. Am. Torn. & aliis quibusdam: quamuis quidā codices habeant, auctantur: quæ phrasī nobis est vsitator.

Ibid. b. Hæresi 6. in hæc corpora, quæ sequuntur expunxi, cū aliis æreus animalibus dicit fieri, per quas peccata in corporibus committuntur. Nam illas animas, quæ ex Dei procedunt substantia, reuertit ad Deum immaculatas. & loco istorum alia reposui vsque dicuntur: ex Gemblacensi, Amandi, Tornacensi, & aliis ms.

Ibid. c. Hæresi 7. scilicet ipsius fuisse traditur foca quædam Marcellina, ex ms. emenda, Scilicet ipsius fuisse traditur quædam Mar. Ibid. col. 2. a. Hæresi 11. tanquam per rimam, ms. nostra rimum.

Ibid. b. Detricesimo, & c. adiectiuum: quia deest in ms.

Ibid. Hæresi 14. quiddā tale etiam ipse de æonibus sicut, ms. quiddam tale de æo. quale.

Ibid. c. Hæresi 17. colubrū qui decepit Adam & Euam, hæc absum in nostris ms. Similiter quæ sequitur, quæ nutriant, & c. vsque ad finem hæresis. loco cuius nostra exemplaria habent: aliter eorū panes lambere, atque ita eis velut Eucharistiam sanctificare. Quidā dicit istos Ophitas ex Nicolaitis siue Gnosticis extitisse, & per eorū fabulosa figmenta ad colubrū colendum fuisse peruentum.

PAG. 8. col. 1. a. Hæresi 22. qui Cerdonis, dele qui, in extra ms.

Ibid. b. Hæresi 23. quæ mundo reddidit, ms. variant, vtique lectorem posuimus secus codicē S. Amandi, in quo superscriptū erat, quam

Ibid. Hæresi 24. Hic præterea, & c. hæc absum in ms. nostris vsque ad finem captis, idēque notulis interclusimus.

Ibid. d. 26. Hæresi in eiusdem partibus, ms. cisdem.

Ibid. col. 2. a. 27. Hæresi. Pepuziani, quædam exemplaria habent, Pepudiani, & pro Pepuza, habent Pepudia.

Ibid. b. 30. Hæresi, quia Domini verbum, nos reposuimus, quia Deū verbum, ms. nostra habent Dm, cum apice, quod nonnulli legerunt, Deum, alij Dominum: alij Domini.

Ibid. negant esse ipsius, ms. negantes esse ipsius.

Ibid. c. Hæresi 33. quidem Theodotion, ms. serè omnia, idem Theod. Ibid. Hæresi 35. quamuis postea per omnia in Valentini hæresim lapsus est, ex ms. emendati, sed postea quamuis non per omnia in va. hæ. lapsus est, & quod sequitur abest in ms.

Ibid. d. Hæresi 39. in angelorum cultu, ms. quædam habent, cultum.

PAG. 9. col. 1. a. Hæresi 41. Sabelliani ab illo Noëto, exen plura variant: quædam sic habent; alia, Sabelliani, idem Patripassiani ab illo No. alia denique, Sabelliani à Sabellio & ab illo Noëto.

Ibid. b. quo & non, lege, nos ex ms.

Ibid. passum quomodo de Sabellianis intell. ms. passum. Quomodo de Sabellianis hoc intelligi.

Ibid. c. qui & ista sentientes, ex ms. emenda, ita.

Ibid. d. 43. Hæresi, sed qui eius plura legerūt, contradicunt. Sunt & alia, ms. plerique nostra habent, quibus & in istis etiam cōvincere studeant, qui eius plura legerunt. Sed sunt & alia.

Ibid. col. 2. a. Dicit præterea ipse Origenes, & c. abest in ms. nostris.

Ibid. b. Hæresi 45. pro Paulo lege, cum Paulox, ex ms.

Ibid. c. Hæresi 46. Manin, ms. serè omnia, Manes.

Ibid. in istem abest pro Manichæo, id est, infano. Item PAG. 10. col. 1. d. id est, mundatores vel purgatores.

PAG. 10. col. 2. b. & in omnia quæ radicibus fixa sunt atque altit in terra. Herbas, sic habent quædam exemplaria: seu præter olectuonem quæ erat in pluribus codicibus, Et omnia quæ radicibus fixa sunt, atque altit in terra. Pro hac lectione facit etiā quod or. n. ms. præter vnum recens, habeant sine cruciatu eorum: vbi eorū legonim foret, serena lectione priore. (in sara).

PAG. 13. col. 1. a. 69. Hæresi: nec sibi infana, lege ex ms. nec sibi cadē Ibid. diuersi caribus alij, ms. diuersis cæteribus alij.

Ibid. c. 70. Hæresi & inde cætera, ms. & cætera, Amandi tamen & Tornacense exemplar habent, & in cætera.

Ibid. d. 71. Hæresi, sed quod eum opi. dele sed, in extra ms.

Ibid. col. 2. d. 82. Hæresi, ne homo coniug. ms. id est, ne homo coniug.

PAG. 14. col. 1. b. 86. Hæresi. Paucissimi etiam, ms. habent, enim. Notulis interclusa absum in nostris ms. (vno ms. Ibid. c. 87. Hæresi, id est, Hipponensi, id est, expunxi, quod tatum erit in

a 2 Ibid.

Ibid. col. 2. b. 88. *Har.* facilius possint impleri. ms. implere.
Ibid. sine gratia diuina facere iussa. diuina, adde ex ms. Illam verò gratiam, sine qua nihil addendum est, boni, ex ms.
Ibid. ad hoc tantum ipso adiuuante. ms. ad hoc tantum existimantes ipsum adiuuantem.
Ibid. Nos autè. lege ex ms. Non autè ad hoc per donum Spiritus sancti: pro sancti, quadam ms. habent, sui.
Ibid. c. vt augeatur eis. ms. in eis.
 P A G. 15. col. 1. a. Quod si tu ceteris, perueniat illud, ms. Am. Torn. & Gemb. perueni (subaudi, ad illud) & ego per te ad illud perueniam: eaque est vera lectio; quã quidã non assequentes, viuaerunt eam in impressis & quibusdam ms.
Ibid. Si forte & alibi. lege, Sic, ex ms.
Ibid. b. locorum obscuritate. ms. interserunt, suorum.
Ibid. dixisse profiteor. ms. dixisse vel didicisse profiteor.
Ibid. d. Huius autem sit iam voluminis finis, què propterea vobis, antequam totum hoc opus perficerem, credidi esse mittendũ; vt eum. Ex Char. codice emendati, quod, & illud, pro, què, & eũ, quia precessit, volumè. Codex etiã ex Claromare (ch habebat, quod, in fine huius libri Gemblacensis codex subiungit haresim Timotheanorum: reliqui codices subiungunt haresim Nestorianam & Eutycheianam: quæ etiã impressæ sunt in editione postrema Basileensi: Sed hæc Augustini esse non possunt, tum quia precessit: Huius autem sit iam voluminis finis: tum quod Nestorius non fuerit Episcopus Constantinopolis viuente Augustino.

In orationem de quinque hæresibus.
 Sic inscribitur hic liber in exèplari Martinesium, & vno S. Amandi. in altero S. Amandi, in Cambronensi & Tornacensi inscribitur: Contra quinque hostium genera. ideo & hunc titulum apposuimus.
 P A G. 15. cap. 1. Adiutorium nostrum à Domino. ms. duo habent, in nomine Domini. *Ibid.* armis terribilibus. ms. 3. terribilibus.
 P A G. 16. col. 1. a. cap. 2. Accingimini lumbos. ms. 3. addit, vestros.
Ibid. b. non terrore temporis. Char. non tempore certaminis.
Ibid. ipse potentia sui, posui, sua, ex Char.
Ibid. c. cap. 3. Et si scriptum est. ms. omittunt, si.
Ibid. col. 2. a. alio loco sic dixit, ms. 3. dicit.
Ibid. b. non ad vnum tantum addeest in 2. ms.
Ibid. c. aduersarios hoc iusta. ms. 3. adu. vno iusta.
Ibid. c. pater futuri seculi. Hinc Arrianus. ms. 3. Hic Arr. omittendo, pater futuri se. (nes est.)
Ibid. d. Super homines est. subiecti ex ms. 3. Ergo quia super homines. quasi homines quod non sum. ms. 2. habent, quasi homines quod sum, ego quod non sum cognosco.
 P A G. 17. col. 1. a. cap. 4. Deus pater ipsum. lege ex ms. Deus præter ipsum. Contra istum Iudæum. ms. Contra istum verò Iud. ipsum.
Ibid. b. nec contem. esse putes. sequentem sententiã ex ms. adiecit. ms.
Ibid. c. In libro qui. ms. Habes in libro qui.
Ibid. d. Iudæum & Sabellianum. lege, Iudæi & Sabelliani. ex ms. 2. sicut sequitur, Arriani.
Ibid. col. 2. a. an vnus respondeat. Precibus petit. lege ex 3. ms. an vnus meis respondeat precibus. Petit.
 P A G. 18. col. 1. a. Interroget priorem posterior. lege ex ms. prior posteriorem. *Ibid.* b. vidi nec cognoscit. ms. 2. nec cognouit.
Ibid. c. Ergo ego qui generationes cæteris tribuo, nõquid sterilis remanebo. ms. 3. Si ego qui generatione cæteris tribuo, nõquid sterilis ero. *Ibid.* & rides. 3. ms. & irrides.
Ibid. c. termino includitur. ms. 3. conclud.
Ibid. ipse est pater qui filius. ms. 3. quia ipse est filius qui pater.
Ibid. impleat Dñi sententiã. ms. 3. impleantur Domini sententiã.
Ibid. col. 2. a. quia nouum. ms. 2. præponunt, quare.
Ibid. b. cap. 5. filius hominis. ms. 2. addunt, ex semine David. similit. Beda citans hunc locum.
 P A G. 19. col. 1. a. cap. 6. ordinis modo. ms. 4. ordine.
Ibid. Vbi mihi estis. ms. 4. Vbi modo estis.
Ibid. vbi estis fontes. ms. 3. Vos estis fontes.
Ibid. c. In quo quod credit. ms. 4. In eo.
Ibid. Possidere vo. ms. 4. Et ipsi pos.
Ibid. ne incipiamus spargere. ms. 4. ne incipias sp.
Ibid. d. catholicũ Christianum. in 4. ms. abest Christianum.
Ibid. Quid dixisti. frater. additur in 4. ms.
Ibid. col. 2. b. non confero, affero. lege, aufero, ex ms. 2.
Ibid. auferre vbera. ms. 4. repellere vbera.
Ibid. Date illi puerũ totum, veruntamen. ms. 4. Da. il. pu. tantum.
Ibid. c. Quare? quia mecum non vis. ms. Vnde quia.
Ibid. sed legifer necessarius. adde est, ex ms. 4.
Ibid. d. reconciliatis te. ms. 4. reconciliaui te.

P A G. 20. col. 1. b. Vnius substantiã qui dicit, & 3. ms. Interpositio vnus syllabæ, &c.
Ibid. bene agnoscis quia. ms. 2. Vnde agnoscis? Quia.
Ibid. c. & Arrianus contradicit. ms. 2. sed Ar.
Ibid. col. 2. b. Quiescat ergo hæretica. ms. 3. Quiescat rogo, conquiescat hæretica tua. *Ibid.* c. Ante me non est formator. locus quinque repetitur, sed vbique lege ex ms. formatus.
Ibid. d. finxisse credo. finxisse credendus est. ms.
Ibid. adiunxit filius. ms. 3. adiunxit & fil.
 P A G. 21. col. 1. c. Nec splendor sine igne. esse potest. ms. 3. addunt.
Ibid. col. 2. b. cap. 7. Adhuc sequere me. ms. omittunt, me.
Ibid. quomodo fiet. ms. omnia, quomodo id faciet.
Ibid. c. integros esse Christianos. integros, abest in omni. ms.
Ibid. ergo duo non vni. 3. ms. interserunt, sunt. Ergo duo sunt, non *Ibid.* d. virtutis omnipotens. ms. omnia, virtutis impotens. (vnu.)
Ibid. humilitatis ministerium. ms. omnia, humilitatis ministerium.
 P A G. 22. col. 1. b. vides tot gentes. ms. interserunt ergo.
Ibid. d. ne mortis patiaris. ms. 3. & mortis patiaris ruinam.
Ibid. col. 2. a. idem pater qui filius. ms. 2. idè est pater; intersero est.
Ibid. eterna virtus. lege ex 3. Gratias tibi Deus, gratias tibi vera & vna trinitas, vna & trina veritas, trina & vna vnitas, gratias tibi Deus pater qui & filium tuum, &c.
Ibid. c. dic meus sancte. 3. doctor meus.
Ibid. in ipso baptizatus. lege ex 3. in Christo baptizatus sum.
Ibi. Si ergo vna fides. adde, est, imò quia & vna est fides.
Ibid. d. pereant, inquit. ex 3. inquis.
Ibid. propheta scribit. lege, scripsit.

In concionem ad catechumenos, contra Iudæos & Paganos, &c.
 P A G. 23. col. 1. c. Si enim dilectissimi opera tenebrarum. omittit, dilectissimi, opera tenebrarum; substituendo solum, de opere.
Ibid. corpora stramentorum. interpone, nostra.
Ibid. lucem insulam. Cam. omittit, insulam.
Ibid. col. 2. b. cap. 2. tunc demum de Deo patre. Cam. omittit, patre.
Ibid. qui alterum, 2. ms. omittit, qui. *Ibid.* c. turpes enim panno suscepit. 2. ms. pannos. *Ibid.* d. amen dico vobis. Cam. tibi.
 P A G. 24. col. 1. a. Videtis dilectissimi. 2. ms. omittunt, dilectissimi.
Ibid. b. redeunt voluntates. l. voluptates.
Ibid. c. sibi met videbatur. addit Cam. videbat?
Ibid. d. gratiam accipiat. Cam. interponit, Dei.
Ibid. col. 2. b. qui iam filium. Cam. quoniam.
Ibid. videre Dei vnitatem. Cam. querere deberet diuinitatem.
Ibid. qui tantũ solè. Cam. istũ. *Ibid.* d. & me & te. 2. omitt. & me, P A G. 25. col. 2. c. vnus Christus & Cam. interponit, Deus.
Ibid. d. commoniti requirunt. 2. ms. omittunt.
 P A G. 26. col. 1. a. de vnus infantis. Cam. omittit, de.
Ibid. sicut de te. Cã. sicut decet. *Ibid.* audiit te mag. 2. ms. omitt. te.
Ibid. b. finit implere. lege, sicut implere.
Ibid. col. 2. b. Accedat autem David. lege, Accedat etiam.
 P A G. 27. col. 1. a. relictum Simeon sanctum. 2. ms. Simeonem.
Ibid. d. impudentia nimia. Cam. imprudenti animo.
 P A G. 30. col. 1. b. quando eleuati seruum Christi supra se sapientem vt demonstraret. lege ex ms. Cam. quod elementũ Petram seruum Domini supra se ambulare cupientè, vt demonstraret.
Ibid. c. lymphis vnda. Cam. labilis vnda.
Ibid. d. oculi vestri. lege ex ms. cordis vestri.
Ibid. militabat vestra. Cam. ministravit.
Ibid. col. 2. b. vos per nos. Cam. omittit, per nos.
Ibid. fortasse conficta. lege ex 2. ms. fuisse cõficta. *Ibid.* d. blasphemãt patre filioq. esse minorè. Cam. blasphemãtes patre filioq. volunt esse minorè. *Ibid.* Quid est Arriane. addit Cã. sententiã. *Ibi.* fuit immanitas. leg. fuerit. *Ibid.* donũ spiritus. præpo. Cam. nos.
 P A G. 29. col. 1. a. iam Christi dono & Cam. Christus, & omitt. &.
Ibid. b. fidem. Cam. omittit. *Ibid.* non valuit accipere. lege, noluit.
Ibid. b. c. Illius vinculis, &c. Cam. quoniã nõ illis vinculis idolorũ cultu quempiã diabolus tenet, & visco hæreticorũ captiuũ detinet; possidet? *Ibid.* c. sempiterna dilectio. Cam. dulcedo.
Ibid. qui fecit. Cam. facit. *Ibid.* ibi vita. subiungit Cam. Hic luctus, ibi gaudium. Illic quod acceperis non amittes.
Ibid. d. vnde & ibi. Cam. omittit. vnde. *Ibid.* nõ valebit. Cam. valuit.
Ibid. scitensque. Cam. fruentsque.
Ibid. col. 2. a. non amittamus. Cam. dimittamus.
Ibid. Sponsa non est. Cam. interponit, Christi.
Ibid. b. respicit sponsus. lege, recipit, ex omnibus ms.
Ibid. nec patrem agnoscis nec æqualè. lege ex Cam. nec patri agnoscis me æqualem.

Ibid. c. II.

Ibid. c. illum non potes. lege ex Cam. fallere sponsum non potes.
Ibid. pulchram. Nam. lege ex ms. Dominam.

In orationem aduersus Iudæos.

P A G. 33. col. 2. c. tamen quod. Beda legit, quia.
Ibid. d. eruerit te. Beda legit, eruit.
 P A G. 34. col. 1. a. quidem iurat Dominus. lege, iuravit.
Ibid. in lucem Domini. Beda ad Rom. 11. legit, lumina.
Ibid. b. vt sis salus. adde, mea.
Ibid. col. 2. b. lucem Domini. Beda, luce.

In librum de vtilitate credendi.

P A G. 35. col. 2. a. refert opinio. 2. ms. fert opinio.
Ibid. b. ac nugatoria. 2. ms. aut.
Ibid. c. illic inuenerunt. 3. ms. illi.
Ibid. d. audierem tenerem. omnia ms. auditorum.
 P A G. 36. col. 2. a. nondum idoneum. omni. ms. interponunt, esse.
Ibid. tu quoque animaduertis. 2. ms. animaduertis.
Ibid. b. intelligeda. His. duo interponunt, Secundũ analogiam, cũm demonstratur nõ sibi aduersari duo testamenta vetus & nouũ.
Ibid. c. immixta esse. omnia ms. immixta esse.
 P A G. 37. col. 1. d. quod iidem. omnia, quod eam.
Ibid. col. 2. b. vii fas est. omnia ms. vii fas non est.
Ibid. nihil autem salubrius. omnia ms. omittunt, autem.
 P A G. 39. col. 1. b. etiam ipsam. omnia ms. etiam idipsum.
Ibid. col. 2. a. sed nullum augmentum. lege ex omnibus, sed nullum augmentum.
Ibid. c. se habebant. lege ex omnibus, se habeant.
 P A G. 40. col. 1. a. qua sita, vbi. omnia interponunt, aut.
 P A G. 41. col. 1. a. sed qui. omnia interponunt, is.
Ibid. col. 2. b. periculo. lege, periculosum.
Ibid. à beatis. 2. ms. omittunt, à.
 P A G. 42. col. 1. a. Ipsa enim. lege ex 2. ms. etiam.
 P A G. 43. col. 2. a. considerem Christi. omnia ms. interponunt, quoniam.
Ibid. b. quin nihil. lege, quàm nihil.
 P A G. 44. col. 1. a. conciliauit, auctoritate. interponit, auctoritatem.
Ibid. d. gradu incerto. omnia ms. gradu certo.
Ibid. horum est. Gemb. esse.
 P A G. 45. col. 2. a. falsum est. omnia ms. falsissimum est.
Ibid. b. aut factum. omnia ms. aut factum.

In librum contra epistolam Manichæi, quam vocant fundamenti.

P A G. 46. col. 2. b. dicebamus amen. lege, dicebamur à vobis.
 P A G. 47. col. 1. a. iam illud. 4. ms. An illud.
Ibid. col. 2. c. Hac ego. 4. ms. Hoc ergo.
 P A G. 48. col. 1. a. Illi quidem conuenientes. 4. ms. Illi quidè cũm venissent.
Ibid. c. Iesu Christi. 4. ms. omittunt.
Ibid. d. quo condito. ex 4. ms. quo condita.
Ibid. col. 2. a. lumine eius. lege ex 4. ms. limine eius.
Ibid. b. que sinuant. lege ex 4. ms. insinuant.
Ibid. c. Omnino quippe. 4. omittunt, quippe.
 P A G. 49. col. 1. a. sciungere natura. 4. sciungere naturam.
Ibid. Non qui. lege ex Torn. Nam qui.
 P A G. 50. col. 1. c. quibus certatim. 3. quibus cateruatim.
Ibid. col. 2. a. copia & 4. ms. copia vel.
Ibid. c. Sed cũ premanur lege, pro promittantur.
Ibid. d. iuxta aliud. Torn. iuxta illud.
Ibid. corpore. lege, corpora.
 P A G. 51. col. 1. a. Aut si ad ista, &c. lege ex 3. Aut si ad ista grossi etiam & tardi sitis, quæro.
Ibid. b. illas etiam. 4. & pro etiam.
Ibid. c. talem enim figuram. 4. ms. tali enim figura.
Ibid. id est. 4. omittunt.
Ibid. carnales lege, pro canales.
Ibid. d. qui rationabilis. lege ex 4. tolerabilis.
Ibid. col. 2. d. tenebrarum pertinet. 4. interponunt, non.
 P A G. 52. col. 1. a. de aliqua. lege, aliena aliqua.
Ibid. d. qualia habeat. 4. qualia libet.
Ibid. col. 2. a. inane. 4. inanes.
Ibid. b. recta latere. 4. legunt, latera.
 P A G. 53. col. 1. a. ergo illo. lege, ergo ille, ex 5.
Ibid. c. distribuatur. Hinc. lege ex omnibus, distribuatur, hic.

Appendix mi 6.

Ibid. d. quomodo etiã insinuare. omnia ms. quouo modo etiã insinuare.
Ibid. col. 2. d. quã vituperanda. omnia ms. interponunt, illa.
 P A G. 54. col. 1. b. stabiliretur. lege, constabileretur.
Ibid. sed illa. 4. interponunt, tanta.
Ibid. considerantur. 2. ms. consideratur.
Ibid. c. dicuntur auribus percipere silentium. omnia ms. omittunt.
Ibid. quia est. interpone, silentium.
Ibid. col. 2. c. Vel hinc. 4. vel hic.
Ibid. d. vnitatem formarum. omnia omittunt, formarum.
 P A G. 55. col. 1. c. ista res. 4. istas.
 P A G. 56. col. 1. a. vnde fit. omnia ms. vnde fit.
Ibid. c. & si illa. 4. ms. si & ista.
Ibid. videmusque. lege ex ms. videamusque.
Ibid. d. sed tantum. 3. ms. tantummodo.
Ibid. col. 2. a. ò anima humana. 5. ms. omittunt.
Ibid. tu in ipsa. 5. ms. omittunt, in.
Ibid. de quo non. 5. ms. interponunt, nunc.
Ibid. d. Dei factum est. lege, factum est.
 P A G. 57. col. 1. b. ad esse. 4. ms. omittunt, ad.
Ibid. atque formatur. lege ex 5. ms. firmatur.
Ibid. ad esse. 4. ms. omittunt, ad.
Ibid. quid ipse. 3. ms. interponunt, sibi.
Ibid. c. qui species. 5. ms. quia species.
Ibid. col. 2. b. supra ea. Torn. cam.
Ibid. de ea. 4. ms. de illa.

In librum de duabus animabus contra Manichæos.

P A G. 59. col. 2. a. gremio restitutum. Cam. constituto.
Ibid. b. qui vita est. omnia, quo vita est.
Ibid. illi opinantur. Thea. opinantur.
Ibid. consentire non possent. omnia ms. sustinere.
Ibid. c. latèque. omnia ms. altèque.
Ibid. d. quod non. lege, quod verò non.
 P A G. 60. col. 1. b. viuere. 2. videre.
Ibid. d. currentes. 2. ms. currentis.
Ibid. cuius. 2. ms. cuius.
Ibid. quicquid intelligibile est omni. lege ex 2. ms. quicquid id est, intelligibile est: quod omni.
Ibid. cognitione. Gemb. cogitatione.
Ibid. col. 2. a. sensibilibus præferri. omnia ms. interponunt, non.
 P A G. 61. col. 2. a. His ergo. Camb. His ego.
Ibid. perfectamque. 2. ms. perfectamque.
Ibid. b. egestate sunt vitiosa. 2. ms. omittunt, sunt.
 P A G. 62. col. 1. a. totum continet. Camb. continetur.
Ibid. b. quicquid vel &. omisso &, lege ex omnibus, quicquid meo vel qualemque.
Ibid. verum non. interpone ex omnibus ms. ista.
 P A G. 63. col. 2. c. cogente nullo motu. lege ex 2. motus.
Ibid. d. vnde esset. lege, esset vnde.
 P A G. 64. col. 1. a. huic tanto bono. omnia ms. omittunt, tanto.
Ibid. b. etiam nullum bonum. omnia ms. nullum malum.
Ibid. Quod istis. lege, isti.
Ibid. c. fatentur. lege, fatentur; omnia.
Ibid. d. si altero. omnia ms. alieni.
Ibid. col. 2. c. illas naturas. 2. ms. natura.
Ibid. aut ista. lege, istas.
Ibid. d. senator infans. Theol. interponit, præcone.
Ibid. d. corporis officis. omnia ms. corpoteis.
 P A G. 65. col. 1. a. iustitia est. Cam. & Aman. omittunt, est.
Ibid. b. in duobus. 3. ms. ex duobus.
Ibid. col. 2. b. pœna peccati. 2. ms. pœnæ.
Ibid. nunc in. interpone, verò.
Ibid. c. hominum victu. Gemb. omni conuictu.

In librum contra Fortunatum Manichæorum Prefbyterum.

P A G. 66. col. 1. c. cõuersatione morũ. omni. ms. omittunt, morum.
Ibid. Ex idonei viri testimonio, &c. aliter, idoneo viri testimonio quod mihi & nunc idoneum est.
Ibid. col. 2. a. alio mediante non poterant. lege, id est, alio modo antè non poterant.
 P A G. 67. col. 2. a. arborè radicandã. 3. ms. radicã. & 2. eradicaã.
 P A G. 68. col. 1. b. Nihil mali fecit qui nihil sua voluntate fecit. 4. ms. omittunt.
 P A G. 70. col. 1. a. bona, factione. aliã, beneficio rei illius.

In librum contra Adimantum Manichæi
discipulum.

PA G. 72. col. 2. d. & filium. *Camb. omittit, &c.*
 PA G. 73. col. 1. b. iugum enim meum leue est. 2. ms. suaue.
Ibid. col. 2. b. Deus mortuos. 4. ms. Iesus Christus mortuos.
 PA G. 74. col. 1. b. in euangelica. *Camb. omittit, in.*
 PA G. 75. col. 1. d. Crinuculis. 3. ms. Funiculis.
Ibid. col. 2. a. tantum, quantum. 3. ms. tanquam.
 PA G. 76. col. 1. b. vilis non. 2. ms. *interponunt, esse.*
Ibid. esse cum. 3. ms. interponunt, Deus.
 PA G. 77. col. 2. a. in vetere, iustitiam. 2. ms. *addunt, Dei.*
Ibid. c. permittuntur intelligere. 2. ms. omittunt, intelligere.
Ibid. d. idem dixit. 3. ms. omittunt, idem.
 PA G. 79. col. 1. a. quidem ita responsum. 3. ms. iam responsum.
Ibid. d. in nobis in via. 4. ms. omittunt, in nobis.
 PA G. 80. col. 1. a. manifestus appareat. 4. ms. manifestè.
Ibid. b. Siue enim. 4. ms. Siue ergo.
 PA G. 82. col. 1. a. ad eos refellendos. 4. ms. ad hos refellendos.
Ibid. etiam seruiliter. 4. ms. interponunt, vetat.
Ibid. col. 2. d. à liberis intellectam. Theol. repudiam.
Ibid. qui sabbati. 4. ms. omisso qui, lege & sabbati.
 PA G. 83. col. 1. c. voluit, in nouo. *lege, voluit, cum in nouo.*
Ibid. hostibus occidendis. 3. ms. interponunt, hominibus.
 PA G. 84. col. 1. b. inimicis suis. 4. ms. *legunt, inimicis eorum.*
Ibid. c. spiritus filij essent. Theol. omittit, filij.
 PA G. 85. col. 1. b. cum & Dominus. 4. ms. tamen & Dominus.
 PA G. 87. col. 1. c. hinc propheticæ. *lege, huic.*
Ibid. Iambres. 3. ms. Iambes.
Ibid. col. 2. c. hæc sunt quæ. 4. ms. hæc sunt mala quæ.
Ibid. d. scire filios esse. 3. ms. scire filios Dei esse.
 PA G. 88. col. 1. a. bonum esse testamentum. 3. ms. bonum esse ve-
 tus testamentum.

In librum primum contra Faustum
Manichæum.

PA G. 89. col. 1. d. & 2. a. Christianam. *lege, Christianamque.*
Ibid. col. 2. b. patres. Aman. & Flor. fratres.

In librum I. contra Faustum Manichæum.

PA G. 90. col. 1. d. alia vos. *A. & FL. vos aliud.*
 PA G. 91. col. 1. a. Vnde ista. *A. & Chart. interponunt, &c.*
Ibid. b. nunc totum. 3. ms. tunc totum.
Ibid. & corruptione. 2. ms. interponunt, in.
Ibid. c. nisi vt. 3. ms. nisi &c.
Ibid. d. radiculis que. 2. ms. radicibus que.

In librum I I. contra Faustum Manichæum.

PA G. 91. col. 2. d. vterò credere. *Chart. interponit, natum.*
 PA G. 92. col. 1. c. & duo atani, & proatani. *lege, & aui duo & ata-
 ui & proau.*
*Ibid. d. expectantes redemptionem. Chart. interponit, filiorum
 Dei.*
Ibid. col. 2. a. diuersæ. Char. diuersas.
Ibid. b. fidelissimam veritatem. Chart. subiungit, sumus.
Ibid. c. enumerare lege, enumerauit, ex 3. ms.
 PA G. 93. col. 1. a. ergo in singulorum. *omitte, in.*
Ibid. credidimus. lege, credimus.
Ibid. vterò credere. Chart. interponit, natum.

In librum I I I. contra Faustum
Manichæum.

Ibid. d. & quod æternæ. 3. ms. omittunt, &c.
Ibid. col. 2. b. sed præsens. 2. ms. interponunt, sicut.
Ibid. c. subuertunt. Aman. subuertunt.
Ibid. d. datam sustineat. Aman. & Flor. data.

In librum V. contra Faustum Manichæum.

PA G. 94. col. 1. a. & vxorem. 4. ms. *omittunt, &c.*
Ibid. b. natus Iesus. lege, Deus.
Ibid. c. & multo magis non accipis. 2. ms. omittunt.
Ibid. quin accipias. Gembl. quia accipias.
Ibid. quate ad hoc. Char. omittit, quare.
Ibid. d. non est in verbo. 4. ms. omittunt, est.

Ibid. inquit. 3. ms. inquis.
Ibid. col. 2. a. ea que præcipio. 4. ms. omittunt, ea.
Ibid. ad dexteram sunt. 2. ms. erunt.
Ibid. b. fidei probauerimus. 2. ms. interponunt, habere.
Ibid. d. ei & iudicium facere. 2. ms. omittunt, &c.
Ibid. quod dixit. 3. ms. omittunt, dixit.
 PA G. 95. col. 1. c. quam commendans. 2. ms. commendat.
Ibid. Apostolus vt. ms. interponunt, &c.
Ibid. non ex fide ficta. 3. ms. omittunt, non.
Ibid. purgare. 3. ms. fucare.
*Ibid. col. 2. a. tenebrarum mendacibus. 2. ms. interponunt non,
 omisso non posteriori.*
Ibid. sed ne. 4. omittunt, sed.
Ibid. istos quia. 2. ms. interponunt, verò.
Ibid. b. nec captiuus. lege, captiuum.
Ibid. c. Deum captiuum. 2. ms. interponunt, suum.
Ibid. ligabitur, lugebit. lege, ligabitur & non lugebitur.
Ibid. addit. 2. ms. addidit.
Ibid. quo. 2. ms. contra quam.
 PA G. 96. col. 1. a. & vnde publica terrenorum principum vota.
 2. ms. *omittunt.*
Ibid. qui pro ea. 2. ms. omittunt, pro ea.
Ibid. col. 2. b. qui ista. 4. ms. quisquis ista.
Ibid. accipiet. 3. ms. accipit.
Ibid. vel in aliquos. 3. ms. interponunt, alios.

In librum V I. contra Faustum Manichæum.

PA G. 97. col. 1. a. Azyma facta. 2. ms. Azymorum festa.
Ibid. scenopegiam. lege ex 2. ms. scenopegia.
Ibid. linistimam, alias, linostimam.
Ibid. d. figuratum. 4. ms. figuratum.
Ibid. col. 2. a. detestantur. 3. ms. detestentur.
Ibid. c. turpibus. lege, turpibusque.
*Ibid. Audete etiam dicere quod. 2. ms. Ad id etiam quod dicere
 soletis.*
Ibid. d. actibus. 4. ms. actionibus.
Ibid. quo. 4. ms. quod.
 PA G. 98. col. 1. a. in igne patiuntur. *interpone, cucurbitæ.*
Ibid. b. & vani. 2. ms. interponunt, implendo.
Ibid. coneritur. 4. ms. teritur.
Ibid. manducatur. 3. ms. manditur.
Ibid. ab illo abstinetis. 4. ms. interponunt, solo.
Ibid. d. sed significandi. 2. ms. interponunt, in.
Ibid. col. 2. a. Dominus etiam. 4. ms. Dominus autem.
Ibid. offer pro te. 3. ms. offer munus tuum quod.
*Ibid. b. sanctorum antinarum. 4. ms. viuas escarum victimas of-
 ferri, &c.*
Ibid. temperant. 3. ms. temperent.
Ibid. c. & misera. 2. ms. & ô misera pecora.
 PA G. 99. col. 1. a. nouerint hoc. 2. ms. ad turbas. *interp.*
Ibid. b. nolentibus. 2. ms. omittunt.
Ibid. d. locutionibus &c. 3. ms. locutionibus vel.
Ibid. col. 2. a. immunda dictæ. 2. ms. interponunt, vel munda.
Ibid. c. conceptos factus. om. ms. conceptus factos.
Ibid. d. bonas & malas. 4. ms. bonam & malam.
Ibid. nihil ex. 2. ms. interponunt, vel.
 PA G. 100. col. 1. a. affirmant. 2. ms. affirmant.
Ibid. quali sola. 4. ms. interponunt, a.
*Ibid. b. sudore corporis vel. 2. ms. sudore carnis vel corporis exha-
 latione.*
Ibid. c. immundius ex. 4. ms. interponunt, quod.
Ibid. ergo vbi. 2. ms. omittunt, vbi.
Ibid. d. quod eas. 4. ms. quo eas.
Ibid. præfiguratur. 4. præfiguratur.
 PA G. 101. col. 1. a. discipulis demonstasse. *Aman. interponit, suis.*
*Ibid. vtrum Christo melior. Chart. Vident quis vtrum Christo
 sit melior.*

*Ibid. col. 2. b. sudore corporis vel. 2. ms. sudore carnis vel corporis exha-
 latione.*
Ibid. c. immundius ex. 4. ms. interponunt, quod.
Ibid. ergo vbi. 2. ms. omittunt, vbi.
Ibid. d. quod eas. 4. ms. quo eas.
Ibid. præfiguratur. 4. præfiguratur.
 PA G. 101. col. 1. a. discipulis demonstasse. *Aman. interponit, suis.*
*Ibid. vtrum Christo melior. Chart. Vident quis vtrum Christo
 sit melior.*

In librum V I I. contra Faustum Manichæum.

Ibid. b. Et adhuc. 2. ms. Et ad hæc.
Ibid. c. secundum quod. lege, sicut apostolica.
Ibid. putant non interponunt, eum.
Ibid. d. qui in eo. Char. omittit, in.
Ibid. credendum. Gembl. addit, esse.
Ibid. col. 2. b. collegerunt. 3. ms. collegere.

In

In librum VII. contra Faustum Manichæum.

*Ibid. scissuram facere caueo, Christianam nouitatē Hebraicæ ve-
 rustati non misceo. lege. quia ergo maiorē, scilicet vos scitis, scis-
 suram faceret, caueo Christianam nouitatem Hebraicæ ve-
 rustati commiscere.*
Ibid. c. nasceret Christo. 4. ms. & interponunt.
Ibid. d. Contingebant. 4. ms. subiungunt, illis.
Ibid. ad nos prænunciandos. Gembl. omittit.
Ibid. superstitione. 5. ms. superstiosè.
 PA G. 102. col. 1. b. compungere. *Char. compingere.*
Ibid. sarcor. lege sarcor.
Ibid. indutor. Tor. indutor.

In librum X. contra Faustum Manichæum.

Ibid. b. licet in. 2. ms. interponunt, id.
Ibid. c. Augustinus dixit. 5. ms. respondit.
Ibid. gentes, quando. 4. ms. gentibus: quamdiu.
Ibid. factus es pinguedinis. lege, & pinguedinis.
Ibid. col. 2. b. Deus inferere. 4. ms. interponunt, iterum.

In librum X. contra Faustum Manichæum.

Ibid. acceptas. 4. ms. accipis.
Ibid. ex. 2. ms. omittunt.
Ibid. d. Quamuis mihi, Char. interponunt, enim.
 PA G. 103. col. 1. a. respondemus. 4. ms. respondimus.
Ibid. quamuis. 4. ms. quantis.
Ibid. b. quod ex suo. 4. ms. quod certè a suo Deo.
Ibid. vt & ipse. 2. ms. omittunt, &c.
Ibid. nec concupiscas. 4. ms. ne concupiscamus.

In librum X I. contra Faustum Manichæum.

Ibid. d. scias esse. 2. ms. sciat esse.
Ibid. col. 2. a. quia neminem. 2. ms. quia neminem.
Ibid. b. errores exeri. 2. ms. interponunt, vestros.
Ibid. c. vir sanctus omnia. 2. ms. interponunt, est, &c.
Ibid. d. conaberis. Char. conatus fueris.
Ibid. ita sit. lege, itaque sit.
 PA G. 104. col. 1. b. de celo. *subiunge, caelestem.*
Ibid. de eo. 4. ms. de quo.
Ibid. accepistis. 4. ms. accepi.
Ibid. sepulchra. 4. ms. adiciunt, est.
Ibid. c. cum commixta. 2. ms. interponunt, vtique.
Ibid. d. spiritale mutata. 4. ms. mutanda.
Ibid. & de. 4. ms. omittunt, de.
Ibid. & exprimeret. 4. ms. omittunt, &c.
 PA G. 105. col. 1. b. librorum saluberrima. 3. ms. *interponunt ca-
 nonicorum.*
Ibid. d. sicut Christi. 3. ms. interponunt, iam.
 PA G. 106. col. 1. a. quoniam si. 4. ms. *omittunt si.*
Ibid. pro omnibus. 3. ms. pro ipsis.
Ibid. col. 2. b. quantis adhuc. 4. ms. quamuis adhuc.

In librum X I I. contra Faustum Manichæum.

Ibid. c. inquit. lege inquit.
 PA G. 107. col. 1. a. prudentiam. 4. ms. *præponunt &c.*
Ibid. c. seruis Christi. Aman. interponunt, Iesu.
Ibid. d. & ex quibus. 3. ms. omittunt, &c.
Ibid. nisi præcipua. 4. ms. nisi præcipuè.
Ibid. col. 2. b. huius. Char. cuius.
Ibid. c. prophetas. subiunge audiant illos.
Ibid. d. sunt promissiones. Gembl. omittit sunt.
 PA G. 108. col. 1. a. fabulam vnam. 2. ms. fabulam vanam.
Ibid. qua dicunt. 3. ms. quod dicunt.
Ibid. c. quales in hoc. 2. ms. qualem in hoc.
*Ibid. col. 2. a. intelliguntur. Aman. leguntur. & pro tractanda, tra-
 ctata. 2. ms.*
Ibid. inhaerentem. Char. adhaerentem.
Ibid. vt pace. Char. interponunt, in.
Ibid. c. Eadem peccato. duo ms. Ei denique peccato.
 PA G. 109. col. 1. a. de manu peccatoris. 2. ms. *persecutoris.*
Ibid. col. 2. a. omnis qui occiderit. 2. ms. præmittunt sed.
*Ibid. c. natura substantiam. lege ex 4. ms. naturam & substantiam
 Dei.*
 PA G. 110. col. 1. a. signatur. 4. ms. *signatum.*
Ibid. d. quia octauo die. lege ex 4. ms. qui octauo die.

Appendix omi 6.

Ibid. col. 2. a. omnia in omnibus. 4. ms. interserunt &c.
Ibid. nos vno. 3. ms. interponunt, in.
Ibid. b. ad vitam consuluit. 4. ms. consulit.
*Ibid. d. non ad spem, sed iam rem ipsam. 4. ms. non adhuc spe, sed
 iam omni ex parte & spiritus & corporis perfecta ipsa re.*
 PA G. 111. col. 1. a. post illam septenariam. 4. ms. *propter.*
Ibid. b. cum traditur. Char. cum tradetur.
Ibid. col. 2. a. genibus stultitia. interponunt, autem.
Ibid. nuditatem patris. Char. addit velant.
Ibid. d. pace anguli. Char. pacis angulo.
 PA G. 112. col. 1. a. Verum hoc agite. 2. ms. *addunt, vt dixi.*
Ibid. Christum ab Israëlitis. 4. ms. interponunt, dicitis.
*Ibid. b. offerendus affligebatur. Aman. subiungit, spiritus primitus co-
 ronatus.*
*Ibid. col. 2. a. vt in membris suis paruuli nutiantur. ms. vt in mem-
 bris suis paruulis nutriantur.*
Ibid. expectent. lege, spectent.
Ibid. quoniam si. 4. ms. omittunt, si.
Ibid. b. ipse mihi &c. 3. ms. omittunt, &c.
*Ibid. ipse mihi in Ioseph innuit. lege ex Char. innuitur. & similiter
 in sequentibus, pro innuit, innuitur. vbi 4. ms. omittunt præmissum, sibi.*
*Ibid. sed quod apprehensa. &c. lege ex ms. sed apprehensa cauda
 significat quod posterius, peractis iam omnibus in fine actio-
 nibus, ad id, &c.*
Ibid. c. bibebant enim. 3. ms. bibebant autem.
Ibid. d. ostendit & illum. aliter ostendit & illum.
Ibid. Nubes & mare rubrum. 4. ms. Rubet & mare rubrum.
 PA G. 113. col. 1. d. nisi quia ex se. 2. ms. *nisi quia ecce.*
Ibid. col. 2. a. regnum temporibus. lege ex 4. ms. regu temporibus.
Ibid. b. quæ cum impeditur. 4. ms. quæ cum impenditur.
Ibid. c. coapat se morti. lege ex 4. ms. coapat se morti.
*Ibid. Corpus ipsum, &c. lege ex ms. spiritus corpus ipsum deseruit,
 in inferni profunda. d. descendit.*
Ibid. d. resurrexit. 4. ms. surrexit.
Ibid. vnde nobis Apostolus tanquā Hieremias. 4. ms. Hieremiam.
Ibid. etiam illis. 1. ms. omittit, etiam.
Ibid. Christianorum. 1. ms. Christianarum.
 PA G. 114. col. 1. a. nisi Iesum Christum. 3. ms. *interferunt, per.*
Ibid. b. Iustum in gaudium. 4. ms. interferunt, meum.
*Ibid. d. immolari, &c. lege ex 4. ms. immolare filium iubetur Abra-
 ham, iustus ob hoc, &c.*
Ibid. col. 2. a. videri. lege, videre.
Ibid. quæ nobis. 4. ms. quæ nisi aliquid, &c. & pro tamen, tam.
Ibid. b. quibus vtrina. lege ex ms. per quas vtrina.
Ibid. d. iurasset. 3. ms. iuraret.
Ibid. anima. 3. ms. animi.
 PA G. 115. col. 1. b. qui nascendo. 4. ms. *quoniam nascendo.*
Ibid. Inde enim mortuus. 4. ms. subiungunt, est.
Ibid. c. Iudæis fidelibus. 1. ms. omittit, fidelibus.
Ibid. in visionem. 1. ms. omittit, in.
Ibid. d. & dentes. addo ex 2. ms. eius.
Ibid. col. 2. b. super vestimentum meum. 4. ms. super vestit meam.
Ibid. vniuersæ patriæ. codex Gembl. omittit, vniuersæ.
Ibid. Quorum vocibus. lege, Nisi quorum vocibus.
Ibid. c. quæ dicta est à Daniele. 4. ms. omittunt.
Ibid. & si supputatis. 4. ms. omittunt, &c.
 PA G. 116. col. 1. a. per quem demum. 1. ms. *omittit, demum.*
Ibid. in sermonibus. 3. ms. ex sermonibus.
Ibid. b. eorum. 4. ms. illorum.
Ibid. percuterent. 3. ms. repercuterentur.
Ibid. c. & Apostolus. 4. ms. vt Apostolus.
Ibid. d. credent ei. 4. ms. omittunt, ei.
Ibid. d. nasceretur. 4. ms. nascerentur.
Ibid. prænunciarentur. 2. ms. prænunciarentur.
Ibid. col. 2. a. prædictum. 4. ms. prædictam.
Ibid. b. vestigia patris vestri. 4. ms. vestigia patris nostri.
Ibid. c. vt deputetur illis. lege, vt deputetur & illis.
Ibid. vt nos iustificati. 4. ms. vt & nos iustificati.
Ibid. perfecti nascamur. 4. ms. perfectique nascamur.

In librum X I I I. contra Faustum Manichæum.

PA G. 117. col. 1. b. liberatoris nostri Iesu. 2. ms. *subiungunt, Christi.*
Ibid. col. 2. a. qui exurget. lege, qui exurget.
Ibid. b. Dominum dixit. 2. ms. interferunt, dicens.
Ibid. c. ostendimus Hebræa. interferunt, ex 4. ms. ex.
 PA G. 118. col. 1. a. quam de nobis. 4. ms. *quam de vobis.*

Ibid. b.

a 4

Ibid. b. eorum doctrinam mendacem. 4. *ms. omittunt*, mendacem.
Ibid. c. per instrumentum nos Dominum, & dicentem. 4. *ms. præ-*
truenae nos Domino, & dicente.
Ibid. que fidem suam in rebus. 4. *ms. omittunt*, in.
Ibid. d. à vobis exhiberi. 4. *ms. vos exhibere.*
Ibid. d. pugnare noluisse. *lege ex 2. ms. pugnare voluisset.*
Ibid. in contaminabilis. *alter, incommutabilis.*
Ibid. col. 2. a. conspiciuntur. *alter, conspiciuntur.*
Ibid. dolent. 3. *ms. dolentur.*
Ibid. prædicta præstarentur. 4. *ms. prædicata præstarentur.*
Ibid. constituite nobis. 4. *ms. constituite vobis.*
Ibid. b. eod quodd. 4. *ms. omittunt*, eod.
Ibid. mandatas facile. 4. *ms. interserunt*, ei.
 P A G. 119. col. 1. d. per Prophetam edictū. 4. *ms. per Prophetam*
 editum.
Ibid. col. 2. a. quæ fecerunt. 3. *ms. quas fecerunt.*
Ibid. b. Cain illo signo. 4. *ms. Cain ille.*
Ibid. prædicata atque seruata. *lege ex 4. ms. prædicta atque ser-*
uata, nunc autem manifestata.
Ibid. c. & populus meus. 3. *ms. omittunt*, meus.
Ibid. oculos vt non videant. *adde ex 4. ms. & aures.*
 P A G. 120. col. 1. a. vnde istas. 4. *ms. vnde istos.*
Ibid. c. à manifestatione. *lege ex 2. ms. Propter hos enim motus par-*
ulorum qui postulat seduci ab hominibus, manifestatione
claritatis ecclesiæ Dominus quoque præuidens ait, &c.
Ibid. d. qui nomine quasi. 1. *ms. qui sub nomine quasi, &c.*
Ibid. col. 2. a. perducta sunt. 1. *ms. perducta sunt.*
Ibid. b. ad idola. 4. *ms. omittunt*, ad.
Ibid. aut libertino tonitruo coërcebantur. *lege ex 2. ms. aut libet-*
rimè coërcebantur propheticiis vocibus.
Ibid. c. quia imbutus. 1. *ms. qua imbutus.*
Ibid. d. Donum caritatis diffusum. 4. *ms. Donum caritatis diffusæ.*
Ibid. hoc in euangelio dictum. *ad iuce ex 2. ms. est.*
 P A G. 121. col. 1. a. Inhabitauit eum tabernaculis. 3. *ms. Inhabitauit*
 in, &c.
Ibid. Signa in fronte eos. 2. *ms. Signa Thau in fronte eos.*
Ibid. que subsequenter continet. 4. *ms. que subsequenter cõtextit.*
Ibid. vt ab ecclesia catholica. *lege ex 4. ms. vt ab ecclesia catholica heretici hominem non separent.*
Ibid. c. si quos alios gentium. *lege ex 1. ms. si quos alios ex genti-*
um philosophis reperiret, &c.
Ibid. col. 2. a. ecce ille perdidit. 4. *ms. ecce est ille perdidit.*
Ibid. testimonia vobis. 4. *ms. testimonia nobis.*
Ibid. b. vt possit. 4. *ms. præponunt*, &c.
Ibid. c. & Dei vestri ligata teneatur. 2. *ms. & Dei vestri membra*
 ligata teneantur?
Ibid. exquisitas. 2. *ms. exæquatas.*
Ibid. qui tanquam primo. *lege ex 2. ms. qui tanquam primo*
 libello vestro id quod immundum erat, &c.
Ibid. d. nos autem ad. 3. *ms. nos autem & ad.*
Ibid. opprobria opprobantium. 4. *ms. opprobria exprobrantium.*

In librum x i i i. contra Faustum Manichæum.

P A G. 122. col. 1. a. humanorum nulli vnquã. 2. *ms. omittunt*, vnquã.
Ibid. b. deuotionis. *lege ex ms. deuotionis.*
Ibid. Neutro enim horum. *lege ex 4. ms. Neutro enim horum*
 excusatus erit, aut commendatus vt debeat accipi.
Ibid. c. tangat istos & martyres. 4. *ms. tangat iustos & martyres.*
Ibid. crudæ deuotionis. *lege ex ms. crudelis deuotionis.*
Ibid. si nominis eius causa crucifigi contingat. *lege ex 2. ms. si om-*
nes nos eius causa crucifigi contingat.
Ibid. col. 2. c. dicitur lingua Græca. 2. *ms. dicitur alia lingua Græca.*
Ibid. d. appellatum sit. 4. *ms. appellata est.*
 P A G. 123. col. 1. a. etiam ipsum peccatū. 4. *ms. etiã ipsam peccatū.*
Ibid. Ideo que securus. 2. *ms. Ideo que securus.*
Ibid. b. in Maria. 1. *ms. in Mariam.*
Ibid. col. 2. a. separetur. 4. *ms. separaretur.*
Ibid. sine peccato nostro. 4. *ms. omittunt*, nostro.
Ibid. b. iustitiã, ex maledictione. 2. *ms. interserunt*, poenam peccati.
Ibid. omnis qui mortali. 4. *ms. omittunt*, qui.
Ibid. clamando ergo, maledictus. 2. *ms. addunt*, omnis qui in ligno

P A G. 124. col. 2. b. hominẽ Christiano. *ex 2. homini Christiano.*
Ibid. pro animam, animum.
Ibid. c. auferet Christus. 2. *ms. auferet Christus.*
Ibid. d. animæ vestræ mortem. 1. *ms. animæ vestræ morte.*
Ibid. Faustus visus. 2. *ms. interserunt*, Moyses.
 P A G. 125. col. 1. a. ad officium ciuicū. 1. *ms. ad officium coniugum.*

In librum x v. contra Faustum Manichæum.

Ibid. d. Pauper & egenus est. *lege*, Pauper est, egens est.
Ibid. col. 2. c. propterea scriba. 2. *ms. propterea omnis scriba.*
Ibid. vt & propter. *lege ex ms. vt vna propter regnum calorū*
 Deo seruiat, & altera propter felicitatem terrenam.
Ibid. amittit. *lege*, amittit.
Ibid. d. verè casta membra. 2. *ms. verè catholica casta membra.*
 P A G. 126. col. 1. b. & terram factam. 4. *ms. & terram factum.*
Ibid. scientiã abscondit. *vnũ ms. interserit*, Dei.
Ibid. c. quod illæ tabulæ. 1. *ms. addit*, lapidæ.
Ibid. d. Prophetam etiã. 4. *ms. Prophetam enim dixerat, auferam ab*
 eis, &c.
Ibid. d. sapiamus. *subiungit* 1. *ms. ista.*
Ibid. col. 2. b. cauteriantium. *lege*, cauteriatam habentium.
Ibid. quod. 2. *ms. quam.*
Ibid. proximi singulis tabulis. *interp.* 3. *ms. in.*
Ibid. c. sunt decem. *interp.* 4. &. *Ibid.* 2. *ms. omittunt*, ipsa.
 P A G. 127. col. 1. a. in senibus. *lege*, seniles.
Ibid. auferentes. *lege*, auerentes. 4. *ms.*
Ibid. d. & cum in euangelio. *ex 2. ms. pro cum, lege*, quod.
Ibid. col. 2. a. addis eam. 4. *ms. etiam.*
Ibid. vanitatibus venerat. 4. *ms. venenati.*
Ibid. b. splendentem. 2. *ms. Splendentem: magnū, lege pro agnū.*
Ibid. c. brachiis vtrinque. *lege*, ab vtrinque.
Ibid. d. serpenti poculi. *lege ex 4. serpentinis poculis.*
 P A G. 128. col. 1. a. considerandum est, quia. 4. *ms. omittunt.*
Ibid. ac si. *lege*, sic.
Ibid. b. per petras. *lege*, per petras.
Ibid. non per ipsum. *lege ex 4. ms. nonne per.*
Ibid. c. ex cacatis in fruendam. *lege ex 4. ms. excitatis in fruendi.*
Ibid. d. rem proximi. 3. *ms. addunt*, tui.
 P A G. 129. col. 1. d. fatentur vt. 4. *ms. tu.*
Ibid. in longinqua prostituta. 2. *ms. in longinquo prostituta es.*
Ibid. col. 2. b. oculos tangit. *lege*, tangant.
Ibid. d. te alienares. 4. *ms. alienararis.*
 P A G. 130. col. 1. a. repãberis si confundaris. 5. *ms. omittunt*, re-
 paraberis.

In librum x v i. contra Faustum Manichæum.

Ibid. b. At si. 2. *ms. Aut si.*
Ibid. c. vt iustum. *lege*, visum.
Ibid. col. 2. c. non credent. *adde*, ei. b.
Ibid. d. aliquidue. *ex 3. ms. aliquidue.*
 P A G. 131. col. 1. a. idcirco. 4. *idcircoque.*
Ibid. b. carnem præputij. 2. *legunt*, carne.
Ibid. d. Quare ergo. *lege*, Quomodo ergo.
Ibid. col. 2. a. vt cunque hoc. 2. *ms. omittunt*, hoc.
Ibid. quicquam. 3. *ms. quidque.*
 P A G. 132. col. 2. a. aliqui sunt vestrum. 4. *legunt*, aliqui vestri.
Ibid. b. duorum testimonium. *interp.* *ex 3. ms. hominum.*
Ibid. d. negasse habere. 2. *interp.* sic.
 P A G. 133. col. 1. a. conuincetur. 4. *conuincetur.*
 P A G. 134. col. 1. c. vnde putes. 4. *ms. interp.* te.
Ibid. col. 2. b. Vocatur enim Aufe. *lege*, Iosue. b.
Ibid. dicit. *lege*, dixit.
Ibid. Deus ex Africo. *lege ex 4. ms. ab.*
Ibid. c. quam iuravi. 3. *ms. præparavi.*
 P A G. 135. col. 2. b. consequuntur. 4. *ms. contexuntur.*
Ibid. c. minas & lege, vel.
Ibid. quia in illa. *lege*, quæ in illa.
 P A G. 136. col. 1. b. Domini Iesu. *interp.* nostri.
Ibid. eiufdemque. 4. *ms. eiusque.*
Ibid. c. Ille cum. 4. *Item cum.*
Ibid. col. 2. a. tibi profit, non honorauerit. 4. *ms. proderit, non ho-*
 norabit.
 P A G. 137. col. 2. a. bellum tanta. 4. *interp.* cum.
Ibid. b. carnis quod nisi. *omittit* quod, *ex 4. ms.*
 P A G. 138. col. 1. b. vt aut nulla. 4. *omittunt*, aut.

Ibid. c. vt

Ibid. c. vt expressa. *lege*, & expressa.
Ibid. Ergo mundiores sunt. 4. *legunt*, munitiores.
Ibid. col. 2. d. homines. 4. *legunt*, hominem.
 P A G. 139. col. 1. c. Christus falsus. 4. *ms. falsas.*

In librum x v i i. contra Faustum Manichæum.

Ibid. col. 2. a. de se scribens. *lege*, de seipso scribens.
Ibid. b. adimplentione quidem. 4. *interp.* tua.
Ibid. c. indignatur, quam. *interp.* 4. aliquid.
 P A G. 140. col. 1. c. istum. *lege*, ista non noffent.
Ibid. d. scimus qui. *lege*, quia.
Ibid. col. 2. b. docuerit, magnus. *interp.* hic.

In librum x v i i i. contra Faustum Manichæum.

P A G. 141. col. 1. c. reddidit tuum. 4. *tuum.*
Ibid. col. 2. a. rebus istis. *lege*, ipsis. *deinde pro* quod, 4. *ms. quo.*
Ibid. sed à non. *lege*, sed tunc à non.
Ibid. cum ait. quod. *ex 2. ms.*
Ibid. b. in eo quod. *lege*, in eoque.
Ibid. c. lumina. *lege ex 2. ms. luminaria.*
Ibid. primum germen. 4. *ms. plurimum germinis.*
Ibid. ergo & c. *interp.* vt.

In librum x i x. contra Faustum Manichæum.

P A G. 142. col. 2. a. vt reputarent. 2. *ms. vñ ne putarent.*
Ibid. quia non. *omittit* non, *ex 4. ms.*
Ibid. c. gratia veritatis. *lege ex 4. ms. feritatis. b.*
Ibid. quidem. *lege*, Equidem.
Ibid. d. det et repudium. *lege*, libellum repudij.
 P A G. 143. col. 1. a. si postea. 4. *ms. post eam.*
Ibid. c. adimpleri. *lege*, adimplere.
Ibid. col. 2. b. fuit etiam. *interp.* in illo.
 P A G. 144. col. 1. a. Quia lex. *lege ex 4. ms. Quæ.*
Ibid. col. 2. a. id est. *lege*, idem.
Ibid. profitebatur. *lege ex 4. ms. propheta batur.*
Ibid. c. de carne agni. 4. *de agnõ.*
 P A G. 145. col. 1. c. illis nunciatiuis. 4. *prænunciatiuis.*
Ibid. col. 2. d. adhuc. 4. *ms. hæc futura.*
 P A G. 146. col. 1. c. circumfisione. *omittunt* *ms. pauld poff*, maxime
 grandes. *interp.* circumfisionem, *ex 3. ms.*
Ibid. col. 2. a. moderamentumque. 4. *ms. moderamẽque.*
Ibid. b. adimplendis. 2. *ms. adimplentis.*
Ibid. c. proximi nõ. *interp.* *ex 4. ms. aut à concupiscẽda re proximi.*
 P A G. 148. col. 2. a. impositus. 4. *ms. imposita.*
Ibid. c. Sicut. *lege ex 2. ms. Sic &c.*
 P A G. 149. col. 1. a. profiterentur, verum. *interp.* *ex 4. sapientiam.*
Ibid. & necessitate. *lege*, ex necessitate.
Ibid. veniret discordia, marito. *lege ex 4. veniret discordi marito.*
Ibid. d. in Iesu filij Sirach. 4. *ms. omittunt.*
 P A G. 150. col. 1. b. præceptis. *lege*, exceptis.
Ibid. c. obscura. *lege ex 4. subobscura.*
Ibid. col. 2. a. & promissa. *interp.* *ex 2. ms. ad.*

In librum x x. contra Faustum Manichæum.

Ibid. d. rationale Domini. *lege ex 4. rationale.*
 P A G. 151. col. 1. a. agapas. *lege* agares, *ex 4.*
Ibid. col. 2. b. quam cernimus. 3. *legunt*, qua.
Ibid. c. luminis vestri. 4. *vestram.*
 P A G. 152. col. 1. b. discedit. 2. *ms. recedit. a.*
Ibid. col. 2. a. excusabiliter. 3. *ms. excusabilius.*
 P A G. 153. col. 2. a. dicitis. 4. *dicitis. b.*
Ibid. b. An vt. 4. *ms. Aut vt.*
Ibid. ille alius. 4. *alius ille.*
Ibid. verò parte. *omittit* parte, *ex 4. ms.*
 P A G. 154. col. 1. b. sit nobis, nõ nascitur. *ms. sit nobis corpus Chri-*
 sti, non nascitur.
 P A G. 155. col. 1. a. iniusta. *ex 4. iniusta.*
Ibid. volo quam. *interp.* magis.
Ibid. col. 2. a. christinate ducitur. 4. *dicitur.*
 P A G. 156. col. 1. b. magis. 4. *ms. malas.*
Ibid. c. martyrum quamuis. *interp.* *ex 4. sacrificemus.*
Ibid. aliquando dicit. 4. *aliquando dixit.*
Ibid. d. incerta omnia. *lege*, certamina.
Ibid. At illo. *interp.* vero.

Ibid. corrigatur, siue. *interp.* *ex 4. siue vt condemnatur.*
 P A G. 157. col. 1. a. viuentem. 4. *ms. viuam.*

In librum x x i. contra Faustum Manichæum.

P A G. 158. col. 1. d. præparauit. 4. *præparauerit.*
Ibid. col. 2. a. audistis. 4. *auditis. & aduertistis, 4. aduertitis.*
Ibid. b. Hunc. 4. *Nunc verò.*
Ibid. dicemini. 4. *dicimini.*
Ibid. c. sed iam in. *lege*, sed etiam.
Ibid. d. in suo quæque. *lege*, quoque.
 P A G. 159. col. 1. c. animantibus. *lege ex 4. ms. amantibus. b.*
Ibid. d. à concordia. 4. *ms. concordia.*
Ibid. col. 2. a. linguarum. 2. *ms. sermonum.*
Ibid. a. b. Sicut enim corpus. *lege*, Sicut enim corpus vnũ est, &c.
 & membra habet multa: omnia autem vnũ est corpus, &c.
Ibid. b. liberi: omnes. *interp.* &.
Ibid. num ideo. *lege*, nõn ideo.
Ibid. singula vnũ quodque. *lege*, singulum quodque.
Ibid. necessaria. *lege*, necessaria sunt.
Ibid. c. sollicita sint. *adde*, membra.
Ibid. glorificatur. *lege*, glorietur.
 P A G. 160. col. 1. c. qui hoc. *lege*, qui hæc.
Ibid. singula vnũ quodque. 4. *ms. singulum quodque.*
Ibid. d. que tanquam. *interp.* *ex 3. ms. etiam.*
Ibid. col. 2. a. seruis. 4. *seruis.*
Ibid. c. de dulci. 4. *ne dulci.*
 P A G. 161. col. 1. b. An aliter. 3. *omittunt*, An, & *legunt sic*: Aliter ca-
 pte ad rodendum nunquam.
Ibid. c. dirumpat. 4. *dirumpat.*
Ibid. col. 2. b. natura. *lege*, naturam.
Ibid. c. vt non possit. *lege*, possent.
Ibid. quia quidem. *lege*, qua quidem.
 P A G. 162. col. 1. a. Ergo apud. *interp.* *etiam.*
Ibid. col. 2. a. præstare. 4. *ms. præstari.*
Ibid. semetipsum. *lege*, semetipsa.
Ibid. quia sanare. *lege*, qui sanare.

In librum x x i i. contra Faustum Manichæum.

P A G. 163. col. 1. a. Israeliticis ab. *interp.* *autem. b.*
Ibid. scriptoribus imputate. *interp.* *vestris.*
Ibid. b. nunc appetentem. *interp.* 4. *ms. aliàs &c.*
Ibid. forte. 4. *forte.*
Ibid. c. quo sit. 4. *quod sit.*
Ibid. col. 2. a. at illos. 4. *aut illos.*
Ibid. c. nobis ipsum. 4. *ms. interp.* *etiam.*
Ibid. c. sicut in. 4. *ms. interp.* *enim.*
Ibid. d. illuminabis. 2. *ms. illumina tenebras.*
 P A G. 164. col. 1. b. vtrum vllam. *interp.* *enim.*
Ibid. d. aperuit. 4. *aperuerit.*
 P A G. 165. col. 1. b. non iudicemur. *interp.* *vtique.*
Ibid. d. Inueniremus. *lege*, Inuenirem.
Ibid. nec omnino. *lege ex 4. ms. nec hominem.*
Ibid. col. 2. b. Immolant, non. *interp.* 4. & c.
 P A G. 166. col. 1. b. stolidus, ipse. 4. *ipfi.*
Ibid. d. vani non. 2. *ms. interp.* *isti.*
Ibid. col. 2. b. subsisteret approbatorem. *interp.* & c.
 P A G. 167. col. 1. b. tenebras alienas. 4. *ms. alienasque.*
Ibid. d. frugibus. 3. *ms. fructibus.*
Ibid. col. 2. b. In illo globo. 4. *illo globi.*
Ibid. quo si cogi. *lege ex 4. ms. quod si cogi non possit, peccauit*
 cum eas ed misit, vbi cogi possent.
Ibid. c. nullaque fuit. 4. *ms. nulla fuit.*
 P A G. 168. col. 1. a. quod enim si facerent. 2. *ms. omittunt*, enim.
Ibid. c. parceret in seruis. 1. *ms. omittit*, in.
Ibid. col. 2. d. stultis se maleuolis. 4. *ms. stultis seu maleuolis.*
 P A G. 169. col. 1. b. per fidem operanti. 2. *ms. imperanti.*
Ibid. col. 2. b. in concubitu. *lege ex 4. ms. in concubitum.*
Ibid. d. desiderabat. 4. *ms. debebat.*
Ibid. voluntas. 4. *ms. voluptas.*
 P A G. 170. col. 1. b. Iam nunc. 2. *ms. Iam tunc.*
Ibid. col. 2. a. cum hic. 4. *ms. cum id.*
Ibid. c. Illam feminam. *lege ex 3. ms. Illam feminam suam iudica-*
 ret vxorem.
Ibid. c. d. vt quando. *lege ex 4. ms. pertinet autem ad sanam do-*
 ctrinam, quando habet quod faciat homo, non tentare Do-

a 5

Ibid. d. vt

Ibid. d. vt Deum tentare non audeat. 4. ms. ne Deum tentare audeat.
 P A G. 171. col. 1. a. Non ergo, & lege ex 4. ms. sed Deum tentan-
 do fugere noluisse.
Ibid. b. qua non ita. 2. ms. quia non ita.
Ibid. c. nisi cum violare. & lege ex 4. ms. nisi cum violare tenta-
 uit, & diuino testimonio per fidem martyrum cessit, corre-
 ptusque, &c.
Ibid. col. 2. d. inebriantes, arque. 4. ms. inebriant, ea que.
Ibid. iudicio, super. interp. suo.
 P A G. 172. col. 1. a. lex illum ordinem. 4. illa.
Ibid. qui vti que. 2. ms. quia vti que.
Ibid. Et potius. 2. omittunt, & deinde sic: Potius.
Ibid. d. dicimus. 2. ms. didicimus.
Ibid. suas sanctas. 4. omittunt, sanctas.
Ibid. col. 2. a. obiectu. 4. obiecto.
Ibid. d. ad eandem. 4. ms. ad eam.
 P A G. 173. col. 1. d. quanam ad. 4. interp. cum.
Ibid. potius quam. 2. ms. interp. homini.
Ibid. col. 2. b. eam ita legaret. 4. ms. eam translegaret.
Ibid. septenarium. 3. ms. septenorum.
Ibid. c. vt plane vir, qui tam. lege ex 4. & plane vir, quia tam.
Ibid. d. sibi lege ex 3. ms. sua.
 P A G. 174. col. 1. a. qua mares & femina. 4. vt masculus & femina.
Ibid. copulantur, crimen. 4. sic legunt, copulentur, hoc crimen.
Ibid. libero. 4. libro: & pro fidei lege, fidei.
Ibid. c. conuersatione. 4. conuersione.
Ibid. col. 2. b. quippe quod. 2. ms. quod.
 P A G. 175. col. 1. b. abunda. 4. ms. habenda.
Ibid. aduertimus. 4. aduertimus: & pro intelligitur, intelligitur.
Ibid. conditionalem. 2. ms. conditionem.
Ibid. c. filius ex lege, factus sed ex.
Ibid. cubitate lege, cubate.
Ibid. quoque arbitraret si tunc. lege, non arbitrator, nec si tunc.
 P A G. 176. col. 1. b. possessionis. 2. ms. promissionis.
Ibid. col. 2. a. Sicut enim. 4. Si enim.
 P A G. 177. col. 2. a. quo ille. 2. quod ille.
 P A G. 178. col. 1. a. ab eo. 3. ms. a Deo.
Ibid. c. sed de hilo. 2. ms. sed de nihilo.
Ibid. d. diffidentibus. 2. ms. diffidentibus.
Ibid. col. 2. b. implicuit. 4. ms. impleuit.
 P A G. 179. col. 1. a. verus, rectus. 2. omittunt, rectus.
Ibid. col. 2. b. vt dominentur. 4. dumentur. b.
Ibid. ita culpantur. 4. ms. omittunt.
Ibid. c. neminem. Sed. 4. omittunt, neminem.
 P A G. 180. col. 1. d. vti ita. interp. & b.
Ibid. col. 2. a. & illic. 3. ms. & illi.
Ibid. Et id. 2. ms. Et ideo.
Ibid. Domino Christo. interp. Iesu.
Ibid. b. & hoc. 4. interp. ex.
Ibid. c. sed obtemperantium. 2. ms. interp. &.
Ibid. Et nunc. 2. ms. Et tunc.
 P A G. 181. col. 1. b. nisi Dei. omittunt. ex 4. ms. Dei.
Ibid. vt & quae. lege, vt ea quae.
Ibid. c. autem imperare. interp. vel.
Ibid. d. fecit commissum. 4. interp. cum.
Ibid. col. 2. d. siccit. 4. subrigi.
 P A G. 182. col. 1. c. Ita &. interp. enim, deinde pro liberos, leges ex
 2. ms. vitos.
Ibid. d. parue. lege, prauae.
Ibid. col. 2. b. ad praesignationem. 2. ms. ad praesignatione.
Ibid. d. significabatur. 4. significatur: & pro vel, lege, &.
Ibid. nec sunt plus. 4. amplius.
 P A G. 183. col. 1. a. pellicius. 4. pellis.
Ibid. b. neque enim. 4. omittunt, enim.
Ibid. c. reprobissimum. 4. repositum.
Ibid. quippe. 4. quoque.
Ibid. tetraarchia. 2. ms. tetraarchae.
Ibid. col. 2. b. exaltatur. 4. exaltatur.
Ibid. vocauit illos. 4. interp. quos autem vocauit.
Ibid. publicanus. 4. publicis.
Ibid. d. iam vero qui fuerit. 4. Vrius vero qui fuerat.
Ibid. interpretatio. 4. interpretatione.
Ibid. Cerhaus. 2. ms. Erhaus.
 P A G. 184. col. 1. a. vel in eum indulgentia. 3. ms. vel indulgentia.
Ibid. d. qui Israel. 4. omittunt, domui.
Ibid. & equitibus. interp. in.

Ibid. col. 2. a. vt virtutes. 4. quo virtutes.
Ibid. c. euangelizare. 4. euangelizaret.
Ibid. d. mortificatam. 4. morticinam.
 P A G. 185. col. 1. a. domo domus lege ex 4. ms.
Ibid. b. diceret crudelia. interp. quod.
Ibid. quod superius. 4. superiusque.
Ibid. col. 2. b. prouocato. 2. ms. praefocato.
Ibid. pronunciant. 4. ms. praenunciant.
Ibid. d. prouentus. 4. legunt, prouectus.
 P A G. 186. col. 1. b. tamen patres. 2. ms. interp. hi.
Ibid. c. concubium. 4. concubitum.
Ibid. d. sed in. 2. interp. iam
Ibid. col. 2. a. Illa enim. 4. ergo. b.
Ibid. sed inquinatissima. 4. interp. &.
Ibid. b. ergo melior. 4. interp. ille.
Ibid. d. postposita. 4. ms. proposita.

In librum xxxiii. contra Faustum Manichæum.

P A G. 187. col. 1. b. vindicat. 2. ms. vindicat.
Ibid. si sic scripseris. 4. ms. omittunt, sic.
Ibid. col. 2. b. confiteur. 4. ms. est.
Ibid. d. per baptismum. 4. ms. ex baptismo.
 P A G. 188. col. 1. a. quod illic. 4. ms. subiungunt, omnino.
Ibid. denique Apostolus. interp. ex ms. idem.
Ibid. b. factum sub lege. addunt 3. ms. vt eos qui sub lege erant, re-
 dimeret, vt filiorum adoptionem reciperemus.
Ibid. b. quia maritus. lege ex 2. ms. quia mariti.
Ibid. c. pro concepit. 4. ms. conceperat.
Ibid. d. qui vult. lege ex 2. ms. qui maunt.
Ibid. col. 2. a. hos coniuges esse. 4. ms. subiungunt, posse.
Ibid. dicerent. 1. ms. dicerent.
Ibid. b. ipse vero. 4. ms. ipse ergo.
Ibid. quia canonicum non est. 4. ms. omittunt, quia.
Ibid. c. Christum filium Dauid. lege ex 4. ms. Christum filium Da-
 uid, si Maria filia Ioseph fuisset. Proinde, &c.

In librum xxxiiii. contra Faustum Manichæum.

P A G. 189. col. 1. c. ex aqua & Spiritu sancto. 1. ms. omittit, sancto.
Ibid. d. disciplinatus. alius ex 4. discipulatus.
Ibid. sed quando. 4. ms. addunt, & quem.
Ibid. sanctae eius est. 4. ms. addunt, ac.
Ibid. col. 2. a. per desideria. 3. ms. secundum desideria.
Ibid. b. idipsum dicit. 4. ms. interserunt, denuo.
Ibid. expoliare vos. lege ex 4. ms. expoliare veterem hominem.
Ibid. vnum reddet. 4. ms. vnum reddit.
Ibid. c. natiuitate nostra. 2. ms. omittunt, nostra.
Ibid. d. per spiritum. lege partim ex 3. partim ex 4. ms. in spiritu
 mentis, exterioré vero in corpore, atque ista mortali vita, &c.
 P A G. 190. col. 1. b. quomodo resurgit. 4. ms. quomodo resurgit.
Ibid. d. qui suscitauit Christum. 3. ms. qui suscitauit Iesum a mortuis.
Ibid. col. 2. a. quoniam interiorem. 2. ms. quomodo interiorem.

In librum xxxv. contra Faustum Manichæum.

Ibid. c. deniq; & 4. ms. denique ne antiquorum quidē hac oratione.
Ibid. & hunc quidem. 4. ms. & hac quidem.
 P A G. 191. col. 1. a. alioqui summum & verum Deum. lege, alioqui
 summus & verus Deus.
Ibid. vos boni. 4. ms. nos boni.
Ibid. quando quidem. 4. ms. quoniam.
Ibid. b. commiseritis. 4. ms. commiseritis.

In librum xxxvi. contra Faustum Manichæum.

Ibid. col. 2. b. ergo huius generis cecos illuminasse, adeo, &c. lege
 ex 4. ms. erga huius generis cecos, adeo, &c.
 P A G. 192. col. 1. b. hoc non fecisset. 4. ms. omittunt, non.
Ibid. c. tunc enim. 3. ms. tunc autem.
Ibid. d. quia non est contrarium. 4. ms. quia non est contrarius.
Ibid. mentibus verum est. lege ex ms. veri est.
Ibid. col. 2. a. commutare. 4. ms. mutans.
Ibid. b. propter aeternam vitam. 4. ms. pro aeterna vita.
Ibid. c. & plana. lege ex ms. & plena.
Ibid. d. quis omnipotentem, &c. lege ex 2. ms. quis negaret, qui ne-
 gate omnipotentem omnipotentis filium non auderet?
Ibid. con-

Ibid. contradicere. 4. ms. contradiceret.
 P A G. 193. col. 1. c. Sed ideo, inquit. 2. ms. Sed ideo, inquit.
Ibid. profusus, &c. lege, profusus si dixit Euangelista, dormiuit Iesus;
 si dixit eum, sicut, contristatus est, exhilaratus est, & si quid
 aliud, omnia vera sunt.

In librum xxxvii. contra Faustum Manichæum.

Ibid. d. Non nobis. 2. ms. Non vobis.
Ibid. col. 2. a. conuincaris. 4. ms. conuinceris.

In librum xxxviii. contra Faustum Manichæum.

Ibid. b. argumentis inniti. 2. ms. argumentis anniti.
Ibid. factum. 4. ms. sanctum.
 P A G. 194. col. 1. b. confirmatiua. 4. ms. confirmatissima.
Ibid. d. ne illo. 2. ms. ille.
Ibid. col. 2. a. sese impugnantibus. 4. seseque.
Ibid. habent. 4. habenti.
Ibid. annunciant. 4. annunciant.

In librum xxxix. contra Faustum Manichæum.

Ibid. c. a vestris. 4. a nostris.
 P A G. 195. col. 1. b. Si auctoritatis euangelicae pondere, lege ex 2. ms.
 Si auctoritati euangelicae respondere.
Ibid. col. 2. a. firma. 4. firmata.

In librum xxx. contra Faustum Manichæum.

Ibid. c. cœtui. 4. generi.
Ibid. c. d. nos. lege, vos, & pro per quod. lege quo, ex 4. ms.
 P A G. 196. col. 1. a. negare. 4. abnegare.
Ibid. decipimini. 4. capimini.
Ibid. b. si vos. 4. interp. &.
Ibid. d. Et hæc. lege, Et hoc.
Ibid. col. 2. b. qua mente & lege aut, ex 4.
Ibid. c. ab irrationalibus moribus. 4. ms. in orationibus.
 P A G. 197. col. 1. c. viro. lege, verè.

In librum xxxxi. contra Faustum Manichæum.

Ibid. col. 2. b. cum à. interp. os.
Ibid. vtimini Paulo. 4. interp. si.
Ibid. c. ipse. 4. ipsum.
Ibid. si à. interp. &.
 P A G. 198. col. 1. b. gen eris. 4. legunt, gentis;
Ibid. Videtur. 4. Videtur.
Ibid. c. vobis. 2. ms. nobis.

In librum xxxxi. contra Faustum Manichæum.

Ibid. col. 2. c. respuitis. 3. ms. respuitis.
Ibid. d. illud quod. interp. ex 4. item.
 P A G. 199. col. 1. a. progeniem suam. 2. progenie sua.
Ibid. d. vt. 2. ms. cum.
Ibid. col. 2. b. pulsatis. 2. ms. culpatis.
Ibid. c. ex ritu. 4. eo ritu.
 P A G. 200. col. 1. b. & ipsi. 4. sibi.
Ibid. significauit. 4. significabit.
Ibid. col. 2. b. nequaquam ederent carnem. 4. ne quicquam ederent
 carnis.
Ibid. c. admonerent. 4. admonerentur.
Ibid. & vbi. 4. ar vbi.
 P A G. 201. col. 1. a. martyres Christi. 4. sancti.
Ibid. b. quia sic. 4. quia se.
Ibid. c. sicut saepe. lege, sicut & saepe &.
Ibid. Vos iam, interp. ergo.
Ibid. col. 2. a. paracletus sic. interp. Spiritus sanctus.
Ibid. d. & imperfectum. 4. ideo perfectum.
 P A G. 202. col. 1. a. anathemari. 3. ms. anathematizari.
Ibid. col. 2. c. tutius. 3. ms. vtilius.
Ibid. eiusdem. 3. eius.
Ibid. d. sibi mer. ex. 2. interp. &.
 P A G. 203. col. 1. a. Christi litante. 4. infante.

In librum xxxxi. contra Faustum Manichæum.

Ibid. col. 2. a. rogare. 4. ms. rogaret. a.

Ibid. b. pro filij. 4. legunt filios, & pro mittentur, mittent.
Ibid. illic de lege, illic &.
Ibid. longum. 4. longè.
Ibid. c. hi quidem. 2. ms. hinc quidam.
Ibid. poterunt. 3. ms. intrabunt.
 P A G. 204. col. 1. a. sunt & quae. 4. omittunt, &.
Ibid. c. à veritate. 4. omittunt.
Ibid. vita patriarcharum. 4. interp. autem.
Ibid. col. 2. a. quos. 4. quod.
Ibid. verò in. 4. interp. &.
Ibid. d. seruaret. 2. ms. seruarent.
Ibid. felicitate. 3. ms. facilitate.
 P A G. 205. col. 1. a. pietas vos. 3. ms. omittunt, vos.
Ibid. b. Illud sanè. interp. potest.
Ibid. c. Et hæc. 4. Et hoc.
Ibid. col. 2. b. vel duabus. 3. interp. in. a.
Ibid. c. ceteras. 4. legunt, certas.
Ibid. d. illam saltem. 3. ms. illud saltem.

In librum primum de actis cum Felice Manichæo.

P A G. 206. col. 1. a. b. septies. 3. sexies, & pro iduū decembrium; 3.
 idus Decembris.
Ibid. Felix dixit. interp. ex 3. Manichæus.
Ibid. c. hic est. 3. hoc est.
 P A G. 208. col. 1. c. Et secundum. 3. eum, secundum.
 P A G. 210. col. 1. c. Et cum ventū. lege, Et cum legeretur, & ventū.
Ibid. col. 2. b. fecit. 3. feci.
 P A G. 211. col. 1. a. habeat. 3. ms. habebat.

In librum ii. de actis cum Felice Manichæo.

P A G. 212. col. 1. c. Euangelista. 3. ms. euangelia.
Ibid. col. 2. b. confixit. lege, confinxit.
Ibid. c. quod. 3. quid.
 P A G. 213. col. 1. a. Lenticio. 3. ms. Leutio.
Ibid. col. 2. c. subducunt. 3. subdunt.
 P A G. 215. col. 1. d. quicumque hoc dicit etiam. 3. omittunt.
Ibid. col. 2. c. pater. 3. paret.
Ibid. d. quam fecit. 3. quae fecit.
 P A G. 216. col. 2. c. euadat Manichæus. 3. euadas: & b.
 P A G. 217. col. 1. a. Hos nos. 3. Hoc nos.
Ibid. patrem. 3. partem.
Ibid. c. enim manu mea scribe. lege, etiam manu mea scribo. &c.

In librum de natura boni contra Manichæos.

P A G. 229. col. 1. a. quo omnis. 2. interp. est.
Ibid. species ordo. 2. interp. &.
Ibid. b. Hæc ergo. omittunt, ergo.
Ibid. parua, parua. interp. sunt.
Ibid. c. aequalitatem. lege, qualitatem; & pro itaque, vti que.
Ibid. col. 2. b. doleat supplicio. interp. in.
Ibid. c. vt in. interp. &.
Ibid. d. quantum. lege, quanta.
 P A G. 230. col. 1. a. & similia. omittunt ex 2. ms.
Ibid. col. 2. d. aut ideo dicuntur. lege, vt ideo dicantur.
 P A G. 231. col. 1. a. habet, vt cunque. interp. &.
Ibid. b. Et Paulus. lege, Vnde & Paulus.
Ibid. col. 2. c. patitur. lege, patitur.
Ibid. quodque in. interp. eorum.
 P A G. 232. col. 1. b. vt non. lege, ne de se praesumeret.
Ibid. d. quo deserto. lege, quoniam deserto.
Ibid. col. 2. a. vicerit. 2. legunt, vincit.
Ibid. b. malus. 2. legunt, malum.
Ibid. c. solus Deus. lege, vnus Deus.
 P A G. 234. col. 1. d. secundum. lege, seu magnitudines.
Ibid. col. 2. b. euanesceit. lege, euadit, & suo.
Ibid. vocationem. lege, euocationem.
Ibid. Quo pacto. propone Et.
Ibid. c. bis pro hoc. lege, hæc.
 P A G. 235. col. 1. a. mihi vobis opus est. æquum est. lege ex omni-
 bus, mihi vos potius æquum est.
Ibid. c. legitur. 2. legunt, legetur: & pro hoc, lege hæc: & pro quod,
 quia.
Ibid. col. 2. b. sed vis. 2. ms. quantum.
Ibid. c. tuam, oranes. interp. & veritatem tuam.

Ibid. ignorantiam suam, *omitte*, suam.

In librum de fide contra Manichæos.

PA G. 236. col. 1. b. 2. MS. Huic Manichæus aduersarium, *pro* Hinc.

Ibid. c. noniam erit, *lege* erit, etiam non.

Ibid. non enim, *lege*, num enim.

Ibid. col. 2. a. quæ mundi errore, 2. MS. mundi amore.

Ibid. b. coactum, *lege*, adactum.

Ibid. d. errare, 2. MS. non stare.

PA G. 237. col. 2. b. id verò quod, 2. MS. *addunt*, adhuc.

PA G. 238. col. 1. a. Dei Deus, 2. MS. *omittunt*, Deus.

Ibid. d. cum ipse, 2. MS. vt tamen ipse.

Ibid. col. 2. a. Christum venisse. *Char.* *interponit*, in carne.

PA G. 239. col. 1. a. illa mater, 2. MS. illi mater,

Ibid. quia iam, 2. MS. qui iam.

Ibid. nunciasset, *lege*, nunciata esset.

Ibid. cooperauit, 2. MS. computrauit.

Ibid. c. vt simus, 2. MS. cum simus.

Ibid. col. 2. c. qui volebat, 2. MS. quia volebat.

PA G. 241. col. 1. b. indicarentur fugienda, 2. MS. viderentur fugienda.

Ibid. col. 2. a. fieri dicaris, 2. MS. fieri putetis.

PA G. 242. col. 1. a. præferre dignatus, 2. MS. præficere dignatus.

Ibid. b. qua eius pars, 2. MS. *proponunt*, a.

In librum primum contra aduersarium legis & Prophetarum.

PA G. 243. col. 1. a. librum: inuentum, 4. MS. libri: inuento.

Ibid. col. 2. b. beatam illam vitam, 4. beata illa vita.

Ibid. c. fecit Deus, 1. MS. *addit*, cælum.

PA G. 244. col. 1. c. & ideo sunt omnia, 3. MS. *addunt*, bona.

Ibid. d. addidit, 3. MS. additur.

Ibid. Ac per hos, 3. MS. Ac per hoc.

Ibid. col. 2. a. habent adhuc, bonum, 3. MS. *omittunt*, bonum.

PA G. 245. col. 1. a. nisi quia placuit ei, 3. MS. *omittunt*, quia.

Ibid. c. nullo indigens modo, 3. MS. nullo modo indigens.

Ibid. ipse fecerit, 3. MS. *interferunt*, qui.

Ibid. d. qui fecisti, 3. MS. *omittunt*, qui.

Ibid. col. 2. a. intelligenda formabilis, 1. MS. *interferit*, quia.

Ibid. sonum verbi: vel potius de voce fieri, 3. MS. *omittunt*.

Ibid. b. Siue per terram, 3. MS. Siue per cælum & terram.

Ibid. c. rationis, 3. MS. rationum.

Ibid. etiam hoc, 3. MS. *omittunt*, etiam.

PA G. 246. col. 1. a. qui dicit, 4. MS. qui dixit.

Ibid. vestris, 3. MS. nostris.

Ibid. b. quomodo illa luce, 3. MS. quomodo in illa luce.

Ibid. c. nescire, 3. MS. nescisse.

Ibid. col. 2. a. humoris & humiditatis, 3. MS. humoris & humi.

Ibid. b. & bonam perditam, 3. MS. *omittunt*, bonam.

Ibid. c. sicut dicit, 3. MS. *omittunt*, sicut.

PA G. 247. col. 1. c. non de ipso, 2. MS. non de seipso.

Ibid. rationalēque potuit, 2. MS. *omittunt* potuit, *substituentes* facere.

Ibid. viuam, 1. MS. viuentem.

Ibid. d. in te tenebatur, 3. MS. *proponunt*, &.

Ibid. col. 2. a. Sicut Apostolus, 3. MS. *interferunt*, &.

Ibid. c. qui in paradiso, 2. MS. qui prius in paradiso.

PA G. 248. col. 1. b. æternæ mortis, 3. MS. *addunt*, plectetur.

Ibid. col. 2. c. quorum fuerat multitudo inflatus, 3. MS. *omittunt*.

Ibid. d. & PA G. 249. col. 1. a. quando ista parua, 3. MS. quoniam ista parua.

PA G. 249. col. 1. a. qui nuptialem, 3. MS. quia nuptialem.

Ibid. b. nonne, 3. MS. *omittunt*, nonne.

PA G. 250. col. 2. a. subrigeretur, 3. MS. subiceretur.

Ibid. d. super sacrificia tua, 3. MS. in sacrificio tuo.

PA G. 251. col. 1. a. quod per vnum, 3. MS. quod per verum.

Ibid. b. immolant gentes, 3. MS. *omittunt*, gentes.

Ibid. c. aut idolum est aliquid, 3. MS. *omittunt*.

PA G. 252. col. 1. d. Cum de Christo, 3. MS. Cum enim de Christo.

Ibid. col. 2. c. quod non intelligit, 3. MS. *omittunt*, non.

Ibid. d. voces eorum, 3. MS. eorum.

PA G. 253. col. 1. a. dum eorum memor, 3. MS. dum est eorum memor.

PA G. 254. col. 1. c. inextinguibile legimus, 3. MS. *interferunt*, vt.

Ibid. col. 2. a. quæ lux, 3. MS. *omittunt*, lux.

Ibid. c. neque à Propheta, 1. MS. neque enim à Propheta.

PA G. 255. col. 1. b. iniquissimæ, 3. MS. iniquitissimæ.

Ibid. col. 2. a. & tamen, 3. MS. *omittunt*, tamen.

Ibid. b. si maledictum, 1. MS. si non maledictum.

Ibid. c. par effectus est, 3. MS. rarus effectus est.

In librum 11. contra aduersarium legis & Prophetarum.

PA G. 256. col. 1. a. & alium, *lege*, & vnum.

Ibid. b. bibebant enim, 2. MS. bibebant autem.

Ibid. col. 2. b. seruum subieci, 2. MS. *omittunt*, seruum.

Ibid. d. non sensus, 3. MS. *interp.* dico.

PA G. 257. col. 1. d. sine lege, 3. *omittunt*.

Ibid. col. 2. b. lapide existente, 3. *omittunt*, existente.

Ibid. c. existente Christo, 3. *omittunt*, existente.

Ibid. facta erat, *Char.* facta est.

Ibid. d. autoritate talium, 3. MS. autoritatem talium.

PA G. 258. col. 1. a. facti sunt, *lege*, fracti.

PA G. 259. col. 1. b. quippe vnctio, 3. *subiungunt*, est.

Ibid. d. habitari facies, 3. faciam.

Ibid. col. 2. d. in luce, 3. MS. *omittunt*, in.

PA G. 260. col. 1. a. de ipsa, 3. de ipso.

Ibid. col. 2. c. ita vtique, 3. MS. vita vtique.

Ibid. d. regnum cælorum, 3. *omittunt*, cælorum.

PA G. 261. col. 2. c. erit in gloria, 3. abundabit in.

PA G. 262. col. 1. b. faciebant, 2. fiebant. A.

PA G. 263. col. 1. a. non mirum, 3. *omittunt*.

Ibid. c. figuras, 3. figuris.

Ibid. Abraham, 3. *proponunt*, &.

Ibid. col. 2. a. quæ post, 3. *omittunt*, quæ.

Ibid. d. proposita, 3. posita est.

PA G. 265. col. 1. b. quicquam, *Theo.* cuiusquam pœnituit.

Ibid. c. nec feminas, 3. *præpo.* in se.

Ibid. col. 2. c. impia mente, *præpo.* &.

PA G. 266. col. 1. a. incessus, *lege* incessus: & *pro* charitatis, *lege* castitatis.

Ibid. b. non accidit, *lege*, non accipit.

Ibid. d. demonibus, *omittendum*.

In consultationem de errore Priscillianistarum & Origenistarum.

PA G. 267. col. 1. a. & nunc, *lege*, tunc.

Ibid. d. primum Deus, *lege*, Dei circulum & mittendarum, & c.

Ibid. col. 2. a. præcessisse, *Aman.* processisse.

Ibid. videtur, 1. MS. *addit*, de patre ostendendo.

Ibid. negligens, *subiunge*, non.

Ibid. inculcis, *adde*, iaceret.

Ibid. b. detulit, *lege*, retulit.

Ibid. c. credere tunc, *lege*, credere enim.

Ibid. nunc perintelligunt, *lege*, nuper intelligo.

PA G. 268. col. 1. a. crassius se hac, *lege*, transmissa: hoc passione.

Ibid. vsque, 1. MS. vnquam fuisse corpus.

Ibid. col. 2. a. intellectam, *lege*, intelligendam.

Ibid. c. elementarij esse fulgoris, *lege*, elementarios esse fulgores.

In Augustinum ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas.

Ibid. b. quæ facta, 2. MS. qua facta.

Ibid. c. qua voluntate, *lege*, quia voluntate.

PA G. 269. col. 1. c. alia differatur, *lege*, talia differatur.

Ibid. d. quoniam in, 2. MS. quoniam id.

Ibid. non hoc, 1. MS. *omittit*, hoc.

Ibid. col. 2. c. vt eam, *lege*, vt eum.

PA G. 270. col. 1. a. quod lex perficiatur, non quod, *lege*, quo lex

perficiatur: non quo, & c.

Ibid. col. 2. b. & in singulis, *Aman.* *omittit*, in.

PA G. 271. col. 1. a. Et esse, *vnum* *omittit*, Et.

Ibid. quam magnum, 2. MS. quem magnum.

Ibid. sicut, *lege*, si cui.

Ibid. Quantum enim cunque, 2. MS. Quantum enim quisque.

Ibid. profecerit, *adde*, tanto se.

Ibid. c. hoc etiam, *interp.* ipso.

In

In sermonem Arrianorum.

PA G. 272. col. 2. a. is voluntate, 2. MS. is qui voluntate.

Ibid. d. præcipuum, *lege*, proprium. *Ibid.* filio, 3. *addunt*, suo.

PA G. 273. col. 1. c. quem imitatur, *lege*, & imitator.

In Augustinum contra sermonem Arrianorum.

PA G. 274. col. 1. d. referenda, 3. inferenda.

PA G. 275. col. 2. a. per hoc, 3. *addunt*, si.

PA G. 276. col. 1. a. id est, *omittit*, est.

Ibid. c. immortalis, 3. *omittunt*.

Ibid. col. 2. b. dicitur, 2. *addunt*, Vnus.

PA G. 277. col. 1. c. si velut, 3. si ita.

PA G. 279. col. 1. d. suam, 3. MS. tuam.

Ibid. col. 2. b. in vobis, 3. *omittunt*, & *adde* post sancti qui in vobis est.

PA G. 281. col. 1. d. & spiritui, 3. MS. vel spiritui.

Ibid. col. 2. a. ibi positum, 2. MS. *omittunt*, ibi.

Ibid. b. Aut non exhibebimus patri, si de filio dictum est, & illi

foli seruies, 3. MS. *omittunt*.

Ibid. c. quasi & c. *omittunt*, & c.

Ibid. d. in ipso, 2. MS. in se.

Ibid. in illo, 3. illum.

PA G. 282. col. 1. c. nolunt, 3. *addunt*, credere.

Ibid. col. 2. c. ipsi sit, *lege*, ipsum.

PA G. 283. col. 1. a. Tunc inquam hæc dixit, 3. MS. *omittunt*.

In librum primum contra Maximinum hæreticum Arrianorum Episcopum.

PA G. 283. col. 2. d. regis multa, *alias*, Fegisulto.

PA G. 284. col. 1. c. Hinc primo, *Char.* *omittit* primo. *ibi.* *omittit*, Quoniam.

Ibid. d. glorificabit, 2. MS. clarificabit.

Ibid. col. 2. b. siue Christus illuminat, ad autorem recurrit illuminatio, 2. MS. *omittunt*.

Ibid. id est, 2. MS. & ad illuminandas.

Ibid. tam multa, 2. MS. tamen multa.

Ibid. c. quanti, 2. MS. quantum.

Ibid. voluisti, *lege*, noluisti.

Ibid. solum, *adde*, ad.

Ibid. omnes, 2. MS. *omittunt*.

Ibid. exaltatus, 2. MS. *addunt*, & c.

Ibid. promissiones, *lege*, promissione.

Ibid. d. quod & ipse, 2. *omittunt*, & c.

PA G. 285. col. 1. a. Responde, 2. MS. *omittunt*.

Ibid. b. glorificabit, 2. MS. clarificabit.

Ibid. d. Nam par, 2. MS. *omittunt*, Nam.

Ibid. Ideo, 2. MS. *addunt*, que.

Ibid. col. 2. b. negamus, 2. MS. *addunt*, omnipotentem.

PA G. 280. col. 1. b. hæc bene est, 2. MS. *omittunt*.

Ibid. c. locutionem, 2. MS. *addunt*, & c.

Ibid. col. 2. b. reuera, 2. MS. res vera.

Ibid. coninuet, 2. MS. concinnet.

Ibid. c. vel hac, 2. MS. *omittunt*, vel.

Ibid. solus, 2. MS. *addunt*, vnus.

PA G. 287. col. 2. d. homo filius, 2. MS. *interp.* est.

Ibid. hic etiam, 2. MS. hoc etiam.

PA G. 288. col. 1. a. alius est hominis, alius Dei, 2. MS. aliud hominis est, aliud, & c.

Ibid. c. Addit spiritus, *Char.* Addidit, & *proponit*, est.

Ibid. d. perhibet, *lege*, perhibetur. *b.* *Ibid.* hic, 2. MS. hinc inter.

Ibid. col. 2. a. visibiliter, 2. MS. visibilis.

PA G. 289. col. 1. c. Non puto, 2. MS. Nam puto.

Ibid. d. iustè, Non, 2. MS. iniustè. Nec hoc.

Ibid. col. 2. a. Deus natus, 2. MS. Deus tantus.

Ibid. b. ac infgens, 2. MS. ac affgens.

Ibid. exuens, 2. MS. *proponunt*, & c.

PAG. 310. col. 2. a. quod iturus. *prop. es.*
 PAG. 311. col. 1. b. figurata sit. 2. firmata sit.
Ibid. col. 2. a. Ego itaque. Char. Ego utique.
 PAG. 312. col. 1. b. minorem natum. 2. ms. minorem natum.
 PAG. 313. col. 2. a. ostenditur traditus. 2. *omittunt*, traditus.
 PAG. 314. col. 1. b. & non est Deus. 2. ms. & non est eis Deus.
Ibid. col. 2. d. vt hoc. 2. ms. si hoc.
 PAG. 315. col. 1. a. quis te urgebat. *adde*, quis impingebat. b.
Ibid. b. & quid erat dixit. 2. ms. quoniam dixit & quid erat.
 PAG. 316. col. 1. b. detestabiliore. 2. ms. detestabiliorem.
Ibid. col. 2. a. prorsus Deum. 2. ms. prorsus Deus.
Ibid. b. Ac per hoc. 2. ms. addunt, si.
Ibid. Spiritus sancti. 2. ms. addunt, est.
Ibid. d. le vnus. lege, sed vnus.
 PAG. 317. col. 1. a. falsum dictum. *lege*, falso dictum.
Ibid. quales sunt. adde, homines.
Ibid. d. Quamuis hoc. 2. ms. interp. in.
Ibid. col. 2. a. per intelligentiam vides. lege pro vides, videt.
 PAG. 318. col. 2. d. quando tota. 2. quoniam tota.
 PAG. 320. col. 1. a. refrigerare. 2. ms. refrigerate.
Ibid. c. angulos qui. interp. eius.
Ibid. col. 2. c. miserus. 2. ms. miseratus.
 PAG. 321. col. 1. a. nos tres dij. 2. ms. non tres dij.
Ibid. d. quia valuisti. Char. quia inualuisti.
Ibid. in filiis. adde, suis.
Ibid. col. 2. a. per hunc. omittit, hunc.
Ibid. d. pro hoc ipso. 2. ms. per hoc ipsum.
 PAG. 322. col. 1. a. Et velut amictum. *lege*, tegumentum.
Ibid. col. 2. a. de ipso quoque. lege ex 2. denique paulo post.
Ibid. hic inuenit. 2. omittunt, hic.

In librum contra Felicianum Arrianum de Vnitate trinitatis ad Opratum.

PAG. 323. col. 1. b. filii Oprate. 3. ms. *omittunt*.
Ibid. c. incurrit. 2. ms. incurritur.
Ibid. inter alia. &c. lege, tum ille Felicianus, inter alia, inquit, quæ me, &c.
Ibid. & illam quidem. 2. omittunt, quidem.
Ibid. col. 2. b. Si ergo horum &c. 2. omitt. vtrobique, &c.
Ibid. c. idem fateor. 3. id me fateor.
Ibid. & nobis. 2. interp. d.
Ibid. inquire. 3. addunt, verum ne sit.
Ibid. quem genitum. lege, qui genitus.
 PAG. 324. col. 1. b. virtusque nasci. 2. ms. vtrique nasci.
Ibid. c. aut non. lege, an non.
Ibid. initium dicitur. 1. ms. initium datur.
Ibid. d. eum inter. ms. cum inter.
Ibid. & post. 2. ms. omitt. &c.
Ibid. quartus Spiritus sanctus. 2. ms. omittunt, quartus, & similiter, sanctus.
Ibid. docendus. ms. dicendus.
Ibid. col. 2. d. loco locum. 2. ms. omitt. locum.
Ibid. nasci non. Lipsense interp. sine tempore.
Ibid. enim quando. 2. leg. etat enim iam filius quando non erat a quo factum, &c.
Ibid. qui quæso. 3. ms. quis quæso.
Ibid. d. sed ex eodem. 2. omitt. ex.
 PAG. 325. col. 1. b. qui non natus. *Char. omittit*, non.
Ibid. aut de his. ms. aut de tribus aliquid. omittens, his, & prædicarim, & postea, eius.
Ibid. c. Deum negare. 3. Deum negare.
Ibid. d. initio virus. Cam. intimum virus.
Ibid. quod adhuc. Lip. quod aut adhuc.
Ibid. col. 2. b. dum anteriorem. lege, dum antiquiorem.
Ibid. c. Nouimus quod de. 2. ms. non enim minus per substantiam patris.
Ibid. d. vos docent. 2. nos docent.
 PAG. 326. col. 1. a. natus est homo. *ms. addit*, sed.
Ibid. Hæc cum genuit. ms. addit, quæ genita est.
Ibid. in nostro. 3. ms. in nostra.
Ibid. col. 2. a. cum hinc. præponit, &c.
 PAG. 327. col. 2. b. prior est anima. *omittit*, anima, ex Lips.
Ibid. c. Sic ergo immo. 2. ms. omitt. immo.
 PAG. 328. col. 1. a. animarit. *ms. omittit*.
Ibid. quod dixit. 3. ms. quod vixit.

Ibid. d. Ab omni. lege, ex omni.
Ibid. solum huius. lege, solum hominis.
Ibid. col. 2. a. non credidit. leg. 2. non crediderit.
Ibid. impossibilem, secundo nõ omnium authorem crediderunt. lege, Nam primò impotentem, secundo non omnium Deum crediderunt.
Ibid. non timetur. 2. ms. non metitur.
Ibid. An intelligere. lege, Aut intelligere.
Ibid. c. naturam amitteret. lege, vigorem amitteret.
 PAG. 329. col. 1. c. diuini luminis. 2. *addunt*, non.
Ibid. d. in qua. 2. ms. omittunt, in.
Ibid. col. 2. a. primum idcirco. omitt. idcirco.
Ibid. b. proballet. ms. probaret.
Ibid. aut corporis. Char. an corporis.
Ibid. c. passione Christi. lege, passione sicut Christi.
Ibid. tritius. Char. addit, est.
Ibid. exponunt. lege, deponunt.
Ibid. d. Ergo inquis. præpone, Si.
Ibid. qui vtraque. 2. ms. interp. in.
 PAG. 330. col. 1. a. non ergo inquis. 2. ms. *omittunt*, inquis.
Ibid. col. 2. a. cuncta viuificans. lege, cuncta viuificantis.

In librum de bono coniugali contra Iouinianum.

Ibid. d. & vt iam. 2. ms. & vt etiam.
 PAG. 331. col. 1. a. aut vsque in senium. *Theo. omittit*.
Ibid. d. cum in ea. 2. ms. cum in eo ipso.
Ibid. col. 2. a. etiam vita. adde, nostra.
Ibid. peius sit. omittit.
Ibid. b. societati. subiunge fidem, & pro seruandâ, *lege* conseruandâ.
Ibid. c. mortem alicuius. Camb. mortem alterius.
 PAG. 332. col. 1. a. actione debiti. 2. ms. exactione debiti.
Ibid. c. fecit eam mæchati. profecit, facit.
Ibid. col. 2. a. iuramentum. 3. ms. iura gentilium.
Ibid. d. verbum Domini. 3. ms. verbum eius.
 PAG. 333. col. 1. a. Christum sequi. *omittit*, Christum.
Ibid. Sanè videndum est nobis. 3. ms. omittunt, nobis.
Ibid. hoc quod data sunt vitur. lege ex 3. hoc vitur propter quod data sunt.
Ibid. c. concubitu abstinere. 3. ms. concubitu continere.
Ibid. col. 2. d. Sancta sunt. 2. ms. addunt, ergo.
 PAG. 334. col. 1. a. omnes putari. *Camb. interp. tales.*
Ibid. b. cordis vestri. Camb. cordis nostri.
Ibid. c. volentes. 2. ms. valentes.
Ibid. col. 2. c. vnde communes. omittit, communes.
Ibid. quod nunc certè non licet. omitt. ms.
 PAG. 335. col. 1. c. generandi necessitatem. *interp. causam vel.*
Ibid. d. coniunctas. 2. ms. omittunt.
Ibid. col. 2. a. vt plures feminae vni viro sint. ms. omittunt.
Ibid. vnum maritum. 3. vnum virum.
 PAG. 336. col. 1. c. puificatio &c. *pro &c. etiam.*
Ibid. col. 2. c. & vinarius. 2. ms. & potator vini.
Ibid. non coniugans. lege ex 3. ms. non coniugatus.
Ibid. d. Qui videt. 3. Qui vident.
 PAG. 337. col. 1. c. virtute huius. *Gemb. omittit*, huius.
Ibid. col. 2. a. sicut & obedientia. omittit, &c.
Ibid. d. intercedente. 2. ms. discedente.
 PAG. 338. col. 1. b. quia iusti. 3. ms. qua iusti.
Ibid. hortatione. 3. ms. exhortatione.

In librum de sancta virginitate.

PAG. 339. col. 2. c. præponere. *lege*, proponere.
 PAG. 340. col. 2. d. hoc est. 3. *omitt. est.*
Ibid. quæ sufficit. 3. ms. quam sufficit.
Ibid. in gloria. 2. ms. in claritate.
 PAG. 341. col. 2. a. dat ad nuptum. 2. ms. *omitt. ad.*
 PAG. 342. col. 1. a. quam voluerit. *lege*, quam noluerit.
Ibid. d. singula duos. lege, singulas duo.
Ibid. col. 2. a. nuptias earum. 3. ms. interp. &c.
Ibid. solum ad. 3. omitt. solum.
Ibid. effectu. 3. ms. affectu.
Ibid. b. diuisa est mulier innupta & virgo. Quæ innupta est. lege ex *Theo. & diuisa est. Mulier etiam innupta sollicita est, &c.*
 PAG. 343. col. 2. b. perueniat. 3. ms. permaneat.
Ibid. ac per hoc. omittit, per hoc.
Ibid. d. auctus. Camb. omittit.

PAG. 344. col. 1. b. vos illuc. *interp. &c.*
Ibid. hoc bonum. 2. omittunt, bonum.
Ibid. cui facere. 2. ms. cum facere.
Ibid. d. sed potestatem. 3. ms. omittunt, sed.
Ibid. In illis. Gemb. omittit, In.
Ibid. col. 2. a. tanto humilia. 2. ms. omitt. tanto.
Ibid. c. quod intendi. Gemb. omittit, quod.
Ibid. non accedentia. Gemb. omittit.
 PAG. 345. col. 1. a. vt quisque. *Gemb. vt quis.*
Ibid. b. imitandum. 3. imitandus.
 PAG. 346. col. 1. a. ad loquendum linguam soluit, nomen tuum. *Theo. omittit.*
Ibid. c. non ad hos. 2. interp. te.
 PAG. 347. col. 1. b. auertit. *Gemb. auertat.*
 PAG. 348. col. 1. c. nihilne. 2. ms. *omittunt*, ne.
 PAG. 349. col. 1. a. & eadem. 3. *omittunt*, &c.
Ibid. col. 2. b. aut fluxus. 2. ms. aut inflexus.
Ibid. c. & faciat se iure. 2. & faciat scire.

In librum primum de adulterinis coniugiis, ad Pollentium.

PAG. 350. col. 1. b. literarum. 3. *omittunt*.
Ibid. si recesserit. 3. ms. discesserit.
Ibid. e. tibi nunc. 3. ms. tibi tunc.
 PAG. 351. col. 1. a. huiusmodi quæ. 3. *interp. plura. C.*
Ibid. b. compellit. 3. ms. compulit.
Ibid. col. 2. a. vt non nubat. Theo. interp. interim.
Ibid. b. Quod cum. 2. ms. omittunt, cum.
Ibid. d. ille mæchatus est. 2. ms. ille mæchus est.
 PAG. 352. col. 1. c. negamus qui. *interp. eum.*
Ibid. col. 2. d. sententiam vt dimittens. ms. sententiam non quidem vt dimittens.
Ibid. non quidam. 2. ms. omittunt, non.
 PAG. 353. col. 1. b. in vxore. 3. ms. *addunt*, fideli.
Ibid. d. quis pascit. adde, gregem.
Ibid. non magis nos. ms. præponit, cur.
Ibid. col. 2. a. Omnia licita sunt. 2. ms. interp. mihi.
Ibid. ne fratrem. 3. ms. vt non fratrem.
Ibid. Quid est. lege. Quod est.

Ibid. quid est. lege. quod est.
Ibid. b. quæ autem vouerint. ms. quæ autem vouerunt.
Ibid. c. quod expedit. interp. non.
Ibid. si licitum est. non. Theo. sit licitum, nec.
Ibid. d. mutamur. 3. ms. mutamus.
 PAG. 354. col. 1. a. fidelem coniugem. 3. ms. infidelé coniugem.
Ibid. licitum est vt. Theo. addit, tamen.
 PAG. 355. col. 1. a. hoc facit. 3. ms. hoc fecit.
Ibid. vnde ipse dixit. 3. ms. vnde si dixit.
Ibid. c. à filiabus. Theo. de filiabus.
Ibid. id est. Theo. idque.
Ibid. col. 2. a. in explanando. 3. ms. in hoc explanando.
Ibid. Attende vitrum. 2. ms. Attende vt.
Ibid. b. vide an forte. 3. ms. vide ne forte.
Ibid. Teneatur hic. Theo. Teneatur hoc.
 PAG. 356. col. 1. c. voluisset. 3. ms. vouisset.
Ibid. viuentibus. Lips. vouentibus.
Ibid. col. 2. b. quorum in fide. 2. ms. quod eorum in fide.
Ibid. c. reuerentes. 2. ms. referentes.
Ibid. d. Vnde cum. Lips. addit, hoc.

In librum secundum de adulterinis coniugiis.

PAG. 357. col. 1. c. vt absolueram. 3. ms. quod absolueram.
 PAG. 358. col. 1. d. qui indignabantur. *Theo. qui indignantur.*
Ibid. non occiderent. lege, non occiderit.
Ibid. col. 2. a. debeant libidine. Gemb. interp. d.
Ibid. cauendum viro. Gemb. interp. est.
Ibid. b. oculos inquirere. 2. ms. interp. hoc.
 PAG. 359. col. 2. d. in nuptiarum. 3. ms. in nuptias.
 PAG. 360. col. 1. b. alligata quamdiu. 3. ms. *interp. est.*
 PAG. 361. col. 1. a. prior illa viuat. *lege*, prior illa viuat.
Ibid. d. vel etiam. 3. ms. vel eam.
Ibid. col. 2. a. pulcherrimarum amore. 2. ms. omittunt, amore.
Ibid. b. suam mæcham. lege, suam mæcham.
 PAG. 362. col. 1. a. tamen intus erunt. 3. *omittunt*, erunt.
Ibid. c. quoniam vani. 3. ms. quoniam iam.
Ibid. d. Talibus profecto. Lips. addit, id.
Ibid. col. 2. b. intaminatas. lege, incontaminatas.
Ibid. d. respondemus & vobis. lege ex 2. ms. respondemus & vos.

F I N I S.

ANTVERPIÆ EXCVDEBAT CHRISTOPHORVS
 PLANTINVS ARCHITYPOGRAPHVS REGIVS,
 ANNO MILLESIMO, QVINGENTESIMO, SEPTVAGESIMOSEXTO, IPSIS NONIS IANVARIIS.